AFRICANA.

MERENSKY-BIBLIOTEEK
UNIVERSITEIT VAN PRETORIA.
Klasnommer ZPA 23
Registernommer 66234

KOLB

[illegible]

NAAUKEURIGE en UITVOERIGE

BESCHRYVING

VAN

DE KAAP

DE

GOEDE HOOP;

BEHELZENDE

Een zeer omſtandig Verhaal van den tegenwoordigen toeſtant van dat vermaarde Geweſt, deszelfs Gelegenheit, Haven, Sterkte, Regerings-vorm, Uitgeſtrektheit, en onlangs ontdekte aanleggende Landen;

NEVENS

Een geleerde Beſchryving van het Klimaat en Aart van dat Landſchap; van deszelfs DIEREN, VISSCHEN, VOGELEN, PLANTEN, KRUIDEN; mitsgaders verſcheide WONDEREN der NATUUR, daar te Lande ontdekt;

Waar by nog komt, een zeer nette en uit eige ondervinding opgemaakte Beſchryving van den oorſprong der

HOTTENTOTTEN:

VERVATTENDE

Een merkwaardig Bericht van derzelver Tale, Godsdienſt, Levenswyze, zeldzame Overleveringen, Gewoonten, Maniere van Trouwen, Beſnydenis, Opvoeding; als mede veele andere kurieuſe Waarnemingen aangaande de Zeden van die Natie; den toeſtant van die Colonie en Europeaanſche Inwoners: in gene andere Beſchryving van dit Geweſt te vinden.

Alles, geduurende een lang verblyf aan de gemelde Kaap, na waarheit beſchreven

DOOR

PETER KOLBE,

Meeſter der vrye Konſten, door een voornaam Miniſter, met Brieven van voorſchryving van wylen den Wel-Ed. Geſtr. Heere NIKOLAES WITSEN, Burgermeeſter der Stad Amſterdam, tot het opmaken van deze, en ook Mathematiſche en Sterrekonſtige Obſervatien, na de Kaap gezonden, en aldaar geweeſt Secretaris van Stellenboſch en Drakenſtein; tegenwoordig Rector van het Illuſtre School te Neuſtad aan den Ayſch.

Met kurieuſe, nieuwe en nodige Kaarten en vele Printverbeeldingen opgeheldert en verſiert.

TWEEDE DEEL.

TE AMSTERDAM,

By BALTHAZAR LAKEMAN. M. D. CC. XXVII.

Met Privilegie.

Digitized by the Internet Archive
in 2015

https://archive.org/details/naaukeurigeenuit00kolb_0

KORTE INHOUD

Van alle de Hooftſtukken die in dit Twede Deel voorkomen.

I. HOOFTSTUK.

Plechtigheden en Gebruiken der Hottentotten, welke zy by de Kraamvrouwen in acht nemen; en hoe zy te werk gaan en wat zy doen, wanneer een vrouw Tweelingen ter waereld brengt. Bladz. 1

II. Hooftſtuk. *Plechtigheden en gebruikelykheden der Hottentotten, welke zy by hunne Vryagie, Trouwing en Bruiloften in acht neemen.* 14

III. Hooftſtuk. *Van de Huyshouding en Kindertucht der Hottentotten, als ook, hoe zy in de gemeene Omgang tegen elkanderen zyn.* 24

IV. Hooftſtuk. *Van der Hottentotten Vee-tucht: hoe zy het oppaſſen en bezorgen, zodanig dat zy veel nut en groot voordeel daar van konnen hebben.* 33

V. Hooftſtuk. *Van de Kleederen der Hottentotten, hoe ze gemaakt worden; als ook van hun Cieraat en opſchik, en waar in die beſtaat.* 43

VI. Hooftſtuk. *Van de gewoonlyke Spys en Drank der Hottentotten, hoe zy dezelve bereiden, en koken en braden.* 57

VII. Hooftſtuk. *Van der Hottentotten Huizen, Dorpen, en van haar gantſche Huysraad.* 71

VIII. Hooftſtuk. *Van de Handwerken der Hottentotten, welke zy onwetend verſtaan, en ook werkelyk oeffenen.* 79

IX. Hooftſtuk. *Van de Nering en Hantering der Hottentotten, welken zy onder elkander en ook met Vreemdelingen dryven.* 93

X. Hooftſtuk. *Van de Kunſten, welke de Hottentotten met regt konnen worden toegeſchreven; namelyk van Zwemmen, Werpen, Vechten, Viſſchen, Jagen, Lopen, enz. zoo als ook van haar muſiek, ſingen, en danſen.* 102

XI. Hooftſtuk. *Van de algemeene deugden en ondeugden der Hottentotten, voornamentlyk van hare Liefde tot Gerechtigheid.* 120

XII. Hooftſtuk. *Oorſaaken en manieren der Hottentotten, om Oorlog onder elkander te voeren, als ook van hunne wapenen, welke zy in deſen gelegentheydt, en op de Jagt gebruiken.* 138

XIII. Hooftſtuk. *Van de Verſpieders der Hottentotten, hoe het gaat, als zy betrapt worden; als ook haar Erfrecht, hoe 't gaat na de doot met de een of anderen ſyn nalaatingſchap, nevens een bericht van den haat tuſſchen de Slaven en Hottentotten.* 146

XIV. Hooftſtuk. *Van de Ziektens der Hottentotten, en der zelver genezing.* 153

XV. Hooftſtuk. *Van de Begrafenis-plechtigheden der Hottentotten, en haar zeltzaame gebruykelykheden, daar omtrent.* 164

XVI. Hooftſtuk. *Van de Eerſte Chriſtelycke beſitters, voornamentlyk van 't opperſte Hoofd der Regeering, als mede deszelfs Character, en wie deſe Volkplanting van tyd tot tyt geregeert heeft.* 172

XVII. Hooftſtuk. *Op wat wyze 't gantſche Land van de Kaap de Goede Hoop door acht Collegien geregeert word.* 187

XVIII. Hooftſtuk. *Van de twee overige Collegien, van de Burger-en Heem-raden; en van de burger Krygs-raden.* 205

XIX. Hooftſtuk. *Van de publyke gebouwen, die aan de Kaap de Goede Hoop gevonden worden.* 220

XX. Hooftſtuk. *Van de koſten, welke de Voortreffelyke Maatſchappy jaarlyks tot beſolding der bezetting en tot veele andere hoofdſakelykheden dragen moet, om alles in een goeden ſtaat te houden.* 251

XXI. Hooftſtuk. *Van de Inkomſten welke de Voortreffelyke Maatſchappy jaarlyks heeft, om hunne koſten weder goed te maken.* 270

XXII. Hooftſtuk. *Wat de bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy boven hare wezentlyke bezolding jaarlyks van de Europeaanſche Inwoonders genieten.* 287

XXIII. Hooftſtuk. *Van de Zeden en gebruiken, welke de Europeaanſche Inwoonders onder malkander waarnemen, als ten opzicht van haere beſoeken, en tegen-beſoeken, Bruiloften, Kinderdopen, Begrafeniſſen, hare ſcholen en kindertucht, en hoe zy zich tegens hunne ſlaven en vreemdelingen, die aan deze Kaap komen, houden.* 300

XXIV. Hooftſtuk. *Uyttrekſel van een brief der Burgers aan de Bewindhebberen der Ooſt-Indiſche Maatſchappy in Holland, en aan de Hoge Indiſche Regeering te Batavia, waar in zy zware klagten over den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell doen.* 327

XXV. Hooftſtuk. *Wanneer de Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, vernam dat de burgers hem aangeklaegt hadden, zoekt en verkrygt hy een valſche getuigenis van twee hondert en veertig burgers; laat eenigen in hechtenis ſetten, en naauw bewaren; anderen verſend hy na Batavia*

en

en Holland; de Scheeps-raad word beroepen, om over deze rebellie te zitten, en geeft eindelyk een aardig Manifest uyt. 337

XXVI Hoofdstuk. *Waar in bericht medegedeelt wort, op wat wyze de Heer Gouverneur in zyne strengheid voortgevaren is, en nog veele anderen gevangen genomen heeft, waar van hy eenigen op een schip setten moest; om dat in de Vesting alle gevangenissen en wachthuizen reeds van zodaanige gevangene opgepropt waren.* 348

XXVII. Hoofdstuk. *Handelt van negen aangeklaagden, die zich op de vlugt begeven hebben, en op vier edictale citatien niet voor 't Gerecht verschynen, afgeschrikt door de slegte behandelingen van hunne medemakkers.* 362

XXVIII. Hoofdstuk. *Handelt van de hier voren gemelde 9. gevlugte perzonen, welke 't aangebode vry-gelei niet willen vertrouwen, en derhalven na een hevige twist in den Raad, worden gevonnist; voorts dat twee van dezelven naderhand gevat en op een schip geset zyn; en eindelyk, dat 'er een schip uyt Holland is aangekomen, dat den Heer Gouverneur eenige onsmakelyke brieven heeft medegebragt, welker inhoudt hy geheim gehouden heeft.* 374

XXIX. Hoofdstuk. *Waar in de Schryver verhaalt, dat 'er nog een van de 9 gevluchten door den Vice-Landdrost betrapt en zeer qualyk gehandelt is; tot dat 'er een ander schip uyt Holland aanquam, dat de afzetting van den Gouverneur medebragt, waar by 't afschrift van zodanigen brief onthouden is.* 384

XXX. Hoofdstuk. *Waar in vervolgens afgehandelt word: Na dat de Heer d'Abling aangekomen was, en ras de party van den Heer Gouverneur van der Stell omhelst had, duelleren twee Engelsche Kapiteins met elkander. De Prediker le Boucq verricht den Kerkendienst, in de plaats van den afgezetten Kalden; zet twee Leden van den Kerkenraadt af, waar over nieuwe gevaarlyke verschillen ontstaan, insgelyks wort over de beide Secretarissen Helot en Pouillet klagten afgevordert.* 391

XXXI. Hoofdstuk. *Werd verhaalt, dat den Prediker le Boucq niet alleen zyn kostgeld nevens andere Emolumenten wierden ingehouden, maar dat hy van de Kaap moest vertrekken, en bevel ontfing, na Indie te keren: midsgaders dat men de Huysvrouw van Henning Husing in hechtenis zet, maar weder op vrye voeten stelt; en eindelyk, dat de Nieuwe Gouverneur Louis van Assenburg aan de Kaap is aangekomen.* 402

XXXII. Hoofdstuk. *Wat 'er na de komst van den Nieuwen Heer Gouverneur is voorgevallen; word by sommige gehaat; de Schryver word by hem zwart gemaakt, en vele andere Merkwaardigheden meer* 414

XXXIII. Hoofdstuk. *Van de Zaken, die na de komst van den Heer Admiraal en Commissaris Simons, tot op zyn vertrek zyn voorgevallen, nevens verscheide andere byzonderheden.* 423

XXXIV. Hoofdstuk. *Van al 't geen zedert het vertrek van den Commissaris Simons tot dat van den Schryver is voorgevallen, 't welk in zeldzame gevallen, wonderbare geschiedenissen en aanmerkenswaardige veranderingen bestaat.* 430

XXXV. Hoofdstuk. *Van des Schryvers reize van de Kaap de Goede Hoop na Europa, midsgaders deszelfs byzonderheden, en aankomst in Europa.* 443

BE-

BESCHRYVING VAN DE KAAP DE GOEDE HOOP.

EERSTE HOOFTSTUK.

Van der Hottentotten Plechtigheden en gebruiken, welke zy by de Kraamvrouwen in acht nemen; en in 't byzonder, hoe zy te werk gaan en wat zy doen, wanneer een vrouw Twelingen ter waereld brengt.

De Hottentotten zyn zo slecht niet als men ze uitkryt. Plegen echter eenige gruwelen. Wat 'er aan te merken is wanneer een Hottentottin in de kraam komt. Wat voor een drank de Hottentotten aan Kraamvrouwen tot verhaasting der verlossing geven. Dit middel is van goed gebruik by hen. Wat zy doen wanneer 'er een dood kind ter waereld komt. Wat als het levend is. Zy wasschen het eerstgebore kind met versche koedrek. Leggen het dan op de aarde op een Cross in de lucht. Word naderhand met vet gezalft. Eindelyk met Buchu bestrooit. Wat by de geboorte van Twelingen voorvalt. Grote vreugd als 'er twee zoons geboren zyn. Als 'er twee dochters zyn, word doorgaans een daar van aan kant geholpen, en levendig begraven; of aan een boom gebonden; of ook wel maar op het veld neergelegt. Hoe de Sineezen met hun kinders leven. Werpen in zommige Provincien de dochters in 't water. Wat hier van de oorzaak. Wat de Japanezen met hun kinderen doen. Wat de Hottentotten doen als 'er een zoon en een dochter geboren word. Wat zy doen als een van de Twelingen dood is. Veranderen deswegen hun woning en offeren. Wie het kind zyn naam geeft. Ontlenen hun naam van de Beesten. Wat zy met de Nageboorte doen. Wanneer de man weer by zyn vrouw mag komen. Besluit van dit Hooftstuk.

De Hottentotten zyn zo slecht niet als men ze wel uitkryt.

SChoon ik u tot nu de een en de andere materie hebbe toegezonden, welke der Hottentotten doen en laten, zeden en gebruiklykheden betreft, zoo zal de Lezer echter niets anders daar uit hebben konnen bemerken, als dat zy Heidens zyn, die van een zulke wilde natuur gantsch niet konnen worden geacht, als men ze anders wel uitgeschildert heeft. Zy worden in der daad ook zoo niet gevonden, als men in 't gemeen van hen opgegeven heeft; ondertusschen kan ik niet ontkennen, dat eenige gru-

Dog plegen evenwel eenige gruuwzaamheid.

gruwelyke zaken in hunne gebruiken en zeden aangetroffen worden, van dewelke de natuur zelf een afkeer heeft; waar uit dan licht af te nemen is, dat zy in betrachting van die dingen, niet alleen erger als andere Heidens zyn; maar ook onmenschlyker dan alle andere natien in de gantsche waereld gewoon zyn te handelen.

Deze inleiding zal aan den Lezer zonder twyffel vreemd voorkomen, om dat hy zich misschien zal hebben verbeeld, en uit de tot nu gegeve narichten niet anders heeft konnen besluiten, dan als of ik hen tot een Advokaat verstrekken wilde, en hen van alle geladene smaad en schande vry en los spreken. Edoch wanneer hy zich voorstelt, 't geen de plicht van een Historie-Schryver met zich brengt, die niet toelaat, een goede zaak quaad, en een quade zaak goed te noemen; wanneer de Lezer zich te binnen brengt, wat trouwe vrienden meest in 't oog hebben, te weten, dat d'een den anderen niet met onwaarheden doekt, maar gelyk *Barclajus* in zyn *Icone animorum* zegt: *Scapham*, *Scapham*, *Ficum*, *Ficum*, of ieder zaak by zynen rechten naam noemen, voorstellen en aanwyzen moet; zoo zal de Lezer ook licht de rekening konnen maken, dat ik niet van zins ben, voor hem als een oprecht vriend, de waarheid te verbergen, en een zaak by te brengen, te verdedigen en goed te noemen, die in den hoogsten graad zondig, doemlyk, en by alle menschen gehaat is, 't zy dat ze Heidens, Turken, Joden of Christenen zyn.

Vraagt de Lezer my, wat zaak de Hottentotten dan zoo zwart maakt, dat ze zelfs uit het gezelschap van alle menschen moeten worden gesloten? zoo verzoeke maar een weinig geduld te hebben tot dat ik hunne gebruiken voorgestelt heb, welke zy by de kraamvrouwen in acht nemen; vermids de Lezer gedurende dit verhaal wel zal zien, dat daar by een zaak gepleegt word, welke alle andere menschen niet alleen schuuwen en ernstig myden, en daarenboven in alle oorden der waereld hoogst strafbaar is, maar welke ook de wildste dieren nooit ondernemen of werkstellig maken.

Het schynt wel wat hard gezegt te zyn, om dat bewust is, dat menig wild en onvernuftig dier, by voorbeeld, een verken, of Hond zyn eige jongen nog vreet, nog vernielt. Derhalven mogt de Lezer wel denken, dat de Hottentotten zulks echter deden; edoch alsdan zouden ze nog met andere Amerikaansche Heidens gelyk zyn, welke zulks met hunne kinderen, zelfs ook oude en volwassene, voornamelyk hunne ouders en vreemde gevangenen insgelyks doen; daar in tegendeel de Hottentotten daar in nog onmenschelyker en erger te werk gaan, om dat zy in zekere gevallen de nieuw-gebore kinderen niet verschonen, maar dezelven of levend begraven, of anders weg werpen, sterven en verderven laten, of aan de wilde vleeschvreetende dieren te verslinden geven.

Ik zal den Lezer de zaak op de duidelykste wyze voorstellen, wanneer de volstandige beschryving van alle zeden en gebruiken, welke by de Kraamvrouwen in acht genomen worden, als nu mededeelen; want by gelegentheid van dezelve zal ook dit quaad, schandelyk, zondig en doemlyk gebruik mede voorvallen. Derhalven gelieve de Lezer maar nauw te letten op alle omstandigheden, die ik nu voorstel; vermids 'er zommige zullen voorkomen, die hem zullen doen lachen, en andere daarentegen, in 't byzonder die van dezen kindermoord, zullen hen op 't hoogste doen bedroeven, en voor alle deze wilde natien een groo-

te

te afkeerigheid doen hebben.

Wat te merken als een Hottentottin in de kraam komen zal.

Wanneer dienvolgens een Hottentottin op 't laatst gaat, zoo bevinden zich altyd twee en ook wel drie wyven by haar, die haar gezelschap houden, en in tyd van kramen helpen; wanneer zy nu ongemakkelyk word, en den arbeid op 't lyf krygt, zoo begeeft een van deze wyven zich na de vroedmoer, waar van 'er in ieder Kraal maar een is, en die insgelyks een Hottentottin is, en van de wyven zelfs tot dat ampt verkozen word, en roept haar, om de kramende vrouw de behulpzame hand te bieden.

De man mag niet in 't huis van de kraamvrouw blyven.

Zoo dra deze komt, en in huis van de Kraamvrouw gaat, moet de man uit het huis, en derft zich daar niet meer laten zien, zoo lang zyne vrouw in barensnood is; komt hy echter, en vraagt na den toestand van de Kraamvrouw, zoo is hy ten eersten, als het iemand van de andere mannen en wyven gehoort heeft, strafbaar, en moet Anders maken; dat is, hy moet na dat zyn vrouw van het kind verlost is, een en ook wel twee vette schapen laten slaan, en zich daar door weder legitimeren. Het vleesch daar van behoort niet aan de Kraamvrouw of de andere wyven, maar de mannen gebruiken het zelfs, en geven aan de wyven alleen het nat daar van, gelyk reeds by de andere slachteryen of Anders maken voorheen gemeld is.

Wil nu de barmhertige God een rasse en vrolyke verlossing verlenen, zoo is zy nevens andere wyven gelukkig. Wanneer daarentegen de wëen lang aanhouden, en 'er echter geen verlossing opvolgt, zoo is zy achtervolgens hun gebruik genoodzaakt, een gantsch onnatuurlyken en by andere natien ongewoonlyken drank in te nemen, die volgens hunne mening en ondervinding de verlossing verhaast, en aan de Kraamvrouw hulp verschaft.

Wat zy tot verhaasting van de verlossing voor een drank gebruiken.

Te weten, zy nemen klein gesneden tabak en koken denzelven in koe-melk; wanneer zy geen melk van koejen hebben konnen, zoo gebruiken zy schaap-melk. Zoo dra zulks nu wakker te zamen heeft gekookt, en in den tabak schier geen kracht meer is, zoo gieten zy dit *Decoctum* over in een ander vat door een rooster gemaakt van Pintzen of van andere kleine reisjes om den tabak van de melk te scheiden of ten minsten voor het meeste gedeelte. Wanneer het koud geworden is, nemen zy een weinig van deze tabaks-melk, en geven ze de pynlyke vrouw in. Ten dele om, uithoofde van de ondervinding, die zy daar van zeggen te hebben, in den buik van de Kraamvrouw arbeid te verwekken, of de wëen te vermeerderen, en de spoedige verlossing te bevorderen; en ten dele op dat de vrouw aan sterk braken gerake, en het kind ter zelver tyd voortgedreven word.

Dit middel doet by hen zyne werking.

Dit is zekerlyk al een koddige artzeny voor kramende vrouwen, welke by de Hottentottinnen gantsch gemeen is, en onfeilbare werking doet; of dezelven echter een Europeaansche vrouw zoo wel slagen en even het zelven effect hebben zoude, laat ik daar; ten minsten weet ik niet, dat een verstandiger Medecyn dit ooit geraden heeft. Ik twyffel 'er ook hertelyk aan, of een vrouw als diergelyk recept voorgeschreven, en voor haar klaar gemaakt wierd, dat wel innemen zoude, en als ze het gebruikte, of zy het leven daar by niet inschieten zoude.

Ondertusschen moet men zich echter verwonderen, hoe deze menschen, aan die gedachten geraakt zyn, om diergelyke paarde-artzeny ook aan de menschen met diergelyken goeden uitslag te appliceren; daar echter bekent is, dat zy voor de komst van de Europeanen niets van dit tabaks-

kruid hebben geweten, veel min het zelve in hun land ooit geplant hebben. Ik hebbe van hen vernomen, dat zy in vorige tyden, eer zy den tabak leerden kennen, in deszelfs plaats *Dagga* gebruikt hebben, die echter in verre zulke goede werking niet zoude hebben gehad, als jegenswoordig van den tabak bevonden en bespeurt word.

Wat zy doen als 'er een dood kind ter waereld komt.

Wanneer eindelyk na het gebruik van deze Artzeny, of ook zonder dezelve te gebruiken een levend of een dood kind ter waereld komt; zoo moet men zich andermaal verwonderen, wat voor gekke gebruiken zy daar by hebben; want als het kind dood ter waereld komt, zoo is 'er niet alleen een ongemene droefheid by de moeder en den vader, in't byzonder, als het een zoon is, maar zy nemen het ten eersten en begraven het na hunne wyze, zoo als op zyn tyd zal gemeld worden; na de begravenis van het kind moet de vader Anders maken, en een en ook wel twee schapen slaan, gelyk voor heen gemeld is. Daar na breekt de gantsche Kraal op, en zoekt uit vrees voor dit dood kind, dat het weerom mogt komen, een andere woonplaats, gelyk in 't kort hier na, en voornamelyk echter in 't toekomende nevens andere begraafnis-ceremonien wydlopiger zal aangewezen worden.

Wat zy doen als zy een levend kind bekomen.

Indien het kind levend voor den dag komt, zoo wassen zy of baden het niet met eenig water, zeggende, dat zulks *siekum* of ongezond is; maar zy hebben een heel andere en byzondere manier, het zelve van zyne vuiligheid en met zich gebragte onreinigheid te zuiveren; schoon het naar onze in Europa gebruikelyke wyze eerder zoude heeten, dat zy het vuiler maakten, als het van natuur is; door dien zy in plaats van water, of 't geen men anders zoude konnen nemen, om eerst gebore kinderen te zuiveren, verschen koedrek nemen, en wassen het over en over daar mede af, zoo dat het gantsche kind daar mede als geparfumeert is, en zoo groen als gras lykt.

Na deze eerste reiniging leggen zy dit arm kind niet op een gemaakt bed, of wel in een wieg, om het op te passen en voor te zorgen, dat het niets overkomt; want dat is, zeggen zy, hun manier niet, om dat zy zelfs niet een lap linnen, een hand groot, magtig zyn, veel min van een bed iets weten, en nooit anders een wieg als in huizen van Europeanen gezien hebben; maar zy leggen het zoo vuil en onaantastelyk als het is, op een nieuw uitgespreide en op de aarde leggende *Cross*, op dat het aldaar van de wind en de hitte van de Zon of van het vuur een weinig opdroogt, en de gesmeerde koemist nevens de natuurlyke vuiligheid weder van zelfs afvalt, of wel gemakkelyk, zonder het kind te bezeeren, daar af kan worden gewreven.

Waar mede zy verder het kind smeren.

Terwyl echter het kind op gemelde wyze droog word, gaan de andere wyven heen, en nemen de dikke driehoekige en zachte bladen van de vygen der Hottentotten, waar van 'er eertyds verscheide zoorten gespecificeert zyn, en die men overal op het veld bekomen kan. Deze pletteren zy een weinig tusschen twee stenen, en drukken daar na met hunne handen het nat daar uit, 't welk zy in een pot vangen, en wassen daar op het weder gedroogt, en van den koemist gezuivert kind daar mede, om dat zy geloven, dat dit nat zeer veel helpt tot de leenigheid en gezwindheid in't lopen, 't welk ik echter niet onderzoeken, maar aan anderen overlaten wil.

Wanneer nu zulks ook aan het kind gedaan is, en het andermaal op de gemelde *Crosse* gelegen heeft, om aan het zap tyd te geven, om in te trekken, zoo hebben

OP WAT WYZE DE HOTTENTOTTE DE NIEUW GEBOORE KINDEREN HANDELEN

I. C. Philips del.

ben zy wederom een andere wyze, niet zoo wel om te wassen, als om te zalven. Zy brengen namelyk een pot met gesmolte schaapvet, die van de Kraamvrouw altoos ten dien einde moet worden bewaart, en tot na hare verlossing weggezet; dog als zy geen schaapvet hebben, nemen zy wel gesmolte boter, die zy zelf hebben gemaakt, en na dat het weder een weinig warm en gesmolten is, smeren zy het kind zodanig over zyn teer lichaam, dat zelfs niet de oogen, veel min een ander lid daar van verschoont is.

De oorzaak dezer zalving zeggen zy, is niet, zoo als de Europeanen wel zouden menen, en misschien zoo als my dunkt, niet zonder grond geloven, dat zy te sneller en leniger daar van zouden worden, of ook daar door beter zouden konnen lopen; maar zy geven voor, dat het geschied, op dat de Zon hen in die tedere jaren niet verbranden of zoo heftig steken en beschadigen zou; of het nu in der daad daarom geschied zoo hou ik het echter daar voor, dat de dikmaals herhalinge ook zelfs by gantsch oude luiden, die van de Duitschers gegiste oorzaak niet weg neemt, gelyk elders breder zal worden aangetoont

Het kind word ten laatsten met Buchu gesmeert.

Als het kind nu eindelyk deze zalving ondergaan heeft, en het andermaal een weinig op de gemelde *Crosse* gelegen heeft, op dat het vet ook door de zweetgaten zou indringen, zoo geven zy het zelve by deze geboort-ceremonien eer het vet t'eenemaal opgedroogt is, als het laatste olyzel; nemen het wederom op, en bestrojen het over het gantsche lichaam met haren gewoonlyken *Buchu*, 't welk als dan zeer licht aan de besmeerde gantsch tedere huid blyft kleven.

Dit doen zy, volgens hun voorgeven, op dat het kind schoon gemaakt en gereinigt worde, en deels ook, op dat het door de kracht van den *Buchu* sterk werde, en nevens de andere verhaalde hulpmiddelen in 't leven worde behoude. Of zulks door alle deze zaken kan geschieden, twyffel ik zeer; vermids ik wel weet, dat dit van God, den Leven-Gever en Behouder afhangt, en dat de gesteltheid van het kind moet aangezien worden; dog vermids ook geringe dingen veeltyds een grote werking hebben, zoo mogen andere daar van oordelen, en deze zaak onderzoeken.

Wat by de geboorte van Tweelingen geschied.

Dit alles geschied by diergelyke geboorte, wanneer maar een kind ter waereld gebragt word, waar uit de Lezer niet heeft konnen zien, waar op myn klagen by de inleiding doelt, om dat tot nu niets is geschied, waarom zoude konnen worden gezegt, dat de Hottentotten zoo zeer afschuwelyk zyn, als ik in den beginne gezegt hebbe; edog de Lezer hebbe nog maar een weinig geduld, en late zich de omstandigheden voordragen, die gade geslagen worden, wanneer een vrouw van tweelingen in de Kraam komt, 't welk zeer dikwyls en gemeenlyk geschied, en zegge als dan, of ik hen onrecht gedaan, of te veel van hen gezegt hebbe.

Wanneer ik de zaak recht duidelyk zal voorstellen, zoo is nodig, daar van drie *Casus* of gevallen te beschryven, om dat by ieder van dezelve wat byzonders zal waar te nemen zyn; zynde die gevallen als volgt: namelyk, wat zy doen, als een vrouw twee zoons te gelyk ter waereld brengt: Hoe het geschapen is, als een vrouw van twee dochters te gelyk in de kraam komt: En eindelyk, hoe zy zich houden, als een vrouw te gelyk een zoon en een dochter baart? Op alle deze drie vragen zal een byzondere betrachting te maken zyn, om dat daar in de gemelde beschuldiging en onnatuurlykheid bestaat.

Als nu twee zoons te gelyk geboren

boren worden, zoo lyden zy gene van allen den boven-gemelde beschuldigingen, om dat zy dezelven beiden zoeken groot te brengen, en schoon de moeder niet in staat mogt worden gevonden, om ze beiden met de borst op te brengen, om dat zy buiten 't zog van de moeder het eerste half jaar niets anders bekomen, zoo bezorgen zy echter ten eersten een Minne, die aan eenen zoon de borst geven moet.

Wat by de geboorte van twee zoons waar te nemen is

Voornamelyk is de vreugde in dit geval, niet alleen by de vader en de moeder, maar ook by alle andere in de Kraal ongemeen groot, en word zoo wel de vader als een wakker man geroemt, wyl hy twee zoons te gelyk heeft konnen fabriceren, als de vrouw voor een treffelyke vrouw gehouden, dat zy twee zoons te gelyk in haar lyf heeft konnen bergen, en met het nodig onderhoud bezorgen. Om nu wel de vreugde der ouders uit te drukken, en zulks niet alleen by blote woorden te laten, zoo gaat de man, en slaat als tot een dank-offer twee of drie ossen of stieren, en maakt daar mede Anders; verteert ook met de gantsche Kraal, ouden en jongen, mannen en wyven het vleesch; dog de kraamvrouw moet voor ditmaal met het vet te vrede zyn, en zich wakker nevens haare twee zoons smeren.

Wat men doet als de Twelingen dochters zyn.

Zyn vervolgens de twelingen twee dochters, zoo gaat het heel zoo niet in zyn werk, en zal men nu ten eersten zien, of zy niet met recht van eene gruwzaamheid beschuldigt zyn; want als dan moet niet alleen ten eersten worden gezien, of de moeder melk of zog genoeg heeft, om ze beide op te brengen, maar men moet ook zorg dragen, of de vader zoo ryk, en de moeder zoo krachtig is, om ze beide in 't toekomende den nodigen onderhoud te bezorgen; indien beide deze dingen komen te manqueren, zoo is het zeker, en daar helpt geen bidden, dat eene van dezelve voort moet, en op een recht schandelyke wyze, zoo als ten eersten volgen zal, van kant geholpen word.

Wat wyders pleeg te geschieden.

Mist nu maar het eene, en in 't byzonder het zog van de moeder, zoo kan het eindelyk nog wel geschieden, dat ze beide in 't leven blyven, voornamelyk als ze beide fraai en levend van aard zyn; maar wanneer de eene lelyk en zwak is, helpt andermaal geen schrik voor de koude, zy moet maar uit het getal der levendigen geholpen worden. Daarenboven is de vreugde ook zoo groot niet, als by twee zoons, en word ook niet meer als een schaap voor ieder dochter, en menigmaal ook, als de vader niet ryk is, gantsch niets geslagen.

De manier, hoe zy deze arme en onschuldige aankomelingen in de waereld, weder afschepen, is te gruwelyk, en kan men bezwaarlyk woorden van zulken nadruk vinden, die dees onmenschelyken moord na verdienst en waarde uitdrukken en bestraffen konnen; door dien zy het arme kind levend begraven; niet dat zy voorheen een ordentlyk graf maken, en het daar in dompelen, maar zy zoeken alleenlyk een vervaardigde holte, waar in een Egel, Wolf, Tyger of een ander wild dier huis gehouden heeft; in dat gat steken zy het, en werpen aarde daar over; en om dat het niet weder opgegraven of van de gemelde dieren zoude worden gevreeten, leggen zy 'er een hoop zware stenen op, en denken nog wel, hoe goed zy hun levend kind bezorgt hebben.

Verveelt hen de moeite, ver te lopen, en lang na zulk een gat te zoeken, zoo nemen zy hare toevlucht tot den naasten en besten boom binden het daar op vast, dat het niet vallen kan; gaan als dan hene, en laten het dood schreeu-

schreeuwen, of van honger sterven; alwaar het ook moet vergaan, wanneer een Tyger, Lucht of ander dier zich niet daar over erbarmt, en het daar af haalt en verteert.

Is het eindelyk ook te veel moeite, na een boom, die wat dik en veel takken heeft, te zoeken, zoo lopen zy maar een weinig ver van de Kraal, en leggen het onschuldige kind moedernaakt op het open veld tusschen de struiken, en laten het aldaar sterven, of van de wilde dieren verteren; en deze driederlei manieren worden gewislyk altyd by zulke kinder-wegwerping in acht genomen, en eene verkozen, die voor hen het gemakkelykste is.

Zoude nu wel een zaak konnen worden bedacht, die onmenschelyker is, als deze? Zoude wel iets een natie zwarter konnen maken, als dit? Waar is ooit een natie gevonden, die in dit stuk met onschuldige kinderen slimmer heeft gehandelt? Ik ken 'er zekerlyk buiten de Sinesen en Japanezen gene, om dat de menschenvreeters in Amerika zelf een afschuuw daar van hebben, zoo als alle Reisbeschryvingen zulks melden; en of men schoon tusschen onvernuftige dieren en hen een vergelyking wilde maken, die echter niet past, zoo dunkt my, dat zy dezelve daar in overtreffen, en in verre onvernuftiger als gene te werk gaan.

Vermids ik zoo even gezegt hebbe, dat de Sinezen en Japanezen ook zoo met hunne kinderen handelen, zoo zal het niet qualyk gedaan zyn, wanneer ik uit andere Schryvers een klaar bewys van myn voorgeven hier nevens voeg. Ik vind het zelve in een kort begrip by *Erasmo Francisci* in zynen Geschiedenis-Konst- en Zeden-Spiegel, wanneer hy *pag.* 83 *seqq.* meld, dat de Sinesen in Noord-Sina hunne kinderen tot gesnedenen maken, om dat zy grote Heren worden, en door 's Keizers gunst tot de hoogste eerampten komen konnen. Hy meld ook, dat zy dezelven zonder onderscheid vrywillig in slaverny steken, en aan anderen als Leifeigenen verkopen, 't welk echter na het oordeel van den gem. *Francisci* door de grote menigte van het gemene volk komt, 't welk zich niet anders als met arbeiden en anderzins weet te generen; en ook wegens de droevige dienstbaarheid onder de Sinesen; en dat het eindelyk hier mede nog te bemantelen zoude zyn, om dat een ieder, zoo dra hy het losgeld heeft, voor den zelven prys, waar voor hy verkoft is, zich weder vry kopen kan.

Hoe de Sinezen met hunne kinderen leven.

Edoch, zegt hy wyders, dit laatste laster, wil gantsch gene verf aannemen, maar behoud voor Christelyke oogen zyne afschuwelyk gruwzame gestalte, dat zy in zommige Provintien de jonge kinderen, voornamelyk de arme dochters, uit wantrouw der neering en opvoeding, in 't water werpen, als de jonge katten of honden; welke duivelsche wyze ook tot meer als slechte en geringe menschen zeer veel overgegaan is; alleen uit een zorgelyke vrees, dat de nood hen daar na mogt dwingen, hunne kinderen aan onbekende menschen te verkopen; zoo dat ze liever moordenaars als verkopers, liever gruwzaam als ontrouw zyn.

In zommige Provintien werpen zy de dochters in 't water.

Dat echter zulke gruuwzaamheid hen niet gruuwzaam voorkomt, maakt de dolende verbeelding van hunne verhuizing der zielen uit het eene lyf in het ander. Want vermids zy menen, dat de ziel wederom een ander lichaam betrekke, na dat de eerste woning van zyn lichaam door de dood opgezegt is, zoo nemen zy hier door gelegentheid, zulke vervloekte gruuwzaamheid met den dekmantel van godvruchtigheid te bedekken; door dien zy beweren, dat hen door dit tydig verhuizen veel

goeds

goedsgeschied, om dat zy daar door te eerder uit hunnen armhertige en kommerlyken toestand verlost, en ras tot een gelukzaligen gebragt worden, waar door dit kindermoorden niet in 't geheim, maar zonder vrees en in 't aanzien van alle menschen geschied. *Vid. Trigantius de expedit. Christ. op. Sinas Lib. I. c.* 9.

Wat de Japanezen met hunne kinderen doen.

Even zoo onmenschelyk, schryft de gemelde *Francisci pag.* 832 wyders, gaan de Japanezen met hunne arme kinderen te werk; zy laten 'er een en twee leven, en vermoorden de overigen. Zy gaan het arme kind zoo lang op den hals staan, tot dat het gewurgt is. Vele van hen wachten zelfs zoo lang niet, tot dat het zaat opgaat, of de vrucht levend het licht schept, maar dryven het door medicamenten af, om dat zy oordelen, dat twee kinderen genoeg zyn, om hun geslacht voort te zetten, of dat de dood voor de kinderen nuttiger is, dan een arm en behoeftig leven, wanneer zy namelyk van hunne ouders gene nalatenschap te hopen hebben, of het aan dezelve zwaar zoude vallen, hen te onderhouden.

Tot nu gemelde *Francisci.* Waar uit dan wel te zien is, dat deze voor 't overige zeer verstandige, bequame, konstige en wel gecivilieerde twee natien even zoo barbarisch in dit stuk met hunne kinderen leven, als de Hottentotten; en zy komen ook schier in de oorzaken, waarom een zulke duivelsche kindermoord voorgenomen word, overeen. Ik kan niet nalaten, een aardig voorval, 't welk ik zelf gehad hebbe, hier nevens te voegen; om dat het zelve genoegzaam zal aanwyzen, dat zy hunne kinderen liever wegwerpen, en aan de wilde dieren tot spys gunnen, als dat zy 'er een behouden; of als het dood is, aan een Christen ter ontleding of tot liefhebbery in kunst en naturalien kamers verkopen willen; waar in men diergelyke door hulp van een zeker vocht voor het vergaan pleeg te bevryden.

De Schryver meende een dood kind van de Hotteutotten te bekomen.

Een goed en voornaam vriend van Amsterdam had my geschreven en verzocht, dat ik hem een diergelyk weggeworpen, dood of anders gesturven en dood ter waereld gekomen kind in *Spiritu Vini* bewaren, en in een pot of fles toe wilde zenden; ik wist wel, dat hy in zyn Kabinet van naturalien reeds anderen uit America, Africa en Asia hadde ontfangen, die hy my eertyds wel getoont had; derhalven meende ik, hem hier in ook ten dienste te zyn, en van d'een of d'ander Hottentot een zulk kind te bekomen, en aan hem volgens myne Commissie een aanzienlyke beloning daar voor te geven, maar zoo dra zy hadden gevraagt, wat ik daar mede doen wilde, en zy de rede van my wisten, gaven zy my ten eersten tot antwoord, *'t Is veel beter, dat ons kind die Tyger of Wolf op vreet, als dat gy 't zelve zult in Spiritus bewaren, en ons daar mede betoveren.*

Zyn verzoek was vergeefs.

Schoon ik aan hen nu verder zeide, dat zulks myne intentie gantsch niet was, zoo hielp echter al myn praten niets, en konde zoo veel niet inbrengen, dat zy my geloofden; 't welk na myn oordeel nog duiderlyker te kennen geeft, dat zy hunne levendige kinderen zeer gaarn wegwerpen, en aan de wilde dieren ten prooi laten. En in der waarheid, zoo dikwyls als ik om dit wegwerpen en moedwillig doden der kinderen denk, zoo gril ik, om dat een zulke gruuwzame dood my t'eenemaal tegen de borst is, waar door de ouders hunne eige kinderen vrywillig, baldadig en gantsch barbarisch om 't leven brengen.

Edoch vermids het zoo veel niet op de zoontjes als de dochtertjes gemunt is, zoo blykt daar uit gantsch duidelyk, in welke geringe achting dit geslacht by hen

hen is; hoe weinig werk zy van een dochter maken, en hoe flecht zy voor de behoudenis van dezelve bekommert zyn. Indien menig opgeblaze, ftout en hovaardig meisje by hen was, zoude zy zich niet veel opwachting of vlyen van hen beloven of verzekeren konnen; en als zy miffchien meer dochters als zoons ter waereld bragt, zoude het ook wel zeer licht met haar leven konnen gedaan zyn.

De Europeanen hebben verfcheide van deze weggeworpe dochters nog levend gevonden; dezelve gemoeds-halve met zich na huis genomen, en groot gebragt, en dezelve in Europeaanfche kleding ter fchool gezonden, menende, dezelve door langzaamheid van tyd te winnen; en tot het Chriften geloof te brengen; dog deze moeite was vergeefs en vruchteloos, om dat zy wel haaft na bereikte jaren, wanneer zy weder eenigen dienft aan hun hadden konnen bewyzen, hene liepen, en zich daar na wederom in Hottentots-Croffen zien lieten, en daarenboven het geen zy in der jeugd van het Chriftendom geleert hadden in den wind floegen, en wederom leefden als de anderen.

Wat zy doen als een zoon en een dochter geboren word.

Edoch waar blyft de derde vraag, wanneer een zoon en een dochter te gelyk geboren worden? de andere hadden my door de velerhande toevallen, die daar by moeten worden gade geflagen, verfcheide gedachten doen hebben; welke indien ik ze op papier had willen brengen, nog een lange tyd vereifcht zoude hebben eer en alvorens men om deze zoude hebben gedacht, derhalven heb ik die maar laten zakken, en begeef my tot de tegenwoordige, en antwoorde in 't kort, dat met de dochter ontwyffelbaar op dezelve wys geleeft word, die men hiervoren by twee dochters in acht genomen heeft; wordende dezelve uit den weg geruimt, wanneer de vader niet ryk, en de moeder niet genoegzaam in ftaat is, aan haar zonder fchade voor haar zoon de borft te geven.

Alle zoons blyven zekerlyk in 't leven, het mag gaan hoe het wil: over het leven der dochters moet eerft geraadflaagt worden, en wanneer 'er alle de benodigde middelen niet zyn, zoo geld de verkiezing van de andere vrouwen, welke aan de gene, welke zy voor de fchoonfte en gezondfte houden, het leven geven, en aan de andere ontzeggen. Daarenboven hebben de zoons het voorrecht, dat hun ter eere twee of drie offen of ftieren worden geflagen en geoffert, gelyk hiervoren reeds gemeld is. De oorzaak is, om dat zy een zoon veel hoger fchatten, als een dochter; dat echter by de geboorte van een dochter maar een fchaap en menigmaal niet met al geoffert word, gefchied, om dat zy zelfs zeggen; het is maar een dochter en geen zoon, het welk dit geflacht andermaal tot zeer weinig reputatie ftrekt.

Wat de Schryver van dezen kinder-moord nog denkt.

Het is verwonderingswaardig, dat nademaal zy zulken fchrik hebben voor het wederkomen der doden, zy voor de levend begrave, of anders weggeworpe en moedwillig verwaarloosde kinderen niet vrezen, daar zy echter duizendmaal meer rede hebben om benaauwt te wezen; niet alleen om dat het gemoed haar ontwyffelbaar zegt, dat zy qualyk gedaan en een baldadigen moord begaan hebben, maar ook om dat hen het wezen en dikwyls vriendelyk lachen van zulke moedwillig verwaarloosde kinderen zeer veel zoo wel by dag als by nacht in flaap voorkomen, en het knagen van het gemoed vermeerderen moet; edoch het fchynt, dat zy in dit ftuk zodanig verftaald en verhart zyn, dat zy dezen gemoedsfteek niet gewaar worden.

Wanneer een van deze Twelin-

Wat aan te merken als een kind van de Twelingen dood ter waereld komt.

lingen dood ter waereld komt, en het ander nog leeft; zoo is de vreugde zoo groot niet, dan wanneer ze beide in 't leven waren, schoon daar na het eene echter van kant moet, en in het woeste veld begraven of weggeworpen word, als het geen twee zoons zyn, zoo als even hiervoren gezegt is; want zy begraven wel op hunne wyze het dode, en behouden het levendige; maar zy moeten ten eersten wegens de voorgemelde benaauwtheid weder opbreken, en een andere woonplaats zoeken; niet dat zy ver gaan, als 'er gras, water, en andere levensmiddelen voor hen en voor haar vee genoeg te vinden is, maar zy zyn voor dit klein kind genoeg buiten vrees, wanneer zy maar een halve of een quartier uurs ver weggetrokken zyn.

Edoch eer en alvorens zy opbreken, slaan zy voor het nog in 't leven zynde kind andermaal als tot een offerhande na proportie van het geslacht, een schaap, als het een dochter, of een of 2 ossen of stieren, wanneer het een zoon is. Met het vleesch maken zy zich vrolyk en onthalen elkanderen; en zulks, om dat het eene nog in 't leven is, en groot gebragt, en als het een zoon is, erfgenaam van des vaders nalatenschap mag worden; dog met dit onderscheid dat hy de oudste zyn moet, zynde anders genoodzaakt, een knecht van zyne ouder broeders te zyn.

Tot nu hebbe ik alzoo, mynes bedunkens, duidelyk en uitvoerlyk aangetoont, hoe het by de kraamvrouwen kort na de verlossing toegaat, en hoe met hunne kinderen geleeft word: welke als ze in 't leven worden behouden, met koe-mist, zap van vyge-bladeren, vet of boter worden ingezegent en als over den gelukkigen ingang in hun leven verwelkomt: Nu zal de Lezer misschien wel begerig zyn, om te weten, hoe het al verder gaat; wie het kind den naam geeft, en hoe met de nageboorte geleeft word, wat zy met het afgelopen bloed doen, en waar zy het laten, en diergelyke dingen meer, welke by deze gelegentheid worden waargenomen.

Wanneer de Lezer het my, als ongetrouwt zynde, niet qualyk gelieft te nemen, zoo als ik hope, dat hy niet doen zal, om dat hy wel kan denken, dat ik ook na deze en andere zaken gevraagt heb, zoo zal ik zulks den Lezer niet alleen openhartig verhalen, maar ook eenige andere vragen duidelyk beantwoorden; die insgelyks hier behoren, of ten minsten tot deze materie konnen getrokken worden.

Wie aan het nieuw gebore kind den naam geeft

Wat dienvolgens de benaming aanbelangt, het is de plicht van de moeder, indien ze in staat is, om zulks te doen, en door de naweën, welke de hiervoren beschreve tabaks-drank veroorzaakt, niet geincommodeert word, in welken geval, te weten als de kraamvrouw te zwak is, word de naam van den vader gegeven. Men moet aanmerken, dat zy zulke namen niet voeren, die onder ons of ook by Heidens gebruiklyk zyn, maar zy doen hier in als de Troglodyten, waar van *Diodorus Siculus Lib. IV. cap.* 9. en uit hem *Zwinger in Theatr. Vit. Hum. p.* 681. zoo als ook *Johannes Bohemus L. I. c. 6. p. 56. de Morib. leg. & Ritib. Gentium* schryft: *Parentum nomina minimè imponunt filiis, sed tauri, arietis, ovis; & hos quidem patres, has matres appellant, quoniam ab his, non a parentibus quotidianus præbeatur cibus*: dat is, *zy geven op generly wyze aan de kinderen den naam van hunne ouders, maar die van een os, bok of schaap*; *en zommigen noemen genen hunne vaders, en deze hare moeders, om dat ze van dezen en niet van hunne ouders*

Wat zy aan hen voor namen geven.

ders hun dagelyks voedzel hebben.

Dat zulks zoo is, kan ik door veelvoudige ondervinding aantónen, alzoo ik vele van hen gekent hebbe, daar onder een Kapitein, die *Hacqua*, 't welk in hunne taal paard betekent, geheten. Anderen hebben den naam van *Gamman*, of Leeuw; anderen van *Gh"oüdia* of Schaap, en anderen die van *G"uaiba*, of Ezel; edoch wie zoude alle deze beestiaalsche namen in zyne geheugenis konnen houden, en zelf niet in een beest verandert worden? Genoeg dat ik exempels aanhalen en daar door bewyzen kan, dat zy zulke beestige namen hebben.

Zoude dit nu wederom niet tot een bewys strekken, dat zy uit de aloude Afrikaansche natien stammen, dog zoo, dat zy in den beginne niet eene natie alleen uitgemaakt hebben; ik laat zulks aan het oordeel van den Lezer, en zal ondertusschen de andere vraag onder handen nemen, en zeggen hoe het met de nageboorte toegaat. Deze nu, zoo dra ze van de kraamvrouw afgehaalt is, doen zy niet in d'een of d'ander pot, en werpen ze in 't water, zoo als op veel plaatzen onder onze Vroedvrouwen de manier is, maar zy binden dezelve in elkander, maken een gat in de aarde, en begraven dezelve.

Wat zy met de nageboorte doen.

Wanneer men hen vraagt, waar om zy ze niet liever in 't water werpen, om van de visschen gegeten te konnen worden, zoo antwoorden zy; dat dezelve in 't water *Sickum* of ongezond is, om dat het kan gevonden worden, eer de visschen daar by komen; dat zy de nageboorte derhalven begraven, op dat hunne Toveraars die niet zouden magtig worden, en daar mede de Kraamvrouw en het kind schade toebrengen; en in genen dele daarom, gelyk ik in den beginne gezegt hebbe, dat zy vreesden, dat de mans daar over mogten komen, en daar na gehouden zyn, Anders te maken, maar op dat het uit het gezicht van alle menschen gerake en verrotte.

Het geen ook staande de verlossing en na dezelve aan bloed en ander vocht van de Kraamvrouw komt, vergaderen zy op een oude Croff, waar op namelyk in den beginne de Kraamvrouw legt, en zoo lang als nog eenig bloed van haar komt, daar op blyft en blyven moet; wanneer echter deze quel weder gestopt is; en de Kraamvrouw weder opstaan kan, zoo drajen zy dezen Croff ook in elkander, en begraven dezelve, op dat hunne Toveraars insgelyks geen quaad daar mede zouden konnen doen.

Wat zy met het afgegaan bloed doen.

Ik heb tot nu op de vragen van den Lezer kort geantwoord, en op alles de eenvoudige waarheid gezegt. Dat ik daar na gevraagt heb, is niet geschied uit nieuwsgierigheid of gyle lust, want wie zoude met zulke smerige stinkende menschen in een onbetamelyke nadere kennis zich konnen inlaten, alzoo zy een oprecht middel tegen de liefde zyn; maar ik heb het alleenlyk gedaan, om te weten, wat zy in diergelyke toevallen doen. Derhalven zal de Lezer niet qualyk nemen, dat ik nog meer, 't welk ik daarenboven ben te weten gekomen, daar by voeg, en daarnevens zeggen, dat vermids ik zoo dikwyls in diergelyke gelegentheden ben geweest, ik ook na al het andere naauw gevraagt, en alles met opmerkzaamheid aangetekent heb.

Voor eerst heb ik gevraagt, hoe zy het ontrent de navelstreng maakten, en hoe zy den navel konden inhouden, alzoo geen kind gebakert word? waar op zy ten eersten op myn aangezicht wezen, en daar door te kennen gaven, dat ik wel konde zien, dat zy dezelve met een zenuwe afbonden, en dat het kind daar door

geen ongemak konde lyden; en dat zy voor 't overige in plaats van een linnen of wollen doek, zoo als de Europeanen gebruiken, een brede lere riem nemen, en het kind daar mede omgorden, om den navel in te houden.

Dit geschied alles in der waarheid zoo, en moet men zich over deze eenvoudige inventie wel zoo zeer niet verwonderen, als wel dat schoon zy gene kinderen bakeren, genen met kromme benen, of andere gebrekkelyke leden gevonden worden, gelyk reeds op een andere plaats gemeld is.

Wanneer de man weder by zyn vrouw derft komen.

Wanneer ik daar na ook gaarn wilde weten of 'er ook iets byzonders aan te merken was, als de man weder by zyn vrouw quam, en haar wettiglyk derfde bywonen? zoo hebben zy my van beide geslachten geantwoord, dat in 't byzonder dit waar te nemen was; dat, gelyk de man niet buiten de hoogste nood, en wanneer hy word geroepen, zoo als in den beginnen reeds is gemeld, by de Kraamvrouw derst zyn, hy zich ook niet mogt by haar vervoegen, nog met haar hun gewoonlyke kost of eeten nuttigen, zoo lang de vloed by haar duurt; alzoo de andere mans hem zoo onrein en haar gezelschap onwaardig verklaren zouden, als de vrouw zelf onrein was, en hy zich uit het gezelschap van alle menschen zoude moeten houden. Wilde hy echter staande de Kraam tot haar komen, en in het huis uit en ingaan, zoo was hy t'eenemaal onrein, en wierd in dat geval met een zeker woord gebrandmerkt, van welk woord men my de uitlegging in een andere taal niet geven, en ik het Hottentotsche woord gantsch niet schryven konde; dog zoo veel ik hebbe vernomen, quam de gantsche zaak daar op aan, dat hy door een vetten os weder moest gelegitimeert, en van de beschuldiging bevryd worden.

Al dit slaan en Anders maken der Hottentotten, 't welk in deze gevallen by Kraamvrouwen en by de geboorte van kinderen waargenomen word, schynt my niet anders toe, als dat het zelve zynen oorsprong heeft van de Reiniging der Joden, waar van *Lev. XII.* gewag gemaakt word; doch zoo, dat die wet niet zuiver en eenvoudig maar met tamelyke grove byvoegzels nagekomen word. Daarenboven schynt het, als of het zeden en gebruikelykheden van andere oude Afrikaansche natien zyn, welke insgelyks uit velerhande by elkander geraapt zyn, en een *Confusum Chaos* of een verward begin gelyken; edoch laat ik myne gedachten gaarn aan den Lezer tot verdere overdenking; en is het de moeite waardig, zoo konnen zy uit oude geschriften verder nagespeurt worden, en zyn ze ydel, zoo mogen zy als zodanige verworpen blyven.

Hoe de kraamvrouwen zich reinigen.

Voor 't overige is zeker, dat wanneer de man, na dat de vloed heeft opgehouden, en de reiniging, die in het afschuren van de koemist, en op nieuw besmeren met vet en bestrojen met *Buchu*, bestaat, geschied is, weder tot de vrouw komen mag, hy zich insgelyks alvorens met vet besmeert en met *Buchu* bestrooit. Daar na wanneer hy in huis komt, zoo rookt hy *Dacha* of *Dagga*, het welk een en het zelve is; hy spreekt daarenboven niet een woord met zyn Lief, eer en alvorens de damp van de *Dacha* hem in 't hoofd is gekomen, en hy schier dronken of dol daar van word. Zoo dra hy dit gewaar word, begint hy met zyne huisvrouw te spreken, welke hy staande de Kraam niet heeft gezien en vraagt na allerhande nieuws; waar door hy, om dat hy aanhoud met *Dacha* te roken, hoe langs hoe doller, en dienvolgens praatachtiger word, tot dat hy eindelyk moe is, en

de

de eerste nacht weder in huis slaapt.

Dit zyn nu alzoo alle de gebruiklykheden, en plechtige byzonderheden, welke by de Kraamvrouwen worden waargenomen; nu zoude ik nog wel konnen daar byvoegen, hoe zy den *Concubitum* verrichten, namelyk indien ik het geen ik zelfs uit den mond van beide geslachten vernomen heb, mag geloven, en welke van de gewoonte van andere Natien en schier van alle andere menschen zeer ver afwykt; doch ik wil dit liever overslaan, om aan geile, en ontuchtige menschen geen stof tot kitteling, en onbehoorlyke naboodsing te verschaffen.

De Schryver verklaart een passagie van den Heer Boeving.

Ondertusschen zal ik nog maar daar by voegen, dat de Heer *Boeving* in zyne curieuse naricht en beschryving der Hottentotten *pag.* 9. *num.* 4 de bovengemelde wegwerping van dochters gantsch twyffelachtig en verward meld, waar uit niemand licht begrip krygen zal. Wanneer hy echter daar by voegt, dat als eene Hottentottin *ex concubitu cum christiano* een kind ter waereld brengt, het zelve van de genen, die diep in 't land wonen, en voor de Hollanders niet hebben te vrezen, gedood word, zeg ik dat zulks niet doorgaans geschied, alzoo ik verscheide diergelyke kinderen in het land heb aangetroffen, daaronder wel voornamelyk een Jongetje, die zynen Europeaanschen vader, dien ik zeer wel kende, zoo wel geleek als twee droppels water, het welk zy niet alleen in 't leven gelaten, maar ongemeen bemint hebben, en heeft de Voogd meer werk van dat Jongetje als van zyne eige kinderen gemaakt.

Besluit van dit Hooftstuk.

Voorts kan ik den Lezer van de gebruiklykheden, welke tot nu verhaalt heb, versekeren, dat ik van meest alle ooggetuige geweest ben, en dezelve gehoort en bygewoont heb. Weshalven hy aan dezelven gerust mag geloof slaan.

II. HOOFT-

II. HOOFTSTUK.

Van de Plechtigheden en gebruiklykheden der Hottentotten, welke by hunne Vryagie, Trouwing en Bruiloft worden in acht genomen.

Luiheid der Hottentotten. Wat zy by hun vrolykheden drinken. Hoe de Hottentotten vryen. Een Hottentot die trouwen wil moet zyn vader zulks vragen. Insgelyks de Vryster. Belacchelyk stryden om het Ja-woord. Toestel tot de Bruiloft. Trouw-Ceremonien bestaat in 't bepissen van Bruid en Bruigom, door den Priester. Echtbreuk word door de Hottentotten met de dood gestraft. Zy mogen meer dan eene vrouw trouwen. De Echt kan by hen gescheiden worden. Maar niet als 'er kinderen zyn. Onderzoek of de Bruid aan den Bruigom een darm om den hals hangt by 't trouwen. Word wederlegt. Beschryving des Bruilofts-tafel. Hoe lang de Bruiloft duurt. In welken graad van bloedverwandschap de Hottentotten met malkander mogen trouwen. Bloedschande word by hen met de dood gestraft. Hoe 't met het Huuwlyks goed gelegen is. Wat Huuwlyks-goed de Dochters krygen. Besluit van dit Hooftstuk.

LEzer ik twyffel niet, of ik heb u in mynen vorigen de gekke en dikwyls doemlyke zeden welke de Hottentotten by Kraamvrouwen en nieuwgebore kinderen waarnemen, duidelyk en tot genoegen voorgestelt, en daar by zult gy zeer wel hebben gezien, dat het in diergelyke gelegentheden zoo weinig aan vreten en zuipen ontbreekt, als elders in Europa, wanneer hare luiheid zoo veel maar toeliet, om de spys rechtmatig klaar te maken, en daarenboven het land te bouwen, en van het zelve Koorn, en Wyn, en dienvolgens ook Bier van de Garst te hebben en te brouwen.

Der Hottentotten luiheid.

Wat zy in hunne vrolykheden drinken.

Schoon hen dees en gene sterke dranken ontbreekt, en zy zich met water, of als de nood daar op aankomt, met melk behelpen moeten, maken zy zich echter hier mede gelyk ook met hunnen stinkenden *Dacha* of met hunnen *Buschbasch*, welken zy uit *Dacha* en uit Tabak, van elk even veel beryden, zoo vrolyk, en nog vrolyker, als de Europeanen met hunne beste spyzen en dranken; daar zy echter, zoo als gehoort is, grote reden hebben, om zich te bedroeven, en zorge te dragen, dat de gruuwzame en schandelyke kindermoord voortaan afgeschaft, en in een loffelyke optrekking verandert mogt worden.

Vermids men echter daar toe weinig hoop heeft, aangezien die zondige gewoonte al te diepe wortels heeft geschoten, en zoo licht niet uit te roejen is, zoo zal best zyn, dat ik den Lezer van zulke verdrietige en tegen de borst stotende materie tot een beter, aangenamer en vrolyker leide, welke in verre na zoo bedroeft niet in de ooren klinken, of zulk een hatelyk brandmerk in het gemoed achterlaten zal, schoon dezelve u even zoo zeldzaam, en misschien in eenige delen zeldzamer als de vorige zal voorkomen.

Hoe het op hun bruiloft toegaat.

Het geen dit eigentlyk is, zal ik u ten eersten zeggen, namelyk dat ik u uit de Kraamkamer op een deftige, vrolyke en beziens-waardige

dige bruiloft brengen zal, alwaar gy wel even zoo weinig lust zult hebben, om van de spys te nuttigen, als in de Kraamkamer, dog de wonderbare gebruiklykheden en eenvoudige plechtigheden zullen u beter vermaken, als of gy op de voornaamste bruiloft aan tafel zat, en de oogen, maag, en 't gemoed, ja alle zinnen verzadigen en vergenoegen kont; niet om dat u van een aangename en lieflyke musyk zal worden verhaalt, en dat voor 't overige alles zoo net in de plooi is; maar om dat diergelyke zaken by gene Natie onder de Zon gezien worden, nog ergens iets diergelyks by Schryvers te vinden zy.

Hoe zy vryen.

Om tot de zaak zelf te komen, en u met veel omwegen niet op te houden, zoo moet ik eerst de wyze van vryen melden; om dat misschien menig Christen, die echter meent zeer verstandig en wys te doen, en niets onbetaamlyks voor heeft, in dit stuk zelf zal beschaamt worden gemaakt, terwyl hy deze manier voor zeer wonderbaar aanmerkt, die echter gantsch vernuftig is, en in alle delen verdient in acht genomen te worden, en die van hen ook onfeilbaar moet worden waargenomen, om dat anders de gantsche voorhebbende verbintenis en daar op volgende huwelyk van gener waarde is, nog in eenige aanmerking genomen word.

Die trouwen wil, moet zulks aan zyn vader vragen.

Wanneer een Jongman of een Weduwnaar van voornemen is, om te trouwen, en een jonge dochter of een Weduwe te nemen, zoo is het hem niet geoorlooft, om die dochter of weduwe eerst te vragen, of zy wel met hem trouwen of zyn vrouw zyn wil; en daar na hunne ouders, of na derzelver dood hare naaste vrienden daar van verklaring te doen, maar hy is voor alle dingen verplicht, aan zyn eigen vader zyne mening te ontdekken, die nevens hem gaat, en de vader van de in 't oog hebbende Bruid, of in zyne plaats deszelfs naaste vrienden daar over spreekt.

Zoo ook de Vryster.

Deze wet word zoo stipt onder hen nagekomen, dat 'er in 't minst niet tegen gezegt word, vermids geen dochter zich zonder kennis der ouders in een huwelyks-contract begeven mag, en daar uit blykt, dat by hen gantsch geen heimelyke huwelyken zyn, die onder de Christenen meer als te veel worden gevonden, gelyk de dagelyksche ondervinding leert; en derhalven de Christenen in dit stuk zonder tegenspraak van hen beschaamt gemaakt worden, behalven dat nog andere roemwaardige zaken daar uit vloejen, welke de Christenen insgelyks niet veel eer aandoen.

Hoe het aanzoek geschied.

Eer en alvorens echter om de dochter aanzoek word gedaan, en de vader zyn gedachten zegt, zoo gaat de toekomende Bruidegom hene, en onthaalt wederzyds ouders met *Dacha*, en rookt zelf ook. Wanneer nu de vader van den Vryer bespeurt, dat het hoofd door het roken een weinig begint licht te worden, zoo zegt hy aan zyn toekomende zoons vader, de rede van zyn en zyns zoons komst, en vraagt na behoren, om de dochter. Deze spreekt een weinig in hunne tegenwoordigheid met zyne vrouw, en geeft hem of de resolutie, dat hy zyne dochter hebben zal, of slaat zulks af, om dat zy zekerlyk als dan reeds aan een ander belooft is, die nog niet tot een man is gemaakt, en derhalven tot na die actie wachten moet.

Krygen de vader en zoon op die wys den zak, zoo gaan zy ten eersten hene, en zoekt de zoon op de zelve wyze en met dezelve omstandigheden een andere uit. Dog bekomen zy een gunstig antwoord, en word de dochter door de ouders aan hem toegezegt, namelyk dat zy zeggen, *Neemt ze, wy staan het toe, en zyn daar mede wel te vrede*; zoo heeft de Vryer eerst

eerst verlof, met zyne vryster te spreken, en om haar te vragen, of ze zin in hem heeft?

Belacchelykke stryd om 't Ja-woord.

Is het antwoord hier ook na wensch, zoo is het huwelyk in alle delen wel; zoo niet, moeten zy beide eerst daar om vechten, en geschied zulks den volgenden nacht, en vechten zy als om de bovehand; niet dat zy tegen elkander op staan en malkander met slaan of stoten te beledigen, zynde die manier by hen zeer gehaat; maar zy gaan beide leggen, en nypen elkander zoo veel als zy konnen, in 't achterste, tot dat eindelyk de vryster moe is, en 't aan haar Vryer gewonnen geeft, en alzoo neemt de gantsche vryery een einde.

Toestel tot de Bruiloft.

Wanneer de Bruid niet in de Craal van den Bruidegom woont, zoo gaat hy nevens zyn vader den volgenden dag na huis; dog bevind zy zich in zyne Craal of dorp, zoo jaagt hy maar des morgens vroeg uit de kudde vee, een, twee of drie vette ossen, na dat hy ryk is; dezelve neemt hy in beide de gevallen met zich, begeeft zich nevens zyn vader en andere bloedvrienden daar mede op weg, en gaat weder na het huis of dorp, daar zy woont, alwaar ten eersten ook na hunne aankomst, de ouders en vrienden van de Bruid zich laten vinden, en tot de aanstaande bruiloft den nodigen toestel maken.

Namelyk zy slaan de met zich gebragte ossen van de Bruidegom na hunne wyze, en schikken zich op hunne manier op, met zich te smeren met het versche ossen-vet, en te bestroojen met meergemelden *Buchu*. De vrouwen, die in het oppronken altyd iets voor uit moeten hebben, zyn daar mede nog niet te vrede, maar moeten daar en boven ook hun aangezicht blanketten, niet met eenige kostbare verw of water, gelyk vele vrouwsperzonen in Europa doen, en als dan zich verbeelden ongemeen mooi en fraai te zyn, maar zy zoeken hun blanketzel in 't open veld, en vinden dezelve aan rode steentjes, of liever aan rood aarde, waar mede zy niet zoo zeer het gantsche aangezicht over wryven, maar alleenlyk ronde vlakjes op het voorhoofd, de wangen en de kin maken, wanneer zy menen, dat in schoonheid haar niemand overtreft, daar zy zich echter slimmer toetakelen, als de ergste en lelykste toveres voorgestelt of geschildert zoude konnen worden.

Na dat dit alles is geschied, gaan byderzyds ouders en andere bloedvrienden en goede bekenden by elkander zitten; dog zoo, dat de mans alleen en de vrouwen alleen ieder een ronden kring vertonen; zittende de Bruidegom in 't midden van den kring der mans en de Bruid in die der vrouwen, welke alle als bruilofts gasten de aanstaande trouwing willen zien en bywonen; dezelve word ook ten eersten voltrokken, hoe wel niet door den Priester van den Bruidegom, ten zy de Bruid insgelyks in zyn dorp of Kraal woont, maar door den Priester van de Bruid, die naamlyk in de Bruid hare Kraal dit ampt bedient; want of schoon die uit des Bruidegoms Kraal, zich onder de bruilofts gasten mogt bevinden, zoo heeft hy echter geen recht, zich in dit dorp of Kraal dit ampt aan te matigen, maar word niet anders aangemerkt als een ander Hottentot of bruiloftsgast; doch vermids van dat ampt weinig te hopen is, of overschiet, zoo laat hy het zelve gaarn aan den anderen over, terwyl hy alleenlyk als ooggetuige verstrekt.

Wat voor een Priester de trouwing verricht.

Wil de Lezer weten, hoe die trouwing geschied, en de ceremonien verricht worden, zoo zal ik ze verhalen, mids dat gy zulks niet qualyk gelieft te nemen, want de zaak met omwegen uit te drukken, en verbloemde spreekwyzen

wyzen

HUWELYKS PLEGTIGHEIT DER HOTTENTOTTEN.

wyzen te gebruiken, zoude wel niet qualyk gedaan zyn; dog vermids 'er gesproken word van plechtigheden, die buiten dat vreemd zyn, en die, zoo veel my bewuſt is, van alle andere natien t'eenemaal afwyken, zoo ben ik beducht, dat ze niet duidelyk genoeg zouden worden verhaalt, indien ik my zoude moeten dwingen, om anders te ſpreken, als de natuur van de zaak vereiſcht en hebben wil.

Zoo dra dienvolgens de geene, die de macht heeft, om de plechtigheid van de trouwing te verrichten, in den kring der mans komt, vind hy reeds den Bruidegom in 't midden op zyne hurken zitten, gelyk dan ook de Bruid in den anderen kring der wyven in het zelve poſtuur verſchynt. Deze Prieſter vraagt den Bruidegom niet, of hy de Bruid tot zyn vrouw wil nemen, zoo als ook niet de Bruid of zy den Bruidegom tot haar man wil hebben, maar hy houd zich verzekert, dat deze vergadering ten dien einde belegt, en hy deswegen ontboden is. Zoo dra hy dienvolgens tot den Bruidegom komt, trekt hy de zoogenaamde *Kulcroſs*, of dekzel van voor de ſchamelheid weg, neemt zyn mannelyk Lid in de hand, en onder eenige weinige woorden, die hy in Hottentotſche tale tot hem zegt, bepiſt hy hem *S. V.*; welk koſtbaar water de Bruidegom zeer begerig opvangt, en zodanig in zyne nieuw beſmeerde huid wryft, dat hy van voren langs het gantſche lichaam met zyn tedere geſchaafde nagels louter groeven maakt. Dit zelve verricht de gemelde Hottentot ook, zoo dra hy in den kring der vrouwen komt, die met dit ſtinkent water al zoo zeer als de Bruidegom opgeſchikt is.

De Bruidegom en de Bruid worden bepiſt.

Dit gedaan zynde, begeeft hy zich weder tot den Bruidegom, en daar na tot de Bruid, en doet telkens het zelve, waar op de Bruidegom en de Bruid de in den begin gemaakte groeven weder toeſtryken en onzichtbaar maken; en eindelyk herhaalt hy deze plechtigheid ten derden en laatſte male, en veroorzaakt daar door, dat de Bruidegom nevens zyne Bruid nog al bezig zyn, om de voorheen gemaakte groeven, nog beter toe te ſtryken, op dat men nergens aan zyn lyf zoude konnen zien, waar een groef of krabbel geweeſt is.

Deze plegtigheid word drie maalen herhaalt.

De woorden welke hy tot hen beide zeide, en telkens herhaalde, heb ik in hunne taal onmogelyk konnen ſchryven of nagaan, om dat ze al te ras achter elkanderen uitgeſproken wierden, en daarenboven ook zeer veel en wonderbare ſlagen met de tong daar onder wierden gemaakt en uitgedrukt. De inhoud echter van dezelve zoude, zoo als myn Tolk en ook anderen zyden zyn; dat hy hem met zyn huwelyk veel geluk, heil en zegen wenſchte; als mede dat hy tegen het naaſtkomende jaar met een zoon mag worden verheugt, en tonen, dat hy een man is, tot kinder teelen niet onbequaam, dat die zoon mag groot worden, op dat hy daar na, zyn vader oud zynde, de nodige levensmiddelen voor hem beſchikken, en een goede Jager en dapper man worden moge.

Hier heeft de Lezer nu de volſtandige trouwings-plechtigheden, welke onheuſch genoeg zyn, en met die van gene natie in de gantſche waereld overeenkomen. Derhalven weet ik niet, waar van daan zy dezelve zouden hebben konnen nemen of ontlenen; want alle andere gebruiklykheden, die tot nu zyn verhaalt, hebben zich nog eenigermate op de Joodſche gegrond, en van dezelve hunnen oorſprong gezocht, of zy zyn zuiver en louter met die van de oude Troglodyten overeengekomen; deze echter kan nog met de gebruiklykheden der Joden, nog met

met die der Troglodyten overeen worden gebragt; van welke *Alexander Velutellus L. I. c.* 24. achtervolgens het bericht van *Zwingerus in Theatro Vit. Hum. pag.* 4370. *a.* deze gantſche ſchandelyke zaak ſchryft: *Apud Troglodytas, foeminas viris desponſatas primis noctibus cognati affinesque producunt, illasque promiscuis adulteriis patere ſinunt; poſtea perpetua pudicitiæ adſcriptæ ſeveriſſimis poenis, vel minima conjectatione, ſi deliquiſſent, coërcebantur.* Dat is, *By de Troglodyten laten de Bekenden en naaſte Vrienden van de verloofde vrouwsperzonen, dezelve de eerſte nacht boeleren met wien zy willen; daar na moeten zy beloven, het overige van haar leven kuiſch te zyn, en worden zy, indien men haar in 't minſt verdacht houd, zeer ſtrengelyk geſtraft, als of ze het quaad begaan hadden, en daar door in toom gehouden.*

By hen word de echtbreuk met de dood geſtraft.

De Hottentotten hebben echter dit hatelyk gebruik in generhande wyze, en doen niet als de Troglodyten, die na het getuigenis van den gemelden *Alexander Velutellus* Libr. IV. c. 1., gelyk zulks Zwingerus l. c. pag. 3617. a. aanhaalt; een echtbreuk met de vrouw van den Tiran of Heer gepleegd, met een lam konnen boeten. Daar by de Hottentotten dit verbreken, het mag worden begaan met welke vrouw het wil, voor een hoofd-misdaad word gehouwen, die zonder aanzien van perzoon en zonder verder procederen ten eerſten met de dood geſtraft word, gelyk zulks ook *P. Tachart* in zyne *Siamſche Reis pag.* 96. met de volgende woorden getuigt: *Echtbreuk en dieffſtal zyn by hen grove laſters en worden altyd met het leven betaalt.*

Indien deze ſchandelyke misdaad zoo zwaar by ons Chriſtenen wierd geſtraft, hoe veel zouden alle Gerechtshoven en Overheden te doen hebben? Hoe veel zouden den weg na de andere waereld zoeken, en hier van kant moeten geholpen worden? wat zouden de Gerechtsdienaars druk werk hebben, en de Scherprechter al menſchen bekomen, om te doden? Men hoort immers van alle kanten, dat ſchier niet eene Gemeente daar van zuiver is. Waarlyk in dit ſtuk overtreffen ons deze Barbariſche menſchen zeer veel, om dat zy geen onderſcheid maken, hunnen eigen Kapitein of Overſten, wanneer hy van deze misdaad kan worden overtuigt, te vatten, en aan hem een kort proces te maken; om dat zy wel weten, dat deze wet geen aanzien van perzoon dulden kan.

Zy mogen meer dan eene vrouw hebben.

Zy behoeven ook te minder gelegentheid daar toe te zoeken, om dat aan hen de *Poligamie* of Veelwyfſchap geoorlooft of toegeſtaan is, gelyk als de Heer *Boeving* in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottenttotten pag. 9. num. 3 daar van ſchryft, als hy zegt: *de Poligamie is onder hen toegelaten, zoo dat iemand zoo veel vrouwen mag nemen, als hy onderhouden kan; maar vermids de meeſten arm zyn, zoo zyn maar de gene, die veel vee hebben, en alzoo de rykſte, Poligamie.* Waar by men dient aan te merken, dat de Armen ook veeltyds meer dan eene Vrouw hebben; ſchoon dit niet zoo gemeen is, als by de Ryken.

P. Tacharts bericht hier van.

De Heer P. Tachart ſchryſt wat duidelyker van deze Poligamie, en toont ook, hoe veel wyven een ontrent heeft, wanneer hy loc. cit. pag. 96. zegt; *Een iegelyk man heeft wel de vryheid, zoo veel wyven te nemen, als hy onderhouden kan, doch word 'er onder de Ryken geen gevonden, die meer dan drie wyven heeft.* De Heer *Vogel* echter verhaalt in zyne Ooſt-Indiſche tien-jarige Reisbeſchryving *pag.* 74. nog een ander gebruik, het welk wel waardig is, dat het wat duidelyker verklaart worde, meldende: *De Po-*

Polygamie heeft by hen plaats, en mag een man zyn vrouw, wanneer zy hem niet behaagt, weder van zich ſtoten.

Uit de ondervinding, die men daar van bekomen heeft, is de zaak aldus gelegen: Een man en een vrouw maken wel met elkander een huwelyks-contract, en beloven elkander getrouw te zyn; hier in word ook zeer zelden gezondigt, wegens de bovengemelde ſtraffe des doods; wanneer het echter gebeurde, dat de man met de vrouw, of de vrouw met den man niet konde over weg komen, zoo hebben zy beide macht, om van elkander te lopen en te ſcheiden, wanneer zy willen, en kan de man de vrouw verſtoten, of ook de vrouw vrywillig van hem weglopen en gaan waar zy wil, mids dat zy elders niet mag trouwen, om dat 'er moord en doodſlag uit onſtaat. Daarentegen blyft de man in vryheid, om weder een andere vrouw te nemen, als hy maar de voorheen beſchreve omſtandigheden in acht neemt, en by zoo menige vrouw als hy trouwt of huwelykt dezelve herhaalt.

Daarentegen moet dit ook worden in acht genomen, dat dit niet kan geſchieden, dan als zy nog gene kinderen in 't leven hebben; want als 'er kinderen en voornamelyk zoons voorhanden zyn, zoo gaat het zoo niet in zyn werk, om dat de oudſte zoon altyd erfgenaam van des vaders nalatenſchap is, gelyk ik elders berichten zal. Daarenboven is het tegen de achting en aanzien van den man, zich met de kindertucht en wel voornamelyk met de dochters te bemoejen, gelyk insgelyks elders zal worden aangetoont. In zulk geval is hy wel genoodzaakt zyne vrouw te behouden: Daarentegen zyn hem daar in ook niet de handen gebonden, een andere vrouw daar nevens te nemen, en zich dezelve op de bovengemelde wyze te laten toevoegen.

Derhalven komen alzoo de Hottentotten met de Troglodyten andermaal niet overeen, welke zonder onderſcheid vrouwen en kinderen gemeen hadden; gelyk *Diod. Siculus Libr. III. cap.* 3. en uit hem *Zwingerus in Theatro Vit. Human. pag.* 882. zulks van hen met deze woorden gelooft: *Troglodytæ nudi per omnem vitam degentes, uxores filiosque omnes Communes habent, excepto Tyranno, qui unicam tenet, beſtiis ſimiles, ut qui neque voluptatis neque doloris ullum, niſi naturalem ſenſum percipiant, neque turpis, neque honeſti discrimen norint.* Dat is: *De altyd naakt lopende Troglodyten hebben hunne wyven en kinderen gemeen, behalven de Heer, die maar een eenige heeft; derhalven zyn zy met de onvernuftige beeſten gelyk, als welke geen ander begrip of indruk zoo wel van pyn als van welluſt gewaar worden, als de natuur hen aanwyſt, en die geen kennis hebben of eenig onderſcheid weten tuſſchen ſchande of eer.*

By de Troglodyten zyn de wyven en kinderen gemeen.

Edoch hoe kom ik zoo verdwaalt, dat niet weder tot myne voorhebbende materie geraken en verder verhalen kan, hoe het na de trouwing al toegaat, zynde het noodzakelyk geweeſt, dat deze zaak aangehaalt wierd, om te verzekerder te zyn, dat myne ondervinding niet valſch was: Ondertuſſchen word 'er nog iets by den Heer *Vogel* in zyne tien-jarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 74. gevonden, dat met alle voorgaande zoo als ook met de volgende omſtandigheden en plechtigheden niet overeenkomt, weshalven zulks ook moet worden verklaart, eer en alvorens ik voortgaan kan.

Hy gebruikt naamlyk op de aangehaalde plaats deze woorden: *Wanneer zy trouwen, zoo geeft de Bruid aan den Bruidegom in plaats van een trouwring een darm van een vet ſchaap of een rund om den*

Bericht of de Bruid aan de Bruigom een ſchaapdarm om den hals hangt word wederlegt.

den hals, den welken hy moet dragen, tot dat hy verrot is, en van zyn hals valt; Daar benevens moet de vryster een lid van haar pink laten afnemen, en het zelve aan den man tot teken van haar getrouwheid geven. Op deze woorden kan ik den Heer *Vogel* niet anders antwoorden, dan dat by de bruiloften der Hottentotten, welke ik het geluk heb gehad, om te zien, nooit hebbe konnen merken, dat de Bruidegom een os of schaap-darm om den hals had, of van de Bruid ontfing. Ja ik derf daarenboven zeggen, dat nooit een Hottentot by welke gelegentheid ook, met darmen om den hals heb zien gaan, zoo dat de vertelling van den Heer *Vogel* in dit stuk de proef der waarheid niet houden kan.

Ik weet zeer wel, en heb het ook reeds hier voren aangehaalt, dat zy een schaapnet om den hals dragen; edoch vermids dit gebruik niet by de bruiloften voorvalt, ten zy iemand het reeds voor dezelve gedragen heeft, zoo is het hier ook niet de plaats, daar van wydlopig te handelen, zullende het echter op zyn tyd niet vergeten worden: Ook is my niet onbewust, dat vele wyven een en ook wel meer leden aan den kleinen en volgende vingers te weinig hebben, die zy zekerlyk zullen moeten laten afnemen; dat echter zulks by bruiloften zoude moeten geschieden, en het afgenome lid aan den Bruidegom tot een teken van getrouwheid aangeboden worden, is andermaal zonder eenigen grond, en stryd tegen alle ondervinding.

Wanneer de tyd het toeliet, en het de eigentlyke plaats was, daar dit lid-afnemen behoorde, zoude ik behalven den Heer *Vogels* mening nog drie byzondere voorstellen, welke alle van ervare Reizigers bekent gemaakt zyn; waar uit wel een of twee wat waarachtigs in zich bevatten, welke echter dezelve zyn, kan een onervaren niet weten. Dog vermids de gantsche zaak elders behoort, zoo zal ik zoo lang wachten, tot dat wy die materie onder handen bekomen, welke als dan den gantschen zamenhang van de zaak aanwyzen zal.

Plechtigheden na de Trouw.

Ondertusschen begeef ik my tot myn afgebroken verhaal, om verder aan te wyzen, wat 'er al na de trouwring geschied. Edoch moet ik den Lezer alvorens erinneren, dat hier boven gezegt hebbe, dat voor de copulatie drie vette ossen, indien de Bruidegom ryk is, geslagen zyn; en dat de aanwezende bruiloftsgasten lustig bezig waren, om zich met het versche Nier-en Darm-vet te smeren, terwyl zy ook reeds het bloed nevens de uitgespoelde darmen en penzen onder elkander gekookt, en noch voor de trouwring als een ontbyt gegeten hebben.

Hoe het vleesch van de geslage ossen klaar gemaakt word.

Het vleesch is warm zynde, van de beenderen gedaan, en in potten bewaart; en gaat het nu aan het koken en braden; en toont elk een buiten den Bruidegom en de Bruid zich even bezig, om het eeten te vuur te brengen, om na den middag of tegen den avond gegeten te konnen worden. Alles word in versch water zonder zout gekookt, en het gebraad in een kuil die zy in de aarde hebben gemaakt, gezet, op dat het op een daar in gelegden steen, waar op vuur ontstoken is, te sterker zoude konnen braden. Edoch alvorens dat het vleesch nog daar op word gelegt, komt een ander en veegt de asch met een wis gras weg; daar op word het vleesch daar in gelegt, en met een andere steen gedekt, om van de asschen bevryd te zyn; want zoo dra het vleesch op de gemelde wyze daar in legt, maken zy weder een vuur daar boven op en rondom, op dat het te rasser zoude konnen braden en gereed gemaakt worden.

Zoo dra de gemelde tractamen-

Hoe de Bruilofts tafel der Hottentotten gestelt is.

ten en koketzels klaar zyn; zoo legeren zy zich alle, en schikken zich tot de maaltyd; als dan zoude de Lezer zich over de buitegemene pracht en opschik verwonderen, en rechten lust bekomen, om met hen te spyzen, zynde de tafel de blote aarde; de zervetten hunne smerige crossen; de potten blinken op deze gereed gemaakte tafel in plaats van de schoonste tinne schotels; hunne zwarte en vuile Crossen gebruiken zy in plaats van de schoonste borden; de lepels zyn van paarlemoer of andere zeeschelpen zonder steel; en die geen mes hebben, gebruiken de vingers en de tanden in derzelver plaats, zoo dat het rondom, waar men maar hene kykt, zeer smakelyk in zyn werk gaat.

Daar zyn twee zulke tafels, te weten een voor de mans en een voor de vrouwen; edoch is het den Bruidegom voor ditmaal geoorlooft, om aan de Bruids tafel te zitten, en aan dezelve te spyzen, aangezien anders nooit mans en vrouwen onder elkander eeten; maar op dat de mannelyke achting in deze gelegentheid ook niet gekrenkt werde, zoo mag de Bruidegom niet met de Bruid uit een pot eeten, maar word voor hem een byzondere pot gekookt, waar uit hy alleen eeten moet, zonder iets van het eeten der wyven te mogen aannemen; daarenboven ontfangt hy zyn stuk gebraad alleen, en heeft alzoo met de wyven niets gemeen, dan dat hy onder haar en naast zyne Bruid zit.

Hoe lang de gasteryen duren.

Wanneer zy gegeten hebben, en 'er nog wat overschiet, zoo word het nevens de beenderen van het geslagen vee bewaart tot den anderen dag, daar het dan weder even zoo treffelyk in zyn werk gaat, en word daar mede zoo lang voort gevaren, tot dat alles verteert is. Na de maaltyd komt het desert, het welk in *Dacha* bestaat, wanneer een ieder weder gaat zitten, en van dit welruikend goed zoo veel rookt, als hy gelieft; doch houden zy deze order, dat zy niet alle te gelyk hunne pypen stoppen en aansteken, om dat 'er anders geen vrolyk gesprek wezen zoude; maar een alleen zyne pyp gestopt en een haal twee of drie gedaan hebbende, zoo geeft hy ze aan den geen, die aan de rechter hand naast hem zit, en deze weder aan den volgenden, tot dat ze eindelyk weder aan den eersten komt, die ze gestopt heeft.

Wat verder aan te merken.

Na deze steekt een ander, die gestopt heeft, dezelve aan, en doet op dezelve wyze als de eerste gedaan heeft; en zy roken zoo lang, tot dat het hoofd gantsch licht en als dol word; 't welk niet lang werk heeft, om dat zy den rook niet ten eersten uitblazen, maar doorslikken, en daar na als zy hoesten moeten, met opgespalkte kaken den zelven op eenmaal, als uit een geopende kachel uitstoten. Als dan is het zeer vermakelyk te horen, hoe dat zy snappen en praten, zoo dat men de gantsche nacht niet eens zyn eige woorden horen, veel min slapen kan, als men 'er ontrent is.

Zoo als de mans doen, zoo doen de wyven ook, en vermeerderen den *Echo* niet weinig, tot dat zy eindelyk al te zamen vermoeit en van Dacha roken dronken, des morgens na hunne hutten of huizen gaan, en wat leggen ronken; wanneer de Bruidegom voor de eerstemaal by zyne Bruid mag slapen. Zoo dra het wederom dag, en de Dacha-rook een weinig vervlogen is, begeven zy zich andermaal ter been, en tot het koken, en doen zulks zoo lang als de bruiloft duurt, te weten, zoo lang als 'er eeten is.

By de Bruiloft word nog gezongen nog gedanst.

Verwonderenswaardig is het, dat deze menschen, die anders by hare vrolykheden zoo veel van zingen en danzen houden, by hunne bruiloften echter niet een

lied zingen, of eenig inſtrument gebruiken, waar na zy zouden konnen danzen, alzoo men nooit zal zien, dat by een Hottentotſche bruiloft word gedanſt, of anders een vrolykheid gebruikt, dan die zy zich met roken en praten aandoen. Ik heb dikwyls gelegentheid gezocht, om haar te vragen, waarom zy zulks doen, maar hebbe nooit de grondige oorzaak daar van konnen te weten komen, om dat zy my altyd met de oude en verdrietelyke woorden affetten, namelyk, dat de Hottentotten niet anders gewoon waren te doen; ondertusſchen verbeelde ik my, dat 'er een zekere oorzaak moet achter ſchuilen, welke zy aan geen Europeaan willen bekent maken.

Hier mede zoude ik den Lezer wel in 't kort alle de gebruiklykheden, die by een Hottentotſche bruiloft voorvallen, verhaalt en voorgeſtelt hebben, dog misſchien mogt gy denken, dat deze gebruiklykheden maar te verſtaan waren, by bruiloften van vryers en vryſters, en dat 'er nog wel iets konde worden in acht genomen, als een Weduwnaar met een vryſter, of een weduwe met een vryer trouwde; edoch hier op dient, dat ik eertyds ook van diezelve mening ben geweeſt, en vaſtelyk geloofde, dat 'er in zodanige gevallen eenige verandering zoude zyn; na dat ik my echter niet alleen zeer naauwkeurig daar ontrent heb laten onderrechten, maar ook in het het *Cochoquas* of *Koopmans* land een bruiloft hebbe gezien, alwaar een Weduwnaar met een Vryſter trouwde, zoo is myn twyffel verdwenen, en heb ik waargenomen, dat 'er in alle deze plegtige gebruiklykheden gene verandering is.

In welken graad van bloedverwandſchap de Hottentotten met elkander mogen trouwen.

Ondertusſchen kan ik deze materie nog niet beſluiten, maar moet daar nevens van de graden van hunne bloedverwantſchap melden, en tonen, hoe na zy zig aan elkanderen uithuwelyken mogen. Wanneer dienvolgens twee Zuſters kinderen of ook de gene, die in den derden graad elkander beſtaan, met elkanderen trouwen wilden, zoo is hen zulks nooit toegelaten, en kan daar in gantſch niet worden gedispenſeert. De oorzaak is volgens hun zeggen, om dat het te na in bloed is, en zulks by de traditie, welke zy van hunne Voorouders hadden ontfangen, uitdruklyk verboden was. Derhalven waren zodanige menſchen, die elkander zoo na in den bloede beſtaan, genoodzaakt, te myden, van elkander met verliefde oogen aan te zien, ten ware zy gevaar wilden lopen, het leven te verliezen, aangezien zy zulke huwelyken in genen dele dulden of verſtaan willen, maar tegen de Overtreders vaardig recht oeffenen.

Bloedſchande word by hen met de dood geſtraft.

Indien 'er iemand word gevonden, die met zyne eige kinderen bloedſchande begaan heeft, voor dien is gene genade te hopen, maar hy mag wel denken, dat de dood niet ver van hem is; want zoo dra een zodanige misdadiger aangeklaagt en overtuigt is, of zich zomtyds zelf met een dronken of met wyn of Dacha benevelden kop, beklapt, zoo word de raad over hem gehouden, en hy ten dien einde in 't midden van het rondom ſtaand Gerecht geſtelt, op dat hy na geſchiede overtuiging of vrywillige bekentenis ten eerſten den loon zyner werken ontfange en 't met den dood betale.

Men ziet alzoo aan deze menſchen, dat zy wel weten, het goed en het quaad te onderſcheiden, en genoeg in ſtaat zyn, recht en gerechtigheid zelfs zonder Advocaaten, Rechters, of beſchreve wetten, te handhaven; 't geen waarlyk in ſtaat is, om alle de gene te beſchamen, die aan de opentlyke rechtbanken zitten, en zig menigmaal laten omkopen, om

't recht te verdrajen. Daar deze blinde Heidens nog perzoon verschonen, of in 't minste deernis met hem hebben, maar na bevind van zaken ten eersten recht laten wedervaren: het welk helaas! in de Europeaansche Gerechthoven dikwyls zeer lang duurt, voornamelyk als men weet, dat 'er geld is, en de nodige kosten van de Justitie wel konnen worden betaalt.

Wat van haar huuwlyks goed aan te merken.

Edoch dit zyn andermaal gedachten, die niet tot de zaak behoren, konnende een ieder licht zodanige aanmerkingen maken; derhalven zal ik nog maar iets daarnevens voegen van het huwelyks-goed van deze jonge luiden, en als dan de materie eindigen. Hier boven is reeds gemeld, en het zal ook op een andere plaats wydlopiger worden gemeld, dat de oudste zoon de eenige erfgenaam van de nalatenschap van zyn vader is; wanneer alzoo dezelve in 't leven van zyn vader komt te trouwen, zoo krygt hy niets, als het geen de Vader hem geven wil; en hy moet ook te vrede zyn, als de vader hem niets geeft, en wachten tot dat de vader dood is.

Wanneer een jonger broeder trouwdt, zoo heeft hy nog als dan nog na de dood van zyn vader iets te hopen, maar moet te vrede zyn, wanneer de vader by zyn leven, of na deszelfs dood zyn oudste broeder, hem een paar schapen of kalvers uit genade, en geensdeels uit eenige verplichting vereeren wil, moetende voor het overige zorg dragen, dat hy te recht komt, zynde daarenboven verplicht, om een knecht van zyn ouder broeder te zyn en te blyven, zoo lang dezelve leeft. Sterft hy echter, zonder een zoon na te laten, zoo is hy erfgenaam van zyn broeder, en niet verplicht, aan iemand iets daar van te geven.

Vermids nu niemand als de oudste zoon van den vader erft, of huwelyks-goed ontfangt, ten zy hy hem uit goeden wil iets geven of vereeren wil, zoo kan men licht staat maken, waar op de dochter te rekenen heeft, aangezien voor haar niets overschiet nog by het leven van haar vader nog na deszelfs dood; derhalven moet zy te vrede zyn, wanneer zy een koe of een paar schapen ten huwelyk krygt, welke de man, dien zy trouwt, ook wederom geven moet, als zy zonder kinderen komt te sterven; blyft echter een dochter na en geen zoon, zoo heeft die haar moeders bewys, als haar vader na haar moeders dood wederom mogt komen te trouwen, of reeds meer dan eene vrouw had.

Uit dit fondament is het, dat geen Hottentot in zyn huwelyken na rykdom zien kan; en dat het gemaklyk kan gebeuren, dat een gemene vryster voornamelyk als zy een weinig mooi en wel gemaakt is, de vrouw van een groot *Kapitein*, ja zelfs de vrouw van den Heer van de gantsche natie word, om dat van de eene vryster zoo veel te verwachten is, als van de andere, en nooit een erfnis op een vrouw valt.

Besluit van dit Hooftstuk.

Dit is het geen het welk ik nog hier nevens heb willen voegen; ik twyffel niet, of de Lezer zal hier uit hebben gezien, hoe het by de Hottentotsche bruiloften toegaat, en dat dezelve veel aangenamer zyn te zien, als zich by de Kraamvrouwen lang te onthouden, en den doemelyken kindermoord aan te horen; ondertusschen moest ik die zoo duidelyk verhalen als nu de bruiloften, waar by in der daad gene omstandigheden verzwegen of uitgelaten zyn.

III. HOOFT-

III. HOOFTSTUK.

Van der Hottentotten Huishouding en Kindertucht, zoo als ook, hoe zy in den gemenen omgang tegen elkander zyn.

Hoe man en vrouw na de Bruiloft leven. Zy hebben na hunne wyze een ordentelyke huishouding. De mans hebben niet te zorgen als voor visschen en jagen. De wyven zoeken wortels om te eeten. Op wat wyze zy die uitgraven. Zoeken ook hout om te branden. Zy mogen met de mans niet eeten. De Hottentotten zyn heel gastvry. De vrouw mag buiten des mans kennis niets nemen nog verkopen. Waarom zy het regt van Eerstgeboorte onderhouden. In hoe verre zy voor de opvoeding van hunne kinders zorgen. Wondere manier van de borst aan de kinders te geven. Wat de moeder onder het zuigen doet De Zoons slaan zomwylen vader en moeder. Waar in de kinders der Hottentotten worden onderregt. Konstige handwerkzels der Hottentotten. Konnen in een korten tyd hunne kinders een handwerk leren. Hoe zy in den gemenen ommegang met elkander zyn. De Schryver wederlegt een valsche beschuldiging der Hottentotten. Zy zyn niet hoerachtig. Zyn zeer mildadig. Niet diefachtig. Zyn zomtyds wat wraakgierig.

Lezer, naardien ik u laatst de gebruiklykheden, welke de Hottentotten by hunne bruiloften waarnemen, omstandig en zonder eenig byvoegzel van onwaarheden, en ook zonder veel omwegen heb voorgestelt, zoo zal het niet ondienstig zyn, om verder aan te tonen, hoe zy het al in haar huishouden maken, zoo als ook hoe zy het met de kindertucht stellen, als zy een of meer kinderen hebben, en eindelyk ook hoe zy in den gemenen omgang met elkander leven.

Dit zyn zulke drie stukken, die men noodzakelyk weten moet, als men van haar gantschen leven en innerlyken toestand uit den grond oordelen wil; derhalven zal het den Lezer hope ik, niet tegen de borst zyn, als ik hem daar van een omstandige naricht geef, en daarnevens andermaal aanwys, dat 'er of schoon veel dingen onder hen voorvallen, die een gecivilifeert volk niet wel betamen, evenwel op verre na zulke grouwelyke en schandelyke daden onder hen niet voorvallen, als men doorgaans van hen gelooft, en 'opentlyk in schriften van hen vertelt heeft.

Om zonder verdere omwegen ten eersten tot de zaak over te gaan, en het eerste stuk onder handen te nemen, zoo zal ik zeggen, dat na de bruiloft, wanneer man en vrouw in hun eigen woning gekomen zyn, een vreemdeling niet licht zal konnen zien, dat het twee getrouwde luiden zyn, aangezien haar huishouding zoo niet is, als by ons of by andere natien het gebruik is, alwaar men wel haast kan zien en weten, welke man en vrouw by elkanderen zyn. De oorzaak van dit onderscheid is, om dat zy deels niet leven, zoo als man en vrouw met elkander leven, te weten, om dat zy niet met elkander gaan, naast elkander zitten of leggen, en ook niet met elkander eeten; deels ook om dat ze elkander zoo vriendelyk niet aanspreken, toelachen, of verlieft aanzien, als anders diergelyke perzonen plegen te doen; in alle welke zaken het na het uiterlyke, zoo koel en onver- *Hoe de man en de vrouw na de bruiloft leven.*

ver-

verschillig toegaat, dat men dikwyls zoo men zegt, niet weet, wie Kok of Bottelier is, of wie te zamen een paar uitmaken.

Zy hebben na hunne wyze een ordentelyk huishouden.

Wanneer men echter hunne zeden en gebruiklykheden een weinig onderzogt, en doorgesnuffelt heeft, vind men wel haast, dat'er schoon het na het uiterlyke zoo koel en mismaakt lykt, echter een regelmatige huishouding na hunne wys by hen gevoert word; en dat zoo wel man als vrouw ja ook als 'er meer vrouwen in huis zyn, ieder zyn eigen werk te doen heeft; en dat de een den anderen zyn werk buiten de hoogste noodzakelykheid niet zal op zich nemen, of slechts daar na omkeiken.

Dit zal duidelyker blyken, wanneer ik van het werk, 't welk den man alleen te doen staat, eerst een verhaal doe; daar na de bezigheden der vrouwen onder handen neem, en ten laatsten zeg, wat zy met elkanderen in 't gemeen doen moeten.

De man heeft niet te doen als visschen en jagen.

Het is gewis, dat de man de luiste dagen in de waereld heeft, zoo lang hy voor zich zelven en by zyn vrouw leeft; want hy zorgt voor niets, en kan ook voor het huishouden zeer weinig dienst doen. Te visschen, als hy naby strand of aan de zeekant woont, is een van zyn zwaarste werk, dat hy doen moet; waar in de meeste ook zoo wel zyn geoeffent, dat zy menigen Europeaanschen Visscher de loef afsteken; schoon de Heer *Vogel* in zyne Tien-jarige Oost-Indische Reisbeschryving *p.* 71. hen nageeft, dat zy het visschen gantsch niet verstaan, wanneer hy zegt: *zy weten nog van zajen, planten of visschen.* Hoe en op wat wys zy het echter maken, dat zy vis vangen, zal op een andere plaats worden gezegt.

Behalven het visch vangen is verder zyn ampt, zoo wel alleen als in gezelschap (voornamelyk als de gantsche Kraal gaat, en grote dieren, als Olifanten, Rhenoseroffen, Eland-dieren en andere diergelyke vangen wil) op de jagt te gaan en te zoeken, dat hy een steenbok of ander klein dier behalven hazen en eenige andere, welke zy niet eeten, met zyn geweer dood, op dat hy iets na huis brenge, en zyne familie nevens hem wat te eeten hebbe. En buiten deze twee hoofdstukken, zal hy zich verder met zyn huishouden weinig bemoejen, maar hy laat God en zyne vrouw daar voor zorgen.

Als deze mode ook onder de Europeanen konde worden ingevoert, zoo acht ik, dat de meeste mans die zeer gaarn zouden involgen, en geweldig in haar schik zyn, dat zy van de zware en kommerlyke huis-zorg onthebt konden blyven. Wanneer zy daarentegen ook altyd als de Hottentotten zouden leven, en zich met wortels en een dronk waters verzadigen, zoude het hen ook niet wel aanstaan, van den aangenamen wyn of bier berooft te zyn, daar echter deze schoon reeds is gemeld, even zoo vergenoegt, lustig en vrolyk zyn, als gene met hunne starke en het hoofd nevens het bloed verhittende en dronken-makende dranken.

De wyven zoeken wortels.

Van de mans keer ik my nu tot de wyven, en zal den Lezer ook zeggen, wat hun voornaamste werk is. Zy zyn verplicht, om alle de wortels, welke zy in plaats van brood eeten, te zoeken, uit te graven, en daar na te koken. Het zoeken valt wel gemaklyk, om dat zy het lof en bladeren van dezelve zeer wel kennen, maar vermids zy dezelve niet gewoon zyn uit te graven, dan na dat zy ryp zyn en het zaat reeds hebben laten vallen, op dat 'er weer andere konnen groejen, zoo is het ook noodzakelyk, dat zy de tyd waarnemen, dat dezelve tot hunne volkome rypheid gekomen zyn.

Daar zyn verscheide zoorten van

van deze wortels, gelyk in het volgende Hoofdstuk zal worden aangetoont. Het Werktuig waar mede zy dezelve uitgraven, is niet een schop of een spa, gelyk de Europeanen gebruiken, want zulks is voor hen te ongemaklyk te behandelen, maar zy bedienen zich van een ronden stok van Olyfhout, die niet alleen sterk maar ook braaf taai is, van voren spits gemaakt, om in de aarde te konnen steken, en de wortels uit te graven; of zy laten door hunne mans, of wel meest door Christenen, waar voor zy wederom arbeiden, te weten, wasschen en ander vrouwen werk doen, een rond eizer, ontrent drie voet lang, en van voren spits, daar toe maken, waar mede zy de aarde rondom de wortels of bollen los steken, en ze daar na uittrekken, en met zich na huis nemen.

Hoe en met welk werktuig.

Zoo dra zy een deel van die wortels hebben gevonden, waar van zy ontrent dien dag te eeten hebben, latende God voor den volgenden morgen zorgen, zoo gaan zy na het water, wassen dezelve schoon af, gaan als dan na huis, en koken ze. Doch de vrouw moet niet alleen deze wortels zoeken, maar ook andere eetbare waren, als Amandélen, Arumswortels met het zaat, welke zy insgelyks koken moet; maar vermids dit zonder hout niet kan geschieden, zoo moet zy ook op haar rug zoo veel hout halen, als zy daar toe nodig heeft, en daarenboven zoo veel als zy by kout en regenachtig wêer branden.

Wat zy met de wortels doen.

Dit is nu haar dagelyks werk, en heeft de vrouw daar door veel meer zorg als de man, die zelden en maar als het hem behaagt, op de jagt of uit visschen gaat; waar van hy echter doorgaans zoo veel t'huis brengt, dat zyne gantsche huishouding eenige dagen daar aan genoeg zoude hebben te eeten, indien 'er niet eenige gasten quamen, die het hielpen verteren; Ondertusschen heeft hy zulks ook te verwachten als zy iets gejaagt of gevangen hebben; maar de vermeende voorraad raakt daar door wel haast op, en heeft de vrouw daarenboven de moeite, om het hout by elkander te halen, het welk nodig is, om dit eeten klaar te maken en te koken.

Vermids ik nu in mynen vorigen hebbe gezegt, dat de Bruidegom onder de wyven aan tafel zit; zoo zoude de Lezer misschien denken, dat de wyven altyd by de mans zaten, en met elkander aten; maar schoon van de wyven al het benodigt hout tot koken, zoo als ook het water moet worden gehaalt; en de wyven ook alles moeten koken, zoo is 't hen evenwel niet geoorlooft om by hunne, veel min by andere mans te zitten, als het welk op 't hoogste tegen de achting van de mans zoude stryden; zy moet daarentegen den pot met het gekookt of gebrade eeten aan de mans overgeven, en hen daar van laten nemen, zoo veel zy eeten willen; als deze haar deel daar uit hebben genomen, zoo word de pot aan haar en aan de andere wyven weder ter hand gestelt, om het geen daar in gelaten is, in een byzondere kring te eeten; ten zy de vrouw ten eersten al het eeten in twee byzondere potten klaar gemaakt, en in ieder even veel gedaan had; dat alzoo de mans hun pot alleen, en de wyven den haren ook in 't byzonder hadden.

De wyven der Hottentotten mogen niet met hunne mans eten.

Hier uit blykt dienvolgens klaar dat de wyven, schoon zy niet hoeven te wassen, te bakken, te spinnen, te naajen, veel min te lappen, echter aan een groter last, en zorg zyn onderworpen, als de mans. Het zoude de Europeaansche mans ook wel behagen, wanneer dit gebruik op hen konde overgebragt en onder hen ingevoert worden; maar wanneer zy niet alleen zulken slechten kost voor lief nemen, maar ook van de

genade

genade of gunst der wyven moesten leven, zoude hen zulks andermaal wel haast verdrieten; en ben ik verzekert, dat menige vrouw, ten zy zy haar uiterste best deed, om den man te vergenoegen, meer quade woorden en slagen bekomen, als ze jegenswoordig bekomt; daar het nu aan zulke boosaardige mans evenwel niet ontbreekt, die de huwelyks beloofde trouw aan hunne wyven met slagen nakomen en betaalt zetten.

Man en vrouw moeten te zamen voor een huis zorgen

Edoch is nog overig, om van die dingen te spreken, welke man en vrouw met elkander verrichten moeten. Onder dezelven is wel voornamelyk, dat zy beide om een eigen huis moeten bekommert zyn, als zy niet op de genade van andere luiden leven, of ter herberg trekken willen; maar dit geschied zeer zelden, schoon dikwyls ruim 10 of 12 perzonen in een hut alleen slapen; want dit zyn geen menschen, die in hun dorp of Kraal wonen, maar vreemdelingen, die uit andere dorpen zyn gekomen, en verzoeken, by hen den nacht over te blyven; waar aan zy niet alleen herberg of huisvesting, maar ook het geen zy aan eetwaren in haar huis hebben geven, zonder dat zy daar voor iets hoeven te betalen, ten ware zy weder by hen quamen, het zelve zoude te verwachten hebben.

Haar gastvryheid.

Zoeken zy echter in een ander huis te blyven, zoo geschied het niet langer, als tot dat het hare gereed is; het welk in den tyd van twee uren kan worden opgerecht, als de materialen namelyk sparren en matten by elkander gebragt, en vervaardigt zyn, waar mede zy op 't langste 8 dagen werk hebben, konnende na die tyd hun eigen huis betrekken; hoe echter dezelve, zoo als ook gantsche dorpen zyn gebouwt, daar van zal hier na in een byzonder Hoofdstuk behorige naricht worden gegeven.

Daar nevens moeten zy beide voor het vee zorg dragen, op dat 'er niets van verloren of verniett worde; in 't byzonder moeten zy des nachts waken, op dat geen wild verslindent dier daar onder kome, schade veroorzake, eenige doodbyte, of wel met een of meer doorga; zoo als het dikwyls geschied, dat een zodanige viervoetige roofvogel des nacht in hunne Kralen of dorpen sluipt, en eer zyn daar op verdacht zyn, met den buit doorgaan; derhalven hebben zy ook een listige manier, om te weten, als zulk een Dief inbreekt; dog dit behoort hier niet, maar zal in het volgende Hoofdstuk worden verklaart.

De vrouw mag zonder haar mans weten niets verkopen.

Hoe veel de vrouw ook mag helpen, om het vee 's nachts te bewaren, zoo heeft zy echter geen macht over het minste dat 'er is, te weten, om het na haar believen te slaan of te verkopen; zy is veel eerder gehouden, om den man altyd aan te spreken, als zy slaan wil. Met het verkopen heeft zy t'eenemaal niets te doen, om dat daar door des mans achting zoude worden gekrenkt en verzwakt; en om dat zy daar benevens niets toegebragt hebbende, alzoo niets in eigendom bezit. Daarenboven staat het haar niet eens vry om van dat gene iets zonder zyn weten, te onttrekken, het welk zy bygebragt heeft, om dat na haar dood, als 'er gene kinderen zyn, de man aan hare ouders of vrienden moet wedergeven, het welk zy ten huwelyk gehad heeft; En zyn 'er kinderen, voornamelyk een zoon, zoo laat de man evenwel niet toe, dat zy wat neemt, om dat het dan heet, dat men op het toenemen van de familie, welke op den zoon berust, behoort te zien, en niet mamaken, dat hy verzwakt werde, of in het onderspit gerake.

Deze voorzorg voor den opgang van de familie zoude zekerlyk menigen Europeaanschen of Christen Vader zoo wel voegen, als

als een Hottentot, want vele worden 'er gevonden, die maar voor zich, en niet voor hunne kinderen zorgen, en maar een goed leven daar van nemen, het mag met de kinderen gaan, zoo als het wil; daar toch in de Bybel word gezegt, dat de geen, die de zyne niet verzorgt, het geloof verloochent heeft, en erger is, als een ongelovige. 1. *Tim.* V. 8.

Waarom de Hottentotten het recht van Eerstgeboorte onderhouden.

Nu zoude de Lezer misschien zeggen, dat zy op deze wys maar den Eerstgeboren, en de andere kinderen gantsch niet verzorgden; daar op dient, dat de wil hen zoo zeer daar niet afhoud als wel de ingevoerde wetten, uit hoofde van de welke zy in alle gevallen het recht van Eerstgeboorte moeten nakomen, te weten voor zoo veel het manlyk geslacht betreft, maar geensdeels het vrouwelyk, gelyk hier voren reeds gemeld is; en indien deze wetten niet in den weg waren, zoo zouden zy de andere kinderen ook niet vergeten, daar in tegendeel by vele Europeanen nog de Eerstgebore nog de andere behoorlyk opgebragt of verzorgt worden.

Hoe ver een Hottentot zig de kindertucht aanneemt.

Wat helpt my echter dit oordelen, aangezien nog van de kindertucht moet worden gemeld? derhalven gelieve de Lezer zich te binnen te brengen, dat ik hier voren hebbe gezegt, dat het tegen het respect van den man stryd, zich met de opvoeding der kinderen, voornamelyk die der dochters te bemoejen; het welk niet moet worden verstaan, dat de man niet met al met de kindertucht te doen zoude hebben, maar dat hy zich met kleine onnozele kinderen, zoo als ook met de volwasse dochters niet veel bemoeit, echter de opvoeding van dezelve niet t'eenemaal uit de gedachten zet, en voornamelyk voor de zoons zorgt.

Dit zal klaarder blyken, als ik zeg, dat de man en de vrouw beide voor de opvoeding zorgen, dog dat de moeder zoo lang de kinderen klein en onmondig zyn daar mede meer te doen heeft als de vader; niet om dat het tegens zyne authoriteit zoude zyn, maar om dat zy niets als het geen zy uit de borsten van de moeder halen, te eeten en te drinken bekomen. Derhalven moeten de moeders overal waar zy gaan, de kinderen op den rug nemen, en met zich dragen, ten ware zy gingen hout halen, in welken geval de kinderen op een ouden Crosſ blyven leggen, tot dat de moeder weder t'huis komt, zonder dat de vader of iemand anders daar na omziet.

Hoe de Hottentottinnen hunne kinderen dragen, en de borst geven

Het is byzonder fraai te zien, hoe zy dezelve op den rug nemen; hebbende niet dan een oude Crosſ, waar in ze dezelve binden, en zoo vast maken, dat ze niet vallen konnen, op dezelve wyze als de Heidens in Europa met hunne kinderen leven, van dewelke men niet anders als het blote hoofd ziet, dat over de schouders uitsteekt. Noch vermakelyker is het te zien, als de kinderen beginnen te huilen, en zy aan dezelve de borst geven, aangezien zy dezelve niet van den rug nemen en ze aan de borst leggen, om dat zy die moeite konnen sparen, maar zy werpen de borst over de schouders, steken den tepel in den mond, en laten ze zuigen, zoo lang als zy willen.

Ik zal de zaak met den Heer *Vogels* woorden best uitdrukken, welke hy in zyn Tien-jarige Oost-Indische Reisbeschryving p. 74. daar van gebruikt, wanneer hy zegt: *De wyven dragen de kleine zuigende kinderen op den rug, en werpen dezelve, als zy het verlangen, hare lange en byna tot den navel afhangende borsten, over de schouders toe, en spyzigen haar.* Uit deze woorden kan de Lezer wel haast zien, wat deze voor beminnenswaardige vrouwluiden moeten zyn, die de Heidinnen nog verre de loef afsteken; niet om dat

HOE DE HOTTENTOTTINNEN, HUNNE KINDEREN DRAGEN, EN DE BORST GEVEN.

J. C. Philips delin.

dat zy ſchoner of beter met vet zyn gebalzemt, maar om dat zy langer, en een krop gelykende borſten over het bovenlyf hebben hangen.

Terwyl het kind de borſt heeft, en de krachten van de moeder zuigt, zoo is het niet meer als rede, dat de moeder zich weder laaft, en elders krachten zoekt; daar toe is geen bequamer, aangenamer en krachtiger middel als een pyp tabak, welke zy gedurende het zuigen uitrookt, en daar van het arme kind den rook door den wind toeblaaſt; daarenboven als het kind een half jaar oud is, ſteekt zy het zelve, zoo dra het de borſt laat vallen, de pyp in den mond, en laat het de reſt uitroken.

Wat van de aankomende kinderen te merken.

Als de kinderen in ſtaat zyn, en lopen konnen, zoo volgen zy alle de moeder, en blyven zeer zelden by haar vader, ten zy het regenachtig wêer is, en zy niet door het gras of moeras konnen komen; ouder geworden zynde, volgen de dochters altyd de moeder, en helpen haar hout dragen; maar de wortels, welke zy nevens de moeder uitgraven, brengen zy heel zelden t'huis, door dien zy dezelve of zelf eeten, of wanneer zy dicht by Europeanen wonen, voor een ſtukje tabak of een glas wyn of brandewyn verkopen.

Met de zoons is het heel anders geſchapen, vermids zy aan de moeders niet langer hoeven onderdanig te zyn, als tot dat ze tot mans gemaakt zyn, zoo als hier voren reeds is gemeld. Van dien tyd af moeten zy zelfs zorg dragen, dat zy niet meer met de moeder eeten, om dat zy in dat geval Anders maken moeten; daarentegen word aan hen niet verboden, en het ſtrekt hen tot geen ſchande, als zy met vader en moeder wakker krakkelen, en van woorden tot ſlagen komen, en hen een rug vol ſlagen geven.

Zoo groot een ſchande als dit onder gecivilifeerde natien is, zoo gemeen is het by hen, en ook onder ſommige Chriſtenen, waar van de exempels al te hatelyk en lelyk zyn, om die hier aan te halen; deze onnatuurlyke manier van doen heeft my zoo zeer by de Hottentotten tegen de borſt geſtoten, dat ik nooit een zoon, die zyn moeder of vader had geſlagen, ongeſtraft hebbe gelaten, maar zyn rug altyd ryklyk met ſtokſlagen gezalft heb.

Waar in zy worden onderrecht.

Dienvolgens is hunne opvoeding en behorige tucht zeer ſlecht, en verdient den naam van kindertucht gantſch niet. Daarenboven worden zy ook, om dat zy geen ſchrift hebben, in niets onderwezen, dan in het geen zy van hunne ouders en andere oude Hottentotten mondeling horen, en met de handen namaken konnen. Dit zyn echter dikwyls, aangezien zy geen werktuig daar toe gebruiken, zeer konſtige dingen, ſchoon wy die maar voor eenvoudige handwerkzels aanzien; namelyk zy leren dezelve hunne Crosvellen bereiden, zonder dat zy kalk of aluin of iets diergelyks daar toe gebruiken. Zy leren dezelve ſmeden, en alderhande wapentuig maken, zonder dat zy een hamer of blaasbalg of vyl of tange daar toe nodig hebben. Zy worden geleert, om in hunne Croſſen te ſnyden en 't weder toe te naajen, dat zelfs een Bondwerker daar over beſchaamt zoude ſtaan, zonder dat zy een ſchaar, naalde of vingerhoed, ja zelfs geen garen of zyde hebben. Zy worden in Pottebakken onderwezen, maken dezelve ook zoo goed als een Pottebakker, daar zy echter buiten den leem of aarde, nog draaiſchyf, nog glazuur, nog eenig ander inſtrument daar toe hebben; zy konnen zoo ras en zoo goed ſlaan, als een welgeleerde ſlager, zonder eenig ander inſtrument als een mes daar toe te hebben.

Doch wie zoude alle deze kon-

ſtige handwerkzels in zoo een korten tyd na elkanderen konnen verhalen, aangezien 'er nog veel andere zyn? Daar zal zich wel een andere gelegentheid opdoen, om dezelve na elkanderen uitvoerlyk te beſchryven, en te tonen, dat zelfs deze uitvindingen genoeg te kennen geven, dat zy niet minder dan dom zyn, maar dat zy zich tot allerhande wetenſchappen zouden konnen ſchikken, indien zy niet zoo overgegeve lui waren, of indien 'er maar eenigzins kans was, om hen uit die onverſchilligheid te rukken.

Konnen hunne kinderen in korten tyd een handwerk leren.

Hunne bovengemelde Leermeeſters en de dochters hare Leermeeſterinnen, helpen hen de onderhanden hebbende handwerkzels altyd verrichten, en ſtaan hen zoo lang by, tot dat zy ieder handwerk, waar toe zy luſt hebben, uit den grond verſtaan, op dat zy het in 't toekomende ook aan anderen zouden konnen leren. Ondertuſſchen is de leertyd of de jaren, welke anders een leer-jonge in Europa vaſt ſtaan moet, by hen zeer kort, en kan ſchier een iegelyk binnen den tyd van 4 weken, een handwerk zoo volkomen leren, dat hy het vervolgens zoo wel verſtaat, als zyn Leermeeſter of Baas.

Hunne kindertucht

Boven deze gemelde zaken heeft de moeder met de dochters en de vader met de zoons verder niet te doen, en gebruiken alzoo anders gene kindertucht; ten ware dat deze by het uithuwelyken van den zoon; en de moeder by het trouwen van de dochter zich nog eenige moeite quamen te geven, 't welk echter niet kan worden vergeleken met 't geen, 't welk Chriſten ouders in het verzorgen van hunne kinderen doen moeten. Derhalven zegge ik andermaal, dat de gantſche kindertucht, ja al het geen de Hottentotſche ouders aan hunne kinderen doen, niet te vergelyken is met het geen Chriſten ouders met hunne kinderen uitſtaan moeten.

Hoe zy in den gemenen ommegang of verkering tegen elkander zyn.

Nu is nog over, dat ik zeg, hoe de Hottentotten in den gemenen ommegang tegen elkander zyn; want vermids zoo als bewuſt is, aan hen dikwyls dingen worden toegeſchreven, die tegen alle eerlykheid en tegen de gantſche menſchelyke zamenleving ſtryden, zoo dunkt my, dat 'er niets noodzakelyker is, dan dat men onderzoekt, of alle deze beſchuldigingen waarheid zyn, en of hunne ommegang niet beter is, als men doorgaans gelooft heeft?

Een oud zeggen is 't, 't welk my wel duizendmaal ter ooren is gekomen, als of zy den wilden dieren daar in gelyk waren, te weten, dat zy zich voor niemand ſchuwden, als zy hunnen huwelyks-plicht wilden waarnemen, maar dezelve in de tegenwoordigheid van elk een verrichteden. Ik heb aan deze beſchuldiging lang geloof geſlagen, en vermids ik dezelve aan de Kaap niet konde gewaar worden, heb ik gemeent, dat zy zich voor de Europeanen ſchuuwden. Wanneer ik echter landwaards in quam, meende ik, dat ik diergelyke beſchuldiging wel zoude bewaarheid zien, maar zodanige onmenſchelyke onderneming deed zich nergens op. Derhalven vraagde ik de waarheid van deze beſchuldiging, maar wierd altoos met ſchampere woorden afgewezen, en antwoorde onder anderen een Hottentot van *Damaquas* op die vraag: *Die Volk, ja denkum ons beeſten; ha! ons zoo makum als de Honde? wat manier is dat? ons niet zoo, want het deugum niet.*

De overige woorden, die hy my toegraauwde, zal ik hier niet aanhalen, om dat zy niet alleen eenige moejelykheid te kennen gaven, maar menig een ook niet wel, in de ooren zouden klinken: wyl zy die beſchuldiging op de Europeanen wilden leggen; om dat zy

zoo

zoo als het ſpreekwoord zegt, menen, dat men niemand achter de kachel zoekt, of men moet 'er eerſt zelf achter gezeten hebben. Derhalven zuiverden zy zich mynes bedunkens zeer wel van deze beſchuldiging, en gaven daar mede te kennen, dat zy in dit ſtuk veel redelyker waren, als men van hen gelooft had; gelyk ook de ondervinding leert.

Zoo valſch als deze opgelegde beſchuldiging is, zoo onwaar word ook bevonden die, welke men hen nageeft, namelyk, dat zy haar gevoeg zonder ſchaamte, in de tegenwoordigheid van andere menſchen, en op alle plaatzen zonder onderſcheid doen. Want is 'er een volk onder de Zon in dit ſtuk ſchaamachtig, zoo zyn het zekerlyk de Hottentotten, van welke men diergelyke grove ſtukken nooit zal zien verrichten, aangezien zy zelfs onder elkander zoo beſchaamt zyn, dat zy nog in hunne huizen of daar buiten een wind zullen laten; en weet my te binnen te brengen, dat zy dikwyls een Hollandſchen Matroos over diergelyke vuiligheid niet alleen hebben uitgelacht, maar den rugge vol ſlagen gegeven; zoo dat zy te onrecht worden beſchuldigt.

Zy zyn aan de hoerery niet overgegeven.

Dat zy ook niet hoerachtig zyn, zulks getuigt de Heer *Boeving loc. cit pag.* 9. En vermids de echtbreuk een kwaad by hen is, dat met den dood word geſtraft, zoo hoort men ook zoo veel van het zelve niet; en ſtrekken deze ſtukken onfeilbaar, om vele Chriſtenen op 't uiterſte beſchaamt te maken, die zich nog door woorden, nog door zware ſtraffen der Hoge Overheid daar van willen onthouden, maar in hunne boze en godloze bedryven voortgaan; doch wanneer men hen deed, zoo als ik diergelyken deugniet heb zien ſtraffen, dien men een brandmerk op het voorhoofd of op de wangen gaf, zoo zou 'er miſſchien meer vrees onder te krygen zyn; doch dit is een zaak, die buiten my is.

Bezitten veel deugden.

Hoe goedaardig, barmhertig, behulpzaam, en redelyk zy zyn, daar van kan andermaal de Heer *P. Tachart* in zyne Siamſche Reize, *pag.* 96 worden nageſlagen, die met korte woorden van hen ſchryft; *dat zy meer liefde, goedaardigheid en redelykheid bezitten, als men doorgaans by de Chriſtenen aantreft:* en *pag* 100. zegt hy met waarheid van hen; *dat zy zeer goedaardig en behulpzaam zyn, en dat men naauwlyks zeggen kan, dat zy iets voor zich zelven hebben. Vereert men hen iets, dat gedeelt kan worden, zoo geven zy aan den eerſten van hunne medemakkers, die hen ontmoet, iets daar van, welke zy ten dien einde ook wel opzoeken, en behouden doorgaans van het geen zy vereert hebben bekomen, het kleinſte ſtuk.*

In der waarheid, ik heb my dikwyls over die zaak verwondert, en by my zelven gedacht, hoe deze Heidens deze treffelyke deugden zoo gemaklyk oeffenen, daar echter de Chriſtenen, die ſchier dagelyks tot diergelyke liefdeplichten uit Gods woord worden aangezet, geen vonkje daar van laten blyken, ten zy zy daar toe genoodzaakt wierden; zonder dat zy denken, dat die treffelyke deugden aan de eerſte Chriſtenen ook zoo zeer eigen geweeſt zyn; en zullen ons deze Heidens derhalven, die zonder eenigen dwang maar louter uit de natuur, zulke werken doen, in den jongſten dag niet weinig te ſchande maken.

Zyn geene dieven.

Vermids nu deze deugden onder hen worden gepleegt, zoo vind men ook weinig dieven onder hen; behalven onder de voordees gemelde *Boſchjes-Mannen*, die ſchier een natie op haar zelven uitmaken, en zich onder de redelyke Hottentotten niet derven laten zien, gelyk hiervoren gemeld is. Dat zy niet diefachtig zyn,

zyn, betuigt andermaal de Heer *Tachart* l. c. p. 100. alwaar hy zegt: *Zy zyn trouw, en de Hollanders laten hen vry in en uit hunne huizen gaan, zonder dat zy vrezen, dat zy zullen worden bestolen.* Zulks verhaalt ook de Heer *Boeving* l. c. p. 9. wanneer hy zegt, *dat het zeker is, dat de Hottentotten niet diefachtig zyn, schoon zy veeltyds gelegentheid tot stelen hadden, en dat de Hollanders derhalven hen vry in en uit hunne huizen lieten gaan.*

Leven reedzaam met elkander.

Wie zoude nu konnen twyffelen, dat deze menschen niet wel met elkander zouden leven, en in hunne gezelschappen gerust en stil tegen elkander zyn. Het was te wenschen, dat 'er onder de Christenen overal ook een diergelyke overeenkomst en eendracht was, zoo zoude menig proces achterwege, en de Overheid van veel moeite ontheft blyven. Edoch hier van genoeg! zullende zich wel een gelegentheid opdoen, om van alle deze dingen omstandiger te spreken. Ondertusschen zal ik maar zeggen, dat zy evenwel ook niet t'eenemaal zonder gal of wraakgierigheid zyn; vermids zy zich dikwyls uit particuliere wraak op 't heftigste vervolgen, en niet eer rusten, tot dat zy voldoening verkregen hebben, zoo als insgelyks elders breder en met eenige voorbeelden zal bewezen worden.

En hier mede meen ik deze derde vraag ook genoegzaam beantwoord te hebben; doch indien 'er nog iets mogt aan ontbreken, zoo verzoek ik den Lezer, geduld te nemen, tot dat een andere materie daar toe gelegentheid geeft; voor 't overige is mynes bedunkens hier verder niet nodig, dan dat ik dit Hoofdstuk besluit en daarnevens verzoeke, dat indien ik in eenige aanmerkingen mogt hebben gestruikelt, de feilen te verbeteren, en aan de historie zelve niet te twyffelen, om dat ik voor zoo veel ik weet, niets hebbe gemeld, dan het geen met de zuivere waarheid overeenkomt, zoo verre de lange ondervinding my dezelve heeft aan de hand gegeven.

IV. HOOFT-

IV. HOOFTSTUK.

Van der Hottentotten Vee-tucht: hoe zy haar Vee oppassen en bezorgen, zodanig dat zy veel nuttigheid en groot voordeel daar van konnen hebben.

Vervolg van hunne bezorging over het Vee. Ieder Dorp of Kraal heeft maar een eenige kudde. De arme Hottentotten dienen om loon. Zy hebben geen byzonderen Vee-hoeder. Hoeden zelfs elk op zyn beurt. Hoe zy de jonge stieren en oude bullen snyden. Zy melken zoo niet als de Europeanen. Wat zy met de melk doen. Hoe de Hottentotten boter maken. De mannen mogen geen schapemelk drinken. Hoe zy de schapen, en het Rundvee bewaren. Hoe zy het weggelope Vee weer achterhalen. Hoe zy de jonge lammeren, en kalveren 's nachts bewaren. Wat bakkeley of Vecht-ossen zyn. Deze worden tot den oorlog afgericht. Wat de Hottentotten voor Draag-ossen hebben. Waar deze ossen toe worden gebruikt. Wat zy met hun ziek Vee doen. De Europeaansche schaaps-ziektens zyn by de Hottentotten zeer zeldzaam. Hoe het ziek Vee genesen word. Hoe zy de wilde roofdieren vervolgen, en doden. Wat de Hottentotten met hun Vee doen. Gebruiken al hun Vee niet om te slaan. Verkopen eenig Vee aan de Compagnie, eenig aan den Gouverneur, ook wel eenig aan de Europeanen. Verhandelen het ook aan arme Hottentotten. Besluit van dit Hoofdstuk.

Hier voren heb ik van der Hottentotten huishouding eenige naricht gegeven, en daar nevens van hunne kindertucht, zoo als ook hoe zy met elkander leven iets aangeroert; nu zal het niet onaangenaam zyn, wanneer ik het nodige, waar van hunne huishouding voor het grootste gedeelte bestaat en onderhoud heeft, verder daar by voeg, en daarenboven aantoon, op wat wys zy hun vee, haar grootste rykdom, en meeste levens-onderhoud, oppassen en verzorgen, op dat zy veel nuttigheid en groot voordeel daar van konnen hebben.

Vervolg van hunne bezorging over 't vee.

Eertyds heb ik reeds van deze zelve materie het een en 't ander bericht, maar niet met die omstandigheden, zoo als het hier geschieden moet; want de Lezer zal zich noch wel konnen te binnen brengen, dat ik my toenmaals uitdruklyk heb voorgestelt, van der Hottentotten veetucht, en alles wat daar toe hoorde, op een andere tyd te schryven. Ten dele om dat 'er vele omstandigheden, die op die plaats niet te pas quamen, hier noodzakelyk moeten worden verhaalt, welke klaar en oogenschynlyk zullen doen zien, het onderscheid tusschen den veetucht der Europeanen en die der Hottentotten; en ook om dat toen de tyd het niet toeliet, en het ook de rechte plaats niet was, daar die materie moest verhaalt worden.

Wanneer ik hier nu der Hottentotten veetucht en deszelfs verzorging duidelyk zal voorstellen, zoo zullen 'er wel eenige zaken, die op gene plaats bericht en beide natien gemeen zyn, hier moeten worden aangehaalt, doch men zal door verdere omstandigheden wel haast zien, dat 'er een grote onderscheid is. Derhalven zal de Lezer niet qualyk doen, dat hy beide deze materien confronteert, en het rechte onderscheid naauw in acht neemt, en als dan zult gy met den eersten opslag zien, dat hier vry meer byzonderheden voor-

voorkomen, dan die men toenmaals met recht heeft konnen bybrengen, te meer vermids men niet het een met het ander heeft willen vermengen, maar duidelyk en onderscheidentlyk naricht daar van heeft willen geven.

Ieder dorp heeft een eenige kudde.

Om echter tot de zaak zelf te komen, en niet te lange omwegen te gebruiken, zoo is dienstig te weten, dat by ieder Kraal of Dorp maar een eenige trop van grof vee, als ossen koejen, en kalvers, is; welke echter aan genen alleen, als den *Kapitein* of anders aan een Ryken toekomt, maar alle de genen, die in de Kraal wonen, hebben hunne portie daar in, 't zy een grote of een kleine. De gene die niets hebben, dienen den Ryken als knechts voor een stuk vee; of zy begeven zich uit de Kraal, en verhuren zich by de Europeanen voor knechts, voor een vierdedeel, half of heel jaar, om daar door met 'er tyd ook aan eenig vee te geraken.

Zulks gaat echter by de Europeanen veel beter, als by hare eige natie zelf; voornamelyk als zy een weinig spaarzaam zyn, en een weinig bezuinigen willen. Want hier bekomen en bedingen zy net hunnen dagelykschen tabak en *Dacha* met eenen; wanneer zy nu denzelven sparen, tot dat zy aftrekken, of anders, wanneer aan hen een dubbeltje word vereert, het zelve laten bewaren, en als zy hene gaan, tabak daar voor kopen, zoo konnen zy wel haast by hunne Landsluiden vee, en daar door portie in de kudde krygen, te meer, om dat de Europeanen aan hen ook geen ander loon, als rund-vee en schapen geven.

Op welke wys een klyne trop haast vergroot word.

Op deze wys geraken de armen die van hun vader niets te erven hebben gehad, ook aan vee; en onthouden zich daar na, als zy eenige stukken by elkander hebben, gedurig by de Kraal. Vermids nu door den jaarlykschen aangroei der jonge lammeren of kalven, het getal wel haast vermeerdert word, zoo is ook licht te denken, dat hunne kleine trop, te meer wyl zy niet veel slaan, gelyk een weinig hier na zal worden aangetoont, zeer schielyk aanwassen en vergroten moet; en de gantsche trop by gevolg jaarlyks ruim de helft moet toenemen; doch wanneer dezelve hen te groot schynt, weten zy, gelyk ook hier na zal worden gemeld, zich zeer wel en met genoegen daar van te ontslaan.

Zy hebben geen byzonderen veehoeder.

In diergelyke omstandigheid, daar een iegelyk vee heeft, die maar in de Kraal woont, is het zeer vernuftig en wel gedaan, dat zy genen byzonderen veehoeder onderhouden, maar het zelve by elkander en in 't algemeen op de wyde dryven, niet dat zy dagelyks het zelve allen te gelyk hoeden, want zulks zoude met hare luiheid niet overeenkomen, maar zy zenden, namelyk, dagelyks een, twee en ook wel drie man daar mede uit, na dat de trop groot of klein is, die het zoo als onze Herders moeten hoeden en oppassen. Zulk vee-hoeden geschied alzoo in de gantsche Kraal by beurten, en is niemand daar van vry, hy is wie hy wil, vermids iemand die niet zelf gaan wil, zynen knecht, als hy 'er een heeft, of iemand anders uit de Kraal in zyn plaats zenden moet.

Wanneer zy het vee moeten uit en indryven.

Wat hier van de Ossen, koejen en kalvers is gezegt, moet ook van de schapen verstaan worden, en in 't algemeen worden gezegt, dat als zy van 's morgens zeer vroeg met het vee in 't veld zyn geweest, en het overal gedreven hebben, het zelve 's avonds weder binnen jagen, en in de Kraal dryven, zonder dat die Herders van den dag worden berispt, dat zy het vee te laat uitgedreven, of te vroeg met het zelve t'huis gekomen zyn; aangezien zy zelfs hun netten tyd houden, met het

zelve

AARDIGE MANIER VAN KOEJEN TE MELKEN, EN BOTER TE MAKEN.

G. Lijersma delin.

HOE ZY DE JONGE STIEREN EN OUDE BULLEN SNYDEN.

zelve des morgens ten 6 of 7 uure uit te dryven, en des avonds ten 5 of 6 uuren weder binnen te jagen, op dat het melken zoo wel 's morgens als 's avonds by dag zoude konnen geschieden.

Wat van hunne Bullen en Rammen aan te merken.

Hunne Bullen laten zy ook wel altyd onder de kudde lopen, zoo als de Europeanen doen, maar zy hebben 'er meer als een, om dat zy ook meer koejen hebben als genen. Daarentegen nemen de Europeanen de rammen op een zekeren tyd uit de kudde der oojen, maar de Hottentotten laten die ook het gantsche jaar daar onder, en bekomen derhalven jaarlyks tweemaal een lam, welke de Europeanen niet hebben willen, om dat zy voorgeven, dat 'er niets dat de moeite waardig is, van voortkomt, daar ik echter onder de Hottentotten geen onderscheid onder dezelve gezien heb. Derhalven geloof ik, dat de Europeanen zulke goede zorge voor dezelve niet willen dragen, of dat zy niet weten, hoe zy op d'een of d'ander tyd met dezelve moeten omgaan; om dat zy anders met de menigvuldigheid zoo wel zouden zyn gedient, als de Hottentotten.

Wanneer zy jonge Kalven of Lammeren bekomen, die van het mannelyk geslacht zyn, zoo zyn zy daar mede niet te wel gedient, om dat zy nog melk nog jongen daar van te verwachten hebben; derhalven hebben zy 'er altyd eenen in ieder Dorp of Kraal, die met het snyden van deze dieren weet om te gaan; echter worden zy niet gesneden als zy nog zeer jong zyn, maar als ze ontrent een jaar oud zyn; en dat op een byzondere wys ontrent de Varren en wederom anders ontrent de Rammen.

Hoe de jonge stieren en de oude bullen gesneden worden.

Aan de jonge stieren of oude bullen ontnemen zy de ballen niet door de uitsnyding, als het welk te gevaarlyk schynt; maar zy werpen dezelven op de aarde, spannen de voeten van elkanderen, binden ze vast, en steken de horens in de aarde, op dat zy geen schade zouden konnen doen, of zich bewegen; als dan komt de Uitsnyder en gebruikt in plaats van een mes, een lenige taaje riem van een osse of hertehuid, welke zy zelve maken en bereiden, bind daar mede de ballen zoo sterk af, dat 'er de minste doorloop van aderen of andere vaten niet open blyft; zoo dra dit toetrekken geschied is, maken zy aan dit arme dier de voeten weder los, en laten het lopen waar het wil, aangezien zy wel verzekert zyn, dat hy geen quaad meer doen zal, en dat de ballen op die wyze afrotten moeten.

Zommigen snyden de Rammen als zy maar een half jaar oud zyn, en anderen wat later; of anderen leven 'er ook wel mede, zoo als met de oude Rammen geleeft word; namelyk zy leggen een breden steen op de aarde; leggen de ballen daar op, en binden ze af als hier voren, doch laten dezelve daar mede nog niet vry, maar nemen een anderen ronden steen in de hand, en kloppen daar mede de afgebonde ballen tot kleine stukjes, en laten ze alsdan weder hene lopen, wel wetende dat die insgelyks moeten afrotten, en dat de wonde van zelfs wel weder genesen zal.

Hoe zy de koejen en oojen melken.

De wyven melken altyd de koejen en oojen, en gemeenlyk op dezelve wys, als de Europeanen doen; dog met dit onderscheid, dat zy, gelyk eertyds reeds van het Europeaner vee gemeld is, nooit melk konnen bekomen, ten zy zy alvorens het zuigende kalf onder de koe zetten, en het een weinig laten zuigen; als echter dit kalf verongelukt, verkogt of geslagen is, zoo weten zy wel de manier van de Europeanen, namelyk, dat zy de huid van dat kalf op een ander leggen, en aldus de melk daar uit krygen; doch indien

indien de huid ook weg is, zoo konnen zy geen melk meer van zodanige koe bekomen, als zy de moeite niet nemen, om de koe, als de achterſte voeten vaſtgebonden zyn, om het ſlaan te beletten, achter in te blazen, daar het kalf uitgekomen is; hebbende ondervonden, dat zy door dit middel ook de melk bekomen konnen. En dit is een werk, 't welk zoo wel de mans, als de vrouwen zonder onderſcheid verrichten; aangezien ik het van beide heb zien doen.

De melk gieten zy niet door een zeef of doek, zoo als de Europeanen, om dat zy geen doek ryk zyn, maar zy bewaren dezelve in den pot, daar ze in gemolken is, daar mag zoo veel vuiligheid van hair of anderzins in zyn, als het wil; als zy dorſt hebben, drinken zy het een met het ander; en hebben zy honger, zoo koken zy dezelve en eten ze met hunne wortels. Indien zy dezelve niet nodig hebben, zoo verkopen zy ze aan de Europeanen, als 'er maar eenige ontrent wonen, voor een ſtukje tabak; wonen de laatſtgem. te ver, zoo maken zy boter van de melk, maar gantſch anders als de Europeanen.

Hoe zy de boter maken.

Zy hebben in plaats van een boterkern een lere hairige zak, even als een Ranzel, behalven dat 'er geen riem achter is, en dat de hairen niet van buiten maar van binnen zyn. In dezen ruwen ſmerigen vuilen zak gieten zy de melk; houden van boven het einde, na dat het met een riem toegebonden is, nog vaſter toe, op dat 'er niets kan uitlopen; waar na de man het een en de vrouw het ander eind neemt, en de melk daar in zoo lang ſchudden, tot dat het eindelyk boter word; even als de Spykermakers doen, als zy hunne vertinde ſpykers in een zak met zaagmollem heen en weer ſchudden, om ze blinkent te krygen.

Als de boter zich nu heeft gezet, en van de melk geſcheiden is, zoo nemen zy dezelve uit den hairigen zak, doen ze in een leren pot, en bewaren ze even zoo zinnelyk, als zy 'er uitgekomen is; zoo dat iemand de graagheid tot de verſche boter vergaan zoude, als hy de allerhande verwen van vuiligheid en hair zag. Ik kan met waarheid zeggen, dat ik, die geen verſche boter eet, echter een zulke tegenheid daar in heb gekregen, dat ik langen tyd, na dat ik dat botermaken had gezien, gelyk ik dan dikwyls daar by geweeſt ben, nooit van verſche boter hebbe konnen horen ſpreken, zonder telkens ſchier een kouw over het gantſche lyf te krygen.

Ondertuſſchen worden 'er Europeanen gevonden, welke, om dat de Hottentotten zelf geen boter eeten, maar die alleenlyk tot ſmeren gebruiken, dezelve by vaten van hen kopen, en na zeer moejelyke zuivering tot hun eeten gebruiken; of aan anderen, die niet weten, dat het boter van de Hottentotten is, voor de hare verkopen. Zy doen daar redelyk voordeel mede, en werpen zelfs niet het met boter vermengt en uitgenomen tuig weg, maar braden het uit, en gebruiken het tot het eeten van hunne ſlaven en ſlavinnen; welke onhebbelykheid echter de *Illuſtre Compagnie* of de Gouverneur in haar naam by een zeer ſcherp patent verboden heeft.

Wat zy met de kernmelk doen.

Wanneer de Hottentotten daar na de boter daar uit genomen, en bewaart, verſmeert, of verhandelt hebben, zoo geven zy de kernmelk aan de jonge Kalveren of Lammeren; zomtyds drinken zy ze zelf ook wel, zonder dat zy eens vies zyn, van een party hair of andere vuiligheid, welke zy al mede door het keelgat zenden; zynde hier mede te vrede, om dat zulks, volgens hunne mening, geen

OP WAT WYZE DE HOTTENTOTTE DE SCHAPE EN HET RUNDVEE BEWARE

J. C. Philips del.

geen ſchade kan toebrengen, of zy ſchoon zomtyds ziek worden, waar van zy de oorzaak niet konnen nagaan, maar de ſchuld telkens op hunne Toveraars leggen.

Wat van het genot der koe-melk te merken.

Kort hier voren hebbe gezegt, dat zy de verſche melk dikwyls onder elkanderen uitdrinken. Echter dient men te weten, het grote onderſcheid, dat tuſſchen koe en ſchape-melk zeer naauw in acht genomen word; want als zy koe-melk hebben, dan mogen mannen en wyven, jongen en ouden, groten en kleinen van dezelve drinken; maar is 'er ſchaapemelk, zoo is het aan het mannelyk geſlacht niet geoorlooft, een drop daar van te nuttigen, maar de wyven mogen zich alleen daar van bedienen. Derhalven zal men zeer dikwyls zien, als zy aan de nabuurige Europeanen melk te koop brengen, dat het weinig koe-melk maar louter ſchape-melk is.

Ik heb dikwyls getracht de oorzaak van dit gebruik van hen te verſtaan, en hen menig ſtuk tabak aangeboden, dat zy my hier van zouden onderrechten; doch zulks is altyd vruchteloos geweeſt, en ben ik meeſt daar over van hen uitgelachen. Zommigen, die nog wat redelyker waren, zeiden; *dat zy zelf de oorzaak daar van niet wiſten, maar dat zy van hunne vooronders altyd hadden gehoort, dat de ſchape-melk voor de mans ongezond, en derhalven aan dezelven verboden was, om daar van te eeten: Dat zy dit gebruik navolgden, ſchoon zy niet konden zeggen, waar in die ongezondheid beſtont.* Wat my aanbelangt, ik zoude de oorzaak wel giſſen, maar bezwaarlyk met waarheid zeggen konnen; derhalven zal ik my daar mede niet ophouden, maar de Lezer zelf die laten navorſchen.

Hier voren is ook met een vinger aangehaalt, dat de Hottentotſche Herders alle avonden hunne troppen t'huis brengen, en ze bewaren, op dat de Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Luchten, Wolven, wilde Honden, enz. dezelve niet mogen beſchadigen; derhalven zal het niet ondienſtig zyn, wanneer ik zeg, hoe zy dezelve bewaren, en 's nachts bezorgen; want vermids van den Europeanen gezegt is, dat zy gene geſlote of gedekte ſtallen hebben, zoo kan men licht denken, dat men by deze noch minder een ſtal of iets diergelyks zal aantreffen; en is derhalven hare bezorging wel waardig, dat ik ze meld.

Hoe zy de ſchapen en het Rundvee bewaren.

Alle hunne dorpen, gelyk op een andere tyd omſtandiger zal worden gemeld, zyn rond gebouwt, zoo dat 'er in 't midden, een grote ope plaats is. Op deze plaats dryven zy by nacht hunne ſchapen, op dat 'er zoo licht niet iets bykomen zou; buiten om ſchikken zy de Koejen, Oſſen en Runders, die als een beſcherming of waarborg voor haar en de ſchapen moeten verſtrekken. Op dat dezelve echter niet konnen lopen waar zy willen, zoo maken zy ſtrikken van biezen, zoo als elders zal worden gemeld, en met dezelve binden zy altyd twee en twee aan elkander, zoo dat de twee voorſte en achterſte rechter voeten met den ſtrik vaſtgemaakt zyn, en dezelve of te gelyk lopen, of te gelyk ſtil ſtaan moeten.

Hoe zy het weggelopen vee weder inhalen.

Wanneer der echter eenig beeſt wegloopt, zoo hebben zy nevens andere middelen, die kort hier na volgen zullen, de ſnelheid hunner voeten, waar door zy het zelve wel haaſt achterhaalen; en beſchryft deze manier, de reeds dikwyls aangehaalde Heer *Vogel* in zyne tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 90. gantſch kort en duidelyk, wanneer hy zegt: *Als een ſtuk Rund-of Schaap-vee ontloopt, zyn zy ten eerſten achter het zelve heen, en weten het wel ras te achterhalen; en grypen het by de horens of by de achterſte poten, zodanig*

nig dat het na hun believen moet ſtil ſtaan. derhalven is het niet nodig, dat zy, ſchoon 'er rondom hen wilde roof-en vleeſch-vretende dieren worden aangetroffen, des nachts by hun vee waken, vermids zy wel haaſt den naderenden vyand door het geweld en het vluchten van het Rund-vee konnen bemerken en gewaar worden.

Hoe zy de jonge lammeren en kalvers 's nachts bewaren.

Ook hebben zy een aardige manier, om hunne gantſch jonge Lammeren en Kalven, die zy niet mede buiten rondom het dorp ſtellen, des nachts voor regen te bewaren, op dat zy daar van niet mogen ſterven; namelyk zy bouwen in dezen cirkel van de Kraal een huis, 't welk van niemand word bewoont, en in het zelve bewaren zy hunne jonge Lammeren voor regen, en ook op dat ze in den trop niet worden dood geperſt of vertrapt, welk huis 's nachts toegedaan word, zoo dat de Lammeren daar niet konnen uitkomen. Voor die deur zyn eenige palen in de grond geſlagen waar aan zy de jonge kalven met ſtrikken vaſt binden, om ook van dezelve verzekert te zyn, dat ze niet buiten tot hunne moeders lopen, en onverziens tot buit der wilde dieren worden, zoo dat zy overal zorg dragen, dat zy hun vee in zekerheid hebben.

Het overige middel, waar door zy hun vee in zekerheid en in een trop by elkander houden, moeten hunne oſſen verſchaffen, waar van zy zommige tot Draag-oſſen, en anderen tot Bakkeley of vecht-oſſen africhten. Van beide zal het verhaal niet onaangenaam zyn, te meer om dat men het zelve heel weinig by andere natien vind, en kan ik zeggen, dat deze inventie niet minder als na domheid gelykt.

Wat de Bakkelei of vecht-oſſen zyn.

Wat de Bakkelei of Vecht-oſſen aanbelangt, zy hebben hunnen naam van den oorlog, alwaar men vecht, of zoo als de Hottentotten zeggen, bakkeleit. Deze dieren zyn de grootſte, ſterkſte en moedigſte oſſen van den gantſchen trop; en vind men 'er in ieder Kraal of Dorp doorgaans 5 of 6, of ook wel, na dat 'er veel vee is, meer; welke allen van de oude Hottentotten, worden uitgezogt, afgericht en daar na gebruikt, om op de weide het ander vee by malkander te houden, op dat het niet te ver verſtrooit gerake, en van de wilde dieren overvallen worde.

Daarenboven worden zy ook geleert, om in hunne oorlogen, die zy tegen elkander voeren dienſt te doen, en op de vyanden in te dringen, hunne aanvoerders den weg te banen, alles onder de voet te lopen, en te verjagen, welke hen tegenſtand willen bieden. Zy hebben ongetwyffelt deze wys van andere natien geleert, die zich van Olyfanten bedienen, en vermids zy deze niet hebben konnen tam maken, zyn zy geraden geworden, om de oſſen in plaats van de Olyfanten te gebruiken; dat ook zeer wel gelukt, en daar de genen, die de meeſte oſſen te velde brengen, zeer veel voordeel van hebben.

Voor deze oſſen moet men wel op zyn hoede zyn.

Het is in 't open veld zeer gevaarlyk, als een Europeaan by een trop vee komt; aangezien deze Bakkeley-oſſen van den gantſchen trop recht op den geen aanlopen, die tot hen komt. Ik ben ook verzekert, dat hy nood zoude leiden, indien hy zich niet wiſt te redden, of een Hottentot te beroepen, vermids zy zich niet laten afſchrikken door het werpen van ſtenen of iets anders, 't welk men langs den weg vind, maar altyd op den komenden man los lopen; doch zoo dra deze een Hottentot beroept, en die maar eens op den vinger fluit, zoo blyven zy ten eerſten ſtil ſtaan, kyken den vreemdeling ſtyf en onveranderlyk aan, en verzetten verder geen voet; als tot by den Hottentot,

en

en keren als dan wederom na hunne weide of overigen trop.

Zoo hy geen Hottentot beroepen kan, zoo is zyn eenig hulpmiddel, dat hy zyn geweer losschiet, en ze daar mede verschrikt, en te rug jaagt, op welke schoot de Hottentotten zelf voor den dag komen, en hun vee te rug dryven. Indien hy geen geweer by zich heeft, en ten eersten geen boom of hoge klip kan beryken, zoo is hy genoeg in angst, en moet afwachten, wat ze met hem doen zullen. En of hare woede wel niet zoo ver gaat, dat hy daar door ten eersten om het leven word gebragt, zoo loopt hy echter gevaar dat hy met de spitze en scherpe horens zodanig zal worden gequetst, dat hy daar door een ongemak krygt, het welk eindelyk zelfs de dood met zig kan sleepen.

De Schryver zelf is door dezelven dikwyls in nood geweest.

Ik zelf heb dikwyls gevaar uitgestaan, om door dezelven gequest te worden, en heb my op myn geweer moeten verlaten, wanneer een Hottentot door het gemeld fluiten den aanloop belette, en my uit het gevaar redde. Wanneer ik wel gezien, en ook door vragen ondervonden hebbe; dat deze Bakkelei-ossen alzoo worden afgericht, dat zy den ouden een jong en nog onafgerichten toevoegen, welke den ouden of vrywillig of door slagen navolgt, en zich alzoo moet laten dwingen om den ouden alles na te doen, en denzelven te volgen. By nacht echter binden zy altyd op de bovengemelde wys een ouden en een jongen aan elkander, en latenze alzoo by elkander staan.

Wat van hare Draag-ossen aan te merken.

Hunne Draag-Ossen zyn ook zeer groote sterke, en ongemene zware dieren, welke insgelyks van oude en ervare Hottentotten uitgezocht worden. Wanneer zy naauwelyks een of twee jaren oud zyn, vangen zy dezelven, werpen ze ter aarde, en binden ze, zoo als hiervoren gezegt is, aan alle de voeten; daar na komt 'er een met een mes, en steekt een gat door den boven muil, tusschen de twee neusgaten. In dat gat steeken zy een as, ontrent een duim dik, en byna anderhalve voet lang, die van boven een weerhaak heeft, zoo dat hy 'er niet weder uitvallen kan.

Wanneer dit hout in het gemelde gat steekt, konnen zy de ossen zeer licht dwingen, en tot alles africhten; want als zy niet stil staan, of ontlopen willen, steken zy het gemelde hout in de aarde, en leren ze daar door stil staan, om dat het hen, indien zy trekken willen, pyn doet; en als zy verder dit hout in de hand hebben, en naast de ossen gaan, zoo moeten zy wegens deze zelve oorzaak geduldig volgen: En willen zy dezelven, als zy reeds eenigzins tam gemaakt zyn, een last opladen, zoo moeten zy, als het hout in de aarde gestoken, of in de hand gehouden word, weder stil staan, en met hem laten handelen, zoo als het de Hottentotten verstaan.

Dit laden is eigentlyk het inzicht van deze Natien, waar toe zy deze ossen gebruiken, en waaromme zy Draag-ossen worden genaamt; aangezien zy van de eene na de andere plaats trekken, zodanig een os het gantsche huis nevens al het huisraad van een Hottentot zoo als ook dikwyls, kranken, die niet gaan konnen, waar van 'er twee worden opgebonden, dragen moet, ter plaatze, daar men zich weder neder zetten wil. Op de genen, die gene huizen hebben te dragen, word een leger, als een draag-stoel van hout gemaakt, om ouden en uitgeleefden, zoo als ook kranken en zwakken daar mede te voeren.

Indien zy van voornemen zyn, om na een plaats te reizen, en eenige tabak, brandewyn, tabakspypen, kopere en glaze koralen te handelen, zoo nemen zy zodanig een os met zich, om het gehandel-

de gemaklyk en zonder moeite t'huis te krygen. Kortom in alle gelegentheden, wanneer 'er wat te dragen valt, zoo moet een Draag-os de getrouwe metgezel en hulp van een Hottentot zyn, die voor hem den laſt draagt, daar hy ze hebben wil; waar uit licht is af te nemen, dat 'er meer Draag als Bakkelei-oſſen in een Kraal of onder een trop vee moeten zyn; doch alles naar mate van het volk en het getal van het vee, 't welk in een Kraal aangetroffen word.

Tot nu heb ik alzoo den Lezer van de oppaſſing en behandeling van hun vee dat geen verhaalt, 't welk ik nodig oordeelde, en 't geen men by andere natien niet overal vind. Jegenswoordig is nog overig, om te zeggen, hoe zy het met hun ziek vee ſtellen, en hoe zy met het zelve omgaan. Het is echter merkwaardig, dat in ieder Kraal een man moet wonen, die kennis van de ziektens van het vee heeft, op dat, indien 'er iets ziek word, iemand by de hand is, welke het zelve helpen kan.

Zy houden de ziekte van hun vee geheim

Gelyk zy in alle hunne zaken geheim zyn, en aan de Europeanen niet gaarn veel ontdekken, zoo zyn zy ook voornamelyk op hunne hoede, dat zy niet licht bekent maken, waar van haar vee ziek is; te meer, vermids zy weten, dat het vee van de Europeanen van hun vee aangewonnen, en derhalven zonder twyffel aan eenerlei ziektens onderworpen is, om dat het in een land woont, en eenerlei voeder geniet. Derhalven is 't my onmogelyk geweeſt, hier van iets zekers te achterhalen; en heb ik alleenlyk door de ondervinding zoo wel by de Europeanen als by de Hottentotten geleert, dat zy in den winter door den ſterken regen by gebrek van een bedekten ſtal zeer veel vee, zoo wel van runderen als ſchapen verliezen.

Voor 't overige weet men in deze geweſten niets van een zodanig algemeen ſterven der ſchapen, als in Europa: Ook is men niet bekommert, dat een kudde derzelver licht ſchurft worden, of de kuch bekomen zal, of anders ongezond zal worden; zynde men van alle deze ongelegentheden in dit geweſt t'eenemaal vry; 't welk mynes oordeels veel komt, door de gezonde weide en gematigde lucht; als waar door de ſchapen ook het gantſche jaar niet nodig hebben, zout te lekken, zonder het welk die in Europa het niet wel uithouden konnen.

Hoe het ziek vee genezen word.

Wanneer zy echter zieken onder hunne troppen bekomen, zoo bedienen zy zich van de middelen, welke hen van den gemelden vee-Doctor voorgeſlagen worden. Deze zyn uitwendig, het gewoonlyk aderlaten, 't welk zy met een puntig mes, of wel met een been van een vogel of ander dier, op een ſteen, ſpits geſlepen, verrichten. Inwendig bedienen zy zich van wild Knoflook, zomtyds heel en zomtyds geſtoten; of zy maken 'er een drank van, den welken zy het vee in gieten.

My is ook bewuſt, dat zy een zeker ſteen-harſt hebben, waar van reeds eertyds gemeld is, dewelke zy het vee ingeven, als het niet ſtallen kan. Of dit echter het geen is, waar van de Heer *P. Tachart* in zyne Siamſche Reisbeſchryving *pag.* 110 verhaalt, dat ze een wonderbaarlyke deugd zoude bezitten, te weten, om de vrouwen tot het verloſſen, en de koejen, ſchapen en geiten tot het werpen, te helpen, kan ik eigentlyk niet zeggen; ten minſten heb ik nooit daar van horen ſpreken, en weet ik ook niet, wat zy meer in andere diergelyke ziektens van het vee gebruiken.

Slaagt de aangewende moeite en hulpmiddel by deze dieren wel, zoo is 'er een grote vreugde, ſchoon zy voor 't overige gene andere plechtigheden daar by gebruiken: Komt het kranke vee

te

te ſterven, zoo is de ſchade echter niet groot, om dat zy het vleeſch van het zelve niet wegwerpen, of van de honden laten vreeten, maar zich zelven daar mede onthalen, en het als wildbraad eeten, doch zoo dat de eigenaar niet alleen, maar de gantſche Kraal portie daar van heeft; welke manier zommige Europeanen ook hadden, voornamelyk de Gouverneur *Simon van der Stell*, welke zyne ſlaven en ſlavinnen met diergelyke lekkere beeten onthaalde, ſchoon hem dit weinig voordeel toebragt.

Wanneer der aan de andere kant wilde dieren, als Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Luchten, Wolven of wilde Honden onder hun vee komen, en ſchade veroorzaken, zoo is 'er droefheid genoeg; en ondertuſſchen konnen zy het niet anders verhelpen, of gene andere ſatisfactie erlangen, als dat zy de Dorpen en Kralen, die rondom haar leggen, laten waarſchouwen, dat 'er roofdieren ontrent zyn, en aan hen reeds grote ſchade veroorzaakt hebben. Vermids deze nu het zelve lot te wachten hebben, zyn zy liever op hunne hoede, en zoeken het zelve voor te komen. Derhalven trekken zy nevens de Kraal, die reeds ſchade heeft geleden, uit, en bezetten het gantſche diſtrict, om de gemelde verſlindende dieren, zoo zy 'er zich nog ontrent onthouden, in 't net te krygen, en zich door hunnen dood te wreeken.

Hoe zy de Roofdieren vervolgen en doden.

Diergelyke ſtropingen geſchieden dikwyls, en zoo dra zy merken, dat 'er zich iets ontrent hun diſtrict heeft laten zien. Bekomen zy den gemelden vyand, zoo is 'er geen dood wreed of gruwzaam genoeg, om den zelven van kant te helpen. Is hunne tocht vergeefs, zoo zyn zy echter wel gemoed, dat zy hun gantſch diſtrict en nabuurſchap van zulke ongenodigde gaſten bevryd hebben; edoch zal hen niet licht iets, het mag zyn wat het wil, ontkomen, of het leven behouden.

Wat zy met hun vee doen.

Men zou nu konnen vragen, wat zy dan met al hun vee doen, waar van jaarlyks een grote menigte aangewonnen word, om dat nog niet is gezegt, dat zy iets daar van ſlaan. Hier op zal ik ten eerſten antwoorden, en daarnevens voegen het geen, dat hier voren belooft is, om dat het juiſt uit dezen grond ſpruit: Want indien 'er niet iets byzonders voorvalt, en de hoogſte nood achtervolgens hunne gebruiklykheden het vereiſcht, zoo ſlaan zy zekerlyk niet, maar bewaren al het aangewonnene tot een andere gelegentheid.

Gebruiken al hun vee niet om te ſlaan.

Dat zy by hunne bruiloften, trouwingen, kindermalen, Andersmaken, en by alle andere diergelyke gelegentheden, welke zy niet konnen ontgaan, ſlaan moeten, daar van is hier voren reeds een omſtandig naricht gegeven: Dat zy echter by begraveniſſen, jagten en andere omſtandigheden, moeten ſlaan, zulks zal hier na genoegzaam worden aangetoont. Edoch al dit ſlaan is op verre niet genoeg, om de vierde part van het geen zy jaarlyks aanwinnen, van kant te helpen, aangezien 'er jaarlyks eenige hondert meer worden geteelt, als 'er voorheen geweeſt zyn.

Wanneer dienvolgens hun trop zoo groot word, dat zy zelf geen raad daar mede weten, nog weide genoeg voor den zelven hebben, zoo hebben zy driederhande middelen, om zich van het zelve zoo als zy menen, met nuttigheid en voordeel, te ontdoen, en daarnevens nog vrienden te maken. Namelyk wanneer de Illuſtre Compagnie om oſſen verlegen is, om in hunne wagens te ſpannen, zoo zend dezelve eenigen van hare Dienaars aan de naaſte Hottentotten, en vervolgens verder, en laat dezelven kopen, en na huis dry-

dryven. Derhalven geven zy dan niet alleen ossen, maar ook hamels, en bedienen zich van deze gelegentheid, voornamelyk, om zich van de vriendschap van die Compagnie te verzekeren, en tegen hunne vyanden beschut te worden.

Als deze gelegentheid hen ontbreekt, en de Illustre Compagnie niets van noden heeft, lopen zy zelf wel tot den regerenden Gouverneur, en vereeren hem eenige ossen en hamels, vermids zy wel weten, dat zy hier zoo wel van zullen worden beloont als of zy die vereering aan de Illustre Compagnie zelf gedaan hadden, aangezien de laatste van myn tyd, de Heer *Louis van Assenburg*, dezelven daar na weder ten voordeel van de gemelde Illustre Compagnie besteede en weg gaf.

Schiet 'er dan evenwel nog wat over, zoo verkopen zy dezelven aan de Europeanen; en vermids zulks in 't geheim geschieden moet, geven zy genoeg te verstaan, dat zy wel zorg zullen dragen, dat ze onder hun vee komen, dat het niemand gewaar word; edoch betrouwen de Europeanen deze knapen gantsch weinig, voornamelyk als het om een grote trop te doen is, en wyzen ze dikwyls met blote woorden af; denken zy echter, dat een klein getal wel kan doorschieten en verzwegen blyven, zoo kopen zy dezelven wel van haar.

Verhandelen het ook aan de arme Hottentotten.

Vermids 'er ook arme Hottentotten genoeg onder hen zyn, die niets hebben, dan het geen zy met dienen verkrygen, zoo is dit haar laatste plaats, daar zy haar overvloed met voordeel konnen brengen. Derhalven heb ik hier boven gemeld, dat een zodanige arme Hottentot, als hy by de Europeanen dient, en zuinig is, voor zynen overgehouden tabak vee kopen kan. En heeft hy daarenboven eenig geld bekomen en verdient, 't welk hy zoo wel aan tabak als aan kopere Coralen kan besteden, zoo is hy te eerder klaar, en bekomt hy als dan zoo veel vee daar voor, als hy wenscht. Op die wyze maken de ryke Hottentotten hunne trop weder klein, en hebben by een klein ongeluk van wilde dieren of andere toevallen genoeg te doen, om weder zoo veel aan te winnen, als zy gehad hebben; ondertusschen geven zy het voordeel niet licht uit de handen, namelyk, zy missen gene koejen of oojen, waar door zy eindelyk weder in den vorigen staat konnen komen.

V. HOOFTSTUK.

Van de Klederen der Hottentotten, en hoe ze gemaakt worden. Zoo als ook van hunne Cieraad en opschik, en waar in dezelve bestaat.

Van de kleding der Hottentotten. Ciradien der Hottentotten. Smeren zich allen met vet. Wat zy voor hair hebben. Smeren het zelve met vet. Bedekken het hoofd in den regentyd met een mutsje. Wat zy om den hals dragen. Zy bedekken het bovelyf met besmeerde schaapsvellen, welke zy Cross noemen. Waar toe zy die Cross buiten de kleding gebruiken. Zy dragen aan de linker arm ringen van Olyfants *tanden. Beschryving van de stokken, welke zy in de rechterhand dragen. Waar toe de* Rackum *stok dient. Waar toe zy den* Kirri *gebruiken. Wat zoort van neusdoeken zy gebruiken. Waar mede zy de schamelheid bedekken. Van haar schoenen. Opschik der wyven. dragen mutzen. Dragen de borst en buik bloot, en aan den hals een zak. Wat de Hottentotten voor bedden hebben. Vrouwen dragen ringen om de beenen. Waarom zy die dragen. Zy bestrojen het hoofd met Buchu. Hoe zy het hair met allerhande dingen opschikken. Wat zy om de hals, handen, en lyf dragen. Hebben graag kopere coralen. Mannen en wyven dragen oorcieraden. De mannen vlegten de blaasen van de gedode dieren in de hairen. Wat de Namaquas voor een blik op het voorhoofd dragen. Hoe de vrouwen het aangesigt opsmukken.*

SChoon ik U tot nu toe zeer veel van de Hottentotten gemeld, en van de een en de andere materie naricht heb gegeven, zoo zult gy ze echter altyd naakt en ongekleed beschouwt hebben, en daar door tot die gedachten geraakt zyn, dat deze in vele stukken wilde menschen niets hadden, waar mede zy hunne naaktheid bedekten, maar altoos naakt gingen, en zich nog voor elkanderen nog voor vreemdelingen schaamden.

Edoch behalven dat in alle myne voorgaande reeds van hunne klederen melding gedaan is, zoo zyn uwe gedachten echter niet t'eenemaal mis of ongerymt, vermids het geen, 't welk zy in plaats van rechtschape klederen gebruiken, naauwelyks den naam van klederen verdient; niet om dat het van geringe of slechte stoffe is genomen, maar om dat het gantsche lichaam daar mede niet bedekt word, maar alleenlyk het allerminste deel, en daar meest aan gelegen is.

Jegenswoordig heb ik besloten, daar van naricht te geven, deels om dat zulks noodzakelyk schynt, en ook om dat daar door een verandering van stoffe, die nooit onaangenaam is, geboren word. Want alle zaken, die van deze Heidens moeten worden gezegt, in eene natuurlyke order voor te stellen, zoo als zy behoorden te volgen, zoude zeer pryslyk en wel gedaan zyn, om dat de eene uit de andere vloeit, of ten minsten de eene op de andere betrekking heeft; edoch ik twyffel niet, of deze wyze zal den Lezer ook niet onaangenaam zyn, nu alles onder malkander word verhandelt, en het een mengelmoes gelykt, wanneer ieder materie maar na zyn behoren word verhaalt, en 'er niets uitgelaten word, wat tot dezelve eigentlyk behoort. Van de kleding der Hottentotten.

Hier over zal de Lezer hoop ik, tot nu niet te klagen hebben gehad, om dat ik myn uiterſte beſt hebbe gedaan, om alles grondig voor oogen te ſtellen; en vermids ik voortaan ook zoo meen te doen, zal alles zich te beter laten rechtvaardigen; te meer om dat ik my in alle Hoofdſtukken maar van de naaſte en beſte materie bedient heb, welke my te binnen gekomen is, waar uit de Lezer wel afnemen kan, dat ik geen tyd of gelegentheid vruchtlos hebbe laten voorby gaan.

Van hare Cieraden.

Om echter van de kleding der Hottentotten duidelyk te ſchryven, zoo zal ik ook van hunne Cieraden iets daar nevens moeten voegen. Doch beide zal mynes oordeels, beſt konnen geſchieden, als ik voor af laat gaan dat geen, 't welk zy, jong en oud, groot en klein, ryk en arm gemeen hebben, en in overeenkomen; waar na in 't byzonder zal worden gezegt, welke klederen van den man worden gedragen, en waar mede hy zich opſchikt; zoo als ook hoe de vrouwsperzonen gekleed gaan, en op wat wys zy zich ſmukken, want daar door zal een iegelyk zeer licht een man van een vrouw, en een vryſter van een vryer konnen onderſcheiden.

Zy ſmeren zich met vet.

Dienvolgens zeg ik, dat zy in het ſmeren met ſchaap of ander vet alleen overeenkomen; alzoo dat zulks, gelyk voorheen is aangewezen, een der eerſte eertekens is, het welk aan een eerſtgeboren kind bewezen word, zelfs zoo dra het zelve het licht van deze waereld beſchouwt. Vermids echter daar mede voort gevaren, en de oude vuiligheid nooit afgewaſſen word, zoo is licht te denken, dat de drek met 'er tyd wel zoo dik op hare huid moet zitten, als de dikte van de rug van een mes; te meer om dat zy geen lid van het gantſche lichaam ſmeert laten, maar de oogen, ooren, het gantſche aangezicht, en alle overige leden, zelfs de hairen op het hoofd met deze treffelyke zalf balſemen.

Wat zy voor hair hebben.

De gemelde hairen zyn ſchaapvacht of wol niet zeer ongelyk, en worden deswegen Kaffers-hairen genaamt, om dat zy in dit ſtuk met de andere zwarte natien, als die van Madagascar, Guinée, Capo-Verde, en andere overeenkomen, en heb ik nooit een Hottentot of Hottentottin met lange hairen gezien, ten zy hy een Europeaanſchen Vader had, ſchoon de Heer *P. Tachart* in zyn Siamſche Reize *pag* 109 een natie aanhaalt, welke hy niet noemt, en zoo als ik uit alle omſtandigheden giſſen kan, de *Attaquas* zyn moet, welke lange hairen hebben, die over de ſchouwders hangen; waar in hy zekerlyk van de genen, die het hem hebben gezegt, misleid is, vermids ik geen eenen onder hen met lange hairen aangetroffen heb.

Smeren het zelve met vet.

Zy ſmeren deze wollige hairen zoo dik met vet, dat het gantſche hoofd lykt, met een korſt overdekt te zyn; derhalven zyn zy ook zoo dik in elkander gebakken, als wol, alwaar de miſt met klonters inhangt, zoo dat men van de hairen niets zien of bekennen kan. Zy nemen tot die zalving niet altyd ryn en zuiver vet, maar zy wryven hunne ſmerige handen langs de ketels en pannen, insgelyks langs yzere potten, met welken roet of zwart zy het hair, het aangezicht en het gantſche lichaam beſmeren, en daar van de zwarte verf bekomen, welke zy uit de natuur niet hebben, gelyk hier voren reeds is aangewezen, wanneer de oorzaak van dit ſmeren ook gemeld is.

Daar zoude nog wel het een en het ander van dit ſmeren konnen worden gezegt, doch ik beroep my op myne voorgaande Hoofdſtukken, waar in hier en daar van deze ſtinkende vuiligheid melding is gedaan, en derhalven is het niet no-

KLEDING DER HOTTENTOTTEN.

J. C. Philips delin.

nodig meer daar van te zeggen, of het gezegde te herhalen. Ondertusschen is het zeker, dat zy het hoofd zoo sterk smeren, om tegen de stralen van de Zon te beter gewapent te zyn. Hoe ver echter het overig smeren van het gantsche lichaam als een cieraad word geacht, daar van zal hier na nog met een woord worden gemeld.

Van dit algemeen stuk, waar in alle Hottentotten en Hottentottinnen elkander gelyk zyn, en het geen hen in plaats van een hembd verstrekt, gaa ik nu over, en beschryf den man van het hoofd tot de voeten: Doch niet in 't gemeen, zoo hy ter jagt en ten oorlog gaat, maar in zyn dagelyks gewaad; want of hy schoon in den oorlog of op de jagt niet anders gekleed is, dan als nu zal worden gemeld, zoo heeft hy echter in die gelegentheid andere dingen by zich, die hy alle dagen niet met zich voert; derhalven zal het niet onbillyk zyn, als men hem in zyne rechte gestalte afbeelt.

Gaan bloots hoofds.

De mannen en alles wat mannelyk is, gaan den gantschen dag blootshoofds in de Zon, zonder dat zy hoeven te vrezen, dat de stralen door het dik gesmeerde hair dringen zullen. In den winter of in den zoogenaamden regentyd, wanneer de regen dikwyls tamelyk lang aanhoud, en de lucht, voornamelyk voor een naakten Hottentot, iets kouder is, bedekken zy het zelve met een muts, gemaakt van Lammer-of kat-vel, met twee riemen voorzien, waar van de eene om het hoofd gaat, en de ander onder de kin vast gemaakt, en daar mede gebonden word.

Waar mede zy het hoofd in den regentyd bedekken.

De muts gelykt niet weinig na een Europeaansche Reis-muts, welke met beide daar aan hangende lappen kan vast gemaakt worden; behalven dat zy van buiten niet ruig en met vet zeer dik besmeert is. De meermaal aangehaalde Heer *Boeving* maakt van dezelve gewag in zyne curieuse Naricht en Beschryving der Hottentotten, wanneer hy p. 3. zegt: *Mannen en jongens gaan meest bloots hoofds: Eenige weinigen heb ik gezien, die lere mutzen op hadden, echter niet zoo als die van de wyven, welke van boven spits toegaan.*

Het zou hier niet qualyk voegen, wanneer ik de wyze hoe zy de vellen bereiden, wat wydlopiger verklaarde, en daar nevens aantoonde, dat *P. Tachart* in zyne Siamsche Reize *pag.* 97. gantsch mis is, als hy zegt: dat zy die vellen met vet en koemist bereiden, aangezien zy niet alleen schaapmaar ook Tyger-en Tyger-boschkat-vellen konstig weten te bereiden; maar vermids zulks te veel omstandigheden vereischt, en ik daarenboven van zins ben, om de handwerkzels der Hottentotten in een byzonder Hoofdstuk te melden, zoo is het onnodig, hier verder veel woorden daar van te maken; en zal ik alleen nog zeggen, dat wanneer 'er voortaan van bereide vellen word gesproken, en 'er verder niets uitgedrukt word, als dan gene andere als Schaapvellen moeten worden verstaan.

Wat zy om den hals dragen.

Het aangezicht en de hals is gantsch bloot; mids dat 'er een gebonde riem rondom gaat, waar aan een smerige lere zak of een oude handschoen, daar de vingers af gesneden zyn, vast is, en op de borst hangt. Zulks is echter gene schede, zoo als de Heer *Boeving loc. cit. pag.* 3. wil, waar in zy haar mes, nevens de tabakspyp, zoo als ook de tabak of *Dacha*, ook wel geld, als zy iets van de Europeanen verdient hebben, als mede een stukje hout, aan beide zyden gebrand, bewaren, welk houtje tegen de tovery zoude dienen, en het welk byna een vinger lang is. Voor 't overige hebben zy gene dassen of andere Europeaansche klederen, konnen-

de zy ook niets om haar hals verdragen.

Bedekken het bovenlyf met gesmeerde schaapevellen.

De schouders en het gantsche bovenlyf bedekken zy met aan elkander genaaide wel bereide en met schaap-vet ter dege over en over gesmeerde schaap-vellen, waar aan van boven twee riemen zyn, waar mede zy dezelve als een mantel onder den hals vast binden. De Ryken, voornamelyk de genen, die den tytel van *Kapitein* hebben; dragen Tyger en ook wel Tyger-bosch-kat-vellen, en zommigen ook wel Das-vellen; welk dekzel of kleding zy *Cross* noemen. Ik ben echter al wederom genoodzaakt te verzoeken gedult te nemen, tot een ander tyd, om te weten, hoe die vellen aan elkander genaait worden, vermids de tyd het hier niet toelaat, om zulks uitvoerlyk voor te stellen.

Hoe zy die noemen.

Ondertusschen moet deze Cross hen niet alleen in regen en wind, hitte en koude voor een kleed verstrekken, maar zy gebruiken dezelve ook in plaats van een bed, waar op zy leggen, en waar mede zy zich toedekken; ja na hun dood moet die Cross tot een kist goed genoeg zyn; om dat zy in dezelve gerolt en gebonden worden, gelyk op zyn tyd omstandiger zal worden gemeld. By hun leven hebben zy de gewoonte, gelyk de Heer *Boeving loc. cit. pag.* 3. zeer wel aanmerkt, dat zy in den winter de wolle van binnen op het lyf, en des zomers van buiten dragen.

Hoe een Cross gemaakt is.

Zy zyn van boven breedt, zoo dat de rug en de buik daar mede bedekt word; en van onderen lopen zy wat smalder, tot dat zy een ovale rondte bekomen. De lengte van de Crossen is gemeenlyk, voornamelyk van de genen, die naby het Voorgebergte wonen van de schouwders tot onder de knien; maar de *Attaquas*, welke misschien dezelve zyn, waar van *P. Tachart* in zyne Siamsche Reis *pag.* 109 meld, dragen die veel langer, selfs tot op de hielen.

Zy dragen aan den linker arm ringen van Olifants-tanden.

Aan den linker arm even over den elleboog dragen zy eenen of meer, maar gemeenlyk drie elpenbene ringen, van de Olyfants-tanden, die zy op de velden of in de struiken of bosschadien vinden, of anders van Olyfanten, die zy dood gejaagt of met pylen en Hassagayen dood geschoten hebben, zoo als op een andere tyd omstandig zal worden gemeld. Zy weten de gemelde ringen zoo konstig, fraai en net te maken, dat men zou geloven, dat een Elpenbeen-Draajer in Europa die had gemaakt. Zy dragen dezelve niet zoo zeer tot cieraad of uit hovaardy, als wel om haar tegenparty, wanneer zy uit jok of ernst vechten, af te pareren, en niet ten eersten op den arm te worden geslagen; als mede, om daar aan vast te maken haar kleine lere zak, waar in zy haar vuurslag tot het tabakroken, zoo als ook haar brood, 't welk zy hier en daar van de Europeaansche inwoners bekomen, of ook hare wortels die zy in plaats van brood eeten, wyders zee-mosselen, zee-kreeften, en alle andere mond-en reis-provisie, dragen.

De Heer *Boeving* maakt ook wel gewag van deze Ringen, in zyne curieuse Reis-Beschryving en Naricht van de Hottentotten, *p.* 3., maar zoo verward, dat een onkundige daar uit wel zoude konnen denken, dat zy gantsche olyfants-tanden aan den arm droegen; daar benevens zegt hy niet, of het de linker of de rechter arm is; luidende zyne woorden aldus: *Eenige dragen om den arm Ringen van Elpenbeen, Olyfants-tanden, Koper en diergelyke zaken.* Zulks is in alle delen niet duidelyk genoeg, maar kan door het geen ik hier voren daar van heb gezegt, licht worden begrepen, om dat die Ringen niet van gantsche olyfants-tanden of louter

ko-

koper, maar van die stoffen, gemaakt zyn.

Beschryving van de stokken, welke zy in de rechter hand dragen.

In de rechterhand dragen zy gemeenlyk twee stokken, de eene in hunne taal *Kirri*, en de ander *Rackum*-stok genaamt. De *Kirri*-stok is ontrent drie voeten lang, en een duim dik, en de *Rackum*-stok is maar ruim een voet lang. De *Kirri* is aan beide einden even dik en gelyk, en de ander, is aan het eene end spits gesneden, om dat zy den zelven alleenlyk tot werpen gebruiken, aangezien zy daar mede zoo net weten te werpen, dat zy in 50 ryzen naauwlyks eens missen zullen; derhalven kan men aan dien stok wel haast zien, wat een Hottentot in den zin heeft, als hy den zelven met zich neemt, vermids het alsdan zeker is, dat hy of op de jagt gaat, of dat hy zynen tegenparty zoekt te keer te gaan.

Waar toe de *Rackum*-stok voornamelyk dient

Waar van deze stokken worden gemaakt

Beide deze stokken, te weten de *Kirri* en *Rackum*-stok, zyn zoo zwaar als lood, en zoo taai, hecht en sterk als yzer, en word het hout, waar van zy gemeenlyk worden gemaakt, derhalven yzerhout genaamt. Zommigen maken dezelve ook van wilde Olyfbomen. die hier aan de rivieren redelyk veel groejen, en in hardigheid van het gemeld yzer-hout weinig verschelen.

Hoe zy zulk hout bereiden

Wanneer zy zodanigen stok willen maken, besmeren zy den zelven zoo dikwyls met vet, tot dat 'er niets meer in trekt, daar na hangen zy hem in huis, tot dat het vet t'eenemaal intrekt en droog word, waar na dezelve niet gebogen of veel min gebroken kan worden; en ben ik verzekert dat een degen eerder zoude springen, eer die *Kirri* of *Rackum*-stok aan stukken zoude worden gehouwen.

Waar toe zy den *Kirri* gebruiken.

Gelyk zy den *Rackum*-stok tot werpen gebruiken, zoo gebruiken zy den *Kirri*-stok tot vechten en afweren, in plaats van een degen; zoo als ik wel met vermaak en verwondering hebbe gezien, hoe handig en fraai zy met dezen *Kirri*-stok de stoten of houwen konnen afkeren, wanneer 'er twee uit jok of ernst vochten; en ben ik verzekert, dat de beste schermmeester in Europa met een gelyk geweer niets tegen hen zoude uitvoeren, om dat zy nooit stil blyven staan, maar gestadig dan hier dan daar springen, en echter elkander zeker weten te raken, en daar benevens gantsch aardige buigingen en draijingen met het lyf maken, alzoo dat 'er zelden een slag zeker is.

Wat zy voor een Neusdoek hebben.

In de linker hand dragen zy daarenboven een kleinen stok, waar aan een vosse of wilde kattestaart vast gemaakt, of aan het end daar mede overtrokken is, welke staart hen in plaats van een Neusdoek moet dienen, vegende de neus met deze vosse staart, als zy verkout zyn, of ook wel het aangezicht, als zy sterk zweeten, en de oogen, als 'er stof of zand ingewaait is, zoo dat zy het zelve gebruik daar van maken, als de Europeanen van een Neusdoek. De stok, waar aan deze staart is gedroogt, is ontrent een voet lang; en als de staart nat, of van stof en zand vuil is, draajen zy hem zoo gezwind in hunne handen als de Schippers de zwabbers, op dat de nattigheid en de stof daar uit valt; zynde in hunne taal *Schjou* genaamt.

Hoe en waar mede zy de schamelheid bedekken

Het gantsche boven-lyf en de buik zyn t'eenemaal bloot, tot aan de Schamelheid, welke zy met een stukje vel bedekken, het welk rond gebogen en aan het end een weinig toegenaait is. Het behoud alzoo in deze form de lengte en breedte, van ruim een mans hand; dog zoo dat het na den buik toe een weinig breeder van elkander staat. Dit lapje vel word doorgaans genomen van een Das of ook wel van een wilde kat; met dit onderscheid, dat daar de hairen van het vel, waar van de bovengemelde

de

de mutzen zoo als ook de Crofs worden gemaakt, binnenwaards worden gedragen, deze altyd van buiten zyn. Aan dit lapje vel, 't welk *Kullcrofs* genaamt word, zyn twee riemen vaftgemaakt, waar mede het boven de heupen om het lyf kan worden gebonden, en hangen deze riemen net tuffchen de twee billlen, tot onder het *orificium pofterius*, daar de *Secretio* gefchied.

Het gantfche onderlyf, te weten, van de heupen tot aan de voetzolen, is naakt en bloot, uitgenomen van de genen, welke zich onder de Chriftenen tot Schaap-of Vee-herders laten gebruiken, die lere flopkouzen dragen, om hunne benen niet te befchadigen, als zy in de woefte velden en doorne hekken lopen moeten. Eenigen van hen, zelfs van de genen, die ver van de Chriftenen wonen, en vee bezitten, gelyk dan haar gantfche rykdom in vee beftaat, zoo als hier voren is gemeld, of ook de genen, die ver moeten reizen, zoo als zeer dikwyls en om een geringe oorzaak gefchied, maken van offen-huiden, of van wilde dieren-vellen, welke zy dood gejaagt, of met pylen en *Haffagajen* gefchoten hebben (welke vellen niet bereid zyn) fchoenen, die maar uit een zool beftaan, en net de grootte van hunne voeten hebben.

Van haar fchoenen.

Die fchoenen, of liever zoolen, zyn nog ruig, en worden de hairen buitenwaards gedragen, zoo dat zy door de aarde als afgeflepen worden. Aan de hielen is een riem, waar mede zy van achteren worden vaftgebonden, en aan de tonen is 'er ook een, die om den voet gaat. En hebben deze zoolen mynes oordeels een gelykheid met eenige oude Romeinfche zoorten van fchoenen, of ook met die, welke de Capucynen en Franciskanen dragen, waar van men den gantfchen bloten voet kan zien, en daar van de fchoenen door diergelyke riemen maar worden vaft gehouden.

Men vind 'er zomtyds wel, die een paar oude kouzen of fchoenen van den weg hebben opgeraapt, welke zy aantrekken, en ook wel anderen, die van dees of genen matroos een oude linne en met pik en teer gefmeerde en byna verflete doorluchtige broek tot een vereering hebben bekomen, welke zy aan hebben, edoch vermids zulks zeer zelden gefchied, kan men dit niet aanhalen, als iets 't welk de gantfche natie eigen is, of als iets waar na dees en gene natie leeft; want de mannen vergenoegen zich met de klederen of vellen, welke reeds befchreven zyn, waar mede men hen alle dagelyks ziet gaan. 't Geen zy daar en boven in den oorlog of op de jagt verder gebruiken, en met zich nemen, zulks zal in de volgende Hoofdftukken genoegzaam worden gemeld, wanneer die daar toe behorende ftoffe zal worden voorgeftelt.

Van den opfchik der wyven.

Ondertuffchen zal ik my tot de vrouwen begeven, en haar in haar dagelyks gewaad voorftellen, als welke nooit by eenige gelegentheid iets anders dragen, als waarmede men haar dagelyks ziet, te meer om dat van de cieradien hier na in 't byzonder zal worden gehandeld, en aangetoont, welke de cieradien der mans en die der vrouwen zyn.

De Heer *Boeving loc. cit. pag.* 4. zegt van de wyven alleenlyk, dat ze doorgaans een groter gefleep van klederen hebben, als de mans, 't welk hoe waarachtig het is, de dagelykfche ondervinding leert; en dat het by de Hottentottinnen ook zoo is, zal de Lezer uit dit volgend bericht konnen afnemen. Dienvolgens, in plaats dat de mans de bovengemelde Mutzen maar op een zekere tyd, te weten des winters, op het hoofd hebben, zoo ziet men de wyven daar mede dagelyks en zon-

De Hottentottinnen dragen het gantfche jaar door Mutzen.

zonder onderscheid van wêer op het hoofd.

De zoo evengemelde Heer *Boeving* maakt op de aangehaalde plaats een zeer net en kenbaar onderscheid tusschen de mutzen der mans en die der vrouwen, wanneer hy zegt: *Het hoofd der wyven is met een spitsachtige lere muts, van boven toe, bedekt, welke zoo als alle hare kleding, vet en smerig is.* Dit is wel zeker, want de Mutzen van de mans zyn van boven rond en effen, maar die der wyven zyn van boven spits, en hebben zoo als de Polen een punt boven het hoofd uitsteken, welke muts met een breede riem om het hoofd vastgebonden word; of zy echter in niets anders in de kleding van de mans onderscheiden zyn, dan in de Mutzen, zoo als *Dapper in Afrika pag.* 619. 620. ons wil wys maken, daar aan twyffele ik zeer, en zal in 't vervolg ook klaar genoeg blyken, dat 'er nog meer verschil aan dezelve gevonden word.

Wegens deze Mutzen, kan iemand, die hier maar een korten tyd voor anker legt, of maar eenige dagen aan land komt, om zich te verversschen, niet wel weten, of de wyven hair op het hoofd hebben, dan of ze het laten afscheren. Ook kan hy niet weten, of het hair zoo wollig en smerig is, als dat der mans; edoch heeft de lange aanwezenheid my genoeg geleert, dat zy daar in met de mans gelyk zyn, en heb ik derhalven het besmeren van het gantsche lyf als een algemeen stuk aangemerkt.

Wat van haar hair.

Waarom zy schaapevet tot smeren gebruiken.

Waarom zy echter liever schaapevet, als dat van andere dieren gebruiken, kan ik eigentlyk niet zeggen, dog dunkt my, nevens vele andere inwoners en inboorlingen, de ware oorzaak deze te zyn, dat zy liever schaap-vet gebruiken, om dat zy uit de ondervinding weten dat 'er niet alleen jaarlyks meer van die dieren worden geslagen, als van andere tamme dieren; maar ook om dat de schapen, als zy wel worden opgepast, zoo als de Hottentotten, achtervolgens het bovengemeld Bericht zeer wel daar mede weten om te gaan, tweemalen des jaars zonder de minste verzwakking lammeren werpen, 't welk andere tamme dieren, uitgenomen de geiten, die zy niet hebben, of houden, niet doen; en konnen zy derhalven eerder dit vet bekomen, als dat van andere dieren, zonder dat zy zulks merkelyk aan hunne kudde zien konnen. Daarenboven zyn de schapen hier ook veel vetter, als op andere plaatzen; en reeds eertyds uit *P. Tachart.* in zyne Siamsche Reis *p.* 103. *Dapper. pag.* 616. en *Herport. pag.* 15. nevens nog vele andere ooggetuigen bewezen, dat een staart van een Hamel, die meest vet is, 20. 25. tot 30 pont weegt. Ten laatsten kost het vet van de wilde dieren ook te veel moeite, en dikwyls groot levens gevaar, 't welk als het al niet tot het dorre vleesch word gebruikt, echter te weinig is, voor allen om zich daar mede te smeren.

Hottentottinnen dragen de borst, en den buik bloot, en aan den hals een zak.

Zy dragen den hals en de borsten nevens den gantschen buik t'eenemaal bloot, behalven dat zy een vierkanten leren zak, een goocheltasch of een voermans tasch niet zeer ongelyk, met twee riemen om den hals vast binden, waar in zy al het geen zy nodig hebben, en tot haar lyfs-onderhoud dienen kan, als brood of wortelen, vleesch, visch, mosselen, tabak, tabaks-pypen, Dacha, vuurtuig, enz. bewaren, en overal, waar zy gaan en staan, met zich voeren.

Wat verder van dezen zak te merken.

Deze zak hangt aan de gemelde riemen van den hals af, zomtyds op den rug, zomtyds op zy, zomtyds onder de Kross, zomtyds ook boven op den zelven, na dat de omstandigheden zulks vereisschen en toelaten; welke omstandighe-

den een weinig aan te halen, niet ondienstig zal zyn, om dat daar uit zal blyken, dat de wyven wegens dezen zak ook meer klederen moeten gebruiken als de mans, want als de zak op den rug hangt, en onder den Krofs verborgen is, zoo is niets zekerder, dan dat zy in plaats van eenen, twee kroffen dragen, en dat zy met den onderften en kleinften den rug bewaren, dat de zak haar niet befchadigen kan.

Hebben zy echter kleine kinderen, die nog niet lopen konnen, zoo moet de zak wyken, en in plaats van op den rug op zy hangen, aangezien als dan het kleine kind door den gemelden kleinen krofs op den rug vaft word gehouden, dat het niet vallen kan, om dat 'er van boven nog een krofs over gaat, die van onderen rondom word toegebonden, op dat het kind voor wind en regen bewaart blyft, en ziet men als dan van het gantfche kind niet anders als het hoofd, het welk over de fchouwders uitfteekt, op dat de moeder als het zuigen wil, de lange afhangende borften kan toewerpen en ze het kind in den mond fteken, en hangt de zak als dan ook op de krofs, dat hy van elk een kan worden gezien.

Zomtyds gefchied het ook wel, dat zy de onderfte krofs, voornamelyk als zy gene kleine kinderen hebben, die nog niet lopen konnen, uit pracht en hovaardy dragen, gelyk dan de wyven doorgaans hoogmoediger zyn, als de mans; en willen zy als dan daar mede tonen, dat zy ryk zyn, en geen gebrek, nog aan klederen nog aan mondkoft hebben. Voor 't overige, als 'er niet veel in den zak is, dragen zy den zelven onder de Krofs, om dat dezelve haar of het kind niet veel kan bezwaren, maar als dezelve vol is, zoo moet hy boven op de Krofs hangen, 't zy ook wat 'er in is.

Met de bovenfte Krofs bedekken zy zoo als de mans, de fchouwders en het gantfche bovenlyf, tot aan de knien, zoo ver als de krofs rykt; 't geen echter niet word bedekt, laten zy bloot, en zyn deswegen voor niemand befchaamt, maar lachen nog wel, als 'er iemand na hare borften taft, en vragen, *Wat jou Hert denkum*, wat hy in zyn hert denkt, aangezien het haar zeer ongewoon voorkomt, dat men van een zaak, welke men dagelyks en fchier alle oogenblik voor oogen heeft, veel werk maakt, en daar mede als met een kind zoude willen fpelen; en zyn zy derhalven in dit ftuk heel anders geaard, als menig vrouwvolk in Europa, 't welk den winkel laat open ftaan, om het oog der mans daar heen te trekken en tot een vermakelyke handtafting te nodigen.

Hottentintinnen hebben geen fchaamte voor niemand.

By nacht, wanneer zy alle de Kroffen en den zak afleggen, maken zoo wel de mans als de wyven van deze en andere Kroffen, die ik nog zal befchryven, hare bedden op de blote aarde, en flapen daar op zoo zacht en zoet, als een ander in het zachtfte veere-bed, dekkende zich met de anderen, die zy onder niet nodig hebben; en als zy eindelyk fterven, zoo worden zy in een van dezelve en ook wel in twee met riemen gebonden, en op hunne wys begraven, zoo als hier na zal worden gemeld.

Wat de Hottentotten voor bedden hebben.

Het onderlyf en wel het achterfte deel van het zelve bedekken zy met een Krofs, nog wat kleinder, als de voorgemelde, welke ook met twee riemen om de lenden word vaftgebonden, en tot aan de knien hangt, en ook wel een weinig lager. De fchamelheid bedekken zy met een Krofs, die ruim driemaal zoo groot is, als die van de mans, en welke ook als die een byzonderen naam heeft, famen geftelt uit het woord Krofs en de benaming van 't fchaamdeel.

Hoe de wyven het achterfte bedekken.

Het

Het is aanmerkenswaardig, dat deze Krofs niet zoo als de andere ruig, maar gantfch kaal is, fchoon zy zoo wel als de andere met fchaap-vet worden bereid, waar van de oorzaak zoude zyn, om dat ze door de vochtigheid niet zoude bederven, 't welk ik aan anderen laat oordelen.

Verdere aanmerking van deze Krofs.

Deze Krofs word insgelyks met twee riemen om de lenden vaft gemaakt, en geniet daar benevens de eer, dat ze met de riemen, rondom word geboort, en tot cieraad benaait, 't welk in plaats van franjes is, die men in Europa gebruikt.

Daarenboven worden ook van de Ryken andere Kroffen gedragen, welke insgelyks met franjes omgeborduurt worden, dog hier van zal onder de cieradien nog eenige melding moeten gefchieden; gelyk ik dan hier ook niet nodig acht om het onderfcheid tuffchen de ryke en de arme mans te herhalen, om dat de ryke vrouwen zoo wel Kroffen van Tyger-vellen dragen, als de ryke mans, en dezelve daar benevens wakker met vet balzemen, en met franjes omboorden, aangezien het karacter van de vrouwen zoo wel als de Europeanen, van de qualiteit van den man fchynt afhanglyk te zyn.

Alle vrouwsperzonen, die over de twaalf jaren oud zyn, bedekken hare benen van de knien tot aan de enklauwen met ringen, die van fchaapvellen worden gemaakt; aan de meisjes worden maar eenige weinige ringen van biezen om de benen gedaan, tot teeken, dat zy van het vrouwelyk geflacht, en daar aan van kindsgebeente te kennen zyn. De *Attaquas*-natie alleen is wel niet t'eenemaal daar van uit te zonderen, maar kan ook niet onder de vorige gerekent worden, dragende zy zeer weinig diergelyke ringen om de benen, behalven de genen, die op de grenzen wonen, en aan de naburige Hottentotten met hun land, palen.

Zy maken deze Ringen op de volgende wyze: Zy branden of fchroejen de wol of het hair af, om dat de Hottentotfche fchapen geen wol hebben; 't zy dat zy nooit een fchaap fcheren, en by gevolg de wol laten ontaarden, of dat zy uit de natuur geen wol hebben; wanneer zy het hair hebben afgefchroeit, fnyden zy van de fchaaps en ook wel kalfs vellen brede riemen, en rollen dezelve zodanig in elkander, dat de ruige zyde t'eenemaal binnewaards komt, en maken 'er op die wys een ring van.

Zy maken deze ringen groot en klein, niet alleen na de dikte van hunne benen, maar ook naar mate dat zy op de andere ringen leggen moeten; hebben ruim hondert ringen aan ieder been, en zomtyds wel drie of vier dik boven malkanderen. Zy zyn ontrent zoo dik, als een kleine vinger, en daar benevens zoo net en konftig gebogen, en de beide einden aan elkander gevoegt, dat men geen begin of end daar aan vinden kan.

Eenige en wel de meefte Autheurs, die van de Hottentotten iets hebben gemeld, hebben zich niet ontfien opentlyk te berichten, dat deze ringen van fchaap of andere darmen wierden gemaakt; fchryvende voornamelyk *Saar* in zyne 15 jarige krygsdienften *pag.* 157. hier van aldus: *Zy gebruiken de darmen van de fchapen, om hunne benen daar mede te bewinden.* Op dezelve wyze zegt ook de Heer *Vogel* in zyne Tien-jarige Ooft-Indifche Reis-befchryving *pag.* 73 hier van aldus: *Zy winden om hnnne benen vele darmen van Runders of fchapen, welke zoo droog en hard worden, dat dezelve in het gaan*, een tamelyk gerammel of geraas veroorzaken. *Dapper* in zynen *Africa* gaat *pag.* 620. 621. nog verder, en meld dat

dat geen, 't welk met alle de ondervinding ſtryd, door dien hy zodanige ringen ook aan de mans toevoegt, wanneer hy zegt: *Insgelyks hebben de mannen en wyven de benen vol gedroogde ringen van darmen hangen, om voor het ſteken der doornen bevryd te zyn, en om in het danzen een gerammel te maken.*

Edoch dat het een openbare onwaarheid is, dat de mannen zodanige ringen om de benen dragen, acht ik, van zelven reeds bekent genoeg te zyn: Ten minſten kan ik verzekeren, dat ik nooit een mansperzoon met zodanige ringen gezien heb, ſchoon ik 'er eenige duizend hebbe gezien. En dat de ringen van de wyven ook niet van darmen worden gemaakt, daar van kan ik den Lezer voor eerſt een twyffelachtig getuigenis aan *P. Tachart* voorſtellen, die in zyne Siamſche Reis *pag.* 100. aldus ſchryft: *Het Vrouwvolk heeft behalven het hiervoren beſchreven gewaad, hunne benen met vee-darmen of* NB. *met lapjes vel, ten dien einde geſneden, bewonden.*

Daar na kan ik zulks met een ooggetuige beveſtigen, welke den vollen uitſlag aan die zaak geven zal, namelyk met den Heer *Boeving*, die in zyne Curieuſe Beſchryving en naricht der Hottentotten *pag.* 4. hier van op de volgende wyze ſchryft: *De benen van de knien waren omgeven, niet zoo als zommigen ſchryven, met ſchaapdarmen, maar met ringen, van in elkander gerolde ſtukjes leer gemaakt, in zodanige menigte, dat zy naauwlyks deswegens gaan konden, en zulks tot groot ongemak van de wyven; en daar toe gewent men meisjes van* 1. 2. 3. *jaren met ringen van Riet gemaakt.*

Aldus ziet de Lezer zeer wel, dat de anderen grovelyk hebben misgetaſt, en de zaak niet eens onderzocht, maar de vertelling voor de zuivere waarheid aangenomen hebben. Verder kan ik verzekeren, dat ik dikwyls heb gezien, dat zy zelfs deze ringen in tyd van hongersnood van de benen gerukt, en gegeten hebben. Indien zulks nu darmen en wel zodanige geweeſt waren die de oude vuiligheid nog by zich hadden, zouden die niet allengskens van de benen gerot, of anders ſtinkende zyn geworden, dat men ze onmogelyk zoude hebben konnen eeten?

De Hottentottinnen eeten ringen van de benen.

Edoch wat heeft de waarheid een getuigenis van noden, door dien zy genoegzaam van zelven ſpreekt? Een moedwillige en onverſtandige dwarsdryver heeft zeer haaſt uit, en verdient den naam niet van Muggezifter, om dat de waarheid ontwyffelbaar voor hem den uitſlag geeft. Ik zal liever de redenen aantonen, waarom zy die ringen aan de benen dragen; en zyn dezelve nevens de eerſtgemelde, namelyk dat zy haar onderhoud in tyd van nood daar aan zoeken, deze twee volgende.

Om dat zy veel door het wilde en woeſte veld lopen, en doornen en heggen moeten doorkruipen, om wortelen, wilde Amandelen, zoo als ook Hottentots-vygen, by de Botaniſten met den naam van *Ficoides* bekent, als hunne dagelykſche koſt te zoeken, en zouden zy zeer veel elend aan hunne benen uitſtaan, indien ze met die ringen, welke haar in dit ſtuk den zelven dienſt doen, als de lere ſteveltjes aan de Europeanen, om dat zy heel dik op elkander leggen, en 'er geen doorn licht doorſteken kan, niet bedekt waren. De twede oorzaak, waar om zy die dragen, is de hovaardy; want zy geloven, dat een Hottentottin, hoe meer zy zodanige ringen om de benen heeft, des te frajer, mooijer en ryker is, gelyk hier na zal volgen.

Waarom zy deze ringen aan de benen dragen.

Op dat ook deze ringen als welke maar los om de benen leggen, vaſtig-

Hoe zy dezelve vaſt maken.

vaſtigheid hebben en niet konnen vallen, zoeken zy langs de ſtraten alle oude weggeworpe lorren by elkander, en vlechten dezelve om de onderſte, waar door de anderen zodanig worden vaſtgemaakt, dat zy niet vallen konnen. Anderen echter, die van de Chriſtenen ver af wonen, en diergelyke lompen niet hebben, nemen taaje biezen, en binden ze daar mede aan elkander, of ze bedienen zich van een riem, en winden den eenen aan den anderen zoo vaſt, dat ze niet van elkander wyken of vallen konnnen.

Uit deze beſchryving der Hottentottinnen kan men licht oordelen, hoe lieflyk, aangenaam, en fraai zodanig een vrouw aan een Europeaan moet voorkomen, en hoe veel moeite men doen zoude, om ze aan zyne zyde te krygen. Zekerlyk de geen, die denkt zynen wil daar mede te doen, zoo als 'er echter eilaas! nog worden gevonden, voornamelyk onder de genen, die diep in 't land en van andere Chriſtenen af wonen, moet niet alleen een Onchriſt, maar ook van alle zinnen berooft zyn, om dat de ſtank, nog de wanſtalligheid, en veel min hare ſmerige omhelzing deszelfs begeerte afſchrikken kan. Ja ik kan niet begrypen, dat zodanig een zich kan voorſtellen beter te zyn, als zodanig onmenſchlyk vrouwsperzoon zelf.

Hier uit blykt ook genoegzaam, hoe treflyk en koſtbaar zoo wel de mans, vrouwen, kinderen, als huisgezin dagelyks gekleed gaan, en kan ik zeer licht de rekening maken, dat de Lezer ook wel zal konnen oordelen, dat hunne cieradien, waar mede zy zich dagelyks opſchikken, ook niet veel ſlechter als hare kleding zyn konnen; 't zy dat men op de waarde zelf van de zaak of alleenlyk op den naam van Cieradien ziet; maar vermids dit ſtuk tot nu onaangehaalt is gebleven, en echter tot deze materie behoort, zoo men anders een Hottentot en Hottentottin recht wil leren kennen, zoo zal het my geoorlooft zyn, myne belofte, die ik in den beginne gedaan heb, na te komen, en hoop ik dat dit, terwyl de Lezer door het doorbladeren, van andere gewichtige dingen miſſchien zal worden afgehouden, echter niet verdrietiger zal zyn geworden.

Ik ben echter andermaal genoodzaakt, om wederom als voorheen te melden, waar in de mannen en wyven, ryken en armen, groten en kleinen, met elkander overeenkomen, zullende daar na aantonen, welk cieraad aan de mans, en welk aan de wyven alleen toekomt, of eigen is.

Wat het eerſte aanbelangt, zy komen allen hier in overeen, dat zy zich over en over met vet ſmeren, zoo als hier voren reeds wydlopiger gemeld is. Dient echter aangemerkt te worden, dat zy behalven de bovengemelde rede ook de ſchoonheid en den goeden reuk daar by in 't oog hebben; want hoe meer iemand over het gantſche lyf en over alle de kroſſen geſmeert is, hoe ſchoner zodanig een hen lykt, en hoe meer het verſche vet met ter tyd begint te ſtinken, hoe aangenamer die reuk in hare neus is, en kan men ze om zoo te ſpreken verder ruiken, dan als men ze met de ogen beryken kan. *Het ſmeren is by haar een ſtuk der ſchoonheid.*

Daar na komen zy hier in ook allen overeen, dat zy het ſtinkent hoofd met welruikende *Buchu* beſtroojen; niet alleen, zoo als voor dezen is gemeld, voor de gezondheid 't welk zelden geſchied, of uit devotie, gelyk in verſcheide gevallen gebeurt, zoo als elders insgelyks is aangewezen, maar ook om dat zy zich met *Buchu* verbeelden ſchoner en fraajer te maken; gelyk een Europeaan die meent niet opgeſchikt te zyn, als het hoofd niet is gepoejert. *Beſtroojen het hoofd met Buchu.*

Doch de vrouwsperzonen beſtroojen alleen het voorhoofd, om dat het overige onder de muts komt en van niemand zoude konnen worden gezien.

Hoe zy het hair opſchikken.

Verder komen zy alle hier in overeen, dat zy klater-gout of kopere knoopjes, welke de Europeanen verloren en zy gevonden hebben, in hare ſmerige hairen knopen, welke zy alvorens zoo glad ſchuuren en blinkent maken, dat men zich daar in zoude konnen ſpiegelen; niet alleen deze kleinigheden maar ook ſpiegelglas en potpenningen maken zy op die manier vaſt, en pryken daar mede meer als een Staats-Dame met een ſnoer paarlen; of als een Heer met een goude kriel om den hoed.

Wat zy om den hals, & om de handen en om het lyf dragen.

Ten laatſten hebben zy dezen opſchik ook gemeen, dat zy om den hals, de handen, het lyf boven de heupen glaze, dog liefſt kopere koralen, en indien zy die niet hebben, ook wel kleine ronde ſchalen van Struis-eieren dragen. Zoo als dan mynes bedunkens, de woorden van den Heer *Tachart* eenigzins daar hene zyn te trekken, welke hy in zyne Siamſche Reis *pag.* 100. wel van de wyven alleen, maar zeer duiſter, meld, wanneer hy zegt: *Haar oppronk beſtaat alleenlyk in eenige Rozekranzen, van Raſſaques of allerhande gecouleurde beentjes gemaakt, welke zy om den hals doen, en in plaats van een cintiuur gebruiken, nevens eenige dikke kopere ringen* (*Coralen heeft hy denk ik, gemeent*) *aan de armen.* Want vermids zy uit de ondervinding weten, dat de eierſchalen en de glaze coralen zeer licht breken, en by gevolg de kopere duurzaamſt zyn, zoo beminnen zy deze laatſte niet alleen meeſt, maar zy hebben onder dezelve nog een byzondere verkiezing, namelyk dat zy de kleinen liefſt om den hals en de handen dragen, en met de grootſten het lyf opſchikken.

Wat P. Tachart hier van ſchryft.

Daarenboven hoe groter die coralen om de lenden zyn, hoe fraajer dezelve hen voorkomen, welke zorg zy echter voor de handen gantſch niet hebben, als welke het de kleine en die niet hebbende, de glaze zeer wel konnen doen, en hebben zy de gene liefſt welke uit velerhande verwen beſtaan, aangezien hoe geſchakeerder en bonter een ſnoer is, en de een verw buiten de andere uitſteekt, hoe liever zy die hebben, en hoe meer zy daar voor geven.

Zy ſtaan zeer na coralen.

Deze Coralen, voornamelyk de kopere, zyn een der voornaamſte dingen, welke zy van de Europeanen bedingen, als zy zich als knechts by hen verhuuren, of anders iets van gewicht, als koorn maajen, voor hen verrichten. Ja ik zou wel derven zeggen, dat geen Chriſten inwoner alhier een Hottentot of Hottentottin in zyn dienſt zou konnen bekomen, indien hy dezelve niet alvorens grote kopere of ook kleine coralen, na dat zy die tot haar opſchik van noden hebben, als den loon belooft; waar by nog komt, dat zy met een enkelde ſnoer alleen om den hals en lenden niet vergenoegt zyn, maar die moeten overal ruim 6 dubbeld zyn, dog zoo dat die om den hals tot onder de borſten konnen afhangen, daar de andere maar net hoeven te paſſen. Hoe meer ſnoeren Kralen zy om den hals, handen en lenden hebben, en hoe groter en geſchakeerder zy zyn, hoe ſchoner en ryker zy zich verbeelden.

Mannen en wyven hebben oor-ceiradien.

Eindelyk hebben zoo wel de mannen als de wyven oor-cieradien, hoe wel een ieder niet na hare geboorte of na haar ſtaat, maar na dat zy iets verdienen, vinden, of vereert bekomen; waar benevens gantſch verkeert is, 't geen de Heer Vogel in zyne Tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 73 zegt; namelyk: Dat zy de ooren met Kralen behangen, aangezien men nooit Kralen aan

haar

haar ooren vinden zal; en is hy naar allen ſchyn door de bovengemelde hairlokken, waar aan allerhande Koperwerk, en daar onder ook Kralen hangen, bedrogen, en heeft daar door gemeent, dat al dit tuig aan de ooren was vaſt gemaakt.

Boeving in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottentotten is *pag.* 3 en 4 een weinig beter onderrecht, om dat hy de zaak wel noemt, maar niet duidelyk genoeg, alzoo hy zegt, dat de mannen kleine ringen in de ooren dragen, zonder dat hy verder aantoont, of het kopere of andere ringen zyn. Voorts meld hy van de vrouwen, dat zy in hare ooren paarlen en kopere ringen dragen. Zeker is het, dat zy zoo wel als de andere Landaarden oor-cieradien hebben, maar hoe en van welke materie die zyn gemaakt, zulks is een vraag, waar op dient geantwoord te worden.

Indien de Lezer my gelieſt te geloven, zoo kan ik hem verzekeren, dat die oorringen meeſt in Europa worden gemaakt; en niet anders zyn dan een geel kopere door het vuur gehaalde draad, welken zy glad en blinkent maken, en in de oren ſteken, na dat zy met een Vogelbeen of ander Hottentottiſch inſtrument een gat in de oren gemaakt hebben. Aan deze ringen werden vervolgens nog kralen nog paarlen gehangen, als welke zy in 't geheel niet hebben, ja zelfs niet kennen, maar zy hangen aan dezelve of gepoleerde Moſſelen van Paarlemoer of een ſtukje daar van, die zy maken als Paarlen. Met deze oor-cieradien pralen en pronken zy al zoo veel als iemand die de koſtbaarſte Diamanten in het fynſte goud gezet, draagt, dog zyn deze cieradien zoo weinig algemeen of doorgaande, als die in Europa, maar alles is maar voor de Liefhebbers, en die zich wat byzonders daar van verbeelden.

Nog eenige narichten van den opſchik der mannen.

Edog genoeg van hunne algemene cieradien, waar mede ik ook de meeſte eindige. Een der byzondere cieradien der mans is de bovengemelde neusdoek van een voſſe of ander diere ſtaart, en oordeel ik derhalven onnodig, veel daar van te herhalen; dog een byzondere en algemeen opſchik der mans, waar in de wyven gantſch niet delen, is, dat zy de blaas van de dieren, welke zy met hunnen *Rockum*-ſtok of met hunne pylen en haſſagajen doden, op hun hoofd in de hairen vlechten, en zich daar door een byzondere eer, roem, en achting voor anderen verbeelden; waar van zekerlyk nog meer zal worden gemeld, wanneer van haar jagen in 't byzonder gehandelt word.

Wat de Namaquas voor een blik op het voorhoofd dragen.

Een byzondere eer, welke aan de kleine Namaquas alleen toekomt, is, dat de mannen van deze natie, net voor het voorhoofd aan de hairen een ſtuk blik, zeer ſchoon gepolyſt en geſlepen vaſtmaken, en als een halve Maan recht in de hoogte dragen, aangezien ik ze heb gezien, wanneer ze op zekeren tyd aan de Kaap waren, om aan den nieuwen Gouverneur, *Louis van Aſſenburg*, hun compliment te maken. Zulks heeft Heer *Boeving* uit mynen mond by wyze van vertelling gehoort, weshalven hy den naam van de natie niet heeft weten te noemen, en heeft hy daar van *pag.* 4. het volgende gemeld: *Voor eenige maanden*, zegt hy, *zyn 'er vreemde Hottentotten, die wel* 100 *mylen landwaards in woonden, aan de Kaap geweeſt, die behalven het gemelde habiet, blinkende ſchilden voor het voorhoofd droegen.* De tyd van hare komſt was den 27 November 1708, welken ik toenmaals zonder mynen *Diarium* aan den Heer *Boeving* niet konde zeggen.

Hoe de vrouwsperzonen het aangezicht opſmukken.

Daarentegen de vrouwsperzonen zonder onderſcheid die toch doorgaans altoos iets voor uit moe-

moeten hebben, gelyk reeds hier voren van de *Attaquas*-wyven ontrent de ringen aan de benen is gemeld, zoeken zich ook een cieraad by te zetten, en hare reeds besmeerde Aangezichten met een zoort van blanketzel op te schikken, daar in bestaande, dat zy hunne reeds geparfumeerde aangezichten, wanneer zy recht schoon willen zyn, ten overvloed met rode verw bestryken; zodanig dat 'er boven de ogen twee vlakken, op beide de wangen en op de neus eene, en eindelyk op de kin een vlak gemaakt word. Hoe schoon echter alsdan zodanige besmeerde Apentronie moet wezen en wat voor trek men tot zulke lelike welruikende *Damoiselle* en rondom stinkende *Diana*, of eerder *Venus* hebben moet? Zulks laat ik den Lezer oordelen. Wat my aanbelangt, ik ben verzekert, dat een diergelyke *Nimphe* of *Sirene* my niet zou bekoren of betoveren, schoon het gantsche vrouwelyk geslacht uitgestorven was, maar dat haar liefLyk wezen of gelaat, nevens haar aangenamen reuk en wel gekruide huid my zonder twyfel wel uit haar net zouden houden.

Eindelyk zyn ook de bovengemelde en wydlopig genoeg beschreve Ringen aan de benen nog overig; waar van dit alleen is te melden, dat zy ook tot hovaardy moeten dienen, schoon zy in zich zelven vuil en smerig genoeg zyn, aangezien het vrouwelyk geslacht dezelve niet alleen tot cieraad draagt, maar ook schoonheidshalve, en zich veel laat voorstaan, wanneer zy de benen braaf vol van zodanige ringen hebben, schoon zy daar door gehouden zyn, wydbeens te gaan, zynde van gevoelen, dat men deze onbetaamlykheid niet qualyk zal nemen. Ondertusschen ben ik van gevoelen, dat de *Attaquas* wyven hier in verstandiger zyn; die niet alleen de wangestalte myden, maar door de weinige ringen aan de benen ook haar voordeel en gemak gade slaan.

Dit is het geen, het welk ik den Lezer van deze materie ook heb willen melden; twyffele niet, of hy zal tot genoegen zien, hoe fraai een Hottentot en Hottentottin in haar dagelyks gewaad, opschik en cieraad is. Ben ik in myne vertelling wat verdrietig geweest, zoo verzoeke te bedenken, of het wel anders wezen kan, als men genen voorganger gehad heeft, en als men evenwel duidelyk zoekt te zyn. Ik heb genen Autheur gelezen of gezien, die de zaak omstandig beschreven heeft; hoe wel my uit anderen haar aanhaling kenbaar is geworden, dat *Dapper* het zoude gedaan hebben. En schoon ik een voornaam vriend verscheide malen hebbe aangesproken, om my die beschryving mede te delen, zoo heeft hy my die onder verscheide voorwendzels geweigert, derhalven moest ik my maar met myne aanmerkingen en met het geen het welk ik hier en daar konde achterhalen en op het papier brengen, behelpen; ondertusschen kan ik echter verzekeren, dat ik achtervolgens myne langdurige en naauwkeurige oplettentheid van deze natien nog ter rechter nog ter linker ben geweken, maar alleen het spoor der zuivere en eenvoudige waarheid hebbe gevolgt.

De Schryver besluit deze materie.

VI. HOOFT-

VI. HOOFTSTUK.

Van der Hottentotten gewoonlyke spys en drank, zoo als ook hoe zy dezelve bereiden, koken en braden.

Van der Hottentotten gewoonlyke spys en drank. Tafel-Ceremonien. Zommige dingen mogen de mans, en zommige de wyven niet eeten. De mans mogen geen hazen, konynen nog schape-melk eeten. Zuiver bloed en mollen mogen de wyven niet eeten. Wat voor wortelen zy eeten. Luiheid der Hottentotten. Eeten de weggeworpe Veldschoenen der Europeanen. Wat Veldschoenen zyn. De vrouw is de ordinarie Kok. Zy gebruiken geen kruidery, nog zout. Hoe haare potten gemaakt zyn. Haar lepels zyn van Schildpadden of parlemoere schelpen, van mosselen, en ook van osse hoornen. Waarom mannen en vrouwen niet by elkander eeten. Hun drank is water, en koemelk. Hoe de inwoonders van Congo vuur maken. Hoe de Hottentotten vuur maken. Zy eeten de luizen. Der Hottentotten grootste delicatessen is Tabak. Ginsengwortel van hen hoog geacht. Houden veel van Wyn en Brandewyn. Arak is ook een delicatesse by hen. Drinken zig vol daar aan.

VErmids ik tot nu verscheide dingen, die tot de huishouding der Hottentotten behoren voorgestelt, en laatst ook hare gewoonlyke kleding beschreven heb, zoo ben ik jegenswoordig van zins, om van hunne gewoonlyke kost, spys en drank insgelyks naricht te geven. Doch schoon ik den Lezer tot zodanig aldagelykschen maaltyd wilde nodigen, zoo vrees ik, dat hy dat verzoek zoude afslaan, of wanneer hy al nieuwsgierig was om daar by te zyn, dat hy met een grote tegenheid dezelve zoude zien, en met een lege maag weder na huis keren.

Van de Tafel-ceremonien.

Derhalven oordeel ik best, dat ik aan hem maar de gantsche toestel harer tafel-ceremonien schriftlyk overgeef, op dat wanneer 'er al een tegenheid onder het lezen mogt ontstaan, het gezicht echter van een al te groten indruk bevryd blyve. Daarenboven ben ik van voornemen, deze tegenheid, indien de tyd het toelaat, nog in eenige manieren te stillen, door de voorstelling van zodanige zaken, welke van deze menschen voornaamlyk hoog geschat en als een delicatesse gehouden worden.

Zy eeten gemeenlyk onder den bloten Hemel.

Het gantsche tafel-ceremonieel zal zich slecht opdoen, en gaat het hier niet anders mede, als de natuur zelve het hebben wil; zoo als zulks *P. Tachart* in zyne Siamsche Reize *pag.* 102. zeer wel en gantsch kort met deze woorden aanmerkt: *Zy eeten, als zy honger hebben, en houden daar in geen anderen regel, als die van de natuur.* Waar uit dan ten eersten blykt, dat zy zich aan geen zekeren tyd, veel min aan een zekere plaats binden, wanneer, waar en hoe zy hare tafel zullen dekken en houden. Ondertusschen eeten zy gemeenlyk, zelfs als zy t'huis zyn, en het niet regent, of al te veel stuift, onder den bloten Hemel, zonder dat zy een scherm voor de hete zonnestralen gebruiken, of vrezen, dat iemand hen de brokken in den mond zal tellen.

Wat echter haar eeten is, en hoe zy het zelve bereiden, zulks

zal ik nu melden, om dat uit den eerſt aangehaalden *P. Tachart loc. cit. pag.* 96. niet al te duidelyk blykt, wat zy gemeenlyk eeten, aangezien hy maar daar van zegt: *Hare gewoonlyke koſt is de melk en het vleeſch van hunne kudden, welke zy in grote menigte onderhouden.* En *Merklin* in zyne Reisbeſchryving *pag.* 1089. voegt daar by, dat zy in 't eeten zeer morſſig zyn. Derhalven oordeel ik, niet qualyk te zullen doen, indien ik van dit alles een weinig omſtandiger handele, en het een van het ander onderſcheide, en daar benevens haar keuken gereedſchap aanhale.

Zommige dingen mogen de mans, en zommige de wyven niet eten.

Wat het eeten aanbelangt, zy vinden weinig onderſcheid, in al het geen eetbaar is; edoch zyn 'er eenige dingen, die zy gantſch niet mogen eeten; en daarentegen andere die alleen voor de mans verboden zyn, en weder andere, waar van de wyven zich moeten onthouden. Zoo is door hare reeds dikwyls aangehaalde Traditie aan hen allen verboden, verkens-vleeſch en viſch zonder ſchobben als Aal, enz. te eeten; en vermids de Joden zich ook hier van moeten onthouden, doet my zulks weder giſſen, dat zy van dezelven afkomſtig zyn, en niet weten, dat zulks aan hunne Voorouders in de wet verboden is. *Zie Levit.* X. 7. 10.

De mannen mogen geen hazen en konynen, ook ſchapemelk eeten.

Aan het mannelyk geſlacht alleen is voornamelyk verboden, Hazen of Konynen te eeten, of ooit ſchaapemelk te drinken. Het eerſte is tegen een Joods verbod, *Levit.* XI. 5. 6. Waar echter het laatſte van daan komt, weet ik niet: Ik verbeeld my nochtans, dat het een additie is van andere Afrikaanſche natien, welke zich met hen hebben vereenigt, en namaals onder hen gebleven, en vervolgens een en het zelve volk geworden zyn; gelyk ik dan ook daar van daan leide, dat deze tweederlei zaken, namelyk de Hazen en Konynen, zoo als ſchapemelk aan de wyven niet verboden zyn, dat zy dezelve vry eeten en drinken mogen.

Zuiver bloed, en mollen mogen de wyven niet eeten.

Daarentegen hebben de wyven weder een byzonder verbod, en mogen niets van zuiver bloed, ook geen Mol, hy zy groot of klein, eeten; zynde dit beide weder een Joodſche Inzetting, en in hunne Wet verboden. *Zie Levit.* III. 17. *Cap.* VII. 26. *Cap.* XI. 30. *Cap.* XVII. 10. *Cap.* XIX. 26. *Deut.* XII. 16. *Cap.* XV. 23. *Act.* XV. 20. 29. Derhalven word ik andermaal in myn giſſen geſterkt, en geloof nu te meer, dat alle deze overblyfzels maar door de gewoonheid van andere natien zyn bedorven, welke echter niet t'eenemaal hebben konnen of mogen verloren raken, op dat men alleen daar uit zoude konnen afnemen, waar van daan dit volk deszelfs oorſprong heeft.

Voor 't overige al het geen van menſchen kan worden genoten, dient hen ook tot ſpys; dog vermids zy geen brood, maar wel vleeſch hebben, en 'er ook wild genoeg te bekomen is, zoo maken zy onder zich zelven ook weder een onderſcheid, dat de mannen voor het vleeſch, en de wyven voor de wortelen of brood zorgen moeten. En doordien de mannen zeer ras ter been zyn, zoo zoeken zy doorgaans wilde dieren te vangen, waar aan zy een tyd lang te eeten hebben. Daarenboven hebben zy menig afval van hunne tamme kudden, waar van zy wel niet ſlaan, buiten een byzondere omſtandigheid, waar door zy zulks moeten doen, zoo als zulks hier voren is gemeld, maar naardien 'er echter vele dieren of uit zwakheid of door ziekte, of ook wel door ouderdom ſterven, en zy diergelyke dode aazen niet wegwerpen, zoo hebben zy ook altyd vleeſch te eeten, waar in de Lezer, nog ik of geen Europeaan ſmaak zoude vinden. Derhalven

komen

komen zy in dit ſtuk met de *Troglodyten* overeen, van dewelke *Bohemus de Morib. Leg. & rit. omn. gent. Lib. I. cap. 6. pag. 56.* aldus ſchryft: *Troglodytæ pecora vetuſta aut in morbos cadentia, occident, exque his per omne vivunt tempus.* Dat is: *De Troglodyten ſlaan het oude of reeds zieke vee, en generen zich altyd van het zelve.*

Zoo goed en gemaklyk als de mannen op deze wyze daar van komen, en het hunne bezorgen, zoo moejelyk en verdrietig hebben het daarentegen de wyven, welke alle dag verſche wortelen moeten zoeken, op dat zy daar van mede het leven behouden konnen. Want de eene dag is zoo ſchoon niet als de andere, en mogen zy nog wegens regen of wind veel min wegens de hete ſtralen der Zonne t'huis blyven, maar moeten zonder onderſcheid van weêr voort, om wortelen te zoeken, ten ware, dat de regen al te ſterk aanhield, en alle de dalen vol water ſtonden, en dat zy maar vergeefs zouden nat worden, en derhalven noodzakelyk t'huis moeſten blyven.

Moeten zorg dragen goede en gezonde wortels te krygen.

Daarenboven is het ook niet even veel, welke wortels zy nemen, maar moeten zulke hebben, waar van zy verzekert zyn, dat ze hen geen quaad zullen veroorzaken; aangezien 'er wortels worden gevonden, die van buiten ſchoon en lieflyk 'er uitzien, welke dikwyls de ſlechtſte zap in zich bevatten, en den genen die ze eet, grote pyn veroorzaakt en ook wel ſchier in levens gevaar brengt. Derhalven nemen zy byna gene andere wortels, als zulke, welke de ſtekelzwynen en Bavianen vreten, en zy in hunne taal *wĩ* noemen; als mede zulke, welke wy *Ajuntjes* of de *Botanici Siſyntichium* heeten, welke laatſte ook zeer wel te eeten zyn, en heb ik dezelve menig hondertmalen geproeft.

Nog een andere zoort van hare ſpys.

Daar is ook een wilde vrucht, die van ſmaak zoo bitter is als gal, en niet kan worden gegeten, dan na dat ze een reis of twee in verſch water braaf afgekookt. en dan weder in de Zon gelegt is, om te drogen. Als deze vrucht raauw word gegeten, heeft ze niet alleen zodanigen bitteren naſmaak, dat men die niet kan quyt worden, ſchoon men de mond hondertmaal ſpoelt, maar zy veroorzaakt in het lyf ook afgryzelyke krimpingen, zoo dat men ſchier in een erger toeſtand is, dan of men het kolyk had. Deze vrucht noemen zy, nevens alle de inwoners alhier *wilde Amandelen*, om dat ze op een boom groeit, welke den Amandelen boom niet weinig gelykt; en word dezelve van de Botaniſten insgelyks Afrikaanſche Amandelboom genaamt, zoo als voordezen reeds gemeld is.

Der Hottentotten luiheid.

Schoon zy echter zoo velerhande wortelen en vruchten in het open veld vinden, en ſchier alle maanden een andere zoort hebben konnen, zoo gebeurt het dikwyls, voornamelyk als het regenachtig weêr is, of wanneer zy te lui zyn, als welke ziekte haar zeer dikwyls bekruipt, en zoo lang byblyft, dat zy ſchier hunne nagels eeten moeten, om uit te gaan, dat zy zelfs het lelykſte tuig moeten eeten. Hier onder behoren de ringen, welke zy om de benen hebben gedragen, waar van zy 'er zomtyds een of twee van de benen afrukken, welke zy tuſſchen twee ſtenen een weinig kloppen, en vervolgens opvreten. Ik heb zelfs kinderen van drie, vier of vyf jaar gezien, die van de moeders daar mede geſpyzigt wierden.

Eeten de weggeworpe veldſchoenen der Europeanen.

Ondertuſſchen eeten zy in hongers nood niet alleen deze ringen, maar ook de veldſchoenen der Europeanen, welke zy zoo lang gedragen, en daar mede door dik en dun zoo men zegt, gegaan hebben, tot dat ze lek geworden zyn, en tot niets meer goed, als om weggeworpen te worden.

Deze schoenen worden van de Hottentotten en Hottentottinnen opgeknapt. Namelyk zy nemen dezelve met zich na huis, en gebruiken ze in tyd van nood als de bovengemelde ringen; edoch met dit onderscheid, dat zy deze veldschoenen eerst een weinig op kolen werpen, om de hairen, die daar aan zitten, af te schroejen, waar na zy dezelve eeten.

Wat veldschoenen zyn.

Om my wat duidelyker te doen verstaan; veldschoenen zyn niet anders dan een groot stuk van onbereide osse, koe, elands of herte-huid; welke huid terwyl ze nog versch en vochtig is, word gesneden zoo groot, dat de gantsche voet daar mede rondom kan worden bedekt of ingebakert; vervolgens worden 'er rondom gaten gemaakt, en een riem daar door gehaalt om denzelven op alle plaatzen te konnen vast maken, zoo dat men van den voet, die alvorens met andere lappen of lompen bewonden is, niets zien kan, wyl die huid aan den voet droogt.

Worden van de boeren en hunne knechts gedragen.

Zodanige veldschoenen, die maar uit eene zool alleen bestaan, aan dewelke onmiddelbaar het bovenleer vast is, worden hier zeer veel gedragen van de genen, die veel in 't veld moeten zyn, waar van zy ook eigentlyk den naam bekomen hebben. Dezelve zyn voor hen zeer gemaklyk, om dat zy, zoo als men licht denken kan, zeer licht zyn, en ook weinig kosten; aangezien een gantsche ossehuid, als een Leerbereider die wilde kopen, op het hoogst maar een ryxdaalder zoude kosten, daar ze in Europa ruim 3 of 4 ryxdaalders zoude waardig zyn; zoo als ik dan dikwyls heb gezien dat zy een Herte-huid niet gaarn voor een halve daalder wilden aannemen of voor een Elands-huid naauwlyks anderhalven daalder wilden geven.

Wanneer nu zodanige veldschoenen, waar aan de hairen nog zyn, onder de voeten zyn doorgelopen, en van de Europeanen weggeworpen, zoo zeg ik, worden zy door de Hottentotten opgezocht, om haar in hongersnood te dienen. Zulks is in genen dele een noodzaaklykheid, om dat zy zelve vee genoeg hebben, van welkers vleesch zoo als ook van de gekookte wortelen zy genoeg zouden konnen leven; maar het is meest een luiheid en aangebore onachtzaamheid, waar door zy niet gaarn veel moeite doen, en de ruwe winden ontzien.

Zodanige onverschilligheid of achteloosheid blykt openbaar daar uit, dat zy zelfs van een schaap of os, welken zy in zekere omstandigheden eertyds gemeld, slaan moeten, of die aan dees of gene ziekte gestorven, of van ouderdom uitgeteert of verrekt zyn, anders niets wegwerpen, dan den drek in de darmen en in de pens, zoo als ook de gal, de hoornen en klaauwen, welke dingen zyn, die een mensch onmogelyk genieten kan; want na dat de vuiligheid daar uit gedrukt en de darmen of de pens gespoelt zyn, zoo schrappen zy dezelve verder niet, zoo als de Europeanen doen, maar brengen ze ten eersten ten vuure, en maken een aangenaam kostje daar van. Waarlyk indien 'er bloed en melk by is gekookt, en men haar morssigheid niet heeft gezien, zoo is het geen onsmakelyk eeten, gelyk ik zelf dikwyls geprobeert heb, zoo als elders reeds gemeld is.

Wanneer zy echter de blote darmen of de pens alleen toebereiden, en op kolen leggen, om te braden, zoo heb ik zoo weinig trek gehad om daar van te eeten, als van de raauwe huid, die zy op de kolen werpen, om de hairen te schroejen, en dezelve daar na te braden, aangezien het overal zoo haastig toegaat, dat na dat ze de hairen van de huid geschroeit hebben, zy dezelve zoo weinig als de

darmen

darmen door en door laten braden, of murf worden, maar dezelve eeten, na dat ze maar een weinig geſchrompelt zyn, ſchoon de tanden nog zoo veel werk hebben; daar in tegendeel de darmen, waar aan het vet nog is, als ze onder de melk en bloed worden geſneden, die niet alleen mild maken, maar zy laten ze ook zoo volkomen uitbraden en uitbakken, als in Duitſchland ontrent het bloed zoude konnen geſchieden. In dit ſtuk komen zy andermaal met de Troglodyten overeen, waar van *Bohemus Lib.* I. *Cap.* 6. *pag.* 56. *de Morib. leg. & ritib. omn. gentium* aldus ſchryft: *Eteſiarum tempore, quo maximi decidunt imbres, ſanguine & lacte immixtis paulumque coctis, nutriuntur.* Dat is: *In de hondsdagen, wanneer de grootſte plasregens vallen, roeren zy bloed en melk onder elkander, laten het een weinig koken, en generen zich daar van.*

Uit het tot nu gemelde ziet de Lezer zeer wel, hoe treffelyk het aan een Hottentotſche tafel moet toegaan, en hoe vies en koſtbaar zy doorgaans leven; hoewel zy zulks niet behoefden te doen, indien zy een andere manier van leven wilden inſlaan, en de oude laten varen, aangezien haar nog dit nog dat zoude ontbreken, zoo als zy dagelyks aan de Europeanen zien, maar de oude en als met de borſt gezoge gewoonte te laten varen, valt haar niet alleen moejelyk, maar ook zoo zwaar, dat zy liever by hare morſſigheid blyven, en het geen beter zoude zyn, ontberen.

Doch dit is nog niet genoeg, ik ben ook verplicht verder te beſchryven, wie deze ſpyzen en hoe men ze toebereid. Wat keukentuig zy hebben, en welke order aan de tafel zelf word gehouden; want dit zyn alle zaken, die men nieuwsgierig is te weten, en die men moet weten, als men van een ding gronding oordelen wil, en eer en alvorens men kan zeggen, hoe de gantſche tafel-ceremonien beginnen en eindigen.

De ordinaris kok, die dagelyks en niet zoo als eertyds by byzondere voorvallen is gezegt, de ſpyſen klaar maken, koken en braden moet, is doorgaans de vrouw, by derzelver afwezenheid ook de man, die 'er vlytig zorg voor dragen moet, zodanig dat de ſpyzen, die koken zullen, niet te gaar worden, aangezien de mans, ſchoon zy hondert jaren, en meer oud waren, daar geen liefhebbers van zyn; en de gene, die moeten worden gebraden, van buiten niet te hard verbrand worden, om dat zy daar ook zeer tegen zyn. *De wyven zyn door den dag de koks.*

Nu echter koken en braden zy zoo wel vleeſch als wortelen, en naar dien reeds voor heen van het vleeſch is gemeld, hoe zulks gebraden word, zoo oordeel ik onnodig, de zaak alhier te herhalen. Edoch van de wortelen, die gebraden worden, is dit alleen aan te merken, dat zy dezelve onder de aſſche begraven en daar in laten braden, maar naauwlyks zodanig, dat ze door en door gebraden mogen worden genaamt, om dat de tyd aan haar doorgaans te lang valt, om na zodanig ſtuk gebraad te wachten, door dien zy denken, dat het al zoo gezond is, als of het door en door gebraden was. *Wortelen worden onder de heete aſſche gebraden.*

Deze wys van aldus half gebraden vleeſch, darmen en wortelen te eeten, is zoo zeer vreemd en zeldzaam niet, alzoo de Engelſche natie ook gaarn een ſtuk gebraden vleeſch eet, daar het bloed nog uitloopt. Dit onderſcheid is echter al te groot tuſſchen de Engelſchen en de Hottentotten, om dat gene alles gaarn zuiver en rein zien, en deze niet eens vies zyn, ſchoon 'er al tamelyk wat drek aan hangt; Derhalven ſchryft *Merklin* ook in zyne Reisbeſchryving, *pag.* 1098. in dit ſtuk zeer wel, wanneer hy zegt: Dat zy, na dat de darmen op

op de voorgemelde wyze, (en gantſch niet, zoo als *Merklin* meent) van den drek gezuivert zyn, dezelve daar na op het vuur leggen, en als zy nog niet half zyn gebraden, reeds met ſmaak daar van byten, dat men een tegenheid heeft, dat men het ziet.

Hottentotten koken alles zonder zout of kruid.

Wanneer zy iets koken, het zy vleeſch, viſch, darmen, wortelen, of wat het wil, zoo geſchied het altyd zonder zout, peper of ander kruid; zy doen 'er ook geen vet by, als het vleeſch zelf het niet vet maakt. Daar benevens doen zy ook niet alles onder elkander, zoo als de Europeanen, en laten het by elkander koken, maar ieder moet alleen worden gekookt en alleen gegeten. Derhalven ben ik van gevoelen, dat de vuiligheid, zoo als *Dapper pag.* 625. *in Africa* meent, niet zoo zeer, als wel het niet kruiden en de gantſchelyke onttrekking van het zout by hen veroorzaakt, dat de ſpyzen hen zoo wel bekomen, en dat zy daar benevens zoo oud worden.

Want dat het kruid en menigte van zout voor den menſch niet gezond zyn, zulks hebben reeds vele Medecyns aangemerkt, en is het ook merkwaardig, dat de grote God zelf veeltyds aan de Joden heeft verboden, iets van het zout te gebruiken; ten dele om haar lichaam daar mede een boete op te leggen, en ook om hen van vele ziektens te bevryden, welke door de ſcherpheid van het bloed worden veroorzaakt.

De Schryver meent dat men zich zoude konnen wennen zonder zout te eeten.

Het is waar, dat het aan iemand die gewoon is zout te eeten, zeer vreemd zoude voorkomen, wanneer hy zyne dagelykſche ſpys zonder zout zoude moeten genieten; edoch wanneer men een kind, zoo als het van de eerſte geboorte word gewent, de pap zonder zout te eeten, zyne ſpys altyd zonder zout klaar maakte, en nooit daar toe wende, waar toe wy reeds gewent zyn, zoo hou ik my t'eenemaal verzekert, dat zodanig een kind of menſch, zoo wel als wy zoude leven, en miſſchien gezonder van geſteltheid zyn als wy. Zulks blykt, na myn gevoelens, gantſch klaar daar uit, om dat de Hottentotten, die nooit by de Europeanen komen, en van hunne ſpys genieten, veel gezonder en ouder zyn, en ook minder van ziektens weten, als de genen, die zich onder dezelven onthouden, en veel van hun eeten en drinken nuttigen.

Hottentotten eeten gaarn de ſpys der Europeanen.

Het is onlochenbaar, dat zy de ſpys der Europeanen gaarn eeten, aangezien de genen, die of als knechts by hen dienen, of maar op een zekeren tyd, te weten zoo lang als het zaajen of de Oegſt duurt, zich by hen onthouden, even zoo gaarn gepeperde en gezoute ſpyzen eeten als de ſlaven; dog is het aan de andere kant ook waar, dat zy veel meer ziektens en krankheden onderworpen zyn, als de genen, die daar van nooit genuttigt hebben, en derhalven geenen onderſcheid in de ſmaak gewaar geworden zyn.

Van haar keuken-gereedſchap.

Haar keuken-gereedſchap, waar in zy de ſpyzen koken, en wat zy verder van noden hebben, om dezelve te bereiden en te genieten, is ook wel beziens waardig, vermids hunne levenswys niet toelaat, zich met veel onnodig tuig te beladen, om dat zy dikwyls van de eene plaats na de ander trekken, en alzoo zulken groten omſlag niet wel met zich voeren konnen: Ondertuſſchen hebben zy zoo veel, dat zy zich op hunne wyze daar mede weten te behelpen, en daar benevens zeer vergenoegt konnen leven.

Van hare potten en pannen.

Zy hebben namelyk aarde potten, welke zy zelf maken, en zoo konſtig, dat een Europeaanſche Pottebakker met al zyn gereedſchap, zich deswegen niet hoefde te ſchamen; daar deze echter geen gereedſchap hebben, en niet anders als aarde en hunne handen gebrui-

gebruiken, zoo als ter zyner tyd zal worden gemeld. De pannen komen met de onzen tamelyk overeen, behalven dat zy zoo lang niet zyn, en wat dieper grond hebben. De potten echter zyn ver beter en van een gantſch ander maakzel, als de onze, en zal ik ze derhalven hier een weinig beſchryven.

Alle hare potten, groot of klein hebben boven een naauwen hals, byna van wydte van een middelmatige ronde glasruid. De bodem is insgelyks niet veel groter, maar de buik na proportie veel wyder en groter na den hals gerekent, als men ze gemeenlyk in Europa vind of ziet, en komen dezelve met de Urnen der oude Romeinen, waar in zy de aſſche der overledenen bewaarden, in alle omſtandigheden, overeen, behalven dat zy boven onder den rand twee kleine ooren hebben, waar door een riem word gehaalt, om ze daar mede te dragen.

Deze potten worden los uit de hand gemaakt, en nog van binnen nog van buiten verglaaſt; zy zyn echter als zy op haar manier in 't vuur worden gebrand, zoo ſterk, dicht en hecht, dat men ze niet dichter zoude konnen wenſchen, aangezien 'er geen een droppel water doorkomt, ſchoon het nog zoo lang daar in ſtaat. Daarenboven zal 'er ook gene andere vloeibare materie, als boter, oly, enz. ooit door dringen of zich van buiten laten zien, welke eigenſchap onze verglaasde potten zeer zelden hebben.

Ieder huisgezin gebruikt niet meer dan drie potten.

Eene gantſche familie bezit zelden meer dan drie diergelyke potten; waar van zy den eenen gebruiken tot melk en water, om daar uit te drinken; de ander dient tot koken, en de derde, om hare gekookte wortelen daar in te bewaren. Behalven dit keukentuig zal men tang, rooſter of ander yzer of aarde gereedſchap aantreffen; ja zelf is het tafelgoed ook zeer ſlecht, en beſtaat alleenlyk in hunne meſſen en lepels, welke meſſen zy zelve zoo goed als een Meſſemaker maken, en aan het louter yzer een zodanige fyne hardigheid weten te geven, dat het redelyk wel na het ſtaal gelykt, en een goede ſnede behoud, zoo als ter zyner tyd zal worden gemeld.

Van hare lepels.

Zy maken de lepels ook zelf, dog niet van vertint blik of ſchoon hout, veel min van koper, zilver of goud, maar zy bedienen zich van een materie, die uit de natuur reeds hol gemaakt, en daar niet dan de rechte form aan van noden is. Die materie vinden zy aan de Land-Schildpadden, die byna een halve voet groot zyn; het bovenſte ſchild ſnyden zy, dat het de form van een lepel zonder ſteel bekomt, en poleren het op een ſteen, om het glad en fraai te maken, en gebruiken het vervolgens als een lepel.

Is echter het ſchildt te hard om te ſnyden, zoo zoeken zy langs het ſtrand Paarlemoer-ſchelpen, en maken daar van lepels, die van binnen en van buiten reeds blinkent zyn, en een paarl-couleur van zich geven, zoo als zulks aan de Paarlemoere moſſelen eigen is. Indien het hen ook niet gelieft deze moeite te doen, of zy anders met 'er haaſt genen weten te bekomen, zoo nemen zy maar een gemene moſſelſchelp, waar van 'er hele ſchepen vol aan den oever leggen, en alzoo niet raar of moeilyk te bekomen zyn. Met dezelven eeten zy haar nat, of wat zy anders hebben, het geen zy tuſſchen de vingers niet houden konnen.

Door dien zy echter allen niet aan ſtrand wonen, of daar ontrent komen; zoo weten zy nog een lepel te maken, zonder dat zy 'er veel moeite of arbeid aan hoeven te doen; nemende maar een weggeworpen hoorn van een os, en weken denzelven in warm

water,

water, waar na zy den zelven, zoo als bekent is, konnen ſnyden en vormen zoo als zy willen; en alzoo zy diergelyke hoorens genoeg ontrent hunne Kralen en in het open veld vinden, zoo behoeven zy gene koſten te doen, om aan een lepel te komen.

Van haar Tafel-ceremonieel.

Hier mede weet de Lezer nu, hoe het in haar keuken geſtelt is; gy weet ook, hoe ze koken en braden; daarbenevens hebt gy het tafeltuig gezien, en is 'er derhalven alleenlyk overig, om de tafel zelf te zien, om te weten, hoe het daar ook toegaat; aangezien gy niet moet denken, dat 'er by de voormaals gemelde zekere tyden, wanneer zy ſlaan en offeren moeten, op den eenen tyd koſtelyker word geſpeiſt, als op den anderen, maar daar worden in dit ſtuk altyd eenerlei gebruiklykheden en Ceremonien waargenomen.

Waarom mannen en vrouwen niet by elkander eeten.

Wanneer zy dienvolgens aan tafel gaan, zoo dient te worden in acht genomen, het geen ik reeds voormaals heb gemeld, dat namelyk de mannen en de wyven nooit met elkander of aan eene tafel eeten; zynde de oorzaak daar van, dat zy altyd in gevaar zouden ſtaan, dat de een of de ander van de wyven hare maandſtonden zouden hebben, waar door zy, achtervolgens hare traditie verontrynigt zouden worden; en indien het quam uit te lekken, dat de man met haar had geſpyſt, ſchoon hy wiſt, dat zy hare maandſtonden had, zouden de andere mans hem niet eerder weder in hun gezelſchap aannemen, dan na dat hy zich andermaal tot een man had laten maken.

Zou dit wederom niet een Joodſche ceremonie wezen, die maar door eenige andere omſtandigheden verandert is? My dunkt van ja, om dat *Levit.* XV. 19 *ſeqq.* byna even deze omſtandigheden beſchreven, en als een Godlyk Bevel aan het Joodſche volk voorgelegt worden, welke ook nog hedensdaags onder de Joden in zwang gaan, en onverbreeklyk worden gehouden; zoo dat zulks andermaal een klaar blyk is, dat de Hottentotten van de Joden afkomſtig zyn.

Dienvolgens gaan alle de mannen in een ronden kring alleen by elkander zitten, en eeten met elkander; zonder dat op den rang of authoriteit van den *Kapitein* word gelet, als die wel met hen eet, maar niets byzonder geniet, 't zy van opwachting of andere beleeftheid; maar een iegelyk taſt zonder onderſcheid toe, en eet van het gekookte en gebrade zoo veel als hy luſt; blyvende het overige ſtaan, en word of bewaart, of van de wyven en kinderen gegeten.

Zoo als het aan de tafel van de mannen toegaat, zoo geſchied het ook aan die van de wyven, als welker getal niet alleen groter is, wegens de veelwyfheid, maar ook wegens de kinderen en mansperzonen, die nog niet tot mans gemaakt zyn; zoo dat ſchoon zy al een groter pot voor haar koken, zy niet altyd genoeg hebben, en het geen, het welk de mans overgelaten hebben, zeer wel te pas komt, voornamelyk als de kinderen ook haar genoegen zullen eeten.

Tot een goeden beet, behoort billyk ook een goeden dronk; en deze is nu of zuiver water of anders koemelk, om dat zy van de ſchaape-melk zoo als hier voren is gemeld, niets mogen genieten, maar aan de wyven alleen overlaten moeten. Hier uit is af te nemen, dat zy in dit ſtuk van de Troglodyten afgaan, van dewelke *Diodorus Siculus Lib. III. cap.* 3. aldus ſchryft: *Troglodytæ Æthiopes utuntur potu idiotæ palliuri arboris ſucco; potentiores vero ex quodam flore expreſſo, qui eſt deterrimo noſtro muſto perſimilis.* Dat is: *De Moren, Troglodyten genaamt, gebruiken het ſlechte zap van den Haag-*

Haagdoorn om te drinken; de gene echter, die vermogender zyn, gebruiken het zap uit zekere uitgedrukte bloem, welke zap onze slechtste most zeer veel gelykt. Vid. Zwing. in Theat. vit. hum. p. 433. *Bohem. de Morib. Legib. & Ritib. omn. gent. Lib.* I. *cap.* 6. *pag.* 56.

Dit is alzoo van een ordentlyke maaltyd gezegt, wanneer zy t'huis en in hunne Kralen zyn. Wanneer zy alleen wonen, en 'er maar eenige weinige huizen zyn, dan gaat het insgelyks zoo; ja zelfs is 'er geen onderscheid, als man en vrouw by den eenen of anderen Europeaan in dienst zyn. Als zy echter op reis of onderwege zyn, zoo gaan de vrouwen evenwel niet met de mans; konnen ook zoo ras niet voort, als de mans, derhalven is 't niet nodig van derzelver alleen spyzen gewag te maken; gelyk dan ook de tractamenten zoo niet volgen, of van hen worden medegenomen; maar zy moeten zich behelpen, met die zy langs den weg vinden, en die zoo goed klaar maken als zy konnen.

Het eenigste gemak is, dat zy ten eersten zonder staal, vuursteen of iets diergelyks vuur maken, en de gevonde wortelen en al het andere klaar maken konnen, zonder dat 'er een vreemd mensch de hand hoeft aan te slaan. Zulks geschied niet, zoo als *P. Zuchelli* in zyn merkwaardige Missie en Reisbeschryving na *Congo* in Æthiopien p. 344. van de Zwarten in *Congo* schryft, maar nog op een andere manier, hoewel met die niet zeer ongelyk; want hy verhaalt van de Zwarten, dat zy niet door staal of vuur-steen maar op een byzondere manier, die hy nergens anders heeft gezien, vuur maken.

Hoe de inwoners van Congo vuur maken.

Wanneer zy langs den weg, schryft hy, een vuur-steen vinden zoo gaan zy daar by op de knien leggen, nemen een stukje hout in de hand en werpen zand tusschen den steen en het hout, waar op zy het zelve zoo lang tegen elkander wryven, tot dat het hout begint te branden, en daar mede steken zy allen hare tabakspypen aan, en maken ook voorts vuur, als zy niet verder behoeven te reizen.

Manier der Hottentotten om vuur te maken.

Maar de Hottentotten gebruiken tot haar vuur-maken buiten staal of iets diergelyks, zelfs geen vuursteen of zand, maar weten zich nog een weinig beknopter te behelpen, als zy maar een stukje hout of dorren struik in 't veld vinden, wryvende dit hout op een ander hout, dat wat harder is, by na zoo als ik van de Draajers wel heb gezien, die als zy eenige zwarte kringen tot cieraad willen maken, zulks zoo lang doen, tot dat het begint te roken, en continueeren daar mede, tot dat 'er vlam komt, wanneer zy niet alleen hunne tabakspypen konnen aansteken, maar als zy stil blyven en iets te koken hebben, valt het niet zwaar, om voorts een genoegzaam vuur te maken, om hunne spys te bereiden, zich by nacht te warmen, en tegen de wilde dieren te wapenen, namelyk als zy in den beginne maar een weinig dor gras, of anders gedroogde Elephants of ander diermist daar aan leggen, en 'er vervolgens hout by doen, zoo hebben zy met ter haast zoo veel vuur als zy van noden hebben.

Andere manier.

Op zodanige wyze konnen zy zich in het woeste veld behelpen, als zy al geen vuurslag, zonder het welk men ze zelden aantreft, by zich hebben; dog zy gebruiken geen tondel van linnen of diergelyks, en ook gene zwam of zwavel, maar een staal en een vuursteen, zoo als ook een zoort van riet, het welk men als het dor is, van elkander kan trekken en pluizen als hennip, en als tondel vuur vat, zoo dra 'er maar von-

ken op komen, waar mede zy ook voorts zoo een groot vuur konnen maken, als zy willen. En alzoo dit riet, het welk zy in plaats van tondel gebruiken, overal in het veld word gevonden, en als het eenmaal vuur gevat heeft, en weder uitgedooft is, den brand ten eerften 'er weder in te krygen is, zoo hebben zy daar meer dienft van, dan van tondel of zwam.

Maar waar raak ik al hene met dat vuurmaken? Ik moet den Lezer liever nog een Delicateffe opdiffchen, eer en alvorens ik tot de rechte Delicateffen overga. Edoch vermids ze den Lezer even zoo wel als my niet fmakelyk zal voorkomen, zoo verzoeke, om dezelve ten minfte als een waarachtig verhaal aan te merken, en niet te denken, dat ik die voor den dag heb gehaalt, om uwe tegenheid te vermeerderen; aangezien ik als een Voorfteller van de zeden en gebruiklykheden, welke onder de Hottentotten in zwang gaan, deze als een gantfch byzondere, en miffchien by geen volk zoo doorgaans gebruikelyke zaak onmogelyk met ftilzwygen kan verby gaan.

Men weet, dat het in Europa by menfchen, die geen verfchoning hebben, of juift niet al te zinnelyk op haar lyf zyn, geen nieuws is, dat zy koftgangers hebben, of dat hunne klederen met ongedierte bezet zyn, en zy beftormt worden; ik heb nu reeds ook hier voren gemeld, dat de Hottentotten het lichaam en de klederen zoo als ook de Croffen met vet befmeren; dezelve in plaats van een bed gebruiken, en alzoo nacht en dag zonder eenige verandering gebruiken. Daarenboven wanneer men bedenkt, hoe warm het hier is, en wat alzoo van het vet in het bont moet worden gebroeit, zou het dan wel wonder zyn, dat de Hottentotten fchoon zy voor het grootfte gedeelte bloot en naakt lopen, ook in hunne Croffen luizen kregen, en 'er overvloedig hadden?

Wanneer nu dit ongedierte, voornamelyk by warme dagen, haar de huid fchier plat byt, en door het menigvuldig gezogen bloed zoo rond zyn geworden als knikkers, en die koftgangers te laftig worden, zoo gaan zy wel op de volle ftraat ftaan, en kloppen de Croffen uit met een ftokje, zodanig dat ze op de aarde rollen; edoch dit middel is niet genoeg, om zich van deze gaften te ontflaan, om dat zoo dra 'er een ander weder gaat zitten, die uitgeklopte luyzen zodanig een beftormen, en hy alzoo op eene reis eenige honderden overerft, fchoon hy 'er te voren niet een gehad had.

Derhalven dunkt hen beter en voorzichtiger te zyn, deze beeftjes, waar van zy zoo veel beeten hebben moeten uitftaan, uit de waereld te helpen, en als zuigers van haar bloed en zweet op te vreeten, om dat ze als dan geen leed meer konnen doen; gelyk zy dan, wanneer men vraagt, waarom zy ze op eeten, uitdrukkelyk antwoorden: *Die goeds ons ja beitum, en ons bloed op vretum; waar om ons die goeds niet weder beitum en op vretum.* Zy eeten de luizen.

Ik heb 'er vele hondert zien, die langs den weg, zoo wel aan de Kaap zelfs als langs de grote wegen, en aan hare Kralen zaten, die zich van deze hart omroerende fpys zonder fchaamte bedienden, om dat zy wel weten, dat niemand in het land haar zal berispen; om de vreemdelingen geven zy niet, wyl zy dan hier en dan daar wonen. In dit ftuk komt *P. Tachart* met my overeen, wanneer hy in zyne Siamfche Reis *pag.* 99. zegt: *Zy maken een treffelyk gerecht uit het ongedierte, 't welk in de vellen, die zy dragen, aangefokt word; wy hebben het meermalen gezien, anders zouden wy het onmogelyk hebben konnen geloven.* Wat P. Tachart hier van fchryft.

En

En de Heer *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en Naricht der Hottentotten, zegt hier van *pag.* 8. het volgende: *Zommigen brengen den tyd door, met het vangen van de luyzen uit hunne vette Crossen; en terwyl deze schier van ongedierte krielden, kostede het niet veel moeite, om Makkers te vinden, welke de luyzen met de tanden aan stukken beeten, en als dan wegwierpen, en anderen, die ze zelfs opaten, zoo als ik met myne oogen, niet zonder walging gezien heb.*

Dit genoeg hier van, om dat de materie al te onsmaaklyk is, en ik geen lust heb, om ze verder uit te halen. Genoeg is het, dat de Lezer de waarheid daar uit weet, en geen oorzaak heeft, om verder daar aan te twyffelen; zullende nu de Delicatessen, die zy werklyk daar voor erkennen, in 't kort melden; namelyk, dat zy zeer grote Liefhebbers van Tabak zyn, en denzelven veel hoger achten, als men in Europa gewoon is te doen. Ik heb niet alleen eertyds gezegt, dat dit kruid, het welk hen lustig en vrolyk maakt, hen onder anderen heeft bewogen, hun land aan de Oost-Indische Compagnie te verkopen, gelyk zulks *P. Tachart* in zyne Siamsche Reis *pag.* 90. getuigt; maar zulks bekrachtigt ook de Heer *Vogel* in zyne Tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving *pag.* 71. wanneer hy zegt: *Zy zyn grote Liefhebbers van Tabak, en staan den Europeanen voor een klein stukje een gantschen dag ten dienste.*

Haar grootste delicatesse is Tabak.

Het is wonderlyk en echter zeer gewis, dat wanneer een Europeaan begerig is, onvervalschten tabak te kopen, en hy gaarn wil weten, of hy goed is of niet, hy maar een pyp vol hoeft te geven aan eenige Hottentotten, die by elkander zitten, en ze dezelven laten uitroken, wanneer zy onfeilbaar zullen zeggen, wat van den tabak is, en zulks veel beter, als een Europeaan doen kan. Ik zelf heb my veelmaal van dit middel bedient, en haar raad gevolgt, en kan ook verzekeren, dat ik my nooit qualyk daar by heb bevonden, maar altyd de waarheid bespeurt heb. Derhalven is dit ook wederom een klaar bewys, dat wyl zy de deugd en eigenschap van den Tabak zoo wel kennen, zy ook ongemeen grote Liefhebbers daar van moeten zyn.

Hier uit blykt alzoo genoegzaam, dat de Tabak een van hare waardste en voornaamste zaken is, die zy niet konnen ontberen, en waar voor zy graag arbeiden willen, om dezelve te verdienen, of zoo veel te winnen dat ze dezelve konnen kopen. Gelyk zy dan zoo dra ze met een Europeaan eens zyn, om iets voor hen te doen, alvorens Tabak, als een zaak die haar liefst is, en die zy niet ontberen konnen, bedingen. Ja zy bedingen wel uitdruiklyk hare dagelyksche of ten minsten weekelyksche portie van degenen, waar by zy zich by 't jaar verhuuren, en zoo dra dezelve aan hen word geweigert, gaan zy uit den dienst, en zeggen, dat vermids de man aan hen geen Tabak geeft, zy hem ook niet langer konnen dienen.

De Dacha is een delicatesse voor de Hottentotten.

Het ander stuk van hare grootste en beste Delicatessen is de eertyds reeds beschreve en tot nu veelmaals aangehaalde *Dacha*, welk kruid haar aangenamer is, als Zuiker, Amandeltaarten of andere kostbare en lekkere beetjes voor de Europeanen; want als zy dit kruid of alleen of met Tabak gemengt roken, of, zoo als zy zelve zeggen, *Buschbasch* maken, zoo denken zy om geen eeten of drinken, en verlustigen zich daar mede, om dat zy uit de ondervinding weten, dat het hoofd hen daar van zoo licht, en zy zoo praatachtig worden, als of zy den besten Spaanschen of anderen kostbaren wyn gedronken hadden.

En juist ten dienzelven einde, zoo als ik reeds eertyds hebbe gemeld, gebruiken zy dit kruid, als zy trouwen, of iemand zyne dochter vragen willen, op dat zoo wel de ouders als de bruidegom zelf vrolyk worden, en eerder aan het praten zou raken. Dit kruid is ook het nagerecht by alle hunne gastmalen, Andersmaken, en verdere openbare plechtigheden. Zy verhuuren zich ook niet licht by d'een of d'ander boer, ten zy hy hem een zekere portie *Dacha* nevens den Tabak belooft, ja zelfs zoò veel als zy konnen roken. Kort om *Dacha* en Tabak zyn de aangenaamste dingen, welke een Europeaan hen kan voorzetten of aanbieden.

Zoo aangenaam *Dacha* en Tabak ook mogen zyn, zoo veel aangenamer is by hun echter de *Kanna*-wortel, welke boven aan andere kostbaarheden den prys behoud, om welken te krygen een Hottentot zich niet zou ontzien, om voor een stukje 6, 8 of 10 mylen ver te lopen, of den gantschen dag zwaar werk te doen, om dat zy menen, dat 'er een byzondere kracht in steekt, als men ze kaauwt. De Heer *P. Tachart* in zyne Siamsche Reis p. 103. 104. verhaalt, dat de *Namaquas An.* 1682. aan de Hollanders, die door dat Land reisden, onder anderen deze wortel of kruid, genaamt *Kanna*, tot een tegenpresent hadden gegeven; welke de gemelde *Tachart* ook voor de Chineesche *Ginsseng*-wortel houd; wanneer hy zegt: *Na alle aanzien is dezelve de beroemde wortel, van de Chineesen Ginsseng genaamt, aangezien de Heer Claudius, die ze in China heeft gezien, verzekert, dat hy twee gewassen daar van aan de Kaap had gevonden, en heeft ook haar gestalte, zoo als ze eigentlyk is, uitgetekent, welke de Heer Thevenot my onlangs heeft laten zien. Zy gebruiken deze Kanna even zoo overvloedig, als de Indianen hunne Areku en Betel.*

Van deze *Kanna* of Chineesche *Ginsseng*-wortel geeft *Erasmus Francisci* in zyne Oost-en West-Indische Staats en Lustgaarden p. 727. uit *Martinus Martinii Atlante Sinico* p. 35. der Landschappen *Peking*, en uit *Nieuwhoffs* Beschryving der Hollandschen Gezandschap aan den Keizer van *China Cap.* 15. dit volgend Bericht: By de oude Hoofdstad des Landschaps *Peking* vind men zeer schone en door gantsch *China* op 't hoogst beroemde wortel, welke van de Chineesen *Ginsseng*, maar van de Inwòners van het eiland *Japon Nisi* genaamt word; en word dezelve van de Chineesen *Ginsseng* genaamt na hare gestalte, om dat ze de gestalt van een mensch, (in de Chineese Taal *Gin* genaamt) die de benen ver van malkander heeft, zeer aardig gelykt.

Wat Erasmus Francisci van de Ginsfing-wortel meld.

Zy gelykt onze Europeaansche *Mandragora* of *Alraun*, behalven dat zy veel kleinder is; gelyk ik dan niet twyffel, of zy is een zoort van de gemelde *Mandragora*, om dat zy eenerly gestalte en werking heeft. Wanneer deze wortel is gedroogt, is zy geel van kouleur; zy heeft zeer dunne vezeltjes, waar door zy het voedzel tot zich trekt, en is rontom met zwarte vlakjes gesprikkelt, die zoo klein en net zyn, als of ze met een wel gesnede pen gemaakt waren. Als men ze kaauwt, is zy mal zoet, met een zoort van bitterheid vermengt, die echter naauwlyks kan worden geproeft.

Beschryving van deze wortel.

Hare kracht en werking bestaat voornamelyk hier in, dat zy de levendmakende geesten geweldig vermeerdert, als men maar het twaalfde deel van een ons daar van gebruikt. Zoo men echter een weinig meer meent, sterkt ze de krachten der zwakken, en veroorzaakt een aangename warmte des lichaams. Als de genen, die een weinig

weinig heet van natuur zyn, deze wortel gebruiken, brengen zy zich doorgaans in levensgevaar, om dat zy daar door te veel geesten bekomen; maar voor zwakke menschen die door langdurige ziektens hunne krachten hebben verloren, is dezelve zeer heilzaam en dienstig; gelyk zy dan zomtyds zelfs aan de genen, die op 't uiterste schynen te leggen, zoo veel krachten byzet, dat zy in lange gene andere medecynen behoeven, en dikwyls daar door tot vorige gezondheid geraken; waar door deze wortel zoo duur is, dat een pond daar van met drie pond zilver moet worden betaalt; tot nu voorgemelde *Francisci.*

Ondertusschen is t'over gewis, dat de Hottentotten onder alle kostelykheden en delicatessen niets hoger achten als deze *Kanna*-wortel van welke ik zelf eens een stukje, een vinger lang heb gehad, waar mede ik zoo veel vrienden hebbe gemaakt, dat zy nog langen tyd daar van onder elkander spraken, en zeer in haar schik waren, als ik aan iemand, die iets doen zoude, ontrent een stukje een half lid van een vinger lang, daar van mede deelde. Of echter de Afrikaansche zoo grote kracht en deugd bezit, als de Chineesche, kan ik niet zeggen, om dat van dezelve nooit iets heb gezien, en by gevolg geen ondervinding daar van hebben kan. Ondertusschen is 't genoeg dat ik weet, hoe de Hottentotten daar mede in haar schik zyn, wyl zy gedurende het kaauwen van een klein stukje ongemeen lustig en vrolyk worden, zodanig dat zy schier niet weten, wat zy van vreugde doen, en van wellust als dronken schynen.

Zy houden veel van wyn.

Een byzonder stuk van hare lekkernyen ik ook wyn, niet alleen de klare en zuivere, als welke by de Europeanen ook wel herberg vind, maar de half schone en voornamelyk de gene, die nog op de moer legt, en als hy als dan met de hef braaf onder elkander is gemengt, en zoo dik is dat hy schier niet uit het glas kan lopen. Deze wyn om dat hy goedkoop is word van hen gekoft, en zeer gaarn gedronken; zonder dat zy vrezen, dat zy daar van purgeren, of krimpingen in de darmen krygen zullen. Dit ongemak moet te meer worden veroorzaakt, als zy Tabak of *Dacha* of ook *Buschbasch* van tabak en *Dacha* daar onder roken, en den rook doorslikken, tot dat zy hem op eenmaal als uit de mond van de hel, die open gaat, uit laten; aangezien zy zich verbeelden, dat het een treffelyke werking van den dikken wyn is, dat hy ten eersten bevangt, en daarenboven wakker purgeert.

En van brandewyn.

Nog groter Liefhebbers zyn zy van den Wyn-Brandewyn, welken men hier wegens de vele wyngewassen overvloedig heeft, en deswegen van den Koorn-Brandewyn gantsch niet houd. De oorzaak is, om dat hy deels niet zoo goed, en ook even zoo duur zoude komen te staan als de Brandewyn zelf, en zulks wegen den eenmaal gezetten prys van het koorn, zoo als eertyds gemeld is. Van dezen Wyn-Brandewyn zyn zy zeer wel verzekert, en weten het uit de ondervinding, dat een klein kelkje of glaasjes meer kracht heeft, als drie of 4 glaasjes wyn. Vermids dezelve nu dikwyls liever aan hen word gegeven, als goede wyn, zoo nemen zy hem ook liever aan, en zyn wel vergenoegt, als zy de gehoopte werking maar in't hoofd gewaar worden, hy mag voor 't overige zyn als hy wil.

Arak is ook een delicatesse by hen.

Zodanig is het ook met den Arak, of den Indiaanschen Brandewyn, die van Ryst, Zeequal, Anys, enz. gedistilleert word, en niet alleen door gantsch Indien, maar ook voornamelyk hier byzonder in gebruik is. Deszelfs verdere beschryving is by *Joh.*

van der Beer, en by *Merklin* in zyn Journaal. of Oost-Indische Reisbeschryving *pag*. 933. te vinden, en vermids hy veel beter koop is, als de Wyn-Brandewyn, kopen zy den zelven zeer overvloedig, en zuipen tot dat zy smoor dronken, en zomtyds niet in staat zyn, om hunne huizen te vinden, maar van anderen moeten t'huis gebragt worden.

Exempel daar van. Ik heb in den jare 1708 een klaar bewys gesien, dat zy veel werk van Arak maken. Want als de Commandeur van Ceilon, die van Punta Gale vertrokken, en onderwege overleden was, in een gepikte doodkist vol Arak, om het lichaam te beter te conserveren, alhier gebragt was, en men dien stinkenden Arak, wyl het lichaam verkist wierd, uitgoot, zoo kwamen de Hottentotten daar op af, en vongen den Arak in hunne Crossen. Wel is waar, dat zy niet wisten, dat het lyk van den Commandeur daar in gelegen had; echter stonk de Arak zoo vuil, dat geen mensch die zou hebben willen gebruiken; Niet te min ging hun liefhebbery zoo ver, dat ze voor dien tydt den stank niet ruikende, zig aan den zelven vol en zat zopen, 't geen hun echter slegt bekwam, wanneer zy t' huis komende deze stinkenden drank weer uit braakten, en toen eerst gewaar wierden den vuilen lugt, die ze hadt, welke zy zig in lang ook niet konden kwyt maken; waar door zy een tyd lang geen Arak meer wilde drinken.

Besluit van dit Hooftstuk. Ik zou zeer gemaklyk nog eenige van hare lekkernyen hier konnen byvoegen, maar vermids ik beducht ben, dat ik den Lezer daar mede maar zoude lastig vallen, te meer wyl het hoofdstuk buiten dat reeds lang genoeg uitgedeyt is, en de zaken daarenboven van zeer gering gewicht zyn zoo acht ik best te zyn, als nu te sluiten, en niets meer daar by te voegen, op dat ik de tegenheid, welke gy reeds by hare maaltyden heb bespeurt, en nu wederom vermeerdert is, niet groter make, en daar door veroorzake, dat gy in 't vervolg geen lust zoud hebben om meer van de Hottentotten te lezen.

Ondertusschen zullen hier mede ook de onsmakelykste materien verby zyn, die van deze natien konnen en moeten worden verhaalt, zoo men anders van al haar doen en laten gaarn het rechten bescheid wil hebben. Derhalven kan ik beloven, dat voortaan diergelyke walging veroorzakende dingen niet meer zullen voorkomen.

VII. HOOFT-

VII. HOOFTSTUK.

Van der Hottentotten Huizen, Dorpen, en van haar gantſche Huisraad.

Van der Hottentotten huizen. Gelyken na een bakkers oven. Zyn noch van ſteenen, noch van balken gebouwd. Zyn ook geen hollen. Der Hottentotten bouwmateriaalen. De figuur van hun huizen is ovaalrondt. Het dak beſtaat uit matten en huiden. De huizen zyn van binnen ovaal, als verwulft, en niet hoog. De bedſteden zyn gaten in de aarde. De haardſtede is een rond gat in 't midden. Hunne huizen raken nooit in brandt. Hoe zy hunne dorpen aanleggen. Worden rondt gebouwd. Hoe het vee word bewaart als 'er wynig Hottentotten by malkander wonen. De Dorpen zyn groter als Boeving voorgeeft. De grote Dorpen blyven niet lang op een plaats. Beſluit van dit Hooftdeel.

VErmids de tot nu beſchreve Hottentotten zich in de kleren geſtoken hebben, en zich zonder vrees mogen laten zien; vermids dezelven by hare gewoonlyke en ordentlyke maaltyden toegelaten hebben, dat men hare ſpys en drank en terzelver tyd hare Delicateſſen heeft konnen waarnemen, zoo zullen zy ook zeer gaarn toeſtaan, dat met hunne paleizen, huizen, dorpen en gantſche huisraad, van naby zoo wel van binnen als van buiten beziet; voornamelyk als men haar verzekert, dat men niet begerig zal vallen, om iets met zich te nemen, zoo als hare gewoonte ook is, dat zy niet licht iets aan iemand ontvreemden.

Der Hottentotten huizen lyken na een bakkers oven.

De Lezer zal echter met den eerſten opſlag gewaar worden, dat deze huizen en dorpen een zeer ſchone, naauwe en nette overeenkomſt hebben met hunne tractamenten, delicateſſen, en gantſche kleding; weshalven zy ook een zulke parade maken, dat men dezelve, zoo als *Boeving* in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottentotten *pag.* 5. zegt, zeer wel by een lemen Bakkers oven gelyken kan, welke men in Duitſchland midden in de dorpen aantreft, maar gantſch niet by een hooiberg, zoo als de evengemelde Heer *Boeving l. c.* ook meent, om dat een middelmatige hooiberg van boven ſpits toeloopt en ook veel hoger is, als een zodanig gantſch paleis.

Zyn nog van ſtenen nog van balken gebouwt.

Want deze huizen hebben gene fondamenten of muuren van kalk of ſtenen, zoo dat een Metzelaar by hen zeer weinig werk zoude vinden. Zy zyn ook niet van zware uitgehouwe en dicht op elkander leggende bomen en balken in elkander gevoegt, en vervolgens met mos of ander dun werk van vlas bedekt, om den wind daar buiten te houden, zoo dat een Timmerman ook zeer ſlechten rekening by haar zoude vinden; hoewel de Heer *Boeving* in zyne Tienjarige Ooſt-Indiſche Reis *pag.* 72. zegt, dat zy onder anderen ook ſtroo tot het maken van hunne huizen gebruiken, zoo zal men echter niet eenen halm daar aan vinden, aangezien zy daartegen zyn, om dat 'er voor de komſt der Hollanders geen koorn gezaait of geoegſt is, en by gevolg ook geen ſtroo in het land is geweeſt.

De eerſt aangehaalde Heer *Vogel* beſchryft *l. c.* deze Hottentotſche hutten in eenige delen zeer wel, behalven dat hy daar by van ſtroo

ſtroo gewag maakt, het welk 'er niet toe word gebruikt, zoo als reeds gemeld is; namelyk hy zegt: *Hare hutten, waar in zy wonen, worden uit riet of ſtroo gemaakt, en gelyken na een bakoven. In dezelve kruipen zy door een lage deur, en ſlapen 'er wel* 10 *of* 12 *in een van zulke hutten. P. Tachart* is daarentegen door het veelmaal aangehaalt Lateinſch bericht gantſch misleid, namelyk dat hy van de *Sonquas* natie voorgeeft, dat zy hunne woningen in hun eigen land onder de aarde maken, en maar zomtyds zoo als de anderen in huizen wonen, zoo als zulks in zyne Siamſche Reis *pag.* 97. te lezen is; aangezien hoe veel natien ik ook heb gezien, ik zodanige hollen in klippen of bergen niet aangetroffen heb, en heeft my ook niemand, dien ik 'er na heb gevraagt, van diergelyke gaten, eenig berigt konnen doen; zoo dat daar uit besluit, dat dit gantſche voorgeven van de hollen een louter verdichtzel zyn moet van zodanigen, die vermaak ſcheppen, wanneer zy eenen vreemdeling zoo wat op den mouw weten te ſpelden.

Hy is nog minder onderrecht, wanneer hy *pag.* 102. voorgeeft, dat alle natien in Jagers of Herders verdeelt zyn, wyl zy allen dit beide zeer wel verſtaan; wyders zegt hy van de Jagers, dat zy in hollen wonen, en van de jagt leven; en dat de Herders zich van hunne kudden en melk-ſpyzen generen, en in hutten of huizen wonen; van wien hy ook deze vertelling mag hebben, zoo is het nochtans zeker, dat hy die hollen nooit zelf heeft gezien, om dat men in zyne gantſche Reisbeſchryving nergens zal vinden, dat hy buiten de Kaap landwaards in geweeſt is; daarenboven zal hem ook niemand met waarheid een zodanig hebben konnen aanwyzen, om dat de *Boſchjes-mannen* zelve gene zodanige hollen hebben, ſchoon zy van alle de anderen afgezondert moeten leven, zoo zy anders niet doodgeſlagen willen worden.

Zoo taſt de Heer *Boeving* op de eerſtgemelde plaats *pag.* 5. ook niet alleen mis, als hy de laſt en de moeite, om de huizen te bouwen, de wyven alleen wil opleggen, wanneer hy zegt: *Ik heb eens zodanigen paleis van een wyf, aan welkers geſlacht deze arbeid toekomt, zien opbouwen.* Maar hy haalt ook meer materialen aan, dan zy ordentlyk gebruiken, als hy wyders zegt: *Eenige lange ſtokken, wierden in 't rondt in de aarde geſtoken, en van boven tegen elkander vaſtgebonden, en daar na met biezen dekken, ſchelpen, gras, ſtenen en allerhande diere-huiden bedekt.* Want ſchoon ik van diergelyke huizen eenige duizend heb gezien, is my echter nooit zodanig huis, met gras bedekt, voorgekomen, veel min dat de dunne ſtokken ſtenen zouden hebben konnen houden of dragen.

Wanneer ik aan den Lezer zal zeggen, wie en op wat wys zy hunne huizen bouwen, zoo zal ik zulks zonder eenige omwegen met de volgende woorden doen; namelyk: De Bouw-materialen tot een zodanig huis zyn ſtokken, van lengte en dikte als een ſteel van een hooi-gaffel, of langer als zy ze krygen konnen; deze ſtokken worden van de mannen afgeſneden, en van hen en van de wyven na huis gebragt; dog gaan zy alvorens langs de rivieren en beeken biezen halen, die zy ook na huis dragen en in de Zon leggen om te drogen; en zoo dra zy deze materialen by de hand hebben, zorgen zy wyders voor niets, dat tot opbouwing van hunne hutte zoude nodig zyn. *Der Hottentotten Bouw-materialen.*

Als de gemelde biezen een weinig zyn gedroogt, begint de vrouw matten daar van te vlechten, die zelfs zoo dicht zyn, dat 'er niet een droppel water door kan, *Man en vrouw helpen elkander in het bouwen van het huis.*

HOE DE HOTTENTOTTEN HAAR HUYSEN BOUWEN.

J. C. Philips delin.

kan, en rondom dezelve legt zy een zoom of rand zoo dik als een kleine vinger; en wanneer zy 'er zoo veel klaar heeft, als 'er tot het bouwen van het huis nodig zyn, zoo beginnen zy om den huisbouw met ernst en yver te denken, zoo dat het gantsche huis in een zeer korten tyd opgerecht en gebouwt is, om dat man en vrouw, en niet de vrouw alleen, zoo als *Boeving l. c.* voorgeeft, ten zy de man van de hand, op de jagt, of in iemands dienst is, elkander de behulpzame hand bieden.

De figuur van haar huis is ovaal-rond.

Het fondament echter, waar op zy haar huis bouwen, is gelyk reeds is gezegt, niet van stenen gemetzelt, maar de blote aarde zelve, zoo als ze van natuur is. Op deze bouwen zy hunne hutten, niet vierkantig, als de Europeanen, en die Hottentotten doen, die ontrent *Terra de Natal* wonen, van dewelken ik door den eertyds aangehaalde Kapitein *Theunis Gerbrandszoon van der Schelling* niet alleen gehoort, maar ook in zyn Journaal of Dagregister gelezen heb, dat zy hunne huizen van leem vierkantig bouwen, en eene verdieping hoog ophalen, maar zy verkiezen altemaal een eirondt bestek, op de wyze van een bakoven, als welke gelykenis met alle hunne hutten of huizen best overeenkomt, maar niet als een hooiberg, zoo als *Boeving l. c.* wil, of als tenten, als *P. Tachart l. c. p.* 102 meld.

Deze ovaal-ronde figuur is over het midden in zyn langste Diameter 14 voet lang, en in het smalste ontrent 10 of 11 voet breedt, welke figuur zy rondom met voorgemelde stokken afsteken, dezelve daar na overbuigen, en boven, als zy te kort zyn, voornamelyk voor en achter, om dat zulks in 't midden zoo zeer niet nodig is, met biezen-strikkken, aan elkander binden, of anders als zy lang genoeg zyn, beide de enden van de stokken in de aarde steken, zodanig dat zy van voren tot achteren niet meer dan 5 van zodanige bogen gebruiken, welke overdwars of kruisselings door twee of drie diergelyke ovaalebogen boven over gesloten worden.

Het dak bestaat uit matten en huiden.

Wanneer vervolgens deze ovaalrondte afgestoken is, en de bogen gemaakt zyn, worden zy met de bovengemelde matten bedekt, niet alleen dat de eene mat aan de andere stoot, maar ook dat de eene een weinig op de ander komt te leggen, op dat het water daar niet door zoude lopen. Indien zy te weinig matten hebben, zoo dekken zy het huis van boven met onbereide huiden, om voor regen en wind beschut te zyn; op dezelve leggen zy verder platte stenen, ontrent 2 of 3 pont zwaar, op dat de wind dezelve wegens hare lichtheid niet zoude konnen wegwajen. Menigmalen ook leggen zy, schoon zy matten genoeg hebben, op de zoo evengemelde wyze vellen daar over, om dat zy 'er overvloedig hebben, om de hete zonne-stralen nevens de regen en wind te beter af te weeren.

Aldus is het gantsche huis rondom toe, en heeft niet meer dan eene opening, waar door zy in en uit het huis komen, en te gelyk een deur en een venster is. Deze opening is ontrent 3 voet hoog en 2 voet breedt, waar door niemand, het zy een klein kind, overend gaan kan, maar men moet 'er schier, zoo als *P. Tachart* zegt, op handen en voeten uit en in kruipen. Naast deze opening of deur hangt een vel, waar door de deur, als de wind daar in waait, niet alleen kan worden toegemaakt, maar ook zodanig geschikt, dat de zy-winden niet daar in blazen konnen; daarenboven is het ook zeer gemaklyk, wanneer de wind sterk en aanhoudend is, de gantsche deur of opening te verbouwen, en van achteren

ren eene andere te maken, en zich alzoo van dit ongemak te bevryden.

De huizen zyn van binnen ovaal als verwulft en niet hoog.

Na proportie van deze deur, is de hoogte binnen dit rond verwulft huis of hut insgelyks genomen, aangezien men niet wel, ſchoon men midden in het huis is, recht overend ſtaan kan, maar men is genoodzaakt, om ten eerſten te gaan zitten, of ten minſten te hurken, als men niet plat op de grond wil zitten, om van de kruipende luyzen en vloojen niet te erven. Derhalven zegt de gemelde *P. Tachart l. c. p.* 102, dat de hoogte van binnen zoo ſlecht is, dat men onmogelyk overend daar in ſtaan kan; en word deze hoogte van zodanig een hut door den Heer *Boeving* geſchat op drie ellen, de omtrek op 16 ellen, en de breedte op 4 en een halve el, welke als zy van de korſte Diameter word verſtaan, met myne maat tamelyk wel overeenkomt.

Hier voren heb ik reeds uit *Vogel l. c. p.* 72. aangehaalt, dat in zulk huis of hut wel 10. 12. en meer perzonen konnen logeren, het welk ook zeker de waarheid is. Wanneer *P. Tachart* zulks echter van 4 tot 5 huishoudingen wil verſtaan, als hy *l. c. p.* 103. ſchryft: dat in een van zulke hutten wel 4 tot 5. huishoudingen wonen, ſchoon de gantſche plaats rondom niet meer dan 5 of 6 geometriſche ſchreden bevat, zoo is zodanig voorgeven gantſch ongegrond, en houd de verf na de proef der waarheid gantſch niet, aangezien elders reeds is gezegt, dat een ieder zich ten eerſten van een eigen huis verzorgt, en de veelheid der menſchen maar van de vreemdelingen moet worden verſtaan.

Het huisraad in het zelve.

Hoe het nu van binnen in het huis geſchapen is, en wat men daar in aantreſt, dient nu, wyl van de ſtructuur, grote des huis of huts naricht gegeven is, ook te worden aangewezen, om niet alleen van hare ſchoonheid, galante opſchik, maar ook van haar koſtbaar huisraad en meubilen kennis te hebben. Vermids nu echter van hunne ſmuk en klederen reeds genoeg is gemeld, en daarbenevens elders ook is gezegt, dat zy niet gaarn met veel onnodig huisraad beladen zyn, zoo kan men zich wel voorſtellen, dat men niets zal vinden dan het geen zy dagelyks van noden hebben.

De bedſteden zyn gaten in de aarde.

Edoch op den grond van het huis en alzoo in de aarde vind men rondom en nevens de muur eenige gaten, ontrent een halve voet diep, die zeer gemakelyk moeten zyn. Namelyk zy maken naar de veelheid of getal van de perzoon van hare familie, zodanige gaten in de grond, dat ze hen voor bedſteden zouden verſtrekken, waar in zy, na dat zy zich alvorens in hunne Croſſen hebben gewonden, zoo wel en zacht ſlapen, als een Europeaan in het beſte veerebed. Voor de vreemdelingen vind men 'er zomtyds wel een, maar zy moeten dezelve eerſt zelf maken, als zy gemaklyk leggen willen.

Behalven deze bedſteden hebben zy het gemak, dat een iegelyk alleen ſlaapt, en leggen gemeenlyk man en wyf recht tegen elkander over, en de kinderen rondom, zoo als men zulks zeer duidelyk uit de grote en kleine gaten zien kan, als men anders niet wiſt, waar de een en de ander 's nachts zyne ſlaapplaats had. Dienvolgens geeft dit ook genoegzaam te kennen, dat zy zich ontzien voor hare kinderen, of voor anderen, wanneer zy hunne huwelyks plicht onder elkander willen waarnemen, zoo dat men ze vergeefs en met onwaarheid voor brutaal, onbeſchaamt, en ondeugend uitgeſchreeuwt heeft.

De haardſtede is een rond gat in 't midden.

Midden in het vertrek of hut is een rond gat, van byna dezelve diepte als de bedſteden, het welk hen voor een haardſtede verſtrekt; aangezien zy daar in een vuur ontſteken,

ſteken, en als dan rondom het zelve gaan zitten, op dat ouden en jongen, groote en kleinen zich daar by zouden warmen, als het een weinig koud of regenachtig wêer is. Zy konnen ook op dit vuur koken, en weten zich alzoo wel daar mede te behelpen, als een ander by zyne haardſtede of kachel, behalven dat het hier een weinig meer rookt, als een Europeaan gewoon is te verdragen, welke rook ook redelyk in de ogen byt, als zy nat hout of droge koemiſt branden.

Van deze vuur en andere tot bedſtee dienende gaten ſchryft *P. Tachart l. c. pag.* 103. nog redelyk wel, behalven dat hy de gaten te diep maakt, wanneer hy zegt: *Het vuur brand in 't midden, en de vertrekken zyn anders niet onderſcheiden, als door gaten, twee voet diep in de aarde gemaakt*: Daarentegen valt de Heer *Boeving*, om zoo te ſpreken, met de deur in 't huis, en oordeelt tamelyk hard, als hy zegt: *Van binnen hebben zy, als het koud is, een vuur, rondom het welk zy als de beeſten, ouden en jongen, mannen en wyven, op de aarde leggen.* Even als of hy voor heen niet had gezegt, dat zy op de hurken gingen zitten, en als de Duitſchers om hare kachel, of als de Hollanders en Franſchen by haren haardt zich warmden, het welk immers by geen menſch voor een beeſtachtigheid kan worden gehouden.

Boevings dwaling.

Wyders zegt hy, *ik mag wel zeggen, als de beeſten, want hare honden, waar van 'er zommigen wel 2 of 3 hebben, zitten insgelyks in de ry, en hebben het zoo goed als zy.* Nu wilde ik wel gaarn weten, waar de Heer *Boeving* ooit heeft gezien, dat de honden met hen in de rye, en niet liever achter hen en buiten de rye zaten? Genomen evenwel het was zoo, heeft hy dan nooit gezien, dat voorname Heren een goeden en trouwen hond zeer hoog achten, en niet gaarn zien, dat aan hem eenig leed word gedaan? Weet hy niet, dat 'er in de vertrekken van de voornaamſte Heren ook honden worden gezien? Is 't hem onbewuſt, dat de teerſte Juffertjes ook ſchoothondjes hebben, welke zy niet alleen by dag op haar ſchoot hebben, maar by nacht ook met zich te bed nemen, en aan dezelven even zoo goede ruſt-plaats vergunnen, als zy zelve genieten? Zoude hy dan uit dit alles, 't welk ontrent de honden geſchied, beſluiten, dat zodanige Heer of Juffrouw beeſtachtig leefde, om dat haar hond het zoo goed had als zy zelve? Wat my aanbelangt, ik zou my niet gaarn met myn oordeel zoo ver uitlaten, om dat ik zoude vrezen, dat het al te ver zoude gaan en te veel zoude gezegt zyn.

Hottentotten hebben honden van noden.

De trouwheid, waakzaamheid en redelykheid van een hond is by alle Natuur en Geſchiedenis-kenners genoeg bekent. Wanneer men dit nu gade ſlaat, en bedenkt, hoe nodig deze dieren voor de Hottentotten zyn, om dat haar land vol wilde en verſcheurende Leeuwen, Luipaarden, Tygers, Luchten, Wolven en andere diergelyke op roof uit zynde dieren is, zoo kan men hen zekerlyk niet qualyk duiden, dat zy genegentheid voor de honden hebben, te meer, om dat aan dezelven de nachtwacht bevolen is, en 'er geen een in zodanige Hottentotſche hut aangetroffen word. Wie zou dan daarom zeggen, dat de Hottentotten als de beeſten rondom het vuur leggen, of als dezelve leven; veel meer oordeel ik, dat de Honden een zeer noodzaaklyk, ja zelfs het noodzaaklykſte huisraad zyn, om dat dezelven hunne Beſchutters zyn tegen de wilde dieren, en derhalven van hen wel in waarde gehouden, en aan dezelven ook gemak dient verleent te worden.

Wel verdienen zy dit in aanzien

zien van hunne uiterlyke schoonheid gantsch niet, aangezien zy van alle fraajigheid t'eenemaal berooft zyn, en eerder na een vos als na een hond gelyken; hebbende een spitzen smoel, style ooren, en een zeer dunne en lange staart, welke zy naslepen; voorts ruige zwartachtige en aschgraauwe hairen, alzoo dat wanneer ik zodanigen hond zie, niets aangenaams, vriendelyks en beminnenswaardigs aan hem vinden kan, dog als ik de nutte eigenschappen, welke zy met alle honden gemeen hebben, gade sla, zoo verdienen zy in alle delen even dezelve achting, welke men voor een andere hond hebben moet, om dat zy aan de Hottentotten even dezelve diensten doen, die een Europeaan van een hond te verwachten heeft, en daarom veel van hem houd.

Der Hottentotten voornaamste huisraad.

De Hottentotten houden derhalve zoo veel van dit huisraad, dat zy het zelve ook in hunne huizen laten komen. Het overige is 'er ook wel in, maar is reeds meest hier voren beschreven, vermids het zelve in niets anders dan in hunne Crossen, Pylen, Bogen, Hassagayen, Kirris, Rackum-stokken en potten, of met een woord in keuken-tuig bestaat; derhalven oordeel ik nodeloos te zyn, hier van iets meer aan te halen, te meer om dat van hunne pylen en Hassagayen hier na by hunne handwerken nog iets zal moeten worden gezegt.

Hunne huizen raken nooit in brand.

Met reden moet men zich verwonderen, dat daar zy, zoo als gemeld is, midden in deze lage hutten, vuur ontsteken, en dezelve maar alleen uit dunne stokken, bieze-matten en ruwe huiden bestaan, en daarenboven van binnen Hassagayen, Pylen en Bogen, zoo als ook hare overige Crossen en andere lompen hangen, een zodanige hut echter nooit in brand geraakt, of iets daar van zengt, te meer om dat de stokken, Hassagayen, Pylen, Crossen, en al het andere met vet word besmeert, en derhalven lichter vuur vat.

Ik heb deze zaak niet alleen dikwyls nagedacht en my daar over verwondert, maar myne verwondering wilde zich niet laten vergenoegen, dan na dat ik aan hen de rede had gevraagt, waar by zulks toequam; dog zy gaven my gantsch geen antwoord, maar lachten my alleenlyk uit, als of zy daar mede wilden te kennen geven, dat ik de rede zelf wel wiste; en wanneer ik hen van een ander volk, namelyk van de bekende Heidens zeide, dat zy insgelyks deden, als zy by een boer in de schuur wierden gelaten, en een vuur in dezelve ontstaken, alwaar nog stroo nog hooi verbrandde, schoon het vuur nog zoo groot was, wierden zy nog meer in hunne mening gesterkt, en zeiden, dat ik de rede alsdan zelf wel wist.

Derhalven is het my onmogelyk geweest, een enkeld woord van hen te horen, en weet ook tot nu niet, hoe zulks toegaat, hoewel zeker is, dat zy van geen wortel, welke de zoogenaamde Heidens gemeenlyk uitgeven, en tegen allerly vuur-rampen verkopen, iets weten; wat zy echter anders gebruiken, is onbekent, om dat zy niets in de aarde graven, of anders eenige ceremonien verrichten. My is deswegens in gedachten gekomen of zy gedurende het uitgraven ook iets met woorden of andere omstandigheden mogten waarnemen, het welk zy aan geen Europeaan willen bekent maken, hoewel men daar van ook niets met zekerheid kan melden.

Dit zy alzoo van der Hottentotten huizen in 't byzonder genoeg gezegt; twyffele niet, of de Lezer zal daar uit hebben gezien, dat ook in een gering en eenvoudig gebouwt huis vergenoeging te vinden is, en dat daar in Rust en Vergenoeging misschien beter huis-

huishouden en overeenstemmen konnen, dan dikwyls in een groot paleis en treflyk opgeschikt vertrek. Men zal nooit in dezelve gekyf horen, maar wanneer 'er eenig verschil tusschen man of vrouw, of tusschen anderen in en uitgaanden ontstaat, zoo word zulks ten eersten onder den bloten Hemel, in de tegenwoordigheid van alle de aanwezenden afgedaan en bygelegt; en wanneer zulks by ons geschiede, zoude de Overheid van vele onnutte klagten verschoont blyven, de Advokaten minder te doen hebben, en de Rechtkamers van zulken bezwaarlyken en dikwyls verdrietigen aanloop ontheft zyn.

Nu is nog overig, dat ik ook achtervolgens myne beloften, iets van hunne Dorpen, en het nodige van derzelver Bouw-order daar by voeg; want steden en vestingen hebben zy in 't geheel niet, en lachen zelf de Europeanen deswegen uit. Deze bouwen zy nu niet op de wyze der Europeanen, of op die van de andere natien, noch maken cierlyke nette en gemaklyke rechte straten, zoo na de lengte als by kruiswyze; maar zy houden hier in dezelve bouw-order, welke zy by hunne slechte huizen of hutten waarnemen.

Hoe zy hunne dorpen aanleggen.

Zy bouwen namelyk hunne dorpen in de rondte, dat is huis aan huis, niet na de rechte maar na de kromme cirkel-linie, zoo dat het een aan het ander sluit, en 'er eindelyk in het midden een grote ruime plaats over is, te weten, na dat 'er veel huizen staan. Ik heb reeds eertyds gemeld, dat zy by nacht hunne schapen op deze plaats dryven, en ze aldaar voor de wilde dieren in zekerheid stellen. Ook heb ik gezegt, dat zy by nacht hunne ossen, koejen en runderen daar rondom plaatzen, bindende altyd twee en twee aan de achterste rechter voeten met een strik aan elkander vast.

Dezelve worden rond gebouwt.

Vermids nu zulks zoo is, en ik het veelvoudig en in alle Kralen op eenerlei wyze gezien heb, zoo vervalt het voorgeven van den Heer *Vogel*, het welk hy in zyne Tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving *pag.* 72. bybrengt, t'eenemaal, zeggende aldaar: *dat zy by nacht rondom hare hutten vuur branden, op dat zy van de wilde dieren zouden bevryd zyn.* Want als zy in een dorp by elkander wonen, zal men by nacht buiten het vuur, het welk zy binnen in de hutten of huizen hebben, zekerlyk niet eenen vonk aantreffen; edoch indien 'er maar een, twee of drie huizen alleen op het land staan, en alzoo genen cirkel konnen maken, en daarenboven weinig vee bezitten, zoo als doorgaans geschied, zoo zal men wel een vuur buiten de huizen of hutten aantreffen, hoewel nergens anders dan voor den ingang van het huis, om dat alle wilde dieren een natuurlyke vrees voor het vuur schynen te hebben.

Hoe het vee word bewaart als 'er weinig Hottentotten by elkander wonen.

Wanneer het al gebeurt, dat'er twee of drie alleen by elkander wonen, zoo als ik my erinner, by den Kapitein *Knapkoek* te hebben gezien, en dezelven veel vee bezitten, zoo bedienen zy zich van geen nachtvuur om hunne hutten, zelfs maken zy geen vuur voor den ingang van het huis, maar zy dryven het vee na by hunne huyzen, maken korte struiken en takken rondom het zelve, op dat het niet maklyk zouden konnen weglopen, en bewaren het op zodanige wys, dat wanneer 'er een wild vernielend dier komt, zy het vee konnen byspringen, en door hulp van hunne honden den inbrekenden vyand met blaffen en schreeuwen een schrik aanjagen en op de vlucht dryven, en het vee nevens hen zelven voor schade behoeden.

De Heer *Boëving* bepaalt het getal der huizen, die een Dorp moeten uitmaken, al te naauw, wanneer

neer hy in zyne curieuse Beschryving en naricht der Hottentotten, *pag.* 6 zegt: *Vyftien en meer diergelyke hutjes maken een Dorp uit, welke zy een Kraal noemen.* Want vermids hy zelf maar van de hutten of huizen, welke de Hottentotten onder de Tafel en Leeuwenberg aan de Kaap hebben, gewag maakt, zoo is licht te denken, en my zeer wel bewust, dat hy nooit een rechtschape Hottentots Dorp landwaards in gezien heeft, als alwaar hy nooit geweest is.

Was hy in het land en onder hen geweest, zoude hy wel Dorpen hebben gezien, waar in 't op vyftien huizen niet aankomt. Hy zoude 'er zeer weinig hebben aangetroffen, welker getal van huizen kleiner waar; aangezien de meeste dorpen in het land zeer groot en volkryk zyn, alzoo dat het op 10 tot 20 huizen, die men tellen kan, niet aankomt; want vermids de omtrek zeer groot is, de binnenste plaats met veel schapen is gevult, en buiten om een groot getal grof vee staat, zoo kan men licht in het tellen een misslag hebben, en niet wel zeggen, hoe veel huizen aldaar aangetroffen worden. Daarenboven blyft een zodanige grote Kraal niet lang op eene plaats, om dat zy uit gebrek van levensmiddelen en weide, zeer licht een ongemak vind, waar door ze opbreken moet, en tot wegtrekken als genoodzaakt word.

De grote Dorpen blyven niet lang op eene plaats.

Dienvolgens kan men niet licht een zeker getal huizen van een dorp noemen; hoewel ik wel derf zeggen, dat 'er weinig worden gevonden, die niet meer huizen en huishoudingen bevatten dan vyftien, door dien het een zeer klein dorp zoude zyn, in het welk niet meer dan 80, 90 of 100 zielen, groot en klein woonden; daar echter uit het voorgaande reeds bekent is, dat een Hottentot niet licht meer dan drie, vier of op 't hoogste vyf kinderen heeft, uit oorzaaken, die toenmaals by hunnen kindermoord wydlopig aangehaalt en aangewezen zyn.

De Schryver besluit deze materie.

Iets meer van hunne Dorpen hier by te voegen, zal nodeloos zyn, om dat men hier uit genoegzaam kan afnemen, voornamelyk wanneer het geen, het welk by de Regerings-form en by de veetucht daar van gezegt is, daar by in acht genomen word, hoe het met dezelve moet geschapen zyn. Wat haar huisraad aanbelangt, waar van belooft hadde, ook te schryven, hebbe ik reeds voorheen gezegt, dat het zelve uit vele van myne voorgaande Hoofdstukken reeds bekent genoeg is, door dien hunne potten, pannen, lepels, messen, Kirri, Rackumstok, en wat diergelyke meer is, reeds tot genoegen zyn beschreven. Wat echter hunne wapenen betreft, van dezelve zal in een navolgend Hoofdstuk genoegzaam melding geschieden.

Derhalven sluit ik daar mede, en vertrouwe, dat aan den Lezer hier van ook een genoegzame naricht zal gegeven hebben.

VIII. HOOFT-

VIII. HOOFTSTUK.

Van der Hottentotten Handwerken, welke zy onwetend verſtaan, en ook werklyk oeffenen.

Van der Hottentotten handwerken en Bontwerkers handwerk. Hoe de Hottentotten hun vellen bereiden. Uit de vellen leren de kinderen Croſſen ſnyden, en najen. Snyden hun Croſſen zonder ſchaar, en patroon. Wat zy voor een naaldt gebruiken. Najen met een ſnaar. Hoe zy die ſnaaren bereyden. Het Riemen-ſnyders handwerk word van de Hottentotten geoeffent. Hoe zy die riemen bereyden. Zy behoeven voor de Europeaanſche riemen niet te wyken. Het ſlagers handwerk oefenen de Hottentotten zo goed als in Europa. Meiſters valſch berigt van het ſlaan der Hottentotten. Haare curieuſe wyze, om een ſchaap te ſlaan. De ſpieren worden na de ontleedkunde van de beenen geſneden. Hoe zulks geſchied. Hoe de Hottentotten de oſſen, koejen, en kalven ſlaan. Wat zy met de beenen doen. Wat met de huidt. Zy verſtaan eenigſints het Draajers-ambacht. Maken hun elpenbeene ringen met groote moeite. Deze zyn zeer cierlyk. Matten, en Manden maken zy uit riet, biezen enz. Hoe zy het Lyn-ſpinders ambacht oefenen. Zy konnen zeer ſterke touwen maken. Het ſnaar maken is hun ook bekent. De Hottentotten verſtaan het Potten bakken. Gebruiken geen draaiſchyf. Wat zy voor aarde daar toe nemen. Hoe de potten zelf worden gemaakt. Hoe zy die bakken. Zy ſmeden ook goed geweer. Weten de mineralen te ſmelten. Hoe zy het yzer ſmelten. Smeden zonder hamer.

Van de Handwerken der Hottentotten.

MEermaal heb ik aan den Lezer belooft, van de Hottentotſche Handwerken, welke zy onwetend verſtaan en echter opentlyk oeffenen, omſtandige naricht te geven, dog wegens zekere omſtandigheden heb ik zulks tot nu niet konnen doen. Vermids ik echter nu niet alleen hare huizen en huishouden hebbe voorgeſtelt, maar ook hunne dorpen en gantſche zamenleving beſchreven heb, alzoo dat men jegenswoordig op haar verder doen en laten moet acht geen, zoo men anders hunnen volſtand igen levens-wandel weten wil, zal 'er derhalven niets noodzakelyker zyn, dan dit alvorens voor te ſtellen, om dat alle andere menſchelyke handteringen en handelingen daar van voortkomen en uitſpruiten.

Ik zal echter, hoop ik, niet genoodzaakt zyn, hier in een nette order te houden, en het handwerk eerſt moeten voorſtellen, 't welk den rang van een ander zoude mogen pretenderen, aangezien die rang aan my onbewuſt is; en proteſteer ik deswegen by den intrede van deze materie, op dat men zich niet zoude verbeelden, dat ik daar toe verplicht was, en zegge ronduit, dat myne Beſchryving der Hottentotſche Handwerken maar aldus zal zyn geſchikt, dat van ieder, een byzonder en genoegzaam naricht volgen zal, dog maar op zodanige wyze, als zy my van tyd tot tyd uit de pen zullen vloeyen, zonder dat de nodige rang derzelven zal worden in acht genomen.

Bontwerkers handwerk.

En met dit beding maak ik den aanvang van het Bontwerkers-Handwerk, het welk zy volkomen verſtaan; ten minſten weten zy de ſchapen, en andere ruwe huiden, zoo wel te bereiden en dezelve zoo net en cierlyk aan elkander te naajen, en de nodige

ge form te geven, als een Bondwerker in Duitschland of elders in Europa zoude konnen doen. Edoch geschied zulks op een manier, welke aan een Bontwerker niet alleen vreemd zoude voorkomen, maar ik ben verzekert, dat hy zal moeten bekennen, dat het hem onmogelyk zoude zyn, zulks met dezelve materialen en instrumenten insgelyks te doen.

Hoe de Hottentotten hunne vellen bereiden.

Namelyk zy bereiden hunne vellen niet, wanneer zy droog zyn, en het daar aan gekleeft vet en ander onnodig tuig daar af geschaaft is, maar ten eersten, zoo dra het van het Schaap, Vos, Tyger of een ander dier gekomen is. Tot deze bereiding gebruiken zy verder nog kalk, aluin, of andere materialen, waar van de Bontwerkers zich bedienen; maar het aanhangende vet is hen vooreerst genoeg, om aan het vel een sterkte te geven, en de hairen voor het uitvallen te bewaren, welk vet zy zoo lang tusschen hare handen wryven, tot dat het vloeibaar word, en by gevolg in de hairen en huid trekt, en dezelve smedig, taai en vast maakt.

Wanneer dit vet verwerkt is, en de huid begint hard en ruw te worden, eer en alvorens dezelve bereid is, zoo nemen zy gesmolten schaap-vet, en wryven dezelve op nieuw wederom zoo lang, tot dat men andermaal niets meer van het vet ziet, en zulks herhalen zy zoo menigmaal, tot dat de huid week, taai en vast, en alzoo gaar word, het welk zy door het gestadig uitkloppen, en met hunnen *Kirris* gewaar worden, wyl 'er altyd twee zodanig een vel vasthouden en uitkloppen, op dat de in de hairen zittende drek (welke hairen hier de schapen in plaats van wol dragen) niet alleen niet uitvalle, maar ook de hairen te meer bevestige en sterke.

Is nu een zodanig vel voor een Europeaan bereid, zoo gebruiken zy verder niets daar toe, om dat het door het vele vet buiten dat vuil, smerig en zwart genoeg word, maar echter de hairen al even zoo wel houd, als of een Bondwerker of Leertouwer het zelve bereid had, en zelfs zoo lang als een vel van deze duurt. Indien zy het bereiden tot hun gebruik, zoo nemen zy niet alleen het gemelde vet daar toe, maar ook op dat het op hunne wys een aangenamen reuk zal hebben, zoo gebruiken zy verschen koemist, welken zy na dat alvorens het eerste vet, het welk 'er reeds aankleeft, daar in gewreven is, voor de twede maal met gesmolten schaap-vet wakker inwryven en smeren, waar na zy als de koemist door de Zon is gedroogt, dezelve weder uitkloppen, en het vel als dan wederom met het gemelde vet smeren, en zulks zoo lang by beurten, tot dat het vel gaar geworden is.

Door deze algemene manier om vellen te bereiden, worden hunne Crossen, en alle andere vellen van den beginne af, zwart, smerig, vuil en stinkende, zodanig dat zy voor een Europeaan, voornamelyk eenen vreemdeling, zeer lelyk ruiken, het welk *P. Tachart* in zyne Siamsche Reis *pag.* 97 met deze korte woorden te kennen geeft: *Hare kleding is van slechte hamel-vellen met de wol daar aan, welke met koe-drek en een zeker vet bereid worden, waar door zy zich voor de oogen en voor den neus onverdraaglyk maken.*

Deze stank word door het gestadig smeren van de gemelde Crossen nog meer vermeerdert, als zy reeds bereid zyn, en aan het lyf gedragen worden. Daarenboven heeft het eene vel meer vet en arbeid van noden, als het ander, aangezien een Leeuwe, of Tygerhuid zoo als ook een andere zware huid ver meer arbeid, tyd en vet benodigt heeft, als een schaap of hamel-vel; en is 't derhalven geen wonder, dat een zodanige huid daar na ook meer stank van

zich

1 HOE DE HOTTENTOTTEN HUNNE VELLEN BEREYDEN 2 BESMEEREN DIE MET VET 3 EN KOE MEST
4 KLOPPEN DE ZELVE UYT 5 HOE ZY DIE AAN STUKKEN SNYDEN EN 6 HOE ZY DIE VELLEN TE ZAMEN NAYEN

A. Elgersma fecit.

zich geeft, als een Schaap of hamel-vel, om dat dezelve uit de natuur reeds een lelyke reuk heeft, en daarenboven een lelyker ontfangt.

Uit deze vellen leren de kinderen Crossen snyden en naajen.

Uit deze bereide vellen maken zy hare mutzen en allerlei Crossen, welker namen hier voren reeds bygebragt zyn. Daarenboven is elders reeds, wanneer ik van de kindertucht heb gesproken, gezegt, dat aan de kinderen word geleert, de Crossen, mutzen, en andere benodigde dingen uit de vellen te snyden, welke, als zy zulks konnen, ook moeten leren, dezelve te naajen.

Snyden hunne Crossen zonder schaar en zonder patroon.

Zy hebben echter gene schaar van noden, als zy iets snyden willen, als waar mede nog ouden nog jongen weten om te gaan, maar zy bedienen zich alleen van een gemeen mes, waar mede zy alle hunne dingen snyden; zy hebben daar benevens ook geen patroon, zoo als onze Kleermakers of Bontwerkers gebruiken, die echter daarenboven menigmaal een kleed of iet anders bederven; maar zy geven met hun mes aan ieder stuk, dat zy maken willen, het behoorlyk fatzoen, en dat zoo fraai en net, dat menig wel geoeffende kleermaker werk zoude hebben, zulks voor de vuist insgelyks te doen.

Wat zy voor een naald gebruiken.

Wanneer de stukken gesneden zyn, zoo gaan zy zitten, om alles ordentlyk aan elkander te naajen en zulks zonder naald, draad, of zyde, ja zelfs zonder vingerhoed; maar zy doen het op een wyze, welke een Europeaansche Kleermaker, Bontwerker, of wie het ook zoude mogen zyn, onmogelyk zal konnen raden. Want in plaats van een naald bedienen zy zich van een vogelbeen, 't welke zy op een steen zoo lang slypen, tot dat het zelve zoo spits word als een schoenmakers els.

Met deze naalt, die geen oog heeft, en waar in by gevolg geen draad kan worden gestoken, steken zy door de twee stukken, welke aan elkander moeten worden genaait, en trekken 'er daar na in plaats van garen of zyde, gespouwe zenuen van een os, koe of schaap, op de wyze, zoo als de snaren van een viool worden gemaakt, door, en naajen aldus de onder handen hebbende stukken aan elkander. Ik moet my echter hier een weinig duidelyker verklaren, als ik my wil doen verstaan.

Naajen met een snaar.

Hoe zy deze snaren bereiden.

Wanneer zy een os, koe, kalf of schaap slaan, trekken zy de zenuen, die door den ruggegraad lopen, daar uit, en spouwen dezelve op de wyze van Viool-snaren, en spannen dezelve aan twee stokken uit, om in de zon te laten drogen, waar na zy dezelve of tot het afbinden van de testiculen van een os, of wel tot hare Rommel-potten, maar meest tot het naajen van hare mutzen, Crossen en andere klederen gebruiken.

Dit is dan haar garen, zyde, kemel-hair of 't geen men anders tot naajen zoude konnen gebruiken, welke zy door het eerstgemaakte gat steken, en daar mede zoo fraai en net hunne ruwe vellen naajen, als een Bontwerker zoude konnen doen, aangezien de naden niet alleen zeer gelyk lopen, maar ook dicht en vast zyn, dat men met rede zoude mogen twyffelen, of een Bontwerker, Kleermaker of een ander, die met naajen omgaan moet, zoo voor de vuist en alleen op het gezicht, wel zulke gelyke steken zou konnen doen; en zo hecht dat men nooit een naad ontornt ziet, schoon 'er reets overal gaten in de vellen gesleten zyn.

Mag alzoo niet wel worden gezegt, dat zy het Bontwerkers ambacht wel verstaan? aangezien aan het bereiden der vellen niets ontbreekt, als welke hunne hairen behouden, zoo lang als 'er een stuk aan is, en 'er aan het naajen ook geen misslag bespeurt word.

Wat echter d'oorzaak is, dat de hairen nooit uitvallen, en of het van het vet, of van de koemist, of wel van beide nevens het gestadig wryven met de handen komt? zal ik anderen laten onderzoeken, en ondertusschen tot het beschryven van een ander handwerk overgaan.

Zyn Riemen-snyders.

Om dat ik van de genen, die met vellen omgaan, een begin gemaakt heb, zoo zal ik 'er verder by blyven, en ook aantonen, dat zy Riemen-snyders zyn, schoon zy hunne huiden nog door assche, nog door aluin gaar maken, zoo als die genen, welke dit Handwerk in Europa oeffenen. *Georg. Meisters* in zynen Orientaalsch-Indiaanschen Konst-en Lust-Hovenier *pag.* 244. maakt wel gewag van deze Riemen, gelyk zulks *Marperger* in zyne Volstandigen keuken en kelder Dictonaris, onder den titul: *Hottentotten hunne Maaltyden pag.* 506. aanhaalt, maar zulks geschied zoo verward, dat een onkundige daar door niet licht onderrecht zal worden, om dat alles daar in als in een Olie Potrigo onder elkander gemengt, en voor gewoonlyk Hottentots kost opgedist word.

Meisters valsch bericht.

Ik zal deszelfs eige woorden eerst gebruiken, en als dan myne gedachten daar nevens voegen. Deszelfs worden luiden als volgt: *Zy* (de Hottentotten) *als zy een os slaan, nemen zy de huid, en drogen die, welke hen dienen moet, om kleine en grote riemen daar uit te snyden, waar mede zy hare zaken en huisraad te zamen binden. Zy maken deze huiden schier meest tusschen de handen gaar, met wryven en Mossel-kalk, en als zy groten honger krygen, zoo gebruiken zy dezelve weder tot spys, namelyk zy snyden ze weder aan kleine stukjes, schroejen de hairen daar af, werpen ze in 't vuur, en als ze geschrompelt zyn, nemen zy ze weder daar uit, en kloppen ze op de stenen zoo lang als zy willen, en byten ze met hunne staalharde tanden vervolgens klein, en slokken ze door.*

Zy bereiden gene gedroogde huiden.

Voor eerst is het zeker, dat de Hottentotten gene huid, die zy tot riemen of Crossen of ook tot andere zaken bereiden, en gaar maken willen, bewaren en drogen, maar dat de vellen, die daar toe zullen dienen, ten eersten worden bereid, te weten, terwyl zy nog nat en vochtig zyn. Doch andere, welke zy ophangen en drogen, zoo als zulks veel geschied, worden nooit meer bereid, maar gebruikt, of om hunne hutten te dekken, of anders tot riemen te snyden, welke zy daar na in elkander rollen, en ringen daar van maken, op dat de vrouwen iets om hare benen zouden hebben; of zy worden ook tot zolen onder de voeten der mans gebruikt, waar op zy eerst langen tyd lopen, en daar na dezelve op eeten, gelyk zulks voor heen reeds in een ander Hoofdstuk aangewezen is.

Voorts is ook gewis, dat de huiden, waar van zy riemen maken en snyden, voor heen reeds alle hairen quyt zyn, eer en alvorens zy tot riemen worden gesneden. Hoe kan het dan mogelyk wezen, dat deze riemen eerst op het vuur moeten worden geworpen, en geschroeit, als men ze al tot eeten gebruiken wilde, 't welk echter nooit geschied? Ik geloof, dat de Heer *Meister* van de ringen om de benen zal hebben gehoort, welke ook uit riemen bestaan, zoo als voor heen gemeld is, dat zy dezelve eeten, en daar na van alle riemen insgelyks zal hebben geoordeelt. Zulk gissen van my, schynt niet alleen uit de hairen te blyken, maar ook uit het kloppen tusschen de stenen, welk beide van de ringen om de benen, en in genen dele van de andere riemen te verstaan is, aangezien aan de vet gesmeerde riemen het kloppen niet veel zoude helpen, het welk ech-

echter aan de droge riemen om de benen hoogst nodig is, als men dezelve tot spys gebruiken wil.

Dog de zaak heeft geen verdere uitvoering van noden; aangezien van zelfs klaar genoeg is, dat de bereide riemen niet tot spys worden gebruikt, wyl zy al te lui zyn, om daar na wederom andere te maken. Het is genoeg, dat zy weten, riemen uit de huiden of vellen te snyden. Wie echter dezelve bereid, en met welke instrumenten de riemen daar na worden gesneden, en wat gebruik zy daar van maken, zulks zal nu het noodzaaklykste zyn te verhalen, om dat de gemelde *Meister*, nevens alle anderen daar geen gewag van gemaakt hebben, en hy ook in den korten tyd, welken hy met zyn schip hier heeft gelegen, dit niet heeft konnen vernemen.

Hoe de riemen van de Hottentotten worden bereid.

De gemelde Heer *Meister* zegt, dat deze vellen met wryven tusschen de handen en mossel-kalk worden bereid; het welk in zoo verre wel waar is, als men de mossel-kalk daar af laat, en in deszelfs plaats besproeide hout-assche neemt; te weten het geschied op deze manier: De huid welke tot riemen geschikt is, en aldus bereid zal worden, word op de aarde uitgebreid, met de hairige zyde boven, waar op zy de assche strooijen, welke braaf met water vochtig gemaakt word; daar na rollen zy dezelve in malkander, en laten ze 24 uuren in de lucht leggen. Wanneer zy dezelve ontrollen, en zien, dat de hairen los zyn, plukken zy die daar uit, en anders strooijen zy weder versche assche daar over, bevochtigen ze weder, rollen dezelve andermaal in malkander, en laten ze nog 24 uuren leggen of zweeten.

Hier op plukken zy de hairen daar uit, waar na zy beginnen dezelve met sterk en gestadig wryven tusschen de handen smedig en taai te maken; vermids het echter zoo ras niet gaan wil; als met de schaap-vellen, zoo hebben zy ook veel meer moeite, schoon zy wel driemaal zoo veel vet daar aan gebruiken; derhalven besteden zy dagelyks wel twee uuren, om het vet daar in te wryven; daarenboven gebruiken zy zeker zand, als klei of leem-zand, en doen zeer grote moeite, om de huid te bereiden, dat ze tot sterke en taajen riemen goed is, het welk hen ook zoo wel gelukt, dat zy de taaiste en beste riemen daar uit snyden konnen.

Hoe ze gemaakt zyn.

Zoo wel echter als een Riemen-Snyder uit een gantsche huid een langen riem weet te maken, even zoo wel en ook zoo goed snyden zy uit eene huid een riem alleen, die vele voeten lang is. Deze hunne riemen zyn ontrent twee vingers breedt, gelyken niet weinig na de Juk-riemen van de Duitsche boeren, waar mede zy hunne ossen aan het juk vast maken, en vervolgens voor den wagen spannen; dog met dit onderscheid, dat de Juk-riemen kort, en deze zeer lang zyn; echter zyn deze zoo gelyk als gene, schoon zy niet na de Riemen-snyders kunst, of met hunne instrumenten gesneden, maar voor de vuist gemaakt zyn.

Waar toe ze gebruikt worden.

Haar gantsche gereedschap, het welk zy tot dit handwerk van noden hebben, bestaat behalven het vet, dat tot het bereiden der huiden en smeren der riemen behoort, uit een gemeen mes alleen, waar mede zy zich in alle gelegentheden bedienen. Met dit mes snyden zy zulke fraaje, gelyke en nette riemen, waar over een Meester in Europa zekerlyk niet zoude hoeven beschaamt te staan; en zulks niet op een tafel, zoo als wel de gewoonte is, maar op de vlakke grond, behalven dat zy de huid alvorens uitspannen, en alle enden met de voorgemelde snaren of zenuen aan palen vast binden.

Het gebruik van deze riemen is velerlei, en niet alleen zoo als de bovengemelde *Meister* voorgeeft, om hunne goederen en huisraad te binden, maar ook voornamelyk, om hunne Draag-ossen te gorden, en als aan een ry-paard den zadel, of het geen, dat daar op word gepakt, vast te maken. Want zoo dra als zy een Draag-os willen afvaardigen of laden, houden zy hem by het eertyds gemeld hout, 't welk in de boven-muil tusschen en onder de neusgaten steekt, niet alleen vast, of steken het hout in de aarde, waar door de os gedwongen word om stil te staan, maar daar zyn ook altyd twee Hottentotten by, die hem met hulp van deze riemen de verlangde bagagie opleggen, terwyl zy ieder een voet tegen den os zetten, en den omgeslagen riem zoo vast toehalen, dat men altyd de strepen van denzelven in de huid zien kan.

Na dat zy den riem zoo vast hebben toegehaalt, laden zy hun bagagie daar op, en dryven hem vervolgens, werwaards zy willen. Dit alles doen zy met twee van zulke riemen, waar van de een achter de borst en de ander achter den buik te zien is. Waar uit dan zeer licht is af te nemen, dat deze Riemen ieder zeer lang moeten zyn, om dat zy niet alleen dikwyls om het lichaam gaan, maar ook nog zoo veel dingen daar mede worden vast gebonden, en zy dikwyls een zitplaats daar mee vasthouden, waar op iemand die niet wel te voet is, zitten en gemaklyk gedragen kan worden.

Waar blyven nu onze Europeaansche Riemesnyders, die op haar ambacht zoo veel pocchen, daar de Leertouwers en anderen de huiden voor hen eerst moeten bereiden? zouden 't de Hottentotten, die voor dom en dwaas worden uitgekreten, in dit stuk van hun niet winnen? te meer om dat zy niet willen dulden, dat een ander als een Leertouwer ook diergelyke huiden bereid, die tot hun handwerk dienen. Zekerlyk een Hottentot heeft dit alles zonder Leermeester begrepen; hy gebruikt minder omslag, en schier gantsch gene kosten, en maakt echter zulk goed werk als zy, zonder dat hy hun gereedschap gebruikt, of het zelve kent. Had hy het zelve, en wist het zoo goed te gebruiken als zy, hy zoude hen zekerlyk in genen delen wyken. Edoch zoude het onderscheid alleen bestaan, dat het leder van de Leertouwers of ook van Bontwerkers en allen de genen, welkers ambacht het is, leder te bereiden, juist zoo veel niet stinkt, als by de Hottentotten, schoon het in genen dele duurzamer bevonden word.

Het zal echter tyd zyn, dat ik ook van de Riemen afscheid neem en my tot de Slagers begeef, als welke aan hen nevens de Jagers de vellen moeten beschikken. En zal de Lezer niet verwondert wezen, als ik aantoon, dat de Hottentotten dit ambacht veel beter verstaan, als onze Europeaansche Slagers, die echter niet alleen lange jaren daar over leren, maar ook nog langer daar op reizen, om zich daar in bequamer te maken. *Het Slagers ambacht.*

Dit voorgeven zal wel vreemd schynen, en met de waarheid niet overeen te komen, dog indien ik den Lezer derf verzoeken, zoo gelieve hy zyne gedachten maar een weinig in toom te houden, tot dat hy myn waarachtig verhaal, en het geen ik met myne ogen dikwyls heb gezien, zal vernomen hebben. Vind hy als dan, dat ik van de zaak te hoog heb opgegeven, zoo bestraffe hy my maar vrymoedig, en overtuige my van het tegendeel; doch kan hy dat niet doen, waar van ik my vast verzekert hou, zoo lyd ook met geduld, dat ik de waarheid ophef en niet verdien berispt te worden. *Zy overtreffen de Europeanen daar in.*

Want

DER HOTTENTOTTEN MANIER VAN BEESTEN TE SLAGTEN.

Want zoo weinig als de Bontwerkers en Riemesnyders iets vooruit hebben, zoo weinig en nog minder zullen de Slagers en Vleesch-houwers derven onderstaan, om zich te roemen, dat zy by deze natien meesters zyn.

Meisters valsch bericht.

Bovengemelde *Meister* maakt op dezelve plaats, zoo als gedachte *Marperger* in zynen keuken en kelder Dictionaris *pag.* 504. *seqq.* aanhaalt, van dit Ambacht gewag, met deze volgende woorden: *Wanneer zy*, schryft hy, *na hunne manier willen vee slaan, geschied het met deze ceremonien: Zy binden de twee voorste voeten van den os met lang gras of riemen vast; werpen den zelven neder, en houden hem vast; snyden hem levend den buik op; nemen alle darmen en het ingewand daar uit, en als het bloed in het lichaam is by elkander gelopen, nemen zy mosselen of potscherven, en scheppen het in de vellen of potten, het welk der wyven haar beste deel is; derhalven zetten zy het op het vuur, laten het warm stremmen, en vreeten het zonder zout of smout op. Ondertusschen zyn de mans zeer bezig, houwen en snyden het vleesch in de huid aan stukken, de vetste en beste stukken worden in een pot op het vuur gezet, zonder zout, het welk zy gantsch niet achten.* Kort daar na, na dat hy heeft gezegt dat de mannen alleen het vleesch eeten, schryft hy: *Hunne kleine kinderen, jongetjes en meisjes, maken zich ondertusschen met het ingewand vrolyk; en na dat zy het zelve hebben omgekeert, en den mist daar uit geschud, werpen zy de darmen op de assche op kool-vuur, en zoo dra zy warm en maar half gebraden zyn, worden ze van hen met grote smaak door de tanden klein gemalen en ingeslokt.*

Des Schryvers remarques hier op.

Iets meer uit hem aan te halen, is hier onnodig, vermids het reeds hier voren is geschied, alwaar van der Hottentotten gewoonlyke spyzen geschreven is, waar hene de gantsche zaak is te trekken. Dit echter heb ik maar aangehaalt, op dat de Lezer zoude konnen zien hoe aardig en net de gemelde Heer *Meister* de verdeling maakt, als zy een os na hunne wyze slaan. Jammer is het dat zyn voorgeven in alles met de waarheid niet overeenstemt. Zynde reeds elders aangetoont, dat de wyven geen bloed alleen mogen eeten, het welk de Heer *Meister* echter voorgeeft; daarenboven is het bekent, dat de wyven en kinderen altyd met elkander eeten; welke hy echter van elkander scheid, en aan de kinderen het ingewand in 't byzonder opdischt, schoon de darmen altyd onder het bloed worden gesneden, en met elkander, hoewel zonder zout, zoo als elders gezegt is, gekookt.

Ik kan uit zyn gantsche verhaal zeer licht zien, dat hy nooit een Hottentots gastmaal gezien of bygewoont heeft, veel min, dat hy ooit een os of een schaap op haar manier heeft zien slaan, want hy zoude heel anders geschreven, en niet voorgegeven hebben, dat zy het vleesch houwen, en diergelyke omstandigheden meer, welke ik niet nodig oordeel, te wederleggen, om dat zy genoeg door het volgend Bericht, het welk op oog-getuigenis, en niet op het zeggen van andere menschen gegrond is, omgestoten en wederlegt worden.

Curieuse wys om een schaap te slaan.

Wanneer zy een schaap slaan, geschied het op de volgende wys: De voorste en achterste poten binden zy twee aan twee aan elkander, waar van een de voorste en een ander de achterste vast houd; de derde snyd onder aan den buik een gat in de huid, het welk van het borstbeen recht na achter toe gaat, zoo dat men de darmen daar in zien kan; deze maken zy langzamer hand los, zoo dat zy met de hand in het lyf konnen komen, en het

het bloed, dat uit de kleine aderen loopt roeren, op dat het niet ſtremt.

Wanneer eindelyk de darmen, enz. van het ander ingewand, te weten het hert, enz. zonder beſchadiging van het zelve los gemaakt zyn, nemen zy dezelve daar uit, en gaat een twede daar mede na het water, ſchut den miſt daar uit en keert ze om, waſcht ze in het water ſchoon af, en ſpoelt ze zoo lang, tot dat men van den drek niets meer kan zien. Ondertuſſchen is de geen, die het ſchaap heeft opgeſneden, geſtadig bezig, het warme uitlopende bloed met de hand te roeren, en draagt zorge, dat hy de hert-ader niet doorſnyd, waar door het ſchaap byna een vierendeel uurs in 't leven blyft.

Als dan kan men de beweging van het hert zeer net zien, zoo als ook de trekkingen van de andere delen, die nog in het lichaam zyn; aangezien alles bloot legt. Eer en alvorens het ſchaap nog dood is, leggen zy reeds eenige ſtukken van de pens op het vuur, die ten eerſten verteert worden. Wanneer het nu t'eenemaal dood is, zoo word het bloed niet met potſcherven, zoo als de Heer *Meiſter* meent, maar met de handen, of ook met de lepels, hier voren beſchreven, daar uit in een pot geſchept, en onder het zelve de darmen met het daar aan hangende vet, nevens het overige van de pens aan kleine ſtukjes geſneden, en vervolgens met elkander op het vuur gezet, om te laten koken of braden.

Ik heb veelmaals van diergelyk gebakken bloed, ſchoon 'er geen zout of kruid onder komt, uit nieuwsgierigheid gegeten, kan ook met waarheid zeggen, dat het nog zoo onaangenaam niet ſmaakt; alleen moet men 'er niet bywezen, als die ſpyze klaar gemaakt word, om dat de trek om 'er van te eeten, als dan zeer licht zoude overgaan. Daarenboven is dit ook een vaſte ſpys der wyven en kinderen, die zich op zekere tyden daar mede vergenoegen, en aan de mans het vleeſch alleen laten moeten; dog is deze wet niet zoo algemeen, dat de wyven nooit iets van het vleeſch zoude krygen, zoo als by andere gelegentheid reeds is gemeld.

De ſpieren worden na de ontleed-kunſt van de benen afgeſneden.

Zoo dra het ſchaap dood, en het bloed uit het lichaam geſchept is, arbeiden die drie eerſte mannen aan het vacht, en doen zulks zoo ras en net, als de vermaardſte Slagers in Europa, en als zy die t'eenemaal daar af hebben, zoo leggen zy het op de aarde, en ſnyden daar op het ſchaap aan ſtukken, maar houwen of hakken niet, zoo als de Heer *Meiſter* voorgeeft. Zy ſcheiden vervolgens de ſpieren zoo ordentlyk van de benen, dat geen van dezelve geſchonden word, maar in zyn natuurlyke geſtalte en grootte blyft, even als of zy de ontleed-kunſt in den grond verſtonden.

Na dat zy het vleeſch aldus van de benen hebben geſcheiden, weten zy de benen ook zoo wel door het treffen van de gewrichten, van elkander te krygen, dat ze alle onbeſchadigt blyven, ſnydende het daar aan bevindend velletje door, en trekken alzoo het blote been daar uit; zelfs weten zy de ribben uit den ruggraad te nemen, zonder dat zy een van dezelve breken, of het minſten vleeſch, vel of diergelyk daar aan laten; ja den ruggraad ontleden zy op die wyze, en laten alle benen, groot of klein, in haar geheel, en nevens het vleeſch leggen, waar van men dan zeer licht een Sceleton of geraamte zouden konnen opzetten.

Wie zoude nu aan deze omſtandigheid der zaken twyffelen, of de Hottentotten het Slagers-Ambacht verſtaan, daar zy zelfs goede Anatomici zyn. Zekerlyk een Europeaanſche Slager zoude werk genoeg

genoeg hebben, om insgelyks te doen, zoo hy niet t'eenemaal zyn mes daar by zoude moeten laten steken. Het eenigste, het welk my mishaagt, is, dat zy het arme vee zoo lang martilariseren, eer het sterft; Ondertusschen verbeeld ik my, dat zy dit nut daar van hebben, dat zy daar door konnen weten, hoe de inwendige delen in des menschen lichaam gestelt zyn, en wat hen scheelt, als zy aan 't een of 't ander deel pyn hebben. Voor 't overige gaan zy doorgaans zinlyk met alles te werk, schoon zy anders zeer smerig en slordig zyn.

Hoe zy de ossen, koejen en kalveren slaan.

Zoo als zy een schaap slaan, zoo slaan zy ook een os, koe of kalf; dog met dit onderscheid, dat zy de vier voeten met strikken vangen, en diergelyk dier op den grond werpen. Zoo dra het legt, zetten zy de horens zoo diep als zy konnen, in de aarde, zoo dat het den kop niet wegrukken kan. De vier voeten spannen zy uit, en binden ze aan vier in de aarde geslage palen, of zy houden ze zoo vast in hunne handen, dat het zich nog op de eene nog op de andere zyde werpen kan, maar geduldig op de bovengemelde wyze den dood afwachten moet, dat by zulk een dier nog langzamer gaat als by een schaap.

Wat zy met de benen doen.

By de ossen is nog aan te merken, dat wanneer zy 't een of 't ander stuk willen braden, zy zulks gemeenlyk van de achter quartieren doen, en zomtyds wel twee of drie musculen of spieren aan elkander laten, op dat het stuk gebraad te groter, en 'er nochtans geen been in zou worden gevonden. Hoe zy het echter braden is reeds elders gemeld, en is derhalven niet nodig, het voorgaande te herhalen.

Nu zoude men wel konnen vragen, wat doen zy toch met de naakte benen, en hoe leven zy daar mede? waar op met korte woorden dient, dat zy dezelve zoo wel koken, als of ze nog in het vleesch staken, dog niet met het vleesch te gelyk, maar zy koken ieder byzonder, en geschied zulks, om zich met het vet, het welk daar uit kookt, en het welk zy van het nat scheppen, en kout laten worden, te smeren, werpende voor het overige de benen, waar aan ter waereld geen vleesch hangt, voor de honden, om zich daar mede vrolyk te maken.

Byzondere nuttigheid van de huid.

Vermids 'er nu van het gantsche vee, dat geslagen word, niet word weggeworpen, dan de mist, die in de darmen, pens, enz. is, zoo als ook de benen, horens en klaauwen, zoo dient van de huid nog te worden gezegt, dat die van een schaap ten eersten tot een Cross, en die van een os of koe tot Riemen bereid word; doch zo dezelve niet groot en fraai genoeg is tot een Cross, zoo snyden zy Riemen daar van, tot ringen om de voeten der wyven. Hebben zy die niet van noden, en zyn ze van pak-riemen ook nog genoeg verzien, zoo moet de versche huid, om dat ze anders geen dienst doen kan, en zy ze tot dekking van hunne hutten niet nodig hebben, ook worden gegeten; als welke men by stukken op het vuur werpt, de hairen daar af schroeit, en als ze tamelyk in elkander geschrompelt is, met de tanden klein maalt, en doorslokt.

Zy verstaan eenigsins het Drajers Ambacht.

Daar is reeds hier en daar en in 't byzonder by de kleding en cieradien der Hottentotten gewag gemaakt, dat de mannen onmiddelyk boven den elboog elpenbene ringen dragen, welke zy zelf maken; derhalven zoude men wel konnen zeggen, dat zy het Draajers-Ambacht insgelyks moeten verstaan, om dat een Europeaansche Draajer zich niet hoefde te schamen, als hy een zulken ring draaide, zoo zuiver en net, als deze; aangezien 'er niets aan de rondte of gladdigheid en fraajigheid scheelt, schoon zy nog draaibank

bank

bank nog eenig ander Drajers gereedschap hebben, nog weten te gebruiken. Aan de andere kant, vermids deze ringen niet worden gedraait, maar los voor de vuist met een mes worden gesneden en vervolgens geschraapt en glad gemaakt, zoo zoude men onrecht doen, als men hen den naam van Drajer wilde toe leggen.

Maken hunne Elpenbene ringen met grote moeite.

Ondertusschen moet men zich verwonderen over het geduld en de langmoedigheid, waar mede zy niet alleen de benodigde stukken van gantsche Olyphants-tanden arbeiden, schoon zy daar toe niet anders gebruiken als een mes; en als zy reeds drie of vier zulke stukken van den tand hebben gewerkt, welke stukken ieder, na den gantschen arbeid en glad making een halve duim dik blyven, zoo hebben zy'er het gat of de opening nog niet in, 't welk eerst weder gesneden of geboort moet worden, op dat ze voegelyk over den elboog en aan den arm konnen worden gebragt, waar toe andermaal veel moeite vereischt word.

Deze zyn cierlyk en net.

Want aan het end van den tand, daar hy van natuur hol is, konnen zy deze stukken niet nemen, om dat hy aldaar te dun, en op verre na geen duim breed is, van welke breedte echter alle deze ringen zyn; zy nemen derhalven de stukken, alwaar de holte byna ten einde loopt, en boren of snyden de benodigde wydte of opening zoo cierlyk en fraai, dat men zoude zweren, dat de gantsche ring op een draribank gemaakt was, schoon hy nooit den zelven heeft gezien. Tot het poleren en glad maken gebruiken zy ook niet als haar mes, en schrappen den zelven daar mede zoo lang, tot dat hy gelyk, rond en glad is, zoo dat de eene op den anderen legt, zonder dat men de minste ongelykheid aan deze of genen zien of bespeuren kan.

Matten en Manden maken zy uit Riet, Biezen enz.

Ik zal aan den Lezer overlaten, met welken naam hy dezen arbeid gelieft te dopen; my ondertusschen te vreden stellende, dat ik denzelven hebbe aangetoont. Daarentegen verstaan zy het Matten of Mandenmakers ambacht zoo wel, als misschien iemand in Europa, om dat zy daar toe Riet, of biezen gebruiken, en daar van zodanige dichte, sterke en duurzame Matten maken, dat men rede heeft zich te verwonderen. Ik heb reeds van dezelve, daar van de huizen wierd gemeld, wydlopig gesproken, dog de wyze, hoe zy die maken, niet gezegt, maar die tot nu uitgestelt, en zal het derhalveu nodig zyn, zulks in korte woorden te doen.

Mannen en wyven oeffenen dit handwerk zonder onderscheid, dog maken de wyven meer matten als de mannen, om dat deze zeer zelden t'huis blyven, maar of het vee hoeden, als het haar beurt is, of op de jagt gaan. Waar tegen de wyven altyd t'huis zitten, en meer tyd hebben als de mans; derhalven gaan zy ook doorgaans met elkander, en halen de materialen, namelyk Riet, Biezen, enz. welke zy of met de wortels uit het water rukken, of by den grond afsnyden, en na huis dragen, mids dat de vrouw de grootste party op haar rug na huis brengt.

Wanneer nu de materialen by de hand zyn, worden zy in de zon gelegt, om wind droog te worden; en hebben de wyven tyd, gaan zy den tweden of derden dag ten eersten aan het Matten maken; hebben zy echter wat anders te doen, blyft het Riet of de Biezen leggen tot dat zy beendroog zyn. Als men ze dan wil gebruiken, worden zy weder geweekt, en taai gemaakt, op dat ze onder den arbeid niet komen te breken. Het Matten maken eigentlyk geschied aldus, dat zy tot een zoom als twee dunne gevlochte snoeren of strikken, en in 't midden nog dunder, 5 of 6 in getale door vlechten, welke de andere Biezen,

enz.

1. Hoe de Hottentotten Elpenbene ringen maken. 2. 3. Hoe zy de Matten maken
4. Hoe zy haare Touwen maken. 5. Hoe zy haar Potten maken.

M. Elgersma fecit.

enz. moeten vasthouden, en worden de ingevlochte Biesen op beide enden en in het midden zoo dicht met de voeten aangedrongen dat men naauwlyks daar door zien kan.

Dezelve worden zeer dicht.

Derhalven wanneer dezelve daar na tot het dekken van hunne huizen worden gebruikt, kan 'er naauwlyks een droppel water door komen; daarenboven als zy lang daar op hebben gelegen, en van de hete zon gantsch verdroogt zyn, trekken zy met den eersten kleinen regen weder ten eersten toe, zoo dat 'er andermaal geen nat doordringen kan. Daarenboven hebben zy doorgaans een goede voorraad, om indien 'er al een versleten is, een ander te konnen gebruiken, om voor regen en wind gedekt te zyn.

Vermids ik nu van de Matten heb geschreven, die van Biezen, enz. worden gemaakt, zoo moet ik ook van de Strikken die uit even dezelve materie worden vervaardigt, het nodige daar by doen, en aantonen, dat de Hottentotten dit handwerk insgelyks onwetend verstaan, schoon zy het gereedschap van de Lynspinders niet kennen, nog touwen van hennip als genen maken. Zy gebruiken daar toe de Biezen, welke tot de Matten genomen worden, vlechten daar van dunne strengen, draajen dezelve wakker in hare handen, en maken op 't laatst heele dikke touwen, die byna zoo dik zyn als een arm van een kind.

Zy konnen zeer sterke touwen maken.

Deze touwen zyn zoo sterk en duurzaam, dat een paar van de sterkste ossen dezelve niet kan aan stukken trekken, en heeft men reeds bevonden, dat zy al zoo wel houden, als een van hennip van dezelve dikte; aangezien verscheide boeren alhier, een zodanigen van de Hottentotten ruilen, als zy 'er genen van hennip hebben, welken zy langen tyd konnen gebruiken. Het is wel waar, dat de Hottentotten dezelve zelden langer maken dan zes voeten, om dat zy ze maar tot het vastbinden van haar vee gebruiken, zoo als voorheen reeds is gemeld; wanneer men ze echter langer wilde hebben, zoude het hen ook niet moejelyk vallen, zodanig een te maken, om dat het geen in 't klein geschied, zeer licht ook in de lengte en grootte zoude konnen worden gedaan.

In 't begin van dit Hoofdstuk is gezegt, dat zy de zenuwen of span-aders van de dieren in plaats van een draad gebruiken, en daar mede naajen. Die zelve zenuwen of span-aders worden van hen nog by een andere gelegentheid gebruikt, te weten, tot snaren op hunne Muziekaale Instrumenten. Derhalven zoude men ook mogen zeggen, dat zy kennis van het snaar-maken hebben; en zulks te meer, hoe zekerder het is, dat zy ook de Darmen weten te villen en schoon te maken, als zy uit dezelve snaren op hare *Gom Gom* maken willen.

Hoe zy de Snaren maken.

Wat dit voor een Instrument is, zal ter zyner tyd gezegt worden. Hier dient alleenlyk geweten te worden, dat 'er altyd twee elkander helpen, als zy snaren uit darmen maken willen, waar van ieder een end van den gevilden en schoon gemaakten darm in de hand houd, en de een rechts en de ander links zoo lang draait, tot dat de gantsche darm de gestalte van een snaar bekomt; welke ook dik of dun word, naar mate dat de darm groot of klein is, of dat zy een snaar tot een groven of fynen toon van noden hebben.

De nieuwgemaakte snaren spannen zy op het heetste van den dag uit, om te eerder te drogen; wanneer ze been-droog zyn, bestryken zy dezelve met vet, en maken ze smedig, om zich beter te laten stellen. Dit herhalen zy verscheidemalen, tot dat de gantsche darm of de gantsche snaar door en door taai is. Vervolgens nemen zy de uit-

uitgeſpande ſnaar van de paaltjes, waar mede zy geſpannen geweeſt zyn, en bedienen zich daar van als de gelegentheid zulks vereiſcht, niet alleen op Muzikaale Inſtrumenten, maar ook tot het ſpannen van hunne bogen, waar van zy hunne pylen ſchieten.

Van het pottebakkers handwerk.

Hier voren is ook reeds gewag gemaakt van de potten, en derzelver form volkomen beſchreven, waar uit dan klaar genoeg blykt, dat zy insgelyks Pottebakkers zyn. Vermids echter toenmaals is gezegt, dat de aard en wyze, hoe zy dezelve maken, hier zoude worden beſchreven, zoo is nodig, hier in myn woord te houden, en omſtandig te zeggen, hoe het daar mede toegaat.

Zoo als zy echter tot alle de handwerken, die tot nu zyn aangehaalt, en welke zy onwetend verſtaan en dryven, geen ander gereedſchap dan hunne handen, en zomtyds hun mes gebruikt hebben, zoo zal men hier tot het pottemaken ook geen gereedſchap vinden, als alleenlyk hunne handen, welke zy tot het formeren van de aarde gebruiken; wetende niets van een Draaiſchyf en andere voordelen, die zy nooit hebben gezien, veel min dat zy daar mede zouden konnen omgaan, en dezelve na behoren weten te gebruiken.

Zy maken op de koop geen pot maar een ieder is gehouden, om zyne eigen potten zelf te maken. Dienvolgens wanneer zy een pot moeten maken, nemen zy niet allerhande aarde, welke haar voorkomt, maar zy verkiezen doorgaans die aarde daar toe, waar in de Mieren hunne woningen hebben, en welke door dezelve by elkander gebragt is. Deze nemen zy boven af, tot dat ze met de vlakte van de aarde gelyk komt, kneden dezelve wel door elkander, en breken de eieren van de Mieren aan ſtukken; en kneden die al mede onder de aarde, zoekende onder den arbeid alle ſteentjes en andere ſchadelyke dingen daar uit.

Wanneer de aarde nu klaar gemaakt en gezuivert is, nemen zy een ſtuk van dezelve, naar mate dat de pot groot of klein zal worden, en leggen dezelve op een platten en gladden ſteen. Op dezen ſteen maken zy den pot als op een Draaiſchyf, en vormen hem door hunne handen, zoo als zy hem hebben willen. Als de pot het rechte fatzoen en de behoorlyke hoogte heeft, namelyk zoo als dezelve hier voren is beſchreven, te weten, dat zy zeer wel gelyken na de kruiken of Urnen, waar in de ouden den aſch der doden bewaarden, zoo beſchaven zy denzelven van buiten en van binnen met hunne vingers, zoo dat hy gelyk en recht, zonder eenige bult is, ja zelfs zonder dat hy op de eene plaats dikker is, als op de ander.

Hoe zy de potten bakken.

Zodanige pot, die op zulke wyze gemaakt is, blyft een dag in de lucht ſtaan, om te drogen. Daar na zetten zy denzelven in een gat 't welk zy in de aarde hebben gemaakt, wordende dezelve met de bovengemelde zenuwen, ſpanaders, of ſnaren van den ſteen afgeſneden. Vervolgens maken zy rondom den pot en boven op een tamelyk vuur, zoo dat hy wel uitbranden en ſchier verſtenen moet. In dit gat laten zy hem ook weder koud en al het vuur tot aſch worden, waar door als dan de vettigheid, welke de Mier-eieren by zich hebben, ſmelt, en den pot de helft dichter maakt.

Worden zeer dicht en duurzaam.

De verf, welke de pot bekomt, is pikzwart; welke verf zoo veel niet word veroorzaakt door de vlam of door de rook, als wel zoo als ik oordeel, door de vette Mier-eieren, waar door dezelve ook dichter en duurzamer word. Deze verf blyft hem altyd by, ſchoon dezelve nog zoo word geſchuurt, om dat de pot-ſcherven

van

1. Manier van Eyser te ſmelten. 2. Hoe zy het tot gebruyk bequaam, en 3. het zelve glad maken. *Pag. 92.*

M. Pool Del: et Sculp.

van binnen al zoo zwart zyn, als van buiten, waar door ik in myn vermoeden nog meer word versterkt, dat die zwarte verf van de vette Mier-eieren, en van niets anders komt; voornamelyk sterkt my dat nog hier in, om dat een zodanige pot nooit doorslaat, men mag 'er ingieten wat men wil.

Waar is toch een Pottebakker in Europa te vinden, die dit na zoude konnen doen, te weten als hy tot zyn handwerk niet anders had dan de blote aarde, en verder geen gereedschap, of andere nodige materialen. Ik zou hertelyk twyffelen, of men 'er wel eenen zoude vinden. Wie zoude dan, indien men alle deze en vele andere reeds voormaals aangehaalde zaken gade slaat, zoo stout zyn, om te zeggen, dat deze menschen dom zyn? Zekerlyk indien daar van bewys gevordert wierdt, zoo zoude zoo een in vele stukken te kort schieten.

Edoch genoeg ook van de potten. Het zou jegenswoordig wel tyd zyn, om ook aan te wyzen, dat zy de Bad-en Barbier-kunst verstaan; dog vermids ik van voornemen ben in een byzonder Hoofdstuk van de ziektens en hulpmiddelen der Hottentotten te schryven, zoo zal het best zyn, die materie daar toe te sparen. Het zelve moet ik ook van de Jager-kunst zeggen, welke by deze niets geachte natien zoo hoog is gestegen, dat menig Europeaansche Jager, als hy het zelve wild zoude moeten vellen, in aanzien van deze menschen beschaamt zoude staan, zullende hier van ook vervolgens in 't byzonder worden geschreven, als hunne manier van jagen zal worden voorgestelt.

Hottentotten zyn ook Geweer-smeden.

Het eenige handwerk van het smeden van wapens of geweer zal ik nog voorstellen en aanwyzen, dat de Hottentotten dat insgelyks verstaaan, schoon zy nog blaasbalk, nog hamer, nog tang, nog ambeeld of iets diergelyks bezitten. Het zal echter nodig zyn, de zaak uit den grond op te halen, en daar by te voegen, dat zy ook zelfs weten den yzer-steen te smelten, en yzer daar uit te maken, schoon zy nooit een yzere hamer gezien, of van iemand anders de handeling daar van geleert hebben.

Weten de mineralen te smelten.

De dikwyls aangehaalde *Pater Tachart* stemt hier ontrent eenigermate met my overeen, wanneer hy in zyne Siamsche Reis pag. 110. zegt: *Vele verstaan zich ook voortreffelyk op de Mineralen, weten dezelve te smelten, en haar rechte hoedanigheid te geven; maken 'er echter niet veel werk van, misschien om dat in hun Land een grote menigte van Goud, Zilver-en koper-Aderen worden gevonden.* Want dat zy de Mineralen kennen, is buiten allen twyffel; en dat zy dezelve smelten, daar van ben ik ooggetuige. Of echter de oorzaak even dezelve zy, dat zy ze niet hoog achten, zal ik met stilzwygen verby gaan; ten minsten weet ik, dat ze om Goud en zilver niets geven. Zy maken nog wel wat werk van koper, om dat het braaf blinkt, als het glad gemaakt is, maar dat zy het zoo veel niet in waarde houden als yzer, ontstaat, om dat zy het laatste tot haar geweer, en het koper maar tot cieraad of smuk weten te gebruiken.

De veelheid of menigte van deze metalen onthoud hen niet van het smelten, maar het gebrek van het daar toe benodigt houd; en ook om dat zy niet weten, wat zy daar mede doen zullen; want het is op verre na zoo fyn en deugdzaam niet, als het Europeaansch, en zoude derhalven voor een geringe prys moeten worden verkoft. Daarenboven laat hare aangebore luiheid niet toe, veel droppels zweet daar mede te vergieten, maar zy zyn wel vergenoegt, wanneer zy maar zoo veel

ſmelten, als zy tot haar gebruik van noden hebben.

Vermids ik maar enkelyk heb gezien hoe zy het yzer ſmelten, zoo kan ik van geen ander metaal ſpreken, ten ware dat men insgelyks van de overige wilde oordelen.

Hoe zy het Yzer ſmeden.

De manier nu, hoe zy het yzer uit den yzer-ſteen ſmelten, beſtaat in 't kort hier in: Zy graven een vierkant ook wel een rond gat in de aarde, ontrent twee voeten diep, waar in zy een groot vuur ontſteken, om de aarde door en door heet te maken, daar na werpen zy zoo veel yzer-ſtenen daar in, als zy willen, rondom en boven de welke zy wederom een zeer heftig vuur maken, zoo dat door de ſterke hitte die ſteen eindelyk ſmelt en vloeibaar word.

Om dit vloeibaar yzer af te tappen, hebben zy nevens het eerſte nog een ander gat in de aarde gemaakt, het welk anderhalf voet dieper is, en vermids uit den ſmelt-oven een goot na het ander gat gaat, zoo loopt het vloeibaar yzer daar langs in het zelve, en word daar kout. Wanneer 'er geen ſtof meer loopt, ſtoken zy niet meer; den volgenden dag nemen zy hun geſmolten yzer, ſlaan het met ſtenen aan ſtukken, en maken door hulp van het vuur daar uit, wat zy willen, of van noden hebben.

Dat zulks zoo is, getuigt de Heer *Vogel*, welke in zyne Tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 76. aldus ſchryft: *Van een oud niets waardig ſtuk yzer weten zy zonder hamer of ander inſtrument net geweer te maken, nemende een ſtuk yzer zoo als zy het konnen krygen; zoeken een ſteen, die zeer vaſt en hard is; op denzelven leggen zy het yzer, en ſlaan het zoo lang met een andere ſteen, welken hen een hamer verſtrekken moet, tot dat zy het hebben gebragt in die form, waar in zy het hebben willen; vervolgens ſlypen zy het op een ſteen, en maken het zoo glad, dat men zou menen, dat een goede Duitſche geweer-Smid het gemaakt had.*

Smeden dezelve met zeer veel bequaamheid.

Schoon ik niet weet, of de gemelde Heer *Vogel* dit ſmeden wel ooit heeft gezien, hoewel hy het zelve zoo uitvoerlyk en duidelyk beſchryft, zoo is het echter gewis, dat hy den ſpyker wel op het hoofd heeft geſlagen, en dat ik 'er niet meer weet by te voegen, dan dat zy op die wyze ook zeer ſubtile dingen maken, en wel zoo fraai, dat ik geloof, dat het van een Europeaanſchen Meeſter niet fraajer en netter zoude konnen worden gemaakt. Want indien men hare pylen en *Haſſagayen*, welke kort hier na zullen worden beſchreven, aanziet, en daar nevens overweegt, dat zy nog hamer, nog tang, nog vyl, of eenig ander gereedſchap daar toe gebruiken, moet men op 't hoogſt verwondert wezen, en ten eerſten van die gedachten, dat zy dom of eenvoudig zouden zyn, veranderen, aangezien dit genoegzame blyken van een treffelyk en goed verſtand zyn.

Het is echter tyd deze materie, waar mede my lang genoeg hebbe opgehouden, ook te ſluiten, en aan een iegelyk vryheid te laten, van de Hottentotten te geloven, het geen hem gelieft; welke ſchoon zy uit de natuur gantſch ſtinkende en lui zyn, echter nog iets goeds, fraais en nets weten te maken, als de nood hen daar toe dwingt. Het is bewuſt, dat zy het Boeren-werk ook wel verſtaan, en alles zeer gemaklyk leren, 't geen zy zien. En indien hunne aangebore luiheid niet in den weg was, zouden zy zekerlyk den Europeanen niets ſchuldig blyven, maar allerhande vruchten, zoo goed als zy, queken of aanwinnen, maar door dezelve worden zy tegengehouden, en leven liever bekommert en ſchraal, als dat zy veel moeite

moeite doen, om een beter en geruster leven te lyden.

Besluit van dit Hoofdstuk. Ik hoop niet, dat dit Hoofdstuk verdrietig zal zyn gevallen, schoon het groter is uitgelopen, als ik gemeent had; de zaken, daar in vervat, konden niet korter worden verhandelt; daarenboven heb ik veel zaken met stilzwygen verby gegaan, om het gedult van den Lezer niet te veel tergen, zullende zich misschien in 't toekomende een gelegentheid aanbieden, om het onaangeraakte te melden.

IX. HOOFTSTUK.

Van der Hottentotten Nering en Hantering, welken zy onder elkander en ook met Vreemdelingen dryven.

Van der Hottentotten Nering en Handtering. De Schryver bewyst dat zy niet dom zyn. Der Hottentotten kostbaarste Koopmanschap zyn Olyphants tanden. Hoe zy onder malkander met Vee handelen. Wat zy voor waren verhandelen. Zy verhandelen hun geweer, als zy dubbeld daar van voorzien zyn. Kanna en kralen zyn by hen gangbare koopmanschap. Insgelyks Tabak en Dacha. Hoe zy met de Europeanen handelen. De Autheur heeft zelfs goed koop ossen en schapen gekogt. Wat zy liefst voor hun Vee hebben. Geven veel voor Tabak. Dienstwilligheid der Hottentotten. Hun trouwigheid.

Laatst hebbe ik van de handwerken, welke de Hottentotten onweetend verstaan en dryven, geloofwaardige Naricht gegeven, en twyffele niet, of dit Bericht zal niet onaangenaam zyn geweest, te meer om dat daar uit handtastelyk blykt, dat de Hottentotten te minder dom zyn, wyl zy nooit van iemand eenige onderwys of aanleiding gehad hebben, maar dat zy alles uit haar zelven hebben, en dat de dagelyksche noodzaaklykheid hen zodanig heeft aangezet, dat zy zich hoe langs hoe bequamer hebben gemaakt; zoo dat zy hedensdaags menigen Handwerks-man van Europa, ten minsten zodanig een, die niet veel acht op zyn werk slaat, zeer gemaklyk zouden beschaamt maken.

Van der Hottentotten Nering en Hantering. Vermids echter dit Bericht voor af is gegaan, en het nu tyd is, dat men moet zien, of zy alle hunne manufacturen tot hun eigen gebruik aanwenden, dan of zy dezelve ook aan anderen verkopen, verhandelen, of op eenigerhande wyze toekomen laten; zoo zal het den Lezer insgelyks niet onaangenaam wezen, als deze Materie een weinig dieper ingezien, en uit den grond verklaart word, om dat hare borgerlyken ommegang daar door meer zal schynen aan elkander geknoopt te worden, en de een genoodzaakt word, aan den anderen hier in de behulpzame hand te bieden; of anders wanneer 'er al geene handtering onder hen in zwang gaat, dat zy echter niet konnen ontgaan, elkander op dees of gene wys dienst te doen.

Wel is het waar, dat de goederen, welke zy konnen verhandelen, juist zoo veel niet zyn, en dat die meest in ossen, koejen, schapen en andere kleinigheden bestaan, aangezien zy nog goud nog zilver kennen, nog uit de aarde graven, schoon het nog zoo overvloedig in hun Land zoude worden gevonden, zoo als men re-

de heeft, om volkomentlyk te denken. Het kostbaarste, het welk in hunnen handel zoude konnen worden gezien, zyn buiten allen twyffel de Olyphants-tanden, waar van men 'er echter zeer weinig by hen vind, en men derhalven zoude konnen denken, dat zy dezelve aan de Inwoners van *Monomotapa* verhandelen, of wel aan de Portugeezen, welke zich op *Mossambique* en verder Landwaards in langs de rivieren hebben nedergezet; gelyk dan de Hottentotten, die aan *Terra de Natal* grenzen, zeer goede kennis van hen hebben, en ook met hen omgaan; waar uit dan licht is te besluiten, dat de genen, die dieper in het Land wonen, insgelyks naricht van hen hebben moeten; te meer om dat die van *Monomotapa* zelf handel met de Portugeezen dryven, en bygevolg de landen van de Hottentotten passeren moeten, alzoo dat beide die natien ook by de Hottentotten moeten bekent zyn.

Haar kostbaarste koopmanschap zyn Oliphants-tanden.

Edoch het zy hier mede hoe het wil; het is zeker, dat 'er veel Olyphants-tanden in hun land zyn, van welke dieren zy 'er ook veel doden en eeten. Vermids 'er nu zoo weinig Olyphants-tanden van hen te koop gebragt, of aan de Hollanders verhandelt worden, zoo moet noodzaaklyk volgen, dat zy dezen overvloed, welken zy gantsch niet weten te gebruiken, behalven dat zy armringen daar van maken, waar van 'er echter zeer veel uit eenen tand konnen worden gemaakt, aan anderen moeten verhandelen, 't zy aan die van *Monomotapa* of aan de Portugeezen. Ik weet my te erinneren, dat de voorheen gemelde Hollandsche Scheep-Kapitein, *Theunis Gerbrantszoon van der Schelling* in zynen dagregister heeft aangetekent, dat hy in *Terra de Natal* by een gevluchten Engelschman, die daar woonde, een gantsche kamer vol behalven verscheide andere stapels van zulke Olyphantstanden gevonden heeft, die hy van de aangrenzende *Monomotapensers* en naby gelege Hottentotten had gekoft; en welke hy daar na weder aan de Portugeezen, of aan de vreemde schepen, die daar komen, verhandelt had, zoo als de gemelde Kapitein zelf gezegt heeft.

Dienvolgens is het zeker, dat de Hottentotten insgelyks tot het dryven van handel genegen zyn, schoon hunne waaren in zoo weinig stukken en zoorten bestaan. Best echter zal zyn, wanneer ik ten eersten een onderscheid maak, en aanwys, met welke waaren zy onder elkander handelen, en welke zy aan Vreemdelingen, 't zy Portugeezen, *Monomotapensers* of Hollanders overlaten; zoo als ook op wat wyze zy hunnen handel dryven, en welke goederen zy voor betaling ontfangen en aannemen. Want vermids zy geen werk van geld of zilver maken, ook geen geld kennen, zoo als reeds veelmaals aangetoont is, zoo is het dienstig, dat de zaken worden genoemt, welke zy hoog in waarde houden, als het geld zelf.

Het is t'over bekent, dat zy aan elkander ossen, koejen, kalveren, hamels en Oojen verhandelen; niet echter, dat de geen, die dezelve overgenomen heeft, daar op zoekt te winnen, met dezelve weder over te doen, want zulks is aan hen niet licht toegelaten; maar liever, om dat de Handelaar, die doorgaans een arme duivel is, aan vee gerake, en zich nevens zyne vrouw en kinderen gemaklyk generen mogt. Komende hier door tot een begin van zyn verwachtende rykdom, welke alleenlyk in veel vee bestaat, zoo als reeds voorheen gemeld is. Wanneer hy een tamelyk getal daar van machtig is, kan hy of van de anderen eenige daar van overlaten, of dezelve aan de Hollanders tegen andere waaren ruilen.

Wat zy voor hunne Waaren verhandelen.

Vraagt nu de Lezer, of zy deze ossen,

oſſen, koejen, kalveren, ſchapen, enz. aan elkander vereeren, of waar mede zy dezelve betalen? zoo dient tot antwoord, dat zy niet veel houden van geven, ſchoon zy voor het overige zeer goedaardig en hulpryk zyn; maar dat de geen, die iets van den anderen wil hebben, met dingen moet voorzien zyn, welke den Verkoper aanſtaan, en welke hy voor betaling aanneemt. Deze dingen beſtaan of uit Elpenbene of yvore Ringen, Pylen, Haſſagayen, Pyl-koker en een Boog, welke t'eenemaal uitgearbeid zyn, wordende dezelve niet aangenomen, als de Verkoper dezelve niet volkomen geperfectioneert heeft.

Verhandelen hun geweer als ze dubbelt verzien zyn.

Een Hottentot zal ook niet licht om vee zyn geweer miſſen, en het zelve aan een ander verhandelen, ten zy hy met dubbeld geweer verzien is, om dat hy die ſtukken tot zyn eigen verdediging nodig acht; behalven dat hy daarmede op de jagt moet gaan, om 't wild te vellen. Derhalven houden zy hunne Pylen, Bogen, en Haſſagayen in zeer grote waarde, en poleren ze zeer ſchoon, zoo dat een Europeaanſch zoldaat zeer gevoeglyk een voorbeeld aan hen nemen kan, hoe hy met zyn geweer leven en het in ſtaat houden zal. Ik heb grote moeite gedaan, om diergelyk geweer van den Kapitein *Pegu* te kopen, maar heb het nog voor geld nog voor Tabak konnen bekomen, ſchoon hem zeer veel daar voor wierd geboden.

Kanna en kralen zyn by de Hottentotten een gangbare handelwaar.

Ontbreekt hen echter het geweer of wil hy zich zelven niet beroven, zoo preſenteert hy *Kanna* te ruilen, aangezien hy wel weet, dat hy daar voor het gezochte vee zal bekomen, ten zy de Verkoper reeds van Kanna genoeg voorzien was. En wanneer de Koopmanſchap hiermede ook niet wil ſlagen, zoo is zyne laatſte toevlucht tot de Europeaanſche waren, welke hy met zeer veel moeite als een huurling, 't zy Vee-hoeder of Koorn-maajer, enz. heeft verdient. Dezelve beſtaan doorgaans in Tabak, Dacha, koper en glaze kralen. Wanneer hy daar mede verzien is, neemt hy zynen weg weder na zyne Landsluiden, en ruilt daar voor zoo veel vee als hy daar mede bekomen kan.

Insgelyks Tabak en Dacha.

Alle deze waren zyn by hen in een tamelyke achting, en worden ſterk gezocht; zoo als ik met waarheid kan zeggen, dat jaarlyks eenige duizend pond Tabak van hen werden gerookt, ſchoon zy denzelven mengen, en niet zuiver gebruiken, om dat hy al te licht is, en zy 'er niet dronken van konnen worden. Om nu te eerder dol te worden, en zich daar na, zoo als zy het noemen, vrolyker te maken, mengen zy Hennipbladen, of na hare Taal, Dacha daar onder, en maken Buſchbaſch, die meer in het hoofd werkt, en hen lichter dronken of dol maakt.

Ondertuſſchen behouden de Kralen, voornamelyk de kopere den prys voor allen. Deels om dat zy zoo licht niet breken als de glaze; deels ook om dat zy zich zeer ſchoon laten maken, en hoe langer men dezelve draagt, hoe blinkender worden, zoo dat men zich daar in zou konnen ſpiegelen. Als deze Kralen daarenboven tamelyk groot zyn, en by na de grootte hebben van een Zuiker ert, zoo zyn zy te aangenamer. Zy geven voor dezelve zoo veel vee, dat de Bezitter ze zeer gaarn miſſen en afſtaan wil.

Zy konnen met voordeel onder elkander handelen.

Op zulke wys en met diergelyke waaren handelen zy onder elkander; en zulks met zoo veel eerlykheid en oprechtheid, als d'eene Koopman ontrent den anderen doen kan. Zy geven aan elkander ook veel meer voor hunne waaren, als aan de Europeanen; en kan een Hottentot voor een pond Tabak of een ſnoer kralen veel meer van zynen even-Hottentot handelen, als een Europeaan

peaan doen kan. Zulks blykt zonneklaar uit de handeling van den Kapitein *Claasen*, die met een zeer geringen provisie uitgezonden zynde, zoo veel weder t'huis bragt, als wanneer hedendaags een gantsch Corporaalschap uitgaat, en maar grote kosten veroorzaakt.

Wyl zy nu, zoo als gezegt is, onder elkander handelen, en met weinig moeite aan een tamelyk getal vee geraken konnen, zoo blykt immers genoeg, dat het geen, waar mede de Hottentotten worden beticht, verzonnen is: De meermaals aangehaalde Heer *Vogel* schryft in zyn Tienjarige Oost-Indische Reis *pag.* 70 uit een quade onderrechting het volgende van hen: *Zomtyds plegen zy stroperyen landwaards in na de provintie van Monomotapa en na de Sardini-Baay; beroven aldaar hare naburen van ossen, koejen, schapen, welke zy daar na tot een geringen prys aan de Hollanders verhandelen.*

Vogels valsch bericht.

Wederlegging.

Ik zegge, deze Beschuldiging is valsch, voor zoo veel die de Hottentotten in 't gemeen betreft; daar worden ook Rovers onder hen aangetroffen, en deze zyn de Boschjes-Mannen, zoo als voorheen reeds gezegt is, welke zich alleen op roven en stelen uitleggen, en zich daar mede generen, weshalven aan dezelve ook allen ommegang met andere Kraal-Hottentotten is ontzegt, behalven dat zy ook worden doodgeslagen, waar men ze aantreft. Daarenboven is hier voren reeds aangewezen, dat eenige gewissenloze Europeanen zelf hen geplondert en dezelve als kraajen dood geschoten hebben, en dat om zulks te wreeken, het aan menigen onschuldigen zyn vee weder gekost heeft. De beschuldiging van den Heer *Vogel* kan ook niet doorgaan om dat de diefstal een der schandelykste ondeugden onder hen is, welke altyd met de dood word gestraft; gelyk dit reeds voormaals uit *Pater Tachart* in zyne Siamsche Reis p. 101. en uit den Heer *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en naricht der Hottentotten *pag.* 9. aangewezen is.

Daar benevens wie word de losheid van deze beschuldiging niet licht gewaar; vermids de gemelde Heer *Vogel* twee plaatzen noemt, werwaards zy zouden stropen, leggende de eene plaats zeer ver en ruim 100 mylen van de Europeaansche grenzen, en de ander binnen dezelve ontrent 30 mylen van het Voorgebergte. Om vee van *Monomotapa* herwaards te dryven, zoude wegens de menigvuldige steile en hoge bergen en onwaadbaare wateren niet alleen moejelyk vallen, maar het vee zelf zoude onder weeg schier van honger moeten sterven. Van de *Saldanha* of *Sardinie*-Baay vee herwaards te koop te brengen, zoude met het contract, door de Illustre Compagnie met deze Volkeren aangegaan, stryden; behalven dat het zoude zyn tegen het eigen belang van het Land, het welk in geval van nood by de naburige Hottentotten altyd vee kan zoeken, en het gezochte ook willig en zonder moeite bekomt.

Meisters ongegrond voorgeven van haar Vee-handel.

Derhalven is de Heer *Vogel* in dit stuk zeer qualyk onderrecht, om dat zulks tegen alle ondervinding, ja zelf tegen het gezond vernuft stryd; en 't is hem niet beter in dit stuk gelukt als den Keur-Saxischen Konst, en Lust Tuinier, den Heer *Georg Meister*, welke in zynen Oost-Indischen Konst en Lust Tuinier pap. 244. zoo als zulks Heer *Marperger* in zynen keuken en kelder Dictionaris pag. 503. aanhaalt, met dit valsch bericht voor den dag komt: *De Hottentotten*, schryft hy *komen alle jaar op een zekeren tyd uit het land aan het Kasteel, of op de plaats, daar de Hollanders by de Kaap de Goede Hoop wonen; dryven grote kudden*

vee

vee met zich, legeren zich met grote hopen by dezelve, om dit hun vee aan de Hollanders te verruilen, 't welk haar grootste rykdom is. Het vee bestaat meest in Rundvee, Schapen en Geiten, welke de meeste onder hen heeft, is de rykste.

Zulks word wederlegt.

Ik wil niet ontkennen, dat het voor 50 of 60 jaren zoo is geweest, om dat uit de eerste schipvaart der Hollanders bekent is, dat zy hun vee van de Hottentotten aan strand of aan de zeekant gehandelt hebben. Na dat de Hollanders echter hier een vasten voet gekregen hebben, en 'er midlerwyl vele oorlogen tusschen beide ontstaan zyn, welke zonder bloed vergieten niet ten einde zyn gebragt, zoo is 't licht te denken, dat de Hottentotten, te meer daar de Colonie zich dagelyks in beter staat zette, en zelf machtig in vee wierd, niet moeds genoeg zullen hebben gehad, uit te komen, en vee te merkt te dryven. Daarenboven hebben zy ook niet aan het Kasteel konnen komen, om dat de Ruiter-stal aan de Zoutvliet expres daarom is gebouwt, om dat men toenmaals ook niet al te veel staat op hen dorst maken.

Hedendaags zoude dit uitdryven niets helpen, naardemaal de Illustre Compagnie den Handel met de Hottentotten voor een ieder van de inwoners heeft open gestelt, aangezien die reeds zelf komen, en hen den overvloed van hun vee afhandelen. Daar van daan komt het, dat men hedendaags klaagt, dat men niets meer zoo goed koop van de Hottentotten kan hebben, als voor dezen, schoon het meeste vee van de inwoners nog tegen den ouden prys gekoft word, als het welk een voorrecht is, dat de Illustre Compagnie aan de inwoners en niet aan ieder vreemdeling vergunt.

Wat zy Tapetjes-vee noemen.

Schoon ik reeds eenige jaren hier heb gewoont, hebbe ik nooit een zodanige optocht van Hottentotten met vee gezien, maar wel, dat zy jaarlyks eens of ten hoogsten tweemaal met eenige weinige ossen en schapen uit het Land zyn gekomen, en dezelve als *Tapetjes*-vee, of zoo als wy zeggen, tot een vereering aan den Gouverneur gebragt hebben. De laatste quamen in den jare 1708. na dat de nieuwe Gouverneur den Heer *Louis van Assenburg* was gearriveert; welke even dezelve zyn, waar van de Heer *Boeving* op aangehaalde plaats *pag.* 4 gewag maakt, wanneer hy zegt, dat zy schilden voor het hoofd droegen.

Houden gene tamme geyten.

Behalven zulk een optocht van Hottentotten, zal men 'er bezwaarlyk een anderen ja zelfs geen een zien, welke tamme Geyten by zich voeren; want schoon de Heer *Meister* hen dezelve zoo als de ossen en schapen toeschryft, zoo zal hy 'er echter zekerlyk genen by de Hottentotten hebben gezien, aangezien zy dit zoort van vee genoeg in het woeste veld vinden, en nooit tam houden. Edoch waar raak ik hene, naardemaal van de handeling met de vreemdelingen nog moet worden bericht?

Hoe zy met de Europeanen handelen.

Zy handelen met andere natien byna op dezelve wys als met hunne eige, mids dat zy een tamelyk onderscheid in den prys der dingen maken, welke zy in plaats van gereed geld aannemen. In plaats dat de eene Hottentot van den anderen 2 of 3 ossen, 7 of 8 schapen voor een pond Tabak kan krygen, moet een Europeaan met eenen os, 3 of 4 schapen te vreden zyn; zoo dat hy altyd maar half zoo veel voor zyne waar bekomt, als een Hottentot. Hier by blyft het niet, maar door dien zy weten, dat de Europeanen altyd andere goederen by zich hebben, zoo moet hy ook nog altyd iets toegeven, het mag wezen, wat het wil.

De Hollanders noemen dezen han-

handel Ruilen; anderen noemen denzelven troqueren; dezelve bestaat alleenlyk in Ruilen; te weten, om dezen handel te dryven, heeft men niet eenen duid van noden, en kryg ik voor myne goederen andere in de plaats. Ik heb reeds hier voren, wanneer van het schandelyk troqueren het een en 't ander wierd verhaalt, bygebragt, dat deze wyze van handelen, wanneer ze met eerlykheid gepaart gaat, de alleroprechtste is, vermids men het geen, dat men voor het zyne zal bekomen, voor ogen heeft, en alzoo niet wel kan worden bedrogen. Jegenswoordig zal ik maar met korte woorden aanwyzen, dat deze handel nog hedendaags in zwang gaat.

Hoe zy eertyds mer de Europeanen hebben gehandelt.

Het is onnodig deswegen de getuigenissen der ouden aan te halen, als die van *Ivertsen Lib.* IV. c. 19. *Anderson Lib.* I. c. 4. *Herport pag* 13. *Dapper p.* 626. en anderen, om dat 'er nieuwen voorhanden zyn, welke deze zaak genoegzaam zullen bekrachtigen. *Vogel* alleen kan tot een bewys verstrekken, en die zaak beslechten, aangezien hy in zyne tienjarige Oost-Indische Reis pag. 70. 71. aldus schryft: *Voor ruim* 80. *jaren, wanneer de Hollanders nog geen vasten voet aan de Kaap de Goede Hoop hadden, en Cornelis Houtman, en daar na de Admiraal Cornelis Matelief met hunne schepen daar eerst aanquamen, konden zy voor een staaf-yzer,* 30 *pond zwaar,* 9 *schapen ruilen; voorts voor een andere staaf, in drie stukken gebroken, te zamen* 70 *pond wegende,* 2 *vette ossen en* 3 *schapen, en wyders voor een snymes, een schaap; edoch jegenswoordig zyn zy in dezen handel wat meer beschaaft, en zy geven het vee niet tot zoo geringen prys; des niet tegenstaande komt een schoon schaap, de waardy der waare, welke hen aan yzer, kopere ringen en diergelyke daar voor word gegeven, gerekent, niet boven een halve daalder te staan.*

Een ander bericht.

Diergelyk meld ook *Merklin* in zyne Oost-Indische Reisbeschryving pag 1114. *Het vee,* schryft hy, *kopen zy goed koop voor koperdraad tot Armringen, Tabak, en diergelyke, zoo dat een groot stuk Rund-vee maar een kop-stuk kost.* Dienvolgens blykt dat, wanneer de Heer *Vogel* hier voren klaagt, hy zulks maar heeft ontleent van *Dapper*, of dat hy zulks zonder rede doet, om dat een halve daalder zoo als hy schryft, of een kopstuk, gelyk *Merklin* meld, voor een os niet voor veel kan worden gerekent.

Des Auteurs goed koop ossen of schapen kopen.

Ik weet zeer wel uit de ondervinding, dat wanneer ik een pond Tabak aan een Hottentot voor een os geef; een half pond voor een vetten hamel, en een vierdedeel pond voor een vet lam, een Tabaks-pyp of een spits glaasje met brandewyn daar onder gerekent, dat hy de koop zekerlyk niet afslaan, maar wel aanhouden zal. Wie zou dan in staat wezen om een rekening te maken, dat een pond Tabak en een Tabakspyp of een glaasje brandewyn, te veel voor een os zoude zyn? Het is geen sprookje, dat ik hier vertel, de dagelyksche ondervinding heeft het my nevens vele anderen geleert.

Vermids'er echter meer waaren, waar van in den beginne reeds genige melding is gedaan, van de Hottentotten konnen worden gehandelt, zoo zal het niet ondienstig zyn, aan te tonen, waar mede een eerlyke Handelaar, die onder hen zyn voordeel zoeken wil, en dezelve om dat zy weinig alhier te merkt brengen, bezoeken wil, zich verzien, en welke waaren hy moet met zich nemen, om zyn oogmerk te beryken; zynde alle Europeaansche waaren zonder onderscheid, aan hen niet even aangenaam. Van de Indiaansche die maar dienen om het lichaam op te

te ſchikken, of den buik met lekkerny te vullen, of eindelyk die tot pracht of hovaardy ſtrekken, maken zy gantſch geen werk, zoo dat het hoognodig is, des aangaande een onderrechting mede te delen.

Een ieder Handelaar, die omzichtig wil te werk gaan, ſlaat niet alle waaren zonder onderſcheid in, maar voegt zich na zynen ſtand, en welke hy weder aan den man kan brengen, en doet gene op, die by hem blyven bederven. Dit zoo zynde, moet iemand, die onder de Hottentotten met winſt wil handelen, alvorens een overſlag by zich zelven maken, of hy vee van hen handelen wil, te weten oſſen, koejen, kalveren, hamels of oojen, want Gyten hebben zy niet, gelyk ik reeds meermalen heb gezegt, of ſchoon de Heer *Meiſter* in zynen Ooſt-Indiſchen Kunſt en Luſtgaarden p. 244. hen dezelve toeſchryft, en in zulken geval, zal voor zodanig een niet dienſtiger zyn, dan zich van Tabak, Dacha, Tabaks-pypen, en kopere Kralen te verzien, waar voor hy altyd zoo veel vee kan ruilen, als hy begeert.

Wat men hen voor Olyfants-tanden bieden moet.

Is zodanig een van voornemen, om Olyfants-tanden van hen te handelen, is het nodig, om zich nevens den tabak, als de gangbaarſte waar onder de Hottentotten, van koper en wel voornamelyk glad koper te verzien, om dat blinkent metaal daar voor te bieden. Hier door worden zy aangezet, om en wat aangenaams voor den mond, en wat fraais, tot cieraad van het lichaam te bekomen. Als dan ſcheiden zy zeer gaarn van diergelyke tanden, en zulks voor een geringen prys, ſchoon zy nog zoo zwaar wegen; en heb ik 'er niet alleen een van dezelve maar verſcheide gezien, die hondert, hondert en twintig pond, en meer wegen, waar van het pond niet meer dan zes of acht Kruitzers Duitſch geld gekoſt had, en die het pond weder tot 30, 40 en 45 Kruitzers verkoft zyn.

Met welke waren men overal onder haar reizen kan.

De geen die maar onder hen reiſt, om het Land te bezien, of de Naturalien, zoo Gewaſſen, Mineralien, als Dieren, enz. te onderzoeken, behoeft niet beducht te wezen, dat hy van honger zal ſterven, ſchoon hy gene eetwaren met zich neemt, zullende aan vleeſch geen gebrek hebben, zoo lang zyn Tabak, Tabaks-pypen, Dacha en Brandewyn duurt. Is hy genegen, om wild te eeten, worden hen hazen, Ree-bokken, Steen-bokken en andere wilde dieren in overvloed gebragt, zoo hy maar Wyn, Brandewyn, zoo als ook glaze kralen of kleine ſpiegels daar voor wil ſpenderen.

Voor Boter, die wel eerſt dient gezuivert te worden, Struis en andere vogels eijeren, zoo als ook voor Melk, hoeft zodanig een ook niet te zorgen, zoo lang hy iets van de gemelde waaren by zich heeft; ja hy hoeft zelfs niet verlegen te wezen, hoe hy op reis onder dak zal komen, om dat ze voor hem een gantſch nieuw huis voor een ſtukje Tabak bouwen, daarenboven hout in overvloed brengen, om te koken en te warmen, en by nacht voor de wilde dieren zeker te zyn; daarbenevens brengen zy zoo veel lang gras, dat hy daar op gemaklyk kan ſlapen, als of hy op een bed lag.

Bevind hy zich landwaards in, en ver van 't ſtrand, zoo kan hy behalven de bovengemelde levens middelen, verſche en goede melk bekomen, welke zy voor een pyp Tabak warm brengen. Is hy graag na wat zoets, kan hy verzekert wezen, dat zy hem voor dat zelve preſent een gantſche zak met honing zullen ter hand ſtellen, waar van zy, achtervolgens het getuigenis van *P. Tachart* in zyne Siamſche Reis *pag.* 97. op een zekeren tyd, namelyk in het einde van den drogen tyd, een tamelyke quantiteit

titeit uit de holle bomen en klippen, werwaards de byen het dragen, inzamelen, en waar van hy, zoo als ik uit ondervinding weet, als hy het dikwyls probeert, honing-bier kan brouwen, 't welk, een weinig oud geworden zynde, zoo veel kracht heeft, als flechte Mede.

Heeft hy eindelyk gebrek aan brood, zonder het welk hy het vette vleesch niet kan genuttigen, zoo weten zy ook al wederom raad; want zy leveren niet alleen mager vleefch van wilde Herten of Bokken, maar zy verzorgen hem ook van hare koftbare en voedzame wortels, van de Hollanders *Ajuntjes* en van de Botanisten *Sifynrichium* genaamt. Komt hy echter weder aan de zee, hoeft hy wegens een goede maaltyd van vifch niet te twyffelen, mids dat hy ze zelf moet fchoon maken en koken als hy ze eeten wil, werdende dezelve hem voor andere kleinigheden in overvloed gebragt. Kortom men kan onder hen reizen, waar men wil, zonder voor hen bevreeft te zyn, mids dat men hen eerft geen overlaft aan doet, ja men kan verzekert wezen, dat men ze in alle ftukken ten dienften vinden zal.

Onder de Hottentotten kan men met weinig gelt winft doen.

Hier uit blykt, dat een Europeaan, die landwaards in reift, en vee, Olifants-tanden, of andere eetwaaren wil kopen of ruilen, voorzien moet zyn van Tabak, Dacha, Tabaks-pypen, koper en glaze kralen, meffen, eizer, kleine ftukjes van rood en geel koper, zoo als ook draad tot armringen, wyn en brandewyn, voorts van een weinig meel, om zich zelven te bezorgen, en andere diergelyke kleinigheden, welke alle by elkanderen gerekent geen 20 guldens zouden koften, waar mede hy zoo veel vee, Olyfantstanden, ftruis en andere Vogel-eyjeren, wyders allerhande diere-huiden, daar onder die van Leeuwen, Tygers, wilde paarden, Ezels, enz. als mede allerhande levensmiddelen, hier boven reeds gemeld, kan ruilen, zo dat van die 20 guldens ruim 200 guldens konnen worden gemaakt. Vermids dit voordeel als nu den komenden man door de neus word gedraait, en de Illuftre Compagnie zulks voor haar alleen houd, zoo menen zommigen, dat de onfchuldige Hottentotten met hunne waar in prys opgeflagen zyn, daar zy echter alles na den ouden prys blyven verkopen, zoo als aan de gemelde Illuftre Compagnie beft bekent is.

Die onder de Hottentotten wil reizen, moet van kruid en lood voorzien zyn.

Een Koopman of ander Reiziger, die van voornemen is, om eenigen tyd onder hen te blyven, en zyn voordeel of iets anders in 't oog heeft, moet verder, en boven alles van goed geweer, nevens kruid en lood wel verzien zyn; fchoon hy het niet zoo zeer van noden heeft wegens de Hotttentotten, als wel wegens de wilde dieren, om dat het lichtlyk kan gebeuren, dat zoodanig een by nacht door de roofdieren kan worden overvallen. Ik zoude met weinig moeite verfcheide zeldzame exempels konnen aanhalen, ten ware beducht was, dat zy te lang zouden vallen, dog daar zal op een andere plaats zich wel een gelegentheid op doen, om ze te pas te brengen.

Wat my aanbelangt, ik heb menigen nacht onder hen in hunne huisjes en ook wel in 't open veld doorgebragt; ik kan echter niets dan alles goeds van hen zeggen, om dat ze voor een kleine erkentelykheid alles bezorgden, wat ik tot myne zekerheid van noden had, en wanneer ik hen van de wilde dieren verwittigde, die my langs den weg ontmoet waren, toonden zy zich op 't hoogft verheugt, dat ik door dezelve niet befchadigt was; ja zy moedigden my niet weinig aan, op myne hoede te zyn, wanneer 'er by nacht al een mogt komen, en zy gaven my allerhande middelen aan de

de hand, hoe dat ik ze tot hulp zoude konnen roepen, en verzekerden my van hunnen trouwen byſtand.

Miſſchien zoude men konnen vragen, hoe komt het, dat men zulke menſchen, die zoo veel werk van Tabak, Brandewyn enz. maken, zoo vertrouwen kan, te meer om dat zy weten, dat men diergelyke goederen overvloedig by zich voert, als men onder hen reiſt? hier op dient, dat iemand welken zy kennen, of die maar bekende Hottentotten by zich heeft, zoo als ik altoos heb gehad, voor hen geen vrees ter waereld behoeft te hebben, om dat zy zoo als ik reeds heb gemeld, tot ſtelen en roven niet geneigt zyn. Daarbenevens weten zy, dat na een bekenden Europeaan ſterk gevorſcht word, welkers verlies zy daar na niet weinig moeten boeten, als zy geen waarachtig beſcheid van zyn dood geven konnen.

Trouwheit van deze menſchen.

Wanneer nu iemand met een genoegzame voorraad van zulke waaren by hen komt, kan hy dezelve zoo zeker vertrouwen, en ter bewaring geven, dan of hy dezelve in zyn eigen huis en onder zyn opzicht opgeſloten hield, vermids de Bewaarder, of de gene, die de goederen heeft aangenomen, zich eerder zoude laten doodſlaan, dan dat hy zich het minſte daar van zoude laten ontvreemden. Ik ben dikwyls verwondert geweeſt, wanneer ik dezen of genen iets toevertrouwde, en onder belofte van een zekere portie in bewaring gaf, dat ik het na verloop van zomtyds 14 dagen, 3 of 4 weken zonder de minſte lekkagie weder te rug ontfong.

Onbekende moet men niet vertrouwen.

Edoch zeg ik, dat men met hen moet bekent zyn, of dat men ten minſte bekende Hottentotten moet by zich hebben, want buiten dat zou het zoo gemaklyk niet in zyn werk gaan, om dat my het exempel van den voorgemelden Kapitein *Theunis Gerbrants van der Schelling* nog in verſche geheugenis is, die, om dat hy een goude boord om zyn Schippers muts droeg, welke hen in de ogen viel, wel haaſt het leven zoude hebben moeten laten, ten ware hy dezelve van zich geworpen, en ze aan hen ten preis gegeven had, waar na hy by hen welkom was. Ook ken ik een Stuurman, die als een vreemdeling aanquam, en aan een Hottentot een rol tabak van 20 pond te dragen gaf, in mening dat hy dezelve na huis zoude brengen, dog wanneer zy beide een weinig van ſtrand waren, vraagde de Hottentot aan den Stuurman, of hy wel kon lopen? En wanneer hy van ja antwoordde, pakte deze zyn biezen, en zeide, *loopt dan zoo je kond.* Waar op hy zynen weg landwaards in nam, en den Stuurman liet nakyken, zonder twyffel, om dat hy hem niet kende, en niet wiſt waar hy hem weder zoude vinden.

Wie dan onder hen bekent is, heeft zekerlyk niets te vrezen, maar die vreemd is, mag in den beginne wel een weinig op zyn hoede zyn, en niet te veel op hen vertrouwen, om dat onder de eerlykſte luiden toch dikwyls een bedrieger gevonden word. Van myne kant, ik heb geen rede van hen quaad te ſpreken, ſchoon ik reeds lange jaren onder hen heb gewoont. Ik zoude nog wel veel Inwoners, ja de meeſte vinden, die nevens my insgelyks zouden getuigen, om dat een ieder veel dienſt voor een geringe beloning van hen geniet.

Edoch genoeg van deze materie uit vrees, dat dezelve te verdrietig mogt vallen; derhalven is 't beſt, dat ik dezelve ſluit, eer myne gedachten zich wederom verder uitbreiden.

X. HOOFTSTUK.

Van de Kunsten, welke de Hottentotten met recht konnen worden toegeschreven; namelyk van 't zwemmen, werpen, vechten, visschen, jagen, lopen, enz. zoo als ook van hare Muziek, als mede van hun zingen en danzen.

Van de oeffeningen des lichaams by de Hottentotten. Valsch voorgegeven konsten der Hottentotten wederlegt. Zyn zeer geoeffent in lopen. Werpkonst verstaan zy ongemeen wel. Het vechten verstaan zy meesterlyk. Hare speeltuigen. Gom Gom is by hen een aardig musikaal instrument. Hoe hare Rommelpot gemaakt is, en hoe zy daar op spelen. Haar vocaal musiek. Haar danzen. Wat zy voor dieren gewoon zyn te jagen. Hoe hun pylen gemaakt zyn. Dezelve worden met slangen gift bestreken. Schieten zeer net. Beschryving van den boog, en pylkoker. Haar Hassagayen. Worden ook vergift. Hoe zy daar mede werpen. Wat by hun jagen aan te merken. Hoe zy een groot dier vervolgen. Nog een andere wys van jagen. Zy gebruiken hier toe diepe gaten, die zy in de aarde hebben gemaakt. Een bewys aan dien, die een groot dier heeft gedood. Hy word van een ouden Hottentot bepist. Wat hy te verwachtan heeft, die een Leeuw, Tyger enz. heeft gedood. Wat omtrent deszelfs vrouw voorvalt. Hottentotten verstaan het visschen beter, als sommigen menen. Hoe zy Roch vangen. Hoe zy visch met den angel vangen. Hottentotten zyn goede zwemmers. Haar zwemmen over grote Rievieren is merkwaardig. Welke plegtigheden zy verrichten, als zy uit het water komen. Besluit van dit Hoofdstuk.

Van de oeffeningen des lichaams by de Hottentotten.

OP de Handwerkzels en daar uit spruitenden handel, welke onlangs aangetoont heb, zullen niet ondienstig volgen, de kunsten, welke den Hottentotten met recht worden toegeschreven, als welke een rechte geschiktheid des lichaams aantonen, waar mede zy als van kinds gebeente begaaft zyn. Want hier ziet men van den beginne af, dat ik ze van de vrye konsten niet alleen, maar ook van alle andere afzondere, welke meer van de werking der ziele als des lichaams ontstaan, en dat ik blood en alleenlyk alhier zodanige verstaa, welke men in Europa *Exercitia* of lyfsoeffeningen zoude konnen noemen.

Valsch voorgegeve konsten der Hottentotten wederlegt.

Van *Olao Dapper* worden den Hottentotten zulke aardige konsten toegeschreven, welke meer na bygelovigheid, dan na de zuivere waarheid ruiken, indien 'er een waar woord aan was; want volgens *Erasmus Franciscus*, die deszelfs woorden in zynen verwonderenswaardigen overtogt van de Nederwaereld *pag.* 1209. aanhaalt, zoo schryft hy daar van in zynen *Afrika pag.* 626. op de volgende wyze: *Zy verbeelden zich zelven, dat zy den regen en wind konnen ophouden, 't welk zy pogen, op deze wyze te doen: Wanneer zy willen, dat het niet meer zal regenen, leggen zy een gloejende kool op een spaantje, in een kuiltje, het welk zy in de aarde hebben gemaakt, en op die kool een handvol hair, 't welk zy uit het hoofd hebben getrokken. Dat hair beginnende te stinken, maken zy het kuiltje met zand toe, maken haar water daar op, en lopen eindelyk met groot geschreeuw weder weg. Als zy begeren, dat de wind*

wind gaat leggen, zoo houden zy een van smerigste vellen op een langen stok hoog in den wind, zoo lang tot dat het vel van de stok is gewaait, en als dan verbeelden zy zich gantschelyk, dat de kracht van de wind op dit vel gebroken is.

Dat zouden zekerlyk, zeg ik, al twee fraaije kunsten zyn, welke indien zy waar waren, de derde zeer licht zouden konnen maken, namelyk om regen te krygen, wanneer dezelve lang en byna den gantschen zomer achter blyft, om dat zy alsdan in plaats van den heftigen Zuid-Oosten wind den regen wel benodigt hadden; zeker dit zouw hun beter te pas komen als den wind op te houden, en daar door te grotere droogte te veroorzaken, waar door lof en gras gantschelyk verdort word, 't welk anders door den zoelen wind nog word gematigt. Zy komen hier ontrent niet weinig met de lappen overeen, waar van zulks insgelyks voorgegeven wierd; dog ik acht dat zulks van hen zoo onzeker en onwaar is, als van de Hottentotten, van de welken ik nooit diergelyks gehoort of gezien heb; en kan het wel zyn, dat de gemelde *Dapper* zulks heeft horen zeggen, en dat hy het voor een zekere en ontwyffelbare waarheid heeft aangenomen, om het qualyk te boek staande leven der Hottentotten nog te zwarter te maken.

Het zy hier mede hoe het zy, het is zeker, dat de Hottentotten van deze bygelovigheid vry zyn, en zouden zy, indien iemand een diergelyke gekke vertelling deed, niet alleen lustig daar over lachen, maar ook vast geloven, dat de Europeanen vry bygeloviger waren, als zy gedacht hadden, wyl zy ieder sprookje voor een ongetwyffelde waarheid aannemen, zonder te onderzoeken, of zulks wel op gronden steunt, of wel mogelyk zoude konnen zyn; want daar wy ze als Afgodendienaars achten, en zoo veel opgeven van onzen Godsdienst, geloven wy echter, dat zy in de Almogendheid Gods tasten, en regen en wind naar welgevallen maken konnen, 't welk echter achtervolgens onze eige Leer en vaststelling, aan de Almogendheid Gods alleen toekomt, zoo als zy mede opentlyk bekennen, en hier voren in het aantonen van hunnen Godsdienst aangewezen is.

Haar konst om te lopen.

Met beter recht en vry meer waarheid, moet men hen de kunst van snel lopen toeschryven, als waar in zy alle Europeaansche Lopers, hoe bequaam en geoeffent, overtreffen en beschaamt maken, aangezien zy achtervolgens het getuigenis van den Heer *Vogel* in deszelfs tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving *pag.* 70., daar in zoo zeer geoeffent zyn, dat een welberede Ruiter genoeg te doen heeft, om een Hottentot te achterhalen. Ja ik derf wel zeggen, dat geen Ruiter, schoon hy het beste paard onder zich hadt, het tegen een Hottentot zal uithouden, als hy zyn paard niet wil dood ryden, daar echter een Hottentot zoo weinig van vermoeitheid zal klagen, als of hy stil had gezeten, en ook wel aannemen, zulks eenige dagen achter malkanderen te doen, 't welk een ander Loper gantsch niet doen kan.

De oorzaak van hun snel lopen.

Ik mag geen meer getuigenissen uit *Saar Boeving*, *Tachart* en anderen aanhalen, om dat my erinnere, dat zulks reeds voorheen geschied is; de oorzaak echter, waarom zy zoo snel konnen lopen, is toenmaals niet bygebragt, maar de verscheide meningen, welke men daar van by de Schryvers vind, zyn alleenlyk aangehaalt en gezegt, dat zy dezelve zelfs twyffelachtig maken, om dat de Hottentotten den eenen dit en den anderen dat daar van wys maken, en de rechte oorzaak verborgen houden.

De meesten zeggen wel dat het komt door het uitsnyden van den linker zaatbal; edoch schoon het eenig-

eenigzins daar toe mogte helpen, zoo acht ik niet, dat zulks de rechte en ware oorzaak is, zoo als elders insgelyks aangetoont is. De Heer *Boeving* geeft nevens deze, twee andere oorzaken in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottentotten, wanneer hy *pag.* 5. zegt: *Deze ſnelheid ontſtaat door het veel ſmeren en de lichte kleding.* En hoewel men niet kan ontkennen, dat het ſmeren daar toe veel zoude konnen helpen, zoo lykt zulks insgelyks nog de rechte oorzaak niet te zyn, om dat de wyven als dan ook ſnel moeſten konnen lopen, welke in het ſmeren, zoo als hier voren reeds is gemeld, den mans niets toegeven, maar daar na al ruim zoo ſterk ſtinken als de mans.

De lichte kleding vind vry meerder indruk op myn gemoed, als een van de beide voorgaande reden, om dat bekent is, dat de Europeaanſche Lopers ook gantſch dunne en lichte klederen dragen. Daarenboven is dit nog wel het voornaamſte, dat zy in geen gewricht gebonden zyn; maar dat alle hunne klederen los om het lyf hangen, zoo als hier voren beſchreven is; en als zy in 't lopen zyn, konnen zy ook heel gemaklyk de Croſs van den hals nemen, en dezelve op een ſtok op ſchouwder dragen, of om den arm draajen, en worden alzoo door niets ter waereld verhindert, het welk de Europeaanſche Lopers niet konnen doen.

Als ik nu by deze waarſchynlyke oorzaken voeg, dat zy van der jeugd af in 't lopen worden geoeffent, en dat zy op de jagt zynde, het wild met lopen vervolgen, en niet aflaten, tot dat zy het moe gemaakt en gedood hebben; ook in hunne oorlogen, welke zy tegen elkander voeren, nooit ſtil ſtaan, ſchoon zy op elkander ſchieten, zoo dunkt my, dat ik de rechte oorzaak, waar door zy zoo ſnel konnen lopen, tamelyk na heb getroffen, en zal my niemand licht van een miſtaſting of gantſchelyke onwaarheid konnen beſchuldigen.

Behalven dit ſnel lopen, konnen zy ook zeer net met ſtenen, en korte ſtokken, zoo als ook met *Haſſagajen* en alle andere harde en bequame dingen werpen; zoo dat de Heer *Vogel* in zyne tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 76. hen reeds den lof heeft gegeven, dat het by hen niets nieuws was, dat een Hottentot met een ſteen 100 ſchreden ver een perk van een gulden in den omtrek konde raken: dit doen zy niet eens of tweemaal, als of zy het maar by geval raakten, maar tien malen en meer achter malkanderen, zonder eene reis te miſſen. Werpkonſt

Het aanmerkelykſte by dit werpen voor een toekyker is, dat hy onmogelyk kan begrypen, hoe zodanig een Hottentot doelen of raken kan, om dat hy geen ogenblik ſtil blyft ſtaan, maar in een geſtadige beweging is, lopende dan voorwaard, dan achterwaards, dan ter zyde, en dravende dan gebukt en dan weder overend; heen en weder, terwyl hy den ſteen zoo gezwind werpt, eer men zulks voorziet, en raakt echter met alle zyne grimaſſen het voorgeſtelde perk zoo net, dat men moet zeggen, dat de beſte Schutter niet beter het wit zoude hebben konnen raken. Zy ſtaan by het werpen niet een ogenblik ſtil.

Zy konnen niet alleen zoo net werpen met ſtenen, maar ook met hunne *Kirri* en *Rakkum*-ſtok, zoo als ook met hunne Haſſagayen, zoo dat hen niets kan voorkomen, waarmede zy deze kunſt niet konnen verrichten. Ik heb dikwyls met verwondering gezien, als zy uit ernſt of jok na elkander wierpen, om dat zy altoos de plaats alwaar de party geſtaan had, of hem zelven zekerlyk raakten, wanneer hy zich niet door draajen en buigen of lopen daar van bevryde. Ook heb ik dikwyls gezien, dat

zy

DER HOTTENTOTTEN MUSICAALE INSTRUMENTEN
1 GOM-GOM 2 ROMMELPOT etc.

· I. Zeeman inv. et fecit 1727

zy met hunnen *Rakum*-ſtok een Haas, Ree of Steenbok, in eene reis dood wierpen, zoo dat de ſtok of in 't lichaam bleef ſteken, of dat het wild op een andere wys daar door gedood wierd.

Dit net werpen heeft hen miſſchien gelegentheid gegeven, om op een verdediging bedacht te zyn, en zich in 't vechten en afweren te oeffenen, welk beide zy ook zoo meeſterlyk verſtaan, dat de aangehaalde Heer *Vogel l. c. pag.* 76. zich niet heeft ontſien, van hen het volgende te getuigen: *Zy weten zich*, zegt hy, *met lange ſtokken te defenderen, ja zy zyn daar in zoo geoeffent, dat zy een ſteen, welken men na hen werpt, konſtig met den ſtok weten van haar lyf af te ſlaan en te weren.*

Dikwils ben ik aanſchouwer geweeſt, wanneer zy zich of uit ernſt of uit jok daar in oeffenden, en derf ik met waarheid zeggen, dat het al zeer aangenaam om te zien is. Want zy lopen van elkanderen en werpen malkanderen met ſtenen, *Rackum*-ſtok of ook met hunne lange *Haſſagayen.* Wanneer de party het geworpene ziet aankomen, gaat hy zelden van zyn plaats af, ja zelfs bukt hy zich niet als hy maar zynen *Kirri* in de hand heeft, dat hy het zelve daar mede kan afpareren. Vervolgens lopen zy weder dicht by elkanderen, en houden de gemelde Kirris in de handen voor zich of boven het hoofd, en doen daar mede zulke aardige ſtoten, dat men niet weet, wat men van die aardige kunſt zal denken, en twyffelt of een Europeaanſche ſchermmeeſter dit wel beter zouw klaaren als een Hottentot, te meer als men ziet, hoe konſtig zy deze laatſte houw en ſteek weten af te keren.

Ik hou my t'eenemaal verzekert, dat wanneer een bequaam en wel geoeffende ſchermmeeſter met een Hottentot zoude vechten, en dat zy beide eenerlei geweer hadden, de ſchermmeeſter of beſchaamt hene zoude moeten gaan, of ten minſten dat hy niet veel op zyne bequaamheid zoude hebben te roemen; om dat zy zoo wel valſche quinten en zy-ſprongen weten te maken als een ſchermmeeſter, en vry wat beter en vaardiger.

By den ſchermmeeſter zal zich de Dansmeeſter niet qualyk voegen, welke kunſt de Hottentotten insgelyks oeffenen, dog haar danzen verſchilt zoo ver van het onze, als Holland van Afrika legt; des niet tegenſtaande zal ik het mede onder den rang van hunne kunſten ſtellen; maar wyl 'er niet wel zonder muſiek kan worden gedanſt, zal het niet ondienſtig zyn, de muſiek te laten vooraf gaan, waar na ik ook zal zeggen, de wyze welke zy in 't danzen gebruiken, en aantonen, dat dit danzen onderſcheiden is van het danzen, het welk zy by hunnen Godsdienſt doen, zoo als eertyds reeds gemeld heb.

Wat haar muſiek aanbelangt, dezelve is niet wel in de Figuraal en Vocaal muſiek te verdelen, om dat de eene buiten de andere zelden of nooit word gehoort. Ondertuſſchen zal het nodig zyn, de nodige ſpeeltuigen van de Figuraal-Muziek eerſt te beſchryven, welke met die van de Europeaanſche zeer weinig overeenkomen. Een van dezelve is ook by de ſlaven gemeen, en kan ik derhalven niet wel zeggen, of dezen het van de Hottentotten, of de Hottentotten het van de ſlaven uit andere landen ontleent hebben; by beiden van dezelven is het bekent met den naam van *Gom-Gom.* (Van haar Muziek.)

Deze *Gom-Gom* is een ronde Boog van vaſt taai houd als Olyf of yzer-hout. Dezelve word met een middelmatige ſnaar, byna als de Second of A. op de Viool, beſpannen, welke ſnaar zy zelven van ſchaapdarmen, of zenuwen maken. Aan het eene end, daar ze aan den Boog word vaſtgebonden, (Gom-Gom is by hen een aardig muzikaal Inſtrument.)

den, maken zy een afgeſneden en geſplete penneſchacht vaſt, welken zy nevens de doorlopende ſnaar in den mond houden, op dat het dreunen van de ſnaar haar niet zeer zou doen, en aan de ſnaar ook den ordentlyken klank niet benomen worde, welken zy door het inhalen en laten gaan van den adem formeren. Wanneer zy een volſtemmige *Gom-Gom* willen maken, zoo als men ze ook eenvoudig, ſlecht en op de jegenswoordig beſchreve wys heeft, zoo ſteken zy aan het ander einde, eer de ſnaar aan den boog geſpannen en gebonden word, een Cocos of klapper-note ſchaal, die door gezaagt en van binnen ter dege uitgeholt en van alle aanklevende huidjes gezuivert is, welke als de Reſonans geven moet.

Hoe zy met de Cocos-noot den toon maken.

Van deze Cocos-noot word van boven maar een derde deel afgezaagt, het welk men hier wegwerpt, of anders aan een ſlaaf geeft, om daar uit te drinken. Het overige en grootſte deel maakt men op de gemelde wys aan de ſnaar vaſt, zodanig, dat de gaten niet te diep benedewaards moeten worden geboort, welke daarenboven ook recht tegen elkander over moeten ſtaan, op dat de overige ſchaal te beter aan den boog kan ſluiten. Om dat nu de ſchaal of klank van de ſnaar daar in als in een ronde holte weerſtuit en zich vermeerdert, zoo klinkt het inſtrument niet alleen veel beter, maar zy konnen ook door de beweging van de gemelde Cocosſchelp allerhande tonen maken, welke men op een ander inſtrument, zoo eenvoudig als dit, zoude konnen practiſeren.

Wanneer drie of vier *Gom-Gommen* van verſcheide ſnaren by elkanderen zyn, en de genen die daar op ſpelen, wel met elkanderen overeenſtemmen, zoo maakt het een zachte en aangename muziek, waar van niemand door het te hard geluid het hoofd zeer doet, maar het gehoor lieflyk geſtreelt word; en weet ik my te erinneren, dat ik eens na het ſpelen van twee Hottentotten heb geluiſtert, die in een ſtille nacht een zeer aangenaam nacht-muziek op hare wys te zamen maakten. Wanneer echter bequamer als Hottentots vingere daar aan quamen, en eens de handeling ter dege daar van hadden, zoude de lieflykheid verder groter wezen, en dit ſpeeltuig zoude na verloop van tyd tot meerder volkomenheid konnen worden gebragt.

Hoe hare Rommelpot gemaakt is en hoe zy daar op ſpelen.

Behalven de *Gom-Gom* hebben zy een ander Muzikaal-Inſtrument het welk een aarde pot is, van zodanigen vorm, als zy zelven maken, en elders beſchreven is; en nemen zy daar toe een groten of kleinen pot, zoo als zy willen. Zy overtrekken denzelven met een ſchaapvel 't welk bereid is. Zy binden het zelve met hunne riemen of zenuwen zeer vaſt en ſtyf geſpannen daar over; daar na ſpelen alleenlyk de wyven (en nooit de mans) daar op met hunne vingers, en ſlaan daar op zoo als in Braband en te Duringen in Saxen op den Rommelpot geſpeelt word, behalven dat dezelve hen ook by hunne vrolykheden en danzen voor een trom of keteltrom verſtrekken moet, konnende op dezelve ook gene andere tonen worden gemaakt, als op een keteltrom, zoo als men uit de volgende muzieknoten zien kan:

Welke tonen men daar op maken kan.

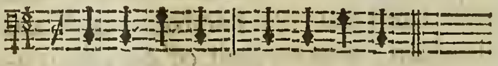

Haar Vocaal-Muziek.

Wanneer zy dezen Rommelpot gebruiken, en daar op ſpelen, bedienen zy zich daar onder van Vocaal-Muziek, en ſchreewen allen te gelyk: *Ho*, *Ho*, *Ho*, *Ho*, op de volgende wyze op Noten geſtelt:

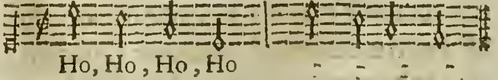

Dit

Dit geſchreeuw duurt dikwyls een vierdedeel uurs na malkanderen, of zomtyds langer, na dat'er liefhebbers zyn, die 'er onder danzen. Dit geſchreeuw is voor zich zelven zeer onaangenaam, ten zy de Rommelpot in behorige harmonie daar onder word geſlagen, en het geſchreeuw in diervoegen word geſchikt, dat de tweede eerſt begint, wanneer de eerſte reeds eens *Ho* heeft gezongen, en de derde, als de twede het eerſte *Ho* heeft geeindigt, en de vierde den derden in een behoorlyke order volgt, wanner het nog eenigzins na een overeenſtemmende Muziek gelykt: Ondertuſſchen valt ze den toehoorders ten laatſten verdrietig, wegens den langen teem en het hard geſchreeuw, om dat zy gene andere wyze van zingen kennen.

Ik weet niet, dat zy behalven deze twee Muzikaale Inſtrumenten eenige andere by hunne vrolykheden gebruiken; ſchoon *P. Tachart* nog eenige andere uit het aan hem ter hand geſtelt Lateinſch Bericht by brengt; zie in zyne Siamſche Reis van de *Namaquas pag.* 104. alwaar hy uit het gemeld Bericht ſchryft, dat een *Kapitein* aan de toenmaals uit gezonde Verſpieders de eer had gedaan, van hen, verzelt van 50 mannen en zoo veel vrouwen en vryſters te bezoeken: De mannen, zegt hy wyders, hadden ieder een fluit in de hand van zeker Riet, zeer fraai gemaakt, die een heel aangenaam geluid van zich gaven; wanneer de Overſte hen een teken gaf, begonnen zy allen te zamen op hunne inſtrumenten te ſpelen, terwyl de vrouwen en vryſters zongen en in hunne handen klapten.

P. Tacharts valſch geroemde Muziek der Hottentotten.

Een ander. *Pag.* 108. *ſeqq.* van de Siamſche Reis, vertelt hy uit den mond of uit het verhaal van den Gouverneur *Simon van der Stell*; namelyk: dat hy by een zeer volkryke natie gekomen zynde, zyne Trompetters en andere Muzikanten had order gegeven, zich te laten horen, en dat die Natie, zoo dra zy het geluid van de gemelde Inſtrumenten hoorden, tropswyze by hem waren gekomen, om hare Muzikanten, die byna uit 30 perzonen beſtonden, insgelyks te laten horen, van dewelken ieder ſchier een byzonder inſtrument had. De gene, zegt hy wyders, die in 't midden ſtond, had een zekere Kromhoorn, die zeer lang en van een gedroogde oſſe-darm gemaakt was; de anderen hadden pypen, en van Riet gemaakte fluiten van verſcheide grootte. Zy boren, zegt hy, hunne inſtrumenten, byna als wy, dog met dit onderſcheid, dat 'er maar een gat is, 't welk van het eene end tot het ander gaat, en veel wyder is, als in fluiten en kleine pypen, welke men doorgaans by onzent heeft. Om dezelve te doen ſtemmen, bedienen zy zich van een cirkel, welke in 't midden een kleine opening heeft, die zy met een houtje in 't Riet na voren en na achteren ſchuiven, na dat zy den toon willen hebben. Zy houden hunne inſtrumenten in de eene hand, en met de andere drukken zy hunne lippen daar aan, op dat de wind in de darm of 't Riet gaat. Deze Muziek is gantſch niet kunſtig maar eenvoudig; hoewel dezelve nog redelyk wel ſtemt. De gene die als Cantor of Directeur van de Muziek is, laat alle zyne Muzikanten de inſtrumenten na de naaſt hem leggende kromhoorn ſtellen, waar na hy hen het ſtuk geeft, 't welk zy ſpelen zullen, terwyl hy met een langen ſtok, die elk een zien kan, den maat ſlaat.

Tot nu *P. Tachart*, waar over ik verwondert ben, dat hy zulk eenvoudig en belachelyk Bericht voor geloofwaardig aangenomen heeft, daar hy anders een zeer omzichtig man geweeſt is: Ondertuſſchen zal ik van deszelfs hier voren aangehaalt Bericht niets melden,

Wederlegt zich zelven.

den, om dat zulks nog eenigen ſchyn van waarheid heeft, vermids niemand kan twyffelen, dat men uit een zoort van Riet, 't welk miſſchien met Biezen of Spaanſch-Riet zeer wel overeenkomt, en waar uit de Wayers, of Zydewerkers de ſpoelen maken, of de Muzikanten ook hun Riet tot Schalmeien en Houtboën nemen, insgelyks fraaje en wel uitgewerkte fluiten zoude konnen maken, die by voorbeeld, als Schalmeien zyn. Maar dat men een darm zoude konnen bereiden, om daar na een Kromhoorn daar uit te maken, heb ik nooit gehoort, nog by een Auteur gelezen.

Genomen ook, dat zulks konde geſchieden, hoewel het een tamelyke dikke, wyde, en buiten twyffel een Darm van een Olyfant of Rhenoceros moeſt geweeſt zyn (om dat de opening zoo wyd opgegeven word) die 'er echter zoo overvloedig niet te bekomen zyn; zoo is, zonder van de veelheid der Inſtrumenten te ſpreken, welke hier zoo verſcheidentlyk worden opgegeven, dat ieder ſchier een byzonder inſtrument moet gehad hebben, dit echter een ongeloofwaardige omſtandigheid, dat door toedoen van een cirkel waar van deze natien gantſch niet weten, en welke zy nooit, of ten minſten zeer zelden gezien hebben, een ſtemmend geluid zoude konnen te weeg worden gebragt, met dezelve in het gemaakt doorgaande gat te ſteken.

Verder is deze omſtandigheid zeer ongeloofwaardig, dat zy de lippen met de eene hand als aan het mond-ſtuk zouden drukken, om den wind daar in te krygen; even als of een bereide Darm door het geſtadig blazen niet vochtig en by gevolg week zoude worden, en met 'er tyd toevallen, en alzo de doortocht voor alle wind ſluiten.

Eindelyk ſtryd dit voorgeven met de waarheid; dat de Directeur van de Muziek een Air om te ſpelen zoude voorleggen, om dat ze behalven het hier voren aangehaalde *Ho*, *Ho*, *Ho*, *Ho*, van geen andere Motets weten; ten minſten heb ik 'er geene andere gehoort, ſchoon ik lange jaren onder hen doorgebragt, en verſcheide natien bezocht heb.

Derhalven houde ik deze gantſche vertelling van den Heer *van der Stell* voor een loutere fabel, als van wien ik reeds elders hebbe gezegt, dat hy van een mug een Olyfant kon maken. En weet ik niet, of *P. Tachart* zich hier in niet heeft misgrepen, ten ware ik zeggen wilde, dat hy geloof daar aan had geſlagen, ten gevalle van den Heer *van der Stell*, en dat hy had gepoogt, om anderen zulks ook voor waarheid te doen aannemen, om dat de Heer *van der Stell* het had verhaalt. Edoch was deze Heer hem zoo wel bekent geweeſt, als aan my, zoude hy wel hebben geweten, dat alle deszelfs vertellingen van een hoop onwaarheden verzelt waren.

Het Scheepsvolk laat de Hottentotten om byzondere oorzaken danzen.

Maar waar wyden myne gedachten? ik moet immers als nog van het gezang en geklank tot het danzen te rug keren, het welk alhier myn voornaamſte inzicht is geweeſt. Daar van ſchryft de Heer *Vogel* ter loops in zyne tienjarige Ooſt-Indiſche Reis *pag.* 75. te weten, dat zy het aan ſcheepsboord zonder inſtrumenten moeten doen, dat zy altyd moeten danzen, als zy ſcheep komen, en dat men ze anders niet laat gaan; zulks zoude altyd geſchieden in een kring, en onder geklap der handen, en zingen. Hier by dient echter te worden waargenomen, dat het Scheepvolk, het welk of geen Hottentotten gezien, of gantſch geen omgang met dezelven gehad heeft, zulks niet zoo zeer doet, om hen te zien danzen, maar om daar door gelegentheid te hebben, van onder het ſpringen en huppelen, voornamelyk als de brande-

brandewyn of Arak in het hoofd zit, het mannelyke lidt en d'uitgesneden *Testiculum* te zien, waar toe als dan zeer licht te geraken is.

Aadige aard van danzen.

P. Tachart beschryft het danzen der *Namaquas* een weinig uitvoerlyker *loc. cit. pag.* 104. op de volgende wys: *De mannen en wyven danssen alzoo in 't rondt, de mannen sloegen in de rechter hand en de wyven in de linker, zoo lang als een oud man, die in 't midden stond, met een stok in den hand de maat sloeg, en hen daar door hielp de* Cadence *recht te treffen.* En *pag.* 109. schryft hy van de Hottentotten, waar by de Gouverneur *Van der Stell* is geweest: *Haar danzen bestaat in springen en zekere bewegingen der voeten, terwyl zy op de plaats staan blyven. De vrouwen en vrysters beslaan een groten kring rondom de Danzers, en klappen alleenlyk met de handen en zomtyds met de voeten, by de* Cadence. *Niemand als de Muzikanten veranderen onder het danzen van plaats, behalven de Opziener van het Muziek, die nooit stil staat, om de stemmen en de maat te regeren.*

Wat verder van haar danzen waar te nemen is.

Wanneer den Lezer vraagt, wat ik fraais daar by hebbe waargenomen, en ter zelver tyd het gantsche danzen een weinig omstandig en uitvoerlyk zoek te horen, gelieft hy te letten op deze volgende aanmerkingen: Als den Hottentotten iets aangenaams overkomt, by vooorbeeld, als 'er *Sam Sam*, of vrede onder hen word gemaakt, of als zy anders iets aangenaams horen, laten zy hare vreugde door het danzen zien, en gaat het zekerlyk zoo weinig aandachtig toe, als by een boere Kerk-wyding, schoon deze by hunne vrolykheden nog te eeten of te drinken hebben, daar de boeren in tegendeel zich dan gemeenlyk vol zuipen. Daarenboven achtervolgen zy dit danzen den gantschen nacht, zonder eenige spys of sterken drank te nuttigen, terwyl hunne buren door het vervaarlyk schreeuwen zoo weinig konnen slapen als zy zelven.

Waarom haar danzen lang duurt.

Want vermids ieder dans dikwyls een uur duurt, en nooit meer dan ten hoogsten twee paar gelyk danzen, zoo zoude een ieder geen beurt konnen krygen, als het binnen drie of vier uuren gedaan was. Derhalven nemen zy een gantsche nacht, en knopen zomtyds ook nog wel een stuk van den volgenden dag daar aan, en halen alzoo haar hert ter dege met danzen op; zonder echter dat men moet denken, dat zy moede worden, want zoo dra de lange dans aan dees of geene bezwaarlyk valt, gaat hy op zyne hurken zitten en komt ten eersten een ander in zyn plaats, die zyn party neemt, en den dans vervolgt.

De mannen zitten ordentlyk in een ronde kring naast elkanderen op de hurken, welkers omtrek door de wyven word vergroot, op dat dezelve voor de Danzers niet te klein zoude vallen, en zy alzoo te zamen eenen kreits uitmaken, waar in daar na de dans geschied. Zoo dra men op de *Gom-Gom* begint te spelen, zoo laten de wyven den Rommelpot horen, terwyl de andere wyven met handgeklap en alle te zamen met zingen daar toe stemmen, waar op ten eersten Liefhebbers opkomen, die den dans beginnen; gelyk 'er dan maar eene vrouw overend hoeft te gaan staan, en met de voeten te trentelen, zoo dat een van de mans het risselen van de ringen hoort, wanneer hy ook opspringt, en aan de Danster een Danzer verstrekt.

Vermids zy nu niet naast elkander staan, of elkander by de handen hebben, het welk nooit geschied, maar recht tegen elkander over staan, byna als by een Franschen dans de manier is, zoo hebben zy wel een half quartier uurs van noden, eer zy de breed-

te van naauwlyks tien ſchreden by elkander danzen. Dikwyls komen zy zelfs in 't geheel niet by malkanderen, maar nemen onder het danzen een draai, en keren elkanderen den rug toe; en is het voornaamſte en zeldzaamſte daar by, dat de Danſter nooit de oogen opſlaat, maar altoos gebukt huppelt, om te konnen zien, of de voeten, die in de eene reis nooit een hair naauwer als in de andere reis moeten ſtaan, ter dege worden gezet.

Deze zelve Danſter mag ook niet een Lid aan haar lichaam onbeweegt laten, maar is gehouden nevens de andere wyven te zingen, in de handen te klappen, en echter geſtadig te danzen. Wat zy voor zeldzame krulſprongen maakt, is uit het gemelde licht af te nemen, te meer als men bedenkt, hoe zwaar hunne benen met de omhangende Ringen geladen zyn, 't welke nochtans een aangenaam geraas by het geſtadig ſtampen verwekt. Want als zy haar achterſte maar eenigzins beweegt, het welk immers altyd onder het danzen moet geſchieden, zoo ruiſt en raaſt het, als of een opgetoomt paard zich ſchud.

Zoo dra het Muziek ophoud, heeft de dans een andere gedaante; want als zy met de *Gom-Gom* en de Rommelpot maar een ander liedje opheffen, zoo maken de wyven ten eerſten een toeſtemmend geklap der handen daar onder, 't welk de Vocaliſten met hunne oude *Ho*, *Ho*, *Ho*, *Ho*, helpen, en den dans op nieuw continueren. Het is wel aangenaam, een tyd lang toe te kyken, maar valt zeer moeijelyk, haar geſchreeuw lang te horen. En kan ik wel zeggen, dat een Vreemdeling, die het nooit heeft gezien, wel een uur met plaizier daar mede zoude doorbrengen, dog die meermalen daar by is geweeſt, en gaarn zyne ruſt wil hebben, geeft hen nog wel iets ten beſten, dat zy maar ſtil zyn.

Hier ziet de Lezer alzoo, wat van het danzen der Hottentotten, en van hare Muziek te melden geweeſt is, en zal ik geen ongelyk hebben gehad, wanneer ik zeide dat hare manier van danzen zoo ver van de onze verſcheelde, als Holland van hare woonplaats legt. Ondertuſſchen is de beweging in beide ſexen te roemen, waar in zy de Europeanen ver de loef afſteken, ſchoon zy veel tyd van noden hebben, om maar een zeer kleine plaats af te danzen, om dat alles in beweging is, wat aan een Danzer of Danſter gezien word; en is voornamelyk het kabriool-maken der mans zeer fraai en zeldzaam om te zien, die hoewel zy als geſpanne hoenders van de plaats treden, echter niet alleen geſtadig huppelen, maar met de voetzolen tegen de billen ſlaan, dat het klapt, zonder dat zy zich zeer doen.

Edoch het zal eens tyd zyn, dat ik den Lezer van den dansbodem afbreng, op dat hy daar in niet verlieve, of zig aan een zodanige aanlokkende Danſter verſlingere. Derhalven ben ik van mening om u op het open veld te brengen, ten einde het geraas van de Gom-Gom en van den Rommelpot, zoo als ook het geklap der handen, en het verdrietig ſchreeuwen van *Ho*, *Ho*, *Ho*, *Ho*, door de jagt u weder uit het hoofd ga, en u gemoed door het beſchouwen van haar kunſtig jagen, het welk waarlyk wel waardig is, gezien te worden, weder verquikt en opgeheldert werde. *Van de Jagt der Hottentotten.*

Vermids nu ieder Jager van geweer moet voorzien zyn, voornamentlyk hier, om dat 'er niet alleen Hazen, Herten, Elandtdieren, en ander ſchadeloos wild te vellen is, maar ook grimmende Leeuwen, gruwzame Tygers, Luchten, en Luipaarden, overgrote Olyfanten en woedende Rheno- *Wat zy voor dieren gewoon zyn te jagen.*

Rhenoceroffen en verfcheide andere, die boffchen en velden onveilig maken, zoo zal het voor al nodig zyn te zeggen, welk geweer de Hottentotfche Jagers op zulke gevaarlyke Jagt met zich nemen; te meer, wyl gezegt is, wanneer hier voren hare gewoonlyke kleding befchreven wierd, dat zy op de jagt en in tyd van oorlog nog iets meer met zich nemen, als ze wel dagelyks by zich hebben.

Van haar Jagt-gereedfchap.

Het is waar, ik heb dikwyls haar geweer genoemt, en gezegt, dat het uit pylen en *Haffagayen* beftaat, vermids echter gene verdere uitlegging daar van is gefchied, zoo zal het nodig zyn, om dezelve jegenswoordig, als derzelver gebruik nu voorkomende, omftandig te befchryven, ten einde daar na, wanneer van de jagt zelf word gefproken, gene belemmering moge tuffchen komen, en de wapenen mogen bekent zyn, wanneer voortaan van hunne krygs-kunften zal worden gemeld.

P. Tachart befchryft in zyne Siamfche Reis-befchryving *p.* 109. deze Hottentotfche Wapenen, waar van zy zich in den oorlog en op de jagt bedienen, fchier niet anders, dan dat hy ze maar enkel noemt, wanneer hy zegt: *Hunne wapens zyn pylen en een* Zagaye, (*Haffagaye*) *die eenigermate met een lans overeenkomen.* En de Heer *Boeving* maakt het in zyne curieufe Befchryving en Naricht der Hottentotten *pag.* 8. nog wat flechter, wanneer hy maar een zoort van dezelve noemt, zeggende: *Haar oorlogs-tuig, 't welk in een met gif befmeerden pyl beftaat, maken zy zelven*; in plaats dat hy den *Haffagay*, indien hy 'er een had gezien, waarlyk ook niet had moeten vergeten.

Naardien nu uit deze en andere Schryvers niet klaar blykt, hoe hunne wapens gemaakt zyn, zoo zal het myn plicht zyn om dezelve na het leven af te fchetzen, te meer, om dat zulks het eenige onderfcheid maakt tuffchen een Hottentot in zyne dagelykfche kleding, en tuffchen een Jager of Zoldaat. Dienvolgens zyn de pylen gantfch vlak als een dun mes, niet puntig, maar als een halve Maan, en op beide zyden met van binnewaards ftaande weerhaken, byna als een angel, die zoo fcherp zyn als een pennemes of fcheermes; zy zyn ontrent zoo groot, als een doormidden gebroke Keizers-grofche of een halve Batze. Uit het midden loopt een hol geboge rietje, byna twee duim lang, waar door zy deze fcherpe yzere pyl aan een hout licht en hol riet, het welk byna anderhalve voet lang is, vaft maken, en met hunne zenuwen en flagaders zeer ftyf en vaft binden. Alvorens zy deze pylen gebruiken, worden zy over en over met gif beftreken, het welk zy uit het hoofd van flangen nemen, daar 't in een blaasje zit. Voornamelyk nemen zy daar toe de eertyds befchreve *Cobras de Copello*, en laten het gif in de Zon droog worden, om het onbefchadigt te konnen bewaren. Wanneer zy het daar na willen gebruiken, wryven zy de gedroogde giftblaasjes tuffchen harde ftenen, en maken het met fpog tot een zalf, waar mede zy vervolgens al haar geweer beftryken, het welk zy als dan braaf in de Zon drogen.

Hoe haar pylen gemaakt zyn.

Met deze pylen fchieten zy zeer net.

Zy fchieten deze nu befchreve pylen van een ftyf gefpannen yzer, olyf of ook wel doren-houte boog, zoo handig, fnel en gewis, dat men zich op 't hoogft deswegen moet verwonderen, en miffen zy minder, voornamentlyk wanneer het niet te hard waait, als een Schutter, die na het wit fchiet, en veeltyds de fchyf niet eens raakt, behalven dat de Schutter daarenboven doelt, en de Hottentot ftil ftaat, en naar oogenfchyn geen gewiffen fchoot hebben kan.

Van den boog en pylkoker.

Deze boog heeft aan beide einden

den twee ſtarke kromme houte haken, op dat de ſnaar, die van darmen of zenuwen word gemaakt, niet zou afſchieten, en de boog te ſtyver zoude konnen geſpannen worden. Dezelve komt in alle delen zeer wel overeen met een armborſt, behalven dat dezelve groter en veel lichter is. Om de pylen te bewaren, bedienen zy zich van een uitgeholt of uitgebrand ſtuk hout, 't welk net zoo lang als de pylen is; Zommigen maken ook wel diergelyke kokers van dikke Oſſen, Elandts, Rhenoſſer of Olyfants-huiden, en maken aan dezelve tot hun gemak een brede riem, welken zy over de ſchouder en onder den anderen arm op den rug hangen, ten einde zy die daar in ſtekende pylen nevens den boog, welke naaſt dien koker hangt, by de hand hebben.

Beſchryving der Haſſagayen.

Hunne *Haſſagayen* zyn veel groter, om dat zy dezelve niet tot ſchieten, maar tot werpen uit de hand, als Lanſen, gebruiken. Het eizerwerk loopt aan het end zeer ſpits toe, en is aan beide zyden zeer ſcherp en dun geſlepen. Dezelve gelykt zeer wel na het voorſte deel van een *Partiſane* zoo wel ontrent de lengte, breedte als dikte. Van achteren is een rond uitgeholt gat, waar in zy een ſtok, ontrent 6 of 8 voet lang vaſt ſteken. Het ander end van dezen ſtok loopt gantſch ſpits toe, zoo dat hy niet veel dikker is als een afgebroke teentje, en komt beſt overeen met een ploegſtaart, behalven dat dezelve zoo glad niet is.

Gelyk zy al hun geweer, zoo als eertyds is gemeld, maken, polêren, en ſlypen, zoo vergiftigen zy het ook zelf, zoo als reeds van de pylen gezegt is. De *Haſſagayen* of Lanſen zyn daar van ook gantſch niet uitgeſondert, maar zy worden te ſterker vergiftigt, om dat daar mede de meeſte en grootſte wilde dieren worden gedood, en zelfs in den oorlog de meeſte kracht daar mede moet gedaan worden. Ondertuſſchen doelen zy met dezelve zoo weinig, als met de pylen, ſchoon de dunne ſtok op de minſte beweging waggelt, en zy geen vaſtigheid ter waereld hebben, maar zy gaan daar mede te werk als ontrent de pylen, en verſchieten hem in de hand dan voorwaards dan achterwaards, tot dat zy den zelve in balans hebben, en daar mede te beter treffen konnen.

Dit zyn behalven de *Rackum*-ſtok hunne wapens, welke zy zoo wel in den oorlog als op de jagt gebruiken, en waar mede zy zeer net, konſtig, handig, vaardig en gezwint konnen omgaan. Wanneer men derhalven een Hottentot daar mede in 't veld ontmoet, te weten, met den pylkoker op den rug, en de *Haſſagay* op den ſchouwder, zoo heeft men niet te vragen, waar hy van daan komt, wyl hy zekerlyk zal antwoorden, dat hy of op de jagt of in den oorlog geweeſt is. Nu zal het voeglyk konnen geſchieden, dat wy met hen op de jagt gaan, en ons nevens hen daar mede verluſtigen, om dat het hier, zoo als reeds voormaals is gemeld, aan een iegelyk vry ſtaat, dat vermaak te nemen, wanneer, waar en hoe hy wil.

Zoo weinig echter als ik hier voren by *Boeving* en *Tachart* van hunne wapens heb aangetroffen, zoo weinig zie ik ook van hunne wys van jagen aangetekent. Want *Boeving* zegt *loc. cit. pag.* 8 maar alleenlyk, dat zy zomtyds ook wilde Leeuwen, Olyfanten en andere of hen hoogſt ſchadelyke of nuttige dieren jagen, zonder verder te melden, hoe zulk in zyn werk gaat. *P. Tachart* maakt *loc. cit. pog.* 102. onder hen een onderſcheid en zegt, dat eenigen van hen Herders zyn, en anderen Jagers, dog dat zy zulks alleen beide zeer wel verſtaan; het geen hy wyders zegt, dat de Jagers in hollen wonen, en van de jagt leven,

DER HOTTENTOTTEN MANIER OM WILDE DIEREN TE VANGEN.

J. Zeeman del. J. Zeeman inv. et fecit.

ven, zulks is reeds eertyds als onnodig aangemerkt.

In dit zelve boek *pag.* 97. spreekt hy wel wat omstandiger, en geeft hen den lof, dat zy daar in zeer vaardig zyn, dog men kan daar uit niet afnemen, hoe het daar mede toegaat, zynde dit zyne eige woorden: *Hunne jagt, waar in zy zeer vaardig zyn, verschaft hen het meeste onderhoud. Zy doden Olyfanten, Rhenocerossen, Elandt-dieren, waar van 'er een schrikkelyke menigte aan de Kaap is.* Uit welke woorden wel blykt, dat de voorraad van allerhande wild groot genoeg is, welke van hen worden gedood, dog hoe zulks geschied, en wat voor merkwaardige en zeldzame omstandigheden daar by waar te nemen zyn, daar van maakt hy zoo weinig als de anderen gewag.

Haar jagt is twederlei.

Dienvolgens zal ik de moeite nemen, om den Lezer een duidelyk begrip daar van te doen hebben; ondertusschen zal het voor al nodig zyn, aan te merken, dat deze jagt of algemeen is, wanneer een gantsche Kraal te gelyk met elkander op de jagt gaat, of byzonder, wanneer dees of geene alleen uitgaat, en maar een Ree-steen-of Bonte-Bok velt. Van deze laatste wyze echter zal ik niet veel hebben te zeggen, om dat 'er weinig andere omstandigheden voorvallen, dan dat zy diergelyke kleine dieren met hunne *Rackum*-stokken dood werpen, en dezelve niet eens een *Hassagay* waardig achten. Het gedode dragen zy na huis, en verteeren het; maar de blaas vlechten zy in hunne smerige hairen, na dat zy het water daar uit hebben laten lopen, en laten die tot het laatste stukje daar in, tot een teken, dat zy helden zyn, die zich op de jagt verstaan, en voor geen wilde dieren vrezen.

Wat by grote jagten voorvalt.

Wanneer echter de gantsche Kraal uittrekt, en als een gemene Jagt voorneemt, zoo is het niet alleen vermaaklyk, om hen te zien, maar ook zeer merkwaardig; want zoo dra zy een wild dier aantreffen, dat groot genoeg is, om hen allen te verzadigen, zoo verdelen zy zich, om het zelven aan alle kanten den pas af te snyden. Daar na proberen zy eerst om het met hunne vergiftigde pylen schade toe te brengen, het welk ook zeer wel aangaat wanneer de huid niet te dik is, of het te hard waait. Zien zy, dat de pylen niet doordringen en in het vleesch gaan, zoo als ontrent een Olyfant of Rhenoceros gemeenlyk geschied, zoo gebruiken zy hunne *Hassagayen*, en werpen dezelve diep genoeg in 't lyf.

Hoe zy een gewond dier vervolgen.

Het is niet onaangenaam te zien, de verwonderenswaardige spronggen welke zy maken, als een diergelyk gewond dier op hen aanloopt, en poogt, om hen het leven te benemen; want zy lopen zoo lang gins en weer, ter zyde en maken zoo veele draajingen, tot dat zy weder tot elkanderen komen, en hulp krygen, om het dier nog een *Hassagay* toe te schieten, waar door het gedwongen word van genen af te laten, en dezen te vervolgen. Daar mede vervolgen zy zoo lang, tot dat het dier moede word, en tracht te vluchten, het welk zy gaarn toelaten, om dat zy wel weten, dat het gif het zelve wel haast zal om het leven brengen. Derhalven vervolgen zy het zelve maar van verre, en zien waar het valt, op dat de buit haar niet zoude ontgaan, nog zy genoodzaakt zyn, om lang daar na te zoeken.

Nog aangenamer is te zien, de dolle sprongen, welke door het gewond dier gemaakt word, en te meer als het zelve den *Hassagay* in 't lyf voelt, en den langen stok ziet; springende of in de lucht, om zich daar van los te maken, of vallende op zy en wentelende zoo lang, tot dat de stok is afgebroken. Wyl nu het zelve daar door gene ver-

verzachting gewaar word, maar zich eerder afmat, en den Jager tyd en gelegentheid geeft, om andermaal een *Hassagay* in 't lyf te werpen, zoo word het zelve niet zoo zeer door het sterke jagen, 't welk men niet onbillyk een *par force* jagt zoude konnen noemen, als wel door de heftige sprongen, en wentelingen zoo sterk afgemat, dat het maar gelegentheid zoekt, om door te lopen, en zich de oogen van zyne vyanden te onttrekken.

Ondertusschen staan zy zulks, zoo als gemeld is, niet alleen gaarn toe, maar zy vervolgen het maar van verre, en weten wel, dat het gif zich wel haast door het verhitte bloed verspreiden, en het doden zal. Is het een Olyfant dien men aan zyne plat ronde voeten zeer licht kan kennen, voornamelyk als het een weinig geregent heeft en de aarde week is, zoo lopen zy hem weinig na, maar zien alleenlyk, werwaards hy zynen loop heeft genomen, vermids zy wel verzekert zyn, dat hy niet ver lopen zal.

Hoe het gedood wild word opgegeten.

Van het wild, op deze manier met vergiftig geweer gedood, zoude een Europeaan geen grote lust hebben, om te eeten, om dat hy zoude denken, dat het gif in zyn lyf ook dezelve werking zoude doen; maar een Hottentot acht het niet, maar zegt uitdrukkelyk: *Die Gift al gedaan dood, wie kan hy meer wat schaden.* Derhalven werpen zy van een gedood wild anders niet weg, als het stuk vleesch, dat gezwollen, en waar door de *Hassagay* gegaan is; het overige eeten zy even zoo graag en met zoo groten lust, als of het een tam en ordentlyk geslacht dier was.

Een andere wys van jagen.

Op zulke wys doden zy Olyfanten, Rhenocerossen, Elandt-dieren, Leeuwen en al 't ander grof wild, het welk ik jegenswoordig niet kan of wil noemen. Hier ontrent zyn nog twee andere fraaje en gewigtige omstandigheden, welke ik kort hier na zal melden. Nu zal ik alleenlyk zeggen, dat zy Olyfanten, Rhenocerossen, Elandt-dieren, en diergelyke nog op een andere wys weten te vangen, waar van de Lezer mogelyk nooit zal hebben gehoort, schoon in Duitschland byna dezelve manier ontrent klein wild gebruikt word.

Te weten, zy zien welken weg de dieren in droog wêer nemen, om te drinken; want vermids het als dan in het open veld aan water ontbreekt, zoo gaan zy tropswyze, de een achter den anderen na de beken, en maken alzoo heel smalle wegen, welke na hen of Olyfants of Elandts wegen genaamt worden. In dezen weg maken zy, hoewel zonder spa of houweel, een diep rond gat, byna 6 of 8 voet diep, en 3 of 4 voet over dwars breedt. In 't midden zetten zy een dikken paal, die van boven spits toeloopt, zodanig dat hy van onderen niet kan wyken, en met de punt van boven niet uitkomt, maar met de aarde gelyk is.

Wanneer dit alles klaar is, waar toe zy niet lang tyd van noden hebben, overdekken zy dit gat, het welk zeer veel na een vos of wolfs-kuil gelykt, met dunne takken van bomen en andere struiken zodanig dat men de kuil gantsch niet kan zien. En op dat de wilde dieren, voornamelyk de Olyfanten, die zeer sno zyn, het bedrog niet gewaar worden, en den paal van onder de bladen der bomen of gras niet zouden zien, en daar door afgeschrikt worden, zoo strooijen zy boven op deze takken en verdere struiken, een party zand, zoo dat de dieren niet anders konnen weten, of zy gaan hunnen ouden en bekenden weg.

Wanneer zulk een dier den weg langs komt, treed hy wegens de zwaarte van het lichaam, zeer licht

MANIER OM GROOTE DIEREN TE VANGEN.

I.C. Philips delin.

licht daar door en valt 'er alzoo in; niet ten eersten tot op den grond, waar door het den nek breekt, maar het raakt of met den hals of met de borst op de gemelde puntige paal, waar aan het zich spiest. Wanneer het zich gewond ziet, en echter geen grond voelt, zoo zoekt het zich te ontwoelen, dog te vergeefs, en moet gevangen blyven. Indien zy den buid by hunne komst dood vinden, word de gantsche Kraal daar op onthaalt, en keert niet na huis, dan na dat alles verteert is. Is het dier nog levend, zoo gaan zy boven op het zelve zitten, en doden het met het inslaan van den kop met zware stenen, of zoo als dikwyls geschied, met het afsteken van de hert-ader, of andere zenuwen en span-aders in den nek, en komen dan eerst op de gemelde wyze, om het zelve te verteren.

Is dit nu niet een listige manier, om grote zware dieren zonder gevaar van zyn leven te vangen. Na myn gering verstand, ruikt deze vinding wederom gantsch niet na eenvoudigheid, maar na menschen, welke van God zoo wel met natuurlyk verstand zyn begiftigt, als een Europeaan. Wie weet, of deze vinding ook niet plaats zoude vinden in Europa ontrent andere dieren, ik zal niet zeggen, Herten, als welke voorname standts-perzonen zich alleen toe-eigenen, ook niet wilde zwynen, welke meest ook tot vermaak van grote Heren verstrekken, maar alleenlyk ontrent Beeren, welke daar toe plomp en zwaar genoeg zyn. Ook is de vrage, of diergelyke groeven of kuilen, waar van de menschen moesten verwittigt zyn, niet beter zyn zouden, dan een zoogenaamde Beere-vang. Dog hier van moeten Jagers en Jagermeesters oordelen, my betaamt zulks niet.

Wat zy doen ontrent den

Ik zal liever de twee omstandigheden, waar van hier voren gewag is gemaakt, daar by voegen, welke by een Hottentotsche jagt waar te nemen zyn, en waar van ik reeds eenige melding heb gemaakt, wanneer van hun Anders-maken geschreven is. Wanneer namelyk een Hottentot een wild dier van eenige grootte als een Olyfant, Rhenoceros, Elandt en diergelyk dood, zoo moet hy altyd, als hy weder aan zyn huis en in de Kraal komt, Anders worden gemaakt. Doch met dit onderscheid, dat hy niets behoeft te geven om te slachten, en de anderen daar op te onthalen, zoo als anders gebruiklyk is, maar vermids hy zyn leven gewaagt, en zulk een groot dier gedood heeft, zoo is het slacht-offer reeds verricht, en hy moet de overige plechtigheden maar ondergaan.

geen die een groot dier heeft gedood.

Dezelve bestaan hier in; wanneer hy, zoo als is gezegt, aan zyn huis komt, is 'er een ordentlyke oude Hottentot bestelt, welke hem aanzegt, dat hy Anders moet worden gemaakt. Zoo dra hy onder den bloten hemel komt, moet hy op een uitgespreid matje op de hurken gaan zitten, zoo als hare gewoonlyke manier van zitten is; dit geschied zynde, gaat een oude Hottentot voor hem staan, en maakt hem met zyn water van boven tot beneden zoo nat als hy kan, terwyl hy eenige woorden prevelt, welker betekenis ik nooit te weten hebbe konnen komen, veel min dezelve konnen verstaan. Met dit water moet hy zich wasschen, en vermids zyne nagels tamelyk lang zyn, zoo vryft hy het zelve zoo wel over zyn aangezicht, als over het gantsche lichaam, zodanig dat de galen en strepen met een half oog konnen worden gezien.

Hy word van een oude Hottentot bepist.

Dit geschied zynde, word een pyp tabak of Dacha van alle omzittende Hottentotten in vrolykheid gerookt, dog de geen die Anders moet worden gemaakt, en zulk een heldendaad verricht heeft, krygt

Wat verder word verricht.

krygt van die pyp niet anders als de assche, welke de Hottentot, die hem heeft bepist, in de huid vryst, en hem daar mede als inwyd, en helpt, om de gemaakte galen en strepen, onder, duizend aardige grimassen weder toe te stryken, waar door hy voor ditmaal volkomen Anders gemaakt is, en onder hen allen met grote reputatie verschynen mag, om dat de blaas, zoo als hier voren is gemeld, in zyn hairen ten teken van dapperheid en heldenmoed praalt; op dezelve wys als of hy by de Romeinen een Roomsch burger gered had, en met een Laurierkroon om zyn hoofd pronkte.

De twede omstandigheid nog merkwaardiger, is; als een Hottentot een Leeuw, Tyger, Luipaard, of Lucht velt, en met zynen Hassagay het leven beneemt, zoo verwekt hy niet alleen een ongemene vreugde, wegens de lekkere spys, als welke waarlyk niet slecht of gering kan worden genaamt, zoo als ik zelf dikwyls heb ondervonden, en voornamelyk het Tyger-vleesch zoo gaarn zoude willen eeten, als het beste kalfs-vleesch, maar zyne vrouw, indien hy 'er een heeft, moet ook Anders gemaakt worden. Want een diergelyke Heldendaad achten zy veel hoger, als of hy zich in den oorlog nog zoo dapper had gehouden; derhalven zy hem ook als of hy vermoeid was, zoo veel verwaardigen, dat hy weder een weinig tot krachten komt.

Wat omtrent deszelfs vrouw voorvalt.

De gantsche zaak bestaat hier in: Als iemant een Leeuw, Tyger, enz. heeft gedood, het zy met de *Hassagaye* of anders, is deszelfs vrouw gehouden, drie dagen na elkanderen, des morgens vroeg, als het vee word uitgedreven, te gelyk met het zelve uit de Kraal te gaan, en zy mag niet eerder weder verschynen, voor dat het vee 's avonds na huis gedreven word. Zoo lang zy zich uit de Kraal bevind, mag zy niets, 't zy wat het zy, eeten, en heeft dienvolgens drie vast-dagen na malkanderen, waar op zy zich van alle spys tot aan den avond moet onthouden. Ja zelfs mag zy des avonds niet zoo veel eeten, als zy wel zou lusten, maar zy moet met weinig te vrede zyn, maar zoo veel genuttigen dat zy het leven kan houden.

De oorzaak daar van is twyffelachtig.

Dit geschied buiten twyffel, om dat de vrouw niet geil zou worden, en verlangen, om by haar man te slapen, moetende zich ook zoo wel als de man drie dagen daar van onthouden, en derft geen van beiden zelfs de minsten blyk tonen, als of de een tot den anderen lust had. Waarom zulks echter geschied, en dat dit zoo strikt en naauwkeurig word nagekomen, zulks hebbe niet konnen vernemen. Ik denk echter, dat het is, of om dat de man zoo veel krachten verloren hebbende, door het dooden van zulk een gruuwzaam dier, het derhalven nodig is, dat hy tyd heeft, om nieuwe krachten te krygen, of om dat hy als Overwinnaar daar door van anderen moet worden onderscheiden, geëert en geprezen, en dat de vrouw door haar kuisch leven zich zulk een Held moet waardig maken, of ook om dat zy als onrein word geacht, en zich alvorens deugdzaam moet bewyzen, eer zy de eer mag hebben, om aan zyne zyde te leggen.

Het zy wat het zy, zy moet maar drie dagen na malkanderen des morgens vroeg met het vee het dorp of Kraal verlaten, en des avonds weder met het zelve na huis keren. Zy moet ook drie gantsche dagen vasten, en zich van de mannelyke gemeenschap onthouden. Na verloop van die drie dagen, en dat de vrouw den laatsten avond na huis wil keren, slacht de man alvorens een vet schaap en ontfangt zyne vrouw met vreugde, en onthaalt zyne buuren daar mede treffelyk, waar

na

HOE ZY DE VISSCHEN VANGEN.

A. Zeeman exc. et fecit 1727.

na het hen beiden geoorlooft is, om weder by elkander te ſlapen.

Dit zyn alzoo de twee merkwaardige omſtandigheden, welke by het jagen nog aan te merken waren. Buiten dezelve weet ik jegenswoordig niets, dat by haar verſtandig en omzichtig jagen zoude merkwaardig zyn, en ben ik verzekert, dat de Lezer zal moeten toeſtaan, dat veel Europeanen in dit ſtuk veel bloder zouden zyn, als deze wilde Hottentotten, om zulk een ongemeen groot verſcheurent wild dier aan te taſten, daar echter genen met vry beter geweer zyn voorzien, om ze te vellen, als dezen, die maar met pylen, en Haſſagayen te velde trekken, en op de jagt gaan.

Hottentotten konnen beter met viſch vangen omgaan, als eenige Schryvers voorgeven

Jegenswoordig zal ik den Lezer van het veld na het water te rug leiden, alwaar gy ook nog iets byzonders van deze volken zult zien. Want ſchoon de Heer *Vogel* in zyne tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 71 zegt, dat zy niets van viſſchen weten; ſchoon de Heer *Meiſter* in zyne Ooſt-Indiſche kunſt en Luſt Tuinier *pag.* 244. achtervolgens de aanhaling van den Heer *Marperger* in zynen Keuken en kelder Dictionaris *pag.* 506. poogt te bewyzen, dat zy geen Kennis zouden hebben, om viſch te vangen, om dat zy geen boten of ſchuiten daar toe hebben, daar by voegende, dat zy aan den oever wonen, en zeer armlyk leven, en zich maar van wortelen en dode walviſſchen generen, die door ſtorm op het land worden geworpen, ook zich met de gemelde viſſchen treffelyk verluſtigen, zoo leert echter de dagelykſche ondervinding, dat zy ontrent het viſchvangen zoo vaardig en fyn zyn, en vaardiger als een Europeaanſche Viſſcher zelf.

Hoe zy Roch vangen.

Ik heb dikwyls, wanneer ik langs ſtrandt wandelde, met vergenoegen en niet zonder verwondering gezien, hoe aardig zy daarmede weten om te gaan, en hoe liſtig zy een viſch weten te beknippen. Want wanneer de tyd is, dat de Roch in den haven komt, 't welk gemeenlyk in de maanden van Juny, July en Auguſty tropswyze geſchied, zoo lopen zy met de vloed, waar door deze viſch, die plat en vlak is, na den oever word gedreven, en van zelfs derwaards zwemt, om verſch voedzel te zoeken, tot over de knien en zelfs tot aan den buik in 't water, en voelen overal met de voeten, waar diergelyk een plat-viſch of Roch zich bevind, en als zy 'er een onder de voeten hebben, houden zy hem zoo lang vaſt, tot dat zy denzelven met een ſtok, die ſpits geſneden is, hebben doorſtoken, en alzoo meeſter worden konnen.

Een alleen vangt dikwyls op eenen dag zoo veel van deze viſſchen, dat hy lang daar van zoude te eeten hebben, ten ware hy dezelve aan de Inwoners mededeelde, en voor geld, Tabak en andere waren ruilde. Edoch houd hy 'er altyd zoo veel voor zich, dat hy nevens zyn huisgezin dien zelven dag daar van leven kan. Zy zyn daar in zoo vaardig, dat men zich deswegen niet genoeg kan verwonderen; en ziet men doorgaans, dat iemand zich zelden vergeefs bukt, of met den ſtok ſteekt. De viſſchen, welke zy op die manier hebben gevangen, hangen zy met een riem om het lyf, tot dat zy met hunne vangſt te vrede zyn, en na huis gaan.

Zy vangen de klipviſſchen met de handen.

Zommigen weten ook met het vallen van het water op de klippen en in de hollen viſſchen met de handen te vangen, welke met hoog water derwaards gedreven worden, en tuſſchen de uitgeholde klippen geworpen zyn. Ik heb deze wys van viſſchen eertyds reeds beſchreven, en dezelve Klip-viſch genaamt, en daarbenevens gezegt, dat dezelve ongemeen lekker is. De Europeanen

 zelf,

zelf, gaan dikwyls met vleesch derwaards, en vangen diergelyke lekkere visschen, welke zy daar na gemeenlyk braden of bakken, en met *Atjar* eeten; zoo als dezelve in waarheid een aangename visch is, en hoeven de Hottentotten niet te vrezen, dat zy een van dezelve zullen overhouden, schoon hunne vangst nog zoo groot is, aangezien zy die zoort zelf niet mogen eeten, wyl dezelve met geen schobben bezet zyn.

Hoe zy visch met den angel vangen.

Het fraaiste is echter, van hen met den angel te zien visschen; zy kopen deze angel of van de Europeanen of zy maken hen van een krommen spyker, zoo als eertyds altyd hebben gedaan, dog zy gebruiken dezelve nu zeer zelden, om dat die van de Europeanen gemaklyker zyn. Zy binden den angel aan een lang gesmeerde snoer, of die van darmen of zenuwen gemaakt is; houden het eene end in de hand, om dat zy geen hangelroede daar aan hebben, en werpen den angel in 't water, na dat zy een mossel daar aan hebben geslagen.

Om zulks te doen, gaan zy gemeenlyk op een hoge klip, die zich aan den oever bevind, en als 'er een boven uit het water steekt, die wat ver, en byna een musketschoot van strandt legt, begeven zy zich derwaards, en werpen aldaar hunnen angel uit. Zoo dra dezelve in 't water legt, beginnen zy met den mond te fluiten, en de visschen als met een muziek te vereeren, waar door dezelve gelokt, en na het zien van het aas, aan den angel gebragt worden, waar aan zy een weinig knabbelen, en na dat zy de smaak van het aas weg hebben, het zelve nevens den angel inslikken, en wegzwemmen willen, waar door zy echter vast blyven, zoo als genoegzaam bekent is.

Indien het fluiten niet wil helpen, en de visschen het door den sterken wind en het rollen der baren in zee niet konnen horen, zoo beginnen zy vervaarlyk te schreeuwen, en zoeken daar door de visschen als te betoveren; het welk hen ook redelyk wel gelukt, en zy op zulke wys zeer veel rode en witte Steen-braassems, Hottentots-visschen, en andere diergelyke grote zee-visschen vangen; aangezien de voormaals genaamde *Sincopas* op zulke wys altyd een ongelooflyke menigte visschen heeft gevangen, welke hy dikwyls wegens hare zwaarte naauwlyks konde na huis dragen.

Zy verstaan ook grote visschnetten op te halen.

Ik zal van andere, die werk van visschen maken, niet een woord reppen, om dat ik anders een grote menigte van zulke Hottentotsche Visschers zoude moeten opnoemen; ik zal alleenlyk daar by voegen, dat hier uit genoegzaam blykt, dat men hen onrecht doet, wanneer men voorgeeft, dat zy niet konnen visschen, en dat zy zich alleenlyk van dode walvisschen en wortelen onderhouden, het welk echter zoo onwaar, als dit zeker is, dat zy niet alleen op de gemelde wyze weten visch te vangen, maar ook den Europeanen trouwe en nutte diensten konnen doen in het visschen met lange en grote netten, aangezien een Hottentot daar mede veel beter weet om te gaan, als een Slaaf of als menige Europeaan, als die den sprong uit het water en in de hoogte niet in acht neemt, als een sterke en hoge baar achter hem komt rollen, en hem nevens het net omver slaat.

Zy zyn goede zwemmers in zee.

Misschien zoude de Lezer gaarn weten, hoe zy op de hier voor gemelde klippen komen, die zoo ver van den oever afleggen, om dat de zee dieper is, als zy lang zyn. Waar op dient, dat zy zulks met zwemmen doen, als welke kunst zy zoo goed en dikwyls beter verstaan, als een Europeaan of andere. Ik heb voor deze dikwyls aangehaalt, dat zy altyd, wanneer zy in het water gaan willen, zich

alvo-

alvorens niet alleen met zand of aarde bestreken, maar ook huppelden en dansten, als om te bidden, en zich aan God te bevelen; dog als zy in 't water zyn, en geen grond meer voelen, zoo zwemmen zy in diervoege, dat men niets van hen ziet als de armen en het hoofd.

Het zwemmen door brede Rievieren is merkwaardig.

Voornamentlyk is haar zwemmen over een brede rivier merkwaardig, om dat men niet anders kan denken, of zy gaan op den grond, daar zy echter geen grond voelen konnen, terwyl zy hunne Crossen en gantsche bagagie in malkanderen rollen, en alles op het hoofd leggen. Dit houden zy zoo styf en recht, dat men meent, dat zy water-trappers zyn, om dat 'er niets van het hoofd valt. Zy steken de armen om hoog, en roejen alzoo maar met de voeten; welke beweging zy echter eigentlyk daar mede maken, heb ik nooit gezien, en van hen ook niet konnen vernemen, om dat zy zulks niet anders als roejen weten te noemen.

Welke plechtigheden zy verrichten als zy uit het water komen.

Zoo dra zy over den stroom gezwommen of uit de zee gekomen zyn, wasschen zy zich weder met dat zelve water af, huppelen en danzen als voorheen, gelyk als of zy God voor zynen genadigen bystand dankten. Dit geschied altyd, zoo dikwyls als zy in het water gaan of uit het zelve komen. Ik heb dit dikwyls gezien, en voornamelyk eens naauw daar op gelet, wanneer ik eens over de Bot-Rivier, waar van het water zeer gevallen was, wilde reizen, om dieper landwaards in te zyn, aangezien de Hottentotten, welke zich by my bevonden, allen de nu verhaalde ceremonien verrichteden, eer zy daar in gingen, en als zy weder daar uit quamen, zoo als ik reeds voor dezen geschreven heb.

Het zoude wel niet te onpas zyn, wanneer ik hunne verdere kunsten, als de Bad en Barbierkunst, zoo als ook de Astronomie, Medecyn, Botanie, en Mineralurgie hier nog aanhaalde; maar behalven dat ik ten eersten in den beginne hebbe gezegt, dat ik hier maar de gene zou melden, welke in de beweging des lichaams bestaan, zoo is dit Hoofdstuk reeds redelyk lang uitgedeyt, en zal derhalven beter zyn, dat ik eindige, dan dat ik het geduld van den Lezer nog meer misbruik; daarenboven passen de nu gemelde kunsten veel beter op een andere gelegentheid, wanneer ik buiten dat van de ziektens en hulpmiddelen der Hottentotten zal schryven.

Besluit van dit Hoofdstuk.

Derhalven zal ik het hier by laten berusten en my tot het slot haasten, met vertrouwen, dat de Lezer hier uit een recht begrip zal hebben gekregen, wat ik onder het woord van Hottentotsche kunsten wil begrepen hebben. Hy zal ook van haar Muziek en Danzen een duidelyk bericht vinden, en alzoo daar uit konnen zien, dat zy juist zoo dom, eenvoudig, gek en bygelovig niet zyn, als men ze wel zou willen uitschilderen.

XI. HOOFT-

XI. HOOFTSTUK.

Van de algemene Deugden en Ondeugden der Hottentotten, voornamentlyk van hare liefde tot Gerechtigheid.

Deugden en ondeugden der Hottentotten. Maken veel Kristenen beschaamt. De luiheid is een hunner grootste gebreken. Hottentotten zyn tot dronkenschap zeer genegen. Zyn overtreders van het vierde Gebod. Twist en twedragt, moord en doodslag word onder hen ook gepleegt. Onder de Hottentotten heerscht grote wraak. De Polygamie is by hen een gemene zaak. Wat zy met oude zwakke menschen doen. Zy bouwen voor hen op een woeste plaats een huisje, geven hen weinig spys, en verlaten hen. Met hun deugden maken zy veel Kristenen beschaamt. Leven in grote vryheid. Zyn zeer vergenoegt in alles wat hen ontmoet. Wat reden zy bybrengen, waarom zy geen Kristenen worden. Hun goedardigheid en hulprykheid. Hyn getrouwheid en redelykheid. Zy houden haar woord zeer wel. De Schryver weet maar een voorbeeld van een diefachtigen Hottentot. Houden veel van recht en billykheid. Kleine verschillen worden door hun zelfs of door hunne wyven bygeleid. Criminele zaken worden zonder tyd verzuim en aanzien van perzoon gestraft. Hoe een doodvonnis by hen voltrokken word. De misdadiger word eerlyk na zyn dood begraven, enz.

De deugden en ondeugden der Hottentotten maken veel Kristenen beschaamt.

ONlangs heb ik van de kunsten, of om beter te spreken, van de exercitien der Hottentotten gesproken, welker omstandig verhaal den Lezer, hoop ik, niet verdrietig zal zyn gevallen; jegenswoordig zal het niet wanvoeglyk zyn, dat ik van hunne deugden en ondeugden iets verhaal, op dat men daar uit zoude konnen zien, dat men hen in vele stukken onrecht doet, als men ze met vele scheldwoorden doorstrykt, en hen als onmenschen afbeeld, als die buiten de menschelyke gedaante, niets menschelyks bezitten, daar tog in 't vervolg zonnen-klaar zal blyken, dat zy ons in vele stukken beschaamt maken, en dingen onder en jegens elkanderen uitvoeren, die geen een van hondert duizend Kristenen doen zoude, hoewel zy in hunne ondeugden veel met de Kristenen gemeen hebben, ja zelfs daar in van eenigen overtroffen worden.

Ik ben niet van voornemen, om dit Hoofdstuk met hunne loftuitingen te beginnen, als of het zoude schynen. dat ik van zins was, om ze een iegelyk tot een voorbeeld en staaltje voor te stellen. Een ieder zal aan zich zelven genoeg bevinden, dat hy zelfs tot die volkomenheid nog niet is gekomen, welke die Heidens bezitten, en dagelyks laten blyken; in tegendeel zal hy niet derven onderstaan, om hen hunne ondeugden te verwyten, om dat zyn leven misschien, wanneer het zelve van naby onderzocht wierd, niet minder berispelyk zoude zyn, als haar leven.

De luiheid is een van haar grootste gebreken.

Om echter tot de zaak te komen en de omwegen te laten varen, zoo is de Luiheid, Traagheid of liefde tot den lediggang wel een der grootste gebreken, welke men in deze natien zoude konnen verfoejen, want schoon zy zien en weten, dat men zonder arbeiden niet wel leven kan; schoon de Europeanen hen dagelyks een voorbeeld verstrekken, en zy bekennen, dat derzelver arbeid en moeite rykelyk betaalt word; ja schoon

zy,

zy, zoo als de Heer *Boeving* in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten *pag.* 8 zeer wel schryft, met oogen zien, hoe onze Hollanders, zaajen, bouwen, planten, en de schoonste vruchten van den arbeid hunner handen plukken, zoo zyn zy wel Liefhebbers van eeten en drinken, van wyn 't zy dik of dun, klaar of onklaar, oud, of jong, zuiver of met hef gemengt, aangezien zy dezen onsmakelyken wyn zoo zeer beminnen, als den helderen, en den baard daar na likken, en den droessem ook wel met de vingers uit de pot stryken en inzwelgen; maar de verfoejelyke liefde tot de ledig-gang laat niet toe, dat zy de voetstappen der Hollanders navolgen, wyl zy liever elendig en arm zyn, als werken.

Deze hunne traagheid is zoo groot, dat zy dikwyls liever honger leiden, dan dat zy een voet zouden verzetten, en weet ik uit de ondervinding, dat een Hottentot die geen honger heeft, geen voetstap ten dienste van een Europeaan zal doen; en als men hem het waardste en liefste, als Tabak Brandewyn, en alles wat hy 't meest in eeren houd of bemint, aanbood, en hy daar van zyn genoegen had, te weten zoo veel, dat hy voor eenen dag genoeg had of dat hy zoo veel geld had, dat hy het aangebodene zelf kan kopen, zoo zoude hy zekerlyk niet eens opstaan, of eens omkyken, maar zitten blyven, als of de zaak hem niet aanging.

Indien men tot een zodanigen luijen Hottentot wilde gaan, en hem met een stok in de hand de beste woorden geven, om dit of dat te doen, zoo zal hy de komst van zodanig een, die hem alvorens heeft toegeroepen, zekerlyk niet afwachten, maar wel haast het hazenpad kiezen; ten delen, uit vreze voor stokslagen, schoon men de minste gedachten daar toe niet hadde, ook om dat hy beducht is, dat men hem mogt overhalen, en van zyn eigezinnigheid afbrengen, 't geen echter een der grootste en lelykste vooroordelen is, die van een mensch konnen worden verwacht of vermoed.

Hoe zy zich houden als men hen iets vooruit betaalt.

Belooft men hen ook het loon voor uit te geven, houd men zyn woord, zoo is men wederom met hen bedrogen, want zoo dra zy het zelve ontfangen hebben, gaan zy voort, en zien na den Beloner niet om, voor dat het hen gelegen komt; ja zy blyven ook wel gantsch weg, en myden een tyd lang het huis, tot dat het vergeten is. Derhalven hebben de hierwonende Hollanders de gewoonte aan een Hottentot, hy zy wie hy wil, niets te betalen, dan na dat het bedongen loon verdient is, om dat ze reeds dikwyls met die knapen, geleert zyn, en wel weten, dat de liefde tot den ledig-gang hen allen daar toe vervoert. Hier door behouden zy ook goede vriendschap tusschen hen beiden, om dat de Hottentot na gedanen arbeid vasten staat kan maken op het geen hy verdient heeft, en de Europeaan, zich onfeilbaar op het gegeven woord des Hottentots vertrouwen kan, en wel zoo gerust, als of hy met zyns gelyken te doen had, en misschien beter.

Zouden diergelyke luiaards en dagdieven niet onder de Kristenen worden aangetroffen, die liever de bitterste armoede zouden leiden, als de handen aan den ploeg slaan, om zich zelven en haar huisgezin te voeden. Wat my aanbelangt, ik ben van gedachten, dat 'er God betert! van dat slach meer dan te veel worden gevonden, en konnen de jonge, sterke en gezonde Bedelaars in Duitschland tot een levend bewys verstrekken, welke liever op de genade van andere menschen leven, dan zich tot zekere handtering bequaam maken. En zagen zy kans, om zoo gemak-

lyk als dezen aan de koſt te geraken, zoo ben ik wel verzekert, dat hun getal wel haaſt zoude aangroejen. Edoch goede en heilzame verordeneringen, die als nu God dank, daar tegen in 't licht komen, en door Opperheden afgekondigt worden, konnen dit quaad genoeg ſtuiten, het welk by deze volken een louter onmogelykheid is.

Zy zyn tot dronkenſchap zeer genegen.

Ondertuſſchen zoude dit gebrek nog wel te dulden, of door de vingers te zien zyn, om dat het zelve door andere roemwaardige zeden weder in zommige delen word goedgemaakt, indien uit dat gebrek maar zoo vele andere niet ontſtonden, en het zelve niet des duivels oorkuſſen was, aangezien daar uit ten eerſten voortkomt de ſlempery en dronkenſchap, aan welk gebrek deze menſchen zodanig overgegeven zyn, dat zy geen maat daar in weten te houden. En ben ik hier ontrent vaſt overtuigt, dat, wanneer men hen een vat met Brandewyn of met anderen ſterken drank vereerde, zy het zelve niet zouden verlaten, tot dat de laatſte droppel daar uit was, ſchoon zy wiſten, dat zy daar by zouden dood blyven.

Exempel van een Hottentottin.

Ik zoude weinig moeite hebben een menigte voorbeelden van zodanigen aan te halen, die zoo dronken waren, dat zy als beeſten langs de weg moeſten blyven leggen, dog een zal genoeg zyn, 't welk my zelven in het huis van mynen Waard, *Valentin Kleinſchmid*, en in de tegenwoordigheid van hem en van zyn vrouw gebeurt is; te weten, de gemelde *Kleinſchmid* hadde een Hottentottin, die dagelyks by hem uit en inging, en als waſchvrouw diende; dezelve plaagde my, als die toen vreemd en onlangs eerſt aangekomen was, overal waar zy my zag, dat ik haar een glas wyn zoude geven, om dat zy wiſt, dat ik my om beter koop, van een vaatje voorzien had; wyl ik haar niet konde quyt worden, en over haar bedelen verdrietig wierd, zoo gaf ik haar op een avond een Maat wyn, mids dat zy denzelven zoude drinken, en my voortaan ongeplaagt laten.

Dit beloofde zy, en dronk de Maat wyn uit; dog vermids de luſt daar mede niet geſtilt was, maar haar hert na meer jeukte, quam zy wel ras weerom, en vraagde, of ik haar niet meer wilde geven? De waard lachte my uit, en zeide, dat vermids ik nu had begonnen, ik niet wel in ruſt zoude blyven, voor dat zy een braven roes weg had. Het quam my zoo veel op den wyn niet aan, als wel om haar quyd te worden; derhalven gaf ik haar nog een Maat, en gebood haar dezelve uit te drinken; waar over zy lachte, en als tot dankbaarheid eens voor my danſte, waar door zy echter te meer verhit wierd, en zich wel haaſt zoo vol en zat bevond, dat zy nog gaan of ſtaan kon.

Hier op ging de rechte onruſt eerſt aan; dan begon zy luidkeels te lachen, dan wederom te huilen, kermen en lamenteren; dan keef zy tegen haar eigë zelven, dan weder tegen my, dat ik ze dronken had gemaakt; en van alles wat zy deed, wiſt zy niets, het welk duurde tot middernacht, zodanig dat niemand in huis door dat geſchreeuw en geraas konde ſlapen. De waard, die dat eindelyk begon te verdrieten, ging met een ſtok in de hand by haar, en dreigde haar, dat hy ze braaf zoude roſſen, en ten huize uitjagen, als zy niet wilde ſlapen, welke dreigementen eindelyk ook zoo veel vermogten, dat zy in ſlaap geraakte, en niemand meer ongemak aan deed.

Wanneer zy den anderen morgen ontwaakte, en men haar zeide, wat zy gedaan had, betuigde zy, dat zy niets daar van wiſt, verzocht een ieder om vergiffenis, en deed verder haar huiswerk, hoewel niet zonder pyn in het hoofd.

hoofd. Ondertusschen heeft zy my van die tyd af om geen wyn of iets anders meer aangesproken; waar uit dan klaar blykt, dat de mannen en wyven dat gebrek zodanig onderhevig zyn, dat zy liever het leven daar by zouden inschieten, als dat zy zouden uitscheiden, eer zy het geen men hen heeft gegeven tot den laatsten droppel gezwolgen hebben.

Den Duitschen word wel voornamelyk den schonen titel, dat zy wakker konnen zuipen, van de geciviliseertste Europeaansche Natien opgelegt, en zouden zy alzoo den Hottentotten hier in niet veel wyken, als zy het alleen waren, die met dat gebrek besmet zyn. Maar vermids ik diergelyke Liefhebbers onder andere Natien ook in grote menigte hebbe aangetroffen; en een Hollander, Engelschman, Deen, Sweed, Muscoviter of een andere Europeaan, een Duitscher geen voetbreed hier ontrent wykt, zoo weet ik niet, of het alleen van de Duitschers, en niet beter van alle andere Natien zoude en moest gezegt worden, dat zy de dronkenschap beminnen, en bygevolg met de Hottentotten hier in gelyk zyn, weshalven men dezen minder als genen wegens dit gebrek bestraffen kan.

Hottentotten zyn overtreders van het vierde Gebod.

Edoch ik ga te ver; de verachting en overtreding van het vierde Gebod bied aan dit gebrek ten eersten de hand, aangezien een Hottentot, zoo dra hy tot een man is gemaakt, ten eersten alle moederlyke tucht en berisping ontrukt is, zoo als voormaals is bericht. Vermids alzoo alle achting jegens de Ouders daar door insgelyks vervalt, zoo is 'er niets lichter, dan dat zodanig een dronke Wyshoofd zyne moeder deerlyk afrost, te meer om dat hy nog daar over geroemt en geprezen word, het welk God echter zoo nadruklyk heeft verboden, en den eeuwigen vloek daar op heeft gezet, dat de Raven den geen, welke zyne ouders slaat de oogen zullen uitpikken. Ondertusschen zyn veel Europeanen hier van ook niet vry, schoon zoo wel de Goddelyke wraak als een scherp vonnis der waereldlyke Overheid op hen past, en nadruklyke straffe oeffent.

Twist en twedragt, moort en doodslag word onder hen ook geoeffent.

Uit de dronkenschap ontstaat verder niet alleen twist en tweedragt, 't welk onder de Hottentotten even zoo veelvoudig voorvalt, als onder de Europeanen, en zulks dikwyls over een zaak, die niet waardig is, dat men een woord daar over verliest, maar daar uit ontstaat verder ook moord en doodslag. Hoe ver de Europeanen daar van vry zyn, leert de dagelyksche ondervinding! Ondertusschen is dit als nu onder de Hottentotten zoo gemeen niet meer, als het voor dezen wel geweest is, dog zulks niet zoo zeer in opzicht van de Europeanen of van de slaven, als wel ten opzicht van hen zelven, aangezien zulks diep landwaards in zoude moeten geschieden, waar van men geen tyding bekomt; van de hierontrent wonende Natien hoort men zulks niet meer.

Want voordezen heeft men wel het vermoeden, maar nooit de vaste grond gehad, dat zy de Europeanen, die schipbreuk quamen te leiden, en hun land te voet wilden doorreizen, zouden hebben vermoord; en heeft men zulks besloten, om dat niemand weder te recht is gekomen. Nu kan het wel zyn, dat menig door hunne handen moeten sterven, die misschien wat blinkents aan hun lyf hadden; zoo als de meermaals gemelde Kapitein *Theunis Gerbrantzoon van der Schelling* my heeft verhaalt, dat daar hy na verlies van zyn galjoot by *Bahia à la Goa*, genoodzaakt was, om over land na de Kaap te reizen, een zekere Natie hem in 't veld had aangetroffen, welke getracht had, hem om het

Ontmoeting van Scheeps-Kapitein.

leven te brengen, om dat hy een goud boordzel om zyn Engelsche Schippers muts had, welke hen in de oogen ſtak, en welke zy gaarn wilden hebben; zoo dra hy echter dezelve van zich geworpen en hen had overgelaten, had niemand verder luſt getoont, om de hand aan hem te leggen.

Of zy reizende Europeanen dood ſlaan.

Op zulke wyze, zeg ik, kan het wel zyn, dat menig door hunne handen gedood is; daar uit volgt echter nog lang niet, dat zy allen door de Hottentotten om het leven zyn gebracht, om dat geen van hen allen ooit weder te recht is gekomen. Om van vele andere ongemakken niet te ſpreken, welke iemand op weg konnen gebeuren, zoo worden 'er wilde dieren genoeg gevonden, die iemand licht den reſt konnen geven, te meer, als men van alles, wat tot zyn beſcherming zoude konnen dienen, ontbloot is. Daarenboven is genoegzaam bekent, dat 'er vele zware en onwaadbare rivieren door het land ſtromen, voor dewelke men, of ſtil ſtaan of boven den zelve omgaan, en zich in groter gevaar ſteken moet. Eindelyk is ook een jegelyk bekent, dat behalven deze rivieren, weinig bronnen of ander water in het vlakke veld en woeſte plaatzen te vinden is, welke men met het grootſte levensgevaar wegens de wilde dieren, moet doorgaan. Wanneer nu de dorſt komt, waar zal een zodanig afgematte en verſmacht man heen? hy moet zekerlyk van dorſt ſterven; en kan men alzoo den Hottentotten niet ten eerſten betichten, dat zy deze hun land door reizende Europeanen doodgeſlagen hebben.

Tot bewys van myn voorgeven, zou ik den eerſt genoemde Kapitein *Theunis Gerbrandzoon van der Schelling* konnen aanhalen, welke my heeft verhaalt, en zoo als ik daar na in zyn eigen Journaal heb gelezen, dat hy eer hy de gemelde muts had verloren, en daar na wederom, eer hy tot den voormaals genaamden Hottentotſchen Kapitein *Claas* was gekomen, gevaar had gelopen, van dorſt te ſterven, dog ik denk onnodig te zyn, een zeer wel bekende en ſchier aan alle menſchen kundige zaak te beweizen, en met voorbeelden te ſtaven; en zal liever nog iets van de ſlaven daar by voegen, en aantonen, dat de Hottentotten ten opzicht van dezelven ook worden beſchuldigt, daar zy echter op dezelve wyze konnen omkomen als de Europeanen, te meer om dat zulke vluchtige en weggelope ontrouwe menſchen met minder voorraad voorzien zyn als een Europeaan, daarenboven met het ſchietgeweer, als zy 't al by zich hebben, zoo als zy zich doorgaans wel daar mede voorzien, als zy luſt tot weglopen hebben, niet wel konnen omgaan; andere omſtandigheden verby te gaan.

Zy hebben order om alle ſlaven te vangen en herwaards te brengen.

Wel is waar, dat zomtyds een gantſche party te gelyk is weggelopen, waar van men niet tegenſtaande alle navorſching geen woord meer heeft gehoort; zoo als in den jare 1707 in de maand van October elf te gelyk weglieпen, welke men tot nu niet weet, waar zy gebleven zyn; dat men echter zoude zeggen, dat zy door de Hottentotten dood geſlagen zyn, zulks is wegens bovengemelde oorzaak niet wel mogelyk. Om nu verdere onheilen voor te komen, zoo heeft men aan de Hottentotten macht gegeven, geenen meer, hy zy alleen of in gezelſchap van andere ſlaven zoo ver in het land te laten paſſeren, dezelven ten eerſten te vangen, en gebonden herwaards te brengen, met verzekering, dat de Eigenaar van den Slaaf hen 3 Ryxdaalders voor hare moeite zal betalen, zoo als ook zonder tyd verzuim geſchied, 't zy in geld of in waren.

Aldus ziet men, dat deze menſchen

ſchen door goede en zachte middelen, zeer wel worden neder gezet, en dat alle vermoede moorden en doodſlagen op diergelyke wyze worden voorgekomen; het was op 't hoogſt wenſchelyk, dat een diergelyk middel in Europa konde worden gebruikt, om de dieven, rovers en moordenaars den pas af te ſnyden, en hen met zoo een geringen buit te vrede te ſtellen; helaas! hoe menig ongeluk zoude daar door worden voorgekomen; edoch ik geloof niet, dat alle goede, heilzame en hoogſt pryswaardige verordineringen van Opperheden, welke deswegen gemaakt en afgekondigt zyn, of nog mogten gemeen gemaakt worden, hun effect zoo licht zullen hebben, als ik weet, dat de gemelde order van den Gouverneur *Louis van Aſſenburg* zaalr. by de Hottentotten bekomt, van welkers nuttigheid men nog dagelyks heilzame proeve heeft.

Zyn zeer wraakzugtig.

Van den groten wrok, welke zy op elkander hebben, als de een van den anderen beledigt is, heeft de Heer *Boeving* in zyn curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottentotten *pag.* 8 getuigt, alwaar hy te gelyk een zeldzaam exempel bybrengt. Wat my aanbelangt, ik zal verder niets daar van zeggen, wyl het genoegzaam blykt, uit het geen ik eertyds van den Kapitein *Claas* en den Koopmanſchen Kapitein geſchreven heb, als die niet te vrede was, tot dat hy zynen vyand, den gemelden Kapitein *Claas* in ongeluk gebragt, en wanneer hy weder uit zyn arreſt ontſlagen was, zelfs omgebragt en doodgeſlagen had. Het was maar te wenſchen, dat deze ondeugd onder de Kriſtenen niet zoo dik was gezaait, alwaar menig een, wanneer hy derfde, zoo wel zyn tegen party zoude doden, als met dezen Kapitein *Claas* geſchied is, ten zy de hoge Overheid zyn bloed weder eiſchte, en hem daar door afſchrikte en te rug hield. Edoch wat zodanig een met de daad niet kan doen, zulks doet hy met zyn gelaat, woorden en gedachten, en is alzoo in Gods oogen zoo wel een doodſlager, als een die zyne handen in zynes broeders bloed gewaſſen heeft.

De Polygamie is by hen gemeen.

De Heer *Boeving* telt *loc. cit. pag.* 9 de Veelwyvery mede onder hare ondeugden, als waar voor de zeden en wetten der Kriſtenen het niet onbillyk verklaren. Edoch zegt hy, dat de ryken alleen *Poligami*, of zodanigen zyn, die veel wyven hebben, om dat de armen wel genoodzaakt waren, om het achterwege te laten. Ondertusſchen als de Heer *Boeving* had geweten, dat de wyven 't meeſt in 't huishouden doen, en ſchier den man moeten generen, zoo als by vele myner voorgaande Hoofdſtukken blykt, en daarenboven het gebruik vernomen had, dat zy elkander weder verlaten konnen, als de humeuren niet wel overeenkomen, en zy nog geen kinderen hebben, zoo als insgelyks voormaals bericht is, zoo zou hy zekerlyk de armen zoo weinig als de ryken van de veelwyvery uitgeſloten hebben.

Want ik zoude hem zeer veel van dezelven konnen aanwyzen, die meer als eene vrouw hebben, ſchoon zy in vee als hun voornaamſte rykdom, dood arm zyn, en verder niets bezitten dan vrouw en kinderen, nevens hun geweer en ander ſlacht huisraad. Vermids deze Veelwyvery zich echter niet verder uitſtrekt, als op twee of drie, zoo als eertyds de Heer *Tachart* zulks in zyne Siamſche Reis *pag.* 96. heeft aangemerkt, daar in tegendeel by andere Ooſt-Indiſche, zelfs ook Afrikaanſche Natien het by dit klein getal niet blyft, zoo ſchynt het een quaad te zyn, dat zoo weinig is uit te roejen, als de kanker zonder ſnyden, kerven, en branden te genezen is.

Van de ondeugd des ſchandely-

ken en affchuwelyken kindermoords heb ik voormaals reeds omſtandig gemeld, en zal derhalven onnodig zyn, zulks weder te verhalen, of nog meer daar by te voegen. Te wenſchen was het, dat het daar by bleef, en dat de Hottentotten ontrent oude en afgeleefde menſchen ook geen moordenaars wierden; waar van ik jegenswoordig deze omſtandigheden verhalen zal. Als een oud man of oude vrouw krank word, dragen zy grote zorg voor hunne genezing, als hun toeſtand lyd, dat zy gaan en over den weg komen, de wyven daarenboven hunne wortels en hout zoeken en dragen konnen; zelfs laden zy dezelve nog wel op Draag-oſſen, en laten ze mede over land dragen, als zomtyds de gantſche *Kraal* opbreekt, en zich elders begeeft.

Wat zy met de oude kranke menſchen doen.

Zyn dezelven echter zoo oud en uitgeleeft, dat zy niet meer voort of hunne koſt, zoo als zy zeggen, zoeken of winnen konnen, zoo heeft buiten alle krankheid, hunne barmhertigheid en liefde tot hen een einde; dog ſlaan zy dezelven niet zoo wel met handen, ſtokken of ander moordaardig geweer dood, maar zy geven hen op een andere wyze de reſt, die nog gruuwzamer en onmenſchelyker is, zoekende een woeſte plaats, alwaar weinig menſchen komen, en maken aldaar na hunne wys of een hutje, of als 'er veel hout voor handen is, een groene doorluchtige loverhut, en gaan weder heen.

Wanneer zy t'huis komen, maken zy hun voornemen aan de *Kraal* bekend, en de goedkeuring verkregen hebbende, 't welk te gemaklyker gaat, om dat zy de oude onvermogende menſchen van het hare moeten mede delen, laden zy den ouden man of vrouw op een draag-os, en brengen hem of haar, verzelt van de gantſche *Kraal*, die met zak en pak volgt, weg, namelyk als zy alvorens geſlacht en Anders gemaakt, of om eigentlyk te ſpreken, den ouden afgeleefden man het affcheidsmaal gegeven hebben. Zoo dra zy op de plaats komen, daar de hutte vervaardigt is, ontladen zy deze moejelyke bagagie, en brengen dezelve in haar toekomend woonhuis, nemen affcheid, en trekken na te ruglating van eenige weinige ſpyze, weg, het mag met den verlaten ouderdom naderhand gaan, zoo als het God gelieft.

Is 'er geen wild dier, het welk de oude perzoon het leven verkort, en een maaltyd daar mede houd, moet dezelve noodzakelyk, na genuttigde koſt, van honger en dorſt ſterven, om dat dezelve niet in ſtaat is, om wat anders te zoeken, als't welk de rede is, dat dezelve daar gebragt is. Heeft echter een wild dier tydig deernis met haar, dan heeft de elende haaſt een einde, terwyl de anderen, die hem hebben verlaten, zich aan haar gantſch niet laten gelegen zyn, en niet eens komen omkyken, of zodanig een leeft of dood is, maar laten het op zyn beloop, om dat zy wel weten, dat een wild dier zynen honger daar mede ſtillen zal.

Het gaat met de ryken als met de armen.

En dit is het gene, dat de Heer *Boeving* in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottentotten *pag*. 9. twyffelachtig voorſtelt, als hy na den verhaalden en voormaals beſchreven Kindermoord voortgaat en zegt: *Zommigen zouden ook oude Luiden met voordacht van honger laten ſterven*; aangezien niet zommigen maar allen het in gebruik hebben, en geen onderſcheid tuſſchen ryken en armen maken; gelyk dan een ryke, als hy zyne rykdom niet meer kan voorſtaan, maar dezelve aan zynen oudſten zoon moet overgeven, zich insgelyks niet meer heeft te getrooſten, als de arme, het zy dat de zoon een grondhertige liefde tot hem droeg, en hem wilde onderhouden, zoo lang hy leefde,

't welk echter zeer zelden geschied; niet dat zy daar door voor onmenschelyk willen doorgaan, maar zy verbeelden zich als nog, dat zy een byzonderen dienst aan zulke oude afgeleefde menschen doen, wyl zy daar door uit al haar kommer en elende geraken.

Van waar zy deze schandelyke, zondige, afschuwelyke en gantsch doemlyke gewoonte hebben, kan ik niet recht weten. Ondertusschen schynt my toe, dat zy die van de Troglodyten hebben ontleent, als van welken niet alleen dit, maar ook veel gruuwzamer dingen geschreven worden; zie *Diodorus Siculus Lib.* III. *Cap.* 3. en uit hem *Johannes Bohemus Lib.* I. *cap.* 6. *de legibus, ritibus, ac moribus omnium gentium, pag* 56. *seq.* alwaar hy zegt: *Troglodytæ senio confecti, nec armenta sequi valentes, gutture bovis cauda adstricto vitam finiunt. Qui mortem differt, licet nolentem eodem modo, (admonitum tamen anteà) vita privant; ibique habetur beneficii loco. Febricitantes item, aut morbo incurabili correptos, simili adficiunt morte. Maximum arbitrantur malorum, ab eo vitam diligi, qui nequeat aliquid agere vitâ dignum.* Dat is: *Als de Troglodyten oud zyn, en hunne troupen vee niet meer konnen volgen, worden zy by den hals aan een osse-staart gebonden, en moeten alzoo sterven. Die genen die zulks niet goedwillig laten doen, worden na vorige vermaninge tegen haar zin op die zelve wys om het leven gebragt, terwyl men zich als nog laat voorstaan, dat zodanigen een grote weldaad geschiede. Die de koorts of een ziekte hebben, die ongeneesbaar geoordeelt word, moeten dienzelven dood ondergaan, zich verbeeldende, dat onder alle quaden dit het grootste zy, dat zodanig een het leven zoude lief hebben, die niets kan doen, waar door hy zich het zelve waardig maakt.*

Reflectie hier over. Als dit onder de Kristenen gebruikelyk was, hoe veel bedorve kinderen zouden 'er worden gevonden, die als de ouders gegoed waren, zelfs niet zouden wachten, tot dat zy een hogen ouderdom bereikt hadden, om hen den weg na de andere waereld te wyzen, ten einde om in bezit van de goederen te komen, en hunne zondige driften den vryen toom te konnen geven. Maar God zy dank! dat de Kristenen het leven voor een groter weldaad erkennen als de Hottentotten nevens de Troglodyten menen, dat de dood zy, die wel een einde maakt van alle menschelyke elende, dog die niet eerder gezocht moet worden, tot dat de tyd en uur komt, welke God bestemt heeft. Het is immers een verfoejelyke en hoogststrafbare euveldaad, dat een kind zyne ouders slaat, hoe meer moet het strafbaar en doemlyk zyn, dat het moordaardige handen aan dezelven legt, en zich daarenboven verbeeld, dat den ouders daar door een dienst geschiede, als of zy hen het leven gegeven, en het hen ook weder ontnemen konden, daar in tegendeel de kinderen het leven naast God van de ouders ontfangen, en hen deswegen alle liefde, trouwheid, gehoorzaamheid en dienstwilligheid verschuldigt zyn.

Tot nu genoeg van de ondeugden der Hottentotten, wie zou willen onderstaan, om dezelve alle na elkanderen te verhalen, om dat haar getal onuitsprekelyk is. Zoo weinig men dezelve onder de Kristenen kan opnoemen, zoo weinig is het ook by de Hottentotten mogelyk. Wie kan zeggen, hoe dikwys hy feylt. Want wy feilen allen menigvuldig. Vermids nu ieder feyl een misdaad is, zoo behoorden alle menschen ook billyk den waren God te smeken en te bidden; Heer vergeeft ons ook de verborge feylen; dat is, zulke welke wy niet eens voor feylen en bygevolg voor gene zonden en alzoo ook voor gene misdaden achten en aanzien.

Jegens-

Van de Deugden der Hottentotten.

Jegenswoordig is het myn plicht dat ik van de Deugden der Hottentotten ook iets aanroer; dog vermids God de Heer alleen de kenner der herten is, die in het verborge en binnenste zien kan, zoo moet ik maar van hen naar het uiterlyke aanzien spreken; des niet tegenstaande ben ik als voor uit verzekert en by my overtuigt, dat vele Kristenen zich in hun gemoed geraakt zullen voelen, als zy de volkomenheid van een eerbaare deugzame wandel, niet in zich bespeuren of gewaar worden, welke men echter in een Hottentot, ten minsten voor zoo veel het zich uiterlyk laat aanzien, dagelyks ziet uitblinken. Derhalven moeten zy in alle delen beschaamt voor hen staan, ook zich voor knechts verklaren, die vermids zy de wille des Heren geweten en niet gedaan hebben, dubbelde straffe schuldig zyn.

Daar mede maken zy vele Kristenen beschaamt.

Want hoe veel van dezelven zouden niet worden gevonden, die voor een gering en slecht Linzen-kookzel haar eerst-geboorte, ik wil zeggen, voor een kleine schandelyke, zondige en doemlyke winst, hare vryheid verkopen, hare leden ten slavendienst van een vreemd Heer opofferen, en meinedig zoo als ook trouwloos aan hunnen eersten rechtmatigen Heer worden zouden? Het welk zoo wel in het geestelyke als waereldlyke alzoo bevonden word, aangezien in het Geestelyke niets gemeners is, dan dat men van den Heer en Schepper aller dingen tot het Schepzel zoo als ook tot vleeschelyke lusten, lust der ogen, en een hovaardig leven vervalt, zoo als *Johannes* in zynen Eersten Algemenen Zendtbrief Cap. II. v. 15. zegt, en aan die dingen zynen dienst en kristelyke vryheid opoffert. De ondervinding doet in waereldlyke zaken genoegzaam zien, dat menig een wegens schandig gewin van zynen rechtmatigen Heer en Overheid, waar onder God en de Natuur hem heeft laten geboren worden, afwykt, en door verraad en andere talloze schelmstukken van hem afgaat, ontrouw word, en daar benevens zich en zyn gantsch vaderland in een schandelyke dienstbaarheid zet, of ten minsten zoekt te zetten.

Leven in de grootste vryheid.

Wat doet echter een Hottentot? Hy roemt, en zulks met het grootste recht, op zyne natuurlyke vryheid. Hy is niemand gaarn onderdanig; lyd liever armoed en gebrek, dan dat hy zich zoude verkopen. En als de hoogste nood hem al dwingt, om dienst op een zekere tyd by een ander te nemen, geschied zulks altoos met dit beding, dat zyne vryheid daar by niet te kort gedaan worde, of schade moge lyden. Ik zal hunne mening liever met woorden van andere menschen als met myne eige voorstellen, ten einde men te meer daar uit moge erkennen, dat het waar is het geen ik gezegt heb.

Getuigenis van P. Tachart hier van.

Aldus schyft de Heer *Tachart* in zyne Siamsche Reis *pag.* 89. *Als de Hottentotten de Hollanders werkelyk voor een weinig brood, Tabak of Brandewyn dienen, zien zy dezelven echter voor slaven aan, die hun land bouwen; en voor veege menschen, welke om voor den vyand verzekert te zyn, zich in huizen en vestingen opsluiten; daar ondertusschen hunne Natie in alle zekerheid overal waar dezelve gelieft; midden in het veld en vlaktens zonder verachte moejelyken arbeid zich legert.* En *pag.* 101, haalt hy een exempel aan van een jongen Hottentot, welke door den toenmaligen Commandeur in zyn eigen huis genomen was, en die zoo veel wil genoot, als men oordeelde, hem dienstig te zyn; wanneer hy echter groot was geworden, had hy hem zyn afscheid moeten geven, voorgevende dat hy zich zoo een gedwongen leven niet konde onderwerpen. De Hollanders en andere diergelyke Natien

waren

waren ſlaven van den aardbodem, en de Hottentotten Meeſters en Heren van dezelven. Want zy hoefden den hoed niet geſtadig onder den arm te houden, en duizend andere gebruiklykheden gade te ſlaan. Zy aten als zy honger hadden, en maakten hier ontrent gene andere regel als die van de Natuur.

Wat Vogel hier van bericht.

Op gelyke wyze ſchryft ook *Vogel* in zyne tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 71. *Zy* (*de Hottentotten*) zegt hy, *leven zonder zorg, en houden de Europeanen voor ſlaven, wyl zy het land bouwen, en zich in fortreſſen en huizen onthouden.* Wat kan nu heerlyker van een vryheid worden gezegt, als dit, want ſchoon de klare woorden niet uitgedrukt zyn, zoo is het reeds genoeg, en een openbaar kenteken van een gewenſchte vryheid, als men voor geen vyand beboeft beducht te zyn, nog dat men moet vrezen, dat hy ons ſlaafachtig of dienſtbaar zal maken. Zulks heeft de bovengemelde Heer *Tachart* reeds met duidelyke woorden daar uit beſloten, wanneer hy *loc. cit pag.* 98. verder zegt: Door deze wys van leven willen zy de menſchen aantonen, dat zy Meeſters van den aardbodem zyn, en het gelukkigſte volk onder de Zon, om dat zy het alleen zyn, die in vryheid en ruſt leven, als waar op zy, menſchelyker wyze geſproken, haar grootſte gelukzaligheid ſtellen.

Is dit dan nu niet een recht gelukkig volk, 't welk niet alleen den roem op een zodanige vryheid draagt, maar dezelve geſtadig tegen een iegelyk tot nu verdedigt heeft? Hebben zy de Hollanders om die rede hare Alliantie niet waardig geacht, om dat dezelven zoo als zy geen andere Mogenheid onderdanig zyn? Wat is anders de oorzaak, dat zy de ſlaven zoo haten, en met grimmige oogen aanzien, dan wyl zy van alle dienſtbaarheid vry zyn, en de ſlaven in eeuwigheid in onderdanigheid leven, en alles na den wil en bevel van een ander verrichten moeten, zoo als zulks in 't toekomende uitvoerlyker zal worden aangetoont. Waarlyk, wie zulks ter dege inziet, moet het voor een wel gelukkig volk erkennen, aangezien zy hunnen vryen wil, welke hen ingeſchapen is, veel beter konnen laten zien, dan anderen, die diergelyken geluk niet genieten.

Op deze vryheid nu volgt een andere treffelyke deugd, namelyk de vergenoegzaamheid, achtervolgens dewelke zy met alles, 't geen hen ontmoet, te vrede zyn, en na gene koſtbaarheden, rykdommen, en andere waereldlyke ſchatten, eeren of waardigheden trachten, maar alles voor lief nemen, dat hen wedervaart, aangezien zy een vaſt vertrouwen hebben, dat alles van hunnen *Tiquoa Goũna*, of Heer der Heren komt. Ik zal my andermaal van de woorden van een anderen en wel van een gantſch nieuwen Auteur bedienen, wyl dezelve als een Geeſtelyke van hoge waardigheden, geleerdheid en aanzien, die onder de Heidenen reeds vele jaren heeft doorgebragt, de zaak als met levendige verwen afgemaalt heeft. Deze is de Deenſche Tranquebaarſche Prooſt *Bartholomeus Ziegenbalg*. welke in de Naricht van zyne reis uit Ooſt-Indie na Europa, in den jare 1715. te Hal in Saxen gedrukt, gantſch merkwaardige woorden hier van bybrengt.

Voorſtelling van den Prooſt Ziegenbalg aan een Hottentot.

Want na dat hy op zyne t'huis reize hier gekomen was, en zich met een onbekenden Hottentot in een geſprek had ingelaten, waar van ik reeds in het voorgaande Hoofdſtuk het een en 't ander heb aangehaalt; en ten laatſten op zyne voorſtelling tot antwoord bekomen had, dat zy hem tot hunnen Prieſter wilden nemen; dog hy wyders voorſtelde, dat zy, als zy de Kriſtelyke Godsdienſt omhelsden, zuivere klederen dragen, en

en de besmeerde schaape-mantels afleggen moesten; dat zy daarenboven konsten en handwerkzels moesten leren, en in zodanige huizen wonen, waar in men hen het woord Gods gevoeglyk voorstellen, en het een en't ander tot haar heil met hen verhandelen zoude konnen, zoo gaf dees onbekende Hottentot hem een fraai antwoord, het welk myns bedunkens niet schoner en treffelyker konde zyn, als men maar een vooruitzicht van tydelyke vergenoeging heeft, zoo als deze Hottentot zekerlyk zal hebben gehad. Want door dien zy de grondregels van het Kristendom niet weten, zoo moet het bekent spreekwoord *Ignoti nulla cupido*, *onbekent maakt onbemint*, waar zyn.

Zyn antwoord daar op.

De Europeanen, zeide de Hottentot op de gedane voorstelling, *zyn gekken; zy bouwen grote huizen, schoon hun lichaam maar een kleine ruimte van noden heeft; van binnen om den honger te stillen, en van buiten om het lyf te kleden hebben zy zeer veel van noden; en om dat niemand in zyn eigen land verzadigt kan worden, komen zy in dit en andere landen, om de kost en kleding, welke zy van noden hebben, te krygen; terwyl wy daarentegen nog geld nog eenige vreemde waren van noden hebben, en ons zoo prachtig niet kledende en met geringe spys te vrede zynde, hoeven wy zulke zwaren arbeid niet te verrichten, nog ons eenige moeijelykheid op den hals te halen, zoo als gy Europeanen doet.*

Waarom zy geen Kristenen mogen worden.

Wat kan heerlyker van deze deugd worden gezegt? en wel van een Heiden, die anders aan zoo vele ondeugden overgegeven is, zoo als reeds is aangetoont. Ik weet my zeer wel te binnen te brengen, dat zy my 't dorsten verwyten, dat zy geen Kristenen mogten worden, om dat geen een van hen met het zyne te vrede was, maar het altyd nog beter wilde hebben, schoon een iegelyk van dezelven duizendmaal vergenoegder konde zyn, als zy, als de verfoeijelyke buikzorg en het haken na meer rykdom haar hert zodanig niet hadden ingenomen, dat zy zich nacht en dag daar mede plagen, zoo schrikkelyk daar om woelen, en tot in het duistere graf beangsten moesten, waar van zy echter vry waren, en zich om niets bekommerden, om dat het tog zoo moest gaan als de geen, die hemel en aarde geschapen had, het hebben wilde.

Goedaardigheid en hulprykheid onder Hottentotten.

Hier in overtreffen zy alzoo veel duizend Kristenen, die tog voor al hen met een goed exempel voorgaan, en hen door allerhande deugden tot het Kristendom moesten lokken; daar zy helaas! in boosheid hen niet veel behoeven te wyken, en ontrent de deugden van hen zelven leren moeten; zoo als dan de vergenoeging ten eersten de goedaardigheid en behulpzaamheid de hand bied, zodanig dat zy hunnen behoeftigen naasten niet alleen met raad maar ook met de daad bystaan, en hem helpen, waar zy eenigzins konnen of voor zoo veel in haar vermogen is.

Dit is niet alleen uit vele voormaals verhaalde verhandelingen te zien, daar zy elkander zonder beloning dienst doen, maar het zelve zal ook in 't toekomende uit andere omstandigheden meer blyken. Ik zal my jegenswoordig tot bewys van deze stelling wederom van vreemde woorden bedienen, en wel voornamentlyk van den Heer *Tachart* die in zyne Siamsche Reis *pag.* 100 *seq.* op de volgende wys daar van spreekt: *De Hottentotten zyn goedaardig en hulpryk; hebben niets voor zich; vereert men hen iets, dat gedeelt kan worden, geven zy hunnen makker, die eerst by hen komt, iets daar van, ja zoeken den zelven deswegen, en houden van het geen zy hebben, het kleinste stuk voor haar zelven.* En *pag.* 96 heeft hy van hen gemeld, dat men meer

liefde

liefde, goedaardigheid en redelykheid onder hen aantrof, als men doorgaans by de Kristenen vind.

Zou dit niet een heerlyke deugd in hen zyn? te meer daar dezelve op dagelykſche openbare exempels geſtaaft is. Men behoeft aan eenen maar een pyp tabak te geven, zoo als ik wel duizendmaal gedaan heb, men zal zien, dat hy ze alleen niet zal roken. Zoo dra iemand by hem komt, en naaſt hem op de hurken gaat zitten, zal hy ten eerſten de pyp uit den mond nemen, en aan denzelven geven, en als deze eenige trekken gedaan heeft, geeft hy die aan den eerſten weer; komt 'er een derde of vierde by, die krygen mede de pyp, en dit gaat alzoo rond, tot dat ze uit is.

Bewys daar van.

Ontrent brood of andere eetwaren gaat het op dezelve wys, en is my een merkwaardig exempel van meergemelden Kapitien *Pegu* bekent, die by my quam, en over honger klaagde, daar by voegende, dat hy reeds in drie dagen welke hy onder wegen geweeſt was, weinig of niets had genuttigt. Ik gaf hem zoo veel, als ik meende, dat hy van noden had, om zynen holle maag te vullen; hy ging ook wakker aan het eeten; wanneer hy echter een van zyne makkers verby zag gaan, die niet na hem keek, riep hy hem ten eerſten, en verzocht hem, om met hem te eeten, waar toe de ander zich ook niet lang liet bidden. Ik zeide echter, dat ik hem en niet den anderen te eeten hadde gegeven; dat hy derhalven zyn genoegen zoude eeten, en het overige op zyne t'huis reis ſparen, dog de gemelde Kapitein *Pegu* antwoorden ten eerſten daar op: *Dit is Hottentots manier, ik mag niet alleen eeten, maar de anderman moet ook daar van proeven, want als ik eenmaal by hem kom, deelt hy my weder mede, van het gene hy heeft.*

Het is alzoo zonder onderſcheid by hen gebruiklyk; of zy iemand kennen of niet, delen zy hem iets van het hunne mede, of laten hem mede eeten. Waar blyven hier de Kriſtenen, die hunnen behoeftigen naaſten doorgaans niet veel van hunnen groten overvloed laten toekomen, maar alles tot den ouden dag en tot het toekomend gebruik ſparen. Het ſchynt, als of zy niet geloofden, dat God hen een veel ryker zegen zoude konnen toevoegen, als zy den reeds ontfangenen ter zyner eere gebruikten. En is dit met recht gezegt, aan Gods voorzienigheid twyffelen waar in de Hottentotten andermaal roemwaardiger zyn, om dat dezelven alles daar op laten aankomen, en gantſch niet voor den volgenden dag zorgen.

Velen van de hier zynde Inwoners zyn van gedachten, dat zy goedaardig, hulpryk en mildtdadig zyn, ten einde om in de borgerlyke zamenleving geruſt te zyn, en dat de een den anderen niet zoude doodſlaan; dog tot antwoord dient, dat ſchoon dit alleen het doelwit was, en 'er voor 't overige niets achterſtak, zulks echter niet minder prysbaar is, dan het buiten dat zoude zyn; want wanneer men daar door twiſt, tweedragt, dievery, moord en doodſlag, nevens vele andere diergerlyke ondeugden, uit een borlyke zamenleving kan roeijen, zoo verdient het immers gade geſlagen te worden; maar vermids deze goedaardigheid zich niet alleen tegen de armen maar ook tegen de ryken laat zien, zoo is het immers ontwyffelbaar te vermoeden, dat dezelve uit een gantſch andere grond voortkomt, en dieper wortels moet hebben geſchoten.

Merkwaardige ontmoeting ontrent een Europeaan en een Hottentot.

Wanneer de veelmaals aangehaalde Kapitein *Theunis Gerbrantszoon van der Schelling* in zyne Landreis een Hottentot aantrof, die van de Duitſchers of Europeanen meer had horen ſpre-

 ken,

ken, en hunne taal eenigzins wist, vleide hy zich reeds het hoekje te boven te zyn, schoon hy geen Hottentot was, hoewel hy gantsch naakt ging, zynde door de voormaals gemelde vyandelyke Hottentotten geplondert, en hebbende zyne kleding daarenboven door andere zeldzame gevallen verloren; want deze Hottentot bragt hem na de *Kraal*, paste hem op en verzorgde hem, zoo veel in zyn vermogen was; en vermids hy in de tyd van twee maanden niets dan raauwe mosselen had gegeten, en water gedronken, waar door de maag tamelyk was bedorven, en de rode loop hem daarenboven wakker aangetast had, zoo moest niet alleen iemand na den Kapitein *Claas* lopen, die daar om heen handel dreef, om hem daar van kennis te geven, maar hy wierd ook van zodanige spys verzorgt, als zy voor zyne toestand dienstig oordeelden, ten einde hy niet zoude komen te sterven.

Hoe zy hem verzorgden.

Vermids hy in de drie laatste dagen gantsch niets en voorheen alleenlyk raauwe zee-mosselen genuttigt had, oordeelde deze Hottentot, die hem in het veld eerst had aangetroffen, dat het hem niet dienstig zoude zyn, van ten eersten gekookte spys te eeten, uit vreze, dat de maag daar door gantsch zoude worden bedorven; deswegen gaf hy hem een stukje raauw vleesch, ontrent een lood zwaar, van een versch geslachten hamel, om te eeten; daar na kookte hy eenige stukken, en half gaar zynde, liet hy hem het nat drinke, om den maag weder een weinig te verwarmen, en het raauwe schaap-vleesch te beter te doen verteeren. Tegen den avond gaf hy hem een stukje vleesch, dat maar half gekookt was, en liet hem wederom van het nat, warm gemaakt, drinken, om de maag niet te overladen. Wanneer hy den volgenden dag zag, dat de Europeanen het konde verdragen, gaf hy hem gaar gekookt vleesch, hoewel alle twee uuren maar een weinig, en genas hem weder zoo ver, dat hy in staat was, om met den meergemelden Kapitein *Claas*, op welkers bevel hy ook Hottentots Crossen ontfing, om zich te dekken, na de Kaap te reizen, zoo als voormaals reeds is gemeld.

Wie onder de Kristenen zoude een zodanige barmhertigheid, liefde, getrouwheid en goedaardigheid bewyzen jegens een mensch, die van een vreemde landaard is, welken hy nooit heeft gezien, en van wien hy geen voordeel weder te wachten heeft. Och! ik geloof, dat 'er niet een Priester alleen, zoo als 'er in het Evangelie staat, *Luce* X. 31. *seqq.* maar wel duizend Priesters en Leviten diergelyken elendigen mensch zouden voorby gaan, en de eer gaarn aan een Samaritaan laten, om hem te verbinden, op zyn dier te heffen, hem met zich na de herberg te nemen, en voor hem te betalen, 't welk waarlyk de grootste schande is, en zullen deze Heidens ons op den laatsten dag deswegen niet weinig beschaamt maken.

Getrouwheid en redelykheid der Hottentotten.

Verder is hunne getrouwheid en redelykheid ook geen geringe deugd, waar in zy vele Kristenen overtreffen; het welk ten dele blykt uit het geen reeds is gemeld, en ten dele ook kan worden afgenomen, om dat men op haar woord zoo vasten staat kan maken, als of zy werklyk geld op hand hadden ontfangen, aangezien niemand iets belooft, het welk hy niet doet. Ik heb reeds voormaals gezegt, dat als iemand een stukje Tabak, een vinger lang, aanneemt, en belooft dit of dat te doen, men daar op zoo gerust kan wezen, als of het beloofde nagekomen was; en is het zelfs als dan zekerder voor my, om dat hy na den ontfangst van het loon, de zaak zeer licht vergeet, of met voordacht niet daar om denkt.

Hare redelykheid echter blinkt hier

hier in uit, dat zy 't ſtelen, echtbreken, en hoereren zodanig haten, dat men van deze euveldaden zeer zelden onder hen hoort, zoo als reeds voormaals uit *Boevings* curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottentotten *pag.* 9. zoo als ook uit *Tachart* Siamſche reis *pag.* 100 bewezen is, dat hen de Hollanders en alle de inwoners hier ontrent zonder vrees in hunne huizen laten gaan, om dat zy zelfs niet ſtelen. Daarenboven leert de dagelykſche ervarendtheid, dat men geen hoeren onder hun vind, ten minſten zulke niet, die buiten den echten ſtaat kinderen krygen, het welk echter noodzakelyk moeſte geſchieden, als 'er veel van dezelve waren. En ontrent de echtbreuk is bekent, dat dezelve zonder aanzien van perzoon met de dood word geſtraft, zoo als kort hier na breder zal aangetoont worden.

De Schryver weet maar een exempel van een diefachtigen Hottentot.

Een exempel is my maar bekent van een diefachtigen Hottentot, die by een borger een linne hembdrok of borſtrok zonder armen, met zilvere knopen geſtolen had. Men had geen vermoeden op hem, om dat te voren nooit iemand iets had geſtolen, maar wel op den ſlaaf van den man, om dat diergelyke menſchen gaarn lange vingers hebben, en maar allerhande gelegentheid zoeken om te ſtelen. Edoch alvorens het tot een naauw onderzoek ontrent den ſlaaf quam, gebeurde het, dat de Hottentot den Hembdrok met de zilvere knopen wilde verkopen, maar de koper hield denzelven in handen, en examineerde den Hottentot ter dege, eer de koop was getroffen, om dat hy wel wiſt, dat die van zyn kar niet gedropen was.

De dief gaf voor, dat hy denzelven van een Stuurman vereert had gekregen, maar vermids 'er toenmaals geen vreemde ſchepen op de rede lagen, wiſt hy niemand te noemen, derhalven liep hy met achterlating van den hembdrok weg, zonder hem te komen weerom halen, waar uit men ten eerſten vermoede, dat het niet recht daar mede moeſt zyn, zoo als ook haaſt uitlekte, want nog dienzelven avond klaagde de beſtolene aan een zyner medeborgers over de ontrouwheid van zyne ſlaven, en dat zy hem een hembdrok met zilvere knopen hadden ontſtolen, waar op deze hem antwoordde, dat het wel konde zyn, dat zy mede onder de deken lagen, dog dat zy miſſchien alleen de dieven niet waren, om dat hy den gemelden hembdrok door een Hottentot te koop had zien dragen, die ook als hy gevraagt wierd, van wien hy dien hembdrok had, niet wiſt te zeggen, wie hen denzelven had gegeven, maar weggelopen was, en den hembdrok by zyn buurman gelaten had.

De dief word van zyn eige natie nagevorſcht.

Niemand was vrolyker als de beſtolene, dat hy zynen koſtbaren hemdrok weder kreeg; hy begaf zich ten eerſten na het huis van den buurman, welke hem denzelven ten eerſten weder ter hand ſtelde; en als hy t'huis quam, examineerde hy zyne ſlaven, en vond ze allen onſchuldig. Edoch verdroot het den Hottentotten niet weinig, wanneer dit ruchtbaar wierd, dat zy haar credit door een eenigen van hen, zouden verliezen, weshalven zy na den dief zochten, en denzelven gevanglyk na de Kaap bragten, met verzoek, dat hy deswegen ſtrengelyk mogt worden geſtraft, en men geen quaad vermoeden op hen mogt hebben.

En naar verdienſte opentlyk geſtraft.

Wyl het geſtolene reeds te recht was gekomen, wierd hy wel niet met de dood geſtraft, maar op de merkt aan de paal opentlyk zodanig gegeeſſelt, dat menig een liever den dood zoude hebben geleden; niet met roeden, of in derzelver plaats zoo als hier gebruiklyk is, met geſplete Spaanſche rieten, maar men ſloeg hem, na dat hy vaſt gebonde was, met een

endje dagg, een arm dik en ontrent 3 of 4 voet lang, op de blote billen, zoo lang tot dat ze gantſch gezwollen waren, en het klare bloed uit het *inteſtinum rectum* of *Orificium poſterius* liep, en hy in flaauwte viel.

Zeer veel Hottentotten waren ooggetuigen van deze Executie, en ſchreeuwden in den beginne, dat hem recht geſchiede, en jouwden hem daarenboven uit, doch wanneer hy zoo jammerlyk begon te kermen, en de Fiskaal echter nog al liet ſlaan, kregen zy deernis met hem, en wyl zy vreesden, dat haar bidden niet veel zoude helpen, wachteden zy, tot dat hy van de geeſſelpaal weder los was, als wanneer zy hem aanpakten, en een weinig van de plaats bragten; dog ziende, dat hy niet konde voortkomen, lagen zy hem op zyne Croſs, en droegen hem by de vier ſlippen na een van haar huisjes, paſten hem op en verzorgde hem, tot dat hy weder gezond was; ondertuſſchen dulden zy niet, dat hy weder in een huis ging, maar hy moeſt zich van de Kaap weg begeven, als iemand die van een plaats gebannen was.

Wat uit dit voorval te beſluiten is.

Uit dit voorbeeld blykt mynes bedunkens, genoegzaam, dat de Hottentotten aarts-vyanden van de dieſtal zyn, om dat zy zelfs eenen uit het midden van haar aan andere volken ter behoorlyke ſtraffe overleveren. Men kan ook hier uit zien, hoe veel zy van een eerlyken naam houden, om dat dit eigentlyk de bewegende oorzaak is geweeſt, dat zy den overtreder zelf opgezocht en overgelevert hebben. Wyders blykt hier uit, dat zy beminnaars van de billykheid en de rechtmatigheid zyn, aangezien zy niet konnen dulden, dat aan iemand onrecht geſchiede. En dit is juiſt het ſtuk, het welk ik, (in ter zyde zetting van alle andere roemwaardige deugden, welke verder van hen zouden konnen worden geroemt, en die nog zeer veel in getalle zyn, ſchoon niet van zoo groot gewigt, als de reeds gemelde en deze volgende) voorgenomen heb, af te handelen, en zal ik deswegen dezelve hier nevens voegen, en daar mede de gantſche materie eindigen.

Onder de namen van Recht of Billykheid verſta ik echter hier niet de Gerechtigheid, voor zoo veel zy zich ook tot de rechtvaardigheid van den oorlog uitſtrekt, en bygevolg het Krygs-recht genaamt word, want daar van in 't toekomende nog iets wydlopiger zal moeten worden gehandelt; maar ik verſta alleenlyk daar door het borgelyke Recht, zoo ten opzichte van het civile af het criminele, en mene het nodige daar van by te brengen; op dat men zoude konnen zien, dat deze volken t'eenemaal niet zonder wet leven, maar de gene, welke het gezond vernuft zoo ſchryft, gantſch ſtipt en onverbreeklyk houden en daar na leven.

Klyne verſchillen worden of door haar zelf of door hare wyven bygelegt.

Wat borgerlyke zaken en kleine verſchillen aanbelangt, welke dikwyls ontſtaan, dezelve worden door de partyen zelf afgedaan; zulks geſchied of met woorden, wanneer de een den anderen wat toegeeft, en zich door zyne party recht zoekt te doen verſtaan, of anders met vuiſten, dat de een den anderen een paar blaauwe oogen en een dikke neus geeft, en zich als dan weder met hem verzoent; waar na zy elkander wederom zoo veel vriendſchap toedragen, als zy te voren gedaan hebben; want met diergelyke verſchillen bemoeit zich niemand, dan alleen hunne wyven, welke om moord en doodſlag voor te komen, zoo veel vermogen hebben, dat 'er maar een of twee tuſſchen beide hoeven te komen, en de partyen toe te ſpreken, als zy willen hebben, dat 'er geen verdere verbittering zal inwortelen, aangezien de grootſte ſchande onder

der hen is, dat mannen in 't byzyn van vrouwen, tegen elkander kyven.

Om dit maar als terloops aan te roeren, zoo is dit een loflyke of pryswaardige gewoonte, welke men by weinig volken aantreft. Ik ben zelfs dikwyls daar over verwondert geweest, en gaat dit zelfs zoo verre, dat 'er geen man zal worden gevonden, welke zyne vrouwen schoon hy 'er drie heeft, een slag zal geven, zoo lang als hy leeft; buiten twyffel om dat zy wel weten, dat de slagen by dit geslacht van weinig nut zyn, of dat zy 'er weinig eer by inleggen; maar als zy al gestadig in onlust zouden leven, vinden zy raadzamer van elkander te gaan, en te doen als of zy elkander nooit gekent hadden, het welk ook veeltyds geschied, wanneer zy geen kinderen met elkander gewonnen hebben.

Van deze kleine verschillen, gekyf of krakkeel op diergelyke wyze bygelegt, heeft geen mensch eenig voordeel of schade te wachten, maar anderen die zich daar mede willen bemoejen, staan dikwyls van verre en lachen deze Kampvechters wakker uit, zoo als ik dikwils gezien heb, om dat zy wel weten, dat zy elkander met hunnen *Kirris* niet veel schade toebrengen, of met het werpen veel uitrichten zullen, maar zich wel haast vergelyken, en als de eerste toorn over is nog wel eenige uuren een pyp Tabak of Dacha tot een teken des vergelyks, en gantschelyke verzoening met elkander roken.

Criminele zaken worden zonder tyd verzuim en aanzien van perzoon gestraft.

Gelyk echter deze verschillen t'eenemaal zonder wetten of pleidooi, of zonder bemiddeling van iemand anders dan hunne wyven worden afgedaan, zoo gaat het in criminele zaken veel zwaarder. Zy lyden hier ontrent geen uitstel; zien ook gantsch niet na den stand, rykdom, aanzien of iets diergelyks, maar wie op een doodwaardige misdaad betrapt en daar van overtuigt word, die kan vast rekening maken, dat hy hunne handen, als hy eens gevat is, niet licht zal ontsnappen, en veel min dat hy het leven daar van brengen zal.

By hen horen onder doodwaardige of criminele zaken, niet alleen moord, en doodslag, zoo als by ons in Europa; maar de echtbreuk word van hen ook daar onder gestelt, welke na de Keur-Saxische rechten ook een doodwaardige misdaad is, dog alwaar altyd moderatie gebruikt word. De diefstal is ook zoo als by de Europeanen een hoofd-misdaad, en eindelyk land-verraad nevens nog andere diergelyke grote overtredingen, welke ik, om dat gene exempels daar van onder hen gezien heb, niet mag noemen; ondertusschen zal ik ze maar by name aantonen, en voor het overige den Lezer laten oordelen, of zy recht of onrecht daar aan, doen en behoren, dienvolgens onder deze Classis de bloedschande en de Sodomie.

Hoe dat met een misdadiger ten eersten gehandelt word.

Wanneer nu een diergelyke misdadiger ontdekt en gevat word, zet men hem niet lang gevangen, en examineert hem, veel min geeft men hem een Procureur of Advokaat, als welken hier gantsch onbekent zyn, maar men volgt hier ontrent den eenvoudigsten en natuurlyksten weg; namelyk, men laat hem zelve zyne zaak verdedigen, en als de belydenis niet ten eersten wil volgen, brengt men de geenen voor hem, die tegen hem hebben getuigt; kan hy zich als dan tegen dezelven verdedigen, en ten eersten aantonen dat het valscheid is, het geen zy voorgeven, zoo is het leven hen ditmaal geschonken, en hy word weder op vrye voeten gestelt, aangezien men wel weet, en gerust is dat hy niet weglopen zal, als zyn zaak goedt is, nog iets hoeft te vrezen.

Hoe de valsche aanklagers gestraft worden.

Ondertusschen rusten de Getuigen

gen niet, die daar door bespot zyn, maar vorschen de zaak verder na. Bevinden zy, dat hunne beschuldiging valsch, en op blood vermoeden gegrond geweest is, moeten zy den aangeklaagden een zeker getal vee tot voldoening geven, en vergiffenis verzoeken. Maar is hy schuldig aan het geen, waar van hy beticht word, word de misdaad hem op nieuw voorgehouden, en hem alles als voorheen voorgestelt, op dat hy niet zoude konnen zeggen, dat hy onverhoort gestraft worde, gelyk men dan wel haast kan horen; of iemand een gerechte zaak heeft, of niet. Zoo dra hy overtuigt is, of op de beschuldiging stil zwygt, en aldus als ja zegt, word het dood-vonnis ten eersten uitgesproken, en ook op staande voet zonder verder uitstel voltrokken.

Hier ontrent gaat het aldus. De Kapitein van de *Kraal* laat al zyn volk te zamen komen, en doet de misdadiger als van den beginne af, als het proces aangaat en de getuigen zullen gehoort worden, midden in den van hen gemaakten en gesloten kring brengen, op dat een ieder de zaak zoude konnen horen en naar billykheid daar van oordelen; wanneer hy overtuigt word, word hy niet weder uit dien kring gelaten, maar hy moet daar in blyven, en de stemmen en het vonnis mede aanhoren, om ten eersten te weten, wat met hem gedaan zal worden.

Wanneer het vonnis uitgesproken word, 't welk altyd zoo als ook het gantsche proces onder den bloten hemel geschied, overwegen de omstanders de zaak niet te lang, en vergunnen hem verder weinig oogenblikken, om zich tot den dood te bereiden. De Kapitein, als wie het recht van leven of dood heeft (*Jus vitæ & necis*) springt hem ten eersten op het lyf, en slaat hem het eerst met zynen Kirris zodanig in den nek, dat hy daar van ter aarde valt; waar op alle de anderen onmiddelbaar volgen, en wel niet na den rang en na de order, zoo als de Heer *Tachart* in zyne Siamsche Reis *pag.* 101. voorgeeft, maar in een volle onorder die namelyk het eerste en best by hem kan komen, om hem den rest te geven; ja zy kyken zelfs niet eens, of 'er nog leven in is, maar zy rossen zoo lang, tot dat of de buik door het veelvuldige bloed gezwollen, of het gantsche hoofd verbryzelt is.

Na den dood word hy eerlyk begraven.

Na dat hy aldus te recht is gestelt, nemen zy het dode lichaam en buigen het zoo als zy gewoon zyn te doen, by malkander, en binden het in zyne Crofs, die hy in zyn leven heeft gedragen; daar na begraven zy den zelven nevens al het geen hy in zyn leven by zich heeft gehad, uitgenomen de Kopere kralen en zyn geweer, welke aan deszelfs oudste zoon worden gegeven, en geschied alzoo nog aan het lyk nog aan de familie verder geen schande, maar zyn de kinderen, die geen schuld aan des vaders misdaad hebben, zoo goed geacht als voorheen; en het lichaam word zoo eerlyk begraven, als het lyk van een ander; van welke begravenis-plechtigheden in 't toekomende omstandiger zal worden gehandelt.

Hier uit blykt alzoo genoegzaam, dat zy den eenvoudigsten en meest gegrondsten weg gebruiken; achtervolgens den welken zich iemand wegens zyne beschuldiging verdedigen kan, of door de mande vallen moet. Op die wyze worden ook alle rechts-kosten gespaart, die by de Europeanen zoo in civile als criminele zaken dikwyls zeer hoog lopen, niet alleen in aanzien van de rechtbank zelve, maar ook ten opzicht van de Advokaten en andere nodige perzonen. Ja zomtyds kost het zeer veel, een zodanigen misdadiger

diger in zyne gevangenis te onderhouden, zoo dat het rondom koſten zyn, die ten laatſten een merkelyke ſomma bedragen, welke echter alle door de vaardige uitvoering der executie by de Hottentotten voorgekomen worden.

De Kapitein legt de eerſte hand aan hem.

Ook blykt hier uit, dat het *Jus vitæ & necis* volkomen by den Kapitein der Kraal ſtand grypt, hoewel niet zonder betrekking van andere omſtanders, om dat hy niet alleen het vonnis met gemeen overleg moet laten, maar ook tot uitvoering van het zelve de hand 't eerſte lenen moet, zoo als het by de Ouden en voornamelyk by de Joden gebruiklyk is geweeſt. Zie 1 *Reg.* II. 5. 6. 29. 34. XXI. 8 *ſeqq.* *Exod.* XXXII. 26. 29. Zie hier by *D. I. B. Carpzovii* medegedeelde onderrichting van de Scherprechters; in een lykpredikatie over den Eerzamen en Manhaftigen Meiſter Criſtopf Heintzen, gewezene Scherprechter der Stad Leipzig, gedrukt te Leipzig by Lanckiſch Anno 1702 in 4.

Derhalven is dit niet een ſchande voor de Hottentotſche Kapiteins; dat zy te gelyk het ampt van Scherprechter moeten waarnemen en de misdadigers met ſtokken dood ſlaan, zoo als de Heer *Vogel* in zyne tienjarige Ooſt-Indiſche Reisbeſchryving *pag.* 72. en de Heer *Tachart loc. cit. pag.* 101. menen, maar myns bedunkens ſchynt dit wederom een bewysrede te zyn, dat de Hottentotten van de Joden afkomſtig zyn.

Het recht word by hen zonder aanzien van perzoon geoeffent.

Eindelyk ziet men ook hier uit dat geen aanzien van perzoon, veel min rykdom, eer en waardigheid by deze voor 't overige eenvoudige maar hier ontrent wyze en verſtandige menſchen plaats vinden; aangezien de ryke en grote zoo weinig voorrecht heeft, als de arme en behoeftige. De Kapitein zelf, als hy van een misdaad overtuigt word, gaat zoo weinig vry als een ander, het welk immers in alle delen met de wetten der natuur overeen komt, uit hoofde van de welke een iegelyk verplicht is tot dat gene, waar aan hy wil, dat een ander zich verplicht zal houden.

Edoch ik raak te ver uit het ſpoor, om dat ik nog hier nevens moet voegen, wat 'er gedaan word ontrent den geen, die zich wegens dees of gene misdaad zoek maakt? Zodanig een kan niet uit het land lopen, als hy by anderen niet voor een Spion of Verſpieder wil aangezien wezen, en gedood worden; hy kan alzoo nergens een zekere ſchuilplaats vinden, als by zyns gelyke, te weten by Bandyten, Schelmen, Dieven en Rovers, de bovengemelde Boſchjes-mannen, welke hem, om dat zy daar door worden verſterkt, met ope armen ontfangen, te meer om dat zy ter zelver tyd bericht krygen, waar eenige buid gemaakt zoude konnen worden.

Deze Boſchjes-mannen moeten zich, zoo als voormaals reeds gemeld is, in de wilderniſſen, tuſſchen de bergen onthouden, alwaar men hen zoo licht niet kan by komen. Derhalven ſtropen zy dan hier dan daar, en voeren by nacht het vee van hunne buuren weg, het welk zy in 't gebergte jagen, aldaar ſlachten, en alzoo eeten. Ik heb eens de eer gehad, van drie zulke Boſchjes-mannen by het warme bad bezocht te worden, over dewelken myne andere Hottentotten zich gaarn zouden hebben ontfermt, als zy myne toeſtemming hadden konnen krygen, of wel verzekert van myne hulp en byſtand hadden konnen zyn; dog ik gaf hen een ſtukje tabak, daar zy my om aanſpraken, voor een haas, welken zy onder wege hadden dood geworpen, en zy niet eeten mogten.

In waarheid, men kan ze wel haaſt van de anderen onderſcheiden, zynde dezelven veel wilder, trotzer, en onbeleefder als de anderen,

deren, zoo dat ik God dankte dat zy ras weder hene gingen; niet om dat ik voor hen hoefde te vrezen, maar wyl ik beducht was dat 'er anderen van de naastgelege Kralen mogten komen, en aldaar een moord en doodslag plegen; aangezien niets zekerder is, dan dat de Kraals-Hottentotten, waar zy zulke Landlopers aantreffen, en hen meester worden konnen, niet veel woorden met hen wisselen, maar dezelven hoe eerder hoe liever om hals brengen; en geschied zulks niet uit een moordlust of gruuwzaamheid, maar om dat zy zelven niet anders van dezelven hebben te verwachten, en dat zy daarenboven haar vee moeten zien wegdryven; waaromme ook een zulke doodslag, als hy ruchtbaar word, op den dader niet word verhaalt, maar hy daarentegen geroemt en geprezen word.

Besluit van dit Hoofdstuk.

En alzoo heb ik ook myne belofte in aanzien der deugden en ondeugden der Hottentotten volbragt, en daarenboven het geen, het welk hare rechtspleging belangt, daar by gevoegt; ik twyffel niet, of de de Lezer zal daar uit konnen zien, wat de Hottentotten voor menschen zyn, en of zy in vele stukken de Kristenen de loef niet afsteken, dog ik wil 'er niet meer van spreken, maar liever dit Hoofdstuk afbreken.

XII. HOOFTSTUK.

Van de oorzaken en manier der Hottentotten, om Oorlog onder elkander te voeren, zoo als ook van hunne Wapenen, welke zy in deze gelegentheid, als ook op de Jagt gebruiken.

Van hun Oorlog voeren. Waar in der Hottentotten krygstoerusting bestaat. Zy weten van geen aankondigen van oorlog. Verbinden zich ook dikwyls te zamen. De oorzaken des krygs onder hen zyn driederly. De Compagnie moet doorgaans de Vrede weder maken. Hoe zy hare onkosten vergoed. Alle de Hottentotsche natien hebben gepoogt de Hollanders weder te verjagen Dog is misl ukt. Hottentotten houden in hun oorlog geen order. Hebben geen Officiers, als den Generaal. Wat zy met de gevangens doen. De Vredes Artikelen worden van hen stipt onderhouden.

De manier der Hottentotten om oorlog te voeren.

OM dat ik laast van het rechtsgeding der Hottentotten, hoe de civile en criminele zaken worden afgedaan, ten einde van het Hoofdstuk geschreven en het nodige by gebragt hebbe, ben ik van voornemen, om van toneel te veranderen, en den Lezer van de bewoonde plaatzen na het vrye en wilde veld, van het stadhuis ten oorlog te voeren, en aan te tonen hoe het daar toegaat, of op welke manieren zy den kryg voeren, en om welke oorzaken zy denzelven beginnen, nevens alle andere daar toe behorende omstandigheden en merkwaardigheden.

Als een oorlog zal worden begonnen, moeten by de Europeanen niet alleen de nodige wapenen en verdere provisie van Ammunitie verzorgt worden; maar daar moeten ook benodigde manschap en de levensmiddelen, welke tot

DER HOTTENTOTTEN MANIER VAN OORLOGEN.

A. Zeeman inv. et fecit 1727.

derzelver onderhoud vereischt worden, by de hand zyn, op dat zy gedurende den oorlog niet van honger zouden komen te sterven, of tot weglopen genoodzaakt worden, te meer als de maandelyke zoldy niet volgen wil. Dit alles hebben de Hottentotten niet van noden, om dat zy nog buskruid, nog lood, veel min diergelyk schiet-geweer in gebruik hebben; maar maakt een iegelyk zyn eigen geweer, het welk voormaals by de jagt reeds is beschreven, of zelf, of kan dit by anderen voor vee ruilen. Zy hoeven ook geen volk te laten werven, om dat een ieder van hen zelf een zoldaat is, en te velde moet, als de vyand nadert. De levensmiddelen zoo voor de menschen als voor de Bakkeley-Ossen, welken zy met zich voeren en voormaals reeds beschreven zyn, worden genoeg in het open veld gevonden, zoo dat ze gene grote toerusting ten oorlog hoeven te maken, te meer om dat zy van geld of andere zoldy gantsch niets weten.

Waar in haar krygs-toerusting bestaat.

Insgelyks is by de Europeanen gebruiklyk, dat men elkander den oorlog ordentlyk aankondigt, en de rede daar van by een Manifest waereldkundig maakt. By de Hottentotten, die lezen nog schryven konnen, en die zelfs gene boekstaven hebben, komen diergelyke Manifesten niet te pas, maar de gantsche aankondiging van oorlog bestaat in een ernstige dreyging, op welke het overvallen ras volgt, aangezien zy hunne vyanden zelden zoo veel tyd laten, dat zy hun vee, haar eenige rykdom, in zekerheid konnen brengen; maar zy nemen het met zich en werpen het in een eeuwige gevangenis; dat is, zy slachten het t'huis ten eersten, om hunne vyanden te beletten, van zich weder daar op te verhalen.

Zy weten van geen aankondigen van oorlog.

Hoewel men niet kan weten, welke manier van oorlog te voeren zy voor de komst der Europeanen gehouden hebben, wyl men gene aantekeningen by hen vind, zoo is het echter wel te vermoeden, dat zy nooit anders hebben gedaan als jegenswoordig, om dat zy ook in andere hunne oude gewoontens niets hebben verandert, of denken te veranderen, maar by hunne oude mode blyven. En zoude dit dan wel het eenige stuk zyn, waar van zy waren afgegaan, zonder dat de nood haar daar toe dwong; ten ware men wilde zeggen, dat de Europeanen hen andere manieren hadden doen gebruiken, om dat zy in den beginne vele en lange oorlogen met hen gevoert hebben; welke gissing wel een schyn maar geene zekerheid geven kan.

Het zy hoe het zy, ondertusschen is het zeker, dat de oorlogen onder hen niet op eenerlei wys worden gevoert; maar ieder natie heeft altoos iets byzonders; want twee en ook wel drie natien gaan zomtyds een verbond aan, en zoeken alzoo met gemeen overleg voordeel te behalen; deze verbintenissen grypen zomtyds ook maar zoo lang stand, als de oorlog duurt; zomtyds ook wel voor eeuwig en voor altoos, namelyk na dat haar vyand altyd den meester speelt, op dezelve wys als de Europeaansche Mogendheden zich gewoon zyn te allieeren, om een hoogmoedigen en op zyn geluk pocchenden vyand te wederstaan.

Ieder natie heeft geen eenerlei manier, om den oorlog te voeren

Men heeft in vorige jaren nog een onderscheid aangemerkt, dat echter van geen byzonder gevolg geweest is, wanneer vele natien gelyk zich verbonden, om de Europeanen weder uit het land te jagen, 't welk ook de genen, die aan Monomotapa grenzen, hebben getracht de Portugeeschen te doen; maar vermids men hunne vergiftige pylen en Hassagayen niet veel schuuwde, maar ze met buskruid en lood het hazepad deed kiezen, hebben zy als nu gantsch andere maatregels genomen, en zoeken liever vreedzaam met hen te

Zy hebben zich eertyds ook verbonden,

te leven, als gevaar te lopen, van t'eenemaal uitgeroeit te worden.

Nodige omstandigheden welke by haar oorlogen moeten worden in acht genomen.

Ondertusschen dienen alle omstandigheden zeer wel in overweging te worden genomen, als men een recht begrip van hunne oorlogen hebben wil. De voornaamste is, dat men dient te weten, of de oorlog tegen een Hottentotsche natie gericht is, of dezelve alleen zy, dan of ze ook Geallieerden hebbe, en hulp gebruike? Eindelyk welke oorzaken zy hebben, een oorlog te beginnen? Want uit alle deze omstandigheden zal zoo wel de aangehaalde verandering der Krygsmanier als de duurzaamheid van dezelve blyken, en ter zelver tyd openbaar worden, hoe zy vrede maken, en door wien die hedensdaags meest bemiddelt word.

De oorzaken des krygs zyn voornamelyk driederley.

Wat de oorzaken van hunne oorlogen aanbelangt, men weet hedensdaags byna gene andere dan deze drie. De eerste is, als d'eene natie het vee van de andere, wanneer dezelve het op hare gewaande grenzen wyd, wegdryft, en niet weder geeft; 't zy dat zy het zelve met geweld halen, en daarenboven meer, als zy in den beginne gehad hebben, met zich nemen, uit welke wederzydsche roveryen ten laatsten niets anders dan een oorlog ontstaan kan. De twede oorzaak is, wanneer de eene natie de vrouwen van de andere opvangt, en dezelve by zich houd, welk affront zy wederom als een al te grote hoon en smaad met een oorlog moeten boeten, om hunne wyven ter zelver tyd weder te verlossen. De derde oorzaak is, als zy op de voorgemelde grenzen elkanders wyde nemen, en beletten, dat hunne buuren met haar vee daar niet komen konnen.

De laatste oorzaak is wel de voornaamste.

En dit laatste is wel de voornaamste oorzaak van alle hunne oorlogen, die zy zelven onder elkander voeren, daar ondertusschen hunne grenzen, hoe ver elke natie gaan mag, niet gemeten of afgepaalt zyn. En schoon zy daar ook zelfs niet weyden, konnen zy hunne buuren echter grote schade toebrengen, en beletten, dat zy daar niet konnen komen, als zy namelyk in droog wêer het dorre gras op verscheide plaatzen te gelyk in brand steken, en alles eenige uuren ver verbranden. Aangezien zy daar door veroorzaken, dat hunne buuren, met hun vee daar komende, lof nog gras vinden, en bygevolg te rug keren moeten. De twee andere oorzaken gebeuren zoo zeer dikwyls niet, wyl het altyd meest uit vermetelheid geschied, dat zy de wyven, van hunne nabuuren nemen, welke zy toch zelfs genoeg hebben, en met voordacht twist zoeken, als zy elkander zonder belediging het vee wegdryven, om dat hunne grenzen zoo naauw niet zyn afgescheiden, en het op drie of vier mylen niet aankomt.

Wanneer der nu een oorlog tusschen twee naby gelege natien ontstaat, die gene Bondgenoten hebben, grypen zy elkander wel met ongemene kloekmoedigheid aan, maken daarbenevens een afgryzelyk veldgeschreeuw, zoo dat men zoude denken, dat alle Furien los gebroken waren; maar deze dapperheid houd niet lang standt, aangezien die natie, welke meest van hare manschap heeft verloren, of van welke de meeste Bakkeley-ossen worden weggedreven, wel haast het hazepad kiest, en zich na hunne overige kudden spoed, dezelve in zekerheid brengt, en daar op den vyand de overwinning laat, welke ook, wyl een zulke oorlog gemeenlyk door een neerlaag of slacht geëindigt word, zoo lang zegenpralende blyft, tot dat de onderleggende party eenigen uit het midden van haar aan de Illustre Compagnie kan zenden, om haar nood voor te dragen, en derzelver bystand en Mediatie te verzoeken.

Zoo

De Europeanen moeten doorgaans de vrede weder maken.

Zoo dra de Regering alhier of de Gouverneur naricht daar van bekomt, en de Gezanten de omstandigheden ter dege hebben verhaalt, word ten eersten, voornamentlyk als het oorlogs-vuur de Colonien begint te naderen, order gegeven, dat'er een party vrywilligers met hen reizen, om den vrede te helpen bevorderen, welke ook word getroffen, zoo dra de zegenpralende party de Europeanen gewaar word; als wanneer aan een iegelyk het zyne weder word uitgekeert, en zodanige heilzame bedingen worden gemaakt, die met het belang van wederzyds partyen overeenkomen. Op dat echter de gemelde Compagnie geen kosten voor niet met al zoude behoeven te doen, zoo worden zy wel niet aangesproken, om dezelve goed te doen, om dat zy behalven het vee niets van waarde of aanzien bezitten, maar aan de Vrywilligers word bevolen, om een goede party vee zoo wel by de strydende party als andere nabuurige natien tegen gewoonlyke betaling te handelen, en aldus hare gedane kosten eenigzins weder te vergoeden.

By ver afgelegene dienen de Alliantien.

Wat de andere verafgelege natien betreft, zy hebben dit gewenscht voordeel niet te verwachten, ten minsten zoo licht niet, om dat de Illustre Compagnie het kleinste deel van hare kosten niet weder kan bekomen; en vermids zy van andere nabygelege vreemde natien, als de *Portugeesen* en de *Monomotapanezen* ook geen hulp te verwachten hebben, zoo zyn zy zekerlyk wel genoodzaakt, om zich tegen hunne magtige en hen bespringende nabuuren te wapenen, met elders by hunne aangrenzende Natien hulpe te zoeken, en zich met dezelve in een verbond in te laten, om dat een iegelyk uit het licht der natuur wel weet, dat als de magtige den zwakken t'ondergebragt en zich daar door nog sterker gemaakt heeft, het eindelyk met hem ook zoo gaan zal, en hy van dezen Gulzigaard insgelyks zal opgeslokt worden.

Om dies wille hebben de *Susaquas* en *Odaquas* of *Udiquas* zich met de kleine *Namaquas* in een eeuwig verbond ingelaten, om de magtige en volkryke *Namaquas* het hoofd te konnen bieden. Diergelyk hebben de *Dunquas* met de *Dumaquas* tegen de *Gauros* gedaan. De anderen, welken voor een korten tyd, en maar zoo lang als deze of gene oorlog duurt, met anderen verbintenissen hebben aangegaan, na elkanderen op te noemen, zoude zoo onmogelyk zyn, als mogelyk is, alle verbintenissen, welke dees of gene Mogendheden tegen een derden gemaakt hebben, met korte woorden te melden, te meer om dat die zoo veelvuldig zyn, en zy dan met den eenen dan met den anderen eene lyn trekken.

Alle Natien hebben de Hollanders weder willen verjagen.

Ontrent 50 jaren geleden, en ten eersten na de bezit neming der Hollanders, wanneer alle natien zagen en bemerkten, dat dezelven hen te magtig zouden zyn, hebben zy getracht, om gezamentlyker hand den koop van het verkofte en als nu bezete land te breken, en hen te dwingen, om met ledige handen weder af te trekken. Of zulks echter uit eige beweging is geschied, dan wel op aanraden van een andere Europeaansche Natie, welke misschien zoude hebben gewenscht, om zelve daar van in bezit te zyn, zulks zal ik anderen laten onderzoeken, om dat het buiten myn gestelt is. Ondertusschen hebben zy niets onverzocht gelaten, om dit haar doelwit te bereiken, maar te vergeefs; want deze roemruchtige Natie, welke op hare rechtmatige zaak konde pocchen, en pralen, gebruikte geen geweld, welke zy niet van noden had, maar hare wyze voorzichtigheid, en bevond zich daar in nooit bedrogen; wes-

halven ook ten laatsten allen, als zy zagen, dat hunne krachten te kort schoten, eenpariglyk den vreden verzochten, verkregen, en denzelven nog ter dezer uure genieten.

Men vreest dezelven niet.

De Chamtours dreigden nog wel, dat zy zouden komen, om de Hollanders uit het land te jagen, zonder dat men weet, op welkers aanhitzing. Dog dezen, schoon zy tot nu alle dag den aanval te gemoed zien, worden gewaar, dat men niet licht van dreigen sterft. Derhalven gebruiken zy hare gewoonlyke voorzichtigheid, en zyn voor 't overige gerust, dat ook dezen, schoon zy zich op het nieuw met alle andere natien verbonden, niets zouden uitvoeren; want alle morgens, eer de poort van de vesting word geopent, moet de Sergeant, die de wacht heeft, met zyn Corporaalschap na het daar voor leggende Ravelyn gaan, om te zien, of 'er een vyand met vreemde schepen op de rede is, dan of'er een ander te land voor de poort legt, ten einde de eenigste sterke vesting, welke de Hollanders in dit land hebben, niet werde geopent, eer en alvorens zy weten, hoe het 'er gelegen is. Dit geschied niet uit eenige vrees voor de Hottentotten, als welker armée, schoon tienmaal hondert duizend man sterk, door het lossen van de rondom leggende stukken zeer licht zoude konnen worden verjaagt, maar uit een verstandige voorzorge ontrent een vyand, die te water zoude konnen komen, en verstand met deze Volken zoude konnen houden.

Wat de Heykoms en Chamtouers voor een gewoonte in hunne oorlogen hebben.

Het onderscheid, waar van ik hier boven heb gemeld, 't welke by alle hunne oorlogen in acht word genomen, en waar na de gemene man zich wel voornamelyk heeft te schikken, is met korte woorden dit: Eenige Natien, daar onder de Heykoms en Chamtouers, hebben de gewoonte, dat zy met het vechten niet uitscheiden, zoo lang haar Generaal of Aanvoerder op een fluit blaast; aangezien zy geloven, dat het hun plicht is, op deszelfs bevel te vechten, schoon zy voor haar oogen zagen, dat de meeste manschap viel en verloren ging; daarentegen zyn zy van gevoelen, dat zy verplicht zyn af te trekken, wanneer hunne Generaal ophoud op de fluit te blazen, en zich gereed te tonen, om zyne order te volgen, zoo ras hy een teken tot den aftrek geeft; zelfs ook als dan, wanneer hy niet raadzaam mogt vinden, de vluchtende vyanden ver na te zetten, of hen te vervolgen.

Wat de Namaquas en Udiquas.

Andere, natien daar onder de kleine Namaquas met hunne Bondgenoten, de Susaquas en Udiquas hebben het gebruik, dat zy hunne vyanden het hoofd bieden, zoo lang zy niet zien, dat 'er veel van hare eige manschap vallen, of ten minsten dat 'er meer op de zyde van hunne vyanden blyven als op hare zyde, want zoo dra zy het eerste zien, namelyk dat 'er meer van haaar volk, als van de vyanden (de grote Namaquas) blyven, nemen zy de vlucht en kiezen het hazepad; daarentegen indien 'er meer van hunne vyanden op de plaats blyven, als van hen, laten zy den moed niet vallen, maar zoeken dezelven, hoewel met een hartnekkig gevecht, op de vlucht te dryven, onder voorwendzel dat de grote Namapuas hen evenwel plagen, en ontrusten zouden, schoon zy Bondgenoten waren, en hen derhalven maar op het lyf zouden vallen om hen t'eenemaal uit te roejen of te verjagen.

Gewoonte van de Dunquas en Gauros.

Daar benevens worden 'er eenige anderen gevonden, die zoo lang vechten, als haar Overste-Generaal of Aanvoerder in 't leven is; en wanneer deze valt of dood blyft, nemen zy allen te gelyk de vlucht, en laten den vyand de

hielen

hielen zien. Op zulke wys doen de Dunquas en Damaquas, als zy tegen de Gauros in oorlog zyn, welken beiden als haar Generaal op dees of geene zyde blyft, het hazepad kiezen, en de volle victorie aan de vyanden overlaten. Ondertusschen is by alle verscheide natien, die tot nu opgenoemt zyn, dit nog roemwaardig, dat gene party aan de andere wegens de gesneuvelden eenige smaad aandoet of anders barbarisch met dezelven handelt; maar wanneer de slach gelevert is, kan ieder party komen, en hunne doden ongestoort begraven; het welk immers by dit voor wild uitgeschildert volk nog iets menschelyks en vernuftigs aantoont.

Zy houden in hunne oorlogen geen order.

Deze oorlogen mogen worden gevoert, tegen wien zy willen; hoe het met dezelve ook gelegen zy, daar ontrent word gantsch geen order gehouden; nademaal zy in geen ryen en gelederen blyven staan, als onze zoldaten moeten doen; veel min mogen zy, als 'er een valt, voorwaards gaan, en de plaats van den gesneuvelden vervullen, maar zy zyn in gestadige beweging, en lopen, zoo als ik voormaals by hunne jagt en andere exercitien hebbe gezegt, dan hier, dan daar, hebbende hunne pylen en Hassagayen altoos in de hand, tot dat zy eenige kans zien, wanneer zy schieten of werpen, terwyl anderen de Bakkeley-ossen gestadig heen en weer jagen, en dezelven zoo dol maken, dat zy meer menschen met hare horens vernielen en overhoop stoten, als anders haar geweer schade zoude doen konnen.

Hebben geen Officiers als de Generaal.

En hoe zou het ordentlyker konnen gaan, wyl 'er geen order onder hen zelven is, hebbende gene krygs-Officiers, zoo als andere gecivileerde natien, welken hunnen Generaal met raad en daad bystaan; welken den misslag, die hier en daar zoude konnen insluipen, verbeteren, op dat alzoo den oorlog een pryswaardig, nuttig, en gewenscht uiteinde erlangen mag, maar hier komt het alleen op den Generaal en Aanvoerder aan; wanneer deze niet een verstandig en ervare man is, en zich lichtelyk over staag laat werpen, is het wel haast met hen gedaan, en houden de partyen niet lang tegen elkander stand. De Caffers, welken aan Terra de Natal grenzen, hebben nog een byzonder wapen, waar mede zy zich wel weten te verdedigen, namelyk een groot wapenschild van harde en dikke Rhenoceros of Elandt-dierhuiden, byna als die van de oude Romeinen, Scyten en andere volken, waar mede zy de pylen en Hassagayen vangen, en derzelver gif gelukkig ontkomen en ongekwetst blyven; ondertusschen hebben zy daar door het ongemak, dat zy zoo wel niet konnen lopen als anderen, veel min hier of daar wenden, of vry uit de oogen zien; waar door 'er alzoo veel van hen op de plaats blyven, als het tot een scherp gevecht komt als van anderen, om dat zy zoo vaardig niet konnen wenden als anderen, en derhalven van achteren of van ter zyde een pyl of Hassagaye in 't lyf krygen, eer zy het vermoeden.

De uitgang van dezen oorlog is niet voordelig.

De uitgang van alle deze oorlogen, 't zy dat dezelve tegen vreemde of tegen haar eige natien gevoert worden, is en blyft altyd slecht, en kan zich zelden de een of de ander party van een byzonder voordeel beroemen. Want hoewel zy den zelven tegen de Hollanders 't minsten konnen uithouden, om dat dezen in beter order en met ander geweer optrekken, echter hebben dezen zoo weinig voordeel, als de Hottentotten zelve, om dat zy hunne onkosten met niets anders weten goed te maken, dan met vee, 't welk zy niet altyd van noden hebben; en genomen ook, dat zy het gebruiken, kan het dier-bloed op

verre

verre na de schade van het vergoten Kristen-bloed niet opwegen. Als zy den oorlog onder elkander zelven voeren, moet de Illustre Compagnie doorgaans de Mediateur zyn en den vrede maken, te weten, als zy naby gelegen zyn, aangezien het op 60 of 70 mylen niet aankomt; het welk echter andermaal geen voordeel bybrengt, om dat de gemelde Compagnie als dan zoekt, hare onkosten in het gekofte en betaalde vee te vinden. Zyn zy ver afgelegen, zoo dat zy op die wyze niet konnen ter neder gezet of verzoent worden, is het nog slechter, en behoud ieder dat hy heeft, alleenlyk dat zy gene gevangenen nemen, maar dezelven als vrygebore menschen liever den dood opofferen, dan dienstbaar houden, of in een lange gevankenis werpen.

Hoe zy met de gevangenen leven.

Ondertusschen zoo slecht de uitgang van den oorlog is, zoo loflyk en pryswaardig is het begin, en was het te wenschen, dat alle Kriste Mogendheden, ten oorlog geneigt, desgelyks deden, als zy dees of gene natie wilden op 't lyf vallen; want de Hottentotten zoeken geen redenen, of beginnen dezelve niet op dees of gene voorwendzels, zoo als menig Kriste Mogendheid wel gedaan heeft, maar wanneer 'er gene of weinig van de bovengemelde redenen zyn, en zy haar recht om den oorlog aan te doen, op deze rechtmatige en billyke oorzaken niet konnen vestigen, zoo zullen zy zekerlyk tot denzelven niet uitbarsten, maar hunne naburen in der minne verzoeken, dat zy voor het toekomende verdere redenen vermyden, en de schuld niet dagelyks groter maken, ten einde zy niet zouden genoodzaakt zyn, om hen den oorlog te verklaren; het welk myns bedunkens wel verdient, in deze wilde menschen geprezen te worden.

Ook is in hen pryswaardig en van de gantsche waereld te roemen dat zy, als zy eens vrede gemaakt hebben, en ontrent de conditien overeengekomen zyn, dezelve (schoon ze niet schriftelyk of wydlopig uitgedrukt zyn, maar alleenlyk in blote woorden bestaan, welke echter dikwyls verdwynen en vergeten worden, niet tegenstaande dezelve een grote kracht en werking op het gemoed van den mensch behoorden te hebben) styf en vast in haar geheugenis bewaren, hunne nakomelingen verhalen, en dezelven vermanen, om die zoo wel na te komen, als of ze met een hogen eed bekrachtigt en schriftelyk gemaakt waren; het welk zekerlyk van een natie moet worden geroemt, die voor 't overige voor zoo brutaal en dom uitgeschildert is.

Zouden nu, als men deze dingen by de blinde Heidens ziet, vele Mogendheden, die duizendmaal wyzer, en verstandiger willen zyn, als de domme Hottentotten, daar over niet schaamrood worden? daar zy dikwyls de oorzaak van een oorlog, die aan vele duizend menschen het leven kost, en lange jaren land en menschen bederft, als maar opzoeken, en voor wettig willen laten doorgaan? Daar vele duizenden, die haar brood buiten den oorlog zouden hebben konnen winnen, en hunnen Souverein, waar onder zy geboren zyn, merkelyke voordelen bybrengen, en ook zyn land tegen alle vreemde aanvallen hadden konnen verdedigen, tot een onrechtmatigen oorlog gedwongen worden? Daar land en luiden toe moeten contribueren, en deswegen tot zuchten en klagen gebragt worden? Waarlyk, my dunkt, dat zulks een onverantwoordelyke zaak is, waar mede zy op den groten en algemenen Gerechtsdag voor God bezwaarlyk tegen deze Heidens zullen bestaan konnen.

Menig een maakt vrede met grote pracht, plechtigheden en vele

vele koſten; beëedigt de overeengekomene, ſchriftelyke wederzyds getekende, en uitgewiſſelde artikelen van vrede, en heeft werkelyk van die tyd af wederom tegen den genen den oorlog in den zin, waar mede hy vrede maakt; zoekende met zulken vrede niet anders, dan zynen vyand te zekerder en geruſter te maken, en hun te lozer te bedriegen; en zulks tot geen ander einde, dan alleenlyk om aan zyne ſtaat-of regeer-zucht genoegen te geven, of om een handvol aarde, welke hem nog eens bedekken zal, onder zyne gehoorzaamheid te brengen; dog om het geen hy heeft belooft en by eede en by geſchrifte bekrachtigt, denkt hy in gene dele; maar volgt blindelings zyne hersſenſchimmen, en genomen beſluit. Zoude nu op dien groten gerechtsdag Gods een zodanige blinde Heide niet tegen hem opſtaan, en hem deswegen ſchaamrood maken? Zoude hy, wanneer voor 't overige zyn leven ook zoo geſchapen is, zoo als licht is te vermoeden, niet voor het aangezicht Gods ter linker hand gewezen, en van zyne eeuwige vergenoeging berooft worden? Wat my aanbelangt, ik geloof, dat zulks onfeilbaar geſchieden zal, en wel voornamelyk om deze rede; wyl de gene die des Heren wil weet, en niet doet, dubbelde ſtraffe waardig geacht word.

Edoch waar raken myne gedachten heen? Dit was myn voornemen gantſch niet; ondertuſſchen kan men licht zien, welke indrukzelen het menſchelyk gemoed ontfangt, wanneer het den omgang van beter gemanierde volken vergelykt met hen, die zoo pryswaardig handelen, en echter voor dom, onmenſchelyk, beeſtachtig en ik weet niet hoe afſchuwelyk te boek ſtaan. Beſt zal zyn, dat ik myne gedachten inbinde, en den Lezer ook iets overlaat te betrachten, en midlerwyl deze oorlogsſtoffe eindige.

 XIII. HOOFT-

XIII. HOOFTSTUK.

Van de Verſpieders der Hottentotten, hoe het hen gaat, als zy betrapt worden. Als mede van het Erfrecht, hoe het na de dood van den eenen of den anderen met de nalatenſchap geſchapen is, en wyders een bericht van den ingewortelden haat tuſſchen de Slaven en Hottentotten.

Van de Verſpieders der Hottentotten, enz. De vluchtende krygen by de Hottentotten nooit pardon. Overlopers worden even zoo ſlecht gehandelt. Na dat de Vrede is geſloten worden zy dood geſlagen. De verſpieders moeten 't ſelve lot ondergaan. Het Erfresht der Hottentotten. Het vrouwelyk geſlacht is hier van uitgeſloten. Het huwelyksgoed der dochters. De oudſte zoon erft alles. De andere broeders moeten hem dienen. Ingewortelde haat tuſſchen ſlaven en Hottentotten. Slaven zyn 't meeſt Aſiatiſche. Hoe men aan de Kaap met de kinderen der ſlaven handeld. De weggelope ſlaven zyn ſchapedieven. De Hottentotten zien al lacchende de ſlaven ſtraffen.

Van de Verſpieders.

WAnneer ik laatſt van de Hottentotten bericht gaf, op wat wys zy oorlog voeren, was ik wel van voornemen, iets daar by te voegen, van zodanige menſchen, welke in Europa Verſpieders, Overlopers, of vluchtelingen genaamt worden; dog vervolgens is zulks weder uit myne gedachten geraakt, en ben ik derhalven genoodzaakt, om het als nu te doen; maar vermids deze materie bezwaarlyk zoo groot zou komen uit te lopen, als de Hoofdſtukken tot nu gedaan hebben, ben ik van voornemen, om daar by te voegen dat geen, het welk nodig is, om ontrent haar erfrecht of erfvolging geweten te worden; waar na ook iets van den ingewortelde haat tuſſchen de Hottentotten en ſlaven zal gemeld, en het Hoofdſtuk aldus tot de gewoonlyke grootte gebragt worden.

De vluchtende krygen by de Hottentotten nooit pardon.

Wat de Vluchtelingen aanbelangt, ik heb reeds voorheen by een andere gelegentheid gezegt, dat de genen die wegens eenige misdaad vluchten, nergens een blyvende plaats vinden, als by de Boſchjes-mannen of Rovers, welken echter allen by de anderen zoo gehaat zyn, dat zy als vogelvry geacht, en zonder vrees van ſtraffe doodgeſlagen worden; weshalven dan ook voor zodanigen gevluchten nooit pardon te hopen is; maar die eens van hen afvalt, en zich by de vyanden van de gantſche natie, ja van alle natien begeeft, die is en blyft voor eeuwig te boek gezet, als zodanig een, die nooit derft wederkomen, ten ware hy zyne behoorlyke ſtraffe goedwillig ondergaan wilde.

Overlopers worden ſlecht gehandelt.

Met de Overlopers gaat het byna niet veel beter; zoo lang ontrent, als de oorlog duurt, waar in zy gewikkelt zyn, worden zy wel gehandelt, door dien zy den genen, tot wien zy zyn overgelopen, zekerlyk een goeden en nuttigen dienſt konnen doen, door het openbaren of verraden van hunne vrees, ſterkte aan manſchap en andere dingen, en voornamelyk

lyk 't openbaren, werwaards zy met haar vee gevlucht zyn. Ondertusschen duurt dit goed onthaal niet langer dan na dat een veldslach gewonnen of verloren is, vermids de genen, die de nederlaag hebben gekregen, zich ten eersten met hun vee elders begeven, ten einde de Overwinnaar, op die plaats, als die al verraden was, niets zoude vinden, en de overloper deswegen, als een bedrieger, Land-verrader, enz. als welke misdaad crimineel is, zoo als ik voormaals hebbe aangetoont, gehouden en gehandelt zoude worden.

Na dat de vrede is gesloten, worden zy doodgeslagen.

't Zy ook, dat het een weinig langer duurt, en tot dat de vrede volkomen gesloten is, echter heeft de overloper geenen anderen loon als de dood te verwachten, aangezien de genen, van dewelken hy gelopen is, onder andere vredes-artikels doorgaans begeeren, dat de overlopers wederom in hunne handen mogen worden gestelt; welk verzoek aan hen zomtyds zeer gaarn ook toegestaan word; waar na het proces van zodanig een in den tyd van twee uuren opgemaakt, en 't dood-vonnis uitgevoert word. Wanneer het al gebeurt, dat de genen, die hem bemint hebben, denzelven niet willen overleveren, maar hem in hunne bescherming houden, zoo vertrouwen zy hem echter zelve niet verder dan als zy hem zien; openbaren hem niets van hare geheimnissen, en houden hem zoo slecht als mogelyk is. Begaat hy het minste en geraakt met iemand in twist, zoo als zeer licht geschied, zoo komt het wel haast tot slaan, en wanneer hy triompheert, krygt men hem by de kop, en geeft hem zynen rechten loon; niet om dat hy met dezen hand gemeen geweest is, maar vermids hy als een verrader van zyn eigen volk niet te vertrouwen is, en misschien maar getracht heeft, om wederom iets tot haar nadeel by anderen te konnen aanbrengen om hen te verraden.

De Verspieders moeten het zelve lot ondergaan.

Op die zelve wys leeft men ook met een Verspieder, als men hem in handen kan krygen, en wacht men niet eens zoo lang als met een Overloper, maar men velt ten eersten vonnis, en geeft hem den rest; derhalven zal men ook zelden zien of horen, dat een Hottentot zich tot een Verspieder of Overloper zal laten gebruiken, doordien hy wel weet, dat de dood de onfeilbare betaling en rechtschape loon van zyn doen zyn zou. Ondertusschen laten zy zich gaarn by de Hollanders in zodanige gelegentheden gebruiken, wyl zy verzekert zyn, dat men hen alsdan niets derft doen, en dat ook de Hollanders niemand overleveren, als hy maar zelve binnen de behoorlyke palen blyft, en zich niet te ver onder hen waagt, alwaar hy dan zekerlyk na hun believen en na hunne landswetten gedood zou worden.

De Schryver wederlegt een passage van P. Tachart.

Nu laat ik aan het oordeel van een iegelyk, of het waar kan zyn, het geen *P. Tachart* in zyne Siamsche Reis *pag.* 97 van de Sonquas Hottentotten schryft, dat zy wegens hunne sterkte bequamer in den wapenhandel zouden zyn, als anderen, en deswegen zich by andere natien voor zoldaten laten gebruiken, zoo dat 'er niet eene natie zoude zyn, die nevens hare lands-kinderen gene Sonquas tot zoldaten hadde; want behalven dat zy daar door hunne vryheid zouden verliezen, om dat zy genoodzaakt zouden zyn, in den oorlog te dienen, en onder die Natie, waar toe zy eenmaal waren overgegaan, voor altoos en eeuwig te blyven, aangezien zy zich in haar vaderland nimmermeer zouden derven laten zien, zoo dra zy eens een natie in den oorlog tegen haar of anderen gedient hadden; zoo is dit daarenboven nog meer strydig, om dat zy daar door hunne eige natie

zouden verzwakken, en hunne vyanden het voordeel tot de overwinning verschaffen; aangezien hare natie beoorloogt wordende, alle opeisschingen en *avocatoria* vruchteloos zouden zyn, en zoude men hen liever in plaats van een trouwen loon den kop inslaan, en alzoo na de andere waereld zenden, indien hunne Landsgenoten al toestonden, het welk echter nooit geschied, dat zy weder t'huis zouden mogen komen, of anders zoude men hen als Verspieders of Verraders aanzien, en van beide zyden naar het leven staan.

Dusdanig is het voorgeven van den Heer *Tachart* de verkeertste zaak welke men kan bedenken, maar moet men de dwaling niet zoo zeer hem, maar den geen toeschryven, welke dien in het Lateinsch bericht begaan heeft, als waar uit het getrokken is, zoo als men tot nu zeer dikwyls gezien heeft, dat hy door dit Lateinsch bericht veelvuldig misleid is, wyl hy zaken op de baan heeft gebragt, die rechtdraads tegen de waarheid en lange ondervinding aanlopen.

Van het Erfrecht der Hottentotten.

Dit is nu het geen ik nodig hebbe geoordeelt, om van de Verspieders, Overlopers en vluchtenden, te melden. Vermids ik nu daarenboven belooft heb, om insgelyks van het Erfrecht der Hottentotten gewag te maken, en aan te tonen, hoe het na haar overlyden ontrent de nalatenschap gaat, zoo ben ik van voornemen om jegenswoordig myn woord te houden, te meer om dat reeds is aangewezen, hoe het met het Civile en Criminele recht geschapen, en ontrent het krygs-recht ook niets verzwegen is.

Ik zal derhalven als voor uit zeggen, dat het Erfrecht zich by hen op generhande wys zoo als in Europa op beide geslachten strekt, maar het raakt alleen het mannelyk geslacht, zynde het vrouwelyk gantschelyk en voor altoos daar van uitgesloten. Het is voormaals reeds aangemerkt, dat geen Hottentot om rykdom een vrouw kan nemen, om dat zy schoon de oudste dochter, niets ten huwelyk krygt dan hare klederen, en een paar aarde potten, nevens drie of ten hoogsten vier lammeren, als de vader, zoo hy nog leeft, of in deszelfs plaats de broeders, haar dezelve vereeren wil; zynde zoo wel voor als na haar vaders dood van de erfenis uitgesloten, en heeft van vaders of moeders goederen niets te hopen, door dien haar moeder zelve niet meer in huis heeft gebragt, dan als zy jegenswoordig weder bekomt.

Van het Huwelyks-goed.

De oudste zoon erft alles.

Van alle de broeders erft wederom niemand dan de oudste en eerstgebore, als die gantschelyk en onfeilbaar op de nalatenschap van zyn vader staat maken kan, en kan de vader, als hy op het doodbed legt, reeds niets meer weggeven of vervreemden, maar wanneer hy dat doen wil, moet zulks geschieden, als hy gezond is; want als hy gedurende zyne krankheid al iets aan dees of genen vereerde, zoude het van geen nadruk zyn, ten ware de oudste zoon zyne toestemming gaf, wyl deze laatste bevoegt zoude zyn, om het vereerde en vervreemde zonder zyne bewilliging, als het zyne te naasten, en zonder iemands tegenspraak weder tot zich te nemen.

Zyn broeders moeten hem dienen.

Nu zoude iemand vragen, als 'er meer zoons als een zyn, wat de anderen dan doen? moet de oudste hen ook niets uitkeren? Waar op dient, dat hy niet verplicht is, om zulks te doen; wil hy echter iets vereeren, mag hy dat doen, hoewel zulks zeer zelden geschied, zynde de andere broeders doorgaans genoodzaakt, den oudsten te dienen, en tot behoudenis van den verkregen rykdom, hulpzaam te zyn, ten einde het goed niet vermindere, maar vermeerdere, en hare familie in een

een bloejenden toestand behouden worde. De Heer *Tachart* heeft dit in zyne Siamsche Reis *pag.* 96. uit het voorgemeld Lateinsch bericht op de volgende wys gantsch duidelyk uitgedrukt; te weten: *De Erfvolging*, schryft hy, *komt op den oudsten zoon; en ten einde zy hare magt en aanzien zouden konnen behouden, zyn zy alleen erfgenaam van hare vaders, en de jonger broeders hebben uit de erfenis niets, maar zyn verplicht, om hunnen oudsten broeder te dienen.*

Deze dienstbaarheid valt deze jonger broeders, als zynde zy allen byzondere grote Voorstanders en Beminnaars der vryheid, niet weinig moeijelyk, en ondertusschen konnen zy daar van niet ontslagen zyn; maar dezelve word dikwyls verzacht, als de oudste broeder, welke hen voor hunne dienstbaarheid lyfs-onderhoud bezorgen moet, of niet zeer lang leeft, en zonder kinderen, voornamelyk zonder zonen sterft, en alzoo den volgenden de verkrege erfenis nalaat, of anders als hy zoo veel monden op te houden heeft, en het hem te lastig valt, toestaat, dat zy zich elders by de Europeanen een zekeren tyd verhuuren, en by dezelven iets verdienen, ten einde zy op die wys ook aan eigen vee zouden komen en op zich zelven bestaan konnen.

Zulks doen zy ook zeer gaarn, schoon de dienstbaarheid der Hollanders veel zwaarder is, dan de gene, welke zy by hunnen broeder verdragen moeten; hebbende zy niets anders te doen, als het vee te hoeden, dikwyls mede op de jagt te gaan, en andere diergelyke lichte diensten waar te nemen, daar zy in tegendeel by de Hollanders niet alleen tot het veehoeden, maar ook tot allerhanden huis-en boer-arbeid, als ploegen, maaijen, enz., worden gebruikt, welken arbeid, zy ook zoo gemaklyk leeren en zoo goed verstaan, als dikwyls de boer zelve. Edoch schoon zy in dienst zyn, kan men niet beletten, dat zy eenige dagen, na dat zy alvorens daar van kennis gegeven hebben, landwaards in lopen, ten einde om het geen zy van haar loon hebben gespaart, als Tabak, Kralen, enz., voor vee te ruilen, of door hare broeders te laten ruilen; en ook om te tonen, dat zy gene slaven, maar vry gebore menschen zyn.

Uit al dit tot nu gemelde blykt mynes bedunkens, genoegzaam, dat de eerstgeboorte zeer treffelyke voorrechten heeft, en schynt my andermaal toe, dat zy van de oude Joden afkomstig moeten zyn, om dat de eerstgeboorte by dezelven ook byzonder hoog in achting was, en veel voorrechten genoot, zoo als God zelve niet alleen uitdrukkelyk zegt, *Exod.* XIII. *vs.* 2. dat alle eerstgeboren van menschen en van beesten hem zyn, en dat ze derhalven hem moeten worden geheiligt; maar men ziet ook uit het voorbeeld van Ezau, dat de eerstgebore treffelyke voorrechten moet hebben gehad, en waarschynlyk ook de goederen der ouders alleen moet hebben geërft, om dat Jakob zoo zeer na dezelve gestaan, en van zynen wilden broeder zoo gemaklyk verkregen heeft, zonder twyffel, om dat hy meer werk van de jagt maakte, dan van het stil en gerust huis-leven. Zie *Genesis* XXV. 31. *seq. Conf. Gen.* XXVII. 36. *seq. Hebreen* XII. *v.* 16.

Ingewortelde haat tusschen de slaven en Hottentotten.

Doch het zy hoe het zy, het is zeker, dat de Hottentotten geene andere erfvolging hebben, dan die reeds beschreven is, zoo dat ik hier niets meer zal byvoegen, maar my keren tot het geen, waar toe myne verdere belofte my roept; te weten, ik ben van voornemen, om nog iets te melden van den haat, welke tusschen de Hottentotten en slaven dagelyks bespeurt word, en daar mede dit

Hoofdſtuk te ſluiten, zoo als ik in 't begin gezegt heb.

Slaven zyn meeſt alle uit Afrika.

Eer en alvorens ik echter hier van ſpreek, zal het niet ondienſtig zyn, om van de ſlaven het een en 't ander aan te roeren, op dat men door vergelyking van hunne levens-wys met die der Hottentotten te lichter zoude konnen begrypen, wat de rede is, dat zy zoo verbittert op elkander zyn. Haar vaderland is meerendeels Afrika, zoo goed als dat der Hottentotten, alleenlyk dat de geboorte-landen een weinig ver van elkander leggen, komende de meeſten wel van *Madagascar*, een groot Afrikaanſch eiland tegen *Moſſambique* over; doch daar worden 'er ook anderen zoo van *Capo Verde*, *Loanda*, *St. Paul*, *Vita*, *Congo*, en andere Afrikaanſche Koningryken en landen herwaards gebragt.

Aſiatiſche ſlaven komen hier in geen achting.

Men vind nog anderen, die uit Aſia en deszelfs verſcheide Koningryken herwaards worden gebragt, namelyk de *Javanen*, *Ceyloneſen*, *Amboineſen*, *Macaſſaren*, *Bandaneſen*, *Ternatanen*, *Bengalers*, *Baljers*, en veel anderen; maar om dat die zoo menigvuldig niet zyn als de Afrikanen, en ook niet eene ſpraak en een vaderland hebben als dezen, word niet veel op dezelven gelet; ſchoon eenige natien, daar onder de Macaſſaren en Javanen zeer bedriegelyk zyn, en men zeer wel dient voor hen op zyne hoede te zyn. Ondertuſſchen niet tegenſtaande ik hebbe gezegt, dat zy niet eenerlei taal hebben, zoo moet ik echter de Portugeeſche daar van uitzonderen, om dat zy, zy komen van waar zy komen, ſchier allen dezelve verſtaan en ſpreken, ten minſten in korten tyd van elkander leren.

Zoo velerlei natien 'er onder de ſlaven zyn, zoo velerhande verſcheide gebruiken treft men onder hen aan, niet alleen, in uiterlyke zaken, maar ook in het geen hunnen inborſt aanbelangt. Wat het uiterlyke betreft, de meeſten waſſchen zich daags dikwyls, zoo als de Mahometanen, welker Godsdienſt velen van dezelven aankleven. Zommigen eeten geen ſpek, als de Macaſſaren. Anderen eeten gantſch niets, dat leven heeft ontfangen, als de Bengalers, en verſchillen alzoo hier in zeer veel van elkander. Wat hunne aard aangaat, het verſchil is hier in zeer groot; zynde eenigen ſtout en vermetel, als de voorgemelde Javaners en Macaſſaren; anderen verradelyk en ſchelmachtig, als de Baljers en Amboineſers, en anderen wederom vrekachtig en onkuiſch, als de Madagascars en alle andere Afrikanen; edoch wie zoude alle die verſcheide zoorten na elkanderen konnen beſchryven, aangezien dezelve ontallyk zyn?

Alle deze menſchen ſchynen niet alleen in de verf van de Hottentotten onderſcheiden, alzoo genen meeſt pikzwart zyn, eenige weinige Aſiatiatiſche natien uitgezondert, die echter bruin zyn, zoo als voormaals gezegt is, maar beſtaat het onderſcheid voornamelyk hier in, dat de Hottentotten met een vry gemoed begaaft zyn, daar de ſlaven in tegendeel een recht knechtelyken geeſt bezitten, achtervolgens den welken zy als van natuur tot knechtſchap gewyd en als daar toe geſchikt zyn. Want zoo dra zy geboren, en tot den arbeid bequaam zyn, dryft men hen daar toe aan, en laat hen in hun eigen vaderland weinig ruſt, het welk den genen die hier geboren worden, echter gantſch niet gebeurt, voornamelyk als de Illuſtre Compagnie over dezelven te gebieden heeft, nademaal aan hen vergunt word, om hunne jongſte jaren met ſpelen en andere kinderlyke tydverdryven door te brengen. De Illuſtre Compagnie houd voor dezelven een byzonderen Schoolmeeſter en Schoolmeeſtreſſe, waar by de jongens

gens en meisjes ieder byzonder, niet alleen lezen maar ook de Christelyke godsdienst leeren konnen, alzoo zy alleen, zoo veel 'er zyn, gedoopt worden. De Heer *Boeving* meld in zyne curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten *pag.* 2. dat 'er maar zommigen gedoopt wierden, dog dit voorgeven vind maar plaats, in zoo verre hy daar mede niet de Slaven der Illustre Compagnie, maar die der borgers wil verstaan hebben, in welker opzicht het waar is.

De slaven zyn in den gemenen omgang boven de Hottentotten te achten.

In den gemenen ommegang zyn dezen ver boven de Hottentotten te stellen; dog niet om hare eerlykheid, als welke by de meesten maar zoo en zoo is, maar om dat zy netter en zinnelyker zyn. In plaats dat de Hottentotten zich nooit wasschen, zoo doen dezen het zoo veel te meer, en werden daarenboven van hunne Heren daar toe gewent, en als zy zulks eens overslaan, met stokslagen vermaant, om het een andermaal indachtig te zyn. Ik zoude nog ontallyk veel zoorten van diergelyken onderscheid tusschen beide natien konnen opnoemen, als het hier myn werk was, maar misschien zal op een andere tyd een betere gelegentheid zich daar toe aanbieden.

Ik heb dit maar aangehaalt, op dat men zoude konnen zien het onderscheid tusschen beide de natien, te weten de Hottentotten en de Slaven, waar uit dien erfelyken haat, waar van ik jegenswoordig schryven wil, zynen oorsprong neemt. Dezelven is als nu zoo diep ingewortelt, dat hy wel voor eeuwig duren zal, ten waren 'er een byzondere schikking quam, waar door beide die natien wederom vereenigt en verzoent wierden.

De ontlopen slaven zyn schaapdieven.

De grond van dezen haat, geloof ik, is, dat de slaven, die van hunne Heren lopen, en zich in het vrye veld begeven, doorgaans goed geweer, nevens buskruid en lood met zich nemen; en dat zy niets te eeten hebbende, zich zekerlyk op het stelen leggen, en den Hottentotten van menigen hamel beroven, terwyl zy den vee-of schaap-hoeder op het minste gerucht, het welk hy maakt, dreigen dood te schieten, en alzoo dwingen, dat hy moet gedogen, dat zy ondertusschen met het genomen schaap hene gaan.

De slaven helpen de vluchtende Hottentotten vatten.

Ook is de plicht van deze slaven, dat zy de Gerechts-dienaars of Caffers, zoo als men ze hier noemt, moeten bystaan en helpen, als een Hottentot aan de Kaap iets misdoet en zich daar na met de vlucht salveren wil; want zy snyden hem ten eersten den weg af, en beletten hem, dat hy niet achter de vesting komen kan, en zoo drá de Gerechtsdienaars komen, vatten zy hem by de kop, en brengen hem gebonden na de gevankenis, waar uit hy na verloop van een nacht weder genomen, en aan een geessel-paal met een dikken strik of anders met gespouwe rieten op den rug of op de billen naar verdienste gestraft word.

De dienstbaarhdid der slaven staat de Hottentotten zeer tegen.

Vermids nu deze en andere diergelyke dingen den Hottentotten zeer smertelyk valt, en hen in 't hert zeer doet, terwyl zy geen leed aan de slaven derven doen, zoo lang als zy t'huis blyven, zoo heeft de voorgenome wraak een zulken onverzoenlyken haat verwekt, dat het niet wel uit te spreken is. Daarenboven zyn zy ook niet weinig moejelyk, dat dezen hunne vryheid om geld verkopen, en andere volken als lyfeige knechts dienen, die dag nog nacht rust hebben, maar gestadig een ander na de oogen moeten kyken, en gehoorzaam zyn, en als ezels den last dragen, voor al het welk zy dikwyls niets, dan een rug vol slagen en nevens het dagelyks onderhoud hunne kléderen te verwachten hebben.

Dienvolgens wanneer voor dezen

zen een of meer diergelyke slaven wegliepen, lieten de Hottentotten dezelven ongemoeit, en waren wel te vrede, als zy hen maar niets quaads gedaan hadden; wanneer zy echter ver genoeg waren, en hun geweer verloren hadden, of dat het door regen of andere vochtigheid verroest en onbruikbaar geworden was, beletteden zy dezelven, om te rug te keren, of wezen hen den weg nog verder, of eindelyk als de wilde dieren hen niet verscheurden, bragten zy hen om het leven, en wreekten zich alzoo na hunne meening aan hen; derhalven wyl 'er nooit een slaaf te rug is gekomen, die zich maar wat diep landwaards in begeven heeft, heeft men uit dezen grond, en niet zonder rede, het vermoeden gehad, dat zy allen van de Hottentotten doodgeslagen zyn, waar van ik echter elders reeds andere oorzaken hebbe bygebragt, en aangewezen, dat zulks niet altyd onfeilbaar volgt.

Hoe het hedendaags hier ontrent gaat, en welke preiswaardige schikking deswegen is gemaakt, is elders insgelyks reeds aangetoont. Ik zal alleenlyk hier by voegen, dat de Hottentotten, als een zodanige slaaf gehangen of geradbraakt word, altyd daar by staan, en zich heimelyk daar over verheugen; ten dele wegens de oude vyandschap, en deels wyl zy zulke lichtvaardigheid niet konnen lyden of dulden, maar die gaarn zelve zeer streng straffen, zoo als bericht is. Word 'er eindelyk ook maar een gegeesselt, welke manier by de slaven gantsch anders is, als by de Europeanen, zoo als ik by een andere gelegentheid verhalen zal, zoo staan zy daar by, en jouwen den schreeuwenden misdadiger wakker uit, om dat zy wel weten, dat hy hen deswegen niets doen derft.

Hier zoude ik nog wel verscheide exempels van allerlei voorvallen konnen bybrengen, maar wyl het de moeite niet zoude waardig zyn, om dat men die byna dagelyks heeft, zoo oordeel ik raadzaamst, dit Hoofdstuk te sluiten.

XIV. HOOFT-

XIV. HOOFTSTUK.

Van de gewoonlyke Ziektens der Hottentotten; op wat wys en door welk middel zy dezelve genezen.

Van de ziektens der Hottentotten, en der zelver genezing. Waarom de Hottentotten brede neusen hebben. Koppen, en smeren zyn algemene middelen by de Hottentotten. Wat zy voor kennis van de kruiden hebben. Zyn Sterrekundigen, als de boeren in Europa. Hottentotsche Barbiers. Haar manier van koppen te zetten. Haar manier van aderlaten. Zy genezen ook uiterlyke qualen. Hoe zy de wonden genezen. Hoe de verrekkingen. Hoe zy de wyven de leden der vingers afzetten. Welke de eigentlyke oorzaak van het lid-afzetten is. Dit lid afzetten wordt herhaalt zoo dikwils zy een ander man neemt. De Hottentotten verstaan ook het hair snyden. Zulks geschied by grote hooftpyn. Gelyk ook by't afsterven van Ouders en Nabestaanden. Waar mede zy het hair afscheren. Hottentotten zyn zelden krank. Nemen het zap van Aloe-bladeren in. Maken ook poejers en dranken van andere kruiden. Hoe een Hottentot door Vitriool genezen. Proef of een Hottentot zal sterven of niet. Deze proef word door een levendig gevild schaap genomen. Besluit van dit Hoofistuk.

HEt geen ik tot nu van het leven, doen en laten der Hottentotten op het papier gebragt, en in Hoofdstukken vervat hebbe, zal hoop ik, den Lezer niet hebben mishaagt, schoon hy menig uur daar mede doorgebragt zal hebben; want ik maak staat, dat hy deswegen geen reden zal hebben, om over tyd-verlies te klagen; om dat onze affspraak in den beginne geweest is, om den Lezer van deze onbekende volken, van dewelken wel velen iets, maar zeer verward, valschlyk en verkeert ontdekt en geschreven hebben, een duidelyk en zeker naricht toe te zenden; dog vermids zulks niet konde geschieden, dan na dat my geoorlooft was, naauwe en onfeilbare zekerheid in te nemen, en ik daarenboven alvorens andere zaken heb moeten onderzoeken, van dewelke ik u insgelyks naricht hebbe medegedeelt, zoo heb ik deze stof met rede tot op het laatst moeten verschuiven en sparen.

Doordien ik echter veele, ja wel de meeste zaken zelf met oogen heb gezien, welke ik tot nu van deze natien gemeld heb, zoo zal hy hoop ik, aan derzelver echtheid te minder twyffelen, te meer indien hy weet, dat myn verblyf alhier reeds lang genoeg geweest is; en vermids 'er nog maar eenige stukken aan deze gantsche beschryving der Hottentotten ontbreken, voor zoo veel ik tot nu heb konnen gewaar worden, zoo zal ik dezelve ook hier nevens voegen, en daar mede een einde van het gantsche werk maken; niet twyffelende, of de Lezer zal zich wel verledigen, om deze ook door te lezen.

Terwyl ik echter dit schryf, zoo schiet my iets te binnen, het welk ik al lang had moeten verhalen, ten ware de veelheid der stoffen de oorzaak ware, dat ik het tot nu vergeten heb. Ik heb na melyk in een van myne eerste Hoofdstukken gezegt, dat de Hottentotten doorgaans brede neusen hebben, welke echter van natuur alzoo niet geformeert waren, maar door een andere oorzaak aldus wierden. Ten einde nu

nu een zoo noodwendig ſtuk van de uiterlyke beſchapenheid dezer natie niet met ſtilzwygen verby te gaan, en myne belofte na te komen, zal ik het hier inlaſſen, ſchoon het by de volgende materie niet zoude mogen paſſen; dienvolgens gelieve de Lezer te weten, dat een Hottentots kind, als het ter waereld komt, een neus heeft als andere menſchen, maar wyl zy dezelve voor mismaakt houden, duwen zy het neusbeen met de duimen aan ſtukken; zoo dra het kind geboren is, en veroorzaken alzoo, dat de neus breed word; en het heugt my, dat ik 'er maar een heb gezien, die, om dat hy een Europeaanſchen vader had, ook de neus zoo als zyn vader had behouden; en is zulks miſſchien geſchied, om daar door de moeder van een echtbreuk te overtuigen, doordien zy het kind hen niet gelyk achteden, aangezien de moeder ook daar na niet meer gezien is, en heb ik niet konnen gewaar worden, welk end zy gehad heeft.

Van de ziektens der Hottentotten.

Onder de zeldzaamheden, welke ik van de Hottentotten nog moet afhandelen, en van voornemen ben, om in dit Hoofdſtuk te verhalen, zyn voornamelyk de ziektens en de geneesmiddelen, zoo als dezelve onder deze volken voorvallen, en genezen worden. Wat my aanbelangt, my dunkt, dat een gantſch gewichtige en fraaje materie is, welke my wel grote moeite gekoſt heeft, om te onderzoeken, maar die deswegen niet t'onaangenamer is, om dat 'er andermaal uit blykt, dat zy niet dom of onverſtandig te werk gaan, maar wel toezien, hoe zy een kranke zullen helpen, aangezien het hen achtervolgens de beſchryving der drie Ryken en andere zaken, nog aan heilzame kruiden, nog aan andere hulpryke middelen ontbreekt; maar heeft God hen een groten overvloed van allerhande koſtbare zaken tot geneesmiddelen medegedeelt, waar van zy 'er eenige ook zeer verſtandig weten te gebruiken.

Koppen en ſmeren zyn algemene middelen.

De dikwyls aangehaalde Heer *Boeving* zegt in zyne curieuſe Beſchryving en Naricht van de Hottentotten: *Voor de innerlyke en uiterlyke qualen weten zy byna gene andere middelen, dan koppen en ſmeren met vet*; edoch vermids hy de wyze van koppen niet meld, en niet daar byvoegt, door wien het gedaan word, noch van hunne ziektens eenig gewag maakt, zoo komt deszelfs voorgeven in zoo verre met de waarheid overeen, dat zy zich van dit middel bedienen; doch hoop ik, dat het my zal geoorlooft zyn, om dit te verklaren, en daarenboven aan te wyzen, dat zy ingeval van innerlyke en uiterlyke ziektens of qualen, ook meer andere middelen weten te gebruiken.

Wat zy voor kennis van de kruiden hebben.

Want dat zy eenige kennis van de medicynen hebben, en als de boeren in Europa, hunne huismiddelen weten te gebruiken, wanneer hen of hunne buuren iets ſcheelt, blykt eenigzins uit het getuigenis van *P. Tachart*, het welk hy in zyne Siamſche Reis *pag.* 101. daar van geeft, alwaar hy zegt: *Geloofwaardige menſchen hebben ons verzekert, dat zy by donkere nacht zelfs de Simplicia of geneeskruiden door het bloot aanroeren, en door den reuk weten te onderſcheiden*; en *pag.* 110. ſchryft hy: *Vermids 'er zeer veel zeldzame kruiden van allerhande zoort in hunne velden en boſſchen worden gevonden, zyn zy allen te zamen kruidkundigen.* Ondertuſſchen is dit nog duidelyker af te nemen, door dien zy deze kruiden, waar van zy kennis hebben, ook met zeer veel nut weten te gebruiken, zoo als in 't vervolg zal worden aangetoont.

Achtervolgens dit zelve getuigenis van den Heer *Tachart loc. cit. pag.* 110. maken zy zeer veel

werk

MANIER VAN KOPPEN EN ADERLAATEN.

J. C. Philips del.

werk van zekere Steenmark, 't welk tusschen de reten of spleten van zekere klippen alleen gevonden word, en tamelyk hard en donker van couleur is, het welk zy, zoo als de gemelde Heer *Tachart* zegt, ondervonden hebben, van een wonderbare deugd te zyn, en dat het voornamelyk goed is, om den vrouwen tot het bevallen in de Kraam, en hunne koejen, schapen en geiten tot het werpen te helpen. Wat my aanbelangt, ik weet, dat dit hulpmiddel zeer dikwyls ontrent de beesten word gebruikt, dog by de schreeuwende vrouwen alleenlyk in de uiterste nood, wanneer alle andere middelen te kort schieten. Ik heb dit middel dikwyls gezien, en een stuk daar van met my na huis genomen, en in warm water laten smelten, als wanneer de grove stoffe op den bodem ging zitten, en het water roodachtig wierd, maar daar ontstond zulken onverdraaglyken stank, dat ik genoodzaakt was, om het uit het venster te werpen.

Zyn sterrekundigen als de boeren in Europa.

De zoo evengemelde *P. Tachart* schryft hen *loc. cit. pag.* 101. ook verder de kennis van de sterren toe, als hy zegt: *Zy zouden Sterkundigen zyn, en hebben geloofwaardige perzonen ons verzekert, dat zy den Hemelsloop zeer wel verstaan.* Edog wanneer ik die genen voor sterrekundigen wil houden, die ter naauwer nood uit zekere sterren, als de boeren in Europa, uit den *Plaustrum* of *Ursa Major* dat is, den zoogenaamden Hemel-wagen of groten Beer, zoo als ook uit de Morgen en Avond sterren en andere meer, weten te zeggen, hoe laat het ontrent by nacht is, of anders als iemand weet wanneer het Nieuwe of Volle Maan word, zoo moet ik zekerlyk bekennen, dat de Hottentotten sterrekundigen zyn. Ondertusschen dunkt my, dat tot die kennis vry wat meer word vereischt, als dit, en zeg ik dienvolgens, dat zy die treffelyke wetenschap gantsch niet bezitten, en dat zy met meerder recht Medicyns, Barbiers en kenners van baden en kruiden genaamt konnen worden.

Hottentotsche Barbiers.

Gelieft gy een bewys van myn voorgeven te hebben, zoo beroep ik my op de ondervinding, en op het geen ik zelf heb gezien. Om van het minste te beginnen, en daar na van het meerder te spreken; zy hebben Barbiers onder zich, die zeer veel kennis hebben, en zonder groten omslag van instrumenten, ontrent de uiterlyke qualen en wonden, zoo als ook met koppen, aderlaten en niet minder met scheeren, zeer wel weten om te gaan. Ik heb dikwyls gezien, dat iemand over pyn in de maag, borst, of buik klagende, zy ten eersten niet met innerlyke geneesmiddelen voor den dag quamen, maar zich alvorens van het koppen bedienden; het welk zich op de volgende wyze toedroeg.

Manier van koppen te zetten.

Hy zocht voor eerst een Osse of koe-hoorn die 'er overal genoeg in 't veld leggen, om dat men ze hier door gebrek van kammemakers en anderen, welken die verarbeiden, tot niets gebruiken kan; hy sneed vervolgens dien hoorn van onder gelyk, en schaafde de scherpe hoeken weg; hy sleep zyn dagelyks mes op een steen zoo scherp als hy kon, zuigde den hoorn op de plaats, daar de zieke pyn voelde, zoo vast, dat dezelve zoo styf daar op zat, als anders de koppen doen, waar door het vleesch nevens de huid doof en ongevoelig wierd. De hoorn een tyd land daar op gezeten hebbende, rukte hy daar weer af, en deed met het geslepe mes eenige sneden in de huid, ontrent een duim breed lang, en zuigde vervolgens den hoorn weder daar op, die zoo lang moest blyven zitten, tot dat ze vol bloed

bloed was, en van zelf afviel.

Dit veroorzaakt grote pyn.

Midlerwyl moet de Patient op den rug blyven leggen, zonder zich byna te bewegen, en de felste pyn uitstaan, vermids de vastgezoge hoorn gedurende dien tyd, het welk dikwyls twee uuren en langer duurt, na dat de Patient bloedryk is, of de sneden diep gedaan zyn, hoe langs hoe dieper en den buik als te zamen zuigt, zoo dat de arme lyder dikwyls van pyn krimpt en zomtyds den hoorn afrukt. Als de hoorn eens van zelfs afvalt, en vol bloed geweest is, word dezelve niet weder gezet, maar men laat als dan den Patient gaan, om te zien, of het geholpen heeft of niet; heeft dit koppen de pyn nog niet weggenomen, word hem een drank van kruiden ingegeven; vertrekt de pyn, en laat zich op een andere plaats voelen, word hy met warm vet wakker gesmeert; en de pyn als dan nog niet verdwenen zynde, word hy andermaal op diezelve plaats gekopt.

Is dit nu niet een recht aardige manier van koppen, geschiedende zonder kop of yzer of iets anders, dat daar toe word vereischt? en is dezelve ook niet wysselyk, schoon ze recht eenvoudig uitgevonden is? Edoch gelieft maar een weinig geduld te nemen, gy zult dat zelve insgelyks by 't aderlaten gewaar worden, het welk aldus gedaan word: Wanneer iemand over benaauwdheid op de borst klaagt, of anders meent, dat hy te veel bloed heeft, zoo word hem een aderlating geraden, als buiten welke omstandigheden dat middel nooit gebruikt word. De Patient daar toe geresolveert zynde, komt iemand, die de konst verstaat, en brengt even zoo veel instrumenten met zich als de gene, welke aan den anderen koppen gezet heeft, hebbende niets by zich dan een riem en een mes. De riem gebruikt hy niet tot het afbinden van den ader, om het bloed te beter te doen lopen of springen, maar om een band te leggen, daar hy vermoed, dat het bloed weder te rug zoude konnen lopen.

Curieuse manier van aderlaten.

De wetenschap van de aders, en den loop van het bloed, hebben zy zekerlyk door haar fraaje wys van slachten, voormaals beschreven, verkregen, wyl zy myns bedunkens buiten dat slachten, niets daar van weten konnen. Het zy hoe het zy, het is zeker, dat hy met zyn dagelyks mes, na dat de punt zeer scherp is geslepen, een gat in de ader snyd, en zoo veel bloed daar uit laat lopen, als hy oordeelt nodig te zyn. Vervolgens maakt hy het verband, dat hy gelegt heeft weder los, en strykt het gat met vet toe, verbind het met Saley of andere wilde kruids-bladeren, en laat het alzoo weder genezen, het welk ook binnen twee dagen volkomen geschied is.

Dwaling van eenige Schryvers.

Uit deze en andere sneden, welke door koppen zetten in de huid worden gedaan, en die alle met zuiver vet worden toegestreken, oordelen alle Reizigers, voor zoo veel ik beschryvingen van hen hebbe gezien, dat zy zulks voorbedachtelyk of om andere oorzaken deden; dog ik kan verzekeren, dat zy buiten deze beide gevallen, en nog een derde, welke ik ten eersten verhalen zal, zoo licht geen gat in de hand laten snyden. Moet men nu niet bekennen, dat dit een recht eenvoudige wys van koppen en aderlaten is, welkers werking by hen echter zoo heilzaam bevonden word? Wat my betreft, my dunkt dat die wys gantsch niet met ons koppen zetten en aderlaten overeenkomt, en dienvolgens verwonderens waardig is.

Zy genezen ook uiterlyke qualen.

Zy weten niet alleen met het koppen en aderlaten op zulke wys om te gaan, mar ook zoo als voorheen reeds is gezegt, ontrent uiter-

uiterlyke wonden en quetzuren; en zoude het uitsnyden van den zaatbal by de mansperzonen, zoo als voormaals bericht is, tot genoegzame bewys konnen verstrekken; als men anders geen bewys meer had, dog daar aan scheelt het gantsch niet, en heb ik eens iemand, die met een vergiftigde pyl op den voet, even boven te toon getroffen was, gevraagt, hoe zy diergelyke wonden konden genezen, zoo dat de wonde niet alleen heelde, maar de gequetste ook geen ongemak had van het gif, in de bloedaders heerschende, of beducht moest zyn, dat hy daar aan sterven zoude.

Hoe vergiftigde wonden worden genezen.

Dog deze gaf my ten eersten een omstandig bericht daar van, zeggende, dat zy van het gedroogde slangen-gif, waar mede hunne pylen vergiftigd zyn, een gedeelte tusschen twee stenen klein wreven, en met spog tot een zalfje maakten, waar na zy zich voor op de borst ontrent de hartkuil krabden, dat het bloed daar uit quam; streken in de nieuwgemaakte wonde van de gemelde zalf, en namen het overige deel in, en beletteden alzoo van buiten en door het innemen van binnen, dat het gif door het opstygen na het hert werking kan doen, aangezien het gif, van boven ingenomen, de werking door den mond te rug dreef, en alzoo 't een gif het ander verjoeg.

Wat echter aanbelangde het genezen van de wonde, na dat dezelve ter dege gezuivert was, gebruikten zy eenige heilzame kruiden, daar onder haar *Buchu* en *Dacha*-bladeren, welke zy daar in strooiden, waar na zy dezelve met een stukje huid of vel verbonden, waar door hunne quetzuren, welke zy op die wyze kregen, altyd gelukkig genezen wierden, zoo dat iemand zelden langer dan drie of vier weken met een verbonden voet hoefde te gaan, mids dat hy zich zelve niet verwaarloosde en alle dag daar na zag; alzoo het in tegendeel zeer dikwyls gebeurde, dat iemand die de wonde verzuimde, langer tyd van noden had; eer die t'eenmaal genezen was.

Verrekkingen hoe die genezen worden.

Van arm-en beenbreuken weten zy niets, hebben ook nooit een exempel gehad, dat iemand diergelyk ongeluk heeft gehad. By verrekkingen en andere diergelyke toevallen, bedienen zy zich alleenlyk van smeren en gestadig heen en weer bewegen, waar door de leden eindelyk weder op hunne rechte plaats en order komen; hoewel zy niet konnen lochenen, dat die wys van genezen, voornamelyk als het smeren een weinig straf en styf geschied, zoo als altyd gebruiklyk is, zeer pynlyk is, te meer om dat zy door zulke pyn genoodzaakt worden, het lichaam te sneller en heftiger te bewegen en te rukken.

Hoe zy de wyven de leden van de vingers afzetten.

Eindelyk is het ook een meesterstuk van hunne Barbiers, dat zy een lid van den kleinsten en dikwyls van meer vingers afzetten, en wederom genezen, zonder de overige leden te verstrammen, of dat de huid optrekt en het blote been daar uit steekt. Dit afzetten geschied andermaal zonder eenige toestel van instrumenten, maar al wederom met het mes, waar van zy zich dagelyks bedienen; snydende met het zelve het lid af, na dat de huid en zenuwen met een snaar vastgebonden is, waar na zy door zeker middel van het zap van Mastikboom-bladeren en andere kruiden heel wel het bloed stempen, en ook vervolgens de wonde gelukkig genezen.

Ik weet my te erinneren, wanneer van dit afzetten gewag is gemaakt, dat ik hebbe belooft, dat ik op deze plaats de oorzaken zoude zeggen, welke hen tot het missen van een lid beweegt, om dat de gissingen der Schryvers zoo veel van elkander verschillen. Ten einde ik nu ook in dit stuk niets schuldig blyve, zal ik myn woord hou-

houden, en de zaak uit den grond onderzoeken. Edoch zulks zal niet konnen geſchieden, zonder de veelvuldige meningen der gemelde Schryvers aan te halen, door dien men anders daar aan zoude twyffelen, en denken konnen, dat anderen het beter getroffen hadden.

Boevings mening hier van.

Van de twee meningen, welke de Heer *Boeving* in zyne curieuſe Beſchryving en naricht van de Hottentotten *pag.* 4. bybrengt, ſtrekt de eerſte daar hene, dat de wyven zulks zelve aan de kinderen zonder onderſcheid doen, en dat zulks geſchied, ten einde zy niet zouden komen te ſterven. Desſelfs eige woorden luiden als volgt: *Eenigen hebben ſtompe vingers*; *de oorzaak daar van zoude zyn*; *als 'er een of twee kinderen geſtorven zyn*, *byt de moeder het volgende kind een lid af*, *uit bygelovigheid*, *dat dit alsdan zoo licht niet ſterven zal.*

Van den Schryver wederlegt.

Ondertuſſchen als dit de oorzaak was, en de wyven zelve het deden, zouden zy niet altyd van de pink beginnen, maar wel van den tweden of derden vinger, na dat 'er alvorens veel kinderen geſtorven waren. Daarenboven moeſt ook volgen, dat de wyven niet alleen ſtompe vingers hadden, maar de mansperzonen ook; en daar benevens zoude de huid niet weder zoo glad toeheelen, zoo als nu, zonder dat 'er een beentje uit ſteekt. Dienvolgens is deze oorzaak gantſch verkeert en valſch, de Heer *Boeving* mag ze hebben van wien hy wil, ſtrydende zelfs tegen de ondervinding, om dat hy geen eenen man met ſtompe vingers kan aanwyzen, 't welk op zulke wys echter noodwendig moeſt geſchieden; om dat het kind, 't welk op de voorgaande geſturve kinderen volgt, niet wel altyd een dochter zyn kan. Daarenboven is het, gemerkt de moederlyke liefde tot hunne nieuw gebore kinderen, niet wel te geloven, dat zy een zodanige tiranny aan hunne tedere vrugt zouden plegen; ja dit bericht is verdicht en van alle waarheid ontbloot, hy mag daar mede gehult zyn van wien hy wil.

De Hottentotten zelf zyn daar toe bequaam genoeg, en hebben geen Leermeeſter van noden, voornamelyk als zy een vreemdeling voorhebben. Want ik weet uit de ondervinding te ſpreken, en het heugt my nog zeer wel, hoe zy my de twee eerſte jaren dan hier dan daar mee hebben zoeken te bedriegen en voor de gek te houden; en onder anderen hebben zy my van dit lid afzetten niet zoo zeer wys gemaakt, dat de wyven zelf het afbeten, maar dat het door de mannen, Barbiers of zoo als men ze gelieft te noemen, om die rede geſchiede, wyl het een teken van adeldom of een groot wapen was, en dat bygevolg een vrouw hoe minder leden zy aan haar vingers had, van zoo veel hoger ſtand was, en zoo veel groter wapen voerde.

Ik heb dit voorgeven zekerlyk al langen tyd voor waarheid aangenomen, om dat ik niet beter wiſt, of ontdekken konde, en ik niet na ging, wat daar by noodzakelyk had moeten gade geſlagen worden; want op dusdanige wys ſtamde de Adeldom of een groot wapen alleen van de wyven, en hadden de mannen niets daar mede te doen, maar moeſten te vrede zyn, als zy een zulke adelyke Dame ten huwelyk kregen, van welke zy niets zouden konnen roemen, dan dat zy van adelyk bloed was, om dat hare vingers het aanwezen. Daar benevens bedacht ik niet, dat 'er op die wys maar adelyke Dames, en geen adelyke freulens waren; maar ik geloofde blindeling het geen my als wat nieuws op den mouw geſpelt wierd; ſchoon ik zomtyds zag, dat de armſte bloed, die geen drie ſchapen ryk was, met

een

een zodanige adelyke Dame getrouwt was. Ook konde ik geen Edelman vinden, van welken zulke adelyke Dames geteelt waren, hoewel zy voorgaven; dat men ze aan de Tyger-Crossen konde kennen; daar ondertusschen de gantsche *Namaquas*-natie met diergelyke Crossen praalt, die aldus nevens eenige Kapiteins van andere natien allen Edelluiden zyn moesten.

Vogels mening. Ondertusschen merkte ik eindelyk het bedrog, wanneer ik gelegentheid had en vryheid kreeg, om een weinig dieper landwaards in te komen, alwaar my gantsch wat anders wierd verhaalt, zoo als kort hier na zal worden aangetoont, zullende jegenswoordig myn werk maken, om de vreemde gevoelens daar van verder te onderzoeken, en derhalven dat van den Heer *Vogel* op de baan brengen, welke in zyne tienjarige Oost-Indische Reisbeschryving *pag.* 74. voorgeeft, dat ieder vryster het moest doen, als zy trouwen wilde. Deszelfs eige woorden daar van luiden aldus: *Als zy trouwen willen, geeft de vryster aan den vryer in plaats van een trouwring een vetten schapen, of anderen darm om den hals, dien hy draagt, tot dat hy verrot is, en van den hals valt; daar benevens moet de vryster van haar kleine vinger een lid laten afzetten, en het aan den man geven, ten teken van hare trouw.*

Word wederlegt. Ondertusschen zoo valsch het eerste van den darm is, zoo als voormaals reeds is aangetoont, zoo verkeert is ook het twede, namelyk het lid afzetten; want indien dit altyd by het trouwen moest geschieden, zoude het niet alleen een bedroefde bruiloft maken, om dat de Bruid die met een gewonden vinger zoude moeten bywonen, schoon zy nog zulke dolle en onlydelyke pyn had; maar daar uit zoude ook moeten volgen, dat niet zommige maar alle wyven; zy zyn wie zy zyn, zulken stompen vinger zouden hebben, 't welk andermaal tegen de ondervinding is, om dat men veel hondert wyven aantreft, die alle de leden aan de vingers hebben. Derhalven heeft ook de Heer *Vogel*, die voor 't overige zeer wel, schoon kort, van hen schryft, hier in gedwaalt, en de zaak niet wel onderzocht.

Boevings andere mening. Van deze drie meningen wykt de andere oorzaak van den Heer *Boeving*, welke *loc. cit. pag.* 5. te vinden is, gantsch af, en komt de zaak wat nader, als hy zegt: *Zommige wyven zouden door het afbyten van een lid van de pink, de droefheid over de dood van hare mans te kennen geven.* Ik zeg, dat hy de zaak wat nader komt, schoon hy die niet volkomen treft. Het is zeker, dat het om de mans geschied, dog of het een teken is van droefheid over het verlies van haren beminden man, dan om een andere oorzaak, zulks is te onderzoeken.

Wederlegt. Dat het niet uit droefheid geschied, blykt, wyl zy door den dood van haar man niets verliest, dan den byslaap, dien zy dikwyls tog niet alleen heeft gehad, als hy nog een of twee wyven nevens haar heeft getrouwt. Ontrent de nalatenschap gaat de zoon haar voor, en ontfangt die, als hy ze anders kan bestieren, en zoo niet, blyft de moeder als opper-voogdes in 't bezit en bestier, tot dat de zoon in staat is. Aan eeten en drinken ontbreekt het haar echter niet, vermids de zoon, of als 'er geen is, de geen, welke de goederen erft, verplicht is, om de moeder te verzorgen. Dienvolgens moet dit lid-afzetten een andere oorzaak, als die de Heer *Boeving* bygebragt heeft, hebben. Waar mede nu een vrouw haar droefheid over het verlies van haar man laat zien, zulks zal in 't vervolg gemeld worden, wanneer ik de begrafenis-

fenis plechtigheden zal beſchryven.

Tacharts mening is de beſte.

De dikwyls aangehaalde *P. Tachart* heeft de beſte en waarachtigſte mening daar van, welke met de ondervinding en grondige waarheid meeſt overeenkomt, wanneer hy in zyne Siamſche Reis *pag.* 102. de oorzaak van dit lid afzetten met de volgende woorden uitdrukt: *Als een vrouw haar eerſten man heeft verloren, moet zy een lid van den vinger, met den kleinſten beginnende, laten afſnyden, zoo dikwyls als zy weder trouwt.* Aldus ziet de Lezer, waarom dit lid afzetten geſchied; namelyk niet om de voorgemelde oorzaak; maar om dat zy weder trouwende, men een geweze weduwe van een jonge en in het eerſte huwelyk levende Hottentotſche vrouw ter dege en duidelyk zoude konnen onderſcheiden.

De Schryver verhaalt dit wat omſtandiger.

Om de woorden van *P. Tachart* een weinig duidelyker te verklaren; de zaak beſtaat hier in: Wanneer een vrouw haren eerſten man heeft verloren, en weder trouwen wil, of een vryer krygt, zoo is 't haar niet geoorlooft, denzelven tot haren man te nemen, ten ware zy alvorens het voorſte lid van den kleinſten vinger aan de linkerhand, heeft laten afſnyden; by deze plechtigheid moet zy Anders maken en ſlachten, ten einde de andere wyfjes eens vrolyk zyn, en haar als wederom onder de jonge dochters tellen, welke wegens hare jeugd en ſchoonheid nog wel een man waardig zy. Deze plechtigheid verricht, mag zy vry en onverhindert weder trouwen, om dat men aan hare hand kan zien, dat zy voor dezen reeds een man gehad heeft.

Komt deze man weder te ſterven, en is de weduwe van voornemen, om ten derdenmaal in den huwelyken ſtaat te treden, moet het voorſte lid met dezelve omſtandigheden van den volgenden vinger worden afgezet. Ja als het tot een vierde huwelyk komt, moet weder een lid van den volgenden vinger weg, en deze plechtigheid word zoo ſtyf en onverbreeklyk in acht genomen, dat 'er ter waereld geen exceptie tegen in te brengen is, aangezien alle, zy zyn van hogen of lagen ſtaat, ryk of arm, het zelve lot moeten ondergaan, en is haar hier ontrent niet voorgeſchreven, wanneer zy het doen moeten, maar men laat haar hier in zelve na haar eige zin handelen en te werk gaan.

Zy verſtaan ook het haar-ſnyden.

Edoch genoeg van het ledenafzetten, alzoo de ware oorzaak nu ontdekt is. Hier uit blykt genoegzaam, dat 'er tamelyk bequame Barbiers onder hen moeten zyn, om dat zy byna even dat zelve verſtaan, het welk onze gemene Barbiers uitvoeren. Nu is nog overig, om in 't kort te melden, hoe zy zich op 't hair afſcheren verſtaan; Ondertuſſchen moet men niet denken, dat zy den baart laten ſcheren, zoo als de Europeanen in gebruik hebben, aangezien die niet te lang en dik voor den dag komt; men ziet aan de kin maar eenige wollige zwarte hairen. Onder de neus laat zy zich wat dikker zien, dog word niet lang, maar krult als wol in elkander, en hoeft derhalven niet geſchoren te worden; ondertuſſchen worden de hoofd-hairen by zekere omſtandigheden dan half, dan ſtreekwys, nooit echter t'eenemaal afgeſchoren

By wat oorzaak dit geſchid.

De omſtandigheden zyn met korte woorden de volgende. Iemand met overgrote hoofdpyn geplaagt, laat om ze te verdryven, zich het hair glad afſcheren op de plaats, daar hy de pyn voelt. Is de pyn in het voorſte deel, word het voorhoofd ver achterwaards van het hair ontblood; lyd het halve hoofd, en heeft hy alzoo een *Hemicrania*, moet het halve hoofd glad geſchoren, en overal lucht tot uitwazemen verſchaft worden, ten einde de

de pyn wyke, en de Patient ruſt bekome. Het hair afgeſchoren, blyft de huid ſmerig en vet, maar om de zweetgaten te eerder te openen, en de vettigheid weg te nemen, beſtroojen zy het geſchoren deel dik met Buchu, denkende, dat het zelve tot het verdryven van hoofdpyn niet weinig helpt, 't welk ik echter daar laat; ik wil liever geloven, dat die pyn door vettigheid ontſtaat, en door de opening der zweetgaten veel verzacht word.

Wyders wanneer iemand zyn vader of moeder, zoo als ook een anderen vriend en nabeſtaanden door den dood heeft verloren, en uit armoede niet in ſtaat is, een ſchaap of iets diergelyks te ſlachten en te offeren, zoo als in het volgende Hoofdſtuk omſtandig zal worden gemeld, laat hy zich ten teken van zyn rouw, en dat hy over dees of genen dood bedroeft is, de hairen ſtreeps-wys van het hoofd ſcheren, waar van ieder ſtreep byna twee duim breedt is. Dit geſchied rondom het hoofd, terwyl tuſſchen de beide afgeſchore delen een ſtreep blyft, met hair bezet, die van dezelve breedte is.

Waar mede zy het hair ſcheren.

Tot dit ſcheren gebruiken zy geen ander inſtrument, als haar dagelyks mes, het welk zy zeer ſcherp geſlepen hebben; waar mede zy de hairen zoo glad weten af te ſcheren, dat men zoude geloven, dat het met een ſcheermes geſchied was, zonder dat zy het hoofd nat maken, of zich van zeep bedienen; maar vermids het hair buiten dat als wolle, en daarenboven met vet genoeg beſmeert is, dat het als vuile ſchaapwol klontwyze in malkanderen kleeft, dunkt my, dat het daar door genoeg gezeept, of klaar gemaakt is, om glad afgeſchoren te konnen worden.

Zy zyn aldus kunſtige Barbiers.

Zodanige konſtige Baardſcheerders en Barbiers hebben alzoo de Hottentotten onder zich, dat zy zelfs zonder eenige benoodigde inſtrumenten Operatien konnen doen, welke een Europeaanſche Barbier zonder die inſtrumenten niet licht naäpen zoude, en geloof ik zekerlyk, wanneer zy de minſte handgreep wiſten, of diergelyke inſtrumenten gezien hadden, of gebruiken konden, dat zy een ervaren Barbier niet veel zouden wyken, maar den een of den anderen dikwyls in zyne kunſt zouden beſchaamt maken. Wie zou hen dan noch voor domme menſchen houden?

Zoo weinig het hen echter aan zodanige menſchen ontbreekt, die uiterlyke wonden, ja ook innerlyke qualen met middelen, van buiten gebruikt, weten te genezen, zoo weinig ontbreekt het hen ook aan zulken, die haar werk maken, om ziektens te genezen, aangezien menige Hottentotſche Doctor, niet tegenſtaande hy zoo veel op zyn konſt niet pocht; als een Arts of kwakzalver, ook zoo vele teſtimonien niet kan of wil laten zien, echter velen zoude beſchaamt maken, als hy met hen van zyne konſt quam te ſpreken, die echter voorheen met zulke hoogdravende pralende woorden zich en zyne kunſt hemelhoog verheven, en menig onnozelen het geld daar door uit de zak geklopt heeft.

Men kan niet lochenen, dat men gene lang aanhoudende ziektens onder hen zal aantreffen, niet tegenſtaande zy nog zoo ſlecht leven, en hunnen maag met geringe koſt verzadigen en opvullen. Wat my aanbelangt, ik geloof, dat zulks door de deugdzaamheid van de lucht en van de gantſche luchtſtreek komt, om dat voormaals insgelyks aan de Europeanen is bevonden, dat zy ook van diergelyke ziektens niet weten; ja men weet ook zoo weinig onder hen als de gemelde Europeanen, van koortzen, zy mogen genaamt zyn, hoe zy willen. Daarenboven

ven heb ik voormaals reeds gezegt, dat verwonderenswaardig is, dat schoon zy van kindsgebeente naakt gaan, en buiten de voormaals beschreve Crossen niets om het lyf hebben, waar mede zy zich voor regen en wind bedekken konnen; en zich daarbenevens meest in 't open veld onthouden, zoo als hare hutten of huizen ook niet veel voor warmte konnen helpen, zy echter weinig met verkoudheid gequelt zyn, waar mede een Europeaan zeer licht word aangetast of overvallen.

Zy noemen de ziektens als de Hollanders.

Edoch dit alles ontheft hen niet van alle ziektens, maar zy hebben hunne ongemakken zoo wel, als andere menschen; dienvolgens hoort men dikwyls, dat dees of geen zieklyk is, velen daarbenevens door ziektens afgemat, sterven. Hoe ondertusschen deze ziektens moeten worden genaamt, heb ik, als in de geneeskunde onervaren, van hen niet konnen vernemen. Ten delen om dat zy zelve met de Duitsche benaming niet konnen te recht komen, en ook om dat ik hare differentien, welke zy in de benoeming van dezelve maken, niet begrypen, verstaan of schryven konde. Kortom zy noemen de ziektens na den aard van de Hollandsche koortzen, en geven geen verdere kentekens van dees of gene ziekte, uit vrees dat men achter de kracht van hunne kruiden zoude komen, of den spot met hen dryven.

Haar Medecynen.

Uit de ondervinding weet ik van hen te zeggen, dat zy de kracht van de Aloë-bladeren zeer veel kennen; nademaal zy voor iemand, die een bedorve maag heeft, en dienvolgens over slechten appetyt klaagt, ten eersten een van zulke Aloë-bladeren, welke overvloedig in 't veld worden gevonden, halen, en hem eenige droppels van het zap in een lepel vol met warm nat ingeven, ten einde hy wakker daar van aan het purgeren gerake. Helpt het in eene reis niet, wachten zy een paar dagen, en geven hem andermaal zulke droppels in, en dit zoo sterk, dat hy dikwyls twee of drie dagen daar van afgaat, en aldus den maag zuivert van al het geen den zelven zoude konnen bezwaart hebben.

Alle andere innerlyke ziektens, welke zy, zoo als gezegt is, onder den Hollandschen naam van koortzen begrypen, genezen zy doorgaans met zeer goed en gewenscht effect, met geprepareerde poeders en dranken van wilde zaleybladeren, *Buchu*, wilde knoflook, wilden fenkel, wilde vygen en derzelver bladeren, nevens vele andere voorheen beschreve kruiden, welker compositie zy oneindig veranderen, en op allerhande wys klaar maken; daar na den Patient ingeven, terwyl zy hem verzekeren, dat het hem onfeilbaar helpen zal.

Deze van hen gemaakte dranken en poeders, geven zy den zeldzamen en belachelyken naam van *Tovergoed*, als of zy de onpasselykheid daar mede uit het lichaam wilden toveren en bannen. Helpt het, zeggen zy, *Die Tovergoeds ja braaf*; verheffen den geen, welke dat goed heeft klaar gemaakt, zeer hoog, en pryzen hem overal. Doet het geen werking, en word de zieke daar van niet beter, zoo zeggen de Artzen zelf tegen hunne Patienten, *Wagtum, die Tovergoeds niet sterk genoeg, ons ja een ander makum, die ja braaf sterk.* Als of zy te verstaan wilden geven, dat zy niet hadden geweten, dat de natuur van den Patient zoo sterk was.

En met diergelyke woorden bepraten zy den armen zieken altyd tot het willig innemen, het mag helpen of niet. Een exempel is my bekent van een Hottentot, genaamt *Syncopas*, die over zwakheid van alle leden en andere inwendige ongemakken meer aan zulk een Doctor klaagde, welke

hem zeer veel diergelyke dranken en poeders klaarmaakte, en hem ook altyd bewoog, dezelve in te nemen. Dat Tovergoed heeft ook gewenschte werking gedaan, en alles uit het lichaam gedreven, zoo dat hy 'er niet veel beter uitzag, als een, die melaats was, of de Spaansche pokken had.

In zulken elendigen toestand quam hy eens aan het huis, van een hem welbekent Europeaan, alwaar ik my terzelver tyd ook bevond, en toonde zich maar van verre, om dat een iegelyk een afschuuw voor hem had, die hem zag; zyn aangezicht was met schurft hier en daar bezet, dat men hem naauwlyks kende; over het gantsche lichaam was hy vol zweeren en etterbuilen, zoo dat hy een Lazarus zeer wel konde vertonen. Wanneer hy een weinig nader quam, en zich ter dege liet bekyken, vraagde de vrouw van den huize ten eersten, hoe hy de pokken gekregen had; maar hy verhaalde zynen toestand zoo duidelyk, dat het vermoede van de Spaansche pokken wel haast ophield, en men groot medelyden met hem had.

Daar op gaf de vrouw hem, wyl hy zeide, dat zyne Doctor hem niet verder konden helpen, een stukje Vitriool, en zeide hem, hoe hy het zoude gebruiken. Wanneer hy echter voor de eerstemaal zyn lichaam daar mede waschte, quam hy springen, en zeide: *Vrouw die Tovergoeds bytum als de Duivel, wat makum zoo?* Wy lachten allen, en zeiden, dat het tot zyne genezing strekte, en vermaanden hem, verder daar mede voor te gaan; waar mede hy vergenoegt hene ging, en binnen 14 dagen vry van alle schurft, te rug quam, en ook verder niets quaads aan het lichaam gewaar wierd of voelde.

Proef of een Hottentot zal sterven of niet.

Alzoo 'er in de gantsche waereld geen Doctor is te vinden, die alle ziektens genezen, en de kranken hunne gezondheid wedergeven kan, zoo is 'er ook geen onder de Hottentotten, maar daar sterven 'er veel onder het gebruiken van medicynen. Ondertusschen hebben zommigen een gek, bygelovig en zondig middel bedacht, om te proberen, of zodanig een, die op het ziek bed legt, weder opkomen, of aan de ziekte sterven zal. Vermids ik het zelf niet heb gezien, zal ik het zoo goed, als ik het van geloofwaardige menschen heb gehoort, den Lezer mede delen.

Wanneer iemand krank is, en de middelen gene goede werking doen, maar de Patient van dag tot dag zwakker word, zoo bedienen zy zich van het volgende middel, om te weten, of hy leven of sterven zal, namelyk, zy nemen een schaap, en trekken het levend de huid af, zonder dat het een droppel bloed daar by verliest; de huid afgetrokken, laten zy het los, om te zien, of het weg loopt, dan of het leggen blyft; loopt het heene, hebben zy de bygelovige vaste hoop, dat de Patient ook weder daar van zal opkomen; maar indien het leggen blyft, zoo hebben zy ook geen moed meer, dat de Patient den dans ontspringen zal; geven hem ook wyders niets, dan zyne gewoonlyke spyze, tot dat hy eindelyk het leven daar by inschiet.

De Schryver houd deze zaak voor godloos en doemlyk.

Is dit niet een ongerymde duivelsche manier om te weten, of iemand leven of sterven zal? Veel beter is het, dat men zich aan de wille Gods overgeeft, en hem als de Gever van het leven, in zyn geheim raadsbesluit geen inbreuk doet. Als tyd en uur voorhanden is, zal hy ons wel verlossen, en uit deze bedroefde waereld tot de geene brengen, alwaar wy allen den Meester met een geleerde tong eenparig loven, en van gene ziektens, smert, veel min van andere waereldsche zorg en benaauwtheid meer weten,

maar eeuwige vreugde, ruſt en vergenoeging genieten zullen.

Ik weet verder niets van de ziektens en geneesmiddelen der Hottentotten te melden; ondertuſſchen hoop ik, dat de Lezer daar mede vergenoegt zal zyn, en een zulke wetenſchap by de Hottentotten niet zoude gezocht hebben. Wat my belangt, ik kan verzekeren, dat ik uit de ondervinding ſchryf, het geen van hunne krankheden en geneesmiddelen gemeld is, en zoude het my weinig moeite koſten, om eenige verdere voorbeelden by te brengen, als het noodzaaklyk was, of beducht moeſt zyn, dat de Lezer aan myne woorden twyffelde, waar toe gy my tot nu geen de minſte rede hebt gegeven, om zulks te vermoeden; en weet ik daarentegen, en ik ben daar van overtuigt, dat gelyk als ik de zaken zonder byvoegzel hebbe gemeld, gy dezelve in hare eenvoudigheid gekent, en de waarheid daar uit gezien zult hebben.

Dienvolgens beſluit ik dit Hoofdſtuk, met beloſte, om met de naaſte gelegentheid hunne begrafenis-plechtigheden te beſchryven, ten einde de Lezer, om dat 'er voor zoo veel my tot nu bewuſt, of voor myne oogen en ooren gekomen is, verder niet meer overig is, ook by derzelver begrafenis zien moge, welke plechtigheden daar by verricht worden. Beſluit van dit Hoofdſtuk.

XV. HOOFTSTUK.

Van de Begrafenis-plechtigheden der Hottentotten, welke omſtandigheden en zeldzaame gebruiklykheden daar by waar te nemen zyn.

Van de begrafenis-plechtigheden der Hottentotten. Als de patient beter wordt, wordt 'er geoffert. Als de patient ſterft ontſtaat 'er een afgryzelyk geſchreeuw. De Kapitein, of de nageblevenen laten het graf maken. Het graf is doorgaans een gat in de aarde door wilde dieren gemaakt. De overledene word in malkander gebogen, en in een Cros gebonden. De tyd der begrafenis is 6 uuren na haar dood. Het lyk word door een gemaakte agterdeur ten huize uitgedragen. In het huis van den overledenen mag niemant weer komen. Hoe de begraving geſchied. De oudſte bepiſt al de lyk-gelyders. Beſtrooit hun verders met aſch. Waarom zulks geſchied. Waarom al de huizen buiten het ſterfhuis worden afgebroken. Vertrek van deze plaats, en andere manier van treuren. De Schryver beſluit dit naricht van de Hottentotten.

De plechtigheden, welke de Hottentotten by hunne kraamvrouwen, bruiloften, en verders in het gantſche gemene leven by alle voorvallen en gelegentheden verrichten, heb ik U achtervolgens onze afſpraak van tyd tot tyd Hoofdſtukswys duidelyk, grondig en waarachtig, zoo veel in myn vermogen is geweeſt, om dezelve na te vorſchen, gemeld; gelyk ik ook deswegen menige moejelyke, verdrietige en dikwyls gevaarlyke reis heb gedaan; om van alles oog-getuige te zyn, en naauw te konnen onderzoeken. Heeft de Lezer eenig genoegen gehad, zoo kan hy van myne kant verzekert zyn, dat my geen moeite, verdriet en gevaar ſpyt, by

by nacht of by dag voorgevallen, waar voor ik zekerlyk niet alleen verscheidemalen te duchten heb gehad, maar waar in ik ook werklyk geweest ben, schoon ik ze niet gemeld of op de behoorlyke plaatzen te pas gebragt heb. 't Is my genoeg als ik myn voornemen by U maar berykt, en eenig vergenoegen gegeven heb.

Van de Begrafenis der Hottentotten.

Wyl dit het geen is, 't welk ik by deze Hottentotsche beschryving, belooft heb, in myn laatste Hoofdstuk voor te stellen, zoo zal ik zoo als ik tot nu gedaan heb, myne belofte nakomen, en den Lezer van de gantsche staatzie, te weten, van het sterfuur af, ja vroeger, tot op het laatsten oogenblik en zoo lang de rouw duurt; die zoo heel dra geen einde neemt, een grondig, duidelyk en waarachtig bericht geven, ten einde gy daar van zoo goed moogt onderrecht zyn, als of gy zelf daar by geweest was.

Wanneer dienvolgens de Hottentotten zien en bemerken, dat het met een kranke byna gedaan is, en hy haast afscheid nemen zal, zoo geven de omstanders den Patient nog al hoop tot beterschap, en troosten hem met den Doctor, dat die krachtig tovergoed zal brengen, waar door hy wel haast weder gezond zal worden, werdende voor 't overige van God en deszelfs hulp nooit eenig gewag gemaakt, en ook niet gezegt, dat hy zich aan denzelven houden, op hem hopen, en van hem genezing van zyne ziekte wachten moet, maar de Doctor alleen zal hem helpen, en van de benaauwtheid verlossen.

Anderen, die rondom hem zitten, en hem willen zien sterven, beginnen zodanig te schreeuwen, huilen en kermen, dat men zou denken, dat de kranke daar door alleen moest sterven; daar men echter dikwyls ziet, dat zoo een wanhopige zieke weder beter word. Wanneer hy t'eenemaal weder op de been geraakt, moet hy na zyn vermogen, ossen of schapen als tot dankbaarheid voor zyne weder verkrege gezondheid slachten en offeren. De uitdeling en verteering van het geoffert vee geschied naar het oud gebruik, en valt het vleesch den mannen te beurt, als 'er een man of zoon ziek is geweest, en aan de wyven, als 'er een vrouw of dochter de dood ontsnapt is.

Komt echter de kranke perzoon te sterven, zoo begint het huilen, schreeuwen en kermen eerst ter dege, en zoude een Europeaan, als hy maar een half quartier uurs daar by was, niet weten, waar zyn hoofd te bergen, aangezien dit onder elkander gemengt geklag en geteem, niet alleen een erbarmlyken echo in de ooren veroorzaakt, maar het zelve word ook door het in malkanderen slaan en wringen der handen zodanig vermeerdert, dat men niet weet, spoedig genoeg te vluchten, om van dezen gruwzamen weerklank bevryd te zyn, alzoo men zulk een verbazend geschreeuw byna een uur ver horen kan.

Na het afsterven krygt ieder wat te doen.

Ondertusschen laten zy het lyk niet lang boven aarde, en zelfs niet een half quartier uurs stil leggen, maar zoo dra de adem weg blyft, en men vermoed, dat de ziel verhuist is, zoo krygt ieder wat te doen. Zommigen zoeken een grafstede, en vervaardigen het graf; zommigen binden het lyk in de Cross, en anderen moeten tot Dragers verstrekken; ja de gantsche hoop, mannen en wyven, jongen en ouden, kinderen en alle de genen, die in de Kraal zyn, moeten zich klaar maken, om de lykstaatzie by te wonen.

Dit punt zal de Lezer niet ter dege konnen verstaan, ten ware de volgende aanmerkingen daar bygevoegt wierden: Zoo dra de kranke afscheid heeft genomen, word aan alle Hottentotten in de Kraal of van den Kapitein bevel

 gege-

gegeven, of de overgeblevenen verzoeken hen, om voor den overleden een bequame begraafplaats te zoeken, en het nodige by de hand te brengen, ten einde het lyk wel verborgen, en voor de wilde dieren bewaart werde, die anders op den reuk het zelve zeer licht weder opgraven en verslinden.

Van het Graf.

Want vermids hare dorpen of Kralen niet bestendig op een plaats blyven, maar dan hier dan daar verzet worden, daar zy namelyk goede leeftocht voor zich en voor haar vee vinden, is licht te vermoeden, dat zy geen gewisse of vaste begraaf-plaats of kerkhof hebben, alwaar zy hare doden ter aarde bestellen. Dienvolgens moeten de oude en in 't land best bekende menschen op reis, om een bequamen plaats te zoeken; niet dat zy een nieuw graf in de aarde maken, 't welk al te veel moeite zoude zyn, maar zy zoeken enkelyk een holte in de klippen, of een breed gat, door eenig wild dier in de aarde gemaakt, en laten het lyk derwaards brengen.

De overlede word in malkander gebogen en in een Crofs gebonden.

Terwyl nu dezen uit zyn, en het graf zoeken, word het lyk, eer en alvorens het nog styf, koud en stram word, van het doodbed afgenomen; dog niet om het zelve te wasschen, of te reinigen, of om het klederen aan te trekken, als welk alles zy gedurende haar leven niet hebben gedaan, zwyge, dat zy het na den dood doen zouden; maar ten einde zy den overleden als nog buigen en in elkander voegen konnen, zoo als hare manier, van de doden in malkander te buigen, vereischt, en dezelve gemaklyk in hunne Crossen gebonden konnen worden.

De zaak bevind zich aldus: Zoo dra de omstanders maar denken of merken, dat de Patient den geest heeft gegeven, nemen zy de Crofs welke hy in zyn leven gedragen heeft; leggen het lyk daar op, buigen de beenen, dat de knien op den buik en de ellebogen op de knien, en de handen onder het hoofd of by de wangen komen te leggen, byna als ik my erinnere, voor dezen in Anatomische en andere medecynsche boeken gezien te hebben, dat de kinderen in 's moeders lichaam leggen of zitten. Wanneer hy aldus in elkander gebogen op de Crofs legt, binden zy hem met hunne voormaals beschreve strikken, of anders met riemen in de gemelde Crofs, zodanig dat men van het gantsche lichaam of lyk niets zien kan.

Is de overledene waarachtig dood, is het goed voor hem zelve; maar is hy niet gestorven, en legt hy in een flaauwte, zoo als dikwyls geschieden kan, en ook menigmaal geschied, is voor hem uit zulke banden gene verlossing meer, als hy in korten tyd niet weder tot zich zelven komt, en over de 6 uuren in zodanige flaauwte blyft; hebbende zy de gewoonte, geen lyk langer boven aarde te laten, ten ware, dat de zieke tegen den avond of by nacht affcheid nam. Ondertusschen de genen, die des morgens of des middags sterven, worden des avonds begraven; die genen, welke des avonds na de eeuwigheid verhuizen, worden by maneschyn die zelve nacht ter aarde bestelt; die echter by nacht den geest geven, moeten met het krieken van den dag ten grave bezorgt worden, zoo als ook de genen, welke by donkere maan tegen den avond komen te sterven.

Wat van de Dragers aan te merken.

De Dragers worden andermaal door den Kapitein geordonneert, of van de nagelate vrienden verzocht. Ondertusschen hoe veel zoude de Lezer wel denken, dat 'er van noden waren? Het lyk is niet lang, maar op de voorbeschreve wys gantsch kort in malkander gevoegt. Het zelve heeft geen doodkist. Daarenboven is het met klederen ook niet bezwaart, zynde enkelyk de smerige

MANIER VAN BEGRAVEN ONDER DE HOTTENTOTTEN.

I.C. Philips delin.

ge Crofs daar om gewonden; ook zyn de riemen of ftrikken niet zwaar, en is alzoo enkelyk het blote lichaam te dragen. Daarbenevens vind men zeer weinig dikke menfchen onder hen, fchoon zy wel in 't vleefch zyn; derhalven konnen 3 of 4 dragers, waar van zy 'er nooit meer gebruiken, zodanig lyk zeer wel dragen, fchoon het ook twee hondert pond zwaar was, aangezien zy het lichaam onder de armen nemen, en daar mede hene gaan, tot dat zy by de grafftede komen.

Het lyk word door de achterdeur ten huize uitgedragen.

Na dat zy alzoo het lyk op de voorgemelde wys in zyne Crofs gebonden, en het daar in als in een kift wel bewaart hebben, komen de Dragers en brengen het niet door de ordentlyke deur of den algemenen uit en ingang van het huis; maar vermids het gantfche huis achtervolgens de voormalige befchryving, maar in een enkeld vertrek of woonplaats beftaat, en buiten deze deur geen de minfte opening of venfter heeft, maken zy recht over den gewoonlyken ingang, een gelyke grote opening, nemen een daar over getrokke matte weg, en dragen het lyk als de achterdeur uit.

Waarom zulks gefchied.

Ik heb dikmaals gevraagt, waarom zy dit deden? Waarom zy den overledenen niet die zelve deur uitbragten, door dewelke hy gedurende zyn leven uit en ingegaan was? Edoch het antwoord van de Heren Hottentotten was altyd: *Hottentotfch manier zoo.* Ondertuffchen ik gis, dat zy den overleden niet ter rechter deure uitbrengen, om dat hy als dan verby ieder huis, dat in de Kraal of dorp ftaat, en over het plein zoude moeten worden gedragen, op welk plein zoo als voormaals aangewezen is, zy hunne fchapen bewaren. Nu zyn zy, gelyk reeds dikwyls is gemeld, voor het wederkomen der doden, yzelyk benaauwt, en zoude hunne vrees zekerlyk nog groter worden, als het lyk verby hunne huizen gebragt wierd.

Ondertuffchen terwyl eenigen van hen met het binden en dragen van het lyk uit den huize bezig zyn, zitten de anderen voor de deur, in een ronden kring, zoo als hare dagelykfche en ordentlyke gewoonte is; huilen, fchreeuwen, klagen, en flaan de handen in malkanderen, roepende zonder ophouden *Bo! Bo! Bo!* het welk in hunne taal zoo veel betekent, als *Vader! Vader! Vader!* De vrouwen, die in een anderen kring afzonderlyk zitten, zoo als voormaals is gemeld, wanneer ook gezegt wierd, dat zy nooit of by de mannen mogen zitten, doen insgelyks, en maakt dit gefchreeuw en geklap een zulken weerklank dat men het zeer ver horen en duidelyk verftaan kan.

In het huis van den overledenen mag niemand meer komen.

Niemand van hen allen heeft meer het hert, om in het hnis van den overleden te gaan, of het zelve aan te raken, uit vrees, dat de geeft van den overleden zich als nog in het zelve mogte onthouden, en hen een fchrik, indien niet iets ergers, op den hals jagen. Dit duurt niet alleen zoo lang als het lyk boven aarde is, zoo als my zelf is wys gemaakt, en ik ook in een brief aan zyne Excellentie, den Heer D. Johan George Pertfchen, Hoog-gravelyke Confiftoriaal Sur-Intendant enz. in Gera, mynen zeer hogen Patroon, gedagtekent den 11 Mey 1708 overgefchreven heb, maar niemand waagt zich na die tyd meer, om daar in te gaan; niemand heeft ook de ftoutheid, om het in 't vervolg aan te raken, aangezien zy zulk huis ledig laten ftaan, en niemand op zich derft nemen, om 'er iets van te nemen, zoo als my wanneer ik vryheid en gelegentheid kreeg, om onder hen te reizen, duidelyk is voorgekomen, wyl ik zulke huisjes alleen hier en daar aangetroffen, en ledig gevonden heb.

Wan-

Lykstaatzie.

Wanneer nu de tyd tot begraven nadert, nemen de gemelde Dragers het lyk; en brengen het na het graf; werdende van al het volk in de Kraal, met huilen, kermen, klagen gevolgt, het welk onder het in malkanderen slaan en wringen der handen, luidkeels *Bo*! *Bo*! enz., roept. Dit maakt andermaal een verbaasend, en erbarmlyken weerklank, zoo dat men wel zoude wenschen, ver daar van af te zyn; ten ware men door hunne aardige grimassen onder zulk rouwbeklag tot lachen bewogen wierd, en men voor 't overige begerig was, om hunne gebruiklykheden te zien.

Hoe de begraving geschied.

By het graf, het welk zoo als reeds is gezegt, of een holte in de klippen of een gat in de aarde is, door een stekel-zwyn, of eenig ander wild dier gemaakt, komende, steken zy het lyk daar in, werpen op het zelve Miereneften, om te eerder door dezelve verteert te worden; daar na grote stenen en ten laatsten eenige grote omgevalle bomen, als zy dezelve maar konnen krygen. Dit alles geschied, ten einde de wilde dieren het lyk niet weder voor den dag halen, en wegslepen zouden. Hoe zy ontrent kleine weggeworpe kinderen, zoo als ook met oude afgeleefde menschen te werk gaan, zulks is reeds elders gemeld en derhalven niet nodig, alhier herhaalt te worden.

De overlede aldus begraven, gaan zy in dezelve onorder, als zy gekomen zyn, weder na huis; dat is, lopende dan hier dan daar, zoo als een trop vee onder malkander loopt, en herhalen langs den gantschen weg haar vorig geschreeuw, met de daar onder gemengde woorden van *Bo*, *Bo*, *Bororo*, *Rhodo atsche*; en ik weet zelf niet, welke barbarische woorden zy na elkanderen zeggen; zomtyds roepen de naaste vrienden den naam van den overleden hondert en meermalen na malkanderen, en maken de zeldzaamste grimassen en posturen, dat een toekyker eerder daar over lachen als medelyden mee hebben moet.

t'Huis komende, gaan zy op de voor aangeweze manier weder voor het huis zitten, en zingen wederom dezelve klaagliederen; namelyk zy schreeuwen, huilen en kermen erbarmlyk; slaan daarenboven de handen geweldig in malkander, en roepen *Bo! Bo! Bo! Bororo &c.* en beklagen alzoo den doden op 't heftigste. Dit echter neemt hier mede nog geen einde, maar dit jammeren duurt menigmaal 3, 4 ja 7 of 8 dagen, na dat namelyk deszelfs vrienden en buuren hem liefde toegedragen hebben. Ondertusschen, na dat zy byna een uur van de begrafenis t'huis zyn geweest, onstaat by hen allen een diep stizwygen.

De oudste bepist alle de lykgelyders.

De oudste van de gantsche Kraal of dorp staat op, gaat midden in de kring van de mannen en wyven, neemt het stukje vel, 't welk zy over haar geboortslid dragen, en dienvolgens Kul-Crofs genaamt word, weg, en bepist allen de in 't rond zittenden. Ik stont verbaast, toen ik zulks voor de eerstemaal zag, en was van voornemen, om weg te gaan, uit vrees van nog groter onordentlyheden te zien; dog myne begeerte, om alles ter dege te weten, belette my in myn voornemen, zoo dat ik by hen bleef, en den gantschen handel zag, tot dat zy van elkander gingen.

Daar na als zy met urin bevochtigt waren, ging deze oude Hottentot in het huis van den overleden, door de ordentlyken deur in, en door de gemaakte achterdeur weder uit; nam van den haard een handvol assche, en bestrooide daar mede de rondom zittenden in beide kringen; welke deze assche nevens de urin met hunne handen zoo diep in de huit vreeven, dat men wegens het vet, waar mede zy gewoon

zyn

SERMONIEN NA DE BEGRAFENISSEN.

I. C. Philips inv.

zyn, altyd hunne lichamen te smeren, de assche niet meer zien kon. Zommigen, na dat zy opgestaan en na hare Kraal gegaan waren, 't welk al wederom onder schreeuwen, roepen en jammeren geschiede, smeerden hunne armen, lichaaam en beenen met koemist.

Waarom. Alle deze plechtigheden zyn zeer zeldzaam en raar; dienvolgens was ik zeer begerig, om ook de oorzaken van dezelve te weten; welke ik na veel moeite ook eindelyk gewaar geworden ben, en derhalven den Lezer alhier mededeelen wil. Het nat maken met urin, zeggen zy, betekent zoo veel, als of de oudste, die zulks doet, alle anderen voor de laatste eerdiensten dank zeide, welke zy den overleden bewezen hebben. Wanneer ik echter vraagde, waarom hy zulks niet mondeling dede, 't welk immers betamelyker was, dan dat hy zoo schandelyk zyn schaamdeel voor allen, groot en klein, jong en oud ontblote? kreeg ik daar op geen ander antwoord, dan dat het een oude gewoonte was, welke geen Hottentot het hert zoude hebben, te veranderen, wanneer hy zyn leven niet moe was; waar mede ik te vrede moest zyn, wyl ik wist, dat zy dit gebruik nog by vele andere en voormaals aangeweze gelegentheden hadden.

Het strooijen met assche, zeggen zy verder, geschiede om twee redenen; de eerste was, om daar mede aan te tonen, dat de dagelyksche ondervinding heeft geleert, dat alle Hottentotten sterven moesten, welke na dat zy eenigen tyd in de aarde gelegen hadden, en weder opgegraven wierden, niet dan assche, beenen en aarde waren; dienvolgens wilden zy alle de genen, die tegenwoordig waren, daar mede leren, dat zy over den rykdom van haar vee niet stout en opgeblazen moesten worden, maar indachtig zyn, dat na de dood, één ieder even en het zelve recht had; dat is, dat zy allen weder aarde en assche wierden. De twede oorzaak was; dat de oude Hottentot alleen magt daar toe had, en anders niemand; vermids hy hen daar door als den zegen, die een Hottentot, achtervolgens zyn Godsdienst, toequam, uit kracht van zyn ampt mededeelde.

Het is wel te denken, dat ik tegen deze twee oorzaken genoeg had in te brengen; onder anderen vraagde ik hen of de eerste oorzaak niet van de Kristenen afkomstig was, en de twede valsch, ongerymt en met hunnen Godsdienst niet overeenkomende; edog ik kreeg niet anders tot myne voldoening, dan dat zulks altoos by de Hottentotten alzoo gebruiklyk geweest was, en dat zy van de Kristenen nooit diergelyks gezien hadden; ten bewys oude lüiden hadden hen deze oorzaken in hunne taal verhaalt, en konden zy derhalven niets daar in veranderen. Waar mede ik my al wederom moest te vrede houden, om dat iets anders of meer van hen te willen weten, een loutere onmogelykheid was.

Ten laatsten, zeiden zy, dat het smeren met koemist geschiede, ten einde zy daar door altoos aan den overledenen zouden denken; welke oorzaak ik ook voor waarheid moest aannemen, om dat zulks alleen die genen doen, welke zoo verbaast, gelyk voor heen gezegt is, huilen, kermen, en de handen in malkander slaan, en den naam van den overleden zoo als ook de woorden *Bororo &c.* zoo menigmaal herhalen; ten teken, dat zy den overleden in zyn leven, byzonder bemint hebben. Waarom zy zich met koemist smeren.

De gemelde plechtigheden verricht, gaan zy uit elkander, en is de lykstaatzie gedaan; een iegelyk begeeft zich weder na zyn huis, en neemt zyn zaken waar. De nagelatenen

latenen zoeken by den een of den anderen zoo lang huisvesting, tot dat zy een nieuw huis gebouwt hebben, vermids zy in het sterfhuis niet meer komen, om rede die kort hier na zullen worden gemeld.

Waarom al de huizen buiten het sterfhuis worden afgebroken.

Ondertusschen zyn daar mede alle lyk-plechtigheden nog niet geëindigt, maar dient geweten te worden, dat zy den dag na de begrafenis alle huizen afbreken, en met zak en pak wegtrekken. Het huis, waar in de overlede heeft gewoont, blyft alleen staan en word zelfs niet van hen aangeraakt, uit vrees, dat de overlede weerom zal komen, en opzicht over zyn huis, en het geen hy daar in heeft gehad, nemen; en hen wanneer zy het zelve met zich nemen, en onder hunne andere huizen plaatzen, wakker plagen, benaauwen en quellen; zynde niet wel uit te spreken, hoe benaauwt zy voor spook zyn, en kan men ze zeer licht verjagen, als men ze maar wys maakt, dat het spook hier of daar regeert, de menschen quelt, en wat 'er diergelyk meer is.

Eer en alvorens zy afbreken en wegtrekken, moeten zy Andersmaken, dat is, offeren of slachten, naar dat zy ryk zyn, een of meer ossen of eenige schapen. Het zelve moeten zy ook doen op de plaats, daar zy zich weder ter neder zetten; het welk de Heer *Boeving* in zyne Curieuse Beschryving en Naricht van de Hottentotten *pag.* 9 met deze woorden uitdrukt: *Wanneer iemand onder hen sterft, word zoo wel op de plaats, daar hy is gestorven, als op die, daar zy hunne hutten opslaan, een beest geslacht en verteert.*

Wat by het offeren aan te merken.

De nagelate vrienden moeten het vee geven, en het als ten offer voor den overleden spenderen, ten einde de anderen wat te smullen en een beloning voor hunne moeite bekomen. Daarenboven moeten de naaste vrienden, zoo veel als 'er byzondere huisgezinnen van zyn, de anderen onthalen, en zulks, ten einde een ieder betuige, en openbaar doe blyken, dat hy van de familie is, en rouw drage.

Het vleesch word, naar ouder gewoonte, door hen allen verteert; maar het net van het geslachte, voornamelyk als het een schaap is, moet aan den oudsten zoon van den overleden, indien hy een man is, worden gegeven; deze gebruikt het niet tot eeten, maar hy strooit het dik met *Buchu*, draait het als een touw, en bind het om zyn hals; waar aan het blyven moet, zoo lang 'er een stukje aan is, en van zelfs afvalt, niet tegenstaande de stank, welke hare fyne neus dagelyks daar van opsnuyven moet.

Diergelyk moet by de andere vrienden ontrent haar geslacht vee ook worden waargenomen, als welke door het omhangen van zulk net insgelyks tonen, dat zy rouw dragen, en in plaats van zwarte floers gebruiken. Waarbenevens merkwaardig is, dat zulke netten zoo dra niet verrotten of afvallen, schoon dezelve van de Zon zeer doorluchtig worden, 't welk misschien door de *Buchu* moet komen, die dik daar in gestrooit word, waar door zy myns bedunkens ook zoo sterk niet stinken, als zy anders wel doen zouden.

Vertrek van deze plaats en andere manier van treuren.

Na dit slachten trekken zy eindelyk den anderen dag weg, en slaan haar leger op een ander plaats neer, schoon ze zoo ver van de eerste niet is, als 'er maar een goede wyde is. En heb ik wel gezien, dat zy dikwyls maar een half uur van daar trokken. Alwaar zy zich ter neder zetten, gaat men om de bovengemelde oorzaak weder aan het slachten. Doch de vrienden, welke arm zyn, en niets te slachten hebben, laten zoo als ik in mynen vorigen bericht heb, het hair afscheren, zodanig dat

ze

ze boven op het hoofd kaal zyn, en verder rondom het gantsche hoofd smalle kale strepen hebben, ten teken dat zy zoo wel bedroeft zyn, als de anderen, die het net om den hals hebben.

De Schryver besluit deze materie.

En aldus heb ik den Lezer insgelyks deze gebruikelykheden, welke by het begraven der doden voorvallen, kort en zoo als ik hoop, duidelyk, en voor al waarachtig voorgestelt, waar uit gy genoegzaam kondet afnemen, dat deze eenvoudige menschen veel dwaze gewoontens hebben. Edoch ik wil myn oordeel daarover niet stryken, maar het zelve hier over den gantschen handel en wandel, en alle zeden en gebruikelykheden der Hottentotten, aan u overlaten; my te vrede stellende, wanneer het vermaak mag hebben, van u tot nu genoegen te hebben gegeven.

Wanneer ik iets meer van hen had konnen vernemen of gewaar worden, zoude ik den Lezer het zelve insgelyks hebben medegedeelt, maar vermids my dat onmogelyk was, en niet wel gedaan zoude zyn, om u met onwaarheden, of met enkelyk gehoorde zaken te misleiden, zoo oordeel ik beter te zyn, om het by het geen myne oogen byna alles gezien hebben, of waar van ik ooggetuige geweest ben, te laten berusten, en aldus de gantsche Hottentotsche levens-beschryving te eindigen; edoch met beding, dat ik iets meer van hen gewaar wordende, zulks insgelyks naderhand zal melden.

Vermids ik echter aan verdere progressen in deze materie twyffele, aangezien ik reeds veel daar aan te koste gelegt hebbe, zoo geloof ik, dat gy u met dit zult moeten vergenoegen. Wat my aanbelangt, ik vertrouw, dat gy my uw verdere oplettentheid zult waardig achten; wanneer ik de Europeaansche Inwoners, nevens hare gebruikelykheden, zoo als ook haar wyze van leven, zal beschryven, welk stuk van dit Afrikaansche Voorgebergte als nog ontbreekt.

XIV. HOOFTSTUK.

Van de eerste Christelyke Bezitters van dit Voorgebergte, voornamentlyk van 't opperste Hoofd der Regering, als mede deszelfs Character, en wie deze Volkplanting van tyd tot tyd geregeert heeft.

Van de eerste Christelyke Bezitters, Regering &c. Van dit Voor-gebergte. Der Portugeezen eerste poging om een weg naar Oost-Indie te vinden. Wie dit voornemen verder van hen volvoert heeft. Dappere onderneming van Vasco de Gama. De Portugeezen komen aan de Kaap de Goede Hoop. Hoe zy deze Kaap in 't begin noemde. Zyn de eerste ontdekkers van Oost-Indie. Wraak der Portugeezen over de Hottentotten. Laten hen een kanon met schroot geladen voorttrekken. Branden het los. Geene Europeaansche Natie heeft het land in bezit willen nemen. Hoe de Hollanders zich voor Hottentotten hoededen. Johannis van Ribeek onderzoekt 't eerst de gesteltheid van 't land aan de Kaap. Vind het vruchtbaar. Word als Commandeur na de Kaap gezonden. Bouwt aldaar een Zieken-huis, en Vesting. De Heer Bax word Gouverneur. Deszelfs opvolger de Heer Simon van der Stell. Zyn afkomst. Manier van leven. Oefend de geregtigheid slecht. Wat hy loffelyks heeft verricht. Zyn zoon Willem Adriaan van der Stell is zyn opvolger. Deze is zyn Vader gelyk. Geraakt wegens zyn onkuisheid in een quaad gerucht. Verliest door gierigheid zyn achting. Word te rug ontboden. Slecht gedrag van den Heer d'Abling. Uitstekende verdiensten van de Heer van Assenburg nieuw Gouverneur. Word vergeven. Willem Helot volgt hem in de regering. Was daar niet bequaam toe.

IK hope, dat de Lezer zich nog wel zal weten te binnen te brengen, wat ik overlang reeds in verscheide Hoofdstukken van 't Land van de Kaap de Goede Hoop in 't algemeen, deszelfs hoedanigheid en onvergelykelyke vruchtbaarheid in 't byzonder, en wat men verder van de eigenschappen van een land mogt verlangen te weten, als mede van de voortreffelykheid van de Luchtstreek alhier, midsgaders van de ongemene deugdelykheid van 't zoet put-water, wyders van de Rivieren en Zoutpannen, en eindelyk van meer andere zaken, dit land betreffende, geschreven heb.

Insgelyks zult gy nog niet hebben vergeten, wat ik verder by deze Landbeschryving hebbe bygebragt, aangezien ik afzonderlyk gewag hebbe gemaakt, van de volkplantingen, welke de Europeanen, en voornamelyk de voortreffelyke Oost-Indische Nederlandsche Maatschappy in de landen alhier aangelegt, vergroot, en van tyd tot tyd uitgebreid heeft, en hebbe ik de grenspalen van ieder aldus gezet, zoo als ze van de gemelde voortreffelyke Maatschappy aangewezen, verordineert, en gestelt zyn; en van ieder hare byzondere verdeling in zekere kleiner districten, in acht genomen.

By deze verhandeling heb ik my nog verder uitgelaten, en zelf van de voornaamste Landgoederen gewag gemaakt, en zulks niet alleen ten opzichte van hare gelegentheid, maar ook ten opzichte van de ware benoeming, zoo aan dezelve slechts by de oprechting een byzondere naam gegeven was; want vele landen, voornamelyk van de gene die in den

den eersten aanleg der Colonien voor niet met al aan de Europeanen om te bebouwen gegeven zyn, hebben geen eigentlyke naamen ontfangen, maar die der Bezitters behouden, welke echter van tyd tot tyd door koop of andere omstandigheden dikwils zyn verandert, zoo als de ondervinding nog dagelyks leert. Om dieswille hebbe ik de namen der hedendaagsche Bezitters daar bygevoegt, schoon zodanig Landgoed voor 't overige eenen naam had of niet.

Deze beschryving van 't Land en de daar in aangelegde Colonien konde verder zoo naauw niet worden bepaalt, dat ter zelver tyd van de Overigheid der Europeaansche inwoners geen melding geschiede. Derhalven is toen voornamelyk van de Recht en Gasthuizen gewag gemaakt, en iets, hoewel als maar ter loop, van dezelve bericht, 't welk de Lezer alles als nog in versche geheugenis hebben zal, of zoo hem 't een of 't ander ontvallen was, zoo kan hy 't weder in myne voorgaande Hoofdstukken naslaan.

Naardien nu dit alles bericht is, en ik daarenboven van de oude natuurlyke en voor zoo veel als men weet, eerste inwoners, de Hottentotten, een duidelyk waarachtig, en gelyk ik hoope, een voldoenend naricht gegeven heb; zoo zal 't als nu de tyd zyn, om het geen ik toenmaals, en in den aanvang van dit werk belooft hebbe, na te komen, en tegenwoordig by te brenge; daarenboven ook, van 't geen in myne vorige nog eenige verklaring van noden had, om beter te worden verstaan, een nader bericht mededelende.

Het eerste betreft na myn geheugenis, het vereischte naricht, hoe 't my van tyd tot tyd aan de Kaap de Goede Hoop is gegaan; het laatste, of nader bericht, 't welk ik beloof mede te delen, raakt het gantsche werk, alzo in alle de voorgaande Hoofdstukken geen genoegzaam bericht gegeven is, van de ordentlyke Overheid, welke de voortreffelyke Maatschappy over deze volkplantigen goedgevonden en by verderen aanwas en vermeerdering derzelven, bevolen heeft te bestellen, ten einde geene verwarring in deze nieuw aangelegde steden ontsta, waar uit men gewis en onfeilbaar besluiten konde, hoe deze Colonien eigentlyk geregeert wierden; die zich nu overlang noodzakelyk in vier byzondere Colonien hebben moeten verdelen.

Schoon ik nu eerst, zoo als ik belooft heb, van mynen welstand behoorde te handelen, zoo is mynes bedunkens echter beter, dat ik den aanvang van de Lands-Regering maak, en 't geen my mogt betreffen, hier en daar late invloejen, of zoo lang uitstelle, tot dat het tyd zal zyn om na alle weggedane hinderpalen te schryven, van 't geen gedurende myne aanwezentheid reeds zeldzaams en zonderlings voorgevallen is of nog voorvallen zal, aangezien de Lezer in deze geschiedenissen meer vermaak zal scheppen, dan of ik hen een heel boek schreef, 't welk niets dan myne verrichtingen behelsde.

Edoch zoo ik de bestelling der Overheid en derzelver character in 't byzonder en met opmerkzaamheid voorstellen wil, zoo zal 't hoog noodzakelyk zyn, eenen kleinen stap te rug te doen, en voor eerst te beschryven, op wat wyze de voortreffelyke Maatschappy aan 't bezit van dit land gekomen is, en vervolgens te zien, welke tot nu de Opperste Regenten daar van zyn geweest, en als dan zullen zich de andere Overheden en daar uit gemaakte Collegien duidelyker laten voorstellen; dog zoo, dat noodzakelyk zal zyn, de vier Colonien ieder weder in 't byzonder

Van de eerste Christelyke Bezitters, Regering, enz. van dit Voorgebergte.

zonder onder handen te nemen, en hunne byzondere regering te beſchryven, om dat ſchier geene Colonie met de andere hier in iets gemeen heeft of hebben wil.

Dienvolgens ziet de Lezer wat de inhoud van eenige achtereenvolgende Hoofdſtukken zyn zal; welke ik zoo veel te noodzakelyker acht, om dat men anders tot die gedachten mogt komen, als of dit Land zeer ſlecht geregeert, of zelfs van de voortreffelyke Maatſchappy niet geacht en aldus deszelfs ruſt, vrede, en daar uit volgende vergenoeging niet gade geſlagen wierd.

Ik ben ook reeds voor af verzekert, dat gy u diergelyke treffelyke en ordentlyke beſtellingen, om ieder in ruſt, vrede en veiligheid te houden, en zoo wel de tydelyke als eeuwige vergenoeging te doen erlangen, niet zult hebben voorgeſtelt; als de voortreffelyke Maatſchappy na haar doordringent verſtand en voortreffelyk beſtier, binnen zoo weinig jaren, zelfs midden in dit Heidens en woeſt land heeft weten te maken, en gelukkig tot nu toe doen ſtand grypen.

Ten einde ik echter tot myn voornemen gerake, en de zaak uit den grond ophaal, zoo ſchynt het ſchier, als of deze gelukkige tyd eindelyk eens, en wel maar eenige 100 jaren voor onze geboorte, door een zeker toeval, geboren was, waar van de Heidenſche Poëet *Seneca Tragicus* reeds veel 100 jaren te voren, als uit eenen voorzeggenden geeſt heeft geprofeteert, wanneer hy aldus zingt:

Venient annis ſecula ſeris
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet, & ingens pateat Tellus,
Typhisque novos detegat orbes,
Nec ſit terris ultima Thule.

Want ſchoon men uit de oude geſchiedeniſſen, daar onder die van Alexander de Grote wel wiſt, dat men met ſchepen langs de Afrikaanſche en andere oevers na Aſia, naderhand Ooſt-Indie genaamt, konde komen, zoo wiſt, men echter eigentlyk niet, hoe 't in die landen en Koningryken geſtelt was, veel min welke Staatkunde en gemene bedryven daar in zwang gingen; en wyl men voor dezen de eigenſchappen van den Zeylſteen ook zoo wel niet wiſt, als ze naderhand ontdekt zyn, en wel voornamentlyk, dat hy zich altyd en op alle plaatzen na de beide Poli of Aſpunten draaide, zoo dorſt niemand zich zoo ver met een ſchip in zee begeven, dat hy 't land uit het gezicht verloor, maar men was genoodzaakt om 't vaſte land geſtadig in 't oog te houden.

Zulks heeft den Portugeezen, die luſt kregen, om deze landen te zoeken, veel moeite, grote ongemakken, en onuitſprekelyke arbeid gekoſt; want na dat zy de Moren uit Spanje en Portugal verdreven, en na 't vrymaken van beide Koningryken, over de middelandſche zee gejaagt hadden, vervolgden zy deze vluchtelingen onder de dappere aanvoering van hunne Koninglyken Prins Alphonſus, nog verder; en vermids zy door dit gelukkig toeval zekere neiging beſpeurden, nieuwe en toenmaals onbekende landen t'ontdekken, zoo geraakten zy eindelyk langs de Afrikaanſche oevers zoo ver, dat zy zich de hope maakten, om Ooſt-Indie of Aſie nog eens t'eeniger tyd te vinden, uit welke landen zoo veel koſtelykheden gebragt wierden. Der Portugezen eerſte poging om een weg na Ooſt-Indie te vinden.

En in waarheid deze hare hope was niet vergeefs, om dat zy hoe langs hoe verder geraakten, ſchoon alles met onuitſprekelyke moeite verknocht was, om dat zy van de winden, nog van den ſtroom, welke in zee beſpeurt word, geen kennis ter waereld hadden; ja zy quamen zoo ver dat Wie dit voornemen verder volvoert heeft.

dat zy eindelyk zelfs Guinea, of de Afrikaansche Gout-kust ontdekten. Deze goede en gelukkige voortgang verdubbelde hunnen moed, en bragt te wege, dat de gemelde Prins eene vloot liet uitrusten, die eens zoo sterk was, als die van Guinea te rug quam. Deze gaf hy last, om weder na Guinea te zeilen, en te trachten, verder zuidwaards op te stevenen, om eens eenen open weg te vinden, langs dewelke men de lang gewenschte Oost-Indische landen mogt komen t'ontdekken.

Dit bevel wierd werkstellig gemaakt, en bragt te wege, dat men van tyd tot tyd verder quam. Dog doordien toen niemand wist, dat de wind langs de Afrikaansche stranden altyd zuidoost, en aldus de genen die na 't zuiden voeren, tegen waaide, als mede dat by de gemelde Gout-kust een zodanige heftige stroom ging, die zomtyds, ja meest altyd de schepen tegenhouden, en in hunne vaart beletten kan, zoo verliep 'er zekerlyk veel tyd, eer en alvorens men daar achter quam; en de onkosten wierden daar door veel groter, dan men zich den gehoopten winst konde voorstellen.

Men wierd derhalven in Portugal voornemens, deze vaart op Guinea en verder zuidwaards op, te verpachten, met beding, dat alle jaren eene zekere langte verder ten zuiden moest ontdekt, en daar van, van tyd tot tyd aan den Koning Johannes I. bericht en verslag gedaan worden. En door dit middel is 't ook zoo ver gekomen, dat men, hoewel langzaam en met slechten voortgang, zoo ver heeft gevaren, dat 't Koningryk Congo ontdekt wierd; dog vermids de winden hoe langer hoe sterker en ongestuimiger bemerkt wierden, zoo verdween schier wederom op nieuw alle hope, om verder te geraken, en de Oost-Indische landen t'ontdekken.

Dappere onderneming van Vasco de Gama.

Dit alles konde echter den gemelden Koning Johannis I. niet afschrikken, om zyne gedachten te veranderen, als welke in zyne begonne en reeds zoo ver gebragte ontdekkingen yverig voortvoer, en bestendig eenige schepen, hoewel met gantsch geringen voortgang, uitzond, met bevel van alle mogelyke pogingen te doen, om verder te geraken; derhalven wierd ook eindelyk de zeer edelmoedige, dappere, omzichtige, verstandige Edelman, Vasco de Gama, van meergemelden Koning tot Admiraal over eenige uit te zendene schepen aangestelt, die eindelyk door de altyd waajende tegenwinden verdriet en afgemat met eene meer als heldenmoed besloot, 't land uit 't gezicht te laten, dieper in zee te steken, en aldaar te beproeven, of 't niet mogelyk zoude zyn, verder te komen, en eene vaart te zoeken, langs dewelke een weg na Oost-Indie konde gevonden worden. In dit besluit konde hy zich naast Gods hulp op niet anders dan enkelyk en alleen op zyn Compas verlaten, waar van hy de hope had, dat wyl 't tot nu altyd zyn getrouwe wegwyzer was geweest, 't hem midden in zee ook niet verlegen zoude laten.

De Portugezen komen aan de Kaap de Goede Hoop.

De andere Officieren zoo als ook de matrozen, zochten dien dapperen held dit voornemen wel uit 't hoofd te praten, dog dat mogt niet helpen, Vasco de Gama bleef by zyn besluit, en bragt het zoo verre, dat zy eindelyk beloofden, om hem overal te volgen en te gehoorzamen; door welk stoutmoedig bestaan hy ook eindelyk in 't jaar 1449. dit Voorgebergte der Goede Hope met zyne vloot in 't gezicht kreeg, 't welk zy toen wegens de zware winden en andere ongemakken, met den naam van *Capo de los totos Tormentos* dat is, Voorgebergte van alle quellingen, doopten, en eenig volk achter dit Voorgebergte, en aldus eenigzins verder ten Oosten, aan 't land lieten gaan, welke plaats zy *Rio d'In-*

d'Infante noemden. Zy namen daar na versch water in, en handelden van de wilde inwoners schapen en ossen, na welke expeditie zy weder na Portugal keerden.

Naauwelyks waren de schepen in Portugal aangekomen, of 'er ontstont in 't hert van den Koning, dien Vasco de Gama van alles verslag had gedaan, een zodanig vergenoegen, dat hy zich verbeelde, dat hy Oost-Indie reeds had gevonden, en wyl dit Voorgebergte den toegang daar toe gaf, zo was hy over de slechte benoeming misnoegt, en zeide, dat 't niet *Capo de los totos Tormentos*, of Voorgebergte van alle ongemakken, maar *Capo de bonne Esperance*, dat is, Voorgebergte der Goede Hoop, genaamt zoude worden, om dat men nu volkome hope had, dat Oost-Indie nog eens gevonden, ontdekt, en met Portugal naauw vereenigt zoude worden; en hy beval ook zoo voort weder andere schepen uit te rusten, en niet alleen derwaards, maar verder te zeilen.

Hoe 't haar aan dit Voorgebergte gegaan is.

Deze Koning heeft zekerlyk de eer en 't geluk gehad, dat onder zyne regering Ooost-Indie nog ontdekt is, hy heeft ook 't voordeel daar van gezien; dog zyne navolgers hebben eerst de rechte vruchten daar van geplukt, na dat zy te Goa een Viceroi hadden aangestelt, die over alle Oost-Indische veroverde Landen, Koningryken, en Eilanden, nevens alle aldaar voorvallenden onderhandelingen 't koninglyk woord voerde; de eerste is onder dezelve Franciscus d'Ameida geweest, die ook op zyne te rug reize na Portugal aan dit Voorgebergte der Goede Hoop geankert, en versch water ingenomen heeft. Hy zelf stapte met elf van zyne onderhorige Kapiteins aan land, dog wierd nevens de gemelde Kapiteins en vele gemenen, om een paar blinkende schoe-gespen, welke zy aan de wilden weigerden, om 't leven gebragt. Kort te voren was nog een ander Kapitein, genaamt Johannis de Saldanha, die alhier aan land stapte, van deze wilden vermoord, en legt in de Saldanha Baay begraven, die van dezen Kapitein den naam draagt. De Baay zelf echter legt ontrent 36. mylen ten Noorden van dit Voorgebergte.

Zyn de eerste ontdekkers van Oost-indien.

Nu hebben de Portugeezen, dien met recht de roem der eerste ontdekking niet alleen van deze Kaap de Goede Hoop, maar ook van gantsch Oost-Indie, midsgaders van 't recht gebruik van 't Compas of zeylsteen toekomt, waar door de scheepvaart niet weinig verbetert is, altyd en zoo dikwyls als zy schepen na Oost-Indie hebben gezonden, dezen haven aangedaan, ten dele om zich van versch en en gezond water te voorzien, diergelyk in gantsch Oost-Indie niet is aan te treffen, zoo als hier voren reeds uitvoerlyk bericht is; ten dele ook om op nieuw goed schaap en rundtvleesch in te nemen, 't welk toenmaals van de Hottentotten om eenen zeer geringen prys konde gehandelt worden; dog nooit lust gehad, de plaats in bezit te nemen, of dezelve aan hunnen Koning onderdanig te maken, zonder twyffel door de eerst verhaalde onmenschelyke wreedheid van deze barbaren afgeschrikt, zoo als ook door hare gantsch onverstaanbare taal, welke een Europeaan onmogelyk leren kan, ten ware hy van kindsgebeente af onder hen opgevoed was.

Wraak der Portugezen op de Hottentotten.

Derhalven hebben zy zich maar op 't Robben-eiland onthouden, 't welk voor den mond van den haven alhier legt, en aldaar zoo lang in gaten, in de aarde gemaakt, huis gehouden, tot dat hunne vaten met versch water gevult waren; om zich echter over 't vermoorden van den eersten onder-Koning Franciscus d' Ameida te wreken, lieten zy een zwaar stuk kanon uit hunne schepen aan land bren-

brengen; vereerden de Hottentotten allerhande kleinigheden, als naalden, kopere gepolyste plaatjes, enz. en baden hen 't gemeld kanon, dat met schroot geladen was met een touw, daar aan vast gemaakt, na eene zekere plaats te trekken, zoo als deze menschen, geen achterdenken hebbende, om dat zy deszelfs gebruik niet verstonden, en door de verhaalde geschenken aangemoedigt zynde, ook deden, waar voor zy echter meest allen met de dood beloont wierden.

Want zoo dra als de Constabel, die met een brandende lont in de hand, achter 't stuk volgde, zag, dat zy in eene rechte lyn gingen, en 't stuk voort trokken, volbragt hy zyne order, en stak 't stuk af, waar door zy meest allen gequetst of gedood wierden. Die nog met 't leven daar van quamen, namen de vlugt, en verdubbelden door schrik hunne schreden, om hunne landsgenoten van dit droevig geval kennisse te geven, aan wien zy hun gevaar niet yslyk genoeg wisten voor te stellen; en weten zy nog hedendaags daar van te spreken, als zy zeggen, dat zy door 't *Pumackum goeds*, waar door zy niet alleen zwaar geschut als kanons, enz. maar ook al 't schietgeweer der Europeanen zonder onderscheid verstaan, doodgeschoten zyn; derhalven vertrouwen zy ook niemand, die met eenig schietgeweer op hen losgaat, schoon 't schertswyze geschied, en 't geweer niet eens geladen is.

Gene Europeaansche Natie heeft 't land in bezit willen nemen.

De andere Europeaansche Landaarden, als de Engelschen, Denen en Hollanders, die in vervolg van tyd door den zoeten winst, welke de Kroon Portugal jaarlyks uit deze landen trok; ook lust kregen, hunne schepen derwaards te zenden, en hunnen handel aldaar te dryven, hebben insgelyks weinig of gantsch geene lust gehad, om deze plaats in bezit te nemen, om dat hen alle de voorverhaalde en meer andere redenen, voornamelyk echter, dat met deze barbaren geen handel te dryven, en hun land vol guure bergen, en derhalven onvruchtbaar was, tegenhielden. Derhalven moesten de Hollanders, welke schepen dezen haven altyd aandeden, om zich van versch water en schoon vleesch te verzien, als zy water halen, en deswegen op 't land vernachten wilden, rontom hunne tenten, waar in zy sliepen, en hunne water-vaten bewaarden, eenen wal maken, en kleine stukken daar op planten, om voor den aanval van deze wilde en snode menschen in veiligheid te zyn.

Omzichtigheid der Hollanders in 't waarnemen van hunne bevelen.

Zy hebben ook altyd op zekere plaatzen, hedendaags in eene diepe watergragt verandert, in eene blikke doos brieven achter gelaten, en dezelve met eenen steen gedekt, of daar onder verborgen, om daar door de na hen komende schepen te verwittigen, dat zy daar geweest waren; en op dat zy deze verborge brieven met zich nemen zouden, als zy na Holland te rug keerden, ten einde de Heren Bewindhebbers van de voortreffelyke Maatschappy in Holland van hunnen toestand bericht zouden bekomen. Diergelyke stenen hebben zy altyd uit Holland met zich gebragt, waar op de namen van 't schip, den Kapitein en andere gequalificeerde perzonen, als mede van de overige Officiers met grote Romeinsche letters, zoo als ook 't jaar getal en de dag van hun vertrek uitgehouwen waren; en heb ik 'er zelf nog een van gezien, waar van niet anders dan 't jaargetal, 't welk gequetst was, mankeerde, waar op met zeer duidelyke letters de naam van 't schip, die van den Commanderenden Kapitein, midsgaders die van eenen medevarende Fiskaal en andere Opper-Officiers, zoo als ook de dag van haar vertrek uit Holland en komst aan deze Kaap uitgehou-

gehouwen waren; ik heb ook alles afgeschreven, dog dit briefje heb ik nevens verscheide andere aantekeningen verloren, zoo dat ik my zulks niet meer weet te binnen te brengen, om dat de steen weg gedaan is, anders zoude ik alles gaarn van woord tot woord mededeelen.

Johannes van Ribeek onderzoekt 't eerst de gesteltheid van 't land aan de Kaap.

Op zulke wys hebben de Hollanders van den jare 1600 af (als om welken tyd zy begonnen hebben, de Oost-Indische landen te bezoeken, en een Maatschappy op te rechten, welke eerst, die van verre, naderhand echter, wanneer men zag, dat de handel gelukkig voortging en opnam, de Oost-Indische Maatschappy genaamt wierd, welken naam hy ook als nog voert) tot in den jare 1648. op deze plaats geleeft. Om dezen tyd heeft Johannes van Ribeek, die 't ampt van Oppermeester bekleedde, en in die qualiteit uit Indie weder na Holland zeilde, zich verstout, een weinig landwaards in, dog niet heel ver van den haven en van de schepen te gaan, en te zien of 't land, 't welk van buiten gantsch onvruchtbaar scheen, waarachtig vruchtbaar of onvruchtbaar was.

Vind het land vrugtbaar.

Voor heen had zich niemand verstout, om achter den Tafelberg te gaan, wyl hem aan de eene kant de Leeuwen, Tygers, Luipaarden, Wolven en andere grimmige en verscheurende dieren eenen schrik aanjaagden, en men aan de andere kant niet wist, wat men van de stinkende, nortze, onverstandige Hottentotten te verwachten had. Dog deze Ribeek waagde het vrymoedig, en doorsnuffelde de naaste plaatzen achter den Tafelberg, alwaar hy zoo voort de treffelykste kruiden, bloemen en andere gewassen aantrof, waar uit hy besloot, dat dit land, zulke treffelyke gewassen van zelf zonder menschelyke hulp voortbrengende, zeer vruchtbaar moest zyn, weshalven hy dan verder oordeelde, dat deze plaats aan de Voortreffelyke Maatschappy tot 't ververschen van haar volk, kalefateren van hare beschadigde schepen, zeer bequaam zoude zyn; derhalven besloot hy, om by zyne komst in Holland aan zyne Principalen, de Heren Bewindhebberen dezer bloejende Maatschappy daar van verslag te doen, met 't pryzenswaardig oogmerk, dat daar door de na Indie zeilende schepen een grote dienst geschieden zoude.

Dit voorstel, dat de gemelde Ribeek zoo voort na zyne komst deed, wierd in den beginne weinig geacht, wyl by deze bezitneming niet dan grote en zware kosten te duchten waren, en men daarentegen gantsch geen hope van voordeel had. Naderhand echter de zaak een weinig nader in overweging genomen en gade geslagen zynde, dat de Zee-ploegers daar uit groot voordeel halen, en de gemaakte kosten van de nieuw aangelegde Colonie weder goed gemaakt konden worden, zoo bragt men 't zoo verre, dat de zaak aan de vergadering der Bewindhebberen, ter onderzoek overgelaten wierd. Deze hebben eindelyk na rype overweging en met algemeen goedvinden besloten, dezen voorslag werkstellig te maken, en den gemelden Ribeek als eerste Voorsteller en onderzoeker des Lands met 't Character als Commandeur derwaards te zenden. En wierden ten dien einde in 't jaar 1651. vier grote schepen, met koren, tarwe, meel, vleesch, spek en allerhande victualien, als mede genoegzame drank, zoo als ook met allerhande Boeren gereedschap, als wagens, ploegen, enz. en eindelyk met veel zoldaten, handwerks-luiden, enz. derwaards gezonden, welke allen onder 't gebied en opzicht van den meergemelden Ribeek stonden, hunne bevelen van hem ontfangen,

gen, en aldus den eersten aanvang van deze als nu grote Colonie maken moesten.

Land op nieuw aan de Kaap. Naauwelyks was de nieuwe Commandeur met zyne vloot en overige gezelschap in 't jaar 1652 hier aangekomen, of hy nam vooral ter herten een Ziekenhuis te bouwen, en eene sterke vesting aan te leggen; ten einde hy in 't eerste zyne kranken, afgematte en gantsch zwakke reisgenoten verzorgen, en zoo 't mogelyk was; tot vorige gezondheid helpen konde, om dat hy wel voor uit zag, dat 'er diergelyke zieken en van 't scheurbuik afgematte menschen voortaan meer zouden aanlanden, dien deze voorzorge treffelyk te stade komen zoude; de Vesting echter bouwde hy, om de Barbaren en vreemde vyanden 't hoofd te konnen bieden, en de Goederen en Koopmanschappen der Voortreffelyke Maatschappy in veiligheid te stellen.

Bouwd aldaar een ziekenhuis. Met 't eerste, te weten 't Ziekenhuis, was hy ras vaardig, om dat 't zelve hoogstnodig was, en daarenboven met de Vesting gantsch gene gelykenis; en op verre na zoo grote arbeid of zulke dikke muren niet van noden had, schoon 't zeer wydlopig en zoo sterk gebouwt is, dat 't nog heden dien dag staat, behalven dat van 't zelve een Pakhuis gemaakt is, waar in de voortreffelyke Maatschappy alle Scheeps gereedschap, als traan, touwerk en diergelyke, bewaart, en daar achter een Werf gemaakt is, waar op kleine en grote schepen gekalefatert en afgesloten konnen worden.

Ook een Vesting. Maar 't twede, namelyk de Vesting, vereischte een vry langer tyd, meer moeite en arbeid, veel volk en goede bouw-materialen, welke laatste eerst gezocht en van nieuw by de hand moesten gebragt worden. Des niet tegenstaande bouwde hy dezelve zeer schoon, ruim en sterk, verzag ze met vier schone bolwerken, en eene brede gragt; vermids zy nogtans voor zyne opvolgers te klein scheen, om zoo vele pakhuizen te bevatten, als men toen van noden had, doordien ook by aanwas der Colonie de Bezetting groter moest zyn als in den beginne, en wyl eindelyk dezelve de huizen der burgers aan deze Kaap te na quam, om dat 't getal van dezelve jaarlyks toenam, en nog dagelyks toeneemt, zoo wierd ze afgebroken, en tot den grond toe geslecht, zoo dat men als nog uit deze grootte en schoonheid van de oude afgebroke vesting zien kan, zoo dikwyls als men uit de tegenwoordige in de stad gaat, om dat men zulks midden tusschen beide op den weg gewaar word.

Wat Ribeek verder heeft gedaan. Na dat hy deze beide hoogstnodige gebouwen begonnen, en 't eerste in eenen tamelyken staat der volkomenheid gebragt; gaf hy achtervolgens zyne instructie, in Holland ontfangen, aan een van zyne vier onderhorige Kapiteins bevel, na Madagascar te zeilen, en aldaar zoo veel slaven van beide Sexen te kopen, als hy bequamelyk voeren konde, om dezelven aan de Kaap de Goede Hoop te brengen, en tot handlangers tot de aanstaande vestingbouw en arbeiders voor de nieuwe Volkplanters te verstrekken.

Onder dezen wyzen omzichtige verstandigen man, heeft dienvolgens deze vermaarde grote sterke volkplanting haren aanvang genomen, welke de voortreffelyke Maatschappy wel eenige tonnen gouds heeft gekost, eer ze opgerecht is, aangezien zy alles op haar eige kosten verschaffen moest, dat hier toe nodig was, dog haar zal die kosten nooit berouwen, door dien zy reeds vele jaren zoo veel voordeel heeft genoten en nog geniet, dat de besteede Hoofdzomme reeds lang weder betaalt en goed gemaakt is; wat nu voortaan

daar van inkomt, kan niet anders als voor zuivere winst gerekent worden.

Het zal niet nodig zyn, om de genen, welke hem in de regering van deze Kaapsche Colonie ordentlyk hebben gevolgt, allen alhier op te noemen; om dat de plaats van dit papier veel te klein is, om ze allen te bevatten, zoo men alle hunne verrichtingen na elkander verhalen wilde; dog de laatste, die of voor korte jaren gestorven, of deze Landsregering onder een hoger titel, namelyk al Gouverneur lange jaren in handen gehad hebben, konnen met stilzwygen niet voorby worden gegaan; om dat 't land onder dezelven veel verder uitgebreid en onder de volkplanters verdeelt is, en voor 't overige vele merkwaardige zaken onder hen voorgevallen zyn.

Wat van den Gouverneur Bax te merken.

De eerste, van welken hier melding zal moeten geschieden, is de Gouverneur *N. Bax*, die in 't jaar 1670. dit ampt bekleed heeft; hy was zeer kloekmoedig, wys, verstandig, en omzichtig in zyne verrichtingen; dog een weinig hard ontrent de genen, welke hy te gebieden had, maar aan de andere kant minnelyk jegens zodanigen, die met zyne zinnelykheid overeenquamen; en is my dikwyls verhaalt, dat hy zich niet geschuuwt heeft, om een sterken karel, die zich verbeelde sterker als hy te zyn, een wakkere oorvyg te geven, met te zeggen, dat hy na zyn character niet zien, maar zich vry verweeren zoude; en dat zoo zulks geschiede, en zodanig een hem wakker afroste, en een paar blaauwe oogen gaf, hy zodanig een niet alleen achting toedroeg, maar voor deszelfs moeite beschonk, en een wakker glas wyn gaf.

Deze heeft de Vesting herbouwt.

Deze Gouverneur heeft de eerstgemelde Vesting, door den Commandeur van Riebeek gebouwt, met goedvinden der Heren Bewindhebberen in Holland geslecht, en de tegenwoordige met 5 bolwerken weder opbouwen laten, schoon de eerste na 't getuigenis van alle de genen, die dezelve gezien, en ten dele ook daar in gewoont hebben, veel beter zoude geweest zyn. Want hy had aangeboden, deze laatste binnen den tyd van drie jaren te bouwen, waar toe echter nog volk nog bouw-materialen genoeg by de hand waren; derhalven om dit gebrek te verhelpen, en zyne belofte te houden, heeft hy nog burger nog boer veel min zoldaat verschoont; die zich maar onder zyne oogen begaf, moest zoo voort arbeiden, en nevens hem de hand aan 't werk slaan, ten minsten bouw-materialen helpen bybrengen, waar door hy deze vesting wel gebouwt heeft, dog dezelve is op verre na zoo goed, sterk en vast niet dan hy wel belooft had, of eene zodanige grensvesting, die als de sleutel van gantsch Oost-Indie is, zyn moest; deswegen hebben zyne opvolgers voornamelyk de Heren van der Stell nog gestadig werk gehad, om dit gebrek te vergoeden, en nieuwe werken aangelegt, aangezien de Heer Willem Adriaan van der Stell in den jare 1700. terwyl ik daar was, nog een *Fausebraje* of lage wal rontom heeft laten maken, zoo als ook een Ravelyn voor de poort van de vesting, zoo als hier na uitvoerlyk zal worden gemeld.

Nodige bestelling van den Gouverneur Bax, tegen de Gunjemans.

Deze Gouverneur Bax heeft verder de onwillige, hardnekkige en wederspannige Hottentotsche Natie, Gunjemans genaamt, die met anderen in oorlog gewikkelt waren, en daar door den Europeanen veel schade deeden, zodanig in 't naauw gebragt, dat zy als nu na dat hun vee weggenomen is, geen lust meer hebben, verder iets tegens den zin, kennisse of wil der Europeanen t'ondernemen. Ten einde hy echter altyd een wakent

kent

kent oog op deze wilde menſchen konde hebben, liet hy in 't zoo genaamde Hottentots-Holland, waar van voormaals uitvoerlyk is gehandelt, eene vierkante ſchans van aarde opwerpen, en dezelve met geſchut en manſchap voorzien, ten einde men in tyd van nood hunne ondernemingen verydelen; en hen met den eerſten aanvang tot reden zoude konnen brengen.

Doordien echter achter den Leeuwenberg en voornamelyk aan de zoogenaamde Waterplas, een kleine haven was, waar in men met ſloepen, of ten hoogſten met een boot tuſſchen de klippen inlopen, en volk aan land zetten konde, zoo was hy daar in ook voorzichtig, en benam aan de uit Europa of elders komende vyanden de gelegentheid, van te landen; om dat hy aldaar eene kleine vierkante ſchans opwerpen, en dezelve met 6 ſtukken kanon beplanten liet; welke ook, wyl ze zeer dicht by de Hoofdveſting was, uit dezelve te beter en met groter voordeel konde worden geſecondeert.

Deszelfs Opvolger de Heer Simon van der Stell.

Na dat deze Gouverneur door de voortreffelyke Maatſchappy elders gezonden is, zoo quam in deszelfs plaats de Hoogedele Heer Simon van der Stell, dog niet zoo voort met 't character van Gouverneur; want dit heeft hy eerſt lang daar na bekomen, maar enkelyk in qualityt van Commandeur, om dat men wegens eenige zaken, welke hy in 't jaar 1672. in den oorlog tuſſchen Vrankryk en Holland zoude hebben verkeken, aan zyne dapperheid, omzichtigheid en bequaamheid twyffelde. Hy was een man, die zoo als men my hier verzekeren wil, en de omſtandigheden ook ſchynen te bekragtigen, met zyne afkomſt zeer gelyk leefde, want hy zoude op 't eiland Mauritius, alwaar zyn Vader voor de voortreffelyke Maatſchappy in den kryg diende, van eene zwarte heidenſche Slavin, byzit van zyn Vader, Maimonica da Coſta genaamt, geboren zyn; zonder dat hy zelf wiſt, in welk jaar hy 't licht van deze waereld eerſt gezien had.

Wat hy voor een leven lyde.

Daarenboven heb ik zelf meer dan eens, zoo dikwyls als ik hem op zyn Landgoed Conſtantia genaamt, waar van hier voren insgelyks melding is geſchied, bezocht heb, uit zynen eigen mond gehoort, dat hy ruim vyf jaren oud was, toen hy gedoopt wierd. Hy moet aldus met deze zyne moedermelk voortreffelyke deugden ingezogen; naderhand van zich zelven geleert, en eindelyk in zyn leven geoeffent hebben; om dat 't gemeen ſpreekwoord by hem t'over waar wierd, namelyk dat 't geen een goede barndenetel worden wil, vroeg en tydig brand; want hy heeft niet alleen onnuttige vrouwluiden, voornamelyk die van zwarte afkomſt of gantſch zwart waren, tot in den hogen ouderdom bemint, gekoeſtert, voorgeſtaan, en alle mogelyke dienſten gedaan; maar hy bezat ook voornamelyk deze hoedanigheid, dat hy die, als een geeſtelyke Regent de anderen met zyn voorbeeld voorgaan moeſt, niet veel van den uiterlyken Chriſtelyken Godsdienſt en 't Sacrament des Altaars, nog van 't byzonder lezen van de H. Schrift hield; om dat hy liever in den Turkſchen Alkoran of de Joodſche Geſchied-ſchryver Joſephus, of in de boeken van Benedictus de Spinoza, die hy echter gantſch niet verſtont, dan in de H. Bybel las.

Vraagt de Lezer, hoe deze man tot zulk gewigtig, aanzienlyk en voordelig Ampt heeft konnen geraken? zoo dient, dat hy in Holland 't ſchaapsvel omgehangen en de wolfshuid verborgen heeft, tot dat hy gelegentheid kreeg, om die vry en onverhindert te laten zien. 't Schynt echter, dat tweee ſtaat-

kundige redenen hem de behulpzame hand hebben geboden, waar van de eerste was, dat zyn vader zyn leven op 't eiland van Ceylon ten dienste van de voortreffelyke Maatschappy gewaagt heeft, en 't gevecht verloren hebbende, door die van Ceylon onthoofd is, die ook 't hoofd op een staak gezet, in triomf omgedragen hebben, 't welk deze Heer, als een klein kind, dat zyn vader gevolgt was, zelf gezien heeft, weshalven hy nooit, zoo als hy zelf dikwyls verhaalde, een Schaaps-Kalfs-Varkens of ander hoofd op zyne tafel heeft gezien, veel min daar van eeten konnen. Derhalven heeft de voortreffelyke Maatschappy mogelyk hare erkentelykheid willende betonen dezen zoon uit een staatkundig inzicht tot dit ampt bevordert.

De twede was veel gewigtiger, en wel de voornaamste, om dat namelyk deze Heer na zyne komst in Holland aldaar aan een der voornaamste familien, door een huwelyk vermaagschapt was; en hier om schynt hy ook tot deze gewigtige bediening gekomen te zyn, schoon zyne deugdzame Gemalinne om d'een en d'andere reden slechten lust daar toe had, of merken liet, dat deze bevordering haar lief was; zy is derhalven niet met hem gegaan, maar heeft hem met alle hun kinderen laten vertrekken, waar door hy ook by gevolg gelegentheid heeft bekomen, om zyne vuile driften den toom te vieren.

Was niet bequaem om te regeeren.

Ik ben niet van voornemen, om nu verder veel van deze Heer te zeggen, om dat 'er wel gelegentheid zal komen, om meer van hem te berichten; dit moet ik echter zeggen, dat hy gene bequaamheid genoeg bezat, om eene Vesting van dat belang, als mede eene zulke grote Colonie te regeren.

Zulks bewyst de Schryver met een geval.

Om maar een staaltje van zyne onkunde te verhalen; wanneer men een sterke Vloot zag aankomen, welke men vreesde, vyandelyke schepen te zyn, zoo riep hy alle borgers en inwoners van 't land by malkander, liet ze met hun volle geweer in de vesting komen, en sloot ze aldaar nevens de bezetting daar binnen, waar door immers de vyand, zoo 't een vyand was geweest zoo als 't God zy gedankt, niet was, gelyk men naderhand hoorde, toen de schepen in liepen en 't anker lieten vallen, gelegentheid zoude hebben bekomen, om zich van 't platte land meester te maken, aldaar na zyn behagen huis te houden, schattingen te eisschen, de levensmiddelen af te snyden, weg te nemen, en duizend andere dingen te plegen, welke men uit de vesting niet zoude hebben konnen beletten; ja de vesting zoude wegens gebrek aan levensmiddelen, zelfs 't hoofd niet lang hebben konnen bieden, maar ras in de handen der vyanden gevallen zyn; aangezien de schanzen, door zyne voorzaten opgeworpen, in eenen zeer slechten staat waren, als welke hy nooit zocht t'onderhouden, veel min te verbeteren, maar liet dezelve vervallen en te gronde gaan.

Hoe hy zich in 't uitdelen van 't land heeft gedragen.

Het onbebouwde wilde woeste land heeft hy onder de inwoners en nieuw aankomende boeren, voornamelyk echter onder de Fransche vluchtelingen uit hoofde van zyne bevelen, uitgedeelt, maar gantsch ongeregelt en ongerymt, om dat 't niet in zekere dorpen verdeelt is, maar 't stont aan een ieder vry een stuk land te verkiezen, dat hy wilde; en als hy iemand niet genegen was, zoo gaf hy hem zelf een stuk na zyn believen, 't welk doorgaans echter niet veel goeds was. Daarenboven heeft hy de behoeftigen zelden daar mede bedacht, om hen daar mede op de been te helpen, maar liever zodanige menschen eenen goeden brok toegeworpen, van welke hy wederom iets goeds wist

wist te halen, of anders eene erkenteniſſe te wachten had.

Alle zyne bevelen waren zeer ſtreng, en veelmaals gantſch ongerymt; de gene die nog goed zouden zyn, wierden met de grootſte ſtrengheid uitgevoert, voornamelyk als 't geldzaken waren; maar de dieven welke den ſtrop verdient, en zich zelfs aan Compagnies goederen vergrepen hadden, opende men de gevangenis, waar van de nog in 't leven zynde oude Landdroſt, Johannes Mulder, als Land-Rechter, verſcheide ſtaaltjes kan verhalen, die hem als klager gebeurt zyn, en die ook de meeſte borgers zeer wel weten.

Wat hy loffelyk heeft uitgevoert.

Het eenige, dat in hem pryzenswaardig is, is dat hy op alle hoge bergen een wacht met een ſtuk kanon verzien, gelegt heeft, ten einde daar door de borgers en alle landluiden zouden konnen gewaarſchouwt worden, zoo 'er een vyand, 't zy van buiten of van binnen quam, om als dan by malkanderen te komen, om denzelven 't hoofd te bieden, tegen te ſtaan, en te rug te dryven. Eindelyk heeft hy ook de borgery met een eige Raads-Collegie begunſtigt, maar op zoo eene eenvoudige dwaze wys, dat zy voor zich zelven niets beſluiten, maar enkelyk als medeleden van den Raad van Juſtitie verſchynen mogen, zoo als hier na zal worden aangehaalt; deze borgery heeft hy daarenboven in zekere Compagnien verdeelt, Officiers uit 't midden van hen benoemt, en bevolen, dat dezelven hen in de wapenen oeffenen zullen. Zulks alles heeft hy binnen den tyd van twintig jaren uitgevoert, want zyne regering heeft ontrent zoo lang geduurt, en is hy eindelyk door zyn zoon, Willem Adriaan van der Stell afgeloſt.

Willem Adriaan van der Stell succedeert hem, en gelykt ſchier zyn Vader.

Van dezen Gouverneur hebbe ik reeds in myne vorige als van den geen geſchreven, dien ik by myne komſt gevonden en aangetroffen heb; op een ander tyd zal zich beter gelegentheid opdoen, om eenigzins omſtandiger van hem te handelen en te ſpreken; jegenswoordig zeg ik enkelyk, dat 't oud ſpreekwoord, dat de appel niet ver van den ſtam valt, eenigermate ſchynt waar te zyn, om dat deze zyn vader meeſt in alles behalven in brutaliteit, gelyk komt. Want indien hy altyd was gebleven, zoo als hy in den aanvang van zyne regering was, zoude hy met den grootſten lof zyn leven alhier geſleten, en 't roer van deze landsregering beſtiert hebben, of anders zoo hy al weder na Holland had willen keren, zoo zoude dit vertrek den borgers alhier zeer ſmertelyk zyn gevallen, en hy zoude daarentegen in Holland zeer wel ontfangen zyn, en zyne voorgaande waardigheid van ſchepen gecontinueert hebben, welke waardigheid men hem by zyn vertrek toezeide, zoo hy t'eeniger tyd met eer en reputatie weder mogt komen.

Geraakt wegens zyne onkuisheid in een quaad gerucht.

Door dien hy echter zyn oud ongebonden leven, 't welk in Amſterdam, als eene grote en zeer volkryke ſtad, eer verborgen konde blyven als hier, weder begon, en hy hier den naam kreeg, dat eene Venus-dochter hem volgde, welke men hem in eene grote geſlote mande toezond, zoo verloor hy zekerlyk zyne achting hier door niet weinig, en begon men heel anders van hen te praten. Deze Nimf had wel een kort verblyf alhier; ten dele om dat 'er aan die waar alhier geen gebrek is, en hy reeds andere vriendinnen aan zyne ſnoer had; en deels ook, om dat de voortreffelyke Maatſchappy bericht daar van bekomen en bevolen had, om zulke contrabande goederen weder met zich na Holland te brengen. Ondertuſſchen is licht te begrypen, hoe zyne gemalinne, die van de gantſche zaak bericht ontfing, zulks behaagde,

behaagde, en kan ik derhalven zeer licht geloven, 't geen men toen van haar gezegt en my ook zeer dikwyls zerzekert heeft, dat zy namelyk uit ſpyt en hertzeer en de quade bejegening van haar gemaal, 't leven heeft willen begeven.

Verlieſt door gierigheid zyn achting en word te rug gezonden.

By deze gemelde ongebondenheid quam eene andere ondeugd, welke hem voorts alle zyne achting benam. Want na dat hy tamelyke middelen bymalkanderen gebragt had, vervoerden dezelve hem zoo ver, dat hy meer als gierig wierd, en gaarn alles alleen bezitten wilde, zoo als hier na zonnen klaar zal worden aangetoont; maar deze gierigheid bragt hem zynen ondergang te weeg, om dat hy met ſchimp en ſchande na Holland keren, de regering aan een ander overlaten en aldaar de beloofde Schepens-plaats ontberen moeſt. Hy wierd in 't jaar 1699. herwaards gezonden, en moeſt in 't jaar 1707. zyne regering afſtaan. Door dien de Heer Corneliszoon d'Abling, neef van dezen Gouverneur, die voor eenige jaren om eenig wanbedryf insgelyks van Pallembang geremoveert, en jegenswoordig echter wederom alhier in de plaats van den afgezetten Opper-Koopman, Samuel Elzevier, gekomen was, in deze qualiteit aanquam, zoo is hy echter eerſt in 't jaar 1708. tegen de orders van de Bewindhebberen dezer roemruchtige Maatſchappy vertrokken, zoo als dit alles hierna uitvoerlyker zal worden bericht.

Wie tot op de komſt van eenen nieuwen Gouverneur geregeert heeft.

Door dien de nieuwe Gouverneur, Louis van Aſſenburg, nog niet tegenwoordig was, en de regering echter aan eenen anderen moeſt worden overgegeven, zoo kreeg zulks nevens 't transporteren en overgeven van alle Koopmanſchappen, en andere zaken, de Voortreffelyke Maatſchappy rakende, de bovengemelde Heer d'Abling in handen, welke zich in den beginne geliet, als of hy de borgers zeer genegen was, en hen by den afgezetten Heer van der Stell helpen wilde; dog zoo dra de Heer van der Stell eenige kogels uit goude ſtukken op hem ſchoot, zoo wierd hy ras de grote woeden gewaar, en moeſt derhalven met dezen vrede maken, en jegens de borgers den oorlog verklaren, zoo als insgelyks hier na omſtandiger volgen zal.

Slecht gedrag van den Heer d'Abling.

Word door de komſt van den Gouverneur in zyne geweldenary belet.

Hier by bleef het niet, maar hy zoude nog wel erger ſtukken, die reeds in til waren, uitgevoert hebben, ten ware hy door de onverwagte komſt van den nieuwen Gouverneur daar in belet was, want wyl dezelve zoo lang vertoefde, zoo giſte men, dat hy of in Vrankryk gevangen zat, of anders daar gebleven was, en dienvolgens de volſlage regering op den gemelden Heer d'Abling blyven zoude.

Na dat hy nu hier door in zyne meining bedrogen was, hielp hy echter altyd 't een en 't ander goeds beletten, en 't tegendeel bevorderen; met inzicht, om den nieuwen Gouverneur, die als nog geene kenniſſe van deze regering had, te blindhokken, en den zelven 't roer van de regering t'ontfutzelen en 't zelf te ſtieren; dit zyn voornemen gelukte hem tamelyk wel, om dat het om zekere redenen, die ik niet gaarn ſchryf, met hem tamelyk verviel, zoo dat hy eindelyk verder na Indie als Extraordinaire Raad gezonden wierd, na dat hy voorheen 't droevig gaſtmaal had bygewoont, by 't welk de Heer Simon van der Stell dezen Gouverneur, nevens eenige Scheeps-Kapiteinen en andere Zee-Officiers op zyn Landgoed, Conſtantia genaamt, onder eenen dronk rode wyn, vergift toebragt, zoo als ik zulks met eenen authentiken brief van den Oppermeeſter en geweze Licentiaat in de Medicynen, Juſtus

Ben-

Benraat, bewyzen kan; behalven dat de menschen aan deze Kaap zulks eenpariglyk getuigen, en ik 't zelf verscheidemalen uit den mond van den Gouverneur gehoort heb.

De uitstekende verdiensten van den Gouverneur Van Assenburg.

Deze Hoog Edele Heer Gouverneur was een zeer voortreffelyk man, die zich onder anderen door 't leren van vele talen en 't doen van veel schone reizen zeer vermaart had gemaakt, die het ook, wyl hy den oorlog van der jeugd af hadde gevolgt, zoo verre gebragt had, dat de Keizer Leopoldus I. hem in den voorgaanden Turkschen oorlog met groot voordeel als deszelfs Admiraal Generaal op den Donau en Generaal Veld-Wachtmeester te land aangestelt en tot 't einde van dien oorlog gebruikt heeft. Vervolgens wierd hy den Heren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden voor eenigen tyd overgelaten, ten einde zyne Maj. hem wederom zoude konnen ontbieden, als hy hem van noden had.

Word vergeven.

Naauwlyks had hy hier den 24. January 1708. voet aan land gezet, of hy kreeg kort daar op, namelyk den 8. April, als tot zyne welkomst, den eerst gemelden vergiftigden drank, waar van hy door de goede voorzorge en heilzame geneesmiddelen van den bovengemelden Justus Benraat in zoo verre gelukkig genezen wierd, dat hy wel op staande voet den geest niet gaf, dog behielt echter zoo veel gif by hem, dat hy langzamerhand zyne krachten en op 't laatst zyn geheele geheugen verloor, en met niets dan met drinken konde gelaaft worden. Alle zyne goede ondernemingen zyn daar door in duigen geraakt, en verdwenen; en heeft de Heer d'Abling hem daarenboven den klad aangewreven, dat hy wegens sterk drinken nergens toe konde gebruikt worden, en alles leggen moest blyven, zoo hy (d'Abling) niet tegenwoordig was, deszelfs diensten waarnam, en alles bestierde; terwyl nogtans bekent is, dat hy voor 't gif tot drinken nog tot andere buitensporigheden genegen was; derhalven acht ik, dat men de grondoorzaak eerst behoorde t'onderzoeken, wanneer men wel ras zoude ontdekken, waar deze ondeugden van daan quamen; gelyk dan de burgers dit ook heel wel merkten, en zynen dood zeer ter herten namen, die in 't jaar 1711. gevolgt is.

Zyne Edelmoedigheid.

Ik heb my dikwyls over de edelmoedigheid van dien Gouverneur verwondert, die schoon hy wist, dat men hem na 't leven stont, zich niet schuuwde, zyne vyanden gantsch minnelyk, zonder eenige blyk van wraak, t'ontfangen en te spreken, en zoude ik alhier een ruim veld hebben, om zynen roem en deugden op te tellen, ten ware ik vreesde dat myne pen daar toe te zwak was, en zy den rechten prys niet behalen zoude konnen, derhalven zal ik dezen arbeid aan anderen overlaten, te meer om dat ik licht nog wel gelegentheid zal hebben, en 't een en 't ander van hem te berichten.

Heer Willem Helot volgt hem in de Regering.

Na deszelfs dood is aan deszelfs geweze Secretaris, die, na dat de Heer Abling bevel ontfing, om als Extraordinaris Raad van Indie, na Batavia te vertrekken, in deszelfs plaats Opper-Koopman wierd, (die doorgaans den naam en titel van *Secunda persona*, of twede stem voert) de regering van dit land door den Raad van Policy by provisie opgedragen. Hy was genaamt Willem Helot; de toom der regering paste hem gantsch niet, want hy had nooit iets geleert, dan dat hy langs straat gehoort had. By zyne komst wierd hy tot een Copyist gebruikt, en verstont naauwlyks zoo veel, dat hy een opstel zonder spelfouten kon in 't net schryven. Wanneer hy dit geleert en begrepen had, bevorderde de bovengemelde Heer Adriaan van der Stell hem in

in de Kanſelery, en maakte hem Secretaris Politik, of Staats-Secretaris, en daar op heeft hem 't geluk gedient, dat hy met hulp van den Advokaaat Everhard Schot, dien hy in geldzaken een byzondere dienſt bewezen, en tot betaling van eene duiſtere ſchuld geholpen had, tot die hoge trap van eer geſtegen, en over veel anderen geſtelt is, die tienmaal meer kenniſſe en ondervinding in hunne pink bezaten, dan hy in zyn heel lichaam had.

Zyne Hovaardy.

Wanneer hy de regering aanvaarde, kende hy zich van hovaardy zelf niet; hy was daarenboven zeer onbeſchoft, en gaf niemand, dien hy te gebieden had, een goed woord, en hield deze wyze van leven zoo lang, tot dat hy door zyne Zantippe, ik meen de weduwe van wylen den Heer van Loon, nog meer daar toe aangezet, tot volkome gekheid verviel. Ik zoude zoo wel van anderen als van my zelven vele dwaze voorbeelden konnen bybrengen, als ik 't der moeite waardig achte, om tyd en papier daar mede te verquiſten, en niet beducht was, den Lezer daar mede te vervelen; dog hier na zal zich wel gelegentheid opdoen, om 't een en 't ander met meer voegelykheid aan te halen.

Wat voor een nieuwe Gouverneur hier verwacht word.

Ondertuſſchen heeft men hier reeds tyding, dat zyne verkeerde glorie haaſt een einde nemen, en hy onder eenen anderen Gouverneur bukken zal; want de ſpraak gaat hier, dat de Heer de Chavonne, die by de Staten Generaal in den kryg gedient heeft, herwaards zal komen, om als Gouverneur eenigen tyd hier te blyven, en alsdan 't voorig ampt weder te bekleden. Door dien nu deszelfs broeder voor dezen Kapitein van deze bezetting geweeſt is, en van den Heer Simon van der Stell veel ſpyt en ongelyk heeft moeten verdragen, zoo twyffelt men niet, of hy zal zulks op eene billyke wyze ten voordele van de voortreffelyke Maatſchappy en tot trooſt der verdrukte en benadeelde burgers wreken, en de Stelliaanſchen geeſt waar mede de gemelde Heer Helot rykelyk begoten is, gantſchelyk uitdryven, de tot nu geweze oneenigheden der godlozen ſtillen, en alles zoo in ruſt brengen, dat niemand meer aan 't vorig ongelyk, ſmaad, ſchimp en vervolging zal behoeven te denken.

XVII. HOOFT-

XVII. HOOFTSTUK.

Op wat wyze 't gantſche Land van de Kaap de Goede Hoop door acht Collegien geregeert word.

Van de Regering aan de Kaap de Goede Hoop. Van wien de grond daar toe is gelegt. Uit hoe veel Collegien de regering in den beginne beſtaan heeft. Naderhand wierden nog twee Collegien daar by gevoegt. 1. Is de Raad van Policy. Eenige verandering hier in gemaakt. Andermaal verandert door een nieuwe Fiskaal. Wat de Raads-perzoonen van dit Collegie voor beloning hebben. 2. Raad van Juſtitie. Wie in halszaken Beklager is. Van dit Collegie kan men apelleren na Batavia of Holland. Wat voor perzoonen met gerechtelyke verkoping der goederen te doen hebben. Het derde Collegie is de Raad van klyne zaaken. Tot deze Raadsvergadering worden ook borgers verkoren. In dit Collegie worden maar civiele zaaken, en die benede de 100 Ryksdaalders zyn, afgedaan. 4. Collegie is dat der huwelyks zaken. 't Vyfde is dat der Weesmeeſters. In dit Collegie zyn zoo veel bedienden van de Compagnie, als borgers. Hoe veel Vendu-Meeſters daar zyn. 't Zesde Collegie is de Kerkenraad. Verdeelt denzelven in een algemenen, waar in zy allen te zamen komen, en in een byzondere, die maar enkel een gemeente betreft. De bezolding der geeſtelyken alhier. De minſte geeſtelyken leiden aan de Kaep een vroom leven.

IN myn voorig Hoofdſtuk heb ik begonnen van de regering van deze Colonien te handelen, die door de Hollanders of veel meer de voortreffelyke Ooſt-Indiſche Maatſchappy opgerecht zyn, en is in 't zelve van de Operſte Regenten, of zoo als men ze noemt, Heren Commandeurs gewag gemaakt. Jegenswoordig ben ik van voornemen, om in deze ſtoffe voort te varen, en te tonen, welke Raadsleden 'er verder zyn, en welke Collegien uit dezelve geformeert worden, in hope, dat de Lezer dit bericht ook niet qualyk nemen zal, en der moeite waardig achten, dat hy zyne oogen daar over laat gaan, te meer om dat 'er anders vele zaken, die reeds hiervoren geſchreven zyn, of nog ſtaan te volgen, heel duiſter zouden ſchynen, zoo dat hy geen recht, klaar, duidelyk en volkomen begrip daar van zoude konnen bekomen.

Na dat aldus, ten einde ik tot de zaak kome, de Hollanders of liever in derzelver naam de Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maatſchappy, de Kaap de Goede Hoop anno 1652. zoo als boven gemeld is, in bezit hadden genomen, hebben zy hare zorge ook ten eerſten laten gaan, om aldaar eene goede duurzame en zodanige regering aan te ſtellen, die in vervolg van tyd, wanneer de opgerechte Colonie groter en floriſanter wierd, geene verandering, maar eene verbetering zoude van noden hebben. Ten dien einde gaven zy den eerſten Commandeur, den gemelden H. van Riebeek, de nodige bevelen met zich, waar uit hy konde zien, hoe en op wat wyze de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatſchappy begeerden, dat alles gereguleert wierd. *Van de Regering aan de Kaap de Goede Hoop.*

Nu heeft deze verſtandige Heer wel alles naauw in acht genomen, wat hem by deze inſtructie bevolen was, en de zaken aldus geſchikt, dat toenmaals by zulke kleine, jonge en als nog zonder order leven- *Van wien de grond daar toe is gelegt.*

levende Gemeente geen fout was te bespeuren, dog wyl hy op zoo vele andere zware en gewigtige zaken, van groter belang zyne gedachten te gelyk moest laten gaan, en de begonne bouw van't Ziekenhuis, de Vesting, midsgaders vele andere gevaarten, een mensch alleen vereischten, waar door zyne gedachten zeer verstrooit, en met duizend dingen te gelyk bezig waren, zoo wierd de grond van eene goede regering wel gelegt, maar de bestellingen bleven niet zonder grote nadelige en gevaarlyke gebreken, die na verloop van tyd gevaarlyke dwalingen zoude hebben veroorzaakt, ten ware zulks door betere verordineringen voorgekomen was; aangezien de geenen, die de gelden der wezen administreren, nog heden dien dag over 't slecht bestier hunner Voorzaten, als mede over 't verward boekhouden en vele andere gebreken klagen.

Derhalven komt dezen Heer van Riebeek de eere met recht toe, dat hy tot deze Regering den grond gelegt heeft; men moet echter ook bekennen, dat zyne opvolgers, die na dat de gebouwen voltooit waren, waar in beide menschen en goederen in veiligheid konden zyn, meer tyd hadden, hunne gedachten daar over te laten gaan, veel daar aan gevonden hebben, te verbeteren, en kan zulks worden geoordeelt, van de geenen die de vryheid hebben, de boeken van alle Collegien van den beginne af, te doorsnuffelen.

Uit hoe veel Collegien de Regering in den beginne bestaan heeft.

De Collegien echter, zoo voort na de bezitneming van dit land en oprechting der Colonie aangestelt, zyn zes in getale, en worden na hunne verscheidene verrichtingen genaamt, 1. de Raad van Policy; 2. de Raad van Justitie; 3. de Raad van de kleine of krakeel-zaken; 4. de Raad van de huwelykszaken; 5. de Weesheren; en 6. de Consistorie of de Kerken-Raad.

Na verloop van tyd, wanneer de borgery begon sterker en volkryker te worden, als mede toen de beide Colonien van Stellenbosch en Drakensteen opgerecht wierden, en voornamelyk door de komst der Fransche Vluchtelingen, tamelyk toenam, en de palen van dag tot dag verder uitzetteden, zyn onder de regering van den Gouverneur Simon van der Stell, door den Commissaris-Generaal Adriaan van Rhede, die de gantsche Oost-Indische Maatschappy representeerde, daar by gevoegt, en na den schyn tot voordeel der burgers opgerecht: ten 7de het Collegie der burgers en Heemraden en eindelyk ten 8ste 't Collegie der burgerlyke Krygsraden, van welke acht Collegien of Raadsvergaderingen als nu geoorlooft zal zyn, iets uitvoeriger en omstandiger te handelen, dan tot nu gevoegelyk heeft konnen geschieden, schoon van dezelve zeer dikwyls gewag gemaakt is.

De Raad van Policy.

Wat 't eerste Collegie of Raad van Policy aanbelangt, dien men met recht den Staats-Raad konde noemen, dezelve bestaat uit louter bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, en wel voornamelyk uit zodanigen, die boven anderen reeds een rang en karacter en 't bestier over dees of geene goederen der gemelde Maatschappy hebben. Wanneer men nu de staat-regels, in Holland gebruikelyk, of na 't privilegie, 't welk de Heren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden aan deze Maatschappy verleent hebben, te werk gaat, zou men bezwaarlyk geloven, dat in dit Collegie anderen dan Gereformeerde geloofsgenoten aan te treffen waren; wyl 'er echter niet altyd voor handen zyn, die diergelyke aanzienlyke waardigheden bekleden, maar ook anderen aangetroffen worden, die ande-

andere Religien toegedaan zyn, of wel nooit eene Christelyke Geloofs belydenis gedaan hebben, en nogtans zodanige hoge bedieningen waarnemen, en daarenboven de wyde distantie tusschen Holland en deze plaats daar by komt, waar door naauwelyks de voortreffelyke Maatschappy, veel min de Heren Staten Generaal eenige naricht daar van bekomen, te meer om dat 'er niemand is, die daar over klaagt, of zich tegen de verkiezing aankant, zoo moet het zekerlyk dikwyls anders gaan, dan de voortreffelyke Maatschappy verhoopt, en de Heren Staten Generaal verwachten.

By myne komst alhier zaten Gereformeerden, Lutheranen, ja zodanigen, die zelfs nog geene belydenis van eenig geloof ter waereld gedaan hadden, in dit opperste Collegie, en zal ik, hoop ik, niet kwalyk doen, wanneer ik dezelven met namen noem; om een onvervalscht kenteken te geven, wat de toen regeerende Heer Gouverneur voor een goede Christen, en de Prediker voor een eerlyke Geestelyke geweest is, die ook beide te gelyk nevens verscheide andere Heren om deze en andere redenen afgezet zyn, zoo als hier na omstandiger zal worden gemeld.

Dienvolgens waren by myne komst in dit Collegie, dat altyd uit 9 perzoonen bestaan moet, deze volgende Heren: de Edele Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, die altyd 't Hoofd en de President is; dien volgde als Vice-president, de Opperkoopman en Hoofd-Administrateur in de Vesting, de Heer Samuel Elzevier, die doorgaans de twede Perzoon word genaamt, om dat hy in dat Collegie de twede stem heeft; hier op quam de Fiskaal independent, de Heer Johannis Blesius, die onafhangelyk word genaamt, om dat hy niet van den Heer Gouverneur verkozen word, nog bevelen van denzelven ontfangt; maar onmiddelbaar van de voortreffelyke Maatschappy zelf, en ook van haar alleen verkozen en aangestelt word. En deze drie perzonen waren allen de Gereformeerde Religie toegedaan.

Verder bekleede de vierde plaats de Heer Olof Berg, Kapitein van de bezetting alhier, een Sweed van geboorte, en bygevolg een Lutheraan; de vyfde was de Heer Adriaan van Rhede, Luitenant in de Vesting, de Gereformeerde Religie toegedaan. De zesde plaats bekleede de Heer Willen Corsenaar, Winkelier of Koopman in de vesting, een goed Christen van de Gereformeerde Religie; de zevende was de Heer Willem van Putten, Onder-koopman en Pakhuis-meester, die nog geen belydenis van eenige Religie gedaan had; en de achtste plaats bekleede de Heer Jacobus Cruse, *Curator ad lites*, Garnisoens-Boekhouder en Onder-Koopman; deze had met den Heer Helot, die de negende Raad en Secretaris van dit Collegie was, dezelve Religie van den Heer van Putten; te weten zoo goed als de eerste drie Gereformeert waren, zoo goed waren de laatste drie nog neutraal en hadden zich nog voor geene Religie ter waereld verklaart.

Na dat echter de Edele Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell nevens de Heer Samuel Elzevier afgezet wierden, en anderen in hunne plaats quamen, maakte het een kleine verandering in dit Collegie, aangezien de Edele Heer Louis van Assenburg als Gouverneur en onwederspreekelyke President, en de Heer Jan Corneliszoon d'Abling als Vice-President daar in verschenen; en wanneer deze laatste ook weder weggezonden wierd, en bevel ontfing, om als Extraordinaris Raad van Indie na Batavia te gaan, wierd

In dit Collegie is naderhand eene verandering gemaakt.

wierd de gemelde Heer Helot, die toen eerſt zyne Geloofsbelydenis by 't geeſtelyk Conſiſtorie afleide, met 't ampt van Vice-preſident bekleed; deze belydenis deed hy niet zoo zeer, zoo als 't ſchynt, uit drift der Religie, als wel uit een ſtaatkundig inzicht, om dat hy meende, dat hy tot preſident over den gemelden Kerkenraad zoude worden gekozen, om dat de Vice-preſident van den Raad van Policy zulks voor dezen altyd geweeſt was; dog de nieuw aangekomene, dog ras weder verzondene Kapitein, Adolf Jan van der Laan, een man van zonderlinge beqaamheid, wierd hem hier in voorgetrokken, en hy moeſt van deze waardigheid zoo berooft blyven, tot dat de gemelde Heer van der Laan weder na Indie gezonden wierd.

Andermaal verandert door een nieuwen Fiskaal.

Wanneer echter naderhand ook de Heer Johannes Bleſius, Adriaan van Rhede, en Willem Corſenaar quamen te overlyden, viel 'er andermaal eene verandering voor, en wierd de Heer Willem van Putten, door den Commiſſaris en gewezenen ordinaris Raad van Indie, den Heer Pieter Vos, by zyne terugkomſt tot Fiskaal aangeſtelt; dog zoo dat hy deze waardigheid weder moeſt laten varen, zoo de Heren Bewindhebbers van de voortreffelyke Maatſchappy, eenen anderen quamen te verkiezen, zoo als ook geſchiede, aangezien de Heer N. van Beaumond daar toe beroepen en van Ceylon herwaards gezonden is.

In de plaats van den Luitenant van Rhede quam de Heer Cay Jeſſe Slotsboo, uit Jutland geboortig, een Lutheraan, die Luitenant en Raad wierd; de plaats van den overleden Hr. Willem Corſenaar ontfing de Heer Jan Swellingrebel, Onder-koopman en Dispenſier, een Lutheraan, van Archangel in Muscovie geboortig, een man van grote hoedanigheden, ongeveinsde oprechtheid en onbedriegelyke rechtvaardigheid; die ook deswegen veel heeft moeten lyden, zoo als hier na blyken zal.

Pieter de Meyer word Succeſſeur van den Hr. Helot.

Eindelyk wanneer ook de plaats van den Hr. Helot weder moeſt bezet zyn, verkoos de Heer Gouverneur van Aſſenburg den Heer Pieter de Meyer daar toe, die van Amſterdam van geboorte en Lutherſch was; hy was als Boekhouder hier gekomen, en kort daar na Onder-koopman geworden en door zyne grote kenniſſe, door 't naarſtig lezen van goede boeken verkregen, tot dit ampt zeer bequaam, en groot beminnaar van de gerechtigheid.

Dit Collegie is 't voornaamſte.

Dit Collegie is met alle recht 't eerſte in rang, om dat 't niet alleen de gantſche Maatſchappy maar ook zelfs de Hoog Mogende Heren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden repreſenteert. Want in dit Collegie worden niet alleen alle zaken, den ſtaat van dit land betreffende, overwogen, maar men neemt alhier ook zodanige Beſluiten, die 't waarachtig belang der Voortreffelyke Maatſchappy raken, en in 't voortzetten van haren handel alhier, vermeerderen van andere jaarlykſche inkomſten en getrouwe bezorging van hunne ſchepen, enz. beſtaan.

Men beſluit hier in ook den oorlog of vrede, welken men nodig acht, tegen de Hottentotten te voeren. Of 't echter niet beter was, dat nu en dan eenige der voornaamſte borgers daar in wierden getrokken, die 't ware belang der Colonie behertigden, waar aan anders zeer weinig of gantſch niet gedacht word? laat ik anderen, die meer kenniſſe hebben dan ik, oordelen; ten minſten ſchynen daar uit eenige gevolgen t'ontſtaan, die zich licht in 't vervolg van zelf zullen opdoen.

Ondertuſſchen voeren de Raads-perzonen van dit Collegie in hunne opſchriften den titel van

Edele Groot Achtbare Heren; genieten echter gantsch gene beloning voor hare moeite, maar moeten met hun ander tractament, 't welk een ieder van zyne afzonderlyke bediening heeft, te vrede zyn. Dog heeft de Edele Heer Gouverneur Louis van Assenburg, om deze Raden eenigermate te eeren, en van alle anderen t'onderscheiden, bevolen, dat een van hen de poort uitgaande, de wacht voor hem in 't geweer zoude komen, 't welk ook nevens den titel de eenige eere en loon is, dien zy voor hare moeite genieten.

De ordinaris dag van hare vergadering is altyd dingsdag, wanneer zy van 9 tot 12 uuren by malkanderen zyn, en word alsdan ten 9 uure de klok boven de Poort geluid, om den tyd van de zitting aan een ieder daar mede bekent te maken; op andere dagen komen zy zelden by malkander, ten waren 'er schepen op de Rede ten anker leggen, die hunne brieven, om na Holland of na Indie te vertrekken, of iets anders ten behoeven van 't schip verzoeken.

Eindelyk voert dit Collegie de correspondentie met de Heren Bewindhebberen der gehele voortreffelyke Maatschappy, insgelyks met hunne Hoog-Edelen van de hoge Indische Regering te Batavia, en den Heer Gouverneur van 't eiland Ceylon, welker antwoord en bevelen alhier ook wederom ontfangen, opgebroken en gelezen worden; dog de Secretaris van dit Collegie moet ze in de andere Archiven inlyven, registreren en bewaren, ten einde men zich van dezelve by gelegentheid zoo voort bedienen en 't nodige vinden kan.

Uit welke perzonen de Raad van Justitie bestaat.

't Twede Collegie word de Raad van Justitie genaamt, om dat in 't zelve zoo wel over geld als halszaken recht gesproken word, en bestaat wederom uit 9 perzonen, welke meest denzelven zyn, die den Raad van Policy uitmaken; Jakob Cruse alleen zit in dit Collegie niet, om dat reeds al te veel nabestaande van hem daar in zyn. De Heer Willem van Putten heeft ook in dit Collegie gezeten, dog wyl hy na de verkregene plaats van Fiskaal niet altyd als Raad konde zitten, zoo quam de vaanderig, Pieter Kicksee, uit Holland geboortig, in deszelfs plaats, en na deszelfs dood, wanneer ook te gelyk de nieuwe Fiskaal independent, de gemelde Heer van Beaumont arriveerde, en de gemelde Heer van Putten zyne demissie zocht, en na Batavia gezonden wierd, ontfingen deze beide plaatzen, de Heer Jan de la Fontaine, Onder-Koopman en Pakhuis-meester, Gereformeert, van Amsterdam van geboorte, en Cornelis Barentzoon, Vaanderig, Luthersch, en uit Lyfland geboortig.

Wie in halszaken Beklager is.

In halszaken is of de Fiskaal independent of de Land-drost eisscher, na dat de misdadiger in de jurisdictie van den eenen of van den anderen gevangen, en door den zelven zelf of op zyne order door zyne Dienaars in hechtenis gezet word, zoo als reeds voormaals eenige melding daar van gedaan is. Zodanig een heeft als dan in de Raadsvergadering geen zitting, maar moet enkelyk afwachten, wat hem op zyn eisch van den Raad toegestaan word.

In geldzaken worden de 3 regerende burgermeesters te raad genomen.

Zoo echter de misdadiger een burger is, of een slaaf, aan een burger toebehorende, als mede zoo 'er over geldzaken tusschen burgers of tusschen een burger en een Dienaar van de Voortreffelyke Maatschappy, verschil ontstaat, zoo als dikwyls geschied, zoo worden de drie regerende burger-Raden of Burgermeesters mede daar toe getrokken, onder voorwendzel, dat dezelven voor 't belang van hunne medeburgers zorg dragen en zien moeten, dat hen geen onrecht geschied. Hoe echter zulks van deze drie, die 't beneden-

nedenfte end van de tafel beflaan, gevoeglyk kan gefchieden? Wat ook verder voor eene gelykheid der ftemmen aangetroffen word, als 'er reeds 9. perzonen geftemt hebben, en 3 nog ftemmen moeten, welker beide t'eenemaal van malkander verfchilt? kan een ieder by zich zelven afnemen; wat my belangt, ik wil myne gedachten gaarn opfchorten, en anderen laten oordelen, die bequamer daar toe zyn.

De Heer Gouverneur verkieft tot deze Raadsleden welke hy wil.

Want dat de burgers in dit ftuk zeer flecht daar by ftaan, en ziende blind moeten zyn, blykt, om dat alles na den zin en wil van den Heer Gouverneur gedaan moet worden, zoo als hier na een klaar bewys zal verftrekken, 't geen tusfchen de burgers, welke de rechtvaardigfte zaak hadden, en derhalven van de voortreffelyke Maatfchappy gerechtvaardigt wierden, en den Heer Willem Adriaan van der Stell is voorgevallen; daarenboven is zulks daar uit ook af te nemen, dat wanneer een lid van dezen Raad fterft, het wel den naam heeft, dat door den Raad van Policy een ander moet verkozen worden, dog de Heer Gouverneur reprefenteert doorgaans als dan in zyne eigene perzoon 't gantfche Collegie politik, nomineert, eligeert, en introduceert, zelfs wanneer alle anderen daartegen waren, den geen, welken hy gaarn wil geëert hebben, en by wien hy zyn grootfte belang vind, gelyk ik hier van hier na een zeer aanmerkelyk voorbeeld aan den Burgermeefter, Hendrik Bouman tonen zal. Staat hem iemand ook niet aan, die de zaak wat fterk trekt en zynen eed betracht, of deszelfs zin in alles niet volgt, zoo laat hy zoo iemand t'huis, en geeft hem gantfch niet eens te kennen, dat hy in den Raad nodig is, zoo als ik met den Heer Nicolaas Oortman hier na zal tonen, of hy dreigt hem zelfs weg te zenden, zoo als 't den Heer Johannis Swellingrebel gebeurt is, gelyk in 't vervolg zal worden gemeld; niet tegenftaande deze en veel andere zaken rechtdraads tegen den zin en d'uitdrukkelyke bevelen der Heren Bewindhebberen in Holland ftryden.

Van dit Collegie kan men appelleren.

Wanneer iemand voor dit Collegie, als de hoogfte rechtbank van deze plaats, zyne zaak ten einde heeft gebragt, en zich in de uitfpraak benadeelt acht, zoo ftaat hem, zoo als billyk is, vry, om zyne toevlucht tot een hoger rechtbank te nemen, mids dat hy voorheen 't appel binnen den voorgefchreven tyd van tien dagen laat aantekenen, en de zomma van 100 guldens namptifeert, welke zomma daar zoo lang bewaart word, tot dat de zaak door de hoger Rechtbank is uitgewezen, en naderhand gegeven word van den geen, die 't proces daar ook verloren heeft.

Om te appelleren ftaan voor de partyen twee wegen open, te weten aan den Raad van Juftitie te Batavia, die alleen uit Rechtsgeleerden beftaat, of immediaat in Holland, waar van zy ook naderhand geen regres hebben, maar moeten zich aan het in Holland gewezen vonnis houden. Van Batavia echter konnen zy de zaak na Holland trekken; zoo dezelve der moeite waardig is, en haar geld zoo ver ftrekt, dat zy in ftaat zyn, om aldaar ook de koften van appel te dragen; waar van echter mynes wetens nog geen voorbeeld is, aangezien niemand licht zal onderftaan, van een van deze twee rechtbanken verder t'appelleren.

Wat deze Raadsleden voor eene beloning hebben.

De Leden van dit Collegie genieten behalven de eere zoo veel voor hare moeite, als die van den Raad van Policy, want men noemt hen Edelen, Achtbaren; en fchoon alle partyen in eene geldboete verwezen worden, ten voordele van de Kamer, zoo worden die gelden enkelyk bewaart, om by halsftraffelyke executien ten

ten dele aan den Fiskaal, ten dele aan den Secretaris en Dienaar, en ten dele ook aan den Scherprechter, die een vry gelatene zwart der voortreffelyke Maatschappy is, te worden betaalt. 't Geen de Kamer te kort komt, laat de voortreffelyke Maatschappy uit hare kas betalen; daarentegen moet 't geen 'er jaarlyks overschiet, insgelyks in de Kas worden gebragt.

Wat voor perzonen met gerechtelyke verkopingen der goederen te doen hebben.

Wanneer echter twee partyen zich om schuld zoo ver in rechten vervolgen, dat de goederen van den eenen by executie moeten worden verkoft, om den anderen te betalen, zoo geschied zulks na aangeplakte briefjes en bekentgemaakten dag in byzyn van de twee Raden, die gedeputeert zyn geweest, om by den Secretaris te zyn, wanneer hy eene ordentlyke lyst van dezelve maakte; en deze twee Gecommitteerden genieten als dan voor hare moeite dagelyks twee ryksdaalders ieder, en vry onderhoud voor haar en hunne paarden, zoo ze anders over land reizen.

De Secretaris, die niet alleen de inventaris maakt, maar ook die verkoping als Boekhouder bywoont, midsgaders de gelden, daar van komende, door den Gerechtsdienaar, als de gewoonlyke Afslager, laat ophalen, en van hem ontfangt, en naderhand weder aan de gene betaalt, tot welkers behoeve dezelve verkoft zyn, is met de gemelde twee ryksdaalders dagelyks niet te vrede, maar moet ook voor de proces-kosten en schryven betaalt worden, welke kosten hy van de zomma aftrekt, en aan den geen verrekent, die de zaak verloren heeft.

Voordeel van den Secretaris en Gerechtsdienaars.

Hier uit blykt zonneklaar, dat de Secretaris van dit Collegie nevens de Gerechtsdienaars met de beste buit gaan stryken, als de goederen by executie verkoft worden; men ziet ook, dat deze twee met de eer alleen niet te vrede zyn, maar dat geld by hem de boodschap is. Met deze beiden zyn, staande myn verblyf alhier, de grootste verandering en zeldzaamste dingen voorgevallen; waar van ik hier een klein uittrekzel zal mede deelen.

Wat 'er met den Secretaris by de komst van den Autheur is voorgevallen.

By myne komst was Abraham Poulle Secretaris van dit Collegie; dezelve was als Meester in dit land gekomen; vervolgens quam hem in 't hoofd, dat met de pen meer geld, en gemakkelyker als met baard schrappen te winnen was; want zware en gevaarlyke patienten vertrouwde de Oppermeester hem niet, licht om dat hy in die kunst niet ver gekomen was; derhalven begaf hy zich aan de pen, waar door hy ook in korten tyd zoo hoog steeg, dat hy eindelyk dit Collegie als Secretaris wierd toegevoegt; dog deszelfs slecht gedrag, aangezien hy zich zelfs met zyn zwager, den bovengemelden Heer Helot niet konde verstaan; behalven dat hy te Batavia wegens 't lasteren van eerlyke menschen, op de blote knien God en de Justitie om vergiffenis bidden, en zyne woorden weder in den hals had moeten halen en nog veel andere feilen, zoo als hier na zal worden aangetoont, hebben eindelyk den Edelen Heer Gouverneur Louis van Assenburg, dien hy wetten wilde voorschryven, bewogen, om hem weder na Batavia te zenden.

Wie hem gesuccedeert heeft.

Na deszelfs vertrek, wierd de Heer Daniel Thiebault, een jong perzoon, met dit ampt begunstigt; dezelve had zich gedurende zyne aanwezenheid alhier aan de pen begeven, dog had het voor dezen nooit hoger konnen brengen, dan tot Assistent, waar na hy vervolgens eerste Klerk en eindelyk Secretaris van dit Collegie geworden is; waar toe hem echter zoo wel niet zyne bequaamheid of wys beleid als wel zyne Liefste heeft bevordert, die eene zuster van den Heer Helot en vrouw van den gemel-

melden Poullen was. Dezelve bezat redelyke middelen, dog had 't gebrek, dat zy zeer qualyk ſprak, en dat niemand haar konde verſtaan, ten ware hy haar gewoon was.

Na dat hy aldus eene ryke vrouw had gekregen, die goede vrienden in de Regering had en daar door tot dit aanzienlyk en voordelig ampt was geraakt, vergat hy door hovaardy, de behoorlyke achting voor zyne Meerderen te hebben, en hunne bevelen na te komen; en door dien hy daarenboven op zyn zwager den Heer Helot tamelyk ſteunde, en daarentegen den Heer Gouverneur van Aſſenburg heel weinig achtte, zoo gebeurde het, dat als deze Heer eenige ſchriften, in dezen Raad van Juſtitie verhandelt, en by gevolg onder zyne bewaring, verzocht te zien, hy zich onderſtont dezelve te weigeren, waar over deze Edele Heer zoo toornig wierd, dat hy zyne Secretary tot op nader order liet verzegelen, eenen anderen *ad interim* aanſtelde, en dezen beval, 't ampt van Secretaris by de Kamer van Juſtitie waar te nemen.

Hier over wierd hy wel een weinig buigzamer, voornamelyk wanneer hy zag, dat 't den Gouverneur ernſt was, die hem zyn maand-ceel of ordonnantie t'huis zond, uit hoofde van dewelke hy met 't eerſte ſchip na Batavia zoude vertrekken; dog de Heer Helot liet niet na hem te ſtyven, en onder de hand den Heer Gouverneur te bevredigen, om dat hy wel wiſt, dat by hem licht pardon te verkrygen was; kortom deze Heer Thiebault behield deze zyne bediening, en bragt daarenboven het nevens de Heer Helot, zoo verre, dat de geen, die den dienſt voor hem had waargenomen, ook in zyne plaats de reis na Batavia aannemen moeſt.

Voor 't overige ſtaat te merken, dat deze Secretaris dezelve magt heeft, om Notariale ſchriften op te ſtellen, als die van den Raad van Policy, mids dat deze laatſte alleen Schepen-Kenniſſen mag vervaardigen. Wat aanbelangt de ordinaris zitting van dit Collegie, 't zelve houd altyd hare vergadering des donderdags, van negen tot twaalf uuren; wanneer 'er echter eene zaak voorvalt, die lyf en leven of beroving van eer betreft, zoo word dezelve doorgaans op zaturdag volbragt of ter uitvoering gelegt, werdende de misdadiger, 't leven verbeurt hebbende, donderdags de dood aangezegt.

Het derde Collegie, dat onder dit is, word de Raad van de Kleine zaken genaamt, dat voor dezen altyd afgezondert is geweeſt van dat 't welk de zorg van de huwelykszaken toevertrouwt is, ſchoon de leden van beide Collegien meeſt altyd een en dezelven waren; dog de Heer Jan Cornelis-zoon d'Abling heeft ſtaande zyne proviſionele regering deze twee Collegien in malkander geſmolten, niet tegenſtaande een ieder een gantſch byzonder en zeer verſchillig voorwerp heeft, en wyl 't doel van deze beide Collegien zeer ver van malkander afwykt, zoo vind ik raadzaam, om alhier ieder Collegie in 't byzonder voor te ſtellen. *Wat van den Raad van Kleine zaken betreft.*

Dit Collegie van de Kleine of Krakkeel-zaken, is 't eerſte, waar in de burgers ook zitting hebben; want 't zelve beſtaat en uit dienaars der Voortreffelyke Maatſchappy en uit burgers, te weten, beiden een gelyk getal, en zitten zy wiſſelwys, dat namelyk op een Dienaar van de gemelde Maatſchappy een burger volgt. De Preſident van dit Collegie is altyd een Lid van den Raad van Policy, die amptshalve verplicht is, om in den gemelden Raad van alles verſlag te doen; en de Vice-Preſident is een van de Burger-Raad of Burgermeeſters; de overigen *Uit welke perzonen dit Collegie beſtaat.*

zoo

zoo wel van de Maatſchappy als Burgery zyn zoo hoog nog niet in rang, dat zy buiten deze fonctie een afzonderlyk karacter hebben; en zoo 'er al d'een of d'ander onder is, die reeds eene byzondere qualiteit heeft, zoo geſchied zulks meer op eene toevallige wys, dat de verkiezing juiſt op hem valt, dan dat 't eene noodzakelykheid is.

Voor dezen was 't gebruik, voornamelyk zoo lang als de Heer van der Stell regeerde, dat geen burger in deze Vergadering zitting had, ten zy dezelve Burgermeeſter geweeſt, en werkelyk buiten de regering was, dog wanneer de Edele Heer Gouverneur Louis van Aſſenburg gade ſloeg, dat hier mede menig wakker bequaam burger voor 't hoofd geſtoten, en buiten bediening gelaten wierd, die van geene zaak kenniſſe konde bekomen, en daarbenevens in geen Collegie met eenig nut gebruikt konde worden, zoo heeft hy deze oude gewoonte vernietigt en bevolen, dat bequame burgers, die eenen goeden naam hadden, verkozen zouden worden, ten einde men met 'er tyd een queek-ſchool krygen, en mannen hebben mogt, die de vereiſchte hoedanigheden bezaten, en in hoger Collegien nuttelyk zouden konnen gebruikt worden. Ten dien einde wierden in 't jaar 1709. drie burgers verkozen, daar onder een Burgermeeſter, hebbende de twee anderen nog in geen Collegie zitting gehad.

Alle twee jaren word de Preſident nevens de meeſte Leden van dit Collegie verandert en verwiſſelt, dog zoo dat zommigen zoo wel wegens de voortreffelyke Maatſchappy als van de Burgers daar in moeten blyven, die namelyk maar een jaar daar in zyn geweeſt, ten einde men den nieuwen zoude konnen onderrechten, welke zaken nog voor de rechtbank hangen, en waar in dezelve beſtaan. In plaats van de geenen, die afgaan, verkieſt dit Collegie een dubbelt getal, en geeft de nominatie op Nieuwjaar, wanneer alle andere Collegien insgelyks verandert worden, aan den Heer Gouverneur en den gantſchen Raad van Policy, om daar uit te nemen, welke zy willen. Want geen Subaltern Collegie heeft de vryheid, gelyk zulks ook billyk is, na eige behagen eenigen aan te nemen, en de ledige plaatzen te vervullen, maar deze magt komt met recht den Gouverneur en den Raad van Policy alleen toe.

Deze Raadsvergadering beſtaat uit zeven perzonen, daar onder altyd drie van de Voortreffelyke Maatſchappy en drie van de burgers; Deze voeren den titel van Edelen Achtbaren, en genieten boven dezelve niets voor hare moeite; welke eere men in openbare vergaderingen beſt bemerkt, waar in zy zoo voort na de Raden van Juſtitie afgelezen en geplaatſt worden, en aldus voor alle andere dienaars der meergemelde Maatſchappy en burgers den rang hebben.

De Secretaris is een Dienaar van de Maatſchappy.

De Secretaris als de zevende perzoon, is altyd een Dienaar van de Voortreffelyke Maatſchappy; deze geniet niet alleen dezelve eere, maar maakt van de partyen, waar aan 't hier nooit ontbreekt, veel geld; dezelve is echter niet bevoegt, om eenige notariale ſchriften te maken, zoo als een Notaris of de beide Secretariſſen van de Policy en Juſtitie, 't zy hy zulks uit hoofde van eenige bediening, diergelyke de eerſte Schryvers-plaats der Secretary is, vermag.

Criminele zaken worden hier gantſch niet gehoort, maar zoo voort aan den Raad van Juſtitie gewezen; dit Collegie mag ook in civile zaken gene anderen afdoen, dan die beneden hondert ryksdaalders bedragen; want de

zaken van groter belang heeft de Raad van Justitie voor zich behouden. Hare Sententien en gerechtelyke uitspraken moeten jaarlyks afgeschreven en aan den Raad van Policy overgegeven worden, welke dezelve verder nevens andere schriften na Holland zend.

Men kan hier van aan den Raad van Justitie appelleren.

Zoo de partyen met de uitspraak van dit Collegie niet te vrede zyn, konnen zy binnen den tyd van tien dagen aan den Raad van Justitie appelleren, mids dat zy by dit Collegie hondert ryksdaalders namptiseren. Eindelyk zit dit Collegie doorgaans alle 14 dagen eens, en is de bestemde dag van hare vergadering altyd zaterdag, van negen tot 12 uuren.

Wat ontrent 't Collegie van huwelyks-zaken te merken.

By 't Collegie, dat de huwelyks-zaken waarneemt, is wyl 't uit dezelve leden bestaat, en doorgaans op zaturdag zitdag houd, ten ware jonge luiden verzoeken eerder geholpen te worden, niet anders, dan 't afzonderlyk doelwit te merken, uit hoofde van 't welk zy met geene verschillen te doen hebben, zoo ze niet huwelyksche verlovingen, voorwaarden, enz. betreffen; waar aan 't by eene zoo grote en in volk dagelyks toenemende Gemeente niet ontbreekt; aangezien 'er geen paar kan worden getrouwt, ten ware 't zich by dit Collegie heeft aangegeven, en gebleken is, dat zulks is met toestemming van beiderzyds ouders of naaste vrienden, en een briefje aan den Predikant, die ze trouwen zal, getoont hebben, waar na 't den Predikant eerst vry staat, om zodanige perzonen zonder verdere navraging af te lezen, en eindelyk te trouwen.

Wat ten tyde van den Schryver voor echtscheidingen zyn voorgevallen.

Zoo lang als ik my hier heb bevonden, weet ik maar twee paar, die eene echtscheiding verzocht en verkregen hebben; 't eerste was een Onder-koopman, met zyne vrouw van Batavia hier gekomen, die verzocht, t'eenemaal van zyne vrouw te zyn gescheiden, en 't ook verkreeg, om dat 'er redenen genoeg waren; dog wyl zy zagen, dat 'er ook eene scheiding in de goederen zoude worden gemaakt, verzochten zy beide, om zich andermaal met malkander te vereenigen; en schoon zy voorheen van voornemen waren, na Holland te vertrekken, keerden zy beide weder na Batavia.

't Twede geval.

't Twede paar, waren beide Europeanen, welker namen my even zoo licht vallen zoude alhier te plaatzen, als de vorigen, ten ware ik die voorbedachtelyk verzweeg, om de vrienden van den man, die als nog te Straasburg leven. Deze wyl zy zich gantsch niet konden verstaan, en 'er gevaar was, dat de een den anderen 't leven zoude benemen, verzochten, om t'eenemaal van elkander gescheiden te zyn, dog wyl de redenen niet genoegzaam waren, en men nog hope had, dat zy t'eeniger tyd van zin zouden veranderen, te meer om dat zy reeds een kind 't zamen hadden, zoo scheide men hen enkelyk voor een tyd van tafel en bed, om te zien, hoe 't verder met hen gaan zoude.

Eene ingevoerde manier van den Heer van der Stell ontrent de Verloofde.

Vermids ik als nog met dit Collegie bezig ben, zoo zal men niet qualyk duiden, dat ik de manier voorstel, welke de Heren van der Stell hebben ingevoert, als jonge Luiden t'zamen trouwen willen, om dat hier uit 't naturel van deze Heren eenigermate blyken zal. Wanneer 'er waren, die zich in den huwelyken staat willen begeven, zoo moest de bruidegom, en zoo hy niet tweemaal wilde gaan, met de bruid voor den Edelen Heer Gouverneur verschynen, en deszelfs toestemming verzoeken; verkreeg hy dezelve, gelyk ze mynes wetens nooit is afgeslagen, zoo ontfing hy van den Heer Gouverneur een briefje, achtervolgens 't welk dit Collegie, buiten dat van hem verkozen, als op nieuw volmagt kreeg,

kreeg, de gemelde perzonen na behoren te examineren; en hen in hun voornemen niet hinderlyk te zyn.

Wanneer zy nu met de gemelde order op den bestemden dag willen verschynen, zoo moesten beiderzyds ouders of na der zelver dood, de naaste vrienden te gelyk, met den Bruidegom en Bruid zich voor dit Collegie vertonen, alwaar zy dan zoo als billyk, scherp wierden geëxamineert, ten einde men alle hinderpalen uit den weg zoude konnen ruimen; en zoo 'er geene waren, gaf men dit geëxamineert paar andermaal een korte order, waar by de Geestelyke bevel ontfing, om dat Paar 3 zondagen na malkander af te lezen, en de geboden niet geschut wordende, te trouwen, of dit geschiedende, de zaak zoo voort aan haar bekent te maken, 't welk alles dan ordentelyk na malkanderen geschieden moest; doch ik weet niet, dat ooit een paar verhindert, of de proclamatie geschut is.

Dit oud en door den Heer Simon van der Stell ingevoert gebruik is als nu zoo diep ingewortelt, dat 't zelve bezwaarlyk zal worden afgeschaft, ten zy door order van een hoger magt, aangezien alle hunne Successeurs, 't zelve tot op dezen dag behouden hebben, terwyl nogtans dit Collegie enkelyk aangestelt is, ten einde diergelyke gevallen door 't zelve alleen onderzocht en afgedaan zouden worden; ondertusschen schynt 't den Heer van der Stell zoo zeer niet om 't onderzoek te doen te zyn geweest, als wel om gelegentheid te hebben, van de Bruid te zien en te kennen; wyl de Bruidegom geen verlof konde bekomen, ten ware hy de Bruid vertoonde.

Gebruik van welgegoede perzonen.

Gegoede en gequalificeerde luiden hebben 't gebruik, dat zy doorgaans de Heren van dit Collegie verzoeken, ten haren huize te verschynen, om hen aldaar te examineren, en 't nodige tot 't trouwen te bezorgen, ten einde zy niet gehouden zyn, langs straat en tweemaal na de vesting te gaan; vermids zy nu na 't examen treffelyk onthaalt worden, eene vereering van 10. 20. of ook wel meer ryksdaalders ontfangen, zoo nemen zy deze moeite gaarn op zich; en staat te merken, dat de Secretaris van dit Collegie alsdan boven de gemelde zomma 2 ryksdaalders voor zyn schryven ontfangt, terwyl men hem anders maar eenen ryksdaalder en 't gantsche Collegie niets behoeft te geven.

Van 't Collegie der Heren Weesmeesters, die men doorgaans de Weeskamer noemt, heb ik reeds boven aangemerkt, dat zy over den slechten toestand van hunne boeken en 't geen daar toe behoort, klagen; weshalven zy dan zonderlinge redenen moeten hebben. Licht zal ik echter niet dwalen, wanneer ik uit de volgende gronden de redenen daar van opmaak; namelyk 't is bekent dat 'er in den eersten aanvang van deze Colonie zeer weinig burgers zyn geweest, die dezelve uitmaakten; insgelyks is licht te geloven, dat 'er weinig zullen zyn geweest die vele goederen bezeten, en hunne kinderen na hun dood nagelaten hebben; wanneer nu die goederen van zulke Wezen, door 't delen nog minder zyn geworden, zoo is licht te denken, te meer zoo 't aan bequame menschen gemankeert heeft, dat die goederen juist zoo zorgvuldig niet bestiert zyn; en als 'er een mislag in de rekening is, hoe klein ook, zal men nooit net konnen boekhouden, tot dat dezelve verholpen is.

Hier by komt nog, dat de Bedienden der Voortreffelyke Maatschapy genoeg met hun eigene ampten te doen gehad, en weinig acht op de kleinigheden der Wezen en 't verrekenen van hun klein kapi-

kapitaal geslagen zullen hebben, te meer doordien hen zal hebben toegeschenen, dat zy daar van weinig voordeel te verwachten en gantsch geen nadeel te duchten hadden; de burgers echter, nevens hen tot Weesheren aangestelt, hebben of geen kennisse van boekhouden gehad, of 't zelve is hen niet toevertrouwt.

De onder de Voortreffelyke Maatschappy staande kinderen worden in de nalatenschap van hunne ouders niet benadeelt.

Dit dunkt my nog duidelyker te schynen, om dat dienaars der Voortreffelyke Maatschappy, als zy sterven, en wettige erfgenamen nalaten, (hoewel 'er hier naauwlyks 20 worden gevonden, die getrouwt zyn, en kinderen nalaten konnen, en 'er in den aanvang nog minder moeten geweest zyn) niet licht tot de Weeskamer vervallen, of hare goederen aan dezelve laten komen, ten zy de nagelatenen weder trouwen willen, en de gene die van het eerste bed zyn, hare vaders of moeders bewys vooraf maken, by de Weeskamer aangeven moesten. In dit geval behoud de vader of de moeder 't gantsche vermogen wel in handen, dog dezelve is genoodzaakt, om niet alleen van de daar van komende interessen de kinderen t'onderhouden, en te laten leren, maar dezelve ook dit bewys te geven, schoon 'er geen penning zoude overschieten, aangezien de Weesheren, zoo dra als zy merken, dat zodanig huisgezin in 't onderspit geraakt, verplicht zyn, zorg te dragen, dat de hen toevertrouwde, en onder hunne opzicht staande Weeskinderen niet worden benadeelt.

De bedienden echter van de Voortreffelyke Maatschappy, welke in Holland of elders rechtmatige erfgenamen nalaten, en hier of elders komen t'overlyden, behoren gantsch niet tot de Weeskamer; om dat zy hunnen byzonderen *Curator ad lites* hebben, die verplicht is om diergelyke nalatenschappen te bezorgen, de goederen, in koopmanschappen bestaande, te verkopen, 't geld op te halen, en in de Compagnies kas te brengen; ten einde de erfgenamen de goederen van hun vader, zoon, broeder of vriend krygen en weten mogen, van wien zy dezelve met recht konnen eischen. Deze *Curator ad lites* geniet daar voor 4 ten hondert, behalven zyne andere voordelen, zoo als licht op eene andere tyd verklaart en nader getoont zal worden.

Schoon nu dit Collegie weinig of gantsch niets met de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy te doen heeft, om dat 'er zeer weinig Wezen van hen aangegeven en gevonden worden, zoo hebben nogtans de burgers en de boeren nog nooit de vryheid gehad, om eene eigene en van hen alleen afhangende Weeskamer op te rechten, niet tegenstaande zy aangeboden hebben, alle jaren rekenschap daar van te doen, of aan de Voortreffelyke Maatschappy, of aan de Weeskamer in Holland; dog daar is weinig hope, dat dit verzoek aan hen zal worden toegestaan, niet zoo zeer om dat zulks de roemruchtige Maatschappy hunne voorrechten zoude konnen benadelen, maar om dat voornamelyk de Secretaris van dit Collegie, die altyd een Bediende van die Maatschappy is geweest, beducht is, dat zodanige lekkere beet hem uit den mond genomen, en aan de burgers zoude gegeven worden, terwyl nogtans alles van de burgers van daan komt.

Hoe het met de onbekende wezen gestelt is.

Een openbaar blyk van 't geen gezegt is, kan mynes bedunkens zyn, om dat deze kamer in hare boeken eenen titel voert, die den naam draagt: *Van de onbekende Wezen*. Deze onbekende Wezen zyn geweest zodanigen die van de overledenen burgers moesten erven, om dat de *Curator ad lites* anders zich deze nalatenschap had moeten aantrekken, daar van bericht aan de Voortreffelyke Maat-

schappy

ſchappy zenden, en 't geld in hare kas tellen. Doordien nu voor dezen zeer vele na Ooſt-Indie zyn gevaren, die hun recht vaderland nog hunnen rechten naam bekent hebben gemaakt, zoo heeft zekerlyk de Weeskamer de wettige erven niet konnen vinden, maar de nalatenſchap onder den titel der onbekende Wezen te boek geſtelt en tot nu behouden.

De mening van de gemelde Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy, gaat voor zoo veel ik heb vernomen, daar hene, dat men om 't hoogſte gezag in alles te handhaven, de burgers zoo veel niet moet inruimen, en was reeds genoeg, dat men dezelven nevens hen tot de adminiſtratie der weesgelden toegelaten, en een Collegie geformeert had, dat uit zoo veel Bedienden der gemelde bloejende Maatſchappy beſtaat, als 'er burgers in zyn en zyn mogen. Of echter deze hare mening gegrond is? en of de Voortreffelyke Maatſchappy eenig nadeel konde lyden, zoo de burgers alleen daar over hadden te bevelen? Zulks laat ik anderen onderzoeken. Ondertuſſchen is my niet onbewuſt, dat zeker Bediende van deze Maatſchappy zeer dikwyls tegens my heeft gezegt, dat 't billyk was, dat de Weeskamer van de burgers alleen, hoewel onder opzicht van den Preſident van den Raad van Policy wierd beſtiert.

Dit Collegie word alle 2 jaren verandert.

't Getal der Weesheren beſtaat uit 6 perzonen, te weten, zoo als gezegt is, uit drie Bedienden van de Voortreffelyke Maatſahappy en uit drie burgers; waar van de Preſident altyd zoo lang als ik hier ben geweeſt, en ook voor my de Vice-Preſident van den Raad van Policy of Opper-koopman der Veſting geweeſt is, en is my geen voorbeeld bewuſt, dat 't ooit iemand anders waargenomen heeft. De Vice-Preſident echter die doorgaans een Burger-Raad is, word nevens alle andere leden van dit Collegie, alle twee jaren verandert; en heeft dit zoo als de voorgaande Collegien de magt, om een dobbelt getal te benoemen. De Raad van Policy echter, aan de welke deze benoemde perzonen moeten worden overgegeven, neemt uit dit dubbelt getal, welke dezelve wil, die naderhand ontfangen en in de zitting toegelaten moeten worden.

Wat de Secretaris van dit Collegie voor zyne moeite geniet.

De Secretaris van dit Collegie, als de zevende perzoon, is altyd eenBediende van de voortreffelyke Maatſchappy; hy heeft de qualiteit als Boekhouder, en geniet de gewoonlyke bezolding van een Boekhouder, zonder dat hy ten dienſte der Maatſchappy iets verricht; hier mede is hy echter niet vergenoegt, maar de Weeskamer geeft hem daarenboven 18 guldens ter maand, als haren Secretaris, welke gelden echter, zoo als my bericht is, de bekende Wezen niet moeten ontberen, maar van de intereſſen der genen, die als onbekenden te boek ſtaan, betaalt worden.

Deze bediening is eene der gemakkelykſte en voordeligſte; want by dit Collegie, dat maar alle 14 dagen eens, te weten in 't begin en in 't midden van ieder maand vergadert, valt niet veel voor, zonder dat de Secretaris, ſchoon de andere Leden enkelyke de blote eer daar van genieten, met eene tamelyke buit hene gaat; want als welhebbende luiden aan dit Voorgebergte of op 't platte land ſterven, en onmondige kinderen nalaten, zoo worden de roerende en onroerende goederen binnen den tyd van 4 of 8 weken door dezen Secretaris door biljetten te koop geveilt, na dat hy namentlyk voorheen in bywezen van twee Gedeputeerde Weesheren, welke nevens hem dagelyks twee Ryksdaalders en goed eeten en drinken genieten, eene ordentelyke inventaris of lyſt daar van gemaakt, en

en den verkoop-dag vastgestelt heeft.

Wat by de nalatenschap der Wezen te observeren.

Op dien bestemden dag gaat of ryd hy met de gemelde twee Gedeputeerde Weesheren na 't sterfhuis, en verkoopt de roerende goederen, waar by de Bode zich als Afslager ook vind, en ieder koop sluit, terwyl de Secretaris aan tafel zit, en de namen der kopers, enz. aanschryft; en na verloop van 6 weken, welke men den kopers van roerende goederen geeft, behandigt hy den Afslager de namen van de kopers als mede een briefje van hare schulden, en laat hem 't geld ophalen, 't welk de Secretaris vervolgens in de naaste vergadering verrekent, en bevel van 't gantsche Collegie verwacht, wat 'er mede gedaan zal worden.

Deze moeite verricht hy, nog de twee Gedeputeerde Weesheren voor niet met al niet, maar ieder geniet dagelyks de bovengemelde beloning, en de Afslager of Bode half zoo veel, te weten, eenen ryksdaalder daags: wyders ontfangt hy 4 ten hondert van de gehele zomma, die daar van komt, en wyl hy ze ontfangen, ook weder betalen, en by gevolg in rekening brengen, en ordentlyk boek daar van houden moet, zoo geniet hy ieder reis een quart per Cent; daarenboven moet hy voor 't maken van de inventaris, 't boekhouden by den afslag, en andere moeite byzonder betaalt worden, waar van de somma groot of klein word, na dat hy namelyk veel of weinig papier heeft moeten verschryven.

Door dien nu diergelyke gevallen jaarlyks niet eens, maar verscheidemalen gebeuren, zoo als ik staande myne aanwezenheid heb waargenomen, zoo is licht af te nemen, dat deze bediening jaarlyks eene goede zomma moet opbrengen, te meer als men gade slaat, dat deze gelden niet leggen blyven, maar ten voordele der Weezen tot een interest van 6 ten hondert, op een genoegzaam onderpand worden geleent, als waar van hy wederom niet alleen voor zyn schryven betaalt word, maar trekt ook een quart gulden van hondert guldens.

Hoe voor de opvoeding der welhebbende wezen zorg gedragen word.

Op zodanige wys worden de goederen der welhebbende luiden ten behoeve van hunne Wezen bezorgt, dat zy niet vervreemt konnen worden. Ten einde ook de onmondige kinderen eene goede opvoeding zouden hebben, zoo nemen de naaste vrienden dezelven of voor niet met al tot zich, waar door haar kapitaal en interessen andermaal behouden blyven, of de Weesheren dragen zelf zorg, dat zy na behoren worden opgevoed, besteden dezelven by Christelyke menschen, tegen een zeker geld, in de kost, en dragen zorg dat zy zodanig opgetrokken worden, dat zy naderhand beide God en den menschen van dienst konnen zyn.

Ik hebbe dit voorbedachtelyk van de Wezen van welhebbende luiden geschreven, om dat my wel bewust is, dat 't ontrent arme Wezen gantsch anders gaat; want deze worden van de Weeskamer niet geacht; en draagt dezelve geen zorg, dat zy Christelyk opgetrokken worden, en dat hare geringe nalatenschap bewaart word, tot dat zy mondig zyn, dog de Secretaris behoorde of alle moeite voor niet met al te doen, of diergelyke nalatenschap was naauwlyks toereikende om hem alleen te betalen; terwyl echter ook voor dezen, zoo men de zaak na behoren schikken wilde, met geringe kosten, zoo als my toeschynt, een Weeshuis konde gebouwt worden.

Watverder van de weeskinderen te merken.

Wanneer ook een van de Weeskinderen van de eerste Bank, voor 't 25ste jaar, namelyk eer dat zy mondig zyn, trouwen wil, zoo is 't zelve, gelyk billyk, verplicht, dit Collegie om verlof te ver-

verzoeken, 't welk ook, by aldien de perzoon, waar mede zodanig weeskind zich in den huwelyken ſtaat wenſcht te begeven, van goed gedrag en in ſtaat is, om zyn koſt op eene eerlyke wyze te winnen, nooit word afgeſlagen; en dit Collegie geeft alsdan aan zodanig kind een verlof-briefje, achtervolgens 't welk het de permiſſie aan de Heren Commiſſariſſen van de huwelykſche zaken bekent maakt; en zoo zy geen briefje hebben, worden zy van de gemelde Heren Commiſſariſſen zoo lang uitgeſtelt, tot dat zy van de Weeskamer nader bericht hebben ontfangen.

Ik kan niet verby, om van den voorgaanden Secretaris van dit Collegie, Albert Koopman genaamt, nog iets t'erinneren, als ik alvorens zal hebben gezegt, dat de tot nu beſchrevene Collegien hunne vergadering allen in de veſting houden, als welke ruim en groot genoeg is, om hen te ontfangen, hunne ſchriften te bewaren, en nog vele andere aanzienlyke woningen, midsgaders zoo vele pakhuizen te bevatten.

De gemelde Albert Koopman, een zeer goed vriend van den Heer Gouverneur Adriaan van der Stell, als mede van den geweezen Preſident van dit Collegie, den Heer Samuel Elzevier, wiſt zich in deze bediening van Secretaris zoo wel te zegenen, dat hy met zyn ander ampt als ziekentrooſter, eene tamelyke rykdom by malkanderen bragt; geen menſch hadde quade gedachten van hem, maar een ieder geloofde, dat hy op zyne zaken gepaſt, en zoo wel door deze als de andere bediening, veel gewonnen had, dog wanneer men na zynen ſchielyken dood, de boeken van de Weeskamer nazag, en dezelve aan zynen Opvolger in eenen ordentlyken ſtaat overgeven wilde, ontdekte men, dat hy van de meeſte Weezen van zynen tyd eens zoo veel genomen had, dan hem rechtmatig toequam.

Zoo dra de Weesheren achter dit openbaar bedrog quamen, gaven zy den Heer Gouverneur kenniſſe daar van, die ſchoon hy ſtreng met den overledenen en begravenen hadde konnen handelen, zich echter maar van zachte middelen bediende; hy beval de Gedeputeerde Weesheren, alles zorgvuldiglyk door te zoeken, en te zien, hoe veel ieder te kort was gedaan, en vervolgens de gantſche zomma aan hem over te geven, welke zomma hy daar na ten voordele der benadeelde Weeskinderen door de Weduwe liet betalen, tot ſlechte reputatie van den gemelden Koopman, en grote ſchande van de Weduwe.

Hier is dikwyls Boelhuis.

By gelegentheid van den bovengemelden Boden, die de goederen afſlaat, ſtaat te merken, dat dezelve, Jan Chriſtoffel Haaswinkel genaamt, die by myne komſt Bode en te gelyk Afſlager by alle Boelhuizen was, als welke beide bedieningen tot nu altyd met elkander verknocht geweeſt, en aan een perzoon alleen gegeven zyn, om zekere redenen afgezet, en Jan Kaaſtok, met den Heer d'Abling hier gekomen, in deszelfs plaats geſtelt is; namelyk 't gebeurden dat 'er vele verkopingen op malkanderen quamen; want ſchoon 'er 4 byzondere Vendu-meeſters zyn, aangezien eenige verkopingen, die men vrywillige noemt, door den Secretaris Politik geſchieden, terwyl de Secretaris van de Juſtitie boek houd, wanneer de goederen by executie verkoft worden; de *Curator ad Lites* de goederen der overledene Bedienden van de Voortreffelyke Maatſchappy verkoopt, en 't geld daar van in hare Kas brengt, zoo als boven gemeld is; en eindelyk ten vierde de goederen der Wezen door den Secretaris van de Weeskamer tot geld gemaakt worden,

Hoe veel vendumeeſters 'er zyn.

zoo moet echter deze Bode alle deze goederen alleen afslaan, waar door hy ook een brave stuiver kan winnen.

Een afslager maakt zich zoek.

Naar dien nu zoo als gezegt is, vele verkopingen zoo schielyk op elkander volgden, en deze gunsteling van den Heer d'Abling, door wien hy tot dit ampt bevordert was, dezelve niet alle beheerschen of 't geld niet ophalen konde, om dat hem dan deze dan geene eene notitie terhand stelde, en beval 't geld alomme in te manen, geraakte hy daar door in eene zodanige verwarring, dat hy zelf vergat de genen, welke hem reeds hadden betaalt, op zyn boek door te doen; en om credit te houden, den eenen met 't geld van den anderen betaalde, en geld opnam, om voor andere goede vrienden te betalen en van de Executie te bevryen, 't welk alles hem eindelyk, wanneer de Heren Secretarissen op de betaling van de achterstallen drongen, daar toe bragt, dat hy zich zoek maakte, en zich aan den Waterplas achter den Leeuwenberg onthield.

Word weder te rug gezonden.

Zyne schulden beliepen verscheide duizend guldens, en had de *Curator ad Lites* alleen 20 duizend ryksdaalders te eisschen, om in de Compagnies Kas te worden betaalt; hy zelf echter bezat niets, en had nog huis nog eenige andere goederen van belang te verliezen; verder had hy, zoo als men zag en bemerkte, vele dingen gekoft en weder verkoft, zonder dat men wist, of hem andere menschen schuldig waren; derhalven waren de Heren Secretarissen met deze zaak niet weinig verlegen, en dankten God, dat hy door den Heer van Blankenberg gevonden, en tot te rug keren bewogen was.

Mem neemt zyn perzoon en goederen in beslag.

Hier op verzochten zy allen den Heer Gouverneur van Assenburg, dat 'er een arrest op zyne perzoon en goederen mogt worden gelegt, en verkregen ook zoo veel, dat zyn huis dienzelven dag met zoldaten bezet, en hy in verzekering genomen wierd. Kort daar na wierden alle kisten en kasten verzegelt, en hy eindelyk zelf, om de kosten van de wacht te sparen, in de vesting in hechtenis gezet, alwaar hy zoo naauw bewaart wierd, dat niemand met hem mogt spreken, ten ware in byzyn van een of twee Secretarissen.

Men hoorde hem over alles dat tot deze zaak betrekking had, en men zocht met goedheid, uit die zaak te komen; hy gaf wel genoegzaam bescheid, dog wanneer men de genen ondervroeg, die de zaak aanging, zoo vond men of 't tegendeel of ten minsten een hardnekkig ontkennen; wyl echter op zodanige wys geen rechten staat te maken was, en midlerwyl de andere zaken na zyne ontslaging niet wachten konden, wierd een Vice-Bode aangestelt, die de zaken waarnam, die naderhand ook by deszelfs ontslaging ordinaris Gerechts-Bode by den Raad van Justitie bleef, en wierden hem de van dit Collegie vallende profyten onttrokken.

Komt weder in de vorige bediening.

Eindelyk wanneer men zag, dat de kosten dagelyks groter wierden, en van hem niet meer te halen was, dan 't geen hy opgegeven had, zoo dacht men niet alleen om zyne ontslaging, maar ook om zyne herstelling, ten einde de Heren Secretarissen t'eeniger tyd aan 't geld, dat zy nog van hem te eisschen hadden, zouden konnen komen; men zette hem derhalven weder in zyne bediening, en onthield hem niets, dan de profyten van den Raad van Justitie, welke de Vice en nu Ordinaris Bode van dat Collegie genoot.

Zommige ingezetenen gaven wel voor, dat zy den Bode reeds hadden betaalt, schoon zy op zyn boek nog open stonden; dog men bevond

1. Een Looper der Hottentotten. 2. Hoe zy met haar Hassagajen werpen. *Pag. 104.*
3. Hoe zy gewoon zyn te vegten. *Pag. 105.*

M. Pool Del. et fecit.

bevond, dat 't niet waar was, en noodzaakte haar, om te betalen; daarentegen waren 'er anderen, die werkelyk betaalt hadden, welker namen hy ook hadde vergeten, op zyn boek door te schraapen; dezen echter waren insgelyks genoodzaakt, om nog eens te betalen, om dat zy geen quitantie van hem hadden, en 'er niemand by was geweest, toen de betaling geschied was; edoch ik acht, dat dit een vond van de Heren Verkopers is geweest, die om dat 't overschot te groot was, te lang na hunne gelden zouden hebben moeten wachten.

Als nu is 't credit van dezen Boden of Afslager zodanig vervallen, dat niemad iets betaalt, zonder eene quitantie van den Secretaris en hem zelf, waar door de Heren Boelhuis-meesters vry groter moeite hebben gekregen, dan zy voor dezen gehad hebben.

Van den Kerkenraad.

Na deze uitweiding en verhaal van deze twee zeltzame gevallen, begeef ik my weder tot de Collegien zelf, en kom vervolgens tot dat van den Kerkenraad alhier, 't welk gevoeglyk in den algemenen en byzonderen kan verdeelt worden, als men de zaak naauw wil nemen. Ik noem den algemenen Kerkenraad den geen, die uit alle aanwezende Geestelyken van 't gantsche land, Ouderlingen, en Diakenen bestaat, die niet alleen over Kerkelyke maar ook geloofszaken een oordeel velt, en eigentlyk beslist, hoe men zich in alle geestelyke zaken zonder onderscheid gedragen zal.

Wat van den gemenen Kerken-raad te merken.

Een zodanige algemene Kerkenraad alhier in Afrika, bestaat uit drie Gereformeerde Geestelyken, alsoo 'er zoo veel Kerken jegenswoordig in dit land gebouwt zyn, en over welke altyd een Geestelyke gestelt is; als mede uit 6. Ouderlingen, te weten, van ieder Kerk 2., en eindelyk 12 Diakenen, die 't verzamelt geld alle weken of alle maanden onder de armen uitdelen, en hen aldus van 't bedelen houden; want men vergadert hier niet alleen zoo veel, dat de Kerken, Predikants en Schoolmeesters huizen daar mede gebouwt en onderhouden worden, maar men besteed dat geld ook ten voordele van de armen, en geeft een ieder na dat hy behoeftig is, veel of weinig; 't overschot word voor diergelyke gestichten bewaart en op winst uitgezet. Ten einde men echter zoude konnen weten, wat in deze of geene zitting is voorgevallen, zoo word 'er een uit 't midden, 't zy een Predikant of eenig ander Lid verkozen, om 't protokol te houden.

Welke perzonen in den byzonderen Kerkenraad behoren.

De byzondere Kerkenraad raakt ieder Gemeente, Kerspel, of Colonie afzonderlyk, en bestaat uit den Predikant, twee Ouderlingen en 4 Diakenen van de Gemeente of Colonie, in welke de welstand der armen en diergelyke zaken in overweging genomen worden. De President van zodanig en byzonderen Kerkenraad is altyd een Bediende van de Voortreffelyke Maatschappy, en om de zaak eigentlyker voor te stellen, hier aan de Kaap de Goede Hoop is de President altyd een Lid van den Raad van Policy, welk ampt doorgaans, zoo als reeds voorheen is aangemerkt, de Opper-Koopman in de Vesting bekleed; de overige Raads-heren bestaan de helft uit Bedienden der Maatschappy en de wederhelft uit de burgery, en wyl de Predikant insgelyks een Bediende der roemruchtige Maatschappy is, zoo zyn 'er 4 Bedienden, en 4 Burgers, die dezen afzonderlyken Kerkenraad alhier uitmaken.

Aan Stellenbosch en Drakensteen, als twee Colonien, die van deze Kaap eenigzins ver afgelegen zyn, en weinig Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy om zich hebben, bevinden zich in dezen

dezen Kerkenraad niet meer als twee van dezelven, te weten de Prediker en de Voorzinger; al de Overige Leden zyn boeren; en maken een getal van 6 perzonen uit, welke hare vergadering doorgaans of in des Predikers huis of in de Kerk zelf houden; zy komen ook niet meer als eens ter maand by malkanderen, en besluiten 't geen tot welstand van de Kerk word vereischt.

Gelyk nu in dit afzonderlyk Collegie altyd ook protokol gehouden word, zoo is de Ordinarie President van 't zelve altyd de Predikant van de Gemeente; doch 's jaarlyks komt 'er eens, wanneer namelyk de rekening zal gedaan worden, een Lid van den Raad van Policy, om deze rekening te horen; en deze Raad van Policy bekleed als dan de plaats van President, al is hy geen Opper-Koopman in de vesting, en doet in den gemelden Raad behoorlyk verslag.

De bezolding der Geestelyken.

De Geestelyken, zoo wel hier als door gantsch Oost-Indie hebben van de Voortreffelyke Maatschappy niet alleen 100 of wel 120 guldens ter maand, maar zy genieten daarenboven een fraai maandelyks kostgeld, als mede speceryen, hout, boter, bier of wyn en andere dingen, waar van zy ruim leven konnen; daarentegen hebben zy geene voordelen van dopen, begraven enz. te verwachten; dog deze bezolding verdienen zy zeer gemakkelyk, om dat zy maar eens ter week daar voor behoeven te prediken, ten zy op Kermis, Paaschen, Pinxteren, of dat 't H. Avondmaal uitgedeelt word.

In dit laatste bestaat zekerlyk hunne meeste arbeid, om dat zy zulks niet alleen 14 dagen te voren van den predikstoel moeten bekent maken, maar zy moeten 8 dagen voor den bestemden dag met een Ouderling en Diaken na de huizen gaan, en de Ledematen daar toe verzoeken, vermanen, en eenig quaad ontdekkende, 't zelve bestraffen; wyders moeten zy vrydags voor den bestemden zondag, waar op 't H. Avondmaal uitgedeelt zal worden, eene scherpe Boetpredikinge houden, en eindelyk dien zelven zondag tweemaal prediken, welk alles echter, wyl 't alle twee maanden maar eens geschied, tegen de andere rustdagen niets te achten is.

Grote moeite en slecht voordeel der Diakenen.

Zoo gemaklyk als het echter de Heren Geestelyken by eene zoo redelyke bezolding en andere voordelen hebben, zoo moejelyk valt 't daarentegen den Diakenen; want deze hebben onbetwistbaar de meeste moeite, arbeid en verdriet op hunnen hals, om dat zy de gelden inzamelen, dezelve buiten de Kerk met goedvinden van den gantschen Kerkenraad, onder de armen uitdelen, en eindelyk verrekenen moeten; daarenboven geniet geen van hen, zoo als ook geen ander Kerkenraad, iets voor alle zyne moeite, zoo als de gemelde Geestelyken midsgaders de Voorlezer of Ziekentrooster, maar zy moeten zich met de blote eere vergenoegen.

De goede dagen, welke de Heren Geestelyken alhier hebben, zyn onfeilbaar de redenen, dat de minsten zich wel gedragen, en als Geestelyken leven; want de Heer Petrus Kalde stont aan de Kaap zelf, had de heerlykste dagen, en een treffelyk Landgoed, maar zyn aanstotelyk leven veroorzaakte wel ras, dat de inwoners over hem aan de Voortreffelyke Maatschappy klaagden, en te wege bragten, dat hy na Holland te rug ontboden wierd. De Heer N. van der Loon, prediker te Stellenbosch, leefde wel heel anders, nogtans heeft hy zich zo ver laten vervoeren, dat hy zich op zyne te rug reize van zyn Landgoed, met een pennemes den hals heeft afgesneden. Van den Heer Henderik

Belk zal ik jegenswoordig niet ſpreken, om dat deze materie zoo wel van den eerſten als van den laatſten elders zal worden uitgevoert; en wat zal ik van den Heer Engelbertus Franciscus le Bouq zeggen, die van Batavia na Drakenſteen gezonden is, maar zynen weg onverrichter zake weder derwaards heeft moeten nemen? ik zal dit om alhier alle wydlopigheid te myden, tot op eene andere tyd ſparen.

Beſluit van dit Hooftſtuk.

Als nu behoorde ik nog de twee overige Collegien daar by te voegen, dog wyl ik zie, dat dit Hoofdſtuk te veel zoude uitdyen, zoo zal ik hier mede afbreken, en de twee andere in een byzonder Hoofdſtuk verhandelen.

XVIII. HOOFTSTUK.

Waar in van de twee overige Collegien, namelyk van de Burger- en Heem-raden, en van de Burger Krygs-raden gehandelt word.

Van de twee overige Collegies. Van de Burger-raden, en Heem-raaden. De Burger-raaden hebben weinig vryheid. Het land van de Stad en deze Colonie is volkryk. De Burger-raaden regeren twee jaar. Wie 't burgergeld inzameld. Van 't Collegie van Stellenboſch, en Drakeſteen. Deze Colonien hebben een Land-droſt. Inkomſten der Heem-raaden. Ieder van deze Colonie heeft een Watermolen. Wat die jaarlyks aan pacht doen. Wat de Compagnie wegens de wilde dieren voor een ſchikking gemaakt heeft. Hoe ieders vermoge na gegaan word. Van 't Collegie van den Burger-krygsraad. Uit hoe veel perſoonen die beſtaat. De Burgers alhier moeten 's nachts waken. Wat van de jaarlykſche monſtering op Stellenboſch te merken. De burgers van de Kaap moeten ook zomtyds optrekken om de weggelope ſlaven weder op te zoeken, als ook tegen de Hottentotten.

Vervolg van de voorgaande materie.

Niet alleen de belofte, in myn voorgaande Hoofdſtuk gedaan, maar de matierie zelf, daar in begonnen, verplichten my jegenswoordig, dat bericht voort te zetten, en verder te melden, hoe 't met de twee overige Collegien ſtaat, welke door den Heer Simon en deszelfs zoon, den Heer Willem Adriaan van der Stell, twee Gouverneurs, die elkander alhier onmiddelbaar zyn gevolgt, in aanzien van de burgers opgerecht zyn. Ik zal zulks echter zoo kort en duidelyk werkſtellig maken, als mogelyk is, ten einde ik de klagte niet verder hoef te horen, dat ik de zaken met al te veel omſtandigheden verdrietig maak.

Dit oprechten van deze twee burgerlyke Collegien geeft gantſch duidelyk te kennen, dat de gemelde Heer Simon van der Stell voor een verſtandig, omzichtig en ſtaatkundig Gouverneur heeft willen te boek ſtaan, wyl hy na 't uiterlyke de dagelykſche aanwas der burgers zeer ter herten nam, en derhalven zyne zorg liet gaan, dat dezelven onder zyne regering met eene afzonderlyke en eigene rechtbank verzien, geholpen en verheerlykt wierden.

Zoo men echter de aard en wyze van deze oprechting by zich zelven betracht, en daar benevens gade ſlaat, welke geringe en ſchier niet noemenswaardige voorrechten, de burgers daar by genieten, zoo ontdekt men zoo voort, dat de horizont van deze zyne gewaande

waande ſtaatkunde niet alleen gantſch naauw, maar met veel ongezonde nevels bezwalkt is; aangezien die naauwlyks eene Rechtbank of Overheid mag worden genaamt, die nog in grote nog in kleine en gantſch geringe zaken magt heeft, om iets te beſliſſen.

Deszelfs Zoon, als verkoze opvolger in de regering, de bovengemelde Heer Willem Adriaan van der Stell, heeft wel als lang gewezene en ervare ſchepen van de waereld bekende en alomme hoogvermaarde ſtad Amſterdam, door de veelvoudige ondervinding beter geweten, dan hy het in 't jaar 1699. alhier heeft gevonden; dog ik weet niet, of ik zal zeggen, dat hy dezen miſſlag uit inzicht voor zyn Vader niet heeft willen verhelpen, dan of zulks met zyn byzonder belang niet heeft willen overeenkomen; want hy liet alles in den ouden ſtand, en bedacht daarenboven andere dingen, die met zyn hnmeur volkomen overeenquamen.

Ieder Collegie word een eigene Raad en Overheid toegeſtaan.

De gemelde Heer Simon van der Stell heeft met zonderbare toeſtemming en goedkeuring van den Commiſſaris-Generaal, den Heer Adriaan van Rhede, dog niet volkomen na deszelfs wil en mening, aan alle bovengemelde Colonien afzonderlyk toegeſtaan, dat voortaan ieder van dezelve eenen eigenen Raad en Overheid zoude hebben; en zoude die aan de Kaap den titel voeren van Burger-Raden of Burgermeeſters, en die op 't land dien van Heem-raden, welk woord ik niet anders als door Schepenen of welgebore mannen weet te verklaren; een ieder moeſt in de Colonie wonen, daar hy tot Heem-raad verkozen wierd, en door den Heer Gouverneur en deszelfs Raad beveſtigt worden.

De Burger-Raden aan de Kaap.

De Burger-Raden alhier aan de Kaap hadden hier mede geene vryheid, om een vrye Rechtbank te ſpannen, of eene afzonderlyke vergadering te beleggen, om dat aldaar de Raad van Juſtitie en alle andere voorbeſchrevene Collegien zaten, maar zy zouden in alle, behalven in den Raad van Policy worden ontfangen, in ieder van dezelve een gewoonlyke ſtem hebben, en aldus als verhevene en geëerde mannen aangemerkt worden; dog daarenboven met dit beding, dat zy by geene andere zaken zouden worden toegelaten, als die de burgers onder elkander, 't zy proceſſen of iets anders, betroffen, in welke gevallen zy in den Raad van Juſtitie de laagſte plaats bekleden en bygevolg de laatſte ſtem hebben zouden; in de andere Collegien echter, die altyd uit niet meer Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy als burgers beſtaan, zoude geen onderſcheid waargenomen nog hen gevergt worden, hene te gaan, als 'er zaken de Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy alleen betreffende, gedebatteert wierden.

Wanneer 't echter gebeurde, dat zy wegens d'een of d'andere zaak, de Maatſchappy alleen en afzonderlyk rakende, nodig zouden oordelen, een byzondere vergadering te beleggen, om die zaak in overweging te nemen, en middelen en wegen te vinden, om dezelve te helpen, zoo zoude hen zulks wel vry ſtaan, mids daar van aan den Edelen Heer Gouverneur verſlag te doen, en zonder deszelfs approbatie niets werkſtellig te maken.

Hebben weinig vryheid.

Dienvolgens hebben de Heren Burger-Raden aan deze Kaap weinig voorrechten, om dat de inwoners van deze gantſche Colonie, die echter tamelyk groot is, zoo als ik voorhene reeds bericht heb, meer in naam als in der daad onder hare jurisdictie behoren; 't welk nog meer blykt, om dat zy zelfs niet eens een afzonderlyk Raadhuis hebben, maar hunne ver-

vergaderingen in hunne eige huizen houden moeten; uit welk gebrek van Rechthuis ook dat ſpruit, dat zy geen afzonderlyke gevankenis hebben, om de misdadiger zoo wel Europeanen als ſlaven in te bewaren; maar de eerſte iets misdaan hebbende, worden door den Fiskaal in hechtenis gezet, en door den Raad van Juſtitie geſtraft; terwyl zy ontrent de ſlaven gehouden zyn, de misdaadt aan den Fiskaal bekent te maken; en denzelven, als 't geen Hoofd-misdaad is, te bidden, hen toe te laten, om dezelven door den Cipier in hechtenis te laten zetten, en vervolgens door de Caffers of Beulsknecht te laten ſtraffen; en dit verzoek aan hen toegeſtaan, hebben zy de vryheid, om dezelven lang of kort te laten zitten, als mede ſtreng of zacht te ſtraffen.

Het land en ſtad van deze Colonie is volkryk.

Zoo gering echter als de jurisdictie van de gemelde Burger-Raden is, zoo volkryk en wel bebouwt is in tegendeel 't land, van deze eigentlyk zoo genaamde Colonie van de Kaap de Goede Hoop; want men vind in dezelve niet alleen de voormaals gemelde Veſting nevens de ſchans aan den Waterplas, maar de Stad voor zich zelven is binnen den tyd van 60 jaren reeds ruim tot 200 fraaje huizen aangegroeit, waar in vele menſchen dagelyks uit en ingaan en leven. Zoo men de pragtige en hier en daar aan den Tafelberg verſtrooide Buiten-plaatzen wilde daar onder rekenen, zoude 't getal merkelyk groter zyn; die ook luſt heeſt, om het land, onder deze Colonie behorende, te doorwandelen, zal zekerlyk vele treffelyke en wel aangelegde Landgoederen en nog meer minder gebouwen aantreffen.

De inwoners alhier maken ook een zeer duidelyk en merkwaardig onderſcheid tuſſchen de veſting en de ſtad, aangezien zy onder alle Acten, bezegelde brieven, en andere ſtukken in de veſting opgeſtelt, 't zy dat dezelve aan de Heren Bewindhebbers der Voortreffelyke Maatſchappy na Holland of aan anderen gezonden worden, tekenen *in 't Kaſteel van de Goede Hoop*, dat is: in de veſting de Goede Hoop; doch wanneer zy iets diergelyks in de ſtad uitgevaardigt hebben, tekenen zy enkelyk: *Cabo de Goede Hoop*, dat is, in de Stad of aan de Kaap de Goede Hoop.

De Burger-raden regeren twee jaren.

Alle jaren zyn 'er drie van deze Burger-Raden in de regering, welke voornamelyk geëert worden, om dat zy mede zitting in den Raad van Juſtitie hebben; de overigen, welke nog leven, en geen opzicht meer over de Colonie en deszelfs jaarlykſche inkomſten hebben, worden doorgaans in andere Collegien als Vice-Preſidenten gebruikt, of ook wel t'eenemaal t'huis gelaten. Gelyk echter in alle andere minder Collegien binnen den tyd van twee jaren eene verandering voorvalt, en de ouden bedankt en nieuwen verkozen worden, zoo duurt de regering van deze Burger-Raden ook maar twee jaren; dog zoo dat 'er altyd een of twee nog een jaar daar in blyven, om de nieuwen van alles bericht te konnen geven, van dewelke de oudſte altyd Kasſier is, die de gelden der Colonie aan 't end van zyne regering aan den Edelen Heer Gouverneur verrekenen moet.

Hebben vryheid de ledige plaatzen te vervullen.

En zoo als alle andere mindere en veranderlyke Collegien de vryheid hebben, om in plaats van de geenen, die afgaan, eene benoeming van een dubbelt getal te maken, zoo geven deze Burger-Raden de nominatie om 't nieuw jaar insgelyks aan den Edelen Heer Gouverneur en den Raad van Juſtitie in geſchrifte over, en dezen nemen daar uit de genen, welke zy tot deze bediening of bequaam achten, of die hen om andere redenen behagen; deze verkozenen vaarden met 't nieuwe jaar de regering

gering aan, en nemen na gedane aankondiging, hare plaatzen in den Raad van Justitie zoo voort 't eerstemaal in.

Hebben voor hare moeite niets dan de eere.

Ik weet my echter niet meer dan eens te binnen te brengen, dat de gemelde Raad, of liever de Heer Gouverneur de overgegeve nominatie der nieuwe Burger-Raden t'eenemaal verworpen, eenen zodanigen verkozen heeft, die niet op de nominatie stont, zoo als hier na omstandiger zal worden gemeld; dog weet ik zeer wel, dat by 't verkiezen van deze nieuwe Raden juist niet op de veelheid der stemmen word gezien, maar dat 'er dikwyls een uitgekipt word, die maar eene enkelde stem heeft, aangezien de Heer Gouverneur enkelyk zegt, dat afzonderlyke, schoon alle menschen onbewuste redenen, hem daar toe hebben bewogen.

Gelyk eindelyk de Raadsleden in alle Collegien voor hunne moeite geene andere bezolding hebben, dan de blote eere en rang, zoo is 't ook ontrent de Burger-Raden, welke rang en eer nogtans klein en gering genoeg en met de moeite en tyd verzuim niet te vergelyken is; des niet tegenstaande zyn de meesten, voornamelyk de lieve vrouwtjes zeer daar mede in haar schik, en zouden de laatste liever eene wezentlyke staat dan de eere ontberen, als men haar de keure liet, terwyl zy dezelve niet dan in openbare vergaderingen, en byeenkomsten deelachtig konnen worden.

De oudste Burger-raad houd rekening.

Kort voorheen heb ik gemeld, dat de oudste Burger-Raad Kassier van de inkomsten dezer Colonie is, als mede rekening houd, de gelden aan zyne Amptgenoten verantwoord, en voor zyn afscheid uit de regering, een staat van zynen ontfangst en uitgave aan den Heer Gouverneur overgeven moet; dog doordien ik van de inkomsten zelf niet heb gemeld, zoo zal ik my tegenswoordig eenigzins klaarder en duidelyker verklaren, en den rechten grond ontdekken.

Te weten, de bovengemelde Heer Gouverneur Simon van der Stell heeft deze Colonie, of in deszelfs naam de Burger-Raden toegelaten, niet ver van deze Kaap in den naam van de Colonie eenen molen op te rechten, ten voordele van dezelve te laten bestieren, of aan eenen Molenaar voor een zekeren tyd te verpachten; dit laatste is nu werkstellig gemaakt, en heeft de Colonie of in deszelfs naam de oudste burger-Raad jaarlyks 1600 guldens aan pacht, mids dat de Molenaar den molen in eenen goeden staat houden, en alles repareren moet, zoo de schade geen hondert guldens beloopt.

Wie 't Burger-geld inzamelt.

Wyders heeft dezelve in hare naam en brengt in kas 't ordentlyk burger-geld, of de gelden, welke ieder burger schuldig is te betalen. Doordien zy zich zelf mogen taxeren, zoo bedraagt de zomma wel niet veel, aangezien de rykste niet meer dan 12 guldens, de middelmatigen na proportie, en de armsten ten minste 3 guldens jaarlyks betalen; des niet tegenstaande bedragen die gelden nog eene zomma van 4000 guldens. Dit burger-geld word doorgaans geheven onder den naam van Leeuwen of Tyger-geld, wyl de gewoonlyke premie, welke door de Voortreffelyke Maatschappy op 't doden en schieten van Leeuwen, Tygers en Wolven gezet is, van der burgeren aandeel moet betaalt worden.

Niet alleen moet deze premie van dit geld worden betaalt, maar de gene, die de gemene wegen repareert en maakt, waar over hy gehouden is, met de Burger-Raden eenen ordentlyken Contract te sluiten, ontfangt van dat geld 300 guldens; wyders worden van dat geld de gemene gebouwen, wegen en lanen onderhouden. De Secretaris van dit Collegie en deszelfs

deszelfs Bode ontfangen daar van ook jaarlyks hunne bezoldingen; zoo dat schoon 'er tamelyk veel inkomt, weinig in de Kas over blyft.

De vryheid der Burger-raden.

Het grootste voorrecht der meer gemelde Burger-Raden bestaat hier in, dat zy zonder iemand te vragen of kenisse te geven tot hunnen Secretaris en Boden uit de burgers konnen nemen, dien zy willen; die zelve magt hebben zy ook ontrent de Nachtwakers; deze laatsten echter worden niet zoo als de Secretaris en Bode uit de burgers-Kas betaalt, maar zy halen hare bezolding alle maanden op, of laten zulks voor een stuk geld door den gemelden Bode doen, en moet ieder huis haar elke reis een quart daalder geven, welke betaling dan tamelyk hoog loopt, niet tegenstaande dezelve onder haar vieren moet gedeelt worden.

Stellenbosch en Drakensteen hebben een Collegie.

En dit is 't geen ik nodig heb geacht, van de aangestelde Overheid der Colonie van de Kaap zelf te melden, en denk ik, dat de zaak ook duidelyk genoeg zal voorgedragen zyn; dog indien 'er nog iets mogt vergeten zyn, zoo zal ik 't by de volgende Colonien Stellenbosch en Drakensteen, als welke zoo als gemeld is, insgelyks met een eigen raads-Collegie voorzien en begunstigt zyn, by voegen. Dog ontrent deze beide Colonien acht ik niet nodig, ieder in 't byzonder voor te stellen, niet zoo zeer, om dat ze voor dezen reeds omstandig beschreven zyn, maar om dat ieder hare eigene Heemraden heeft, die echter allen t' zamen maar een Collegie uitmaken, hoewel zeer wel te vermoeden is, dat zy zich met ter tyd volkomen seperareren, en twee byzondere Collegien formeren, ook ieder hare zaken op zich zelven verrichten zullen.

Vryheid van 't Collegie der Heemraden.

Het zal echter ras blyken, dat aan dit Collegie der Heren Heemraden vry groter Voorrechten zyn toegestaan, als aan de Burger-Raden van de Kaap zelf, schoon dezen altyd den rang boven de anderen hebben; want vermids zy van 't hoogste gerecht van dit land ver afgelegen zyn, zoo als voor dezen reeds gemeld is, zoo behoorden zy eene byzondere raadsvergadering te hebben, om zaken van weinig belang, en die niet meer dan 150 guldens bedragen, uit te wyzen.

Dit alles geschied onder opzicht van een Landdrost, die een Bediende van de Voortreffelyke Maatschappy is; waar van den eersten, meergemelde Commissaris-Generaal van Rhede aangestelt, en met eene fraaje instructie verzien heeft, welke ik niet alleen in 't origineel, maar ook in Copy dagelyks gezien en gelezen heb, zoo lang als ik hier als Secretaris van beide Colonien geweest ben. Wanneer 'er echter partyen met de uitspraak niet voldaan zyn, zoo mogen zy binnen eenen zekeren tyd, na dat zy 10 ryksdaalders aan den Raad van Justitie hebben betaalt, aan dien Raad appelleren; en zoo partyen zich om eene zaak, die meer dan 150 guldens bedraagt, in een proces wilden inlaten, moeten zy ten eersten aan den Raad van Justitie worden gewezen.

Behalven deze treffelyke voorrechten, welke de Burger-Raden, zoo als gehoort is, in genen dele hebben, hebben zy deze, dat zy alle zwarte slaven, die by hunne Heren baldadigheden plegen, of zelfs weglopen, aan een paal door den gewoonlyken knecht van 't gerecht na verdienste mogen laten straffen, zonder dat zy iemand daar van hoeven kennisse te geven; daarenboven is in 't dorp Stellenbosch een fraai Rechthuis, waar in de Landdrost woont, en waar in hare raadvergaderingen gehouden worden, zoo als eertyds reeds bericht is. Naast 't Rechthuis is een gevankenis, waar

in alle gevangenen, zy mogen zyn, wie zy willen, bewaart konnen worden, tot dat zy of aan de Kaap of hier hunne ſtraffe ontfangen, welk alles den Burger-Raden aan de Kaap andermaal ontbreekt.

Johannes Mulder eerſte Landdroſt.

De kort voorheen gemelde Landdroſt is altyd Preſident van 't gecombineerde Collegie der Heemraden van Stellenboſch en Drakenſteen, buiten welkers kenniſſe in dit Collegie niets geſchieden kan nog mag. De eerſte, welke de Heer Commiſſaris-Generaal van Rhede zelf heeft aangeſtelt, is de H. Jan Mulder geweeſt, een man waar van met waarheid mag worden gezegt, dat hy oprecht, getrouw en zonder eigenbaat 't waarachtig belang der Voortreffelyke Maatſchappy als mede dat der Colonien gezocht, bevordert, en zyn ampt altyd getrouwlyk verricht heeft; en ſchoon hy niet geleert was, zoo hoefde hy voor weinig regenten, die geleert zyn willen, te wyken.

Zyn wys gedrag.

Hier in behoef ik my maar op zyne bedieningen te beroepen, aangezien hy 't ampt van Ouderling verſcheidemalen, en dat als Landdroſt tweemalen met groten lof en vergenoegen van alle menſchen waargenomen heeft; zyne andere wetenſchappen, waar in zyn verſtand uitmunt, zyne curieuſe ſpeculatien en vele andere zaken meer, betuigen de werken met ter daad, die op zyne hier voor beſchrevene Hofſtede zyn, zoo dat men licht kan denken, waarom hy twee verſcheidemalen tot Landdroſt verkozen, en ook tweemalen, namelyk eens van den Heer Simon van der Stell, en eens van den Heer Willem Helot op eene liſtige wyze vervolgt en ſmadelyk afgezet is.

Ik hebbe raadzaam geoordeelt, de namen van alle de gewezene Landdroſten op te noemen: Van dezelven zyn 'er tot op myn vertrek acht geweeſt, waar van zoo als gezegt is, Jan Mulder de eerſte was. Hem volgde in deze fonctie Cornelis Pieterszoon Linnus; de derde is geweeſt Michiel Ditmar; de vierde, Pieter Robbertszoon, die zich om zekere redenen zelf afgedankt heeft, en als nog op zyn Landgoed over Stellenboſch onthoud; de vyfde is geweeſt Jan Starrenberg, een zeer bequaam man tot deze bediening, dog hy heeft zich door zyne driften zoo ver laten vervoeren, dat de Heren Bewindhebbers der Voortreffelyke Maatſchappy hem in 't jaar 1706. afgezet en na Holland ontboden hebben; na dat reeds deszelfs Subſtitut N. Montanus na Ceylon was gezonden, om dat hy de boeren niet wilde helpen vervolgen, quellen en vatten; hem volgde Samuel Martinus de Meurs, een menſch, die op eene wonderbare wys gemetamorphoſeert, en van een matroos, een zoldaat, daar na een Landdiender, wyders ſubſtitut Landdroſt, en eindelyk, na dat hy met de zuſter van den Heer Hendrik Beek, prediker op Stellenboſch, getrouwt was, Landdroſt geworden is. Na deszelfs dood is wederom de eerſte Jan Mulder daar toe bevordert, dien de Heer Helot niet na zyn ſmaak vond, en derhalven weder afzette; de laatſte is eindelyk geweeſt, de eenige en als nog zeer jonge zoon van den overledenen Fiskaal Jan Bleſius, Dominicus Bleſius genaamt, die dat ampt bezwaarlyk na behoren zal konnen waarnemen, wyl hy naauwlyks 22 jaren oud en niet geoeffent is.

Zeldzaam noodlot van een Matroos.

Wat verder van 't Collegie der Heemraden te merken.

Behalven de Landdroſt, die zoo als gemeld, altyd Preſident van dit Collegie is, zitten verder 4 Stellenboſſche en 4 Drakenſteenſche Heemraden daar in, welke allen burgers en inwoners van deze Colonien zyn, en ook behalven den gemelden Landdroſt en den Secretaris, geene Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy ordentlyk admitteren. De Oudſte

Stel-

Stellenbossche Raad is altyd Vice-president van dit Collegie, welken rang zy hebben, om dat zy de oudste Colonie op 't platte land uitmaken, en daarenboven 't Rechthuis in hun land hebben; en gelyk alle andere minder Collegien alle twee jaren verwisselt worden, zoo gaat het dit ook, en behoud de Vice-President deze waardigheid niet langer als een jaar, ten ware hy op nieuw verkozen wierd.

Alle 14. dagen houden zy bestendig op maandag haar ordinaris Rechtdag, wanneer zy doorgaans van 9 tot 1. uur en langer zitten, na dat 'er veel zaken voorvallen, en worden alle partyen, waar van 'er dikwyls zeer veel zyn, niet alleen gehoort, en gevonnist, welk vonnis hen door den Secretaris word voorgelezen, maar naderhand worden ook zodanige besluiten genomen, die den welstand der Colonien helpen bevorderen, dog in genen delen tegen 't ware belang der Voortreffelyke Maatschappy stryden.

De Heren Heemraden genieten, zoo als alle de andere Collegien, ook niets voor hunne moeite, als de blote eere, die tog jegens de grote moeite gantsch niet te vergelyken is, ten zy dezelve door den Heer President of den Heer Gouverneur gecommitteert worden, in welk geval de party, die onrecht heeft, zoo wel ieder Heemraad als den Secretaris dagelyks 2 ryksdaalders betalen moet, en ontfangt deze laatste nog een ryksdaalder meer, om dat hy 't geen de Heemraden gezien en waar bevonden hebben, ten papiere brengen, en nevens hen tekenen moet.

De bezolding van den Bode van dit Collegie.

Daarentegen trekt de Bode van dit Collegie, die of een burger en vryman, of een geleende Dienaar der voortreffelyke Maatschappy is, welkers gagie by de gemelde Compagnie stil staat, zoo lang als hy in dezen dienst is, jaarlyks uit deszelfs Kas 160 guldens; daarenboven heeft hy vele voordelen, door 't dagvaarden van partyen, en by eene Commissie insgelyks daags 1. ryksdaalder, waar van hy zeer wel leven en zelfs iets overhouden kan, zoo hy eenigzins wys op zyne zaken stelt.

Gelyk echter deze beide Colonien ieder hare byzondere Heemraden hebben, die zamen een Collegie van 8. perzonen uitmaken, waar van de Landdrost de negende en de Secretaris de tiende perzoon is, die ook eenpariglyk 't belang der ingezetenen en den welstand van 't land behertigen, zoo hebben zy ook maar eene gemene Kas, aangezien de gelden, die aan deze Colonien door den H. Gouverneur Simon van der Stell, geoorlooft zyn te heffen, en hen aldus van rechtswegen toekomen, in byzyn van twee Gecommitteerde Heemraden uit 't gecombineert Collegie en den Secretaris, die boekhouden moet, ontfangen worden.

Zoo dra als deze gelden ontfangen zyn, worden zy een Kassier ter hand gestelt, die een Heemraad van de Stellenbossche Colonie zyn en daar in wonen moet, om dat hy dezelve zoo voort moet aannemen; en dit alles doet hy een jaar lang, zonder eenig voordeel; daarenboven moet hy alle de genen betalen, die een briefje, van den Landdrost en twee Heemraden getekent, tonen en waar in gespecificeert is, dat zy iets voor de Colonie hebben gewrocht; hy moet ook deze briefjes bewaren, ten einde hy zich, als Kas-rekening van hem geëischt word, daar mede zoude konnen verantwoorden.

De Kassier moet jaarlyks rekening doen.

Die Kas-rekening moet de Kassier jaarlyks voor 't gantsche Collegie afleggen, en 't overschot van de penningen zynen opvolger overleveren, ten einde dezelve zoo voort by 't aanvaarden van zyn ampt in staat zy, de bovengemelde

de nodige betalingen te doen; dog door dien de meeſte Heemraden weinig van 't opmaken van rekeningen weten, zoo is de Secretaris amptshalven verplicht, om dezelve in order te brengen, en twee afſchriften daar van te maken, te weten een rekening, om te worden geregiſtreert, en eene om insgelyksgetekent, aan den Heer Gouverneur overgegeven te worden.

De penningen echter, welke de Colonien mogen heffen, worden meeſt van de paarden, oſſen, koejen, en ſchapen zamen gebragt, zoo dat van een paard, os, koe, enz. van ieder jaarlyks maar een ſtuyver, en van ieder 100 ſchapen een gulde betaalt word; door dien nu echter de gantſche zomma jaarlyks 3 à 4 duizend guldens bedraagt, zoo is licht af te nemen, dat 't hier aan 't gemelde vee niet ontbreekt, maar dat 'er eene grote menigte van 't zelve zyn moet.

Ider Colonie heeft eene watermole, welke zy verpacht.

Behalven deze inkomſten, welke in eene gemene kas gebragt worden, heeft ieder Colonie eenen Watermolen, welken zy verpachten of verhuuren; de laatſte wyze is in den aanvang lang geprobeert, dog jegenswoordig wyl men zag, dat de Colonien daar van weinig voordeel hadden, t'eenemaal afgeraakt, aangezien die molens van jaar tot jaar door den Landdroſt en de Heren Heemraden aan zekere Molenaars, die voor de pacht twee genoegzame borgen moeten ſtellen, worden verpacht.

Wat dezelve jaarlyks aan pacht doen.

Deze pachten bedragen jaarlyks van ieder molen ontrent 15 of 1600 guldens, welke ook net betaalt moeten worden, zoo dat ieder Colonie haar gezet aandeel daar van bekomt; want ſchoon ik hier boven gezegt heb, dat de Colonie van Stellenboſch de grote of algemene Kas heeft, en de aan hen gewezene arbeiders, zoo als ook 't aandeel van 't Leeuwen en Tygers-geld betaalt, zoo is daar door echter niet verſtaan, dat de Colonie van Drakenſteen gantſch geen geld ontfangt, geene eigene kas heeft, en niets geniet, maar zulks is enkelyk geſchied, om een onderſcheid tuſſchen de grote en kleine kas te maken, waar van de eerſte op Stellenboſch en de laatſte op Drakenſteen is; derhalven is de Secretaris ook gehouden, dezen Kaſſier zyne kas-rekening op te maken, zoo als reeds gemeld is, en ontfangt deze Kaſſier afzonderlyk de pacht van den molen zyner Colonie, welke hy ook verantwoorden moet.

Van alle inkomſten nu worden de gemene gebouwen, als 't Rechthuis, 't Gevangenhuis, enz. onderhouden; de molens verbetert, zoo de reparatie over de 100 guldens bedraagt; de Gerechts-dienaars jaarlyks 300 guldens betaalt, en alle de genen, die arbeidsloon te eiſchen hebben, te vrede geſtelt; daar van word ook 't aandeel van 't Leeuwen, Tyger of Wolven-geld genomen, en de genen, die 't verdient hebben, ter hand geſtelt.

Wat de Compagnie wegens de wilde dieren voor een ſchikking gemaakt heeft.

Ik vinde my genoodzaakt, om van dit laatſte eene kleine verklaring te geven, wyl men miſſchien de zaak anders niet verſtaan zoude; derhalven zeg ik, dat zoo voort by de bezitneming van dit land, en oprechting der Colonie, in dezelve een beſluit is genomen, om de menigvuldige Leeuwen, Tygers, en Wolven als hoogſt nadelige dieren te keer te gaan; ten einde echter een ieder aangemoedigt worde, om dezelve 't leven te beroven, zoo heeft de voortreffelyke Maatſchappy uit eene grote edelmoedigheid een premie daar op geſtelt, waar van zy beloofde de gerechte helft uit hare kas te betalen, mids dat de huid, waar aan de klaauwen en de kop blyven moeſten, altyd aan den Heer Gouverneur zelf getoont of aan den Land-droſt de plaats en tyd gezegt moeſten worden, waar en wanneer dat dier gevelt was, ten einde de daders van 't zelve, nevens

vens de Heeemraden en de huid, als zoo vele getuigen zouden konnen verstrekken, en alle bedrog voorkomen.

Deze omzichtigheid wierd gebruikt, om dat vele ingezetenen zoo doorslepen waren, dat zy diergelyke huiden van de Hottentotten voor een stuk tabak ruilden; dezelve naderhand, wyl ze met pylen of rackum-stokken gedood waren, op de doorboorde plaats met een kogel doorschoten, en dezelve alsdan aan den Heer Gouverneur bragten, in hoope van de premie t'ontfangen; dog zoo dra men dit bedrog merkte, heeft men bevolen, dat de kop en de klaauwen aan de huid moesten gelaten worden, welke de Hottentotten doorgaans affnyden, en nevens 't ander vleesch koken en eeten.

Hoe hoog die premie is.

De premie bedraagt een schoon stuk geld, na mate van de dieren zelf; want die een Leeuw velt, ontfangt 54 guldens, als hy de huid brengt; voor 't doden van een Tyger heeft men 30 guldens, en voor een Wolf, 't zy een gemene Wolf of een Tyger-wolf 9 guldens. Doordien nu jaarlyks een tamelyk getal van deze dieren van kant worden geholpen, zoo moeten de Voortreffelyke Maatschappy en de Colonien beide jaarlyks eene aanzienlyke zomma betalen, om de genen, die diergelyke dieren omgebragt hebben, te voldoen.

Hoe ieders vermogen nagegaan word.

Men zoude wel konnen vragen, op wat wys de Colonien weten, hoe veel een ieder aan schapen, ossen, koejen, paarden, enz. bezit? Ik zal daar op zoo voort antwoorden, en de zaak uit den grond verhalen. De voortreffelyke Maatschappy heeft namelyk de loffelyke gewoonte ingevoert, dat zy alle jaren tegen nieuw jaar twee van hare Bedienden, door den Heer Gouverneur laat committeren, welke niet alleen aan de Kaap zelf, in byzyn van twee Burger-Raden, maar ook alomme op 't platte land met den Landdrost en twee Heemraden de ronde doen, en van ieder in 't byzonder opnemen, hoe veel kinderen, slaven, geweer, ossen, koejen, kalveren, varkens, paarden, schapen, enz. hy bezit? hoe veel koorn hy gezaait heeft, en weder denkt op te leggen? als mede hoe veel hy daar in 't koorn-Magazyn van de voortreffelyke Maatschappy zoude konnen leveren? 't welk men hier een generale opneming heet, en tegen 't nieuwe-jaar verricht word, om dat om dien tyd, zoo als reeds elders bericht is, 't koorn gedorscht word.

Wyl echter deze opneming, voornamelyk op 't platte land, daar de huizen zeer ver van malkanderen staan, veel tyd zoude wegnemen, zoo zy die vragen aan alle huizen moesten doen, zoo heeft men goed gevonden, dat men aan de Kaap de Bode van de Burger-Raden en op 't land een diender van den Land-drost, de menschen op den vastgestelden dag aan 't een of 't ander bequaam boerenhuis vooraf laat dagvaarden, ten einde de Gecommitteerden daar na te eerder zouden gedaan hebben; twee Burger-Raden, of de Land-drost en twee Heemraden moeten daar by zyn, om dat zy de menschen en hun vermogen best kennen, en derhalven vele beletten, dat zy nog de Voortreffelyke Maatschappy nog de Colonien benadelen.

't Geen nu ieder burger of boer op deze vragen antwoord, schryven deze Heren Gecommitteerden ordentlyk op, en nemen 't met zich na huis, alwaar zy hun regiſter in 't net schryven, en 't den Gouverneur overgeven, die het in den Raad van Policy getoont hebbende, den Secretaris van dat Collegie ter hand stelt, met bevel, om een uittrekzel daar van te maken, en 't aan 't

Collegie der Colonien, dat is, den Land-droſt en de Heren Heemraden te zenden, ten einde zy zouden weten, hoe veel zy van een ieder aan ſchapen, oſſen, koejen en paarden-geld te eiſſchen hebben. De gehele opneming kan binnen den tyd van 14 dagen worden verricht.

Wanneer ik Secretaris was, namelyk in den jare 1712. hebben deze Gecommiteerden bevel bekomen, om van de genen, welke de Voortreffelyke Compagnie op de been had geholpen, te vernemen, wanneer zy de geleende penningen weder betalen wilden; en wyl de Land-droſt reeds afzonderlyk order had, om de Heren Gecommitteerden in deze zaak by te ſtaan, zoo wierd den genen, die nog ſchuldig waren, aangezegt, jaarlyks iets af te leggen, ten einde de voortreffelyke Maatſchappy eindelyk te vrede geſtelt en zy van manen bevryd zouden worden.

Doordien nu de meeſte zich bereid toonden, om van 't achterſtallig kapitaal dat een zomma van 45000. guldens beliep, dat zelve jaar nog iets te betalen, zoo wierd zulks niet alleen aangetekent, maar de Land-droſt gaf hen ter zelver tyd te verſtaan, dat hy by 't contrarie geval genoodzaakt zoude zyn, de ſtrengheid te gebruiken, en de nalatigen met executie te vervolgen; dog daar over zyn verder gene klagten gevallen, en zal dit kapitaal binnen den tyd van weinig jaren geheel afgelegt zyn, zoo verder daar mede voortgevaren, en't belang van de Voortreffelyke Maatſchappy gezocht word; daar zyn 'er wel eenige weinigen, die reeds overledeen of weggelopen zyn, waar aan de Voortreffelyke Maatſchappy een kleine ſchade lyd, dog by anderen kan ze geen nadeel lyden, te meer om dat zy zachte middelen gebruikt, en niet alles gelyk eiſcht, maar gaarn ziet, dat deze hare opgetrokkene kinderen in eenen goeden ſtaat blyven.

En hier mede is nu 't nodige van de Overheid der Colonien van Stellenboſch en Drakenſteen gemeld, die zoo als tot nu aangetoont is, veel meer voorrechten hebben, dan de Colonie van de Kaap of de Burger-Raden zelf, waar in de ſtaatkunde van den Heer Gouverneur Simon van der Stell uitmunt. Dat echter de Colonie van Waveren, waar van voor dezen ook gewag is gemaakt, nog met gene Overheid verzien is, maar nog onder Stellenboſch behoort, is niet te verwonderen, om dat zy nog zeer jong, en bygevolg niet heel veel bewoont is; ondertuſſchen heeft zeker burger genaamt N. Kutſchen, met toeſtemming van den Heer Willem Adriaan van der Stell, een molen aldaar opgerecht, waar van hy zoo lang als hy leefde, niets hoefde te geven, ſchoon hy voor velen maalde; na deszelfs dood echter, wanneer de goederen verkoft wierden, is de koper daar van verplicht, om zoo hy voor vreemden wilde malen, jaarlyks 100 guldens in de Drakenſteenſche kas te betalen, welke zomma de Kaſſier aldaar ook te verrekenen heeft.

Waarom de Colonie van Waveren nog gene Overheid heeft.

Na dat nu aldus 't Collegie der burger-en heemraden beſchreven is, zoo is als nog overig dat van den Burger-Krygsraad, 't welk insgelyks in twee partyen verdeelt is: te weten, de Colonie aan de Kaap en die van Stellenboſch en Drakenſteen hebben ieder hunne byzondere Officiers en Raden. Doordien echter beiderlei krygsraden in weinig zaken van elkander verſchelen, zoo vind ik raadzaam, om maar een Collegie te beſchryven, en hier en daar 't onderſcheid aan te merken, ten einde ik niet genoodzaakt worde eene zaak twee malen te melden.

Wat van 't Collegie van den Burger-Krygsraad te merken.

Dienvolgens heeft de dikwyls gemelde Heer Gouverneur Simon van

van der Stell de aanwassende en dagelyks toenemende burgers, zoo als ook de boeren op 't platte land in zekere Compagnien te voet en te paard verdeelt, dezelve vaandels en standaarden gegeven, als mede ieder Compagnie hare eigene van hem verkorene Opper-Officiers toegevoegt, met magt en gezag, om in strydige krygszaken, en als 'er eenige onwilligen of nalatigen zouden zyn, eene vergadering te beleggen, en onder eenen president, die altyd een gequalificeerde Bediende der voortreffelyke Maatschappy en een Lid van den Rad van Policy zyn zoude, over dezelve oordeel te vellen.

Uit hoe veel perzonen deze Krygsraad in ieder Collegie bestaat.

Deze krygsraad, waar van 't eene Collegie aan de Kaap, en 't ander op Stellenbosch vergadert, bestaat zoo wel hier als op Stellenbosch en Drakensteen uit 11. perzonen, onder dewelken altyd de president een bediende van de gemelde roemruchtige Maatschappy en alhier te gelyk Kapitein van de bezetting is, en eeuwig blyft; op Stellenbosch echter bekleed de regerende Land-drost altyd de presidents plaats; de overige Leden zyn overal de 6 Opper-Officiers van de drie Compagnien, welke zoo wel hier als op 't platte land opgerecht zyn, en eindelyk de Secretaris, die alhier een burger en op Stellenbosch een Bediende der gemelde Maatschappy of die gene is, die te gelyk 't Heemraads-Collegie bedient, zoo als ook de eerste den Burger-raad assisteert.

Hoe ze elkander volgen.

Onder deze gemelde Burgers-Officiers hebben verder de beide Ritmeesters alhier en op Stellenbosch den rang, dat zy altyd Vice-president zyn, als zy eenen krygsraad houden. De andere Hoofdluiden daarentegen zitten na den ouderdom van hare verkregene waardigheid, zonder op eenige andere burgerlyke by-ampten te letten; ontrent de Luitenants, Cornets, en Vaandragers word dezelve order gehouden, mids dat de ruitery overal den rang heeft. Merkwaardig is 't, dat de Secretaris alhier van beide Collegien zoo veel bezolding niet heeft, dat hy fatsoenlyk leven kan, ten ware hy andere ampten daar by heeft; waarentegen de Stellenbossche en Drakensteensche rykelyk bestaan kan.

De Bode van dit Collegie is op beide plaatzen dezelve, welke de Burger en Heemraden met eenen dient, waar by dan de Bode van den Burgerraad andermaal minder voordelen heeft dan die van den Heemraad; want schoon de leden van dit Collegie even zoo weinig bezolding hebben, als de Burger- en Heemraden, zoo hebben zy echter hunne Boden iets uit hunne kas toegelegt, hoewel de Stellenbossche veel meer als de Kaapsche; wyl zoo wel de Stellenbossche Secretaris als de Bode uit deze kas eene jaarlyksche vereering ontfangen, die juist niet te verwerpen, of gering te achten is, zoo als kort hier na zal worden gemeld.

Deze Krygsraad word niet verandert.

Deze Krygsraad word niet verandert, zoo als de voorgaande Collegien, maar zoo lang als een Officier leeft, zoo lang heeft hy zitting in den zelven; en hoe hoger hy klimt, hoe aanzienlyker hy word, en hoe meerder hy boven anderen uitsteekt. Zoo echter een van dezelven komt te sterven, verkiest deze Krygsraad den geen, die in rang onder zyne Compagnie volgt, maar de ledige plaats vervult hy met iemand uit die Compagnie voor zoo verre, als de Edele Heer Gouverneur den zelven goedkeurt, en beveelt de gantsche Compagnie voor te stellen.

In den jare 1706. echter is het gebeurt, dat de toen regerende Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, buiten weten van dit Collegie, en goedkeuring

van

van den Raad van Policy, de meeste Officiers bedankt en zodanige aangestelt heeft, die nog den Compagnien, nog iemand anders behaagden, zoo als daar van in 't vervolg wydlopiger zal worden gehandelt.

Wanneer onder de Compagnien iets voorvalt, dat of tegen de gegevene orders stryd, of dat d'een of d'ander uit nalatigheid of moedwil iets bedryft, zoo heeft deze Krygsraad de vrye magt, de overtreder en moedwilligen met geldboetens, dog niet met andere militaire straffen te kastyden. Deze boete is niet ten voordele van de Krygsraden, zoo als men misschien denken zoude, maar dezelve word aan de kassier van de krygsraad ter hand gestelt, die dezelve verantwoorden moet. En doordien dit eene lastige bediening zonder eenig voordeel is, zoo heeft dezelve ook niemand gaarn langer dan twee jaren willen waarnemen, ten ware hy op nieuw daar toe verkozen wierd.

Van deze gemelde geldboetens als de eenige bron en toevloed der gantsche krygskas, worden hooftzakelyk alle onkosten betaalt, welke de Krygsraad dragen moet, en in nieuwe trommels, wagens en paarden bestaan, als 'er met de Hottentotten iets te doen is, of weggelopene slaven weder ingehaalt en opgezocht moeten worden; wanneer echter dit geld niet toereikende is, zoo neemt men zynen toevlucht tot de burger-kas welke dan geven moet, 't geen'er te kort komt, schoon zy wel weet, dat zy niets weerom krygt. Dit geschied alhier veel meer als op Stellenbosch, waar van men echter geene byzondere redenen kan geven, ten ware men wilde zeggen, dat de Officiers alhier veel zachter zyn, dan die op Stellenbosch. Merkwaardig is daarenboven, dat de Secretaris en de Bode, schoon zy van de partyen hunne beloning ontfangen, als zy binnen staan moeten, nogtans uit deze Krygskas jaarlyks eene vereering bekomen, te weten de eerste 138. gulden en de twede 75. gulden; welke goedheid gantsch niet te verpruilen, maar met dank aan te nemen en t'erkennen is.

De Burgers alhier moeten 's nachts waken.

Dat ik echter de Krygsraden alhier van oogluiking beschuldige, daar toe geeft my aanleiding, om dat ik weet, dat de burgers by nacht waken moeten, 't welke de Stellenbossche en Drakensteensche Compagnien niet behoeven te doen, ten ware de Edele Heer Gouverneur zich in hunne Colonien bevind, 't welk echter zeer zelden geschied; want doordien zy alle avonden 't Woord by den Heer Gouverneur moeten halen, als mede een van de Opper-Officiers de wacht by nacht visiteren moet, en eindelyk de burgers allen zelf de wachten in perzoon niet waarnemen, maar ze aan anderen voor 't gantsche jaar besteden, deze echter niet altyd acht geven, wanneer zy voor dees of geen waken moeten, en dezelve ook wel voorbedachtelyk overslaan, of wegens dronkenschap niet in staat zyn, om dezelve na behoren waar te nemen, zo moesten immers onbetwistbaar meer geld boeten betaalt worden, zoo men niet eene dwaze zachtheid en gantschelyke stilzwygentheid liet plaats vinden; doordien my echter niet onbewust is, dat de Opper-Officiers zelve, niettegenstaande men hen 't Woord geven moet, zeer zelden de moeite nemen, om de gemelde wacht te visiteren, zoo kan 't ook wel aan hare nalatigheid schelen, en hy zoude dwaas zyn, die zich zelven aanklaagde en in straffe bragt.

Wat de burgers van de wacht afschrikt.

Dat echter niet alle burgers hare eigene wachten zelf waarnemen, geschied niet, om dat zommigen zich hoger achten, dan de anderen; maar 't slecht bouwvallig wachthuis schrikt velen af, eene gantsche nagt met lyf en levens

gevaar daar in te blyven; hier in zyn nog de burgers nog de krygsraden te beschuldigen, als welke zeer gaarn een nieuw, groter en gemakkelyker zouden laten bouwen, ten ware zy zoo veel zwarigheden ontmoeten ontrent 't leggen van 't fondament, hout, kalk en andere bouw-materialen; aangezien hier door de meeste baldadigheden en aanstotelykheden, door de huurlingen op de wacht gepleegt, uit den weg geruimt en voorgekomen zouden worden.

De Burgers arbeiden te vergeefs, om een Stadt en Wachthuis te bekomen.

In den jare 1708. is by den Heer Gouverneur Generaal, Jan van Hoorn, die om zekere redenen door de Heren Bewindhebbers der Voortreffelyke Maatschappy t'huis ontboden, en hier van Batavia als Commissaris aangekomen was, een verzoek gedaan, en een ledig erf, den gewezenen Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell als nog toebehorende, geschonken, dog wyl de gemelde Heer van Hoorn den aanhangers van den Heer van der Stell zyne ooren te veel leende, welke dit ledig erf, dat hy zich zelf geeigend, dog nu weder verlaten had, waar door het de Voortreffelyke Maatschappy weder toebehoorde, gaarn in een groot stuk geld verandert, of hoog aan den man gebragt hadden, zoo baden zy, dat hy zyn eerstgegeven woord, achtervolgens 't Welk hy als Commissaris dit gemeld erf aan de burgers tot een Raad en Wachthuis vereert had, weder intrekken en zeggen zoude, dat het den burgers niet konde gegeven worden, ten ware zy 1000 ryksdaalders betaalden aan de genen, die van den Heer van der Stell volmagt hadden, om het te verkopen.

Over deze onverwachte resolutie, welke heel anders als de vorige in de ooren der burgers klonk, waren zy ten hoogsten gevoelig, aangezien zy de goedheid der Voortreffelyke Maatschappy ter herten namen, en gade sloegen; dat dezelve gewoon was, en tot nu altyd pryswaardig gecontinueert had, alle landeryen, zelfs 60 morgen te gelyk aan een burger of ander ingezetenen te vereeren; behalven dat zy door den koop van dit erf alleen hare kas uitgeput zouden hebben, zonder te weten waar zy geld tot de nodige bouwmaterialen, als mede voor de handwerksluiden en Handlangers van daan zouden halen, zoo geraakte 't gantsche werk in duigen, en moeten zy tot dezer uure, zich met haar oud bouwvallig wachthuis behelpen, en derven als nog om geen Raadhuis denken.

Wat van de jaarlyksche monstering op Stellenbosch te merken.

Alle jaren worden de drie Compagnien op den 15. October, als om welken tyd de dagen lang en heet genoeg zyn, op Stellenbosch gemonstert, in by zyn van twee Gedeputeerden, welke de Raad van Policy, of liever de Edele Heer Gouverneur zend, en doorgaans een of beide uit dat Collegie verkiest, om acht te geven, dat alles ordentlyk en na behoren toegaat.

Wanneer en hoe ze aan de Kaap geschied.

Alhier aan de Kaap geschied de monstering den 15. November en aldus een maand later, op dezelve wys als ontrent de Compagnien op Stellenbosch, waar van 'er insgelyks drie zyn. Het eenig onderscheid bestaat hier in, dat niet zoo wel Gedeputeerden als de Edele Heer Gouverneur zelf met alle zyne Raden dezelve bywoont, en over de burgers de revu doet, zoo lang als ze in de wapenen zyn; wanneer zy echter eens de monstering gepasseert hebben, en de Edele Heer Gouverneur zich wederom na zyne Vesting begeven heeft, zoo word de poort van dezelve achter hem gesloten, en de bezetting ten dele op de walle gecommandeert, en 't overige gedeelte ontfangt bevel, om voor de woning van den gemelden Heer Gouverneur te staan.

Midlerwyl rukken de gemelde drie Compagnien burgers voor de vesting, en aldaar na behore in ryen en gelederen geschaart zynde, schiet de Compagnie Ruiters de eerste salvo, welke met een kanon-schoot uit de vesting bedankt word; vervolgens doen de twee andere Compagnien te voet ieder na hunnen rang 't zelve, en worden insgelyks met een kanonschoot bedankt; hier op doet de ruitery zulks ten twedenmale, en eindelyk ten derdenmale, welke de twee Compagnien te voet volgen, en worden zy elke reis met een kanon-schoot bedankt.

Zoo dra als deze drie Compagnien weder aftrekken, worden verscheide stukken in de vesting gelost, de poort weder geopent, en is de gantsche monstering daar mede geëindigt, behalven dat de Edele Heer Gouverneur alle Opper-Officiers der 3. Compagnien dien middag onthaalt, en bestelt, wat hy ten besten der Compagnien nodig acht. Staat aan te merken, dat de Voortreffelyke Maatschappy eer en alvorens deze monstering zal geschieden, altyd zoo veel vaatjes buskruid uit haar kruidmagazyn voor niet met al laat geven, als 'er Compagnien zyn, als mede zoo veel vuursteenen, dat een ieder verscheide van dezelve heeft.

Hoe't voor dezen met de monstering gegaan is.

Voor dezen was by deze monstering nog eene loffelyke gewoonte, welke zoo wel ouden als jongen aanzette, om zich in de wapenen te oeffenen; want wanneer de monstering gedaan was, schoten de ruiters en de zoldaten na 't wit en na den papegaai, die op een staak stond; de ruiters die met eenen vollen ren na 't wit moesten schieten, hadden geen zeer vasten schoot, zoo dat zy zich eerst ter dege moesten oeffenen, zoo zy de premien hebben wilden, en heb ik gezien, dat zommigen in 't jaar 1705., in welk jaar zulks laatst is geschied, zoo geoeffent waren, dat zy zelfs in den vollen ren hunnen weggeworpen hoed weder opnamen, en nevens 't paard zoo diep overhelden, dat zy den gemelden hoed krygen, en nogtans na 't wit schieten konden.

't Vermaak van de Ruiters.

't Vermaak van de twee Compagnien te voet.

De twee andere Compagnien te voet hadden eenen yzeren papegaai, die met eene dikke yzere pen zodanig vast op een staak stond, dat 'er veel schoten gedaan wierden, zonder dat hy zich beweegde, om dat zy op een zekere wydte na denzelven schieten moesten; want schoon zommigen hem raakten, zoo ging de schoot of door de vleugels of door een ander lid van zyn hol lichaam, weinigen troffen zyn hert, en nog minder de pen of den spyker, daar hy mede vast gemaakt was; die dezelve raakte, en hem van boven neer schoot, wierd van de anderen als Koning gegroet; ontfing niet alleen de premie, welke de Voortreffelyke Maatschappy daar op had gezet, maar ook alles dat een ieder van de Compagnie of een vreemdeling ingezet had, welke laatste voor ieder schoot eens zoo veel moesten inzetten, als iemand uit de Compagnie, zoo zy anders toegelaten en des Konings eere genieten en zich 't geluk deelachtig maken wilden.

Premie voor de geenen die den Papegaai afschieten.

Zoo dra nu iemand den papegaai van den staak had geschoten, wierd hy als Koning van de Schutters gegroet, en alle aanwezenden zoo wel Officiers als andere aanzienlyke Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, en de Gouverneur zelf, zoo hy tegenwoordig was, verzelden hem na zyn huis, en gaven hem 't ingelegde geld nevens de premie van 30 ryksdaalders, welke de Voortreffelyke Maatschappy uit hare Kas liet geven. Ten einde echter deze nieuwe Koning zyne mildheid ook zoude konnen tonen, zoo was hy gehouden, om alle de genen, die hem t'huis hadden gebragt, voor dit geld en de genotene eere treffelyk t'onthalen, en duur-

duurden deze vrolykheden doorgaans drie dagen, na 't getal der Compagnien, welker Officiers elkander insgelyks onthaalden, en doorgaans den Heer Gouverneur afzonderlyk daar by hadden, om dat hy hen den eersten dag treffelyk onthaalt had.

Wie de loffelyke gewoonte afgeschaft heeft.

Gelyk echter deze loffelyke gewoonte van den H. Simon van der Stell in zwang is gebragt, als die wel wist, dat hy geoeffende menschen zoude hebben, zoo hy van eenig vyand quam aangetast te worden; en de Voortreffelyke Maatschappy de gemelde 30 ryxdaalders ook heeft gegeven, om dat haar aan de behoudenis van deze plaats zeer veel gelegen is; zoo is dezelve door zyn Zoon, en Opvolger den H. Willem Adriaan van der Stell, in den jare 1706., in welk jaar hy met de burgers overhoop lag, zoo als hier na wydlopiger zal worden gemeld, afgeschaft, waar van ik de redenen niet volkomen weet, dog wel gissen en hier schryven konde, zoo ik my met gissingen ophield, of voornemens was, den Lezer daar mede lastig te vallen.

Wanneer de Burgers buiten de monstering in 't geweer moeten verschynen.

Ondertusschen zeg ik nog maar dit, dat de burgers aan de Kaap buiten de monstering ook in 't geweer moeten verschynen, zoo dikwyls als hier een nieuwe Gouverneur of Commissaris aankomt, welke laatste magt heeft, dit kantoor en regering te visiteren, goede schikkingen te maken, en andere gewigtige zaken te verrichten; en weet ik, dat zulks voor de eerstemaal by de komst van den Heer Gouverneur Louis van Assenburg is geschied, die ook zoo nieuwsgierig was, dat hy kort daar na de Stellenbossche en Drakensteensche drie Compagnien herwaards liet komen, ten einde hy, zoo als hy zelf pleeg te zeggen, zyne kinderen tydig leerde kennen, 't welk echter geen voor hem ooit heeft gedaan, wyl zy zich enkelyk van tyd tot tyd aan dezelve bekent maaken.

De Burgers aan de Kaap moeten ook buiten gewoon optrekken.

Insgelyks weet ik wel, dat diergelyke buiten gewone optrekkingen nog meer zyn voorgevallen; voornamelyk wanneer de Heer Gouverneur Generaal Jan van Hoorn, en 't volgende jaar; de Ordinaris Raad van Indie, de Heer Pieter de Vos; beide als Commissarissen hier quamen, en heb ik zelf in 't geweer moeten verschynen, eer ik nog in dienst van de Voortreffelyke Maatschappy overging. Dog gelyk dit buiten gewone gevallen zyn, die alle jaren juist niet gebeuren, zoo is 't ook eene zaak, die de burgers aan de Kaap alleen, en gantsch niet de Stellenbossche en Drakensteensche Compagnien betreft.

Moet de weggelopene Slaven weder opzoeken, en tegen de Hottentotten te veld trekken.

Nog zyn 'er buiten gewone gevallen, wanneer van alle inwoners eenigen gecommandeert worden, om of eene party weggelopene slaven gewapenderhand op te zoeken, en te rug te brengen, of nevens eenige zoldaten van de bezetting te veld te trekken, en eenen geduchten of reeds begonnen oorlog met de naburige Hottentotten voor te komen, of ten einde te brengen, waar van vele voorbeelden aangehaalt zoude konnen worden, zoo de nood zulks vereischte; dog in 't jaar 1712. toen ik Secretaris was, ontstont 'er een blind gerucht, dat de om de Honingbergen leggende Hottentotsche natien oorlog in den zin hadden, en derhalven wierden 50 zoldaten en 80 inwoners met geweer en allerhande noodwendigheden derwaards gezonden, om dezelven in toom te houden, dog zy quamen zoo voort te rug, en verzekerden 't tegendeel.

Besluit van dit Hoofdstuk.

En hier mede hope ik, dat ik van beide Collegien der Burger en Heemraden, als mede van den Burger-Krygsraad zoo veel zal hebben gemeld, als de zaak zelf vereischt heeft.

XIX. HOOFTSTUK.

Van de Vesting, van de Schanssen, van de Kerk, Ziekenhuis, en andere gemene Gebouwen, die aan de Kaap de Goede Hoop worden gevonden.

Van de Publique Gebouwen. Wat 'er van de Stad, en haare straten aan te merken zy. Van de Brandmeesters. De Compagnie geeft de plaatzen om te bouwen voor niet. Hoe de oude Vesting gebouwt is geweest. Waarom men een nieuwen gebouwt heeft. Deze is wegens grote haast slecht gebouwt. Heeft van buiten een fraai gezigt. Is rondom met Pakhuizen, en Amunitie-kelders voorzien. Namen der bolwerken. Waarom 'er ten eerste een Ziekenhuis gebouwt is. 't Zelve wierd ras te klein. Men besluit een groter te bouwen. Hoe 't gebouwt is. Is met een gragt omcingelt. Beschryving van de Kerk. Wat voor menschen op 't Kerkhof begraven worden. Waar geringe perzonen begraven worden. Van de Drakensteensche Kerk. Waar de Predekant woont. De Predekant op Stellenbosch heeft geen byzondere Woning. De Drakensteensche ook niet. Wat de Compagnie voor Lusthoven heeft aangelegt. Waar toe de laatste aangelegt is. Grootte van deze tuin. De twede is niet veel kleinder. De derde tuin aan de Kaap zelfs is de fraaiste. Is met allerhande gewassen voorsien. School voor de slave meisjes. Gevankenis der slaven. Van de paardestal. Hoe de nieuwe is. Van 't platte land, en deszelfs gebouwen. Van de Schuur, Visschers-hok, Klapmutz, en Stoetery Van 't Rechthuis van Stellenbosch. Van de drie Watermolens. Van de bruggen aan de Kaap.

Schoon ik in zommige van myne voorgaande Hoofdstukken, waar in afzonderlyk de Landsregering alhier na alle hare Classen en Collegien beschreven zyn, eenigzins wydlopig ben geweest, zoo hoop ik nogtans, dat zulks den Lezer niet verdrietig zal zyn gevallen, om dat hy wel ziet, dat de materien met alle hare omstandigheden niet beknopter verhandelt hebben konnen worden; en door dien ik nu van voornemen ben, eene nieuwe dog in zeker opzicht aan de vorige verknochte materie onder handen te nemen, zoo zal 't wederom niet gevoeglyk konnen geschieden, de publique gebouwen duidelyk te beschryven, zonder eenigzins wydlopig te zyn, te meer daar de omstandigheden zulks zullen vereischen. Ik zal my zoo veel mogelyk, de kortheid bevlytigen, dog eer en alvorens ik tot de publique gebouwen zelf trede, zoo dient te worden aangemerkt, zoo als ik boven reeds gezegt hebbe, dat 'er een onderscheid tusschen de Vesting en de Stad de Goede Hoop moet worden gemaakt, en dat 't zelve uit de tekeningen der bezegelde brieven best te zien is; nu heb ik u van de Kaap de Goede Hoop wel verscheide berichten gegeven, waar uit gy ten dele de natuurlyke gesteltheid van 't land, en ook de zeden der natuurlyke inwoners hebt konnen vernemen; van de Europeaansche inwoners echter en hunne opgerechte gemeente-staat is nog veel achter gebleven, 't welk reeds met de regering begonnen heb te melden, en jegenswoordig nog aantonen wil.

De Auteur wil van publique gebouwen schryven.

Van de stad nu, welke eigentlyk niet tot deze materie behoort, ten ware men wilde zeggen, dat dezelve de rechte plaats was, welke

Wat van de Stad en hare Straten aan te merken.

ke publique gebouwen in zich sluit; staat te merken; dat ze tamelyk wel aangelegt, en tot nu toe met groten yver en nadruk, en veel spoed opgebouwt is; want zedert den jare 1652. wanneer zy haaren eersten aanvang genomen heeft, is zy binnen den tyd van 60 jaren zodanig aangegroeit, dat men als nu ruim 200. welgebouwde huizen telt; de straten zyn lynrecht, en lopen van 't strand langs 't Dal op, tot aan den groten, en prachtigen tuin der Voortreffelyke Maatschappy; zy zyn 36 voeten breedt, Rynlandsche Maat, en verstrekken de schepen, ten anker leggende, een aangenaam gezicht, om dat men uit zee kan zien, al wat in alle straten voorvalt.

Hoe de huizen gebouwt en geschikt zyn.

De huizen, welke wegens de zware val en rukwinden niet hoger dan een of ten hoogsten twee verdiepingen opgehaalt konnen worden, zoo als voor dezen reeds omstandiger geschreven heb, zyn van buiten alle zeer schoon wit; en van eenen tamelyken groten omtrek, zoo dat men van binnen verscheide bequame, gemakkelyke en nette vertrekken heeft, en achter 't huis eene ruime plaats, waar op men alle nodige zaken bewaren, en in den regentyd een fraai keuken-tuintje hebben kan. De Daken daarentegen zyn alle van riet en schelf, om dat men wegens de zware winden geene pannen gebruiken kan.

Waarom de afdaken verboden zyn.

Om die zelve stroo-daken zyn ook de afdaken, welke voor dezen tamelyk sterk in zwang gingen, en zeer gemakkelyk waren, op uitdrukkelyke order verboden, niet alleen dat'er geene meer zouden worden gebouwt, maar zelfs dat de oude niet onderhouden zouden worden, ten ware de eigenaar de muur 12 voet rynlandsche maat, liet ophalen; want de muuren van deze afdaken waren voor dezen naauwlyks 6. voeten hoog, en aldus zeer licht den brand onderworpen, die zelfs door een brandende tabakspyp ontstaan konde; derhalven word ook den vreemdelingen of 't scheepsvolk, uit Holland of uit Indie komende, en dezen haven aandoende, aangezegt, en door een gedrukt manifest, dat aan den groten mast aangeplakt word, verboden, dat niemand langs de straten tabak roken zal, om dat men wel weet, dat zy zoo wel als de Hottentotten grote liefhebbers daar van zyn; de genen, die betrapt worden, worden zoo voort in hechtenis gezet, en den anderen dag aan een paal wakker gelaarst, dat is, met een endje touw, drie of vier voeten lang, voor zyn achterste geslagen, en na zyn schip gezonden.

Van de Brandmeesters.

Ten einde echter de brand, die door nalatigheid ontstaan konde, want van 't inslaan van 't wêer weet men hier niets, zoo als reeds voormaals bericht heb, zoo veel mogelyk, zoude worden voorgekomen, zyn 'er zekere Brandmeesters benoemt, en van den Heer Gouverneur bevestigt, welke alle maanden verplicht zyn, huis zoeking te doen, en de genen, welke de schoorstenen niet schoon houden, of vegen laten, 't zelve 1 of 2 malen in der minnen te bevelen, als mede te letten, dat 'er geene dwarshouten in de muur gemetzelt zyn, waar aan naderhand gerookt vleesch of andere droge spys gehangen word; dog wanneer zy daar na niet willen luisteren, zoo is verder hare plicht, den Heer Gouverneur en den Fiskaal daar van kennisse te geven, ten einde deze moedwilligen na verdienste gestraft en tot 't schoon maken van hare schoorstenen genoodzaakt worden.

Buiten de Hollanders heeft gene Natie iets in dit land gebouwt.

Van alle deze huizen, buitenplaatzen, en andere zoo wel byzondere als gemene gevaarten, hebben nog de Portugeezen, als de eerste, die in dit land bekent zyn geweest, nog de Engelschen, nog de Franschen, nog de Denen

een ſteen gelegt, maar alles wat 'er gebouwt is, heeft deze Colonie den Hollanders te danken; welke wyl zy in de Steden en Dorpen van haar Vaderland grote liefhebbers der ſchoonheid, cieraad en nettigheid zyn, zoo hebben zy ook hier van hare gewoonte niet willen afgaan, maar pogen in alle delen te doen zien, dat zy Hollanders, dat is, zinnelyke en nette menſchen zyn.

De Voortreffelyke Maatſchappy geeft de plaatzen om te bouwen voor niet met al.

Het is echter zeer aanmerkelyk, dat de Voortreffelyke Maatſchappy, zoo als ik reeds voormaals bericht heb; alle deze plaatzen, waar op men bouwen wil; ja zelfs gantſche Hofſteden of Landgoederen, waar op men wyn, koorn, tarwe, en allerhande andere vruchten winnen kan, voor niet met al weg geeft, en den bezitter daarenboven eenen erfbrief daar van vervaardigen laat, achtervolgens den welken hy met de grond kan doen, wat hy wil, waar van zy echter geen voordeel heeft, dan dat zy by verkoping van de vaſte goederen, 't grond-recht, dat is, als ze nog nieuw zyn, den 10de of 20ſte, en oud zynde, den 40ſte penning geniet. Wanneer 't echter Landeryen, als velden en wynbergen zyn, zoo is zy met den 10den penning te vrede, zodanig, dat dezelve in den zak moet gelevert worden, en aldus den Landman vertrouwt, dat hy eerlyk handelen en haar niet bedriegen zal, 't welk echter, zoo 't Europeaanſch ſpreekwoord waar was, dat de beſte boer een ſchelm is, gantſch niet te hopen zoude zyn.

Men zoude wel verkeerde gedachten krygen als men gade ſlaat, dat zy de voornaamſte voorwaarde, waar op hen zodanige erfbrief verleend word, die tot haar eigenen beſten ſtrekt, zeer zelden nakomen; want dezelve behelſt, dat zy trachten zullen, eeken-bomen aan te queken en groot te brengen, waar in de Voortreffelyke Maatſchappy in 't zoo genaamde ronde boſchje voorgegaan is; op 50 Hofſteden vind men echter naauwlyks een enkelde eekenboom, 't welk eene grote nalatigheid ſchynt te zyn; dog men verandert wel ras van gedachten, als men in tegendeel overweegt, dat zy geen bequamer, en in betaling gereder Koopman konnen vinden, als de gemelde roemruchtige Maatſchappy, welke op den eens bedongenen en vaſtgeſtelden prys hunne goederen koopt, en na de levering zoo voort betaalt. Wie zoude nu zoo dwaas zyn, dat hy dezen zynen Koopman, of liever weldoender en beſcherm-heer zoude willen bedriegen? te meer wanneer hy met zyne goederen buiten deszelfs weten, nergens hene kan.

Edog ik ga van myn voornemen te ver af; derhalven zal ik my zonder eenige diergelyke omwegen tot de publique of gemene Gebouwen begeven, en na de ſtad de Goede Hoop bezichtigt te hebben, ook eens zien, hoe de vesting van dien zelven naam, van buiten en van binnen gemaakt is, en 't geen als nog van de voormaals gemelde ſchanzen en andere veſtingwerken t'erinneren nodig is.

Hoe de oude Vesting gebouwt is geweeſt.

De Heer Commandeur Jan van Ribeek, heeft zoo voort na zyne komſt alhier een ſchone vierkante veſting gebouwt, welke van binnen met vele woonhuizen voor den Heer Commandeur en andere hoge Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy, als mede met welaangelegde wachthuizen op de 4 bolwerken en andere noodzakelyke woningen, midsgaders met tamelyke grote pakhuizen verzien was, waar in men de velerhande Koopmanſchappen en levensmiddelen bewaren konde; van buiten echter aan de zeekant hadde dezelve eene ſchone Watertang en andere buitenwerken, die eenen vyand moeite genoeg geven konden,

den, die dezelve veroveren wilde; welke ook zoo men 't zeggen van de inwoners mag geloven, deze in sterkte en fraaiheid niet geweken heeft.

Waarom men besloten heeft een nieuwe te bouwen.

Dog vermids de handel zoo wel met de inwoners, als met vreemdelingen, dagelyks toenam, en derhalven de gemelde pakhuizen te klein wierden, welke men wegens de naauwe plaats, die in de vesting nog overig was, niet konde vergroten; en daarenboven wegens de goede situatie en 't groot belang van de plaats, de bezetting moest worden versterkt, ten einde dezelve met de inwoners in staat zoude zyn, om een vyand 't hoofd te bieden, zoo maakte men ten eersten eenen overslag, op wat wys men eene gantsch nieuwe groter en ruimer vesting bouwen zoude konnen, waar uit men ook de Zee beschieten en den Haven bevryen konde.

Hier toe hielpen zeer veel de berichten van den Gouverneur Bax, die zonder twyffel door 't bouwen van deze vesting gezocht heeft, zynen naam op de kosten van andere menschen te vereeuwigen; want hy stelde, zoo als men my bericht heeft, de Voortreffelyke Maatschappy niet alleen voor, dat de vesting, door den H. Commandeur van Ribeek gebouwt, veel te naauw, op eene zeer onbequame plaats en ter defensie van den haven gantsch niet goed was, maar dat de kosten, welke men aan de vergroting en verbetering van de gemelde vesting zoude besteden, vergeefs zouden zyn, en dat 't altyd een bouwvallig werk blyven zoude; om dat men uit dezelve den haven, en voornamelyk de plaats, daar de schepen ten anker moesten leggen, niet wel beschieten en met nadruk verdedigen konde.

Hy sloeg derhalven eindelyk als 't beste middel voor, dat men de eerste vesting slechten, en eene nieuwe, ruime, grote en sterke op eene bequamer plaats bouwen moest, te meer om dat de kosten van deze nieuwe niet veel groter zouden lopen, dan 'er vereischt zouden worden, om de oude te vergroten; en zoo men hem 't bestier daar over gaf, nam hy aan, om dezelve binnen den tyd van 3. jaren in zodanigen staat te brengen, dat men dezelve verdedigen konde, mids dat hy alvorens een schip na Madagascar zond, meer slaven handelde, en dezelven als Handlangers gebruikte.

De Heer Bax word om dezelve op te rechten als Gouverneur na de Kaap gezonden.

Zoo ongaarn echter als de Voortreffelyke Maatschappy schynt tot eenig besluit te komen, in zaken, die niet dan kosten na zich slepen, en waar van geen voordeel te hopen is, zoo gaarn verleende zy den gemelden H. Bax niet alleen gehoor, maar keurde deszelfs voorslag na rype overweging goed, en zond hem als Gouverneur met de nodige orders een volle magt, om achtervolgens zyne voorstelling eene nieuwe vesting te bouwen, en na deszelfs voltooijing, de oude tot den grond toe te slechten, derwaards.

Hy heeft ook zyn woord gehouden, en deze jegenswoordige binnen den tyd van 3 jaren gebouwt. Of ze echter beter is, als de vorige, daar van kan ik niet oordelen, om dat ik de oude en eerste niet gezien heb; doch zoo men na de fondamenten zoude te werk gaan, waar van men nog eenige overblyfzels ziet, als men uit de stad na de vesting gaat, zoo is onbetwisbaar zeker, dat de hedendaagsche veel groter is, als de vorige; of ze echter sterker en gelegener is, zulks vertrouw ik niet met ja te beantwoorden, om dat verscheidene redenen my daar van afhouden, welke ik hier niet zal op noemen.

De nieuwe Vesting is zeer slecht gebouwt.

Dog zal ik enkelyk melden, dat wyl de bouw zeer haastig voortgezet is, en men nog burger, nog boer,

boer, veel min zoldaat, ja zelfs geen vreemdeling, met de schepen komende, en weder met de schepen vertrekkende, verschoont heeft, zoo is dezelve binnen den gemelden tyd van 3 jaren wel voltooit, maar zoo slecht, dat men zich billyk verwonderen moet, aangezien men by 't afschieten van de stukken kanons dikwyls beducht is, dat 'er een brok van een zeker bolwerk omver vallen, en 't daveren niet uithouden zal; door dien de Klippen en stenen zoo slecht in malkander gevoegt zyn, dat men, wyl 'er weinig kalk en meest leem of aarde toe gebruikt is, op vele plaatzen een stok zoo diep daar tusschen in kan steken, als hy lang is.

Heeft van buiten een fraai gezicht.

Ondertusschen is 't zeker, dat wyl de muuren van deze vesting tamelyk hoog en de schildwachtshuisjes, waar van 'er zeer veel rontom staan, van binnen en van buiten fraai wit zyn, zulks een zeer aangenaam gezicht maakt, en voornamelyk den geenen lieflyk in de oogen valt, die in en uit den haven varen. Wyders kan men niet ontkennen, dat wyl zy vry groter als de vorige is, zy ook veel meer ruimte bevat. En is dwars door deze vesting eene dikke muur opgehaalt, welke gemakkelyk tot eene afscheiding zoude konnen gebruikt worden, en zyn jegenswoordig aan dezelve ruime en treffelyke woningen van den Edelen Heer Gouverneur en van den Opper-Koopman van de vesting aangebouwt, en konde ook tot aan 't andere end nog eene diergelyke woning gebouwt worden, zoo 't nodig was.

Is rondom met Pakhuizen en Ammunitie-kelders verzien.

Aan de muren van de bolwerken zyn rontom of beneden Pakhuizen en Ammunitie-kelders, en boven dezelve vertrekken te zien; of men vind beneden fraaje werkplaatzen voor de handwerksluiden, die in de vesting nodig geacht worden, en daar boven hare slaapkamers, gelyk dan alle aanzienlyke Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy daar in gehuisvest konnen worden, zoo zy willen, of geene familien hebben; dog zyn behalven de Cordegaarde en weinig andere vertrekken, de overige woonhuizen alle met platte dakken verzien, zoo dat men ze buiten de vesting niet zien kan.

Wanneer, hoe en van wien deze deze Vesting verbetert is.

De Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell heeft in 't jaar 1706. op bevel van den Heer Commissaris N. de Wilde, die als Ordinaris Raad en Generaal over de Troupen, die in Indie lagen, uit Holland hier aangekomen, en deze vesting naauw bezichtigde, begonnen de gemelde misslagen van de Heer Gouverneur Bax begaan, eeniger mate te verhelpen, hebbende voor de vesting een aardig ravelyn opgeworpen, en tot aan 't end van zyne regering aan eenen bedekten weg om de gantsche vesting laten arbeiden, waar by hy dan zelf den eersten kruiwagen vol aarde toevoerde, na dat de andere aanwezende Heren hem gevolgt hadden, de zoldaten nevens de slaven aanmoedigde, om 't werk verder voort te zetten; daarenboven liet hy hen boven 't arbeidsloon eenen halven emmer wyn uit de kelder van de Voortreffelyke Maatschappy geven, en denzelven op zyne gezondheid drinken.

Dog deszelfs Nazaat, de Heer Gouverneur Louis van Assenburg zette dezen arbeid niet voort, maar liet alles, zoo als hy 't vond om dat hy oordeelde, dat de kosten, reeds daar aan besteed, vergeefs waren; want hy pleegde te zeggen, zoo lang iemand meester van den oever is, zoo lang heeft vesting ook geen nood; by aldien 'er echter eene landing geschied was, zoo moest men zich op de vesting alleen niet verlaten, maar tragten, meester van 't platte land te blyven, en aldaar den vyand den voorraad af te snyden, zonder

der den welken zy haast genoodzaakt zouden zyn, de vesting zelf weder te verlaten, te meer om dat men uit Holland onfeilbaar hulp te verwachten had.

Namen der bolwerken. Ik zoude nog veel diergelyke redeneringen van dien Heer Gouverneur konnen bybrengen, welke deze materie raakten, ten ware dezelve te ver van myn voornemen afgingen; derhalven zeg ik liever, dat deze vesting de Voortreffelyke Maatschappy een zeer groot kapitaal gekost, en 5 bolwerken heeft, waar van 't eene, meest na de stad toe, en byna ten Noord-westen leggende, *Buuren* genaamt is; de andere, die in order volgen, heeten *Leerdam*, *Katzenelleboog*, *Oranje* en *Nassau*.

Schanzen buiten de Vesting opgeworpen. Na dat deze vesting gebouwt was, heeft zoo als ik reeds voormaals bericht heb, de Heer Gouverneur Simon van der Stell getoont, dat hy ook iets van den kryg verstont, de schans aan den zoo genaamden Waterplas achter den Leeuwenberg, als mede degene, welke in Hottentots-Holland gezien word, van aarde laten opwerpen. Schoon nu 't eerste tot dekking en bevryding van 't strand diende, en 't twede tegens de Hottentotsche natie, Gunjemans genaamt, goeden dienst deed, zoo heeft zyn zoon en opvolger in de regering, de Heer Willem Adriaan van der Stell, deze beide bolwerken t'eenemaal laten vervallen, zoo dat de wachthuisjes, die daar by stonden, en ik nog gezien heb, jegenswoordig ook ingestort zyn, zoo dat men de overblyfzelfs naauwlyks meer daar van ziet.

Dat zelve lot hebben ook de achter de vesting aangelegde werken gehad, die aan de zout-rivier ontrent een uur van de vesting gebouwt waren, en tot wachthuizen en paardestal voor de ruitery dienden, van welke alle men behalven den ruisterstal, die gemeenlyk aan de uit Indie hier gebannene standsperzonen een gevankenis verstrekt, hedendaags geene overblyfzelfs meer ziet, zoo dat enkelyk de namen daar van overgebleven zyn, hebbende dezelve, zoo als ik voormaals gemeld heb, *Keer de Koe*, de *Kykuit* en de *Ruiterstal* geheten, in welke laatste ik by myne aankomst, drie standsperzonen aangetroffen heb; die van de hoge Indische Regering voor eenige jaren hier gebannen waren, en na verloop van dien tyd met Hollandsche schepen weder derwaards gezonden zyn.

Van de vesting en alle deszelfs werken keer ik my tot de andere gemene gebouwen; zonder my echter aan eenige order te binden of na den rang te voegen; maar ik zal dezelve alle na malkanderen beschryven, zoo als zy my voorkomen. Onder dezelve vind men ook 't Zieken-huis, 't welk de Voortreffelyke Maatschappy zoo voort in den beginne zoo nodig had, als de vesting zelf, om dat zy anders de op de schepen zynde kranken niet wel hadde konnen oppassen, te meer om dat 'er dikwyls met een schip alleen 100., 150 en meer te gelyk aangebragt worden. Waarom 'er ten eersten een Ziekenhuis gebouwt is.

De Heer Commandeur Jan van Ribeek had 'er reeds in den aanvang een laten bouwen, dat aan het zee-strand stont, en derhalven zeer gelegen was, dog 't is daar mede byna gegaan als met de vesting, behalven dat 't niet t'eenemaal afgebroken is, aangezien het zeer ras te klein wierd, zodanig dat men dikwyls, voornamelyk als 'er verscheide schepen te gelyk uit Holland aanquamen, niet wist, waar de met scheurbuik en andere ziektens behebte menschen te huisvesten en te bezorgen.

Onder den Heer Gouverneur Simon van der Stell wierd derhalven besloten, 't zelve in een pakhuis te veranderen, om allerhande scheepsbehoeftigheden als touwen, Word in een pakhuis verandert.

traan, enz. in te bergen, en de benodigde schepen midsgaders de ingezetenen te gerieven, zoo zy een briefje, van den Heer Gouverneur en den Opper-Koopman in de vesting getekent, en van den Kassier gequiteert, tonen konnen, zonder 't welk de Equipagie-Meester, die over dit pakhuis gestelt, en doorgaans een scheeps-Kapitein is, welkers schip altyd als Admiraal op rede leggen blyft, en de vlag voert, niet vermag iets te laten volgen, ten ware hy het daar na zelf betalen en daarenboven eene wakkere doorhaling zwelgen wilde.

Men besluit een groter te bouwen.

Ten einde echter ook voor de zieken zorg gedragen en dezelven geholpen wierden, zoo wierd wyders besloten, om in plaats van 't vorige, dat als nog onder den naam van 't gemeld pakhuis staat, een ander te bouwen, dat veel ruimer, groter, pragtiger, aanzienlyker en gemakkelyker voor de zieken zelf was. Hier toe wierd de zeer fraaje, bequame gantsch aangename plaats, die tegen de Kerk over was, en tot eenen tuin gebruikt wierd, om dat men dezelve met een ander stuk land genoeg wist te vrede te stellen.

Deze plaats wierd te meer daar toe genomen, om dat dezelve niet alleen recht over de kerk lag, maar ook onmiddelbaar aan den groten, heerlyken, pragtigen en met allerhande bloemen, bomen en andere gewassen opgeschikten Tuin der Voortreffelyke Maatschappy, alwaar de zieken een aangenaam gezicht hebben konden, wanneer zy 't bed weder een weinig quamen te verlaten. Op deze plaats nu, zeg ik, is 't nieuwe Ziekenhuis zeer net gebouwt, en als een kruis opgehaalt; de muuren zyn tamelyk dik, en de lengte midsgaders de breedte zeer aanzienlyk.

Want dat 't zelve tamelyk lang moet zyn, blykt daar uit, om dat op de langste zyde van de Bovenpoort, die op den gemelden tuin der Voortreffelyke Maatschappy ziet, tot aan de Beneden-poort, die na de stad toegaat, ruim 100 zieken leggen konnen, terwyl midlerwyl de Kruisgang, te weten, van de grote Poort, die na de Kerk toe, tot aan de Poort die op den Leeuwenberg ziet, vry blyft, en ook vry blyven moet, ten einde men gemaklyk heen en weder gaan, en de zieken byspringen kan.

Door dit vry blyven van den Kruisgang, die de breedte uitmaakt, versta ik niet, dat 'er gantsch geen zieken mogen gebragt worden, 't welk immers, gemerkt de breedte, belachelyk zoude zyn, maar ik wil zeggen, dat deze Kruisgang ledig word gelaten, voor zodanigen, die arm of beenen gebroken hebben, of anders zeer gevaarlyk krank zyn, zoo dat men alle oogenblik de dood voor oogen ziet. Dezen leggen niet naast malkander, op houte bedsteden, zoo als de anderen, maar een ieder heeft zyn eigen en daarenboven lage bedstee, met een veere bed of watten matras, waar op hy zeer gemaklyk rontom gaan en den kranken na behoren bedienen kan.

De bedden voor die gevaarlyk krank zyn.

Wat de overige kranken voor legersteden hebben.

De gemelde houte bedsteden, waar op de gene leggen, die niet zoo gevaarlyk en pynlyk zyn, vind men op beide zyden van de lange muur, zodanig dat deze planken, die op dwarsbalken leggen, en van onder gestut zyn, van de bovenste tot de benedenste deur, als een stuk aan malkander vast gemaakt zyn. Daarenboven zyn zy aan de muur; daar 't hoofd komt te leggen, eenigzins hoger als aan 't beneden-end daar de voeten rusten. Doordien de zieken nu dicht by malkaneer leggen, zoo is licht te denken, dat 'er meer dan 100 perzonen op elke zyde legeren konnen, schoon men de breden kruisgang vry laat, en maar de

ge-

gevaarlyke kranken derwaards brengt alwaar de nood vereisschende ook ruim zestig afzonderlyk konnen verzorgt worden.

De vensters van dit Ziekenhuis

Aan beide zyden van de grote poort, tegen over de keuken, en wederom van achter, tegen den Leeuwenberg, zyn 'er tamelyk grote en ruim vier voet hoge glaze vensters, die ook naar mate breedt zyn. Aan ieder van dezelve, waar van 'er voor en achter 48. en aldus overal zoo wel voor als achter 24. zyn, vind men vier vleugels, welke men als 't heet weer is, alle opmaken kan, om de lucht daar door te laten spelen; daarenboven zyn deze vensters met yzere tralien verzien, ten einde de zieken eenigzins beter wordende, by nacht niet vluchten, en door onordentlyk leven 't quaad niet erger zouden konnen maken.

't Gantsche Gebouw toont zeer fraai.

Langs de voorbeschrevene planke legersteden, welke aan beide zyden opgerecht zyn, ziet men ontrent drie voet van dezelve vele vierkante pilaren, boven met geslotene bogen, aan elkander gevoegt, ten einde op dezelve de dwarsbalken leggen konnen, welke 't gantsche dak en den zolder dragen moeten; deze pilaren zyn zoo hoog en wit, als de muur, en wyl dit gebouw van buiten ook wit is, zoo maakt dit wydlopig ziekenhuis een zeer fraai gezicht.

Woning van den Vader in't Ziekenhuis

Aan de 4 hoeken of vleugels van 't kruis ziet men vier huisjes met platte daken; in 't eerste van dezelve ter linkerhand, by de grote poort, houd de Vader van 't ziekenhuis zyn verblyf, alwaar hy des noods, met een klein huisgezin gemaklyk zoude konnen wonen; want hy heeft niet alleen eene aangename voorkamer, waar uit hy de Kerke nevens den boven gemelden Tuin der Voortreffelyke Maatschappy zien kan, maar ook achter dezelve eene zeer grote keuken, waar in hy allerhande spyzen klaar kan laten maken; aangezien de Zwarten, welke in 't Ziekenhuis de kranken oppassen en dienen moeten, ten zynen bevele staan, en alles doen moeten, dat hy gebied; daarenboven moet hy ook bezorgen, dat de kranken, met scheurbuik of andere ziektens behebt, in deze grote keuken met droge kruiden gestooft worden, zoo dikwyls als de Oppermeester van 't Ziekenhuis zulks geraden vind. Daarenboven heeft hy achter de gemelde grote poort by den ingang, nog een vertrek tot zyn dienst, waar in hy zyne meubilen, als mede koopmanschappen, zoo hy zich daar van bedienen wil, kan bewaren.

Woning van den Oppermeester.

Ter rechterhand van deze grote poort heeft de gemelde Oppermeester van dit Ziekenhuis die doorgaans den naam van Doctor voert, om dat hy by gebrek van een geleert Arts zoo wel de inwendige als uitwendige gebreken helen moet, zyne woning; hy kan insgelyks zeer vergenoegt daar in leven, om dat hy behalven eene grote vermakelyke voorkamer, die insgelyks op de kerk, de stad, en een hoek van den haven ziet, zyne werkplaats ook dicht by de hand, en eene kamer daar naast aan heeft, waar in hy zyne goederen bewaren kan. Deze Oppermeester als hy tegenwoordig is, heeft over allen die in Huis zyn, den Vader zelf, te gebieden; als hy echter wegens zyne praktyk onder de burgers, waar mede hy jaarlyks een grote zomme kan winnen, uit is, zoo heeft de Zieken-vader 't oppergebied.

Van den Zieken-moeder.

Aan de kant van 't Ziekenhuis, die op den Leeuwenberg zit, is 'er andermaal ter linkerhand een huisje, waar in de Moeder van dat Huis woont, die met de Zieken, als alleen bestaande uit mansperzonen, anders niet te doen heeft, dan dat zy de nodige victualien, die voor eene gehele maand te ge-

lyk worden gegeven, nevens eenige andere kleinigheden, in hare bewaring heeft, en dezelve dagelyks den Kok van 't Huis overgeeft; zy heeft zoo veel huizing, als de Opper-Meester en de Zieken-Vader.

Voor dezen stonden deze Levensmiddelen niet volkomen onder eene Moeder, die in 't Huis woonde, maar andere wakkere vrouwen buiten 't Huis, hadden te gelyk 't opzicht daar over; en zoo 'er veel Zieken quamen, moesten zy ter degen letten, dat de spyzen voor de Zieken zinnelyk wierden klaar gemaakt, afzonderlyk als zy iets hadden gegeven, om by vleesch te koken, en weet ik heel wel, dat zulks by den kok veel te weeg heeft gebragt; dog onder den Heer Willem Adriaan van der Stell is deze gewoonte afgeraakt, en de zorg daar van aan deze vrouw alleen overgelaten. Midlerwyl verstrekt tot zynen eeuwigen lof, dat hy zelve dikwyls de moeite heeft genomen, na 't Ziekenhuis te gaan, de Zieken te bezoeken, hen moed te geven, en de spys te proeven, en dat hy den Kok wakker hekelde, als 'er 't minste aan scheelde.

Waar de Kok woont

In 't huisje dat aan die zelve zyde ter rechter hand staat, woont de Kok, die een fraai voorkamertje, een grote ruime keuken en nog een kamertje tot zyn gebruik heeft. Deze heeft het zekerlyk van alle de genen, die zich in 't Ziekenhuis bevinden, 't quaadste, en moet de meeste arbeid verrichten, want hy is verplicht, om voor alle de Zieken, die in 't Huis zyn, al waren 'er zoo veel, dat 'er geen meer in konden, alle dagen tweemaal te koken, en moet de middag kost ten 10 uuren en 't avond eeten ten 5 uuren na de middag gereed hebben, ten einde de Kranken daar na de artzenyen, hen van den Oppermeester voorgeschreven, met meerder vrucht zouden konnen gebruiken.

In plaats van potten, welke men in andere keukens gebruikt, heeft hy twee grote kopere ketels, en verscheide yzere potten, die wat kleinder zyn, waar in hy voor alle deze menschen koken moet, en wyl deze menschen driemaal ter week goed schapenvleesch eeten, en ieder perzoon als dan een pond voor zyne portie heeft, zoo is licht te oordelen, dat deze ketel gemerkt 't water en rys, enz. dat daar bykomt, zeer zwaar valt, om te regeren, welk alles, en nog vele andere zaken, genoeg te kennen geven, dat deze Kok in dit Ziekenhuis onder alle gezonden, daar in wonende, 't moejelykste heeft.

Gewoonlyke arbeid der Slaven in 't Ziekenhuis.

De Slaven, welke de kranke Europeaanen voornamelyk, en ook die van hunne eigene natien dienen en oppassen moeten, hebben het ook niet heel gemakkelyk, om dat zy dezelve zoo wel by nagt als by dag dienen moeten; dog om dat 'er doorgaans 8 of 10 zodanige oppassers zyn, zoo valt hen dien arbeid zoo zwaar niet, om dat zy malkander verpozen, en voornamelyk des nachts hunne rust genieten.

Daarenboven bestaat de arbeid, welke zy by de zieken verrichten moeten, meest hier in, dat zy hen eenen frisschen dronk water, als mede hunne spys brengen moeten, als dezelven niet gaan konnen, en by nacht ontbloot zynde, weder dekken en bezorgen; wyders dat zy ziende, dat d'een of d'ander Kranke zeer zwak word, of op sterven legt, zulks den Ziekenvader bekent maken, om dat dezelve alles aantekenen en verantwoorden moet, zoo als kort hier na nog iets van deze verantwoording volgen zal, en eindelyk dat de Slaven de overledenen na eene andere plaats uit 't gezicht der levendigen brengen.

Gelyk echter deze tot nu beschrevene vier lage huisjes van buiten

buiten aan de vleugels van 't Ziekenhuis gebouwt zyn; zoo zyn ook van binnen in 't Ziekenhuis nog verscheide kleine Kamertjes gemaakt, die tot verscheidene nuttige dingen gebruikt worden; en zyn van binnen op de zyde van den kruisgang, die tegen den Leeuwenberg uitloopt, twee diergelyke vertrekken, waar van dat ter rechter hand ledig staat, en enkelyk gebruikt word, als 'er een Patient is, dien een arm of een been afgezaagt of afgenomen moet worden; de Patient word namelyk als dan in dat vertrek gebragt, ten einde hy van alle andere zieken afgezondert, alleen kan bedient en verzorgt worden; en heb ik in den jare 1708 eene zodanige operatie bygewoont, wanneer 'er iemand zyne hand door een Kanonschoot jammerlyk gequest, en daarenboven de voorste armpyp gebroken was, zoo dat de arm tot boven den elleboog moest worden weggenomen.

Deze elendige lag in den beginne onder de andere Zieken te kermen; wanneer hem echter gezegt wierd, dat hy zynen arm zoude moeten missen, was hy zoo voort daar toe bereid, en wenschte maar, dat hy reeds afgenomen was; en toen men hem na dit vertrek bragt, op een stoel zette, en zynen gequetsten arm ontblote, zeide hy niet anders, dan dat de Oppermeester hem tog niet lang zoude pynigen; Na dat nu alles gereed was, en de gemelde Oppermeester de incisie gedaan, midsgaders den arm in drie horten afgezaagt had, en men reeds bezig was, om denzelven te verbinden, vraagde deze rampzalige, of zyn arm nog niet af was? Wyl de Oppermeester hem toen den afgenomen arm toonde, en hem een hartsterking gaf, zoo zeide hy eindelyk, God zy gedankt, dat ik de pyn doorgestaan heb, en was daar op goeds moeds; 't verband gelegt, wierd hy weder na zyn bed gebragt, alwaar hy eenige dagen daar na aan een ander toeval gestorven is.

'T Ander Kamertje, dat op deze zyde ter linker hand staat, is voor de Ondermeesters, die over 't Ziekenhuis mede gestelt zyn, om in te wonen; het is wel voor 2 of 3 menschen tamelyk naauw, dog aan d'andere kant zeer gemakkelyk, om dat zy dicht by de Zieken zyn. Daarenboven was by myne komst de Oppermeester getrouwt, en had zyn eigen huis, zoo dat hy maar 's morgens en 's avonds de Zieken quam bedienen, zoo dat 'er een in zyn huisje gaan konde, waar door de anderen meer ruimte kregen; insgelyks is een van de Ondermeesters getrouwt, en woont buiten 't Ziekenhuis, 't welk andermaal, schoon de Oppermeester hier in woont, voor de andere goed is, en hen meer ruimte verschaft. *Waar de Ondermeesters zich onthouden.*

Op de zyde, die tegen den groten tuin der Voortreffelyke Maatschappy aankomt, is ter rechterhand wederom een zulk vertrekje, dog zonder vensters, 't welk men tot een gevankenis gebruikt, als 'er onder de Zieken Dronkaards of Revelaars of Dolle menschen zyn, aangezien men diergelyke menschen, welke anderen hunne rust storen, zeer wel daar in opsluiten, en na bevind van zaken of straffen of elders in hechtenis brengen kan. *Waar de Dronkaarts gebragt worden.*

Eindelyk is 'er nog een Kamertje naast de woning van den Ziekenvader, dicht by deszelfs Keuken, 't welk voornamelyk dient, om de genen, die met de Venusquaal behebt zyn, daar in na behoren te genezen; 't welk ook, door dien 't beestachtig bootsvolk doorgaans een buitensporig leven lyd, schier nooit ledig staat, en gebeurt 't dikwyls dat dit vertrek alleen niet groot genoeg is, om ze allen te herbergen. *Waar diegenen gebragt worden die met Venusziekte behebt zyn.*

Ondertusschen heeft de Voortreffelyke Maatschappy eene zeer fraaje *Loffelyke verzorging der Zieken.*

fraaje en treffelyke methode in dit haar Ziekenhuis ingevoert, die billyk ten hoogſten pryzenswaardig is. Dezelve beſtaat hier in, dat alle Zieken, die in dit Ziekenhuis komen, behalven die met Venus-ziektens behebt zyn, de eerſte 14. dagen alles vry hebben, zy mogen aan artzenyen en oppasſing koſten wat zy willen; zoo zy binnen dien tyd niet konnen genezen worden, zoo dat zy hunne ſchepen, waar mede zy hier gekomen zyn, moeten laten varen, zoo verteren zy echter niet meer, als ieder de helft van de gagie, welke hy ter maand trekt, hy is wie hy is, en blyft de andere helft altyd goed op zyne rekening. Wat echter de Venus beminnende Zieken aanbelangt, dezelve verteren niet alleen hare halve maandelyke gagie, zoo voort als zy daarin komen, maar moeten daarenboven 10 ryksdaalders aan den Oppermeeſter betalen, die daarentegen de artzenyen aan de Voortreffelyke Maatſchappy voor een zeker ſtuk geld vergoeden moet, en 't overig voor zich behoud.

Wyders is hier eene treffelyke ſchikking, dat niet alleen de Oppermeeſter zyne Artzenyen, en de Zieken-moeder hare levensmiddelen verantwoorden moeten, maar ook voornamelyk, dat de Zieken-vader van al 't geen in 't Huis voorvalt, boek moet houden; welk boekhouden hier in beſtaat, dat hy alle de genen, die van dag tot dag in 't Zieken-huis komen, en weder daar uit gaan, zodanig in zyn boek aantekent, dat de dag van de Maand daar by gevonden word; en zoo 'er eenigen komen te ſterven, moet hy zulks insgelyks doen, en nog dien zelven dag den Edelen Heer Gouverneur en den Boekhouder van de bezetting daar van kennis geven, ten einde deze zulks insgelyks in zyne boeken zoude konnen ſchryven.

Daarenboven is hy gehouden, om alle weken een uittrekzel van zyn regiſter te maken, en zulks den Edl. Heer Gouverneur ter hand te ſtellen, ten einde hy daar uit zoude konnen zien, hoe veel nieuwen daar in gekomen, als mede hoe veel 'er van de oude uitgegaan, waar ze gebleven, en eindelyk hoe veel 'er overleden zyn. Wyders moet hy melden, hoe veel vleeſch van dag tot dag voor de zieken verbruikt is, en diergelyke dingen meer; en eindelyk als de algemene monſtering, welke door gantſch Ooſt-Indie op alle Hollandſche ſchepen en handelplaatzen op een zekeren dag geſchieden moet, verby is, zoo brengt zyn plicht mede, 't gantſche boek in 't net te ſchryven, en over te geven; ten einden 'er geen misſlag in eenige zaak begaan werde. *Wat de Zieken-vader te verrichten heeft.*

Voor deze zyne moeite heeft hy ook eenige voordelen te genieten, die ſchoon ze gering en ſlecht ſchynen, echter in 't jaar eene tamelyke zomma bedragen; want hem is geoorlooft alles te houden, dat de overledenen aan haar lyf hebben gehad, eer ze geſturven zyn, of al 't geen zy aan haar lyf hebben, als zy komen te ſterven; welke klederen, ſchoon ze niet koſtbaar of zinnelyk zyn, veel geld bedragen, om dat de burgers en de boeren dezelve voor hare ſlaven kopen; daarenboven zyn 'er verſcheiden, die zilvere knopen aan hare hembdrokken hebben, die ook geld waardig zyn; en weet ik uit den mond van den Guarnizoens Boekhouder, dat 'er eens een Kapitein in geſtorven is, die goude knopen in zyn hembd en aan zyn hembdrok had, welke ook aan den Zieken-vader vervielen. *Wat hy daar voor geniet.*

Dog uit een geſlotene kiſt van een overledenen mag hy, zoo hy eerlyk handelen wil, niets nemen; en kan hy zulks ook niet wel doen, om dat 'er altyd veel menſchen by hem zyn; maar hy is verplicht,

plicht, om zoo voort na den dood van den overledenen, de kisten in 't byzyn der omstanders te sluiten, en de sleutels den Guarnisoens-Boekhouder terhand te stellen, en op zyn verzoek de kisten nevens andere geslotene waren, welke de overledene bezeten heeft, te laten volgen; welke daar na in 't byzyn van twee Commissarissen, welke de Edele Heer Gouverneur benoemt, en hem toevoegt, van alle die goederen eenen inventaris maakt, dezelve opentlyk verkoopt, en 't geld daar van in de Kas der Voortreffelyke Maatschappy trekt, na dat hy alvorens daar af heeft getrokken, 't geen hem voor zyne moeite toekomt.

De Voortreffelyke Maatschappy heeft zich niet vergenoegt, om ontrent de gezondheid van de Zieken heilzame schikkingen te maken, maar ook voor hare zielen zorg gedragen; want door dien zy behalven den Prediker twee Voorlezers onderhoud, die men hier ook Ziekentroosters noemt, zoo heeft zy den eenen bevolen, de bezetting, en den anderen 't Ziekenhuis waar te nemen, en alle avonden een gebed te doen; midsgaders dat de genen, die 't Ziekenhuis bedient, ook buiten dezen tyd de Zieken met troostredenen bystaan zal; en is hy daarenboven verplicht, om alle Zondagen, terwyl zyn amptgenoot den dienst in de Kerk waarneemt, den Zieken een predikatie voor te lezen, en voor en na dezelve met hen te zingen en te bidden.

En waarlyk deze heerlyke en treffelyke schikkingen hebben my zeer dikwyls doen geloven, dat het deze roemruchtige Maatschappy niet qualyk kan gaan, om dat zy zoo veel zorg voor hunne onderdanen en voornamelyk voor hare zieltogende Bedienden draagt; want men kan op deze wys alle jaren niet alleen weten, of dees en geene nog leeft, waar hy zich bevind, en in welken stand hy dient; maar men kan ook onderrecht worden wanneer iemand overleden, waar hy begraven is, en wat hy bezeten heeft; 't welk zekerlyk geene geringe kentekenen van eene zonderbare liefde, getrouwheid en oprechtheid zyn; te meer door dien men, als 't geld in hare kas betaalt is, zulks ter aller uure met winst ontfangen kan, zoo zy weet, dat men de wettige erfgenaam is.

Dog ik hou my met diergelyke aanmerkelyke omstandigheden te lang op, en moet derhalven na dat beneden alles doorsnuffelt is, ook eens zien, wat 'er op zolder te doen is. Alhier konnen des noods, tamelyk veel zieken gelegert en bedient worden, schoon de helft van 't Ziekenhuis nog maar bezoldert is, waar aan echter niet anders scheelt, dan dat hier te weinig planken komen, om dat 't anders reeds lang bezoldert zoude geweest zyn; Ondertusschen word 't onbezoldert gedeelte tot een pakhuis, alwaar men allerhande hout, als sparren, planken, balken, enz. bewaren kan, 't welk echter mynes bedunkens 't voortreffelyk en aanzienlyk Ziekenhuis, wegens de zware daar op leggende last geen voordeel toebrengen kan; wanneer 'er zoo veel zieken niet zyn, dat men ze behoeft op den zolder te leggen, zoo dient dezelve tot een Magazyn, om allerhande kruiden en takken van Citroenen en Laurierbomen te drogen, welke daar na om te stoven, en als andere heilzame middelen gebruikt worden. *Waar toe de zolder gebruikt word.*

Zoo ik my buiten 't Ziekenhuis begeef, zoo zie ik, als ik onder de poort sta, dat ontrent 18 voeten van daar nog een poort opgemetzelt is, die, zoo 'er maar een deur van latten voor gemaakt was, insgelyks en tot meer veiligheid gesloten zoude konnen worden. Eer men echter nog aan de uiterste Poort komt, zoo ziet men, dat rond- *'t Ziekenhuis is met water omcingelt.*

rondom dit Ziekenhuis eene brede waterleiding gemaakt is, waar in 't water, dat van de bergen vloeit, door gragten te zamen loopt, en door eenen val weder komt in de gragten, welke voor de voorste burger-huizen na de vesting toe gemaakt en met schutsluizen verzien zyn.

De Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, als onder welkers regering dit Ziekenhuis voltooit is, heeft deze waterleiding laten maken; en de volgende Heer Gouverneur, Louis van Assenburg heeft langs dezelve rontom 't Ziekenhuis Amaquas-bomen, om dat ze weelderig opschieten, laten planten, zoo als ook Eeken-bomen op de binneplaats, welke de daar in wonende menschen maar voor keuken-tuintjes gebruikten, welke bomen, als zy groot en sterk geworden zyn, 't Ziekenhuis aangenaam belommeren zullen, om dat men als dan van 't gemelde Huis niets zal konnen zien, voor dat men gantsch dicht daar by is.

Inscriptie van 't Ziekenhuis.

Boven de poort van dit heerlyk en wydluftig Ziekenhuis heeft de Heer *Daniel Heinsius*, toen hy in den jare 1700 als gewezene Ordinaris Raad van Indie, alhier als Commissaris aanquam, en van hier na huis vertrok, deze zeer zinryke en geleerde Lateinsche Inscriptie ter eeuwiger gedagtenisse laten zetten:

Excipit Hospitio fractos Morbisque Viisque
Hæc Domus, & Medicam larga ministrat opem.
Belga tuum Nomen Populis fatale domandis
Horreat & Leges Africa Terra Tuas.

De Auteur beschryft de naast gelegene Kerk.

Na deze twee hoogstnodige Gebouwen, aan welke de Colonie zoo wel als de Zeevaarders zeer veel gelegen was, begeef ik my na de Kerk, daar ik my jegenswoordig 't dichtst by bevind, en schoon uit 't voorgaande blykt, dat Stellenbosch en Drakensteen insgelyks hare byzondere Kerken hebben, zoo acht ik niet qualyk te doen, als ik van deze eerst 't nodige schryf, en daar na ook van de 2 andere zoo veel meld, als de zaak vereischen zal.

Eer dat de Vesting gebouwt was is de Godsdienst in de Vesting verricht.

Eer en alvorens ik echter de Kerke zelf beschryve, acht ik nodig, eene zwarigheid uit den weg te ruimen, welke konde gemaakt worden, en daar in bestaat, dat zommigen misschien zouden denken, dat men voor dezen eer deze Kerk gebouwt was, of gantsch geen Godsdienst verricht, of den tempel onder den bloten hemel opgeslagen had, zoo als andere volken, voornamelyk de Hottentotten, of de zoldaten in 't veld gewoon zyn; maar deze zwarigheid zal haast vervallen, als ik daar op antwoord, dat de eerste inwoners van dit land, uit Europa hier gekomen, met de zoldaten nog met de Hottentotten hier in gelyk geleeft, en hunnen Godsdienst niet onder den bloten Hemel, maar bestendig en zoo lang in de vesting verricht hebben, tot dat deze Kerk gebouwt is.

Hier toe wierde in beide Vestingen eene grote zaal gereed gemaakt, die voor de woning van den Heer Gouverneur, als mede voor de Raadkamer der beide hoogste Collegien gebouwt was. In een hoek van de zelve had men den predikstoel zodanig opgerecht, dat alle menschen, die in de vergadering waren, den predikant in 't gezicht hadden. Ik ben zelf dikwyls in deze zaal geweest, die in de jegenswoordige vesting daar toe diende, schoon by myne aankomst de Kanzel reeds weggedaan, en de Godsdienst in deze Kerk verricht wierd; het quam ook zeer wel, dat voor de zaal en boven op de trap aan den ingang altyd een van de

de lyfwacht van den Edelen Heer Gouverneur op schildwacht moest staan, om toe te zien, dat 'er gedurende den Godsdienst buiten de zaal geene onordentlykheden gepleegt wierden.

De Heer Gouverneur van der Stell legt den grond tot een nieuwe Kerk.

Na dat echter de burgery van dag tot dag sterker, en de zaal te klein wierd, om zoo vele menschen te bevatten, dreef eindelyk de nood de Heren Regenten van deze volkplanting, om op eene Kerk bedacht te zyn, waar in de Godsdienst altyd konde waargenomen en verricht worden; en kan men niet ontkennen, dat de Heer Gouverneur Simon van der Stell gedurende zyne zeer lange regering zynen yver voornamelyk deswegen getoont, en den grond tot deze Kerk gelegt heeft; hoewel zommigen voorgeven, dat zyn begrip hier in niet dat van zyn Zoon niet overeen quam, en dat deze als deszelfs opvolger, zeer veel aan de fondamenten heeft laten veranderen; 't welk ik echter, om dat ik 'er geene tekenen van gezien hebbe, anderen laat onderzoeken. Ondertusschen blykt genoeg, dat zyn eerste liefde, yver en achting voor 't Goddelyk Woord ras verdwenen is, om dat door den bouw van zyne pragtige Hofstede, Constantia genaamt, die van de Kerk heeft moeten stil staan.

Zyn zoon heeft den bouw voltooit.

Zyn gemelde Zoon, de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell heeft dezen Kerkbouw yverig voortgezet, tot dat dezelve voltooit was; zy is op dezelve wys als 't Ziekenhuis gebouwt, te weten, in de gedaante van een kruis, en is 't zeer aangenaam, twee zulke grote en tegen elkander overstaande gebouwen te zien, welker gebruik zoo heilzaam, nuttelyk en hoogstnoodzakelyk is.

Wat voor menschen op 't kerkhof begraven worden.

Ten einde ik echter aantone, hoe deze Kerk eigentlyk van buiten en van binnen gemaakt is, zoo dient te weten, dat eene hoge en dikke muur rondom dezelve is opgehaalt, welkers ruime binneplaats een Kerkhof verstrekt, alwaar men de doden begraaft; dog niet allen zonder onderscheid, maar enkelyk de voornaamste Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, als mede de burgers en hunne kinderen; zoo 'er echter een vreemdeling met 't een of 't ander schip van de voortreffelyke Maatschappy hier komende sterft, zonder dat hy in de bezetting heeft gelegen, en op dit Kerkhof wil begraven zyn, zoo kost het hem 50 guldens; is het iemand van een andere Europeaansche natie, zoo moet hy als een buitenlander eens zoo veel betalen.

Waar geringe personen begraven worden.

De geringer Bedienden der gemelde roemruchtige Maatschappy, die hier komen te sterven, 't zy datze in bezetting gelegen hebben of niet, worden daar niet gelegt, zoo zy de 50 guldens aan den Diaken niet betalen konnen, maar daar is een ander plaats tusschen de Stad en de Vesting na de kant van den Tafelberg, alwaar zy nevens de overledene slaven der gemelde Maatschappy en boeren begraven worden. 't Onderscheid, 't welk men onder de doden waarneemt, is my niet zoo zeer vreemd voorgekomen, om dat zulks alomme gebruikelyk is, dan wel dat men na den dood geen onderscheid tusschen Christenen en Heidenen maakt, om dat men ze onder elkander begraaft, daar nogtans terwyl een ieder leeft, een zeer groot onderscheid gemaakt word. Meest is my echter vreemd voorgekomen, dat men deze begraaf-plaats tot nu niet afgesloten, en met eene muur of met bomen, dicht naast malkander geplant, omheint heeft, ten einde 't vee belet zoude konnen worden, over de lyken te lopen, 't welk jegenswoordig menigvuldig derwaards komt, en 't gras, dat daar weelderig groeit, zonder eenige hindernis eet.

Op dit Kerkhof is dicht by de deur,

deur, die tegen over 't Ziekenhuis staat, een huisje, waar in de Koster woont. 't Zelve is niet heel hoog, maar ruim genoeg, om hem met zyne familie te huisvesten. Midden op 't Kerkhof staat de gemelde Kerk, welke de gedaante van een kruis heeft, behalven dat de in malkander lopende kruismuren zulke scherpe hoeken niet maken, als die van 't Ziekenhuis; maar dezelve springen uit, en maken nevens de andere t'zamen een irregulier achtkant.

Woning van den Koster.

De muur van 't Kerkhof is ontrent 10 of 12 voet hoog, en de Kerk veel hoger, zoo dat men ze te meer om dat ze van buiten zeer wit, en zindelyk onderhouden word, uit den haven zeer onderschydentlyk zien kan. Na de benedenste zyde na 't strand toe, is een toorn van middelmatige hoogte, die op de fondamenten der Kerkmuur gebouwt, en met een niet al te spits rietdak, zoo als alle andere huizen en de Kerk zelf, verzien is. In den zelven hangen twee middelmatige klokken, welke nooit worden geluid, dan op kerktyd.

Hoe de Kerk van binnen is.

Wanneer men door een der beide grote poorten, die op 't Kerkhof en de Kerk recht tegen malkander over staan, in de Kerk treed, zoo ziet men, dat de vloer met tichelsteenen belegt is; rontom de muur, behalven in 't Koor zyn banken gemaakt, waar op de mansperzonen hunne plaatzen hebben; in den buik van de Kerk staan alleen fraje stoelen van ebben of ander kostbaar hout voor de vrouwen, welke de Koster telkens na behoren moet schikken, en laat een ieder stoel na kerktyd weder t'huis brengen, ten einde om beter bewaart te zyn.

Met dit schikken en plaatzen der vrouwe stoelen heeft de Koster zekerlyk eene grote moeite, om dat hem dan deze dan gene beschuldigt, dat hy haar stoel te ver achter uit gezet, en haar fatsoen gekreukt heeft, zoo dat hy heel naauw moet letten, welke stoelen voorstaan moeten; menigmaal ontzien deze stoutmoedige paauwen zich niet, om in de kerk zelf daar over te kyven, of haar stoel voor eens anders te zetten, ten einde zy in de kerk geen hair breed van hare achting zoude mogen missen; 't welk zulk een algemeen en vervaarlyk gebrek onder de vrouwtjes is, dat 't niet genoeg beschreven veel min beklaagt kan worden.

De Kerk is niet verwulft.

Doordien echter deze zeer fraaje Kerk niet verwulft is, als waar toe men geene genoegzame penningen had, zoo als ook geene balken, die lang, sterk en duurzaam genoeg waren, zoo moest men een ander middel uitvinden, om een dak daar boven te maken; derhalven wierd goed gevonden, om 4 dikke ronde pilaren op te halen, om de balken daar op te leggen, die 't gantsche dak dragen moesten; zy zyn ook voor zich zelven hecht en sterk genoeg, om een veel zwaarder dak als dit is, te dragen; nogtans vreest men dikwyls, dat de zware en heftige Zuid-ooste wind, 't dak omver halen en daar door groot ongeluk veroorzaken zal, aangezien door 't vallen van de zware balken vele menschen gedood of elendig gewond zouden worden.

Hoe 't dak is gemaakt.

Ten einde echter de Zuid-Ooste wind zyne volle kragt aan 't dak en de gantsche Kerk niet zoude konnen oeffenen, zoo verbeeld ik my, dat men raadzaam geoordeelt heeft, 't dak niet al te hoog en te spits, maar van boven plat te maken, ten einde men alle te duchtene en bekende gevaren zoude konnen voorkomen en myden; men ziet derhalven boven op 't dak, dat aan de 4 kruishoeken in malkander loopt, dat op de plaats, daar 't anders opgehaalt had moeten worden, een breed vierkant plat dak gelegt is, met eene houte galdery rontom, ten

einde men op 't zelve zoude konnen gaan; dog deze houte galdery is door den wind al lang daar af geslagen.

De voornaamste zitplaatzen in de Kerk.

Rontom de vier gemelde pilaren zyn 'er fraaje houte gestoeltens gemaakt, waar in men langs drie trappen en een deurtje gaan en den Godsdienst bywonen kan. In een van die gestoeltens ter rechter hand, dichtst by den Predikant, heeft de Edele Heer Gouverneur zyne gewoonlyke zitplaats; deszelfs Raads perzonen daar hier voor van gesproken is, zitten recht tegen hem over; en de twee benedenste staan voor de Burger-Raden en Krygs-Officiers open, ten einde men dezen ook van de anderen zoude konnen onderscheiden.

Als 'er gene schepen op de Rede ten anker leggen, zoo zyn deze 4 stoelen doorgaans zeer slecht bezet, om dat 'er ten minsten 6 of 8 perzoonen in ieder stoel zitten konnen; doch wanneer 'er schepen in den haven leggen, voornamelyk retourschepen, zoo is de plaats doorgaans te klein, om alle de daar in plaats hebbende perzonen in te nemen, aangezien zy als dan onder de andere burgers zitten en wel te vrede zyn als zy nog een goede zitplaats vinden konnen.

Achter deze pilaren en deze Heren-stoelen ziet men niet ver daar van daan twee ryen banken, namelyk op ieder zy eene, waar in de Prediker, met den Voorlezer, Ouderlingen en Diakens zitten. Tusschen deze stoelen is eene grote verwulfde opening, als een poort, midden in dewelke de kanzel gebouwt is; dezelve is wel net, maar effen zonder eenig snywerk, zoo als andere Gereformeerde kanzels en donker-bruin geverft. Wanneer 't H. Avondmaal uitgedeelt word, zoo staat voor dezelve eene tafel in plaats van een Altaar, waar aan de Communicanten zitten gaan, en 't H. Avondmaal uit handen van den Prediker ontfangen.

In plaats van een doopsteen staat 'er eene schotel met water aan de zy van den stoel, daar de Prediker zit, en als 'er kinderen gedoopt zullen worden, zoo komt hy van stoel, en doopt ze, en gaat daar na weder op stoel. Achter dezen stoel is een grote ledige plaats, die een Choor verstrekt, en ook zeer wel daar voor passeren kan. Rontom de muur hangen eenige Wapens van de genen, die of hier in enkelyk begraven leggen, of hier geregeert of andere hoge bedieningen bekleed hebben; en daar onder blinken voornamelyk uit de twee graf-schriften van de Heren Gouverneurs Simon van der Stell en Louis van Assenburg.

Waarom de kerk onbezoldert is.

En dit is aldus de inwendige gedaante der Kerk; dog eer en alvorens ik my daar uit begeef, zoo moet ik zeggen, dat ze nog niet bezoldert is; de rede daar van kan zeer wel zyn, dat de planken, welke alle uit Holland moeten komen, of te schaars of de Kerk te kostbaar vallen; dog mynes bedunkens kan dezelve wel voorbedachtelyk zoo lang onbezoldert zyn gebleven, om dat men zoo als boven gewag is gemaakt, voor den wind beducht is geweest, dat hy alles omver zoude rukken, tot dat men eindelyk zal hebben gezien, dat hy de Kerk geen schade toebrengt, schoon 't rietdak doorboort wierd.

Het bouwen van deze kerk heeft veel geld gekost.

Zoo men deszelfs inwendige en uitwendige netheid betragt, en gade slaat, dat 't bouwen van huizen hier zeer kostbaar valt, zoo is licht af te nemen, dat deze Kerk ook een groot kapitaal moet hebben gekost; weshalven vele burgers op den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell misnoegt waren, dat hy 't ryk kapitaal der Diakony aan dezelve verbouwt had, daar 't nogtans enkelyk gegeven was, om weder onder de armen en behoeftigen te worden uit-

uitgedeelt; en waren zy van gevoelen, dat de Voortreffelyke Maatschappy achtervolgens 't verkregen previlegie verplicht was, om alomme op de plaatzen daar zy Colonien opgerecht hadden, uit hare eigene kas Kerken en Scholen te laten bouwen.

Gelyk ik my om dit laatste voorgeven nooit bekommert heb; aangezien ik wel weet, dat de Voortreffelyke Maatschappy van hare kant niets laat ontbreken, dat tot bevordering zoo wel van den Godsdienst als tot welstand der ingezetenen strekt, zoo als deze Colonie zelf al te vele kentekenen en milde blyken gehad heeft, zoo antwoord ik enkelyk op 't eerste, dat 't voorgeven by den gemelden Heer van der Stell goed is geweest, door dien hy om den bouw gemakkelyker te maken, de nodige arbeids-luiden als metzelaars, timmerluiden, smids, enz. in naam van de Bloejende Maatschappy heeft gelast, om hand aan 't werk te slaan, en daarenboven 't benodigt hout als balken, sparren, planken, enz. beschikt; doch heeft de bouw naderhand even zoo veel en zoo als zommigen willen nog meer gekost, dan of dit alles niet geschied was.

Want men ontziet zich hier niet te zeggen, dat hy zyn eigen belang meest daar by gezocht heeft; en zegt men voornamelyk, dat deze werkluiden eenen veel groter loon van de kerk moesten hebben, dan zy voor heen gehad hadden; en dat de bouwmaterialen zoo hoog in rekening gebragt waren, als men ze anders kopen konde; en voegt men daar by, dat hy deze Kerk veel hout had laten betalen, dat hy aan zyne Hofstede, *Verregelegen* genaamt, liet vertimmeren.

Dog ik wil dit alles niet voor de waarheid houden, en uitgeven. Midlerwyl zou men op zeldzame gedachten vervallen, als men in overweging neemt, dat na 't vertrek van den Heer Gouverneur nog eene rekening voor den dag is gekomen, welke de Diakony betalen zoude, om dat 'er hout op stont, dat tot de Kerk zoude verbouwt zyn; dog wanneer men zulks naauw onderzocht, en de gene bevraagde, welke dier tyd 't bestier en 't opzicht over deze bouw hadden, deze echter alle eenpariglyk betuigden, dat diergelyk hout nooit geëischt, veel min verbouwt was, zoo als men aan de gantsche Kerk nog zien en waarnemen konde, zoo is geene betaling van de Kerk gevordert, om dat men naderhand zeer duidelyk bevond, dat dit gemelde hout aan zyne Hofstede, *Verregelegen* verbruikt was.

Kort voorheen heb ik bericht, dat deze Kerk van de arme-gelden opgerecht en gebouwt is; dezelve waren op de volgende wys by malkanderen gebragt. Eenige goedwillige en Christelyke herten hadden van tyd tot tyd een kleine legaat aan de armen-kas gemaakt, 't welk de Ouderlingen op winst hadden uitgedaan, ten einde het met 'er tyd aangroejen, groter worden en zich vermeerderen zoude; daarenboven schoot van 't geld uit 't zakje nu en dan iets over, 't welk men aan de armen niet behoefde te geven; en door dien de begravenis-gelden, waar van kort voor heen melding is gedaan, als mede de armbossen, die zoo wel in de openbare kroegen als in alle schepen der Maatschappy opgehangen waren, een tamelyk kapitaal bedroegen, als 't geld door de Diakens daar uit genomen wierd, zoo quam 'er met 'er tyd een aanzienlyk kapitaal by malkander, 't welk men in den beginne niet verwacht had. *Hoe de armen gelden van tyd tot tyd zyn aangegroeit.*

Van dit geld nu, op zodanige wys tot onderhoud der armen by malkanderen gebragt, was de Hr. Gouverneur verwittigt, om dat voor hem niets verborgen blyven kan nog mag; hy had derhalven *Zodanige gelden worden tot 't bouwen van de Kerk besteed.*

wel

wel eenige moeite om de Ouderlingen en Diakenen te bewegen, ten einde om de Kerk daar van te laten bouwen; dog vermids een ieder gaarne van zyne gunst verzekert is, om dat hy in andere stukken iemand drukken of helpen kan, zoo moesten zy hem eindelyk gehoorzamen, en in dezen bouw bewilligen; en besloot men nog meer, om deze gelden daar toe te besteden, wyl niemand rekening konde maken, dat die bouw zoo veel kosten zoude, als ze gekost heeft.

Wanneer ik daarbenevens de gemene roep andermaal zoude willen of konnen geloven, zoo zoude onfeilbaar blyken, dat de Heer Gouverneur zyn eigen belang daar by gezocht had, aangezien hem zommigen ook beschuldigen, dat hy zich met deze gelden had weten te verryken; niet zoo zeer direct, als of hy van deze gelden zelf gezakt had, maar dat hy de Kerk alles duur aangerekent, en daarentegen van deze Waren op dezelve rekening genomen, en in zynen bouw op *Verregelegen* verbruikt had; dog ik neme diergelyke zeldzame zaken voor geen waarheid aan, om dat zommige menschen zeer los in 't spreken zyn, en denken, dat die geen altyd een dief is, die eens gestolen heeft.

Wat deze Kerkenbouw heeft gekost.

Ondertusschen is het zeker, dat deze Kerk, nevens de muur van 't kerkhof en 't kleine huisje, waar in de Koster woont, een zomme bedragen, waar over men verbaast is, aangezien my voor de waarheid is verhaalt, dat alle bouw-onkosten vry meer dan 30000 guldens hebben bedragen, 't welk in der daad een treffelyk kapitaal is, waar van iets degelyks kan gebouwt worden.

Wie de eerst Prediker in deze kerk geweest is.

De eerste Prediker, die in deze Kerk gepredikt, en in den beginne grote lof en ongemene genegentheid verkregen heeft, dog naderhand wegens onbetamelykheden afgezet en t'huis ontboden is, zoo als hier na wydlopiger zal worden aangetoont, was Petrus Kalde, van Wezel van geboorte. Deze heeft boven beide voorgemelde deuren eenige Lateinsche versen gemaakt, welke ik wel afgeschreven, maar verloren heb; de eenige die ik nog bezit, staat boven de deur tegen over 't Ziekenhuis, en luid aldus:

Inscriptie van deze Kerk.

Ægrotis solamen ego, fessisque levamen
Fonsque salutiferos suppeditans fluvios;
Si modo læte hos rivos afflictus adibit
Non tantum incolumis, sed satiatus erit.

Voorslag om de Kerk groter te maken.

Ontrent de Kerk van Stellenbosch staat enkelyk te merken, dat door dien de Colonie van tyd tot tyd groter en sterker wierd, dezelve eindelyk te klein en te naauw wierd, weshalven men dan ook raadzaam oordeelde, om dezelve uit te leggen; door dien 'er echter geen genoegzaam kapitaal voor handen was, zoo was men op een ander middel bedacht, dat namelyk de Heren van der Stell anderen met een goed voorbeeld voorgaan, en eene vrywillige gifte tot dezen bouw doen zouden, zoo als ook geschiede.

Dit hoogst loffelyk voorbeeld volgden niet alleen andere Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, maar ook de meeste burgers en boeren; dog door dien de bouw dan om deze, dan om gene redenen, en wel voornamelyk uit gebrek van bouw-materialen vertoefde, heeft eindelyk de Heer Gouverneur nevens eenige andere hooge Bedienden der gemelde roemruchtige Maatschappy, 't geen, zoo als men my gezegt heeft, en de gemene spraak gaat, weder tot zich genomen, dat zy vrywillig daar toe gegeven

hadden; terwyl't overige geld tot den bouw geschikt bleef.

Zoo lang echter als deze Kerk nog in hunnen staat bleef, dacht niemand meer om de vergroting van dezelve, voornamelyk wanneer de Heer Henricus Beek van Drakenstein hier quam, die wegens zyne onaangename wyze van prediken weinig toehoorders had, aangezien hy dikwyls de gantsche week aan de Kaap doorbragt, en eerst zaterdag avond t'huis quam, en nogtans den volgenden dag, hoewel genoegzaam stamelende, predikte. Na dat echter de Kerk in 't jaar 1710. in de maand van December in de assche gelegt wierd, zoo als reeds voor dezen bericht heb, en men niet zoo zeer om de vergroting als om de herbouwing bekommert was, zoo heeft men eerst weder om de vrywillige giften gedacht.

Dog wat gebeurt 'er? wanneer men na dit kapitaal vraagde, wist niemand, waar 't gebleven was; en wanneer eindelyk zeer sterk daar na gezocht wierd, wilde men zulks by den Kassier van de Voortreffelyke Maatschappy zoeken; dog nog deze nog deszelfs Voorzaat, veel min de Heer Helot als Generaal Kassier, konden in hunne boeken vinden, dat het in de kas van de Voortreffelyke Maatschappy gekomen of gebragt was; ten laatsten wierd het 'er echter gevonden, zonder dat iemand wilde weten, wie het daar in getelt had.

Door dien nu 't vertrek van den Heer van der Stell in den jare 1708. reeds voor de deur stont, en men van dien tyd af na dit geld gevraagt maar geen vast bescheid bekomen had, zoo wierd verscheidentlyk daar van gesproken; en beschuldigden zommigen dezen, en anderen wederom eenen anderen, dat hy 't zelve in handen gehad, en den winst daar van getrokken had, dog door dien zulks zonder grond is, zoo moet men enkelyk zeggen, dat dit kapitaal, dat ruim 4000 guldens beliep, den toekomenden bouw zeer wel te stade quam.

Van de Drakensteensche Kerk, of 't gevaarte, dat voor een Kerk verstrekt, wilde ik den Lezer liever gantsch niet schryven, schoon dat ik tegenswoordig schyne, daar toe verplicht te zyn, om dat de twee voorgaande beschreven heb; want dezelve lykt van buiten en van binnen niets minder dan eene Kerk, aangezien zy zeer klein, midsgaders zeer laag en daarenboven enkelyk van leem ontrent drie of vier voet boven den grond opgehaalt is, op welke muur onmiddelbaar 't dak staat; ik kan wel met waarheid zeggen, dat zoo eene Colonie eene groter Kerk van noden heeft, deze onfeilbaar den rang voor alle andere hebben mag; want wie de Fransche Vluchtelingen kent, waar van de gantsche Colonie schier vol is, die weet ook wel, dat dezelven zeer kerkgezind zyn, schoon zy dikwyls twee, drie, vier en meer uuren ver gaan moeten, als zy eenen aangenamen en goeden Prediker horen willen. *Hoe de Drakensteensche Kerk is.*

Ik zal ditmaal niets meer daar van melden, om dat in 't vervolg zich nog wel gelegentheid zal opdoen, om iets meer daar van te gewagen en te schryven. Midlerwyl zal ik den Lezer op eene vraag, die hy my zonder twyffel zoud konnen voorleggen, als ik hier stil zweeg, voor af antwoorden, en aantonen, wat deze drie Geestelyken voor huizen en woningen hebben? Wat aanbelangt de Prediker aan de Kaap de Goede Hoop zelf, dien met alle recht de eere en de rang toekomt, dezelve heeft voor deze in een huis gewoont, dat de Voortreffelyke Maatschappy daar toe had laten bouwen, en tegen de Kerk over staat, alwaar als nog hedensdaags een van de twee Ziekentroosters woont, die niet alleen de Kerk of 't Zie-

't Ziekenhuis op de bovengemelde wys bedienen, maar ook school houden moet, zoo als zyne Voorzaten altyd gedaan hebben, 't welk hem echter, wegens de zucht voor den Handel, moejelyk valt, te weinig opbrengt, en te veel verdriet veroorzaakt.

Heden dien dag echter, na dat een zeker Luitenant, welkers naam my tegenwoordig niet te binnen schiet, een weinig verder achter de Kerk een treffelyk huis gebouwt had, 't welk wegens zyn slecht gedrag en andere omstandigheden verbeurt verklaart is, zoo is zulks van de Voortreffelyke Maatschappy aan dezen Prediker ingeruimt, zoo dat hy aangenamer en vermakelyker daar in kan wonen, als de Heer Gouverneur in zyne vesting, aangezien hy uit en in kan gaan, wanneer hy wil, 't welk de Heer Gouverneur door 't sluiten van de slotpoort wegens gewigtige redenen niet doen kan.

Waarom de Prediker op Stellenbosch geen byzondere woning heeft.

De Prediker op Stellenbosch, als de twede in rang, heeft als nog geen afzonderlyk woonhuis van de Voortreffelyke Maatschappy; niet zoo wel om dat dezelve geen huis wil laten bouwen, maar om dat hare Bedienden zich altyd tegen de bevelen aankanten, welke zy uit Holland ontfangen, en is my niet onbewust, dat 't ontrent andere en zeer nuttelyke bevelen insgelyks zeer lang duurt, eer zy ter uitvoering gelegt worden, waar van reeds hier en daar eenige staaltjes aangehaalt zyn, en hier na nog meer volgen zullen.

Ten einde nu alle wydlopigheid en misnoegtheid gemyd worde, geeft de Colonie of de Landdrost met de Heemraden in deszelfs naam aan den Prediker, eene byzondere, aan de Colonie toebehorende woning, waar in hy zeer vergenoegt leven kan; aangezien dezelve niet alleen in 't dorp zelf, dicht by de Kerk staat, maar dezelve is ook tamelyk ruim, zoo dat hy zyne letter-oeffeningen stil voortzetten kan; behalven dat hy eenen tuin achter de zelve heeft, die met eenen muur omheint is, waar in hy onder de bomen wandelen, en godvruchtige gedachten hebben, of zich met den aangenamen zang der vogels verlustigen kan.

De Drakensteensche Prediker heeft ook geen eigen woning.

Wanneer de Drakensteensche Colonie een diergelyk huis gebouwt had, dat zy ontberen konde, zoude zy insgelyks hunnen Prediker, die of eene woning huuren, of zelf bouwen moet, vergunnen, daar in te wonen; dog vermids hier deze gelegentheidt niet is, moet hy zich behelpen, zoo goed als hy kan; en is dit gebrek onder anderen mede de rede geweest, waarom de Heer Engelbertus Franciscus de Bouq, voor deze Gemeente van Batavia herwaards gekomen, niet derwaards gegaan is, maar na vele geledene ongemakken, zoo als op eenen anderen tyd zal worden gemeld, weder na Batavia heeft moeten keren.

My is wel bewust, dat de gewezene Heemraad op Stellenbosch, Jacobus van der Heyde, een stuk land, hem toebehorende, vrywillig heeft afgestaan, ten einde een bequaam Pastoors, en schoolhuis, als mede een aangename tuin voor den Pastoor en Schoolmeester of Ziekentrooster, daar op gebouwt en aangelegt zoude worden; dog niemand is 'er tot nu gevonden, die de kosten tot dit hoog noodzakelyk en algemeen nuttelyk werk heeft willen verstrekken; en wyl men voor 't overige geen middel kan uitvinden, om zulks werkstellig te maken, zoo zal de Prediker van deze gemeente zich licht nog lang zonder eigene woning behelpen moeten.

Van de Lusthoven der Voortreffelyke Maatschappy.

Na dat ik de Kerken voor oogen heb gestelt, begeef ik my verder na de Tuinen, waar van 'er de Voortreffelyke Maatschappy drie

drie aangelegt, en tot nu met groot voordeel gebruikt heeft. Zy zyn alle tamelyk groot en fraai, en met pragtige grote huizen tot vermaak van den Edelen Heer Gouverneur, die zich van tyd tot tyd derwaards begeeft, verzien, als mede met een woonhuis voor de Tuiniers, en eene ruime loots voor de ſlaven. Een van deze drie tuinen legt aan de Kaap zelf; en een achter den Leeuwenberg, ontrent een uur van de Kaap, die 't ronde boſchje genaamt word, en de derde een half uur verder, die wegens deszelfs nieuwe aanleg, 't nieuwe Land gedoopt is.

Waar toe de laatſte aangelegt is.

Deze laatſte word voornamelyk tot niets anders gebruikt, dan tot een moes-tuin, om de ſchepen met kool, knollen, zalaat en vele andere diergelyke keukenkruiden te verzien, als zynde ten dien einde aangelegt, om dat de gene, die aan de Kaap zelf legt, tot 't beſchikken van zoo veel kruiden, als de ſchepen van noden hebben, veel te klein is. Men vind ook in dezen tuin eenige vreemde gewaſſen, welke de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell daar in heeft laten planten, als by voorbeeld de Koffyboom, de Ceylonſche plant Acmella, de Piſtacienboom, en vele andere, die hier met ſtilzwygen worden verby gegaan.

De grootte van dezen tuin overtreft zoo niet alle, zekerlyk de meeſte, welke in Europa, en voornamelyk in Duitſchland worden aangetroffen; want hy beſlaat ontrent 30 morgen land, waar op onfeilbaar eene grote menigte tuin en boomvruchten konnen groejen; gelyk dan deswegen 30 ſlaven en ſlavinnen aldaar gehouden worden, die onder bevel van eenen ervaren tuinman en opzicht van zekere Mandoren beſtendig daarin arbeiden, ſpitten, ſchoffelen, en onkruid uitroejen moeten.

Van de twede tuin.

De twede tuin, die zoo als boven gemeld is, aan 't ronde boſchje legt, en aldus genaamt word, om dat de Heer Gouverneur Simon van der Stell aldaar een ſtuk land heeft laten bearbeiden, om verſche akers op te zaajen; door dien nu deze akers ſchoon opgekomen zyn, zoo dat 'er als nu veele grote hoge eekenbomen ſtaan, zoo is deze plaats, om dat dezelve byna rond is, 't Ronde boſchje genaamt.

Deze tuin is niet veel kleinder als de eerſte, hebbende ook 30 morgen land in den omtrek; in denzelven arbeiden ook zoo veel ſlaven, als in den vorigen; midden door denzelven gaat de gemeene weg, te weten als men van de Kaap na Conſtantia, de Steenbergen, de Hout-Baai, enz. gaan wil. Aan beide zyden echter is de tuin ten dele door eene diepe gragt, die den gantſchen winter of regentyd vol water, en in den zomer droog is, en ten dele door eene dichte rey bomen bewaart, zoo dat niemand van ter zyde licht daar in komen en de vruchten of bloemen ſtelen kan.

Aan den gemelden weg ziet men aan beide zyden eene grote poort, waar door men in den tuin gaan kan, en is de poort aan de zyde van de Kaap in plaats van een deur, met yzere tralien verzien; zoo dat men niet licht daar in kan komen; de poort welke ter rechterhand ſtaat, en tegen over d'eerſte legt, heeft over de gragt een wachthuis voor zich ſtaan, waar in de lyfwacht van den Heer Gouverneur ſchildwacht houd, als hy zich in perzoon hier bevind; de overige ingang van de poort word wel niet geſloten, maar daar achter ſtaat een treffelyk luſthuis, waar in de gemelde Heer Gouverneur dikwyls zyn verblyf neemt, om dat dezelve niet ver van de Kaap legt, en hy de vrye weg in 't gezicht heeft, zoo dat hy ſchier alles kan zien,

wat van de Kaap en na de Kaap gevoert word.

Het gemelde huis heeft vele gemakkelyke vertrekken, waar in eenige van zyn gevolg ook logeren konnen; de tuinman heeft daar insgelyks een vry vertrek; en daar is ook een ſtal, waar in de paarden van den Heer Gouverneur en anderen ſtaan konnen. Ter zyde van dit huis ſtaat nog een laag huisje, waar in de bovengemelde lyfwagt zich kan onthouden, als de Heer Gouverneur zich hier bevind; buiten dezelve echter konnen eenige ſlaven daar in wonen, welke hunnen dagelykſchen arbeid in dezen tuin vinden.

Ten einde echter niemand in den tuin zoude konnen komen, ſchoon hy reeds door den vryen ingang en verby deze gebouwen en de honden was, zoo is deze gantſche plaats, waar op de huizen gebouwt zyn, met eene dichte doorne hegge omheint, en aldus ingeſloten, dat 'er niet licht iemand zoude door komen, nog ook zoo veel tyd vinden zoude, om de vruchten te plukken, en met zich te nemen; om dat de gemelde ſlaven hier en daar in den tuin, voornamelyk daar de vruchten zyn, onder ſtro-hutten en met eenen goeden hond verzien, by nagt waken, en aldus de genen, die quaad in 't zin hebben, afhouden konnen.

Beſtaat uit twee delen. Vermids nu deze tuin door den bovengemelden weg als in twee delen verdeelt word, zoo zal ik tegenswoordig aantonen, wat in ieder deel eigentlyk groeit. Wat dienvolgens 't deel ter linkerhand betreft, 't paalt aan 't bovengemeld Rond-boſchje, alwaar het door 't klein beekje, dat van de Brouwery de ſchuur en andere plaatzen vloeit, zoo van 't ander bebouwt als onbebouwt land afgeſcheiden word, waar na het zelve verder tot in de voormaals beſchrevene Zout-rivier loopt.

Men vind wyders in dit deel, dat zeer aardig in zekere grote en kleine vakken verdeelt is, verſcheidene zoorten van tuinvruchten, diergelyke ook op 't nieuwe land groejen; daarenboven vind men 'er velerhande lieffelyke bloemen en welruikende kruiden, welke 't oog en de neus vervrolyken; voorts aangename vruchtbomen, als vygen, citroenen, limoenen, granaatappels, en vele andere bomen; en eindelyk zyn de lanen met velerhande zoorten van Afrikaanſche en buitenlandſche bomen bezet, welke eene zonderlinge lieffelyke lommering maken.

Het twede deel ter rechterhand komt aan den Wynberg van den ouden Burger-meeſter N. Botma, en ſtrekt tot aan de achterſte zyde van den Tafelberg, alwaar het wederom aan den Wynberg van den burger N. Heufke grenſt; aan de andere kant, jegens de bovengemelde ſchuur is een groot ſtuk woeſt en onbebouwt land, zoo dat de tuin aldaar nog zeer veel vergroot konde worden. Hoe 't twede deel van den tuin is.

Dit deel is ook in vakken of percelen verdeelt, zoo dat men beneden zoo voort achter 't Luſthuis eenige bloem-ſtukken, en andere vakken, met jonge fruitbomen beplant, in 't gezicht krygt. De lanen zyn insgelyks als 't eerſte deel geplant, en tegens den wind bewaart; aan de zyde van dewelke voornamelyk granaat-appelbomen ſtaan, die tamelyk grote vruchten dragen. De vakken zyn meeſt alle met uitgelezene wynſtokken bezet, zoo dat men jaarlyks niet alleen eene grote menigte rode en witte wyn perſt, maar zy zyn ook zeer verſcheiden van ſmaak, aangezien men Muskadelle, Rynſche en Spaanſche wynen heeft, welke alle zoo goed, lekker en ſterk zyn, dat men geenen beteren wyn zoude konnen wenſchen.

Om dies wille worden ook alle

jaren, wanneer de wynoogst op handen is, van den Edelen Heer Gouverneur behalven de Keldermeester, twee Gedeputeerden herwaards gezonden, om op 't snyden der druiven te letten, ten einde van dezen wyn niets verloren ga, maar alles in de kelder der Voortreffelyke Maatschappy gelevert worde, aangezien de most dan ook niet lang aldaar gelaten, maar zoo voort in de kelder gedaan word, waar van de Heer Gouverneur naderhand zynen Tafelwyn, en andere Bedienden der gemelde Maatschappy hunne Deputaat-wynen, midsgaders, zoo 'er nog iets overig is, de behoeftige schepen hunne nooddruft bekomen.

Hoe het by de druivelezing toegaat.

Of 'er echter met deze wynen niet word gesmokkelt, schoon men zoo veel mogelyk, acht daar op geeft, wil ik liever anderen laten onderzoeken, dan zulks zelf aantonen; genoeg dat deze druivenlezing en perzen ruim 14 dagen duurt, in welken tyd men, voornamelyk met zoo veel volk, eene tamelyke quantiteit, lezen en perzen kan. Zoo lang echter als zulks duurt, hebben de Gedeputeerden en de keldermeester wyn genoeg om te drinken, en wel niet van de slechtste zoort, waar by zich doorgaans nog andere goede vrienden laten vinden, welke den Gedeputeerden den tyd helpen verkorten.

Deze tuin is een zeer vermakelyke plaats.

Deze treffelyke en zeer vruchtbare tuin is eene zeer vermakelyke plaats voor menschen, die niet gaarn dagelyks onder 't gedrang van 't volk leven willen, om dat dezelve niet heel ver van de Vesting legt, en een aangenaam gezicht over de vlaktens der Tygervalei als mede op den Leeuwen en Tafelberg heeft. Men heeft ook eenen gemeenen weg voor de poort, en kan alle uuren, ja alle oogenblik, menschen en wagens verby zien gaan en ryden; daarenboven zoo iemand gezelschap wil hebben, zoo kan hy 't zelve zeer licht bekomen, aangezien 'er zeer vele buuren rontom wonen, daar onder eerlyke oprechte fraaje menschen, behalven dat de Kaap, zoo als gemeld dichte by is.

Verder helpt ook niet weinig tot vermaak van dezen tuin, dat hy namelyk gestadig eene zuivere en gezonde lucht deelachtig is; want schoon de Zuidooste wind zich hier zoo goed van zyne heerschappy bedient als op andere plaatzen, gelyk voormaals reeds bericht is, zoo maakt hy nogtans de lucht te reiner, zuiverder en klaarder, om dat hy de ongezonde delen verjaagt; daarentegen kan de onstuimige Noordweste wind hier ook niet veel quaad doen, om dat de ongezonde en dikke delen der lucht, welke hy met zich voert, niet leggen blyven, maar onverhindert voort trekken. Daarenboven stinkt de lucht ook gantsch niet, als geen van deze afwisselende winden waait, zoo als doorgaans aan de Kaap, aangezien deze tuin te ver van de zee legt.

En wat zal ik van 't water zeggen, dat van den Tafelberg loopt, dezen tuin bevochtigt, en overal heene geleid zoude konnen worden, al wilde men 't boven 't huis zelfs hebben? My dunkt best te doen, dat ik my beroep op 't geen ik reeds voor dezen van de waters aan de Kaap in 't algemeen heb geschreven, wanneer de Lezer zelf wel zal konnen afnemen, dat dit water niet te verwerpen is, te meer om dat 't van den hoogsten kruin van den Tafelberg vloeit. Dienvolgens zeg ik van dezen tuin, dat het hier aangenaam wonen is, om dat men na eigen vergenoegen leven, de oogen wyden, den maag met smakelyke vruchten en drank verzadigen, en aldus overal verquikking vinden kan.

Voormaals heb ik reeds bericht, dat de Edele Heer Gouverneur Willem

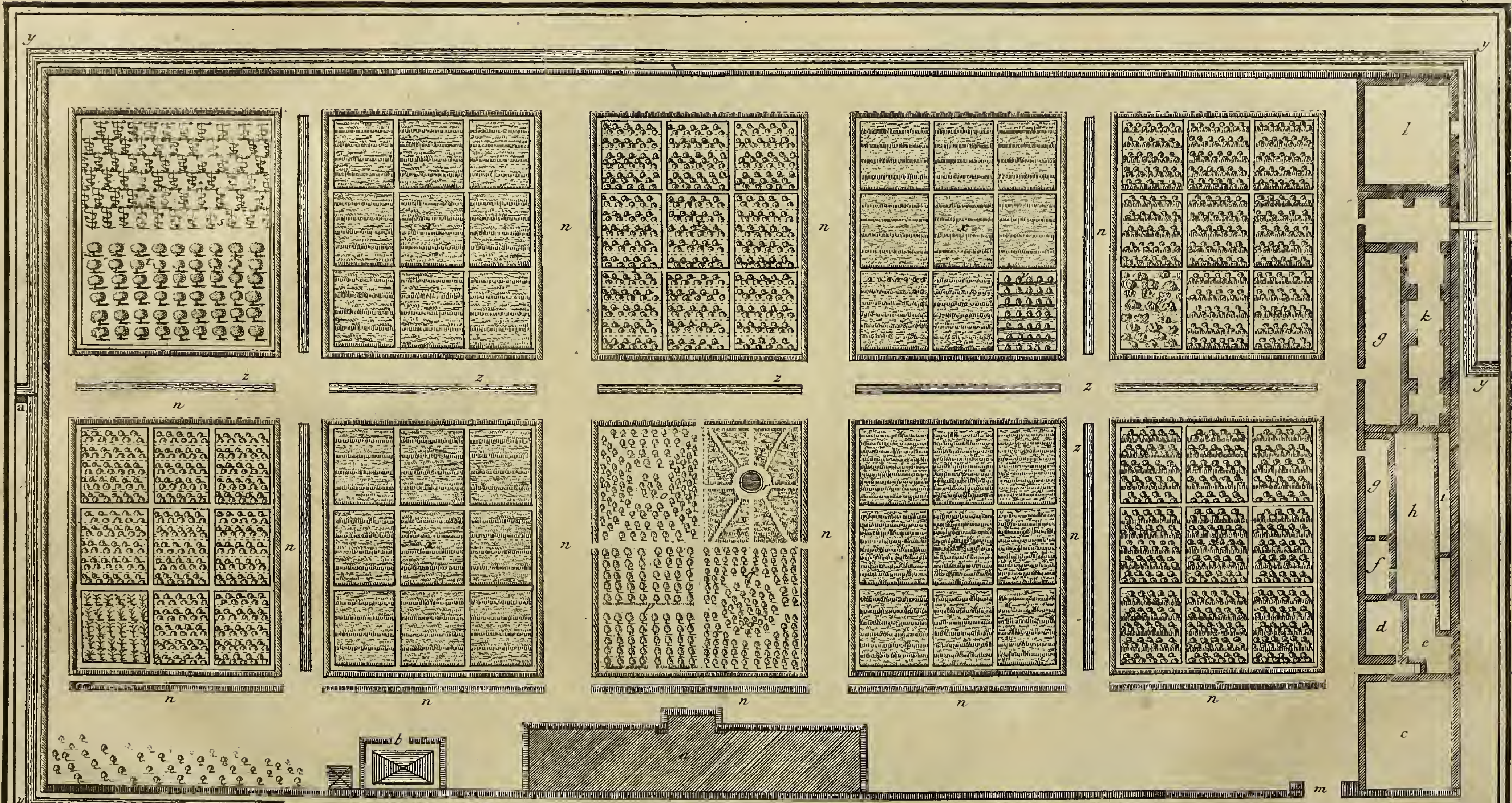

PLATTE GRONDT
van de Vermaarde Tuyn
van de Ed. Oostind. Comp. aan
CAAP de GOEDE HOOP.

a. Tuyn Huys. b. Keuken. c. Tuynmans woning. d. Tuynmans vertrek. e. Gemeene Keuken. f. Jongens School. g. g. Slaven woning. h. Open plaats. i. Meisjens School k. Proviant kamers. l. De Kerk. m. Ingang in den Tuyn. n. Groote Gaanderyen en Aleen van Laurier en Kampfer-boomen. o. Granaat Appels en alderhande soorten van Vygen. p. Carstanien-boomen. q. Orange Appelen, Citroenen, Vygen, Limoenen en Appel de Sina boomen. r. Bloem perk in wiens midde een Prieel met Passie-bloemen bedekt. s. Wyngaard. t. Vygen-boomen. v. Aardschoken. w. Blomkool. x. Moes, en Kruyden Tuyn. y. Breede water-gracht om den Tuyn. z. Slooten tot bevogtiging van den Tuyn. a. Een Moolen.

Willem Adriaan van der Stell my by myne komst dit tuinhuis tot myn verblyf en bestendige woning aanbood, en de moeite nam, om my met de koets derwaards te brengen; wanneer ik toen tot myn voornemen eene bequame plaats hadde konnen vinden, alwaar myne Astronomische instrumenten veilig geweest waren, of zoo 't huis zelf daar toe bequaam had konnen worden gemaakt, zoude ik my zekerlyk op deze zeer vermakelyke stille, met mynen aard heel wel overeenkomende en tot myne verrichtingen zeer bequame plaats nedergezet hebben, en den zelven voor alle andere verkoren hebben; dog door dien zulks niet te vinden was, moest ik myne gedachten daar van af trekken, en eene andere plaats voor lief nemen; ondertusschen kan ik niet nalaten, de genegentheid en genade van den Heer Gouverneur te roemen, gelyk ik dezelve zoo lang als ik leef, pryzen zal.

De derde tuin aan de Kaap zelf is de fraaiste.

De derde tuin, dien de Voortreffelyke Maatschappy heeft laten aanleggen, is zoo als reeds boven gemeld is, aan de Kaap zelf; dezelve is de kleinste, maar de vermaardste en fraaiste; want schoon hy maar 19 morgen land beslaat, en aldus de anderen in grootte op verre na niet gelyk komt, zoo heeft hy echter verscheide eigenschappen, welke hem den rang boven alle anderen te wege brengen. Want men kan niet alleen de vlag op den Leeuwenkop, als mede die welke op den rug van den gemelden berg geplant is, duidelyk zien, als dezelve op de komst van eenige schepen opgeheist en een kanonschoot deswegen gedaan word; maar men kan ook de rontom leggende bergen, zelfs die in Hottentots-Holland, naauwkeurig onderscheiden; en 't geen 't voornaamste, geneugelykste en aangenaamste is, men kan uit dezen tuin den gantschen haven, midsgaders alle daar in leggende schepen zeer net overzien, en aan de vlaggen weten, van welke Landaard een schip is, en zoo 't een Hollandsch is, van welke kamer het afgezonden is, of welke het toebehoort.

Is met voortreffelyke wandelwegen voorzien.

In denzelven zyn verder fraaje en aangename wandelwegen, in dewelke men niet alleen voor de zonnehitte en zwaren wind bevryd word, maar ook onverhindert naast elkander kan gaan, zonder dat men hoeft te vrezen, dat deze lanen voor drie of vier perzonen te smal zyn. Langs dezelve voornamelyk de benedenste laan, geheel met eeken bomen beplant, is zoo wel opwaards als benedenwaards een zeer aangenaan gezicht; en zoude dezelve, zoo ze met beelden, of diergelyke tuincieradien opgeschikt was, een zulk weergaloos vergenoegen zoo wel voor 't oog als voor 't gemoed verschaffen, als men elders op eenige plaats zoude konnen hebben.

Behalven deze aangename lanen welke men in eenen zeer langen tyd naauwlyks half zonder moede te worden, doorwandelen kan, vind men ook zeer liefelyke waterleidingen, welke iemand door haar stil ruisschen, tot opgetogenheid verrukken, en op zoo aardige betrachtingen vervoeren, dat men zich schier zelf vergeten zoude, ten ware men door de velerhande onderwerpen daar van afgetrokken, en van 't een op 't ander gebragt wierd. Ik acht, dat een Poëet de aangenaamste en zoetluidenste versen zoude konnen maken, als hy in zodanige liefelyke eenzaamheid zyne gedachten gehoor gaf.

Dog dit alles is nog niets te achten, tegen de werking, die daar uit voortkomt, want men brengt door deze waterleiding zoo veel te weeg, dat in den zomer of in den drogen tyd, wanneer 't weinig regent, de dorre aarde besproeit, en by gevolg vruchtbaar ge-

gemaakt word, terwyl men 't in den winter of regentyd, wanneer 't overal vochtig en nat genoeg is, afleiden, en beletten kan, dat het in dezen tuin komt, welk voordeel naauwlyks een tuin onder duizend heeft.

De gragt in 't midden van den tuin.

Daarenboven treft men in 't midden van dezen tuin, eene opgemetzelde en met gebakke ſtenen belegde diepe gragt, waar in men zoo veel water kan laten lopen, als men wil. De Edele Heer Gouverneur Simon van der Stell heeft dezelve laten maken, om in de hete zomer-dagen eene koele en rondom met bomen bezette plaats te hebben, alwaar hy zich zoude konnen baden; dog deszelfs Zoon heeft geen werk van dezen tuin gemaakt, om dat hy elders zyn vermaak vinden konde, en heeft hem derhalven niet eens van de afgevallene bladeren der bomen, laten ſchoon maken.

Dit alles geeft mynes bedunkens van zelf te kennen, dat deze tuin niet lynrecht legt, maar eenigzins afhellende is, om dat 't water van de bergen in den zelven loopt, en overal gebragt kan worden, daar men het nodig oordeelt; te meer wyl 't zelfs den gantſchen tuin door, beneden in de gragt, rondom 't Ziekenhuis gemaakt, en van daar verder tot in de Zee vloeit. Wyders blykt, dat hy voor geenen anderen in eenigerhande delen behoeft te wyken, om dat in denzelven zoo wel inlandſche als vreemde gewaſſen gelukkig voortgebragt werden, zonder dat men behoeft buitengewone moeite te doen, te meer om dat deszelfs grootte zoo aanzienlyk is, als een andere tuin elders hebben kan; en eindelyk wyl zoo vele zeldzaamheden hem zelf levend maken, voornamelyk door dien zoo wel 't oog als de reuk, midsgaders de ſmaak zich daar in vervrolyken konnen.

Ten einde ik echter dezen tuin iets nader kome, en zyne inwendig verdeling in lanen en byzondere vakken, duidelyker voorſtelle, zoo is nodig aan te merken, dat men voor dezen begonnen heeft, eenen muur van 12 voet hoog rondom denzelven op te halen, dog dezelve is maar tot op de helft aan eene zyde voortgezet, zoo als dezelve nog te zien is, beginnende over de Kerk, na de kant van 't Ziekenhuis, en ſtrekkende van voren aan den hoek langs de Kerk hene, alwaar ook de loots, op deze muur voor de Slaven gebouwt, eindigt, tot ontrent half zoo lang als deze tuin is, of tot aan den naaſtgelegen tuin van den burger Jacob van Doornik, dien de burger Jacob Vogel in bezit heeft gehad, zoo lang als ik hier geweeſt ben.

De helft van dezen tuin is met een muur omringt.

Daar deze muur eindigt, is eene gragt, zes voet breedt, gemaakt, die tot ten einde van den tuin voortgaat, van waar dezelve verder na den Leeuwenberg loopt, en zich weder benedenwaards tot aan 't Ziekenhuis ſtrekt; waar door de gantſche tuin byna ingeſloten, en voor de diefachtige handen van goddeloze menſchen bevryd is; te meer om dat deze gragt met eene dichte, en uit velerhande zoorten van bomen beſtaande hegge bewaart is. Men vind deze gragt zoo wel in den zomer als in den winter vol water, om dat 't water, van den Tafelberg komende, en den watermolen van de Voortreffelyke Maatſchappy omdryvende, daar in loopt, en dezelve vult, van waar 't deels in den tuin geleid word, daar de grond vochtigheid van noden heeft, en ten dele ook langs eene andere gragt beneden den tuin van den gemelden Jakob Vogel, na de ſtad en van daar in zee loopt.

In 't midden zyn drie fraaje lanen.

Binnen dezen tuin zyn drie fraaje doorgaande en brede lanen, die een treffelyk gezicht maken; van welke de benedenſte, die na den Leeuwenberg loopt, de fraaiſte

ſte is, zoo als reeds voorheen gezegt is; zy zyn met dichte hooge heggens zodanig bezet, dat men voor regen, wind nog voor de hitte der Zonne behoeft beducht te zyn; de bomen waar uit deze heggens beſtaan, zyn allerhande welriekende bomen, als de Kamfer, Laurier, Amaquas en vele andere Afrikaanſche bomen, welke zoo wel 't oog als de neus verquikken.

Aan deze heggen zyn allerhande vrucht en andere hoge ſchoone bomen geplant, daar onder citroen, limoen, eeken en andere bomen, welke insgelyks de wandelaars door hunne aangename ſchaduwe voor de doordringende ſtralen der Zonne bewaren; en door dien 'er 3 of 4 perzonen naaſt elkander gaan konnen, zoo is licht te oordelen, dat deze lanen tamelyk breedt moeten zyn; hebbende dezelve een breedte van 18 voeten rynlandſche maat.

Daar zyn ook verſcheide andere lanen, welke men ziet, als men de grote poort by de loots der ſlaven ingaat; door dien echter dezelve op verre na zoo breedt niet zyn als de drie anderen, konnende naauwlyks twee menſchen naaſt malkander daar door gaan, wyl dezelve ontrent 5 voet beſlaan; behalven dat zy niet doorgaande zyn, zoo als de eerſte, maar door verſcheide dwars heggens afgeſneden of door afgezonderde velden verandert en verbouwt worden, zoo acht ik niet nodig, om van dezelve verder melding te doen, te meer om dat 'er niets byzonders omtrent aan te merken valt.

Daar zyn 3 lanen die in de breedte lopen.

Zoo veel hoofd-lanen als 'er door den gantſchen tuin lopen, langs welke men de gantſche lengte gebruiken en zien kan; zoo veel zyn 'er ook, die zich dwars door den tuin in de breedte ſtrekken; onder dezelve vind men de eerſte by 't vermakelyk tuinhuis, welke men in de deur ſtaande, doorzien, en de genen die aan de andere zyde wandelen, zeer duidelyk onderſcheiden kan; de twede vind men een weinig hoger op na de molen; dezelve is van deze drie de breedſte, aangezien dezelve 24. voet breedt is; want ſchoon dezelve eene dubbelde hegge van laurierbomen heeft, zoo ſtaat nogtans een ry rozenbomen zoo ver van de hegge, dat een menſch zeer gemakkelyk tuſſchen beide wandelen kan, terwyl een weg in 't midden open blyft, waar langs vier perzonen gevoeglyk naaſt malkander gaan konnen. De derde is boven aan 't end van den tuin; welke de naauwſte en de ſlechtſte is, om dat op zommige plaatzen naauwlyks een menſch en daar ze op 't breedſte is, twee menſchen naaſt malkander gaan konnen.

Deze tuin is met allerhande gewaſſen verzien.

De bloem en andere velden zyn verſcheidentlyk, grote en kleine, waar uit licht af te nemen is, dat 'er nog vele tuſſchen heggen moeten zyn, welke dezelve afſcheiden; op zommige vakken vind men niet anders als keukenkruiden, welke de Heer Gouverneur en andere hoge Bedienden, of die genuttigen, welken de Heer Gouverneur dezelve wil laten toekomen; 't geen echter overig blyft, is voor de ſchepen. In andere vind men wederom anders niet dan fraaje gewaſſen, bloemen en bomen, zoo inlandſche als vreemde; en wederom in andere alleen treffelyke gezonde aangename vruchtbomen, die rykelyk vrucht dragen, en wegens de verſcheidene verwen een aangenaam ſchildery maken.

Ik wil my hier niet ophouden, om eene ſpecificatie te maken waar door ik zoude konnen tonen, wat op ieder vak in 't byzonder groeit, om dat ik zulks mynes bedunkens reeds hier voore heb gedaan, voornamelyk in de beſchryvinge van 't *Regnum Vegetabile*, of van de de bloemen, kruiden, bomen en wortels. Ik

 zal

zal enkelyk nog daar byvoegen, dat aan 't opperſte end van den Leeuwenberg, een groot ſtuk land met Europeaanſche en Perſiaanſche rode en witte wynſtokken bezet is, waar van men echter, om dat zeer vele daar van geſpyſt en nog meer geſtolen worden, zeer weinig wyn perſt, en in de vaten brengt.

Daar deze tuin eindigt, legt een ſtuk land, dat voor dezen ook daar aan behoort heeft en met dezelve bomen en gewaſſen geplant geweeſt is, dog door dien men bevond, dat dit land niet al te goed daar toe was, zoo is 't blyven leggen en verlaten, waar uit naderhand de Heer Gouverneur Simon van der Stell een wyde gemaakt heeft, waar op hy als een groot liefhebber van melk altyd twee koejen heeft laten grazen, ten einde hy alle dag verſche melk zoude konnen hebben.

Ik heb voor heen reeds van de loots der ſlaven, als mede van de molen en 't vermakelyk tuinhuis gewag gemaakt, maar niet duidelyk gezegt, hoe deze gevaartens gebouwt zyn. Door dien my echter door zonderbare gunſt van den Heer Gouverneur Willem Adriaan van Stell, en door de loffelyke aanpryzing der Voortreffelyke Maatſchappy, voornamelyk echter van de Kamer Amſterdam, eene woning in 't gemeld tuinhuis aangewezen is, zoo zal niemand qualyk duiden, dat ik van dat, als 't middelſte, een weinig duidelyker en omſtandiger handele, dog zoo dat de andere daar na ook niet zullen vergeten worden.

Breedte en lengte van het huis.

Wat dienvolgens 't tuinhuis of de woning betreft, welke ik door zonderbare genade der Voortreffelyke Maatſchappy, welke ik zoo lang als ik leef, dankbaar daar voor blyf, met groot vermaak, zelf in myne grootſte wederwaardigheden bewoont heb en waar in ik menige vermakelyke uur doorgebragt heb, het zelve is maar 18 voet breedt, dog ruim 40 voet diep of lang, en ſpeelt de Zuidooſte wind vlak daar tegen, zoo dat dikwyls door 't vervaarlyk ſchudden en dreunen de balken kraken, en men alle oogenblik beducht is, dat 't gantſche huis omver zal gerukt worden.

Ik weet my nog zeer wel te binnen te brengen, dat ik in den beginne, wanneer ik dit tuinhuis betrokken had, des nachts dikwyls uit 't bed geſprongen, en onder de deur of op de trap, die verwulfd was, geſchuilt heb, om dat niet anders kon denken, dan dat 't huis door den wind omver moeſt worden gehaalt; want de balken kraakten dikwyls vervaarlyk, en 't gantſche huis ſchudde; ik ben ook verzekert, dat dit huis onmogelyk zoude konnen blyven ſtaan, ten ware de dikke middelmuur op beide zyden, waar in de bovengemelde deur gemaakt is, 't zelve beſchermde.

Eens was de Opper-Tuinman, Johannes Hertzog, tot 9 uuren 's avonds by my, wanneer 't ook zoo vervaarlyk ſtormde en kraakte. Hoe hy te moede was, verklaarde hy my met volgende woorden; dat hy onmogelyk daar in zoude konnen wonen, al wilde men hem 't huis ſchenken, om dat hy zyn leven niet een uur verzekert was, als deze wind begon zyne kragt te tonen; hy heeft ook aan den Heer Gouverneur vertoont, dat hy my in 't grootſte gevaar ſtelde, om dat dit huis den Zuid-ooſten wind onmogelyk langer konde tegenſtaan. Den Heer Gouverneur hoorde my hier over omſtandig, dog ik gaf tot antwoord, dat ik geen vrees meer had, om dat ik 't ſchudden en kraken gewoon was.

Het tuinhuis van binnen.

In dit tuinhuis vind men een breedt voorhuis, 't welk byna vierkant is, en kan men door 't zelve zoo wel in als uit den tuin komen, na dat men namelyk ter uiterſte

of

of binnendeur ingaat. Ter beide zyden van dit voorhuis is eene groote ſchone kamer, welker vloer met vierkante tichel-ſtenen belegt is, waar in eene tafel donker groen geverft, met verſcheide ſtoelen geplaatſt is. De trap opgaande, vind men boven een diergelyk voorhuis, en twee kamers ter zyden, in een van dewelke, namelyk ter rechterhand ik gewoont heb, dog zoo, dat ik in de andere altyd komen konde, als de Edele Heer Gouverneur of deszelfs Gemalinne niet daar in waren.

In een vertrek ſtaan allerhande wilde Dieren met ſtroo opgezet.

In de kamer ter linkerhand, welke op de ſtad en haven ziet, ſtaan allerhande wilde dieren, met hooi of ſtroo door den Opper-Tuinman, Johannes Hertzog opopgezet, die ze ook aan de liefhebbers voor een geringe erkentelykheid zien laat. Boven deze beide vertrekken, is een ſchone zolder, waar op de gemelde Opper-Tuinman allerhande zaat bewaart, zoo als ook gedroogde kruiden, en 't tuin-gereedſchap. Van onder tot boven, daar de zolder begint, zyn twee dikke middelmuuren opgehaalt, welke 't Voorhuis en de kamers onderſcheiden, en ook de eenige ſtutten van 't treffelyk luſthuis zyn, dat 't door den zwaren Zuidooſten wind niet kan worden omver gerukt.

Naaſt dit huis is een keuken.

Naaſt dit huis aan de kant van den molen, ſtaat een grote keuken, met vele furnuiſſen, een tafel en lange bank, waar in alle ſpyzen voor den Edelen Heer Gouverneur klaar gemaakt worden, wanneer hy zich in den tuin verluſtigt, en aldaar ſpyſt. Achter dezelve vind men een klein vierkant gebouw, 't welk tot een heimelyk gemak geſchikt is, zoo dat 'er in dezen tuin niets ontbreekt, om zich te verluſtigen.

Loots der ſlaven.

De Loots der ſlaven, waar van gezegt is, dat ze tegen over de Kerk ſtaat, is een wydluftig gevaarte, langwerpig, zoo dat ze tweemaal zoo lang als breed is, in vele woningen of kamertjes verdeelt; dezelve heeft twee ingangen, te weten een van de ſtraat, tegen over de Kerk, en een door de grote poort in den tuin; rontom zyn inwendige gebouwen, van buiten tamelyk hoog, op de wys als de huizen alhier; van binnen echter zeer laag, zoo dat men met de hand ſchier aan 't dak kan komen. In 't midden van deze gebouwen is een grote vierkante plaats, waar op de ſlaven vuur maken, om hun eeten te koken, hoewel zy dezelve ook tot andere zaken gebruiken, zoo als reeds elders gezegt is.

Wat aanbelangt de woningen, dezelve zyn na de perzonen geſchikt; de Opper-Tuinman heeft fraaie vertrekken, die op den tuin zien; de eene als men in deze loots gaat, is aan de rechter en iets kleinder, als de gene die ter linkerhand is. De Onder-Tuinman heeft een ſlechte woning boven hem, onder 't dak, dog hebben beide Tuinluiden de Keuken gemeen. Achter deze keuken is op de vierkante plaats eene tamelyke woning, voor den Opziender der Slaven, als hy ſlechts zich daar in onthouden wil.

't School voor de ſlaven meisjes.

Aan 't benedenſte end, recht over de Kerk, is eene fraaje woning, tot een School voor de ſlaven meisjes geſchikt, naaſt 't zelve is een vertrek, waar in de voorraad der ſlaven, als haringen of harders, zoute en droge viſch, bewaart worden, dog kan men uit 't zelve niet op de binnenplaats komen. De gantſche zyde tegen over de Kerk, zoo als ook de twede na 't Ziekenhuis, en de derde, aan de kant van de Stad, zyn met dubbelde bed planken verzien, op dezelve wyze, zoo als ontrent 't Ziekenhuis aangemerkt is, gelyk mede de zolder, ten einde de ſlaven en ſlavinnen zouden konnen ruſten en ſlapen. Enkelyk ſtaat van de derde zyde,

die langs den tuin loopt, te worden gemeld, dat van voren, daar men in de keuken en vervolgens in den tuin gaan wil, nog eene woning is, tot 't ſchool voor de ſlaven-jongens gebouwt.

Gevankenis der ſlaven.

Achter in den hoek, welke de beide laatſte zyden maken, die na 't Ziekenhuis en den tuin zien, is eene plaats, waar in de genen, die by nacht onruſt verwekken, of geene orders willen gehoorzamen, opgeſloten en bewaart worden, tot dat over hare wederſpannigheid een vonnis gevelt is. Zoo zy niet aan 't leven geſtraft worden, worden zy aan een paal, die midden op deze vierkante plaats opgerecht word, gebonden, en zoo ſtreng gegeeſſelt, dat niet alleen 't bloed den rug afrolt, maar dat hele ſtukken vleeſch daar uit genomen worden, dog dit alles geſchied, na mate dat zy misdaan hebben, en moeten alle anderen daar by ſtaan, die vermaant worden, om zich aan zulk voorbeeld te ſpiegelen.

Van den molen, waar van ik boven gemeld en gezegt heb, dat door de Voortreffelyke Maatſchappy opgerecht is, ſtaat enkelyk te merken, dat 't water van den Tafelberg vloejende, eenen langen weg door buizen moet worden geleid, eer en alvorens 't den molen omdryft, dog wyl 't rad geen water ſchept, kan 't met veel minder water gedwongen worden, 't welk zeer goed voor den Molenaar is, om dat de molen anders in den zomer dikwyls ſtil zoude moeten ſtaan.

Binnen den molen die van buiten zeer onaanzienlyk is, vind men behalven eene ruime plaats, daar de koornzakken konnen leggen, en daar de waag hangt, aangezien de molenaar alhier alles by 't gewigt ontfangt, en ook weder overgeeft, eene bequame kamer, waar in de molenaar zyne goederen bewaren, en by nagt of by dag, zoo als 't hem gelegen komt, zyne ruſt onverhindert nemen kan.

Wat van de Paardeſtal te merken.

Doordien ik my als nu dichte by bevind, en gene andere gebouwen voor oogen geſtelt heb, dan die, welke de Voortreffelyke Maatſchappy alleen aangaan, zoo zal ik nu verder van den nieuwen groten ruimen Paardeſtal melden, wanneer ik alvorens zal hebben gezegt, dat de oude en eerſte die ter zyde van 't tegenwoordige Ziekenhuis geſtaan heeft, van ouderdom ingeſtort is, weshalven 't hoogſt noodzakelyk was, eenen nieuwen te bouwen; daar toe is wel eene bequame plaats achter de Veſting, dicht onder den Tafelberg uitgezocht; dog wanneer dezelve voltooit, maar niet genoeg gedekt was, wierd dezelve kort voor myne komſt, door den zwaren Zuid-ooſten wind omver gerukt, zoo dat men genoodzaakt was, eenen anderen op eene andere plaats te bouwen.

Hoe de nieuwe is.

Deze plaats wierd eindelyk kort daar na met tamelyke ſchade en verlies der Voortreffelyke Maatſchappy niet ver van den boven beſchrevenen treffelyken en vermakelyken tuin gevonden, alwaar een ander ſtal gebouwt is; hy is zeer groot, en ruim 150 voeten rynlandſche maat, in 't vierkant, waar in niet alleen vele fraaje wel beredene paarden ſtaan, maar ook grote woningen en een ruime hooi-zolder aan te treffen zyn.

Op de voorſte zyde aan de kant van den boven beſchrevenen treffelyken tuin, is eene grote poort, waar door alle wagens, koetzen, paarden, en alles dat in deze ſtal wezen wil, gaan moeten; deze poort ſtaat recht in 't midden, en heeft deze ſtal fraaje woningen, zoo wel voor den Stalmeeſter, als anderen, die in den zelven arbeiden; om my beter te doen verſtaan, op de benedenſte hoek van deze zyde, welke na de ſtad toe is, heeft de Stalmeeſter eene zeer

fraaje

fraaje grote woning, waar aan nog eene fraaje kamer gebouwt is. Naaſt hem, een weinig hoger op, na de gemelde grote poort, is de woning van den zadelmaker, welke wel een weinig kleinder maar tot zyne handtering groot genoeg is.

Aan de andere zyde van de beſchrevene poort is een fraai vertrek voor den Onderſtalmeeſter, en daar boven nog een diergelyk vertrek, dat ter bewaring der zadels en overig paardetuig gebruikt word. Eindelyk woont aan de bovenſte hoek de Koetzier in een groot vertrek, die de Lyfkoetzier van den Heer Gouverneur genaamt word, om dat hy hem altyd moet ryden, zoo dikwyls als hy zich hier of daar begeven wil. En door dien nu alle deze woningen aan maar eene zyde van dit gebouw zyn, behalven de grote poort in 't midden, zoo is licht af te nemen, dat de boven gemelde lengte niet verdicht is.

Op de boven en beneden zyden, welke eerſte 't gezicht op de Stad, en de laatſte 't gezicht op den Tafelberg heeft, zyn niet anders dan bequame ſtallingen aan te treffen; mids dat de Slaven, die op de paarden paſſen moeten, ook hun verblyf daar in vinden. En wyl 't gantſche gebouw maar eene verdieping hoog is, welkers muur ontrent 16. voet uitmaakt, zoo vind men op deszelfs zolder, zoo ver 't namelyk tot nu heeft konnen bezoldert worden, de nodige voorraad voor de paarden, als hooi en gerſt, welke men hier in plaats van haver gebruikt, zoo als ik voor dezen reeds aangetoont heb.

Waar toe de achterſte onvoltooide zyde dient.

De vierde en achterſte zyde, die na de kant van den Wind of Duivelsberg ſtaat, is wel met een dak voorzien, zoo dat men van buiten zoude menen, dat deze ook voltooit was, dog wanneer men door de poort daar in gaat, ziet men zoo voort, dat de zaak zich gantſch anders bevind, aangezien 'er wel pilaren zyn, waar op 't dak ruſten kan, maar de binnenmuur ontbreekt nog, en is aldus die plaats nog open. Op dezelve worden de houtwaren, als balken, ſparren, planken, en ander hout, waar mede de Voortreffelyke Maatſchappy handel dryft, bewaart, tot dat het aan den man gebragt of verkoft kan worden.

Hier uit blykt nu genoegzaam, dat 'er in 't midde eene groote vierkante plaats ledig blyft, welke ook tot niets anders kan worden gebruikt, dan dat de ontladene wagens daar op ſtaan, en voor de baldadigheid van 't bootsvolk, midsgaders voor de moedwillige ſlaven bewaart konnen worden, terwyl de Koets en andere Rytuigen van den Heer Gouverneur in een Koetshuis voor den regen bevryd zyn.

Beſchryving van 't platte land en deſſelfs Gebouwen

Van de treffelyke gemene gebouwen, die aan de Kaap zelf ſtaan, begeef ik my jegenswoordig na 't platte land, om aldaar te zien, welke zoorten van diergelyke gebouwen men aldaar vind. Zy zyn echter t' zamen van zeer ſlecht aanzien, en zal ik my by dezelve zoo lang niet hoeven op te houden, te meer om dat zy meeſt alle of tot veetucht, en nodige geſpannen voor de wagens, of tot den akkerbouw en nuttelyken wasdom van 't graan, of eindelyk tot beide gelyk aangelegt zyn.

Van de Schuur.

Diergelyke is nu de bovengemelde Schuur, alwaar kleine huisjes en andere ſlechte gebouwen gevonden worden, waar in de wagenmeeſter, en de wagenknechts, midsgaders de oſſedryver en andere Europeaanſche hier toe beſtelde menſchen, zoo als ook eenige ſlaven wonen, welke de eerſte de behulpzame hand bieden moeten; behalven de Schuur vind men hier niets merkwaardigs, ſchoon dezelve naauwlyks een half uur achter 't voorbeſchreve Rond boſſchje legt.

Van 't Visschers hok.

Daarentegen vind men in de Tygerbergen 't zoogenaamde Visschershok; dog aldaar is van den boer, die daar op woont, een fraai huis gezet; welke boer jaarlyks veel land bebouwt, om allerhande koorn, voornamelyk tarw te zaajen. Naast dit huis zyn nog andere gebouwen, waar in 't vee opgesloten, en 't graan gedorscht word, en vind een zodanige boer, dien de Heer Gouverneur 't opzicht over dit Visschershok toevertrouwt, alle gemak, dat een boer in Duitschland zelfs voor veel geld niet kan hebben; ja hy kan met zyn huisgezin ook rykelyk daar van bestaan.

In de Klapmuts word hooi voor de paarden bereid.

Van de Klapmuts is reeds voormaals gezegt, dat aldaar niets als hooi voor de paarden gemaakt word; derhalven is daar by niets anders te erinneren, dan dat men eenige kleine lage hutten aldaar aantreft, waar in de genen wonen, die in 't hooi arbeiden. Van de Stoetery, door den Heer Gouverneur in 't land van Waveren aangelegt, staat 't zelve aan te merken, dat reeds ontrent de schuur gezegt is, aangezien men daar ook niets, dan huisjes voor de oppassers der paarden aantreft, welke om dat de paarden alle dag in de wey lopen, niet anders hebben te verantwoorden, dan dat zy de paarden by malkander houden, en weiden.

En wie wilde de overige slechte gebouwen, welke de Voortreffelyke Maatschappy tot veiligheid der inwoners heeft laten oprechten, alle beschryven? om dat men in de Groene kloof, in de Saldanha-Baai, en hier en daar diergelyke aantreft. Ik acht het even zoo onnodig, als veel woorden te maken, van de genen, die ze gebouwt, en naderhand of verlaten of weggegeven hebben. Diergelyke waren de Kuyl, welke jegenswoordig de Kapitein Olofberg met de insgelyks verlatene Faisante-Kraal bezit, als mede 't vermaard Hottentots-Holland, 't welk naderhand de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell bebouwt heeft, dog op bevel der Voortreffelyke Maatschappy heeft moeten verlaten. Alhier behoorde ook de Buffels-valei, welke naderhand aan den Heer Nicolaas Oortman vereert is, en nog vele andere.

Alle deze gebouwen heeft de Voortreffelyke Maatschappy hoog nodig, zoo lang als zy hare eigene gespannen, wagens, handwerksluiden en diergelyke houd. Of zy echter niet beter zoude doen, als zy alle diergelyke beslommering liet varen, en vreemde menschen gebruikte, die voor geld of voor een zeker jaarloon diergelyken arbeid verrichteden, zulks is eene vraag, die om hier uit te voeren, myn werk niet is, schoon ik wel vertrouw, dat ik in staat zoude zyn, om te tonen, dat zy jaarlyks eene grote zomma daar mede zoude sparen, aangezien zy jegenswoordig (zo ik gis) tot dezen gehelen omslag jaarlyks een Kapitaal van 100 duizend guldens van noden heeft.

't Recht-huis van Stellenbosch legt op een aangename plaats.

Ik weet my nog zeer wel te binnen te brengen, dat ik van 't Rechthuis van Stellenbosch reeds voor dezen 't nodige bericht heb; dog staat enkelyk te merken, dat de fondamenten van 't zelve, na dat het in den jare 1710. afgebrand is, genoeg te kennen geven, dat 't zeer wel gebouwt moet zyn geweest, gelyk het dan ook op eene zeer vermakelyke aangename plaats legt, om 't welk 't Stellenbossche beekwater rontom loopt en als een eilandje maakt; want 't legt rontom tusschen groene hoge bomen, en heeft van voren 't gezicht op 't Dorp, en van achteren op de Velden. Een van de bomen is 'er, die zyne dikke takken zoo ver uitspreid, dat men een aangenaam zomer-huisje daar op gemaakt heeft, waar op men langs eene trap gaan, en zich voor de

de hitte der zonne verbergen kan; in dit weesje konnen ruim 8 personen zitten.

Eindelyk is nog overig, van de Watermeulens iets te gewagen, welke de Colonien toebehoren. Daar zyn 'er drie, te weten, zoo veel als 'er wel aangelegde Colonien zyn. Alle drie hebben zy een fraai woonhuis voor den Molenaar, die dezelve pacht, met verscheide vertrekjes verzien. Zy legt aan de Lysbeeks en daar na aldus genaamde Zout-rivier; de Stellenbossche is aan die zelve rivier opgerecht, en de Drakensteensche vind men aan eenen berg, alwaar 't rad door water, langs buizen derwaards geleid, omgedreven word.

Van de bruggen aan de Kaap zal ik enkelyk gewag maken, ten einde het niet zoude schynen, dat ik dezelve voorbedachtelyk vergeten had. Zy zyn van zeer weinig belang, en verdienen gantsch niet, dat men meer van dezelve meld, dan dat ze van steen opgemetzelt zyn; in de Colonien vind men 'er ook niet veel, die beter zyn, behalven de gene, die by Adam Tas over de Stellenbossche rivier gelegt is. Van de bruggen aan de Kaap.

Eindelyk acht ik, dat deze stoffe insgelyks na behoren uitgevoert is; dog hoop niet, dat de omstandigheden, welke bygebragt zyn, den Lezer zullen hebben verveelt. Besluit van dit Hooftstuk.

XX. HOOFTSTUK.

Van de kosten, welke de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks tot bezolding der Bezetting en tot vele andere hoofdzakelykheden dragen moet, om alles in een goeden staat te houden.

Waar de Compagnie 't geld van daan krygt om de kosten te dragen. De kosten zyn groter als de inkomsten. Hoe veel al de Bedienden der Compagnie 's jaarlyks van onderhoud kosten. Onderscheid tusschen de geen die een Transport, en die een Maad-ceel maken. Hoe men weten kan hoe veel ieder op zyn transport schuldig is, en hoe veel hy by de Compagnie te goed heeft. Onderscheid tusschen het Indisch en Hollandsch geld. De Compagnie laat de nalatenschap der overledenen aan hun erfgenamen volgen. Wanneer zig niemant opdoet, vervalt de erfenis aan haar. Hoe men een knegt aanneemt uit de dienst der Compagnie. De gequalificeerde Bedienden hebben meer verval als hunne wezentlyke bezolding bedraagt. Wat onkosten de Compagnie aan hun schepen alhier laat doen. Hoe lang de schepen hier vertoeven. Wat by hun vertrek voorvalt. Hoe 't gaat met de geen, dien van de Vloot te rug blyven. Grote kosten tot 't verzorgen der kranken in 't Ziekenhuis. Van de Compagnies Slaven. De Compagnie doet geschenken aan de Hottentotten. Somma van alle jaarlykze onkosten der Maatschappy.

SChoon ik my by 't slot van 't vorig Hoofdstuk gevleit had, dat ik als nu alles had bygebragt, dat de Regering aan de Kaap de Goede Hoop aanbelangde, zoo dunkt my nogtans dat de Lezer my zoude konnen vragen, of namelyk de Voortreffelyke Maatschappy, door dien zy zoo grote kosten, ten dele tot onderhoud van zoo veel Bedienden, zoldaten, matrozen en slaven, ten dele ook om Waar de Voortreff. Maatschapy 't geld van daan krygt om de kosten te dragen.

om zoo grote en kostbare gebouwen op te halen, en in eenen behoorlyken staat te houden, dragen moet, de daar toe nodige penningen uit hare eigene kas neemt, dan of zy een ander fonds heeft, dat de gemelde penningen opbrengt.

Hoewel nu deze vraag zeer nauwkeurig is, en 't ware belang der gemelde roemruchtige Maatschappy tot eenen grondslag heeft, zoo zal ik echter na waarheid, zoo kort als mogelyk, daar op antwoorden, en hier door de gesteltheid van deze gantsche zaak aantonen. Hier by echter staat eigentlyk te weten, wat de voortreffelyke Maatschappy voor waarachtige en vaste jaarlyksche inkomsten heeft, en welke kosten zy daarentegen jaarlyks dragen moet, aangezien alsdan blyken zal, hoe de zaak in der daad gelegen is, en wat daar van verder is vast te stellen.

De kosten zyn groter als de inkomsten.

Van de kosten nu, welke de Voortreffelyke Maatschappy niet gaarn zoude dragen, zoo 'er niet een zeker middel voorhanden was, waar door zy of kragtig onderschraagt, of volkomen bevryd wierd, van dezelven te dragen, moet ik voor al eerst handelen, ten einde niet iemand, die van de grote inkomsten bericht ontfangt, op verkeerde gedachten gerake, en mene, dat 'er van die inkomsten jaarlyks veel overschiet, aangezien men by 't slot van de gantsche rekening zal bevinden, dat dezelve niet toereikende zyn, om alle de kosten goed te maken.

De Voortreffelyke Maatschappy heeft echter grote kosten, om alle hare Bedienden, welke hier bestendig of ten minsten voor eenigen tyd in bezetting blyven, na behoren t'onderhouden; om hen hare beloofde en bedongene maandelyke gagie en kostgeld, midsgaders andere emolumenten rykelyk te geven, en al 't geen na te komen, wat haare accoordt met zich brengt. Hier onder worden billyk mede gerekent alle handwerksluiden, en de genen, die allerhande boerenwerk verrichten, waar voor zy wel geene byzondere beloning genieten, maar echter veel geld kosten, om dat hen allerhande noodzakelyk gereedschap moet beschikt worden.

Wyders moet 'er een overslag worden gemaakt, van de kosten die vereischt worden, als 'er schepen masteloos of reeloos hier komen, of veel zieken aan boord hebben, en deswegen hier lang moeten leggen, en den gantschen tyd over met versch vleesch en andere levensmiddelen verzien worden, ten einde men zien moge, hoe veel 't kalefateren, ververschen, en gantschelyk verzorgen van dezelve jaarlyks kost, en hoe hoog zulks in rekening moet gebragt worden.

Verder dienen ook de kosten niet vergeten te worden, die tot kost en kleding voor 600 slaven, als mede tot hunne woning, en oppassing in geval van ziekte, zoo als ook niet minder tot hare begrafenis gaan, waar toe voornamelyk de kosten behoren, die zy genoodzaakt is te doen, om anderen in derzelver plaats te kopen, en dezelven van Madagascar herwaards te laten brengen; en eindelyk kan men niet verby gaan de kosten, die, schoon ze gering schynen, op de komst en 't vertrek van vreemde Hottentotten na tyds gelegentheid gedaan worden, op dat men daar door te beter de rekening van de gewone uitgave vinden, en de zomma met de hier na volgende inkomsten vergelyken kan.

Wat nu de bedienden der voortreffelyke Maatschappy aanbelangt, welke hier bestendig in dienst gehouden worden, men moet voor al ter dege 't onderscheid weten, dat zy onder zich zelven gemaakt hebben, en door gantsch Oost-Indie gemeen is, om dat 't zelve

meest

meeſt op de bezolding en niet op 't waarachtig wezen der perzonen gegrond is, want zy verdelen en noemen zich zelf of gequalificeerden of gemenen.

Gequalificeerden Bedienden worden genaamt de genen, die eene byzondere adminiſtratie of beſtier over zekere zaken of goederen hebben; onder welke benoeming ook begrepen zyn zodanigen, die wel niet altyd een byzonder beſtier hebben, maar de eerſten in hun ampt behulpzaam zyn, en hen met ſchryven of boekhouden ten dienſte ſtaan, en worden deze laatſte of Boekhouders of Aſſiſtenten en in't Duitſch, Schryvers of Klerken genaamt.

Gemenen zyn daarentegen de genen, welke onder den algemenen naam van zoldaten en matrozen begrepen worden, om dat zy gemeen dagelyks werk verrichten moeten; uit welke beide, namelyk zoldaten en matrozen verder de handwerksluiden als ſmids, wagenmakers, timmerluiden, metzelaars, enz. genomen worden, welke de werken der Voortreffelyke Maatſchappy waarnemen, verrichten en ophalen moeten; wyders worden uit deze beide zodanigen genomen, die in ſtaat zyn, om allerhande boerenwerk te doen, als hout hakken, achter den ploeg gaan, met den wagen ryden, oſſen dryven, enz.

De Voortreffelyke Maatſchappy heeft altyd een groot getal gemenen alhier, die in bezetting leggen, en alle voorgemelde werk verrichten moeten; doorgaans is dat getal ruim 600 koppen ſterk, zonder te rekenen de genen, die van de burgers en inwoners als Boeren-knechts gebruikt, en derhalven uit den dienſt der gemelde roemruchtige Maatſchappy in dienſt van de burgers of boeren overgaan; dat is, ſchoon zy in der daad in dienſt der gemelde Maatſchappy blyven, zoo dat zy in geval van nood en op den eerſten wenk zoo voort verſchynen en zoo 'er een vyand is, de veſting en 't ſtrand helpen verdedigen, of zoo 'er weinig volk, dat gezond en in ſtaat is, om de aankomende ſchepen verder na Indie te brengen, de plaats der zieken en overledenen vervullen moeten, zoo trekken zy echter niets van de Voortreffelyke Maatſchappy, maar zy worden als afwezenden aangemerkt, en gerekent, zoo lang als zy zich by de burgers en boeren onthouden, 't welk doorgaans voor een jaar toegeſtaan word, na welkers verloop op nieuw verlof moet worden gevraagt, ten ware men in handen van den Fiskaal of Land-droſt vervallen wilde; om dat de burger of inwoner hen betalen moet, zoo veel als zy met malkander overeengekomen zyn.

Van alle deze loontrekkende Bedienden zal ik beknoptelyk 't nodige bybrengen, ten einde men zien kan, dat de Voortreffelyke Maatſchappy een zeer groot Kapitaal moet uitſchieten, om dezelve te onderhouden. Ten einde ik echter van 't Opperſte Hoofd beginne en tot op den minſten nederdale, zoo trekt: *Hoe veel alle Bedienden der Maatſchappy jaarlyks van onderhoud koſten.*

De Edele Heer Gouverneur van de gemelde Bloejende Maatſchappy, jaarlyks aan bezolding en koſtgeld, in baar geld eene aanzienlyke zomme van fl. 3255

De Opperkoopman in de Veſting, die Hoofd-Adminiſtrateur, als mede twede ſtem genaamt word; zoo als ook de Fiskaal independent, die den titel van derde ſtem voert; wyders de Kapitein der bezetting; midsgaders de drie Predikers der Colonien en de Equipagie-Meeſter, genieten jaarlyks aan bezolding en koſt geld eene

zomma van *fl.* 1627. 10., en by gevolg ontfangen zy alle zeven zamen, eene zomma van . . *fl.* 11393

De Luitenant ontfangt jaarlyks aan kostgeld en bezolding . . *fl.* 1005

De Vaandragers en de andere onder Koopluiden, welke te zamen een getal van 12. perzonen uitmaken, hebben ieder aan kostgeld en bezolding jaarlyks eene zomma van *fl.* 708. en aldus alle twaalf zamen . . *fl.* 8496

De Boekhouders en Ziekentroosters, welke 13 perzonen uitmaken, genieten alle jaar ieder aan bezolding en kostgeld *fl.* 513 en aldus zamen *fl.* 6942

De Assistenten of Klerken, die 20. perzonen sterk zyn, genieten ieder aan kostgeld en bezolding jaarlyks *fl.* 354. en aldus die twintig zamen . *fl.* 4248

De Sergeanten, Meesters der Handwerksluiden, als mede de Opzieners over 't arbeidsvolk; welke men allen Bazen noemt, wyders eenige Onder-Officiers der kleine hier bestendig leggende schepen, die zamen een getal van 22. perzonen uitmaken, genieten meest 't zelve tractament als de Assistenten, hoewel zommigen iets meer, dog als zy allen gelyk worden gerekent, zoo ontfangen zy in een jaar zamen. . *fl.* 7788

Nu zal ik 't overig getal der bezetting op 524. man rekenen, en daar by vaststellen, dat zy allen een gelyk tractament aan bezolding en kostgeld trekken, hoewel my niet onbewust is, dat eenigen iets meer, en anderen wderom iets minder hebben; dog wanneer men 't een met 't ander rekend, zoo zal men bevinden, dat ieder jaarlyks eene zomma van *fl.* 141. bekomt; dienvolgens hebben deze 524. man zamen alle jaren *fl.* 73884

Zomma van alle deze bezoldingen.

Zoo dat aldus de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, die aan deze Kaap in bezetting leggen, en andere verrichtingen waarnemen, aan geld jaarlyks ontfangen eene zomma van . *fl.* 117011

Onderscheid tusschen een transport en een maandceel.

Hier zoude men my wel konnen vragen, of dan dit geld zoo voort betaalt moet worden, als het verdient is? waar op duidelyk moet worden geantwoord, zoo men anders een recht begrip daar van hebben wil; dienvolgens zeg ik, dat 'er een groot onderscheid is, tusschen de geenen die een transport gemaakt hebben, en tusschen die een maand-ceel hebben, en eindelyk, die niets op hare rekening hebben; schoon niemand, hy heeft schulden of niet, jaarlyks meer als vier maanden van zynen verdienden loon heffen, en of aan baar geld, of aan goederen ontfangen kan.

Wat een transport is.

Want de genen, die een transport gemaakt, dat is, schulden nagelaten hebben, 't welk by de genen, die voor 't eerstemaal uitvaren, niets nieuws is, om dat 't meest vreemdelingen zyn, die geen geld met zich na Holland brengen, en derhalven zoo lang by d'een of d'ander Zielverkoper in huis leggen en verteren moeten, tot dat dezelve hen op 't een of 't ander schip helpt, welke genoodzaakt

zaakt zyn, om hunne schuldeisschers te voldoen, eene obligatie te laten maken, waar in zy beloven, geen geld buiten de vier gemelde maanden van hare gagie t'ontfangen, tot dat de schuld t'eenemaal betaalt is; en dit briefje word een transport genaamt, en aldus te boek gestelt; waar op al het te goed hebbende geld ingehouden, en den Zielverkoper, of een ander schuldeisscher in Holland ter hand gestelt word.

Diergelyke transporten zyn doorgaans eens zoo groot, als de schuld zelf is, hoe wel echter gemeenlyk niet hoger dan 150 guldens; 't welk geschied, om dat deze schuldeisscher, 't zy een Zielverkoper; dat is, die de nooddruftigen zoo lang met eeten en drinken verziet, dezelven op 't een of 't ander schip helpt, en met kleederen, tabak, genever, enz. uitrust; of een ander groot gevaar met dit geleent en verschoten Kapitaal loopt, en lang daar na wachten moet; want hy kan dat geld niet ontfangen, dan na dat de schuldenaar zulks verdient heeft; komt hy midlerwyl te sterven, zoo is zyn Kapitaal buiten dat verloren, om dat hy van eenen doden, die niets gehad en nagelaten heeft, niets eisschen of nemen kan.

Wat een maand-ceel is.

Doordien ook vele in Holland wonende burgers en andere ingezetenen, die niet wel aan haar dagelyks brood komen, en door gebrek van genoegzaaam werk of om andere redenen op eene eerlyke wys niet leven konnen, zich mede na Oost-Indie begeven, en echter vrouw en kinderen niet gantschelyk verlaten konnen, zoo maken zy een maand-ceel, uit hoofde van de welke zy haar vrouw en kinderen magt geven, om jaarlyks eene zekere zomma van hare gagie te heffen, en zich daar van te generen.

Deze maand-ceelen worden insgelyks in de scheeps-boeken overgedragen, ten einde men zoo wel op de Schepen, als aan de Kantoren of Handelplaatzen, zich daar na richten en niet meer betalen zoude, dan de verdiende loon met de maand-ceel uitwyst; want zoo dra als de schepen jaarlyks uit Oost-Indie komen, en de gemelde vrouwen vernomen hebben, dat hunne mans nog in 't leven zyn, zoo ontfangen zy 't geld, dat hare mans haar op die maand-ceelen gemaakt en toegewezen hebben; en door dien dit alles met toestemming der Voortreffelyke Maatschappy geschied, zoo scheelt het ook nooit aan nette betaling, zoo lang als de mannen in haren dienst zyn; waar uit dan blykt, dat 'er niet alleen een groot onderscheid is tusschen de gene, die transporten, en die welke maandceelen gemaakt hebben; maar ook, dat beide zeer lang moeten dienen, eer zy wat overhouden, en voor zich zelf winnen konnen.

Gelukkig zyn daarentegen de genen, die zonder beslommering van transport of maandceel een tocht doen konnen; want schoon zy niet meer dan vier maanden jaarlyks betaalt krygen, zoo als ik kort voorheen gemeld heb, en 't overige, dat zy verder verdient hebben, nog langer moesten laten staan, zoo verstrekt zulks alles tot haar voordeel, en gaat daar by niets verloren, aangezien zy ras geld konnen bekomen, als zy 't in Indie gebruiken willen, of als zy zelfs weder na Holland keren, om dat de Voortreffelyke Maatschappy niemand 't zyne onthoud, als hy het eischt of laat eisschen.

Ten einde echter een ieder wete, hoe veel hy op zyn Transport nog schuldig is, of ook hoe veel hy by de Voortreffelyke Maatschappy te goed heeft, zoo heeft de Guarnisoens Boekhouder eens voor al bevel, om alle de genen, die zich met hem in de bezetting bevinden, na 't sluiten van de jaar-

jaarboeken, hunne rekening ter hand te ſtellen, welke gemelde rekening, zoo hy iets te eiſſchen heeft, van de Heeren Bewindhebberen der gemelde Maatſchappy in Holland zoo voort aangenomen en aan den genen betaalt word, die dezelve nevens een volmagt overgeeft, waar mede hy aantoont, dat hy bevel heeft, om dezelve t'ontfangen, 't zy onder welken naam 't zy; deze geëiſchte betaling geſchied daar op ook met groot voordeel, om dat hy in Holland Hollandſch en aldaar gangbaar geld ontfangt, terwyl hy in tegendeel door gantſch Ooſt-Indie ook wel Hollandſch, maar op een lichten of verhoogden voet gezet geld, voor lief moet nemen.

Onderſcheid tuſſchen het Indiſch en Hollands geld.

't Onderſcheid tuſſchen dit licht en zwaar of Hollandſch geld, is ſchier 't zelve, dat tuſſchen 't Rynſche en Frankiſche geld gevonden word, aangezien 100 Hollandſche guldens in Indie altyd 125. Indiſche guldens uitmaken, zoo dat men 25 ten hondert wint, als men zyne rekeningen in Holland betalen laat, welke men hier anders zoude moeten verliezen; want zeſtien Hollandſche of zware ſtuivers, maken in Indie twintig lichte of eenen gulden. De Voortreffelyke Maatſchappy heeft echter dit onderſcheid met zeer groot voordeel ingevoert, 't welk zoo wel haar als den Bedienden te ſtade komt; haar, om dat zy 't geld eenen zeer verren weg over zee voeren, en groot gevaar uitſtaan moet, welk gevaar zoo groot is, dat 't zelfs al 't gehoopt voordeel op eenmaal als in een oogenblik wegneemt; en de Bedienden, om dat zy daar door geport worden, haar geld te laten oplopen; tot dat zy weder in Holland komen, alwaar zy 't zelve altyd gereed vinden.

Verklaring van 't voorgaande.

Als een man de Voortreffelyke Maatſchappy vyf jaar dient, en zyn geld in Indie ontfangen wil, zoo word hem wel geene betaling geweigert, dog uit 't voorgaande blykt reeds genoeg, dat hy niet meer aan zwaar geld ontfangt, dan vier jaar belopen, en dat hy 't vyfde jaar voor niet met al gedient heeft; dog zoo hy wacht, tot dat hy in Holland komt, zoo bekomt hy zynen vollen loon; midlerwyl hebben beide wederom een voordeel, dat hen niet qualyk aanſtaat; want de Voortreffelyke Maatſchappy kan ondertuſſchen met dit geld zoo veel winnen, als 't zware uitmaakt, waarentegen de gene, die licht geld ontfangt, en 't wel beſteed, insgelyks zoo veel voordeel daar mede doen kan, als of hy zwaar geld ontfangen had.

Waarom de Maatſcha ppy hare Bedienden liever in Holland als in Indie betaalt.

Des niet tegenſtaande betaalt deze Bloejende Maatſchappy liever in Holland als in Indie, zoo als uit 't bovengemelde gevaar ter zee blykt; behalven dat zy als dan ook niet van noden heeft, om zoo veel geld uit Holland na Indie te zenden, en ziet zy dienvolgens gaarn, dat een gegoede na Holland reiſt, en zyn vermogen in hare kas tegens een wiſſelbrief telt, om de zomma in Holland te trekken, alwaar zy hem, wyl de wiſſel op ryksdaalders gemaaakt word, die in Indie maar 48 ſtuivers doen, zyn kapitaal met een winſt van vyf ten hondert weder ter hand ſtelt en betaalt; en door dit middel worden naar allen ſchyn hunne Bedienden ook in groter trouwheid, liefde en opmerkzaamheid jegens haar gehouden, om dat, als 'er eenige nalatigheid of moedwil by haren dienſt onderloopt, zy zoo als billyk, zeer veel moeite hebben, om hare betaling te bekomen.

Gelyk nu al 't geen tot nu is verhaalt, van de Voortreffelyke Maatſchappy ten hoogſten pryzenswaardig is, als welke daar door niet alleen haar eigen voordeel, maar ook dat van hare Bedienden zoekt, zoo is voornamelyk niet genoeg in haar te roemen dat zy de goederen der overledenen

nen

nen aan de rechte erfgenamen laat toekomen; en weet ik zeer vele voorbeelden, dat zy om de rechte erfgenamen der overledenen te weten, deszelfs naam en gantsche nalatenschap in de couranten heeft laten zetten, en bekent maken, dat dezelven met een getuigenis van hunne Overheid, waar onder zy wonen of geboren zyn, verzien, by haar zullen hebben te verschei-nen, en dat zy hen, bevonden hebbende, dat zy de naaste erfgenamen zyn, de gantsche nalatenschap zullen ter hand stellen en overgeven.

Men zal 'er veel in Duitschland vinden, die reeds de proef daar van gehad hebben, en ben ik verzekert, dat zy deze hoge gunst niet genoeg weten te roemen; dezelve zouden zonder twyffel meer in getale zyn, ten zy onze eenvoudige Duitschen zoo gek en dwaas waren, dat zy zich onder eenen verkeerden en valschen naam lieten aannemen; want vele menen, dat hunne vrienden, ouders en anderen een smet zoude worden aangewreven, als men quam te weten, dat zy na Oost-Indie gegaan waren; ja zommigen handelen nog dwazer, doordien zy hun vaderland verkeert opgeven.

Wat met de nalatenschap der onbekenden gedaan word.

Wanneer nu iemand, die den naam en 't vaderland verkeert opgegeven heeft, in Indie komt, en aldaar zyn geluk maakt, dat hy rykelyk zoude konnen leven, als hy weder by de zynen was, dog kort daar na of aan land, of aan boord sterft, zoo vervalt de nalatenschap aan de Voortreffelyke Maatschappy, zoo hy in haar dienst sterft; als hy echter niet in haar dienst is, en een tyd lang als vryman of burger geleeft heeft, aan de Weeskamer, want waar toch zal men den rechten erfgenaam vinden, daar de naam en 't vaderland beide onbekent zyn?

Zoo als ik kort voor heen heb gemeld, ik weet my nog zeer wel te binnen te brengen, dat de Voortreffelyke Maatschappy dikwyls haar best gedaan, en den opgegeven naam en vaderland van den overledenen in de Couranten heeft laten zetten, met belofte, om de nalatenschap te laten volgen aan de genen, die met genoegzame bewyzen zouden konnen aantonen, dat zy de wettige erfgenamen waren; dog wyl niemand gezoegzaam bewys konde bybrengen, zoo is de nalatenschap, zoo als billyk en recht, aan de Voortreffelyke Maatschappy gebleven, dewelke haar ook altyd van rechts wegen toekomt, zoo dikwyls als diergelyk geval gebeurt.

Zoo zeer echter als de Voortreffelyke Maatschappy voor de nalatenschap der overledenen en deszelfs rechtmatige bezitters zorg draagt, zoo zeer neemt zy ook ter herten, dat de gemaakte Transporten betaalt worden; want wanneer zodanig een den Landbouw en alle ander boerenwerk verstaat, zoo gebeurt het dikwyls, dat hy d'een of d'ander burger of boer helpt; en door dien 't belang van de Voortreffelyke Maatschappy vereischt, dat de Landbouw bevordert word, zoo weigert zy den geen zodanige knecht niet licht, welke den zelven uit haren in zynen eigenen dienst nemen wil, mids dat hy 't overschot van 't gemaakt transport zoo voort in hare kas betaalt, ten einde de toekomende knecht van deze schuld vry worde, en dezelve by dezen zynen nieuwen Heer weder verdiene.

Op wat wyze een knecht aangenomen word.

Door dien zich wederom eene gelegentheid opdoet, om van de Bedienden der Maatschappy te schryven, welke zich als boerenknechts by de burgers of boeren verhuren, 't welk hier te land, in loning nemen, heet; zoo zal 't hoop ik, niet qualyk gedaan zyn, als ik met alle omstandigheden meld, hoe dit overnemen van een Knecht in zyn werk gaat.

Voor eerst na dat de Heer met zynen

zynen toekomenden knecht wegens 't maandelyk loon, dat altyd groter moet zyn, dan hy by de Voortreffelyke Maatſchappy verdient, om dat hy ook meer arbeid doen moet, overeen gekomen is, zoo moet de Heer den Edelen Heer Gouverneur, of die midlerwyl in deszelfs plaats 't gebied voert, om de ontſlaging van zodanigen knecht verzoeken.

En de ontſlaging van den Edelen Heer Gouverneur bekomen hebbende, zoo is hy wyders verplicht, om by den Guarnizoensboekhouder na de ſchulden van dien knecht, of deszelfs transport te vragen, dien hy voor 't opſlaan der boeken, of 't maken van een uittrekzel een vierde daalder betalen moet.

Met dit uittrekzel is hy gehouden na den Kaſſier te gaan, en tegen eene quittantie de achterſtallige ſchulden van den knecht te betalen; terwyl de knecht, een zoldaat geweeſt zynde, zich tot den Kapitein moet begeven, om 't geweer, uit Holland met zich gebragt, over te geven, waarentegen hy, zoo hy een matroos is geweeſt, zich tot den Equipagiemeeſter vervoegen moet, om denzelven hier van kenniſſe te geven, en aan denzelven ter hand te ſtellen, 't geen hy onder zyne bewaring gehad heeft.

De Secretaris moet een ſchriftelyk Contract maken.

Hier op begeven de Heer en de knecht zich beide tot den Secretaris politik, en laten door hem of door den eerſten Klerk een omſtandig Contract vervaardigen; in dat Contract word onder anderen ook gemeld de tyd, hoe lang de Edele Heer Gouverneur zodanigen knecht ontſlagen heeft; voor welke moeite de Secretaris een ryksdaalder geniet; waar uit blykt, dat wyl 'er zeer veel diergelyke knechts zyn, zulks voor den Secretaris een fraai verval is, ſchoon 't een der minſten is, die hem veel geld in den zak jagen.

Na verloop van den tyd, door den Edelen Heer Gouverneur verleent, moet de Heer andermaal tot den Secretaris gaan, en of den knecht, als hy den Heer Gouverneur daar van verwittigt heeft, wederom in den dienſt der Voortreffelyke Maatſchappy brengen, of anders als de Heer en de knecht elkander aanſtaan, den Edelen Heer Gouverneur om verdere ontſlaging, en den Secretaris om vernieuwing van 't contract verzoeken, 't welk hem dan weder een quart daalder koſt. Doet hy echter zulks niet, en behoud nogtans den knecht in zynen dienſt, zoo is de Fiskaal of de Land-droſt zoo voort gereed, om hem aan te klagen, en met 25 ryksdaalders te ſtraffen, om dat hy een Bediende der Voortreffelyke Maatſchappy ophoud, zonder kenniſſe van den Edelen Heer Gouverneur.

Na dit omſtandig bericht, zoude men wel wederom eene vraag op de baan brengen konnen, welke ik niet gaarn beantwoorde: of namelyk de gantſche bezetting, welke ik voormaals gezegt hebbe, 600 man ſterk te zyn, zich in de Veſting onthoud; of hoe ze anders verdeelt is? dog moet ik hier op antwoorden; dat gelyk de Voortreffelyke Maatſchappy hare Bedienden tot zeer verſcheidene verrichtingen gebruikt, zoo als boven gemeld is, en ook uit andere Hoofdſtukken blykt, dezelve insgelyks niet allen en ten allen tyde in de Veſting geinquartiert konnen worden.

Waarom niet alle zoldaten in de Veſting konnen blyven.

Want wanneer alle zoldaten in de Veſting leven en huishouden, en dezelve maar alleen bewaren moeſten, waar toe zouden dan alle andere gebouwen dienen, die buiten dezelve aangelegt, en tot voorpoſten in 't land gemaakt zyn; en wie zoude dezelve bewaren? want daar moet immers manſchap zyn, die op 't Robben-eiland de banditen bewaart; insgelyks moeten zommigen den poſt in den Saldanha-

danha-Baay bedekken, en opzicht op dezelve hebben; anderen moeten in de Groene kloof, anderen in 't land van Waveren, en anderen wederom in de Klapmuts, enz. de wacht houden, zoo dat om dieswille ja zelfs aan de Kaap, om de ronde te doen, vele uit de Vesting gezonden en over nacht, hoewel by beurten, gelaten worden.

Nooit heb ik de bezetting sterker en talryker gezien, dan ten tyde van den Heer Gouverneur Louis van Assenburg; want door dien de Heer reeds den oorlog lange jaren gevolgt had, zoo wist hy zeer wel, hoe de bezetting in eene vesting bestelt en verdeelt moest zyn, terwyl de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell van de Krygskunst en tucht geen kennis ter waereld had, en beter wist, de zoldaten tot zyn byzonder belang te gebruiken, dan dat hy dezelven in de Vesting lui en ledig zoude gezien hebben; zoo als daar van hier na verscheide staaltjes zullen worden bygebragt.

Zoo sterk echter als de bezetting onder den gemelden Heer Gouverneur van Assenburg geweest is, zoo kan ik echter met waarheid zeggen; dat dezelve nooit meer dan uit 200 zoldaten bestaan heeft; want schoon de handwerksluiden zich ook in de Vesting bevinden, en een tamelyk getal uitmaken, zoo doen zy echter geene zoldate diensten, als 'er geen vyand voor de poort is; maar oeffenen hun handwerk.

Wanneer de generale monstering gedaan word.

Ik spreek hier van de zoldaten, die bestendig in de Vesting garnisoen houden; want anders weet ik wel, dat ik 'er nu en dan meer in gezien heb, voornamelyk op den dag, wanneer de generale monstering gehouden word, welke jaarlyks niet alleen aan deze Kaap, maar door gantsch Oost-Indie, daar de Voortreffelyke Maatschappy te gebieden heeft, ja zelfs op de schepen in zee, den laatste July verricht word; als op welken dag zich een ieder of in perzoon vertonen en verantwoorden moet, of verplicht is, om zulks door een van zyne makkers te laten doen; ten einde midlerwyl de posten niet ledig of zonder volk gevonden zouden worden.

Waar de matrozen wonen.

Desgelyke moeten ook de zoldaten doen, die boeren arbeid verrichten, welker posten in 't voorgaande reeds aangewezen zyn. Dat de matrozen zich insgelyks niet in de Vesting, maar in 't oude Ziekenhuis, of 't scheepspakhuis onthouden, is ten dele uit mynen vorigen bekent, ten dele leert de algemene ondervinding, dat men niet licht zal zien, dat op eene en dezelve plaats, behalven op de schepen, zoldaten en matrozen te gelyk huishouden; om dat zy elkander zoo gaarn zien, als de studenten de soldaten. Daarenboven houden de soldaten zich altyd veel beter, en worden lichter in aanzienlyke gezelschappen toegelaten, als de matrozen.

Edog waar geraken myne gedachten al hene? Ik hope, dat op de my voorgelegde vrage na behoren zal geantwoord zyn; derhalven zal na deze noodzakelyke omstandigheden te hebben gemeld, best zyn, dat ik wederom keer tot 't geen, waar van ik hier voren afgegaan ben. Doordien ik nu van de Voortreffelyke Maatschappy gehandelt, en van eenige buitekanzen gewach gemaakt, maar niet uitgevoerig aangetoont heb; zoo vereischt als nu de noodzakelykheid, om dit stuk insgelyks wat naauwer voor te stellen.

Verval van de gequalificeerde Bedienden.

De Gequalificeerde Bedienden hebben wel de grootste buitenkanzen, als welke aan dees of geene vervallen meer ontfangen, als hare gantsche wezentlyke bezolding zelfs bedraagt, ondertusschen zyn de gemeenen ook niet geheel en al daar van uitgesloten, om dat zy behalven hare bezolding en kostgeld goed brood en

en andere kleinigheden ontfangen, die hier niet konnen worden genoemt. Ik zal hier maar in 't algemeen die voordelen noemen, welke zy van de Voortreffelyke Maatschappy genieten, om dat de genen die zy buiten gewoon en van de ingezetenen ontfangen, eene byzondere plaats en duidelyke voorstelling vereischen.

Om by 't Hoofd of den Heer Gouverneur andermaal te beginnen, dezelve geniet behalven de voorgemelde bezolding en kostgeld alle maanden 1500. pond Ryst; 30. bossen witte Ryst, die nog in de aaren staat; 2. mudden of 360. pond tarwe meel; 4. schapen of versch vleesch, waar by 't echter zelden blyft, om dat de verdoening te groot is; 4. kannen boom-oly, midsgaders zoo veel azyn, als hy van noden heeft; een emmer inlandsche of Afrikaansche wyn; 8. kannen Brandewyn; 16. kannen Sek; 20. kannen sterk scheep-bier of Bronswyker mom; 25. pond Boter; 15. pond waskaarzen; 10. pond gemene kaarzen; 20. pond gezoute vleesch en spek, dat uit Holland komt; 2. pond specery; 4. pond peper; alle dagen een voer Brandhout, of zoo veel als hy gebruikt; vry pakhuis, dat is alle goederen, welke tot zyn lyf behoren, of voor niet met al, of ten minsten 25. percent beter koop, als een ander dezelve bekomen kan; allerhande tuinvruchten, zonder onderscheid, voor niet met al; want dezelve moeten hem op zyn bevel behandigt worden; aangezien al 't geen in den tuin der Voortreffelyke Maatschappy raar groeit, voor hem alleen is; daarenboven heeft hy zoo veel slaven en slavinnen, nevens de nodige kost en kleding voor dezelve, als hy in zyn huis van noden heeft.

Affcheidsmaal der Retour-vloot. Men heeft my daarenboven verzekert, dat hy voor 't affcheidmaal, waar op alle Opper-Officiers, dat is, de Admiraal, Vice-Admiraal, en de Schout by nagt, midsgaders alle andere Kapiteins, Luitenants, Vaandragers, Opper- en Onder-Koopluiden en Boekhouders der schepen verschynen, 't welk hy alle jaren aan de Retourvloot geeft, en in naam van de Voortreffelyke Maatschappy geven moet, 500 guldens geniet, schoon de gemelde Maatschappy de kosten buiten dat betaalt; als mede dat hy eene diergelyke zomma te verwachten heeft, als hy zich in dienst van de gemelde Bloeiende Maatschappy op de ree begeeft, en een in nood zynde Schip te hulp komt, en 't zelve red; zoo als zulks omtrent 't Schip de Zuiker-molen roemwaardig is geschied, 't welk de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell van 't stranden bevryde.

Jaarlyksche voordelen van den Hr. Gouverneur. Daar zouden ook nog zoo veel andere kleinigheden zyn, die hier niet genoemt worden, welke onder deze voordelen moeten worden gerekent, die echter alle ook eene tamelyke zomma bedragen; en zoo men deze nevens alle de voorgenoemde oprekenen, en voor een gantsch jaar by malkanderen tellen wilde, zouden zy aan geld, zelfs niet hoger gerekent, als ze hier verkoft worden, zonder twyffel zoo veel belopen, dat men daar uit zonneklaar zien zoude, dat de Heer Gouvernenr ruim eens zoo veel aan buitekanzen geniet, als zyne jaarlyksche bezolding en kostgeld beloopt. Men zal derhalven niet te veel rekenen, als men zegt, dat deze vervallen jaarlyks bedragen eene zomma van - *fl.* 6000

Emolumenten van alle gequalificeerde Bedienden. En wie wilde de moeite nemen, om de Emolumenten van alle andere gequalificeerde Bedienden ordentlyk na elkander op te rekenen; 't zal genoeg zyn, dat ik alleenlyk zeg, dat hare vervallen met de bezolding en gantsche Bediening zeer naauw overeen-

eenkomen, en dat zy alle met malkanderen eene zomma genieten van *fl.* 50000

De gemene 524 man, die behalven 't voorgemelde niets als 't brood genieten, waar toe voor ieder 2½ mudde van noden is; en bygevolg jaarlyks 1310 mudden zamen, waar van ieder mudde alhier 't maal en bakkers-loon daar by gerekent, op *fl.* 9 te staan komt; ontfangen na dezen overslag eene zomma van *fl.* 11790

Dat derhalven alle Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy aan Emolumenten genieten, eene zomma van - - - *fl.* 67790

Het zoude wel noodzakelyk zyn, om de handwerksluiden daar by te voegen, die schoon ze niets meer genieten, dan tot nu gemeld is, de Voortreffelyke Maatschappy echter veel kosten veroorzaken, zoo wel door 't bederven van haar gereedschap, als wegens andere omstandigheden, welke ik hier liever verzwygen, dan wydlopig na malkanderen verhalen wil, om dat zich licht nog wel gelegentheid zal opdoen, om de vrage te verklaren, of namelyk de Voortreffelyke Maatschappy niet beter zoude doen, dat zy zich van hunne ingezetenen, die alle materialen van haar moesten kopen, waar mede zy reeds groten winst zoude konnen doen, liet bedienen, dan van hare eigene loontrekkende Bedienden?

Van 't onderhoud van zoo vele grote gebouwen zal ik insgelyks niet melden, om dat zulks door hare eigene handwerksluiden en slaven geschied, die ook de bouwmaterialen van haar ontfangen, schoon de zomma van alle deze kosten tamelyk aangroeit, en jaarlyks een zeer groot Kapitaal uitmaakt; en heb ik dikwyls met de waarheid horen verzekeren, dat de paardestal alleen, dien ik in mynen vorigen beschreven heb, een zoo grote zomma gekost heeft, dat men daar over verbaast staat.

Na dat ik aldus de kosten opgenoemt heb, welke tot de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, in bezetting leggende, jaarlyks worden vereischt, zoo is nodig, dat ik ook om de schepen denk, welke van 't Kantoor alhier niet veel minder en zelfs vry meer op rekening zullen moeten nemen als de eerste; derhalven zal 't raadzaam zyn, iets duidelyker te gaan, en eerst te handelen van zodanige, die mast en reeloos alhier aankomen, en dan hoe 't is ontrent de gene, die veel zieken hebben, en eindelyk, welke versche spys hen gegeven word. *De onkosten die tot de schepen gaan.*

De mast en reelozen worden aldus zoo voort met vaartuigen voorzien, waar op veel volk is, om dat men niet kan weten, of zich te gelyk niet vele zieken daar op bevinden; en komen aldus beide hier in overeen, om dat men ook de gene, die veel zieken op hebben, met vaartuigen en volk te hulp komen moet, wyl zy door 't losbranden van een stuk kanon hare nood even zoo wel te kennen geven, als die welke hare masten verloren hebben. Zoo dra dit volk nu met een vaartuig, 't zy een galjoot of een ander klein schip het in nood zynde schip genadert is, moet het in 't zelve overgaan, en na deszelfs toestand vragen, waar na 't eene sloep aan den Edelen Heer Gouverneur zend, om hem van alles kennisse te geven.

Hier op moet het dit in nood zynde schip op de rede en voor anker helpen, 't zy door binnen slepen, dat is, door vastmaken van 't zelve aan haar vaartuig, door hulp van een touw, of boegzeren, dat is, door andermaal vastmaken *Hoe de in nood zynde schepen op de Rede geholpen worden.*

 van

van 't zelve aan een ſloep of boot, waar in 't verſch volk zit, en met roejen 't ſchip op de rede brengt, of eindelyk alleenlyk door 't regeren van hunne zeilen, in welk laatſte geval, 't volk tot hulp gezonden, wel 't gemakkelykſte heeft, dog 't is een onfeilbaar teken, dat de meeſte ziek leggen, of reeds overleden zyn.

Zoo dra een zulk ſchip op de rede en voor anker gebragt is, word 'er zoo voort gereedſchap gemaakt, om alles te herſtellen; om dat de ſcheeps-timmerluiden bevel ontfangen, nieuwe maſten te maken, en te verhelpen, 't geen verder aan ſtukken mogt gebroken zyn. De ſlaven en ſlavinnen moeten ten eerſten de zieken, die met de boot aan land gebragt worden, afhalen, en ten dele op hunnen rug, en ten dele op lichte planken na 't Ziekenhuis dragen, alwaar zy zoo lang onder 't opzicht van den Opper-meeſter en Ziekenvader blyven, tot dat zy herſtelt zyn of ſterven.

Ten einde echter ook de ſlaven en ſlavinnen, die doorgaans lange vingers hebben, als zy doodkranken na 't ziekenhuis dragen den zelven niet zouden beroven, zoo word voornamelyk als 'er veel zieken zyn, langs den weg eene ſterke wacht gepoſteert, om zorg te dragen, dat de zieken niet beſtolen worden; 't welk anders zeer licht geſchieden konde, om dat de weg van 't ſtrand tot aan 't gemeld Ziekenhuis zeer lang is, en altyd vier ſlaven of ſlavinnen eenen op 't bed leggenden te gelyk dragen.

Eer en alvorens deze zieken nog van hun ſchip gaan, of na 't Ziekenhuis gebragt worden, word 'er verſch vleeſch en allerhande keuken-kruiden, zoo als ook 't geen 't zelve anders gebrek heeft gezonden; waar mede gecontinueert word, zoo lang als het hier ten anker legt; aangezien ieder ſchip alle weken drie vleeſch dagen heeft, waar op het zoo wel, als op de andere dagen, en aldus de gehele week door, behalven 't gemeld verſch vleeſch, ook allerhande keuken-kruiden ontfangt.

Terwyl 't ſchip hier ten anker legt, word 'er geſtadig d'eene party na de andere van 't gezonde volk aan land gelaten, om lucht te ſcheppen, terwyl de anderen die in 't ſchip gebleven of weder te rug gekomen zyn, verſch water halen, en alle andere ſcheeps-arbeid verrichten moeten; ten einde by de voorhebbende reis, welke tyd alle dag nadert, aan geen ding gebrek gevonden worde.

Komt echter een ſchip wel geconditioneert, dat is, dat nog gebrek aan maſten, zeilen, levensmiddelen of gezond volk heeft, op deze rede, en heeft bevel, om verder na Ooſt-Indie, of na Batavia, of na Ceylon te zeilen, aan welke twee plaatzen alle ſchepen uit Holland geaddreſſeert worden, als zy niet onmiddelbaar bevel hebben, om hier te blyven, zoo word 't zelve ſpoedig afgevaardigt; aangezien het niet veel langer tyd, om hier te blyven, nemen mag, als ontrent 14. dagen, binnen welken tyd het water en alle noodwendigheden aan boord zyn moeten; dog zoo binnen dien tyd d'een of d'andere ramp zich aan een maſt openbaart, of dat men aan de kiel een lek vind, waar door 't water indringt, en geſtopt moet worden, eer men weder in zee ſteekt, zoo kan de bovengemelde tyd zoo naauw niet in acht genomen of bepaalt worden. *Hoe lang de ſchepen hier vertoeven.*

Minſt echter laten zich de retourſchepen, die uit Indie komen en dezen haven aandoen, aan eenigen tyd binden, wanneer zy verder na Holland zeilen zullen; want behalven dat zy oudbakken volk hebben, zoo als de zeevaarders gewoon zyn te zeggen, dat is, zodanige menſchen, die reeds lange jaren in Ooſt-Indie geweeſt zyn, grote hitte uitgeſtaan, en velerhande

lerhande water en lucht gezwolgen hebben, en derhalven aldus magteloos zyn, dat 't gantsche lichaam niet dan eene loutere ongezondheid vertoont, welke noodzakelyk meer ververssching van noden hebben, als de genen, die eerst uit Holland hier aankomen; zoo hebben zy ook bevel van de Voortreffelyke Maatschappy, om alhier by malkanderen te komen, en in eene aanzienlyke vloot te zamen van hier te zeilen.

De aankomende schepen van Ceylon en Batavia moeten hier na elkander wachten.

Doordien 't nu zeker is, dat deze schepen zoo wel van Batavia als Ceylon gezonden worden, alwaar zy hare lading niet op een en dezelve tyd ontfangen; behalven dat zy ook niet eenerlei weg af te leggen hebben, aangezien die van Batavia veel tyd doorbrengen, eer ze door de straat Sunda zyn, waarentegen die van Ceylon zulke tegenwinden niet onderworpen en enkelyk op de hoogte van Mauritius groot gevaar uitstaan moeten; zoo is 't ontwyffelbaar dat deze schepen niet gelyk konnen aankomen, maar dat de eene altoos na de andere wachten moet; en komen doorgaans die van Ceylon veel later als die van Batavia, in welken tyd deze zich reeds van alles verzien hebben, en enkelyk zoo lang wachten, tot dat de andere insgelyks gereed zyn, om in zee te steken.

Dat zy echter alhier na elkander wachten, en alle te gelyk van hier na Holland zeilen moeten, zulks is eene zaak, die hoog noodzakelyk is; want aan den Gouverneur alhier worden de geslotene en geheime bevelen gezonden, welke de gantsche retourvloot betreffen; en mag hy ze ook niet eer opbreken, voor dat de Admiraal van deze vloot hier gekomen is, in welkers byzyn hy de zegels afneemt, en met denzelven beraadslaagt. Vervolgens worden ook de zoo genaamde Seynbrieven, of instructien voor ieder schip gemaakt, waar na zy zich op hunne gantsche reis richten, en alle Seynen van den Admiraal gade slaan, en zorgvuldig nakomen moeten.

Waarom elk schip niet alleen zeilt.

Wyders is 't ook hoog noodzakelyk, om dat de Voortreffelyke Maatschappy in tyd van oorlog grote schade lyden konde, als ieder alleen zeilde; en zoo men voor geen vyand te vrezen heeft, zoo moet echter de Retour-Vloot met malkander zeilen, om dat de gemelde Maatschappy de t'huis komende schepen eenige kruissers te gemoed zend, welke hen van al 't geen in Europa voorvalt, bericht brengen, als zy by hen komen; zulks moet echter onfeilbaar uit dit fondament geschieden, om dat de Admiraal van de Retour-vloot alleen eigentlyk weet, waar hy by hen komen zal; en deze hebben diezelve order, zoo dat zy zeer wel onderrecht zyn, waar zy na dezelve wachten zullen. Eindelyk staat aan te merken, dat de gemelde roemruchtige Maatschappy voor 't afgemat volk, dat met de schepen komt, veel voorraad van versche spys, boter, kaas, bier, wyn, brandewyn en diergelyke te gemoed zend, ten einde om zich te ververschen, en met meer kragt na de Hollandsche wal te stevenen.

Hier uit blykt, dat het niet alleen hoog nodig is, deze aanzienlyke en rykgeladene Retour-vloot met elkander te laten zeilen; maar ook dat dezelve, doordien ze niet gelyk aankomt, als mede 't vervaardigen van de gemelde Seynbrieven, en 't provianderen van alle deze schepen eene langer tyd vereisschen, zoo spoedig niet weder van hier zeilen kan, als andere die na Indie stevenen; aangezien haar legtyd in den haven alhier, doorgaans acht ook wel tien of twaalf weken duurt.

Vermakelyk en zeer geneugelyk is haar vertrek uit dezen haven te zien; want men ziet iets zeldzaams voor 't zelve, by 't zelve en na 't zelve. Voor 't vertrek en zoo lang als deze vloot

hier legt, ſchynt de gantſche Kaap eens zoo volkryk, als ze anders is, aangezien de menigte door de vlotelingen niet alleen word verdubbelt, maar om die zelve tyd vind men hier ook veel meer menſchen van 't platte land, als ooit, om hare veld en boomvruchten, als gele, witte en rode knollen, appelen, queden, water-meloenen en diergelyke duur aan den man te brengen, en zich in tegendeel als uit de eerſte hand te verzorgen, van 't geen deze uit Indie met zich gebragt hebben, als Thee, zuiker, citzen, neteldoek, enz.; zoo dat de huizen alhier om dien tyd alomme vol menſchen zyn, en als eene kleine Miſſe of Jaarmerkt verbeelden, 't welk zeer vermakelyk is te zien.

Hoe 't volk voor 't vertrek ſcheep geroepen word.

Wanneer de tyd van haar vertrek aannadert, zoo ziet men andermaal iets, dat men anders 't gantſche jaar door niet gewaar word; want eenigen tyd voor de gantſchelyke opbreking en kort na 't afſcheidmaal hoort men drie dagen na elkander de trommel door alle ſtraten roeren; waar by ter zelver tyd door den Trommelſlager uitgeroepen word, dat een ieder zich binnen den tyd van 24 uuren na zyn beſcheiden ſchip zal hebben te begeven, ten einde hy de ſchepen niet late vertrekken, en alleen achter blyve, om dat de Fiskaal hem na de monſtering wel zoude weten te vinden en te ſtraffen.

Eindelyk waait de laatſte drie dagen eene blaauwe vlag van 't Admiraals ſchip, 't welk als de laatſte waarſchouwing, zoo wel voor de gemeenen als de Officiers is, dat 't als nu tyd is, aan boord te komen, en ten einde niemand zoude konnen voorgeven, dat hy dit waarſchouwings-teken niet gezien had, zoo word alle morgen in deze drie laatſte dagen, als de vlagge opgeſtoken word, een kanonſchoot gedaan; dit zelve geſchied ook, als 't anker word gelicht, ten einde ieder Kapitein dezelve in zynen rang oplichten en in de voorgeſchrevene order zeilen kan. Waar op als dan, wanneer de gantſche vloot vertrekt, 't kanonneren begint, om dat ieder Schip met eenige kanon-ſchoten afſcheid neemt, en ook uit de Vesting met diergelyke bedankt en eene gelukkige reize gewenſcht word.

Na 't vertrek van deze vloot ziet het 'er aan de Kaap weder gantſch anders uit, als voor heen; want men ziet zoo veel menſchen niet meer, om dat 'er niet alleen 2000 man van de vloot minder alhier worden gevonden, maar door dien ook de menſchen van 't platte land, ja zelfs vele van de burgers alhier, zich na hunne Landgoederen begeven, en aldus deze Kaap als gantſch ledig laten. Het gebeurt ook wel, dat de een of de ander die de vloot heeft laten vertrekken, gevat en in hechtenis gezet word; zodanig een valt den Fiskaal onfeilbaar in handen, en word ſtrengelyk geſtraft, niet alleen aan 't lyf met eene geeſſeling, maar ook in de beurs, aangezien de Fiskaal zes maanden gagie bekomt, en als hy daar toe verwezen word, zoo is zyne woonplaats zekerlyk op 't Robben-eiland by andere Banditen, alwaar hy zoo licht niet wegkomt, ten ware hy ſterft, of eene byzondere genade erlangt.

Hoe 't gaat met de gene die van de vloot te rug blyven.

Door dien nu, zoo als reeds gemeld, de Retour-ſchepen hier op elkander wachten, en zamen na Holland moeten zeilen, en deswegen ook lang hier ſtil leggen, terwyl in tegendeel andere uit Holland komende en na Indie zeilende ſchepen, op verre na zoo lang niet vertoeven, zoo zal men om eene gelykheid te treffen, en daar uit de onkoſten, welke alle ſchepen veroorzaken, te duidelyker en zekerder te weten, niet qualyk doen, dat men alle, zoo wel uit als t'huis varende ſchepen,

eenen

eenen legtyd van vier weken aan deze Kaap geeft; men zal ook te minder feilen of den naam van grootſpreker verdienen, als men ieder ſchip een onkoſt-rekening van 3000 gulden toelegt.

Wat de ſchepen, jaarlyks hier aankomende, voor onkoſten maken.

En vermids ik ook verzekert ben, door dien de lange ondervinding my zulks heeft geleert, dat 'er jaarlyks niet minder dan 50. zoo uit als t'huisvarende ſchepen, waar van 'er geen een zonder gewigtige redenen verby mag zeilen, alhier aanlanden, en zich ververſſchen moeten, zoo is licht de rekening te maken, dat alle deze ſchepen in dezen haven aan de Voortreffelyke Maatſchappy niet minder dan 150000 gulden koſten konnen.

Vele Engelſche, Deenſche, en als 't vrede is, Franſche en Portugeeſche ſchepen doen dezen haven ook wel aan, en nemen verſch water en allerhande levensmiddelen, als vleeſch, brood, keukenkruiden, en andere noodwendigheden in, om dat zy tog in gantſch Ooſt-Indie geen bequamer plaats vinden konnen, alwaar 't water beter en de levensmiddelen in groter overvloed zyn; dog door dien zy met de Voortreffelyke Maatſchappy niets gemeen hebben, maar enkelyk als vrienden en naburen aangemerkt worden, dien men in dit ſtuk niets weigeren kan, of mag, zoo kan men van dezelve niet anders melden, dan dat zy den inwoners jaarlyks veel voordeel toebrengen.

Verder moeten onder deze onkoſten alle de goederen worden gerekent, welke aan de ſchepen verdaan worden, zy mogen worden genaamt, zoo als zy willen, want 't zoude zwaar vallen, alles op te noemen, dat de ſchepen van noden hebben; wanneer men ſlechts ter loops de goederen, welke de Voortreffelyke Maatſchappy tot behoudenis en herſtelling van hunne beſchadigde ſchepen uit Europa herwaards moet zenden, als maſten, zeilen, ankers, planken, delen, pik, teer, ſpykers, en ander zoo wel gemaakt als ongemaakt yzerwerk, Smids-kolen, buskruid, lood, kogels, granaten, ſtukken geſchut, ſnaphanen, piſtolen, pekelvleeſch en ſpek, oly, boter en vele andere dingen by zich nagaat, hoe duur deze waren, eer zy hier komen, en tot dat zy verbruikt worden, haar komen te ſtaan, zoo zal men zoo voort eene grote onkoſt rekening vinden, die hier met ſtilzwygen verby gegaan word, om dat geen ſchip aankomt, dat niet 't een of 't ander of meeſt alles gebrek heeft.

Zoo men nu nog rekent, 't geen dezelve hier aan land in 't byzonder genieten, en op hare reize met zich nemen, als meel, brood, verſch vleeſch, levendige ſchapen, van welke een ſchip van 160. voet lang, 16. tot 20., een van 145. voet, 12. of 16., en een van 130. voet 10. of 12. ſtuks bekomt, terwyl de kleine ſchepen ook wel eenige ontfangen, dog derzelver getal blyft ongenoemt, om dat zy niet ordentlyk aan een zeker getal ſchynen gebonden te zyn, voorts wyn, brandewyn of arak, brandhout, midsgaders allerhande veld en tuinvruchten, zoo zal men de boven genoemde zomma te eerder laten doorgaan.

Hier by ſtaat nog voornamelyk te worden aangemerkt, dat de Voortreffelyke Maatſchappy jaarlyks enkelyk voor verſch ſchapenvleeſch, 't welk de ſchepen, 't Ziekenhuis en eenige gequalificeerde Bedienden bekomen, eene zomma van 30000 guldens uitgeeft, niet tegenſtaande zy 't uit hoofde van een contract, met eenige burgers alhier aangegaan, die ook dieswegen gepriviligeerde Slagers der Voortreffelyke Maatſchappy genaamt worden, veel beter koop heeft, als een burger of vreemdeling, aangezien zy voor 't pond niet meer dan 2. lichte ſtui-

ſtuivers, welke in Holland ontrent 13. duiten uitmaken, betaalt, terwyl zelfs een burger, 2 zware ſtuivers, dat is, 16. duiten voor 't pond geven moet. Ik weet wel, dat eens zeker burger aan de Engelſchen, die ook eene tamelyke quantiteit vleeſch van noden hadden, zulks voor even dien zelven prys heeft gelevert, waar voor 't de Voortreffelyke Maatſchappy heeft, dog 't geen hy daar aan heeft gewonnen, zal juiſt zoo veel niet zyn, ſchoon hy aangenomen had, niet alleen ſchapevleeſch, maar ook rundvleeſch te leveren, welk laatſte ook wegens de grove ſchonken zeer zwaar in 't gewigt liep.

Ten einde echter de Voortreffelyke Maatſchappy geen gevaar zoude lopen, dat deze geprevilegeerde Slagers ſlecht en mager voor goed en vet vleeſch mogten leveren, zoo heeft zy niet alleen beſtendig eenen Boekhouder in 't daar toe gebouwt ſlachthuis wonen, die op de deugdzaamheid van 't vleeſch acht geven en van al 't geleverde boekhouden moet, en aldus als een Controlleur moet aangemerkt worden; maar daar zyn daarenboven twee gequalificeerde perzonen gevolmagtigt, om alle dagen en wanneer zy gelieven, in 't gemeld ſlachthuis te gaan, 't geſlachte vleeſch te bezichtigen, en zorg te dragen, dat 'er geen ander dan kragtig vet vleeſch gelevert worde, aangezien dezelven magt hebben, om 't geen de vereiſchte hoedanigheden niet heeft, weg te nemen, en den ſlaven zonder betaling te geven, om het te nuttigen.

Grote koſten met 't verzorgen der kranken in 't Ziekenhuis

Dog ik moet van de koſten nog meer zeggen, welke deze roemruchtige Maatſchappy jaarlyks dragen moet; dienvolgens komen de zieken, die met de ſchepen dikwyls in grote menigte aangebragt en de Meeſters om te genezen, overgegeven worden, aan de gemelde Maatſchappy jaarlyks nog een tamelyke zomma te ſtaan; want in 't treffelyke Ziekenhuis, zyn niet alleen 3. of 4. Meeſters, maar ook een Ziekenvader, eene Ziekenmoeder, een Kok, en 8 of 10 ſlaven beſtelt, welke allen de Zieken oppaſſen en de behulpzame hand bieden moeten, waar voor zy ook eene ſchone jaarlykſche bezolding genieten, zoo als hier voren aangetoont is.

De zieken worden echter niet alleen opgepaſt, maar zy hebben ook alle artzeny en de koſt gedurende den tyd van 14. dagen voor niet met al; welke echter binnen dezen tyd niet genezen konnen worden, maar genoodzaakt zyn, langer te blyven, betalen voor koſt, artzeny en meeſterloon niet meer als de helft van hare maandelyke gagie, zoo zy anders nog een volle maand daar in blyven; hoewel ook de gemelde tyd van 14. dagen zoo zeer naauw niet genomen word, aangezien zy doorgaans niets betalen, als zy ſlechts met 't zelve ſchip weder konnen vertrekken, waar mede zy gekomen zyn, en 't welk om d'een of d'ander rede iets langer heeft moeten vertoeven.

Wat de zieken voor ſpys genieten.

Daarbenevens word ook alle dagen verſch en goedt ſchapevleeſch, dat gantſch anders en veel beter van ſmaak is, als 't Europeaanſche, voonamelyk 't Duitſche, met Keuken-kruiden of ryſt voor dezelven gekookt, 't welk de artzenyen daar onder gerekent, die meeſt alle uit Holland gezonden worden, andermaal eene grote zomma bedraagt; wil men eindelyk 't hout, dat hier zeer ſchaars valt, daar by voegen, waar van men zeer veel wagenvragten tot 't koken en ſtoven of droog zweten der zieken, die met ſcheurbuik behebt zyn, van noden heeft, zoo word de rekening zoo veel te groter.

Hier uit is nu zeer licht af te nemen, dat deze zieke-bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy,

ſchappy, tot welker behoef ook 't koſtbare Ziekenhuis, voor een zeer groot kapitaal gebouwt is, en nog jaarlyks onderhouden word, alle jaren eene zeer grote zomma koſten, en 't beloop van alle koſten met malkanderen, niet veel minder als 20000. guldens bedragen zal.

Van des Compagnies ſlaven.

Boven is ook gewag gemaakt, dat de Voortreffelyke Maatſchappy grote koſten doen moet om hare ſlaven, waar van zy 'er hier ruim 600. tot haar dagelyks gebruik onderhoud, na behoren te verzorgen. Ten einde men echter hier van een recht begrip zoude konnen hebben, zoo ſtaat voor af te weten, dat deze ſlaven en ſlavinnen meeſt allen van Madagaſcar van geboorte zyn, en dat 'er weinig uit deze Afrikaanſche Koningryken en landen als Capo Verde, Guinea, Congo, Loando, St. Paul en nog minder uit Aſia of Ooſt-Indie gevonden worden, ten ware d'een of d'ander ſchheeps-Officier eenigen met zich gebragt, en alhier verkoft had.

Die van Madagascar zyn 't talrykſte.

Die van Madagaſcar zyn aldus alhier de talrykſte en de gemeenſte, die door een ſchip ten dien einde derwaards gezonden, van den Koningen van 't gemeld eiland, als mede van andere inwoners gekoft, en met grote koſten herwaards gebragt worden, aangezien men niet alleen de koſten van 't ſchip rekenen moet, maar ook de penningen, die voor deze ſlaven gegeven worden, en alsdan, de gantſche rekening optrekken.

De Voortreffelyke Maatſchappy moet deze gekofte ſlaven, zoo zy anders dienſt van dezelven hebben wil, van koſt en kleding onderhouden en bezorgen; en zoo 'er eenigen van dezelven krank worden of een ongeluk bekomen, zoo is zy verplicht, om dezelven zoo veel mogelyk te laten genezen, ten ware zy 't Kapitaal, daar aan te koſten gelegt, verliezen wilde; ja wanneer eene aanſtekende ziekte onder hen beſpeurt word, zoo is zy te meer genoodzaakt, om hen de behulpzame hand te bieden, ten einde zy daar van bevryd, haar arbeid ſpoedig verricht, en haar kapitaal buiten gevaar geſtelt worde.

Zoo men alle deze omſtandigheden ter dege overweegt, zoo blykt met den eerſten opſlag, dat dit getal ſlaven en ſlavinnen jaarlyks veel van onderhouden koſt; dog op 't eenvoudigſte genomen, en maar jaarlyks 50 guldens voor ieder ſlaaf gerekent, hoewel ſpys en drank, klederen en medicamenten vry meer bedragen; zoo koſten echter de gemelde 600. ſlaven en ſlavinnen jaarlyks 30000. guldens t' zamen.

Zy zyn meer ziektens onderworpen als anderen.

Doordien zy echter menſchen zyn als anderen, en derhalven ook ſterffelyk, zoo konnen zy zekerlyk niet eeuwig leven, maar moeten eens den laatſten tol aan de natuur betalen; dog ten opzicht van hare levenswys, welke zeer morzig en beeſtachtig is, als men niet geſtadig met een ſtok achter haar zit, en haar anders doet leven, zyn zy vele en voornamentlyk aanſtekende ziektens veel meer onderworpen, als alle andere menſchen, zoo als ik reeds voor dezen in een van myne Hoofdſtukken bericht heb', en licht in 't toekomende nog duidelyker ſchryven zal.

In den jare 1711. onſtont onder deze ſlaven eene zodanige aanſtekende ziekte, die ook in 't volgende jaar duurde, waardoor zeer vele ſchielyk op eene elendige wyze weggeſleept wierden; en ſchoon men niets verzuimde, om deze woedende ziekte te doen ſtuiten, zoo hielp zulks niet; zoo dat men eindelyk uit vreze, dat die ziekte verder mogt verſpreid worden, de ſlaven van de burgers verbood, by dezelven te komen; waar door deze ziekte binnen de palen gehouden wierd, tot dat zy na ontrent de helft weggerukt

gerukt te hebben, eindelyk ophield.

In de plaats van de overledenen moeten anderen gehandelt worden.

Doordien nu deze oude en tot den arbeid bequame ſlaven nevens eenige van hare kinderen ſneuvelden, en de jonge kinderen echter, waar van 't in hare voormaals beſchrevene loots krielt, die of van hen zelven zwart, of uit vermenging van een Europeaan, geel of bruinachtig geboren worden, tot den arbeid nog niet bequaam zyn, zoo is 'er immers geen ander middel, dan dat 'er wederom een ſchip uitgeruſt en derwaards gezonden word, om in de plaats van de geſturvenen anderen te kopen, en herwaards te brengen.

Om zulks echter zonder geld en andere onkoſtan te doen, is eene loutere onmogelykheid, want zoo men 'er enkelyk 100 van noden heeft, en voor ieder, dat is mannen en vrouwen door malkanderen, niet meer betaalt dan 25 guldens, 't welk immers niet te veel zoude zyn, om dat ik wel weet, dat zy alhier tegen 100., 120., en meer ryksdaalders betaalt worden, zoo bedraagt nogtans de zomma 2500 guldens, behalven dat men nog niet verzekert is, of men ze alle gezond of levend herwaards zal brengen.

In de jaren 1705. en 1706. is 't ſchip *Ter Aa* tweemaal na Madagaſcar gezonden, om ſlaven van beide ſexen te handelen; het zelve is ook gelukkig weder te rug gekomen, en heeft altyd een tamelyk getal ſlaven en ſlavinnen met zich gebragt, dog zommigen zyn daar van onder wege geſtorven, en zyn de Maatſchappy vele als doden aangerekent, hoewel men hier opentlyk zeide, dat de toenregerende Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, dezelven voor zich nam, voor de zynen gebruikte, en na zyn vertrek na Holland, nevens zyne eigenen liet verkopen; dog of de zaak gegrond is, laat ik anderen onderzoeken.

Haar woningen koſten veel van onderhouden.

Ik wil hier ook niet eens aanhalen of onderzoeken, hoe veel de woningen van deze ſlaven aan de Voortreffelyke Maatſchappy koſten van bouwen en onderhouden, welke ten dele hier, ten dele daar hunnen aangewezen arbeid te verrichten, en by gevolg hunne woningen en verblyf hebben; dienvolgens zal uit het tot nu gemelde genoegzaam blyken, dat de ſlaven en ſlavinnen, als men alles by malkanderen rekent, duur genoeg te ſtaan komen.

Enkelyk zal ik hier nog byvoegen, dat de Voortreffelyke Maatſchapy nog eenige onkoſten dragen en geld of goederen uitgeven en beſteden moet, ten dele om de Chriſtenen of Europeanen, ten dele ook om de Hottentotten te beſchenken; wat aanbelangt de Christenen, 't geſchenk, dat zy van de gemelde Maatſchappy genieten, ſpruit uit eene vrywillige en edelmoedige toezegging, achtervolgens dewelke zy eene beloning belooft heeft, aan de genen, die of een leeuw, of een tyger, of een wolf doden en ſchieten. Hoe veel echter deze beloning bedraagt? of de gemelde Maatſchappy dezelve alleen betaalt? zulks is reeds in mynen vorigen, en hier en daar gemeld en bygebragt.

De Compagnie beſchenkt de Chriſtenen.

De Hottentotten ook.

De Hottentotten echter worden nu en dan in naam van deze Maatſchappy beſchonken, ten einde zy goede en vriendelyke nabuuren en getrouwe bontgenoten, welke eernaam hen toegelegt word, weshalven zy ook tot geene ſlaven konnen gemaakt of verkoft worden, aan hen moge hebben, waar mede zy in vrede handelen en troqueren konnen; als ook, op dat zy hunne onderdanen, of alle inwoners alhier, geen nadeel zouden doen zoo als zy voor dezen wel gewoon zyn geweeſt.

Zulke vereeringen en geſchenken echter beſtaan in louter kleinigheden, te weten, kopere en glaze kralen, van allerhande kouleuren;

leuren; ſtukjes gepolyſt koper of geel koper, die in de zon wakker blinken, oud yzer, wyn, brandewyn, of arak en tabak, waar van zy meer kennis hebben, als een Europeaan; en kan men hen hier in zeer wel vertrouwen, dat als zy den tabak goed heeten, en gaarn roken, geen Europeaan, hoe fyn van tong en neus ook, anders daar van oordelen zal; en alle deze goederen, hoewel gering, zyn hen veel aangenamer, dan baar geld, gelyk ik voor dezen reeds omſtandiger bericht heb.

Zy betalen de onkosten rykelyk.

Zy betalen ook deze vereeringen rykelyk, om dat zy of by een bezoek, dat zy by den Heer Gouverneur door Gedeputeerde Kapiteins van deze of gene Natie laten afleggen, of by eene andere gelegentheid, wanneer zy onder elkander in oorlog zyn, en de Voortreffelyke Maatſchappy om hare bemiddeling verzoeken, verſcheide grote oſſen of vette ſchapen met zich brengen, en dezelve den Gouverneur onder den naam van *Tapetjes* of welkoms oſſen of ſchapen overgeven, waarentegen deze hen de bovengemelde geſchenken in plaats van een tegengeſchenk laat ter hand ſtellen, waarmede zy dan ook zoo vergenoegt te rugkeren, als of hen eene tonne gouds toegetelt was.

De voorgaande Heren Gouverneurs hebben deze oſſen niet aan de gemelde Maatſchappy overgegeven, maar dezelve als hare eigene aangenomen, en tot haar eigen voordeel gebruikt, niet tegenſtaande de goederen, daar voor gegeven, de Maatſchappy in rekening gebragt wierden. Wanneer echter de Heer Louis van Aſſenburg Gouverneur wierd, en even diergelyke geſchenken van de Amaquas Hottentotten aanquamen, heeft hy ze zoo voort aan de Voortreffelyke Maatſchappy overgegeven, om dat ze haar geld, zoo als hy pleegde te zeggen, en hem niets gekoſt hadden.

Hoe ſlecht en gering echter deze geſchenken zouden mogen ſchynen, welke beide aan de Christenen en aan de Hottentotten, op de bovengemelde wys, jaarlyks gegeven worden, zoo bedragen zy nogtans, alles by malkanderen gerekent, eene zomma van ruim 2000 guldens, alle jaren.

Hier uit blykt aldus genoegzaam, dat de Voortreffelyke Maatſchappy, alle jaren ontrent een Kapitaal van 400000 guldens van noden heeft, om alle deze aangehaalde koſten goed te maken; en zoo men alles naauw wilde rekenen, zoo als een rechtſchape Koopman doen moet, zoude de ſomma vry hoger lopen; dog 't mag hier by blyven, en verzoek ik enkelyk, dat de Lezer deze noodzakelyke wydluftigheid niet qualyk zal duiden, om dat ik voornamelyk getracht hebbe, in alle ſtukken duidelyk te zyn.

 XXI. HOOFT-

XXI. HOOFTSTUK.

Van de Inkomſten, welke de Voortreffelyke Maatſchappy jaarlyks heeft, om hunne Kosten eenigermate weder goed te maken.

Beſchryving der Inkomſten van de Compagnie. Waar in de Inkomſten van de Maatſchappy beſtaan. Zy eiſcht tienden van de Veldvruchten. Als mede van brood en zaai-koorn. Hoe veel de Maatſchappy omtrent jaarlyks aan tiende heeft. De drank en takak worden ook verpacht. Hoe veel de pachten omtrent jaarlyks opbrengen. Mishandeling van een pachter. De Compagnie heeft ook eenige winſt van de huizen, hofſteden, en andere goederen. De Inwoonders hebben groot verdriet by 't kopen van goederen. Wie dit heeft afgeſchaft. Wat de Compagnie op de koopmanſchap wint. Wint ook op 't licht of Indiſch geldt. Winſt en uitgaaf der Maatſchappy verſchelen niet veel. Heeft de Inwoonders veel verſchoten. Is nog niet t'eenemaal betaalt. Wenſch van den Schryver.

OF ſchoon in mynen vorigen voorgenomen had, de voorgeſtelde vrage volkomen te beantwoorden, en niet alleen van de onkoſten, welke de Voortreffelyke Maatſchappy jaarlyks op zich nemen moet, maar ook van de inkomſten, die dezelve jaarlyks heeft, aldus te handelen, dat men daar mede zoude konnen voldaan zyn, zoo heb ik echter naderhand bevonden, dat door dien de eerſte materie te wydlopig viel, 't laatſte ſtuk tot nu moeſt worden uitgeſtelt.

Beſchryving der inkomſten van de Compagnie. Wyl ik nu andermaal gelegentheid heb, om van dit laatſte, te weten, van de inkomſten melding te doen, zoo oordeel ik, van myn plicht te zyn, om myne belofte na te komen, aangezien ik wel weet, dat zoo lang als zulks niet is geſchied, men van 't vorige geen recht begrip hebben kan.

Ten einde ik tot de zaak zelf trede; ſtaat aan te merken, dat de Voortreffelyke Maatſchappy in den beginne, wanneer de Colonie nog tamelyk zwak en klein was, die winſt, die toenmaals nog was te zoeken, van den handel alleen hebben moeſt, om dat de burgers alhier niet alleen vrye burgers genaamt worden, maar ook ten opzichte van andere Europeaanſche burgers of boeren, werkelyk zodanige zyn; aangezien zy ſchier gantſch niet betalen, dat den naam van ſchatting, belaſting of accyns hebben mag.

Na dat echter de Colonie met ter tyd begon op te nemen, en zeer volkryk te worden, zoo dat men niet alleen treffelyke tuinen aanleide, maar ook koren, tarwe, garſt en andere aard en peulvruchten, als mede grote en vele vruchtdragende wynbergen gezaait en geplant had, zoo is de vryheid van de burgers en boeren wel niet beſnoeit; maar de gemelde roemruchtige Maatſchappy heeft met toeſtemming van de Heren Staten Generaal, zich enkelyk van eenige voorrechten bedient, welke zy van rechtswegen invoeren en te gelyk by hare andere in Ooſt-Indie zynde Colonien, gebruiken konde.

Want men zag zeer wel, dat 't bouwen van zoo grote en nodige gevaarten, grote zommen vereiſchten; men bevond ook, dat de meergemelde Voortreffelyke Maatſchappy een ſterke bezetting tot 't dekken van deze plaats en 't bevry-

bevryden van de ingezetenen voor 't ftropen der Hottentotten, van noden had; wanneer zy nu zulks altyd op hare eigene beurs zoude hebben moeten continueren, zoude zulks den handel niet alleen verzwakt hebben, maar zy zoude zelfs genoodzaakt zyn geweeft, deze aangename en gezonde plaats weder te verlaten.

Wien de Colonie haar geluk te danken heeft.

Dog door dien 't openbaar was, dat de Colonie haar geluk en gantfche gedaante eenig en alleen de Voortreffelyke Maatfchappy, als hare wettige Overheid, had te danken; als die ieder ingezetenen niet alleen 't land, welk hy bezat en bouwde, voor niet met al gegeven en gefchonken had; maar ook de gewonnene vruchten wederom van hen allen tegen eenen vaften prys koft, zoo als reeds voormaals gemeld is; zoo was 't immers in alle delen billyk, en quam met 't verkregen Octroi van de Staten Generaal volkomen overeen, dat zy zich van eenige voorrechten bediende, om tot 't goedmaken van eenige koften te ftrekken, en dezelve eenigermate te verlichten.

Waar in de inkomften der Maatfchappy beftaan.

Ten einde ik dienvolgens 't kind by zynen rechten naam noeme, en alle goud en zilver-bronnen opdelve, die de inkomften der Vootreffelyke Maatfchappy uitmaken, zoo ftaat te weten, dat dezelve vele voordelen van de jaarlyks inkomende tienden, pagten der wynen, brandewynen, bieren, en tabak, als mede van 't grond-recht der verkofte vafte goederen, voorts van den ryken winft, dien de handel geeft, en eindelyk van de waarde van 't geld geniet, zoo als 't hier in Indie gangbaar is; want uit dit alles zal men duidelyk konnen zien, hoe ver alle deze voordelen de bovengemelde onkoften goed maken; derhalven zal het hoog noodzakelyk zyn, van alle deze eenigzins omftandiger te fchryven; ten einde de ware toeftandt van de zaak te duidelyker voorgeftelt werde.

De Maatfchappy eifcht tienden van de veldvruchten.

Wat de tienden aanbelangt, ftaat te weten, dat dezelve alleen van de veldvruchten, voornamelyk echter van Tarwe, rogge, garft, midsgaders van de peulvruchten tot nu geëifcht zyn; en zulks niet alleen, om dat de gequalificeerde Bedienden der Voortreffelyke Maatfchappy van den beginne tot nu in den jare 1707. zelf alle t' zamen landgoederen bezeten, waar van zy zoo wel, als de andere inwoners den jaarlykfchen winft, maar weinig of fchier geene tienden gegeven hebben; maar om dat de gemelde Maatfchappy zelfs geenen anderen als den eerft aangehaalden heeft willen hebben.

Wie daar van bevryd zyn.

Om deze zaak eenigzins duidelyker te verklaren, ftaat aan te merken, dat de Bedienden der Voortreffelyke Maatfchappy geene tienden gegeven hebben; om dat zy van de generale opneming bevryd waren, achtervolgens dewelke zy hadden moeten aantonen, hoe veel zy gezaait hadden, en hoe veel zy meenden te winnen, en in de Koorn-magazynen der gemelde Maatfchappy te leveren; derhalven fchynt het ook, dat hare landen niet als bebouwde maar als woefte en brake zyn aangemerkt, gelyk zulks nog duidelyker blykt, als men bedenkt, dat zy hunne gewonnene vruchten meeft of aan private perzonen verkoften, of zoo 'er al iets op de rechte plaats gebragt wierd, niet op hunnen maar op den naam van dees of geenen inwoner leverden, en derhalven ook zodanigen of van den tienden ontfloegen, of als onbetaalt open lieten; zoo als daar van de Contra-deductie, van Jakob van der Heide en Adam Tas, tegen den Heer Willem Adriaan van der Stell, alomme genoegzaam getuigenis geeft.

Het is ook een byzonder blyk der goedheid, welke deze zeer roem-

roemruchtige Maatſchappy hunne onderdanen bewyſt, dat zy, zoo als hier voren gemeld is, van niets anders dan de veldvruchten, als Tarwe, rogge en garſt, den tienden eiſcht; welke goedheid en edelmoedigheid nog meer uitmunt, om dat zy van 't geen een ieder jaarlyks om te zaajen en te bakken van noden heeft, niets noemt, en is haar eenig begeren, dat men in 't overige oprecht en eerlyk hier in met haar handelen zal.

Na dat echter deze Maatſchappy uit de boeken, jaarlyks overgezonden, miſſchien zal hebben gezien, dat de tienden van de burgers wel na behoren opgetekent waren, dog dat van de tienden van hunne bedienden weinig of ſchier niets te vinden was, en aldus hier ontrent niet recht gehandelt wierd, zoo heeft dezelve, voornamelyk wanneer de burgers in 't jaar 1706. over deze en andere onbillykheden klaagden, zekerlyk redenen gehad, om in den jare 1707. eene andere ſchikking te maken, en hunne Bedienden alleen Koorn-Wyn-en Veehandel te verbieden, als drie ſtukken, waar van de vrye inwoners zich generen moeſten; hebbende hen ook verboden, om voortaan eenige de minſte landgoederen of tuinen te bezitten, om dat zulks enkelyk tot verderf der Colonien ſtrekte.

Hier over is een zodanige ſtryd en tweedragt ontſtaan dat men zulks bezwaarlyk geloven zal, als ik het uit den grond beſchryf; om dat 't blaadje aldus gekeert is, dat men in plaats van goede hermonie en eenigheid, welke eertyds onder de Bedienden en burgers bloeide, jegenswoordig niet dan haat, nyd en vervolging ziet; en ſchoon men alle middelen in 't werk ſtelt, om de oude vriendſchap tuſſchen hen beide weder aan te queken, zoo is ſchier alle hope vergeefs, aangezien tot nu niemand in ſtaat is geweeſt, om dezen ouden wrok te benemen en uit te roejen; en zal bezwaarlyk iemand worden gevonden, die wederom een vertrouwe zal te wege brengen; om dat de eene party door 't verliezen van hunne goederen, op alle middelen bedacht is, om de anderen te drukken, en ſmeden zy enkelyk allerhande dingen, waar door de inwoners mogen bezwaart worden,

Hier onder is ook in zoo verre de belaſting van de tienden begrepen, dat de inwoners als nu gehouden zyn, om dezelve van haar brood en gezaaid-koorn insgelyks te geven. Daar is ook reeds in til geweeſt, dat men den tienden mede van de wynen eiſſchen zoude; dog dit laatſte hebben de aangevers tot nu niet konnen ter uitvoering brengen, nog de toeſtemming van de Heren Bewindhebberen konnen bekomen; als welke de billykheid behertigen, en zonder twyffel achten dat, door dien zy geenen tienden daar van geëiſcht hebben, wanneer hunne Bedienden de grootſte landgoederen bezaten en jaarlyks veel wyn wonnen (aangezien de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell alleen op *Verregelegen*, ruim 400000. wynſtokken geplant had, zoo als ik hier na aantonen zal) het onbillyk zoude zyn jegenswoordig, nu zy die hebben moeten verlaten, dit van dezelve te vorderen.

De tienden moet ook worden betaalt van 't brood en zaai-koorn

Zoo echter de Voortreffelyke Maatſchappy den tienden van 't graan zoude moeten invorderen, gelyk als het in Europa op de meeſte plaatzen gebruikelyk is; alwaar het zelve van 't veld gehaalt en na huis gebragt moet worden, zoo zoude zy wegens de grote uitgeſtrektheid der Colonien en ver van malkander gelegene huizen zeer weinig voordeel, ja zelfs grote ſchade te verwachten hebben; aangezien zy het zelve niet eerder als in een vierdendeel jaar by malkander

kander zoude konnen brengen; behalven dat de meeſte korrels uitvallen zouden; om dat de hitte in den oogſt zeer doordringende en de weg heel ver is.

De tienden kan niet verpacht worden.

En zoo zy den tienden aan een zeker en welgegoed man wilde verpachten gelyk in Duitſchland veelvoudig en jaarlyks geſchied, zoude men naauwlyks iemand aantreffen, welke zich met dien laſt zoude willlen bezwaren; niet zoo zeer wyl 't hem miſſchien aan nodige paarden en wagens zoude ontbreken, maar wyl hy eene moeite op zich nemen zoude, diergelyke hy niet gewoon, veel min in ſtaat was te volbrengen; want de Colonien zyn te ver uitgeſtrekt, en zoude niemand den tienden zelfs van een diſtrict alleen beheren konnen.

Derhalven is ieder inwoner daarenboven verplicht, om den tienden van 't veld te nemen, en nevens zyn eigen graan na huis te brengen, om het aldaar te dorſchen en ſchoon te maken, werdende wanneer hy zyn graan in 't koorn magazyn der Voortreffelyke Maatſchappy levert, de tiende mudde afgetrokken, en niet betaalt.

Ten einde echter de Voortreffelyke Maatſchappy niet benadeelt zoude konnen worden, zoo vraagt men niet alleen een ieder na zyn zaai-koorn en hoe veel hy ſtaat maakt weder daar van te bekomen, als de algemeene opneming geſchied; maar een ieder moet ook aantonen, hoe ſterk zyne huishouding van kinderen en ſlaven of ſlavinnen is, waar uit dan zeer licht een overſlag kan gemaakt worden, hoe veel brood hy jaarlyks van noden heeft; daarenboven is de Voortreffelyke Maatſchappy de eenige Koopman, die alle roggen, tarwe, en garſt inſlaat, koopt en in hare Magazynen bewaart, tot dat het weder na Batavia kan gezonden worden; wanneer nu ieder zyn graan gelevert heeft, en betaling hebben wil, zoo word de tienden gekort, en 't overige geld contant betaalt, zoo dat het onmogelyk is, hier in een bedrog te plegen of toe te laten.

Licht zoude de Lezer gaarn weten, of men hier dan geen haver bouwt? om dat ik tot nu niet een woord daar van gewag gemaakt heb. Staat te merken, dat dezelve zoo gaarn waſt, als 't ander graan, en voordezen veelvuldig gezaait is, en veel voordeel belooft heeft; dog dat de onſtuimige Zuid-Ooſte wind, welke dezen oord zeer berucht en vreesachtig heeft gemaakt, de koorntjes, naauwlyks half ryp telkens de aaren uitgeſlagen, en hier en daar over andere koorn-landen verſtrooit heeft, alwaar ze weder opquamen, dog den vorigen haver niet meer geleken, maar heel verbaſtert waren; en dat dezelve voor onkruid gehouden, en gantſch niet geacht word, om dat hy 't land onbequaam maakt om ryn en zuiver koorn te dragen.

Wanneer 't gebeurt, dat iemand by de gemelde algemene opneming zyne rekening qualyk maakt, gelyk zulks zeer licht van de onervarenen geſchieden kan, en meer aangeeft, als hy daar na wint, zoo helpt geene ontſchuldiging in 't betalen van den tienden, om dat men vaſtſtelt, dat niemand zoo eenvoudig en dwaas zal zyn, van meer op te geven, dan hy in der daad meent te winnen; doordien men in tegendeel verzekert is, dat een ieder minder opgeeft, als hy werkelyk in zynen zak bekomt; derhalven moet hy den tienden daar van betalen, de zaak mag wezen, zoo als ze wil.

Gelyk nu onder de middelen, waar mede een inwoner alhier zich voornamelyk generen mag, de Landbouw 't hoofdzakelykſte is, dat hem opbeuren kan, zoo dryven zy denzelven ook zeer ſterk, en bouwen jaarlyks zeer

veel graan, om dat zy wel weten, dat zy na de levering en afgetrokkene tienden, zoo voort haar geld teffens uit de kas der Voortreffelyke Maatſchappy ontfangen; en ken ik vele van de beſt gegoeden, die jaarlyks 800 ja 1000. en meer guldens op eenmaal voor haar gelevert graan ontfangen, waar mede zy dan weder iets anders beginnen, en 't overſchot in de kasten bewaren konnen; te meer om dat 'er nog zeer veel van den wyn en vee-handel by komt, zoo dat zy op die wys zeer ras konnen ryk worden, zoo zy anders de penningen bezuinigen, en vergaderen willen.

Wat by 't betalen van 't koorn in acht genomen word.

Dog eer en alvorens zy haar geld uit de gemelde kas ontfangen konnen, zoo ſtaat aan te merken, dat gelyk zy voor de levering den Dispenſier een aſſignatie, van den Heer Gouverneur getekent, terhand hebben geſtelt, achtervolgens dewelke hy bevel ontfing, om zoo veel mudden Tarwe, rogge, of garſt van een ieder in 't byzonder t'ontfangen, zoo moeten zy ook na de levering eene quitantie eiſſchen, en dezelve wederom aan den Heer Gouverneur brengen; ten einde hy daar uit zoude konnen zien, dat de levering geſchied is; voorts zyn zy gehouden, om van den Garnizoens Boekhouder, die de namen van alle vrye ingezetenen in een afzonderlyk boek heeft, 't welk derhalven 't Vry-boek genaamt word, een briefje te halen, om te bewyzen, dat zy aan de Voortreffelyke Maatſchappy iets of niets ſchuldig zyn, en dit briefje, waar voor zy elke reis een vierdendeel daler moeten geven, brengen zy insgelyks aan den Heer Gouverneur, die wanneer de leveraar ſchuldig is, iets daar van laat afhouden, zoo als ik reeds voormaals bericht, en terzelver tyd angewezen heb, waar deze ſchulden van daan komen.

Na dat alle deze omſtandigheden voor af gegaan zyn, zoo geeft de Heer Gouverneur hem eindelyk weder eene getekende aſſignatie, waar in de levering, 't geen de Kaſſier aftrekken moet, zoo de leveraar ſchuldig is, of anders de gehele ſomma van 't geld onthouden is; deze aſſignatie brengt hy na den Heer Hoofd-Adminiſtrateur en Opper-Koopman in de Veſting, en laat dezelve van hem ook tekenen, waar na hy de zelve aan den Kaſſier overgeeft, die hem als dan zoo voort geld telt, of hem zegt, wanneer hy eens weder komen moet.

Uit alle deze omſtandigheden is gantſch klaar te zien, hoe omzichtig en verſtandig de Voortreffelyke Maatſchappy weet te handelen, ten einde dezelve niet bedrogen worde; hier uit blykt ook, dat zy alle ongerechtigheid zoekt voor te komen, den inwoners 't hare, waar van zy voornamelyk beſtaan en leven moeten, met groten ernſt en nadruk zeer wyſlyk toewyſt, en in genen dele wil, dat hen iemand te kort doe of benadele; aangezien zy uitdrukkelyk om deze redenen alle hunne Bedienden verboden heeft, eenig land te bezitten, of handel in Koorn, wyn en vee te dryven, zoo als reeds gemeld is, en hier na duidelyker blyken zal.

Daar word jaarlyks veel graan gebouwt.

Door dien nu 't land reeds tamelyk ver uitgerekt, en na den korten tyd, die tegenswoordig de Colonien nog maar geſtaan hebben, zeer volkryk is, zoo moet 'er reeds veel graan gebouwt worden, om zoo veel volk 't gantſche jaar door met brood te verzien; vermids ook de ſlaven, als mede de bezetting en de komende en weg zeilende ſchepen van dit zelve graan brood en meel genieten, zoo is andermaal licht af te nemen, dat 'er jaarlyks een groter quantiteit graan moet worden gewonnen, als men zich licht in den beginne voorgeſtelt had.

En zoo men nog verder gaat,

en te gelyk gade ſlaat, dat 'er vele laſten tarwe en rogge jaarlyks van de hoge Indiſche Regering geëiſcht, en ook werkelyk na Batavia, als andere Koopwaren, gezonden worden, zoo word men ook weder gedwongen, ront uit te bekennen, dat niet alleen 't land voor zich zelven vruchtbaar zy, maar dat de inwoners hunnen landbouw ook naarſtig waarnemen; wyl zy zoo veel graan uit haar huishouding miſſen konnen.

Zoude men wel van een miſſlag konnen worden beſchuldigt, zoo men de dagelykſe verdoening aan brood en meel, zoo wel van de inwoners als van de bezetting, jaarlyks op 16000. mudden rekende? Wat my aanbelangt, ik twyffel daar gantſch niet aan; om dat behalven de bezetting, nog eenige duizend ſtrydbare mannen, de vrouwen, kinderen, en ſlaven, welker getal nog vry groter is, niet daar onder gerekent, in de wapenen verſchynen konnen, wanneer een vyand zoude pogen, hier voet aan land te zetten, of enkelyk eene ſtroping te doen.

Insgelyks zal men niet miſſen, als men voor de af en aanvarende ſchepen, niet enkelyk van de Voortreffelyke Maatſchappy alleen, maar ook van andere Europeaanſche natien, eenen overſlag by zich zelven maakt, en vaſt ſtelt, dat dezelve jaarlyks 200 mudden van noden hebben. Wil men eindelyk de na Batavia gezondene laſten ook tot mudden maken, zoo zal insgelyks blyken, dat zy niet minder dan 1700. mudden uitmaken, waar by dan eindelyk nog komt, dat 'er ruim 2000 mudden in de aarde geworpen en gezaait worden.

Hoe veel de Maatſchappy ontrent jaarlyks aan tienden heeft.

Door dien nu dit alles met de waarheid overeenkomt, zoo volgt onfeilbaar, dat de Voortreffelyke Maatſchappy jaarlyks ten minſten 2000. mudden aan tienden ontfangt, ieder mudde op 180. of 190. pond gerekent; en als men verder deze mudden na den bovengemelden prys tot geld maakt, zoo bedragen dezelve door malkanderen ten minſten eene somma van 14000. guldens; 't welk te meer blykt, als men de pagt van de meulens daar mee vergelykt, en gade ſlaat, dat ieder 15. of 1600. guldens van pagt doet; want hoe veel mudden moeten 'er worden gemalen, eer de pagter iets voor hem heeft, wyl men van ieder mudde maar 8. ſtuivers voor malen betaalt? Hoe veel moet hy daarboven malen, om den meulen in eenen goeden ſtaat te houden; wyl de voorwaarden van de pagt behelzen, dat hy alles, dat onder de 100 guldens is, op zyne koſten herſtellen moet? En waar van zal hy dan verder leven, als 'er behalven dit alles, niet iets voor hem overſchoot?

Wat van de 3 molens te merken.

Ik zwyg dienvolgens hier van, en zegge verder niets, dan dat 'er nog drie byzondere meulens ten nadele der inkomſten der Colonien gebouwt, en jegenswoordig, met eenigzins naauwer bepalingen, door den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell; de Heren Samuel Elzevier, en Johannes Bleſius verkoft zyn, welke alle zekerlyk ook tamelyk veel graan malen, en 't voordeel daar van in hare zak ſteken, en daarbenevens tot een openbaar bewys verſtrekken, dat myn eenvoudige overſlag, voor heen gedaan, waarachtig en gegrond is.

De drank en de tabak worden ook verpagt.

Dog de Voortrffelyke Maatſchappy trekt aan de Kaap de Goede Hoop deze inkomſten niet alleen, als welke met de kort voorheen gemelde onkoſten in geenen dele in vergelyking komen; maar van dezelve is ook in gevoert eene pagt, op den drank en den tabak, daar onder de Europeaanſche en hier vallende koele wynen; de Europeaanſche en onze bieren; de Europeaanſche en onze brandewynen, als mede andere gediſtileerde wateren en eindelyk de tabak,

uit Virginie en elders hier gebragt, gerekent worden.

Wanneer de verpagting geschied.

Deze verpagting geschied altyd in de Vesting, den laatsten dag van de maand van Augusty, op welken dag ook alle de boeken der Voortreffelyke Maatschappy, waar in haar gantsche staat, winst en verlies begrepen is, niet alleen hier, maar door gantsch Oost-Indie gesloten, en met den aanvang van den maand van September wederom nieuwe begonnen worden; ten einde dezelve naderhand in 't net geschreven en met 't vertrek van de Retour-vloot aan de Heren Bewindhebberen van deze Bloejende Maatschappy in Holland, behoorlyk gezonden zouden konnen worden.

Op uitdrukkelyk bevel der gemelde Maatschappy is de Edele Heer Gouverneur gewoon dezelve met zynen gantschen Politiquen Raad by te wonen, als welke de voorwaarden, waar op deze verpagting geschieden zal, te voren in hare vergadering besluiten en opstellen. Daar worden ook te voren alomme biljetten aangeplakt, waar in aan alle de genen, die lust mogten hebben, om deze pachten te aanvaarden, de dag bekent gemaakt word; waarom deze Biljetten ook den titel van Bekentmakingen voeren.

Hoe de pagters onthaalt worden.

Op den gemelden dag, en na 't luiden van de klok, verschynen meest alle burgers en andere inwoners, welke of denken te pagten, of een ander belang daar by hebben, aan welke ook op kosten der gemelde Maatschappy wyn, bier, brandewyn, en tabak rykelyk uitgedeelt en te drinken aangeboden word; om hen aan te moedigen, om zich in d'een of d'ander pagt in te laten, en met eene halve roes de zwaarhoofdigheid, wegens den last, dien zy zich op den hals halen, en 't gevaar, dat zy lopen, te benemen.

Na dat nu de Secretaris van dit hoog Collegie de pagt-conditen overluid heeft gelezen, word den Bode of Afslager 't stryk geld toegetelt, 't welk doorgaans tien ryksdaalders voor ieder portie bedraagt, en daar op van denzelven gevraagt, hoe veel 'er iemand voor deze portie van de wyn of brandewyn pagt geven, of hoe hoog hy dezelve aannemen wil? aangezien beide om hier navolgende redenen in 4 portien verdeelt worden; noemt iemand eene zekere somma, zoo verbetert ras wederom een ander 't bod, 't welk eindelyk zoo hoog komt, dat niemand lust heeft, om 'er meer op te leggen; en aan dezen namelyk die 't meest geboden heeft, moet de Bode of Afslager 't stryk-geld geven, wanneer hy doorgaans zegt, *vaart 'er wel mede*, waar van de ontfanger hem ook wel 1 of 2 ryksdaalders vereert.

Zoo dra deze 't stryk-geld ontfangen heeft, moet hy met twee eerlyke mannen, welke de meergemelde Maatschappy, of in haar naam de Heer Gouverneur en de Raad van policy voor de pagt-gelden goed kennen, als de pagter zelf in gebreke mogt blyven, zyn naam onder de overluid gelezene pagt-voorwaarden schryven; en aldus gaat het met alle vier de portien zoo wel van den wyn als brandewyn-pagt.

Hier by echter blyft het nog niet, maar wanneer alle vier de portien op de gemelde wys verpagt schynen; zoo begint de gemelde Maatschappy, of in naam van dezelve de Edele Heer Gouverneur en deszelfs Raad op nieuw; zet ieder portie eenige duizend guldens hoger, en laat dezelve door den Bode afslaan, om te zien of 'er niemand lust heeft om iets meer daar voor te geven, als de eerste, die de plok-penning ontfangen heeft.

Wat verder daar by waar te nemen.

Wanneer 'er gene liefhebbers zyn, die meer geven willen, als de meestbiedende reeds 't eerstemaal geboden heeft, zoo moet dezelve,

zelve, om ſchande en ſpot voor te komen, den eerſten pagt ten minſten met eenige guldens verbeteren, of als hy dunkt, hoog genoeg gekomen te zyn, zoo lang wachten, tot dat het op zyn eerſte bod weder gekomen is; en blyft hy als dan zekerlyk de pagter van deze portie, en wenſcht hem elk geluk met deze aangegane pagt.

In dit geval is verder onnodig, de gelezene pagt-Conditien nog eens te tekenen. Is 'er echter iemand, die den eerſten aannemer als den meeſtbiedenden, door 't roepen van 't woord *Myn*, te leur ſtelt, en iets meer voor ieder gedeelte van de pagt geeft, zoo behoud de eerſte wel zyn ſtrykgeld; maar word nevens zyne twee burgers van zyne getekende pagt-conditien ontſlagen; daarentegen word de twede, die door 't woord *Myn*, iets meer belooft heeft, als de rechte pagter aangemerkt, en moet ook met twee borgen de gemelde pagt-conditien tekenen, en ter zelver tyd alle drie hare perzonen en goederen voor de pagt-gelden verpanden.

Voor dezen was 'er meer als een pagter by ieder ſtuk.

Voor dezen wanneer de pagt eerſt ingevoert wierd, waren 'er by ieder ſtuk, dat is, by de wynen en brandewynen, zoo veel pagters, als de regerende Heer Gouverneur en de Raad van Policy hebben wilden; zy hadden echter nooit tot meer luſt, als tot eenen alleen, die of de wyn of de brandewyn in pagt nam, zoo als nog hedendaags de Europeaanſche en andere bieren als mede de tabak alhier ieder aan een byzonder man verpagt worden, 't welk zonder twyffel nog aldus geſchied, om dat geen van deze drie pagten meer dan 2000 guldens opbrengt; dog de twee eerſte pagten ſchynen daarom aldus verdeelt te zyn, om dat nevens 't belang der Voortreffelyke Maatſchappy, ook haar eigen behertigt wierd, 't welk anders licht nadeel had moeten lyden.

Alles moet van de Voortreffelyke Maatſchappy verpagt worden.

Dog wat zeg ik van 't belang der Maatſchappy; om dat haar eigen de bovenhand had, zoo als blyken zal; want om zulks te beter te bevorderen, wierd men van voornemen, den pagter van de wynen en brandewynen te verpligten, om alle wynen en brandewynen, zoo wel uit Europa als Indie komende, of hier gewonnen wordende, van de Voortreffelyke Maatſchappy te kopen, en van geen particulier diergelyke goederen in te ſlaan.

Dog onder den heerlyken naam van de goedaardige Maatſchappy, wierd minſt om deszefs waarachtig en wezentlyk belang gedacht; maar zy wiſten hier onder hare rol zoo wel te ſpelen, dat iemand, die geen kennis daar van had, zich daar over verwonderen moeſt; en behoeft men waarlyk niet te vragen, van waar zy in zoo korten tyd aan zoo grote en magtige rykdom gekomen zyn.

Hoe tegen de pagt gehandelt word.

Want ſchoon de pagter van de wynen of brandewynen zeer wel wiſt, dat hy meer van hunne wynen en brandewynen als van de Voortreffelyke Maatſchappy tegen een zeer hogen prys aannemen en daar na dezelve verkopen moeſt, aangezien hy altyd voor vier grote Rynſche vaten van dezen wyn 100 ryksdaalders betalen moeſt, zoo konde een zodanige echter den Paus niet in den ban doen, maar moeſt voor lief nemen dat hem by gelegentheid toegeſtaan wierd, om eenige vaten van de inwoners voor 't halve geld te kopen, en wederom uit te ſlyten.

Hier by moeſt de pagter nog zeer omzichtig te werk gaan, ten einde het niemand gewaar wierd; aangezien de Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy, voornamelyk de Fiskaal independent genoodzaakt zoude zyn geweeſt, om de boete, door de Maatſchappy

op 't ſmokkelen gezet, te eiſſchen, welke boete 1000 guldens bedraagt, derhalven moeſt ook de gemelde Fiskaal, zoo 't niet heimelyk geſchieden konde, kennis daar van hebben, welke zich als dan met de tiende part vergenoegen liet, en in plaats van eene offerhande aannam, waar tegen hy echter 't belang der gemelde Maatſchappy, zoo 't anders daar in beſtont, aan een zyde ſtelde, en op zich zelven meeſt bedacht was.

Doordien echter dit ſmokkelen ook niet ſlagen wilde, of ten minſten zoo ſterk niet konde gedreven worden, om dat men na den ſchyn 't belang der Maatſchappy behertigde, terwyl een ieder voor zich zelven meeſt zorgde, zoo moeſt men zulken pagter die den regerenden Heer Gouverneur en zyne aanhangers zoo veel getrouwe dienſten bewezen had, van namelyk hare wynen en brandewynen onder den naam van de Voortreffelyke Maatſchappy aangenomen, en tot geld gemaakt te hebben, ook wederom te gemoed komen, en na 't eindigen van zyne pagt, zoo hy niet in ſtaat was, of zich maar geliet, dat hy de penningen niet opbrengen of betalen konde, van een andermans leder eenen wakkeren riem ſnyden, die hem zoo wel paſte, als den Bedienden 't geld voor hare waar. Men hoorde derhalven de klagten van den pagter, onderzocht dezelve, en wyl hy immers niet betalen konde, en hy met vrouw en kinderen ook niet te ruïneren was, liet men hem menigmaal 2000. guldens en meer op zyne pagt vallen, onder voorwentzel, dat de Voortreffelyke Maatſchappy lichter dit geld konde miſſen, dan zy of de pagter, die beide een zware huishouding hadden.

Het zoude my niet zwaar vallen, om de waarheid hier van met verſcheide voorbeelden te ſtaven, ten ware ik de wydlopigheid zocht te myden; dog ten einde niemand zoude denken, dat deze zaken enkelyk verdicht waren, zoo zal genoeg zyn, als ik den als nog in leven zynde burger alhier, genaamt Steven Vermey, ten tonele doe verſchynen, die zodanigen afſlag van den Heer Gouverneur Simon van der Stell bekomen heeft, ſchoon hy, volgens zyn zeggen, 't geld reeds t'huis getelt had, en deze afſlag enkelyk eens op de baan bragt.

En wat zal ik van 't ſmokkelen zeggen? Jakob Vogel alleen bewyſt zulks genoegzaam, die van de Voortreffelyke Maatſchappy, of 't geen waarachtiger is, op deszelfs naam van hare Bedienden zyne wynen kopen en aannemen, en dezelve naderhand wederom uitſchenken moeſt. Doordien hy ze echter beter koop van Jakob van der Heide bekomen konde, verſchafte hy hem eenen vryen pas, om zoo veel wyn te leveren, als hy konde; mids dat zulks by nagt geſchiede en de Fiskaal Independent, Jan Bleſius, van ieder voeder 10 Ryksdaalders ontfing. Is dat niet met recht 't belang der Voortreffelyke Maatſchappy gezocht, zoo zy anders eenig belang daar by gehad heeft? *Hoe zy ſmokkelen.*

Dog wat heeft men in eene bekende en openbare zaak vele getuigen van noden? De gewezene Extraordinaris Raad van Indie, de Heer Daniel Heinſius, een Heer van zeer veel oordeel, dien deze Regerings-vorm van buiten en van binnen bekent was, heeft deze ſchandelyke maximes, waar door de Voortreffelyke Maatſchappy miſleid wierd, zeer wyslyk ontdekt, dezelve zeer vernuftig gedempt, en tot groot vergenoegen van de gemelde Maatſchappy verbetert. *Wie zulks ontdekt heeft.*

Want wanneeer dezelve in 't jaar 1700. als Admiraal van de Retourvloot, van Batavia na Holland zeilde, en als Commiſſaris alhier aanquam, heeft hy na naauw onderzoek de bovenbeſchrevene mis-

misbruiken ondekt, en deze oude reeds ingewortelde gewoonte t'eenemaal uitgeroeit en verandert. Staat aan te merken, dat het eene bestendige order der Voortreffelyke Maatschappy is, dat geen Raad van Indie alhier komende, de reis mag voortzetten, voor hy den toestand ter dege onderzocht, en 't beste van de gemelde Maatschappy bestelt en bevordert heeft; en worden hem de nodige *Creditiva* of volmagt of te Batavia of in Holland, nevens alle daar toe dienende orders mede gegeven en verleent.

Schikking wegens de pagt gemaakt.

In plaats dat men voorheen maar eenen wyn en eenen brandewynpagter hadde, heeft hy deze manier afgeschaft, en bevolen, dat deze beide pagten, ieder in vier afzonderlyke percelen zouden worden verdeelt, om van vier afzonderlyke burgers te worden gepagt, zonder dat een alleen twee of drie portien van een van deze twe pagten te gelyk zoude mogen pagten; ten einde zodanig een niet in staat zoude zyn, om den merkt na zyn eigen believen te stellen; behalven dat zulks ook 't beste middel was, om de ondernemingen der Bedienden van de dikwyls gemelde Bloejende Maatschappy te verydelen, en 't waarachtig belang der gemelde Maatschappy en den welstand van hare onderdanen te yveriger te bevorderen.

Wyders beval hy, dat, in plaats dat de pagters tot nu hare wynen en brandewynen van de Voortreffelyke Maatschappy gekoft hadden, zy die voortaan zouden mogen kopen van wien zy wilden, als een heilzaam middel, waar door de burgerlyke handel, die onder anderen in deze vruchten bestond, bloejen, en de Voortreffelyke Maatschappy aan hare pagt-penningen komen konden.

Dit alles verrichte deze wyze en voortreffelyke Heer Heinsius, met uitdrukkelyk bevel, om zulks zonder tyd verzuim werkstellig te maken, en zoo dra hy in Holland quam deed hy aan zyne hoge Heren Principalen, de Heren Bewindhebberen der roemruchtige Maatschappy, van dit alles behoorlyk verslag, zoo by monde als in geschrifte.

Word van de Heren Bewindhebbers goed gekeurt.

Hier uit is licht af te nemen, dat de gemelde Maatschappy zich wel daar by heeft moeten bevinden, om dat deze schikking van den Heer Heinsius zoo veel ingang by haar gevonden heeft, dat zy dezelve niet alleen van tyd tot tyd goedgekeurt, maar ook voornamelyk in den jare 1706 uitdrukkely bevolen heeft, dat het by de schikking van den meergemelden Heer Heinsius blyven, en die tot nader order nagekomen zoude worden, en zulks geschiede, om dat de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell dezelve afschaffen, en de oude weder invoeren wilde; aangezien hy 't jaar te voren, eenen generalen pagter aangestelt, en daar door de inwoners alhier genoodzaakt had, hier over aan de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatschappy te klagen.

Ik zal zonder twyffel op eene andere tyd meer en beter gelegentheid vinden, deze willekeurlyke aanstelling van een generalen pagter, nevens de daar uit ontstane onlusten en verschillen tusschen den gemelden Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, en de inwoners alhier, wydlopiger voor te stellen; derhalven zal ik my, door dien buiten dat nog veel aan deze onder handen hebbende materie ontbreekt, niet verder daar mede laten ophouden.

Vraagt my iemand, hoe veel deze pagten jaarlyks voor de Voortreffelyke Maatschappy opbrengen; zoo kan ik kortelyk daar opantwoorden, dat de pagt-gelden zoo wel van de wynen als brandewynen, zoo wel van de bieren, als van den tabak doorgaans jaarlyks

70000 guldens aan zuiver geld, te weten, alle onkosten daar buiten gerekent, bedragen; hebbende dezelve zedert de schikking van den meergemelden Heer Heinsius alle jaren wel meer maar niet minder opgebragt.

Ik ben ook verzekert, dat 'er zoo den pagters hare ingegane pagt-conditien beter gehouden, en dezelve van de hoge Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy, die ze ten voordele van hunne hoge Heren Principalen met zodanigen ernst behoorden te handhaven als zy wel met woorden te kennen geven, niet zelfs op eene moedwillige wyze verwaarloost en overtreden wierden, meer Liefhebbers gevonden zouden worden, om te pagten, en by gevolg door 't opjagen van de pagten, alle jaren meer geld in de kas komen.

Na dat haar eerste aanslag door de gemelde verandering van den Heer Heinsius tot niet geworden was, en zy op de vorige wyze niets meer van de pagt profiteren konden, zoo hebben zy het over eenen anderen boeg gewend, en zien niet alleen gaarn door de vingeren, dat de pagt-conditien, door hen zelven opgestelt, ten nadele van den pagter overtreden en ter zyde gezet worden, maar zy staan ook aan zommige toe, voornamelyk aan hare kennissen, en die hen wederom eenigen dienst doen konnen, allerhande gedisteleerde wateren, zoo als ook wyn en bier, by de kleine maat te verkopen of uit te slyten, schoon hen niet onbewust is, dat zulks rechtsdraads tegen hare eigene gegevene en opgestelde pagt-conditien aanloopt.

Voorbeeld van een Equipagie-meester en een pachter.

Een voorbeeld daar van heb ik in 't jaar 1707 beleeft, wanneer een van de vier Brandewyn-pagters, genaamt Daniel Heufke, een Hamburger van geboorte, als hy zag, dat de Equipagie-Meester, Johannes Brommert, vele grote vaten met Indische brandewyn of Arak koft, en dezelve na zyne gewoonte door zyne lievelingen, matrozen en andere wilde laten uitzoetelen, tot hem ging, met voornemen, zoo hy ter dege achter de zaak had konnen komen, den Fiskaal independent, Jan Blesius, tydig eer de vaten nog in zyn kelder gebragt waren, daar van kenisse te geven, en ter zelver tyd te verzoeken, dat hy en de drie overige brandewyns-pagters by hunne ingegane en met de Voortreffelyke Maatschappy opgerechte pagt-conditien mogten worden gehandhaaft, en de gemelde Equipagie-Meester na behoren gestraft.

Naauwlyks was deze Heufke in 't huis en kelder van den gemelden Brommert gekomen, of hy wierd, schoon 't reeds laat in de nagt was, in den kelder gesloten, tot dat alle de Arak vaten in zekerheid gebragt waren, en na verloop van eenige uuren, met eene wakkere dragt slagen ter kelderdeur uitgeschopt en aldus na huis gezonden.

Zyne vrouw over 't lang blyven van haar man ongerust, verhaalde aan den Fiskaal independent, dat haar man reeds over eenige uuren na den gemelden Brommert gegaan was, om over den gekoften Arak met hem te spreken, dog wyl hy niet weder quam, zoo verzocht zy den Heer Fiskaal, om deze zaak t'onderzoeken, en haar man, zoo hem iets quaads was wedervaren, te bevryden; dog dezelve had daar gene ooren na, maar hekelde de vrouw wakker en zeide, dat zy hem by nagt ongemoeit zoude laten.

Terwyl de vrouw nog sprak, quam de man zelf, om aan den Heer Fiskaal te klagen, over 't geen hem van den gemelden Brommert aangedaan was, met verzoek, van tog by zyne pagt-conditien te worden beschermt; dog hy quam voor een doofmans deur,

deur, en kreeg geen ander antwoord, dan de vrouw ontfangen had, 't welk hem te meer ſmerte, om dat hy meende, dat hy eene rechtvaardige zaak had.

Kortom, hy had de ſchade met de ſlagen weg, en wierd daarenboven wakker uitgejouwt; ook konde hy geene ſatisfactie van den Fiskaal independent erlangen, om dat men opentlyk zeide, dat de Fiskaal zelf een gedeelte in den Arak had; door zig zelfs te reggen zoude hy zyne zaak niet alleen hebben verſlimmert, maar de Fiskaal zoude hem zekerlyk op 't lyf gevallen, en wakker geſtraft hebben.

Diergelyke exempels heeft men veel.

Deze en diergelyke exempels zyn 'er tot nu veel voorgevallen, welke als ik ze alle opnoemen wilde, eene lange tyd en veel papier vereiſſchen zouden; mynes bedunkens is dit ſtaaltje alleen in ſtaat, om te bewyzen, dat verſcheide liefhebbers daar door worden afgeſchrikt; en door dien de pagt op zodanige wyze niet opgejaagt kan worden, zoo ſtrekt zulks noodzakelyk tot nadeel van de Voortreffelyke Maatſchappy, 't welk echter van niemand anders, dan door hare eigene Bedienden veroorzaakt word.

Op wat wyze de inwoners hunne wynen verkopen.

Dog de Heer Heinſius heeft door deze bovengemelde goede en van de Voortreffelyke Maatſchappy goedgekeurde ſchikking den inwoners ook zeer groot voordeel toegebragt; om dat dezelven als nu vryheid hebben, hare wynen en brandewynen te verkopen, aan zodanigen pagter als zy willen; dog in 't groot en niet by de kleine maat; om dat de pagters alleen bevoegt zyn, om hunne wynen en brandewynen uit te ſlyten.

In geval echter, dat een ſcheeps-Kapiten of eenig ander Opper-Officier van een ſchip, eenige vaten van deze wynen of brandewynen kopen en met zich op reis nemen wil, zoo moet den Fiskaal daar van kenniſſe worden gegeven, om dat buiten deszelfs weten, niets aan boord mag gebragt worden; aangezien 't ampt van den gemelden Fiskaal mede brengt, op zyne hoede te zyn, dat 'er geene ſmokkelary gepleegt, of geene Contrabande goederen van de ſchepen aan land, of van land aan boord gebragt worden.

Konnen jaarlyks veel profiteren.

Doordien ook de Voortreffelyke Maatſchappy jaarlyks eenige wynen voor hare bezetting alhier en voor de af en aanvarende ſchepen van noden heeft, koopt, en dezelve als 't graan, tegen een vaſtgeſtelden prys, namelyk voor twintig of vyf en twintig ryxdaalders de legger, of een vat vier emmers houdende, aanneemt en ontfangt, welke prys zich altyd na de deugdelykheid en den ouderdom van den wyn richt, zoo is licht te denken, dat dit ook een goed inkomen voor de inwoners alhier is, en zeer veel tot hunnen welſtand ſtrekt, aangezien zy hunnen veld en wynbouw zeer wel daar van voortzetten en nog eene tamelyke zomma, zoo zy 't bezuinigen, opleggen konnen.

Behalven de voordelen, welke de Voortreffelyke Maatſchappy van den tienden en de pagten geniet, heb ik ook gezegt, dat dezelve nog iets wint, als 'er huizen, hofſteden of andere vaſte goederen verkoft worden, 't zy by openbare opveilinge, of onder de hand; waar van ſtaat te worden aangemerkt, dat deze inkomſten na de Hollandſche wyze of Heregelden, of des Heren gerechtigheid, of ook grondgelden genaamt worden.

Dog deze gelden worden altyd na den ouderdom van een huis, Hofſtede of ander vaſt goed gericht, en aldus driederhande trappen waargenomen; want doordien dezelve eerſt uit een woeſt onbebouwt land bearbeid en klaar gemaakt moeten worden, eer men iets daar van genieten kan, zoo is 't im-

't immers in alle dele billyk, dat men zich na den ouderdom richt; aangezien een nieuw huis zoo ras niet bouwvallig word, als wanneer 't reeds lange jaren gestaan heeft, en de grond, voor de eerstemaal bearbeid, is zoo goed niet als die reeds eenige jaren bebouwt geweest is, ten zy dezelve van natuur onvruchtbaar en ten akkerbouw of wynplantinge onbequaam was, 't welk echter, daar men de keuze heeft, niet licht te vermoeden is.

Wanneer derhalven een huis, hofstede of ander vastgoed verkoft word, dat nog geen tien jaren aangelegt, of bearbeid geweest is, zoo moet van 't zelve de tiende penning van de gehele zomma, als behoorlyk Heren-geld of grondrecht in de Compagnies kas betaalt worden; van vaste goederen die meer dan tien, en nog geen twintig jaren in wezen zyn geweest betaalt men den twintigsten penning, en van die, boven de twintig jaren, den veertigsten penning.

Wanneer echter de vaste goederen niet verkoft worden, betalen zy gantsch niet aan de Voortreffelyke Maatschappy of aan iemand anders, als alleen die aan de Kaap, welke iets in de burger-Cassa en aan de nachtwakers geven moeten; 't welk immers den inwoners zeer aangenaam moet zyn, voornamelyk als zy zich andere in Europa wonende burgers en lands inwoners voor oogen stellen, welke dikwyls wegens de zware en lastige oorlogen en om andere redenen zeer grote en vele schattingen opbrengen moeten; derhalven kan men den inwoners alhier met alle recht den titel toeleggen, dien de Voortreffelyke Maatschappy hen zelf geeft, als zy dezelven vrye burgers, of vrye inwoners als mede de vrymannen noemt.

Niemand mag koop- en erf-brieven vervaardigen als de Secretaris.

Ten einde echter by deze rechtmatige en billyke inkomsten geen bedrog of andere quaadaardigheid gepleegt worde, zoo is door deze wyze en verstandige Maatschappy eene zodanige schikking gemaakt, dat haar niemand dan tot zyn grootste nadeel bedriegen kan; want zy heeft niemand van alle hare Bedienden magt gegeven, koop en erf-brieven te vervaardigen, ook geen schepen-kennissen, zoo als men ze hier noemt, dan den Secretaris politik alleen, die eerst van den Edelen Heer Gouverneur bevel bekomt, eer hy de eerste twee met eigen hand ondertekent; in 't laatste geval echter worden hem twee Raadsperzonen toegevoegt, die gehouden zyn, om de schepen-kennissen nevens hem te tekenen.

En wyl hier by de koper en verkoper beide de gerechte koopsomma opgeven moeten, om in 't instrument te worden ingelyft, ten ware zy naderhand in groot verschil geraken, en zig daar door voor de Maatschappy strafbaar maken wilden, zoo is licht af te nemen, dat deze rechtvaardige Maatschappy niet kan worden misleid; maar dat het geen haar toekomt, oprecht, zoo als billyk, moet betaalt worden.

Wat zulks jaarlyks opbrengt.

Doordien nu diergelyke kopingen en verkopingen van huizen en andere vaste goederen schier dagelyks voorvallen, 't zy vrywillig of gerechtelyk, zoo is lichtelyk af te nemen, dat zoo men den tienden, twintigsten en veertigsten penning door malkanderen rekent, dezelve ook al eenigzins helpen, de voor opgenoemde kosten goed maken; aangezien men niet te veel zoude rekenen, als men dezelve jaarlyks op 3000. guldens schatte.

De Compagnie heeft de meeste winst van den handel.

De schoonste en rykste oorsprong van de goud en zilver-rivier, welke de Voortreffelyke Maatschappy alhier heeft, is zonder tegenspraak, zoo als licht is te denken, de sterke handel alhier, als welke zy alleen, als meester en regent van 't gantsche land na eigen

gen believen en welbehagen met goeden voorspoed dryft; want zy handelt in alle waren, welke Europa, Asia en Africa, ja zelfs America leveren, waar door zy zekerlyk meer wint, als velen, ja meest alle andere, welke haar werk daar van maken.

Schoon zulks door slecht en eenvoudig zeggen, wel te geloven en te begrypen was, zoo acht ik echter noodzakelyk d'een of d'andere merkwaardigheid daar by te voegen, om dat daar door zoo klaar als de Zon aan den hemel blyken zal, dat zoo men alles na behoren behandelde, en niets dan 't waarachtig belang der beroemde Maatschappy ter herten nam, de aangehaalde winst vry groter zoude zyn, dan zy tegenswooordig is, of by deze omstandigheden worden kan.

De inwoners hebben groot verdriet by 't kopen van goederen.

Onder anderen hebben de inwoners tot nu toe grote moeite in 't kopen van goederen gehad; want zoo een inwoner van voornemen was, om 't een of 't ander van de Compagnie te kopen, zoo moest hy den Heer Gouverneur daarom verzoeken en deszelfs toestemming verkregen hebbende, eene ordonnantie op 't negotie-kantoor laten maken, en 't zelve door den Heer Gouverneur en den Opper-Koopman, die deswegen den titel van Opper-Administrateur voert, laten tekenen, en vervolgens 't geld, dat die goederen bedroegen, betalen, aangezien dit alles op deze ordonnantie stont, moest hy dezelve als eene quitantie van den gemelden Kassier laten tekenen, en eindelyk den Dispensier of Pakhuismeester om de betaalde goederen verzoeken.

Quam het nu een van deze drie Heren gelegen om den kooper te helpen, zoo wierd hem de gekogte waar gelevert; dog was een van hun belet, met andere, schoon niet noodzakelyke verrichtingen, zoo moest men wagten, tot dat het gelegen quam; had zodanig een goede luim, zoo ontfing men wat goeds, anders moest men voor lief nemen, 't geen 'er gegeven wierd, zonder een woord daar tegen te derven spreken.

Van wien en waarom zulks ingevoert is.

De voorgaande Gouverneurs hadden deze wyze van handelen ingevoert, ten dele om de minder Bedienden daar door eenen kleinen, maar dikwyls herhaalden winst in den zak te jagen; om dat ieder koopbriefje of ordonnantie op 't negotie-kantoor moest betaalt worden; ten dele om de achtbaarheid van den Gouverneur daar door te kennen te geven, om dat een ieder om de benodigde goederen bidden en nevens de gerede betaling goede woorden geven moest, ten dele ook om haar eigen voordeel, om dat zy daar door gelegentheid kregen, om hare byzondere goederen duurder, en eerder als die van de Voortreffelyke Maatschappy aan den man te brengen.

Wie dit weder heeft afgeschaft.

De Extraordinares Raad van Indie, en Commissaris van dit Gouvernement, de Heer Johannes van Steeland, heeft deze listige wyze waar door de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy veel geld by malkanderen schraapten, als iets dat tegen 't belang der Heren Bewindhebberen, en andere participanten van deze Compagnie aanliep, in den jare 1713., wanneer hy als Admiraal van de Retourvloot alhier aanquam, en den toestand der zaken naaukeurig ondergezogt, afgeschaft en verworpen, waar na ook zyne schikkingen, die zoo wel 't belang van zyne hoge Principalen, als dat der Inwoonders beide raakte, zeer scherp bevolen wierden, op 't spoedigste werkstellig te maken; en doordien zulks met 't byzonder voordeel der Maatschappy niet overeen quam, zoo betuigden zy weinig vreugde daar over, en bevorderden derhalven zyn vertrek hoe eerder hoe liever, uit vreze, dat hare zaken by zyn verblyf nog meer

meer uitlekken, en in duigen geraken zouden, ſchoon hy niet anders dan de welſtand der Compagnie ter herten had.

Wyders ſtaat aan te merken, dat 'er ook een groot gebrek in den handel is, door dien de Bedienden wel jaarlyks eene lyſt van de goederen, welke zy van noden hebben, na Holland zenden, maar zy ontbieden veeltyds ſlechte en verkeerde goederen, die menigmaal lang blyven leggen en bederven. Vermids zulks echter een zeer bequaam middel is, om haren afzonderlyken handel te dryven, en de aan hen vervallene bedurve goederen aan den man te konnen brengen, zoo is licht af te nemen, dat zulks eene treffelyke goudmyn voor haar is, die rykelyk geeft.

Waarom zy echter zulke verkeerde goederen ontbieden, en 't voordeel van hunne Heren principalen niet beter behartigen, daar van ſchynt de oorzaak te zyn, dat zy daar door aan de inwoners willen te kennen geven, dat van hare gewaande authoriteit alles afhangt, en zy alles konnen ontbieden, wat zy gelieven, en nodig achten; want als de inwoners alles naar wenſch te koop konden bekomen, zouden zy te hoogmoedig worden, en niet meer na hen vragen, zoo dat men aldus noodzakelyk dit middel by de hand vatten, en hen daar mede in den toom houden moeſt; ſchoon midlerwyl niet te loochenen is, dat de Voortreffelyke Maatſchappy vry minder wint, dan zy anders wel zoude doen, als men haar waarachtig belang na behore behergtigde.

De inwoners klagen aan de hoge Collegien.

Na dat echter de inwoners den weg na 't Noorden en Ooſten, dat is, na Holland en Batavia gelukkig hebben gevonden, en hunne klagten door de hoge Collegien zeer minzaam gehoort zyn, zoo is hare vorige vriendelyke en gemeenzame ommegang in eene loutere haat verandert, aangezien zy voor oogen zagen, dat zulke en diergelyke klagten, tot haar grootſte nadeel ſtrekken, en hunnen gantſchelyken ondergang by de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatſchappy brouwen zouden.

Worden in hare vorige vryheid gehandhaaft.

Zulks is in den jare 1706. klaarlyk gebleken, wanneer de inwoners over den toen regerenden Gouverneur, den Heer Willem Adriaan van der Stell, en andere hoge Bedienden der gemelde bloejende Maatſchappy klaagden, en daar op gunſtig antwoord ontfingen, waar door deze en diergelyke klagten niet alleen t'eenemaal uit den weg geruimt, maar ook de inwoners in hare tot nu gekreukte vryheden op nieuw beveſtigt wierden; zoo als ik op eene andere tyd wydlopiger zal moeten tonen, zoo anders de zaak omſtandig en duidelyk bekent zal gemaakt worden.

Midlerwyl voeg ik nog enkelyk daar by, dat zedert dien tyd de haat tuſſchen beide partyen zulke diepe wortels geſchoten heeft, dat 'er ſchier geen middel te vinden is, om dezelve eenigzins te verzachten; gelyk dan de Edele Heer Gouverneur Louis van Aſſenburg achtervolgens de bevelen van de Voortreffelyke Maatſchappy vele daar tegen werkſtellig gemaakt, maar niets anders uitgevoert heeft, dan dat hy zyn eigen levensdraad daar mede heeft afgeknipt, waar van ik niet zal vergeten, de aard en wyze te melden.

De Maatſchappy laat zich aan de welſtand van hare onderdanen gelegen zyn.

Het is niet t'ontkennen, dat deze Edele Maatſchappy ook wel gaarn Koopmanſchappen zend, die zoo voort na de aankomſt tot geld konnen worden gemaakt; dog moet ik tot haren byzonderen roem zeggen, dat zy zich aan de welſtand van hare onderdanen aan deze Kaap de Goede Hoop laat gelegen zyn, en op allerhande wys tragt te bevorderen; hare Bedienden echter zyn van gantſch ander

gevoe-

gevoelen; dezelve zoeken eerst zich zelven, en dan hunne hoge Principalen, zoo veel mogelyk, te verryken; derhalven gaan zy de goede intentie der Bloejende Maatschappy op allerlei wyze tegen, en tragten dezelve zoo veel mogelyk te dwarsbomen, of t'eenemaal te beletten.

Bedrog van hunne bedienden in den handel.

Hier toe bedienen zy zich ook onder anderen van dit middel; dat zy van deze welgetrokkene goederen eenige stukken uitschieten, welke zy of als beschadigde of bedurvene en derhalven onbruikbare en onleverbare waren op 't Kantoor laten afschryven; of als dit niet lukken, of gevoegelyk geschieden kan, zoo laten zy op 't een of 't ander gebouw der Maatschappy ordonnantien maken, als of 't zelve bouwvallig was, en door dees of geene goederen moest worden herstelt, waar van dan insgelyks eene goede portie tot haar byzonder voordeel strekt, zoo zy anders niet de beschadigde en reeds afgeschrevene goederen in plaats van de goede verbouwen, en zoo veel goede voor zich behouden.

Wat zy met 't verkopen doen.

Wanneer nu naderhand iemand zodanige goederen van noden heeft, kan hy van deze afgeschrevene zonder eene ordonnantie zoo veel bekomen, als hy van noden heeft, maar 't geld dat hy daar voor geeft, moet hy in geenen dele aan de Compagnie betalen, maar 't is genoeg, als 't maar in den zak van den verkoper komt, aangezien 'er geene ordonnantie is, en buiten den Koper en Verkoper niemand iets daar van weet. Het zoude my zeer licht vallen, eenige staaltjes daar van by te brengen, zoo 't noodzakelyk was, dog ik ga dezelve voorbedachtelyk verby, om dat 'er zonder twyffel op eene andere tyd 't een of 't ander voorkomen zal, wanneer ik melding zal moeten doen, van 't geen zedert myne aanwezenheid nu voorgevallen is.

Wat de Compagnie op de Koopmans waren wint.

Schoon de Voortreffelyke Maatschappy op deze en diergelyke andere wys in haren handel zeer benadeelt word, zoo wint zy nogtans veel geld, en zonder alle tegenspraak meer, dan eenig Koopman in Europa. Want op alle goederen, welke zy alhier verkoopt, wint dezelve 75. ten hondert, te weten, als zy uit Holland gebragt worden, en die uit Indie komen, 50 ten hondert, 't welk de inwoners ook zeer gaarn geven, als zy maar naar behoren konnen worden voorsien.

Wanneer zulke waren en Koopmanschappen geveilt en aan de meestbiedende verkoft worden, zoo blyft het doorgaans by de gewoonlyk en ingevoerde winst niet; maar daar word veeltyds ruim een Kapitaal op gewonnen.

Nu is zeker, dat de Voortreffelyke Maatschappy jaarlyks ruim 300000 guldens alhier verhandelt, 't welk echter, zoo men maar 75 per cent door malkander rekent, 225000 guldens aan zuivere winst bedraagt; en byaldien nu 't smokkelen van hare Bedienden belet wierd, zoo als mynes bedunkens licht geschieden konde, zoude de winst nog eenige duizend guldens hoger lopen.

Wint ook op 't licht Indisch geld.

Eindelyk heb ik gezegt, dat de Voortreffelyke Maatschappy ook eenig voordeel op 't licht of Indisch geld heeft, 't welk van 't Hollandsch zoo veel verscheelt, als 't Keiserscheh van 't Frankische, Brandenburgsche of Saxische. 'T zoude wel schynen, als of de Maatschappy meer nadeel dan voordeel daar van had, om dat zy hare Koopmanschappen in Holland voor zwaar geld inkoopt, en hier tegen licht geld weder verkoopt; dog staat aan te merken, dat alle goederen voorheen na deze waarde gerekent, of op den voet van 't Indisch geld gebragt, en als dan met den voorgemelden winst verkoft worden.

Daarenboven zyn in den gantschen

ſchen handel, daar dezelve gedreven word, geene guldens gangbaar, maar alles moet met ryksdaalders worden betaalt, zoo dat de voortreffelyke Maatſchappy ten opzichte van haar kopen en verkopen geen nadeel lyden kan, zoo als zy wel van hare Bedienden gewoon is. In aanzien echter van de zoldaten, matrozen, en andere gemene Bedienden, die ze hier met licht geld betalen, zoo zy zulks van noden hebben, wint zy iets, dog dat mag ſchier geen naam hebben, aangezien het op de lange jaren aankomt, die zodanig een gedient heeft, en hy na verloop van vyf jaren, met vier jaren betaalt word, om dat 't zware geld tegen 't lichte juiſt zoo veel bedraaagt.

Uit het tot nu verhaalde blykt genoegzaam, dat zoo men dit vergelykt met 't geen ik in mynen vorigen gemeld heb, 't beſluit daar van beveſtigt word; dat namelyk, als men de koſten tegen den winſt overweegt zy elkander of gelyk zyn, of ten minſten niet veel van malkander verſchelen zullen. Hier uit is ook openbaar, dat de gemelde roemruchtige Maatſchappy niet veel koſten uit haar eigene kas behoeft te betalen, maar zich weet, op een rechtmatige en billyke wyze, zich daar van te bevryden.

Heeft de inwoners veel verſchoten.

Men ziet nog verder hier uit de weergaloze genegentheid van deze voorſpoedige Maatſchappy voor deze hare nog zoo onlangs opgerechte Colonien aan deze Kaap de Goede Hoop, en de tedere liefde, waar mede zy derzelver wasdom behertigt. Dezelve zal echter nog beter doorſtralen, als ik daar by voege en aantone, dat zy in den aanvang de inwoners, en voornamelyk zulke, die tot den landbouw luſt hadden, al 't nodige verſchoten, en zonder intereſt geleent, ja zoo lang in hare handen gelaten heeft, dat zy zelfs tot op dezen dag nog niet t'eenemaal weder betaalt is.

Want zonder te rekenen de banqueroeten, welke eenigen, hoewel onſchuldig gemaakt hebben, om dat de dood hen overvallen heeft, eer zy nog in ſtaat waren om die ſchuld af te leggen; terwyl anderen de vlucht genomen, en door haar ſlecht huishouden en verquiſten dezelven hebben veroorzaakt; zoo zyn 'er nog eenige inwoners, zoo als ik in 't jaar 1712. en 1713. uit de naamlyſt van alle ſchuldenaars, welke ik in bewaring heb gehad, gezien heb, die aan de Voortreffelyke Maatſchappy nog ruim 40000. guldens ſchuldig zyn, welke zy door zachte middelen, en zonder nadeel der ſchuldenaars, zoekt in te trekken, om dat zy jaarlyks van ieder met een zeker gedeelte 't zy in geld of in vruchten, te vrede is.

Deze Welgezindheid kan men ook zonneklaar zien, om dat zy tot nu niet heeft willen gedogen, dat de Colonien van Stellenboſch en Drakenſteen hun enkeld rechthuis, 't welk, zoo als voormaals reeds is gemeld, in 't dorp Stellenboſch ſtaat, en in 't jaar 1710. afgebrand is, uit hare eigene kas alleen zouden bouwen, maar heeft tot het bouwen en repareren behalven de goedkope bouwmaterialen, hare eigene arbeidsluiden geleent, en aldus getoont, dat zy ook een gedeelte der onkoſten wilde helpen dragen; zullende dezelve ook tegenswoordig zonder twyffel na den brand tot het wederoprechten van 't zelve iets bybrengen, en hare goedaardigheid op nieuw doen blyken.

't Zy hoe 't zy, de tyd zal nog wel geboren worden, dat de roemruchtige Maatſchappy alle deze verkeerde wegen van hunne ſchynheilige Bedienden ontdekken zal, en mogt zy dan wel gedwongen worden te geloven, dat zoo zy oprecht en trouw bedient, hare Koopmanſchappen en haar waarachtig belang na behoren beſtiert

ſtiert en ter herten genomen waren, hare jaarlykſche nevens alle andere onkoſten, op 't ſtabileren van de Colonien, en de nodige gebouwen gegaan, reeds overlang goed gemaakt zouden zyn, en dat zy tegenswoordig niet meer nodig zoude hebben, om alle jaren eene tonne gouds in te brokkelen.

Midlerwyl hoop ik zulks niet alleen van herten, maar wenſch daar benevens, ſchoon 't minſte belang voor my niet daar in ſteekt, dat eenige zaken met ter tyd verandert, en daarentegen andere ingevoert mogen worden, welke zekerlyk aan deze Edelmoedige Maatſchappy veel meer opbrengen zullen; aangezien ik verzekert ben, dat indien alles na behoren behandelt word, de voortreffelyke Maatſchappy alle jaren veel duizenden meer winnen en zich byna van alle onkoſten ontſlaan kan; zoo 't myn werk was, zoude ik deze geheime methode niet verzwygen; dog door dien ik niet hoef te bluſſchen, daar 't myne niet brand, zoo ga ik zulks voorbedachtelyk met ſtilzwygen verby, en wenſch niet meer, dan dat de gantſche zaak ten voordele der gantſche Maatſchappy uitvallen, en door iemand, die bequamer is, dan ik, meer dingen ontdekt en aangetoont mogen worden.

XXII. HOOFTSTUK.

Van de voordelen, welke de Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy boven hare wezentlyke bezolding jaarlyks van de Europeaanſche Inwoners genieten.

Of de Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy voordeel van de Inwoners genieten. Wat zy voor voordeelen genieten. Als, eerſtelyk van de openbare Inſtrumenten. Wat van de Teſtamenten aan te merken. Hier word ſtreng recht gepleegt. Voorval van eenige ſlaven. Snyden een anderen ſlaaf de kop af. Een Europeaanſche knegt word van hen overvallen. Worden in de Saldanha-baay van den ſchildwagt op een aardige wyze gevangen genomen. Worden aan de Gouverneur en Fiskaal gebragt. Der zelver te rechtſtelling. Straf op 't hout ſtelen. De Vendu-meeſter geniet jaarlyks veel van de Verkopingen. De Vendu-meeſter van de Weeskamer heeft meer Voordeel. Van den doodgraver aan de Kaap. Van de inkomſten der boekhouders en aſſiſtenten. Hoe de Chrirurgyns en handwerklieden haar byzonder belang ten nadeele van de Compagnie behertigen.

NAauwlyks hadde ik de vorige vrage verklaart en mynes bedunkens duidelyk beantwoord, of my quam weder eene andere voor, die een antwoord van my eiſchte, zoo ik ze anders een antwoord waardig wilde achten. Niet tegenſtaande ik echter niet gaarn diergelyke netelachtige ſtoffen behandelen, waar in ik noodzakelyk van eenige perzonen gewag moet maken, die my nog goed nog quaad gedaan hebben, zoo moet ik echter iets daar op zeggen, om te tonen, dat my in dit ſtuk ook niets onbekent of verborgen gebleven is.

Of de Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy voordeel van de inwoners hebben.

De vrage is van den volgenden inhoud; te weten, dat door dien de Voortreffelyke Maatſchappy eenige byzondere voordelen van de burgers en inwoners alhier geniet, zoo als boven getoont en tot genoegen gebleken is, of dan hare

re Bedienden ook van dezelve profiteren, en welke de bronnen zyn, waar uit de gemelde winſten vloejen, of onder welken naam dezelve bekent ſtaan? Hier op nu vind ik my genoodzaakt, te antwoorden en te zeggen, dat de voornaamſte en gequalificeerde Bedienden der gemelde Maatſchappy zekerlyk grote, ja ſchier even zoo wyd zich uitſtrekkende voordelen van de inwoners en burgers van dit land trekken, als deze eerſtgemelde Maatſchappy zelf; want zoo de Lezer myne voorgaande Hoofdſtukken in verſche geheugenis heeft, of de moeite neemt, om dezelve nog eens over te zien, zoo zal hy meeſt alle benoemingen daar in vinden.

Dog vermids toen myn voornemen niet was, om van deze alle na behoren te handelen, of de daar by voorvallende en gebruikelyke omſtandigheden gade te ſlaan, zoo vereiſcht in alle delen de noodzakelykheid, iets meer daar van te gewagen en te ſchryven; mids echter, dat ik my nog aan den rang of aanzien der perzonen, nog aan iets anders zal laten binden; maar het my genoeg zal zyn, als ik de voorhebbende zaken ſlechts na elkander verhaal, zoo als zy my zullen voorkomen.

Met dit beding zeg ik nu, dat de gequalificeerde Bedienden der gemelde roemruchtige Maatſchappy, nevens hare Aſſiſtenten of Schryvers, welke eigentlyk ook onder de geqalificeerde perzonen behoren, grote voordelen van de inwoners genieten, ten dele door 't vervaardigen van zodanige inſtrumenten, (Schriften) welke niemand als een Secretaris of Notaris opſtellen mag; ten dele ook door openbare en byzondere verkopingen; midsgaders door gevallen, die met geldboetens geſtraft worden; en eindelyk door verbodene en ſtrafbare middelen.

Van de openbare inſtrumenten, welke niemand dan een Secretaris, die hier met eenen het ampt van Notaris waarneemt, opſtellen mag, trekken voornamelyk de twee hoogſte Secretariſſen, te weten die van den Raad van policy, en die van den Raad van Juſtitie, zeer grote voordelen; dog de anderen zyn ook niet t'eenemaal daar van uitgeſloten, maar trekken van de kleine, en huwelyks-zaken ook eenig voordeel; voornamelyk echter die, welke den Land-droſt en Heemraden van de beide Colonien, Stellenboſch en Drakenſteen, als Secretaris toegevoegt word, als die magt heeft, om alles, behalven Schepen-kenniſſen te vervaardigen.

Alle openbare Schriften zyn niet alleen onderſcheiden, om dat zy van de Notariſſen verſcheide benoemingen, na de verſcheidentheid van hunnen inhoud dragen; maar ook, om dat de Secretaris zommige of alleen met twee getuigen vervaardigen kan, of dat hy gehouden is, dezelve in byzyn van twee leden van den hogen Raad, in plaats van andere getuigen, die doorgaans zyne Klerken zyn, op te ſtellen.

De eerſte worden genaamt Obligatien, Contracten, Getuigenisſchriften, Procuratien, Volmagten, Teſtamenten, Codicillen, Huwelykſche voorwaarden, enz. De andere dragen den naam van Schepen-kenniſſen en juramenten. Van beide heeft de Secretaris altyd een ryxdaalder voor zyne moeite; dog van de teſtamenten, als waar toe meer arbeid en oplettenheid vereiſcht word, geniet hy vry meer, na dat hy zulks of in zyn huis of op de Secretary vervaardigt, of dat hy verzocht word, die in 't een of 't ander huis te maken.

Want indien hy verzocht word, een teſtament in zyn huis of op de Secretary te maken, zoo komt hem twee ryxdaalders toe; doch komt hy aan huis van den Teſtant, *Wat van de Teſtamenten aan te merken.*

zoo

zoo moet hy 3 of 4 ryxdaalders hebben, na dat hy ver gaan moet; indien hy een of ook wel meer dagen moet uitblyven, zoo ontfangt hy meer na mate van zyn verlet; want zoo hy eenen dag opgehouden word, zoo kan hy met alle recht, uit hoofde van zyne instructie, 6. ryksdaalders eisschen; moet hy nog langer blyven, zoo stygt de prys van ieder dag 2. ryxdaalders hoger, behalven dat voor zyn paard ten minsten nog een ryxdaalder moet betaalt worden.

Hier uit ziet men aldus, dat menig testament zeer hoog in geld komt, 't welk echter de inwoners alhier niet achten, zoo 't slechts opgestelt word, dat 'er na 't openen van 't zelve geen verschil over ontstaat, 't welk zeer dikwyls geschied, als een onkundige onderstaat, iets op 't papier te zetten, dat na een testament gelykt, zonder dat 't de behoorlyke form of alle deszelfs leden heeft.

By alle deze instrumenten en openbare stukken worden twee getuigen vereischt, waar onder die, welke uit den hogen Raad daar toe gedeputeert worden, niet alleen billyk den rang genieten, maar ook voor hare moeite ieder eenen halven ryxdaalder ontfangen, terwyl de Assistenten of andere menschen, voor 't tekenen van een instrument als getuigen, niet meer dan 4 Hollandsche stuivers hebben, ten ware zy zulks voor niet met al, of zoo als in mynen tyd op Stellenbosch geschiede, ten voordele van de armen doen.

Pryswaardige afspraak der Heemraden en den Landdroft.

Te weten, de Land-drost en de Heemraaden hebben een fraaje en heilzame schikking onder zich zelven, en uit eigene beweging gemaakt, achtervolgens de welke een ieder, die in de Raadsvergadering te laat quam, eenen halven ryxdaalder, en die afwezend bleef zonder 't Collegie daar van kennis gegeven te hebben, of gene gewigtige of geloofwaardige omstandigheden aantonen konde, eenen ryxdaalder in een armbosch, die in de raadkamer hing, en waar van de sleutels door den Prediker Bekken aan de Diakenen ter hand zouden worden gestelt, steken moet.

Doordien ik nu toenmaals 't ampt van Secretaris by hen waarnam, en aldus deze heilzame schikking ten papiere bragt, zoo wierd my opgelegt, eenen armbosch te beschikken, en dezelve in de raadkamer boven de tafel te laten ophangen; daar benevens moest ik op de nalatige en afwezende acht geven, ten einde de armen, ten welker behoeve die schikking gemaakt was, niet benadeelt wierden; gelyk ik zulks ook yverig nagekomen ben; hebbende van al 't geen 'er inquam, behoorlyke aantekening gehouden, en dezelve nevens alle andere papieren, aan mynen opvolger, den godlozen Mahieu, ter hand gestelt.

De getuigenis-gelden voor de armen geschikt.

Onder deze verzamelde gelden, waren ook vele zoogenaamde getuigenis-gelden, welke de genen, die over 't een of 't ander instrument als getuigen stonden, en 't ondertekenden, niet aannemen wilden, maar 't insgelyks aan de armen vereerden, welke dan ook zoo voort in haar byzyn, of door den Gerechtsbode, of van hen zelven in den armbosch gestoken en van my aangetekent wierden. Doch wat na mynen tyd is geschied, en hoe de gemelde Mahieu zulks nagekomen is, weet ik niet. Dit echter is my niet onbewust, dat ik tot 't maken van deze schikking zeer veel geholpen heb, en verbeelde ik my, hier mede niet qualyk maar wel gedaan te hebben; om dat ik niet myn eigen voordeel, maar dat der armen behertigt heb.

Ondertusschen ziet men uit 't voorgaande, dat, doordien schier dagelyks diergelyke instrumenten vervaardigt worden, de Bedien-

den der Voortreffelyke Maatschappy een groot voordeel daar van genieten, te meer, wyl niemand als een Secretaris dezelve vervaardigen, en als 't wezen kan een bediende der gemelde Maatschappy getuigen kan.

Wat van de mondelyke Processen aan te merken.

Onder deze openbare Secretariaat-schriften behoren ook billyk de processen, welke of mondelyk of schriftelyk gevoert worden. Van de mondelyke is hier niets anders te melden, dan dat de Secretaris en Gerechtsbode haar ordentlyk Salaris voor 't dagvaarden, rolleren, of inschryven, en 't voeren van 't protokol, bekomen; op de wyze, zoo als daar na van alle processen in 't algemeen zal gezegt worden.

Van de schriftelyke processen.

Van de schriftelyke processen echter staat te weten, dat dezelve niet alleen langzamer, maar ook moejelyker, verdrietiger, en kostbaarder vallen; want men moet den Secretaris niet alleen voor zyne moeite betalen, maar ook beducht zyn, dat men door de Raadkamer in een zekere straffe zal verwezen worden, zoo 't proces qualyk uitvalt.

Wat aanbelangt de Secretaris, dezelve ontfangt voor 't rolleren, of zetten van de partyen op de rol, eene schelling; voor 't houden van 't protokol, of zoo als men hier zegt, de notulen, een ryxdaalder, en zulks zoo dikwyls, als de zaak dient, tot dat dezelve uitgewezen is. Wanneer nu de eene of de andere party op de eerste dagvaarding niet verschynt, zoo ontfangt de Secretaris twee schellingen, voor zyne *Non-Comparitie*; verschynt hy ten twedenmale niet, zoo moet hy den Secretaris vier schellingen betalen, en als hy voor de derde maal uitblyft, worden acht schellingen of een ryxdaalder op zyne rekening gezet. Na deze drie dagvaardingen word hy nog eens *ex super abundanti*, ten overvloede geciteert, en als dan niet gehoorzamende, 't vonnis over hem uitgesproken, waar by hy te gelyk in alle kosten verwezen word. Verschynt hy echter, en heeft hy zulks enkelyk gedaan, om zyne party op kosten te jagen, zoo handelt men na rechten, en moet de klager zomtyds nog wel de kosten betalen; alles namelyk na vereisch van zaken.

Voordelen van den Gerechtsbode.

De Gerechtsbode vind daar by insgelyks zyn voordeel, aangezien hy voor ieder dagvaarding eene schelling, en voor 't oppassen voor de Raadkamer, wederom zoo veel geniet, en zulks altyd ontfangt, zoo dikwyls als hy eene party dagvaarden moet; 't welk wyl 'er altyd tamelyk veel partyen zyn, vry meer dan zyne wezendlyke bezolding opbrengt, zoo dat hy zeer vergenoegt daar van leven kan, schoon hy menigen zwaren weg gaan of ryden moet.

De straffe, welke men aan den Raad van Justitie betalen moet, zoo 't proces door die kamer uitgewezen word, is na de gesteltheid van de zaak gericht; zy komt echter in geenen dele ten behoeve van de Raadsleden, welke, zoo als boven gemeld is, voor hare moeite anders niet dan de blote eer genieten; maar dezelve worden altyd verzamelt, en door den Secretaris van dat Collegie bewaart, ten einde de nodige penningen voor handen zyn zouden, als 'er criminele en hoofdvonnissen ter uitvoering gebragt moeten worden; aangezien die Raad alle gerechtelyke kosten daar van betaalt en niets van de Voortreffelyke Maatschappy daar toe ontfangt, ten ware men geld te kort quam; in welk geval zy het verschiet, tot dat de Raadkamer weder in staat is, om 't weder in de Compagnies kas te brengen.

Hier word strengrecht gepleegt.

Hier word, zoo als ook door gantsch Indie, veel strenger recht geoeffent, dan ergens in Europa; en zulks niet zoo wegens de Europeanen, als welke buiten dat wel weten, welke feiten door 't Gerecht

recht moeten gestraft worden, en zich derhalven voor dezelve myden konnen; maar wegens de slaven en andere inwoners, dien insgelyks niet onbewust is, dat zy 't met 't leven betalen moeten, als zy 't verbeuren; maar eene vreugde hebben, als zy eenen Europeaan nadeel toedoen, of van 't leven beroven konnen; door dien nu vele menschen onder hen aangetroffen worden, die schoon zy weten, en dikwyls gezien hebben, dat zy den pynlykſten dood sterven moeten, nogtans in hare boosaardigheid volharden, en niets yveriger ter herten nemen, dan de Europeanen te benadelen, zoo vereischt de noodzakelykheid, om dit quaad voor te komen, en de Christenen in veiligheid te bewaren, van hen door schrikkelyke pyn en zware straffe in toom te houden.

Hartnekkigheid der slaven.

Ik zoude hier zeer veel voorbeelden konnen aanhalen, van de genen die gerabraakt, verbrand, opgehangen, gegeesselt, gebrandmerkt, enz. zyn; dog ik acht zulks niet alleen nodeloos, maar de veelheid van dezelve schrikt my meest af, de vrezelyke voorstelling daar van te doen; om dat de booswigten de felste pyn uitstaan, zonder ach of wach te zeggen, tot de grootste verwondering der aanschouwers.

Geval van eenige slaven.

Hier zal ik enkelyk byvoegen, dat eenige slaven en slavinnen eens zamen gerot, en gevlugt waren, met voornemen, om 't land af te lopen, te stelen en te moorden, en een eigen koningryk, in 't zelve op te rechten; ten dien einde hadden zy eenen Koning opgeworpen, en denzelven eene Koninginne toegevoegt, die insgelyks eene zwartin was, en haar kind, ontrent een half jaar oud, met zich nam, en op den rug droeg. Zy hadden zich alvorens met geweer verzien van hunne Heren gestolen, om zich daar mede te verdedigen, of tot haar onderhoud wild te schieten, als zy anders niets zouden konnen bekomen.

Wanneer zy zich nu met dat voornemen op de vlucht begeven hadden, troffen zy dien zelven dag eene anderen slaaf, die de schapen van zyn Heer wyde, in 't veld aan, en sneden hem zoo voort 't hoofd af, om dat hy hen geen schaap wilde laten volgen; waar na zy de beste uit den trop slachtten, en daar mee in de bergen weken, en by nacht 't vleesch kookten.

En door dien dit vermoorden van den Schaapherder groot gerucht maakte, begaven zy zich van daar, en trokken dieper landwaard in, alwaar zy zich op de begonne wys met roven en stelen geneerden; eindelyk quamen zy in de groene Kloof, alwaar altyd veel schapen vet gewyd en voor de Voortreffelyke Maatschappy geslagt worden; by dezelve was een Europeaan, van Hamburg geboortig, welke op dezelve acht geven, en zyne onderhebbende slaven gebieden moest, zoo als hy raadzaam oordeelde.

Deze ging dikwyls, om te zien, of de schapen van zyn Heer en Meester die Henning Husing genaamt en insgelyks een Hamburger van geboorte was, door de slaven gewyd wierden, en ook of 'er zich wilde beesten in dien streek onthielden; en om dieswille had hy altyd een snaphaan by zich, ten einde zoo hy iets quam te ontdekken, hy zoo voort vuur geven konde.

Terwyl hy derwaards ging, sprongen deze moordadige dieven uit een boschje, omcingelden hem, en namen hem zyne snaphaan af, waar op zy hem op 't lyf vielen, en dreigden te vermoorden, wanneer hy nu zag, dat hy niet levend uit hunne handen zoude komen, zoo bad hy zeer beweeglyk, om hem maar zoo veel tyd te vergunnen, dat hy God zyne ziele door een

een aandachtig gebed konde bevelen, 't welk zy hem dan eindelyk ook toestonden, mids dat hy het wat kort maken en hen niet te lang ophouden zoude.

Hier op viel hy op de knien, hefte zyne handen en oogen op ten Hemel, en riep tot God om vergiffenisse van zyne zonden, en genadige opneming van zyne ziele. Hy had daar mede eenen zeer korten tyd doorgebragt, wanneer zy hem vraagden, of hy nog niet gedaan had, en wyl hy geen antwoord gaf, maar in zyn gebed volharde, stieten zy hem om ver, vermoorden hem, sneden hem den buik op, hingen 't ingewand op de struiken, en namen de vlugt.

Geen mensch wist, waar deze knecht gebleven was; zyn Heer liet hem door de Hottentotten opzoeken, die hem eindelyk dus onmenschelyk gehandelt, en deszelfs ingewand een weinig ter zyde uitgebreid vonden, 't welk zy den bovengemelden Husing bekent maakten, en een ieder in onzekerheid lieten, wie de moordenaar mogt geweest zyn; tot dat de moordenaars zelf eindelyk aan de post, welke de Voortreffelyke Maatschappy in de Saldanha-baay bestelt heeft, zich lieten zien.

Hier wilde God hunne moordaardige ondernemingen niet verder gedogen; aldaar leggen doorgaans twee man, welker pligt is, om op de derwaards vervallene schepen acht te geven en aan den Heer Gouverneur daar van verslag te doen. Door dien een van deze twee na de Kaap was gegaan, zoo quamen deze slaven met malkanderen overeen, om denzelven by nagt te vermoorden.

Na dat zy hem wys gemaakt hadden, dat haar Heer hen hier of daar gezonden en bevolen had, 't een of 't ander te doen, zoo huisveste hy hen zeer gaarn, zonder eenig quaad te vermoeden, om dat zy geweer en een klein kind by zich hadden. Dog wanneer hy zich met een jong meisje gemeen maakte, verhaalde het zelve hem alles wat 'er gebeurt was, en wat zy van voornemen waren, met hem te doen.

Hoe dees goede zoldaat te moede was, zal een ieder zich beter verbeelden, dan ik met korte woorden beschryven kan; dog na dat hy dit meisje gebeden had, te zwygen, en haar grote beloften gedaan had, riep hy den eenen na den anderen in zyn vertrek, en bond dezelven zoo vast met touwen, dat zy hunne handen niet gebruiken konden.

De gantsche nagt moest hy waken, uit vrees, dat de een den anderen losmaken en zy hem t' zamen 't leven benemen zouden; gelyk zy dan ook in der daad bezig waren, en hem zekerlyk vermoord zouden hebben, ten zy hy op zyne hoede geweest, en daar door alles voorgekomen was; na dat hy ze echter weder vast gemaakt had, knoopte hy hen, eer de dag aanbrak, aan elkander, en bragt ze na de Kaap, alwaar hy ze den Gouverneur en Fiskaal independent overgaf, en na gedane voorspraak voor 't jong meisje, die hem van alles bericht gegeven, en zyn leven gered had, weder na zynen post keerde.

Men onderzocht naderhand de zaak wat naauwer, en door dien dezelve met 't verhaalde in alle dele overeen quam, zoo wierd haar vonnis ten eersten uitgewezen, waar by vier mannen levend gerabraakt zouden worden, zonder den genadenslag t'ontfangen; de gewaande Koninginne zoude aan een paal gewurgt worden, terwyl de anderen met de strop om den hals onder de galg staan, en vervolgens met gespletene stokken gegeesselt en voor 't voorhoofd gebrandmerkt zouden worden. *Derzelver te recht stelling.*

Wie dit recht heeft gezien, moest bekennen, dat hy geene verstokter menschen gezien had; want

want zy allen ontfingen hunne ſtraffe, zonder ach of wag te zeggen; ja wanneer men de gerabraakte levend van 't kruis nam, en twee aan twee naaſt elkander op 't rad bond, verzochten zy alleenlyk te drinken, 't welk hen ook gegeven wierd, tot dat zy ten drie uuren na den middag den geeſt gaven; waar na zy weder van 't rad geworpen, en nevens de geworgde Koninginne, die door 't breken van de koord, van den paal viel, en aldus tweemalen geworgt wierd, langs alle de ſtraten van de ſtad na de Leeuweſtaart geſleept en aldaar weder op 't rad gezet wierden. De anderen, die gegeesſelt en gebrandmerkt waren, wierden hunne Heren weder t'huis gezonden.

Voor dezen moeſten de inwoners, als 'er een ſlaaf of ſlavin op diefſtal of moordery betrapt wierd, niet alleen zulken ſlaaf of ſlavin, die hen veel geld gekoſt had, door den ſcherprechter verliezen, maar zy waren daarenboven genoodzaakt, de koſten van 't recht, welke doorgaans eene grote zomma bedroegen, te betalen; door dien men echter naderhand heeft waargenomen, dat daar door niet zoo wel de ſlaaf of ſlavin geſtraft wierd, als welke dikwyls uit ongeduld dingen pleegden, waar door zy 't leven verbeurden, om enkelyk van de ſlaverny verloſt te worden, zoo heeft men deze gewoonte verandert, en een ander fonds bedacht, die in ſtaat was, om die koſten op te brengen, en goed te maken.

't Meeſte geld voor den Fiskaal independent en den Land-droſt, een van welke beide aanklager is, en de gevangenen in rechten vervolgt; dog hebben de Secretaris en mindere gerechtsdienaars 'er ook iets van; de Fiskaal independent of de Land-droſt trekt achtervolgens de gemaakte wetten van de vorige Gouverneurs, 5., 10., 15., 25. en ook wel 50. ryxdaalders, na dat 't geval is.

Ik zal maar 't een of 't ander voorbeeld aanhalen, om een begrip daar van te doen hebben; wanneer een inwoner, zoo als ik voormaals omſtandig bericht heb, een Bediende van de Voortreffelyke Maatſchappy in lening neemt of huurt, en dezelven na 't eindigen van 't Contract, niet weder in den dienſt der gemelde Maatſchappy brengt, of zyn Contract laat vernieuwen, zoo valt hem of de Fiskaal independent of de Land-droſt op 't lyf, en beſlaat hem in een boete van 25. ryxdaalders, welke hy in zynen zak ſteekt.

Zoo een inwoner zynen ſlaaf of ſlavin uitzend, om hout te halen, 't welk aan deze Kaap ſchaars en zeer duur is, aangezien men voor eenen wagen knuppel-hout of dikke takken twee en ook wel drie ryxdaalders geven moet, zoo vervalt dezelve in een boete van 5. ryxdaalders. Dog beſchadigt hy eeken of andere geplante bomen, zoo word zulks onderzocht, en de dader voor een boomſchender gehouden, die gegeesſelt behoort te worden, ten ware de Eiſſcher liever geld nam, en deze ſchandvlek met 100 en meer ryxdaalders liet afkopen. *Straffe op 't hout ſtelen.*

En wie wilde deze finantien alle opnoemen, die enkelyk bedacht zyn, om de gequalificeerde Bedienden der Maatſchappy 't geld van de burgers en inwoners in den zak te jagen, terwyl zy zelf veeltyds ſtrafbaarder zyn, zoo als uit mynen vorigen blykt. Het was te wenſchen, dat een ieder, 't zy Bedienden of inwoner, te vrede was, met 't geen God en deze roemruchtige Maatſchappy hem toegelegt had, zoo als haar eige wenſch is; zoo zoude 't niet nodig zyn, den eenen of den anderen verdrietig te vallen.

Van deze openbare ſchriften vervoeg ik my als nu tot de private of afzonderlyke, welke den Bedien- *Van de Privaat-ſchriften.*

dienden der Voortreffelyke Maatschappy insgelyks grote, ja de meeste voordelen opbrengen; deze zyn onder den naam van Auctien of Venditien en Ordonnantien of Koopbrieven bekent, van welke alle voormaals reeds iets in 't algemeen is gezegt; tegenswoordig echter zal afzonderlyk worden gemeld, dat deze verkopingen of vrywillige of gedwongene zyn.

Daar onder behoren vrywillige verkopingen.

Vrywillige verkopingen worden de zulke genaamt, die met verlof van den Edl: Heer Gouverneur door een Vendu-meester die te gelyk Secretaris van den Raad van Policy is, gehouden worden, ten verſoek van dees of geenen Inwoonder; welke verkopingen altyd te voren met aangeplakte biljetten worden bekent gemaakt. De gelden, die van de goederen gemaakt worden by diergelyke verkopingen, worden 6 Weeken na den verkoopdag door den Bode opgehaalt, en by den Vendu-meester gebragt, die de zelven aan den verkoper met behoorlyke rekening ter hand stelt.

Diergelyke vrywillige verkopingen vallen in een jaar zeer veel voor, en heeft deze Boelhuismeester ten gevallen van de ingezetenen, welke 't een of 't ander overtollig huisraad of andere kleinigheden verkopen willen, nog vier buitengewoonlyke in zyn huis vastgestelt, waar op een ieder iets te koop brengen kan; wordende namelyk alle vierendeel jaars met toestemming van den Edelen Heer Gouverneur eene zulke verkoping voor zyn deur gehouden, na dat voorheen eene nette lyst van alle goederen gemaakt, en de namen van de eigenaars daar by gevoegt zyn.

Vermids nu deze Vendu-meester, zoo als ook alle andere, gelyk in vervolg blyken zal, 4. ten hondert voor zyne moeite, bekomt, welk alles hy ook zoo voort na 't gemaakt geld aftrekt, zoo als ook de bezolding van den Afslager, die een ten hondert, behalven iets voor 't aanplakken van de biljetten geniet, zoo is licht af te nemen, dat door dien diergelyke vrywillige verkopingen dikwyls veel geld bedragen, hy noodzakelyk jaarlyks eenige duizenden daar mede moet winnen, welke winst hy billyk behoud, zoo lang als hy dit ampt bedient. Hier uit is verder te zien, dat de Afslager ook wel zyne rekening daar by vind.

Welke gedwongene verkopingen worden genaamt.

Gedwongene Verkopingen acht ik, konnen gevoeglyk genoemt worden, de gene welke of uit vreze geschieden dat de goederen, langer leggende, bederven zouden, of dat zy niet wel en ten voordele der belang hebbende worden waargenomen, en hoe eer hoe liever tot geld gemaakt moeten worden; aangezien 't geld beter en met meer winst uitgezet kan worden, dan dat men de goederen onder de bewaring van anderen laat, en daarenboven gehouden is, geld voor hare moeite en opzicht te geven.

Diergelyke Verkopingen houd zomtyds de Voortreffelyke Maatschappy, of in deszelfs naam de Opper-Koopman in de Vesting, als 'er namelyk beschadigde en van 't zeewater bedurvene goederen (de speceryen uitgezondert, als welke men na de uitlading zoo voort verbrand) gebragt worden, die t'eenemaal bederven zouden, en derhalven, als zy een weinig schoon gemaakt zyn, aan de meestbiedende verkoft moeten worden, eer zy t'eenemaal weg zyn, schoon nog zoo weinig van dezelve gemaakt word.

Wat de verkoper voor zyne moeite heeft.

Deze Verkoper, de bovengemelde eerste Koopman in de Vesting, zoo als ook de Afslager of de Bode, hebben niets voor hare moeite, niet tegenstaande zy alles doen moeten; dat by alle andere verkopingen waargenomen word; en

en zulks, wyl zy van de Voortreffelyke Maatschappy bezolding trekken, en in deszelfs dienst zyn.

Voordeel van den Vendu-meester.

Daarentegen staat 'er de Vendumeester veel beter by, die de Weeskamer bedient, en te gelyk deszelfs Secretaris is; want dezelve laat zich niet gaarn zulken vetten brok ontfutzelen, ten zy hem de pas door een kragtig testament afgesneden is, waar in hem ook de Heren Weesmeesters getrouw helpen, en zoo veel mogelyk voorstaan; niet enkelyk om 't voordeel der Wezen te bevorderen, als 't welk onder anderen ook daar in bestaat, dat de roerende en onroerende goederen tot geld gemaakt, en tot dat zy meerder jarig of getrouwt zyn, op winst uitgedaan word; ten einde zy daar van opgebragt en de hoofdzomma vergroot zoude konnen worden; maar ook om haar eigen voordeel, ten einde om den zwaren last van de zorg eenigzins te verzoeten, en mede een veeg uit de pan te hebben.

Op arme Weeskinderen word weinig gelet.

Want dat ik dit laatste van hen schryf, wyst my de lange ondervinding; aangezien zy op Wezen, welke weinig of niets van hunne ouders hebben, gantsch geene acht slaan, en niet letten, hoe zy opgetrokken worden, of wat zy leren; terwyl in tegendeel de genen, die ryk zyn en veel geërft hebben, zoo voort door de Weeskamer opgesnapt, derzelver goederen opgeschreven, aan de meestbiedenden verkoft en de gelden op de bovengemelde wyze behandelt worden.

Deze Vendu-meester geniet voor 't verkopen van alle goederen aan Wezen toebehorende, zoo veel als de eerstgemelde, te weten, 4 ten hondert; daarenboven moet hy voor 't maken van de lyst der goederen, 't welk in byzyn van twee gedeputeerde Weesmeesters geschied, als mede voor 't houden van 't verkoop-protokol en voor andere schriften, afzonderlyk betaalt worden; daarbenevens geniet hy zoo wel als de Weesmeesters zelf, dagelyks twee ryxdaalders, die daarenboven elke reis, zoo dikwyls als zy de inventaris, 't verkoop-protokol, of andere schriften tekenen, een halve ryxdaalder voor hare moeite ontfangen.

Zoo lang als dit maken van een lyst en verkopen duurt, 't welk dikwyls ruim 14. dagen vereischt, schoon 't niet bestendig na malkanderen vooortgaat, worden deze Weesheren op de kosten der Weezen treffelyk onthaalt. Is daarenboven 't sterfhuis, daar verkoping zal worden gehouden, aan de Kaap zelf niet, maar in een van de voormaals beschrevene Colonien zoo word op de kosten der Weezen een wagen met 4. paarden gehuurt, waar mede deze Heren af en aan ryden.

Wanneer nu dit alles geschied, en 't geld door den Afslager of Bode, die ook zoo veel daar van geniet, als hy by den boven beschrevenen Vendu-meester, den Secretaris van de policy gehad heeft, opgehaalt, en aan den Vendu-meester en Secretaris ter hand gestelt is, zoo trekt deze alle kosten van 't kapitaal af, en geeft het nevens zyne schriften, aan de Heren Weesmeesters, waar mede hy zich verantwoorden kan, dat hy oprecht en eerlyk gehandelt heeft. Deze nemen vervolgens de hoofdzomma en lenen die aan dees en gene tegen een winst van 6 ten hondert, ten einde daar door de geledene schade vergoed worde, en de Weezen Christelyk en na behoren konnen worden opgetrokken.

Doordien nu jaarlyks vele ryke menschen sterven, welker Wezen aan de weeskamer vervallen, zoo is licht af te nemen, dat deze Vendu-meester veel geld winnen moet, zonder te rekenen zyne vaste bezolding, en 't geen hy daarenboven van de Voortreffelyke Maatschappy geniet; en weet ik, dat

in

in 't jaar 1712. een zeker inwoner op Stellenbosch stierf, welkers goederen tagtigduizend guldens bedroegen, die door den Vendu-meester alle verkoft zyn, dog hoe veel hy daaar van in zyn zak heeft gestoken, zal ik hier met stilzwygen verby gaan.

Voor dezen had de *Curator ad Lites* en Garnisoens-Boekhouder ook een schoon inkomen; om dat hy de goederen van de genen, die op zee gesturven waren, als Vendu-meester verkoft, en 't zelve voor zyne moeite ontfing, als de andere Vendu-meesters; dog in den jare 1710. heeft hy dat voordeel verloren, wanneer hy beschuldigt wierd, dat hy met diergelyke goederen niet oprecht had gehandelt. Of hy echter voor zyn perzoon, of anderen schuld daar van hadden, wil ik niet onderzoeken, om dat het zaken zyn die buiten myn bestek gaan.

Wat my aanbelangt, ik acht, dat men hem zoo licht niet van bedrog kan beschuldigen; om dat hy de goederen van de scheeps-Boekhouders onder een inventaris moest aannemen, die goedgekeurt en van eenige scheeps-Officiers getekent waren. De gene die in dit Ziekenhuis of aan land stierven, hadden hunne kisten en andere goederen buiten zyne magt, welke hy niet anders dan verzegelt ontfing en alle in 't byzyn van twee Gecommitteerden opende, eene nette lyst daar van maakte, en vervolgens in haar byzyn opentlyk verkoft; hoe en wanneer hy niet oprecht daar mede zoude hebben gehandelt, zulks is eene zaak, welke ik niet weet, of begrypen kan.

Het zy, hoe 't zy, 't is genoeg dai ik dikwyls van de daar by staande scheeps-Kapiteins en andere Officiers gehoort heb, dat zy op zodanige wys hunne goederen wel altyd wilden laten verkopen, om dat zy wel zagen, dat 'er geen bedrog onder gespeelt wierd; zoo dat ik niet kan begrypen, op wat wyze hy in dien naam geraakt is; genoeg is 't, dat hy daar door jaarlyks 3000. guldens komt te verliezen,

Van de Doodgravers aan de Kaap.

Doordien ik tegenswoordig van de overledenen spreek, zoo vind ik raadzaam, om ook iets van den Doodgraver te melden, die ook een Bediende van de Voortreffelyke Maatschappy is, en wel niet een zoldaat of een matroos, dien dit stuk brood zeer wel te stade zoude komen; maar by myne aankomst heeft het ampt van Doodgraver bedient, Cai Jesse Slotsboo, Garnizoens-vaanderig, dog dezel-Luitenant wordende, wierd de weduwe van wylen den prediker op Stellenbosch, Hercules van Loon, tegenswoordige huisvrouw van den Heer willem Helot, daar mede begiftigt, na welkers hertrouwen zy 't voor haar kleinzoon Willem van Loon, verzocht, die 't nog bedient.

Een zodanige Doodgraver heeft weinig moeite, om dat hy als een Bediende der gemelde Maatschappy, maar een of twee slaven van dezelve bevel behoeft te geven, 't graf te maken, en wyders te bezorgen; 't welk zy hem dan ook nooit weigeren konnen, zoo zy anders een goed woord van hem ontfangen willen. Ondertusschen is 't geen daar voor betaalt word, voor hem, te weten, voor een kinder graf, als mede voor een slave of slavinnne graf, groot of klein, een halve daalder, 't welk jaarlyks veel opbrengt.

Van de gedwonge verkopingen.

Eindelyk kom ik aan de gedwongene verkopingen, welke gene andere zyn, dan die gerechtelyk geschieden, als iemand zyne schulden niet goedwillig betalen wil of kan, ten einde om de schuldeisschers te vrede te stellen. Want als men geene gelegentheid heeft, om aan zyn geld te komen, zoo is men zekerlyk genoodzaakt de Overheid tot hulp te roepen, waar door de onwilligen gecondem-

demneert, en de Crediteurs betaalt worden, behalven dat de Gerechtsdienaaars ook een goed voordeel daar van hebben.

De Secretaris van Justitie begeeft zich nevens twee Gecommitteerden van dien Raad en den Bode na 't huis van den verwezenen, en maken eene lyst van alle goederen, die daar in zyn, welke lyst van hen zoo voort getekent word; wyders doen zy aan 't gantsche Collegie verslag, en ontfangen ter zelver tyd bevel, dezelve na gedane bekentmaking, te verkopen. Hier van is de Secretaris Vendu-meester, door de twee bovengemelde Gecommitteerden geassisteert. De Bode is alsdan Afslager, die van de kopers daar na ook 't geld ophaalt, en aan den Secretaris ter hand stelt, en met de gemelde Heren Gecommitteerden en de Gerechts-Bode geniet, 't geen de Gecommitteerde Weesmeesters en hunne Afslager dagelyks ontfangen.

Vaste goederen worden by opveilingen verkoft.

De vaste goederen worden by opveilinge verkoft, zoo als hier voren wydlopiger verhaalt is; dog staat aan te merken, dat by alle verkopingen, die op 't land geschieden, de Liefhebbbers met eeten en drinken verzien, en zommigen ook voor niet met al gehuisvest worden; terwyl by de genen, die aan de Kaap voorvallen de kopers enkelyk met een glas wyn en een pyp tabak onthaalt worden, ten einde de Kopers door den wyn aangemoedigt, wat rykelyker in 't bieden zyn zouden.

Zes weken na den verkoopdag, brengt de Afslager of Bode aan een ieder, die losse goederen gekoft heeft, zyne rekening, of een uittrekzel uit 't verkoop-protokol, welke rekening de koper zoo voort betalen moet; waar na de Bode dezelve in naam van den Vendumeester quitteert.

Deze wyze van 't geld op te halen is eerst in den jare 1710. opgekomen, na dat Johannis Keesstok, een Brabander van geboorte, die groven mislag begaan had, welken ik voor dezen by gelegentheid van eene andere dwaze zaak verhaalt heb, en ik derhalven, schoon dezelve insgelyks hier gevoegelyk ingelast konde worden, nodeloos acht te herhalen; ik zal enkelyk daar by voegen, dat zoo hy zyne toenmaals gemaakte schulden betaalt, en de Heer Helot hem niet ondersteunt had, hy niet lang aan deze zyne bediening gebleven zoude zyn.

Ik konde nog wel iets van den gemelden Heer Helot-zelf daar by voegen, hoe dezelve zich namelyk gedurende zyn vendu-meesterschap gedragen heeft, wanneer hy met 't geld dat hy van eene vrywillige verkoping had gemaakt eene schuld betaalde, waar voor de verkoper borg gebleven was; terwyl de schuldenaar in leven en zelfs niet eens gerechtelyk aangesproken, veel min uitgewonnen, en nog minder tot betalen verwezen was; en doordien hy daarenboven den verkoper van de gantsche venditie geene rekening doen wilde, zoo vervolgde hem deze in rechten; dog doordien men hem by 't gerecht heel veel begunstigde, is hy door eene consultatie van twee Rechtsgeleerden in Holland zoo ver ondersteunt, dat de eer van den gemelden Heer Helot zekerlyk eene grote krak zoude hebben bekomen, ten ware de vrees dezen inwoner, die zich nu te Amsterdam bevind, zoo ver gebragt had, dat hy genoodzaakt wierd, de hand op den mond te leggen, aangezien men hem dreigde, schandelyk te handelen, als hy de zaak verder voortzette.

Van de inkomsten der Boekhouders en Assistenten.

Ik wil my echter hier in niet verder inlaten, om dat de zaak boven dat t'overbekent is, zoo dat ik my van de Vendu-meesters tot de Boekhouders en Klerken begeef, welke insgelyks iets uit de

beurs van de inwoners trekken. Want voor ieder ordonnantie of koop-leverings en toonbriefje, 't welk zy voor de inwoners vervaardigen, die iets van de Voortreffelyke Maatschappy kopen, of aan dezelve leveren, midsgaders van dezelve lenen wilden, moest men hen eenen schelling betalen, 't zy dat zodanig briefje veel of weinig bedroeg.

Ik heb wel gezegt, dat de Extraordinaris Raad en Commissaris van dit Gouvernement, de Heer Johannis van Steeland, alle deze onbehoorlyke manieren van handelen op 't kantoor afgeschaft heeft; dog zy gaan als nog op 't Soldy-kantoor en op de Secretary in zwang, alwaar men zelfs voor een klein uittrekzel uit de Auctie-protokollen, en de Vryboeken, midsgaders uit andere schriften, een schelling betalen en daarenboven dank zeggen moet; schoon 't maar een uittrekzel van drie regels was.

Dit zyn nog rechtmatige voordelen, welke de Bedienden der Voortreffelyke Maatschappy van de inwoners alhier trekken. Had ik lust wydlopig te zyn, en de onrechtmatige behoorlyk voor oogen te stellen, welke zy niet zoo wel van de inwoners als van hunne *Nutritores* of voedsterheren zelf schrapen, zoo zoude zoo veel bladeren naauwelyks genoeg zyn, als de rechtmatige tot nu beslagen hebben; te meer om dat ze in zodanige menigte zyn, en zoo velerhande buizen en kanalen hebben, dat 't naauwelyks geloofwaardig kan worden voorgestelt.

Ik heb reeds voormaals van eenigen melding gedaan, en gezegt dat zy de Koopmanschappen van de Voortreffelyke Maatschappy of als onbequame, bedurvene, beschadigde en niet leverbare goederen laten afschryven, of voorgeven, dat dit of dat gebouw van de Voortreffelyke Maatschappy moet worden herstelt; dog ikh eb toen niet gemeld, dat daar door niet allen, maar voornamelyk eenigen van de genen moeten worden verstaan, die byzondere opzicht van diergelyke goederen hebben.

De zaak zal licht te begrypen, en myne mening zeer ras te verstaan zyn, als ik van zoo vele maar 't een of 't ander staaltje bybreng, die gedurende myne aanwezentheid zyn voorgevallen. Ten tyde wanneer de Heer Willem van Putten Pakhuismeester was, is 't meer dan eens gebeurt, dat dezelve smits kolen voor zyne eige rekening verkoft, welke de Voortreffelyke Maatschappy niet meer te verkopen had, of ten minsten aan eenen enkelden Vry-smid zoo veel niet wilde geven, dan hy verzocht; om dat zy altyd, zoo als billyk, voor hare eigene Smeden eenen goeden voorraad behouden, die zich zoo lang daar mede behelpen moest, tot dat 'er wederom andere uit Holland aanquamen.

Hier mede ging het op de volgende wys toe: Wanneer een zeker Smid, dien hy meest betrouwde, van den Edelen Heer Gouverneur een Ordonnantie had, dat hem een halve hoed kolen, en yzer na proportie door den Pakhuis-meester zoude gegeven worden, en hy dezelve na de betaling aan den Kassier vertoonde, en de gemelde kolen en yzer verzogt, zoo gaf de gemelde Heer Van Putten hem niet alleen zoo veel van deze stoffen, als hy reeds betaalt had, maar liet hem dikwyls zelfs eens zoo veel daar van toekomen; mids dat hy geen mensch iets daar van zeide, en hem in 't byzonder daar voor betaalde.

Wie nu weet, dat ieder Pakhuis-meester de hem toebetrouwde goederen by de maat en 't gewigt ontfangt, en met even dien zelve maat en gewigt weder uitmeten of uiwegen en verrekenen moet, die kan by zich zelven de rekening maken, op wat wys deze Pakhuis-meester aan zoo veel

steen

ſteen of Smids kolen, en yzer na proportie gekomen is.

Hier op heeft ook die zelve Vry-Smid, genaamt Jan Jakob Kouterman, een beëdigde betuiging gedaan, welke in een Boek, door zommige Inwoners alhier op uitgegevene korte Deductie van den Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, met den druk gemeen gemaakt, onder den Titel van Contra-Deductie, of Grondige Vertoning van de valsheid der uitgekomene Deductie, *pag.* 115. 116. te vinden is; waar in hy dit boven verhaalde nog eenige andere ſtukken met eede bekragtigt heeft.

Ik beroep my voorbedachtelyk op de gemelde Contra-Deductie, ten dele om alle wydlopigheid te myden; ten dele ook, om dat men in dezelve meer andere diergelyke fraaje ſtukken aantreft, die genoegzaam te kennen geven, met welken yver eenige van deze Bedienden 't belang van hunne hoge Heren Principalen behertigen; want ik ben gantſch niet van voornemen, om van den Hoofd-Adminiſtrateur, Jan Corneliszoon d'Abling, den Heer Jan Brommert, Equipagie-meeſter, en den Lieutenant Caie Jeſſe Slotsboo veel woorden te maken; of dezelve hier ten tonele te doen verſchynen.

Hoe de Chirurgyns en handwerksluiden haar byzonder belang behertigen.

Alhier behoren ook eenige Chirurgyns, en ſchier ook alle handwerksluiden der Voortreffelyke Maatſchappy, welke met arbeiden veel geld van de inwoners winnen, terwyl deze goedaardige en langmoedige Maatſchappy de materialen daar toe beſchikken moet; ja zommige Chirurgyns gebruiken de in handen hebbende Artzenyen niet alleen om de zieken alhier zonder onderſcheid te genezen, maar verkopen ze aan vreemde landaarden, gelyk ik weet, dat zulks door den Oppermeeſter N. Caruach, is geſchied, 't welk ten hoogſten ſtrafbaar is.

By deze Hoofd-rivieren, waar mede deze gequalificeerde Bedienden haren grond zoo wel weten te bevogtigen, zoude men lichtelyk andere by-rivieren konnen voegen, die van minder gewigt zyn; dog ik ben een vyand van wydlopigheid, en acht ik ze niet waardig, dat ik ze eens met namen noem, aangezien hier uit reeds genoegzaam blykt, dat de Bedienden van deze roemruchtige Maatſchappy haar voordeel by de Inwoners zeer wel weten te maken.

Alleenlyk was te wenſchen, dat by de dezen, zoo wel de Bedienden als de andere Inwoners, eendragtig met elkander leefden, en de een den anderen niet verachtelyk handelde; nog de eerſten opentlyk voorgaven, dat zy aan de Voortreffelyke Maatſchappy aangenamer zyn dan de laatſten, of, zoo als men hier dikwyls hoort zeggen, dat de Bedienden der Voortreffelyke Maatſchappy hare echte kinderen zyn, en de inwoners hare onechte; terwyl nogtans deze Voortreffelyke Maatſchappy voor de eene zoo wel als de andere oprechte, trouwhertige en vaderlyke zorge draagt.

XXIII. HOOFTSTUK.

Van de Zeden en Gebruiken, welke de Europeaansche Inwoners onder malkander waarnemen, en wel voornamelyk. 1. Ten opzicht van hare bezoeken en tegenbezoeken. 2. Hunne bruiloften. 3. Haar kinder-dopen. 4. Hare begrafenissen. 5. Hare scholen en kindertucht. 6. Hoe zy zich jegens hunne slaven, en 7. jegens de vreemdelingen, die aan deze Kaap komen, houden.

De schryver wil in 't algemeen van de Kaapsche Colonien spreken. Wegens den rang der Europeanen Wat omtrent de visieten by voorname perzoonen aan te merken. Voormalige wyze van bezoeken der Europeanen. Door den Gouverneur afgeschaft. Dezelve heeft zyne dagelykſche byeenkomsten zelfs gehad. Word wegens vrouwsperzonen verdacht gehouden. Van de huwelyks-plegtigheden. Wat voor de eerste proclamatie geschied. Hoe de vader van de bruid de gasten onthaald. Deze vrolykheid word tot de derde proclomatie vervolgt. Wat voor plegtigheden na den trouw waargenomen worden Aanmerking omtrent de ongetroude vrouwsperzonen. Van de plegtigheden by 't kinderdopen gebruikelyk. Van de lykstaatzien. Op wat wyze de weduw, of weduwnaar weder mogen trouwen. Van de meeste ouders word de kindertucht versuimt De algemeene schoolen zyn slegt gestelt. De schoolmeesters konden veel geld winnen. Maandelyksche inkomst van een schoolmeester. Hoe de vreemdelingen van de inwoonders genaamt worden. Waarom de vreemdelingen meer moeten betalen. Van de slaven der vrye inwoonders Wat by het dopen der slaven kinders aan te merken. Slaven worden hard gestraft. Een voorbeeld daar van. Hoe men de slaven handelen moet. Einde van dit Hoofdstuk.

Van de Kaapsche Colonien in 't algemeen.

NA dat ik van deze Regeringsvorm en alle deszelfs ap-en dependentie uitvoerlyk en duidelyk gehandelt heb, zoo is 't tyd, dat ik de gezamentlyke Colonien in 't algemeen ook onderhanden neem; want door dien van derzelver verdeling en gantsche schikking omstandig gemeld is, zoo vind ik my genoopt, om van de plegtigheden en zeden, onder hen gebruiklyk, insgelyks gewag te maken.

Ik weet my nog zeer wel te binnen te brengen, dat hier en daar iets daar van ingelast is, dog behalven dat zulks geene aan een schakeling heeft, maar op eene toevallige wyze bygebragt is, zoo weet ik echter niet, dat ik van hunne bezoeken en tegenbezoeken, van hare gebruiken by 't dopen van kinderen, bruiloften, begrafenissen, kindertugt, en scholen; veel min hoe zy met hunne slaven en slavinnen leven, en dezelve handelen, eenig bericht mede gedeelt heb, derhalven acht ik my verplicht; daar van ook melding te doen, ten einde niets ontbreke aan 't geen tot een voldoenend bericht vereischt word.

Wegens den rang der Europeanen.

Dienvolgens staat te merken, dat 't Ceremonieel wegens den rang alhier, en door gantsch Indie veel stipter nagekomen word, als in Europa; aangezien niemand, den

den anderen zal wyken, als zyn rang hem de bovenhand geeft; de wyfjes zyn voornamelyk in dit ſtuk oplettende, en ten eerſten op haar paardje, als zy zien, dat eene andere aan 't hogerend zit, die zoo hoog in rang niet is, als zy; en heb ik reeds voormaals bericht, dat de Koſter de grootſte moeite van de waereld heeft, om alle de ſtoelen na haren rang te ſchikken, en dat hy hier op zelfs meer moet paſſen, als op 't luiden van de klok, ten ware hy een ſchamper verwyt van de gekreukte vrouwtjes in de kerk zelf wilde horen.

Van de viſiten by voorname perzonen.

Wat echter eigentlyk de viſiten of bezoeken aanbelangt, in dezelve is een zonderbaar onderſcheid te merken, 't welk daar in beſtaat, of men zyns gelyke, of eenen die hoger is, of een ander bezoeken wil; wil men iemand bezoeken die hoger is, dan men zelf is, zoo zoude 't voor de grootſte onbeleeftheid geacht worden, als men hem niet voorheen liet vragen, of men hem ook geen belet zoude doen, als men hem quam opwagten; want hier door hoort men niet alleen, of men aangenaam is, en of 't gelegen komt, maar de geen dien men bezoeken wil, heeft alsdan tyd, om alles een weinig op te ruimen, en toeſtel te maken, ten einde geene verwarring nog eenig gebrek aan dit of dat bevonden worde.

Van de viſiten by zyns gelyken.

Niet veel anders is het gelegen als men zyns gelyke bezoeken wil, want men bedient zich van diezelve methode, namelyk men laat ook vragen of het gelegen zal komen, dog is hier in 't onderſcheid dat men de gene die hoger zyn, eerſt eenige uuren, na dat men heeft laten vragen, en zyns gelyke zoo voort als men 't antwoord bekomen heeft, gaat zien.

Daarentegen zoo men iemand wil bezoeken, die minder is, zoo heeft men alle deze omſtandigheden niet van noden, maar men gaat ongevraagt, 't geen ook een burger ontrent den anderen, en een boer jegens zyns gelyk waarneemt.

Wat verder daar by te merken.

By alle deze viſiten of bezoeken zoo als ook by de Contra-viſiten of tegenbezoeken ſtaat verder te merken, dat zoo voort als men by malkanderen komt, een kopje thee gedronken, en eenige ingelegde noten, nagelen en diergelyke voorgezet worden; of ook wel een pyp tabak gerookt word; waar na men een glas wyn drinkt, en een boterham met gerookt vleeſch, enz. eet.

Kortom, daar is niets zoo koſtbaar, lekker en aangenaam in huis, dat by zodanig bezoek niet voor den dag komt, waar onder dan niet alleen de Indiſche vruchten te rekenen zyn, maar Europa en ons lief Duitſchland levert ook iets, dat boven alles lekker gehouden word, te weten haringen, kaas, hammen en gerookt vleeſch; dog 't geen meeſt gezocht word, en de de kroon ſpant, is 't Zerbſter bier, de Bronswykſche mom, 't Deenſche en Lubekſche bier, 't zeer ſterk Engelſch bier, Aal genaamt, en de Hollandſche bieren.

Uit alle deze omſtandigheden kan men nog niet oordelen, of 't bezoek aangenaam geweeſt zy of niet, aangezien men dikwyls uit ſtaatkundige inzichten de gene, die men niet wel mag zetten, op de gemelde wyze zeer vriendelyk onthaalt, en tot laat in den avond ophoud; wanneer echter de Heer van 't huis zelf vermaak in 't bezoek heeft, en 't zelve hem aangenaam is, zoo verzoekt hy nog meer vrienden, om den tyd t'aangenamer door te brengen.

De tyd word daar zeer vermakelyk doorgebragt.

Heeft deze zyn vrouw by zich, zoo worden de anderen insgelyks verzocht om dezelven met zich te brengen, ten einde om malkander den tyd te verkorten. Is men moede van praten, en wil men niet geſtadig roken en drinken, zoo begint men een ſpel, dat de mannen en vrouwen byde bywonen,

nen; word men ook moede van zitten, zoo verluſtigt men zich met iets anders, en brengt men aldus den tyd zeer heugelyk door; aangezien 't geen oogenblik aan lekkernyen en derzelver verandering ontbreekt, tot dat eindelyk de Zon 't hoofd neerduikt, en ieder tot ruſten port, wanneer 't als dan ook aan geene dankzeggingen en plichtplegingen ontbreekt.

Voor dezen, eer de onruſt tusſchen den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell en eenige voorname ingezetenen alhier begonnen is, zoo als ik by myne aankomſt nog gezien heb, zoo beſpeurde men eene weergaloze eendracht onder alle Europeanen, zonder onderſcheid, zoo dat zelfs zommige op 't land gezelſchappen maakten, en elkander by beurten gingen bezoeken, zoo dat zy altyd wiſten, waar zy hunnen tyd aangenaam zouden doorbrengen.

Schoon nu dikwyls ſterk wierd gedronken, zoo als licht is te denken, zoo heeft men echter nooit gehoort, dat zy een complot gesmeed of een toeleg tegen deze Regering gemaakt zouden hebben, zoo als de gemelde Heer Gouverneur Van der Stell hen naderhand wel heeft willen te laſte leggen; maar was haar inzicht enkel en alleen, om den knoop van vriendſchap en eendrachtigheid onder elkander vaſter toe te halen, 't welk mynes bedunkens niet quaad is, maar te wenſchen was, dat in alle Gemeinte-ſtaten zodanige liefde en vertrouwelykheid te vinden mogt zyn, ja dat met 't doorbreken van 't tweedracht-vuur deze onderlinge liefde en beleeftheid niet gebluſcht was, zoo zouden de gemoederen zonder twyffel bedaarder zyn, en deze Overheid zoude zoo veel moeite niet behoeven te doen, om dezelve onder eene muts te brengen.

De Gouverneur heeft zyne dagelykſche byeenkomſten zelf gehad.

De Heer Gouverneur zelf heeft voor dezen zyne gezelſchappen gehad, welke hy alle avonden, na de zaken gedaan te hebben, ging bezoeken, waar op hy meeſt tot zeer laat in de nagt, tegen de orders van zyne Heren Principalen, bleef, om dat de poort van de Veſting altyd open blyven moeſt. Wanneer nu de inwoners zoo muitzuchtig en oproerig waren, als hy ze wel uitſchildert, zouden zy dikwyls gelegentheid hebben gehad om hem op weg op te pasſen, en zodanig te groeten, dat hy 't uitgaan op eenen anderen tyd wel zoude hebben vergeten, te meer om dat hy doorgaans maar 2. man by zich had, en veeltyds hene ging, zonder dat het iemand wiſt.

Had alle dagen andere menſchen.

Dit gezelſchap bezocht hy altyd in een en 't zelve huis, en moeſten als dan de gene, die hy by zich wilde hebben, eerſt ontboden worden; aangezien hy een ieder zyn gezelſchap niet waardig achte; en konden zelfs de gene, welke hy liet ontbieden, geen ſtaat maken, dat zy alle dagen by hem zouden zyn, alzoo hy zeer gaarne verandering van gezelſchap had, waar door ook niemand zoo licht konde weten, wat daags te voren voorgevallen was, en waar mede zy hunnen tyd doorgebragt hadden.

Hoe de meeſte tyd doorgebragt wierd.

De Heer Gouverneur echter bragt meeſt zynen tyd door met ſpelen op de kaart, of in 't bord, mids dat midlerwyl een goed glas wyn gedronken en een pyp tabak gerookt wierd; en moeſt de geen, die 't een of 't ander ſpel verloor, zeker ſtuk geld onder den kandelaar leggen, 't welk den waard voor betaling verſtrekte, en altyd zoo veel bedroeg, dat hy geen reden had om te klagen.

Wat verder daar by voorviel.

Doordien nu wegens de veelheid der menſchen, een ieder niet aan 't ſpelen konde komen, of men geen trek tot ſpelen had, zoo bragt men den tyd door met praten; en wanneer men 't minſt vermoede, ſloop de Heer Gouverneur

neur in een ander vertrek, alwaar hy den tyd met 't vrouwentimmer van 't huis doorbragt; en vermids dit ſchier alle dagen geſchiede, en hy 't zelve dikwyls na zyn pragtige Buitenplaats bragt, en menigmalen drie of vier weken by zich hield, terwyl zyne gemalinne in de Veſting bleef, zoo begon men zeer qualyk daar van te ſpreken, en hield men hem en dit vrouwentimmer verdacht, als of deze gemeenzaamheid verder ging, dan de wellevendheid en eerlyke kuisheid, die hy zyne gemalinne ſchuldig was het wel toeliet.

Het zy echter hoe het zy, het is zeker, dat de gemelde Heer Gouverneur zich door dit alles daar van niet liet afhouden; maar dat hy hier in voortging, tot dat hy eindelyk na Holland wierd te rug ontboden; hy quam ook in geen ander huis, om gezelſchap by hem te hebben, maar hield 't zelve alhier beſtendig, zonder zich aan 't praten der menſchen te kreunen, waar door hy te wege bragt, dat de menſchen het voor eene oude vaderlyke gewoonte aanzagen, en enkelyk tegen hunne boezemvrienden zeiden, wat hunne gedachten daar van waren.

Zyn Succeſſeur raakte ook ras op de praat.

Zyn Succeſſeur geraakte kort na zyne komſt aan de Kaap de Goede Hoop in dienzelven reuk, ſchoon hy niet op gelyke wyze op eene beſtendige plaats zyne verandering en tydverdryf zocht, maar dan dees dan geen inwoner bezocht, en den Huisheer vryheid liet, om in zyn gezelſchap te verzoeken wien hy wilde, als 'er maar zoo veel perzonen waren, dat hy een Omberſpel of in 't Verkeerbord ſpelen konde.

Dit gerucht wierd veroorzaakt, om dat hy zeker Vrouwentimmer, ſchoon niet heel fraai, maar van zeer goede opvoeding en aardig, heel wel mogt zien, dezelve ook dikwyls nevens andere inwoners Zondags avonds in de Veſting ter maaltyd onthaalde, en daar na weder t'huis liet brengen, aangezien hy zeer gaſtvry was, en van 't geen in zyn vermogen was, gaarn mededeelde, en daarentegen gene geſchenken aannam, ten zy eetende waren, waar op hy den Vereerder te gelyk ten eeten verzocht, en die vereering nevens andere ſpys wederom liet voorzetten.

Of nu dit gerucht waarachtig of valſch was, zulks kan ik voor de vaſte en onfeilbare waarheid niet zeggen; en acht ik, dat hem hier in is te kort gedaan; niet alleen, wyl hy met ander Vrouwentimmer, dat hy in dit of dat huis aantrof, op gelyke wys onverſchillig omging, en 't zelve aan zyne tafel verzocht, maar doordien hy tot haar huwelyk, dat met een onder-Koopman getroffen wierd, als Gouverneur zyne toeſtemming gaf, zonder haar meer gunſt als aan andere ooit te bewyzen.

Word door zyne vyanden verſpreid.

Hoewel ik my ook deswegen niet veel bekommert heb, om dat my t'over bewuſt was, dat zyne vyanden, welke hy zeer vele in een gantſch korten tyd bequam, op niets meer uit waren, dan om zynen goeden naam was 't mogelyk een ſmet aan te wryven, ten einde hy niet alleen hier, daar hy hen te veel op de handen zag, maar ook in Holland by zyne Hoge Heren Principalen gehaat en verdagt mogt worden; en weet men, dat zy hem zelfs in andere ſtukken, die niet al te fraai klinken, hebben zoeken te laſteren, ten einde hare ſcheinheilgheid zegenpralen zoude, en hy verdrukt worde, zoo als daar van ter zyner tyd behoorlyke naricht volgen zal.

Ondertusſchen blykt hier uit genoegzaam, dat de Heren Gouverneurs zelf, Beminnaars van vertrouwelyke byeenkomſten zyn, die ook niet altyd geſcheiden zyn, zonder dat 'er door den eenen of den anderen eenige miſlag of buitenſporigheid zal gepleegt zyn; weshalven ook 't gevolg, dat de Heer Gouverneur Willem Adriaan

aan van der Stell uit de byeenkomsten der boeren wilde trekken, zeer qualyk gegrond was, zoo als de Heren Bewindhebbers in Holland ook erkent, en hen daar van vry gesproken hebben. Mynes bedunkens echter, zoude 't algemeen spreekwoord daar door best konnen worden bewaarheid, 't welk aldus luid:

Regis ad exemplum, totus componitur orbis.

Zoo als de Heer is, zoo is de knecht. Derhalven is 't niet te verwonderen, als men in vorige tyden van diergelyke gezelschappen gehoort heeft, die nu schier uitgestorven zyn.

Van de Huwelyks plechtigheden.

Dog ik heb tot nu lang genoeg van de bezoeken en tegenbezoeken gehandelt, en eenige dingen daar tusschen gevoegt, die van deze niet ver afwyken; het zal derhalven tyd zyn, den voet verder te zetten, en de plegtigheden voor te stellen, welke by bruiloften onder de inwoners aan de Kaap de Goede Hoop gebruikelyk zyn. Voor al staat te merken, dat zy van de zeden van onze Duitsche of andere Europeaansche volken tamelyk afwyken, zoo als 't vervolg zelf zal aanwyzen.

De verloofden moeten zich aan de Overheid aangeven.

Voormaals heb ik ter gelegentheid van 't Collegie, waar voor de huwelyks-zaken afgedaan worden, reeds gemeld, 't geen op de huwelyks-beloften volgt, en aldus voor de bruiloft voor af gaat, waar uit men zeer duidelyk zien kon, dat de geen, die zich in den huwelyken staat meent te begeven, zich niet behoeft zoo voort by de Heren Geestelyken aan te geven, maar dat de waereldsche Overheid zich dit *regale* of voorrecht van kennis neminge voor zich behouden heeft, en dat dezelve de zaak na behoren onderzocht hebbende, de verloofden aan de Geestelykheid zend, en haar beveelt, om dezelven zonder verdere omstandigheden drie zondagen na malkanderen af te roepen, en vervolgens de plegtigheid van 't trouwen te verrichten.

Waar dit gebruik van daan komt.

Dit gebruik gaat ook in Holland in zwang, en is zonder twyffel van daar herwaards gebragt, aangezien men in Amsterdam op het zeer pragtig en door de gehele waereld vermaard Stadhuis eene byzondere Kamer aantreft, welke dit opschrift heeft: *Van huwelyksche zaken*; en zyn daar toe byzondere Heren verkozen, welke alles doen, dat anders by ons in Duitschland een ordentlyk Consistorie verricht. Ik wil van andere gebruiken, aldaar ook gemeen, tegenswoordig niets zeggen, om dat zy hier tot myn voornemen niet dienen, schoon ze zeer zeldzaam zyn, en niet licht op eene andere plaats zullen gezien worden.

Wat van 't aflezen der geboden te merken.

Wanneer nu aldus een verlooft paar voor dit Collegie alhier verschenen en ondervraagt is, zoo begeven zy zich tot den Prediker, die hen aflezen en trouwen moet, en geven hem 't briefje, dat zy van dit Collegie hebben ontfangen, en daar op worden zy den naasten Zondag voor de eerstemaal afgeroepen. Naauwlyks is zulks geschied, of by de meeste, aangezien zommige ook wel de moeite schuwen, begint 't geluk wenschen, vrolyk zyn, eeten, drinken en danzen, 't welk zoo lang duurt, tot dat de drie proclamatien ordentlyk na malkander verby zyn, en de rechte bruiloft haren aanvang neemt.

Ik moet my hier over eenigzins duiderlyker verklaren, ten einde de Lezer myne mening en de waarachtige toestand van de gantsche zaak eigentlyker verstaan moge, om dat deze wyze by onzent t'eenemaal onbekent is. Eer en alvorens een paar voor 't eerste afgeroepen word, moet onder de menschen bekent gemaakt worden, dat de ouders van de bruid,

en niet, zoo als by ons, de Bruidegom of zyne Ouders, geen bezoek zullen houden, maar eene ordentelyke bruiloft, waar op de gasten zullen genodigt worden; en zoo zulks geschied, blyft een ieder t'huis, en wenscht de jonge luiden geluk, als hy de eer heeft hen te zien, of iets by hen te verrichten.

Hoe de gasten onthaalt worden.

Geschied dit niet, zoo is 't zeker, dat zelfs dien namiddag, na dat zy voor de eerstemaal afgeroepen zyn, vele goede vrienden, voornamelyk jonge luiden ten huize van de Bruid, alwaar zy onfeilbaar den Bruidegom aantreffen, hare gelukwensching wegens de eerste afroeping afleggen, en tot laat in den nagt blyven; den tyd met eeten en drinken, danzen en springen, en allerhande andere vermakelykheden doorbrengen, en zich eindelyk ontrent midnagt na huis en te bed begeven.

De Vader van de bruid moet zich aldus ter dege verzien, en van alles eenen groten voorraad hebben; want schoon hy wel aan wyn geen gebrek zoude konnen leiden, om dat hy denzelven of zelf plant en bouwt, of denzelven van een ieder redelyks koop bekomen kan; zoo moet 'er ook een goede teug Europeaansch bier, als mede hammen, allerhande gerookte worst, zalm, enz. in voorraad zyn, ten einde men eene lange tafel aanrechten, en den gasten velerhande goede aangename koude spys voorzetten kan.

Nog de Heer van 't huis nog iemand anders dient deze gasten voor; ten zy 'er vele jongmans waren, die de moeite nemen, om 't Vrouwentimmer te dienen en op te passen, en haar 't een en 't ander op een bord aan te bieden, want voorleggen kan ik niet zeggen, om dat niemand aan de tafel, maar een ieder op stoelen langs de muur geschaart zit, een bord met een zervet neemt, en 't geen hy hebben wil, eischt.

De mansperzonen gaan aan deze tafel staan, en snyden 't geen hen gelieft, mids dat zy de Juffrouwen, welke zy hebben aangenomen op te passen, alvorens van alles bezorgt hebben; wanneer nu niemand meer gelieft te eeten, word deze tafel weder afgenomen, en weg gedaan, ten einde een iegelyk plaats zoude hebben, om na believen te danzen en te springen, of op eenige andere wys de lever te schudden.

Gelyk nu deze vrolykheid den eersten proclamatiedag begint, en tot laat in den nagt duurt, zoo word dezelve niet alleen de eerste week alle dagen vervolgt, behalven dat de meeste zaterdaags t'huis blyven, maar zelfs tot de derde proclamatie; gedurende welken tyd zich niet alleen de genen laten vinden, welke verzogt of vermaagschapt zyn, maar ook alle de genen, die in goede vriendschap met de verloofden geleeft hebben, of wegens hunnen rang daar toe bevoegt zyn; en dit is de rede, dat men meest alle avonden staande dezen tyd van afroeping, 50. en meer menschen by malkanderen ziet, die zich met zoo een goed hert vrolyk maken, als of zy daar toe verzogt en gebeden waren.

Wanneer de plegtigheid van 't huwelyk verricht word.

Wanneer eindelyk de derde afroeping geschied is, en deze veertien dagen in louter vrolykheid doorgebragt zyn, zoo geschied dien namiddag de plegtigheid van den trouw, wanneer de Bruid en de Bruidegom alleen in den Kerk gaan, zonder dat zy van iemand worden verzelt; zomtyds ziet men een paar jonge dogters, zynde de Speelnoots van de Bruid, welke haar bestroojen, dat is met vercierde Maagdepalm en allerhande lieffelyke bloemen, uitgelei doen en inhalen; wanneer zy de Bruid en de Bruidegom eenige huizen ver te gemoed gaan en hen denzelve in 't aangezicht en over 't lyf stroojen, tot dat haar mandje,

ſtrooimandtje genaamt, ledig is, en zy t' zamen weder in huis zyn.

Men weet aldus hier niets van bruid-leiders, bruid-Juffers, of bruid-wyven, zoo als by ons in Duitſchland op vele plaatzen gebruikelyk is; en zoo de Bruidegom en de Bruid al een jongman en een vryſter verkiezen, om diergelyke plaats te bekleden, zoo zyn 'er echter nooit twee, maar van beide ſexen maar eene perzoon, die als dan den naam van ſpeelnoots voeren. 't Ampt en de plicht van deze is, dat zy de Bruid en den Bruidegom oppaſſen, en vervolgens na bed verzellen; waar by echter zulke ongerymtheden niet voorvallen, als die by ons in Duitſchland voor fraai doorgaan, daar men namelyk de Bruidegom by zyne Bruid niet wil laten gaan, ten zy hy alvorens iets belooft; wanneer nu de perzoon, welke de Bruidegom daar toe verkieſt, met hem in de ſlaapkamer komt, zoo moet hy hem ontkleden, en zyn nagtgewaad aandoen, terwyl de Vryſter ontrent de Bruid het zelve doet.

Zoo dra dit geſchied is, en van de Bruid en Bruidegom de eenzaamheid gezogt word, begeven zich deze beide Speelnoots, en eenige vrouwen, die verlof hadden, in de ſlaapkamer te komen, uit de kamer, en gunnen de jonggetrouwden de zoete ruſt; terwyl deze zich nog een tydlang met de andere bruiloftsgaſten vrolyk maken, en eindelyk afſcheid nemen, en insgelyks 't bed zoeken.

Wat voor plegtigheden na die van den trouw waargenomen worden.

Jegenswoordig echter moet ik eenen ſtap te rug doen, en verder verhalen de plegtigheden, die na den trouw waargenomen worden. Dienzelven dag vind men niemand in 't bruiloftshuis, om de nieuwgetrouwden geluk te wenſchen, dan de naaſte vrienden, en andere door den Bruidegom of Bruid verzogt; daar word eene ordentlyke tafel gedekt, en met de keurlykſte warme ſpys aangerecht, waar aan de aanwezenden ordentlyk gaan zitten en als dan de rechte bruilofts-maaltyd houden, wanneer het aan allerhande koſtbare wyn, oppaſſing, voordiening en geneugelyke praatjes niet ontbreekt, zoo lang als men over tafel zit.

Na de maaltyd word 'er gedanſt.

Na de maaltyd word 'er gedanſt, waar by de Muzikanten van den Heer Gouverneur, welke over tafel ook geſpeelt hebben, zoo men den Heer Gouverneur daarom verzocht heeft, zich wederom laten horen; of men behelpt zich met de muziek, welke de ſlaven geleert hebben, op allerhande ſpeeltuig zeer lieflyk te maken, en den Bruidegom of zelf toebehoren, of van andere gehuurt worden. Dit danzen duurt doorgaans tot na midnagt, en word met een goed geſprek en een glas wyn onderhouden en aangemoedigt.

Wanneer nu de Bruid en de Bruidegom op de gemelde wys, te bed gebragt zyn, en een ieder zich insgelyks tot ruſt begeven heeft, zoo ziet men den volgenden dag 't huis wederom krielen van allerhande menſchen, om geluk te komen wenſchen; daar is ook geen onderſcheid tuſſchen dit en 't vorig bezoek, behalven dat als nu warme ſpys opgediſcht en op de bovengemelde wys voorgedient word, waar by dan andermaal de jongmans de meeſte moeite vinden, en niet eer om hen zelven derven denken, dan na dat 't gezamentlyk Vrouwentimmer na behoren bezorgt is.

Na de maaltyd, wanneer de tafel afgenomen en uit 't vertrek gedaan is, begint de Bruidegom met zyne Bruid drie ryen alleen te danzen; naderhand geeft hy dezelve aan iemand anders over, doorgaans echter aan zynen Speelnoot, en haalt daarentegen hare Speelnoot op, tot dat eindelyk, zoo'er niet op zyn Franſch gedanſt word, vele andere volgen. De ſlaven en ſlavinnen, die oppaſſen moeten, preſen-

presenteren midlerwyl allerhande vochten om te ververschen, als thee, koffy, chokolaat, amandelmelk, wyn, bier, enz. en drinkt een ieder wat hy wil.

En op zulke wys word de avond met allerhande vrolykheden, (daar onder zomtyds ook masqueraden) en 't grootste gedeelte van den nagt doorgebragt, tot dat eindelyk een ieder zich wederom tot rust begeeft, wanneer hy dan ter dege uitgeslapen hebbende, zyne zaken wederom na behoren kan waarnemen, aangezien niemand den derden dag na de trouwing komt, ten zy hy uitdrukkelyk was verzogt.

Wanneer de bruiloft een einde neemt.

Hier mede heeft aldus de bruiloft een einde, welke de ouders van de bruid ruim 14. dagen hebben moeten uithouden, waar by ook anders geene omstandigheden t'erinneren zyn, dan dat ik nog eenige tegenwerpzels moet beantwoorden, welke my zouden konnen gedaan worden; en onder anderen dunkt my, dat ik reeds gevraagt word, of dan, zoo alles eenen zoo langen tyd zoo overvloedig voorgedient word, de gene welke de gelukwenschingen zoo duur betalen moet, van de geene die dagelyks deel aan dat vermaak en de bruiloft hebben, niet weder iets daar voor ontfangt? aangezien alomme gebruikelyk is, dat men voor de genotene eer eene Vereering doet, en zich daar mede als legitimeert.

Op deze vraag is zekerlyk tot nu niets gezegt, ja niet gedagt; derhalven vereischte de billykheid, omstandig daar op te antwoorden, ten ware ik zulks gantsch kort, en met een enkeld woord doen konde; want 't eenig woord *Neen* zal in myne plaats genoeg antwoorden, en duidelyk te kennen geven, dat alle de geenen, die hare gelukwenschingen by de eerste, twede en derde afroeping afleggen, en derhalven treffelyk onthaalt worden, geene vereering doen, nog geven, dan dat zy, nevens de genen, die de bruiloft zelf hebben bygewoont, hare dankzegging in woorden afleggen, en zoo als men zegt, den mond vegen.

De rede daar van dunkt my te zyn, om dat zulks zoo voort in den aanvang, wanneer de Colonien opgerecht wierden, aldus ingevoert wierd, aangezien 't toen aan niets ontbrak, en de Heren Regenten zelf gaarn op zulke bezoeken waren; en doordien nu ook nog hedendaags de gastvryheid onder hen floreert, dog niet dat zy een vreemdeling voor niet met al te eeten en te drinken zouden geven, als aan welke zy de rekening zeer wel weten te maken; maar als de inwoners onder malkander zelf handelen of iets te verrichten hebben, in welk geval het op een goed tractement niet aankomt, zoo acht ik, dat deze manier uit even dezen grond gebleven is, om de inwoners op diergelyke bezoeken allerhande vermaak aan te doen, en t'onthalen, ten einde de oude liefde aangequeekt, en de afgebrokene vriendschap op nieuw opgerecht worde.

Daarenboven achten de inwoners ook 't geen zy aan zich zelven hebben, of redelyks koops bekomen konnen, niet veel, en zien zy 'er niet na, of in zodanigen tyd eenige vaten wyn uitgedronken of verscheide stuks schapen, ossen of kalveren verteert worden, om dat zy deze goederen alle in overvloed hebben, en 't wildbraad enkelyk voor de moeite bekomen konnen, en aldus maar Hollandsche en Indische goederen hoeven te kopen, welke wederom ten opzicht van hare treffelyke jaarlyksche inkomsten weinig geacht worden; dat dienvolgens de gantsche zaak op eene loutere eer uitkomt, dat zy diergelyke gasten genoegen geven konnen; te meer wyl zy staat

konnen

konnen maken, dat zy diergelyke van andere weder te genieten hebben.

Wat van de weduwen in acht te nemen.

Men zoude wyders konnen vragen, of dan dit gebruik zoo gemeen was, dat 't by weduwen, als zy ten twedenmale komen te trouwen, ook plaats vond? Ik antwoord, dat hier in gantſch geen onderſcheid is, te meer als een van beide nooit getrouwt is geweeſt; en word 'er ook niet op gelet, ſchoon de bruidegom beſchuldigt word, dat hy reeds verſcheide onwettige kinderen heeft, zoo hy ſlechts maar niet daar van kan worden overtuigt, aangezien de bruid zich dan op eene fraaje wys laat verluiden, dat zy zodanige beſchuldiging niet hoog acht, om dat 'er niet veel aangelegen zoude zyn, als de zaak zelfs waar was, wyl zy daar door zoude verzekert zyn, dat hy 'er goed voor is.

Aanmerking ontrent de ongetroude vrouwsperzonen.

Ontrent de vrouwelyke kunne gaat het zoo gemakkelyk niet; ten delen om dat door de geboorte van een onwettig kind blykt, dat zy noodzakelyk een of meer mans by haar gehad heeft; ten delen ook, om dat 't niet even veel is, waar mede zy gemeenſchap gehad heeft; want behalven de Europeanen vind men ook zwarte ſlaven en morzige Hottentotten; by aldien zy zich nu met een van deze beide gemeen gemaakt had, zoude zy zich in alle delen ongelukkig hebben gemaakt, daar zy als het een Europeaan is ligt verſchoont, en uitgetrouwt zoude worden, als 'er geen andere hinderpalen in de weeg zyn.

Schoon ik niet beleeft heb, dat Europeanen gemeenſchap met malkander hebben gepleegt, zonder malkander te trouwen als de vryſter zwanger wierd, zoo is my echter een voorbeeld bekent, dat de Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell lange jaren door de vingeren gezien, en beide perzoonen in zyn dienſt gehad heeft, eer hy ze dwong te trouwen, ſchoon de onechte kinderen dagelyks voor zyne oogen zweefden; hy zoude dezelve ook in zulken ſtand langer gelaten hebben, ten zy andere omſtandigheden hem genoodzaakt hadden, een einde van dit zondig leven te maken, en hen in hechtenis te zetten.

Behendigheid der vrouwen om hare onkuisheid te bedeken.

Dog ik wil my hier mede niet ophouden, maar zeg enkelyk, dat zy weder op vrye voeten zyn geſtelt, zonder dat zy met malkander getrouwt zyn; wat de rede daar van mag zyn geweeſt, wil ik niet onderzoeken, genoeg dat deze twee ongetrouwde geliefdens vele vinden, die haar gelyk zyn; te meer wyl zommige zelfs zwarte kinderen ter waereld brengen, die met Europeanen getrouwt zyn, dien zy naderhand diets maken, dat zy van dees of geenen Hottentot of ſlaaf, waar na 't kind volkomen gelykt, verſchrikt zyn, en dat 't arm ſchepzel daar van dat teken heeft.

En hoe kan 't ook anders zyn, doordien hare geilheid onverzadelyk is, en haar wellustig leven haar tot alle onkuisheid lokt. Ik heb reeds voormaals, wanneer ik van de ziektens doorgaans alhier aan de Kaap in zwang, ſchreef, een en andere aanmerking gemaakt, zoo dat het derhalven vergeefſche moeite zoude zyn, wanneer ik die materie nog eens wilde voordragen. Daar zal ook hier na, wanneer ik van de ſlaven en ſlavinnen bericht zal geven, nog 't een en 't ander bericht worden, dat deze zaak een genoegzaam licht geven, en myne voorſtelling niet weinig verklaren zal.

Ik zal derhalven beſt doen, dat ik enkelyk zeg, dat de gemene en van kinds gebeente af gewone levenswys den in de borſt leggende tondel, by alle doorgaans in den brand zet. Om alhier niet verder te gaan, dan myn voornemen my toelaat, en van de Europeaanſche vrou-

vrouwen alleen melding te doen; 't is zeker, dat dezelve van kinds gebeente af door ſlavinnen of Hottentotten worden opgepaſt, waar van zy weinig goeds konnen leren om dat haar leven niet na de Christelyke regels en deugdelyke zeden geſchoeit is. Wanneer zy lopen konnen, en een weinig tot jaren komen, zoo moet weder een diergelyke perzoon tot haren dienſt ſtaan; de tyd aankomende, dat men ze aan 't arbeiden, en leren zoude zetten, heeft de luiheid zulke diepe wortels geſchoten, dat zy liever by de thee en koffy zitten, dan eenigen arbeid doen. Eindelyk volgt uit dezen lediggang die met allerhande ſnoeperyen geſtyft en aangequeekt word, niets anders, dan dat by de aannaderende huuwbare jaren dees of geene verbodene tydkorting gezocht, en 't eeren kransje in den wind geſlagen word.

Van de plechtigheden by 't kinder-dopen gebruikelyk.

Dog genoeg hier van. Ik zal nu verder de plegtigheden voorſtellen, welke by 't kinderdopen gebruikelyk zyn, zynde insgelyks in de meeſte ſtukken van die van Duitſchland onderſcheiden; dog zal 't niet nodig zyn te verhalen, 't geen gedurende de zwangerheid of by 't bevallen van een vrouw in de kraam voorvalt, door dien ik my weet te binnen te brengen, dat zulks reeds by eene andere gelegentheid geſchied is; voornamelyk echter is onder anderen toen ook aangemerkt, dat de vrouwen alhier zulke zware weën niet hebben, als die in Europa, en verſcheide andere dingen, die ter zake dienden, en merkwaardig waren.

Wanneer een kind ter waereld komt, 't zy dat het ſterk en gezond, of teder en zwak is, zoo word met de doop geen haaſt gemaakt, of een jagd-doop, of nooddoop, zoo als men in Duitſchland zegt, voorgenomen, maar men wagt tot den volgenden zondag om dat 'er in de week niet gepredikt en geen kind buiten de Kerk gedoopt word, gelyk dan dit gebruik by de meeſte Gereformeerden, welke Godsdienſt als van de Hollanders afhangkelyk, ook hier ingevoert is, doorgaans waargenomen word, en ook met hunne grondregels overeenkomt.

Zomtyds gebeurt het ook wel, dat de inwoners, voornamelyk de genen, die diep landwaards in en aldus ver van de Kerk wonen, hunne kinderen naauwlyks na verloop van een maand en nog langer laten dopen; niet zoo zeer, om dat zy geen Prediker hebben, maar wyl zy menigmalen door de hoge Rivieren en Beken die in den regentyd doorgaans overlopen, en gantſche vlakten onder water zetten, te rug gehouden worden, dat zy met zulk een klein kind eenen zoo verren weg niet wel komen, en zonder gevaar reizen konnen; menigmaal is hare hardnekkigheid en onkunde ook wel ſchuld daar aan, dat zy moedwillig zoo lang wagten, met 't kind te laten dopen.

Zomtyds is 't des Predikers ſchuld dat de Doop uitgeſtelt word.

Menigwerf is 't ook wel de ſchuld van den Prediker, dat een kind langer als 8 dagen na den doop heeft moeten wagten; dog niet zoo zeer, wyl hy krank lag, en den dienſt niet konde verrichten, maar wyl hy of in een goed gezelſchap was, dat hem van de Kerk en verrichting van den Godsdienſt afhield, en de Ouders noodzaakte, met haar ongedoopt kind weder na huis te keren, en nog 8. dagen te wagten; of dat de Prediker zich op zyne landgoederen bevond, die eenigzins ver van de Kerk lagen en waar op hy nu en dan eenige weken na malkanderen doorbragt, en den dienſt midlerwyl door een voorlezer liet verrichten, te meer als de Edele Heer Gouverneur zich ook buiten de Veſting onthield.

Midlerwyl viel 'er in de Kerk voor wat 'er wilde, alle *Actus paſtorales* of geeſtelyke verrichtingen moes-

moeſten wagten, tot dat hy 't buitenleven moede was, en zich weder tot zyne Kerk en Gemeente vervoegde. En is dit onder anderen ook eene klagte geweeſt, welke de inwoners van de Voortreffelyke Maatſchappy gedaan, met onwraakbare getuigen geſtaaft en met den druk gemeen gemaakt hebben; waar over deze roemrugtige Maatſchappy dan ook bewogen is geworden, dezen Geeſtelyken zoo voort en eer nog de gemelde bewyzen voor den dag quamen, af te zetten, en na Holland t'ontbieden, om dat zy reeds genoegzaam berigt van zyn aanſtotelyk leven bekomen had, en by zich zelf overtuigt was. Op eene andere tyd zal men ook beter gelegentheid hebben, om van dezen huurling nog 't een en 't ander te verhalen, dat zynen wandel duidelyker aan den dag leggen zal.

Van 't verzoeken van de Gevaders.

Doordien echter achtervolgens de algemene kerkelyke ſchikking geene doop verricht kan worden, ten zy 'er iemand is, die in naam van 't kind antwoord, en zegt, hoe 't gedoopt zal worden, en 't geen verder van 't kind gevraagt word, met ja of neen beantwoord, zoo moet alhier ook de Vader van 't kind iemand verkiezen, die dit gewigtig werk op zich nemen, en in plaats van 't kind antwoorden en beloven wil en moet; dog is de wyze van iemand tot Gevader te verzoeken van de onze in Duitſchland zeer onderſcheiden; derhalven zal 't der moeite waardig zyn, om dezelve met weinig woorden voor te ſtellen.

Wanneer aldus de Vader van 't Kind een of meer Gevaders wil verzoeken, hoe wel men hier doorgaans maar een Gevader neemt, zoo moet hy afwagten, dat de verzogte perzoon zulks aanneemt of afſlaat, aangezien het hier geen wet is, dat men 't doen moet, maar een ieder heeft de vryheid, om hier in te doen, wat hy wil; mids dat hy eenige redenen weet by te brengen, waar door hy zulks gevoeglyk doen kan; by voorbeeld, dat hy van voornemen is, dien dag hier of daar te gaan; als mede dat hy 't verzegt heeft, kinderen ten dope te heffen, om dat hy of ongelukkig daar mede is, of dat alle kinderen geſturven zyn, waar over hy als Gevader geſtaan heeft, enz.

Hier door gebeurt het wel, dat meenige Vader, voornamelyk als hy arm is, of dat op zyn leven iets te zeggen valt, wel twee of meer perzonen aanſpreekt, die hem zulks afſlaan; en zoo hy al iemand heeft gevonden, die zich over 't kind ontfermt, en 't werk van Chriſtelyke liefde op zich neemt, zoo loopt hy wederom gevaar, of de Prediker denzelven wel zal toelaten, aangezien dezelve niet alle menſchen kent, die op 't land wonen, of als vreemdelingen met de ſchepen aanlanden, en hier eenigen tyd blyven; veel min weet welke Religie dezelve toegedaan is.

De Gevader mag niet Catholyk zyn.

Is nu de Gevader de Catholyke Religie toegedaan, en bekent zulks voor den Geeſtelyken, eer 't kind gedoopt is, of is als zodanig bekent, zoo keurt de Prediker hem niet goed, om dat hy, zoo als zy zeggen, door zynen blinden religie yver, niet beloven kan, 't kind, zoo vader en moeder quamen te ſterven, in de Religie, waar in 't gedoopt is, op te brengen, en verſcheide andere redenen meer.

Den Luteranen is zulks geoorlooft.

Is de Gevader Luterſch, zoo word hy toegelaten; zoo als my zelf gebeurt is, wanneer ik in den jare 1712. tot Gevader verzogt wierd, en de Prediker den vader van 't kind vraagde, van welke Religie ik was, en ten antwoord bekomen hebbende, dat hy niet beter wiſt, dan dat ik Lutherſch was, de Prediker daar op hernam, dat hy dan niets op my te zeggen had; by aldien ik echter Catholyk was geweeſt, zoude hy my niet toegelaten hebben.

De kinderen worden ook wel zonder Gevaders gedoopt.

Deze twee gewigtige gronden, namelyk dat men een gevaderschap mag afslaan, en dat elk een als Gevader niet toegelaten word, zyn zonder twyffel de hoofdredenen, waarom menige Vader geen gevader verzoekt, maar zyn kind of den naasten zondag door een slavin na de Kerk laat dragen, en zelf daar over staat, of als 't Kind sterk is, en men geene levensgevaar te duchten heeft, zoo lang t'huis houd, tot dat zyn vrouw weder uitgaan kan, wanneer zy het nevens hem ten dope heft, en heb ik verscheide exempels gezien, dat de vader en de moeder haar eigen kind ter dope gehouden, en te gelyk als gevaders daar over gestaan hebben.

Aanmerking hier over.

Of dit wel of qualyk gedaan zy, en of 't zonder ergernis der Kerk geschieden kan, zulks is eene zaak, die ik den Heren Godgeleerden ter beslissinge overlaat; genoeg is 't, dat de zaken hier aldus geschied zyn, en zonder twyffel voortaan nog meer voorvallen zullen; wyders laat ik aan 't oordeel van de Heren Geestelyken, of 't recht en Christelyk zy, een gevaderschap af te slaan; terwyl ik my vergenoegen laat, dat ik weet, dat zulks menigwerf alhier geschied.

Licht zoude de Lezer denken, als of 't veel geven de gevaderschappen schaars maakte, en daar door menig een tegengehouden wierd, 't zelve aan te nemen; dog ik zal u haast uit den droom helpen, en de gantsche zaak naakt en klaar voorstellen. Wanneer 't veel geven al in 't gebruik was, zoo is immers uit myne vorige Hoofdstukken reeds bekent, dat de inwoners op een dozyn ryxdaalders niet zien, om dat zy wel weten, waar door zy dezelve weder winnen zullen; en als een gevaderschap zelfs eens zoo veel koste, zoo als 't echter niet doet, gelyk men zoo voort horen zal, zoude men dit wel by ons in Duitschland voor eene wettige rede aannemen, als iemand zich onderstont 't zelve af te slaan.

Dienvolgens is 't veel geven daar van de schuld niet, maar de vryheid, waar door men eene zaak ongestraft doen of laten mag; aangezien een gevaderschap geen duit nog aan den vader van 't kind, nog aan de gevaders kost; want behalven 't geen dat aan de Vroedvrouw gegeven word, 't welk zekerlyk vry meer bedraagt, dan in Duitschland gebruikelyk is; wyl zy van de vermogenden doorgaans tien ryxdaalders en van de andere na proportie ontfangt, en de vader van 't kind alleen betalen moet, kost een kinderdoop niets.

Vraagt de Lezer verder, hoe zulks wezen kan? ik antwoord, dat de Geestelyke, die 't kind doopt, nog van den Vader nog van den Gevader iets voor zyne moeite bekomt; maar zyn ampt brengt mede, om zulks, zoo als ook alle andere Geestelyke verrichtingen voor niet met al te doen, aangezien hy buiten dat van de Voortreffelyke Maatschappy met eene ryke bezolding verzien is, en daarenboven treffelyke voordelen geniet, gelyk voormaals aangetoont is; de Gevader is ook niet gehouden, om 't kind iets te vereeren, dog gebeurt 't wel, dat de Gevaders 't kind, als 't tot jaren komt, eene kleine vereering doen, hoewel de meesten zulks vergeten.

By aldien 't kind mogt komen te sterven, zoo is de Gevader andermaal niet gehouden, om iets tot de begrafenis te geven, ten zy de ouders arm waren, of hy uit eigene beweging de kosten van de begrafenis op zich nemen wilde. Wyders is hier niet gebruikelyk, dat men in de zes weken iets aan de Kraamvrouw zend, zoo als in Duitschland geschied, of dat men by 't dopen van 't kind, een stuk geld op 't Kraambed legt, ten einde zy zelf iets na haar eigen behagen

gen daar voor zoude mogen kopen, maar alle deze omſtandigheden komen hier niet te pas, en koſt derhalven 't gevaderſchap niet met al.

De Vader van 't kind heeft weinig koſten.

Zoo wel als de Gevader zonder onkoſten daar van komt, en niet anders te verrichten heeft, dan dat hy in naam van 't kind antwoord en belofte doet, zoo wel komt ook de vader van 't kind zonder onkoſten daar van; aangezien hy na 't betalen van de Vroedvrouw van alles vry is, en men hier van geen kindermaal of doopmaal weet; want eer men in de Kerk gaat, zet de vader van 't kind wel een glas wyn en een weinig brood voor, waar van men zoo veel eeten en drinken kan, als men gelieft, gelyk ook na den Doop geſchied; dog als men zich daar by niet verder ophouden wil, om dat men brood en wyn overal hebben kan, zoo neemt men afſcheid en gaat na huis.

Midlerwyl laat hy nu en dan wel na de kraamvrouw en 't kind vragen, dog behoeft geen koſten ter waereld te doen. Zulks geſchied ook niet by den Kerkgang, als waar van de Gevader zelfs dikwyls niet eens weet, aangezien de kraamvrouw denzelven doet, als zy gelieft, en hare gezondheid het toelaat. Derhalven is 't hier ten opzichte van pillegiften en vereeringen heel licht Gevader te zyn; dog wie zyne gedachten verder laat gaan, en meer omſtandigheden betragt, dien zal 't buiten dat zwaar genoeg vallen, voornamelyk als men gade ſlaat, dat 't kind niet altyd den naam van den Gevader ontfangt, en de kinderen by zommige ouders zeer ſlecht opgevoed en ter ſchole gehouden worden, zoo als in vervolg zal worden aangetoont.

Van de lykſtaatzien.

Jegenswoordig zal ik my van de Kinderdopen en derzelver plegtigheden begeven tot de Lykſtaatzien en hare omſtandigheden, welke insgelyks van de onze zeer veel onderſcheiden zyn; niet alleen om dat Chriſtenen en Heidenen alhier wonen, die by gevolg ongelyke plegtigheden moeten hebben; maar ook wegens andere omſtandigheden, die tegenswoordig volgen zullen, wyl ik my ondertuſſchen ook beroep, op 't geen ik voormaals in 't algemeen daar van gemeld heb, wanneer ik van de Kerkhoven handelde.

De Lykſtaatzien zyn aan en voor zich zelven zoo als op alle plaatzen, alhier ook onderſcheiden, na den rang van den geen, die begraven zal worden; want indien dezelve grote ampten en waardigheden bekleed heeft, zoo is de ſtaatzie veel pragtiger als by iemand, die in zulke hoedanigheid niet geleeft heeft. Is hy een burger geweeſt, of heeft hy zyn leven in den oorlog geſleten, zoo ziet men wederom een onderſcheid in die ſtaatzie, zoo dat by ieder ſtand andere lykſtaatzien gebruikt worden; zoo men anders wil te kennen geven, van welken ſtand of rang de overledene geweeſt is.

Hoe de Heer Commandeur Welters begraven is.

Zoo lang als ik hier ben geweeſt, heb ik zeer vele gemene, en ook eenige van aanzien, ja van den eerſte rang zien begraven, waar by de plegtigheden niet altyd overeengekomen zyn. Want wanneer de Heer N. Welters, geweze Commandeur van Punta Gale, een Haven en Veſting op Ceylon, in den jare 1708. tuſſchen 't gemeld eiland en deze Kaap quam te overlyden, en in een eike gepikte kiſt, door Arak voor verrotting bewaart, den 27. February hier aan land gebragt en den 29. van diezelve maand begraven wierd, was de lykſtaatzie heel anders, dan ik ze alhier ooit voorheen gezien had.

Voor 't lyk namelyk gingen twee Compagnien zoldaten, waar van de eerſte hele pieken ſleepten, waar aan lamfers gebonden waren, terwyl de andere de ſnaphanen verkeert op ſchouwder droegen. De Vaanderig van de bezetting,

ting, Caje Jesse Slotsboo, leide dezelven, en in 't midden hadde ieder Compagnie een trommelslager, welke trommel met een zwart doek overtrokken was, om den klank te verdoven; achter deze twee Compagnien volgde een Luitenant, die 't wapen van den overledenen droeg; deze wierd gevolgt door twee Vaandrings, waar van de eene des Commandeurs stok, en de twede deszelfs degen en handschoenen in zyne handen had.

Eindelyk quam 't lyk zelf, dat van zestien matrozen gedragen wierd, naast dewelken zestien onder-Koopluiden of Boekhouders en zes scheeps-Kapiteins gingen, om den stoet te vergroten. Hier op volgde ten laatsten de gantsche processie, zoo als ze door den Bidder afgelezen was. By 't begraven schoten de zoldaten drie salvôs, die altyd met een kanonschoot uit de Vesting bedankt wierden; en wanneer de processie weder na 't sterfhuis keerde, deed de Vesting nog elf kanon-schoten, welke 't schip, waar mede de overledene gekomen was, met dertien schoten bedankte.

De Lykstatie van den Heer van Rhede.

Wanneer ook kort daar op de garnizoens Luitenant, Adriaan van Rhede, quam te overlyden, zag men in zoo verre een verandering in de lykstaatzie, dat, om een onderscheid tusschen eenen Commandeur, als eenen vreemdeling en welverdienden Minister en eenen Luitenant van de Vesting te maken, de Salvôs wel bedankt, maar verder geen schoot meer gedaan wierd, zoo als by den vorigen geschied was.

De Lykstatie van den Hr. Gouverneur Louis van Assenburg.

Daarentegen wanneer eenigen tyd daar na de Heer Gouverneur, Louis van Assenburg, als Regent van dit land quam te overlyden, en hem na verloop van een half jaar de Oud-Gonverneur, de Heer Simon van der Stell volgde, wierd ook wederom een onderscheid tusschen een vreemdeling en een Officier, die werkelyk Regent van 't land is, in acht genomen; want behalven alle voorverhaalde plegtigheden nam men waar, dat op den dag van zyne begrafenis, de vlagge van de Vesting, die anders de inkomende schepen getoont word, halver wege opgehaalt, en aldaar met een knoop vastgemaakt, en terzelver tyd een stuk kanon losgeschoten wierd, tot een waarschouwing voor den Admiraal en de andere schepen, die op de rede ten anker lagen, om de vlaggen insgelyks halver wege op te halen, en een Kanonschoot te doen.

Verder zag men des namiddags, wanneer 't lyk uit de Vesting quam, dat 'er een paard, met zwart laken bedekt, voor 't lyk wierd geleid, welk laken, dat langs de aarde sleepte, voor den geen was, die 't paard leide; alle de genen, die 't lyk droegen of verzelden, hadden eenen lamfer, die langs de aarde sleepte, en wyl die stoet zoo groot was, dat 't eerste paar in de Kerk was, terwyl 't laatste paar zich nog in de Vesting bevond, zoo is licht af te nemen, dat zulks aanzienlyk en pragtig moet geweest zyn; te meer om dat onder 't gaan alle minuten een Kanonschoot gedaan wierd, tot dat eindelyk de drie salvôs voorby waren, die niet alleen behoorlyk bedankt wierden, maar na dezelve wierden alle de stukken kanon van de Vesting en die van alle schepen drie malen los gebrand, en aldus deze openbare plegtigheden geeindigt.

't Wapen en alle andere ridderlyke tekenen wierden naderhand by een net grafschrift in de Kerk opgehangen, de grafsteden verwulft, en wel bewaart, en alles in acht genomen, dat by 't begraven van een zulk Standsperzoon dient gade geslagen te worden; weshalven ik ook wel verzekeren kan, dat als men de begrafenis-kosten alle rekenen wilde, dezelve eene grote zomma zouden bedragen.

Van de gemene Lykstatien.

Dog. dit zyn gene gewoonlyke lykstaatzien; aangezien alomme boven dat bekent is, dat by zoldaten en Opper-Officiers, krygsgebruiken moeten in acht genomen worden, en by burgers burgerlyke gewoontens; derhalven zal ik my ook niet langer daar mede ophouden, maar de algemeene gebruikelykheden en plegtigheden na malkander voorstellen, welke genoegzaam aantonen zullen, dat de Europeaansche lykstaatzien zeer veel van deze verschelen.

En voornamelyk is dit in ons Duitschland en meest in alle Europeaansche Koningryken, landen en provintien t'over bekent, dat zoo wel voor als onder de begrafenis de klokken geluid worden, waar uit men niet alleen kan horen, of 'er een lykpredikatie zal gehouden worden, maar ook of de overledene van rang is geweest of niet; hier echter mag begraven worden, wie wil, een vreemdeling of een inwoner, een Gouverneur of een boer, men hoort nooit een klok luiden; maar alle overledenen worden zonder deze plegtigheid in stilte begraven.

Aldus is dit gebruik alhier ook onbekent, dat nogtans in Europa zeer gemeen is, dat namelyk de Scholieren zich processie-wyze, met hunne Leermeesters en de Geestelyken uit de kerk na 't sterfhuis begeven, aldaar een geestelyk lied zingen, zoo als ook daar na onder 't gaan, en tot dat 't lyk begraven is; deze Scholieren en Geestelyken gaan voor 't lyk, terwyl de verwandten, buren, en andere, ter begravenis verzocht, 't zelve volgen; hier in tegendeel ziet men gene Scholieren of Geestelyken voor 't lyk gaaan, en daar word ook niet voor 't huis, nog onder 't gaan, of in de kerk gezongen of eene lykpredikatie gehouden, maar alles word in stilte verricht; en als 't lyk ter aarde bestelt is, zoo gaan die van de begravenis door de kerk, alwaar zy een stil Vader Onze bidden, weder na 't sterfhuis, en na aldaar een glas wyn te hebben gedronken, verder na huis.

Niemand gaat voor 't lyk als de bidder.

Hier uit is aldus zeer licht af te nemen, dat de lykstaatzien in dit opzicht zeer veel van de onze verschillen, en ziet men buiten de voorgemelde pragtige begrafenissen van een Gouverneur of een ander voornaam Bediende, niemand voor 't lyk gaan, dan de Bidder alleen; die met een schoone ruiker van allerhande witte bloemen en bladeren van Laurier en cypres in de hand, en eene lange hangende lamfer verschynt, als hy de name der genodigden opgelezen, en een ieder na zynen rang geplaatst heeft. Ik heb reeds voormaals gewag daar van gemaakt, en roer het wederom maar als met eenen vinger aan, ten einde men moge zien, hoe veel de inwoners aan deze plegtigheden gelegen is, en hoe hoog zy hare reputatie in uiterlyke zaken achten; derhalven moet een zodanige bidder ook ter dege op zyne hoede zyn, dat hy in 't aflezen en plaatzen van zoo vele perzonen niet verdwale, ten ware hy zyn ampt verliezen wilde.

Daarenboven staat te merken, dat 'er nooit eenige vrouwen of vrysters mede ter begravenis gaan; want men ziet nooit iemand anders, dan mansperzonen, die 't lyk volgen. Wanneer 'er ongetrouwde perzonen begraven worden, zoo neemt men nooit getrouwde mans om te dragen, maar jongmans, die 't lyk in 't graf hebbende laten zakken, een weinig aarde daar over doen, en de rest aan den doodgraver overlaten.

Hoe veel dragers men doorgaans neemt.

Men neemt niet zoo als by ons in Duitschland enkelyk 6. of 8. dragers, als 't lyk licht, en heel dicht by de begraafplaats is; maar doorgans 14. of 16., welke 't

lyk

lyk op de baar gezet, en 't doodkleed, zynde een groot zwart laken, met zyde franjes bezet, daar over geschikt hebbende, 't zelve gelykerhand opnemen, en na 't graf dragen; dog, zoo, dat zy de baar eenige huizen ver in de handen dragen, en weder nederzetten, tot dat de begravenis afgelezen, en in order volgen kan.

Andere plechtigheden met de dragers.

Aan alle deze dragers word ieder een paar zwarte handschoenen en een lange zyde lamfer gegeven, zoo dra als zy in 't sterfhuis zyn; aldaar gaan zy in een byzonder vertrek, en men onthaalt hen op brood en wyn; en als 't tyd is, om 't lyk tot rust te brengen, komt de Bidder hen waarschouwen. Eer zy uit 't sterfhuis gaan, presenteert de meid aan ieder drager een ruiker, zoo als de Bidder heeft, als mede een Citroen of Oranjeappel; 't lyk ter aarde bestelt zynde, worden de dragers weder als voorheen op brood en wyn onthaalt, en vervolgens geeft de Bidder hen een stuk geld, 't welk zy voor hare moeite onder malkander delen konnen, en aldus keert een ieder weder na huis.

't Gemelde geld bestaat doorgaans in enkelde daalders, en bedraagt, als de overledene een weinig gegoed is, meest zoo veel, dat ieder drager 2. of 3. ryxdaalders heeft, behalven de handschoenen en de lamfer. Verveelt het de gene die de begravenis-kosten moet dragen niet, om dezelve den gantschen avond tot laat in de nagt in zyn huis of in dat van zyn buurman te hebben, die hem dan op zyne kosten deftig laat onthalen, zoo kan hy dit geld in zyn zak houden, en de dragers met eene goede maaltyd afvaardigen, welke hem op verre zoo hoog niet komt te staan, als 't gemelde geld. Doordien de meeste echter eene eer daar in scheppen, dat zy by 't begraven van vrouw, of deze van haren man, en beide van hare kinderen, verwandten, en nabestaanden veel kosten doen, zoo geschied zulks heel zelden, en zoo 't al gebeurt, zoo stryd het tegen de eer en 't fatsoen.

Wat voor onkosten op eene begrafenis lopen.

Dienvolgens wyl men daarenboven een zeker stuk geld aan de Diakens voor de grafstede, en andere kosten meer, zoo als ook voor wyn en brood veel betalen moet, zoo is licht af te nemen, dat eene gemene burgerlyke begrafenis zelfs heel veel kost; en ben ik verzekert, dat in Duitschland zoo veel niet word vereischt tot eene Adelyke begrafenis, als hier tot eene boere; om dat hier daarenboven de Lamfers betaalt en de zwarte mantels beschikt moeten worden.

't Eenige dat een burger of boer zoude schynen te gemoed te komen, is, mynes bedunkens, dat hy zoo veel geld niet van noden heeft, om zyne slaven en slavinnen in den rouw te steken; dog 't geen hy hier ontrent wint, verliest hy aan de andere kant weder bubbelt; want zoo wel de dragers als de grafstede en alle andere kosten, lopen hier veel hoger in 't geld, als in Duitschland, om dat de meeste waren, tot de begravenis nodig, uit Holland moeten worden gebragt, welke wyl men ze eerst uit de twede of derde hand bekomen kan, zekerlyk eens zoo veel kosten als in Duitschland; zoo dat hier by geen voordeel ter waereld is, men mag 't rekenen, zoo als men wil.

Hoe de rouw volbragt word.

Zodanige rouwklederen zyn niet als in Duitschland by de mannen zwart, en by de vrouwen of wit of insgelyks zwart; maar beiderlei geslagt gaat, als 't eene diepe rouw is, gantsch zwart, zoo dat men aan den man geen wit dan de das, en aan de vrouwen geheel niet anders, dan zwarte klederen, hals neusdoek, lobben enz. ziet; waarenboven de zwarte kap hen zoo diep in 't aangezicht hangt, dat men van 't zelve niets

kan zien. Zoo dra echter deze diepe rouw geëindigt is, die een half jaar duurt, en mannen en vrouwen weder witte nevens de zwarte klederen aantrekken, zoo is 't een teken, dat de rouw 't overige half jaar ook in zodanig gewaad zal worden uitgedragen, ten zy de weduwe of de weduwenaar weder luſt kregen om te trouwen, in welk geval de rouwklederen wel ras aan den ſpyker gehangen, en vreugde klederen aangetrokken worden.

Op wat wyze de weduwe of weduwenaar weder mogen trouwen.

Beſt echter is 't, dat zodanige weduwen of weduwenaars in geen twede huwelyk mogen treden, ten zy ze hunne kinderen van 't eerſte bed, haar vaders of moeders bewys gedaan hebben; dat is, dezelve worden door de Heren Weesmeeſters verplicht, om haren ſtaat onder eede op te geven, of eene ordentlyke lyſt daar van te laten maken, waar na vervolgens door de gemelde Weeskamer de vaderlyke of moederlyke erfportie ten behoeve van 't kind of kinderen aangetekent, en de hoofdzomma in handen van den vader of moeder gelaten word, ten einde de onmondigen van den *Vſus fructus* 't vrucht gebruik of lyftogt opgebragt, en 't kapitaal in zyn geheel gelaten worde, ten ware men zag, dat 't huishouden ten achteren teerde; want zoo dra zulks beſpeurt, en den Weesmeeſters aangetoont word, 't zy dat zulks door de naaſte vrienden van 't kind geſchied of door anderen, zoo taſten zy volgens hunnen plicht den boedel aan, doen 't kindgedeelte op winſt uit, op dat, zoo 't huishouden al aan de lager wal geraakte, 't kind of de kinderen ook niet alles verliezen zouden, waar mede zy met der tyd in ſtaat zouden zyn, om zelf iets te beginnen.

Hoe men de kinderen van 't eerſte bed te vreden ſtelt.

Menig vader of moeder, by middelen zynde, maken niet gaarn een nette ſtaat van hunne goederen, waar door de kinderen van 't eerſte bed niet zouden te kort komen, maar eer zy hun gantſch vermogen laten beſchryven, zoo maken zy den kinderen van 't eerſte bed liever zoo veel, en laten zulks onder eede door de Weeskamer aanſchryven, dat een ieder daar mede kan te vrede zyn; en laat men gaarn geſchieden, dat de kinderen van 't eerſte bed, juiſt niet altyd de gerechte helft van 't vermogen voor af bewezen word, niet twyffelende, of de kinderen zullen by de dood van den nog in leven zynde vader of moeder niet te kort gedaan worden.

Wanneer echter in tegendeel een man of vrouw, van welk laatſte geſlagt hier wel voornamelyk dit volgende is aan te merken, tot een twede huwelyk treden wil, zoo wacht zy niet, tot dat haar iemand ten huwelyk verzoekt, te meer als haar vermogen zoo groot niet is, dat een ander daar op zoude verlieven, en hope maken konnen, om met der tyd door hulp van deze goederen hoger te komen, en zich eerlyk te generen; maar zy bewyſt hare kinderen van 't eerſte bed zoo veel, dat zy zelf niets overhoud; 't welk de Heren Weesmeeſters zeer gaarn toeſtaan, aangezien zy wel weten dat door dit middel de een of de ander in 't net en zy tot een twede huwelyk zal gebragt worden.

Hier van zoude ik verſcheide ſtaaltjes konnen bybrengen, zoo zulks nodig was, en de namen van zulke vrouwsperzonen niet verdagt gemaakt wierden; dog hare behendigheid en liſtigheid is door de gantſche waereld t'over bekent, zoo dat ik deze moeite wel ſparen kan.

Hoe de Ouders en Weeskamer voor de kinderen zorgen.

Ondertuſſchen is uit het tot nu aangetoonde genoegzaam af te nemen, dat de ouders by haar leven en na derzelver dood de Weeskamer, 't voordeel der kinderen zoo veel mogelyk, ter herten hebben, aangezien zy beide ten minſten na

't ui-

't uiterlyke aanzien; van eene dezelve intentie zyn, om namelyk derzelver hoofdzomma te vergroten; ten einde zy hare eigene huishouding beginnen en hunne erfgenamen ook iets degelyks zouden nalaten konnen. In alle delen was te wenschen, dat de geestelyke voorzorge met de lichamelyke overeenquam, en niet zoo zeer in den wind geslagen en verwaarloost wierd.

Want schoon de ouders niet altemaal van eene slechte kindertugt te beschuldigen zyn, om dat eenige een zeer fraai leven leiden, zoo zyn echter de minsten daar van uit te zonderen; want in plaats dat zy van hare kinderen, nog teer en jong veel werk maken, en de uiterlyke eerlykheid met de moedermelk inprenten zouden, op dat daar na het gebouw van ware Godzaligheid, daar op bequaam zoude gezet worden, zoo laten zy deze gantsche zorg van den beginne af aan de slavinnen, of Hottentottinnen over, en zyn wel in haar schik, als de kinderen maar geen ongeluk krygen.

Hoe de kinderen in de opvoeding verwaarloost worden.

Men overdenke slechts by zich zelven, wat eene zodanige Aja, of kindermeid, voor goed by zulke jonge spruiten doen kan; die een heidens leven leid, aan wellusten en alle zondige driften overgegeven is, en onkuische, onnutte en dwaze taal met haars gelyke, in 't byzyn van 't kind, uitslaat; en op niet anders uit is, dan 't kind haar toevertrouwt van eeten en drinken te verzien, en 't zelve allerhande vermaak aan te doen; ten einde het slechts vrolyk zyn en zy bevryd van kyven blyven mogen; schoon de grond van waarachtige Godvruchtigheid verwildert en verwaarloost word; dit is immers eene zaak, die ten hoogsten te beklagen is, en by alle rechtschape Christenen afgekeurt word.

Waar zulks van daan komt.

Wanneer nu schoon de ouders zelf de kinderen met een goed voorbeeld voorgaan, en hen den weg tonen, dien ze wandelen moeten, zoo kan echter de eens in vlam geraakte tondel zoo ras niet geblușcht worden, als strydende tegen 't algemeen spreekwoord, 't welk duidelyk zegt: *A teneris adsuescere multum est.* Dat is: *Jong geleert oud geweten.* Zoo lang het aldus onder 't opzicht van eene zodanige Aja is, loopt het gevaar, in den grond verwaarloost te worden, te meer als 't tot de jaren van onderscheidinge komt.

Het is niet te loochenen, dat eene zodanige Aja bequaam genoeg is, met kinderen om te gaan, en dezelve na behoren op te passen; men kan ook niet ontkennen, dat dezelve goede spraakmeesteressen zyn, om 't kind de moedertaal, of ten minsten de Portugeesche taal, die door gantsch Oost-Indie gemeen is, en als de hoofdtaal in deze landen aangemerkt word, als met de moedermelk te doen inzuigen; dog by alle deze bequaamheden ontbreekt mynes bedunkens 't hoofdzakelykste, dat by de opvoeding der kinderen 't voornaamste moet zyn.

Want behalven dat zy zelf zeer elendig en gebroken Duitsch of om beter te zeggen, Hollandsch spreken, en niet in staat zyn, om dezelve aan 't kind te leren, weshalven ook de kinderen alhier in den beginne zeer barmhertig Duitsch spreken, byna als de Franschen, welke de Duitsche tale leren; zoo is 'er nog eene grote zwarigheid in den weg, welke belet, dat de kinderen tot de waarachtige Godvruchtigheid niet konnen gebragt worden, welke nogtans 't meest behoorde te worden ingeprent; aangezien zy zelf een Heidens leven lyden, en naauwlyks by naame weten, wat Godzaligheid is of niet.

En schoon vele uit vreze voor de straffe, schuwen iets onbetamelyks in 't byzyn van andere mente spreken of te doen, zoo is zodanige vrees echter maar slaafachtig,

tig, die enkelyk getoont word, om de ſtraffe t'ontgaan. Want als zy alleen zyn, en diergelyke onnozele kinderen by zich hebben, zoo word die vrees licht verbannen, wyl zy verzekert zyn dat de kinderen haar niet konnen verraden, ſchoon ze nog zoo veel zien of horen.

Derhalven ontbreekt het aan eene goede kindertugt zeer veel, te meer als de ouders zelf, zoo als by velen geſchied, niet veel acht daar op ſlaan, en enkelyk te vrede zyn, als de kinderen ſlechts niet veel ſchreeuwen of onruſt veroorzaken, ſchoon 't voor 't overige mag gaan, zoo als 't gaat; en by aldien zy t' huis maar zoo veel leren, dat zy 't Vader Onze, 't algemeen Chriſtelyk Geloof, de Gebeden voor en na den eeten, en eenige ſpreukjes op rym opzeggen konnen, zoo is 't by velen al genoeg; zonder zorg te dragen, dat zy in haren Godsdienſt ter dege onderwezen worden.

De algemene ſcholen zyn ſlecht geſtelt.

Zoo ſlecht als het nu ontrent de Kindertucht is, zoo ſlecht en nog ſlechter is het met de algemene ſcholen gelegen, en zulks niet door nalatigheid van de Voortreffelyke Maatſchappy, of ook niet ten opzicht van de ouders, als of die 'er geen geld aan zoude willen hangen, maar uit luiheid en traagheid van de genen die opentlyk daar toe beſtelt zyn, en van de gemelde Bloejende Maatſchappy onder anderen ook om deswille eene aanzienlyke en ryke bezolding genieten.

Want alle aan land zynde en de Kerken bedienende Ziekentroosters, Voorlezers of Voorzingers, zoo als ze ook zoude mogen worden genaamt, hebben van de gemelde Maatſchappy bevel, om wyl de gantſche week door tog in de Kerk niets te doen valt, de kinderen der inwoners in lezen, ſchryven, cyferen, en in de gronden van haar Chriſtendom t'onderwyzen; dog hoe ſlecht en nalatig zy deze pligt waarnemen, zulks leert de dagelykſche ondervinding, en zoude het nodeloos zyn daar van bewyzen by te brengen. En by aldien 'er al iemand is, die begint ſchool te houden, zoo duurt die yver nogtans niet lang, om dat zy zich liever op den handel leggen, en daar mede geruſter aan veel geld geraken, als door 't verdrietig ſchool houden; of zy nemen enkelyk de genen, die haar belydenis leren, en ten H. Avondmaal gaan willen.

Door dien echter de hoogſte nood vereiſcht, dat de kinderen onderwezen worden, en niet gantſchelyk zonder tugt opgroejen, zoo zyn 'er altyd nog eenige in de bezetting, welke de hand aan den ploeg ſlaan, en de kinderen leren. Zodanigen bevinden zich ook zeer wel daar by en verdienen een ſchoon ſtuk geld; aangezien 'er geen inwoner is, die niet alle maanden voor zyn kind, dat eerſt leert lezen, een vierdendeel daalder, en als 't ſchryven of cyferen leert, eens zoo veel geven zoude. Door dien 'er nu zeer vele kinderen zyn en de Leermeeſters heel ſchaars, zoo is licht te denken, dat zodanig een dikwyls beter daar van leven kan, als menig Dorp-paap in Duitſchland.

Maandelykſche inkomſten van den Schoolmeeſter.

Ik heb twee van dezelven gekent, die my dikwyls in oprechtheid betuigt hebben, dat zy doorgaans 30 ryxdaalders eer meer als minder ter maand hadden; voornamelyk echter heeft my wylen Gerhard Rembkes, die de rekenkomſt in den grond verſtont, zeer dikwyls verhaalt, dat hy menigwerf 50. ryxksdaalders ter maand had; zoude dit nu niet eene goede bezolding voor een Schoolmeeſter zyn? Welke en hoe veel Geeſtelyken in Duitſchland konnen zich beroemen, dat zy het zoo hoog brengen? Word aldus de onderwyzing niet vry beter betaalt, als op eenige andere plaats, alwaar men vry meer weten-

tenschappen verhandelen, en den kinderen met grote moeite inprenten moet?

De kinderen zyn met goed verstand begaaft.

Was de schoolhouding alhier bestelt, zoo als in Europa, zoo zoude men met der tyd zien, dat uit deze kinderen de vermaardste mannen zouden voortkomen, om dat God hen met een goed natuurlyk vernuft en oordeel begaaft heeft, waar in zy zekerlyk de Europeanen ver overtreffen; dog zoo lang zulks zoo blyft, en de waereldsche Overheid geene andere schikking maakt, zoo is 'er slechte hope, dat men geleerde menschen onder dezelven aantreffen zal; ten ware, zoo als reeds verscheidemalen geschied is, dat diergelyke kinderen na Europa gezonden, en aldaar beter onderwezen wierden, gelyk men aan den Heer Gouverneur Generaal op Batavia, Adriaan van Ribeek een levend voorbeeld hebben kan.

Edog genoeg daar van. Het is tyd, dat ik insgelyks van de vreemdelingen, hier aankomende meld, en zeg, hoe de inwoners zich jegens dezelve houden. Onder 't woord inwoners echter worden gene andere verstaan, dan de genen, die uit Europa hier gekomen, en als nog in bezetting leggen, of als vry-mannen zich met ter woon neergezet hebben en van den veltbouw, wynlezing en veetugt leven; waar door aldus te kennen word gegeven, dat hier van de Hottentotten of van de slaven niet word gesproken, als welke enkelyk op eene indirecte wys in aanmerking komen.

Deze Europeaansche inwoners hebben, zoo als reeds voordezen erinneert is, de gewoonte, dat zy om een onderscheid te maken, alle aankomende vreemdelingen twee byzondere namen geven; dopende de genen, welke direct uit Holland komen, 't zy dat zy meermalen hier geweest zyn, of niet, met den Maleischen naam van Baren; en die uit Indie wederkeren, met dien van Orlammen; de rede echter, en wat deze namen betekenen, zal ik hier niet byvoegen, om dat ik zulks reeds voormaals gedaan heb.

De vreemdelingen worden minnelyk ontfangen.

Zoo dra dienvolgens een schip, met Baren of Orlammen hier aankomt, want zonder schip heeft men tot nu geen voorbeeld, dat eenige vreemdeling hier aangekomen, en 't Afrikaansche land doorgetrokken is, zoo word 't volk van de inwoners blymoedig en minnelyk ontfangen, van den een of den anderen gehuisvest, na ieders stand en hoedanigheid onthaalt, en met de nodige bedden en ander gerak na begeren verzien.

Wanneer 'er ook onder deze aankomelingen eenige zich bevinden, die ten aanzien van hare hoedanigheid en ryke middelen schuwen, in 't Ziekenhuis der Voortreffelyke Maatschappy te gaan, zoo zy anders van die Maatschappy afhangen, en liever by d'een of d' ander burgers huisvesten willen om zich aldaar te laten genezen, zoo zyn 'er zeer veel, welke zodanige vreemdelingen, 't zy met scheurbuik of eenige andere ziekte behebt, zeer gaarn huisvesten, de behulpzame hand bieden, en niets verzuimen, dat tot bevordering van de gezondheid strekken kan.

Indien een zodanige zieke vreemdeling niet van de Voortreffelyke Maatschappy afhangt, maar van eenige andere Europeaansche Landaard, zoo is deszelfs komst insgelyk aangenaam, en worden de zieken mede na hunne qualiteit en middelen opgenomen en bezorgt; dog zoo 'er veel van zodanige vreemde zieken zyn, zoo is de Kapitein van 't schip genoodzaakt, om een en ook wel twee huizen te huuren, zyne zieken daar in te leggen, met nodige levensmiddelen te bezorgen, menschen te bestellen, om ze op te passen, en aldaar te laten genezen.

Dog

Dog door dien 'er onder veel zieken, nu en dan ook wel een komt te sterven, zoo is hy verder verplicht, om denzelven na zynen staat te laten begraven, 't welk echter niet kan geschieden, zonder den Heer Gouverneur zulks bekent gemaakt en hem om verlof verzogt te hebben; daarenboven moet hy voor alles eens zoo veel betalen, als een Hollander, en aldus stilzwygende te kennen geven, dat hy een vreemdeling is, en aan alles geen deel heeft, waar toe de Voortreffelyke Maatschappy met de van haar aangelegde Colonien, magt en recht heeft.

Onderscheid der kosten by huisvesting der vreemdelingen.

Niet alleen echter lopen de begrafenis-kosten by een vreemdeling hoger, dan by een inwoner of Bediende der Voortreffelyke Maatschappy; maar de inwoners zelf maken een groot onderscheid tusschen een vreemdeling, die in dienst der gemelde Maatschappy is, en aan land overnagt, en derhalven met goed eeten en drinken, als mede een goed bed verzien moet worden, welken zy doorgaans een ryxksdaalder voor eene nagt aanrekenen, terwyl iemand, die in dienst van eene vreemde landaard leeft, en dezen haven aan doet, om zich van versch water, brandhout, en allerhande levensmiddelen te verzien, of 't schip te kielhalen of te kalefateren, alle 24. uuren schier eens zoo veel betalen moet.

Waarom zy meer betalen moeten.

Dit onderscheid schynt den oorsprong daar van daan te hebben, om dat vreemdelingen zelden zonder veel Koopmanschappen aanlanden, welke zy zoeken daar aan den man te brengen; zoo dat zy dikwyls met cent percent niet te vrede zyn, maar hunne goederen zeer hoog houden, 't welk iemand, die de Maatschappy dient, zoo gevoeglyk niet doen kan, ten ware hy gevaar wilde lopen, van den Fiskaal independent te worden overvallen. Door dien nu de inwoners zien, dat zy hunne goederen overloven, en van hunnen eisch niet veel willen laten vallen, zoo achten zy niet onredelyk te doen, wanneer zy hunne huizen en levensmiddelen ook veel hoger houden, dan zy dezelve aan de Hollanders aanrekenen; ten einde niet te veel geld van hen weggesleept maar wederom een groot gedeelte aan land verteert worde.

En op deze wyze laten de inwoners zich hare vriendelykheid en willige huisvesting van alle vreemdelingen duur genoeg betalen; aangezien 't immers wel betaalt mag heten, als ik van ieder gast dagelyks een ryksdaalder ontfang; en als 'er verscheide in een huis by malkanderen zyn, zoo is licht af te nemen, dat een zodanige Waard zeer veel daar mede winnen moet; en weet ik my nog zeer wel te binnen te brengen, dat een zeker vriend tegens my heeft gezegt, dat hy in een jaar ruim duizend ryksdaalders met logeren overgehouden had; te meer wyl dat jaar behalven de Hollandsche retour - vloot, vele Engelsche schepen aangekomen waren, die lang ten anker gelegen, en in 't huis van dezen vriend, die de Engelsche tale kundig was, veel geld verteert, en rykelyk geleeft hadden.

Worden wel gehuisvest.

Deze wyze van geld te winnen kan nog eenigzins doorgaan, om dat een vreemdeling daar voor deftig onthaalt, en zeer wel bedient word; aangezien een zodanige Waard voornamelyk zorge moet dragen, dat zyne gasten geen gebrek hebben aan goede oppassing, vriendelyke bejegening, keurlyke spys, lekkere wyn, en 't geen zy anders van noden hebben; waarontrent men hen ook geen maat voorschryft, ten zy 't ruwe matrozen waren, welke men hare portie aan wyn op tafel zet, en laat betalen, 't geen zy daar boven drinken.

Wanneer echter 't geld verteert is,

is, eer de reis voortgaat, en een zodanige vreemdeling met de scheepskeuken niet te vrede is, of zich aan boord begeven wil, en derhalven zyne by zich hebbende goederen aanspreken moet, zoo gaat het hier aan de Kaap, zoo als schier op alle andere plaatzen; want niemand wil gaarn veel winst geven, maar zoekt alles zoo goed koop te hebben als hy kan; om dieswille doet een zodanige zich zelf 't grootste nadeel; aangezien hy dikwyls naauwlyks daar voor ontfangt, 't geen de goederen hem zelf gekost hebben; ja 't gebeurt dikwyls genoeg, dat hem zulks niet eens daar voor geboden word.

En wyl 'er zeer vele verquistende menschen op de schepen zyn, voornamelyk onder de matrozen, die zich door den lekkeren wyn alhier, 't aangenaam schapevleesch en liefelyke keukenkruiden, nevens allerhande keurlyke boom en tuinvrugten zoo lang laten bekoren, tot dat zy niets meer overig hebben, en gedwongen zyn, hare schepen te zoeken, en met ledige handen van 't land affcheid te nemen, zoo is licht te besluiten, dat de goederen van deze menschen in grote menigte te koop gedragen worden, en derhalven veel beter koop te bekomen zyn, dan dat ze op hunne waarde gehouden wierden.

Menig een, dien 't berouw te laat aankomt, stort zich in vry groter ongeluk, dan de tot nu verhaalde verquisting na zich sleept, om dat hy zomtyds voorneemt, om zyn overig geld in louter vermakelykheid door te brengen; dog uit deze vrolykheid ontstaat doorgaans op 't laatst twist, te meer als 't hoofd door veel wyn op hol en 't bloed verhit is, waar door dan menig een wakker afgerost, of dodelyk gequetst word; hier op word zodanig een dan zekerlyk in hechtenis gezet, en van 't feit overtuigt, met roeden of met dunne in twee gespouwe spaansche stokjes deerlyk gegeesselt, en ten overvloede voor eenige jaren gebannen.

Hier van zoude ik verscheide voorbeelden konnen aanhalen, ten zy zulks nodeloos, en 't leven der zeevaarders t'over bekent was. Ik wil liever 't laatste stuk uitvoeren, dat ik in den beginne beloofd heb, en van de slaven bybrengen, 't geen nog van dezelven mogt t'erinneren zyn; voor al echter staat hier te merken, dat myne mening niet in 't algemeen van alle slaven te verstaan zy; aangezien ik my nog zeer wel weet te binnen te brengen, dat ik van de slaven der Voortreffelyke Maatschappy reeds voormaals hier en daar 't nodig bericht gegeven heb, maar ik zal hier voornamelyk van de slaven der inwoners handelen, en tonen, hoe dezelven zich tegen hunne Heren en Meesters, of derzelver vrouwen en kinderen gedragen, en onder elkander zelf leven. *Van de slaven der vrye inwoonders.*

Gelyk nu de Voortreffelyke Maatschappy hare slaven en slavinnen, van vreemde plaatzen hier gebragt, zeer gaarn door den H. Doop ter Christelyke Religie inlyft, als zy de gronden van dezelve geleert hebben, en bevolen heeft de kinderen, welke hier geboren worden, alle zonder onderscheid te dopen, en naderhand in haar school 't Christendom uit den grond als mede lezen en schryven te leren; zoo is zulks daarentegen onder de burgers en overige inwoners van 't land eene rare zaak, dat zy iemand, die hier gekomen en niet gedoopt is, laten dopen; niet zoo zeer, om de kosten te sparen, want deze zyn 'er niet of ten minsten zeer gering, maar om dat hen als Christenen bedenkelyk voorkomt, om andere Christenen tot slaven te hebben.

Of echter deze schynrede den steek houden, en tot eene genoegzame ontschuldiging ver-

ſtrekken kan, zulks zal ik aan andere ter beſliſſinge overlaten; my komt de zaak verdagt voor; ten dele om dat op vele plaatzen zoo wel in Duitſchland, als in Boheme, en anderen Koningryken van Europa, niets nieuws is, dat Chriſtenen andere Chriſtenen tot ſlaven hebben, en dezelven ten aanzien van 't lichamelyke ſchier op dezelve wyze handelen, als ze hier gehouden worden; ten dele ook om dat zy geene zwarigheid maken, de genen, die van andere gedoopt zyn, en of de Gereformeerde, Lutherſche of Catholyke Godsdienſt omhelſt hebben, te kopen, en als ſlaven te gebruiken. Daarenboven is door gantſch Ooſt-Indie gemeen, dat de Zendelingen alle de genen die van de Heidenen, Mahometanen en anderen tot hen komen, of als ſlaven onder hen leven, na eene korte onderwyzing ter H. Doop toelaten; 't geen nu deze met goed gewiſſen doen, en zonder hindernis der lyfeigenſchap verrichten konnen, zoude zulks hen alleen verboden zyn?

Derhalven is zulks mynes bedunkens eene naakte ontſchuldiging, die niet genoegzaam is, om hen te verſchonen, en geloof ik veel meer, dat gelyk de liefde en de yver ten Chriſtendom onder hen gantſch flaauw en verkoud is, zy ook gene drift hebben, om de ſlaven tot de Chriſtelyke Religie te doen overkomen; licht uit vreze, dat zy door deze, zoo zy den weg ter waarachtige Godzaligheid geleert hadden, beſchaamt en voor de gantſche waereld tot een ſpot gemaakt zouden worden, daar zy nogtans zoo ver niet behoeven te gaan, om dat de blinde Hottentotten, gelyk uit vele van myne vorige Hoofdſtukken blykt, hen in vele ſtukken overtreffen, en van een beter overtuigen.

Dog het kan ook wel zyn, dat de liefdeloosheid van verſcheide van hunne Geeſtelyken ſchuld daar aan is, aangezien hare werken dikwyls met hunne woorden niet overeenquamen; dog gelyk deze voor zich zelven geene onſchuldiging by God vinden, maar met dubbelde ſlagen zullen geſtraft worden, zoo konnen de inwoners zich ook niet op 't aanſtotelyk leven der Geeſtelyken beroepen, om dat zy wel weten, dat hen genoegzaam is gezegt, dat goed is, en God van hem eiſcht.

Ik verwonder my echter over deze ſteegheid der inwoners van de Kaap de Goede Hoop, waar door zy zoo wel de grote en gekofte, als naderhand van deze in hare huizen gewonne en gebore ſlaven kinderen, van den H. Doop afhouden, te meer wyl zy zien, dat de Voortreffelyke Maatſchappy hen hier in met een goed voorbeeld voorgaat; want deze belet de grote en volwaſſene menſchen hier in gantſch niet, en de kleine kinderen heeft zy uitdrukkelyk bevolen, dezelven allen zonder onderſcheid te dopen, ten zy de vader van een zodanig kind een Europeaan of een ſlaaf zelf zy. *De Maatſchappy gaat de inwoners met een goed voorbeeld voor.*

Ten dien einde moeten de moeders van de gemelde kinderen zich altyd by den prediker van de plaats aangeven, en 't ongedoopte kind met zich op den arm brengen, of zoo als doorgaans geſchied, door eene andere ſlavin laten dragen, wanneer de Prediker vraagt, waar de moeder van 't gemelde kind van daan is, en hoe 't zelve zal genaamt worden; midsgaders wie de vader van 't kind is; zoo 't nu zwart of geel van kouleur is, na den aard van de aangetoonde ouders, zoo is 'er verder geen onderzoek van noden, om dat de appel niet ver van den ſtam valt; is echter 't kind meer wit als geel, en de moeder pikzwart, zoo is 't een vaſt teken, dat het een Europeaanſche vader moet hebben gehad; wie echter dezelve is, kan de prediker niet anders vernemen, dan dat *Wat by het dopen der ſlaven kinderen aan te merken.*

dat de moeder of de ſlavin, die 't kind op den arm heeft, tot antwoord geeft: *Ik en weet het niet, vader al lang weg, vader al lang na Holland toe.*

Of echter dit antwoord altyd te geloven, en de vader niet dikwyls voor handen is; zulks kan men niet wel raden. Ten minſten is wel te denken, dat deze vrouwsperzoonen dikwyls zelf niet weten, wie de rechte vader is. Dog 't zy hoe 't zy, 't kind word om dieswille niet ongedoopt gelaten, en heeft altyd een gequalificeert perzoon uit den Raad tot gevader, welke ook als de Geeſtelyke na de predikatie 't formulier van den Doop leeſt, en vraagt of N. N. wil gedoopt zyn, beſtendig tot antwoord geeft: *Ja in den naam van de Voortreffelyke Maatſchappy*; waar mede deze gevaders dan te kennen wil geven, dat hy de plaats der gemelde Maatſchappy bekleed, haar bevel voltrekt, en niet in zyn naam, maar in dien van de roemrugtige Maatſchappy antwoord.

'Alle zondagen worden 'er ſchier gedoopt.

Door dien nu diergelyke ſlavenkinderen jaarlyks zeer vele gedoopt worden, zoo dat 'er ſchier niet eene Zondag voor by gaat, waar op 'er niet twee, drie en meer gedoopt worden, zoo verſtrekt immers zulks den inwoners een treffelyk voorbeeld, om insgelyks te doen, en voor 't geeſtelyk welzyn van hunne ſlaven en ſlavinnen zoo wel te zorgen, als zy verplicht zyn, om zulks voor 't lichamelyk te doen, zoo zy anders goede en gezonde ſlaven behouden, en lange jaren van dezelven dienſt hebben willen.

Want vele van deze inwoners, als zy zien, dat hare arbeid yverig en na behoren verricht word, zoeken dezelve ook eenige verquikking te geven; dezelve beſtaat echter niet in dronken drinken, onordentlyk nagtbraken, of plegen van buitenſporigheid, maar de geenen die vreemdelingen huisveſten, laten hen 't drinkgeld behouden, om daar van boven hunne gewoonlyke kleding welke hunne Meeſters hen geven moeten, zondags-klederen te maken, of die penningen anders tot haar voordeel te gebruiken.

Eenige ſlaven verquiſten haar geld tot hovaardy.

Want ſchoon deze menſchen ſchynen de armhertigſte en elendigſte ſchepzels te zyn, die van een anders wenk afhangen, zoo ſteekt echter in de meeſten eene ongelofelyke hovaardy; zoo dat zy een weinig opgedaan, zich zelven niet kennen, en niet wel konnen lyden, dat men hen deswegen belacht of beſpot.

Vele echter ſchoon zy nog zoo veel geld bekomen, zoo dat zy niet alleen klederen daar van maken, maar ook ander voordeel daar mede zouden konnen doen, geraken door 't aanporren van anderen, aan 't ſpelen, vreten en zuipen, en brengen aldus haar geld op eene ſchandelyke wys door; ſchoon zy wel weten, dat hen zulks door den beuls knecht deerlyk zal worden ingepepert.

Daar van zyn my zeer vele voorbeelden bekent, en acht ik onnodig, deswegen wydlopig te zyn; dog van alle deze zal ik 'er maar een met korte woorden aanhalen, van een hardnekkige ſlaaf, die door goede en zachte middelen gantſch niet te regeren, nog van zyne ontaardheid af te brengen was. Deze wyl hy nog door goede woorden nog door harde dreigementen tot andere gedachten konde worden gebragt, wierd eindelyk van zyn meeſter den gerechtsdienaars met kenniſſe van den Fiskaal independent overgegeven, van dezelven buiten 't gevankenis ontkleed, en in eenen Poolſchen bok geſpannen; na dat zy hem verder 't achterſte ontbloot, en eenen ſtok door de te zamen gebondene handen en benen geſtoken hadden, zoo dat hy op eene zyde zoo lang moeſt blyven leggen, als hen geliefde, zoo na-

Voorbeeld daar van.

namen zy hare van gespletene spaansche stokjes t' zamen gebondene roeden, en geesselden hem, tot dat 't bloed tappelings daar uit liep, 't vleesch zeer hoog opliep, en zoo zwart als een kool was.

Vervolgens droogden zy hem af; dat is, zy wreven in de versche wonden water met peper en zout gemengt, en leiden hem op de andere zyde, waar door dan, om dat 'er niets dan louter zandt voorhanden was, waar op hy lag, tamelyk veel fyn zandt in de wonden gevreeven wierd; wanneer 't gezonde gedeelte boven leyde, geesselden zy hem weder zoo heftig, dat de eene zyde als de andere was, welke zy insgelyks met 't zelve water afdroogden; eindelyk dorschten zy ook wakker op zynen rug, maakten hem los, en gaven hem zynen meester weder, die in 3 of 4 weken geen dienst ter waereld van hem konde hebben, om dat 't murwe vleesch rotte, en met stukken daar uit viel, en de verdere schade met vitriool-water moest worden voorgekomen.

Diergelyke straffe is onder hen zeer gemeen, en is 't schier eene noodzakelykheid, dat men hen op zodanige scherpe wyze in den toom houd, en eene vrees injaagt, zoo als daar van kort hier na nog iets zal moeten gezegt worden. Jegenswoordig zal ik nog iets van de genen bybrengen, die op 't land by de boeren wonen, en tonen, dat dezelven zoo wel als de eersten de drinkpenningen voor haar laten, en op geen stuiver zien, als zy bespeuren, dat dezelve wel besteed word.

De boeren laten hunne slaven ook eenig vermaak genieten.

Want als deze zien, dat zy trouwe en naarstige slaven hebben, geven zy hen een zeker stuk land, 't welk zy bearbeiden en bezaajen, en de vruchten daar van aan anderen, zelfs aan de schepen verkopen konnen; hier toe mogen zy de mist van hunne Meesters gebruiken, welke hen daarenboven 't zaai-zaat geeft en tyd verleent, om haren eigen veldbouw waar te nemen. En wanneer de vruchten ryp zyn, en zy geenen koopman daar toe weten, zoo helpen hunne Meesters hen dezelve aan den man brengen en verkopen.

Hier van trekken zy in 't jaar rykelyk zoo veel als een knecht of een meid in Duitschland verdienen kan; 't welk als zy het na behoren aanleggen, den meester aanmoedigt, om hen nog meer vervallen te geven, onder anderen, dat zy hen voor ieder ree of steenbok, als mede voor andere wilde dieren, die in de tuinen en wynbergen lopen, en aldaar grote schade doen, een zeker stuk geld geven, als zy dezelve vangen; en wyl 'er zeer veel diergelyke dieren in 't veld lopen, zoo is licht te denken, dat 'er ook veel door de slaven gevangen worden, waar voor zy dan ook de beloofde premie bekomen.

Daar behoort echter een byzonder beleid, om zodanige trouwe en willige slaven binnen de palen te houden, en hen den toom niet te ver te laten schieten; want door veel geld geraken zy of aan 't spelen of aan 't zuipen, of zy brengen het geld met d'een of d'andere slaven in hoerery door; zulks moet tydig voorgekomen werden, zoo men anders van hare getrouwheid en naarstigheid verder wil verzekert zyn, en vermyden, dat zy achteruitslaan, of by nacht uit lopen, en hunne driften den vollen toom geven.

De slaven word eene slavin toegevoegt.

Ten dien einde draagt ieder Landman zorg, dat hy zoo 't gevoeglyk geschieden kan, een zulken goeden slaaf eene insgelyks willige slavin toevoegt, ten einde dezelve van 't uitlopen en 't speel en zuip-gezelschap afgehouden werde; met dezen maakt hy een beding, om hem 't nodige te verschaffen, en de gewonnene kinderen als een vader te helpen opbrengen; en aldus leeft hy met haar in eenen ongehuwelykten staat,

ſtaat, dog niet voor dat zyn meeſter daar-in toeſtemt. Door dien nu de vrouw en daar na de kinderen hem veel geld van onderhouden koſten, zoo word hy daar door afgehouden, zyn geld te verquiſten, hoewel niet zoo zeer uit vreze voor zyne vrouw, als wel voor zyn meeſter.

Of zodanig leven doorgaan kan.

Licht mogt men vragen, of dan zulks alhier doorgaan mag? ik antwoord in alle delen; want zulks is niet alleen onder de ſlaven en ſlavinnen alhier, maar door gantſch Ooſt-Indie in gebruik, en word ſtilzwygende goedgekeurt of door de vingeren gezien, door dien men anders geen middel weet, om deze geile menſchen in toom te houden, als welke aan de welluſten heftig overgegeven zyn; behalven dat men daar door zoo veel ſlaven niet behoeft te kopen, om dat hunne kinderen ook ſlaven zyn, en eeuwig blyven moeten, ten ware de meeſter dezelve om byzondere redenen in vryheid ſtellen, en ter zelver tyd 100 ryxdaalders aan de Diakony betalen wil, ten einde zy oud en buiten ſtaat, haar ſtuk brood van dezelve mogen hebben.

Behalven dit middel, waar door men goede ſlaven behouden kan, is ook hoognodig, haar aangeboren en van haar vaderland mede gebragt naturel of inborſt t'onderzoeken en te peilen; want zommigen zyn dom en zeer vermetel; eenigen hartnekkig en woeſt; anderen beeſtachtig en eigenzinnig; en wederom anderen goedaardig en licht met woorden te regeren; derhalven is 'er verſtand van noden, om zoo velerhande zinnen en werktuigen na zyn gevallen te ſtellen en werkzaam te doen zyn; te meer wyl ik weet, dat zommige inwoners twintig, dertig, veertig, en meer ſlaven bezitten, en tot hunnen veldbouw en veehoeders gebruiken.

Hoe men met de ſlaven handelen moet.

Voor al is noodzakelyk, dat men een naauw onderſcheid onder dezelven maakt, en de genen die ſteeg zyn, hard in den toom houd, ten ware men gevaar wilde lopen, zyn leven te verliezen; want men heeft reeds zeer veel voorbeelden, dat zodanige booswigten hunnen eigenen meeſter om 't leven gebragt, en op de afgryzelykſte wyze vermoord hebben; dog die willig doen, 't geen hen bevolen word, zodanigen moet men met zagtheid handelen, en dezelven niet onwillig maken; om dat zulks van een quaad gevolg is, en veel onheil na zich ſleept.

Voornamelyk moet men zorg dragen, dat zy geen gebrek aan levensmiddelen hebben; want die hunnen zwaren arbeid met honger zoude willen belonen, en niet zoo veel geven, als zy eeten konnen, kan vaſten ſtaat maken, dat zy deze buikſtraffe met de vlugt wreken zullen, op een tyd wanneer men hen 't meeſt van noden heeft, en hare arbeid 't noodzakelykſte is; waar van de meeſter anders niet dan koſten, of ook wel een gantſchelyk uitblyven te verwachten heeft; want als zy van zelf wederkomen, zoo is hy gelukkig, 't welk echter van hondert reizen niet eens geſchied; worden zy van iemand anders gevangen en weder by hem gebragt, zoo moet hy een zodanigen aanbrenger 3 ryksdaalders voor zyne moeite geven, wil hy zodanige vlugtelingen door de gerechtsdienaars opentlyk of heimelyk laten ſtraffen, zoo koſt hem zulks weder zoo veel; is hy van voornemen, om dezelven aan te klagen, en ze een yzere hoorn op 't hoofd of boejen aan de benen te laten maken, zoo koſt hem zulks weder een hand vol geld, zoo dat hy niet anders dan koſten daar van heeft.

Blyven zy geheel weg, en komen niet weder, zoo dat zy of van de wilde dieren verſlonden, of van de Hottentotten dood geſlagen worden, als welke zich met de ſlaven gantſch niet verſtaan konnen,

 gelyk

gelyk reeds elders gezegt is, zoo is 't nadeel vry groter, om dat de meester daar door 't geheel kapitaal, dat hy besteed heeft, om dezelven te kopen, verliest; behalven dat hy weder anderen kopen moet; gelyk zodanigen over gekomen is, welker slaven weggelopen waren, en zodanige gruuwzame moorden gepleegt hadden.

Het zoude niet zwaar vallen, om nog vry meer van deze slavenregering by te brengen, en 't zelve met genoegzame voorbeelden te staven; dog wyl ik beducht ben, dat 'er reeds genoeg van gehandelt is, en het geduld van den Lezer te veel zoude worden getergt, zoo zal ik hier van afbreken, en niets meer daar by voegen, dan dat men hen als zy zelfs Christenen zyn, hare vryheid laat, en niet noodzaakt, om in de Kerk te gaan als zy zelfs daar geen lust toe hebben; door dien nu de meesten ver van de kerk wonen, zoo gebeurt 't naauwelyks eens in 't jaar, dat men hen daar in ziet; te meer wyl zy den Zondag besteden, om haar eigen stuk land te bearbeiden, en te beplanten.

En hier mede hope ik, dat ik 't geene boven aan dit Hoofdstuk belooft is, na behoren zal hebben gemeld, ik geloof ook niet, dat als nu nodig zal zyn, om iets meer hier van te berichten, dan 't geen ik reeds over lang toegezegt en belooft heb; want ik hebbe de eigenschappen van 't land, na alle drie ryken der natuur nevens vele fraaje aanmerkingen mede gedeelt; ontrent de oude inwoners de Hottentotten ben ik insgelyks niets schuldig gebleven, en van de Europeaansche Volkplantingen en derzelver Regering, midsgaders alle andere zaken, daar op betrekking hebbende heb ik ook tot nu omstandig gehandelt.

Dienvolgens is niets overig, dan dat ik melde, 't geen gedurende myne aanwezenheid aan deze Kaap de Goede Hoop, zoo wel in 't geestelyke als waereldlyke voorgevallen is; en wyl ik zulks reeds over lang belooft heb, zoo zal de Lezer uit de volgende Hoofdstukken genoegzaam zien, dat ik my van deze schuld ook zoek vry te maken.

XXIV. HOOFT-

XXIV. HOOFTSTUK.

Behelſt een Uittrekzel van een Brief der Burgers aan de Bewindhebberen der Ooſt-Indiſche Maatſchappy in Holland, en aan de Hoge Indiſche Regering te Batavia, waar in zy zware klagten over den Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, doen.

De Schryver verhaalt wat gedurende zyn verblyf aan de Kaap voorgevallen is. Begin van de oneenigheid tuſſchen de burgers, en de Regeering. De Gouverneur zet eenige burgers in hechtenis. Klagten der burgers aan de Compagnie. Beſtaan uit 38 artikels. Het eerſte is een inlyding. 2. Is een klagte over den groten landbouw van de Gouverneur. 3. Klagt over 15 byzondere vee-plaatzen. 4. Over de vrye handel met de Hottentotten. 5. Aanſtotelyk leven van Domine Kalden. 6. Dat de Gouverneur meeſt buiten is. 7. Vee-wyden verboden. 8. Klagt over den ouden Gouverneur. 9. Over François van der Stell. 10. Twee oud-burgemeeſters afgeroſt. 11. Klagt over den ouden Gouverneur en zyn zoons. 12. Slegte verkoping van 't houtwerk. 13. Verbod der boſſchen. 14. Voorbeeld van Cathrina Wismar. 15. Wynhandel verboden. 16. Verbod om iets aan vreemde ſchepen te leveren. 17. Boeren gedwongen om hout na zyn buiteplaats te voeren. 18. Moeten riet voor hem zonder loon voeren. 19. Verkoopt zyn koorn aan de bakkers. 20. Levert koorn aan de Compagnie tot een hooge prys. 21. Klagt over de hofſtede van den Heer Elzevier. 22. Verbod van 't viſſchen in de viſch-hoek. 23. De zelfde klagt over François van der Stell. 24. Wollige ſchapen gehaalt, en niet betaalt. 25. Weggelope ſlaven door hem aangehouden. 26. Geſchenken genomen voor landeryen. 27. Bewys van 't vorige. 28. Wygert den burgers knegts. 29. Oude ordonnantie, dat de bedienden der Compagnie geen land mogen hebben. 30. Klagt over den afſlag der huizen en landeryen. 31. Over den generalen pagter. 32. Smeekſchrift van dezen pagter. 33. Over de 4 gepreveligeerde pagters. 34. Dit kon opſtand verwekken. 35. dood van Monkerus. 36. Ongeluk van Corſenaar. 37. Korte herhaling der vorige klagten. 38. Bede om gunſtige verandering.

Verhaal wat gedurende des Schryvers aanwezentheid is voorgevallen.

NA dat ik u tot nu zoo wel de geſteldheid der Volkplantingen, door de Nederlandſche Ooſt-Indiſche Maatſchappy, zedert den jare 1652., aan de Kaap de Goede Hoop opgerecht, als de eigenſchappen van 't land zelf mynes bedunkens duidelyk en eigentlyk, en zoo als de natuur van de zaak vereiſchte, eenigzins wydlopig voorgeſtelt heb, zoo ſchynt het als nu tyd te zyn, ook eens om myne belofte te denken, die ik in den beginne van dit werk gedaan heb, en u geloofwaardig, onpartydig en genoegzaam bericht te geven, van 't geen gedurende myne aanwezenheid aan de Kaap voorgevallen is.

Doordien echter de tyd lang is, dien ik meeſt aldaar doorgebragt heb, en in dezelve zeer vele merkwaardige zaken voorgevallen zyn, zoo vereiſcht de noodzakelykheid, zoo voort in den beginne te zeggen, dat 't niet mogelyk is, om alles in een Hoofdſtuk te bevatten, aangezien zoo wel van 't geeſtelyke als van 't waereldlyke zal moeten gemeld worden; dog om van deze alle of van ieder in 't byzonder te handelen, zoo als in den beginne myne mening is geweeſt, is niet wel doenlyk; om dat daar door de aaneenſchakeling of de draad van de zaak gebroken, en de order, zoo als alles op elkander gevolgt is,

is, verward zoude worden; derhalven heb ik raadzaam geacht, de nette order van den tyd te volgen, en alles te berichten, zoo als 't na malkanderen voorgevallen is; ten einde de Lezer een beter begrip zoo wel van de zaken als de regeringswys bekome, en daar door zien moge, hoe wel en hoe ſlecht deze gewigtige volkplanting nu en dan, zelfs tegen den zin van de Heren Bewindhebberen, met Regenten verzien, en als aan de woede der magtige en deze Voortreffelyke Maatſchappy benydende vyanden overgegeven geweeſt is, als die geen ander inzicht hadden, dan deze vermaarde Kaap, als de beſte ververſchings-haven voor gantſch Indien, die voor de zeevaarders 't gelegenſte is, de gemelde Maatſchappy uit de handen te wringen, en dezelve naderhand zoo niet t'eenemal uit 't bezit te zetten, echter van 't beſte voordeel te beroven.

Begin van oneenigheid tuſſchen de burgers en de Regering.

Boven heb ik reeds gewag gemaakt, dat voor myne komſt eene vonk van grote haat en gevaarlyke vervolgingen, tuſſchen de Regering en de burgers onder de aſſche ſmeulde, en dat dezelve by myne aanwezenheid in een volle vlam is doorgebroken; aangezien de burgery, die zich op hare van de Voortreffelyke Maatſchappy verleende voorrechten veſte, de geweldadige benadeling van deze Regering niet wel dulden konde; veel min gedogen, dat zy van alle voordelen berooft, tot de uiterſte armoede gebragt worden en de ſnoodſte verdrukking zouden moeten ondergaan.

De burgers klagen hunnen nood aan den Gouv. W. A. van der Stell vergeefs.

Zy hebben in den beginne deswegen aan den Edelen Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, als Hoofd, en ſtichter van alle misnoegtheid, zelf geklaagt, hare nood voor oogen geſtelt, en gebeden, met hen na recht en billykheid te handelen; dog zy quamen hier by eenen *Rehabeam*, die hen hardelyk antwoorde, zoo als doorgaans zyne gewoonte was, en geenzins eene verandering beloofde, maar in zyn voornemen voortging, en alles, zoo wel dat 't land opbragt, als dat de vrye handel gaf, in zyn neſt zocht te ſlepen, waar toe hy echter geen recht ter waereld had; want hy was gewoon te zeggen: *Willen zy my leren, hoe ik regeren zal?* Hier over wierden de gemoederen, zoo als licht is af te nemen, nog meer verbitttert; derhalven beſloten zy, den gemelden Heer van der Stell zoo wel by de hoge Indiſche Regering te Batavia, als by de Heren Bewindhebberen in Holland zelf aan te klagen. Ten dien einde ſchreven zy na de gemelde oorden, en ſtelden hunne klagte op eene beweeglyke wyze voor; van Batavia echter ontfingen zy geen antwoord, om dat deze Heren zich met deze hen onbekende zaak niet konden of wilden bemoejen; daarentegen zonden deze de gemelde klagten aan de hoge Heren Principalen, de Bewindhebberen in Holland.

De Gouverneur doet de burgers in hechtenis zetten.

Door dien nu de broeder van den Heer Gouverveur toenmaals een medelid van deze hoge Indiſche Regering was, zynde daar na Gouverneur op Amboina geworden, zoo konden hem deze klagten en de perzonen, welke dezelve getekent hadden, niet onbekent blyven; derhalven gaf hy zynen broeder aan de Kaap daar van bericht, die zulks zeer hoog nam, en nog voor 't vertrek van de Retourvloot in 't jaar 1706. met 't gevangen nemen, in hechtenis zetten der burgers, en andere wonderlyke proceduren een begin maakte; waar door hy echter de misnoegtheid niet wegnam, maar oly in 't vuur wierp.

De Schryver wil een uittrekzel van de klagten der burgers mededelen.

Eer ik van meer vyandlykheden gewag maak, vind ik raadzaam, om den Lezer een uittrekzel van 't gemelde klaagſchrift mede te delen, om een beter begrip van de gehele zaak te doen hebben; ik

ik zoude 't gantsche schrift van woord tot woord hier wel inlassen, ten ware het zelve te wydlopig was, en drie hele bladen besloeg; het zelve was van 72. der voornaamste burgers getekent.

De klagten der burgers bestaat uit 38. artikels.

Het behelst 38 artikels, welke de Heer Gouverneur alle schriftelyk heeft beantwoord, hebbende zyne verdediging daarenboven met den druk gemeen gemaakt; dog op eene andere wyze, meest met verdichte of valsche, of ook met gedwongene bewyzen, zoo als uit zyne boven gewaagde Deductie, en daar op van de burgers in 't licht gegevene Contra-Deductie wydlopig te zien is. De gemelde 38. artikels behelzen, in 't kort 't volgende: Het eerste behelst enkelyk eene inleiding, dat zy door de nood gedwongen zyn, hare rechtvaardige klagten, in den schoot der Hoog-Edele Heren Bewindhebberen uit te schudden; om dat zy alhier door eene trotze en onrechtvaardige overheersching, van den gemelden Heer Gouverneur niet alleen zeer hard verdrukt, maar erger als slaven gehandelt wierden; het welk, door dien zy vry geborene menschen en onderdanen van haar Hoog Mogenden waren, haar eens zoo smertelyk voorkwam.

Het eerste behelst eene insinuatie.

Het 2. spreekt van den groten landbouw.

In 't twede artikel beschuldigen zy den zelven, dat hy 12 uuren oostwaards, achter de Stad en Vesting, een zeer pragtig groot en wydluftig landgoed, binnen den tyd van 6 jaren uit de wildernis had doen opryzen, welk landgoed byna een steedje geleek; dat hy daarenboven dieper landwaards in, 60 uuren van daar, een streek land bezat, waar op ruim 50 Afrikaansche boeren konden wonen, die op 't allerdichtste een half uur van malkander woonden, behalven dat hy nog 60 morgen bezat, en nog bebouwde; dat hy wyders ruim 800 stuks rundvee had, (hoewel 'er naderhand 1200 bevonden zyn) en ruim 10000. schapen; (dog naderhand zyn 'er 20000. getelt;) dat 'er ruim 60. Compagnies Bedienden, die kost en loon van de Edele Compagnie genoten, allerhande handwerksluiden waren, en dat 'er ook dagelyks meer dan 100 Compagnies slaven arbeiden, over welke allen de Compagnies-Tuinman 't bevel voerde, schoon hy voor zyne 30 guldens, welke hy ter maand had, anders niets deed; dat de Compagnies Smids en Wagenmakers ook alles van 't Compagnies yzer moesten maken, 't geen de gemelde Heer Gouverneur tot zynen landbouw van noden had, om dat hy jaarlyks niet alleen eene grote menigte koorn zaaide, maar ook werkelyk ruim 400000. vruchtdragende wynstokken geplant had, welker vruchten hy tegenswoordig genoot, en met 't een zoo wel als met 't ander, de burgers plaagde en aldus allen handel aan zich trok.

Het 3. maakt gewag van 15 byzondere veeplaatzen.

Het III. artikel behelst eigentlyk eene nadere verklaring van 't gemelde stuk lands van 60 uuren; want zy zeggen hier, dat hy in deze streek lands, over de Hottentots-Hollands bergen gelegen, vyftien veeplaatzen aangelegt had, alwaar hy zyn voorgemeld vee door Compagnies Bedienden wyden en bewaren liet; over welke alle wederom een Chirurgyn, die 20 gulden ter maand by de Compagnie genoot, 't opzicht had.

Het 4. meld van den vryen handel met de Hottentotten.

In 't IV. artikel word de Heer Gouverneur beschuldigt, dat hy de herstelling van den vryen handel met de Hottentotten ruim een vierdendeel jaars verzwegen, en midlerwyl voor zich zelven, zynen broeder François van der Stell den Prediker, Petrus Kalden en andere groten, veel vee van dezelven gehandelt en kort voor de afkondiging, eenige burgers met kruid en lood uitgezonden had, om met geweld en goede woorden vee voor hem te handelen; waar door hy dan in zoo korten tyd ee-

ne zoo overgrote menigte vee bekomen had; dog dit was nog niet genoeg geweest; hy had deze vryheid kort daar na op zyn eigen houdje weder verboden, en midlerwyl den gemelden tuinman Jan Hertog weder derwaards gezonden om voor hem te handelen, waar by 't dan gebleven was, tot dat de vrye handel, ten voordele der burgers, door de Voortreffelyke Maatschappy wederom was geopent.

Het 5. van 't aanstotelyk leven van den prediker pieter kalden.

Het V. artikel beschryft 't leven en den wandel van den voorgemelden Prediker, Petrus Kalden, en zulks op eene zoo eigentlyke natuurlyke wys, dat men 't zelve niet beter zoude konnen voorstellen; want hy word niet alleen als een der grootste Landboeren voorgestelt, die zich meest met zyne landgoederen bemoeit, en dikwyls 14. dagen en langer daar op zyn vermaak neemt, en midlerwyl door den Voorlezer des zondags den dienst laat waarnemen; maar daar word ook van hem gezegt, dat hy zich zeer weinig om den Godsdienst bekommerde, om dat hy gedurende zyne afwezenheid niet eens na de Kerk omzag, ja dat hy pleegde te zeggen, *wat zal ik t'huis doen, als de Edele Heer Gouverneur, en de Heer Samuel Elzevier, buiten zyn?* terwyl hy nogtans de grootste dryver was geweest; dat deze zoo kostbare Kerk voor eene zeer grote zomma geld uit de Diakonies-kas gebouwt was; men voegt daar by, dat 'er menschen gekomen waren, om hare kinderen te laten dopen, en anderen, die drie malen na malkanderen afgeroepen zynde, de plegtigtigheid van den Trouw wilden laten verrichten, onverrichter zake hadden moeten hene gaan, om dat de Prediker op zyn landgoed was; midsgaders dat hy de leden der Gereformeerde Gemeente dikwyls door een Ouderling en Diaken, of door een Ziekentrooster, ja die wat ver woonden, door den Koster of zelfs door een Hottentot tot 't H. Avondmaal had laten nodigen, 't welk echter zonder eenigen tegenspraak zyne eige plicht was; en dat hy eindelyk nog meer onbetamelyke stukken gepleegt had, als by voorbeeld, dat hy een kind by eene slavin had, enz. welke zy echter met stilzwygen verby gaan, ten einde de zaak niet te lang vallen zoude.

Het 6. zegt, dat de Gouverneur zich meest op zyn landgoed onthoud.

Het VI. artikel raakt weder den Heer Gouverneur zelf, van wien als nu geklaagt word, dat hy van zyn Landgoed, genaamt *Verregelegen*, zyn dagelyks werk maakte, en den dienst der Edele Maatschappy gantschelyk verwaarloosde; doordien hy dikwyls 2. 3. 4. 5. 6. en meer weken na malkanderen zich aldaar onthield, zonder na de Vesting of zyne verrichtingen om te zien; dat hy de burgers, die om 't een of 't ander by hem quamen, met een zeer quaad bescheid afwees, en hebben wilde, dat zy zouden wachten, tot dat hy weder t'huis quam, als zynde aldaar, om zyn vermaak te nemen; zoo dat hy niet begeerde, dat hem iemand daar in quam storen.

Het 7. klaagt over verbodene veeweyden.

In 't VII. artikel beschuldigen zy den Heer Gouverneur, dat hy den burgers de vrye weyden voor haar vee verbood, met bedreiginge, om de genen, die hem met haar vee te na quamen, armen en benen aan stukken te laten slaan; waar door te weeg gebragt wierd, dat geen veehoeder met zyne trop daar ontrent weyden wilde; om dat zy altyd verjaagt en vervolgt wierden.

Het 8. raakt den ouden Hr. Gouverneur.

Het VIII. artikel raakt zynen vader, den ouden Hr. Gouverneur Simon van der Stell, over wien geklaagt word, dat hy met zyne buren op dezelve wys handelde, als zyn Edele by 't VII. artikel beschuldigt is, om dat de gemelde Heer Simon van der Stell zyne buren zoo veel plaagde als hy kon.

In 't

Het 9. raakt François van der Stell.

In 't IX. beschuldigen zy den Heer François van der Stell, broeder van den Hr. Gouverneur, dat hy zyne buuren insgelyks op de onredelykste wys plaagde, en zich op den Hr. Gouverneur verlatende, zoo veel quaad deed, als de haat en nyd hem ingaven; dat hy een zeer gevaarlyk instrument, ja de pest aan de Kaap was; dat hy vermaak schepte, om de burgers te plagen, en 't voor een meesterstuk hield, om iemand te bedriegen, dat hy de burgers allen bederven zoude, als 't slechts in zyne magt was.

Het 10. meld, dat 2 oud-burgermeesters afgerost zouden zyn.

Het X. artikel verstrekt een bewys van 't vorige, werdende daar in een staaltje van wraakzucht en gierigheid verhaalt, hier in bestaande: Dat namelyk de gemelde François van der Stell eenen burger verzocht had, om twee oude Burgermeesters, die gegoed waren, en haar vermogen aan den Heer Gouverneur niet wilden overgeven, wakker af te rossen, voorgevende, dat hy hem en den Hr. Gouverneur daar door eenen groten dienst doen, en hen beide zeer verplichten zoude. Want deze beide waren in des Gouverneurs ongenade geraakt, om dat ze hunne goederen niet wilden ten besten geven; en de Heer Gouverneur had zynen broeder daarom tot deze schandelyke daad gebruikt, om dat hy wist, dat hy wel meer diergelyke stukjes gepleegt, en daarenboven daar op gepogt had.

Het 11. zegt, dat de vader en 2. zoons qualyk huisgehouden hebben.

Het XI. artikel behelst enkelyk eene korte herhaling van 't 7. 8. 9. en 10. artikel, waar by de Edele Hr. Gouverneur, zyn vader, de oude Hr. Gouverneur en zyn broeder, François van der Stell, als Souvereine Heren aangemerkt worden, die meenden, dat hen alles vry stont, en dat 't gantsche land aan hen toequam; om dat zy niet anders te werk waren gegaan, en de inwoners niet anders gehandelt hadden, dan als of ze onafhangelyke Heren waren, ja zelfs nu en dan erger; spelende aldus overal den gebraden haan, zoo dat zy zonder twyffel alle burgers uit 't land zouden hebben gejaagt, zoo 't slechts in hunne magt gestaan had.

Het 12. klaagt over slechte verkoping van 't houtwerk.

Het XII. raakt wederom voornamelyk den Heer Gouverneur zelf, want hy word beschuldigt, dat hy met 't Hollands houtwerk, na de Kaap gezonden, zeer slecht geleeft had, hebbende 't beste voor zich zelven laten uitzoeken, en weinig geld daar voor betaalt, terwyl de burgers het slechte voor lief nemen, en duurder als 't beste betalen moesten; aldus was 't ook met de duigen gegaan, welke daarenboven enkelyk onder de gunstelingen waren uitgedeelt.

Het 13. geeft bericht van 't verbod der bosschen.

Het XIII. spreekt weder van den Heer Gouverneur zelf; te weten, de burgers klagen, dat hy hen den toegang tot de wouden en bosschen zodanig had afgesneden, dat zy nog timmerhout, nog zodanig hout konden bekomen, dat zy tot de wagens, ploegen, en ander boeren gereedschap van noden hadden; terwyl hy voor zich alleen, en niet voor de Maatschappy, dagelyks 't beste en bequaamste daar uit liet hakken, en tot zyn voordeel verbruiken, onder voorwentzel, dat hy den burgers daar toe verlof zoude geven, als hy met bouwen en timmeren gedaan had.

Het 14. verhaalt een voorbeeld van Catharina Wismar.

Het XIV. verhaalt een voorbeeld, hier in bestaande, dat namelyk de Heer Gouverneur van eene arme weduwe, Catharina Wismar genaamt, die in een bosch eenig hout had laten hakken, dat naauwlyks drie ryksdaalders waard was, door den Land-drost de ordinaris boete van vyftig ryksdaalders had willen laten afpersen, voorgevende dat men op eene zodanige wyze een schrik onder de burgers brengen moest.

Het 15. klaagt over den verboden wynhandel.

In 't XV. word de Edele Heer Gouverneur beschuldigt, dat hy

om zyn eigen belang aan de burgers den vryen wynhandel verbood; want hy had hen het vry brengen van hunne wynen van hare buitenplaatzen aan de Kaap verboden en belet; hy had jaarlyks ruim vier hondert vaten wyn, voor eenen zeer flechten prys, als voor drie, vier of vyf ryksdaalders 't vat van de boeren gekoft en afgeknevelt, welken wyn hy naderhand in de Compagnies kelder door een Compagnies Bediende had laten fmeren en fchoonmaken, waar na hy ze weder tegen een zeer hogen prys, namelyk 't vat voor acht en dertig ryksdaalders aan de Hollandfche, Engelfche, Deenfche fchepen, enz. verhandelt en verkoft had.

Het 16. fpreekt van een verbod om iets aan vreemde fchepen te leveren.

Het XVI. befchuldigt den Heer Gouverneur, dat hy den burgers had verboden, om eenige ververfching, 't zy wyn, vleefch of keuken-kruiden aan de Engelfche en Deenfche fchepen te leveren, en dat hy om zulks voor te komen, een korporaal met eenige zoldaten, aan ftrand gepofteert had, waar door aldus den menfchen 't brood uit den mond genomen wierd; om dat zy hunne waaren niet konden aan den man brengen; terwyl hy aan de Officiers van de gemelde fchepen zeide, dat zoo zy eenige ververfching hebben wilden, zy dezelve van hem konden bekomen.

Het 17. zegt, dat de boeren timmerhout na *Verregelegen* moeten voeren.

In 't XVII. word de Heer Gouverneur befchuldigt, dat hy den burgers of boeren, die koorn in 't Compagnies magazyn leverden, en met 't zelve dikwyls eenen verren en moejelyken weg quamen, den ordinaris prys, te weten, acht en een halve gulden voor de mudde wel had laten betalen, wanneer namelyk de tienden daaraf getrokken, en zy aan de Edele Compagnie niets fchuldig waren; dog dat hy bevel had gegeven, dat zy na huis rydende, wederom zware vragten van allerhande timmerhout na zyne Hofftede met dezelve offen en wagens als een Herendienft, brengen moeften; zonder dat zy daar voor betaalt wierden, waar door menige os de hals gebroken was.

Het 18. verhaalt verder, dat zy riet enz. voor niet met al hadden moeten voeren.

Het XVIII. behelft fchier even dezelve klagte; want de burgers zeggen daar in, dat zy voor den Heer Gouverneur riet en andere bouw-materialen hadden moeten voeren, zonder dat zy zelfs eens daar voor bedankt wierden; dat zy door den Landdroft met den Stellenbosfchen Bode, dikwyls met harde dreigementen, van hen namelyk den voet dwars te zetten, enz. daar toe gekommandeert waren; fchoon men wift, dat 't arme menfchen waren, die maar eenen wagen en een gefpan offen bezaten, waar mede zy hun onderhoud zoeken moeften.

Het 19. toont, dat hy zyn koorn aan de Bakkers verkoft.

In 't XIX. artikel word de Heer Gouverneur befchuldigt, dat hy zyn koorn doorgaans aan de Bakkers verkoft, welke hem tien, twaalf ja vyftien guldens voor de mudde geven moeften, waar door hy den behoorlyken tienden aan de Voortreffelyke Maatfchappy ontvlugte, en aldus niets gaf; en dat hy daarenboven de Bakkers dwong, om 't zelve voor dien prys aan te nemen, ten ware zy in zyne ongenade vervallen, en gevaar lopen wilden, van gantfchelyk geruïneert te worden.

Het 20. zegt, dat hy koorn tegen een hogen prys aan de Compagnie gelevert had.

Het XX. beklaagt den Heer Gouverneur op eene nadrukkelyke wys, dat hy namelyk zyn eigen belang boven dat van de Voortreffelyke Maatfchappy gezogt had; om dat hy wetende, dat in 't jaar 1705. weinig Koorn alhier gevallen was, en de Maatfchappy gebrek daar aan had, 't geen, dat hy aan de Bakkers nog niet had verkoft, onder den naam van drie verfcheide burgers aan dezelve gelevert had; mids twaalf of vyftien guldens voor ieder mudde betalende; terwyl een zeker burger die negentig mudden leverde, niet meer dan de ordinaris prys van

van acht en een halve gulden voor 't zyne ontfangen had, en daarenboven de tienden daar af getrokken was; ſchoon zulks ontrent de anderen niet was geſchied.

Het 21. klaagt over de Hofſtede van den Hr. Elzevier.

Het XXI. raakt niet zoo zeer den Heer Gouverneur als den Heer Samuel Elzevier, eerſten Koopman en Tweden Perzoon; want alhier word geklaagt, dat hy insgelyks eene zeer grote wydluftige Buitenplaats bezat, naaſt dewelke de Edele Maatſchappy zelf nog eene plaats heeft, welke zy tot hooi en gras-land gebruikt. Op dit landgoed zaaide de Heer Elzevier jaarlyks veel Koorn, en won overvloedig wyn, en hield daarenboven aldaar zeer veel vee; deze buitenplaats had de Heer Elzevier van den ouden Heer Simon van der Stell bekomen, ſchoon dezelve kort voor heen twee boeren, aan welke hy aldaar landeryen had gegeven, weder van daar gejaagt had; onder voorwentzel, dat zy te dicht by de Compagnies poſt lagen.

Het 22. meld van 't verbod van 't viſſchen in den viſchhoek.

Het XXII. ſpreekt wederom van den Heer Gouverneur, en word daar in geklaagt, dat hy zyne byzondere viſſchery hield, en aldaar een huis gebouwt had, te weten, in Hottentots-Holland, in de zoogenaamde Viſch-hoek ontrent drie of vier uuren van zyne pragtige woning *Verregelegen*; daar by voegende, dat hy aldaar een ſloep met een quartiermeeſter en eenige matrozen, die van de Edele Maatſchappy betaalt wierden, hield, die echter dagelyks niet anders deden, dan voor de ſlaven van den Heer Gouverneur te viſſchen; terwyl de burgers daar van daan gejaagt wierden; aangezien de genen, die zich onderſtonden aldaar te viſſchen, op eene erbarmelyke wys afgeroſt wierden.

Het 23. zegt dit zelve van François van der Stell.

Het XXIII. klaagt over des Gouverneurs broeder, den Heer François van der Stell, en meld, dat hy niet ver van de viſchplaats van den Heer Gouverneur, in de zoo genaamde Baai Falſo, insgelyks voor zich eene byzondere viſſchery had, alwaar de burgers ook niet dorſten viſſchen; zoo dat het zich liet aanzien, als of deze Heren de Zee-wateren als in erfpagt houden, en menig arm menſch daar door van honger wilden laten omkomen.

Het 24. handelt van wollige ſchapen, die niet betaalt zyn.

Het XXIV. betreft weder den Heer Gouverneur, die beſchuldigt word, dat hy op den naam van de Voortreffelyke Maatſchappy, ontrent vierhondert ſtuks wollige ſchapen van de burgers had laten halen, onder voorwentzel, dat hy bevel had, de wolle daar van na Holland te zenden, en dat voor ieder ſtuk vier guldens zoude betaalt worden; dog dat niemand van de burgers tot nu eenige betaling ontfangen had, maar dat een van hen, die geld eiſchte, met eene wakkere lading ſcheldwoorden en dreigementen van den Heer Gouverneur afgevaardigt was.

Het 25. geeft bericht van de weggelope en aangehoudene ſlaven.

Het XXV. beſchuldigt den Heer Gouverneur, als een Overtreder van zyne eigene wetten; om dat daar in geklaaagt word, dat hy de ſlaven, van de burgers weggelopen, op zyne Buiten-plaats *Verregelegen* aangehouden en in zyn dienſt gebruikt had; ſchoon door hem en zyne Voorzaten op een boete van 25 ryksdaalders verboden was, zodanige ſlaven t'ontfangen of huisveſting te geven: Ondertuſſchen had de Edele Heer Gouverneur het gedaan, om zich meeſter van dezelven te maken, en ze vereert te bekomen, of ze voor een gantſch geringen prys te kopen.

He 26. klaagt over 't nemen van geſchenken, voor gegevene landeryen.

By 't XXVI. word de wyze aangetoont, welke de Heer Gouverneur zoude hebben gehouden, als hy een ſtuk land aan dees of geenen ingezetenen op bevel van de Edele Maatſchappy voor niet met al had behoren te geven; want alhier word gezegt, dat hy geſchenken had

had aangenomen, van de genen, die de landeryen wilden gemeten hebben, behalven dat die menschen wederom niet met ledige handen hadden mogen verschynen, als zy naderhand quamen, om hunnen erfbrief te halen.

Het 27. behelst een bewys van deze zaak.

Het XXVII. verhaalt een voorbeeld ten bewys van 't vorige, dat namelyk de Heer Gouverneur een stuk land aan zeker burger vereert had, dog dat dezelve het niet had konnen gemeten krygen, voor dat hy ten offer gekomen was; dat dezelve ten gevallen van den Heer Gouverneur daarenboven dertig leggers of hondert en twintig Rhynsche vaten (emmers) van den besten wyn, tegen 5 ryksdaalders 't vat, aan hem verkoft had; dog dat hy om betaling gekomen, de huid vol scheldwoorden in plaats van geld bekomen had, behalven dat hy hem 't land weder ontnomen en aan iemand anders, die reeds voor dezen vogelvry geweest was, vereert had.

Het 28. zegt, dat de burgers geenen knecht van hem verkrygen konnen.

Het XXVIII. beschuldigt den Heer Gouverneur, dat als de burgers eenen goeden knecht moesten hebben, die den landbouw verstont, hy hen geweigert had, denzelven uit den dienst der Maatschappy in lening over te nemen, om dat hy dezelve tot zynen byzonderen dienst van noden had; daarenboven had hy zodanige knechts, als hy ze afschaffen wilde, zoo voort na Batavia of Ceylon gezonden, ten einde dezelven, als zyne geheimenissen wetende, by niemand anders dienen zouden; dog zulks had hy voornamelyk verzonnen, om de burgers wakker te plagen.

Het 29. maakt gewag van eene oude schikking uit hoofde van dewelke de Bedienden der C. geen land hebben mogten.

By 't XXIX. brengen de burgers de Edele Heren Bewindhebberen weder te binnen eene order, die in den jare 1668. den 26. April afgekondigt, en zedert den tyde van den Heer Gouverneur Bax, tot dat de Heren van der Stell aan de regering gekomen zyn, onverbreekelyk gehouden, naderhand echter als een oud kleed achter de bank geworpen en met voeten getreden is; deze order verbood alle Bedienden der Maatschappy zoo wel hoge als lage, eenig land te bezitten, direct of indirect; als mede eenigen handel met Koorn, wyn of vee te dryven; na dat echter de gemelde Heren van der Stell 't roer van de Regering gestuurt hebben, was deze order niet alleen in vergetelheid geraakt, maar zy hadden andere gequalificeerde Bedienden der Edele Maatschappy van de beste landeryen verzien, ten nadele en verwaarlozing der Compagnies zaken, en ten bederf en ondergang der burgers.

Het 30. toont den afslag der huizen en landeryen.

Het XXX. geeft aan de Voortreffelyke Maatschappy zeer weemoedig te kennen den elendigen toestand der Colonie, daar in bestaande, dat de huizen en landeryen der burgers schier de helft onder de waarde worden verkoft; om dat de vrye handel gestremt, en den ingezetenen niet alleen door den Heer Gouverneur betwist, maar volslagen geweigert en verboden is; terwyl nogtans een land nooit heeft konnen bloejen of opnemen, waar in de handel is afgebroken geweest. Door dien nu de Diakony en Weeskamer zeer veel op diergelyke hypotheken verschoten hadden, zoo zouden zy met der tyd veel te kort komen, aangezien reeds veel huishoudingen gevonden wierden, die zelfs de intresten na behoren niet konnen opbrengen.

Het 31. klaagt over den Generalen Pagter.

Het XXXI. klaagt over de nieuwe wyze, welke de Heer Gouverneur tegens de oude schikkingen van den Heer Daniel Heinsius, die in den jare 1699. als Commissaris uit Indie quam, en na Holland ging, en boven de daar op gevolgde goedkeuring der Voortreffelyke Maatschappy, de Pagt der Kaapsche wynen betreffende, heeft ingevoert; en zegt, dat de Heer Gouverneur om zyn byzonder

zonder belang eenen generalen Pagter tegen den wil der gemeente had laten opkomen, terwyl 'er te voren altyd vier geweest waren; dat hy daar toe zekeren Johannes Pfeiffer had genomen, die den 2 Maart 1675. als een dief geschavotteert en gebannen was, zoo als zy uit 't bygevoegd vonnis bewezen; en zulks enkelyk, om dat hy de wynen van den Heer Gouverneur en zyn Vader altyd zeer duur gekoft, en ten eersten betaalt had.

Het 32. handelt van 't smeekschrift van dezen Pagter.

By 't XXXII. blyven de burgers by dezezelve materie, en vertonen, dat deze generale pagter, Jan Pfeiffer, kort na dat hy de pagt had aangenomen, op den raad en bevel van den Heer Gouverneur, door een zeker perzoon een smeekschrift had laten opstellen, 't welk de Heer Gouverneur overzien, en in 't net geschreven zynde, in den Raad gepresenteert had, waar by hy verzocht, dat hy in zyne zoo zwaar aangegane wynpagt, die 39100. guldens beliep, op 't kragtigste mogt gehandhaaft worden; dat niemand zonder verlof van den Heer Gouverneur een Carrabas, dat is, een fles van tien, twaalf of vyftien pinten, kelder, houdende twintig of vyfentwintig pinten, of een half vat zelfs niet aan een scheeps-vriend verkopen of vereeren zoude; dat de Schout met zyne dienaars in alle burgers huizen zoude mogen gaan en visiteren, of 'er ook onder de hand wyn verkoft wierd; dat geen burger zonder uitdrukkelyk verlof van den Heer Gouverneur zyne wynen aan de Kaap zoude mogen brengen, ten zy dat dezelze van den pagter generaal waren; en eindelyk dat de oude plakkaten en mandaten, voor de komst van den Heer Heinsius afgekondigt, mogten worden hernieuwt; derhalven bidden zy, dat de Voortreffelyke Maatschappy op zulke onrechtmatige verzoeken regard nemen en zorge dragen wille, dat daar door de gantsche Colonie, welke haar zoo veel geld gekost had, niet te gronde gaan moge.

Het 33. klaagt over de 4. geprevilìgeerde Slachters.

Het XXXIII. raakt de vier gepreviligeerde slachters; en word daar in vertoont, dat de Edele Heer Gouverneur niet alleen had getragt, den koorn en wynhandel aan zich te trekken, maar dat hy 't derde stuk, namelyk den veehandel, ook niet vergeten had. Want zy klagen, dat deze vier door den Gouverneur geprevilìgeerde Slachters magt hadden, om alles en voor de Maatschappy en voor de burgers alleen te slachten, terwyl aan de burgers op een boete van 50 ryksdaalders, voor de eerstemaal, 100 ryksdaalders voor de twedemaal, en de derdemaal op lyfs-straffe verboden was, eenig vleesch te verkopen.

Het 34. zegt, waar om 'er een opstand ontstaan konde.

Het XXXIV. vertoont, dat als deze regering nog langer bestaan zoude, en 'er geene hope tot verandering was, het te duchten stont, dat het tot een opstand zoude uitbersten; om dat zodanige nooit gehoorde verdrukkingen in staat waren, om een wys mensch tot wanhope te brengen.

Het 35. geeft bericht van den dood van den Heer Monkerus.

Het XXXV. verstrekt een voorbeeld, waar mede de klagers pogen te bewyzen, dat Hendrik Monkerus, geweze Kassier, een wys en verstandig man, door harde verdrukkingen en gestadige mishandelingen tot zodanige wanhope gebragt was, dat hy zich met een pistool doodgeschoten had; terwyl dit droevig toeval den Heer Gouverneur van alle menschen aan de Kaap opentlyk verweten was.

Het 36. verhaalt 't ongeluk van den H. Corssenaar.

Het XXXVI. vertoont verder, dat ook de gewezene Winkelier en Secretaris van de Justitie, Willem Corssenaar, een vroom deugdzaam eerlyk man, zeer veel smaad, hoon en spot onschuldig van den Heer Gouverneur had moeten lyden, hebbende hem onder anderen om een beuzeling, eens in byzyn van zeer veel menschen, wakker over den hekel gehaalt;

haalt, en gedreigt, om hen af te zetten, en hem daarenboven met een snaphaan op schouwder, op schildwacht gezet, 't welk de gemelde Corssenaar zodanig ter herten had getrokken, dat hy daar over niet alleen lang 't bed had moeten houden, maar had ook 't gezicht en met 't zelve zyn Secretaris-ampt verloren.

Het 37. herhaalt in 't kort alle vorige klagten.

Het XXXVII. vertoont in 't kort, 't geen in de voorgaande wydlopig geklaagt is, en besluit; dat doordien de Heer Gouverneur deze Volkplanting in alle delen benyd, benadeelt, uitzuigt, voor 't 't bederf bloot stelt, en zyne grondregel is en hy doorgaans pleegt te zeggen, *dat eene bedurve gemeente licht te regeren is*, hy noodwendig voor een geessel van 't land moest gehouden worden.

Het 38. bid om günstige verandering.

Het XXXVIII. maakt eindelyk 't slot, dat de burgers nog wel vry meer zaken zouden hebben konnen voorstellen, ten ware zy beducht waren geweest, daar mede de Voortreffelyke Maatschappy moejelyk te vallen; ondertusschen vertrouwden zy, dat dezelve hier uit wel konde begrypen, dat de hoogste nood hen tot deze klagten angezet had, hopende, dat zy na hare hoge wysheid aan hen bystand bieden, en de vervallene zaken, herstellen zoude.

Dit zyn dienvolgens de zoo kort als mogelyk, te zamen getrokkene klagten, welke de burgers aan de Kaap tegen den Heer Gouverneur opgestelt, en ter behoorlyke plaatzen overgegeven hebben; welke of zy waar of valsch zyn, myn werk niet is, om te onderzoeken; op 't laatst zal men echter zien, hoe de zaken afgelopen zyn, en wie van beide partyen het proces gewonnen heeft.

Midlerwyl zoude ik den Lezer wel van 't verder beloop der zaken, hier iets mede delen, om dat 't jaar en dagen geleden heeft, eer men uit Holland weder bericht hebben konde, en 'er midlerwyl vele aanmerkelyke, gevaarlyke, gruwzame en ongehoorde dingen tusschen beide partyen voorgevallen zyn, welke om hier met stilzwygen verby te gaan, my geenzins zoude passen, ten ware ik voor partydig wilde aangezien zyn; dog ik vrees, uw geduld buiten dat reeds te veel misbruikt te hebben, en uwe misnoegtheid te vermeerderen, zoo ik u tegenswoordig nog meer lastig quam te vallen.

Derhalven bid ik deze wydlufstigheid niet qualyk te duiden, en de voorgaande beschuldigings-artikels ter dege in de gedachten te houden, om dat ze in 't volgende zeer dikwyls zullen worden aangeroert; en kan de Lezer verzekert zyn, dat ik niets van 't geen 'er voorgevallen, en aamerkelyk is, vergeten zal.

XXV. HOOFT-

XXV. HOOFTSTUK.

Wanneer de Heer Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, vernam, dat de burgers hem aangeklaagt hadden, zoekt en verkrygt hy een valsche Getuigenis van twee hondert en veertig burgers; laat eenigen in hechtenis zetten, en naauw bewaren; anderen verzend hy na Batavia en Holland; de scheeps-Raad word beroepen, om over deze rebellie te zitten, en geeft eindelyk een aardig Manifest uit.

Verder bericht van de proceduuren. De Gouverneur bid alle burgers om een getuigenis. Word van zommige getekent. Zeltzaam geval met Gillis Sollier. Als mede met Jan Hendrik Voogt. Inhoud van deze atteſtatie. De Gouverneur vorſcht na den opſteller en Ondertekenaars. Adam Tas raakt deswege verdagt. Word in hechtenis gezet. Jacob van der Heide word insgelyks gezogt. Jan Rotterdam moet na Batavia vertrekken. Waarom zulks geſchied. Komt 't volgende jaar weder. De Gouverneur geeft een zeldzaam manifeſt uit. Uittrekzel daar van.

Verder bericht van de Proceduren.

BY myn voorgaande heb ik u niet alleen de redenen en een uittrekzel van de klagten, door de burgers over den Heer Gouverneur en andere voorname Bedienden der Maatſchappy, zoo kort als mogelyk medegedeelt, maar terzelver tyd belooft, om u 't verder beloop van deze zaken, en hoe dezelve eindelyk uitgevallen zyn, te laten toekomen; dog wyl 'er velerhande en langdradige zaken zyn, zoo zal ik wederom tragten, om dezelve zoo beknopt, als eenigzins doenlyk zal zyn, te verhandelen, met verzoek, dat zoo d'een of d'andere zaak wydlopiger mogt vallen, als gy of ik verwagt hebben, zulks niet qualyk te duiden, maar te denken, dat de natuur van de zaak het niet anders heeft willen toelaten.

De Heer Gouverneur bid alle burgers om een getuigenis.

De bewuſte klagten nu, welke de Heer Gouverneur op de voorgemelde wys te weten kreeg, veroorzaakten by hem eene zodanige ongeruſtheid, dat hy uit wraakzucht geen oogenblik liet voorby gaan, om na den Opſteller van dezelve te zoeken. Hy ging na lange overweginge, daar ontrent in den beginne zeer omzichtig te werk; liet door den gerechtsbode, Chriſtoffel Haſenwinkel, alle burgers aan de Kaap wonende, tot zich ontbieden, en vraagde hen, of zy een geſchrift door den Secretaris Willem Helot opgeſtelt, wilden tekenen, en daar door te kennen geven, dat hy een eerlyk man was.

Vele van de burgers, die niet wiſten, waarom de Heer Gouverneur zulks ſchriftelyk van hen eiſchte, veel min begrypen konden, tot wat einde hy hen had laten ontbieden, quam zulks in den beginne zeer vreemd voor; voornamelyk wanneer zy zagen, dat zy tegen zyne gewoonte heel minnelyk

nelyk van hem ontfangen, met wyn, bier en tabak treffelyk onthaalt, en in zoo grote menigte te gelyk by malkander geroepen wierden; derhalven kan menig een niet begrypen, wat geheim daar achter ftak, en waren zy beducht, dat deze tekening van groter belang zoude zyn, dan dat zy enkelyk zoude dienen, om hem voor een eerlyk man te verklaren, zoo als zyn verzoek was. Daar waren 'er ook veel, die fchoon de Secretaris hen 't gantfche opftel, dat zy betuigen zouden, zoo ras als mogelyk voor las, hunne Burgermeefters aankeken, daar onder Hendrik Bouwman, Hendrik Donker, enz. en by zich zelven overleiden, dat zoo hunne Officiers hen voorgingen, zy ook hunne namen licht daar onder konden zetten; derhalven tekende de een na den ander, en meenden heel wel gedaan te hebben, dat zy hunne Burgermeefter gevolgt hadden.

Zommige tekenen het.

Daarentegen waren 'er anderen, die de woorden van den Heer Gouverneur niet veel vertrouwden, maar 't opftel duidelyker wilden gelezen hebben; derhalven beval hy zynen Secretaris, den gemelden Helot, 't zelve andermaal, en zoo dikwyls als 'er nieuwe burgers quamen, die 't nog niet gehoort hadden, duidelyker te lezen; dog deze las altyd zoo ras, dat de tiende part niet wift, wat hem voorgelezen was, veel min begrepen had, wat hy tekenen zoude.

Zeldzaam geval met Gillis Sollier.

Zeker redelyk en oprecht man, genaamt Gillis Sollier, Franfch vlugteling, merkende, dat 't verzoek van den Heer Gouverneur, ten minften zoo als 't fcheen, niet nagekomen wierd, lette een weinig naauwer op den inhoud, als de anderen licht gedaan hadden; liet de Secretaris t'eenemaal uitlezen; nam eenige uitdrukzelen waar, die hem niet alleen ongerymt, maar gantfch zot voorquamen; hy liet derhalven die woorden nog eens voorlezen, en wanneer het tot een tekenen quam, zeide hy tot den Gouverneur: *Edele Heer, door dien my gene rebellen bekent zyn, en ik verzekert ben, dat 'er geenen in 't land zyn, zoo kan ik dit papier ook niet tekenen.* Wanneer hy hene gaan wilde, ging de Heer Governeur in de deur ftaan, leide de beide handen op zyne fchouwders, en zeide: *Monfieur Sollier, wilt gy dan niet tekenen, dat ik een eerlyk man ben?* Deze een oude vos, die voor een gat niet te vangen was, ziende, dat 'er zoo vele Burgermeerfters en Officiers op ftoelen zaten, en een pyp tabak rookten, dacht, zoo ik van *neen* zeg, zoo ben ik een gevangen man, derhalven zeide hy van *Ja*; daar op nam hy een fchoon vel papier, tekende zynen naam, en ging hene, fchoon de Gouverneur hem verzocht te zitten, en een pyp tabak te roken; voorgevende, dat hy Engelfchen aan zyn huis had, waar mede zyne vrouw niet fpreken konde; de Gouverneur deed hem uitgelei tot aan de trap, daar doorgaans de wagt van zyn Hof ftaat, en zeide in 't affcheid nemen: *Monfieur Sollier, ik verzoek u, dat gy tog aan niemand zegt, dat gy dit gedaan hebt.*

Nog zeltzamer gaat het met Jan Hendrik Voogt.

Dit is een zeltzaam geval, dog den Lezer zal nog zeltzaamer voorkomen, 't geen ik ter gelegentheid van deze tekening, onder zoo vele andere, tegenswoordig zal mededelen. Jan Hendrik Voogt, van Hamburg van geboorte, aan de gantfche Kaap voor een nathals bekent, en die beter verftand had om bier of wyn uit te proeven, dan diergelyke gewigtige fchriften t'onderzoeken, wilde geenzins zynen naam tekenen, ten ware de Heer Gouverneur hem alvorens een goed glas bier liet fchenken, want bier is hier veel meer en hoger geacht, als wyn; wanneer nu de Heer Gouverneur hernam,

hernam, dat hy dronken en onbequaam zoude zyn, om zynen naam te zetten, riep hy luids keels; *Edele Heer, hier moet 'er wezen, of ik en teken niet*; en wanneer hy eens lustig gedronken had, vatte hy de pen op, en deed 't geen hem verzocht was.

De Landdrost wil die van Stellenbosch en Drakensteen tot deze tekening dwingen.

Wyl ik tegenwoordig van den Landdrost, Jan Storenberg moet spreken, zoo moet ik zeggen, dat hy een man is geweest, die met hogen en lagen zeer wel wist om te gaan: Dog wyl hy zich van de eigenbaat en blinden yver zoo ver liet overheerschen, dat hy zich zelven vergat, en de wraakzucht van zyn Principaal opvolgde, zoo veranderde hy zodanig, dat hy op 't laatst genoodzaakt was, vrouw en kinderen te verlaten, en zynen dienst aan een ander af te staan.

Terwyl nu 't bovengemelde aan de Kaap zelf voorviel, reisde de gemelde Landdrost na de Colonien Stellenbosch en Drakensteen, verzelt van een esquadron dragonders, om de genen, die 't klaagschrift getekent mogten hebben, een schrik aan te jagen; dog hy voer, gelyk zyn Principaal, de Heer Gouverneur, die meer schande dan eer daar by behaalt heeft; want vele van de aanklagers van den Heer Gouverneur verschenen wel voor hem, en hoorden 't fraai getuigenis-schrift, door den gemelden Helot opgestelt; dog wanneer 't op een tekenen quam, was 'er niemand, die zynen naam daar onder zetten wilde, en wyl de deur met eene wacht bezet was, zoo sprongen zy ten venster uit, en lieten den Landdrost met zyne zoldaten hen nakyken.

Word van vele getekent.

Anderen, die wel 't klaagschrift niet getekent hadden, maar den inborst van den Heer Gouverneur kenden, en wel wisten, dat van hem met ledige handen niet te verkrygen was, schoon hy uitdrukkelyk bevel van de Heren Bewindhebberen had, weigerden echter deze attestatie te tekenen, onder voorwentzel, dat dezelve vele hatelyke uitdrukzelen en loutere verdichtzelen behelsde, welke zy, zoo als zy zeiden, onmogelyk met een goed gewissen bewaarheden konden. En de genen, die ze al tekenden, waren zodanigen, die nog eer, nog oprechtheid bezaten, daar onder vele, die gegeesselt of gebrandmerkt, of ten minsten uit Indie herwaards op 't Robben-eiland gebannen, en door zonderbare gunst van den Heer Gouverneur, of door zynen vader, gepardonneeert, en deze vrye volkplanting, als leden ingelyft waren.

Inhoud van deze attestatie.

Ik acht niet ondienstig te zyn, deze schone attestatie den Lezer mede te delen, te meer, om dat de eerwaardige Prediker, Henricus Beek het der moeite wel waardig geacht heeft, om ze in de Fransche tale over te zetten, ten dele om zich daar door in de gunst van den Heer Gouverneur in te wikkelen, en ten dele, om zyne gemeente op Drakensteen, welke meest uit Fransche vlugtelingen bestont, aan te moedigen, dezelve te tekenen, en daar door alle voorgebragte klagten te vernietigen; deze attestatie luid van woord tot woord, als volgt:

Wy ondergeschrevene inwoners onder de jurisdictie en correspondentie der Heren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en der Edele Hoog-Agthare Heren Bewindhebberen der generale geprevilIgeerde Compagnie der Indien en der Nederlanden, midsgaders den Edelen Heer Willem Adriaan van der Stell, extraordinaire Raad, wegens de gemelde Maatschappy en Gouverneur aan de Kaap du bonne Esperance, *Burgers en inwoners in 't district van de Kaap, als ook op Stellenbosch en Drakensteen, en zoo verder op 't platte land.*

Wy gezamentlyk attesteren op verzoek van den Heer van der Stell, Gouverneur van de Kaap; na

na dat wy voor de waarheid verstaan hebben, 't welk ook de Edele Heer met grote ontsteltenis vernomen heeft, dat tegen alle vermoeden, verscheide boosaardige qualyk gezinde inwoners en onrustftichters, tot deze grote uitzinnigheid zyn vervallen, dat zy door eerrovende en quaadaardige brieven, welke zy in stilte hebben weten rond te zenden, 't gedrag en de pryzenswaardige regering van den Heer van der Stell, als mede de eer en reputatie, midsgaders 't gezag van den Edelen Heer, onzen Gouverneur, by onze Meesters, zoo als op Batavia by de hoge Regering van Indie hebben getragt te kreuken en een vlak aan wryven; zoo verklaren en erkennen wy hem als een man van groot respect en deugd, die in zyn doen en regering, midsgaders dagelykschen ommegang en alle andere gevallen, een levend voorbeeld der bescheidenheid en yver voor den algemenen dienst verstrekt; Christelyk, godvruchtig en licht te bewegen zy, om iemand ter gehoor te staan, als mede zacht en goedaardig zy; dat de voorgemelde Heer Gouverneur gedurende zyne aanwezenheid, zich in zyne regering heeft getoont, als eene opperhoofdelyke perzoon, van eenen vreedelievenden aard, oprecht en getrouw, zoo wel in't geen onze Heren en Meesters aanbelangt, als 't geen de welstand van een ieder betreft, om dat hy na de billykheid recht gesproken, eerlyke menschen beschermt, en de quaaddoenders gestraft heeft; en voor 't overige alle inwoners behulpzaam geweeest is, door dien een ieder, die 't verdiende, zyn geluk na zyn verdrag konde maken, zoo veel in hem was, en de dienst der Compagnie zulks toeliet, zoo als een Bediende altyd te doen betaamt. Hy heeft overal landeryen uitgedeelt, daar 't vreedzaam en gemakkelyk te wonen was; alle bedenkelyke zorg gedragen voor haar koorn, wyn en vee, ten einde zy dezelve aan de Compagnie leveren en verkopen konden, zoo veel als dezelve van tyd tot tyd van noden heeft: Als mede voor alle aankomende en passerende scheepsvrienden alles op zich genomen, waar mede zy zich ververſchen en verquikken konden, en hen ook weder na hun welbehagen laten ontladen.

Ten laatsten, dat de gantsche tyd van zyne regering geene order of wet voor den dag gekomen, of afgekondigt is, die met de wetten van den lande strydig zoude zyn geweest; maar dat hy in tegendeel zodanige gegeven heeft, die ten voordele en welzyn der Compagnie, en een ieder in 't byzonder strekken, gelyk dan de vermeerdering der wetten en derzelver continuatie op eene goede administratie of regering gegrond zyn. Ten oirkunde dezes hebben wy niet alleen alles onderschreven, maar zyn daarenboven bereid, een ieder in 't byzonder, als eerlyke menschen en getrouwe onderdanen, zulks met eede te bevestigen, als 't zoude nodig zyn, en wy daarom verzocht worden, om dat wy ons aan de waarheid houden en trachten, onzen Gouveneur en deszelfs gezag te verdedigen. Actum aan de Kaap du bonne Esperance *den* 18. *Febr. anno* 1706.

Deze treffelyke en gewigtige atteſtatie hebben niet alleen verscheide Burgermeesters aan de Kaap, Stellenbosch en Drakensteen, maar ook vele inwoners, midsgaders de bovengemelde banditen, slaven, gegeeſſelden, gebrandmerkten en gebannenen getekent, welke na 't voorgeven van den Heer Gouverneur, t'zamen een getal van twee hondert en veertig perzonen uitmaakten; hoe wel vele naderhand, wanneer zy achter 't geheim van de zaak quamen, opentlyk bekenden, dat zy misleid waren; ja schoon de Heer Gouverneur zelf deze treffelyke atteſtatie, met alle ondergeschrevene namen in handen had, zoo zag

Deze atteſtatie helpt den Gouverneur niet veel.

zag hy nogtans wel, dat hem die weinig te ſtade zoude komen, zoo als uit 't vervolg blyken zal.

Zoo my, als een onpartydige geoorloofd was, om eenige aanmerkingen daar over te maken, zoo zoude my niet zwaar vallen, om de nietigheid van deze atteſtatie aan den dag te leggen; en zoo ik daarenboven verzekert was, dat de Lezer zodanige uitweiding niet qualyk zoude duiden, zoude ik deze moeite met te meer vreugde op my nemen; dog door dien wy nog lang niet aan 't end van ons verhaal zyn, en ik buiten dat voor uwe ongeduldigheid beducht moet zyn, zoo dwingt my de noodzakelykheid zelf, deze gedachten te laten varen, en betere gelegentheid af te wachten, welke zich ook ras opdoen zal, waar by ik ongemerkt myne gedachten zal konnen uiten.

De Gouverneur vorſcht na den Opſteller en onderteke-naars.

Ondertuſſchen echter, was, zoo als ik reeds gezegt heb hét hert van den Heer Gouverneur daar mede nog niet in ruſt gebragt; maar na dat hy deze getuigenis bekomen had, was hy bedacht, op wat wyze hy den Opſteller en de tekenaars van dit klaagſchrift beſt zoude ontdekken; daar toe had hy echter weinig moeite van noden, om dat reeds eenige geweigert hadden, de gemelde atteſtatie te tekenen; daarenboven was de Land-droſt nog onlangs een burger of vryman geweeſt; had derhalven veel mét hen verkeert, en wiſt uit den ommegang wel te gisſen, hoe de gemoederen jegens den Heer Gonverneur gezint waren.

Adam Tas geraakt deswegen verdagt.

En wanneer deze dienvolgens gevraagt wierd, antwoorde hy, dat hy niemand van de inwoners kende, die een nette hand ſchreef, en een fraai opſtel maken konde, als de burger, Diaken en geweze Vaanderig van de burgery, Adam Tas, en dat hy van gedachten was, dat zoo de Heer Gouverneur de waarheid van de zaak weten wilde, deze by de kop gevat, en deszelfs papieren onderzocht moeſten worden.

Word in hechtenis gezet.

De reſolutie was by den Heer Gouverneur ras genomen; want de Landdroſt en zyne drie Gecommitteerden, de Schipper en Equipagie-Meeſter, Jan Brommert, de Pakhuis-meeſter, Willem van Putten, en de Burgermeeſter, Hendrik Bouman, wierden hoewel buiten kenniſſe van den Raad van policy of van de Juſtitie, in de koets van den Heer Gouverneur, omringt van de ordinaris Land-dienaars en eenige gewapende zoldaten, na Stellenboſch ten huize van den gemelden Tas gebragt, daar zy den 28. Febr. 1706. ten 6. uuren 's morgens aanquamen; alwaar zy nog twee Stellenboſſche Burgermeeſters, insgelyks zonder weten der hoge Overheid, en den Secretaris met zich namen, en den gemelden Tas van zyne vrouw uit 't bed lichteden, de leſſenaar van de Tafel namen, alle overige kiſten en kaſten gerechtelyk verzegelden, en aldus hene reden.

De Gecommitteerden viſiteren ook andere huizen.

Hier mede waren zy nog niet te vrede, maar zy doorſnuffelden nog verſcheide andere huizen op Stellenboſch, onder anderen die van meeſt alle Burgermeeſters, als Pieter van der Beyl, Ferdinand Appel, dat van de weduwe Elbertſe, en andere, tot dat zy eindelyk met 't vallen van den avond weder na de Kaap reden; terwyl de gemelde Tas, dienze met zoldaten vooruit hadden gezonden, reeds aldaar aangekomen was, en door zoldaten met blote degens bewaart wierd; de Gecommitteerden namen echter den weg niet direct na 't Kaſteel, ſchoon zy den Gouverneur voor alle anderen verſlag hadden behoren te doen, maar na den bovengemelden Brommert, alwaar zy zich ververſchten, de verzegelden leſſenaar openden, en de papieren doorſnuffelden, en wyl de Landdroſt lan-

langen tyd voorheen, met den meergemelden Tas brieven gewisſelt, en hem vele zaken toevertrouwt had, de ſchriften, die in hunne kraam niet te pas quamen, daar uit namen, of zelfs uit de boeken ſcheurden, of ſneden, hunne baan ſchoon maakten, en zich tot den Heer Gouverneur begaven; die van vreugde met dit alles te vrede was, en naderhand ook niets daar van heeft laten merken, maar voldaan was, dat hy in de leſſenaar een afſchrift van 't bovengemelde klaagſchrift vond, zoo als ook eene lyſt van de namen, die 'tzelve getekent hadden, of nog wilden onderſchryven, welke hy reeds by zich zelven voorgenomen had, te vuur en te zwaard te verdelgen, zo zyne kragten zich zoo verre hadden geſtrekt.

Aanmerkelyk is de blinde yver van deze Heren Gecommitteerden, welke zich gantſchelyk verbeeldeden, dat zy 't als nu gewonnen hadden. Want wanneer dit by den gemelden Tas gebeurde, waren 'er juiſt twee vrienden, die met de Hollandſche Retourſchepen uit Indie gekomen waren, by hem, die beide 't ampt van Ziekentrooſter op de ſchepen waarnamen, te weten, Jan Roggeveen, en Juriaan van der Maas; een van dezelve had de Rode loop, en was, om zich te laten genezen, tot zynen vriend Tas gereiſt; wanneer dezen gerucht hoorden, ſtonden zy beide op, quamen in de ſlaapkamer van den gemelden Tas, en vonden den Landdroſt en de Gecommitteerden daar in. Wanneer de gemelde rode loop hen echter ongelegentheid veroorzaakte, gaf hy zulks te kennen, en verzocht, uit de Kamer te mogen gaan; dog zulks wierd hem geweigert, en zeiden de Heren Gecommitteerden hem, dat hy met verlof, in zyne hand ſch.... en den drek ten venſter uitwerpen, of zyne dingen in zyn broek doen, en dezelve uitwaſſen konde. Wie moet niet over zulke hoffelyke Heren lachen?

Hier konde nog wel aangehaalt worden, dat de Landdroſt nog iemand anders, die den Heer Gouverneur geweldig in 't oog liep, te weten, zekeren Jakob van der Heide, die op Stellenboſch gewoont had, en nu aan 't ronde Boſchje woonde, zocht in 't net te krygen; deze had op Stellenboſch een treffelyk landgoed, en beklede aldaar 't ampt van Burgermeeſter, zoo dat de Landdroſt hem aanzeide, dat hy zelf in den Raad op Stellenboſch zoude hebben te verſchynen, om dat 'er zaken van groot gewigt ſtonden verhandelt te worden. Deze niet ongenegen, om zyn ampt waar te nemen, en terzelver tyd zynen vriend Tas en anderen te ſpreken, was van voornemen, om derwaards te reizen, en 't bovengemelde Klaagſchrift, nevens eenige nodige Documenten aan Tas te brengen; dog hy wierd door 't een of 't ander geval daar in verhindert, en bygevolg deze papieren, die na Holland afgevaardigt zouden en moeſten worden, behouden, welke anders zonder twyffel ook in de handen van den Heer Gouverneur geraakt, en naderhand nooit te voorſchyn zouden gekomen zyn. *Jakob van der Heide word insgelyks gezogt.*

Edog wie wil alle deze wiſſewasjes aanmerken? ik moet verſcheide diergelyke dingen met ſtilzwygen verby gaan, ten einde ik niet te wydlopig worde, en daar door verdrietig valle. Ik ben veel meer gedwongen, om tegenswoordig enkelyk te zeggen, dat niemand, zelfs zyne eige vrouw niet, met Tas mogt ſpreken, want de zoldaten, die met blote degens by en voor hem ſtonden, hadden uitdrukkelyk bevel, om zulks te beletten, ja zelfs zyn eeten en drinken te doorſnuffelen, om te zien, of 'er geene brieven in waren, waar uit hy konde zien, hoe 't op 't land ſtont, of wat de Gouverneur *Niemand word by Tas gelaten.*

verneur en de Landdroſt in den zin hadden.

Deze zeer ſtrenge behandelingen gingen de medepligtigen van Tas zoo zeer ter herten, dat zy by een ſmeekſchrift, door een en twintig Burgermeeſters, Officiers en burgers getekent, op eene weemoedige wys verzochten, om den gemelden Tas onder genoegzame borgtogt, al zou ze zelfs meer dan hondert duizend guldens bedragen, t'ontſlaan, ten einde hy zich in rechten zoude konnen verantwoorden; dog dit alles was water in zee gebragt, om dat men 't bedryf van Tas, voor een *Crimen læſæ Majeſtatis* of hoogverraad hield, zoo als hier na duidelyker blyken zal.

Jan Rotterdam moet na Batavia vertrekken.

Eer en alvorens nog dit Smeekſchrift overgegeven wierd, quam den Klagers een nieuw onweder over; want zy vernamen, dat de oud-Burgermeeſter, Jan Rotterdam, een man van 70. jaren, zeer zwaar en gebrekkelyk, die zomtyds opſtopping van water had, of 't zelve op andere tyden niet houden kon, bevel had bekomen, om zich binnen den tyd van 24. uuren na de haven te begeven, en met 't ſchip de *Herſtelde Leeuw* genaamt, na Batavia te zeilen, om zich, zoo als de woorden der Ordonnantie luiden, aldaar voor de Hoog Edele, Groot-Achtbare, hoge Indiſche Regering ontrent alle zodanige zaken te verantwoorden, als hy tegen zyne eer, eed en plicht, tegens de hoge Overheid aan de Kaap, verſcheidemalen gepleegt had.

Waarom zulks geſchied?

Vraagt nu de Lezer na de zaken, welke deze oude gryze man zoude gepleegt hebben? ik zal u de oprechte waarheid verhalen; dienvolgens ſtaat te merken, dat de Heer Gouverneur dezen ouden man met zich uit Holland heeft gebragt, om zich in zaken van gewigt, van zynen raad te bedienen; wanneer nu deze gryzaart hem zyne gedachten openbaarde, was 't den Heer Gouverneur niet altyd na den zin, voornamelyk als 't met zyn byzonder belang niet overeenquam. Wyders ſtaat te merken, dat deeze oude man lange jaren in des Gouverneurs huis gewoont heeft, en aldaar van ſpys en drank verzorgt is, dog niet voor niet met al, maar voor zyn geld, 't welk hy den Heer Gouverneur nevens eenige 100 ſchapen op lyfrenten heeft moeten geven, om dat hy anders geene obligatie krygen konde. Door dien echter zoo als 't ſchynt, de dood dezen gryzaart te lang verſchoonde, zoo was de Heer Gouverneur op middelen bedacht, om van hem ontſlagen te worden, ſtiet hem dienvolgens eerſt uit zyn huis, en liet hem op zyne eige riemen dryven. Wyl hy nu onder de genen gevonden wierd, die over den Heer Gouverneur aan de Heren Bewindhebbers in Holland, en aan de hoge Indiſche Regering op Batavia geklaagt hadden, zoo aarzelde hy geenzins, om zich van deze gelegentheid te bedienen, en deszelfs verzamelt geld teffens op te ſlokken; derhalven zond men hem deze ordonnantie, met bevel aan den Kapitein van 't ſchip, om hem in de Conſtabels kamer te logeren.

Deze zyn nu de waarachtige ſtukken, welke deze oude oprechte man tegens zyne eer, eed en pligt gepleegt, en daar door tegens de hoge Overheid aan de Kaap, gezondigt zoude hebben. Ik moet echter nog een ſtaaltje daar by voegen, om te tonen, dat al 't geen ik zeg, met de loutere waarheid overeenkomt. Het is eene gewoonte in gantſch Ooſt-Indie, dat alle menſchen, als de Heren Gouverneurs in de Kerk komen, opryzen, en hen zeer onderdanig groeten. Nu was deze gryzaart eens in de Kerk, wanneer de Heer Gouverneur daar in quam, dog konde wegens zyn voorgemeld ongemak, zynde een zoort

van *Stranguria* of ontloping van 't water, niet opstaan of moest terzelver tyd de Kerk verlaten, 't welk echter in geenen dele van hem konde worden gevergt, om dat hy derwaards was gegaan, om de predikinge van 't Goddelyk woord te horen. Ondertusschen boog hy zich zeer laag, en groete den Heer Gouverneur zoo eerbiedig als hy konde. Hier mede echter was hy niet te vrede, maar was geweldig verstoort; zond hem den anderen dag twee Commissarissen, om hem te vragen, waar om hy niet opgestaan was? De gryzaart hernam, dat de Heer Gouverneur na den bekenden weg vraagde, om dat hy wel wist, welk ongemak hy in zyn huis gekregen had. De Gouverneur dit antwoord bekomen, zond hem eene diergelyke ordonnantie t'huis, en beval, dat hy na Batavia vertrekken, en zich by de hoge Indische Regering aldaar, over zaken verantwoorden zoude, die hy jegens zyne eere, eed en pligt had gepleegt.

Vele van de genen, die des Gouverneurs beste vrienden waren, raaden dit wegzenden als onredelyk af, en bragten het zoo verre, dat die order toen weder ingetrokken wierd. Wanneer echter de Gouverneur kort daar na langs straat ging, en deze oude eerlyke man wederom door zwakheid niet konde opryzen, maar hem zittende, zeer eerbiedig groete (want de burgers aan de Kaap zyn gewoon, zoo wel voor de middag, als zy door de daken der huizen tegen de Zon beschermt konnen worden, als des namiddags als de grootste hitte eenigzins over is, voor de huizen op stoelen by malkander te zitten, en een pyp tabak te roken, als de Zuid-Ooste wind niet te sterk waait, en ook wel een glas wyn te drinken) nam hy zulks wederom ongemeen qualyk; want hy zeide tegens den geen, die met hem ging, dat hem

Hy geraakt op nieuw in des Gouverneurs

dit niet anders voorgekomen was, dan als of hem iemand een snee in 't aangezicht gegeven had; derhalven was 'er ook geen pardon meer voor hem te hopen; te meer om dat hy onder de genen getelt wierd, die 't bovengemeld klaagschrift getekent hadden.

De Fiskaal dringt op zyn vertrek.

Al 't bidden en smeken was tegenswoordig vergeefs; de oude Rotterdam moest achtervolgens dit bevel weg, en na Batavia vertrekken. Doordien de Heer Gouverneur, zoo als boven reeds is gemeld, hem echter nog geene obligatie van zyn kapitaal gegeven had, en tegenswoordig ook nog zeer ongaarn daar toe quam, zoo verliepen de voorgeschrevene 24. uuren verscheidemalen, eer hy zich na den haven begaf; dog zoo dra als hy die op den voet van een lyfrent, bekomen had, want hy wilde hem anders geene obligatie geven, konde hy geen uitstel meer krygen, schoon hy den Fiskaal independent daar om aansprak; maar mogt nog maar eene nagt aan land slapen, om den volgenden dag in de Kerk te gaan, en de laatste predikatie aan de Kaap te horen, aangezien de Fiskaal hem liet weten, dat zoo hy zich niet aan boord begaf, hy genoodzaakt zoude zyn, om hem met Gerechsdienaars derwaards te laten brengen.

Komt 't volgende jaar weder, en de Hr. Gouverneur moet hem zyne jaarlyksche renten betalen.

En hier mede was aldus alle hope verloren; zoo dat hy om geen schande af te wachten; nog dien zelven avond 't land verliet, en de Heer Gouverneur deed hopen, dat hy, wyl zyne perzoon tot eene zodanige lange moejelyke reize veel te zwak was, het wederkomen vergeten, en de Gouverneur erfgenaam van 't voorgemeld Kapitaal worden zoude. Dog Gods gedachten waren heel anders, en zyne kragt in dezen ouden gebrekkigen man zoo magtig, dat hy hem niet alleen een jaar daar na weder gezond aan de Kaap bragt, maar deze gryzaart had ook bevel van de hoge Indische Regering by

zich,

zich, achtervolgens het welke hem geen mensch iets meer in den weg dorst leggen; de Heer Gouverneur echter, die toen van verzoenen sprak, was genoodzaakt, om hem zyne renten, die jaarlyks eene zomma van 300 guldens bedroegen, zoo lang als hy leefde, te betalen, of zoo hy nog langer als tien jaren quam te leven, een getal van 400 goede moederschapen weder uit te keren.

Wat 'er verder voorviel.

Naauwlyks was dit Treurspel met den ouden Rotterdam geëindigt, of 'er verschenen weder andere perzonen ten tonele, die tot een nieuw aanleiding gaven; want tot nu is niemand van de 63 tekenaars van 't klaagschrift op de schouwburg geweest, als de oude Rotterdam en Tas; de anderen echter, schoon ze 21 sterk, verzochten, om den gemelden Tas, onder eene genoegzame borgtogt t'ontslaan, zyn nog allen met vrede gelaten, zonder twyffel, om dat den Gouverneur de handen gebonden waren, of door de op de Rede leggende Retourvloot, die den 4. Febr. 1706. aanquam, eenigzins in zyn voornemen verhindert wierd.

De Gouverneur geeft een zeldzaam manifest uit.

Ten einde echter om deze hinderpalen uit den weg te ruimen, liet hy door zynen Secretaris, den meergemelden Helot, een Manifest opstellen, om 't zelve aan de Kapiteins en Officiers van de vloot mondeling te communiceren. Wanneer hy dezelven deswegen tot zich ontbood, waren 'er zeer velen, die niet verschenen, om dat zy verwittigt waren, dat 'er een grote oneenigheid tusschen den Heer Gouverneur en de burgers ontstaan was, en zich verschoonden met te zeggen, dat zy van zaken, welke hen in den grond niet bekent waren, niet konden oordelen.

Wanneer dit buiten zyne verwachting uitviel, sprak hy met den Commandeur, Vice-Commandeur en Schout-by-Nagt afzonderlyk, en verzocht, dit Manifest in den generalen raad te ratificeren en te tekenen, welke raad uit den Kaapschen Raad van Policy en den gantschen Scheepsraad bestaan zoude, om dat hy staat maakte, dat de andere Kapiteins deze drie Vlagvoerders ras volgen zouden, en geen lid van den Kaapschen Raad zwarigheid zoude maken, om zynen naam te tekenen.

De Schout-by-Nagt wyst zulks beleefdelyk van de hand.

Dog de Gouverneur bevond hier ontrent ook, dat hy zyne rekening buiten den waard gemaakt had; de Schout-by-Nagt, Willem Elshoek, zeide den Gouverneur ronduit, dat hy wel geene raadsvergadering breken, nog uit dezelve blyven wilde, dog dat hy in zaken van zoo grote aangelegenheid niets konde doen of tekenen, dan in de volle gecombineerde Raadsvergadering. Deze onverwachte resolutie en verstandig antwoord hadde de Heer Gouverneur niet verwacht, dog de zelve veroorzaakte zoo veel, dat hy, die te gelyk den Scheeps-raad benoemt had, die uit 13 perzonen bestont, antwoorde: Als dan zoudet gy my te sterk zyn, om dat onze politique raadsvergadering maar uit 8 perzonen bestaat, en op die wys heb ik u niet van noden.

Uittrekzel van 't gemeld manifest.

Wanneer het nu eindelyk tot de raadsvergadering quam, waar in eenige Kapiteins zich lieten vinden, zoo wierd door den Heer Gouverneur voorgeslagen en in omvraag gelegt, of 't niet raadzaam zoude zyn, dat men in zulk gewricht van zaken eene Manifest liet uitgaan, waar by alle oproer, opstand en onrust gestremt en verboden wierd? Het antwoord was eenpariglyk, dat zulks nooit qualyk gedaan was; het reeds gereed leggende Manifest wierd aldus getekent, en eer de laatste man nog uit 't Kasteel was, onder 't luiden van de klok op de gewoonlyke plaats afgelezen, en vervolgens op alle hoeken van de straten aangeplakt, waar onder stont: Op order en be-

vel van den Heer Gouverneur en den breden Scheepsraad, dat is, den gantschen Scheeps en Kaapschen raad van policy; schoon op de Kaapsche Secretary enkelyk staat, op bevel van den Heer Gouverneur en den Raad.

Uittrekzel van 't gemelde Manifest. De Lezer zal andermaal niet qualyk duiden, dat ik een klein uittrekzel van 't gemelde Manifest mededele; te meer door dien de Heer Gouverneur zelf het zoo waardig heeft geacht, dat hy het als eene ontydige geboorte, uit zyne Deductie gelaten heeft; daar 't nogtans toenmaal zoo veel heeft te weeg gebragt, dat alles zich na 't zelve schikken moest. Dit plakkaat was van den volgenden inhoud: Na dat de Heer Gouverneur in den beginne geklaagt had, dat hy met ongelofelyke droefheid en groot ongenoegen had vernomen, dat vele quaadaardige en qualyk gezinde inwoners aan de Kaap en op 't land tot deze uiterste goddeloosheid vervallen waren, dat zy eene afschuwelyke conjuratie of zamenzwering tegens hare Overheid gesmeed haddden, en met eerrovende lasterschriften, ('t bovengemelde klaagschrift) 't gouvernement doorgetrokken waren, om 't zelve door anderen te laten tekenen, welke zy of met geweld gedwongen, of daar toe bepraat hadden; ja als nog bezig waren, om meer anderen aan hunne snoer te krygen, en van den weg der deugd af te brengen, en in hunne schadelyke voornemens in te wikkelen; zoo dat zy als nu sterk geworden zynde, zulks haar doen niet anders dan voor eene openbare muitery, verwekking van eenen openbaren opstand, en verachting van hunne rechtmatige Overheid konde worden aangezien, waar door en land en menschen verniet wierden: Zoo had de Heer Gouverneur, midsgaders de Heer Commandeur en verdere brede scheepsraad der tegenwoordige retourvloot, welkers oordeel hy geëischt had, om den welstand van dit gouvernement te bevorderen, de algemene veiligheid, door de gemelde quaadaardige oproerige menschen reeds tamelyk gestoort, te conserveren, en tot handhaving der gerechtigheid goedgevonden, als genoodzaakt zynde, om tegens dit groot quaad en de onheilen, welke daar uit ontstaan konden, tydig te waken; en om dezelve te dempen, de middelen te gebruiken, welke hem van den Hemel en zyne Heren en Meesters aan de hand gegeven zyn. Derhalven wierden alle inwoners, die onder zyne regering stonden, op 't scherpste verboden en geinterdiceert, zoo als hy zulks hier mede deed, van zich in eenig complot, conspiratie of zamenzwering, die reeds door voorgemelde qualykgezinde inwoners gesmeed was, in te laten, hunnen heilloozen raad op te volgen, of eenige quaadaardige lasterlyke schriften te tekenen; by straffe, van daar over als ongehoorzame rebellen, na bevind van zaken gestraft te worden; de genen die bevonden zouden worden, daar toe aanleiding gegeven, anderen aangezet en overgehaalt te hebben, zouden zonder aanzien van perzoon als oproermakers en verstoorders der algemene rust aan lyf en leven, anderen ten voorbeelde, gestraft worden; weshalven ook de Heer Fiskaal independent en de Landdrost geauthoriseert en gelast wierden, om deswegen exacte informatien te beleggen, en alle de genen, die verdacht mogten zyn, aan deze schandaleuze conspiratie deel te hebben, zoo dra mogelyk, in hechtenis te zetten en te vatten. Doordien echter te denken was, dat vele van deze inwoners door toedoen en oprokking van andere qualykgezinden, die belhamers en opgevers van dit heilloos en lasterlyk werk zyn, misleid en gedébaucheert waren, en als nu berouw hebben, of bekomen zullen, zoo wierden alle

alle zodanige hier mede uitdrukkelyk gewaarſchouwt, om zich deswegen in 't kort en tydig by de hoge Overheid aldaar aan te geven, en eene oprecht berouw en leedwezen te betonen; zoo zy echter in hare quaadaardigheid volharden, zouden zy als andere ongehoorzamen zonder connivering of aanzien der perzoon geſtraft worden. *Actum den* 4. *Maart* 1706. Willem Adriaan van der Stell.

Alhier heeft de Lezer nu den inhoud van dit treffelyk plakkaat, 't welk ik aan uw oordeel overlaat; wat my aanbelangt, ik beken gaarn, dat ik niet weet, hoe dat de Heer Gouverneur tot diergelyke zeldzame gedachten vervallen is, om dat het na niets minder dan na eenen opſtand rook; men konde veel meer zeggen, dat de gantſche Colonie zich in twee partyen verdeelt had; waar van de eene goed van der Stells en de andere goed Burgers was, gelyk zulks duidelyk genoeg uit de uitgetrokkene klaag-ſchriften en atteſtatie van twee hondert en veertig burgers blykt. Ik hope, dat de Lezer niet qualyk zal duiden, dat ik ontrent den Fiskaal independent, Jan Bleſius, eene aanmerking maak, en zegge, dat toen hy dit plakkaat heeft horen lezen en het zelve daar na zelf getekent heeft, hy zekerlyk blind, doof en ſtom moet geweeſt zyn; want hy heeft zyn eigen caracter, dat hem van de Heren Bewindhebberen gegeven, en zoo duur aanbevolen was, gantſchelyk vergeten; om dat hy zich als een Stadsrechter met een Dorprechter gelyk heeft laten ſchatten; terwyl hy lang voorheen van hoger magt, eenen zodanigen caracter bekomen had, dat hy zelf den Heer Gouverneur, als hy niet recht handelde, voornamelyk iets tegen de Voortreffelyke Maatſchappy ondernam, actioneren, en na bevind van zaken ter ſtraffe trekken konde. Heeft de Heer Gouverneur nu dit van den Fiskaal independent konnen verkrygen, zoo laat ik u bedenken, hoe veel moeite hy gevonden zal hebben, om dit zyn oogmerk by de andere Raadsleden te beryken?

XXVI. HOOFTSTUK.

Waar in bericht medegedeelt word, op wat wyze de Heer Gouverneur in zyne ſtrengheid voortgevaren is, en nog vele anderen gevangen genomen heeft, waar van hy eenige op een ſchip zetten moeſt, om dat in de Veſting alle gevangeniſſen en wachthuizen reeds van zodanige gevangenen opgepropt waren.

Vervolg van de zaak wegens het klaagſchrift. Geen Secretaris mag iets voor de geen, die 't Klaagſchrift getekent hadden, opſtellen. Weſſel Pretorius word in arreſt genomen. Elias Kina word gearreſteert. Worden weder op vrye voeten geſtelt. Jacob van der Heyde word voor den Landdroſt gedagvaart. Word geexamineert en eindelyk gearreſteert. Word in een donker gat gezet. Henning Huſing verzoekt uit naam van allen, dat 'er twee van hen naar Holland mogen geſonden worden. Van der Heyde blyft in 't donker gat vergeten. Vier gaan der naar Holland, 't geen den Gouverneur berouwd. Van der Heyde word in 't ſlimſte gat by een moordernaar gezet. Klaas Meyboom word ook in hegtenis gezet, maar ras weder ontſlagen. Jacob Cloet en Klaas Weſthuizen komen op 't ſchip ter Aa. Willem van Zeyls berouw over zyne tekening voor den Heer Gouverneur. De Landdroſt wil H. Tas aan 't leven. Van der Heyde word op een bolwerk gezet. Jacob van Savoye moet na hem in 't gat. Pieter Meyer word 'er ook in gezet. Jacobus Louw word in de Hoofdwagt gezet. Zit jaar en dag, om dat hy des Gouverneurs zin niet wil doen. Gerrit Remkes moet na 't Robben-eilandt. Zeldzaam geval van Jan Ernſt Jering. Word van den Vaandrig Slotsboo, en den Gouverneur afgeroſt. Heer Swellingrebel is ongelukkig by al deze proceduren. De vrouwen verzoeken om ontſlaging van hunne mans, maar te vergeefs. Cloet en van der Weſthuizen worden eindelyk ontſlagen. Van der Heyde komt wegens onpaſſelykheid ook weder in vryheid. Andere Proceduren in Holland niet gebruiklyk.

Vervolg van de zaak wegens 't klaagſchrift.

IN mynen vorigen heb ik begonnen, u kenniſſe te geven, van 't geen op 't aangehaalt klaagſchrift voorgevallen is, en welke wonderbare werking 't zelve gehad heeft, toen de Heer Gouverneur 't afſchrift daar van uit de leſſenaar van den als nog gevangenen Tas in handen kreeg. Door dien ik echter van myn pligt reken, 't verder beloop insgelyks te ſchryven en te melden, zoo hope ik, dat gy niet qualyk zult duiden, wanneer ik u tegenswoordig weder diergelyke onſmakelyke koſt opdiſch.

Onder de burgers ontſtaat een grote oneenigheid.

Dog ik weet, dat gy niet altyd op uitgezochte en keurlyke ſpys geſtelt zyt, maar zomtyds ook wel een gemeen boeren gerecht voor lief neemt; derhalven zeg ik, dat 'er na dat dit Manifeſt afgelezen, aangeplakt, en alomme bekent gemaakt was, eene grote oneenigheid onder de gemoederen ontſtont; om dat de een den anderen niet meer dorſt vertrouwen, zoo dat zelfs de genen, die voorheen de beſte vrienden waren geweeſt, tegenswoordig niet meer by malkanderen quamen; want de Heer Gouverneur was nu door de overgezondene getuigenis van twee hondert en veertig burgers geſtyft

geftyft; derhalven wendede hy alle moeite aan, om hen in plicht te houden; gevende en verlenende hen al 't geen zy flechts verzochten of hebben wilden; terwyl de genen, die 't Klaagfchrift hadden getekent, te vuur en te zwaard vervolgt wierden.

Het is my zelf toenmaals gebeurt, dat een zeker vriend, die my voor heen verfcheidemalen had verzocht, om hem te bezoeken, over myne komft zodanig verlegen was, dat hy niet wift, hoe dat hy weder ras genoeg van my ontflagen zoude worden; want hy had voorheen zeer grote fmaad en befchimping van den Heer Gouverneur moeten verkroppen, en was van gedachten, dat door dien ik tot nu altyd eenen witten voet by den Heer Gouverneur had gehad, ik enkelyk tot zynent gekomen was, om te weten, wat 'er in zyn huis omging. Na dat hy my had verzocht te zitten, beval hy een van zyne flaven, om tabak en wyn te brengen, en aldus zaten wy twee uuren by malkanderen, zonder van dees of gene materie te fpreken, en keken elkander als ftomme beelden aan, om dat 'er geen ander woord uitquam, als rookt nog een pyp, drinkt nog een glaasje, 't welk my op 't laatft geweldig begon te vervelen, en deed refolveren om heen te gaan.

Dienzelven avond verhaalde ik 't nog aan den zwager van dien eerlyken man, welke mynen ommegaang van den beginne af wift, en deze bragt zoo veel te wege, dat ik op eenen anderen tyd, wanneer ik eens wederquam, aanfpraak genoeg vond, en niet alleen by hem, maar by alle anderen in goed crediet quam.

De Heer Gouverneur ftelde om zyn oogmerk te beter te berykken, kort daar op eene nagtwagt aan, die uit een Sergeant, Corporaal en zeftien zoldaten beftont, die alle nagt ronde doen moeften, met bevel, om langs alle ftraten te gaan, en te beletten, dat 'er twee of drie perzonen by malkanderen ftonden te praten, 't zy met goede woorden, of met geweld; ten einde geen toeleg gefmeed wierd, om 't Kafteel t'overrompelen, of te beftormen. Hy zelf, als hy na gewoonte, 's avonds uitging, en den Meefter Willem van Damme bezocht, die zeer fraaje dochters had, waar mede hy het, zoo als hy doorgaans befchuldigt wierd, hield, had eene lyfwagt van vier man met een Sergeant en Corporaal by zich, daar hy nogtans voorheen altyd maar twee man gebruikt had; zoo zeer omzichtig geliet hy zich, om zyn uitgegeven plakkaat een groter gewigt by te zetten; terwyl hy nogtans, als hy eenig gevaar gehad had, wel duizend en duizend maal aangetaft, gevangen genomen, of zelfs, zoo als 't den Heer Gouverneur van Suriname voor dezen gegaan is, vermoord had konnen worden.

De Heer Gouverneur verdubbelt zyn lyfwagt.

Hy liet verder voor zich vele bewys-ftukken opftellen, om zich te rechtvaardigen, en de tekenaars van 't Klaagfchrift te condemneren, te hangen en te rabraken; eieren in de pan, was zyn gewonelyke zinfpreuk, dan komen 'er gene quade kuikens van. Daarentegen had geen Secretaris, die by gebrek van Notariffen te gelyk dat ampt waarnemen, het hert, iets voor de gemelde tekenaars van 't Klaagfchrift te papieren te brengen, zynde hen zulks zeer ftrengelyk verboden; waar door dan de ouders tegen de kinderen, de kinderen tegen de ouders, d'eene broeder tegen den anderen, d'eene buur tegen den anderen zo opgemaakt, opgezet, en verbittert wierd, dat het 'er zekerlyk droevig genoeg begon uit te zien.

Van dit myn voorgeven zal ik den Lezer zoo voort een levend ftaaltje bybrengen, waar uit gy zien zult, dat alles de klare waarheid

Weffel Pretorius word in arreft genomen.

heid is, dat ik u verhaal. Wessel Pretorius, Burgermeester van Stellenbosch, alwaar hy ook woont, quam aan de Kaap, toen 't plakkaat afgekondigt was, met inzicht, om van 't voorgevallene de zuivere en onvervalschte waarheid te vorschen. Deze quam met een van zyne medeburgers, genaamt Jacob Louw, die 't Klaagschrift nevens hem getekent had, uit 't huis van Henning Husing, Burgermeester aan de Kaap, en op eene zekere hoek komende, daar 't meergemelde plakkaat aangeplakt was, bleven zy beide staan, en lazen het. De Landdrost, Stiefzoon van den gemelden Pretorius, quam daar juist voorby, en na dat hy een van zyne dienaars na de Vesting gezonden had, ging by den burger aan de Kaap, genaamt Valentyn Kleinfeld, om te zien, of zyne zakpistolen wel geladen waren, dog vermids hy bevond, dat 'er geene Kogels op waren, zoo verzocht hy den gemelden Kleinfeld om Kogels, en deze hem eenige gegeven hebbende, zette hy ze zoo voort daar op. Midlerwyl quamen de gemelde Pretorius en Louw daar voorby, en de Landdrost hen ziende, riep hy Pretorius, om een paar woorden met hem te spreken. Deze bleef alleen staan, en de Landdrost iets tegen hem gezegt hebbende, quamen eenige gewapende zoldaten met zyne afgezondenen. Dienaar uit 't Kasteel, die den Landdrost gewenkt hebbende, den gemelden Pretorius op 't lyf vielen, gevangen namen, en in de Vesting bragten.

Is dat niet eene verbittering tusschen ouders en kinderen gemaakt? Is dat niet eene schande voor den Fiskaal independent, die in zyne jurisdictie gedogen moest, dat een Dorprechter, hem zo geweldadig benadeelde, zyne uit Holland ontfangene magt stremde, zyne jurisdictie violeerde, en hem voor al de waereld beschaamt maakte? Dog dit is maar een begin der ontfangene authoriteit; daar zal zich zoo voort gelegentheid opdoen, om u nog meer voorbeelden voor oogen te stellen.

Naauwlyks waren 'er drie dagen verby, wanneer de Fiskaal independent zien en horen moest, dat hem door den geauthoriseerden Landdrost op nieuw inbreuk gedaan wierd. Want Elias Kina, Boekhouder op 't Zoldys-Kantoor, wierd op uitdrukkelyk bevel van den Heer Gouverneur en klagte van den Landdrost in hechtenis gezet, om dat in de lessenaar van Tas eenige brieven van hem gevonden wierden, van de welke hy rekenschap zoude geven. De Heer Fiskaal independent zag zulks wederom door de vingeren, en was ziende blind, en horende doof. Men bragt dezen Kina in den beginne by den eerstgemelden Pretorius op 't bolwerk Buuren; dog men liet hen niet lang by malkanderen, uit vreze, dat zy heimelyk met elkander zouden concerteren; men gaf elk een byzonder vertrek, en liet ieder onder de bewaring van twee man met blote degens. Eindelyk na dat ze veelmaalen ondervraagt waren, stelde men hen weder op vrye voeten; te weten, den gemelden Kina, na dat hy zes weken gevangen had gezeten; wanneer men hem zeide, dat hy zynen dienst wederom waarnemen en gaan konde, waar hy wilde. Wessel Pretorius moest, om ontslagen te worden, een attestatie geven, dat hy niet gevangen genomen, maar vrywillig verschenen was, en bekent had; 't welk echter achtervolgens 't boven verhaalde valsch is, en weten alle de burgers aan de Kaap, dat hy door den Landdrost van straat opgeligt en gevangen gezet is, schoon de Gecommitteerde Raden van de Justitie zulks door hunne ondertekening hebben zoeken

Elias Kina word insgelyks gearresteert.

Worden op vrye voeten gestelt.

ken te bewaarheden, zoo als hy deze zaak en veel andere in zyne attestatie van den 28. February 1711. ook heeft pogen te doen, en zelfs den 26. Maart 1711. deswegen eenen eed afgelegt heeft.

Jakob van der Heyde word voor den Landdrost gedagvaart.

Eer en alvorens deze twee gevangenen op vrye voeten gestelt wierden, trof de beurt reeds weder een ander, die des Gouverneurs haat, en ontstoken toren voelen, uitstaan, en gedogen moest; want den 8. Maart 1706. wierd door den Landdrost Jan Starrenberg geciteert, en na verloop van vier uuren ten twedenmale verhoort en ongemoeit gelaten, Jakob van der Heide, Burgermeester, Ouderling en Luitenant van de burgery op Stellenbosch. Den volgenden dag wilde men hem weder hebben, maar deszelfs overfelle tandpyn, belette hem, op de eerste dagvaarding van den Bode, Christoffel Hazenwinkel, te verschynen; dog wanneer de Bode voor de twede reis quam zeggen, dat de Landdrost hem liet weten, dat zoo hy niet wilde komen, hy andere middelen zoude moeten in 't werk stellen, begaf hy zich met die dolle pyn na 't huis van den Landdrost, en aldaar ruim drie uuren vertoeft hebbende, wierd hy in de verhoorkamer geroepen, alwaar hy eenige Gecommitteerden, daar onder eenen Roomschen Burgermeester, Willem Heems genaamt, en den Landdrost vond, die hem zeide, dat hy op eenige vraagpunten, welke hem voorgehouden zouden worden, kort en bondig antwoorden zoude, zoo als ook geschied is. Dog dit antwoord was niet na den zin van den Landdrost, aangezien de gemelde van der Heyde zich liet verluiden, dat hy niet voor Gecommitteerden, maar enkelyk voor hem geroepen was, en dat deze Gecommitteerden in deze zaak alle zyne partyen en bygevolg zyne Rechters niet waren; verzocht derhalven, dat hy na Holland mogt worden gezonden, alwaar hy voor zyne wettige Overheid van alles taal en antwoord geven zoude.

Word geëxamineert en eindelyk gearresteert.

Over dit antwoord was de Landdrost zeer misnoegt, stont van zyn stoel op, en vraagde den Gouverneur, die achter de deur stont, en alles hoorde, om dat dezelve maar ontrent twaalf schreden van de tafel was, waar aan de Gecommitteerden zaten, wat hy in deze zaak doen zoude, en zoo voort wederkerende, zag hy 'er zeer gram uit, en zeide tegens den gemelden van der Heide, dat hy zonder verder tegenspreken op de voorgelegde vragen zoude antwoorden, of dat men wist, wat men met hem van der Heide te doen had. Op deze norze bejegening verweet de gemelde van der Heide hem hoe lelyk hy met Adam Tas en zyn lessenaar gehandelt had; dat in denzelven de stukken lagen, waar mede de tekenaars zich hadden konnen verdedigen; en dat hy nu, na dat ze daar van berooft waren, goed te praten had; waar door de Landdrost andermaal stom gemaakt, wederom tot den Heer Gouverneur om nader bevel ging; waar na hy andermaal kort antwoord eischte; dog van der Heide eischte de lessenaar en 't geen daar in geweest was, en beloofde als dan op alles te zullen antwoorden; waar op de Landdrost weder by den Gouverneur geweest zynde, van der Heide aan de zoldaten ter bewaringe overgegeven wierd.

Schoon nu de meergemelde van der Heyde den Heer Gouverneur, door den Burgermeester Heems liet verzoeken, om wegens felle tandpyn uit de Vesting gelaten, en by een burger onder burgtogt gearresteert te mogen worden, zoo was zulks vergeefs; ja men weigerde hem, dat de Secretaris, Abram Poulle, zulks mede zoude registreren, aangezien de Landdrost

drost hem van der Heyde tot antwoord gaf, *dat zy zyn gesnap niet van noden hadden*; daar by voegende, *men zal u eene andere plaats wyzen*, waar mede men zyne gevangenis te kennen gaf. Eindelyk wierd wegens de woorden, die van der Heide zich voor die Rechtbank had laten ontvallen, door de Heren Gecommitteerden een attestatie, ten behoeve van den Heer Gouverneur, en tot laste van Van der Heide vervaardigt.

Geraakt met W. van Putten in woorden.

Den anderen dag wierd deze gevangene weder gehoort, en na den Opsteller van 't klaagschrift gevraagt; dog wyl hy antwoorde, *dat hy denzelven niet kon, en zich ook niet verplicht achte, denzelven te noemen, om dat hem zyn burgerrecht ontnomen wierd, en de Landdrost niet anders liet opschryven, dan 't geen hem in zyne kraam te pas quam*, zoo zeide Willem van Putten, een der Gecommitteerden, *Schoft, Schurk, gy spot met den Edelen Achtbaren Raad van Justitie! Gy gaat slechts zoo wat heen en weer wandelen*; Wyders sloeg hy met de eene hand op de borst, en met de andere hand aan de pruik, en stiet daar by deze woorden uit: *Karel! gy zult staan, en ik wil zitten*; waar op de gevangene antwoorde: *Myn Heer van Putten, 't is heden uw beurt, dat gy moogt zitten, en dat ik sta, dog de tyd zal zekerlyk geboren worden, dat ik zitten mag, en gy zult moeten staan. Had ik zulke onleidelyke tandpyn niet, ik zoude niet heen en weer wandelen, maar gaarn staan; derhalven geschied zulks niet, om met den Edelen Achtb. Raad van Justitie den spot te dryven.*

Word in een donker gat gezet.

Midlerwyl stont de Landdrost andermaal op, en vraagde den Heer Gouverneur, wat hy met hem doen zoude? kort daar na quam hy weerom, en zeide, *nu zal ik u vogel wel anders zetten, komt gaat met my, gy hebt hier tegenswoordig niets te doen.* Hy gaf hem daar op aan eenige zoldaten over, en liet hem met blote degens weder in de kamer, daar hy te voren gevangen gezeten had, bewaren, en kort daar na in 't donkere gat, dat nog Zon of Maan beschynen kan, brengen. Wanneer hy derwaards ging, had hy wel 't geluk, den Commandeur der Retour-vloot, den Heer de Witt te zien, dog door dien zyn geleitsman, de Landdrost niet hebben wilde, dat hy met hem sprak, maar hem gebood voort te gaan, zoo zeide hy, *dat hem dit wel qualyk opbreken konde*; waar op de Landdrost antwoorde: *Gaat maar hene, dit hebt gy by provisie al weg.* De Heren Gecommitteerden moesten weder eene schriftelyke attestatie vervaardigen, dat de gevangene gezegt had: *Dat zal God wreken*; *ik zeg 't u, gedenkt 'er my vry by.*

Henning Husing verzoekt in naam van allen, dat 'er twee van hen na Holland mogen gezonden worden.

De Heer Gouverneur deed de Raad van Policy vergaderen, om te deliberen, of men 't verzoek van de muitzuchtige Burgermeesters, 't welk zy in den voorgaanden breden scheepsraad hadden gedaan, zoude toestaan? Want Henning Husing had met toestemming van de anderen verzocht, dat doordien de zaken in 't klaagschrift vervat, aan de Kaap niet afgedaan konden worden, aangezien zy en als Rechters en als partyen te gelyk, daar van niet konden oordelen, aan hem mogt worden toegestaan, dat twee van hen met de Retour-vloot na Holland vertrokken, en voor de Heren Bewindhebberen, aldaar zoo wel voor zich zelven als voor alle andere tekenaars van 't klaagschrift zich te verantwoorden.

Vier zullen 'er derwaards gaan, welke de voornaamste geacht worden.

Dit verzoek wierd toen afgeslagen, om dat de Heer Gouverneur het niet raadzaam vond, en de Landdrost oordeelde, dat hem eene vette Duif ontvliegen zoude; dog tegenswoordig scheen het dat 'er andere maatregels moesten geno-

genomen worden, om dat men zich vleide, dat wanneer eenige belhamels weggezonden waren, men met de anderen te lichter zoude klaar worden. Om dieswille wierd in deze raadsvergadering goed gevonden, dat de Heer Gouverneur den zogenaamden Hoofd-tekenaar Henning Husing, die voor dezen deszelfs beste vriend geweest was, nevens nog vier anderen, namelyk Pieter van der Beyl, Ferdinandus Appel, beide Oud-Burgermeesters op Stellenbosch, voorts Jan van der Meerland, Luitenant van de burgery, en den hardnekkigen Ouderling, Burgermeester en Luitenant op Stellenbosch, Jakob van der Heyde met de eerste gelegentheid zoude afschepen, gelyk dan de Heer Gouverneur zulks zelf den 31. Maart 1706. met zeer veel nadruk aan de Voortreffelyke Maatschappy heeft geschreven.

Van der Heyde blyft in 't donker gat vergeten.

Wie zoude nu wel geloven, dat de Heer Gouverneur zelf eene zaak aan zyne hoge Principalen, de Heren Bewindhebberen der Voortreffelyke Maatschappy berichten, en dezelve niet doen zoude? Wie zoude zich verbeelden, dat hy de stoutheid zoude hebben eenen in den Raad en door den Raad, in 't byzyn van den geauthoriseerden Fiskaal independent, die deze resolutie heeft helpen tekenen, gelargeerden en tot 't wegzenden geseligeerden, in 't donker gat te laten zitten? nogtans heeft de Heer van der Stell het gedaan, en den gevangenen van der Heyde slimmer gehandelt, als voorheen. Want na dat hy de vier andere tekenaars van 't klaagschrift had bevolen, zich op 't spoedigste gereed te maken, om zich binnen den tyd van driemaal vier en twintig uuren aan boord van de aangewezene schepen te begeven, zoo dacht hy nog niet eens om van der Heyde, maar liet hem vyftien dagen en nagten ongehoort zitten; insgelyks dacht de Fiskaal independent niet om de genomene en van hem getekende resolutie, veel min om zynen lastbrief, maar bleef in 't geheel ongevoelig, zonder dat hy lette, of zulks met zyn hoog en gewigtig ampt, eer en goede naam overeenquam.

De anderen gaan voort, waar over de Heer Gouverneur ras berouw heeft.

Na dat nu de bovengemelde vier mannen aan boord gegaan waren, en hunne vrouwen en kinderen, nevens al 't geen zy bezaten, achter gelaten hadden (want schoon zy nog zulke welgegoede menschen waren en veel geld en goed hadden, waren zy echter hier door gedwongen, 't huishouden aan een roestigen spyker te hangen, en 't zelve aan zwarte stege en beestachtige slaven over te geven) scheen het nogtans, schoon hy kort voor heen aan de Schippers bevolen had, deze muitzuchtigen ter dege te bewaren, en in de Constabels kamer te zetten, en aldaar te tracteren, dat hy als nu, door dien vrouw en kinderen niet komen, en met tranen in de oogen vergiffenis voor hunne mans en vaders verzoeken wilden, begon berouw te hebben; om dat hy aan Henning Husing eene goede melk-koe verloor, als van wien hy altyd ryke presenten ontfangen en zich daarenboven gevleit had, dat hy t'eeniger tyd deszelfs erfgenaam zoude zyn, om dat 'er gene kinderen waren; hebbende hy in by zyn van Willem Heems tegens de vrouw gezegt: *Moeder Husing, wat wilt gy met zoo groten omslag na uw mans dood doen? Als ik u tien duizend guldens in Holland beschikte, zoo als ik door myne vrienden doen kan, zoo kondet gy fat zoenlyk en wel daar van leven, de rest zal ik wel bezorgen.*

Hy zeilt de vloot na dog kan dezelve niet inhalen.

't Berouw van den Heer Gouverneur lekte nog meer uit, wanneer de Retour-vloot onder 't donderen van 't geschut den haven verliet; want toenmaals begaf hy zich in een Galjoot, met voornemen, om de vloot te achterhalen; en zoo hem zulks gelukt was, had hy de be-

bewuste vier mannen zekerlyk weder daar uit gelicht, zoo 't anders de respective Schippers hadden willen toestaan, als die nu met hem niets meer te doen hadden; maar hunnen Commandeur gehoorzamen moesten. Dog hy wierd in zyn voornemen belet, om dat de vloot met een zeer gunstige Zuidooste wind sterk voort zeilde, en hy dezelve met zyne galjoot niet inhalen konde, schoon hy dezelve tot verby 't Robben-eiland nazette, waar op hy ook vernagten moest, om dat de sterke doorstaande Zuid-ooste wind hem belette, in de Tafelbaai te landen.

Handelt na 't vertrek van de vloot nog slimmer.

Men zoude gedacht hebben, dat de Heer Gouverneur alle verdere proceduren zoude hebben gestaakt, om dat hy alles aan de Heren Bewindhebberen in Holland overgegeven, en deswegen de voorgenoemde burgers weggezonden had, tot dat hy nader antwoord had bekomen; dog de genen die zich met die hope vleiden, vonden zich zekerlyk bedrogen; want de vloot was naauwlyks weg, wanneer de inhoud van de twyffelachtige periode zich duidelyk toonde, welke hy den 31. Maart 1706. aan de Voortreffelyke vergadering der Heren Bewindhebberen geschreven had, aangezien hy aldaar voorgeeft: Dat schoon hy dit middel, namelyk 't wegzenden der voorgemelde vier Burgermeesters had gebruikt, om alles weder in rust en vrede te brengen, zoo scheen het hem echter toe, dat 'er nog eenige quaadaardige achtergebleven waren, die in hunne hardnekkigheid volharden, en vele gemoederen verbasteren zouden, dat hy derhalven licht zoude genoodzaakt zyn, zwaarder proceduren tegen de oproermakers te gebruiken, zoo zy van hunne steegheid niet wilden aflaten.

Niemand heeft verlof, om met van der Heyde te spreken.

En dit maakte hy ook zoo voort werkstellig ontrent van der Heyde, dien hy vergeten had weg te zenden en die als nog in 't donkere gat zat. Want schoon hy hem, na dat hy vyftien dagen, zoo als reeds gemeld is, aldaar had gezeten, weder liet verhoren, zoo had hy hem echter voor heen door den Cipier 't vuurslag en licht laten ontnemen, om dat hy in geenen dele raadzaam achte, dat een zodanige zware gevangene 't licht genieten of verlof hebben zoude, een pyp tabak te roken; daarenboven mogt zyn barbier niet by hem komen, om hem te scheren; en als de Cipier hem eeten bragt, zoo moest hy met een snap of twee gedaan hebben, om dat de Gouverneur niet gedoogde, dat de deur van die donkere gevankenis lang open bleef, ja zyne vrouw en kinderen en andere vrienden mogten hem niet eens zien of spreken, gelyk dan zyn oudste zoon Andreas van der Heide, met vele tranen wegging, om dat hy zyn vader niet mogt spreken.

Word na 15 dagen verhoort.

Wanneer hy nu ter verhoor zelf quam, wierd hem door Abraham Poulle, Secretaris van den Raad van Justitie, in naam en bevel van den Landdrost gevraagt, of hy de perzoonen, die tegen den Heer Gouverneur hadden geschreven, nog niet geliefde te noemen? Hy vraagde de Landdrost en de Heren Gecommitteerden, of hem geoorlooft was, een vraag met een vraag te beantwoorden? Als niemand daar op antwoord, zoo zeide hy, het oude spreekwoord blyft dan waar, *qui tacet, consentire videtur*, dat is: die zwygt, bewilligt; daar op vraagde hy den Landdrost, wie hem de magt had gegeven, dat hy hem vyftien gantsche dagen en nagten in zulk een donkere gevankenis had laten zitten? om dat zulks immers volkomen tegen zyn eer, ampt en pligt streed; de Landdrost hernam: dat hy niet schuldig was, hem redenen hier van te geven; en dat hy op de voorgelegde vragen kort en duidelyk zoude antwoorden, of dat hy hem zoo voort nog slimmer logeren

geren zoude; daar byvoegende, wy weten nog een beter middel, om uw vogel te leren zingen. Van der Heyde zeide: In Gods name! Al 't quaad, dat gy my aandoet, zal ik niet zoeken te wreken, maar God, die in den hemel is, zal het voor my doen; en die zal u in den jongsten dag na uwe werken wel belonen. Door dien deze taal niet na den zin van den Landdrost was, zoo gaf hy hem aan den Cipier over, met bevel, om hem weder in de donkere gevankenis te brengen.

Naauwlyks echter had hy een uur daar in gezeten, wanneer de Cipier met eenige zoldaten en hapscharen weder quam, en hem uit naam van den Landdrost bevel bragt, zich in de lelykste gevankenis te begeven, waar uit nooit iemand ongeschonden gekomen was. Van der Heyde gehoorzaamde zeer gewillig; hy vond in 't zelve een zwart, die wegens brandstichten en moorden daar in was gezet, waar mede hy zich als nu moest laten gelyk stellen; en noemde hy hem, uit vreze van door hem te worden vermoord, zyn Confrater of makker; deelde hem van zyn eeten en drinken mede, en geraakte met hem zoo ver in kennisse, dat hy hem de tien geboden, 't geloof en 't Onze Vader leerde.

Klaas Meyboom word ook in hechtenis gezet, maar ras weder ontslagen.

Terwyl de gemelde van der Heyde dus elendiglyk opgesloten was, viel 't lot ook op Klaas Meyboom, burger en bakker aan de Kaap, die wegens 't tekenen van 't Klaagschrift, voor eenige dagen een Kamertje in de Vesting huurden, en de huishouding aan de vrouw overlaten moest. Deze echter, die door 't voorbeeld van anderen, in dit tegenwoordig gewricht van zaken had geleert, goed en quaad te verkiezen, volgde de voetstappen van bovengemelden Wessel Pretorius na; verklaarde zyne tekening voor nul, nietig, krachteloos, ja eerrovende en leugenachtig, en gaf een ander getuigenis aan den Heer Gouverneur, waar op hy dan ook weder op vrye voeten gestelt en in deszelfs gunst gebleven is.

Jakob Cloet en Klaas van der Westhuizen komen op 't schip Ter Aa.

Anderen daarentegen, die den gemelden Meyboom wel in de gevankenis volgen moesten, maar hunne tekening van 't Klaagschrift niet zoo voort voor leugenachtig wilden verklaren, wierden eenigzins harder gehandelt, en zoo lang met dreigementen overvallen, tot dat zy gedwongen wierden, om zulks te doen; onder deze zoort mogen met recht gerekent worden, Jakob Cloet, en Claas van der Westhuizen, waar van de eerste door den Landdrost uit de herberg gehaalt is; want deze beide wierden op 't kleine schip, 't Huis Ter Aa genaamt, 't welk hier ten anker lag, gezet, met bedreiginge, dat zy met 't zelve, zoo dra 't uitgerust was, als banditien na 't eiland Mauritius, dat achter Madagascar legt, waar over de Heer Gouverneur ook te gebieden heeft, zouden worden gezonden; ten ware zy tot inkeer komen en doen wilden, 't geen Claas Meyboom gedaan had; waar door zy eindelyk bewogen wierden, 't getekent Klaagschrift voor een godloos eerrovend lasterschrift te verklaren; hebben ook 't eiland Mauritius niet gezien, gelyk zulks zoo wel de Deductie van den Heer Gouverneur, als de Contra Deductie van de burgers overvloedig aantoont, en met verscheide getuigen staaft.

Op deze wys zyn nog vele anderen van de genen, die 't Klaagschrift getekent hadden, vervaart gemaakt, en door dreigementen overgehaalt, hunne eerste tekening te verwerpen, en voor leugenachtig te verklaren; onder dezelven waren Pierre Rosseau, Burgermeester van Drakensteen; Christiaan Weynoch, Jan Jakob Conterman, Burgermeesters van Stellenbosch; Steven Vermey, Jakob Pleunes en meer

meer anderen; 't welk zekerlyk zoo gemakkelyk niet zoude geschied zyn, ten ware de Heer Gouverneur en Rechter en party te gelyk geweest was; gelyk dan een onzydige getuige, die in 't jaar 1706. met de Retour-vloot hier geweest, en voor Boekhouder op 't schip Snydorp na huis gevaren is, genaamt Leonard Kaasenbrood, voor Burgermeesters en Regenten der stad Amsterdam met eede heeft verklaart, dat de gemelde Vermey hem had geklaagt, dat hy een zeker schrift, aan de Heren van de kamer van Zeventienen in Holland gericht, door hem en andere medeburgers getekent, op bedreiginge van den Heer Gouverneur, dat hy hem in hechtenis wilde laten zetten, had moeten herroepen, en een getuigenis ten behoeve van den Heer Gouverneur geven, enkelyk ten einde zyne vrouw en kinderen niet verloren gaan, en hy niet na Mauritius in ballingschap zoude gezonden worden.

Willem van Zeyls berouw over zyne tekening voor den Heer Gouverneur.

En wie wilde alle de genen opnoemen, die zich door mishandelingen en zware dreigementen hebben laten verlyden en afschrikken? Genoeg is 't dat men weet, dat niemand het uit eigene beweging gedaan heeft. Men zie slechts, hoe listig Willem van der Zeil daar toe is gebragt, aangezien men hem met zware bedreigingen voorhield, dat de voorheen reeds gedane attestatie der twee hondert en veertig burgers niets anders betrof, dan dat de Heer Gouverneur een eerlyk man was, op wien men niets wist te zeggen; men zie slechts aan de andere kant ook, hoe ras hy berouw over deze misleiding had; want den 19. February 1706. heeft hy ten behoeve van den Heer Gouverneur getuigt, en den 24. van diezelve maand had hy reeds rouwkoop daar van.

Door dien nu alle gevangenen zoo licht over te halen waren, uitgenomen, de gemelde Adam Tas, en Jakob van der Heyde; als welke liever alle pyningen wilden uitstaan, dan tegen hun gemoedt, goeden naam en tot nu verkregene reputatie handelen; zoo was Henricus Beek, Prediker van Stellenbosch, als welkers Ouderling van der Heyde was, van gedachten, dat men om hem tot andere gedachten te brengen, in den Raad moest besluiten, hem op water en brood te zetten, en hem geene andere spys te laten toekomen.

Dit zoude nog wel konnen passeren, en ben ik verzekert, dat men van der Heyde daar mede niet zoude hebben gedwongen; zoo men echter 't vonnis van den Heer Elzevier werkstellig had gemaakt, zoude zulks misschien een weinig meer indruk op den gemelden van der Heyde gemaakt, en hem tot andere gedachten gebragt hebben; want wanneer de Gouverneur hem in byzyn van den Zoldaat, Pieter Pennemes, van Arnhem van geboorte, vraagde: wat hy van de zaken der burgers al hoorde, zoude hy, zoo als de gemelde Pennemes aan van der Heyde in de donkere gevankenis heeft verhaalt, hebben gezegt: Heer Gouverneur, zoo wy Jakob van der Heyde, en Adam Tas hare rechterhand laten afhouwen, en ze als dan aan de galg hangen, zoo zullen wy ras over alle de anderen meester worden; dog de Gouverneur vond zulks niet raadzaam, en antwoorde, men moet de zaak nog een weinig inzien.

De Landdrost wil A. Tas aan 't leven.

Midlerwyl had de Landdrost het geweldig druk, om 't dood vonnis van den gemelden Tas op te maken, en ontbrak hem niets, dan de genoegzame bewyzen, dat hy aan de misdaad van gequetste Majesteit, rebellie, oproer, enz. schuldig was; dog door dien men daar geen kans toe zag, tapte de Heer Gouverneur uit een ander vaatje,

vaatje, en zeide tegens de vrouw van meergemelden van der Heyde, als zy hem vraagde: Waarom hy haar man zoo onchristelyk handelde, en by een slaaf, moordenaar en brandstichter gevangen zette? Denkt gy, dat ik uw man onchristelyk handel? uw man is zoo hardnekkig en quaadaardig, dat ik hem, om de waarheid daar uit te perzen, wel op de pynbank brengen kan; waar op de vrouw antwoorde, dat haar wel bewust was, dat haar man buiten de waarheid niet gaan zoude.

Van der Heyde word op een bolwerk gezet.

Zoo donker en gevaarlyk echter als het voor den meergemelden van der Heyde heeft uitgezien, zoo helder begint het tegenswoordig op te klaren; want na dat hy twaalf dagen en nagten in dat donker stinkent gat by den bovengemelden Slaaf, brandstichter en moordenaar had huisgehouden, quam 'er eindelyk bevel, dat hy weder verhoort zoude worden. Door dien hy echter reeds zoo vele tormenten uitgestaan had, dat hem buiten de pynbank gene zwaarder aangedaan konden worden, zoo gaf hy eindelyk op de voorgelegde vragen, zodanig antwoord, dat den Landdrost en zyne Gecommitteerden genoegen gaf, maar evenwel niet tegen de waarheid streed, of 't getekende Klaag-schrift vernietigde; waar door hy ook zoo veel te wege bragt, dat hy niet alleen dien middag by den Luitenant van Rhede mogt eeten, maar in plaats van na dat donker vuil gat te worden gebragt, op 't bolwerk Leerdam nog eenigen tyd in arrest bleef.

Jakob van Savoye moet na hem in 't gat.

Schoon deze yzelyke gevankenis by van der Heyde slechte werking had gedaan, zy quam evenwel den Heer Gouverneur zoo aangenaam, lieffelyk en tot zyn voornemen zoo dienstig voor, dat hy 't niet lang ledig laten wilde. Hier toe quam hem eene bequame perzoon aan de hand, te weten, Jakobus de Savoje, geweze Burgermeester op Drakensteen, die tegenswoordig met ter woon aan de Kaap gekomen was; dien hy, zonder op zyne gryze hairen, aangezien hy ruim zeventig jaren oud was, te letten, daar in liet werpen, en niet weder op vrye voeten stelde, voor dat hy dood krank was, en deze yzelyke tormenten niet langer verdragen kon; dog dit is de gewoonte van den Heer Gouverneur altyd geweest, dat hy van de gryze hairen niet veel werk heeft gemaakt; want zynen eigen vader, Simon van der Stell, heeft hy alle drie jaren naauwelyks eens bezocht, schoon hy zich maar drie uuren van Constantia onthield.

Pieter Meyer word 'er ook in gezet.

Na dat nu de ziekte dezen gryzaard verlost had, quam de beurt aan deszelfs schoonzoon, want deze, genaamt Pieter Meyer, uit Dauphiné geboortig, moest onmiddelbaar na hem in dit vuil stinkent nest kruipen; na dat hy alvorens vier dagen op een bolwerk van de Vesting huis gehouden had. Hy was wegens de vervolgingen uit Vrankryk gevlugt, en meende hier in Afrika buiten alle gewetensdwang te leven, maar de Heer Gouverneur wist zoo wel als de Koning van Vrankryk dragonders te zenden, die 't alle inwoners bang genoeg konden maken; ja hy wist lelyke gevankenissen genoeg te vinden, om hen tot het herroepen van 't Klaagschrift, en getuigen in zyn voordeel te dwingen. Dog de ongehoopte ziekte verloste den gemelden Pieter de Meyer insgelyks uit dit morzig stinkent gat, na dat hy zeven dagen daar in gezeten had.

Jacobus Louw word in de hoofdwacht gezet.

Door dien nu deze yzelyke, donkere, naare gevankenis de gehoopte werking niet deed, maar de gevangenen of hardnekkig of dood krank maakte, zoo wilde de Heer Gouverneur ook hier ontrent geene vergeefsche moeite doen. Wanneer dienvolgens de beurt aan den burger Jakobus

 Louw

Louw quam, die aan 't Ronde boſchje woonde, zoo wierd hy eerſtelyk in de Hoofdwacht onder de poort van de Veſting, en naderhand op een zeker bolwerk bewaart, zonder dat zyne vrouw zelfs toen hy ziek lag, by hem mogt komen.

De Landdroſt leide hem de boven aangehaalde atteſtatie der twee hondert en veertig burgers dikwyls voor, om ze hem te doen tekenen, en zyn eerſt ondergeſchreven klaagſchrift voor eerrovende, leugenachtig en laſterlyk te verklaren, met belofte, dat hy alsdan weder op vrye voeten zoude worden geſtelt, waar ontrent hy zelfs geen zwarigheid maakte, om dat deze burger alhier geboren was, en nooit elders gereiſt had, dog de Landdroſt vond zich in zyne mening bedrogen; om dat deze burger vaſt by zich beſloten had, niets te tekenen, dat tegen 't klaagſchrift zoude aanlopen; om deze redenen moeſt hy ook jaar en dag gevangen blyven, en zyne huishouding, vrouw en kinderen laten dryven en zeilen.

De Gouverneur neemt hem een ſtuk land af, en geeft het aan zyn broeder.

Wanneer dit middel krachteloos was, nam de Heer Gouverneur hem een zeker ſtuk land, aan den zoogenaamden Paardenberg gelegen, 't welk van zyne moeder met kenniſſe van den Heer Gouverneur lange jaren gebruikt, bebouwt en beplant was, af, en gaf het aan haar oudſte zoon genaamt Pieter Louw, die de voorheen reeds gemelde atteſtatie der twee hondert en veertig burgers mede getekent had, en derhalven eene belonig hebben moeſt. 't Welk waarlyk met regt mag heten, moeders tegen kinderen, kinderen tegen moeders, en broeders tegen broeders oprokkenen.

Dog zulks mag niet helpen.

Dog dit ook konde den gemelden Jakobus Louw tot gene andere gedachten brengen, aangezien hy wel wiſt, dat hy daar door zyne zaak niet verbeteren zoude, om dat 't geen eens weggegeven was, niet weder ingetrokken konde worden. Insgelyks was hy verzekert, dat de Heer Gouverneur hem en zyne moeder 't Ronde boſchje niet afnemen, en aan iemand anders weggeven konde; daarenboven konde hem na de komſt van een ander Gouverneur nog wel een ander ſtuk land worden gegeven, om dat 't land tog groot genoeg was, en 'er nog niet te veel waren, dien het voeden konde.

En in zulken verwarden toeſtand ſcheen alles 't onderſte boven te gaan; aangezien 'er niemand van de Bediendeu der Compagnie was, die zyne handen niet vol had, ondertuſſchen meende niemand zyn belang beter daar by waar te nemen, als de Heer Gouverneur en de Landdroſt; want de Gecommitteerde Raden van de Juſtitie waren wel dagelyks bezig met examineren en interrogeren, terwyl zy altyd op hare tafel hadden tabak, wyn, brandewyn, Hollandſch bier, Sek, enz. zoo dat zy zoo wel voor als na 't ondervragen eens drinken en den Keizer, zoo als men zegt, voor de betaling konden laten zorgen; dog buiten dat, de Landdroſt uitgezondert, zouden zy weinig voor hunne moeite gehad hebben, ſchoon hen de honing altyd om den mond geſmeert wierd, dat zy namelyk alle door den Heer Gouverneur tot hoger waardigheden en voordeliger ampten zouden worden bevordert. De Landdroſt alleen hoopte, door 't dicteren der ſtraffe zyn beurs te maken.

De zoldaten hadden met 't bewaren der gevangenen genoeg te doen; daarenboven wierden hunne poſten ſchier dagelyks verandert, en zy zelfs menigmalen om eene beuzeling na Batavia of Ceylon gezonden, gelyk dan eens ſchier de gantſche bezetting door nieuwe zoldaten verandert is, voor welk alles zy niet anders genoten, dan knorren en morren,

graau-

graauwen en ſnaauwen van hunne Officiers, die hen altyd verdacht hielden, dat zy zoldaten het met de gevangenen of andere burgers hielden; ſchoon zy de orders zoo ſtipt als mogelyk, naquamen.

Gerrit Remkes moet na 't Robben-eiland.

En op zulke wys wierd ook met Gerrit Remkes gehandelt, die wel zoldaat was in den dienſt der Voortreffelyke Maatſchappy, maar reeds lange jaren by den bovengemelden Henning Huſing voor Klerk gedient had; want deze ontfing eensklaps bevel, den dienſt van den gemelden Henning Huſing te verlaten, en zich na 't kaſteel te begeven. Wanneer hy echter verſcheen, zoo ontfing hy nader bevel, om zich na 't Robben-eiland te begeven, en aldaar by banditen zynen dienſt als zoldaat waar te nemen, en heeft hy aldaar jaar en dag moeten huishouden.

Zeldzaam geval van Jan Ernſt Jering.

De Sergeant Jan Ernſt Jering, die voor dezen de lyfwagt van den Heer Gouverneur gecommandeert had, en deze plaats had moeten neerleggen, om dat hy verdacht gehouden wierd, dat hy met den gevangenen Adam Tas onder eene deken lag, eens de hoofdwagt onder de poort van de Veſting voor den Sergeant Doutterſtad waarnemende, en hem twee mannen, die by den Landdroſt voor Landdienders dienen wilden, overgegeven zynde, met bevel, dezelven niet uit de Veſting te laten, voor dat zy van den Kapitein Olofberg hare nodige montuur ontfangen hadden; liet een van dezelve die uitgaan wilde, weder te rug roepen, waar op 't ander volk hem verweet, dat hy een Landdiender geworden was, en hem voor een ſchelm en verrader ſchold; deze nieuwe Landdiender ging aan den Landdroſt zeggen, dat de Sergeant van de Hoofdwagt hem had geſcholden, en de Landdroſt gaf daar van kennis aan den Heer Gouverneur.

Wat gebeurt 'er? De Gouverneur laat den gemelden Sergeant door een ſlaaf roepen; en wanneer hy in de Raadkamer quam, vond hy behalven den Heer Gouverneur, den Landdroſt en den Vaanderig, Caje Jeſſe Slotsboo; hier op word de gemelde Landdiender ook geroepen, en gevraagt, of deze Sergeant hem uitgeſcholden had, die van ja antwoord. De Gouverneur ſchold den Sergeant daar op voor een beeſt uit, zonder hem ſlechts te horen ſpreken, en gaf aan den gemelden Slotsboo bevel, om hem, zonder dat zyne wacht nog om was, en hem zyn degen en ſtok afgenomen waren, met zyn rotting wakker af te roſſen.

Word van den Vaanderig Slotsboo en den Gouverneur afgeroſt.

Hier op heeft de gemelde Slotsboo hem zoo lang geſlagen, tot dat hy gantſch moede was, terwyl de Heer Gouverneur in de deur ſtont, en hem met de hand na den gemelden Slotsboo toeſtiet, en zeide: *Neen Beeſt, het is nog niet genoeg, gy moet nog meer hebben.* Wanneer hy echter zag, dat de gemelde Slotsboo niet meer ſlaan konde, nam hy deszelfs rotting, en zeide: *Ik zie wel, dat gy niet meer kondet ſlaan, geef my uw rotting, ik zal zien, of ik niet beter kan ſlaan.* Hier op heeft de Heer Gouverneur hem nog dapper afgeroſt, en alle ſlagen meeſt op de borſt en op den rechten arm gepaſt; tot dat hy eindelyk eenen deerlyken ſlag op de borſt kreeg, zoo dat hy voor over viel, en aldus ter deure uitquam.

Raiſonnementen daar over.

Wat dunkt de Lezer van diergelyke proceduren? Hoe meent gy, dat 't aan de Kaap gegaan zoude hebben, wanneer de magtige Koning van Vrankryk, die toenmaals met Holland en hare Bontgenoten in vyandſchap leefde, om dezen tyd gekomen was, om 't t'overrompelen? zekerlyk by zoo ſlechte krygskunde zou 't'er ſlecht genoeg uitgezien hebben. Want men heeft nooit gehoort, dat een gemeen zoldaat in volle geweer op zyn poſt ſtaande, afgeroſt is;

wat

wat zal men dan denken van een Officier, die over de gantsche Hoofdwagt te gebieden heeft? Dog God heeft toenmaals hert en zin van dezen Sergeant geregeert, dat hy geen van beide, of zelfs alle twee doodgestoken heeft; want anders zou het 'er zekerlyk nog verwarder uitgezien hebben; en was hy in zulke treurige en droefgeestige gedachten geweest, zoo als ik hem naderhand op 't bolwerk Buuren dikwyls gezien heb, wanneer hy de onlydelykste pyn moest uitstaan, om dat zyn lichaam gantsch blaauw was, en hy den rechten arm schier niet bewegen konde, ik vreze, dat in die haastigheid iets anders zoude geschied zyn, 't welk hem ook uit hoofde van alle krygs-artikels niet qualyk zoude hebben konnen worden geduid.

Heer Swellingrebel ongelukkig by alle deze proceduren.

Doch om den Lezer niet langer te vervelen, zal ik kortelyk nog maar zeggen en kan 't ook met waarheid doen, dat onder alle Raden van de Justitie niemand meer is te beklagen, dan de Heer Jan Swellingrebel, een man, die den weg van recht en gerechtigheid nooit verlaten heeft, of van denzelven afgeweken is, die van alle gunsten, welke de Heer Gouverneur mildelyk uitgedeelt heeft, niet eene heeft mogen genieten; om dat dezelve hem nooit in eenige Commissie, deze proceduren betreffende, heeft mogen gebruiken, maar hem veel eer in den weg is geweest; om dat hy recht altyd recht, en onrecht altyd onrecht noemde, en derhalven liever de haat van zyne Gebieders onderworpen zyn, dan de gerechtigheid in 't minst te kort doen wilde; waar toe ook zyne getrouwe huisvrouw, schoon ziek en over haar mans ongeluk bedroeft, hem altyd eenen heldenmoed in 't lyf sprak, en zeide: Dat hy nog om haar, nog om hare kinderen zoude vrezen, den rechtvaardigen by te staan, al zouw zy met haar krank lichaam en kleine kinderen met hem vervolgt, ja weggezonden worden; en deze aanmoediging bragt ook zoo veel te wege, dat de Gouverneur hem eens over nalatigheid van zyn pligt berispende, hy niet vreesde, om zich aan alle gevaren bloot te stellen, en de onwaarheid van deze beschuldiging ten spot en schande van zyne vervolgers klaar aan te toonen.

De vrouwen verzoeken om ontslaging van hunne mans, maar te vergeefs.

Tot nu had de Heer Gouverneur alle middelen in 't werk gestelt, om de onwilligen te dwingen, maar weinig uitgevoert; nu echter, wyl alle kamers, schepen, gaten en andere plaatzen met gevangenen bezet waren, die allen hardnekkig by hare eerste tekening van 't klaagschrift bleven, en de Landdrost nog meer citeren wilde, die zonder twyffel de gevankenis niet zouden ontsnapt zyn, en de vrouwen der reeds gevangenen by een smeekschift de ontslaging van hunne mannen verscheidemalen verzocht hadden, en zulks nu wederom met nadruk deden; (want zy verzochten als nu den 27 Mey 1706. den Heer Gouverneur en den gantschen Raad van Justitie, om hunne mannen kort recht te laten geschieden, of hen onder genoegzame borgtogt t'ontslaan) scheen de zaak een andere keer te nemen, niet zoo zeer om de vrouwen te begunstigen, als welke de Heer Gouverneur daar mede afwees, dat de zaak den Raad van Justitie niet raakte, en dat hy haar niet konde helpen, om dat hy ze aan den Landdrost overgegeven had, deze wederom op zyne zaligheid betuigde, dat hy niets daar in doen konde, maar dat ze van den Heer Gouverneur afhing; maar om andere dringende reden, die 't gantsche Compas, ik wil zeggen, des Gouverneurs gemoed, zin en verstand deden verdrajen.

Cloet en van der Westhuizen worden eindelyk ontslagen

Want 't schip, 't Huis Ter Aa, 't welk op bevel der Voortreffelyke Maatschappy over Mauritius na Madagas-

Madagascar moest zeilen, lag nu zeilrede. De twee gevangenen echter, die daar op waren, te weten Jakob Cloet en Klaas van der Westhuizen, konden zonder een gerechtelyk vonnis niet derwaards gebannen worden; derhalven moesten dezelve wel worden ontslagen, om dat 'er geene plaats meer in de Vesting ledig was; dog zulks geschiede niet zoo los hene; maar zy moesten berouw en leedwezen betuigen over hare tekening van 't klaagschrift, en borg stellen, dat zy gedagvaart wordende, ten alle tyde zouden verschynen.

Van der Heide komt ook weder in vryheid.

Met de andere gevangenen ging het zekerlyk nog zoo gemakkelyk niet; dog Jakob van der Heide, die na zoo zware uitgestane tormenten aan de rode loop bedlegerig wierd, en eene gantsche maand zoo heftig daar van aangetast was, dat Willem ten Damme, Lyf-arts van den Gouverneur, eindelyk wierd genoodzaakt te zeggen, dat deze ziekte, uit veel ongemak, verdriet en droefheid ontstaan, genoegzaam in staat was, om den gemelden van der Heyde in 't graf te slepen; daar by voegende, dat hy niet langer in arrest konde worden gehouden, om dat de Heer Gouverneur het bezwaarlyk zoude konnen verantwoorden, als de gemelde van der Heyde in de gevankenis quam te sterven; derhalven moest zoo wel de Landdrost als de vrouw van den gevangenen, dien de Lyf-arts zelf riep, in de Vesting verschynen.

Dit geschied op eene byzondere wys.

Nu is uit alle omstandigheden, die tot nu na malkanderen verhaalt zyn, klaar, dat deze van der Heide crimineel gehandelt is; de Lezer zal derhalven zonder twyffel nieuwsgierig zyn om te weten, op wat wyze deze criminele gevangene op vrye voeten gestelt is. De Landdrost quam alleen, zonder Gecommitteerden uit den Raad van Justitie, by den meergemelden van der Heyde; maakte hem zyne ontslaging bekent, zonder te zeggen, dat zulks op bevel van den Heer Gouverneur geschiede, of iets van hem te eisschen, dan enkelyk dat hy en zyne vrouw, die 'er tegenwoordig was, hunne perzonen en goederen gerechtelyk zouden verpanden; dat hy gedagvaart werdende, ten allen tyde zoude verschynen.

De Landdrost licht by Adam Tas de zegels af.

En daar mede was deze gevangene, die op den hals gezeten had, ontslagen; dog deze manier moet den Lezer niet vreemd voorkomen, om dat ons hier bewust is, dat Adam Tas ook in byzyn van vele Gecommitteerden in arrest is genomen, en deszelfs kisten en kasten door den Stellenbosschen Secretaris gerechtelyk verzegelt zyn, welke verzegeling zoo straf in zyn werk ging, dat aan zyne vrouw en kinderen zelfs geene verschoning van hembden of tafelgoed gelaten wierd. Wanneer zy nu iets van noden had, moest zy hare buuren daar om aanspreken, en zich op zodanige wys ruim drie maanden behelpen. Eens quam de Landdrost gantsch alleen zonder Gecommitteerden of Secretaris in haar huis; ontzegelde in zyne eenzaamheid alle kisten en kasten, en na dat hy na andere papieren gevraagt maar niet geopent hadde, gaf hy haar volle magt, om al 't geen verzegelt was geweest, weder te gebruiken, als voorheen.

Is dit nu wederom niet eene fraaje wyze van rechtsplegingen? Waarlyk de Heer Gouverneur, die eenige jaren in de wyd-vermaarde Stad Amsterdam Schepen is geweest, zal deze wyze daar niet gezien hebben. Het is derhalven te verwonderen, dat daar hy zeven jaren Gouverneur aan de Kaap is geweest, en eene zoo grote Colonie heeft te regeren gehad, hy de Amsterdamsche methode niet gebruikt en zich daar door buiten calange gehouden heeft; dog ik wil dit aan 't oordeel van den Le-

zer overlaten, en my verzekert houden, dat wyl ik ditmaal deze stoffe niet kan afhandelen, u de volgende geschiedenissen even zoo weinig vervelen zullen te lezen, als zy my vervelen, om dezelve te schryven.

XXVII. HOOFTSTUK.

Handelt van negen aangeklaagden, die zich op de vlugt begeven hebben, en op vier edictale citatien niet voor 't Gerecht verschynen, afgeschrikt door de slechte behandelingen van hunne medemakkers.

De gedaagden verschynen op de citatie niet. De vice-landdrost word met zoldaten gezonden om hen gevangen te nemen. De Gouverneur wil hen andermaal door een plakkaat onder 't luiden van de klok laten dagen. Ten dien einde word 'er een Manifest gelezen en alomme aangeplakt. Inhoud van dit Manifest. De gedaagden verschynen niet. Geven een smeekschrift over. Dit word in de rechte handen geleverd. Zy worden weder by edict gedagvaart. Zulks veroorzaakt twedragt in den Raad. Swellingrebel wil zyn stem niet geven zonder te weten wat zy gedaan hebben. Oortman is van 't zelfde gevoelen. Bouwman staat het toe. Den Landdrost word het smeekschrift der vlugtelingen over gegeven. Dezelven verschynen op de derde citatie ook niet. Worden ten vierdemaale gedagvaart. Olof Berg wil een vrygelei voor hen hebben. Inhoud van de vierde edictale Citatie. Aanmerking over deze drie vergaderingen. Tegen Oortman word een attestatie gesmeed. Van der Heyde word op nieuw verdagt gehouden. Ontfangt bevel na Holland te vertrekken. 't Welk ras weder word ingetrokken. Onder wat voorwendzel dit geschied.

Vervolg van 't voorgaande verhaal.

MEt vermaak zal ik U 't vervolg van de zaken, welke in den jare 1706. aan de Kaap de Goede Hoope zyn voorgevallen, mededelen; en of schoon het schier niet als droevige gevallen zyn, twyfel ik echter niet, wyl zy eenen zodanigen uitslag hebben gehad, waar mede de inwoners alhier te vrede gestelt zyn, of gy zult dezelve zoo wel als de vorige met een vriendelyk oog ontfangen, en met genoegen doorbladeren.

Mynen laatsten heb ik met de ontslaging van den meergemelden van der Heyde, en de afligting der zegels der gerechtelyk verzegelde Kisten en Kasten van Adam Tas besloten. Nu moet ik den Lezer verder verhalen, hoe het met de overige gegaan is, die 't boven aangehaalde Klaagschrift getekent, en den grimmigen toorn van den Gouverneur nog niet gevoelt of geproeft hebben; deze stieten zich aan de harde behandelingen van den Heer Gouverneur ontrent de gevangenen, en wilden derhalven den bitteren drank van de stinkende gevangenis niet gaarn smaken, of zich in de handen van hunne vyanden vrywillig overgeven; schoon zy, zoo als de naam was, op order van den Raad van policy door den Gerechtsbode gedagvaart wierden, om voor den Landdrost en zyne Gecommitteerden uit den Raad van Justitie te verschynen; besloten zy na rype overweging, de vlugt te nemen, ten einde zy niet in zulke gevaarlyke gevankenissen hare gezondheid of ook wel zelfs haar leven,

ven, zoo wel voor 't gemene beſt, als ten dienſte der Voortreffelyke Maatſchappy daar by zouden inſchieten, verzekert, dat de Voortreffelyke Maatſchappy daar in de nodige verziening doen zoude.

De gedaagden Verſchynen op de andermalige citatie niet.

Door dien echter dit beſluit den Heer Gouverneur zeer ſmertelyk voorquam, en hy nevens de Landdroſt voorgenomen had, deze vlugtelingen, het koſte wat het koſte, in handen te bekomen, en bygevolg onder zyne magt en voeten te brengen; zoo gaf de Landdroſt op bevel van den voorgemelden Raad van policy (hoewel niemand zeggen kan, of dat bevel van den gantſchen Raad, of ſlechts van eenige uit den zelven, welk laatſte zeer waarſchynlyk is, getekent is,) aan den gerechtsbode, Chriſtoffel Haſewinkel andermaal order, deze menſchen voor de laatſtemaal te dagvaarden, en dezelven ernſtiglyk te vermanen, dat zy voor hem en zyne bygevoegde Gecommitteerden uit den Raad van Juſtitie verſchynen, en van hare tekening rekenſchap geven zouden; dog deze dagvaarding was ook vergeefs, aangezien de gemelde Bode weder onverrichter zake t'huis quam, en verſlag deed, dat hy niemand van hen allen t'huis gevonden had.

De Vice-Landdroſt word met zoldaten gezonden, om ze gevangen te nemen.

Derhalven wierd de Vice-Landdroſt, genaamt Janus Adrianus Montanus, een bequaam en geleert man, die den Landdroſt wierd toegevoegt, om dat hy zich niet altyd op 't land dorſt wagen, en daarenboven aan de Kaap zelf met 't uitvoeren van de bevelen van den Heer Gouverneur, gevangen nemen en ondervragen der burgers en 't verrichten van andere nodige zaken genoeg te doen had, met eenige zoldaten te voet en te paard, in 't geheel 16. of 20. man, behalven zyne gewoonlyke Land-dienders afgevaardigt, om deze vlugtelingen overal, daar zy hen ſlechts zouden konnen bykomen, te vatten, te vangen en te arreſteren; ten einde men hen daar na te bequamer aan de Kaap brengen, in donkere gevangeniſſen werpen, en ze als de anderen plagen zoude konnen.

Hoe hy zich hier in draagt.

Deze Vice-Landdroſt nam in den beginne zyn pligt zoo veel waar, als mogelyk was; wanneer hy echter naderhand, zoo als hy my zelf heeft verhaalt, den criminelen eiſch van den Landdroſt Starrenburg, tegen Tas te lezen kreeg, en merkte, dat 't hem overal aan genoegzame bewyzen ontbrak, en bygevolg niets dan kinderſpel daar in zag, zoo ſloeg hy als een verſtandig man, gade, dat door dien men den meergemelden Tas reeds zoo lang in arreſt gehouden, en hem zoo dikwyls ondervraagt had, zonder hem tot dezer uure iets crimineels te laſten te konnen leggen, het met de anderen ook aldus zoude gelegen zyn, voornamelyk door dien Tas en van der Heyde voor de belhamels opgegeven wierden. Gelyk hy derhalven voorheen alles doorſnuffelt, en alle huizen en wegen bezet had, zoo ging hy nu by hen, en at en dronk met hen, en liet het met 't arreſteren en gevangen nemen, gaan zoo als 't wilde; 't welk oorzaak was, dat hy ook ſchielyk na de Kaap gedagvaart, en op 't ſpoedigſte met een ſchip na Ceylon gezonden wierd.

De Gouverneur wil hen andermaal indagen.

Naardien nu de Heer Gouverneur zag, dat met al dit woelen en woeden, razen en tieren by deze menſchen niets uit te voeren was; en zy zich evenwel, ſchoon de Vice-Landdroſt weggezonden was, in hunne huizen niet veilig konden achten, maar genoodzaakt waren, dag en nagt in de wilderniſſen, en boſſchen, gaten en ſpelonken, onder ſtruiken, en den bloten hemel, in koude, hitte, regen en wind, dan op de bergen, dan in de valeien, by adders en ſlangen, en by de verſlindende wilde dieren des aardryks, lyf-berging te zoeken, zoo wierd hy ne-

 vens

vens den Landdroſt van voornemen, om deze hardnekkigen en wederſpannelingen, by de Edelen Achtb. Raad van policy, uit hoofde van 't reeds vooheen toegezonden plakkaat, by dienzelven Raad, den 4. Maart gearreſteert, als oproermakers aan te klagen, met verzoek, om dezelven publiek en plegtiglyk by plakkaate en luiden der klokken in te dagen.

Ten dien einde word een Manifeſt afgelezen en alomme aangeplakt

Op deze wyze heeft nu de Heer Gouverneur, of liever de Landdroſt, want de Heer Gouverneur wilde daar voor niet te boek ſtaan; voorgevende, dat hy zyne zaken aan den Landdroſt overgegeven had, deze zaak den Edelen Achtbaren Raad van policy in de handen geſpeelt, waar van hy, ſchoon hy de Hoofdparty was, evenwel Preſident bleef; die ook op 't verzoek van den Landdroſt zeer naauwe achting daar op nam; hoewel dezelve niets anders dan hare *Non Comparitie* of weigering zich te verantwoorden, aantoonde, en den 3. Juny 1706. na 't luiden der klok, dit volgende Manifeſt aflezen, en naderhand alomme liet aanplakken.

Inhoud van 't Manifeſt.

Wy Willem Adriaan van der Stell, Extraordinaris Raad van Indie, Gouverneur wegens de Nederlandſche Vereenigde geprevilegeerde Ooſt-Indiſche Maatſchappy aan Capo du bonne Esperance *of de Kaap de Goede Hoope, als mede van 't eiland Mauritius en den aankleve van dien, en de Raad, doen te weten:*

Nademaal ons voor eenigen tyd bekent is geworden, dat eenige qualyk gezinde en oproerige inwoners van deze Colonie, hun werk hebben gemaakt, buiten op 't platte land te zwerven, om vele boeren, die aldaar wonen, tot 't tekenen van zekere laſterſchriften tegens de hoge Overheid alhier over te halen en te bepraten; Wy echter in ervaring gekomen zyn, dat 't grootſte gedeelte onſchuldig daar toe gebragt is, zoo hebben wy by ons plakkaat van den vierden Maart 1706. goed gevonden, niet alleen alle goede ingezetenen daar voor te waarſchouwen, en eenige der voornaamſte Voorſtanders na 't Vaderland (Holland) te zenden, maar ook de genen, die tot 't tekenen van dit eerrovent laſterſchrift verleid zyn, bekent te maken, dat zy zich by de hoge Overheid alhier deswegen aangeven zouden; om na bevind van hunne onſchuld vergiffenis t'erlangen.

Naadien 'er echter nog eenigen worden gevonden, die deze zachte middelen in den wind ſlaan, en licht door de vermetelſte Inſtrumenten van dit werk aangemoedigt en geſtyft, in hare ſteegheid volharden, ook reeds door den Landdroſt, nomine Officii, *verſcheidemalen gedagvaart, midsgaders voor den Gerechtsbode van deze Veſting, uit bevel der Regering alhier, aangemaant zyn, om in deze Veſting te verſchynen; dezelven nogtans ter verachting van de Juſtitie by hunne ongehoorzaamheid volharden; Zoo hebben wy op verzoek van den Landdroſt, om ons recht en gezag, hem toevertrouwt, te handhaven, nodig geoordeelt, de perzonen Marten van Staden, Guiliam du Toit, François du Toit, Hercules du Pre, Cornelis van Nieukerk, Jacobus van Brakel, Willem van Reil, Jan Elbertz., en Klaas Elbertz. by edict en openbaar luiden der klok in te dagen, zoo als wy by dezen doen, om binnen den tyd van 8. dagen voor den Edelen Achtb. Raad van Juſtitie, of de Gecommitteerden uit denzelven, in dit Kaſteel te verſchynen, om op alle vragen, welke de bovengemelde Officier hen zal voorleggen, te antwoorden; by ſtraffe, dat hy nalatigheid tegens hen als nalatige en wederſpannige onderdanen zal worden gehandelt; zoo als bevonden zal worden, naar rechten te behoren. Gegeven in de Veſting* du bonne Esperance *den 3. Juny 1706. Was gete-*

getekent, W. A. van der Stell. *Ter zyde ſtond: Op bevel van den Edelen Heer Gouverneur en den Raad.* W. Helot.

De gedaagden verſchynen niet.

Nu konde dit Manifeſt, 't welk zoo wel in de Tygervalei, als aan Stellenboſch, Drakenſteen, en andere gewoonlyke plaatzen aangeplakt wierd, den vlugtelingen niet verborgen blyven; want ſchoon zy voor hare perzonen niet te voorſchyn quamen, zoo waren 'er evenwel vrouwen, kinderen en ſlaven voor handen, die hen zulks genoeg konden bekent maken, zoo 't andere menſchen al niet gedaan hadden; dog wanneer zy hoorden, dat de zaak by de derde citatie van den Raad van policy in de handen van den Raad van Juſtitie geſpeelt was, alwaar de Fiskaal independent wel zitting nemen, maar niet verſchynen zoude, zoo wierden zy nog ſteger, en verwachteden niet veel goeds van den Heer Gouverneur.

Geven een ſmeekſchrift over.

Zy hielden zich deswegen nog afwezent; en quamen onder malkander overeen, een ſmeekſchrift aan den Heer Gouverneur, den Edelen Achtbaren Raad van Juſtitie en den Landdroſt te preſenteren; in 't zelve noemden zy zich getrouwe onderdanen van de Ooſt-Indiſche Maatſchappy der Vereenigde Nederlanden; en zeiden, dat zy met de grootſte verwondering, ja verbaaſtheid hadden vernomen, dat zy den 3. Juny by openbaar luiden der klok, door een beſchreienswaardig afgekondigt en alomme aangeplakt Dekreet, geroepen waren; om voor hen in 't gerecht te verſchynen, en op alle de vragen te antwoorden, die hen door den Officier zouden worden voorgelegt; en zy zulks niet doende, dat men tegens hen als ongehoorzamen en wederſpannelingen zoude te werk gaan. Naardien zy zich echter aan gene nalatigheid van haar plicht, zoo wel ontrent den Heer Gouverneur en den Edelen Raad van Juſtitie, als ook wegens de hoge Indiſche Regering, veel min tegens de Edele Groot-Achtbare Heren Bewindhebberen in 't Vaderland, ſchuldig bevonden; nog minder om diergelyke ſchande en ſchandvlek hadden gedacht, als hen opgedrongen en aangewreven wierd, om dat zy goed en bloed, lyf en leven voor de Voortreffelyke Maatſchappy en 't gemene beſt, wilden opofferen, en nogtans zien moeſten, dat hare medebroeders die in de veſting gevangen zaten, de eene hier de andere daar in vuile donkere gaten geworpen, en zy alle friſch ſterk en gezond daar in gekomen, 5. van dezelven krank en zwak, allen echter aan 't lichaam en eenigen aan 't verſtand gekrenkt, daar uit gegaan of gedragen waren; en zy voor zulke en diergelyke onchriſtelyke behandeling een ſchrik hadden, zoo wilden zy vooor God en de gantſche waereld, in alle demoed, zoo als gehoorzame onderdanen paſt, aan hare Edele Achtbaren hier mede betuigen, dat zy wegens hare onſchuld nooit op dwaalwegen geraakt, en van voornemen waren, om zich zoo vermetel niet in lyfs, levens en gezondheids gevaar te ſtorten; maar midlerwyl met het grootſte geduld af te wagten, wat hare medebroeders zoo wel in Holland als op Batavia tot hun aller welzyn uitgevoert zouden hebben, enz.

Dit ſmeekſchrift word in de rechte handen gelevert.

Dit ſmeekſchrift hadden zy den 7. Juny 1706. in zodanige order getekent, zoo als hunne namen boven reeds uitgedrukt ſtaan. Van de gemelde vlugtelingen is in waarheid zeer aanmerkelyk, dat 3. van dezelven Hollanders, 3. Franſchen en 3. Afrikanen waren; aanmerkelyker echter was 't, dat 'er reeds een Hollander, een Franſchman en een Afrikaan was overleden; dog 't aanmerkelykſte was, dat zy niet wiſten, door wien zy 't ſmeekſchrift zouden laten over-

vergeven, om dat niemand van hen dorst wagen, 't zelve derwaards te brengen, uit vreze van te worden in hechtenis gezet; des niet tegenstaande quam 't zelve evenwel in de rechte handen, waar van my de eigentlyke manier onbewust is, ondertusschen weet ik zeer wel, dat de voorgeschreve 8. dagen verlopen en niemand verschenen is.

Zy worden ten andermale by edict gedagvaart.

Doordien nu in deze twede zitting, welke den 10. July gehouden wierd, ook niemand verscheen, en de Landdrost dezelven weder aanklaagde, zoo hadden gaarn eenige Raadsleden gezien, dat 'er maar een te voorschyn was gekomen, om van de zaak, waar van zy voorgaven, geene andere kennisse te hebben, dan dat zy niet verschenen waren, nader onderrecht te worden, op dat zy zich in haar stemmen niet mogten abuseren; doordien zulks echter niet geschiede, zoo moesten zy den aanklager geloven in alles wat hy zeide, die nogtans zyne verdichte bezwaarnissen niet dorst of mogt zeggen, veel min bewyzen konde; ondertusschen moesten zy hem de *Non Comparatie* te goed laten komen, en een twede edictale citatie zien; schoon zy uit den eisch van den Landdrost niet konden begrypen, wat de gedaagden misdaan hadden, veel min waarom zy in den beginne geroepen waren.

Zulks veroorzaakt tweedragt in den Raad.

Ik kan en wil my niet wydlopig inlaten om den Lezer de zeldzame debatten uitvoerlyk te beschryven, welke in deze zitting voorgevallen zyn. Ik vind my evenwel genoodzaakt, om iets daar van te gewagen; ten einde gy zoudet zien, op welke wonderbare wys deze twede edictale citatie te wege gebragt en uitgewerkt is. De Heer Gouverneur, die alhier President, Hoofdparty en doodvyand te gelyk was, leide niet alleen de eisch van den Landdrost in omvraag, maar was ook te gelyk de eerste, die deszelfs eisch als billyk en rechtmatig toestont. Hy wierd onmiddelbaar gevolgt door den Heer Elzevier, den Heer Olof Berg, Kapitein van de bezetting, en den Heer Adriaan van Rhede, Luitenant; wanneer de zaak echter aan den Heer Jan Swellingrebel quam, vond dezelve voor de eerstemaal tegenkanting.

Swellingrebel wil zyne stem niet geven, ten ware men hem zegt, wat zy gedaan hebben.

Want deze oordeelde, dat wyl hy van de gantsche zaak nog niet onderrecht was, de hoogste noodzakelykheid vereischte, dat hem de misdaden der gedaagden klaar aangetoont moesten worden, voor uit ziende, dat het bederf en ondergang der gantsche Colonie daar van afhing, en dat deze menschen tog niet zouden verschynen, om dat hare makkers, die vrywillig gecompareert waren, in donkere stinkende gevankenissen waren geworpen, of op de bolwerken van de Vesting in hechtenis gehouden wierden; derhalven zeide hy, dat God hem bewaren zoude, iemand te oordelen, zonder alvorens te weten, waar in deszelfs misdaad bestont.

De Gouverneur zoekt hem over te halen.

De Heer Gouverneur hernam, dat zulks alles ter zyner tyd door den Landdrost geschieden zoude; om dat 't tegenswoordig nog op geen vonnissen aanquam; dog de Heer Swellingrebel antwoorde: Dat doordien dit eene edictale citatie en by gevolg crimineel en schandelyk was, de zaak den Rechter klaar moest schynen, eer en alvorens hy iemand daar over vermogt aan te tasten, wanneer hy zoo wel als de anderen, die tot nu dagelyks by 't ondervragen der gevangenen gebruikt waren, en derhalven overvloedig moesten weten, hoe 't met de zaak gelegen was, genoegzame kennisse en bericht daar van had, zoo zoude hy niet in gebreke blyven, den eisch aan den Landdrost toe te staan; dog dat hy zulks tegenswoordig onmogelyk doen konde,

konde, om dat hy niets daar van wist.

Na dat nu de Secretaris Abraham Poulle hier over gevraagt was, en de Heer Gouverneur zich geliet, als of hy niet geweten had, dat de Heer Swellingrebel, de Heer Elzevier, de Kapitein Berg, en de Burgermeester Nicolaas Oortman, niet gebruikt waren, voerde hy hem te gemoed, dat zy alle te zamen niet konden worden gebruikt; dog dat deze bovengemelde Heren, geene zwarigheid maakten, den eisch aan den Landdrost toe te staan, schoon zy ook niet over deze zaak gezeten hadden.

Dog de Heer Swellingrebel gaf nogmaals tot antwoord: Dat door dien hy geene kennisse van de zaak had, hy den eisch aan den Landdrost niet konde toestaan; te meer wyl hy gezien had, dat de gemelde Landdrost eenigen op vrye straat crimineel aangetast, en anderen uit 't bed geligt, en anderen, die gedagvaart waren, in donkere gevankenissen geworpen, en op de bolwerken der Vesting in hechtenis gezet had, waar van 'er zommigen op vrye voeten waren gestelt, zonder dat men iets van hunne misdaden gehoort of gezien had; weshalven hy den eisch van den Landdrost niet konde toestaan.

De Secretaris moet zyn advys protocolleren.

Over dit twisten wierd de Heer Gouverneur eindelyk misnoegt; en beval den Landdrost zeer verstoort, te zeggen, wat de gedaagden gedaan hadden; waar op hy hen dan met weinig woorden te lasten leide; dat zy tegen de hoge Overheid alhier eerrovende en fameuse lasterschriften opgestelt en getekent hadden; de Heer Swellingrebel antwoorde: Dat 't met zeggen niet genoeg was, maar dat men 't gezeide klaar en duidelyk moest bewyzen. Kortom, door dien de Heer Gouverneur bemerkte, dat de Landdrost zoude te kort schieten, beval hy den Secretaris, 't advys van den Heer Swellingrebel ten protokolle te brengen, en voer daar op met 't inhalen der andere stemmen voort.

Oortman wil ook niet stemmen.

Nu was 'er niemand meer, die zwarigheid maakte, den eisch aan den Landdrost toe te staan, dan de Burgermeester Nicolaas Oortman alleen, die insgelyks verzocht te weten, wat de gedaagden misdaan hadden? Wie de Beklager en eisscher was, en wie den Landdrost deze grote magt gegeven had, zulke proceduren te beginnen; de Gouverneur gaf aan denzelven schier 't zelve antwoord, dat hy aan den Heer Swellingrebel gegeven had, en beval den Secretaris, 't advys van dezen Burgermeester insgelyks te registreren.

De gevlugten worden evenwel ten andermale gedagvaart.

Vermids echter de andere stemmen allen den eisch aan den Landdrost toestonden, zoo wierd by gevolg door derzelver meerderheid besloten, de gevlugten door eene twede edictale citatie te roepen, en dezelven onder 't luiden der klok plegtiglyk af te kondigen en alomme aan te plakken.

Swellingrebel wil de derde edictale citatie ook niet toestaan.

Deze 8 dagen gingen nu weder verby, zonder dat iemand van de gedaagden verscheen, derhalven wanneer de Raad van Justitie ter rechter tyd vergadert was, en de Heer Gouverneur niet verscheen, onder voorwentsel, dat hy verdacht wierd gehouden, zoo hoorde de Heer Samuel Elzevier, als Vice-President, de klagte van den Landdrost, en leide dezelve in omvraag; verscheide Heren stonden den eisch aan den Landdrost toe, dat in eene derde edictale citatie en genot der *Non Comparitie* bestont. De Heer Swellingrebel echter bleef by zyne vorige resolutie, tot dat hy van de misdaad der gedaagden beter onderrecht was, en derhalven ook nader bericht van den Heer Elzevier verlangde, maar geen ander ontfing, dan hem voor 8 dagen gegeven was; weshalven hy ook by zyn vorig advys bestendig bleef.

Desge-

N. Oortman is van 't zelve gevoelen; word van Brommert qualyk bejegent.

Desgelyks deed ook de Burgermeester, Nicolaas Oortman, die schoon de andere voor hem zittende Raden 't verzoek van den Landdrost billykten; diezelve vrage deed, welke hy over 8 dagen gedaan had; de Equipagie-Meester, Jan Brommert, voerde hem daar op te gemoed, wat hem daar aan gelegen was, wat de vlugtelingen gedaan hadden? waar op de gemelde Oortman hernam, dat hem zeer veel daar aan gelegen was; deze echter, zoo als meest alle zeeluiden gewoon zyn, antwoorde hem redelyk plomp en buffelachtig: Dat weten wy ook wel, want gy zyt zelf een der voornaamste van de aangeklaagden en belhamels; gy zyt ook geroepen, om ze te horen, te weten de gevangenen, en gy hebt niet willen komen.

Zegt de redenen.

Op dit grof, onsmakelyk en boersch antwoord, vertoonde de Heer Oortman de andere Raden, dat hy zonder redenen zoo minachtig gehandelt wierd, om dat hy met eede konde verklaren, nog part of deel te hebben, aan 't geen de gedaagden en hare makkers gedaan hadden; daar by voegende: dat hy voor de burgery eenen eed had moeten afleggen, om dezelve in alle stukken voor te staan, zoo als hy ook met goed en bloed doen zoude, zoo 't noodzakelyk was; vervolgens herhaalde hy zyn vorig verzoek, en voegde daar by, dat hy in 't contrarie geval gedwongen zoude zyn, om by zyn vorig advys te blyven; aangezien hy op zulken lossen grond, door de klager niets bewees, van 't geen hy de aangeklaagden te lasten leide, niet konde leyden, dat aan zoo vele burgers een openbaare schandaal aangedaan wierd.

Bouman staat het echter toe.

Dog wat quamen hier de redenen van de Heren Swellingrebel en Oortman te stade? waarlyk niets. Men sloeg alles in den wind; stond den Landdrost alles toe; dagvaarde de afwezenden ten derdenmale by edicte, op de plegtigste wyze; en lette men veel meer op 't inbrengen van den Burgermeester Hendrik Bouman, die te kennen gaf: Dat hy zyne toestemming noodzakelyk daar toe moest geven, om dat de gedaagden, door den Raad van Justitie ontboden, onwillig en ongehoorzaam waren; dat menschen, zoo als hy en zyns gelyke op den weg konden worden aangeranst; waar door men als dan niet alleen groot gevaar te duchten had, maar dat zulks ook van een droevig gevolg zoude konnen zyn.

Naardien nu de Landdrost weder in den Raad moest verschynen, en men hem zeide, 't geen 'er besloten was, gaf men hem terzelver tyd 't bovengemeld Smeekschrift over, 't welk de vlugtelingen den 7. Juny getekent, en door velerhande omwegen eindelyk in deze vergadering gebragt hadden; wanneer na 't lezen van 't zelve de Heer Elzevier den Heer van Putten vraagde, of dit smeekschrift ook eenige verandering in haar genomen besluit maakte, antwoorde dezelve, in geenen dele, maar men moet 't aan den Officier overgeven, ten einde hy dezelven zoude konnen actioneren, by aldien hy iets onbetamelyks daar in vond.

Zoo weinig echter als deze 9 gedaagden 't eerste of twedemaal zyn verschenen, zoo weinig en nog minder waren zy van voornemen, om zulks by deze derde edictale citatie te doen; want zy geloofden, dat haar vertoog, in 't bovengemeld smeekschrift gedaan, zoo veel zoude uitwerken, dat men hen eindelyk verschonen en de zaak *in statu quo* laten zoude, tot dat 'er nader bericht uit Holland of uit Indie zoude gekomen zyn; dog zy maakten verkeerde rekening, en 't wraakgierig gemoed van den Heer Gouverneur, 't welk door dagelyks aanhitzen der nydige bloedzuigers in volle vlam gezet wierd, konde zoo

Zy verschynen op de derde citatie ook niet.

zoo weinig ſtil blyven, als de geldgierige beurs van den Landdroſt.

worden ten vierdenmale gedagvaart.

Want op den 27. Juny 1706. quamen de Raden van de Juſtitie weder by malkander, en vernamen van den Landdroſt, dat zy andermaal nog niet verſchenen waren; derhalven verzocht hy de derde Non comparitie te genieten, en eene vierde edictale citatie *ex ſuper abundanti*, (ten overvloede) toe te ſtaan; waar by hen alle exceptien, beneficien, enz. waar mede zy zich eenigermaten in rechten zouden konnen of mogen behelpen, als naar rechten, zouden mogen benomen worden.

Olof Berg wil een vry gelei voor hen hebben.

Deze eiſch van den Landdroſt, welke door den Heer Elzevier aan de Raden voorgedragen wierd, gaf den Heer Kapitein Olof Berg gelegentheid te zeggen: dat, door dien hy zekerlyk geloofde, dat de gedaagden op zodanige wys nooit verſchynen zouden, 't beter was, dat men hen voor een zekeren tyd, een vry gelei verleende, zoo als in zodanige gevallen in Duitſchland gebruikelyk was; daar by voegende, dat zoo dit geſchiede, hy niet twyffelde of zy zouden zich komen verantwoorden; en zich midlerwyl na den Heer Elzevier toekerende, om deszelfs advys te weten; zoo antwoorde deze hier op: de zaak moet haren voortgang hebben, weshalven de Heer Kapitein ook zeide: *Fiat!* laat ze dan voortgaan.

Oortmans bedenkelyke rede.

Na zodanige woordewiſſeling ſtont de Burgermeeſter Nicolaas Oortman op, en verzocht den Heer Elzevier, om te mogen ſpreken, eer de ſtemmen voortgang hadden. Hier op drong hy zeer ſterk aan, om te mogen weten, waar die magt van daan quam, dat de Landdroſt Aanklager was; daarenboven vraagde hy, of de Heer Fiskaal independent niet meer leefde; dan of 'er gantſch geen Fiskaal meer was? aangezien zynes bedunkens zaken van opſtand en oproer den Heer Fiskaal independent, en niet een Dorprechter of Landdroſt raakten; om dat de magt van den Landdroſt zich zoo ver niet konde ſtrekken, en hy aan de Kaap gantſch gene Jurisdictie had. Eindelyk maakte hy 't ſlot van zyne rede aldus: Wanneer de Landdroſt zich zulke algemene zaken aanmatigde, die buiten zyne Jurisdictie gingen, en waar toe hy in genen dele gerechtigt was, zoo moeſt alles daar neder leggen, 't geen hy tot nu gedaan had, om dat deze Dorprechter zich niet in ſtaat bevond, om de ſchade en 't bederf van zoo vele huisgezinnen met goed en bloed te boeten, veel min de ſchande te verantwoorden, welke hy deze menſchen aangedaan had.

In plaats dat deze redevoering van den gemelden Oortman meer anderen uit den dut zoude hebben geholpen, zoo ſchrikte dezelve hen veel meer af, om hen toe te vallen, niet zoo zeer als of ze in zich zelf onredelyk en onbillyk geweeſt was, maar om dat de Heer Willem van Putten, die 't woord voor den Heer Elzevier opnam, en in deze dingen overal den gebraden haan ſpeelde, hem zeer verachtelyk handelde; want ſchoon de gemelde Heer Oortman niet van hem van Putten, maar van den Heer Elzevier verlof had verzocht, om zyne zaken voor te dragen, zoo zeide nogtans deze yzer en kolen handelaar; (zoo noem ik hem met de gantſche gemeente aan de Kaap, om dat hy als Pakhuismeeſter vele vragten ſteenkolen, en verſcheide hondert pond yzer verkoft heeft, waar van 't geld niet in de Compagnies kas, maar in zynen zak gevlogen is) het is onder geene ſtoelen en banken geſtoken; de Fiskaal en de Landdroſt zyn beide by een openbaar plakkaat, dat alomme aangeplakt is geweeſt, door den Raad van Policy daar toe geauthoriſeert, zulks kan u niet onbewuſt zyn.

Nu was dit wel waar, maar de Heer

Heer Oortman wilde hier mede enkelyk de dwaasheid van den Raad van Policy te kennen geven, en de andere Heren Raden præadverteren, dat dezelve den Fiskaal independent met een Dorprechter gelyk gestelt, en hem geauthoriseert had, daar hy nogtans van de Heren Bewindhebberen genoegzaam geauthoriseert is en magt heeft, alle rechtshandelingen van wat natuur en tegens wien dezelve zouden mogen zyn, aan te tasten en uit te voeren; derhalven antwoorde hy den Heer van Putten, dat hy niet konde geloven, dat de Heer Fiskaal door den Raad van policy geauthoriseert was; door dien echter de Heer van Putten nog niet konde of wilde begrypen waar de Heer Oortman hene wilde, zoo liet hy door den Secretaris 't plakkaat-boek brengen, en toonde hem, dat de Fiskaal independent door den Raad van policy geauthoriseert was, om alle perzonen, verdacht van opstand of rebellie, te vervolgen en te vatten. Hier op zeide de Heer Oortman, dat hy dat niet had geweten, en dat men hem zulks voorheen had moeten zeggen of bekent maken.

Word eindelyk door van Putten schandelyk uitgemaakt.

Doordien de Heer van Putten by deze woorden merkte, dat zyne onkundigheid en die der andere Heren Raden van de policy zoo duidelyk, nadrukkelyk, naakt en bloot voor ogen gestelt was, waar op hy bezwaarlyk met bescheidenheid hadde konnen antwoorden, zoo begon zyn bloed in zyne aderen te koken, zyn mond vuur en vlam te spuuwen, en zyne andere leden van dolligheid te razen; want hy sloeg met de hand op de tafel, dat 't klapte, en stiet deze uitzinnige en calumnieuse woorden uit: Sacrament! Heer Oortman, Burgermeester, Heer Advokaat, moet ik u eerst zeggen dat dit of dat in den Raad van Policy voorgevallen is; daar is 't plakkaat, dat aangeplakt is; was ik Fiskaal, ik zoude u hier over calangeren en actioneren.

Hier heeft nu de Lezer 't hoogwys verstand en 't vernuftig antwoord van den Heer van Putten; dog staat aan te merken, dat de Heer Oortman hem heel zachtzinnig antwoorde: Het is goed, Heer van Putten dat gy 't niet zyt; waar op de Heer van Putten verder uitvoer: Gy zyt een vervloekte leugenaar; zyt gy een Advokaat, gy moogt de Duivel wezen; gy zyt niet bequaam of waardig, dat gy alhier zitting hebt; want gy belet ons altyd in onze rechtmatige proceduren, die wy, als wy hier zitten, zoo wel als gy, na rechte houden konnen.

Aldus ziet de Lezer, dat deze Heer van Putten een vernuftig man is, die zich wonder wel weet te verantwoorden. Zeker is 't, dat hy geen gebrek aan ondervinding had, maar 't is te beklagen, dat hy alle zyne kennisse ten quade bestede; derhalven heeft de Heer Oortman, die hier als Burgermeester zyn best voor de burgers deed, enkelyk geantwoord: Ik zal wel zorg dragen, voortaan in zulke raadsvergaderingen te komen, om van zulke en andere diergelyke affronten bevryd te blyven.

Swellingrebel vind by den Heer Elzevier tegenstand.

Midlerwyl quam de Heer Elzevier tusschen beide, en maakte een einde van dezen hevigen twist. De stemmen gingen ten behoeve van den Landdrost voort, tot dat het aan den Heer Swellingrebel quam, als die andermaal van den Heer President Elzevier verzocht, de redenen te mogen weten, waarom deze 9. menschen by edicte gedagvaart wierden. De Heer Elzevier gaf hem tot antwoord, dat de Landdrost die genoegzaam zoude zeggen, als ze verschenen waren; daar by voegende: Denkt gy, dat gy alleen weet, wat recht is; de Heer Swellingrebel hernam: gantsch niet, dog doordien ik dit Collegie zoo lange jaren bygewoont

woont heb, zoo weet ik uit de ondervinding, dat de Heer Officier, als hy iemand by edicte wil laten indagen, alvorens gehouden is, de misdaden der gedaagden in den Raad over te geven, en dezelve duidelyk aan te tonen; ten einde de Raad zoude konnen zien, of zyne citatie rechtmatig zy, of niet.

Daarenboven kan ik niet begrypen, waarom de Landdrost by den Raad verlof en authorisatie verzoekt, om deze 9. menschen by edicte te citeren, nademaal hy achtervolgens 't plakkaat genoegzame magt heeft, om alle de genen, die verdacht zyn, te vatten, zoo als zulks reeds uit verscheidene gevallen blykt, en waereldkundig is; zoo dat hy deze ook wel konde in hechtenis nemen, zonder dat 'er eene edictale citatie van noden was; daar by voegende: de Landdrost is Officier, die moet zorg dragen, dat hy ze in handen bekomt; en dit zyn de redenen, waarom ik 't verzoek niet kan goedkeuren, en zal ik ook by dit gevoelen blyven, tot dat de waarheid van de zaak nader aan den dag gelegt word.

Word door van Putten insgelyks ten toon gestelt.

Naauwelyks had de Heer Swellingrebel zyne rede geëindigt of de Heer van Putten quam weder te voorschyn, en wierp hem deze spitsvindige schimpelyke woorden toe: Wel Monsieur Johannes Swellingrebel, Dispensier, moet ik u ook zeggen, wat wy in den Raad van policy besloten hebben? Ik zeg, 't zyn onverdragelyke woorden, om dat de Heer Swellingrebel lange jaren Lid van deze beide Collegien geweest is, eer de Heer van Putten, die toenmaals zoldaat was, kon hopen, dat hy in een van dezelve komen zoude; de Heer Gouverneur had een byzonder inzicht, dat hy hem daar uit zette, en alleen in dat van Justitie liet blyven. Zouden nu een eerlyk man diergelyke bittere woorden niet verdrieten, die lang te voren heeft geweten, wat in zulk Collegie voorvalt en daar in afgehandelt word, eer een ander daar in de oogen heeft mogen opslaan? Dog dat is by den Heer van Putten niets vreemds, die zyn werk maakt, om iemand te verbluffen zoo hy zyn oogmerk in der minne niet bereyken kan.

Inhoud van de vierde edictale citatie.

Edog waar verval ik hene? ik zegge liever, dat deze vierde edictale citatie *ex super abundanti* eindelyk ook door de meerderheid van stemmen doorgedrongen en te weeg gebragt wierd, en konde ik 't aangeplakt edict den Lezer ook wel mededelen, zoo 't der moeite waardig was; de korte inhoud echter van 't zelve luid als volgt: *Doordien de Landboeren op Stellenbosch en Drakensteen, als mede in de Tygerbergen wonende, te weten,* François du Toit, Willem du Toit, Hercules du Pré; Willem van Zeyl, Claas Elbertz, Cornelis van Nieuwkerk; Jakobus van Brakel, en Maarten van Staden, *den* 18. *Juny voor de derdemaal ingeluid en geroepen zyn, om binnen den tyd van* 8. *dagen in deze Vesting voor den Heer Gouverneur en den Raad van Justitie in perzoon te verschynen, ten einde de eerste en twede* Non comparitie *te purgeren, en op de vragen te antwoorden, welke de Landdrost,* Johannes Starrenburg *hen rakende, oproerige Lasterschriften, tegen de hoge Overheid alhier getekent zoude voorleggen, dog den gemelden dag niet te voorschyn gekomen zyn, maar zich zelven gantsch hardnekkig en obstinaat tegens alle zachte middelen verbergen, zoo dat de Landdrost, op den dag wanneer men de zaak afhandelen zoude,* nomine officii (*amptshalve*) *hare andermalige Non comparitie vertoont, en derhalven besloten heeft, dat hem tegen allen mogte worden vergunt, wegens de derde Non comparitie eene vierde edictale citatie* ex super abundanti (*ten overvloede*) *uit te vaardigen; zoo heeft de Heer*

Gouverneur en de Raad van Juſtitie den Landdroſt alles gedecreteert en toegeſtaan; en riepen zy aldus hier mede de bovengemelde perzonen ex ſuper abundanti *ten vierdemale by edict, en door openbaar luiden van de klok, om nog binnen den tyd van* 8. *dagen in perzoon in deze Veſting te verſchynen, en de drie voorgaande Non comparitien voor den Edelen Achtbaren Raad van Juſtitie te purgeren, of te verantwoorden, op verbeurte van alle exceptien, beneficien enz. waar van zy zich anders in rechten zouden konnen bedienen en behelpen, zoo als ook van alle diergelyke proceduren als näar rechten.* Actum in de Veſting du bonne Eſperance, den 27. Juny 1706.

W. A. Van der Stell.

Aanmerkingen over deze drie vergaderingen.

Hier uit ziet men nu, wat 't vertoog van deze menſchen heeft geholpen, ſchoon 't zelven og zoo rechtmatig ſcheen; ja de Lezer zal hier uit zelfs zien, hoe zachtmoedig, goedaardig en rechtlievend de Heer Gouverneur was, zoo als de 240. burgers van hem getuigt hebben; dog gy zult niet qualyk duiden, dat ik deze drie raadsvergaderingen wat omſtandiger heb beſchreven, als ik anderſints gewoon ben; want de noodzakelykheid heeft het aldus vereiſcht, zoo als uit de volgende gevallen klaar zal blyken.

Tegen Oortman word eene atteſtatie geſmeed.

Onder deze is met alle gevoegelykheid en recht te tellen, de niet verdere beroeping van den bovengemelden Heer Oortman in deze of de volgende raadsvergaderingen. Want om dat hy den Heer Gouverneur en zyne quade deſſeinen altyd dwarsboomde, en zynen eed betrachte, waar by hy verbonden was, om den welſtand van zyne medeburgers voor veel mogelyk, te helpen bevorderen, en hy, om dat de Landdroſt geene bewyzen had, in de voorgaande edictale citatien, veel min in hare condemnatie willigde, zoo moeſt hy niet alleen aldus gelaſtert, gehoont en ten toon geſtelt worden, zoo als wy aangewezen hebben, dat de Heer van Putten gedaan heeft; maar de Secretaris, Abraham Poulle moeſt ook eene atteſtatie opſtellen, die door alle de Heren, behalven den Heer Swellingrebel, getekent wierd, waar in getuigt wierd, dat deze Heer Oortman in deze verzameling buiten order oproerig en zoo overluid geſproken had, dat men alle zyne woorden niet alleen voor de Raadkamer maar door de gantſche Veſting duidelyk had konnen verſtaan, waar by nog zeer vele andere harder uitdrukzelen quamen, die om hier te verhalen, te wydlopig zyn.

Van der Heide word op nieuw verdacht gehouden.

Daar na zweefde ook Jakob van der Heyde, waar van hier boven veel gewag is gemaakt, den Heer Gouverneur zeer in den zin; en wierd hy verdacht gehouden, als of hy de 9. perzonen, tegens de welke reeds 4. edicten uitgevaardigt waren, met raad en daad byſtont, om de gemelde edicten in den wind te ſlaan; hoewel zulks niets dan ydele, nietige en onbewyſlyke giſſingen waren. De Heer Gouverneur zocht derhalven middel en raad, om van hem te worden ontſlagen, en hen dezen moedwilligen raadgever t'onttrekken; door de generale Miſſive, den 31. Maart 1706. aan de Voortreffelyke Maatſchappy gezonden, ontdekte hy eenen weg, om dit zyn voornemen werkſtellig te maken; om dat daar in van zyne overzending na Holland, duidelyk en als de voornaamſte belhamel van 't Complot, gemeld word.

Ontfangt bevel na Holland te vertrekken.

Nu had de Heer Gouverneur toenmaals niet in den zin, om hem weg te zenden; want hy wilde hem eerſt in het donker en ſtinkend gat wakker plagen, en tot de dood toe pynigen. Doch nu wanneer de beſte tyd, om na Holland te zeilen, verlopen, en hy buiten dat nog niet tot gezondheid herſtelt was, ſcheen het hem veel bequamer, om van hem niet al-

leen

leen hier, maar ook in Holland ontslagen te worden; om dat 'er hope was, dat hy op deze moeijelyke en gevaarlyke reis zoude komen te sterven. Derhalven besloot hy den 19. Juny 1706. nevens zynen Raad van policy, om hem zyn paspoort t'huis te zenden, uit hoofde van dewelke hy met 't eenig Retour-schip *Nieuwburg*, met of zonder zyne familie na Holland zeilen zoude, om aldaar, als hy het geliefde, zyne gewaande klagten aan de Edele Heren Bewindhebberen te doen.

Word ras weder ingetrokken.

Dog hoe ras was de resolutie van den Heer Gouverneur hier ontrent ook verandert? 't zy dat iemand hem dit wegzenden afgeraden, of dat hy zich voorgestelt heeft, dat van der Heyde in Holland komende, hy hem licht zoude moeten volgen, als hy op ontboden wierd, om rekenschap te geven; of dat hy wel t'eenemaal van zyn ampt zoude worden afgezet; als mede dat hy daar eenen gevaarlyken vyand aan hem zonde hebben; wyl hy hem hier, daar hy 't zwaard in handen had, niet konde temmen; zoo dat hy 't daar minder doen zou konnen, en maar veel erger vervolger aan hen hebben, dan alhier.

Onder wat voorwendzel het geschiede.

Hy liet hem derhalven door den Heer Fiskaal independent in den mond geven en raden, dat hy by een Smeekschrift aan den Heer Gouverneur en den Raad van policy zoude verzoeken, dat doordien de beste tyd reeds verstreken was, en hy zich wegens onpasselykheid niet in staat bevond, na Holland te vertrekken, deszelfs vertrek zoo niet geheel en al, ten minsten tot op de toekomende retour-vloot mogt worden uitgestelt.

De Heer Fiskaal independent deed dezen voorslag zeer nadrukkelyk, en bad hem om Gods wille, aan de Kaap te blyven, en niet na Holland te vertrekken; hy wilde hem borg voor alle schande blyven, welke hy vreesde, dat men zynen vriend en makker, Adam Tas zoude aandoen; daar by voegende, dat de Heer Gouverneur hem zelf gebeden had, deze voorstelling aan hem van der Heyde te doen, met verzekering, dat zoo hy zulks deed, deszelfs verzoek ten eersten zoude worden toegestaan.

De Lezer ziet hier uit, wat voor moeite de Heer Gouverneur heeft aangewend, om een van zyne onderdanen te verschrikken, en ook wederom te vrede te stellen. Van der Heyde, die zich eindelyk bewegen liet, hoewel hy liever na Holland gegaan was, behaalde den prys, en de Heer Gouverneur schimp en schande; want wanneer hy dit smeekschrift overgaf, wierd hem zoo voort op de kant dit volgende tot antwoord gegeven: „ „ De Suppliant word uit bezondere genade van zyn vertrek, 't „ welk met 't hier leggende schip „ Nieuwburg na Holland geschieden zoude, wegens zyne voorgegevene onpasselykheid dit „ maal vry gesproken; dog word „ hem bevolen, met een der toe- „ komende retourschepen 't vol- „ gende jaar na Holland te varen, „ om redenen, in de hem reeds „ t'huis gezondene order vermeld. „ *In de Vesting du bonnne Esperance* „ *den* 23. *Juny* 1706. onder stont: „ *Op bevel van den Edelen Heer* „ *Gouverneur en den Raad* Willem „ Helot, *Raad en Secretaris*.

Hier uit blykt aldus zonneklaar wat voor kromme streken en wegen de Heer Gouverneur heeft moeten wandelen, om slechts in staat te blyven, tot dat zyne volslage removering aanquam; welke, gelyk hy ze van der Heyde had gedreigt, hem naderhand zelf betrof, zoo als uit 't vervolg van deze materie blyken zal; wyl ik die ook ditmaal niet kan ten einde brengen, nog de historie met de 9. perzonen, waar van ik in dit Hoofdstuk gehandelt heb, afhandelen kan.

XXVIII. HOOFTSTUK.

Handelt van de hiervoren gemelde 9. gevlugte perzonen, welke 't aangebode Vrygelei niet willen vertrouwen, en derhalven na een hevigen twist in den Raad, worden gevonnist; voorts dat twee van dezelven naderhand gevat en op een schip gezet zyn; en eindelyk, dat 'er een schip uit Holland is aangekomen, dat den Heer Gouverneur eenige onsmakelyke brieven heeft medegebragt, welker inhoud hy geheim gehouden heeft.

Vervolg van de voorige materien. Men zoekt de negen gedaagden door een vrygely in handen te krygen. Zulks willen twee burgers door een brief te wege brengen. Inhoud van dezen brief. Deze brief word aan Gillis Sollier gerecommandeert. Deze schryft zelfs aan du Toit. Inhoud van dezen brief. Hoe listig de voorige brief overgesonden is. Du Toit wil na de Kaap reiden. Verandert van besluit. De gevlugten verschynen niet. Haar vonnis word gemaakt. Aanmerking daar over. Om dat van Putten uitblyft willen de anderen niet stemmen. De eerste en twede vergaderingen scheyden vrugteloos. De Gouverneur is hier over misnoegt. Hy laat den Raadt weder vergaderen. Boumans eenvoudig oordeel. Inhoud van 't vonnis der negen gevlugten. De executie niet uitgevoert. De negen gecondemneerden geven aan den Fiskaal independent een smeekschrift over. Die daar over verstoort is. De Landdrost vervolgt hen nog scherp. Klaagt van der Heyde op nieuw by den Gouverneur aan. De Prediker Beek helpt niet wynig daar toe. Tas word nauwer bewaard, en mag zyn overlede kind niet helpen begraven. Van Brakel, en du Pré worden gevangen na de Kaap gebragt. Worden op 't schip ter Aa gezet. Zeldzaam geval met Etienne Niel. Ontsnapt de gevangenis ten twedemaal. Het schip Pieter en Paul brengen aan den Gouverneur slegte tyding. De brieven der burgers worden in twyfel getrokken. De Heer Elzevier acht de zelven verdigt. Helot wil de houders dier brieven in 't gat laten zetten.

Vervolg van de vorige materien.

HEt slot van myn vorig Hoofdstuk heb ik met de order wegens 't wegzenden van den meergemelden van der Heide, en de daar op verzogte ontslaging gemaakt; nu is het nodig, om de andere gevallen, zoo kort als mogelyk ook na malkander te verhalen, om ten einde van deze langdradige en verdrietige materie te mogen komen.

Men zoekt de 9. gedagvaarden door een vrygelei in handen te krygen.

Na dat nu de zaak van Van der Heyde op de voorheen beschreve wys wederom was afgedaan, zoo deed zich voort een erger gevolg der 3. voorgaande raadvergaderingen op; want nademaal de 9. perzonen, by edicte ingedaagt, niet te voorschyn quamen, zoo gebruikte men in plaats van den ruwen Noorden wind, die 't Kaapsche schip geweldig slingerde, en deszelfs ondergang dreigde, eene zachte Weste-beweging, en wierd men van voornemen, om deze 9. perzonen door een vrygelei in 't net te brengen, op den voet, zoo als de Kapitein Olof Berg het in een der voorgaande raadsvergaderingen had voorgeslagen.

Dog

Zulks willen 2. burgers door eenen brief te wege brengen.

Dog dit vry gelei wierd niet onder 't luiden van de klok, zoo als men voorheen de andere zaken gedaan had, afgekondigt; maar twee burgers boden zich enkelyk aan, om voor de schade en nadeel der Non comparanten borg te blyven, als zy zouden verschynen; deze waren de Heren Elzevier, Opper-Koopman van de Vesting, en de Burgermeester Hendrik Bouman, welke hen hare borgtogt enkelyk door eenen brief, aan François du Toit gericht, te kennen gaven. Doordien dezelve aanmerkelyk is, zoo heb ik nodig geoordeelt, om denzelven aan den Lezer mede te delen; hy luid als volgt.

Capo du Bonne Esperance, den 30. *Juny* 1706.

Zeer waarde Vriend, FRANÇOIS DU TOIT,

Inhoud van dezen brief.

Doordien het u niet behaagt heeft my op mynen laatsten te antwoorden, en gy u in perzoon alhier niet hebt laten vinden, zoo kan ik niet nalaten, om u by dezen te verzoeken, om tog met de anderen ingedaagden te verschynen, dat als nu de laatste citatie onder zware dreigementen afgekondigt is; want ik ben verzekert, dat 't bederf en ondergang van allen op handen is, zoo gy u verder hardnekkig toont; ik kan ook niet zien, wat gy nevens de anderen vrienden voor voordelen van zodanig gedrag te verwachten hebt; ik heb hier over met den Heer Elzevier lang gesproken, en hy was met my van gevoelen, dat de vrees van te worden mishandelt, u allen van hier hield; dog om alle hinderpalen uit den weg te ruimen, zoo bied de Heer Elzevier zich nevens my tot borgen aan, dat u en alle anderen, zoo gy slechts binnen den voorgeschreven tyd goedwillig verschynt, en op 't geen u gevraagt zal worden, behoorlyk antwoord, geen 't minste affront zal worden aangedaan. Gy moogt dit aan de andere vrienden bekent maken, en wel op uwe hoede zyn, dat gy deze laatste aanbieding niet laat ontsnappen; want ik kan nu in deze zaak niet meer doen; hope ook niet, dat men my na deze verwyten of voorwerpen zal, dat ik uw allen voordeel niet zoude hebben gezocht. Ik verwacht hier op binnen den tyd van 5. dagen antwoord, of u zelf; en verblyve altyd, Uwe Dienstwillige vriend en Dienaar.

HENDRIK BOUMAN.

Onzekerhied van deze borgtogt.

Deze borgtogt was zekerlyk wat groots, zoo men slechts op dezelve had konnen vast gaan; want was 't den beide Heren Borgen zoo yverig om der welstand van deze 9. vlugtelingen te doen geweest, zy zouden zekerlyk niet zoo licht in hare citatie hebben ingewilligt, voornamelyk doordien zy niet konden zeggen, dat iets ten hare laste door den Landdrost als Aanklager bewezen was; vermids zy echter voorheen alles hadden toegestaan, wie wilde dan op deze borgtogt vertrouwen. Uit het gedrag van beide deze Heren Borgen uit 't voorgaande verhaal, zonder byvoegzels, oprecht, redelyk, trouw en eerlyk aangehaalt en beschreven, is t'overbekent, dat zy niet ontzien hebben, zaken te doen, die tegen haar beter weten en geweten aanliepen. Onder anderen wanneer de Heer Bouman van Wessel Pretorius wist, dat hy op vrye straat gevat, en met gewapende zoldaten na de Vesting gebragt was, nogtans zynen naam onder zyne gedwongene attestatie zette, waar in hy bekennen moet, dat hy vrywillig verschenen is.

Deze brief word aan Gillis Sollier gerecommandeert.

En wie wilde alle bedryven van deze beide Heren zoo kort verhalen? het is bekent, dat deze 9. vlugtelingen deze borgtogt zelf niet te veel hebben vertrouwt, waar toe hen echter dit volgende geval aanleiding gaf: De gemelde Heer Bouman, of liever deszelfs dochters man, genaamt Johannes Blan-

Blankenberg, die opsteller van den brief was, liet hem zynen buurman, een Franschman, Gillis Sollier genaamt, zien, las hem eenige reizen voor, en bad hem, dat doordien hy met zyne Landsgenoten, daar onder François du Toit, best bekent was, en dagelyks gelegentheid had, om met hem te spreken, denzelven aan du Toit te zenden. Deze echter weigerde zulks verscheidemalen, onder voorwentzel, dat hy zich met zulke gewigtige zaken niet bemoeide, en dat hy of zyn schoonvader beter gelegentheid had, om zodanigen importanten brief te bestellen.

Deze schryft zelf aan du Toit.

Eindelyk nam hy den brief na veel aanhouden aan; gaf denzelven aan eenen jongen Franschman, die te paard op Drakensteen by hem was gekomen, om hem te bestellen; en verzocht hem, om denzelven aan niemand anders, dan aan du Toit zelf ter hand te stellen. Ten einde echter de gemelde du Toit van 't voornemen, dat door dezen brief gezocht wierd, mogt worden verwittigt, als mede hoe ver de beloofde borgtogt van deze beide Heren zich strekte, zoo schreef hy zelf in zyn moedertaal een brief aan du Toit; waar in hy hem door een exempel, dat hy zelf bygewoont had, te kennen gaf, wat zyne mening was, en wat hy du Toit te doen had. De brief is al te fraai, dat ik u denzelven niet zoude mededeelen, en luid aldus:

MONSIEUR,

Inhoud van dezen brief.

Weest nevens uwe Familie van herten gegroet. My is hier een brief getoont, en driemalen na malkander voorgelezen, met verzoek, om u denzelven te zenden, 't welk ik echter zoo veel mogelyk, van de hand heb gewezen, verzekert, dat hy buiten my genoegzaam zoude bestelt worden. De inhoud van denzelven is, dat Mr. Elzevier en Mr. Bouman daar voor instaan, dat u en uwe makkers geen leed wedervaren zal.

Dit is eene kittelachtige zaak, die ter degen moet worden gade geslagen. Ik weet my t'erinneren, dat terwyl ik den Koning van Vrankryk diende, en te Charlemont in bezetting lag, alle trommelslagers van ons regiment wegliepen, en ik nevens 4 Kapiteins en andere Officiers gecommandeert wierd, hen na te zetten, zoo als wy ook tot aan de stad Namen deden, alwaar wy ons in een boerenhuis verscholen. Wy waren daar naauwlyks een uur stil, of onze trommelslagers klopten aan de deur, welke ons ziende, den degen trokken, en andere van hen wegliepen; wy echter na dat wy een van de genen, die den degen hadden getrokken, dodelyk hadden gequetst, vervolgden de anderen. Onder 't lopen riep een van de Kapiteins, Kinderen! Komt wederom, men zal u geen leed doen; als de trommelslagers dit hoorden, vraagden zy, of hen op des Kapiteins woord geen leed wedervaren zoude? de Kapitein hernam, neen kinderen! op des Kapiteins woord zal u geen leed geschieden; daar op quamen de 8. trommelslagers weder, leiden hun geweer neder, en gaven zich als gevangenen over; weder in 't huis komende, bonden wy hen met touwen, en bragten ze na Charlemont. De Krygsraad den volgenden dag vergadert, om te overleggen, wat men met hen doen zoude, wierden zy gevonnist, dat hen neus en ooren afgesneden, en lelien op de wangen zouden gebrand worden, en dat zy vervolgens voor eeuwig op de galeien zouden roejen. Wanneer nu deze rampzaligen onder des Beuls handen waren, riepen zy: Kapiteins gy hebt ons bedrogen! gy hebt ons belooft, dat ons geen leed geschieden zoude; dog zy ontfingen tot antwoord: Gy zyt nu allen in de handen des Konings, wy konnen u geene genade bewyzen.

Aldus kondet gy verzekert wezen,

zen, Monsieur, dat u, als gy aan de Kaap komt, 't zelve lot beschoren is. Beroep gy u op uwe borgen, men zal u antwoorden: Gy zyt tegenswoordig in de handen van den Gouverneur, wy konnen u niet helpen. Derhalven rade ik u, dat gy u verbergt, en uwe makkers waarschouwt, dat zy insgelyks doen.

Capo du bonne Esperance den 30. *Juny* 1706.

Gillis Sollier.

Hoe listig de vorige brief overgezonden is.

De gemelde Sollier gaf dezen brief insgelyks aan den jongen Franschman, op de volgende wys: hy nam hem in zyne kamer, maakte een van zyne broekzakken ledig, keerde hem om, en naaide dezen brief daar in; wanneer hy die van den Heer Bouman daar boven tegen aan stak, ten einde als deze jonge mensch onder wege mogt gevisiteert worden, men niet zynen brief maar dien van den Heer Bouman zoude vinden. Na deze goede bestelling reed de jonge Franschman, verzelt van een Lands-diender van de Kaap na Drakensteen, aan welken hy ook den brief van den Heer Bouman overgaf, om aan du Toit te behandigen; waar na hy van hem scheide en de eerste na du Toit en de ander na zyn vaders huis reed.

Du Toit wil na de Kaap reiden.

Zoo dra François du Toit den brief van den Heer Bouman gelezen had, liet hy den anderen morgen vroeg zyn paard zadelen, om zyne makkers daar van kennisse te geven, ten einde naderhand te zamen na de Kaap te ryden en te verschynen. Dog wanneer hy meende, te paard te stygen, quam de jonge Franschmam en bragt hem den brief van Sollier, en denzelven gelezen hebbende, veranderde hy wel ras van besluit, en had geen lust ter waereld meer, om na de Kaap te ryden.

De gevlugten verschynen niet.

Ondertusschen wachteden de Heer Gouverneur en de Landdrost met smerten, wat de gedaagden doen zouden, welke als zy verschenen waren, zonder twyffel een diergelyk onthaal als de trommelslagers, ten minsten eene zware gevangenis, te verwachten zouden hebben gehad. Zy stelden ten dien einde de raadsdagen voor eenigen tyd uit, om tyd te geven, elkander te waarschouwen en naderhand hier te komen. Wanneer zy echter zagen, dat alle deze aanbiedingen vergeefs waren, en deze 9. menschen deze geveinsde genade niet aannemen wilden, besloten zy, wederom eene raadsvergadering te beleggen, om den eisch van den Landdrost te horen en denzelven in overweging te nemen.

Haar vonnis word gemaakt.

Schoon hen geen ander misdaad konde worden te lasten gelegt of aangetoont, dan dat zy niet waren verschenen, om redenen, in 't bovengemelde vertoog gemeld, zoo bestont echter haar vonnis in 't kort hier in: Dat François du Toit, Jan Elbertz., Claas Elbertz., Hercules du Pré, en Willem van Reyl, als geweze Officiers, hunne degens op de gemene rechtplaats door den scherprechter voor de voeten zouden aan stukken worden gebroken; zy alle 9 voor eeuwig uit 't Gouvernement na Mauritius of andere eilanden gebannen, en aldaar 10 jaren lang *ad opus publicum*, (landdiensten) doen zouden, zonder loon t'ontfangen; daarenboven zouden hunne goederen verbeurt zyn, die tot betaling der kosten of tot een ander einde gebruikt zouden worden.

Hoe klinkt den Lezer deze eisch in de ooren? dezelve is my dwaas en onsmakelyk genoeg voorgekomen; want wat kon dwazer worden bedacht, dan iemand van alle eer te beroven, door den Scherprechter te infameren, de goederen verbeurt te verklaren, en uit 't land te bannen, van wien men geene misdaad, zelfs de geringste niet bewyzen kan? Wat

kan van een Rechter onnozeler bedacht worden, dan iemand uit 't Gouvernement te bannen, en te gelyk eenen zodanigen oord aan te bewyzen, die onder 't Gouvernement behoort, zoo als van 't eiland bekent is.

Dog wat raakt my dat? ik ben geen Berisper, ik verhaal enkelyk, hoe de zaken toenmaals voorgevallen zyn; waar by ſtaat te merken, dat de Heer Gouverneur niet in den Raad verſcheen, dog de zaken evenwel zoo wiſt te ſchikken, dat ze gaan moeſten, zoo als hy ze hebben wilde, en zoo als het de uitgang leren zal. Want men liet den Heer Oortmans t'huis, en gaf hem niet eens kenniſſe, dat op dien dag de Raad vergaderen zoude; en de Heer van Putten, die in alle voorgaande zittingen 't grootſte woord had gevoert; en als een orakel aangemerkt was, veinsde zich nu onpaſſelyk, en wilde niet komen. Zonder twyffel, om dat 't hem niet veel beter als Judas Iſchariot ging, die berouw had, toen hy zag, dat zyn meeſter veroordeeld was, en zeide: *Ik heb gezondigt, dat ik onſchuldig bloed verraden heb.*

Om dat van Putten uitblyft, willen de anderen niet ſtemmen.

Wat helpt hem echter dat? De andere Raden, te weten, de Kapitein Berg, de Luitenant Rhede, en de Burgermeeſter Heems zagen als nu zoo wel als hy, dat het op een *Moet* zoude aankomen; en door dien hy uit hoofde van zyne gegevene ſtemmen niet wel aarzelen konde, ook altyd de voornaamſte Dryver geweeſt was, en als nu door eene geveinsde onpaſſelykheid zocht dit onweder t'ontgaan, zoo wilden de gemelde Heren hunne ſtemmen niet geven, ten zy de gemelde Heer van Putten tegenwoordig was, of onpaſſelyk zynde, zyne ſtem ſchriftelyk in de vergadering zond.

By deze zwarigheid bleef het niet; de Heer Heems wilde den Landdroſt den eiſch niet toeſtaan, om dat hy voorheen altyd met 't advys van den Heer Swellingrebel overeen gekomen was, en tegenswoordig op den eiſch van den Landdroſt als mede op 't geen de andere Heren daar van hadden gezegt, naauw gelet en bevonden had, dat de gemelde Heer Swellingrebel zich bezwaart vond, om den eiſch te tekenen; om dat hy in alle voorgaande raadsvergaderingen van een contrarie ſentiment en advys geweeſt was. Derhalven bleef hy niet alleen by 't advys van den Heer Swellingrebel, maar voegde daar by, dat de Heer van Putten, en zyn Confrater, de Heer Burgermeeſter Oortmans, ook tegenwoordig moeſten zyn.

De eerſte en twede vergaderingen ſcheiden vruchteloos.

En hier mede liep aldus deze raadsvergadering vruchteloos ten einde; om dat de eene hier in, de andere daar in zwarigheid maakten; de Landdroſt, dien alles tot nu voor de wind gegaan had, bleef *in ſuspenſo*, (uitgeſtelt) en wiſt niet, of de eiſch hem zoude worden toegeſtaan of niet. Ondertuſſchen wierd den 9. Auguſty over deze zaak wederom eene raadsvergadering gelegt, en de eiſch andermaal in overweging genomen, quamen alle de vorige hinderpalen wederom in den weg, en beletteden, dat 'er eene finale en eenparige deciſie (uitwyzinge) volgde.

Hier over word de Gouverneur geweldig misnoegt.

Den Gouverneur, die zich in des Compagnies tuinhuis bevond, alwaar ik toenmaals woonde, hier van verwittigt, hoorde ik wel vloeken, razen en met voeten ſtampen; dog waarom hy zulks deed, wiſt ik niet; dan na dat ik uitging, wanneer ik hoorde, hoe het met deze zaak was, en waarom de Gouverneur zich zoo misnoegt uit 't tuinhuis na de Veſting begeven had.

Na zyne komſt aldaar, gaf hy zoo voort bevel, dat de Heren Raden dien namiddag wederom by malkanderen komen, en de zaak, ſchoon niet met eenparig-

heid van ſtemmen, tot een finaal beſluit brengen zouden.

Boumans eenvoudig oordeel.

Schoon de Heer Burgermeeſter Bouman de ſtemmen der anderen voor hem zittende Raden gehoort, en goedgekeurt nog verworpen had, oordeelde hy voor zich zelven: Dat de gedaagden, welke eenige bedieningen bekleden, daar van zouden ontzet, en vervolgens onbequaam verklaart worden, om eenig politique of militair ampt in dit Gouvernement waar te nemen; en dat men ieder van dezelven in eene boete van twee hondert ryxdaalders zoude beſlaan, de helft ten behoeve van den Officier, die de calange gedaan had, en de wederhelft ten voordele van de Raadkamer; en dat zy eindelyk de koſten van 't proces zouden betalen, welke de Edele achtbare Raad van Juſtitie zoude taxeren en modereren.

Swellingrebel en Heems zyn van een ander gevoelen.

Daarentegen was de Hr. Burgermeeſter Heems, die zich weder onder de vleugels van den Heer Swellingrebel verſchool, van een gantſch ander gevoelen; want hy bekragtigde en beveſtigde 't advys van den gemelden Heer, 't welk hier in beſtont: dat, doordien uit de ſtukken der aangeklaagden niet genoegzaam bleek, dat zy eenigen Tumult, oproep, conſpiratie of zamenzweringe verwekt of geſmeed hadden, welke de aanklager hen echter te laſten leide, zoo oordeelde hy, dat denzelven niet zoude gehoort of zyne zaak verder aangenomen worden; en dat derhalven den aanklager zynen eiſch ontzegt, en de gedaagden in de koſten moeſten verwezen worden.

Hy voegde daar by dat 'er reeds vier van de voornaamſte belhamels na Holland waren gezonden, die voor de 9 gedaagden alhier, en voor zich zelven by de Voortreffelyke Maatſchappy hunne verantwoording doen moeſten, weshalven het billyk was, dat deze proceduren aan die voortreffelyke vergadering wierden gewezen, of overgelaten.

De vluchtelingen ontfangen eindelyk haar vonnis.

Sohoon nu de Heer Swellingrebel en Willem Heems nog zoo vele onverwerpelyke en onwederſprekelyke redenen voortbragten, zoo wierden dezelve evenwel niet geacht; maar door de meerderheid van ſtemmen een heel ander vonnis geſtreken; dit vonnis, dat eerſt den 19. Auguſty wierd getekent, behelsde in ſubſtantie:

Inhoud van 't vonnis.

„ Dat de 9. gedaagden by openbare „ ſententie, die op de gewoonlyke plaats zoude afgelezen, van „ hunne eerampten zouden afgezet, en onbequaam verklaart „ worden, om ooit eenige politique of militaire bedieningen te „ bekleden; voorts dat zy voor 5. „ jaren op 't eiland Mauritius gebannen zouden worden, om aldaar haar levens onderhoud te „ zoeken, wyders dat een ieder „ van hen in een boete van 200. „ ryxdaalders zoude worden geſlagen, de helft ten voordele „ van den aanklager, en wederhelft ten voordele van de Raadkamer, en eindelyk, dat zy de „ koſten en miſen van de Juſtitie „ zouden betalen.

En op zodanige wys is eindelyk 't proces van deze 9. vlugtelingen ten einde gelopen; de executie echter van de ſententie bleef achterwege, en is ook nooit ter uitvoering gebragt; ſchoon drie van hen nog in hechtenis gezet zyn, zoo als in 't vervolg zal worden gemeld. Ondertuſſchen liet de Gouverneur andere Officiers in de plaats van de afgezetten aanſtellen; waar van de Heer Burgermeeſter en Luitenant te paard, Abraham Diemer niet geheel en al vry mogt zyn; ſchoon hy de zwager was van den Fiskaal independent, en men hem derhalven niet zocht, of in hechtenis zette. Want doordien hy 't klaagſchrift insgelyk had getekent, had de Gouverneur hem reeds in April laten verbieden, de burgerwacht waar te nemen, als de beurt aan hem quam.

Na dat nu aldus de ſententie te-

De 9. Gecondemneerden geven aan den Fiskaal independent een smeekschrift over.

gen deze 9 vlugtelingen was uitgesproken, wilden zy nogtans niets onbezocht laten, dat tot hare verlichting, troost en rust eeniger mate zoude konnen strekken; maar zy wierpen hun laatsten anker uit, en verzochten den Heer Johannes Blesius, Fiskaal independent, door een smeekschrift zeer deemoedig, om tog eens de oogen te openen, en achtervolgens zynen pligt, voor de behoudenis van 't erbarmlyk slingerent en tegenswoordig in 't grootste gevaar zynde schip van deze Colonien, zorg te dragen, en niet alleen den Landdrost maar den Gouverneur zelf en zyne aanhangers, naar inhoud van zynen lastbrief of instructie onder de oogen te zien, om alle verdere onheilen en gevaren voor te komen, en hunne geweldenaryen te beletten.

De Fiskaal neemt dat zeer qualyk.

Edog gelyk zy met haar smeekschrift, aan den Heer Gouverneur, de Edelen Achtb. Raad van Justitie en den Landdrost overgegeven, achter 't net hebben gevischt, zoo als boven gemeld is, zoo klopten zy hier ook tot haar onherstelbaar nadeel en onuitsprekelyke droefheid aan een doofmans deur; om dat zy niet alleen een trots, maar ook verdrietig antwoord ontfingen, en aldus van voren, van achteren en ter zyde gedrukt wierden; want de Heer Fiskaal independent liet aan den brenger van dat smeekschrift ten antwoord geven, dat hy zich tegens alle de genen, die voortaan met diergelyke smeekschriften voor den dag zouden komen, gevoelig zoude tonen; om dat hy wel wist, wat met zodanigen te doen was.

En hier mede was aan deze arme menschen alle troost benomen en alle hulp afgesneden. Zy moesten derhalven met geduld afwachten, wat hen van elders voor troostelyke en verblydende tydingen zouden overkomen; want het liet zich aanzien, dat men hier tot geen stilstand zoude komen, voor dat de schepen uit Holland of Indie eene verandering mede bragten; gelyk genoegzaam blykt uit een brief van den Landdrost aan den Heer Gouverneur, waar in hy melde: dat hy hen zekerlyk tot aan de 24. Rivieren, (een ver afgelegen landschap, wegens de vele beeken en rivieren aldus genaamt, welke dezelve besproejen, zoo als voormaals reeds gemeld is) alwaar hy vastelyk geloofde, dat zy zich onthielden, zoude hebben vervolgt, ten ware zyne paarden, zyn volk en hy zelf door slaap en vermoeitheid overvallen en afgemat, en hy daarenboven genoodzaakt geweest was, op Stellenbosch rechtdag te houden; om dat van der Heyde aldaar zyne rekening van de krygskas doen moest.

Van der Heide op nieuw by den Gouverneur aangeklaagt.

In dezen brief liet hy zich verder zeer nadrukkelyk verluiden, dat de gemelde van der Heyde nog even hardnekkig bleef, en schreef hy: Deze oproerige en schelmsche schoft spreekt de anderen allen nog een hart in 't lyf; want naauwlyks drie dagen verlopen, dorst deze schelm tegens den Heer prediker Beek en Dirk Boetze zeggen: Henning Husing en de andere vrienden leggen nu reeds, zoo als ik gis, in Texel, om weder herwaards te komen. Het was beter geweest, schreef hy verder, dat deze oproerige en rusteloze schurk weggezonden was, om dat diergelyke slag van volk tog nergens goed toe is; en word hy overal, voornamelyk by Jan Hendrik Conterman, als een Heilig geeert.

Wilhem op nieuw laten vatten.

Deze brief van den Landdrost wrocht by den Heer Gouverneur zoo veel, dat hy besloot, om den gemelden van der Heyde andermaal by de kop te laten vatten; want hy gaf aan den Landdrost bevel, om van de perzonen, aan wien van der Heyde zulks zoude hebben gezegt, hier van eene beëedigde attestatie te ligten; want zeide hy, diergelyke redeneringen smaken zeer veel na oproer en rebellie;

bellie; en zullen wy verder in overweging nemen, of 't niet raadzaam was, om hem weder te vatten en in hechtenis te zetten.

Dat echter de Prediker Beek zynen Ouderling, den gemelden van der Heyde, by den Landdroſt zoo zeer zwart gemaakt, en hem dit geopenbaart had, daar toe hadde hy na zyne verbeelding, genoegzame redenen; om dat hy vaſt geloofde, en opentlyk zeide: Dat Henning Huſing en de anderen zonder hoofd te rug zouden worden gezonden; 't welk niet zoo wel uit eene onkundigheid van de zaak, als wel uit eenen haattegens de tekenaars van 't klaagſchrift voortquam. Want hy had de atteſtatie der 240. burgers, ten gevallen van den Heer Gouverneur, uit de Hollandſche in de Franſche tale overgezet, en daar door niets anders dan hare verſtrikking gezocht, te meer wyl zyn ſchoonvader, de Heer Elzevier ook daar in aangetaſt, en wegens zynen landbouw aangeklaagt wierd.

Eindelyk haatte hy zyne Drakenſteenſche Gemeente ook voornamelyk daar om; om dat de Ouderlingen en Diakenen van die kerk hem vraagden, waarom hy 't H. Avondmaal onder hen uitdeelde, en zelf 't niet genoot? Want hy nam dit niet alleen zeer qualyk, maar antwoorde: dat hy van een vrouw geëxcommuniceert was. Wanneer deze echter hernamen, dat hy alsdan ook geen magt had, of waardig was, 't H. Avondmaal uit te delen, ten zy hy weder geabſolveert en van deze excommunicatie ontheft was, zoo trok hy zyne pruik van verwoedheid dan op dees dan op geene zyde, en ſprak geen enkeld woord; 't welk zyn inborſt en recht Theologiſch gemoed genoegzaam te kennen geeft; zoo dat de burgers in plaats van eene beëdigde atteſtatie in eene Contra Deductie (Tegenvertoog) hem voorhouden, dat het aan alle menſchen bekent is. Ik moet bekennen, dat de zaak my zoo wel bewuſt is, dat ik geen moeite ter waereld zoude hebben, de gantſche geſchiedenis ten papiere te brengen; ten ware ik beducht was, eenigen haat daar mede op den hals te halen.

Tas word naauwer bewaart en mag zyn kind niet helpen begraven.

Aldus blykt hier uit genoegzaam hoe elendig men deze onſchuldige menſchen, die hunne klagten aan hunne Heren principalen, de Voortreffelyke Maatſchappy hebben willen doen, alomme heeft vervolgt. Men ziet ook daar uit, hoe ſchadelyk de Heer Gouverneur en de Landdroſt, ſchoon zy Hemel en Aarde bewogen hebben, in hunne rekening bedrogen zyn; aangezien alle quellingen, welke men deze menſchen aandeed, vergeefs waren; en ſchoon aan de gevangenen geweigert wierd iemand van hunne naaſte vrienden en verwanten te ſpreken, en dezelven naauwer bewaard wierden, zoo was zulks evenwel vruchteloos. Wanneer Adam Tas, welkers zoontje Johannes in 't vuur gevallen was, en zich zoo deerlyk gebrant had, dat hy daar aan quam te ſterven, verzocht, onder borgtogt te worden ontſlagen, om 't zelve te helpen ter aarde beſtellen, zoo wierd hem zulks op eene onmenſchelyke wys afgeſlagen; des niet tegenſtaande was hy niet te bewegen, om na des Gouverneurs pypen te danzen; maar verdroeg dit alles met een weergaloos gedult, op hope, dat de zaken haaſt eenen anderen keer nemen zouden; ſchoon hy als een misdadiger van gequeſte Majeſteit aangezien en vervolgt wierd, en nu ruim een jaar gevangen gezeten had.

Van Brakel en du Pré worden gevangen na de Kaap gebragt.

Dog gelukte hen eindelyk nog deze ſtreek, dat op den vierden February 1707. met 't krieken van den dag, de Landdroſt, verzelt van Gecommitteerden uit den Edelen Achtb. Raad van Juſtitie, te weten, den Vaanderig Caje Jeſſe Slotsboo en den Burgermeeſter

 Hen-

Hendrik Donker, nevens eenige gewapende zoldaten en Landdienders den burger, Jakobus van Brakel, die bezig was, Koorn en Tarwe voor zyn huis schoon te maken, midsgaders den Burgermeester van Drakensteen, die den nagt te voren zynen vriend van Brakel, was komen bezoeken, verraste en gevangen na de Kaap bragten. De Landdrost doorsnuffelde 't gantsche huis van Van Brakel, stak eenige schriften, door van Brakel opgestelt, die op de tafel lagen, in zyn zak; sloeg een groot ledig vat den bodem in, onder voorwentzel, dat 'er meer schriften in verborgen waren; liet vervolgens beide gevangenen te paard stygen, en zond aldus van Brakel, welkers vrouw grof zwanger was, en daarenboven een krankheid op te passen had, nevens den gemelden Du Pré, welkers vrouw hier van niets wist, gevangen na de Kaap; en wanneer zy vertrokken, zeide een van de Heren Gecommitteerden op eene schimpelyke wyze; Daar gaan de eerlyke luiden hene!

De gevangenen moeten op 't schip Ter Aa zitten.

Zoo dra als deze beide gevangenen aan de Kaap aangekomen waren, wierden zy den volgenden dag op 't schip 't Huis Ter Aa genaamt, 't welk in den haven ten anker lag, gebragt; door dien echter de vrouw van den gemelden van Brakel niet wist, wat men met haar man, waar over 't vonnis reeds uitgesproken was, voor had, en of de Heer Gouverneur die sententie ten eersten zoude laten voltrekken, zoo was zy niet alleen in de uiterste verlegentheid, maar zy reed zoo voort met haar kind, dat dodelyk krank was, na de Kaap. Zy was echter naauwlyks aldaar aangekomen, of dit kind stierf, te weten, eer de vader nog na 't schip gebragt wierd, over welke tyding hy zeer ontstelde, en verzocht, de vryheid te hebben, om 't zelve te begraven, 't welk hem echter geweigert wierd.

Aanmerkelyk is 't van dezen van Brakel, welkers familie toen uit vier perzonen bestont, dat zy alle met malkanderen niet meer dan vyf en vyftig of zestig jaren uitmakende, binnen den tyd van een jaar, behalven een dochtertje, zyn gesturven; want zoo dra hy zoo onverziens gevat wierd, moest 't zoontje, drie jaren oud, den laatsten tol aan de natuur betalen; de moeder had zodanigen schrik gezet, dat zy van een dood kind in de kraam quam, en zy ontrent vierentwintig uuren, na dat zy verlost was, den geest gaf; terwyl de vader van Brakel een half jaar daar na, zyne huisvrouw en kinderen volgde, en maar een dochtertje, vyf of zes jaren oud, naliet, 't welk aan de Kaap als de vruchten van 't jammerlyk woeden van den Heer Gouverneur en den Landdrost wierd aangezien.

Zeldzaam geval met Etienne Niel.

Dog zoo aanmerkelyk 't geval van Brakel is, zoo aanmerkelyk en aanmerkelyker is de getrouwheid en liefde der gevangenen tegens eenen anderen, die wel niet ingeluid en gevonnist, maar ook zeer vervolgt en nagespeurt wierd. Deze was genaamt Etienne Niel, en bevond zich juist ten huize van Van Brakel, wanneer de Landdrost quam; lag naast du Pré te bed, en sliep nog, als de Heren Gecommitteerden den gemelden du Pré van zyne zyde uit 't bed lichtten; want wanneer de gemelde Heren hem na zyn naam vraagden, en hy antwoorde, dat hy Jean Lazaret genaamt was, zoo gaven zy te kennen, dat hy maar gerust konde blyven leggen, dat zy met hem niet te doen hadden.

Ontsnapt de gevangenis ten twedenmale.

Aldus is deze Etienne Niel, schoon buiten de 9 gecondemneerden na niemand meer gevraagt en gezocht is, als na hem, niet alleen dit maal den dans ontsprongen, maar ook kort daar na nog eens; wanneer hy met ossen en wagen aan de Kaap was gekomen, en weder na huis ryden wilde;

de; want hy was toen ook verklikt, en had de ſchildwagt by de Veſting bevel, niemand ongevraagt verby te laten ryden, en Etienne Niel aan te houden. Wanneer hy nu van den Schildwagt wierd gevraagt, wie hy was, zeide hy: Jan Stoffelſe, en toonde terzelver tyd een pypedoos, welke hy kort voorheen had gevonden, waar op de gemelde naam geſneden was; wanneer de Schildwagt zulks hoorde en zag, zeide hy: *Ry voort Donders Karel, wy hebben met jouw niet te doen.*

Het ſchip Pieter en Paul brengen den Gouverneur ſlegte tyding.

Hier uit blykt aldus zeer wel, hoe naarſtig men dezen Etienne Niel heeft opgezocht, insgelyks blykt daar uit duidelyk, hoe ver de Goddelyke Voorzienigheid voor hem gezorgt heeft, en hoe wonderbaarlyk hy bewaart is; men had ook van alle anderen aldus behoren te hopen, ten ware de vyrige yver van den Heer Gouverneur zyn gemoed overweldigt en hem t'eenemaal verblind had; want wanneer 't ſchip Pieter en Paul den 20. Febr. 1707. aanquam, bragt 't zelve hem niet alleen vaſte tyding, dat hy afgezet was, om dat de Kapitein van 't zelve, genaamt Jan Hendrik de Wilde, bevel had, om hem deze brieven, 't welk anders nooit geſchied, in byzyn van zyn Boekhouder en Opper-Stuurman ter hand te ſtellen; en den oord, 't gezelſchap, en den tyd in acht te nemen, en daar van in Holland verſlag te doen; maar andere particulieren, met 't zelve gekomen, hadden ook zekere tyding, dat hy nevens nog eenige andere Heren t'huis ontboden wierd, om rekenſchap van zyn gedrag te geven. Dog dit alles konde niets by hem helpen; om dat hy deze tyding ſtil hield, en aan niemand bekent maakte.

De brieven der burgers worden in twyffel getrokken.

Door dien nu zyn onveranderlyk gemoed aan de andere Heren ook eenen moed gaf, zoo wierd van de brieven der particulieren verſcheidentlyk geſproken; ondertuſſchen had de Burgermeeſter Oortmans van zyn broeder Adam Oortman te Amſterdam, zeker bericht ontfangen, dat de Heer Louis van Aſſenburg was aangeſtelt tot Gouverneur in plaats van den Heer Willem Adriaan van der Stell, en de Heer Jean Cornelis d'Abling tot Opper-Koopman, in plaats van den Heer Elzevier. De Heer Gouverneur wilde dezen brief gaarn hebben, maar de Heer Oortmans zond hem enkelyk een uittrekzel daar van, voor zoo verre dezelve hem raakte; en door dien de Heer Gouverneur zich geliet, als of hy van deze gewigtige tyding niets gehoort of ontfangen had, zoo oordeelde de Hr. Elzevier, dat deze brief verdicht was, en dat men niet qualyk zoude doen, den gemelden Heer Oortmans in hechtenis te zetten; de Heer Helot boosaardiger en erger, was zelfs van gevoelen, dat de Heer Gouverneur den gemelden Oortmans om zulke leugentydingen in 't donker ſtinkent gat zoude laten werpen. Hoe zeker echter deze tyding is geweeſt, en hoe zuur de waarheid hen allen gevallen is, zal ik hier na melden.

20 Feb 1707

XXIX. HOOFT-

XXIX. HOOFTSTUK.

Waar in de Schryver verhaalt, dat 'er nog een van de 9. gevlugten door den Vice-Landdrost betrapt en zeer qualyk gehandelt is; tot dat 'er een ander schip uit Holland aanquam, dat de afzetting van den Gouverneur medebragt; waar by 't afschrift van zodanigen brief onthouden is.

De Gouverneur vaart in zyn wreedheid voort. De burgers worden op d'ontfangene brieven gerust. De Vice-Landdrost vat du Toit op een barbarische wyze. De Gouverneur word hovaardig en trots. Jan Rotterdam komt weder van Batavia. De Retourvloot word tydig afgevaardigt. 't Schip Kattendyk eischt den Heer Gouverneur en anderen na Hollandt op. De gevangenen worden op vrye voeten gestelt. Inhoud van den brief van de Compagnie. Valt smertelyk voor den Gouverneur. Deze bevelen worden niet uitgevoert. Wat uit deze nalatigheid volgt.

HEt slot van myn vorig Hoofdstuk heb ik gemaakt met de aankomst van 't schip Pieter en Paul, en daarbenevens bericht, waarom zoo verscheidentlyk van de medegebragte bevelen geoordeelt wierd; nu staat verder te melden, wat daar op voorgevallen is, en hoe de zaak volkomentlyk ten einde is gelopen.

De Gouverneur vaart in zyne wreedheid voort.

Men zoude immers hebben gedacht, dat de Gouverneur op 't bekomen van deze tydingen, tot inkeer zoude zyn gekomen, en de vervolgingen hebben gestaakt, schoon dezelve van geen vervolg geweest waren; te meer om dat by 't overgeven der Compagnies brieven, de Opper-stuurman, tegen alle gewoonte, tegenwoordig moest zyn, 't welk alleen hem een zeker teken verstrekte, dat 'er iets achterstak; dog niets was als nog in staat, om hem tot betere gedachten te brengen; maar hy wierd van quaad, erger, zonder zich nog door 't een nog door 't ander te laten vermurwen.

De burgers echter worden op de ontfangene brieven gerust.

Want door dien hy de ontfangene bevelen te rug hield, en niemand iets daar van liet zien, zoo wierden de brieven der burgers ook in den wind geslagen, en voor leugens aangezien; daarenboven schepte hy en zyne aanhangers wederom zoo veel moed, dat zy op nieuw alle vlyt aanwenden, om de rampzalige tekenaars van 't Klaagschrift, voornamelyk de 9. verwezenen in hun geweld te bekomen, te meer wanneer zy bemerkten, dat deze eenig geloof aan deze uitgestrooide verandering sloegen, en daar door gerusster wierden, en zich t'huis onthielden; in hope, dat zy als nu geen gevaar meer zouden lopen.

De Vice-Landdrost vat Guilliam du Toit op eene barbarische wys.

Onder anderen trof 't lot den meergemelden Willem du Toit, Ouderling en Burgermeester van Stellenbosch; de Vice-Landdrost, verzelt van 6 gewapende mans bezette deszelfs huis in den nacht tusschen den 3. en 4. Maart 1707.; klopte aan de deur, en sloeg vervolgens twee deuren aanstukken; zoo dat dezelven op de aarde vielen; hy sloeg ook 't slot van een

van

van dezelve af, om den daar in krank leggende du Toit te verrasſen, te vatten en te vangen. Na dat zy de deuren aan ſtukken hadden geſlagen, quamen zy allen in huis; zochten, vloekten yzelyk, dreigden geweldig, en ſcholden erbarmelyk. Zy ſloegen de vrouw van du Toit bont en paars, ſcholden haar voor een donderſche hex, en dreigden haar met een rotting 't hoofd in te ſlaan, zoo zy niet zoo voort licht ontſtak. Dit alles geſchiede, wyl haar man, die door langwylige ongemakken afgemat, en zeer krank aan den ſteen lag, het zeer duidelyk konde horen. Wanneer zy hem vonden, moeſt hy opſtaan, zich kleden, en zoo voort met hen na Stellenboſch gaan. Met 't krieken van den dag bragten zy hem van daar gevangelyk na de Kaap; alwaar hy op 't bolwerk Oranje wierd gezet, om aldaar den uitſlag af te wagten; derhalven gelukte den Vice-Landdroſt de aanſlag nu veel beter, als de nacht tuſſchen den 1. en 2. Feb. 1706.; want toenmaals bezette hy 't huis van dezen du Toit, met 14 gewapende mannen, zonder echter den vogel te vangen, dien hy zocht.

De Gouverneur word hier over hovaardig en trots.

Wanneer nu de Heer Gouverneur aldus wederom 5. gevangenen had, daar onder drie, waar over 't vonnis reeds was uitgeſproken, wierd hy nevens zyne aanhangers op nieuw trots, hoogmoedig en verwaant; weigerde hen andermaal 't bezoek van hunne vrouwen, kinderen en bloedverwandten, en liet hen aldus in dien bedroefden ſtaat zitten; welke zoo veel te ſmertelyker viel, hoe minder zy iets van hare huishoudingen vernamen, nog de vrouwen met hun raad byſtaan konden; aangezien hunne ſlaven zelf de ooren begonnen op te ſteken, en te leven, als of zy Prinſen van den bloede waren, wel wetende, dat hunne meeſters hen niet konden of mogten bevelen; om dat zy zelf zoo langen tyd in d'ergſte gevangenis moeſten zitten, zonder te weten, wanneer zy ontſlagen zouden worden.

Jan Rotterdam komt weder van Batavia.

De Retour-vloot, welke in 't jaar 1707. onder 't gebied van den Commandeur Jan de Boer hier was gekomen, lag reeds in den haven ten anker, en had den ouden gryſe bol, ik meen, den oud Burgermeeſter Jan Rotterdam, over een jaar na Indie gezonden, weder aan boord; dog dit voorteken zelfs konde den Heer Gouverneur niet bewegen, de gevangenen eenigzins zachter te behandelen, of aan de vrouwen verlof te geven, om hunne mannen te bezoeken; want ſchoon de gemelde Heer Rotterdam menigmalen verhaalde, dat de hoge Indiſche Regering op Batavia, den ſpot met de dwaze grillen en wonderbaarlyke herzenſchimmen van den Heer Gouverneur gedreven, hem zelfs niet eens ontrent al 't geen hem te laſte gelegt was, gehoort, veel min hard behandelt, maar zyn verzoek in alle delen toegeſtaan had, zoo vermurwde zulks even zoo weinig het hert van den Heer Gouverneur, als 't weemoedig ſmeken der vrouwen, om hunne mannen te ſpreken, of hen op vrye voeten te ſtellen, of hen kort recht te doen.

De Retour-vloot word tydig afgevaardigt.

Indien hy de bevelen, welke hem door 't ſchip Pieter en Paul waren toegezonden, niet te rug had gehouden, zoo was zyn pligt geweeſt, als nu met deze vloot weg te zeilen; dog als nu maakte men alle mogelyke ſpoed, om dezelve van den hals quyt te worden; eer en alvorens nog een ander ſchip uit Holland mogt aankomen, dat nader en verdrietiger bevelen mede bragt. Ten dien einde gaf men aan de Officiers 't gewoonlyk afſcheidsmaal, en bevorderde haar vertrek zoo veel mogelyk.

't Schip Kattendyk eiſcht den Heer Gouverneur en anderen na Holland op.

De Heer Gouverneur beſloot eenen Raad te beleggen; dog hy ver-

veranderde wel haaſt van gedachten; om dat 't ſchip Kattendyk te dicht voor de deur was en den 16. April 1707. in den haven inliep, 't welk hem, den Heer Elzevier, den prediker Petrus Kalden, den Landdroſt, Johannes Starrenburg, en den broeder van den Heer Gouverneur, François van der Stell 't affcheid bragt, hen haar vertrek nadrukkelyk aankondigde, en den gevangenen en anderen tot nu vervolgden, geplaagden en gepeinigden eenen onuitſprekelyke vreugde veroorzaakte. Want wanneer de Schipper van 't zelve den 17 dezer aan land quam, wierd de Edele Achtbare Raad van policy vergadert; de goedgunſtige brieven der Voortreffelyke Maatſchappy gelezen, en de gevangenen zoo voort door den Fiskaal independent den Heer Johannes Bleſius, op vrye voeten geſtelt.

Vermids nu deze brief der Voortreffelyke Maatſchappy een gewenſcht einde van deze gantſche zaak heeft gemaakt, zoo kan ik niet nalaten, om den zelven alhier niet by wyze van uittrekzel, maar in zyn geheel van woord tot woord in te laſſen, en ben ik verzekert, dat de Lezer zulks niet qualyk zal duiden; om dat alle omſtandigheden, tot nu getrouwlyk en uitvoerlyk bericht, my daar toe aanzetten; de titel en de inhoud van den zelven is als volgt:

Inhoud van den brief. *Aan den Gouverneur en den Raad aan de Kaap* du bonne Eſperance *of den, of die genen, welke aldaar om dezen tyd 't gebied voert of voeren.*

„ Erentveſte, wyze, voorzienige, zeer diskrete met de Retourvloot beſtaande uit 15. ſchepen, den 27. July laatſtleden in Teſſel aangekomen, is ons uwe brief, gedagtekent den 31. Maart laatſtleden, wel geworden; uit den welken ons onder anderen zeer onaangenaam is „ voorgekomen, de overgrote onruſt en oneenigheid tuſſchen een groot gedeelte der Coloniers en de Kaapſche Regering ontſtaan, met welke klagten en derzelver wederlegging een grote hoop papier verſchreven is; onze beraadſlagingen zyn opgehouden, en ons is zeer veel moeite veroorzaakt, waar op wy tegenswoordig niets anders willen zeggen, dan dat wy zoo wel van de een als de andere zyde, verwachten, dat ons zulke en diergelyke verdrietige materien, voortaan niet meer zullen voorkomen; maar dat een ieder zich met 't geen hem van rechts wegen en na billykheid toekomt, laat vergenoegen, en aldus geruſt en wel te vrede leven, midsgaders buiten klagten blyven zal.

„ 2. Wyders hebben wy, om de gemene ruſt in deze Colonie te handhaven, en om meer andere goede inzichten goedgevonden en gewilt, zoo als wy mids dezen goedvinden en willen, dat van daar herwaards zullen worden gezonden, de Gouverneur Willem Adriaan van der Stell, de twede perzoon, Samuel Elzevier, de Prediker, Petrus Kalden, en de Landdroſt, Johannis Starrenberg, waar by zy hunne qualiteit en bezolding behouden; dog zonder gezag of gebied zyn zullen. Zoo 't mogelyk is, zoo willen wy, dat 't met de naaſtkomende Retourſchepen geſchied, die in den jare 1707. hier verwagt worden, mids dat zy alvorens van de Compagnies effecten en goederen behoorlyk transport en overgave doen; voor zoo verre namelyk een ieders fonctie betreft in de handen van hare afloſſers, namelyk aan den Edelen Louïs van Aſſenburg, die voor dezen den Keizer in militaire ampten gedient heeft, en Johannes Cornelis d'Abling, geweze Opperhoofd op Palembang of Palimbam,

„ bam, van welke wy den eersten „ tot Gouverneur in plaats van den „ voorgemelden Willem Adriaan „ van der Stell en den laatsten tot „ twede perzoon in plaats van den „ voorgemelden Elzevier hebben „ aangestelt, welke ook in 't kort „ van hier zullen vertrekken, om „ deze ampten te bekleden; en die „ gy bygevolg by hare verschy- „ ning en komst aan de Kaap, daar „ voor zult hebben t'erkennen en „ aan te zien, midsgaders in de „ voorgemelde ampten te installe- „ ren, zoo als gebruikelyk is, en „ de orders daar van luiden.

„ 3. By aldien 't echter mogt ge- „ beuren, dat de voorgemelde „ nieuw aangestelde Gouverneur „ en twede Perzoon of een van „ dezelven zoo tydig of met den „ ontfangst dezes, by u nog niet „ mogt aangekomen zyn, zoo be- „ geren wy, dat 't gemeld trans- „ port, zoo als reeds gemeld is, „ geschiede aan den Fiskaal Blesi- „ us en de andere Leden van den „ Kaapschen Raad, welke wy mid- „ lerwyl allen t'zamen, de rege- „ ring en 't bestier der zaken „ mids dezen, zoo lang aanbeve- „ len, tot dat de voorgemelde van „ Assenburg en d'Abling, of een „ van beide by u verschenen zyn; „ en zullen zy midlerwyl alles uit- „ voeren, 't geen zoo wel genera- „ liter des Compagnies dienst be- „ treft, als 't geen reeds in 't by- „ zonder daar van gezegt is, en in „ 't vervolg nog nader zal aange- „ wezen worden; op den naam „ en onder den titel van den Raad „ van Policy des Kaapsche Gou- „ vernements. De predikdienst in „ de Vesting, die door de te rug- „ roeping van Petrus Kalden niet „ kan worden waargenomen, be- „ velen wy, dat door de Predikers „ Beek en le Boucq by beurte zal „ worden verricht, tot dat u een „ ander in deszelfs plaats zal wor- „ den toegezonden, zoo als in 't „ kort geschieden zal.

„ 4. Wy bevelen, dat den Vry- „ burger en Colonier, François „ van der Stell, aangezegt en be- „ volen zal worden, dat hy als „ ondienstig in deze Colonie, zich „ met de eerste bequame gelegent- „ heid, van daar en verder uit des „ Compagnies district en grenzen, „ uit hoofde der previlegien, haar „ toekomende, zal hebben te be- „ geven, en afwezent te hou- „ den.

„ 5. Wat aanbelangt 't land in „ Hottentots-Holland, dat 400. „ morgen groot is, en de ordina- „ ris Raad en Commissaris, Wou- „ ter Valkenier in den jare 1700. „ aan den Gouverneur Willem A- „ driaan van der Stell, geschonken „ heeft, zoo als daar van in uwen „ laatsten brief van den 31. Maart „ laatstleden gemeld word, door- „ dien wy daar van nooit op eene „ ordentelyke wyze kennisse ge- „ had hebben, veel min onze „ goedkeuring daar over gezocht „ is, 't welk echter wel was billyk „ geweest, zoo bevelen wy, dat „ vermids zulks buiten onze order „ en buiten ons weten weggege- „ ven is, 't zelve aan de Compa- „ gnie met al 't geen daar op ge- „ plant en gebouwt is, zal worden „ gerestitueert.

„ 6. Dog wat betreft de huizen en „ gevaarten, te weten, 't Boeren- „ huis, de Stallingen, 't Slaven- „ huis, en zoo als zy meer mogen „ genaamt worden, die daar op „ gebouwt zyn; gy kondet daar „ over met den gewezenen Gou- „ verneur Willem Adriaan van der „ Stell zoeken t'accorderen; om „ dezelve by Taxatie voor een ze- „ kere prys voor de Compagnie „ aan te nemen; zoo gy echter „ met den gemelden Gouverneur „ niet kondet eens worden, zoo „ vergunnen wy hem, dat hy den „ voorgemelden bouw afbreken „ en voor zich behouden, of op „ eene andere wys voordeel daar „ mede doen mag, zoo als hy zal „ geraden vinden. Staat echter „ aan te merken, dat voor de

„ Compagnie op de bovengemelde wys niets mag worden aangenomen, dan de Stalling, 't Slavenhuis en diergelyke nuttelyke en dienstelyke gevaarten, dog in geenen dele deszelfs groot Woonhuis, 't welk wy bevelen, dat hy het moet laten afbreken en slechten; om dat ons diergelyke gebouwen, welke van Ostentatie zyn, en van de Bedienden van de Compagnie meer tot pragt als nodig gebruik worden opgerecht, zoo wel hier aan de Kaap als elders in Indie, altoos zeer geërgert en tegen geweest zyn; 't welk als eene generale remarque en order voor de genen, die 't aangaat, als hier bygevoegt en aangehaalt word.

„ 7. De voorgemelde 400. morgen land, die men op de nu gemelde wys weder aan de Compagnie heeft gebragt, moeten in 2. 3. of meer percelen worden verdeelt, zoo als zulks best en gevoegelykst kan geschieden, en als dan in 't openbaar aan de meestbiedende verkoft worden.

„ 8. Wy stellen deze verdeling voor, om dat onze intentie en mening is, dat geen Colonier zoo veel land of goederen alleen bezitten zal; dog deze materie zal hier onder nog nader worden verhandelt.

„ 9. Doordien veel van 't land word gezegt, dat de oude Gouverneur, Simon van der Stell bezit, zoo mogtën wy wel eens geinformeert zyn, hoe 't daar mede is? als mede van wien, op wat wyze, en om welken tyd hy aan den eigendom van deze goederen gekomen is? 't welk gy by den gemelden ouden Gouverneur vernemen en ons de zekere naricht daar van toeschryven zult.

„ 10. De Vrymannen, genaamt Henning Husing, Pieter van der Beyl, en Ferdinandus Appel, van u om voorgegevene rebellie en zamenzwering, naar luid van uwen brief van den 31. Maart laatstleden, herwaards gezonden, hebben wy naar naauwkeurig onderzoek van al 't geen gy over deze stoffe bygebragt hebt, en 't geen verder aanmerkenswaardig was, niet konnen bespeuren of bevinden, dat aan de voorgemelde misdaad schuldig zyn; zoo als ook niet de overige tekenaars van den bewusten klaagbrief of vertoog over en van wegen harde behandelingen van den Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell en eenige Leden van den Kaapschen Raad; midsgaders de genen, die om deze redenen verzonden, of in gevangenissen geworpen zyn. Weshalven wy begeren en bevelen, dat alle tegenswoordig gemelde menschen, die alhier genoemt zyn, of hier toe getrokken konnen worden, op den ontfangst dezes bevryd, en kostenloos uit hunne gevangenis ontslagen zullen worden; daarenboven zal 't ook aan alle de verzondenen geoorlooft zyn, zoo zy het verlangen en verzoeken met de Compagnies schepen buiten hare schade en kosten, na de Kaap getransporteert en gevoert te worden.

„ 11. Den genen, van wien de schapen door den Gouverneur zyn ontnomen, onder voorwentzel van wollig vee, en om de wolle daar van voor de Compagnie te scheren, zoo als de voorgemelde Kaapsche brief en voornamelyk 't bewuste smeekschrift der Coloniers, als mede 't antwoord van den Gouverneur Willem Adriaan van der Stell daar op meld, dat zy daar voor eenige vergoeding genoten hebben; begeren wy, doordien hy zulks buiten ons uitdrukkelyk bevel heeft gedaan, behalven dat het eene harde en ongewone manier van doen en strydig met alle goede maatregels is, dat de gemelde

„ Gou-

„ Gouverneur het uit zynen ei-
„ genen zak, tegen vier gulden 't
„ ſtuk vergoeden en betalen zal,
„ mids dat zy behoorlyk bewys
„ aantonen, hoe veel ſchapen hen
„ op de voorgemelde wys ontno-
„ men zyn.

„ 12. Den bedienden der Com-
„ pagnie aan de Kaap, van den
„ grootſten tot den kleinſten, die
„ tegenswoordig eenig land be-
„ zitten, bevelen wy, zich daar
„ van t'ontdoen, 't zy by verkoop
„ of op eenige andere wys, zoo
„ als zy het namelyk zelf zullen
„ goedvinden, by ſtraffe van ver-
„ beurtverklaringe tegen de over-
„ treders, en dit ter navolginge
„ der vorige bevelen, daar tegen
„ gemaakt; voornamelyk echter
„ uit hoofde van de aanſchryving
„ van deze vergadering in dato
„ den 26. April 1668. Daar zal
„ ook voortaan geen land aan ee-
„ nigen Bedienden der Compa-
„ gnie in eigendom, huur of an-
„ dere wyze gegunt, of op eeni-
„ ge andere wyze van hem beze-
„ ten worden. Wyders zal hy
„ ook geenen handel met Koorn,
„ vee of wyn, zoo wel voor zich
„ zelven als door anderen dryven,
„ direct of indirect; maar zy zullen
„ zich met hunne bezolding te vre-
„ de houden, en de voorrechten,
„ welke de vrye Coloniers heb-
„ ben, niet benadelen, als de ee-
„ nige middelen, waar van zy
„ moeten leven.

„ 13. De Wynpacht, waar in nu
„ en dan, en ook nog onlangs, we-
„ derom eenige verandering is
„ gemaakt, zal voortaan in vier
„ percelen geſchieden, op dezel-
„ ve wyze, zoo als in den jare
„ 1699. door den Commiſſaris
„ Daniel Heinſius is gereguleert,
„ waar by het ook voor eerſt en
„ tot op onze verdere order al-
„ dus blyven zal.

„ 14. Wat het vee ſlachten en 't
„ verkopen of leveren van vleeſch
„ aanbelangt; wy hebben in on-
„ zen brief van den 28. October
„ des verleden jaars reeds eenige
„ verandering bevolen, voorna-
„ melyk echter zoo veel 't laatſte
„ of de levering betreft, en door
„ dien wy midlerwyl onze ge-
„ dachten verder daar over heb-
„ ben laten gaan, zoo hebben wy
„ goed gevonden, 't ſlachten en
„ verkopen van vee, aan alle en
„ een iegelyk Colonier, open en
„ vry te laten; terwyl zulks zoo
„ als reeds voorheen gemeld is,
„ aan de Bedienden der Compa-
„ gnie verboden is en blyft, be-
„ halven aan de ſchepen der Com-
„ pagnie, waar van zoo voort na-
„ der zal worden geſproken, en
„ zal zodanige Licentie, of vry-
„ heid van ſlachten met primo
„ January 1708. een aanvang ne-
„ men.

„ 15. Wyders hebben wy goedge-
„ vonden, de levering van vleeſch
„ aan de Compagnies paſſerende
„ en repaſſerende ſchepen weder-
„ om aan zekere perzonen te
„ gunnen, en zulks voor eenen
„ tyd van drie achtereen volgen-
„ de jaren, te rekenen van den 1.
„ January 1708.; zoo dat voor
„ een pond rund of ſchaap-
„ vleeſch 1½ ſtuivers of 13. duiten
„ licht geld betaalt zal worden,
„ en zy daarenboven gehouden
„ zullen zyn, om zoo veel ſchaa-
„ pe-huiden aan de Compagnie en
„ deszelfs ſchepen te leveren, als
„ zy van noden zullen hebben,
„ dog zonder betaling; ten wel-
„ ken einde en op voorgemelde
„ conditie, achtervolgens 't by
„ leggend Contract, wy de eene
„ helft der voorgemelde levering
„ van vleeſch aan den ouden
„ reeds bovengemelden Burger-
„ meeſter Henning Huſſing heb-
„ ben toegeſtaan. De andere helft
„ der gemelde levering is aan u
„ gelaten, om dezelve op gelyke
„ conditien en tyd aan 1. 2. of
„ meer Vrymannen te gunnen,
„ zoo als gy raadzaamſt zult oor-
„ delen; onze mening echter is,
„ dat de gemelde aannemers voor

 „ zyn

„ zyn aandeel, dog op gelyke tyd of „ in eene maand moet geschieden; „ ten ware zy zich daar in onder „ elkander verstonden; en zal van „ Compagnies wegen ter dege „ moeten worden gelet, dat 'er „ geen ander dan goed en bequaam „ vleesch gelevert worde, op ze- „ kere straffe, die gy zelf zult „ goedvinden, daar tegen te sta- „ tueren; en zal de gemelde Hu- „ sing, zoo dra hy aan de Kaap „ komt, en om den tyd, hiervo- „ ren gemeld, tot de gemelde le- „ vering worden toegelaten.

„ 16. Ontrent het uitgeven van „ landeryen aan deze of gene Vry- „ mannen, is onze wil, dat be- „ hoorlyk zal worden gade gesla- „ gen, dat aan een niet te veel „ land te gelyk gegeven of hem „ zoo veel toegevoegt werde, als „ hy reeds bezit, en dat men zou- „ de konnen rekenen, dat van zo- „ danig land 2. 3. of meer Colo- „ niers zouden konnen bestaan. „ Onze intentie is, dat vele Co- „ loniers eerlyk leven en bestaan „ mogen, of hun levens onder- „ houd winnen konnen, zonder „ dat 't nodig is, dat dees of geen „ zoo veel landeryen of goederen „ meer bezit als de anderen. Hoe „ nader de gelykheid onder dezel- „ ven op eene bequame wyze zal „ te treffen zyn, hoe aangenamer „ ons zulks zyn zal; van welk al- „ les u gezamentlyk en uwe goede „ overweging, de directie en uit- „ voering op 't ernstigste hier me- „ de gerecommandeert en aanbe- „ volen word. Hier mede beve- „ len wy u in Godes bescherming, „ en blyven na onze groetenis.

UWE GOEDE VRIENDEN,

De Gecommitteerden Bewindhebberen uit de respective kamers der generale Nederlandsche gepreviligeerde Oost-Indische Compagnie ter vergadering van Zeventienen, in Amsterdam en uit dezelve &c. &c. &c.

Amsterdam den 30. October 1706.

Hier mede hebt gy Lezer, nu 't lied, dat de Voortreffelyke Maatschappy te Amsterdam zodanig heeft laten opheffen, dat de Heer Gouverneur alhier en zyne aanhangers daar van zuizebolden, als een dronkaard, die op zyne voeten niet staan kan; het smerte hem zeer, dat hy zien moest, dat zyne gevangenen over hem zegepraalden; en dat hy uit deze zoete en aangename luchtstreek, (ik gebruik zyne eigene woorden) weg moest, alwaar hy kaal en naakt gekomen was, en 't als nu ryk en wel gegoed verlaten moest, en aldus de gelegentheid verloor, zich op zyne vyanden te wreken. De inhoud van dezen brief smert den Gouverneur zeer.

Hoe meent gy echter wel, Lezer, dat deze treffelyke en nadenkelyke bevelen werkstellig gemaakt en ter uitvoering gelegt zyn? Helaas! de Voortreffelyke Maatschappy gaf wel goede en heilzame bevelen; dog vermids zy met 't belang der Bedienden streden, zoo wierden zy ook zeer laat, of om uit de borst te sperken, gantsch niet uitgevoert. Om den Lezer niet langer op te houden, en een klein bewys van myn voorgeven aan te tonen, en 't overige hier na te sparen, om dat daar van tog nog dikwyls zal moeten worden gemeld; staat te merken, dat de Fiskaal independent, die voor al 't *point d'honneur* van zyne hoge Heren Principalen had behoren in acht te nemen, en geen perzoon aan te zien, tot ongeluk der burgers in eenen diepen slaap lag, zoo dat dit bevel hem ook de oogen niet opende; aangezien hy niets deed, dan dat hy de gevangenen op vrye voeten stelde; terwyl hy 't gouvernement, hem nevens den Edelen Achtbaren Raad van policy, zoo dierbaar aanbevolen, in de handen van den Heer Gouverneur liet.

Had hy het echter zoo voort overgenomen, en den Heer Gouverneur volgens order met de toenmaals gereed leggende retourvloot,

vloot, zoo wel als de andere na Holland geroepene Heren, weggezonden, vele zaken zouden zekerlyk niet zyn geschied, die hier na zullen worden bericht.

XXX. HOOFTSTUK.

Waar in vervolgens afgehandelt word: Na dat de Heer d'Abling aangekomen was, en ras de party van den Heer Gouverneur van der Stell omhelst had, duelleren twee Engelsche Kapiteins met elkander. De Prediker le Boucq verricht den Kerkendienst, in de plaats van den afgezetten Kalden; zet twee Leden van den Kerkenraad af, waar over nieuwe gevaarlyke verschillen ontstaan, insgelyks word over de beide Secretarissen Helot en Poulle klagten afgevoert.

De Landdrost Starrenberg moet met deze Vloot weg. Blesius verbied den prediker Kalden den Kerkendienst. De burgers krygen weinig verligting. Waar zulks van daan komt. Gesprek van den Schryver met den Fiskaal Independent. Blyde aankomst van den Heer d'Abling. Ondersoekt de gemoederen. Maakt met den Gouverneur vriendschap. Ontdekt den zelve alle geheimen der burgers. Neemt 't Gouvernement over. Plegtigheden daar by gebruikt. Twee Engelsche Kapiteins vechten in duel. Van der Beyl en Appel komen te rug; en roemen den nieuwen Gouverneur. d'Abling poogt tweedragt onder de burgers te zajen. Kalden heeft nieuwe maar slegte Leden van den Kerkenraad verkozen. Le Boucq wil ze opentlyk in de Kerk af zetten. Kalden steekt zig in deze zaak. Le Boucq zet Poulle en Overkolster opentlyk af. Daar door ontstaat een ontsteldheid in de gemoederen. Le Boucq word by d'Abling deswegen aangeklaagt. Word de predikstoel verboden. Hier over verdelen zig de burgers in twee partyen. Poulle en Helot worden aangeklaagt, om dat zy als Vendumeesters geen reekening hebben willen doen. Na den opsteller hier van word gezogt. Dien zy een Calumnie willen aanwryven. Eisschen een boete van 200 Ryksdaalders. Het vonnis word niet uitgevoert. Jacob van Brakel sterft.

HEt verschil, in den jare 1706. aan de Kaap du bonne Esperance tusschen den Gouverneur en vele der voornaamste burgers voorgevallen, heb ik u in eenige van myne vorige wydlopiger voorgedragen, als ik my zelven verbeeld had; dog aldus, dat tegen de waarheid geen enkeld woord gemeld is; zoo als zulks uit de originele stukken, hier en daar ingelast, blykt. Het vervolg echter, hoe 't namelyk na dien tyd gegaan is, heb ik wel in 't slot van myn laatste Hoofdstuk aangeroert, en belooft mede te delen; dog ik acht, dat gy niet gaarn zoudet zien, dat ik zoo wydlopig was, als ik in de voorgaande geweest ben; om dat dit vervolg meest verdrietige zaken behelzen zal; 't zoude my ook zelfs onmogelyk zyn, 't zelve zoo uitvoerlyk te berichten; om dat men na dien tyd gene bewys-stukken heeft konnen bekomen, wyl men zorg moest

dra-

dragen, dat men zich ergens in vergrepe nog te veel in 't oog liepe.

De Landdroft Starrenberg moet met deze vloot weg.

Voor al echter heb ik in mynen vorigen gewag gemaakt, dat de Fiskaal independent, de Heer Blesius na den ontfangst van 't medegedeelt Rescript, gedagtekent van Amsterdam den 30. Oct. 1706., niets anders heeft werkstellig gemaakt, dan dat hy de gevangenen op vrye voeten gestelt heeft; het is licht af te nemen, hoe verheugt deze daar over geweest zyn; om dat 'er eenigen reeds over jaar en dag als de grootste misdadigers hadden gevangen gezeten. Zy hadden zich derhalven niet alleen van herten verblyd, God gelooft, en voor genadige verlossing uit de hand van hunne vervolgers gedankt; maar zy lieten ook den Heer Gouverneur, welkers Character als nu een einde nemen zoude, en den Landdrost, die 't zoenoffer zyn, en met deze vloot op bevel van den Heer Gouverneur, en andere te rug geroepenen, vertrekken moest, t'eenemaal met vrede en ongemoeit; schoon zy de grootste redenen hadden, zich op hem te wreken, en hem zoo weinig te verschonen, als hy hen ongeplaagt gelaten had.

De nieuwe Heren worden met smerten verwacht.

Na dat echter aan de uitvoering der verdere bevelen nog door den Fiskaal Independent, den Heer Johannes Blesius, nog door den Edelen Achtbaren Raad van policy wierd gedacht, en by gevolg de toom van de regering in handen van den Heer Gouverneur bleef, zoo konden zekerlyk de mishandelde burgers niets uitvoeren; maar moesten te vrede zyn, dat de aangename uur haast zoude komen, waar in de nieuwe Gouverneur de Heer van Assenburg, en de Heer Johannes Cornelis d'Abling aanlanden, en de zaak naar behoren aanvatten zouden.

Blesius verbied den predikker Kalden den Kerkdienst

Dog door dien daar toe nog zoo dra gene hope was; om dat zy nog niet van Amsterdam afscheid genomen hadden, en de vloot nog hier lag, welke ten minsten iets moest te rug brengen, dat uitgevoert was, zoo liet de Fiskaal independent den Prediker Petrus Kalden, den 24. April, zynde toenmaals Paasschen, verbieden, den Predikstoel voortaan te beklimmen; om dat de Voortreffelyke Maatschappy ernstiglyk begeert en verlangt had, dat hy zich na Holland begeven en aldaar aanhoren zoude, wat met hem verder af te handelen was. Daarentegen liet hy de beide Predikers Beek en le Boucq aanzeggen, om den Kerkdienst aan de Kaap by beurte, naar luid van 't Rescript, te verrichten, zoo als ook de Prediker le Boucq op Paaschdag den aanvang daar mede maakte.

Starrenberg verschrikt over de komst van Tas en van der Heide.

Hoe deze tyding in de ooren van den gemelden Heer Kalden heeft geklonken, is licht af te nemen. Ik kan den Lezer verzekeren, dat de Landdrost, wanneer de beide gevolmagtigden der tekenaars van 't smeekschrift, Jakob van der Heide en Adam Tas by hem quamen, en den lessenaar van den gemelden Tas, dien hy den 28. Febr. 1706. uit zyn huis had genomen, met al 't geen daar in was geweest, weder eischten, zodanig verslagen en ontstelt was, als of hy eene beroertheid gekregen had, zoo dat hy hen niet anders konde antwoorden, dan dat hy na 't afleggen van zyn ampt, alles in handen van den Heer Gouverneur gestelt had, en dat hy zich gereed maakte, om met 't schip, 't welk hem aangewezen was, na Holland te vertrekken.

Gaat onder zeil na Holland.

Zoo onmenschelyk hy Voorheen met hen had gehandelt, wanneer zy onder zyne gehoorzaamheid en geweld waren, zoo bedroeft zag hy ze nu aan, wanneer de verdiende loon zyne werken volgde; Ondertusschen moesten zy onverrichter zake heene gaan, en den Lessenaar nog eenigen tyd ont-

ontberen; hy echter ging met de gantsche retour-vloot den 29. April 1707. onder zeil, en verliet den haven en 't gantsche land, waar door dan de 9. gecondemneerde burgers ook van de boete van 200 ryksdaalders ieder ontheft wierden, aangezien de Voortreffelyke Maatschappy hen reeds daar van vry gesproken had.

Na 't vertrek van de Retour-vloot achte de Fiskaal independent gantsch nodeloos, ontrent het bovengemeld Rescript iets meer ter uitvoering te leggen; aangezien hy wel wist, dat daar van zoo ras geen tyding in Holland komen konde; maar hy liet de straf van regering in handen van den afgezetten Gouverneur, 't welk den gedrukten burgers te smertelyker viel; om dat zy zelfs den voorgemelden lessenaar niet uit zyne handen wringen konden; maar zich nog zoo stil houden moesten als voorheen; behalven dat hem de handen gebonden waren, en hy hen niet in hechtenis konde zetten, als voorheen.

En in dezen bedroefden toestand moesten zy blyven, tot dat eindelyk de Heer Johannes Cornelis d'Abling aanquam, 't welk als de Fiskaal independent en de Raad van policy 't Gouvernement op zich genomen hadden, gantsch onnodig zoude zyn geweest; want hier door zoude de Heer Gouverneur niet alleen buiten staat zyn gestelt, om iemand schade te doen, maar ook genoodzaakt zyn, met deze vloot, ten minsten met 't laatste schip, 't welk altyd wat later van Batavia met nieuwe Thee en andere Kostbare waren afgevaardigt en na Holland gezonden word, te vertrekken, en de Kaap te verlaten; ten minsten zoude niemand meer voor hem hebben behoeven te vrezen.

Gesprek van den Schryver met den Fiskaal independent.

Aanmerkelyk is 't gesprek, 't welke ik voor myne perzoon met den Fiskaal independent heb gehouden, wanneer wy langs strand 't vermaak van de wandeling namen, en de aankomende schepen zagen inlopen; want wanneer hy te kennen gaf, dat 't hem op 't hoogst bedroefde, dat hy van zulke oude goede vrienden, als den Heer Gouverneur van der Stell en den Heer Elzevier, nevens de andere afgezette Heren afscheid nemen en met andere onbekende nieuwe vriendschap maken moest, zoo gaf ik tot antwoord, dat ik dat wel gaarn geloofde, en zulks hem niet zonder redenen bekommernis veroorzaakte; dog dat hy redenen had, zich gelukkig te achten, dat de beurt aan hem ook niet was gekomen; nademaal hy in zyn ampt zoo nalatig en slaperig geweest was; dat hy daarenboven licht had konnen begrypen, dat de Voortreffelyke Maatschappy om een enkeld Gouverneur, eene zulke gewigtige Colonie, met zoo vele en zware kosten zoo ver gebragt, niet zoude laten te gronde gaan; door dien zy 10. Gouverneurs in plaats van eenen reeds zoo wel gezetenen burger konde bekomen, en diergelyke zaken meer, welke hy alle toestont, en bekende, dat hy niet zoo ver gedacht, of de zaak zodanig ingezien had.

Blyde aankomst van den Heer d'Abling.

De komst van den voorgemelden Heer d'Abling viel in den 6. Mey 1707., in gezelschap van 5. andere schepen, met hem uitgelopen. Wie kan zich echter de vreugde verbeelden, die daar over bespeurt wierd? Waarlyk dezelve was onuitsprekelyk; ten dele om dat daar door den Gouverneur de regering ontnomen wierd, en ook om dat men hoopte, dat de Heer d'Abling gelyk met gelyk zoude vergelden.

Want wanneer hy eenige jaren geleden, door de Hoog-Edele Indische Regering te Batavia, op eenige misslagen, zoo als men zegt, en vast gelooft, betrapt wierd, zoo zette zy hem niet alleen van zyn hoog ampt, als Op-

perhoofd van 't eiland Palimbam af, welk eiland onder anderen veel Peper geeft, en deswegen door de Voortreffelyke Maatschappy in bezit gehouden word; maar zond hem ook met of zonder toestemming der gemelde Compagnie, na Holland, om zich aldaar te verantwoorden.

Word van den Gouverneur qualyk ontfangen.

Wanneer hy nu in zodanigen toestand aan de Kaap de Goede Hoop quam, en den Heer Gouverneur als zynen neef aansprak, wierd hy niet alleen zeer slecht ontfangen; maar ook schier gantsch niet geacht; om dat hy zich zyne vriendschap onwaardig had gemaakt, wyl de Hoge Indische Regering te Batavia redenen had gehad, om hem af te zetten, en weg te zenden. Derhalven is licht te denken, dat deze behandeling dien Heer geweldig gespeten en qualyk genomen heeft, zoo als hy zulks ook tegenswoordig by zyne komst alhier zeer ras heeft getoont; om dat hy scheen de ergste vyand van den Heer Gouverneur te zyn.

D'Abling onderzoekt de gemoederen.

Na dat hy ook eenige dagen hier geweest was, en een iegelyk vriendelyk en hoflyk had bejegent, had men zodanig vertrouwen van dezen Heer, dat men niet anders verwachte, dan dat hy een ieder recht doen, en den Heer Gouverneur weder op 't ergste verachten, verlaten en honen zoude; hier toe gaf hy te meer hope, om dat hy zich in allerhande gezelschappen bevond, alwaar verscheidentlyk, goed en quaad van den Heer Gouverneur gesproken wierd, en aldus ongemerkt de gemoederen der burgers op eene zeer voorzichtige wys polste.

Kort daar na echter, wanneer hy nu volkomen wist, op wat wyze zyne zaken, die door 't bewust afzetten en wegzenden, tamelyk ten achteren waren geraakt, wederom zouden konnen worden herstelt, en hoe hy aan geld en goed zoude komen, veranderde hy van zadel, en wierd uit eenen vervolger van den Heer Gouverneur, deszelfs beste en vertrouwste vriend, en uit eenen hartvriend der burgers, een volslagen vyand van dezelven; aangezien hy aan den Heer Gouverneur bekent maakte, al 't geen de burgers van hem hadden gezegt, en zich daar door zoo diep in deszelfs vriendschap inwikkelde, dat hy van hem, zoo als men toen opentlyk zeide, eene elpenbene doos met 5000. Dukaten vereert kreeg.

Hier van wist men in den beginne niets, en men zoude ook nooit daar achter zyn gekomen, ten ware hy zich zelven verraden had; want daar hy voorheen om dezelve reden, welke nu den Heer Gouverneur raakte, zoo zeer gehaat was, en zich als nu geliet, als of hy met dezelve munt wilde betalen, zoo konde hy onfeilbaar alles ontdekken; wanneer daarenboven zyne zwakke zieltogende kas in de hoogste nood was, zoo zag hy heel licht, op wat wyze hy dezelve nieuwe krachten zoude konnen byzetten; hy bediende zich derhalven van den Mazarinschen regel:

Dissimula simula, quoties occasio poscit,
Moribus & morem temporibusque gere,

En geliet zich anders, als hy was, en gaf ook goede woorden, tot dat hy zyn slag had waargenomen; en wanneer hy zynen geldhonger eenigermaten had gestilt, verklaarde hy zich eenen openbaren vyand van de genen, welker vriend hy te voren geschenen had.

Dit bespeurde men echter eerst, wanneer eenige mishandelde burgers tot hem quamen, hem om bystand aanspraken; en verzochten, hen aan haar recht te helpen, achtervolgens 't welk de Heer Gouverneur naar luid van 't Rescript der Voortreffelyke Maatschappy gehou- *Wyst ze kaal af.*

gehouden was, hunne ontnomene schapen te betalen; want hy gaf hen met zeer droge woorden tot antwoord, dat hy in deze zaak niets doen konde of wilde, en dat zy moesten wachten, tot dat de nieuwe Gouverneur aanquam, die misschien hier ontrent andere en nadere bevelen zoude met zich brengen.

Verraad zyn gemoed in een gezelschap.

Anderen daarentegen, die over andere behandelingen van den Heer Gouverneur klaagden, en voldoening eischten, verleende hy nog minder gehoor; maar zeide in een vol gezelschap, daar onder anderen hier van gesproken wierd: *Zy zullen hem immers niet t'eenemaal 't vel over de ooren willen halen*; 't welk immers duidelyk genoeg te kennen gaf, wat hy in zyn schild voerde, en welkers vriendschap hem dierbaarst was.

Hier door leerden de burgers andermaal, hoe weinig zy met dezen Heer d'Abling geholpen waren, en hoe dat alle hunne zaken weer moesten wagten, tot dat de nieuwe Heer Gouverneur aan de Kaap gekomen was, waar toe men echter nog voor eerst geen hope had; om dat hy lang na den gemelden Heer d'Abling uitgelopen was. Zy hielden zich derhalven stil, en maakten hier en daar zonder onderscheid, en zonder te denken om de voorige stribbeling, goede gezelschappen; aten en dronken met elkander, zoo als zy voor dezen gewoon waren; en quamen onder elkanderen overeen, nooit van eenige partyschappen of van den ouden wrok te spreken; om dat daar door alles weder verraden en de twedragt groter zoude zyn geworden, als ze voor dezen geweest was.

Neemt 't gouvernement over.

En hier door liet het zich aanzien, als of alles weder in rust en vrede was gebragt; weshalven de Heer d'Abling ook eindelyk geraden vond, 't ampt van den Heer Gouverneur, Willem van der Stell af te eisschen, en 't zelve zelf te bekleden, tot dat de nieuwe Gouverneur zoude aangekomen zyn; zulks geschiede den 3. Juny 1707. wanneer niet alleen de bezetting, maar ook de gantsche burgery by malkanderen geroepen was, en de Heer d'Abling in byzyn van den Raad van Policy voorgestelt wierd.

Plegtigheden daar by gebruikt.

De plegtigheden, die daar by in acht wierden genomen, zyn de volgende: De Edele Achtbare Raad van Policy vergaderde; de Gouverneur leide daar in zyn ampt neder, en droeg het aan deszelfs opvolger op; vervolgens traden zy na buiten aan de trap, en rangeerden zich aldaar; beneden aan dezelve stonden in eenen kring in parade de zoldaten, zoo als ook de burgers rontom dezelven; daar op wierd de trommel geroert, waar na de oude Heer Gouverneur eene korte redenvoering deed, en met weinig omstandigheden zeide, dat hy zyn ampt als nu neergelegt, en aan dezen Heer als zyn Successeur overgegeven had; wyders dankte hy een ieder voor getoonde gehoorzaamheid; en vraagde eindelyk, of zy ook genegen waren, de Heren Staten Generaal, en de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, midsgaders dezen Heer zynen Opvolger, die van de gemelde Compagnie daar toe aangestelt, en ten dien einde herwaards gezonden was, hou en getrouw te zyn? Zoo dra nu daar op een algemeen *Ja* volgde, zoo wierd de oude Gouverneur van de Magistraat voor de getrouwe zorg gedankt, en de nieuwe over 't aanvaarden van dit hoog en gewigtig ampt geluk gewenscht; midsgaders van de bezetting eene driedubbelde Salvô geschoten, en eindelyk 't grof geschut om de Vesting driemalen los gebrand; en daar mede was deze plegtigheid geëindigt. Staat aan te merken, dat de schepen, in den haven leggende, hun kanon ook losbranden, toen men 't in de Vesting gelost had.

Twee Engelsche Kapiteins vechten lyf om lyf.

Ik wil hier de redenen niet onderzoeken, waar om de Heer d'Abling met 't overnemen van 't gouvernement zoo lang heeft gewagt; om dat dezelve reeds ten dele uit 't boven verhaalde blyken, en ten dele nog wel geheim konnen geweest zyn; ten einde hy te beter achter alles komen, en zyne kans wakker waarnemen konde. Ik wil derhalven slechts enkelyk aanhalen, dat den 7. Juny, te weten vier dagen na dat hy de regering op zich genomen had, twee Engelsche Kapiteins de stoutheid hebben gebruikt, in den groten Tuin der Voortreffelyke Maatschappy, alwaar ik toenmaals woonde, een twee gevegt te houden; waar van de eene op eene recht schelmachtige wyze den anderen, van wien hy reeds overwonnen en van zynen degen berooft was, na weder bekomenen degen en gegevenen handklap en verklaring, dat hy volkomene satisfactie genoten, en hem voor zyn leven te danken had, van achteren in 't dik van zyn been even onder de heup, zodanig griefde, dat hy op de plaats ter neder viel, en geen voet verzetten konde.

De partyen komen ongestraft daar van.

Schoon de Fiskaal independent den dader, die zich op zyn schip salveerde, terwyl de gequetste na huis gedragen en verbonden wierd, door brieven liet dagvaarden, om zich te komen verantwoorden, zoo was zulks alles vruchteloos; om dat zy zich op de immuniteit van den Koning van Groot-Brittannie verliet. En doordien het niet wel konde geschieden, den gequetsten alleen te straffen, zonder partyen over en weder te hebben gehoort, zoo wierd eindelyk de zaak in der minne bygelegt, wanneer de Fiskaal independent 't beste en de Justitie niets daar van genoot; ten ware de Heer d'Abling, als toenmalige Regent, 't zyne in stilte insgelyks had getrokken, waar van echter geene zekerheid voorhanden is.

Van der Beyl en Appel komen te rug.

Wanneer midlerwyl de in den jare 1706. na Holland gezondene burgers, Pieter van der Beyl en Ferdinandus Appel, den 14. Juny 1707. met 't schip Arion, gezond en frisch hier weder te rug quamen, welke niet alleen de vaderlyke liefde der Heren in Holland jegens de hare beweenden, en de gantsche Colonie treffelyk prezen, maar ook de minnelykheid, getrouwheid en oprechtheid van den nieuwen Heer Gouverneur op 't hoogste roemden, zoo wierd daar door zoo wel de laatst opgerechte vriendschap onder de burgers als bevestigt, en na 't uur verlangt, om den gemelden nieuwen Heer Gouverneur in perzoon te zien, te groeten, en te complimenteren; daarentegen verminderde 't vertrouwen, dat men op den Heer d'Abling had gestelt, niet weinig, en wierd hy daar door genoodzaakt, op allerhande middelen bedacht te zyn; ten einde om zyne streng voor de komst van den zelven, vast te maken.

d'Abling poogt tweedragt onder de burgers te zaajen.

Doordien echter op de tegenswoordig gemelde wys de gemoederen der burgers hoe langs hoe meer overeenstemden, en hem niet paste, of onkruid daar tusschen te zaajen, of hy niet zag, dat hy zyn oogmerk daar door gevoegelyk bereiken konde, zoo verkoos hy eenen gantsch anderen weg, en zeilde met gantsch vreemde en onbekende winden; onder deze wel gelukkige maar hatelyke en gantsch onbetamelyke maxime; ten einde om ten minsten eenige burgers op zyne zyde te behouden, en door dezelven nog veel meer aan zyne snoer te brengen; waar van de zaak zelf voor my de waarheid spreken zal.

Petrus Kalden heeft nieuwe maar slechte leden van den Kerkenraad verkozen.

Te weten, de gewezene Predikér, Petrus Kalden, die zoo als boven in 't klaagschrift onder 't 5. artikel te zien is, om zyn quaad gedrag, is afgezet, had kort voor de komst van 't Rescript der Voortreffelyke Maatschappy eenige nieuwe

nieuwe leden van den Kerkenraad verkozen, welker wandel met zyn gedrag niet qualyk overeenquam; dezelven waren de Ouderling en Secretaris van de Justitie Abraham Poulle, en de Diaken, Johannes Overholster. Van den eersten was bekent dat hy gedurende den tyd van zyne aanwezentheid te Batavia vele onbetamelyke stukken gepleegt had, waar over hy eindelyk aangeklaagt en gestraft was; zoo dat hy wegens liegen en lasteren opentlyk op zyne knien met bloten hoofde God en de Justitie om vergiffenis heeft moeten bidden, en een zekere geld boete betalen. De twede, te weten, de gemelde Overholster was Roomsch-Catholyk geweest, en had nu onlangs eerst de Gereformeerde Godsdienst omhelst; en daarenboven lange jaren in onkuisheid geleeft, en by eene slavin, die in zyn huis woonde, 2. of 3. kinderen geteelt.

Beek en le Boucq verstaan zich, wegens 't verrichten van den Godsdienst.

Wanneer nu den gemelden Heer, Petrus Kalden, 't Prediken zoo als voorheen reeds is gemeld, verboden wierd, en de beide predikers, Beek en le Boucq bevel ontfingen, om 't zelve by beurte te verrichten, de eerstgemelde echter buiten dat op Stellenbosch en Drakensteen genoeg te doen had, en hem daarenboven het heen en weer reizen, om dat hy op Stellenbosch woonde, zeer lastig viel, zoo quamen zy met malkanderen overeen, dat le Boucq den Godsdienst aan de Kaap alleen, en Beek denzelven op Stellenbosch en Drakensteen verrichten zoude, 't welk echter, zoo als in 't vervolg zal blyken, niet lang duurde.

Le Boucq wil met de Leden van den Kerkenraad niet in 't Collegie zitten.

Terwyl echter le Boucq den kerkendienst aan de Kaap alleen waarnam, zoo wierd hy gewaar, dat het met de verkiezing der nieuwe Leden niet na behoren gegaan was; daarenboven vernam hy van geloofwaardige menschen, en de ondervinding leerde het hem ook genoegzaam, dat de beide leden van den Kerkenraad, Poulle en Overholster, de vereischte hoedanigheden niet hadden; derhalven weigerde hy, met hen in den Kerkenraad te zitten; zeide hen zulks ronduit in 't aangezicht, en verzocht, zelf tot inkeer te komen, en daar af te staan; ten einde verder geen ergernis by de gemeente ontstont, en de zaak verder uitlekte.

d'Abling belooft hen hulp.

Deze echter, welke op hunne verkiezing steunden, zeiden le Boucq op eene zeer vermetele wyze, dat zy zulks niet doen konden nog wilden; klaagden daar op aan den Heer d'Abling, met verzoek, om hen tegen dezen Predikant, onlangs eerst van Batavia gekomen, de behulpzame hand te bieden; en wyl dit water op zynen molen scheen te zyn, zoo antwoorde hy hen minnelyk, en beloofde hen als Commissaris Politiek van dezen Kerkenraad, allen bystand, zonder le Boucq in 't minste daar van te verwittigen.

Le Boucq wil ze opentlyk in de Kerk afzetten.

Ondertusschen duurde dit verschil eenigen tyd, en le Boucq besloot eindelyk, dezelven opentlyk van den Predikstoel te degraderen en af te zetten, als zy hunne ampten niet vrywillig wilden neerleggen; om dat hy in genen delen konde geraden vinden, om langer met hen te zitten; dog in plaats van na deszelfs raad te luisteren, waren zy nog meer gesterkt, en hadden de stoutheid, om le Boucq uit te tarden.

Petrus Kalden steekt zich in deze zaak.

Doordien nu deze gantsche zaak van den afgezetten Prediker Kalden van daan quam, als onder wien zy tot deze bedieningen verkozen, en andere eerlyke mannen verbygegaan waren, zoo mengde dezelve zich ook in 't spul, en om zich wegens de klagten op 't vyfde artikel van 't smeekschrift te purgeren, toonde hy 2 attestatien, welke deze nieuwe Kerkenraad hem verleent had, waar in onder anderen wierd geroemt, dat hy

 zeer

zeer yverig was geweest in 't verkondigen van 't woord Gods; dat hy de jeugd ter Cathegisatie had aangehouden, en in zyne letteroeffeningen zoo naarstig was geweest, dat hy zelf zyne gezondheid daar door had benadeelt; dat zyn wandel zedig, troostelyk en godvruchtig was geweest, en diergelyke loftuitingen meer; en worden deze attestatien door den Heer van der Stell in zyne Deductie ingelast, en uit eige beweging, buiten weten van den gemelden Leeraar, bekrachtigt; buiten twyffel uit dankbaarheid, om dat hy de 10 Geboden, die anders alle Zondagen voor de predikinge worden gelezen, heeft verboden te lezen, als de Heer Gouverneur in de kerk was; om deszelfs gemoed niet t'ontrusten, zoo als de burgers in haar *Contra-Deductie* (Tegen-vertoog) door eene beëedigde attestatie genoegzaam bewezen en aangetoont hebben.

Voorts verliet hy zich op dezen waereldlyken arm, en poogde verder daar uit te bewyzen, dat deze Leden van den Kerkenraad gantsch rechtmatig verkozen waren; dat de Heer le Boucq dezelven by gevolg niet afzetten konde, maar gehouden was, dezelven in zynen Kerkenraad te gedogen, en met hen in denzelven te zitten; welke echter niet alleen de zaak zelf tegenspraken, maar een ander Diaken, genaamt Jan Laurens, van Bremen van geboorte, beweerde opentlyk, dat uit deze Attestatien van den Kerkenraad niets konde volgen, om dat ze zelfs op gene loffelyke en betamelyke wys verkregen waren; dat hy zelf had geweigert, dezelve te tekenen; dog dat hy zulks enkelyk had gedaan, op belofte van den gemelden Kalden, dat hy onder zynen naam met eigene hand wilde byvoegen, waar mede hy zich ontschuldigt had; namelyk dat hy eerst onlangs tot dit ampt was gekomen, en by gevolg niet wist, of de Heer Kalden dat getuigenis verdiende; welke belofte de Heer Kalden echter niet was nagekomen; alzoo hy enkelyk daar by had gevoegt, dat hy onlangs eerst beroepen was.

En op deze wys wierd het verschil hoe langs hoe heftiger, en heimelyk van tyd tot tyd meer menschen daar in gewikkelt; desniettegenstaande bespeurde men onder de burgers nog geene verandering in de nieuw gelegde vriendschap, alzoo men den 26. Juny, wanneer de Heer Rumpf met de oudste dochter van den Fiskaal independent, den Heer, Blesius, en de Heer Jakob Cruse den 24. July met deszelfs twede dochter trouwden, eene zodanige eendragt der gemoederen bespeurde, dat men beide bruiloften met 't grootste vermaak bywoonde; ja de Heer d'Abling betuigde, als een bruilofts-gast, niet onduidelyk zyn vergenoegen, wanneer hy zich liet verluiden: Dat hy nooit had konnen denken, dat menschen, die zoo lang in vyandschap, haat, nyd, twist en twedragt hadden geleeft, zoo dra weder onder eenen hoed te brengen waren.

De Heer le Boncq echter, die zich op zyne goede zaak verliet, was nog door harde woorden nog door dreigementen van zyn voornemen af te brengen, maar ziende, dat zyne zachte middelen vruchteloos waren, besloot de twee Kerkenbedienden Poulle en Overholster door exemplare Kerkentucht tot gehoorzaamheid te dwingen; ten dien einde las hy den 28. Augusty 1707. na de predikatie van den Kanzel, dat hy van hunnen leven en wandel onderrecht was, dat dezelve niet wierden bevonden, zoo als de Apostels van eenen Ouderling en Diaken eischten; dat derhalven wyl gene heimelyke vermaningen helpen of standgrypen wilden, hy genoodzaakt was geworden, hen scherper aan te tasten, en als onbequamen tot zodanige openba-

Le Boucq zet Poulle en Overholster opentlyk af.

penbare gewigtige eer en Kerkampten, af te zetten; gelyk hy dan hier mede hen voor God en zyne gemeente beval zich van den dienst van dezelve t'onthouden, en hun best te doen; om door eenen heiligen en godzaligen wandel voortaan dien smet af te wisschen.

Wat zulks voor een ontsteltheid in de Kerk veroorzaakte, is niet wel uit te drukken. Een iegelyk toehoorder stont verbaast over de nieuwigheid en stoutmoedigheid van den Prediker. Een iegelyk leende hem wel 't oor; maar een ieder keurde dit zyn bestaan niet goed. Een ieder kittelde zich wel met de nieuwe Kerktugt in vorige jaren gantsch vergeten, en achter stoelen en banken gewurpen; maar niemand wilde die gaarn over zich zelven laten gaan; kortom de band van eendragt scheen wederom gebroken te zyn, zonder hope, van zoo lichtelyk weder herstelt te konnen worden.

Le Boucq word by d'Abling deswegen aangeklaagt.

Na geëindigden Godsdienst ging 't spul eerst recht aan; de twee afgezette Kerk-Raden namen hunnen toevlugt tot den Heer d'Abling; vertoonden de ontsteltheid daar door in de Kerk ontstaan, en smeekten om bystand; dezelven wierden onderschraagt, door den Heer Helot, zwager van den meergemelden Poulle, die den Heer d'Abling te kennen gaf, dat hy nevens zyne gantsche maagschap daar door op 't hoogst beledigt, en ten toon gestelt was; dat le Boucq gene rechtmatige redenen tot zodanige proceduren had gehad; maar dat hy uit louter misgunning deze zaken opgeraapt had, die anders lang vergeten en afgedaan zouden zyn geweest; daar by voegende, dat door dien de Raad van Justitie te gelyk door den verworpen Secretaris Poulle was geprostitueert, en hy als Commissaris politiek van den Kerkenraad hier in niet gekent was, hy tog de goedheid geliefde te hebben, de schande, hoon, en smaad te wreken, en de wieken van den Prediker le Boucq te snuiken.

Word de Predikstoel verboden.

Wat gebeurt 'er? de Heer d'Abling, die dit alles enkelyk van eene kant gehoort had, gaf zoo voort bevel, dat den gemelden Heer le Boucq, welke dien namiddag weder zoude prediken, en gereed stont, om na de Kerk te gaan, en zyn ampt als Leeraar op den Kanzel waar te nemen, uit zynen naam en van zynentwegen zoude worden aangezegt, zich t'onthouden, dien namiddag den Kanzel te betreden, ten dele wyl niets dan onrust daar uit ontstaan zoude, en ten dele om alle ongerymtheden voor te komen; waar op Le Boucq t'huis bleef, en den Godsdienst op bevel van den Heer d'Abling, door eenen Voorlezer liet verrichten.

Hier over verdelen de burgers zich in twee partyen.

Hier over ontstont nu een openbaar gemor onder de burgers, welke niet allen wisten, waarom de Prekiker le Boucq zynen dienst niet waarnam. De vyanden echter van denzelven en de aanhangers van de afgezette Kerken-bedienden hadden daar over eene ongemene vreugde, en verbeelden zich, dat zy het tegen le Boucq reeds hadden gewonnen; daarentegen waren deszelfs vrienden, welke wisten, dat hy rechtmatige, billyke en wettige redenen gehad had, deze beide af te zetten, op 't uiterste bedroeft, en zagen wel voor uit, dat het op nieuw tot eene gevaarlyke tweedragt zoude uitbarsten.

Dezelve is ook ras gevolgt, en zoo ver uitgebreid, dat men billyk had te duchten, dat deze laatste oneenigheid erger zoude zyn, als die van den jare 1706.; alzoo de beide afgezette Kerk-Raden, midsgaders de afgezette Prediker Kalden, enkelyk hun werk maakten, om menschen op hunne zyde te winnen, welke dan dit dan dat onder eede zouden verklaren, 't geen le Boucq in 't een of 't ander gezelschap zich zoude hebben laten

ten ontvallen; daarentegen bleef hy nevens zyne vrienden binnen de palen der zedigheid, en liet zyne party zoo veel tieren en razen, als zy goedvond.

Poulle en Helot worden om andere redenen aangeklaagt.

Onder anderen was 'er een van den Kerkenraad, die even zoo weinig luſt had, als de Heer le Boucq, om met den meergemelden Poulle in den Raad te zitten. Deze nam zich de zaak van een arm man, dien de gemelde Poulle en Helot als Vendumeeſters hadden gedient, uit medogentheid aan, en gaf ten zynen behoeve een ſmeekſchrift over aan den Edelen Achtbaren Raad van Juſtitie, inhoudende, dat de twee gemelde Heren by 't verkopen der goederen van dezen armen man, zich niet als Vendumeeſters hadden laten gebruiken; maar dat zy van deszelfs gelden na hun believen hadden gediſponeert; dat zy onder anderen buiten zyn weten eenige van zyne ſchulden betaalt en hem de quitantien in plaats van geld ter hand geſtelt hadden.

Deze zaak, ſchoon dezelve niet al te goed en rechtvaardig was, alzoo deze man alles had verkoft, om alle zyne ſchulden te betalen, zoude nog wel door den beugel mogen; ten ware anderen ook om geld quamen, en de arme man, hoewel hy wiſt, dat de Heren Helot en Poulle nog meer gelden van hem in handen hadden, waar van zy niets weten, of de rekening effenen wilden, van dezelve met goede woorden binnen jaar en dag niet verkrygen konde, en de ſchuldeiſſchers de behoorlyke intereſſen van hunne gelden eiſchten, en hy genooddwangt wierd, den bovengemelden Kerkenraad volmagt te verlenen, om deze zaak voor hem by den Edelen Achtbaren Raad van Juſtitie uit te voeren.

Deze, zoo als reeds is gemeld, liet zich de nood van dezen armen man ter herten gaan; gaf alles den Edelen Achtbaren Raad van Juſtitie te kennen, en bad om rechtmatigen byſtand ten voordele van dezen armen man, als welkers verzoek en elendige toeſtand niet alleen met de billykheid overeenquam, maar ook van God eene ryke vergelding, en genoegzame beloning te verwachten had.

Na den aanklager word gevraagt.

Naauwlyks had men in den gemelden Edelen Achtbaren Raad den inhoud van 't ſmeekſchrift verſtaan, en een weinig daar over geraadpleegt, of men merkte zoo voort, dat de wagen eenen verkeerden weg inſloeg, om dat men niet zoo zeer met 't feit verlegen was, als wel op wat wyze men den opſteller van 't zelve zoude ontdekken; om dat men oorbaar vond een man, die onderſtaan had, twee zulke grote Heren aan te taſten en te beriſpen, ten voorbeelde van anderen te ſtraffen. Want 't antwoord, dat op 't gemelde ſmeekſchrift viel, was zoo wel van den Heer Helot, als van den Heer Poulle, ieder namelyk in 't byzonder, dat men den Schryver van 't zelve aantonen, en hem in eene boete beſlaan zoude.

De gene die 't proces zoude voortzetten, word troosteloos gelaten.

Door dit onwettig antwoord, wierd de meer gemelde Kerkenraad, zodanig in 't naauw gebragt, alzoo niemand meer een letter voor haar op 't papier dorſt brengen, dat zy niet wiſt, hoe zy zich uit deze zaak beſt zoude konnen redden. By de Geeſtelyke Overheid, was geene hulp, om dat dezelve na de pypen van den Heer d'Abling moeſt danzen, te meer om dat men le Boucq 't prediken verboden had; waereldlyke perzonen wilden zich ook niet gaarn in de zaak wikkelen, om dat zy hunne bevelen uit den mond van den Heer d'Abling ontfangen moeſten, en van hem afhingen, zoo dat dezelve troosteloos gelaten wierd, en niet wiſt, werwaards hy zich keren of wenden zoude.

De Schryver word daar toe verzocht.

Eindelyk wanneer hy van alle menſchen verlaten wierd, beſloot hy op den raad van den Heer le Boucq,

Boucq, en andere goede vrienden, welke ik om gewigtige redenen niet mag noemen, om my als een oneenzydig mensch om het verdedigen van zyne rechtvaardige zaak te verzoeken, 't welk ik hem ook zoo veel te minder konde afslaan, wyl de onrechtmatige bedryven der bovengemelde Heren my t'over bewust waren.

Want zy hadden zich, om de zaak van den Heer van der Stell, verleden jaar voorgevallen, niet alleen alomme zeer brutaal getoont; wanneer zy uit waren, om getuigenissen van onschuldige menschen te verdraajen, of dezelve met geweld af te perzen, maar zich ook niet geschuwt, in volle gezelschappen de genen, welke hunne zeldzame grillen afkeurden, en iets tot nadeel van den Heer van der Stell zeiden, te dreigen met zabels het hoofd in te kloven.

In de boven aangehaalde Contra-Deductie, door de beide gevolmagtigden Jakob van der Heyde, en Adam Tas in 't licht gegeven, en aan de Heren Bewindhebberen opgedragen, vind men ontallig veel diergelyke schone stukken, die beter een deugeniet, als een Secretaris passen; voornamelyk staat aan te merken, 't geen tusschen Helot en Oortmans voorgevallen is, welke laatste, wyl hy eenen brief van zynen broeder uit Holland had ontfangen, waar in de afzetting van den Heer van der Stell duidelyk en omstandig gemeld wierd, van den meergemelden Helot waardig is geacht om ter oorzake van zodanige heilloze lasterschriften, alzoo de Heer van der Stell daar van nog niets weten wilde, in d' ergste gevangenis geworpen te worden.

En wie zoude de moeite willen nemen, om meer andere diergelyke onbetamelyke stukken op te halen? of hare zeldzame en weder waardige vriendschap wydlopig te beschryven? daar zy en hare vrouwen, die nogtans zusters waren, elkander veelmaals zelfs de mutzen wakker verzetteden. Het is bekent, dat zy elkander dikwyls in een vierdendeel jaars niet een vriendelyk woord hebben toegesproken; maar elkanders schande en quaadaardig bestaan op 't ergste hebben uitgeschildert. Het zal genoeg zyn, als ik van deze zaak zeg, dat na dat hen op hun Repliek wierd geantwoord, dat zy namelyk hier niet als Secretarissen maar als Vendumeesters aangeklaagt waren, en niet anders als zodanigen konden worden aangemerkt, zy niet eens 't onderscheid, dat men alhier moest maken, konden begrypen; aangezien zy meenden, dat doordien beide *prædicata* van een en 't zelve voorwerp konden worden gezegt, zy ook onfeilbaar vereenigt moesten zyn, en 't een zonder 't ander niet konde worden aangeklaagt.

Als hen zulk Dupliek door den gemelden Kerkenraad voorgelegt, en 't afschrift in 't gerecht geëxhibeert wierd, stonden zy niet alleen verbaast, maar ook beschaamt; derhalven verlieten zy in hun antwoord andermaal de zaak, en zogten enkelyk den Schryver of opsteller daar van te weten, onder voorwentzel dat dezelve aan eene injurie schuldig was, om dat hy beide *prædicata* van een *subjecto simul & semper* niet concederen wilde; ja de meer gemelde Kerkenraad wierd eene boete van 200. ryksdaalders opgelegt, ten behoeve van de armen, als mede verwezen, om op haar blote knien en bloots hoofds God en de Justitie om vergiffenis te bidden; dog dorsten deze sententie niet ter uitvoering leggen, om dat zy voor de komst van den nieuwen Gouverneur vreesden, en beducht waren, dat hy hen als een verstandig man, die in alle zaken geoeffent was, en in de Keizerlyke erflanden reeds een Gouvernement had gehad, dat groter en gewigtiger als dit aan de Kaap was, tegen vallen,

Gaat van de zaak af.

len en den verwezenen op vrye voeten stellen zoude.

Jaoob van brakel sterft.

Ondertusschen quam Jakobus van Brakel, waar van voorheen reeds melding is geschied, in dezen jare, te weten den 21. October te overlyden; en vermids by deszelfs dood nog eene byzondere omstandigheid is te merken, welke deze materie raakt, zoo word ik genoodzaakt, dit maal te eindigen, met verzekering, dat ik u 't overige in 't volgende Hooftstuk zal mededelen.

XXXI. HOOFTSTUK.

Waar in de Schryver verhaalt, dat den Prediker le Boucq niet alleen zyn kostgeld nevens andere Emolumenten wierden ingehouden, maar dat hy van de Kaap moest vertrekken, en bevel ontfing, na Indie te keren; midsgaders dat men de huisvrouw van Henning Husing in hechtenis zet, maar weder op vrye voeten stelt; en eindelyk, dat de nieuwe Gouverneur Louis van Assenburg aan de Kaap is aangekomen.

Redenen van nieuwe verbittering. Le Boucq spreekt heel vry op een besoek. d'Abling komt 'er achter. Houd zyn kostgeld in. De Vice-landdrost rost een schoenmaker op Stellenbosch wakker of. Le Boucq raakt in nieuwe verdrietelykheden De vrouw van Husing word ondervraagt, en in haar huis gearresteert. Van loons weduw houd Husings vrouw valsche dingen voor, die le Boucq zoude hebben gesproken. Husings vrouw word in de Vesting gearresteert. Word met swaarder gevangenis gedreigt. Voor den Raad ondervraagt. Zal een eedt zweren Davenraad word verboden school te houden. Poulle belet Jan Lauwrens van Bremen een eedt te zweeren. d'Abling wil by een patent dat van der Stell d'ontnome schaapen zal betalen. Le Boucq moet 't predikers huis verlaten Drakensteen wil le Boucq als hun eigen prediker hebben. Verklaart waarom zy Beek niet willen hebben. De Schryver word van den Heer van der Stell bezogt. Le Boucq krygt bevel om na Batavia te gaan. Drakensteen zend twee gedeputeerden aan den Raad. Aardig gebedsformulier van de Heer Beek. De Heer Gouverneur komt met de vloot. Komt aan land. De schepen en Vesting lossen hun kanon, en de soldaten hun snaphanen.

Redenen van nieuwe verbittering.

MYn vorig Hoofdstuk heb ik gesloten met de dood van Jakobus van Brakel, en gemeld, dat eenige byzonderheden daar by voorgevallen waren, welke deze tot nu beschrevene materie niet alleen voornamelyk betreffen maar dezelve aldus verërgeren, dat men van de liefde, getrouwheid, vriendschap en oprechtheid, welke de burgers op nieuw onder elkander hadden opgerecht, niets meer zag, en dat haat en nyd wederom zodanig de overhand hadden gekregen, dat men redenen had, voor eene nieuwe vervolging, verjaging, verwoesting en gantschelyke verdelging van deze Colonie beducht te zyn.

Om my duidelyker te verklaren en de zaak in een helderen dag te stellen, zoo moet ik de gantsche zaak

Worden uitvoerlyk beschreven.

zaak achtervolgens myne belofte, met alle de omſtandigheden, welke dezelve hebben verzelt, uitvoerlyk berichten; waar ontrent echter eenen netten tyd-order te volgen, veel beter zal zyn, dan dat men 't laatſte eerſt en 't eerſte laatſt zoude willen melden; om dat zulks tegen de ſchikking welke wy tot nu hebben gehouden ſtryden zoude.

Van Brakel word bezocht.

Wanneer dienvolgens Jakob van Brakel by zyne zuſter Maria, die met den burger aan 't ronde Boſchje, Jakob Louw, getrouwt is, op 't uiterſte lag, werwaards hy was gereiſt, om zyne vrienden te bezoeken, zoo bezocht hem onder anderen ook zyn zwager, Jakob Louw en zyne huisvrouw, welke reeds een gezelſchap van buren en goede vrienden aldaar aantroffen, zoo als ook den Prediker Engelbertus Franciſcus de le Boucq, welke den zieltogenden met geeſtelyken trooſt en een aandachtig gebed byſtand deed.

Als men ten 12. uure, zynde de gewoonlyke tyd alhier dat men 't middagmaal houd, zich aan tafel begaf, wierd 'er van allerhande zaken geſproken; onder anderen ook van den Heer d'Abling, en deszelfs regering, voornamelyk echter van 't Reſcript der Voortreffelyke Maatſchappy van den 30. Oct. 1706., achtervolgens 't welk aan alle Bedienden der Compagnie verboden is, landgoederen te kopen, of dezelve direct of indirect onder zich te houden, en dat deze nieuwe Regent geen bedenken nam, om daar tegen te handelen, alzoo hy dicht by de Kaap een klein zeer voordelig landgoed gekoft, een nieuw huis daar op gebouwt, een nieuwe gragt daar om gemaakt, midsgaders veel vee derwaards gevoert, en de weide aan andere burgers ontnomen had. En eindelyk door dien zulks rechtdraads tegen de intentie en uitdrukkelyke bevelen der Voortreffelyke Maatſchappy ſtreed, zoo wierd verſchydentlyk daar van geſproken.

Men verviel in 't geſprek nog dieper, en overleide, of men zulks niet gevoeglyk beletten, of de Compagnie op nieuw bekent maken konde? Doordien echter veel daar over geſproken wierd, zonder dat men tot een beſluit quam, zoo nam de gemelde Prediker Le Boucq 't woord, en zeide onder anderen, dat de Heer d'Abling hem hard vervolgde, en om de afgezette Kerkenraden elendig plaagde. Hy deed zulks in byzyn van allen, waar onder ik my ook bevond, en zulks in nadrukkelyke en harde bewoordingen, ſchoon men hem raade, omzichtig te zyn, en zyne gedachten niet aan elk een t'openbaren. Jakob Louw en zyne huisvronw waren voornamelyk by de anderen verdacht, als welke het voor dezen niet alleen met den Heer van der Stell gehouden, en daar door een ſtuk land bekomen hadden, 't welk de moeder van Louw had toebehoort, maar ook tegenswoordig nog by de Regering in grote gunſt ſtonden, en haar voordeel daar by zochten en vonden.

Doordien de gemelde Prediker deze waarſchouwing in den wind ſloeg, en op zyne gewaande rechtvaardige zaak ſteunde, zoo moeſt hy ook naderhand tot zyn leedwezen de werking daar van voelen; want weinig dagen daar na wiſt de Heer d'Abling niet alleen al 't geen 'er voorgevallen was, maar zelfs driemaal meer, aangezien hy van dezen Louw en zyne huisvrouw eene atteſtatie nam, dezelve aan den Raad toonde, en daar door gelegentheid had, om zoo wel de burgers, als voornamentlyk den gemelden Prediker beter in 't naauw te brengen.

d'Abling komt overal achter.

Ontrent de burgers wilde het zich zoo voort niet ſchikken, om dat hy wel wiſt, dat hy, zoo als boven is gemeld, tegen de nieuw-

Houd 't koſtgeld van den Prediker in.

ſte bevelen gehandelt, dezelve overtreden en veracht had; derhalven moeſt hy wachten, tot dat 'er eene beter gelegentheid zich opdeed. Ten opzichte van den Prediker le Boucq had hy als nu, dat hy gezocht had, ſchoon de zaak van de andere kant ook onderzocht had behoren te worden; derhalven ontnam hy hem zoo voort zyn behoorlyk koſtgeld, nevens andere emolumenten, ruim 10. ryxdaalders ter maand waardig, en was dit als 't twede bedryf van 't Treurſpel, dat met dezen Prediker geſpeelt wierd.

De Vice-Landdroſt roſt een Schoenmaker op Stellenboſch wakker af.

Tot 't tuſſchen-ſpel gaf de Vice-Landdroſt zeer ſchone gelegentheid; van denzelven ſtaat te merken, dat men zedert 't vertrek van den Landdroſt Johannes Starrenberg, nog genen anderen gemaakt, maar zich met deze Subſtitut, Martinus de Meurs, om vele redenen beholpen had.

Deze weinig geld hebbende, of zich verbeeldende, dat een iegelyk hem voor niet met al ten dienſt moeſt ſtaan, kreeg verſchil met een ſchoenmaker op Stellenboſch, om dat dezelve een paar ſchoenen voor hem gelapt had, en den 27. Oct. 1707. om de betaling aanſprak. Doordien hy hem echter niet betalen wilde of konde, zoo quam het van woorden tot ſlagen; alzoo de Vice-Landdroſt zynen ſpaanſchen hengſt gebruikte, de ſchoenmaker zynen arbeidsloon op den rug toetelde, en hem blont en blaauw ſloeg.

De Schoenmaker word in hechtenis gezet.

Doordien hy echter zulke zwaarwigtige betaling heel qualyk nam, en zig wakker met ſcheldwoorden verweerde, zoo wierd hy niet alleen in hechtenis genomen, maar moeſt zelfs gevankelyk na de Kaap wandelen, zynde door den Landdroſt aangeklaagt, dat hy hem op vrye ſtraat aangepakt en in zyn ampt verhindert had, 't welk ook zoo hoog wierd genomen, dat hy eenige dagen in de Veſting moeſt gevangen blyven; ja men dreigde hem, anderen ten voorbeelde, ſtrengelyk te ſtraffen, zonder dat men de zaak verder onderzocht, of gade ſloeg, 't geen eenige burgers in een ſmeekſchift, ten zynen behoeve, hadden ingebragt; echter werkten zy zoo veel uit, dat hy eindelyk losgelaten wierd, na dat hy den Vice-Landdroſt te vrede geſtelt, en de koſten betaalt had.

Le Boucq raakt in nieuwe verdrietelykheden.

Na dit tuſſchenſpel, viel ten opzicht van den Heer le Boucq, weder eene zeltzame zaak voor, welke door dien ze merkwaardig is, ik noodzakelyk verhalen moet. De Heer le Boucq had achtervolgens zyn ampt in den beginne van de maand van December dezes jaars, voorgenomen, Juffrouw Maria Lindenhovia, huisvrouw van Henning Huſing, te bezoeken, welkers man uit Holland nog niet te rug gekomen was, maar eerſt met den nieuwen Gouverneur verwacht wierd; aldaar vond hy Juffrouw Maria Engelbregt, weduwe van wylen den Heer van Loon, Prediker op Stellenboſch, en als nu getrouwt met den Heer Willem Helot.

Wanneer zy nu eenigen tyd by malkanderen geweeſt waren, en van allerhande zaken zoo geeſtelyke als waereldlyke geſproken hadden, quam men ook op den Heer d'Abling, over welkers quade handeling de Heer le Boucq zoude hebben geklaagt; ſchoon men geen ander bewys had, dan 't geen eene enkelde perzoon daar van had opgegeven; want deze drie gemelde perzonen waren niet alleen gantſch alleen, maar de vrouw van Huſſing ging dan hier dan daar, om hare huishouding waar te nemen, of om dit of dat te beſchikken om hare gaſten t'onthalen.

De vrouw van Huſſing word ondervraagt.

Des niet tegenſtaande geſchiede het, dat den Heer d'Abling binnen een korten tyd alles overgebragt wierd, 't geen in dit bezoek voorgevallen was; weshalven

ven de vrouw van Huſſing, als zy door den gemelden Heer d'Abling daar over ter rede geſtelt, en om de waarheid van de zaak gevraagt wierd, zulks als eene verſtandige, wyze en omzichtige vrouw, zocht van haar hals te ſchuiven, met te zeggen, dat zy niets daar van wiſt, om dat zy wegens haaren weggezonden man, van allen trooſt, hulp en byſtand berooft was, en zy in haar huis zoo veel te bezorgen had, dat zy onmogelyk haar hoofd kon breken, met zaken, welke haar niet raakten.

En in haar huis gearreſteert.

Deze onſchuldiging mogt haar niets helpen, aangezien haar, zoo dra zy weder t'huis quam, door den Bode van 't Gerecht, in naam en op bevel van den Heer d'Abling, aangezegt en bevolen wierd, niet uit haar huis te gaan, voor dat zy de waarheid van de zaak bekent had, te weten, 't geen de Heer le Boucq tot nadeel van den Heer d'Abling had gezegt. Dit geſchiede den 15. October.

Le Boucq word aangezegt, uit 't huis te trekken.

Midlerwyl le Boucq van dit alles onbewuſt, verzocht by een ſmeekſchrift van den 4. January 1708. van den Raad van Policy, de redenen te mogen weten, waar om zyn Koſtgeld ingehouden wierd; dog in plaats dat zyn verzoek wierd toegeſtaan, ontfing hy den 6. daar aan volgende van dienzelven Raad bevel, uit 't predikershuis, waar in hy tot nu had gewoont, te trekken, op voorwentzel, dat de nieuw verwacht wordende Prediker daar in zoude komen, en dat 't alvorens een weinig moeſt gerepareert worden; terwyl zy zoo weinig om den nieuwen Prediker, als om den nieuwen Gouverneur dachten; aangezien zy aan de komſt van dezen laatſten gantſch begonnen te twyffelen, en zekerlyk geloofden, dat hy of met 't ſchip gebleven, of door de Franſche Kapers genomen was.

Van Loons weduwe houd Huſſings vrouw valſche dingen voor.

Terwyl dit met den Heer le Boucq voorviel, ontfing de vrouw van Huſſing bevel, in de Veſting te komen; en wanneer zy daar verſcheen, quam de bovengemelde weduwe van Van Loon haar onder de oogen, hield haar met verzonne woorden voor, 't geen ten nadeel van den Heer d'Abling door Le Boucq zoude gezegt zyn; voornamelyk dat hy zich zoude hebben laten verluiden, dat hy alle bezwaarniſſen, welke hy tegen den Heer d'Abling had, aan de Conſiſtoire in Holland wilde ſchryven, en wyl hy wiſt, dat hy als een weeskind van de Hoog Mogende Heren Staten Generaal opgenomen was, de zaak zich haaſt zoude ſchikken, en dat aldus de Heer d'Abling hem ruineren moeſt, of dat hy het hem doen zoude.

De vrouw van Huſſing word ondervraagt.

De vrouw van Huſſing bleef op hare vorige woorden, en zeide, dat zy niets daar van wiſt, ſchoon haar zulks met alle omſtandigheden herhaalt en ernſtig voorgeſtelt wierd, en zy voegde daarby, dat zy bereid was, om zulks ten allen tyde met eede te verklaren; dog de blakende yver belette den Heer d'Abling, daar geloof aan te ſlaan; derhalven hield hy ze in de Veſting gevangen, gaf haar een eigen vertrek, alwaar zy haar verblyf nemen moeſt, tot dat zy tot andere gedachten komen, en na zynen zin praten zoude.

In haar huis gearreſteert.

Naauwlyks hadden de burgers hier van bericht bekomen, of zy quamen met malkanderen overeen, deze vrouw te redden, welkers man nog niet t'huis gekomen was; zulks dat nu haar wyd uitgeſtrekte huishouding op de ſlaven beruſte. Derhalven preſenteerden zy den 3. January 1708. een requeſt aan den Edelen Achtbaren Raad van policy, inhoudende verzoek, dat dezelve onder genoegzame borgtogt mogt worden ontſlagen; dog door dien

 de

de waarheid niet altyd plaats vind, zoo wierd dit verzoek ook in den wind geslagen, en daarentegen op nadrukkelyke weerwraak gedacht; zoo als de Fiskaal independent tegens zekeren burger, genaamt Steven Vermey, die dit smeekschrift mede had getekent, niet duister aldus te verstaan gaf: Meent dan van der Heyde, dat hy dat zoo mag doen? neen zekerlyk niet, de Raad zal om dit smeekschrift gerechtigheid oeffenen, en de tekenaars wel weten te vinden.

Word met zwaarder gevangenis gedreigt.

Hoe benaauwt echter de burgers over deze onverwachte resolutie van den Raad van policy wierden, en hoe zeer zy na den Nieuwen Gouverneur wachten, is met geen pen te beschryven; door dien door 't eerste haar bederf andermaal voor de deur stont, en door 't twede, hunne volkomene verlossing gehoopt wierd. Zy wierden ook den anderen dag nog meer verlegen, wanneer zy hoorden, dat de vrouw van Hussing door den gerechtsbode, Johannes Kaastok op bevel van den Heer d'Abling aangezegt was, de waarheid te bekennen, of dat ze in zwaarder gevangenis zoude worden gezet.

En voor den Raad ondervraagt.

Daarenboven wierd zy den 5. van die zelve maand voor den Raad van Justitie geroepen, alwaar zy ontrent al 't geen de weduwe van Van Loon gezegt had, scherp ondervraagt wierd, en wyl zy by hare vorige woorden bleef, dat zy de zaak niet geheel en al had konnen horen, om dat zy dikwyls opgestaan en uit het vertrek geweest was, en aldus niet konde bewaarheden, 't geen de vrouw van Van Loon gesproken had, om dat zy zich niet wist t'erinneren, iets diergelyks van den Heer le Boucq te hebben gehoort, zoo verzocht zy, dat men haar met arresteren en andere dingen geliefde te verschonen.

Zal een eed zweren.

Dog dit verzoek vond weinig ingang by den Heer d'Abling; om dat hy rontuit aan de meergemelde vrouw Hussing bekende, dat deze getuigenis zyne eer raakte, en dat zy derhalven, wyl zy niets in zyn voordeel toestaan en bekennen wilde, eenen eed zoude moeten zweren, dat zy niets meer van de zaak wist; behalven dat zy zich reeds lang voorheen daar toe had verklaart, antwoorde zy heldhaftig, dat schoon deze getuigenis zyne eer betrof, de eed, dien zy bereid was, af te leggen, veel gewigtiger was, om dat dezelve hare ziel raakte, en zy liever de zwaarste pyn wilde uitstaan, dan eenen eed zweren, die tegen haar beter weten aanliep.

Word echter door den Heer d'Abling belet.

Hier op wierd haar de eed voorgelezen, en daar by 't nodigste erinnert. Wanneer hy echter zag, dat zy bestendig bleef, en denzelven afleggen zoude, beval hy den Secretaris van de Justitie, op te houden, eer hy denzelven t'eenemaal gelezen had; en de gantsche Raad nevens de Heer d'Abling stelden haar daarop op vrye voeten, na dat zy ruim 14. dagen in de Vesting gezeten had.

Davenraad word verboden school te houden.

Ondertusschen zyn 'er vele andere zaken voorgevallen, welke ik van voornemen ben, beknopt mede te delen. Onder anderen staat voornamelyk aan te merken; dat zekere Pieter Davenraad, een bequaam geleert man, door den Heer Gouverneur tot Ziekentrooster of Voorlezer in de Kerk was bevordert, om dat hy deszelfs kinderen lange jaren had onderwezen; dat hy na deszelfs afzetting buiten de Vesting een School, waar toe hy zeer bequaam was, had opgerecht, waar in hy de kinderen in lezen, schryven, en rekenen, als mede in de gronden van den Godsdienst, en die zulks begeerde, in de Lateinsche tale onderwees; zo dat hy niet alleen vele kinderen had, maar ook verscheiden, welke hy byzonder onder-

onderrechte; wanneer nu 't getal te groot was, en de kinderen van den Heer d'Abling niet byzonder onderwezen konden worden, verbood de gemelde Heer om tot zyn oogmerk te geraken, hem de kinderen Duitsch te leren, wel wetende, dat 't latein hen tog aan de Kaap weinig of niet te pas quam.

Onder dit voorwentzel, wierd die goede man, zoo als hy my zelven meermalen heeft verhaalt, zeer veel gedwarsboomt, om dat vele burger-kinderen, zoo dra zy zulks hoorden, t'eenemaal wegbleven, en aldus voor de kinderen van den Heer d'Abling plaats maakten; dog hier by bleef het niet, de gemelde Heer beval hem, om weder in de Vesting, daar hy voor dezen gewoont had, te gaan wonen, zynen dienst by de bezetting door 't doen van 't avond-gebed getrouwlyk waar te nemen, en by dag de kinderen der Bedienden van de Maatschappy t'onderwyzen, waar door de meeste burgers genoodzaakt wierden, eenen anderen Leermeester voor hunne kinderen te zoeken.

Men twyfelt aan de komst van den Gouverneur.

Dit zoude ook zekerlyk zyn geschied, ten ware dees eerlyke man uit liefde tot de kinderen, en om zyn eigen voordeel de zaak op de lange bank geschoven had, in hope, dat door de komst van den Heer Gouverneur alle zaken eene andere gedaante bekomen zouden, en 't gezag van den gemelden Heer d'Abling eenigermate zoude worden bepaalt, als welke zich reeds nevens andere grote en voorname Bedienden der Maatschappy liet verluiden dat het eene onmogelykheid was, dat hy (de Gouverneur) na zoo een lang uitblyven aan de Kaap komen konde; aangezien zy wel wisten, dat hy reeds 7. maanden in zee was geweest, en dat derhalven deze zyne late komst vergeefs gehoopt wierd.

Gelyk echter de uitgang heeft getoont, dat de hope van den Schoolmeester niet vergeefs is geweest, zoo zal 't ook zonneklaar blyken, dat de anderen zich elendig bedrogen hebben gevonden, schoon zy zich een tyd lang met de zoete hope hadden gestreelt, dat hy te Duynkerken of te St. Malo van de Franschen opgebragt zoude zyn geweest, of dat hy zoo wel als de gantsche onder hem staande vloot een ongeluk op zee zoude hebben bekomen, zynde niet een schip, met hem uitgelopen, als nog te voorschyn gekomen, zonder dat men konde begrypen, waar zy zich allen onthielden.

Men zag wel, dat zy vergenoegt, en op 't hoogst verheugt waren, niet tegenstaande tot de grootste schade van hunne Heren Principalen; aangezien een ieder, die in Oost-Indie geweest is, zeer wel weet, dat de Voortreffelyke Maatschappy liever een ryk geladen retourschip verliest, dan een, dat eerst na Oost-Indie word gezonden, om dat op de uitgaande schepen vele Contanten nevens andere goederen zyn, die daar eerst winst geven moeten. Zy konden ook hare vreugde naauwlyks verbergen, maar lieten zich, zoo dikwyls als men van de komst van den Heer Gouverneur sprak, verluiden, dat alle deze hope ydel was, om dat hy als nu wel uitblyven zoude, en wanneer hy al mogt komen, zoude geen ander middel voor hem overig zyn, dan dat hy met een sterke Zuid-Ooste wind quam, 't welk echter rechtdraads tegen alle waarheid is, om dat deze wind eene aflandige wind is, die de schepen diep in zee werpt, zoo als reeds elders gemeld is. Wat dit voor praatjes zyn, laat ik de Lezer zelf oordelen.

d'Abling gedraagt zich als Gouverneur.

Kortom, de Heer d'Abling, dien deze vertoeving en lange uitblyving zeer wel te stade quam, om dat hy zich midlerwyl in een goeden

goeden ſtaat ſtellen, en zyne zaken naar wenſch uitvoeren konde; verbeelde zich, dat hy reeds Gouverneur was, en zonder twyffel blyven zoude, zoo als uit al zyn doen en laten even zoo duidelyk als uit deszelfs woorden af te nemen was; want de titel van Gouverneur behaagde hem ongemeen wel; en alle Ordonnantien, uit hoofde van dewelke men iets uit de Compagnies pakhuizen enz. kopen wil, moeſten niet eenvoudiglyk, zoo als voor dezen geſchied was, getekent zyn: *de Heer Adminiſtrateur laat volgen*; maar hy beval, daar by te voegen, en voor altoos in acht te nemen: *De Heer Hoofd-Adminiſtrateur* laat dit of dat volgen of verkopen.

Door dien de Heer d'Abling met zulke hoogvliegende gedachten zwanger ging, en alomme gaarn als Gouverneur gegroet en geacht was, zoo is licht te denken, dat hy niets zal hebben verzuimt om zich in dit gewaand gezag hoe langs hoe meer te veſten. De bovengemelde ſchriften van den Kerkenraad tegen de Heren Helot en Poulle, den 5. Jan. overgegeven, moeſten worden verworpen, om dat de opſteller deszelfs naam niet daar onder had gezet; dog de rechte oorzaak was, om dat zy niet in ſtaat waren, om daar op te antwoorden; en wiſt Poulle de zaak zoo wel te draajen, dat de gantſche Raad zich dezelve aantrok, en den Kerkenraad anderen ten voorbeelde ſtraffen wilde. De Heer Le Boucq, die gegiſt wierd, opſteller van deze ſchriften te zyn, moeſt nog verder gewaar worden, dat het by 't afnemen van 't Koſtgeld en andere emolumenten niet blyven konde; men liet hem den 4. Jan. door den Gerechtsbode aanzeggen, dat hy 't Predikershuis ruimen zoude; ten einde het voor den anderen prediker ſchoon gemaakt zoude konnen worden, zoo als Le Boucq ook deed, na dat hy alvorens den 6. dezer by geſchrifte daar tegen in den vollen Raad geproteſteert had.

Midlerwyl ontſtont 'er een heftige ſtorm uit 't Zuid-Ooſten, die drie dagen duurde, en kan ik met waarheid zeggen, dat ik 'er nooit een zwaarder aan land beleeft heb; de ſchepen die in den haven ten anker lagen, wierden zeer ver van 't land gedreven; 't huis waar in ik toenmaals woonde, was in gevaar, om alle oogenblik om ver gerukt te worden; de balken en 't gantſche dak kraakten yzelyk, en ik wierd genoodzaakt om in den nacht tuſſchen den 7. en 8. Jan. de vlucht te nemen, en my onder 't verwulfzel, dat de trap maakte, te ſalveren. Dog quam het God dank nog tot geen ongeluk, om dat alle huizen onbeſchadigt ſtaan bleven, ſchoon de glazen tamelyk veel leden, door 't menigvuldig zant, met kleine ſteentjes gemengt dat daar tegen ſloeg, en de genen, die langs ſtraat gingen ſchier blind maakte, en met blaauwen vlakken in 't aangezicht tekende. *Daar ontſtont een heftige ſtorm.*

Deze ſtorm gaf mynes bedunkens, niet onduidelyk te kennen, hoe zeer het reeds een geruimen tyd aan de Kaap gebuldert had, wanneer men echter gade ſlaat, dat 't onweder van de burgerlyke zaken eenen aanvang heeft genomen, en tegenswoordig in 't geeſtelyke woed, zoo ſtaat te duchten, dat in den ſtaat van Overheid ook wel eenen yzelyken ſtorm zoude konnen ontſtaan; ten zy de nieuwe Gouverneur een ander man was, dan de algemene geruchten van hem lopen; want op 't verzoek van den Heer le Boucq was de Diaken, Jan Laurens, van Bremen van geboorte, bereid eene na de waarheid opgeſtelde atteſtatie met eede te bekrachtigen; waar by hy op eene nadrukkelyke wys, meende aan te tonen, hoe het met de verkiezing van de Heren Poulle en Overholſter in den

gemelden Kerkenraad, was afgelopen; waar door bygevolg de zaak van den Heer le Boucq ten minsten gerechtvaardigt zoude zyn geworden, en een ieder zoude hebben konnen zien, dat hy de beide gemelde Heren niet buiten redenen afgezet had; maar de Heer Poulle belette dezen eed, om dat het geen water op zynen molen was, daar hy nogtans de gerechtigheid als Secretaris van de Justitie, haren loop had behoren te laten.

d'Abling wil by een patent, dat van der Stell de ontnomene schapen zal betalen.

Dit geschiede den 11. January, Schoon de Heer d'Abling tot nu weinig tot voordeel der burgers had uitgevoert, behalven dat hy den weg van de Vesting tot aan de eerste brug na de stad toe, had laten bestraten, om eenen schonen weg te hebben, als hy uitgaan wilde, heeft hy nogtans den 12. January een artikel van 't Rescript ter uitvoering gebragt, 't welk de Voortreffelyke Maatschappy aan de Kaapsche Regering had laten afgaan, en by openbare plakkaten bekent gemaakt, dat de genen, welke aan den Gouverneur, Willem Adriaan van der Stell, wollige schapen hadden geleent, zich by denzelven aanmelden, en betaling eisschen zoude, mids dat zulks zoude geschieden binnen eenen zekeren tyd, na verloop van den welken, hem niemand meer deswegen zoude vermogen aan te spreken; dog vele hebben geen geld willen eisschen, enkelyk om 't getal niet te groot te maken; de meeste hebben zich echter niet geschuwt, haar geld te zoeken, schoon zy zelf niets daar van in haar zak staken, maar het zoo voort weder aan de armen uitdeelden, enkelyk om zich op den Gouverneur te wreken, en hem 't ingeslokt geld weder uit den zak te jagen.

Le Boucq ontfangt bevel, 't huis te ruimen.

Deze weldaad van den Heer d'Abling ontrent de burgers, wierd gewroken op den Heer le Boucq, aangezien hem den 13. dezes door den Gerechtsbode, op bevel van den Edelen Achtbaren Raad van Policy andermaal aangezegt wierd, 't Predikers-huis, waar in hy tot nu gewoont had, te ruimen, om voor den verwacht wordende Prediker te worden klaar gemaakt.

Drakensteen wil le Boucq als hunnen eigenen Prediker hebben.

Tot nu had het Kerkenwezen aan de Kaap een slecht aanzien; wanneer echter de Drakensteensche gemeente de oogen ook begon te openen, en over hunnen Prediker den Heer Beek klaagde, en voorgaf, zy denzelven niet langer hebben konde of wilde, om dat hy beweerde, van eene vrouw geëxcommuniceert te zyn, en om hunnen Prediker den Heer le Boucq, van Batavia aan haar gezonden, verzocht, wierd de verwarring nog vry groter; veele van die gemeente lieten hare nieuwe geborene kinderen dikwyls drie maanden ongedoopt leggen, om dat zy die plegtigheid door den Heer Beek niet wilden laten verrichten, en wachten, tot dat zy gelegentheid hadden, na de Kaap te reizen, en dezelven door den Heer le Boucq te laten dopen; en is onder anderen Pieter Bekker den 15. dezes met zyn kind ten dien einde ruim 40. uuren herwaards gereist; daar en boven wilden zy 't H. Avondmaal in geenen dele uit zyne handen ontfangen, tot dat hy zich gepurgeert had, maar besloten liever, te wachten, tot dat zy beter gelegentheid hadden, en zulks deden niet alleen de Drakensteensche inwoners, maar ook zelfs de meeste van Stellenbosch.

Dit verzoek wierd echter in den wind geslagen, schoon het verscheidemalen herhaalt wierd; en men zeide opentlyk, dat de gene, die 't derde smeekschrift had overgegeven, met zware dreigementen te rug gezonden was; de Edele Achtbare Raad van Policy zoude ook zelfs ten behoeve van den Heer Beek aan de Drakensteensche gemeente hebben ge-

schreven, zonder twyffel, om dat de gemelde gemeente de redenen in geschrifte aan den Heer Beek gezonden, en zich opentlyk voor den Heer le Boucq verklaart had.

De Schryver word van den Heer van der Stell bezocht.

Midlerwyl had ik den 17. January, de eere, ten 6. uuren 's morgens, van den Heer Gouverneur van der Stell te worden bezocht; onder het wandelen in den heerlyken Tuin der Voortreffelyke Maatschappy klaagde hy, dat ik hem al dien tyd, dat het verschil met de burgers had geduurt, weinig of niet had bezocht, en hy aldus, wyl ik dagelyks by de burgers, zyne vyanden gegaan was, en vertrouwelyk met hen had gehandelt, niet wist, wat hy van my denken zoude; aangezien ik my bezwaarlyk op zodanige wys onzydig had konnen houden, zoo als ik altyd by hem voorgegeven had; daar byvoegende, dat hy het altyd wel met my had gemeent, en niet gedacht had, dat ik zyne party zoude verlaten hebben.

Op alle deze bezwaarnissen antwoorde ik in 't kort op de volgende wys: Dat ik hem niet altyd, en zoo dikwyls als voorheen, had bezocht, was niet geschied, om dat ik zyne party verlaten had; aangezien ik wel wist, hoe veel grote weldaden ik van hem genoten had, en hoe verplicht myne onderdanige dankbaarheid was; dat ik echter myne opwachting zoo dikwyls niet had gemaakt, daar van was de rede, dat ik uit de omstandigheden wel had konnen afnemen, dat hem zulks niet aangenaam geweest was; dat ik daarenboven niet had konnen raden, wanneer myn bezoek hem niet zoude ongelegen komen; wat echter de Edele Heer Gouverneur van my zoude denken, ik had daar van reeds een zeker staaltje gegeven, alzoo ik aan den Heer Nicolaas Witzen, Burgermeester van Amsterdam, zodanig had geschreven, dat de Edele Heer Gouverneur zelf tegens my had moeten bekennen, dat ik eerlyk gehandelt had; en zoo nog meer diergelyks van my begeert wierd, zoo ontbrak het aan niets dan aan deszelfs bevelen; en zoude daar uit verder blyken, dat ik my niet alleen van den beginne tot nu toe, ten opzicht van deze zaak, onzydig had gehouden, maar dat ik zulks voortaan insgelyks doen zoude; aangezien de zaak my niet raakte, en ook niet gaarn had, dat iemand in myn byzyn daar van sprak; 't welk de rede was, dat de burgers en de Heer Gouverneur my beide verdacht hielden, 't welk echter onmogelyk was, ten ware ik eene nette onzydigheid hadde waargenomen; dat hy derhalven verkeerde gedachten had, dat ik van hem afgevallen was; om dat ik my altyd binnen zodanige palen hadde gehouden, door dewelke ik wel getracht hadde, achter de zaak en deszelfs gestelt-heid te komen, maar was op zodanige wys meest in myn voornemen belet geweest.

En met dit gering antwoord scheen de Heer Gouverneur zeer wel vergenoegt te zyn; zeide ook deswegen verder niets tegen my, maar beklaagde enkelyk, dat hy door de boeren, aldus noemde hy in 't algemeen alle de genen, die 't bewust klaagschrift hadden getekent, buiten staat was gestelt, om my en andere eerlyke luiden te konnen dienen; voornamelyk echter smerte hem, dat ik hem op zyn landgoed, *Verregelegen*, alwaar hy geweest was, toen ik my te paard in gezelschap van Jakob van der Heyde, Ferdinandus Appel, en Wessel Pretorius had bevonden, niet aangesproken had; daar byvoegende, dat zoo wy allen hem hadden komen bezoeken ik na zyn voorgeven, zoude hebben gezien, hoe minnelyk hy zyne volslage vyanden zelf zoude hebben ontfangen.

Ik bedankte hem voor zyne genegent-

negentheid en genade, welke ik reeds by zoo vele andere gevallen bespeurt had, en zeide, dat ik, zoo ik geweten had, dat hy daar was geweest, zonder twyffel myne behoorlyke opwagting zoude hebben gemaakt, en alleen zoude gekomen zyn, by aldien myne reisgenoten niet hadden willen met my gaan, waar aan ik echter niet twyffelde; daar by voegende, dat deze reis enkelyk uit nieuwsgierigheid was geschied, om zyn treffelyk en wyd uitgestrekt landgoed, waar op ik nooit geweest was, te zien, zoo dat ik hoopte dat hy my hier ontrent wel geliefde te verschonen; wyders gaf ik te kennen, dat ik achte, dat ik dit verschil heel anders zoude hebben behandelt, dan zyne gunstelingen hem aangeraden hadden; dog om alles alhier wydlopig te verhalen, oordeel ik nodeloos te te zyn, en is gonoeg, dat ik den Heer Gouverneur in zoo verre in myn gevoelen heb overgehaalt, dat hy tegens my zeide: Dit heb ik reeds weg, en dit hebben my de boeren gebakken.

Le Boucq krygt bevel, om na Batavia te gaan.

Den volgenden dag vernam ik niet alleen, dat den Heer le Boucq van den Edelen Achtbaren Raad van Policy zyne ordonnantie was t'huis gezonden, achtervolgens dewelke hy met vrouw, en kind, slaven en met al zyn ander huisraad, met 't eerste schip na Batavia zoude keren; maar insgelyks dat dezelve behelsde eene suspensie van prediken, en verrichten van zyn ampt, tot dat hy of van de hoge Indische Regering te Batavia geabsolveert, of van de Heren Bewindhebberen in Holland nader order zoude ontfangen hebben, waar aan echter zeer getwyffelt wierd; ten dele om dat 't bericht van den gemelden Raad meer ingang zoude vinden dan de slechte woorden van dezen prediker; ten dele ook, om dat zyne oplopentheid alomme bekent was, en hy beter zoude dienen tot een Oversten in den Oorlog, dan tot een Geestelyken op den Predikstoel.

Drakensteen zend 2. Gedeputeerden aan den Raad.

Dog wat voerde de Edele Achtbare Raad van Policy anders daar mede uit, dan dat zy de Drakensteensche gemeente nog meer ontrustte; want deze wilde den Heer Beek niet horen of dulden, eer en alvorens hy zich van zyne gewaande excommunicatie gepurgeert had, nog van de pretensie van den Heer le Boucq afstappen, onder voorwentzel, dat hy niet voor de Kaap, maar op uitdrukkelyk bevel van de hoge Indische Regering, voor haar gezonden was, en dat hy aan de Kaap enkelyk den dienst had verricht, tot dat 'er een ander Prediker zoude aangekomen zyn. Derhalven quamen op bevel van den Raad van Policy, den 20. January 1708. twee Gedeputeerden van den Raad van die Colonie, waar mede ik zelf gesproken en verstaan heb, dat zy voor den Heer d'Abling moesten komen, welke hen voorgehouden had, eene eenigheid tusschen hen en den Heer Beek te treffen, waar toe zy echter om de gemelde redenen niet konden verstaan; ten zy hy van zyne excommunicatie gepurgeert was.

d'Abling beschuldigt le Boucq, maar valschelyk.

De gemelde Heer d'Abling meende deze Gedeputeerden over te halen, met voor te geven, dat de Heer le Boucq niet zoo zeer een Leeraar van 't volk was, maar wel een Warhoofd, die enkelyk zyn werk maakte, om de gemoederen tegen elkanderen op te zetten, en in onklaar water te visschen; daar by voegende, dat dit de rede was, dat hy van den Edelen Achtbaren Raad van policy niet alleen bevel had bekomen, met de eerste gelegentheid na Batavia te zeilen, maar dat hy ook van zyn ampt ontzet was, tot dat hy tot zelf erkentenisse quam; dog deze hernamen, dat zy buiten 't geen de Heer d'Abling tegens hen zeide, nooit iets diergelyks gehoort hadden, dat le Boucq aan

aan zulke en velen schuldig maken konde; dat zy zulks niet konden geloven, tot dat zy nader staaltjes daar van hadden, en verzochten midlerwyl, dat de Heer d'Abling haar verzoek geliefde toe te staan, of dat zy genoodzaakt zouden zyn, deswegen aan de Voortreffelyke Maatschappy na Holland te schryven en hare zaken voor te dragen, 't welk echter den Heer d'Abling niet behaagde; om dat hy hen verbood, zulks in 't werk te stellen.

Aardig gebeds-formulier van den Hr. Beek.

Nog een nieuwe rede van misnoegtheid tegen den Heer Beek, welke niet alleen de Drakensteensche of Stellenbossche, maar ook de Kaapsche Gemeente betrof, gaf hy zelf, wanneer hy den 22. dezes na de Predikatie, in 't formulier van 't gewoone Kerkgebed laste: Dat tog God den goeden nieuwen Heer Gouverneur, zoo hy nog in 't leven was, geliefde in zynen en onzen gewenschten haven te brengen; welke woorden vele menschen zeer aanstotelyk voorquamen, aangezien hy zulks nooit voorheen gedaan had, en ook ten opzichte van zyn schoonvader den Heer Elzevier, geen redenen had, om zodanige bede te doen, als die reeds te rug ontboden, maar tot nu verschoont was, en na de komst van den gemelden Heer Gouverneur zoo wel zyn paspoort had te wachten, als de Heer d'Abling nevens de Edele Achtbare Raad van policy den Heer le Boucq, zyn amptgenoot, de zyne t'huis gezonden had.

De Heer Gouverneur komt met de vloot.

Schoon echter dit gebed nog zoo schynheilig van den Pediker Beek mag verzonnnen en gebruikt zyn, men kan niet twyffelen, dat 'er vele vrome herten zullen geweest zyn, welke God om genadige toestemming van 't geen zy hem hadden verzocht, aangesproken hebben; aangezien den volgenden dag, te weten den 23. January 6. Kanonschoten van den leeuwenkop gehoort wierden, welke den inwoners een onwedersprekelyk teken waren, dat 'er even zoo veel schepen voor den haven gezien wierden; dog wist men nog niet, of het Hollandsche, of vreemde, of ook wel vyandelyke Fransche waren; daarenboven konde men in zodanige wydte van 10. of 12. mylen, niet bekennen, of de Gouverneur daar by was, 't welk men aan den winpel zien moest, die nevens eene vlag boven van den mast waajen moest; wanneer echter de gemelde schepen tegen den avond nader quamen, wierd een iegelyk, die langs den oever ging, gewaar, dat het de lang verwachte Heer Gouverneur met de Hollandsche vloot was.

Zulks veroorzaakt vreugde en droefheid.

Welke vreugde deze komst onder de burgers verwekte, laat zich lichter verbeelden, dan door myne zwakke pen beschryven; wat dezelve daarentegen voor eene droefheid veroorzaakte; onder de genen, die het tot nu zoo wel met den afgezetten Heer Gouverneur en zyne aanhangers, als met den Heer d'Abling hadden gehouden, is niet wel uit te drukken; te meer om dat de eerste als nu zeer wel wist, dat zyn ryk hier nu niet lang meer zoude duren, en de twede duidelyk zag, dat zyne tot nu gebruikte authoriteit schipbreuk zoude lyden, ten ware men de vervallene zaken met andere hulpmiddelen en konstgrepen te hulp quam; want men bespeurde meer als te veel, dat zy gaarn zouden hebben gezien, dat Louis van Assenburg nooit te voorschyn was gekomen, ten minsten niet aan de Kaap aangeland had; dog moest men tegenswoordig door een zuren appel byten en 't vossenvel omhangen, zoo men anders niet als ongehoorzame tegens de bevelen der Voortreffelyke Maatschappy had willen te boek staan, of den haat van de Heer van Assenburg op den hals halen.

Door

Een zwakke wind houd de schepen van de rede af.

Door dien de wind voor deze schepen niet zoo zeer tegen liep, als wel te zwak was, om ze nog dezen dag in den haven te brengen, en 't maar een koeltje uit 't Noordwesten waaide, en zy daarentegen den heftigen Zuid-Oosten wind, die om dezen tyd woed, niet al te veel dorsten vertrouwen, zoo bragten zy dezen nagt met laveren door, in hope, den volgenden dag eenen gunstiger wind te bekomen; dog hoewel die wind niet meer opstak, zoo quamen evenwel dienzelven dag, te weten den 24. dezes, nog 5. schepen op de rede ten anker, welke tegen den avond de *Generale Vrede*, waar op de Edele Heer Gouverneur zich bevond, gelukkig volgde.

d'Abling Complimenteert den nieuwen Heer Gouverneur op de rede.

Zoo dra als alle schepen hunne ankers in den haven hadden laten vallen, liet de Heer d'Abling met eenige Leden van den Raad van policy zich met een sloep aan boord van de *Generale Vrede* brengen, om den Gouverneur te verwellekomen, en over zyne komst geluk te wenschen; desgelyks deed ik ook met den na Holland verzondenen Burgermeester te Stellenbosch, Ferdinandus Appel, en den burger aan de Kaap, Stephanus Vermey, ten 10. uuren 's avonds, en wierden wy van den Heer Gouverneur zeer genadig ontfangen, en na 't drinken van eenige glazen wyn, zeer minnelyk gedemitteert; wanneer wy ook 't geluk hadden, den nieuwen Heer Prediker d'Ailly en den verzondenen, maar nu weder te rug gekomenen Burgermeester, Henning Hussing, te spreken, welke beide wy van al 't geen zedert de landing van den Heer d'Abling voorgevallen en reeds verhaalt is, eenige opening deden.

De Gouverneur komt aan land.

Schoon nu deze Edele Heer Gouverneur nog dezen avond aan land had konnen stappen, en in de Vesting als zyne residentie slapen, zoo wilde hy echter nog deze nagt liever in 't schip en op 't water blyven, en zyne intrede tot den volgenden dag uitstellen; tot een klaar en onwedersprekelyk teken, dat door dien hy by den Keizer 't ampt van Admiraal-Generaal op den Donau-stroom, zoo lang bekleed, en zich voorheen ook op de Middelandsche zee als een held getoont had, het hem even veel was, of hy in de Vesting, of aan boord, op 't land of op zee sliep. Den volgenden dag echter, zynde den 25. dezes, quamen de Heer d'Abling en de Heer Johannes Blesius denzelven ten 10 uuren voor de middag, in naam van den Edelen Achtbaren Raad van policy afhalen, en na de Vesting verzellen; terwyl de burgers en de bezetting langs den weg aan weerskanten geschaart stonden, ten einde hy door 't volk, dat van alle kanten toevloeide, onverhindert zoude konnen passeren; daar stond ook eene koets gereed, waar van hy zich bediende, en daar mede na de Vesting reed.

De schepen en Vesting lossen hare stukken kanon, en de burgers en zoldaten hunne snaphanen.

Wanneer hy aan land stapte, liet zich 't donderend geschut van zyn schip horen, en overal, daar hy verby een schip voer, wierden de stukken kanon los gebrand. Zoo dra hy onder de poort van de Vesting quam, wierd 't kanon rontom dezelve gelost, en wanneer hy daar in was, schoten de in order staande zoldaten eene salvo, welken wederom een stuk antwoorde; de voor de Vesting staande burgers gaven insgelyks vuur, en wierden ook met een Kanonschoot bedankt. Wanneer zulks driemalen op dezelve wys van de zoldaten en burgers geschied was, wierden de stukken Kanon rontom de Vesting andermaal losgebrand, welke de schepen na malkanderen antwoorden; en wanneer zulks ook driemalen herhaalt was, wierden alle Officiers zoo wel die van de zoldaten als van de burgers ter handkus toegelaten,

 en

en vervolgens de gantsche plegtigheid met eene treffelyke maaltyd besloten, waar by zich ook de gantsche Raad en andere gequalificeerde Bedienden der Compagnie bevonden.

XXXII. HOOFTSTUK.

Wat 'er na de komst van den nieuwen Heer Gouverneur is voorgevallen; word by zommige gehaat; de Schryver word by hem zwart gemaakt; en vele andere merkwaardigheden meer.

Bericht wat 'er na de komst van den Hr. Gouverneur van Assenburg is voorgevallen. De Heer van Assenburg word zeer gelastert. Niemand heeft tot hem een vrye toegang dan d'Abling. De Schryver by den Gouverneur zwart gemaakt. Van der Stell moet na Holland rysen. 4 Retourschepen komen hier van Batavia. Dat Poulle op Batavia God en de Justitie om vergiffenis heeft moeten bidden word nader bekragtigt. Met wat voor omstandigheden de Gouverneur de regering over neemt. Van der Stell moet Rotterdam betalen. De Schryver word in naam van anderen aan beide Heeren van der Stell gezonden. De Schout by Nacht komt met den Fiskaal van de Retourvloot in de Haven, en neven den zelven des Schryvers oude Vrindt Wilhelmi. De Vice-Admiraal Gerlach word by zyne aanlanding van niemand ontfangen. Pieter Peil pleegt een schandelyke daadt.

Bericht wat 'er na de komst van den Heer Gouverneur van Assenburg is voorgevallen.

UIt mynen vorigen zult gy hebben gezien, hoe wonderlyk de zaken, voornamelyk 't Kerkenwezen, door malkanderen gelopen hebben; hoe aardig men dezelve den Raad van Justitie in de hand gespeelt heeft; hoe wakker men daar mede te werk gegaan is, tot dat men den geen, die de waarheid verdedigde, de hand op den mond deed leggen; en hoe verkeert men aldus in alle zaken gehandelt heeft, daar men de Gemeente in plaats van dezelve in rust en vrede te stellen, tegen elkanderen ophitste, en tragte dezelve tot eene onbetamelyke vervolging of zelfs tot wanhope te brengen. Nu is myn voornemen, om den Lezer verder te berichten, wat 'er na de komst van den Heer Gouverneur van Assenburg is voorgevallen, niet twyffelende, of gy zult wel willen weten, op wat wyze hy de zaken behandelt heeft.

Gelyk echter al 't geen ik den Lezer tot nu hebbe verhaalt, en na de komst van 't boven medegedeelt Rescript der Voortreffelyke Maatschappy voorgevallen is, enkel vervolgingen zyn geweest, dien den Fiskaal independent moeten worden toegeschreven; om dat hy het expressen bevel in 't zelve onthouden ter zyde gezet, 't Gouvernement niet overgenomen, nog den Heer van der Stell na Holland gezonden had; zoo zullen ook deze volgende niet minder van 't zelve slag zyn, en dienzelven oorsprong hebben; dog met dit onderscheid, dat ik hier niet alleen Geestelyke of Kerkelyke zaken maar ook staatkundige Konstgrepen aan den dag zal brengen, die meer beklagenswaardig zyn, dan dat men dezelve zoude willen goedkeuren.

Ik ben niet van voornemen, om my wydlopig in een geklag in te laten, om dat de zaak zelf geschrei

genoeg en eene talloze menigte tranen verwekken zal by de genen, die den dapperen, wyzen en vermaarden Heer van Assenburg kennen. Ik zegge enkelyk als vooraf, dat men de verzen, welke de gewezene Justitie-Raad te Batavia, de Heer Overbeek, wanneer hy na Indie ging, of van daar te rug quam, op den toenmaligen Heer Gouverneur en zyne gedane vraag gemaakt heeft, met allen recht ook op dezen toegepast konden worden. De gemelde verzen luiden, als volgt:

't Hoofd van het Hoofd de Goede Hoop,
Vond alle dingen over hoop;
Hy vroeg, wat raad ik hem daar in kon geven?
Ik zei, Myn Heer, 't is een vuil nest,
Gedult te hebben is hier best,
Wyl gy gedwongen zyt op goede Hoop te leven.

Want 't blykt immers uit het vorigen genoegzaam, dat de toestand aan de Kaap de goede Hope zoo verwart, wonderlyk en zeltzaam was, dat men schier niet meer wist, wie de Kok of zyn maat was; wien zoude het dienvolgens vreemd dunken, dat deze Heer Gouverneur zich niet zoo voort in de zaken heeft konnen schikken; wien zoude het vreemd voorkomen, dat hy om achter de rechte gesteltheid van de zaak te komen, in den beginne langzaam in zyne verrichtingen is geweeest? en wie zoude hem voor onverstandig willen te boek stellen, schoon hy zich in zodanigen verwarden toestand van zaken hier of daar vertast heeft.

De Heer van Assenburg word zeer gelastert.

Ik weet zeer wel, dat zommigen, voornamelyk de aanhangers van den Heer d'Abling hem voor eenen Dronkaard, liefhebber van de Sexe, en een trage uitvoerder van zaken uitmaakten; my is ook niet onbewust, dat naderhand zyne eigene huis en tafelgenoten, die hy uit Holland, als zoldaten met zich had genomen, meest van hem afgevallen zyn, na dat hy ze tot voordelige en aanzienlyke ampten bevordert had; dog my is ook zeer wel bekent, dat niet zoo zeer de ondeugden die men hem te last lyde, en welke zelfs in Holland verspryd waren om zynen roemwaardigen naam, vorige treffelyke verrichtingen en trouwe diensten te bezwalken, en zyne met zoo veel bloed geverwfde Laurieren t'ontnemen en te bemorsen, hier van d'oorzaak waren; als wel zyne oprechte liefde ter gerechtigheid, en onvervalschte trouwheid voor 't waar belang der Voortreffelyke Maatschappy; aangezien hy niet dulden wilde, dat iemand de Compagnie eenige vaten Arak ontstal, en vervolgens weder onder eenen vreemden naam aan dezelve verkoft; of dat een ander 't overgezonden houtwerk, als planken, balken, sparren, enz. uitzocht, en 't onbequame liet afschryven, onder voorwentzel, van aan de kopers niet dan goede waren te leveren; terwyl zodanige Voorstanders der burgers doorgaans 't best voor hen zelf behielden, en of zelf verbruikten, of voor goed geld verkoften.

Niemand heeft tot hem toegang, dan d'Abling.

En wie wilde alle de manieren opnoemen, waar door de Voortreffelyke Maatschappy voor dezen benadeelt is? Zekerlyk dit is de rede geweest, dat men hem zulke schone eertitels gaf; wanneer men nu gade slaat, hoe behendig de Heer d'Abling by deszelfs aankomst, zyne rol heeft weten te spelen, zoo zal het niemand vreemd toeschynen, wanneer aangetoont word, waarom de Heer Gouverneur zoo langzaam in 't afdoen van zaken geweest is; want niemand konde by den Heer Gouverneur komen, om hem alleen te spreken, om dat de Heer d'Abling zich altyd by hem bevond, en hem van 't

een

een en van 't ander verslag deed; en daar benevens voorgaf, dat hy als een oude Bediende der Compagnie, die de Oost-Indische waereld tamelyk had doorwandelt, en wel wist, hoe aldaar 't roer van de regering moest behandelt worden, den Heer Gouverneur getrouwelyk wilde bystaan, en de op hem leggende last helpen dragen; daarenboven ontbrak het hem ook niet aan welsprekentheid, en aan een goed oordeel, 't welk als het wel besteed geweest, en 't hert met den mond overeengekomen was, zeer veel tot zyn eigen welstand en tot roem van den Gouverneur zoude hebben toegebragt; en eindelyk wist hy alle zaken een fraaje glimp te geven, en na zynen zin te draajen; aangezien hy zyne gunstelingen op eene zeer minnelyke wys wist voor te dragen, terwyl hy de genen, die by hem in 't oog liepen, zodanig verkleinde, lasterde en verdacht maakte, dat men niet licht konde raden, waar de haat van den Heer Gonverneur van daan quam. Een levent exempel heb ik aan my zelven gehad, alzoo ik by den Heer Gouverneur zoo zwart ben gemaakt, dat hy een langen tyd een pik op my had. Wanneer 't echter gebeurde, dat 'er een zaak voorviel, waar by ik my moest laten gebruiken, merkte hy zeer ras, dat my onrecht geschied was; gaf ook zulks mondeling te kennen, en veranderde naderhand zynen haat in eene oprechte liefde.

De Schryver word by den Gouverneur zwart gemaakt.

Dog dit alles zy slechts als ter loop aangeroert; ik zal weder tot myne vorige schryfwyze treden, en den Lezer berichten, wat 'er van tyd tot tyd voorgevallen is; waar by dan voornamelyk staat te merken, dat de eerste vier dagen alleen met visites doorgebragt wierden; ten dele om den Heer Gouverneur van zyne lange reize van 9. maanden te laten uitrusten; en ten dele, om zyne onverwachte en gantschelyk niet gedachte komst te begunstigen. Doordien ook te gelyk met hem de nieuwe Prediker, die in de plaats van den afgezetten Pieter Kalden quam, als mede de na Holland gezondene Burgermeester, Henning Hussing, aanlanden, begaven zeer vele, daar onder ik ook, zich by hen, om hen te verwellekomen.

Merkwaardig echter is voornamelyk, dat de Heer d'Abling die te voren den Heer le Boucq zoo dikwyls had laten aanzeggen, dat hy 't predikershuis zoude ruimen, nu gantschelyk stil zweeg, en zelfs niet liet merken, dat 'er iets diergelyks voorgevallen was; merkwaardiger echter is mynes bedunkens, dat hy niet op nieuw daar op bleef staan, dat hy daar uit trekken moest, om dat de nieuwe Prediker tegenswoordig was, en eene woning van noden had; ja dat hy denzelven daarentegen in zyn huis nam, en hem zoo lang van alles verzag, tot dat de gemelde woning ledig was, 't welk de nieuwe Heer Prediker zelf aan den Heer le Boucq verzocht, en ook dien zelven dag, namelyk den 28. January verkreeg, in welken tyd de Heer d'Abling den nieuwen Prediker zodanig hadde ingenomen, dat 't vertoog van den Heer le Boucq geen plaats by hen vond; aangezien hy nog met de eerste retourvloot over de zaak van le Boucq aan den Kerkenraad van Amsterdam dermate heeft geschreven, dat de Heer le Boucq in 't ongelyk gestelt wierd.

Dien zelven dag, te weten den 28. January bezocht de Heer Gouverneur met den Heer d'Abling, zonder twyffel, op deszelfs aanraden, de Heer van der Stell, waar by, zoo als het zeggen was, voorgestelt zoude zyn, dat niet alleen, alle deszelfs goederen confiscabel waren, maar dat hy zich als nu ook moest gereed maken, om achtervolgens 't bevel der Voortreffelyke Maatschappy, met de verwacht wordende retour-vloot na Hol-

Holland te zeilen. De gerechtsbode echter, Johannes Kaaltok, een gunsteling van den Heer d'Abling, liet zich tegens eenige nieuwe aankomelingen, huisgenoten van den Heer Gouverneur, verluiden, dat alles nu wel zoude gaan, als de Heer Gouverneur slechts met den Heer d'Abling kon over weg komen; welke woorden van vele zeer verscheidentlyk uitgelegt en verstaan wierden.

Van der Stell zal na Holland reizen.

Vermids nu de tyd aanquam, dat de Oost-Indische Retourvloot, of zoo als men hier zegt, de Orlammen verwacht wierden; (staat aan te merken, dat 't Maleisch woord *Orlam*, zoo veel wil zeggen, als iemand, die meer in 't land is geweest, terwyl dat van *Oram Bari* zoo veel heet, als iemand, die eerst uit Holland komt) zoo vond zekerlyk 't zeggen van den Heer Gouverneur by velen ingang, hoewel men nog aan de waarheid twyffelde; en merkten zy aan, dat gelyk de Hemel geene twee Zonnen, de Kaap de Goede Hope ook geene 2. of 3. Gouverneurs dulden kon. Sommigen wierden ook daar in bekragtigt, om dat het geluk wilde, dat den 30. van diezelve maand 4. Oost-Indische Retourschepen inliepen, welke de Opper-Koopman van 't Hoofd-Kantoor en Vesting Batavia, de Heer Louis Gerlach, als Admiraal geboden had; die een man van zonderbare lieftalligheid was, welkers verdiensten de hoge Indische Regering dikwyls met een Gouverneurs-plaats heeft willen belonen, welke hy echter heel beleefdelyk van de hand gewezen heeft; en van de gemelde hoge Indische Regering bevel had, deze Retourvloot als Admiraal t'huis te brengen, by aldien de Gouverneur van Ceylon, de Heer Cornelis Jansz. Simons, niet zoude aanlanden, welke Gouverneur eerst onlangs in Holland tot ordinaris-Raad van de meergemelde Indische Regering benoemt was, en men derhalven niet wist, of hy na Holland te rug keren, of na Batavia gaan zoude, om dit hoog ampt aldaar te bekleden; dog zoo hy na huis vertrok, zoude hy Vice-Admiraal zyn en blyven.

4. Retourschepen komen alhier van Batavia.

Orlammen tyd is hooggeacht en profytelyk.

De vreugde over de komst der 4. schepen, was by de inwoners ongemeen groot; om dat zy vaste hope hadden, dat de andere Batavische schepen, die door storm van malkanderen waren afgeraakt, ook niet lang zouden uitblyven; daarenboven houden zy dezen Orlammen-tyd jaarlyks voor een halve Misse of jaarmerkt, aangezien hare huizen daar door met vele vreemdelingen opgepropt worden, die rykelyk geld verteren, en den overvloed der velden tuin-vruchten als mede 't vleesch helpen gebruiken; behalven dat al 't nodige van Thee, Porcelein, Chitzen, Zuiker, Zyde, Damasten, enz. door de matrozen te koop gebragt word; gelyk dan toenmaals alle de goederen, van de genen die onder wege gesturven waren, door den Guarnisoens-Boekhouder, die ook te gelyk *Curator ad lites* is, by openbare opveilinge aan de burgers verkoft wierden. Zelfs verkopen nu en dan eenige Schippers, Boekhouders, Stuurluiden en anderen van haren medegebragten voorraad, 't geen, dat zy vrezen, dat de Voortreffelyke Maatschappy in Holland hen niet zal laten volgen, zoo dat om dezen tyd alles goed koop is, als men slechts een weinig moeite doet, en geld door geld zoekt te winnen.

Baldadigheid van 't scheepvolk van de Generale vrede word gestraft.

Daarentegen maakten de Scheepstimmerluiden van 't schip, genaamt de Generale Vrede, zich deze vreugde weinig deelachtig, om dat zy het meer met den drank hielden, en den 31. dezes in haar schip, wakker beschonken, verschil met malkander kregen, en de een den anderen met een mes quetste; hebbende de ondertimmer-

man den oppertimmerman van achteren onder 't schouwderblad een steek toegebragt, waar over zy beide in hechtenis gezet, en vervolgens door de dienaars van 't gerecht zwaar gegeesselt wierden.

By deze gelegentheid van zoo vele vreemdelingen, kreeg een van myne beste vrienden, genaamt Valentyn Kleinfeld, zyn huis ook wakker vol, die wanneer ik hem quam bezoeken, van de Kaapsche zaken begon te spreken, en als wy onder anderen van den Secretaris Poulle spraken, viel ons zekere Batavische Juffrouw, huisvrouw van den Heer Pool, die eenige jaren aldaar Wynkoper geweest was, in de rede, en zeide, dat zy den gemelden Poulle wel kende; dat hy te Batavia Barbier geweest was, en zeer slecht geleeft had; en dat hy onder anderen verscheide menschen gelastert hebbende, by den Raad van Justitie van gemeld Batavia deswegen aangeklaagt en door dezelve behalven in een geldboete, verwezen was, om geknielt met bloten hoofde God en de Justitie om vergiffenis te bidden; daar byvoegende, dat hy te Batavia in een slecht blaadje stont, en dat hy daar nooit in den Kerkenraad zoude gekomen zyn, enz. Dog dit betuigde deze vrouw niet alleen vrywillig en ongevraagt, maar ook alle anderen, die van Batavia gekomen waren, bekragtigden het, zoo dat my dunkt, dat men aan de waarheid niet meer twyffelen kan.

De Vice-Admiraal, de Heer Gerlach, gaf daar van nevens zyne huisvrouw en schoonmoeder insgelyks een onpartydige getuigenis, welke laatste daarenboven schertswyze van de Kaap de Goede Hope zeide, dat behalven vele quade menschen, alhier 3. plagen aan te treffen waren, namelyk vliegen, vloojen en de wind; waar in hy ook niet dwaalde, zoo als ik heel wydlopig zoude konnen aantonen, ten ware 't der moeite niet waardig en ik beducht was, dat de Lezer daar in niet veel smaak vinden zoude.

Met wat voor omstandigheden de Gouverneur de regering ovorgenomen heeft.

Ik spoede my liever tot den eersten February, als op welken dag de Heer Gouverneur zyn ampt eerst recht aanvaard heeft; doordien hy door den Heer d'Abling in 't byzyn van den Edelen Achtbaren Raad van policy en andere hoge Bedienden der Compagnie, aan de burgers en zoldaten, die te zamen geroepen waren, voorgestelt wierd. De omstandigheden, daar by voorgevallen, zyn dezelve, welke by de overneming van de regering van den Heer d'Abling bygebragt zyn; want van de Vesting wierden 55. en van de schepen 30. stukken kanon losgebrand; dog staat aan te merken, dat de Heer d'Abling by deze voorstelling eene korte redenvoering aan 't volk deed, en dat de gantsche yzere leuning van de trap, waar op de Heer Gouverneur zich nevens zyne Raadspersonen bevond, met lauriertakken, rosmaryn, en allerhande fraje bloemen bevlochten was; voorts dat deszelfs hoofd met eenen roden en witten hemel voor de Zon was bedekt, waar boven een Kroon van rosmaryn en laurierbladen hing, in 't midden van dewelke de naam van den Heer Gouverneur L. V. A., op eene tafel geschreven, te lezen was; daarenboven ontfingen de burgers, die na gedane hulde buiten in 't geweer moesten staan, bevel, in de Vesting te trekken, ten einde zy hem allen zouden zien; en eindelyk na dat dit alles binnen den tyd van twee uuren was verricht, wierden de Officiers van de burgers en van de bezetting, nevens de Raadsheren en andere hoge Bedienden der Compagnie door den Heer Gouverneur treffelyk ter maaltyd onthaalt.

Even na deze voorstelling wierdt door den Vice-Landdrost, Samuel Martinus de Meurs, een Fransch-

Franſchman, die op Drakenſteen woonde, op een wagen herwaards gezonden; om dat een ſlaaf hem met een mes dodelyk gequetſt en zich met de vlugt geſalveert had; den volgenden dag begaf zig de Vice-Landdroſt zelve by den Heer Gouverneur, om daar van behoorlyk verſlag te doen, en klaagde ter zelver tyd over eenige andere ingezetenen der Colonien van Stellenboſch en Drakenſteen; dog de Heer Gouverneur nam zulks niet alleen heel qualyk, maar zeide ook in 't byzyn van den Heer le Boucq, die zich om zyne eigene zaken aldaar bevond; dat hy niet gaarn zag, dat hy altyd over de ingezetenen klaagde, om dat dezelven zyne liefſte kinderen waren, waar over God en de Heren van 't Vaderland hem tot Vader gezet hadden; 't welk dezen Vice-Landdroſt bewoog, elders na hulp om te zien; wyl hy wel merkte, dat de voordelen, welke hy van boetens moeſt hebben, heel dun zouden gezaait zyn, en weinig vrucht dragen zouden.

De Vice-Landdroſt word beſchreven.

De Lezer, hoop ik, zal niet qualyk duiden, als ik u dezen Vice-Landdroſt een weinig duidelyker beſchryf, aangezien gy daar uit tot genoegen zult konnen zien, wat hy voor een knaap geweeſt is, en hoe ver zyn bedryf zich geſtrekt heeft. Hy was in Holland anders genaamt als hier, te weten, Samuel Martini, en wierd wegens ſlecht leven gevangen op 't ſchip gebragt, waar mede hy hier gekomen is; zyn ampt op 't ſchip was matroos; in den jare 1706., wanneer hy aanquam, verzocht hy den Heer Olof-Berg, Kapitein der bezetting, zeer inſtandig, om hem voor zoldaat aan te nemen, ten einde hy van 't handwerk van matroos, 't welk hy of niet verſtont, of hem niet behaagde, zoude ontſlagen worden; na dat 't nu alhier eene zeer donkere tyd was, zoo als uit mynen vorigen blykt, begaf hy zich in dienſt van den Landdroſt Starrenberg, en wierd een Landdiender; kort daar na wanneer de vorige Vice-Landdroſt, Janus Adrianus Montanus uitgedient had, en na Ceylon vertrekken moeſt, wierd hy op de voorſpraak van den gemelden Landdroſt Starrenberg, Vice-Landdroſt, en wanneer ook deze op bevel der Heren Bewindhebbers na Holland moeſt wandelen, bleef hy dit ampt onder den titel van proviſionelen Landdroſt verrichten. In die waardigheid bleef hy lang, binnen welken tyd hy ook met de dogter van den burger en diaken, Willem Jagt, is getrouwt, hoewel hy dezelve naderhand trouwloos verlaten heeft; aangezien de zuſter van den Stellenboſſchen Prediker, Hendrik Beek, hem beter bekoorde, in hope, dat hy door hare vrienden, meer bevordert zoude konnen worden; gelyk hy dan ook, zoo dra hy zich van de eerſte ontſlagen en met deze getrouwt was, door den Heer Gouverneur en den volgenden Commiſſaris, om ſlechts van de vrienden ontſlagen te worden, tot abſolute Landdroſt aangeſtelt is, en de qualiteit van Vaanderig daar by bekomen heeft.

De Schryver word van W. A. van der Stell en Samuel Elzevier bezocht.

Het zoude my zeer licht vallen, om van 't leven en wandel van dezen Landdroſt vry meer te berichten, buiten 't geen reeds in eenige van myne vorige geſchied is; dog ik zal alles beſparen, tot dat het te pas komen zal. Tegenswoordig zal ik enkelyk zeggen, dat ik den 3. dezer de eer had, van den Heer Willem Adriaan van der Stell en den Heer Samuel Elzevier bezocht te worden, wanneer hy niet alleen zyne fraajigheden die hy my geleent had, daar onder eene toverlantaarn en enige verrekykers, om dat hy na Holland gaan moeſt, weder eiſchte, welke ik hem ook zoo voort t'huis zond; maar ook over de wiſſelvalligheid der tyden klaagde, midsgaders eenige voorbeelden bybragt, en zich daar mede

de trooste; ik verbeelde my, dat hy onder 't roken van een pyp tabak, wat meer uit zoude zyn gekomen, dog te vergeefs; ondertusschen zocht ik hem in zynen tegenspoed te troosten, en bragt andere voorbeelden by, dat Ministers verdrukt geweest waren, dog die naderhand hunne onschuld in den dag gestelt hebbende, vervolgens weder hoger en heerlyker in 't licht quamen, en hunnen roem daar door vergrootten; daar by voegende, dat ik 't zelve van hem ook hoopte te beleven.

Wat verder de volgende dagen voorgevallen is, acht ik onnodig met veel omstandigheden te verhalen, om dat zulks van weinig gewigt is; want wat belang heeft tog de Lezer, dat ik verhaalde, dat Henning Hussing en zyne makkers den 4. dezer, achtervolgens 't boven medegedeelt Rescript der Voortreffelyke Maatschappy van den 30. October 1706. tot 't gepriviligeert slachten voor de gemelde Maatschappy en hare schepen by plakkaat aangestelt en daar door 't bovengemeld mandement van den Heer van der Stell vernietigt is? Wat voordeel heeft tog de Lezer, als ik zeide, dat de Heer Gouverneur van Assenburg den Vice-Admiraal, den Heer Louïs Gerlach onthaalt, en dat deze geklaagt heeft, dat men hem niet, zoo als de gewoonte anders is by zyne komst had ontfangen, en dat de Gouverneur zich ontschuldigde, met te zeggen dat hy zulks niet geweten had, dat hy anders 't ceremonieel wel zoude in acht genomen en Gedeputeerden gezonden hebben, om hem te verwelkomen; zulke en diergelyke kleinigheden zyn mynes bedunkens veel beter ongeroert gelaten, dan van dezelve met vele woorden gewag te maken. Dat echter de Heer van der Stell geweigert heeft, den ouden Heer Rotterdam te betalen, ten ware hy door den Rechter daar toe gedwongen wierd, zulks schryf ik daarom, om dat van deze materie reeds hier voore gemeld is; dat hy zyn gantsch kapitaal in handen had, met voornemen, om niets daar van uit te keren; voornamelyk echter wyl de Heer Gouverneur van Assenburg den 7. dezes tot den gemelden Rotterdam zeide, dat hy hem, als hy daar over klaagde, door den Raad van Justitie wel dwingen zoude, zoo als ook is geschied, en kort hier na volgen zal.

Ik zoude ook nodeloos achten, den Lezer te verwittigen, dat ik my op verzoek van den gemelden Hussing en van andere goede vrienden hebbe laten bewegen, den 9. dezes nevens den Heer Kleinfeld, tot den Heer Willem Adriaan van der Stell te gaan, en hem een papier, waar op een schuld van 60000. guldens stont, te behandigen, en deszelfs antwoord te horen, en daar van verslag te doen; ten ware gy myn stilzwygen niet even zoo quaad mogt duiden, dan de Heer van der Stell deed, wanneer hy my den 8. Maart met den Heer Elzevier, zyn broeder den Heer François van der Stell, en den Kapitein Johan du Verseyn bezocht; want hy wierp my voor, dat ik de onzydigheid heel slecht had waargenomen, die ik evenwel belooft had altyd te houden; alzoo ik my van zyne vyanden tegen hem en zynen broeder, nevens den gemelden Heer Kleinfeld had laten gebruiken en nog deed; aangezien ik met een boer den 22. dezes by den laatsten ook was geweest, om dat zy een verschil hadden, en de gemelde boer, genaamt Hendrik Rotenburg, niets van den Heer Simon van der Stell konde verkrygen, en hy hem zeide, dat hy hem voor den Rechter zoude roepen, als hy iets van hem te eisschen had, om dat 'er zoo wel voor hem, als voor den gemelden boer recht was; vermids ik echter enkelyk by hem

was gegaan, ten einde een ieder juist niet zoude te weten krygen, wat 'er voor een verschil tusschen hem en den gemelden Husing was, en met den gantschen handel niet te doen had, en 't my niet schelen konde hoe 't daar mede ging; zoo hadden wy 't geluk, dat hy ons voornemen eer prees dan laakte; welk oordeel ik ook van den Lezer verwacht; en gelyk 't antwoord van den Heer van der Stell was, toen ik hem 't papier ter hand stelde: Ik hoor en ik zie, zoo hope ik insgelyks van u, dat gy dit horen en zien, en ook een gelyk vonnis daar over vellen zult.

Wat behagen zoud gy ook konnen scheppen in 't lezen van een party particuliere zaken, welke onder anderen een burger, genaamt Elers, met den gemelden François van der Stell gehad, en deswegen den Heer Gouverneur verzocht heeft, ten einde hem de acten van de Secretary mogten worden gezonden, welke hy in de vorige regering niet had mogen bekomen; als mede wanneer ik 't uitdrukkelyk bevel aan den Secretaris Poulle daar byvoegende, inhoudende dat hy hem dezelve zonder tyd verzuim zoude ter hand stellen; met byvoeging, dat hy niet wilde dulden, dat iemand ongelyk gedaan wierd, of dat door den Rechter een vonnis zoude worden gevelt, dat niet oprecht, gerechtigheid en billykheid gegrond was. Wat zoude de Lezer voor voordeel daar van hebben als ik u verhaalde, dat de Heer le Boucq wegens 't bovengemeld verschil met Poulle den 9. dezes voor den Raad van Justitie heeft moeten verschynen, daar de zaak nog niet uitgewezen is? Even zoo weinig voordeel zoud gy daar uit konnen halen, als ik u opdischte, dat de Heer Gouverneur, als hy over tafel zat, en zynen gewezen Kapitein, Gerrit Gerritz. Boon by zich had, waar mede hy hier gekomen was, eenen burger, die hem eene reeds van hem getekende ordonnantie toonde, achtervolgens dewelke hy in 't Compagnies Koorn magazyn vermogt eruwten te brengen, en verzocht, dat hy dezelve andermaal tekenen zoude, om dat de Heer d'Abling bonen daar by gevoegt had, weigerde, om zulks te doen; onder voorwentzel, dat hy wel wist, hoe men met de ordonnantien leven moest; dog wyl hy 't voordeel van den burger daar onder merkte, ten welkers behoefte hy alles doen wilde, 't geen niet tegen zynen pligt aanliep, zoo tekende hy dezelve nog eens, mids dat de Heer d'Abling op zyne hoede zoude zyn, dat hy voortaan niets diergelyks meer buiten zyn weten deed.

Alle deze kleinigheden en nog veel meer andere gaa ik dienvolgens voorbedachtelyk verby; en berichte den Lezer, dat den 15 February de gewezene Commandeur, van de Batavische Rede die nu van de hoge Indische Regering over deze Retourvloot aangestelt was tot Schout by-Nagt, N. Langeman, een man van zonderlinge ondervinding en bequaamheid, nevens den Fiskaal van dezelve vloot, de Heer N. N. Raven, geweze Opper-Koopman te Batavia, met 't schip Dankervliet, gevoert by Kapitein Langerwee, aangeland is, 't welk na 't doen van 7. schoten, met 5. schoten van de Vesting bedankt is. Met 't zelve schip is ook gekomen, de Heer Frederik Wilhelmi, die voor dezen met my te Nurenberg gestudeert heeft, naderhand op d'universiteiten geweest, en eindelyk in den jare 1706. na Indie gevaren, uit Asia weder te rug gekomen is, en heeft my nevens andere Officiers bezocht.

De Schout by-Nacht komt met den Fiskaal der Retourvloot in den haven.

Kort daar op is ook 't schip Kiefhoek, alhier in den haven ingelopen, 't welk den Vice-Admiraal of ook Admiraal, den Heer Louis Gerlach aan boord had, een man, welke de Indische Re-

De Vice-Admiraal Gerlach word by zyne aanlanding van niemand ontfangen.

 gering,

gering, zoo als gemeld is, dikwyls tot Gouverneur heeft willen verheffen, 't welk hy echter altyd heeft afgeslagen; weshalven ook deszelfs schip behalven de vlag, de wimpel van den groten mast liet waajen, na 't begroeten van de Vesting en 't bedanken van dezelve, 't welk door eenige kanonschoten geschiede, stapte de Heer Gerlach aan land, alwaar hy niemand dan den Heer le Boucq vond, die hem verwellekomde, 't welk echter altyd gebruikelyk is, ten welken huize hy ook met zyne gantsche familie zyn verblyf nam.

Pieter Peil pleegt eene schandelyke daad.

Eer nog de andere schepen aanquamen, is 'er een zeldzaam geval met mynen buurman en landsgenoot, genaamt Pieter Peil, gebeurt, 't welk ik den Lezer ook berichten moet. De gemelde Peil hadde eerst onlangs de dochter van Pierre Noail, Fransch vlugteling getrouwt, dewelke wyl ze fraai en jong was, en hy daarentegen oud en afgeleeft, zoo wierd hy op haar jaloers, en plaagde haar zoo lang, tot dat zy eindelyk uit vreze voor de dood, waar mede hy haar dreigde, zynen besten vriend en mynen landsgenoot, genaamt N. Hertel, betichte, hoewel onschuldig, dat hy gemeenschap met haar had; wanneer deze Peil zulks hoorde, liep hy op staande voet met een bloten degen na dezen landsman en doorreeg hem, waar na hy zoo voort gevat en in hechtenis gezet wierd, waar uit hy ook niet geraakte, voor dat de gegriefde Hertel herstelt was, en hy eene tamelyke geldboete betaalt had.

Ik had wel gemeent, dat in dit Hoofdstuk het vertrek van de Retourvloot ook zoude hebben konnen melden, dog doordien de schepen nog van Ceylon nog van Batavia alle hier zyn, en gedurende haar verblyf alhier veel zaken zyn voorgevallen, zoo werde ik genoodzaakt, deze materien, tot op de naaste gelegentheid te sparen.

XXXIII. HOOFTSTUK.

Van de zaken, die na de komst van den Heer Admiraal en Commissaris Simons, tot op zyn vertrek zyn voorgevallen, nevens verscheide andere byzonderheden.

De Admiraal en Commissaris Simons komt binnen. 't Lyk van de Commandeur Welders word aan land gebragt. Lykstatie van den Heer Welders. Simons word als Commissaris voorgesteld Van der Stell ontfangt andermaal bevel, om zig tot zyn vertrek gereedt te maken. De schuld-eisschers vallen hem op 't lyf. Van der Heyde en Tas bekomen volmagt tegen hem. Uittrekzel van deze volmagt Tas en van der Heyde houden vergeefs om restitutie van eer aan. Simon van der Stell houd een gastmaal. Quade argwaan van dit gastmaal. Gedachte van twee barbiers daar van. Verschil onder de vloot-voerders. Tusschen Langendam en Blesius. Van der Heyde en Tas krygen restitutie van eer. d Admiral en andere Heeren begeven zich aan boordt. Zeldzame trouwing. Van der Stels goederen worden verkogt.

DOordien ik u laatst heb belooft, te melden, 't geen 'er gedurende 't verblyf van de retourvloot alhier, is voorgevallen, zoo wil ik hier mede myn woord gestand doen, en u schoon 't u nog zoo wonderlyk in de ooren mogt klinken, alles oprecht, en zonder nadeel aan de waarheid te doen, berichten.

De Admiraal en Commissaris Simons komt binnen.

Dienvolgens staat te merken, dat de Gouverneur van Ceylon, en gewezene Raad van Indie, de Heer Cornelis Jan Simonz. den 23. February met eenige Ceylonsche retourschepen, als Commissaris van deze Kaap, en Admiraal van de retourvloot alhier aanquam, dog dat hy wegens den zwaren Zuidwesten wind eerst den volgenden dag met zyne by zich hebbende schepen op de rede 't anker liet vallen, en den 25. onder 't losbranden van vele stukken aan land ging, alwaar hy de burgers in de wapenen vond, en zich aldus na de Vesting begaf.

't Lyk van den Commandeur Welders word aan land gebragt.

Met deze Ceylonsche schepen is ook de gewezene en onder wege overledene Commandeur van Galen (zynde eene hoofd-vesting op Ceylon, met eenen treffelyken haven, waar in meest alle schepen ten anker komen, en voor de meeste winden veilig leggen) de Heer N. Welders, dien men in zyne doodkist met Arak begoten, en tot nu daar in bewaart had, den 27. Febr. aan land gebragt; door dien hy echter zeer vele goederen en kostbaarheden by zich had, wierd deszelfs begravenis eerst den 29. van diezelve maand met de grootste pragt en gevolg zoo wel van alle zee-Officiers als ook van vele burgers volbragt; ten einde midlerwyl van zyne gantsche nalatenschap eene nette lyst opgemaakt en zyne erfgenamen altyd rekenschap gegeven zoude konnen worden; ondertusschen heeft men den Garnisoens-Boekhouder en *Curator ad lites*, den Heer Jakob Cruse beticht, als of hy niet trouw had gehandelt, hoewel ik wel weet, dat hy niet zoo zeer, als wel misschien anderen met deze nalatenschap qualyk geleeft hebben.

Lykstatie van den Heer Welders.

Ik zal, hope ik, niet qualyk doen, dat ik den Lezer, wyl ik boven heb gemeld, dat deze Heer Com-

Commandeur met grote pragt ter aarde bestelt is, de daar by voorgevallene plegtighenen eenigzins uitvoerlyker beschryf? Dienvolgens staat te merken, dat de vaanderig Caje Jesse Slotsboo voor af ging, dien een Compagnie zoldaten van de bezetting volgde, welke allen met snaphanen verzien waren; vervolgens quam eene Compagnie, met hele pieken, zwart geverwt; beide Compagnien waren met hunne ordentlyke trommelslagers verzien, welker trommels met zwart laken overtrokken waren, om den klank te verdoven; achter de piekeniers volgde de Luitenant, die 't wapen van den overledenen droeg; en dezen twee vaandragers, de een met den Commandeurs staf, en de ander met den bloten degen; daar op volgde 't lyk, 't welk van 16. matrozen gedragen, en van 16. Onder-Koopluiden verzelt wierd; eindelyk zag men de gantsche processie, waar by zich niet alleen de Heren Vlagmannen en de Heer Gouverneur, maar ook alle andere hoge Officiers van de vloot en Heren van deze Kaap, midsgaders zeer vele burgers bevonden. Alle minuten wierd 'er een stuk geschut afgebrand, tot dat 't lyk ter aarde bestelt was; vervolgens schoten de zoldaten drie salvôs en wierden telkens van de Vesting met een kanonschoot bedankt; eindelyk wierden van de Vesting nog elf stukken losgebrand, en deze staatzie besloten.

Simons word als Commissaris voorgestelt.

Dien zelven dag wierd voor de middag de gewezene Gouverneur Simons, opentlyk als Commissaris van den Gouverneur en Raad erkent, en aan 't volk voorgestelt. De plegtigheden komen meest overeen, met de gene die by de voorstelling van den Heer Gouverneur van Assenburg in acht genomen zyn; enkelyk staat te merken, dat na 't lezen van zyne Commissie, welke hy van de hoge Indische Regering te Batavia had ontfangen, geene stukken gelost zyn; dog dat 'er eenige tyd daar na, wanneer hy in den haven insgelyks als Commissaris wierd verklaart, van 21. schepen, die op de rede lagen, 165. kanonschoten gedaan zyn.

De Hr. van der Stell ontfangt andermaal bevel, om zich tot zyn vertrek gereed te maken.

Dog ik moet my nu van zulke byzonderheden een weinig onthouden, om dat 'er voor 't vertrek van de retourvloot, nog vele gewigtige zaken voorgevallen zyn, die bygebragt moeten worden, ten ware ik den draad van de geschiedenis breken wilde; onder anderen heeft de Heer van der Stell met alle zyne vrienden zyn best gedaan, het daar hene te brengen, dat hy alhier op zyn landgoed *Vergelegen*, mogt blyven; dog te vergeefs, om dat de tegenwoordige Regering tegen het uitdrukkelyk bevel der Voortreffelyke Maatschappy niet handelen wilde; en dezelve hem door twee Gedeputeerden liet aanzeggen, dat hy de moeite zoude gelieve te nemen, om met vrouw en kinderen, zoo wel als de anderen ontbodenen, met deze vloot na Holland te vertrekken; waar toe hy zich dan eindelyk ook gereed maakte.

De Schuldeisschers vallen hem op 't lyf.

Dog eer en alvorens hy zich aan boord heeft konnen begeven, hebben hem de genen, die nog geld van hem moesten hebben, wakker geplaagt, om het voor zyn vertrek van hem te bekomen; en moest hy genoegzame borg stellen, dat de oude Rotterdan jaarlyks zyne bedongene gelden, en na verloop van eenen zekeren tyd, de hem toegestane moederschapen verzekert was. De genen die voor de wollige schapen hadden te eisschen, heeft hy door van der Heyde haar geld gezonden, en denzelven gebeden, dat hy hem tog niet verder vervolgen zoude.

Van der Heyde en Tas bekomen volmagt, tegen hem.

Dog de gemelde van der Heyde konde de aangedane smaad zoo weinig vergeten, als Tas of een van de vorige vervolgden; hy heeft

heeft derhalven by de Regering aangehouden; dat door dien zyne overige medegenoten hem en Tas volmagt wilden geven, om gerechtelyk tegen den Heer van der Stell te werk te gaan, tot dat zy voldoening zouden hebben bekomen, de Heer Gouverneur mogte gelieven, dat zyn geheim Secretaris Willem Helot dezelve opſtelde, en van de anderen liet tekenen.

Door dien nu de Heer Gouverneur van Aſſenburg bevond, dat dit verzoek billyk was, zoo gaf hy Helot bevel, om zulks zoo voort, hoewel tot zyn grootſte ſpyt, werkſtellig te maken.

Uittrekzel van deze volmagt.

Ik zoude den Lezer deze volmagt wel konnen mededelen, ten ware ik beducht was, dat zy u te lang en te verdrietig zoude vallen. Het zal genoeg zyn, dat ik u een uittrekzel daar van geef, 't welk hier in beſtaat; dat de twee gemelde burgers alhier van hunne medevervolgden volmagt bekomen; om zoo wel hier aan de Kaap, als in Holland of ook wel elders in 't gebied der Heren Staten Generaal der Vereenigde Provintien, in perzoon of door geſubſtitueerden voor alle Rechtbanken te ageren; hare zaken en zwevende verſchillen tegen den Heer van der Stell en eenige anderen, of ook tegen een ieder te defenderen; *litem* te conteſteren; repliceren; dupliceren; allerlei bewys-ſtukken te produceren, in rechten te concluderen; *cum plena poſteſtate*, (met volkome magt) eenen of ook meer perzonen *ad lites* te ſubſtitueren; der Conſtituanten welzyn te behertigen, en haar recht te bevorderen; met belofte, dat zy alles voor goed en wettig zullen houden, 't geen zy Tas en van der Heyde, of derzelver geſubſtitueerden, in der Conſtituanten naam gedaan hebben, of nog doen zullen, enz.

Uitwerkzel daar van.

Deze volmagt heeft ten eerſten een groot opzien gemaakt; de volle Raad alhier zelf quam dezelve zeer vreemd voor, en de Fiskaal independent, de Heer Bleſius kon ze voornamelyk geenzins zwelgen; en zeide hy in myn byzyn, tegens een van zyne goede vrienden, dat deze volmagt hem zeer gevaarlyk voorquam; aangezien dezelve zeer ſchadelyke gevolgen zoude konnen na zich ſlepen. Ondertuſſchen heeft zich lang gene gelegentheid willen aanbieden, waarby deze gevolmagtigden eenig voordeel behalen konden; tot dat eindelyk de Heer van der Stell zyne Deductie in Holland liet drukken, om zich van alles te zuiveren; dog hoe deze defenſie met de waarheid beſtont, hebben deze twee gevolmagtigden in hare kort daar op uitgekomene Contra Deductie een ieder klaar voor oogen geſtelt, waar op ik my kortheidshalve beroep.

Zoo dra Tas en van der Heyde de volmagt hadden bekomen, ſmeekte zy den Commiſſaris Simons onderdanig om reſtitutie van hare ontroofde eer; om dat de Voortreffelyke vergadering de Heren Zeventienen in Holland, uit hoofde van hunnen brief van den 30. Oct. 1706., zulks zelf hadden bevolen; dog deze Heer Commiſſaris gaf haar quaad beſcheid, en liet haar bedroeft hene gaan, en handelde aldus met hen niet beter, dan eenige dagen voorheen met zynen Vice-Admiraal en Schout-bynagt; waar van hy den eerſten op deszelfs voorſtel, dat de Retour-vloot achtervolgens het bevel uit Holland en Indie, den 1. April onder zeil gaan, en haren weg na Holland bevorderen moeſt, waar toe hy als Admiraal tydig behoorlyke toeſtel moeſt maken, zeer qualyk bejegende, en haar ſchriftelyk proteſt, tegen zyn vertoeven gedaan, verachte; zonder te letten, dat de Voortreffelyke Maatſchappy daar door zeer groot nadeel quam te leiden.

Attestatie tegen Poulle word niet gepasseert

Daar was aldus van dezen Heer Commissaris niet veel te verkrygen, ten ware zulks met zyn eigen belang overeenquam; om dieswille wierden ook de meergemelde Tas, Jakob Louw en eenige anderen niet gehoort, wanneer zy een schriftelyke getuigenis van zich wilden laten vervaardigen, om de overgrote valsheid van den Secretaris Abraham Poulle aan den dag te brengen, en met eede te staven; want deze menschen wierden afgewezen, en men gedoogde niet, dat de valsheid van den gemelden Poulle aan den dag quam; daarentegen konde men den Oppertuinman, Jan Hertog heel ras van zynen dienst ontslaan, om dat hy den Heer van der Stell op zyn *Verregelegen* beter dienst doen konde, dan dat hy in dienst van de Voortreffelyke Maatschappy gebleven was; terwyl de treffelyke tuin alhier schier gantsch verzuimt wierd.

Simon van der Stell houd een gastmaal.

Eer nog de Retourvloot aldus dezen haven verlaten konde, wierd de Heer Commissaris en Admiraal Simons, nevens vele andere voorname Heren, door den ouden Heer Gouverneur Simon van der Stell op Constantia ter maaltyd verzocht, welk beleeft verzoek deze ook aannam, en zich nevens zyne gemalin, in gezelschap van den Heer Gouverneur van Assenburg, den Heer d'Abling en zyne huisvrouw, den Heer Gouverneur Willem Adriaan van der Stell en zyne gemalin en oudste dochter, den 8. April, zynde de eerste Paaschdag, derwaards begaf; dezelven wierden te paard gevolgt door den Schipper, Jan Duverseyn, en den Oppermeester, Adriaan Smid, welke zich allen aldaar wakker vrolyk maakten, en tot laat in den avond onpasselyk en qualyk gestelt, hier weder te rug quamen.

Quade argwaan van dit gastmaal.

Door dien zy zich nu allen buiten den Heer van der Stell en den Heer d'Abling zeer slecht bevonden, en onder yzelyk braken ongemene pyn hadden, zoo dat zy in 't aangezicht en op de handen gantsch blaauw waren, zoo wierd van dit gastmaal alhier verscheidentlyk gesproken; te meer om dat de gemelde Oppermeester Smid zelf bekende, dat hem en alle anderen, die t'huis komende overgeven moesten, onder den roden wyn vergift was ingeschonken.

Wat my aanbelangt, ik kan daar van niet oordelen; om dat ik niet daarby ben geweest, en geen van die Heren in dezen toestand gezien heb; ondertusschen is my niet onbewust, dat alle inwoners alhier den ouden Heer van der Stell opentlyk hebben beschuldigt, dat hy gif onder den wyn had gemengt; 't welk hy dan ook zelf tegen den Oppermeester Justus Benraad, achtervolgens zynen eigenen brief van den 17. April 1708., dien hy aan een van zynen vrienden in Holland geschreven heeft, zoude hebben gezegt.

Des Schryvers gedachten daar van.

Ik zoude den Lezer deszelfs brief wel van woord tot woord konnen mededelen, ten ware ik beducht was, om u met diergelyke zaken lastig te vallen, of aan 't geen anderen daar van schryven, en oordelen, deel nemen wilde; maar wyl ik zulks ongaarn doe, en niemand iets te lasten leg, 't welk niet een iegelyk zonne klaar in de oogen schynt, zoo schort ik myn oordeel op, en laat een ieder vry, daar van te geloven en te denken, dat hem waar toeschynt.

Verschil onder de Vlootvoerders.

Ondertusschen zag ik enkelyk, dat het zich laat aanzien, als of aan de Kaap alhier alles in oneenigheid leven moet, en weinig of niets in vrede uitgevoert kan worden; want alle myne Hoofdstukken zyn schier vol van verschillen, die tusschen de inwoners, ja zelfs onder de Overheid gerezen zyn; nu heerschte de twistgod weder elders, en wierp den appel onder de Vloot-voerders; aangezien de

Vice-

Vice-Admiraal Gerlach, de Schout-by-Nagt, Langendam, en de Fiskaal van de Vloot Raven, zich tot den Admiraal en Commissaris Simons begaven, en klaagden, dat hy alles buiten hare kennisse deed, eenige schepen weg zond, en de gantsche retourvloot vergeefs tot nadeel der Heren Bewindhebbers liet wagten; 't welk de Heer Commissaris zoo qualyk nam, dat zulks gevaarlyke gevolgen zoude hebben konnen na zich slepen; ten ware de gemelde Commissaris tot inkeer gekomen was, en zyne mislag bekent had.

Tusschen Langendam en Blesius.

Niet minder ontstont kort daar na over 't losbranden van eenige stukken kanon, tusschen den Schout-by-Nagt Langendam, en den Fiskaal Blesius een verschil, 't welk insgelyks grote verdrietigheden hadden konnen veroorzaken, ten zy eenige goede vrienden tusschen beide gekomen waren, en 't verschil in zyn eerste beginzel gesmoort hadden; daarenboven was 'er in den Raad alhier ook niet weinig te doen, alzoo van der Heyde en Tas niet nalieten, op de restitutie van hare éer te dringen, 't welk echter van den eenen dag tot den anderen wierd verschoven, tot dat zulks eindelyk den 18. April besloten, en den 19. daar op afgekondigt wierd.

Inhoud van 't plakkaat.

Ik zal, hope ik, niet qualyk doen, dat ik 't gantsche plakkaat mededeel, om dat ik toch meest alle openbare stukken hier in gelast heb; 't zelve luid als volgt:

Wy Louis van Assenburg, Gouverneur in naam van de in de vereenigde Nederlanden gepriviligeerde Oost-Indische Compagnie, aan de Kaap de Goede Hoop, als mede van 't eiland Mauritius, enz. en de Raad doen te weten. Nademaal wy uit den brief der Voortreffelyke vergadering der Heren Zeventienen, gedagtekent den 30. Oct. 1706., klaarlyk hebben gezien, dat haar Edelen Hoog Achtbaren, onder anderen met zeer veel tegenzin hadden gezien, de overgrote oneenigheden en onrechtvaardigheden, tusschen een groot gedeelte der inwoners alhier en de Kaapsche Regering ontstaan; en wyl zy ten dien einde wel uitdrukkelyk betuigen, dat gemelden hare Edelen Hoog Achtbaren zoo wel van de eene als van de andere zyde verwachten, dat hen voortaan zulke en diergelyke verdrietige materien niet mogen voorkomen; maar dat een ieder zich met 't geen hem na recht en billykheid toekomt, te vrede houde, ten einde verder geene klagten zouden vallen, zoo hebben wy achtervolgens de voorgemelde orders en waarneming van 't geen welgemelde hare Edelen Hoog Achtbaren verder hebben willen disponeren, zoo wel wegens de weggezondene als gevangen gezetene inwoners, om redenen, wyl men voorgaf, als of zy eenen opstand en zamenzwering gesmeed hadden, dezelven weder volkomen herstellen willen, gelyk dezelven uit hoofde van dezen op eenmaal in hare vorige reputatie en eer herstelt, en by gevolg even aldus verklaart worden, als zy voor dezen geweest zyn; te weten bequaam en verkiezelyk tot alle burgerlyke ampten en waardigheden. Derhalven verbieden wy op 't strengste allen, en een iegelyk, wie 't zoude mogen zyn, de voorgemelde vrye inwoners wegens 't voormaals gepasseerde op eenigerhande wyze te blameren en te molesteren, op poene, van na bevind van zaken te worden gestraft. Actum in de Vesting de Goede Hoop, den 18. April 1708., Was getekent.

L. V. ASSENBURG.

De Admiraal nevens andere Heren begeven zich aan boord.

Zoo dra als deze restitutie geschied was, liet het zich aanzien, dat de Heer van der Stell, die als nu de zege aan de inwoners overlaten moest, zoo weinig lust had, om langer alhier aan land te blyven, als de Heer Admiraal en Com-

Commiſſaris Simons, die eindelyk na vele aanmaningen van de Heren Gerlach en Langenman de oogen opende, en 't belang van zyne hoge Heren Principalen beter ter herten nam; derhalven begaf hy zich den 20. April aan boord, gevolgt wordende door den Heer Willem Adriaan van der Stell, den Heer Samuel Elzevier, den afgezetten Prediker, Petrus Kalden, en eindelyk den uit de landen der Voortreffelyke Maatſchappy gebannen François van der Stell; en maakte men alomme toeſtel, om met den eerſten goeden wind deze Kaap te verlaten, en de kielen na Europa te wenden.

Na ontfangene brieven word de wind contrarie, en werpt eenen doden op.

Doordien echter de generale brieven aan de Heren Bewindhebberen in Holland, laat gereed waren, aangezien dezelve eerſt ten 9. uuren 's avonds aan ieder ſchip wierden gebragt, en den volgenden dag een heftige Noordweſte wind ontſtont, zoo moeſten zy hunne ankers wel laten leggen, en 't uitlopen vergeten, alzoo de Zee zeer onſtuimig was, en een lyk opwierp, 't welk 's morgens aan ſtrand gevonden wierd. Vele zeevaarders waren van gedachten, dat dit lyk een matroos was, die op 't ſchip de Haak, om Sodomitiſche zonden gevangen gezeten hebbende, zich zelven had los gemaakt, en om zwaarder ſtraffe t'ontgaan, over boord geſprongen was. Doordien hem echter niemand ter dege kende, en nog goed nog quaad van hem gezegt konde worden, liet het Gerecht hem eerlyk begraven,

De Gouverneur vaart op de rede.

Den volgenden dag, wanneer 't weêr enigzins bedaarder wierd, liep 't galjoot de *Mercurius*, in den haven, en na dat de brieven gelezen waren, begaf de Heer Gouverneur zich op de rede, zoo ik acht, om met de Heren Vlootvoerders andermaal te confereren, en voornamelyk van de aangekomene brieven naricht te geven; en ook om van alle weggaande en na Holland zeilende Zeehelden afſcheid te nemen; gelyk hy dan als een wel-ervaren Neptunis-zoon grote liefde voor dezelven had, en gaarn met hen omging.

Hy word eens van een Kapitein onthaalt.

Om dit laatſte te bewyzen, valt my eene aardige hiſtorie in, welke ſchoon op eenen anderen tyd voorgevallen, hier zeer wel te ſtade komt, om 't gemelde genoegzaam geloof by te zetten. Zeker Kapitein, dien ik om zekere redenen niet wil noemen, had dezen Heer Gouverneur op zyn ſchip verzocht, om met hem eenige Hollandſche ſpys, welke men hier niet wel hebben kan, te conſumeren. Daar komende, wierd hy van dezen Kapitein achtervolgens zyne belofte treffelyk onthaalt, en liet dezelze onder 't drinken het kanon wakker horen, ja na dat de Gouverneur afſcheid had genomen, wierd 't geſchud nog lang afgebrand; zoo dat de Heer Gouverneur genoodzaakt was, een of twee kogels boven over zyn ſchip te laten vliegen; ten einde hy daar door mogt worden bewogen, in te houden, en na de opgezette wacht niet verder te ſchieten, zoo als ook geſchiede.

Den volgenden dag wanneer de Kapitein aan land quam, wierd hy niet alleen van den Fiskaal daar over aangeſproken, maar hy dorſt ook niet wel voor den Heer Gouverneur verſchynen. Dog ziende, dat 'er door een zuuren appel moeſt worden gebeten, verſtoute hy zich, en bleef voor 't vertrek van den Heer Gouverneur ſtaan; zoo dra de deur opgemaakt wierd, wierp hy zynen hoed in 't vertrek met deze woorden: zoo gy aangenaam zyt, ben ik ook aangenaam; waar over de Heer Gouverneur begon te lachen, en zeide, wat zal ik met u beginnen, treed maar binnen; koopt zoo veel buskruid, als gy verſchoten hebt, de overige ſtraffe zal u worden geſchonken; waar uit dan klaar genoeg blykt,

dat

dat hy de zeevaarders niet ongenegen is geweeſt.

Zeltzaam verhaal van den Stuurman van 't galjoot Mercurius.

Edog ik geraak te ver van den weg, om dat ik nog niet eens heb gezegt, dat de Opper-Stuurman van 't galjoot Mercurius wiſt te verhalen, dat hy den 18. February door ſtorm gedwongen was geweeſt, van twee Bataviſche ſchepen af te zeilen; en dat hy den 22. van die zelve maand brandhout, eene ſcheeps-tafel, timmermans gereedſchap enz. had zien dryven; zoo dat hy beducht was dat 't grootſte van die twee ſchepen aan ſtukken geſlagen zou zyn; ja ik heb ook tot nu met ſtilzwygen verby gegaan, dat de retour-vloot den 23. dezer, onder zeil geraakt is, en dezen haven verlaten heeft.

Zeldzame trouwing.

Ik zal den Lezer voortaan met diergelyke beuzelingen niet meer ophouden, om dat ze anders nog wel 10. Hoofdſtukken beſlaan zouden; want wat vermaak zoud gy hebben, wanneer ik verhaalde dat de Heer Prediker Beek eenen Franſchman trouwende, hem 't Formulier niet verder voorlas, dan tot dat zy elkander de hand geven moeſten, en niets anders daar by voegde, dan dat hy zeide: gaat nu hene, gy zyt verbonden. Wat zoude de Lezer voor voordeel daar van hebben, dat ik zeide, dat het den 13. Mey zoo ſterk had geregent, dat 'er drie lyken uit hunne graven geſpoelt wierden.

Van der Stels goederen worden verkoft.

Ik acht echter aanmerkenswaardig, dat de 5. gevolmagtigden van den Heer van der Stell, te weten de Heren Willem Ten Dam, Hendrik Donker, Hendrik Bouman, Michiel Leg, en Jan Hertog, naauwlyks drie weken na deszelfs vertrek een begin hebben gemaakt, eenige van zyne roerende goederen, als ſlaven en ſlavinnen oſſen, wagens, ploegen, zeer vele bereide herts-huiden, ſchilderyen, ſtoelen, bedden, en ander huisraad te verkopen; waar van zy veel geld gemaakt, en overgezonden hebben; ſchoon zy nu vyf dagen met verkopen bezig zyn geweeſt, zoo is echter van 't geen hy achtergelaten heeft, 't kleinſte gedeelte verkoft; aangezien 'er nog zeer vele verkopingen van zyne goederen naderhand aangeſtelt zyn; alzoo hy ruim 150. ſlaven en ſlavinnen, 20000 ſchapen, 12000 ſtuks rundvee, eene menigte paarden en ezels heeft hier gelaten, die alle een ſchoon kapitaal uit maakten, ſchoon hy van zyn pragtig *Verregelegen* na zyn vertrek juiſt zoo veel voordeel niet mag getrokken hebben.

 XXXIV. HOOFT-

XXXIV. HOOFTSTUK.

Van al 't geen zedert het vertrek van den Commissaris Simons tot dat van den Schryver is voorgevallen, 't welk in zeldzame gevallen, wonderbare geschiedenissen, en aanmerkenswaardige veranderingen bestaat.

Bericht der voornaamste zaken. Een buffel-os word in zee gejaagt. Word gevelt. Jan Amprecht word van een Olyfant dood getrapt. Le Boucq word weder na Batavia gezonden. Jan Laurens van Bremen reist na Holland. Poulle word na Batavia gesonden. Twee slaven slaan hun meester dood. Worden geradbraakt. De Retour-vloot komt onder Jan van Hoorn aan. Beveelt een schans aan de Waterplas te bouwen. De Meurs word Land-drost. Roekeloze aanslag van eenige slaven en slavinnen. Lopen weg, en snyden een Schaap-hoeder den hals af. Vermoorden een Duitscher. Worden gevat en na verdienste gestraft. De Fiskaal Blesius sterft. Van Putten word Fiskaal. d'Abling gaat als Raad van Indie na Batavia. Helot komt in zyn plaats. Stellenbosch brand af. Van Beaumont word Fiskaal Independent. Van Putten gaat na Batavia. Makieu en Thibault gearresteert. Thibault word gepardonneert. Een slaaf snyd eerst een slavin, en daar na zig zelf den hals af. Een brandstigter word levendig verbrand. De Gouverneur van Assenburg sterft. De oude Gouverneur Simon van der Stell sterft. Haar beider lykstaatzie. Vergeefsche vrees voor Fransche schepen. De schryver word blind. Word van Helot vervolgt. De Land-drost Mulder legt zyn dienst neer. De Schryver word afgezet. De schryver moet na Holland vertrekken.

Bericht van de voornaamste zaken.

Doordien ik als nu van voornemen ben, de laatste hand aan alle myne verhalen en historische berichten van de aan deze Kaap voorgevallene zaken, te leggen, zoo moet ik noodzakelyk van de meeste byzonderheden stilzwygen, en my alleenlyk met de voornaamste zaken bezig houden, om dat dezelve, als ik ze uitvoerlyk verhaal, onfeilbaar genoegzame stoffe uitleveren zullen, om den Lezer myn laatste bericht mede te delen.

De Lezer zal echter niet qualyk duiden, als ik my aan geen netten tydorder bind, want wanneer ik dit doen en myne aantekeningen doorlopen wilde, zoude ik dikwyls genoopt worden, vele by-zaken in te lassen, welke ik voorgenomen heb, hier uit te laten; derhalven acht ik raadzaamst deze nieuwsgierigheid te laten varen, en maar by 't hoofdwerk en 't geen u te weten, 't noodzakelykste schynt, te blyven.

Een buffel-os word in de zee gejaagt.

Onder zulke zeldzaamheden reken ik billyk mede; dat een buffel-os die zich voor deze aan de bewuste Waterplas onthield, van eenige jonge burgers met schietgeweer vervolgt wierd; en dat dezelve door 't veel schieten, en voornamelyk door een rood vest van een van zyne vervolgers heftig boos gemaakt zynde, en echter niet ontsnappen konnende, om dat hy van hen alomme omringt was, in Zee sprong, om zich met 't overzwemmen van den haven te salveren, welke haven ten minsten drie mylen breed was.

Deze wanneer hy reeds een uur ver had gezwommen, en dicht by 't schip Grimmenstein, 't welk ten anker lag, quam, wierd uit 't zelve met een kogel gevelt, en met

met touwen in 't ſchip gehaalt, alwaar hy op bevel van den Hr. Gouverneur van Aſſenburg gezouten en verteert wierd; de huid echter, waar aan de klaauwen en de horens gelaten waren, wierd weder toegenaait, en opgezet; want daar zyn reeds veel diergelyke dieren, als een Leeuw en eene Leeuwin, een Rhinoceros, eene oude en twee jonge Zee-koejen, een Elanddier, verſcheide wilde bokken en herten, midsgaders verſcheide zeehonden, op zulke wys in een zeker vertrek van't tuinhuis der Voortreffelyke Maatſchappy aldus opgezet; en konnen de vreemdelingen dezelve voor een gering geld voor den Opzetter, zien.

De Schryver bekragtigt een van zyne vorige berichten.

Van deze en diergelyke dieren heb ik reeds in een afzonderlyk Hoofdſtuk uitvoerlyk gehandelt, en ter zelver tyd gemeld, dat zoo wel deze Buffel-oſſen, als de Rhinoceroſſen en Olyfanten, heel ver zwemmen en haar leven daar door ſalveren konnen; dienvolgens heb ik dit exempel enkelyk als een klaar bewys van 't voormaals verhaalde, willen bybrengen, ten einde de Lezer geen redenen zoude konnen hebben, om my van eenige leugens of onwaarheden te betichten; te meer als gy daar by gade ſlaat, dat ik gemeld heb, dat deze dieren vele centners zwaar zyn.

Jan Armprecht word van een Olyfant dood getrapt.

Om diezelve redenen moet ik u nog iets van eenen Olyfant verhalen, als ſtrekkende insgelyks tot een bewys van 't voorverhaalde. Jan Armprecht, die opzicht had over de ſlaven, welke in de groene kloven de ſchapen van den meergemelden Henning Huſſing hoeden, ſchoot eens op eenen Olyfant, die ongemene ſchone grote tanden had; dog de ſchoot miſſende, quam de Olyfant op hem af, ſloeg de tromp op zyn lyf, nam hem op, en wierp hem met eene grote kragt tegen den grond aan, waar na hy met zyne brede voeten zoo lang op zyn lichaam en hoofd trapte, tot dat zyn hoofd, ribben, en 't gantſche lichaam uit louter kleine ſtukjes beſtont, en zoo doorluchtig was, dat men 'er door hene zien kon.

Le Boucq word weder na Batavia gezonden.

Om weder den draad van myn voorgaande verhaal te volgen, ſchoon de Heer le Boucq eenigen tyd, na dat hy geſuspendeert was, en men zyne bezolding, koſtgeld en alle overige emolumenten inhield, ruſt gehad had, zoo heeft hy eindelyk, niet tegenſtaande de Drakenſteenſche gemeente, welkers Prediker hy achtervolgens de order van de hoge Regering te Batavia, zyn zoude, verſcheidemalen heeft verzocht, dat hy haar mogt worden toegezonden, bevel bekomen, met zyne familie en overige bagagie na Batavia te zeilen, zich aldaar voor de hoge Indiſche Regering te verantwoorden, en verder af te wachten, wat hem zoude worden bevolen.

Jan Laurens van Bremen reiſt na Holland.

Hier over zegepraalden zyne vyanden, en zoude de Heer Kalden voornamelyk hier over in zyn ſchik zyn geweeſt, ten zy hy reeds vertrokken was; dog de anderen hadden weinig reden zig te beroemen; om dat Helot en Poulle tegen den voormaals genaamden Jan Lourens van Bremen, niets te berde konde brengen, om hem de toegelegde ſtraffe te doen ondergaan, ſchoon zy zich verbeelden, dat hy als nu van zynen helper, aandryver en oprokkenaar ontrooft was; maar zy moeſten met goede oogen aanzien, dat de Heer Gouverneur hem verlof gaf, om na Holland te reizen, alwaar hy ook als nog met zyne huisvrouw en een zoontje leeft.

Poulle word na Batavia gezonden.

Midlerwyl ſcheen het nu alhier een weinig vreedzamer te worden, ſchoon de onruſtige hoofden, voornamelyk die met den Heer d'Abling eene lyn trokken, niet zoo licht onder eenen hoed te brengen waren; want de voorgemelde Poulle wilde zich ook onder-

derstaan, den Heer Gouverneur zyne schuldige gehoorzaamheid t'onttrekken, en hem hier en daar verdrietelykheden te veroorzaken; dog om dit quaad voor te komen, en de tweedragt niet op nieuw wortelen te laten schieten, vond deze Edele Heer Gouverneur geraden, om den gemelden Poulle met zyne familie na Batavia te zenden, zoo als hy ook met de eerste gelegentheid de reis derwaards aannam, alwaar hy zynen heftigen vyand, den Heer le Boucq weder aantrof; schoon de Heer d'Abling zeer instandig voor hem sprak, en geen gedachten had, dat hy dien zelven weg zoude moeten wandelen, zoo als kort hier na zal worden gezegt.

Twee slaven slaan hunnen meester dood.

Ondertusschen hebben twee slaven zich verstout, om hunnen Meester, zynde de boer aan 't Visschers-hok, op zyne landreis na 't zwarte land, te vermoorden, en aan zyne vrouw te zeggen, dat zy niet wisten waar hy, toen hy van haar af was gegaan, gebleven was; tot dat de vrouw eindelyk Europeanen en Hottentotten uitzond, om haar man te zoeken, welke hem dan ook in een bosschadie ontdekten, en bevonden dat hem 't hoofd ingeslagen was; waar na zy hem met zich namen, om ter aarde te worden bestelt.

Worden gerabraakt.

Wanneer zulks aan 't Gerecht aangedient wierd, liet de Fiskaal independent de twee gemelde slaven by de kop vatten, en vernam van hen, dat zy dit verfoejelyk besluit reeds hadden genomen, eer ze met hem van huis gegaan waren; dat de grootste van hen beide hem den eersten slag met een stok in den nek had toegebragt, waar van hy ter aarde was gevallen, waar na zy hem beide doodgeslagen hadden; op welke belydenis haar doodvonnis ook ras volgde, waar by zy verwezen wierden, om beide levend te worden gerabraakt, en dat de gene, die den eersten slag had gegeven, alvorens de rechte hand zoude worden afgekapt, zoo als ook den derden dag geschiede.

De Retour-vloot komt onder Jan van Hoorn aan.

Midlerwyl naderde weder de tyd, dat de Retourvloot komen moest, welke dan ook kort daar na onder den Gouverneur-Generaal, Jan van Hoorn, als Admiraal en Commissaris van dit Gouvernement aanlande; in het inlopen had een matroos, die bezig was, een stuk kanon te laden, 't ongeluk, door 't afgaan van 't gemelde stuk, eer het volkomen geladen was, de rechte hand te verliezen; wanneer men hem naderhand na 't ziekenhuis bragt, bevond men, dat de voorste pypen ook vermorzelt waren, en dat de arm boven den elleboog moest worden afgezet, zoo als ook in myn byzyn, door den voormaals genoemden Benraad, gelukkig geschiede; hoewel de patient eenige dagen daar na stierf.

Ik zal den Lezer niet andermaal verhalen, welke plegtigheden, by de komst van den Admiraal, zoo wel op de Rede, als in de Vesting, midsgaders by zyne voorstelling als Commissaris in achtgenomen zyn; om dat dezelve met de voormaals verhaalde in alle dezen overeenkomen. Dog staat aan te merken, dat de gemelde Admiraal kort na zyne aankomst alles bezichtigt, en de volvoering van de door den Heer Willem Adriaan van der Stell in 't jaar 1706. aangelegde, en nog niet volbragte Fossebray of borstwering, onnodig geacht heeft; om dat men oordeelde, dat 'er gene gragt zoude konnen worden omgegraven, welke de opzwellende zee niet ras weder zoude ruineren; 't Ravelin echter, dat voor de poort van de Vesting lag, en dezelve bedekte, behaagde hem zeer wel; weshalve hy bevel gaf, dat 't zelve zoude worden onderhouden.

Vervolgens nam hy de moeite, om nevens den Heer Gouverneur van Assenburg, de voormaals genaamde

naamde Waterplas te bezichtigen; werwaards eene zware veldſlang gebragt, en zoo wel daar, als op 't Robben-eiland, alwaar insgelyks een diergelyk ſtuk geplant was, te gelyk los geſchoten, en door een galjoot geobſerveert wierd, hoe ver de kogels droegen, en of men niet door eene aangelegde ſchans en daar op geplante ſtukken aan de vyandelyke ſchepen 't inlopen beletten, of ten minſten zwaar maken konde; en door dien de zaak na wenſch bevonden wierd, zoo wierd beſloten, hoewel op goedkeuring der Heren Bewindhebberen in Holland, aldaar eene ſchans te bouwen; dog waarom zulks tot nu niet is geſchied, is my onbewuſt.

De Gouverneur ſtaat by hem in ſlecht credit.

Ondertuſſchen weet ik zeer wel, dat hy van den Heer Gouverneur niet veel werk maakte, 't zy dat hy door den Heer d'Abling ingenomen was, als welke altyd eenen heimelyken wrok op hem had, of denzelven zocht te verkleinen; om dat hy zich verbeelde, dat hem daar door den pas was afgeſneden, om ooit tot dit gouvernement te geraken; of wel 't welk ik liever geloof, wyl hy te fraai na zyn zin leefde, en niet zocht te ſchrapen, 't welke met zynen imborſt gantſch niet overeenquam; want hy draaide een dubbeltje wel 25 maal om, eer hy het uitgaf, en ſpaarde aldus tot zynen groten rykdom, zoo men zeide van 20. millioenen, nog meer; daar hy nogtans in zyn hoge ouderdom, hebbende reeds 60. jaren bereikt, zich zelven wat te goed had behoren te doen, en zich van zyne overgrote rykdom na behoren te verquikken. Wanneer hy Admiraal ook gade geſlagen had, dat de gemelde Heer Gouverneur van Aſſenburg nog vrouw of kinderen had, en reeds een aanzienlyk Kapitaal in Holland bezat, en aldus gene redenen om te ſparen had, zoo zoude hy licht zyn quaad gevoelen hebben verandert, deszelfs voorbeeld gevolgt, en niet zoo ſchrokkig geweeſt zyn; te meer om dat hy na zyn komſt in Holland nog maar een half jaar geleeft heeft, en zyne ſchatten aan anderen heeft moeten overlaten.

De Admiraal is zeer gierig.

Ten einde echter de Lezer niet zoude denken, dat ik hem hier in ongelyk doe, zoo zal ik deze waarheid zoo voort met een voorbeeld ſtaven. Zeker burger alhier, zond hem uit zynen tuin eene tamelyke party Oranje-appels, nevens eenige andere boomvruchten, tot een vereering; wanneer deszelfs meid dat preſent overgaf, en de Gemalinne van den Admiraal over de Keurlykheid van die vruchten verwondert was, taſte hy eindelyk in zyn zak, haalde een dubbeltje uit, draaide het eenige reizen om, en gaf het aan de meid met deze woorden: Bewaart het wel, want Jan van Hoorn heeft het u gegeven; daar ſteekt veel zegen in, en zoo dikwyls als gy het aanziet, kont gy om my denken.

De Meurs word abſolute Landdroſt.

Zyne overige verrichtingen zyn niet zonderling geweeſt; dat hy den Vice-Landdroſt tot abſolute Landdroſt heeft gemaakt, is naauwelyks noemenswaardig; want deze, die zoo als gemeld is, als matroos hier is gekomen, naderhand als zoldaat gedient heeft, voorts tot ſubſtitut Landdroſt en eindelyk zelfs tot Landdroſt bevordert is, heeft zich nergens mee beroemt gemaakt, dan dat hy ten tyde van den Heer van der Stell, de inwoners wakker heeft helpen plagen, dezelve op 't gruwzaamſte gehandelt, en zich eindelyk in de gunſt van de Groten gewikkelt; door dat hy met de zuſter van den Prediker Beek getrouwt was, op welkers verzoek hy tot dit aanzienlyk en voordelig ampt geraakt is.

Roekeloze aanſlag van eenige ſlaven en ſlavinnen.

Na 't vertrek van deze Vloot bleven de landszaken in hare ouden ſtaat; eenigen tyd daar na is 'er

'er een zeer droevig en beklagelyk geval door een party weggelope slaven en slavinnen gebeurt, 't welk ik der moeite wel waardig acht, dat ik den Lezer de gantsche geschiedenis omstandiger verhaal, dan ik reeds in een van myne vorige Hoofdstukken gedaan heb. Eenige slaven en slavinnen van verscheide burgers maakten eenen aanslag, om geweer van hunne meesters te stelen, en de vlugt te nemen, om daar door hare verlore vryheid weerom te bekomen; zy waren onder malkanderen ook overeengekomen, dat 'er een van hen Koning en eene Koninginne zoude zyn, met magt, om allerhande bedieningen onder hen als vrye luiden, te begeven.

Aldus 't hazenpad gekozen, en achter den Duivelsberg gekomen, zagen zy eenen Schaaphoeder, van den Burgermeester, Cornelis Botma; den welken zy wilden dwingen, eenige hamels zonder geld te laten volgen; door dien hy zich echter daartegen kante, en 't belang van zyn Meester na behoren behertigde, sneden zy hem den hals af en lieten hem in zyn bloed leggen; vervolgens dodeden zy ook eenige hamels, en namen in een dal achter den Tafelberg, welk dal met bomen bedekt was, de vlucht; alwaar zy hunne hamels kookten, en zich vrolyk maakten.

Den anderen morgen, met het krieken van den dag sloegen zy hunne tenten op, en trokken dieper landwaards in; terwyl hunne Meesters niet wisten, waar deze baldadige landlopers gebleven waren, en twyffelden, of zy misschien de 5. slaven van den Heer Keldermeester, Jakob de Wets, verlede jaar weggelopen, waren gevolgt. Deze vlugt wierd aan den Fiskaal independent ook bekent gemaakt; dog deze wist ook niet, waar hy ze zoude laten zoeken; ondertusschen deeden deze vermetele vlugtelingen niet dan stelen en moorden, tot dat zy eindelyk in den Groenen Kloof, nog een groter schelmstuk uitvoerden.

Wanneer zy, zoo als gemeld is, in den Groenen Kloof quamen, ontmoeten zy eenen Duitscher, van Hamburg van geboorte, die 't vermaak van de jagt nam; en wyl zy hem van verre zagen aankomen, verborgen zy zich achter struwellen, tot dat hy dicht by hen was, wanneer zy hem allen teffens, op 't lyf vielen, en 't geweer afnamen, met deze woorden: *Wat wilt gy doen? gy moet sterven; wilt gy bidden, zoo maakt het kort, wy hebben niet lang tyd*; daar op verzocht deze Duitscher, dat zy hem maar een weinig tyd mogten vergunnen, om zyn ziel in Gods bescherming te bevelen, zoo als zy ook deden; dog wyl hy in zyn gebed aanhield, en hen de tyd te lang viel, zeiden zy tegen hem: *Maakt, dat gy ons niet ophoud, wy konnen zoo lang niet wachten.* Ondertusschen lieten zy hem op zyn lang smeken nog een Vader onze bidden, waar na zy hem 't hoofd insloegen, en als zy zagen, dat hy dood was, sneden zy hem den buik op, namen 't ingewand daar uit, en hingen de darmen over de struiken, en lieten hem aldus leggen.

Wie heeft ooit van een yzelyker gruwelstuk gehoort? wie heeft ooit gelezen, dat een moordenaar eenen rampzaligen aldus heeft gehandelt? geen beest pleegt tegens zyns gelyke eene zodanige gruwzaamheid, veel min kan zulks met een mensch bestaan. Dog de maat van hare zonden zal nu ras vol worden; vermids zy zich van hier begeven en eenen diergelyken of nog wel afgryzelyker moord in den zin hadden, dien God echter belet heeft. *Korte aanmerking daar over.*

Haar aanslag was, zich na de Saldanha-Baay te begeven, om dat zy hadden gehoort, dat 'er maar een man dien post der Voortreffelyke

treffelyke Maatschappy bewaarde, en op de aankomende schepen achting gaf, en dat de anderen elders gebruikt wierden. Tegen den avond quamen zy aan dat huis, onder voorwentzel, dat zy van hunne Principalen uitgezonden waren, om geweer na hunne veeplaatzen te brengen. Deze eenvoudige geloofde zulks, te meer, om dat hy kleine kinderen by hen zag; ondertusschen vernam hy van eene slavinne, die hy ter zyde in een ander vertrek had gebragt, hunnen goddelozen aanslag, te weten, om hem dezen nagt te vermoorden, als mede dat zy reeds de twee verhaalde moorden hadden gepleegt, en bad hem, dat hy tog ter dege op zyne hoede zoude zyn; en na dat hy haar had verboden om aan iemand iets daar van te zeggen, liet hy ze gaan, en riep den eenen na den anderen in zyne Kamer, alwaar hy hen zoo voort de handen op den rug bond, met bedreiginge, dat hy de geene, die den mond opende, om te schreeuwen, zoo voort door den Kop zoude schieten; en hy bleef den gantschen nacht by hen, om te beletten, dat de een den anderen los maakte; zoo dra de dag begon aan te breken, bond hy ze allen met een touw aan malkanderen, en dreef ze aldus voor zich, de slavin alleen liet hy vry gaan, tot dat hy ze aan de Kaap zelf bragt.

Worden gevat en na verdienste gestraft.

Zoo dra zy daar quamen, wierden zy in een donker gat geworpen; kort daar na naauwkeurig ondervraagt, en alles beleden hebbende, op de volgende wys gevonnist: dat vyf van hen levend zouden worden gerabraakt, daar onder hare Koning en hoofdmoordenaar, die alvorens met gloejende tangen zoude genepen worden; wyders dat zy allen levend van 't kruis genomen, op een rad gezet, en aldaar zoo lang met spys en drank verzien zouden worden, tot dat zy van zelf den geest gaven, voorts dat de Koninginne aan een paal gewurgt zoude worden, en dat alle de anderen met stroppen om den hals, de executie onder de galg zouden aanzien, en vervolgens strengelyk gegeesselt en op 't voorhoofd gebrandmerkt worden.

Eer en alvorens dit vonnis wierd voltrokken, verzocht de geen, die deze midsdadigers herwaards gebragt had, nogmaals zeer instandig, dat de behoudster van zyn leven, menende de slavinne, die hem dezen aanslag had geopenbaart, van de straffe mogt worden verschoont; dog wat redenen men heeft gehad, om zulks niet te doen, hebbe ik nooit konnen ontdekken; zy moest nevens de anderen gelyke straffe uitstaan, en quam niemand vry, als een kind van 8. jaren, dat de vader gedwongen had, mede te gaan, en een dochtertje van een half jaar, dat de zoo genaamde Koninginne met zich op haar rug genomen had.

De Schryverwoonde de executie by.

Wanneer ik de executie zag, stont ik verstelt, over de hardnekkigheid van deze booswigten; want daar anders iemand de felle pyn van 't breken van zyne leden voelt, zoo als by 't rabraken geschied, zoo heb ik overal waargenomen, dat zodanige rampzaligen erbarmelyk schreeuwen; dog hier hoorde ik by geen eenen slag een enkelt woord, zelfs, niet, O Wee! en wanneer men ze van 't kruis nam, en levend langs eene ladder ophaalde, en twee aan twee, met den rug tegen elkander op een rad zette, en ze met een touw om haar lyf daar op vast bond, maakten zy wederom geen gerucht ter waereld, en verzochten enkelyk water om te drinken, roepende in de Portugeesche tale: *Ago, por bebe*, 't welk hen niet alleen gegeven wierd; maar men bood hen ook wyn en allerhande spys aan, waar toe zy echter geen trek hadden.

Dien namiddag ten 3. uuren gaven zy den geest, en wierden door de

de beulsknechts van de raden afgestoten, naderhand twee aan twee aan malkanderen gebonden, en door drie beulsknechts door alle straten buiten na 't gerecht gesleept, en aldaar weder op raden gezet. De Koningin stont toen ze gewurgt zoude worden, op een stoeltje, en wanneer men het weg trok, viel zy voor over, om dat de strop aan stukken brak; dog door dien zy zoo voort weder de oogen opende, en na de lucht snakte, wierd zy op bevel van den Rechter andermaal gewurgt, en vervolgens met haar gemaal, den gemelden Koning gesleept, en tegen hem over aan de galg gehangen.

Aanmerking op 't vorige

Is dat niet een treurig en droevig voorbeeld, dat een menschelyk hert, 't welks slechts een weinig nadenken heeft, zodanig kan doen yzen, dat het met diergelyke booswigten onmogelyk medelyden hebben kan? Ik verzeker u, Lezer, dat ik eene grilling over myn gantsch lichaam voel, zoo dikwyls als ik daar om denk, om dat ik vele zelfs zwaarder executien heb gezien, dog gene, daar de misdadigers zoo verstokt geweest zyn. Wie nu een weinig gevoelig is, zal zekerlyk deze vermetelheid niet alleen vervloeken, maar ook eene zodanige hardnekkigheid doemen.

d'Ablings vermetelheid.

Het is echter nu ook wel tyd, dat ik achtervolgens myne belofte, boven gedaan, weder om den Heer d'Abling denk, die onverwacht gelegentheid gaf, dat de Heer Gouverneur met zyn gedrag niet heel wel te vrede konde zyn, aangezien hy, zoo als men hier opentlyk zeide, voorgaf, dat hy twee leggers met Arak van een burger gekoft, en in de Compagnies kelder gebragt had, welke echter reeds daar in zouden geweest zyn; wanneer de Gouverneur achter de zaak was gekomen, zoude hy hem wakker doorgehaalt hebben, zoo als ook bleek; om dat hy hem hoe langs hoe minder genegentheid toonde, en eenige reizen niet in den Raad riep, of de vergadering deswegen eenigen tyd uitstelde.

De Fiskaal Blesius sterft; deszelfs lof.

Midlerwyl is de Fiskaal independent, de Heer Johannes Blesius alhier komen te overlyden, aan wien de burgers, zoo zy hem anders niets te danken hebben, den roem moeten geven, dat hy door zyn wys beleid by den Raad van Justitie te wege heeft gebragt, dat geen burger, welkers slaaf of slavin den dood verdient heeft, voortaan iets aan den gemelden Raad hoeft te betalen; terwyl een burger voor dezen niet alleen zynen slaaf of slavin verloor, maar daarenboven 100. ryksdaalders aan kosten betalen moest.

Van Putten word Fiskaal.

Hy wierd zoo veel te meer beklaagt, hoe slechter hen zyn Successeur aanstont, dien de Heer Gouverneur van Assenburg *ad interim* aanstelde, tot dat deze of door de Heren Bewindhebberen in Holland bevestigt, of een ander herwaards gezonden zoude worden. Deze was de Heer Willem van Putten, die zich voormaals voor de gantsche burgery als een gruwzame weerhaan had getoont, zoo als voor dezen reeds bericht is. Wanneer hy nu 't zwaard zelfs in handen kreeg, vreesde een ieder, na mate dat hy reeds staaltjes van zyne wreedheid gevoelt had; gelyk hy dan zoo voort in den beginne den burgers op 't strengste liet verbieden, hout te halen, schoon zy het niet ontberen, en 't voor geld niet altyd bekomen konden.

De Vos laat hem daar by.

Men hoopte, dat de Admiraal van de Retour-vloot en Commissaris van dit gouvernement, de Heer Pieter de Vos, geweze ordinaris Raad van Indie, eene verandering daar in zoude gemaakt hebben; dog dezen had de goedheid, aan van Putten daarenboven te beloven, in Holland te weeg te brengen, dat hy Fiskaal bleef; 't

welk

welk by de inwoners eene tamelyke ontsteltenis veroorzaakte, welke echter naderhand weder overging, zoo als kort hier na zal worden gehoort.

d'Abling gaat als Raad van Indie, na Batavia.

Want kort daar na ontfing men hier brieven, met tyding, dat de Heren Bewindhebberen den Heer d'Abling tot extraordinaris Raad van Indie benoemt hadden, en bevolen, na Batavia te vertrekken, 't welk den inwoners alhier geen kleinen troost verwekte. Hy ging echter ras de palen der bescheidenheid te buiten, om dat hy op 't schip, waar mede hy vertrekken zoude, eene vlag van den groten mast waajen liet, en een stuk kanon liet losbranden, wanneer dezelve opgeheischt wierd, 't welk echter den Heer Gouverneur tot een affront zoude hebben gestrekt, zoo hy zulks niet belet had, aangezien de Heer d'Abling niet zeggen konde, dat hy reeds extraordinaris Raad van Indie was; om dat hy nog gene zitting genomen had; behalven dat de plaats en woning der Raden te Batavia was, en hy aldus den rang aan den Heer Gouverneur laten moest tot dat hy vertrok.

Helot komt in de plaats van den Heer d'Abling.

Zoo dra de Heer d'Abling dit bevel ontfangen had, moest hy de goederen en Koopmanschappen der Voortreffelyke Maatschappy, welke hy tot nu onder zyne bewaring had gehad, aan zynen Successeur, den Heer Helot overgeven; deze; die zich in zulk een gewigtig ampt niet wist te matigen, wierd nevens zyne huisvrouw onverdragelyk hovaardig en vermetel; zelfs zoo verre, dat hy de schuldige gehoorzaamheid aan den Heer Gouverneur weigerde, en zeer onbetamelyke dingen deed; zoo dat de Heer Gouverneur nevens de gantsche Raad van Policy genoodzaakt was, hem eenigen tyd uit de vergadering te laten, om hem daar door tot betere gedachten te brengen.

Stellenbosch brand af.

Om dezen zelven tyd, of eigentlyk in den oogst, die hier in December invalt, is 'er een bedroeft geval gebeurt, waar van ik voordezen reeds eenige melding gedaan heb, 't welke hier in bestaat; De toenmalige Landdrost, Samuel Martinus de Meurs had door zyn slaaf vuur in zyn vertrek laten brengen, om een pyp tabak te roken; door dien nu de Zuidooste wind heftig waaide, de deur van de binnenplaats open stont, en de slaaf na 't vuur niet keek, zoo waaide de wind eenige vonken tegen 't dak aan, welke 't zelve om dat alle daken van riet zyn, zoo voort in den brand zetteden, zoo dat binnen den tyd van twee uuren 't rechthuis, waar in de brand ontstont, de kerk, en 't grootste gedeelte van 't dorp in de assche gelegt was. Staat aan te merken, dat het tegen overstaande predikers huis nevens de gantsche ry huizen onbeschadigt is gebleven, daar zy nogtans met den minsten wind 't grootste gevaar zouden geleden hebben, en dat het huis van den Secretaris en Ziekentrooster Jan Mahieu, onfeilbaar aan de vlam opgeoffert zoude zyn geweest; ten ware de genen, welke hy tot ter dood vervolgt heeft, den brand hadden helpen blusschen.

Van Beaumont word Fiskaal independent.

Gelyk echter God gewoon is, na slecht weder en gevaarlyke stormwinden, zyne Genade-zon te laten schynen, aldus liet hy ook den inwoners alhier op hunne vorige benaauwtheid eene straal van troost zien; om dat zy vernamen, dat de Heren Bewindhebberen den Heer van Beaumont, schoonzoon van wylen den Heer Blesius, tot Fiskaal independent aangestelt hadden; en schoon hy zich tot nu op Ceylon had onthouden, zoo verhaaste hy zyne overkomst, waar mede hy de burgers allen verheugde, 't geen den Heer van Putten op 't uiterste smerte, die ook kort na deszelfs komst zyne bediening van Onder-Koopman en Pakhuismeester neerleide, en daar

op zyne demissie na Batavia verkreeg.

Verschil tusschen den Landdrost en den Hr. van Putten over een gevangenen.

Eer hy nog vertrok, en aldus voor de komst van den Heer van Beaumont, stierf de Landdrost, Samuel Martini de Meurs, welker plaats de Heer Gouverneur van Assenburg aan den gewezen Landdrost, Jan Mulder, opdroeg. Met dezen geraakte de Heer van Putten in een heftig verschil, waar van ik reeds overlang melding heb gedaan, en derhalven nodeloos acht, 't zelve te herhalen; de rede echter van 't verschil, welke ik voormaals niet hebbe gemeld, was een gevangene, dien de Heer van Putten gaarn in rechten vervolgt had; om dat hy als nog geen gelegentheid had gehad, om iemand na de andere waereld te zenden; dog vermids de Landdrost zich in zyn ampt niet wilde laten benadelen, zoo wierd door eenen anderen misdadiger die in hechtenis gezet wierd, dit verschil bygelegt, dien hy door den strop het leven benemen konde, terwyl de Landdrost den zynen ook zyn recht toekomen liet.

Mahieu en Thibault worden gearresteert.

Naauwelyks hadde deze nieuwe Landdrost zyn ampt aanvaard, of daar quamen yzelyke klagten over den Secretaris Mahieu, onder anderen; dat hy falsiteiten gepleegt, met diefstallen te doen gehad en nog veel andere onbetamelyke stukken bedreven had; door dien de Heer van Assenburg die klagten dagelyks moest horen, zoo zag hy zich eindelyk genoodzaakt, dezen Mahieu te suspenderen, en alle zyne papieren te laten verzegelen; dit quam den menschen niet vreemd voor, om dat Daniel Thibault, Secretaris van den Raad van Justitie kort voorheen, over eenigen misslag, tegen den Heer Gouverneur begaan, 't zelve noodlot gehad had.

Thibault word gepardonneert.

Schoon deze laatste bevel ontfing, na Batavia te vertrekken, zoo is echter den Heer Gouverneur door de voorspraak van zeer vele Heeren bewogen geworden, om hem in zyn ampt te herstellen. Mahieu echter, welkers kerfstok hoe langs hoe groter wierd, moest voor lief nemen, dat hy gesuspendeert bleef, en zyne plaats aan my *ad interim* vertrouwt wierd, gelyk ik dan den 22. Oct. 1711. den eed deswegen heb afgelegt, en Maandag daar aan volgende, in den Raad verschenen, en de papieren na 't aflichten van de zegels, in byzyn van den gemelden Mahieu overgenomen heb.

Ik wil niet zeggen, hoe verward ik deze papieren vond, ten einde men my niet van eenige passie verdenke; als mede geen gewag maken, van de grove misslagen, welke hy heeft begaan, in 't scheuren van veel bladen uit de protokollen, 't welk zelfs in geen Koopmans-boek gedoogt, veel min als geloofwaardig aangenomen word; ten einde niemand zoude konnen zeggen, dat ik hem tot een Falsaris maakte; dog zal my niemand qualyk duiden, wanneer ik zeg, dat hy nog by zyne vrienden nog by zyne vyanden gezien was, om dat elk een zyn gedrag kende, en niemand hem vertrouwde. De Heer Helot zoude onfeilbaar ook zoo veel werk niet van hem gemaakt, en getracht hebben, my om hem te vervolgen; ten ware hy iets ten gevalle van zyne bedgenoot had moeten doen; als die hem om zeker, maar hier met stilzwygen verby te gane redenen, voorstaan moest.

Geval van een slaaf.

Terwyl ik echter dit ampt bekleedde, vielen 'er zeer zeldzame zaken voor, waar van ik 'er maar eenige mededelen zal; want dezelve alle te verhalen, zoude te wydlopig en te verdrietig vallen; van moordaardige slaven heb ik reeds een gruwzaam exempel verhaalt; dog tegenswoordig zal ik met korte woorden zeggen, dat een slaaf van den Heer Pieter van der Beyl eene slavin, welke zyne byslaap was, en insgelyks aan den gemel-

gemelden van der Beyl toebehoorde, uit minnenyd, als of zy 't ook met anderen hield, in den tuin den hals affneed, welke ik nevens twee andere gerechtsperzonen en een Meester hebbe moeten beschouwen, en bevelen, dat ze begraven wierd. De slaaf of dader wierd zoo voort deswegen verdacht gehouden, en in hechtenis gezet, en schoon men hem overal betaste, en alles waar mede hy zich beschadigen kon wegnam, zoo merkte men evenwel niet, dat hy onder eenen ouden lap, dien hy op zynen rok had genaait, een scheermes verburgen had, waar mede hy zich zelven den derden dag van zyne gevankenis den hals affneed, om zwaarder straffe t'ontgaan.

Een Brandstichter word levend verbrand.

Een ander, dien de Heer Elzevier heeft laten verkopen, verstoute zich uit wraakzucht, 't huis van zynen gewezenen Heer op Elzenburg in den brand te steken; door dien hy echter door de slaven, die 't huis bewaarden, verscheidemalen in zyn voornemen belet, en eindelyk door dezelven gevat, en herwaards na Stellenbosch gebragt wierd, zoo liet de Landdrost Mulder hem na de Kaap brengen, en maakte hem na vrywillige bekentenis zyn proces, welkers slot was, dat hy met een keten om 't lichaam aan een paal zoude vastgemaakt, en hout rontom hem gelegt, en aldus levend verbrand of gebraden werden.

Nooit had ik konnen denken, dat een mensch, dien de vlam gestadig in de oogen en in 't aangezicht speelt, zoo lang konde leven, als deze deed; Want hy liep niet alleen lang rontom den paal, en weerde de vlam van zich af, maar hy beweegde heel lang armen en beenen, en riep overluid *O Deos mio pay!* O God myn Vader! en leefde aldus ruim een quartier uurs in 't vuur. Waar uit dan licht is af te nemen, dat, wyl zyn lichaam niet verbrand maar gebraden is, zulks een zeer pynelyke en erbarmelyke dood moet zyn, waar mede schier geene zoort van dood kan vergeleken worden.

De Gouverneur van Assenburg sterft.

Maar genoeg van zulke bedroefde exempels, welke quaadaardige slaven schier dagelyks verstrekken; een veel dieper wonde heeft de dood van den Gouverneur den Heer Louïs van Assenburg niet alleen in myn hert, maar ook in dat van alle andere inwoners veroorzaakt; want als ik bedenk, wat voor een dapper, wys en verstandig Heer hy is geweest; wanneer ik overwege, welke heldhaftige daden hy tegen den erfvyand der Christenen, den Turk, in dienst van den Keizer heeft uitgevoert; byaldien ik gade sla, met welke weergaloze dapperheid hy eens 't eiland Cyprus dwars doorgezet, en den aanslag der Turken verydelt heeft; zoo ik my te binnen breng, met welken heldenmoed hy op deze reis uit Holland na deze landen, de Portugezen te Brazil heeft te keer gegaan, en indien ik eindelyk nadenk, hoe wel gemoed, welgedaan, en gezond hy hier is aangekomen, zoo kan ik niet en geen inwoner nevens my met een goed gewissen anders oordelen, dan dat deze gezonde luchtstreek hem niet wel heeft geslagen, of dat roekeloze menschen hem een quaad hebben toegebragt, waar door hy zyne geheugenis quyt geraakt is en langzamer hand zyne kragten heeft verloren, en wy eindelyk 't droevig noodlot hebben moeten ondergaan, van hem voor eeuwig te derven.

De oude Gouverneur Simon van der Stell sterft.

Ik zoude mynen Lezer tegenswoordig de lykstaatzie van een Gouverneur wel beschryven; dog gy zult hope ik, niet qualyk duiden, dat ik alvorens zeg, dat niet lang daar na de oude Heer Gouverneur Simon van der Stell, ten huize van Jan Pfeiffer, Pachter der wynen en brandewynen, is overle-

verle-

verleden. Wie deze Heer van der Stell is geweest? wat hy in 't Vaderland heeft bedient? hoe lang en op welke wyze hy het roer van de regering alhier heeft bestiert? van welken inborst hy geweest is? en hoe hy in den gemenen ommegang is geweest? acht ik onnodig, alhier wydlopig te beschryven; ten dele om dat de Lezer daar uit geen vrucht zoude konnen halen, en ook door dién Jakob van der Heyde, en Adam Tas zulks schier op alle bladen van haar tegenvertoog gedaan hebben, waar op ik my kortheidshalve beroep.

Lykstaatzie van beide Gouverneurs.

De lykstaatzien van den Heer van der Stell en den Heer van Assenburg zyn beide meest eenerlei geweest; behalven dat by den Heer van Assenburg alle de burgers 't lyk met lange rouwmantels en hangende lamfers hebben gevolgt. Voor 't overige waren by beide deze staatzien, een paard, met een rouwkleed, en de trommels op een en dezelze wyze met zwart laken overtrokken; wyders waren de wapendragers eenerlei, de militie van een gelyk getal, en eindelyk wierden by beide begrafenissen even veel Kanonschoten gedaan, en hare grafschriften in de Kerk waren elkander niet ongelyk; en bestont het eenigste onderscheid in de droefheid; wie een recht begrip van deze lykstaatzie hebben wil, overweeg slechts de plechtigheden, die by 't begraven van grote Heren in Europa worden in acht genomen, zoo zal hy te lichter een net begrip hier van hebben konnen.

Vergeefsche vrees voor de Fransche schepen.

Kort na de dood van den Heer van Assenburg, wanneer de Heer Helot het roer van de regering in de hand nam, ontstont 'er een gerucht, als of 'er drie Fransche Kapers voor dezen haven kruisten, en zich gelieten, als of zy eene landing doen, en deze Kaap plonderen of zelfs aan den Koning van Vrankryk onderdanig maken wilden. Vermids zulks den Heer Helot met veel omstandigheden wierd verhaalt, en hy wel wist, hoe veel de Voortreffelyke Maatschappy aan deze plaats gelegen was, zoo maakte hy alle nodige toestel, om den vyand t'ontfangen; ten dien einde ontbood hy van 't land eenige manschap, en stelde zich in zodanigen staat, dat hy gerust konde zyn, dat hy aan den vyand 't hoofd zoude konnen bieden, zonder echter 't land van volk t'ontbloten. Dog wanneer men de zaak wat naauwer onderzocht, waren 't louter herzenschimmen, de vrees nevens de toestel vergeefs, en de dapperheid van den Heer Helot quam niet te stade.

De Schryver word blind.

Drie dagen voorheen had ik 't ongeluk dat God my in den nagt tusschen den 26. en 27. April van 't gezicht zodanig beroofde, dat ik wel schryven, maar zeer bezwaarlyk lezen konde, schoon de letters nog zoo groot en duidelyk geschreven of gedrukt waren; en schoon ik my een draad van paardehaar door den nek liet trekken, een fistel liet snyden, een spaansche vliege-pleister en verscheide andere middelen gebruikte, zoo wierd zulks tot myn overgrote droefheid, hoe langs hoe erger.

Midlerwyl, doordien ik schryven kon, zoo kon ik myne fonctie nog waarnemen; voornamelyk wyl 'er niets buiten gewoonlyk voorviel; en schoon 't gantsche Stellenbossche en Drakensteensche Raads-Collegie van de Weduwe Elberts by haar laatste wil tot executeurs was benoemt, 't welk ook aangenomen wierd, zoo verschafte my zulks echter weinig moeite, om dat 't meeste reeds opgetekent was, eer dit ongeluk my overquam; en eindelyk schoon 'er een gerucht ontstont, dat de Hottentotten aan de diepst landwaards in gelegene Europeanen, te weten aan de Honingbergen, haar vee afnemen, dezelve van hare woon-

woonplaatzen verjagen, en vervolgens de Europeanen, wyl het in den drogen tyd, dat is in de maand van November was, verder te rug jagen wilden, en deswegen een tamelyke manschap, met veel bagagie en levensmiddelen verzien, gecommandeert wierd, om hen af te weren, zoo had ik evenwel daar by niet veel te verrichten; zoude ook vergeefs zyn geweest, om dat aan de gantsche zaak geen waar woord was.

Word van Helot vervolgt.

Wanneer de Heer Helot zulks vernam, zoo achte hy zulks water op zynen molen te zyn; om dat hy tot nu geene gelegentheid had gehad, den afgezetten Mahieu te helpen; des niet tegenstaande dorst hy my niet wel aan boord klampen, om dat hy wel wist, dat 'er gedurende myne bediening vele brieven zoo wel aan den Heer Gouverneur en Raad, als aan de Wees-Kamer, waar van hy President was, afgegaan waren, waar tegen niemand iets wist in te brengen; derhalven moest hy de zaak gantsch anders aantasten, en eerst den Landdrost, Jan Mulder t'onderbrengen, eer en alvorens hy my aan 't lyf komen en Mahieu helpen konde.

De Landdost Mulder legt zynen dienst neer.

Om echter dezen wakkeren man, die 't ampt van een Opper-Directeur driemaal beter verstont, als Helot, van zynen dienst t'ontzetten, en een ander daar toe te bevorderen, die hem door zyne voorname vriendschap gewigtige diensten doen konde, gebruikte hy allerhande listen en lagen; door dien hy echter gene rechtmatige redenen vinden konde, zoo nam men zyn toevlugt tot beuzelingen, om enkelyk zyn oogmerk te bereiken; gelyk dan de Heer Helot onder anderen eene billyke oorzaak om hem af te zetten geachte te zyn, dat Mulder acht dagen aan strand met visschen doorgebragt, en daar door de Compagnies en Colonies zaken verzuimt had; zonder te denken, dat hy zelf dikwyls langer afwezent was geweest; schoon de Compagnies schepen op hem wachten, en hare depeches van hem hebben moesten. Dog wanneer de gemelde Landdrost Mulder gade sloeg, dat hy gene kinderen had, en aldus met zyne huisvrouw in rust leven kon, zoo leide hy eindelyk zynen dienst neder, 't welk 't geen was, dat Helot zocht.

De Schryver word afgezet.

Kort daar op wierd Dominicus Blesius, jongste zoon van den gewezen Fiskaal independent en zwager van den tegenwoordigen, tot Landdrost aangestelt, in de plaats van den Heer Mulder; met bevel, om van my in byzyn van een der twee Raadsleden, en niet van den gantschen Raad, de papieren van de Secretary te eisschen, en dezelve aan den gewezenen Secretaris Mahieu met eene behoorlyke lyst over te geven. Hoewel ik nu tegen zulke onrechtmatige behandelingen had konnen protesteren, om dat de lichtvaardige en eerloze Mahieu geen inventaris nagelaten had, veellicht uit vreze, dat men achter zyne bedriegelyke grepen komen zoude; als mede door dien deze gewigtige schriften my niet in 't byzyn van Gecommitteerden, maar van den vollen Raad overgegeven waren, zoo heb ik my evenwel liever aan de driften van den Heer Helot willen onderwerpen, en de schriften den Secretary aan den niets deugenden, gantsch onwaardigen Ziekentrooster of Voorlezer en na zyn waereldlyk ampt, pligtvergetenden, protokol verminkenden en vleienden Mahieu, in de tegenwoordigheid van den nieuwen Landdrost Blesius, en by zich hebbende Gecommitteerden overgegeven; doordien ik wel wist, dat de Heer Helot in zyne ondernemingen voor dezen niet alleen hardnekkig was geweest, maar dat hy ook tegenswoordig, daar hy den toom van de regering volkomen in zyne handen had, eenen

nen vry groter vyand zoude verſtrekken, als men niet blindelings gehoorzaamde.

Na dat ik my hier toe willig toonde, en myne Secretale papieren op den voorgeſchrevenen voet overgegeven had, moeſte niet alleen Bleſius en zyne Gecommitteerden bekennen, dat ik myne fonctie ordentlyk had waargenomen, maar de gemelde Mahieu ſtont verbaaſt, en betuigde in byzyn van hen allen dat hy alle deze ſchriften nooit in zodanige order gehad had, daar by voegende, dat hy voortaan ook zoo zoude doen. Wanneer hy ook de protokollen doorlas, bekende hy tegens my vrywillig, dat 't hem onmogelyk was, dezelve zoo kort, bondig en zinryk te houden; liet daar op een paar fleſſen roden wyn halen, en dronk dezelve onder veel vorſchen en vraagen ontrent eene beknopte ſchryfwys, met my uit.

Rede van den Heer Helot tegens den Schryver.

Door dezen nieuwen Landdroſt Bleſius, ontfing ik na de overgave van deze ſchriften bevel, dat ik my zoo voort na de Kaap begeven, en den Heer Helot opwachten zoude; dog ik bleef nog 8 dagen op Stellenboſch, eer ik derwaards reisde. Wanneer ik na 't groeten van eenige vrienden in de Vesting gekomen was, en myne pligtpleginge aan den Heer Helot afgelegt had, ſchrikte hy zodanig, dat hy my naauwelyks konde antwoorden, veellicht uit vreze, dat ik tegen zyne gemaakte verandering veel zoude hebben weten in te brengen; wanneer hy echter hoorde, dat ik enkelyk na zyne bevelen vraagde, herhaalde hy zich een weinig, ſchepte moed, en zeide: Blyft hier, dat ik u hebben kan, als ik u laat roepen, daar by voegende, ik moet bekennen, dat gy grote bequaamheid bezit, en is niets meer te beklagen, dan dat gy u door uwe gewaande vrienden hebt laten opmaken; gaat maar heene, ik zal u wel laten roepen, als ik u van noden heb.

Ik wilde my verantwoorden, maar hy ging hene, zonder my te horen. Ik moeſt derhalven zulks voor lief nemen, en wierd door moeijelykheid zodanig met de vliegende jigt behebt, dat ik naauwlyks in myn vertrek gaan kon; wanneer ik eindelyk na 't gebruik van eenige artzenyen en trouwe hulp van eenen hoogduitſchen barbier eenigzins beter wierd, zond de Heer Helot, zonder my verder gehoort, gezien of geſproken te hebben, my bevel, om met 't ſchip, *'t Raadhuis van Enkhuizen*, na Holland te vertrekken, mids dat ik met den Kapitein eeten zou; dog kon hy my al geen groter quaad toevoegen, dan dat ik zonder bezolding moeſt na huis wandelen.

De Schryver moet na Holland vertrekken.

En hier mede heeft aldus de Lezer al 't geen ik aan deze Kaap ondervonden en waargenomen heb; als mede hoe 't my aldaar dikwyls wel en dikwyls qualyk heeft gegaan, ja hoe 't my op 't laatſt t'eenemaal tegen gelopen heeft. Wat echter de ſchuld daar aan is, wil ik liever onder vier oogen verhalen, dan 't zelve met den druk gemeen maken; voor 't overige is nu niets meer overig, dan dat ik den Lezer een kort maar waarachtig bericht mededeel, van 't geen 'er op myne t'huis reize voorgevallen is.

XXXV. HOOFT-

XXXV. HOOFTSTUK.

Van des Schryvers reize van de Kaap de Goede Hoop na Europa, midsgaders deszelfs byzonderheden, en aankomst in Europa.

De Schryver begeeft zig aan boord. Word aldaar hoflyk ontfangen. De Vloot vertrekt. Zeild in drie dagen ruim 100. *mylen. Ziet 't eiland Ascension. Passeert de Linie. Kroos op zee dryvende. De Schryver gelooft niet dat dit op klippen groeit. 't Gevoelen van Happelius bevestigt. Onverdragelyke hette. Experiment met het kroos. Ongemeene Kalmte alhier. Zware mist. Zoet water hoe uit zee te scheppen. Drie Engelsche schepen geven berigt van de Vrede. Nader berigt van een Deens schip. Zy komen byde Convojers. Zeilen na huis. Kort verhaal van des Schryvers land-reis na Rastad.*

De Schryver begeeft zich aan boord.

NA dat de Heer Helot my op de bovengemelde wys had ontslagen, zoo volgde ik zyn bevel zeer gaarn, om dat ik tog niets goeds van hem had te verwachten, als die de genen, welke door den Heer van Assenburg waren bevordert, gantsch niet mogt zetten; dog smerte my zeer, dat ik geen tyd overig had, om deels myne uitstaande gelden op te halen, en deels ook om 't geen te kopen, dat men tot eene zoo lange reis van noden heeft; ondertusschen waren 'er nog verscheide van myne goede vrienden, voornamelyk de meergemelde van der Heyde, die my tamelyk wel uitrusten; ik begaf my derhalven, na dat ik afscheid had genomen, te blymoediger aan boord van 't schip, dat my aangewezen was.

Word aldaar hoflyk ontfangen.

Myn Schipper, genaamt Simon Rykse, van Enkhuizen van geboorte, ontfing my nevens alle andere Opper-Officiers van 't schip zeer vriendelyk, logeerde my achtervolgens de schriftelyke order, die ik van den Heer Helot met my bragt, in de Cajuit, en handelde my zeer beleefdelyk, waar in hem ook alle andere Officiers volgden, 't welk my deed hopen, dat ik deze reis schoon onpasselyk en schoon ik over tafel zittende, door 't zwak gezicht, de spyzen naauwelyks kon onderscheiden, onder Gods genadigen bystand, gelukkig ten einde brengen zoude. Myne weinige bagagie wierd zeer wel bewaart, en had ik gantsch geen rede, om over deze verwisseling te klagen, om dat als nu verzekert was, dat ik voor de schadelyke lagen en gevaarlyke vervolgingen myner vyanden, voornamelyk van die van den Heer Helot bevryd zoude zyn.

De Retour-vloot vertrekt.

Den 9. April 1713. begunstigde ons een Zuid-ooste wind, waar mede wy den haven uitzeilen, en de kielen na Europa wenden konden, waar toe dan zoo voort gereedschap gemaakt, en door een kanonschoot van 't Admiraals schip bevel gegeven wierd; zoo dra de ankers binnen gehaalt waren, en men de Vesting met vele stukken bedankt had, vaarden wy onze reis in Gods name aan; liepen uit den haven; zeilden 't Robben-eiland verby, en geraakten van 10. uuren 's morgens tot 5. uuren na de middag zoo diep in zee, dat wy de Vesting, ja zelfs de hoogste spitzen der bergen uit 't gezicht verloren hadden; en bragt deze wind ons in den rechten Zuid-oost passaat, waar mede wy eenen zeer verren weg, zonder 't minste ge-

vaar, of verzetten der zeilen, hebben afgelegt, zoo als hier na zal worden gemeld.

Zeilen in drie dagen ruim 100. meilen.

In drie dagen waren wy ruim 100. mylen van de Kaap, en hadden aldus zeer goeden voortgang in onze vaart; dit vernamen wy niet alleen uit den mond der Stuurluiden, maar uit de door haar genomene Polus-hoogte bleek het ook; ja de vogels, welke ons tot nu hadden verzelt, hadden affcheid van ons genomen, tot een klaar bewys, dat wy reeds heel ver van land moeften zyn; daarenboven liet zich ook geen Zeehond meer zien, waar van 'er echter by en ontrent de Kaap zoo veel zyn, dat fchoon 'er jaarlyks zeer veel doodgeflagen worden om traan te branden, men nooit heeft konnen merken, dat 't getal vermindert is. De Trombas quamen ook niet meer te voorfchyn, fchoon de zeegrond by hopen daar mede beplant en als bezaait is, welk alles rechte tekenen waren, dat wy de Kaap reeds een ver end achter ons moeften hebben.

Zien 't eiland Afcenfion.

Den tweden Mey waren wy niet ver meer van 't eiland Afcenfion, weshalven onze Admiraal door 't loffen van een ftuk kanon, en 't geven van een zeyn, ons fchip beval, kondfchap van 't zelve te halen, en onze overige fchepen daar van verflag te doen; aangezien den retourfchepen als zy 't eiland van St. Helena niet zoo dicht verby zeilen, dat zy 't zien konnen, aan dit zeer veel gelegen is; om dat zy alsdan vaften ftaat konnen maken, waar zy in zee zyn, haar beftek en afpaffing hunner zeekaarten daar door vafter te zetten. Doordien wy nu naauwelyks maar 6. mylen van dat eiland waren, hadden wy niet veel moeite dat bevel uit te voeren, aangezien wy 't nog dien zelven dag in 't gezicht kregen, en door 't losbranden van een ftuk den Admiraal nevens alle de andere fchepen daar van kennis gaven.

Niemand mag aldaar aan land ftappen.

Het fpeet ons fcheepvolk geweldig, dat zy geen verlof hadden, om alhier aan land te ftappen, daar zy naauwelyks 2 meilen van 't eiland waren, voornamelyk om dat 'er zoo veel vifch te vangen was, waar van zy gaarn eenen goeden voorraad opgedaan zouden hebben, zoo als ook van de grote fchildpadden, welke aldaar in zoo grote menigte gevonden worden, dat men zelden langs den oever gaat, zonder dat men 'er verfcheide ziet; na welkers aangenaam en gezond vleefch zy even zoo graag waren, als na hare lieffelyke eieren, die men overal in 't zand aantreft, en dezelve zoo wel als andere eieren genuttigen kan. Dog doordien zulks uitdrukkelyk verboden was, en niemand voet aan land zetten dorft, zoo zeilden wy in Gods name voort, en naderden hoe langs hoe meer de Linie, alwaar het andermaal tamelyk heet wierd, zodanig dat ons bootsvolk hare klederen uittrekken moeften, en zich dikwyls in 't hembd met zwemmen verluftigden.

Pafferen de Linie.

Doordien nu de Zuid-oofte wind nog geftadig onze zeilen deed zwellen, ons fchip een goede vaart maakte, en 't bootsvolk weinig arbeid verfchafte; zoo gaven zy zich zelven arbeid, fpeelden nu en dan een Comedie, en hielden zich aldus in beftendige beweging, ten einde om de fcheurbuik, waar aan de zeevaarders zeer onderworpen zyn, t'ontgaan; tot dat wy eindelyk den 19. Mey de Linie gepaffeert waren, en ons uit 't Zuider gedeelte der waereld, weder in 't Noordelyk gedeelte bevonden, waar uit ik nu zoo lange jaren geweeft was, en deszelfs Noord-fter nevens alle andere Noord-fterren niet gezien had, waar over ik van herten verheugt was, God voor zyne genade dankte en om verderen byftand yverig bad.

Krygen veranderlyke winden.

Zoo dra wy over de Linie waren, en de Europeaanfche landen nader-

naderden, was de vorige Zuid-Ooste wind ons niet meer zoo gunstig; maar wy bespeurden ras, dat zyne heerschappy afnam, en de onbestendige winden in deszelfs plaats quamen; gelyk dan de Noord-Weste, dan de Zuid-weste wind onze vaart tamelyk belette, zoo dat wy in een etmaal, zynde 24. uuren, heel weinig vorderden; behalven dat wy nu en dan door een Travad-wind met een plas-regen verzelt, overvallen wierden, 't geen ons bootsvolk arbeid genoeg verschafte.

Des Schryvers schip ontfangt nevens een ander, bevel, op kondschap uit te gaan.

Den 21. Mey ontfingen wy andermaal nevens 't schip *Korssoot*, bevel, om voor uit te zeilen; ten dele om de twee schepen *Bentoeld* en *Reinestein*, welke in de nacht van de vloot waren afgeraakt, te zoeken, en ook om eenige nog niet al te wel bekende klippen te kondschappen, en daar van de gantsche vloot te verwittigen; gelyk wy dan dat bevel zoo voort naquamen, en ons voor uit begaven, om zoo wel beide afgedwaalde schepen op te zoeken, als na de gemelde klippen om te zien; en waren wy zoo gelukkig van beide oogmerken den 23. Mey ten 3. uuren nademiddag te bereiken.

Zoo dra de wachter boven in den mast riep, dat hy eene barnig zag, dat is, dat de zee schuimde, 't welk als 'er gene Klippen verborgen zyn, niet geschied, zoo zond de Schipper zoo voort een Stuurman na boven, om de rechte plaats te zien; en zoo dra deze het aldus had bevonden, wierd 'er een Kanonschoot gedaan, en een zeker teken aan den mast opgestoken, waar aan zoo wel de Admiraal als alle andere schepen konden zien, waar voor zy op hunne hoede moesten zyn. Vele van de onze begonnen wel te twyffelen, als of 'er gene werkelyke Klippen lagen, om dat zy wilden beweren, geene hoge zee of barning gezien te hebben; dog dienzelven dag wierd dat verschil wel ras bygelegt, om dat de Admiraal insgelyks twee stukken losbrande, en allerhande tekens, om ieder schip afzonderlyk te waarschouwen, opstak, en daar mede te kennen gaf, dat hy zelf daar aan niet twyffelde.

Den volgenden dag deed de Admiraal andermaal een Kanonschoot, en liet eene afzonderlyke vlag waajen; waar door hy aan alle Kapiteins te kennen gaf, dat zy zich aan zyn schip vervoegen, en aldaar wegens deze Klippen den scheepsraad bywonen zouden; waar op dan een ieder zich zoo voort met zyne sloep derwaards begaf; en wierd zoo als myn Kapitein my verhaalde, in dien Raad besloten, dat deze gemelde Klippen eenpariglyk van alle Kapiteins bevonden waren op 12 graden 32. minuten Noorder-polus hoogte, en op 344. graden 30. minuten lengte.

Een Engelsch Kapitein word over boord gezet.

Dien zelven dag heeft een klein Engelsch schip vele stukken losgebrand, en de vlag van den groten mast maar half opgehaalt, en van voren een knoop daar in gelegt, waarmede het aan alle schepen kennis heeft gegeven, dat de Kapitein van 't zelve gesturven was, en als nu met alle gewoonlyke plegtigheden over boord gezet wierd. Dit Engelsch schip is nevens nog eenige andere van die natie gelyk met ons van de Kaap de Goede Hoop gezeilt; en gaf derhalven te kennen, dat het de orders van onzen Admiraal respecteerde, en niets buiten deszelfs kennisse wilde doen.

Kroos dryft op zee.

Den eersten Juny hadden wy het geluk, eenig Kroos, van tamelyke grootte te zien; waar uit bleek, dat wy in de Kroos-zee, by de Portugezen *Mar do Sargasso* genaamt, waren; de vermaarde Heer *Happelius* schryft in zynen *Mundus mirabilis Tripartitus*, *Pars prima*, *Liber tertius*, *Caput VI. pag.* 145. dat deze Kroos-zee, of *Mar do Sargasso*, niet ver van't

Afrikaansch zoo genaamt groen Voorhoofd begint, en zich 20. graden Noorder breedte, tot 24. graden Zuider-breedte uitstrekt. Welke Schryver hem dit aan de hand heeft gegeven, meld hy niet, en of hem zulks de ondervinding geleert heeft kan ik niet betogen, ten minsten heb ik van de Kaap de Goede Hoop tot op den eersten Juny niets daar van ontdekt, 't welk echter, zoo dezelve zich tot 24 graden Zuider-breedte uitstrekte, mynes bedunkens, hadde moeten geschieden; alzoo onze Cours meest Zuid-oost was, achtervolgens dewelke wy de zee-engte tusschen America dwars door gesneden hebben.

Vele van myne Reisgenoten hebben my willen wys maken, als of dit Kroos op Klippen groeide; dog ik heb veel moeite, van zulks te geloven, om dat 'er niet licht klippen worden gevonden, die op zee dryven. Ik ben door de ondervinding naderhand ook ik myne ongelovigheid gesterkt, wanneer ik een groot gedeelte van dit Waterkers of Kroos liet opvisschen, om terzelver tyd meer andere eigenschappen t'ervaren. Want ik heb geen steentje, ja geen zand daar aan gevonden, en ben daar door verzekert geworden, dat het niet op klippen groeide, te meer, om dat de grond van de zee aldaar onpeilbaar is.

De Schryver confirmeert het gevoelen van Happelius.

Dit is echter waar, 't geen de Heer Happelius op de aangehaalde plaats verder schryft: „ Hier, „ zegt hy, schynt de zee gantsch „ groen; zulks ontstaat echter „ niet door 't zeewater, maar van „ een Kruid, dat kleine blaadjes „ heeft, door de Hollanders des- „ wegen waterkers genaamt. De- „ ze bladeren en hare wortels zyn „ zodanig in malkanderen ge- „ kronkelt, dat men naauwlyks „ 't water daar door zien kan, ja „ de zeevaarders zien deze plaats, „ (zoo als 't ons ook is gebeurt) „ van verre voor een grasryk ei- „ land aan; de vaart word daar „ door tamelyk vertraagt, en „ konnen zy zonder eenen ster- „ ken wind niet wel daar door „ komen. Daar groejen kleine „ beziën aan dit Kroos, welke „ echter geen smaak hebben, en „ van binnen hol zyn; waar dat „ gewas van daan komt, kan men „ niet weten, om dat 't land ta- „ melyk ver daar van daan is.

Een Hollandsch Officier sterft, en word over boord gezet.

Tot nu Happelius, dien ik in dit stuk geloven moet, om dat de ondervinding my diergelyks geleert heeft. Ik vervolg echter mynen weg door deze Kroos-zee, en berichte den Lezer, dat dienzelven eersten Juny een Hollandsch schip des morgens zeer vroeg even als 't Engelsch schip een Kanonschoot deed, en de vlag halver stenge liet waajen, en zulks zoo wel van den groten mast, als van den vlagge-stok; waar uit wy zoo voort afnamen, dat 'er iemand moest gesturven zyn, die tot den Scheepsraad behoorde, alzoo deze plegtigheid 't eigentlyk onderscheid tusschen deze en de gemenen maakt; welke gissing ons naderhand een stuk kanon, dat ten 5. uuren nademiddag losgebrand, wyl hy om dienzelven tyd over boord gezet wierd, bekragtigde.

Verticale of toppige Zonnehitte onverdragelyk.

Kort daar na zyn wy in onze vaart zoo ver gevordert, dat wy de Zon recht boven ons hoofd staan hadden; 't welk wy niet alleen afnamen, wyl onze lichamen des middags geene schaduw maakten, maar ook door dien onze Stuurluiden de Zon met haar graadboog en andere instrumenten niet schieten konden. Hoe heet het als dan is, en hoe smachtig men word, wil ik ditmaal niet wydlopig verhalen; om dat ik reeds overlang, wanneer ik 't eerstemaal deze waereldstreek passeerde, daar van uitvoerlyk geschreven heb; genoeg wanneer ik tegenswoordig daar by voeg, dat

wy

wy 't zeil, boven ons hoofd gespant, niet nat genoeg konden maken, dat het niet zoo voort weder droog was.

Experiment met 't Kroos.

Na dat wy reeds den 27. graad Noorder-breedte, en den 345. graad lengte berykt hadden, quam andermaal een eilandje van 't bovengemelde Kroos na ons toe. Wanneer wy daar by waren, porde my de nieuwsgierigheid, om nog een experiment met 't zelve te doen; ik liet andermaal eene goede party ophalen, waar in ik heel kleine kreeftjes, ontrent als eene grote vlieg, aantrof; ik deed dezelve in *Spiritus vini rectificatus*, (geest van wyn, tweemaal overgegehaalt) en hing eene tamelyke quantiteit van 't Kroos op, om te zien, of 't eene zoort van Koralen-bomen was; en wanneer 't droog was, zag ik; dat 't zwart wierd, besloot daar uit, dat het met de Koralen-bomen weinig of niets overeenquam.

Ongemene Kalmte in deze streek.

Ondertusschen hadden wy in dezen streek eene ongewone Kalmte, welke ons zodanig tegenhield, dat wy binnen den tyd van 24. uuren naauwlyks 5. of 6. meilen vorderden. Alle zeevaarders waren hier over verwondert, en zeiden allen, zulks nooit bevonden te hebben, schoon 'er verscheidemalen en in verscheide tyden van 't jaar gepasseert hadden; weshalven ook, hoewel, God zy gedankt, vergeefs voor eenen vervaarlyken storm gevreest wierd.

Dit echter, dat anders in dezen tyd van 't jaar meermalen gebeurt, heeft zich kort daar na bevonden; dat 'er namelyk een zware mist is gevallen, welke ons zodanig 't gezicht benam, dat geen schip het ander, schoon nog zoo dicht by, zien kon. En door dien deze nevel ruim een maand aanhield, en men niet wist, of de oorlog nog duurde, dan of de vrede reeds was getroffen, zoo waren alle schepen genoodzaakt, een stuk kanon af te schieten; ten einde om niet van malkanderen af te raken, en elkander in geval van nood te helpen.

Zoet water hoe uit Zee te Scheppen.

Door dien ik kort voorheen van de grote kalmte gewag gemaakt, en op den eersten Pinxterdag van verscheide, daar onder mynen Kapitein, gehoort had, dat men zoet water uit de diepte der zee, die echter zeer brak is, bekomen konde, als men een fles, met kork gestopt, met een dieploot in zee liet zakken en eenigen tyd, als 't schip niet al te veel vaard had, nasleepte; zoo was ik begerig, na de waarheid te vorschen; dog behalven dat myn Kapitein my hier in belette, en niemand my de behulpzame hand bieden wilde, zoo moest ik enkelyk geloven, dat de Kapitein zeide, dat hy voordezen op Galas by den Equipagiemeester Koning water had gedronken, dat de gemelde Koning op zodanige wys uit de zee gehaalt had.

Drie Engelsche schepen geven bericht van de vrede.

Midlerwyl ging zelfs in de zwaarste mist onze schipvaart gelukkig voort, zoo dat wy Holland hoe langs hoe meer naderden; en hadden daarenboven het geluk, dat 'er den 4. Juny drie Engelsche schepen, eerst uit Engeland vertrokken, om na Virginie te zeilen, in onze Vloot quamen; welke onzen Admiraal berichteden, dat de vrede met Vrankryk getroffen was, en in 't kort afgekondigt zoude worden. Welke tyding eene algemene blydschap verwekte, om dat men als nu hope had, van gene vyandelyke schepen aangetast te worden; dog door dien men wist, dat men de Engelschen niet altyd vertrouwen konde, en eenige Hollandsche Oorlogschepen op eene zekere hoogte na ons zouden wachten, om ons na Holland te geleiden, zoo hielden wy ons zoo lang by malkanderen, tot dat wy by dezelve quamen.

Een Deensch schip geeft nader bericht van de vrede.

Naderhand echter quam een Deensch schip dwars door onze

vloot

vloot zeilen, zonder den Admiraal de gewoonlyke achting te betonen, of eenig ſtuk van't behoorlyk Ceremonieel in acht nemen; door dien het nu nog een ſchoot doen, of eenige andere reverentie maken wilde, wierden zoo voort twee ſchepen door onzen Admiraal gecommandeert, 't welk geſchiede door 't losbranden van een ſtuk kanon en 't opſteken van een teken, om dit ſchip den pas zoo lang af te ſnyden, tot dat de Kapitein van 't zelve by onzen Admiraal aan boord geweeſt was, en zich verantwoord had. Door den zelven ontfingen wy nader bericht, dat de vrede geſloten was, en de Kapitein van 't gemeld Deenſch ſchip wierd daar op in der minne gedemitteert.

De Retour-ſchepen komen by de Convojers.

Eindelyk quamen wy in 't midden van de maand van Auguſty by de voorgemelde Kruizers of Hollandſche Oorlogſchepen, waar over eene algemene vreugde onder 't losbranden van vele ſtukken kanon beſpeurt wierd. Al 't volk had te meer daar na verlangt, om dat 'er te gelyk nieuwe ververſching van wyn, bier, brandewyn, vleeſch, brood, boter, kaas, enz. aangebragt, en onder al het volk uitgedeelt wierd. Zy quamen boven Fero, op 62. graden Noorder breedte by ons, en convojeerden ons, deels na Hollland en deels na Zeeland; gelyk dan ons ſchip, genaamt *'t Raadhuis van Enkhuizen*, in 't Vlie inliep, alwaar twee Gecommitteerde Heren Bewindhebberen by ons quamen, ons voor onze trouwe dienſten bedankten, en ons van onzen eed ontſloegen; daar op begaven wy ons in eenen byzonderen lichter, om dat wy met het gemene volk niet wilden varen; zeilden na Harlingen, en wyders na Enkhuizen; en quamen den 22. Auguſty, God zy dank, gelukkig te Amſterdam.

Zeilden met dezelve na huis.

Kort verhaal van des Schryvers land-reis na Raſtad.

Hoe 't my te Amſterdam, gedurende myn verblyf aldaar is gegaan; hoe my God by eenen treffelyken Oogmeeſter heeft gebragt, door welkers byſtand ik de eerſte verlichting aan myn gezicht heb gevoelt, en zonder twyffel volkomen herſtelt zoude zyn, ten ware 't duur pleiſter my had doen vertrekken; hoe ik van Amſterdam na Utrecht, en door 't Gelderſche en Kleefſche na Keulen aan den Ryn; van daar over Bon en andere aan den Ryn leggende ſteden, na Ments, en verder na Frankfort aan den Mayn; voorts over Darmſtad, na Heidelberg en Durlach, midsgaders na Baden, en eindelyk na Raſtad, by zyne Excellentie, den Geheimen Raad en Lyfarts, Chriſtiaan Lodewyk Gökkel, gekomen ben; hoe ik by denzelven alle liefde en hulp genoten heb, waar voor God hem en de zyne ook alle goed zal laten toekomen; hoe ik verder met deszelfs zoon, die uit Engeland by my is gekomen, en my 't adres aan zyn vader, hoewel ik den zelven te voren kende, verſchafte, de vestingen langs den Ryn, als Straasburg, Kehl, Philipsburg bezichtigt heb, zulks acht ik der moeite niet waardig, om daar van veel woorden te maken.

Des Schryvers dankzegging aan God.

Midlerwyl heb ik zeer hoge en gewigtige redenen, om God voor zyne genadige beſcherming en byſtand, my op deze lange verre reize zoo vaderlyk bewezen, uit 't diepſte van myn hert, op 't demoedigſte dank te zeggen; aangezien ik voor de goedheid, welke hy my in alle oorden heeft getoont, niet na behoren danken kan. Zyne barmhertigheid heeft my op alle plaatzen beſchermt, en zoo kragtig bewaart, dat beide menſchen nog dieren, ſtorm nog onweer, gevaar nog ziekte my hebben konnen beſchadigen, bezeren, of verkleinen. Myne ziele looft derhalven den Here, en dankt uit alle kragten en na alle vermogen, voor zyne goedertierenheid, liefde, trouwe en barmhertigheid. Myne

ziele pryſt den Here, dat hy my gezond heen en weder over zee heeft willen brengen, en dankt hem voor zyne magtige beſcherming, en getrouwen byſtand. Myne ziele verheugt zich in den Here, dat hy my onder wilde menſchen en dieren met zyne kragtige beſcherming der H. Engelen heeft omringt, en voor alle onheil en ſchade, die my van hen toegebragt hadde konnen worden, kragtdadig heeft willen behouden. Ja ziele verblyde u in den Here, dat hy u tot hier toe heeft willen brengen. Gelyk hy echter uw zeer magtig ſchild, uwe Hoorn des heils, uwe ſterke Burgt in alle nood en aanvechting, kruis, elende, vervolgingen en gevaren is geweeſt, zoo zal hy u ook zekerlyk niet verlaten; maar u telkens zoo kragtdadig trooſten, dat gy altyd zult uitroepen: Love den Here myne ziele, en vergeet niet het goede, dat hy u gedaan heeft. Amen! Hellelu-jah! Amen!

Hier uit ziet aldus de Lezer, dat dit 't laatſte bericht is, dat ik u van myne reize geven zal; wanneer gy alle myne Hoofdſtukken doorbladert zult hebben, zoo twyffel ik niet, of gy zult overtuigt zyn, dat ik u van 't land der Kaap de Goede Hoop en deszelfs inwoners niets heb verzwegen; dog by aldien iemand my niet duidelyk mogt verſtaan, of ik niet verſtaanbaar genoeg geſchreven mogt hebben, zoo zal ik hem, by my komende, mondeling alle nodige onderrechting geven. Beſluit van alle de berichten.

E Y N D E.

REGISTER,

Vervattende volkomentlyk alle *Materien* en Zaken, dewelke in deze twee deelen te vinden zyn.

N B. De eerste Cyffers betekenen 1. en 2. Deel, de twede de Pagina, en de letters *a.* en *b.* 1. en 2. Colom.

AAlen, mogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. *a.*
Aangezicht der Hottentotten, is ernsthaftig 1. 444. *b.*
Aanklager (valsche) hoe die gestraft word 2. 136. *a.*
Aankomst der vreemde schepen, hoe bekent gemaakt word 1. 83. *b.*
Aankondiging des Oorlogs, by de Hottentotten, waar in bestaat 2. 139. *a.*
Aanstekende Ziektens zyn voor dezen aan de Kaap onder de Europeanen niet bekent geweest 1. 394. *b.*
—— grasseeren onder de Compagnies slaven *ibid.*
—— zyn een gevolg van hun manier van leven 1. 395. *a.*
Aanvang van de Oostindische Compagnie 1. 59. *b.*
Aapen, worden aan de Kaap niet gevonden 1. 165. *a.*
Aarde, is van verscheide zoort aan de Kaap 1. 271. *b.*
—— van 't warme Badt is zwart 1. 337. *b.*
—— kan tot Turf gebruikt worden *ibid.*
—— der Zoutpannen is graauw 1. 348. *b.*
—— voert *subtile* wortelen by zich *ibid.*
Aard-bezien, groejen heel groot aan de Kaap 1. 317. *a.*
Aard-varkens, worden beschreven 1. 196. *b.*
—— leeven 't meest van mieren *ibid.*
—— hebben goed vleesch *ibid.*
Aard-vloojen, doen grote schaade aan de gewassen 1. 262. *b*
—— tegen deze weeten de inwoonders middel 1. 263. *a.*
Aard-vuur, wyst Erts aan. 1. 277. *b.*
Abies Europæa, of Denneboom, groeit in de Compagnies tuin. 1. 311. *a.*
d'Abling, komt aan de Kaap aan 2. 393. *b.*
—— word met vreugde ontvangen *ibid.*
—— waar hy geweest was *ibid.*
—— word wegens zyne afzetting van Van der Stel slecht ontvangen 2. 394. *a*
—— ondertast de gemoederen der borgers *ibid.*
—— maakt nieuwe vriendschap met den Gouverneur, waarom 2. 394. *b.*
—— ontdekt de geheimen der borgers aan den Gouverneur *ibid.*
—— Wyst de borgers, die hem iets komen verzoeken, van de hand *ibid.*
—— brengt zyne geheimen in een gezelschap zelf aan den dag 2. 395. *a.*
—— neemt het Gouvernement van Van der Stel over *ibid.*
—— regeert tot de komst des nieuwen Gouverneurs *ibid.*
d'Abling stelt zich vermeetel aan 2. 396. *b.*
—— zoekt de eenigheid der borgers te breeken *ibid.*
—— mainteneert Poulle, Overholster, Schuts en Wulf, tegen Do. le Boucq 2. 397.
—— Le Boucq word by hem aangeklaagt 2. 399. *a.*
—— van hem word van zommigen verscheidentlyk gesproken by van Brakel 2. 403. *a.*
—— van zyn nieuw gekochte Hofstede word gesproken 2. 403. *b.*
—— hem word alles weder overgezegt *ibid.*
—— houd het kostgeld van den Predikant le Boucq in 2. 404. *a.*
—— verbeeld zich aardige dingen van den nieuwen Gouverneur 2. 407. *b.*
—— stelt zich aan als of hy Gouverneur was 2. 408. *a.*
—— zoekt zich, zoo veel doenlyk is, te mainteneeren *ibid.*
—— laat een korte weg buiten de Vesting bestraaten 2. 409. *a*
—— gebied door een Mandaat, dat Van der Stel de wollige schapen betaalen moet *ibid.*
—— beschuldigt Le Boucq ongegrond 2. 411. *b.*
—— complimenteert den nieuwen Gouverneur op de Reede 2. 413. *a.*
—— doet zyn best, om by hem alles te vermoogen 2. 415. *b.*
—— wil den Gouverneur zyn last helpen dragen 2. 416. *a.*
—— weet de gene, die hem behaagen, wel te recommandeeren *ibid.*
—— neemt den nieuwen Predikant in zyn huis 2. 416. *b.*
—— word door den Gouverneur in zyn voornemen belet 2. 184. *b.*
—— heeft aardige streeken, eer hy de Regeering overgeeft *ibid.*
—— doet een quade daad 2. 436. *a.*
—— gaat als Raad van Indie naar Batavia 2. 437. *a.*
Aboador. zie vliegende Visch.
Abrolhos, gevaarlyke klippen op de Kust van Brazil 1. 38. *a.*
—— de Schryver passeert dezelve gelukkiglyk *ibid.*
—— waar door aan 't Scheepsvolk Spaansche wyn word gegeven, als mede een Dankdag gehouden *ibid.*
Absynthium Africanum 1. 285. *a.*
Abutilon Africanum 1. 285. *a.*
Abyssinische Christenen danssen ook onder 't oeffenen van hunne Godsdienst 1. 497. *b.*
Acacia Americana 1. 311. *b.*

Ace-

Acetosa hortensis ibid.
Adams Piek, een berg op Ceylon 1. 177. *a.*
Adel der Hottentotten, aan de afgezette leden der vingers te kennen 2. 158. *b.*
Adelaar, of Arend, word gezegt het vleesch der doode dieren tot op 't geraamte toe te eeten 1. 207. *b.*
—— word aan de Kaap *Strontvogel* of *Strontjager* genaamt ibid.
—— heeft een scherp gezicht, en een scherpe reuk ibid.
—— deszelfs kouleur 1. 208. *a.*
Aderlaaten onder de Linie is niet altyd noodzakelyk 1. 36. *a.*
—— der Hottentotten is heel curieus 2. 156. *a.*
—— waar zy 't gat mede in de ader maken ibid. *b.*
—— waar zy de ader mede verbinden ibid.
Admiraal, na wiens bevel zich alle schepen moeten schikken 1. 378. *a.*
Æquator, of de Linie, word van den Schryver gepasseert 1. 30. *a.*
—— of dezelve een streek van 180 mylen breed is 1. 32. *a.*
Æquinoctium, ingevallen op een tyd van een zeldzame Eb en Vloed 1. 359. *b.*
—— kan door den Autheur niet geobserveert worden 1. 360. *a.*
Afdaken, onder de 12 voet hoog, mogen niet gerepareert of opgebouwt worden 2. 221. *a.*
Afdroogen der slaven, wat betekent 2. 323. *b.*
Affodil-wortel 1. 289. *b.*
Afloop van 't warme water is zeer diep 1. 336. *b.*
Africa, is geen onbewoond Land 1. 469. *b.*
—— bevat grote Wostenyen ibid.
Africaansche Boomen, zyn meest onvruchtbaar 1. 155. *b.*
—— zy dragen vruchten die geen Europeaan kan eeten 1. 156. *a.*
—— Honden, derzelver gestalte 1. 180. *b.*
—— Koejen, zyn moejelyk om te melken 1. 142. *b.*
Afslager, heeft by elke verkoping zyn vast voordeel 2. 193. *a.*
—— daar gaat een voort, om dat hy zyn rekening niet kan goedmaaken 2. 202. *a.*
Afsnyden der Veldvruchten, moet gezwind geschieden 1. 138 b.
Afzetten van een lidt aan de vinger, is geen plechtigheid die de vrouwen by 't trouwen waarneemen, gelyk zommige meenen 2. 20. *a.*
—— hoe zy de Wyven de leden der vingers afzetten 2. 157. *b.*
Aja, een oppaster of voedster der kinderen 2. 317. *b.*
—— zy verwaarloozen de kindertucht ibid.
—— passen de kinderen wel op ibid.
—— leeren hen slecht duitsch spreeken ibid.
—— konnen hen van de beginzelen der Godsdienst niets leeren ibid.
—— zyn ongeregelt in 't afweezen haarer Meesteressen ibid.
Akker, wanneer dezelve bearbeidt word 1. 134. *b.*
—— beploegen, hoe 't zelve geschiedt 1. 132. *b*
—— —— geschied met ossen 1. 133. *a*
—— —— wanneer dit geschiedt 1. 135.
Akkerbouw, is 't beste middel waar mede zich de inwoonders geneeren 2. 273. *b.*
—— word sterk voortgezet 2. 274. *a.*
Alaternoides Africana, hier van zyn 'er 5 soorten 1. 287.
Algemeene Kerkenraadt, bestaat uit Predikanten, Ouderlingen en Diakenen 2. 203. *a.*
—— 't Protokol word van een uit hen gehouden ibid. *b*
—— is uitdeeler van 't gecollecteerde geld ibid.
Alikruiken, zyn goed om te eeten 1. 229. *a.*
Alliantie, tusschen de Hollanders en Hottentotten 1. 462. *b.*
Allium Africanum 1. 285. *a.*
—— *sativum & hortense* 1. 311. *b.*
d'Almyda (*Franciscus*) word nevens veel andere door de Hottentotten doodgeslagen 1. 59. *a.* 2. 176. *b.*
—— zyn aanmerkelyk zeggen 1. 59. *a.*
Alnus rotundifolia 1. 311. *b.*
Aloë Africana, hier van zyn veel zoorten aangetekent 1. 285. *seq.*
—— *Americana*, 1. 311. *b.*
—— het zap uit de bladen is den Hottentotten wel bekend. 2. 162. *a.*
—— 't zelve word by hen op veelderley wyze ingenomen ibid.
Althea Africana 1. 287. *b.*
—— *Indica* 1. 311. *b.*
Amandel-boom schiet ras op 1. 156. *a.* 1. 287. *b.*
—— worden zonder zaad voortgeplant 1. 156. *a.*
—— draagen aangenaame vruchten ibid. *b.*
Amaquas-boom, word beschreven 1. 307. *b.*
—— schiet ras op ibid.
Amazone, een schip, dat 13. maanden onder wege geweest is, en weinig zieken en dooden had. 1. 35. *b.*
Ambra de Gris, valt op 't Eiland *Mauritius.* 1. 273. *b.*
—— word van de zee opgeworpen. ibid.
Ammunitie, of kruit en loot, moet yder by zich hebben die onder de Hottentotten reizen wil. 2. 100. *b.*
Ampt van een Kajuit-wachter. 1. 25. *b.*
Amsel, of Meerl, deszelfs verscheide soorten. 1. 208. *b.*
Amsterdam, word van den Schryver bezichtigt. 1. 3-5
Amygdalus Africana, des zelfs 2 zoorten. 1. 287. *b.*
—— de vruchten daar van, schoon zeer bitter, worden van de Hottentotten gegeten. ibid.
Anæmospermos Africana, des zelfs 3 zoorten 1. 287. *b.*

Ananas, des zelfs 3 zoorten. 1. 312 *a.*
—— hoe dezelve gegeten word. *ibid. b.*
—— word ook ingeleidt. *ibid.*
—— des zelfs voortplanting is aardig. *ibid.*
Anders maken, een Hottentotſche ſpreekwyze 1. 505. *b.*
—— heeft veelderley betekenis. 1. 506. *a.*
—— betekent het uitſnyden van een der *teſticuls.* *ibid.*
—— betekent eenen tot een Man maken. 1. 513. a.
—— of tot een Man maken, beſtaat in eenige zeldzame Ceremonien. *ibid.*
—— deze Plegtigheden worden beſchreven. *ibid.*
—— na de verrichting word een vet Schaap geſlacht en opgegeten. 1. 514. *a.*
—— hier door leggen zy de moederlyke gehoorzaamheid af. *ibid.*
—— moet ook gedaan worden van iemand die gelaſtert is, om weder eerlyk te worden. 1. 515 *a*
—— word ook door een ganſche Kraal verricht, en waarom? *ibid. b*
—— ſchynt van de Jooden herkomſtig te zyn. 1. 517 *a.* 2. 12. *b.*
—— geſchied ook als zy van woning veranderen. 1. 517 *b.*
—— beſtaat in 't ſlachten van een vet ſchaap *ibid*
—— ſlachten ook op de plaats daar ze hun nieuwe wooning oprechten 1. 518. *a.*
—— geſchiedt ook als 'er ſchaapen dol worden *ibid. b.*
—— is ook te zeggen de ſchaapen door 't vuur te jaagen 1. 519. *b.*
—— geſchiedt als iemand van hen ziek word 1. 527 *a.*
—— moet geſchieden als een Man in 't huis van een kramende vrouw blyft 2. 3. *a.*
—— moet de Man doen, als zyn Vrouw van een dood kind bevalt 2. 4. *a.*
—— moet een Man doen, als zyn Vrouw van twee zoons bevalt 2. 6. *a.*
—— als mede, als 'er een zoon en een dochter word geboren 2. 9. *a.*
—— moet een man doen, als hy met de Kraamvrouw eet, of by haar komt 2. 12. *a.*
—— moeten de Hottentotten, als zy een groot dier gevelt hebben 2. 125. *b.*
—— wat daar by voorvalt *ibid.*
—— de Overwinnaar word van een oudt Hottentot bepiſt *ibid.*
—— hy moet de blaas van 't gevelde dier in zyn hair vlechten en dragen 2. 116. *a.*
—— Man en Vrouw moeten beide anders maaken, als de Man een Leeuw of Tyger geveldt heeft *ibid.*
—— omtrent de Vrouw vallen dan wonderlyke dingen voor *ibid.*
—— de Man moet een ſchaap ſlachten, en zyne vrienden onthaalen *ibid. b.*
—— moet de Vrouw doen, als zy een tweede Man trouwt 2. 160. *a.*
—— moet een *patient* doen, als hy weer gezond word 2. 165. *b.*
—— moeten de Hottentotten doen, als zy van een plaats opbreeken 2. 170. *a.*
—— als mede op de nieuwe plaats daar zy zich weer neerzetten *ibid.*
Anderſon, zyne beſchryving van de Hottentotſche Natie 1. 453. *a.*
Anker, in de haven van de Kaap de Goede Hoop geworpen 1. 47 *b.*
Anker-grondt by St. Jago vergeefs gezocht 1. 14. *b.*
St. Antoni, een Eilandt van *Capo Verde*, van den Auteur gezien en beſchreven 1. 13 *b.*
Antwoord der Hottentotten, op de vrage: waarom zy den kleinen Kapitein meer eere bewyzen, als den grooten 1. 499. *a.*
Apium hortenſe 1. 312. *b.*
Apocynum Africanum, 8 zoorten 1. 288. *a.*
Appel (*Ferdinand*) is eigenaar van 't warme Badt aan de Kaap 1. 127. *b.* 1. 339. *a.*
—— is van voorneemen om aldaar een huis te laaten bouwen *ibid.*
—— komt uit Hollandt te rug, en roemt het gedrag van den nieuwen Gouverneur 2. 396. *b.*
Appelboom, Indiaanſche 1. 318. *a.*
Appelboomen van alderhande zoorten 1. 319. *a.*
Aprikooze-boomen 1. 157. *a.*
—— draagen veel en groote vruchten, die zeer aangenaam van ſmaak zyn *ibid.*
Arak, is een groote lekkerny voor de Hottentotten 2. 69. *b.*
—— een klaar voorbeeld hier van 2. 70. *a.*
Arbeid, die een Boer aan de Kaap alle maanden te verrichten heeft 1. 135. *a.*
—— aan de Wynbergen aan de Kaap, word met minder moeite verricht als in Europa 1. 150. *a.*
Arendſtenen (valſche) hoe dezelve zyn 1. 276. *a.*
Argyrodentros Africana 1. 289. *a.*
Arm, aan de linker, boven den elleboog, dragen de Hottentotten ringen 2. 87. *b.*
—— van een Matroos in 't Zieken-huis afgezet 2. 229. *a.*
Arm-buſſe, tot wat einde die op yder ſchip hangt 1. 26. *b.*
Arme Hottentotten weyden het vee 2. 34. *a.*
—— verhuuren zich aan de Europeaanen *ibid.*
Armen-bezorgers, hebben veel moeite, en genieten geen loon 2. 204 *b.*
Armen-geld, hoe van tyd tot tyd aangegroeit 2. 236. *b.*
—— word tot het bouwen van een Kerk aangeleidt *ibid.*
—— hier mede zoude *van der Stel* zich verrykt hebben. *ibid.*
Artikelen van 't Klaagſchrift over *van der Stel* zyn 38. in 't getal 2. 329. *a.*

Arti-

Artiſiokken 1. 315. *a.*
Artzeny, bekomt den Schryver zeer ſlecht 1. 10. *b.*
—— der barende Vrouwen, om de verloſſing voort te zetten 2. 3. *b.*
—— die de Hottentotten aan 't zieke vee geeven 2. 40. *b.*
Arum Africanum, waar van 3 zoorten 1. 288. *b.*
—— des zelfs wortel is zeer ſcherp, en op de tong bytende *ibid.*
—— word van de Hottentotten gekookt, en tot ſpyze gebruikt *ibid.*
Arundo Sacharifera 1. 312. *b.*
Aſclepias Africana, waar van 3 zoorten 1. 289 *a.*
Aſparagus Africanus *ibid.*
—— *hortenſis ſive ſativus* 1. 313. *a.*
Aſphodelus Africanus 1. 289. *b.*
Aſpis. Zie Oog- of Schiet-Slangen
Aſplenium Africanum 1. 289. *b.*
Aſſenburg (*Louis van*) aan zyne komſt word getwyfelt 2. 407. *a.*
—— Komt eindelyk met de Vloot 2. 412. *a.*
—— zyne komſt veroorzaakt vreugde en droefheid 2. 412. *b.*
—— word zeer leelyk uitgekreten, waarom? 2. 415. *a*
—— bezoekt vander Stel 2. 416. *b.*
—— neemt het Gouvernement over, met welke plegtigheden? 2. 418. *b.*
—— beſtraft den Vice-Landdroſt, waarom? 2. 419. *a.*
—— heeft uitſtekende *qualiteiten* en verdienſten 2. 185. *a.* 2. 439. *b.*
—— word door vergift onbequaam gemaakt, om zyn ampt wel waar te nemen 2. 185. *a.*
—— word door zyne vyanden als een dronkaart gelaſtert *ibid.*
—— dit gif doet hem de dood *ibid. b.* 2. 439. *b.*
—— zyne Lykſtaatzie 2. 313. 2. 440. *a.*
Aſſiſtenten, hebben eenig voordeel uit de borgers. 2. 297. *b*
Aſter Africanus, 10 zoorten 1. 289. *b*
Aſteroplatii-carpos Africana 1. 290. *a*
Aſtragalus Africanus *ibid.*
Aſtronomia, verhandelt de Auteur, by den Heer *van Kroſick* 1. 2. *a*
Attaquas-Natie, eigenſchap van haar Land 1. 469. *b*
—— heeft gebrek aan Water 1. 470. *b*
—— heeft een aardige manier om zich tegen haare vyanden te verweeren. *ibid.*
Atteſtatie eiſcht de Heer *Van der Stel* van de Inwoonders 2. 337. *b.*
—— veele willen dit niet onderteikenen 2. 338. *a*
—— eenige onderſchryen het, waarom? *ibid.*
—— deszelfs inhoud van woord tot woord 2. 339. *b.*
—— dit helpt den Heer Van der Stel niet veel 2. 340. *b.*
Auctie, of boelhuis, word hier dikwils gehouden 2. 201. *b.*
—— geſchieden vrywillig of gedwongen 2. 294. *a.*
—— die buiten op 't Land geſchieden, daar by krygen de kopers eeten en drinken, en huisveſting 2 297. *a.*
Auctionarii of Vendumeeſters zyn 'er vier 2. 201. *b.*
—— hebben een Afſlager onder zich *ibid.*
Avondmaal, verſchaft 't meeſte werk voor de Geeſtelyke in Ooſtindie 2. 204. *a.*
Autheur, gelegentheid en oogmerk tot de reize na de Kaap 1. 1. *a*
—— gaat in dienſt van den Heer *Van Kroſik* ibid.
—— reiſt naar Holland 1. 3. *a*
—— ſpreekt met de Neurenbergſche *Mathematici* 1. 4. *a*
—— vertrekt uit Duiſchland *ibid.*
—— neemt afſcheid met een lied. *ibid.*
—— ſpreekt met de Lunenburgſche *Mathematici* ibid. *b*
—— reiſt voor de tweedemaal naar Holland *ibid.*
—— zet zyn reis voort *ibid.*
—— komt weder te Amſterdam *ibid.*
—— Vaart voor de eerſtemaal op Zee *ibid.*
—— houdt het voor een ſchande weder naar huis te keeren 1. 5. *b*
—— verzoekt aan de Bewindhebbers der Ooſt-Indiſche Compàgnie, om naar de Kaap mede genomen te worden. 1. 6. *a*
—— betaalt zyn koſtgeld, en tranſport ibid. *b*
—— heeft goede *recommandatie* 1. 6. *b*
—— paſſeert zyn tyd nuttelyk te Amſterdam *ibid.*
—— moet veel geld betaalen *ibid.*
—— gaat ſcheep, en vaart naar Texel 1. 7. *b*
—— ſteekt uit Texel in Zee 1. 8. *a*
—— word door koude en Melancholie ziek 1. 10. *a*
—— zyne ziekte neemt toe 1. 11. *a*
—— krygt de alledaagſche Koorts ibid. *b*
—— word weder gezond *ibid.*
—— maakt vriendſchap met de Scheeps-Officieren. *ibid.*
—— komt in de *Zona torrida* 1. 13. *a*
—— loopt groot gevaar by *St. Jago* 1. 14. *b*
—— wil de Stadt *St. Jago* bezien, dog word hem afgeraden 1. 18. *a*
—— wederlegt een gewigtige tegenwerping, wegens de langzame reis onder den *Æquator.* 1. 29. *b*
—— ziet een vreemd Schip 1. 40. *a*
—— maakt zich gereed tot de komſt aan de Kaap 1. 43. *b*
—— word door zwaare ſtorm uit zyn bedt geſmeten. 1. 44. *b*
—— ſtapt aan land 1. 49. *a*
—— gaat by den Gouverneur. ibid. *b*
—— word zeer wel ontfangen *ibid.*
—— de Gouverneur verleent hem veel vryheid 1. 50. *a*

Autheur brengt zyne goederen aan Land 1. 51. *b*
— komt in ongenade by den Gouverneur. 1. 52. *b*
— mydt alle gezelschappen 1. 52. *b*
— kan geen geld op zyn Wisselbrief bekomen. 53. *a*
— krygt een emmer vol Wyn van den Gouverneur vereert. ibid. *b*
— word by den Gouverneur gelastert. 1. 54. *a*
— beschouwt het Land 1. 71. *b*
— is in levens-gevaar. 1. 89. *b*
— word Secretaris van *Stellenbosch* en *Drakensteen* 1. 92. *a*
— geeft de Meyer aan de handt, om zeker stuk lands te verzoeken. 1. 103. *a*
— brengt zyn tyd met veel genoegen op Stellenbosch door 1. 106. *a*
— de Gouverneur zoekt hem wat wys te maken 1. 112. *b*
— word van wilde Olyfanten verschrikt. 1. 128. *a*
— heeft het geluk gehadt van drie jaaren in de Compagnies Tuyn te wonen 1. 157. *a*
— beziet het Prinsen-kasteel van binnen. 1. 160. *b*
— word door den Zuid-Oosten wind uit zyn bedt gejaagt. 1. 365. *b*
— maakt een Testament voor een Vrouw, die in baarens nood is. 1. 387. *b*
— zoekt vrugteloos de Hottentotsche Taal te leeren 1. 429. *a*
— beschryft de verscheide Hottentotsche Natien. 1. 456. *b*
— heeft in zyn voorgaande een fout begaan 1 490. *a*
— verbetert zich zelfs. *ibid.*
— zoekt de Hottentotten tot de kennisse Gods te brengen. *ibid.*
— word by eenige verdacht wegens de oneenigheid tusschen den Gouverneur en de borgers. 2. 349. *a*
— word van den Heer *van der Stel* bezogt, en beschuldigt 2. 410. *a.*
— verantwoordt zich daar op 2. *ibid.*
— word hem qualyk genomen dat hy den Gouverneur op *Verregelegen* niet had aangesproken *ibid. b.*
— verschoont zich beleeefdelyk 2. 411. *a.*
— verwelkomt den Heer *van Assenburg* op de reede 2. 413. *a.*
— word van *van der Stel* en *Elzevier* bezocht 2. 419. *b.*
— vind groote misslagen in *Mahieu* 2. 438. *b.*
— word blind 2. 440. *b.*
— kan evenwel zyn dienst waarnemen *ibid.*
— word van *Helot* vervolgt 2. 441. *a.*
— word afgezet *ibid. b.*
— word ziek en vertrekt naar *Hollandt* 2. 442. *b*
— begeeft zich aan boord 2. 443. *a.*
— word aldaar hoflyk ontfangen *ibid.*
— zeilt met de Retour-vloot in ruim 3 dagen over de hondert mylen 2. 444. *a*
— ziet het Eilandt *S. Ascension* *ibid.*
— niemand mag daar aan land stappen *ibid. b*
— passeert de Linie *ibid.*
— krygt om de Noord veranderlyke winden *ibid.*
— zyn schip krygt order, nevens een ander, op kondschap uit te gaan 2. 445. *a*
— — is gelukkig, en geeft naricht door een Canon-schoot *ibid.*
— ziet kroos op 't water dryven *ibid. b*
— bevindt de zon recht boven 't hooft onverdraaglyk 2. 446. *b*
— ongemeene stilte in deze streek 2. 447. *a*
— loopt met het schip in 't Vlie in 2. 448. *a*
— gaat met andere Officieren op een lichter *ibid.*
— vertrekt over Harlingen naar Enkhuisen, en komt te Amsterdam aan *ibid.*
— verhaalt kortelyk zyne reis over land naar huis *ibid. b*
— zyne dankzegging aan Godt *ibid.*
Authoriteit van een Scheeps-Kapitein 1. 11. *a*

B.

Baarende Vrouwen hebben wyven by zich 2. 3. *a*
Baay Falzo, waarom zo genaamt? 1. 95. *a* 1. 375. *b*
— of zy met recht zo mag genaamt worden *ibid.*
— heeft in 't midden een groote klip 1. 95. *a*
— hier op leggen de zee-vogels haare eyeren *ibid.*
— word onderzocht of de grondt klipachtig is *ibid.*
— is zeer vischryk omtrent de zand-valley 1. 95. *b*
— als mede daar de Stellenbossche en Hottentotsch-Hollansche Rivieren in zee storten *ibid.*
— de tydt op welke de vangst alhier goed is 1. 96. *a*
— is 't aldervischrykste onder de Hanglip. *ibid.*
— bewys van deszelfs vischrykheid *ibid.*
— de Zuid-Ooste wind waeit aldaar sterk 1. 375. *b*
— is doorkruist, en de grond zonder klippen bevonden *ibid.*
— daar in heeft een Schip lang gelegen *ibid.*
— de Kapitein van dit Schip heeft een goede getuigenis van deze haven gegeven *ibid.*
Babylonsche Toren, een Berg 1. 119. *a*
— Oorzaak dezer benaaming *ibid.*

Bach-

Bachftcltzen, of Quikftaarten, van verfcheiden aart 1. 209. *a*
Badt (warm) aan den zwarten berg is een bewys, dat aldaar Erts gevonden word 1. 280. *b*
—— behoort aan *Ferdinand Appel* 1. 339. *a*
—— is nuttig voor 't gebruik *ibid.*
—— prikkelt by 't eerfte gebruik, als of men met naalden geftoken word 1. 340. *b*
—— heeft een zeldzaame werking *ibid.*
Baden (warme) zyn aan de Kaap te vinden 1. 63. *b*
—— in de Colonie van *Waveren* 1. 127. *a*
Bad-groeven, zyn veel in 't getal 1. 337. *a*
—— d'eene is warmer als d'andere *ibid.*
—— oorzaak hier van *ibid.*
Bakkeley-Offen der Hottentotten worden befch even 2. 38. *a*
—— worden tot den oorlog gebruikt *ibid. b*
—— voor deze Offen moet men wel op zyn hoede zyn *ibid.*
—— doen in den Oorlog groote fchade 2. 143. *a*
Ballen, een van die moet zich een Hottentot laaten uitfnyden 1. 506. *a*
—— worden oude en jonge bullen afgebonden 2. 35. *a*
Bamboes-riet, geeft goede *Atiar* 1. 313. *a*
Bangen hoek, een gevaarlyke Oordt 1. 117. *a*
Barben, of Puit-aal, word alleen in de Berg-rivier gevangen 1. 229. *a*
—— zyn hier zo goed niet als in Europa *ibid. b*
Barbiers, ftaan de flaaven der Compagnie in hunne ziekte by 1. 397. *a*
—— worden ook onder de Hottentotten gevonden 1. 155. *b*
Bafilicum, breedbladig, gevlakt of kroes 1. 321. *b*
Baviaanen, worden veel aan de Kaap gevonden 1. 165. *a*
—— hebben een lange ftaart *ibid.*
—— konnen over end gaan, gelyk een menfch *ibid. b*
—— zyn fcherp van tanden *ibid.*
—— worden van de honden vervolgt *ibid.*
—— haare pooten komen met de handen en voeten der menfchen wel over een *ibid.*
—— de Wyfjes koomen in veel dingen met de vrouwen over een 1. 166. *a*
—— hebben fcherpe klauwen *ibid.*
—— zyn van achteren kaal, bloedverwig gekleurt, als of ze gevilt waren *ibid.*
—— draagen de *pudenda* bloot *ibid.*
—— worden van de Hottentotten voor menfchen gehouden *ibid.*
—— kermen en fchreyen erbarmelyk als men ze wil dooden 1. 167. *b*
—— eeten geen rauwe vifch noch rauw vleefch 1. 166. *b*
—— fteelen 't gebraden vleefch uit de kas *ibid.*
—— eeten allerhande boomvruchten en druiven 1. 167. *b*
—— ftellen een fchildwacht uit als ze fteelen willen *ibid.*
—— befteelen de tuynen *ibid.*
—— dooden de fchildwacht als hy niet wel oppaft 1. 168. *a*
—— verftrekken zomtyds voor ketting-honden *ibid.*
—— zyn heel geil *ibid.*
—— fteelen een flaave kindt 1. 169. *a*
Bax, eerfte Gouverneur, zyne *qualiteiten* en eigenfchappen. 2. 180. *a*
—— heeft de vefting weder laten opbouwen *ibid. b.*
—— heeft ze in drie jaaren in volkomen ftaat willen brengen *ibid.*
—— word als Gouverneur gefchikt om zulken vefting te bouwen *ibid.*
—— heeft ze opgebouwt *ibid.*
Bayle (*Johannes*) fterft 1. 29. *a*
Beaumont, word Fiskaal *independent* 2. 190. *a* 2. 437. *b*
Bed-deke op 't fchip hoe gemaakt 1. 23. *b*
Bedden, maaken de Hottentotten van hunne kroffen 2. 46 *a* 2. 50. *b*
Bedeftonden op 't fchip 1. 26 *a*
—— worden zeer ftipt gehouden *ibid. b*
—— die zulks uit achteloosheid verfuimen, worden met flagen derwaards gedreven *ibid.*
Bedienden, koften de Compagnie jaarlyks veel geld 2. 251. *b*
—— der Compagnie, hoe zy onderfcheiden worden 2. 252 *b*
Bedrog by 't dooden der wilde dieren, hoe belet word? 2. 213. *a*
Bedfteden der Hotttentotten, zyn eenige gaten in hunne huifen 2. 74. *b*
—— in dezelve flaapt elk alleen *ibid.*
Beek (*Henricus*) oordeelt dat men *van der Heyde* te water en te brood moeft zetten, om hem murf te maaken 2. 356. *b*
—— helpt hem zwart maaken by den Gouverneur 2. 380. *b*
—— geeft voor door een vrouw geexcommuniceert te zyn 2. 381. *a*
—— vergelykt zich met *Le Boucq*, wegens 't waarneemen van den Kerken-dienft 2. 397. *a*
—— de Inwoonders van Drakenftein willen hunne kinderen van hem niet laaten doopen 2. 409. *b*
—— de Inwoonders van Stellenbofch en Drakenftein willen van hem het H. Avondmaal niet ontvangen *ibid.*
—— Hy gebruikt een aardig Gebeds-Formulier voor den Gouverneur 2. 412. *a*
Beeken, welke de voornaamfte zyn in 't Moddergatfch Diftrict 1. 104. *a*
—— loopen daar dikwils over *ibid.*
—— hebben geen bruggen *ibid.*
—— die flechts in de winter loopen, worden in de zomer brak 1. 351. *b*

 Beenen,

Beenen, kooken de Hottentotten byzonder 2. 87. *a*
—— met dat vet fmeeren zy zich *ibid. b*
Begravenis-Ceremonien der gener die op't fchip fterven 1.23. *a*
Behemoth, of het de Zee-koe zy 1.201. *b*
Bekeeren van Hottentotten is den Mooriaan gefchuurt 1.523. *b*
Beleeftheid, door den Heer Van der Stel aan den Schryver beweezen 1.49. *b*
Bellis Africana, 4 zoorten 1.290. *a*
Belooning, voor een gedoode Leeuw 1.106. *b*
Benaaming der Berg-Rivier 1.116. *a*
Bennyt, word gevangen en opgegeten 1.28. *a.* 1.229. *b*
Beplanting der Colonie word bevordert, hoe? 1.72. *a*
Bereiding der vellen, hier omtrent doolt *P. Tachart* 2. 45. *b*
—— des Lands tot Tuinen en Wynbergen 1.132. *b*
—— van de Wynen 1.151. *a*
Bereidzel des Wyns, wat het zy *ibid.*
Berg (Olof) flaat voor een Vrygeleide aan de vluchtelingen toe te ftaan 2.369. *a*
Berg, een door konft gemaakt, op de Buitenplaats van *Mulder* 1.118. *a*
Bergen, zyn 'er veel aan de Kaap de Goede Hoop 1.62. *b*
—— zyn daar zeer vruchtbaar *ibid.*
—— van der zelver kruinen vliet geftadig water *ibid.*
—— zyn een kenteken van de Kaap 1.63. *b*
—— in Hottentotfch-Holland 1.94. *b*
—— in 't Stellenbofch Diftrict 1.104. *b*
—— van Afrika koomen in veel deelen met de Fichtelberg over een 1.274. *b*
—— ruuwe, kaale en onvruchtbaare bergen hebben doorgaans Mineraal-erts in zich 1. 278. *a*
—— welker fpitzen noordwaards en de voeten zuidwaards ftaan, hebben doorgaans Zilver-erts 1.279. *a*
—— onvruchtbaare glimmende bergen brengen Erts voort *ibid.*
—— wanneer dezelve met fneeuw of hagel bedekt zyn 1.346. *a.* 1.368. *a*
Bergachtig, is 't land van Afrika 1.368. *b*
Berg-duiven, zyn overvloedig aan de Kaap 1. 223. *a*
Berg-ganffen, hoe derzelver gefteltheid 1.212. *a*
Berg-Rivier, zyn benaaming en oorfprong 1. 116. *a*
—— had wel een brug noodig 1.120. *b*
—— loopt fchier over *ibid.*
—— is gevaarlyk te pafféeren *ibid.*
—— waar hy heen loopt. *ibid.*
Bergwerkers, woonen aan de Kaap niet 1. 271. *a*
—— zyn daar zeer koftbaar *ibid.*
—— hebben op Sumatra gearbeidt *ibid.*
Bergwerken, worden niet voortgezet *ibid.*
—— wegens gebrek aan Mynwerkers en Hout *ibid.*
—— van zilver-Erts op verfcheide plaatzen 1.277. *a*
Bericht, waarachtig, van de Hottentotten te krygen, heeft de Schryver veel onderzoekens gekoft 1.455. *b*
Befchimpte, moet *anders maaken*, om weer eerlyk te worden 1.515. *a*
—— moet flachten, en geniet zelfs niet van 't vleefch *ibid.*
—— word zelfs onder Chriftenen niet geacht, als hy geen *Satisfactie* vordert *ibid. b*
Befnyding, is by de Egyptenaaren en Troglodyten in 't gebruik geweeft 1.511. *b.*
—— hier van fchynt de uitfnyding der Hottentotten herkomftig *ibid.*
Beta rubra & alba 1.313. *a*
Bewys der genegentheid, welke de Compagnie voor de Kaapfche Colonie heeft. 2.286. *a*
van der Beyl, komt uit Hollandt te rug, en roemt het gedrag van den Gouverneur 2. 396. *b*
Bezoek by Grooten, zyns gelyken en minderen, is in eenige omftandigheden verfchillend aan de Kaap 2.301. *a*
Bezolding, maandelykfche, der Geeftelyken in Ooftindie 2.204. *a*
Bezwarings-Artykelen 38, geeven de Borgers tegen Van der Stel in, by de Heeren Bewindhebbers 2.329. *a*
Byen, vind men veel aan de Kaap 1.260. *a*
—— bye-korven vind men 'er weinig *ibid.*
—— neftelen in de fteenklippen en holle boomen *ibid.*
—— uit dezelve loopt de hooning ibid. *b*
—— zyn verfcheide zoorten *ibid.*
Byen-vreeter 1.216. *b*
Bier, hoe de Hollanders op 't fchip bewaaren 1.33. *b*
—— eenige vaten worden zuur, andere loopen uit 1.34. *a*
—— oorzaak daar van *ibid.*
—— moet in Indie in eene reis afgetapt, en op bouteilles gedaan worden ibid. *b*
—— van Honing aan de Honingbergen 1. 125. *a*
—— 't Afrikaanfche is zo goed niet als 't Europifche 1.404. *a*
—— oorzaak hier van 1.405. *a*
—— Europifche bieren zyn zeer fterk *ibid.*
—— —— zyn zeer duur *ibid.*
Billykheid, beminnen de Hottentotten 2. 134. *b*
Bizam-katten, haar vel ruikt na Muscus 1. 182. *b*
—— is onzeker of zy Muscus by zich hebben of niet 1.183. *a*
Byzondere Kerkenraad, beftaat uit Dienaars der Compagnie en Borgers 2.203. *b*
—— Deszelfs Præfident is altyd een Lid uit den Raad *ibid.*

Byzon-

Byzondere Kerkenraadt, in Stellenbosch en Drakenstein, heeft iets byzonders ibid.
—— daar in verschynt alleen jaarlyks een lidt uit den Raadt 2. 204. *a*
Blaasen der wilde dieren, vlechten de mans in hunne hairen 2. 55. *b*
Blauwe Berg, waarom zoo genaamt 1. 78. *a*
—— heeft weinig water ibid. *b*
—— dog veel wilde dieren *ibid.*
Blauwe katten, geeven goed bontwerk 1. 182. *b*
Blauwe Vlag, waeit van het Admiraals-schip, wanneer en waarom 2. 264. *a*
Blauw-vogel (*Cœruleus*) hoe die 'er uit ziet 1. 208. *b*
Blesius (*Jan*) bouwt Simons Valley 1. 118. *b*
—— is gedwongen dit Landgoed te verlaaten 1. 119 *a*
—— verbied den Prediker Kalden te prediken 2. 392. *b*
—— mainteneert zyn recht niet 2. 347. *b*
—— sterft 2. 436. *b*
—— is roemens waardig, waar in *ibid.*
Blesius (*Dominicus*) word Land drost 2. 441. *b*
Blikzem en Hagel naby de Kaap de Goede Hoop 1. 43. *b*
Blinde Slang, heeft kleine zwakke oogen. 1. 254. *a*
—— is gemakkelyk te dooden ibid. *b*
Blinde Vliegen 1. 261. *a*
Bloeden uit de neus, zeer sterk aan de Kaap 1. 406. *b*
—— hier van twee zeldzaame voorbeelden ibid. *seq.*
Bloedt der Kraamvrouwen, wat de Hottentotten daar met doen 2. 11. *b*
—— van de Rhinoceros, is een goed medicament 1. 192. *b*
—— en darmen kooken de Hottentotten onder malkander 2. 20. *b*. 2. 86. *a*
—— zulks heeft de Schryver geproeft 2. 86. *a*
Bloedt, zuiver, mogen de Hottentottinnen niet eeten 2. 58. *b*
Bloedschande, word met de dood gestraft 2. 22. *b*
Bloedvrienden mogen by de Hottentotten met malkander niet trouwen *ibid.*
Bloed-vloedt der Vrouwen, geeft veel ongemak 1. 386. *b*
Bloed-zuiger 1. 259. *a*.
Bloemen, donkere, en klein fyn gras, geeven te kennen dat in zulke Bergen Erts verborgen is 1. 277. *b*.
—— by 't Warme Badt, haare gesteltheid 1. 338. *b*
—— geeven te kennen dat 'er Mineraal-Erts is *ibid.*
Bloem-kool, wast overlvoedig 1. 153. *b*. 1. 313. *b*
—— word ingezouten en verzonden *ibid.*
Bode en afslager maakt zich zoek, om dat zyn rekening niet kan goedmaaken 2. 202. *a*
—— van Stellenbosch en Drakenstein word van 't Collegie der Heemraaden betaalt. 2. 211. *a*
—— heeft daarenboven noch veel voordeelen ibid. *b*
—— der Burger-raaden heeft minder voordeel 2. 215. *b*
—— des Krygs-raads ontvangt loon van de Officiers 2. 216. *a*
Bodem der Zoutpannen, is vet en lymig 1. 348. *a*
Boegzeeren, hoe zulks geschied 2. 26. *b*
Boeken, geeft de Compagnie mede, en welke? 1. 26. *a*
—— van de Compagnies handel worden geslooten 2. 276. *a*
Boekhouders, zyn Notarissen op 't schip, en maaken de Testamenten der stervenden 1. 22. *b*
—— verkoopen de nagelatene goederen. 1. 23. *a*
—— die van des Schryvers schip zoekt vergeefsche hulp by den Kapitein 1. 44. *a*
—— zyne cordate resolutie *ibid.*
Boekhouders aan de Kaap, hebben eenig voordeel van de borgers 2. 297. *b*
Boekstaaven der Hottentotten zyn onderscheiden 1. 422. *a*
—— eenige konnen niet geschreeven noch uitgedrukt worden *ibid.*
Boeren aan de Kaap, zyn ryk 1. 77. *b*
—— wat zy maandelyks te verrichten hebben 1. 134. *b*
Bogaart (*Adriaan*) zyn lof 1. 49. *a*
—— moet den Schryver by den Gouverneur brengen *ibid.*
Bokjes, byzondere zoort in Guinea 1. 198. *a*
Bokken (*blauwe*) zyn zeer groot 1. 169. *b*
—— hebben blauwe hairen *ibid*
—— als zy gedood zyn, verliest het hair zyn blauwe kouleur *ibid.*
—— hebben een lange baard *ibid.*
—— worden verder beschreeven *ibid.*
—— koomen niet over 't gebergte van Hottentotsch Holland 1. 170. *a*
—— *bonte*, worden beschreeven *ibid.*
—— daar van ontmoet de Schryver een groote menigte by 't zwarte water 1. 336. *a*
—— zy stellen zich op een ry *ibid.*
—— zy worden verstrooit *ibid.*
—— met witte en geele vlakken, hebben goed vleesch 1. 468. *a*
—— *tamme* 1. 169. *a*
—— zyn niet groot ibid. *b*
—— stinken niet *ibid.*
—— werpen tweemaal 's jaars *ibid.*
Boogen, die de Hottentotten tot geweer dienen, hoe gemaakt zyn 2. 111. *b*
Boomen, op St. Jago 1. 21. *a*
—— in Africa, zyn meest onvruchtbaar 1. 155. *b*
—— draagen vruchten, die geen Europeaan eeten kan 1. 156. *a*

Boomen, die uit Europa en Asia derwaards gebragt worden, groejen wel 1. 156. *a*
—— draagen overvloedig vruchten *ibid.*
—— der zelver *cultuur* is licht *ibid.*
—— Amandel-boomen schieten ras op *ibid.*
—— *Guajavos*, hier van is de vrucht zeer aangenaam 1. 159. *a*
—— langzaam opwassende, met bleeke bladeren, zyn een bewys van Mineraal-Erts 1. 278. *b*
—— onvruchtbaare wyzen aan dat 'er Erts is *ibid.*
—— by 't warme Bad, gelykende na de Wilgen 1. 338. *a*
Boome-schenders straf, een voorbeeld 1. 110. *b*
Boom-slangen, haar benaaming 1. 251. *b*
—— byten den genen die onder de boom gaat *ibid.*
—— vluchten na de beet 1. 254. *a*
—— zyn gemakkelyk te dooden *ibid.*
—— worden in gekamferde brandewyn bewaart *ibid.*
—— van haar vet kan een licht gemaakt worden, dat de aanschouwers zeer vermaakt *ibid.*
Boonen, Afrikaansche 1. 300. *a*
—— van alderhande zoort en groote 1. 316. *a*
Boontjes-Kraal, is een Vee-post of winterweide geweest 1. 335. *a*
—— noch een andere hier dicht by ibid. *b*
Boot van 't schip *de Ham* gekapt, waarom 1. 9. *a*
Bootsgezellen, hun breeken de voeten op van 't zee-water te St. Jago 1. 21. *b*
—— houden de wacht op den Leeuwenberg 1. 83. *b*
—— moeten van elk aankomend schip kondschap geeven door een Kanonschoot en 't ophyssen van een Vlag *ibid.*
—— woonen buiten de Vesting 2. 259. *b*
Borgen, twee bieden zich aan om de 9 vluchtelingen op een vry geleide na de Kaap te lokken 2. 375. *a*
Borsten, quade, zyn gemeen onder de Vrouwen aan de Kaap 1. 390. *b*
—— derzelver verscheide toestand *ibid.*
—— een smidt (*Greft*) genaamt, vindt een pleyster uit tegens deze quaal 1. 391. *a*
—— hoe de Hottentottinnen die aan de Kinderen geeven 2. 28. *b* 2. 50. *a*
—— *Vogels* bericht hier van 2. 28. *b*
—— draagen de Hottentottinnen bloot 2. 49. *a*
—— die haar by de borsten voelt lagchen zy uit 2. 50. *b*
Bosch-duiven 1. 223. *a*
Bosch-heuvel, een schoone Wyn-en Vruchttuin 1. 74. *b*
—— is een zeer vruchtbaare oort *ibid.*
Boschjes-mannen, wat voor Volk het is 1. 453 *b* 1. 479. *a*
—— tegens deze trekken de *Heykoms* te velde *ibid.*
—— worden zonder aanzien van persoonen gedood *ibid.*
—— by deze zoeken de vluchtige Hottentotten schuilplaats 2. 137. *b*
—— de Schryver is van hun bezocht geworden *ibid.*
—— hunne gedaante en eigenschappen *ibid.*
Bosschen op de Tafelberg 1. 82. *a*
Boter en Zuiker word den Schryver by zyn warm bier geweigert 1. 11. *a*
Boter, maken de Hottentotten, hoe het daar mede toe gaat 2. 36. *a*
—— word slecht bewaart *ibid.*
—— veroorzaakt walging ibid. *b*
—— eenige Europeaanen koopen hen die boter af, en doen daar koopmanschap mede *ibid.*
—— de Hottentotten gebruiken die om te smeeren *ibid.*
—— zy drinken de Kernmelk daar van *ibid.*
Botrivier en de Rivier zonder end zyn dikwils gevaarlyk te passeeren 1. 334 *b*
Bottatas, zyn twederley 1. 154. *b*
—— de roode zyn de beste *ibid.*
—— zyn heel groot en verzadigende *idid.*
—— gekookt en gebraden zyn ze lekker 1. 155. *a*
—— hoe dezelve voortgeplant worden *ibid.*
—— hebben verscheide naamen 1. 313. *a*
Bottelary, wat het voor een District is 1. 108. *a*
—— geeft al het hooy *ibid.*
—— hoe dit District legt *ibid.*
—— heeft weinig water, en gebrek aan hout 1. 110. *a*
le Boucq en *Beek* accordeeren met malkander wegens het waarneemen van den Kerkelyken Dienst 2. 397. *a*
—— wil met de nieuw verkore leden in den Kerkenraadt niet zitten *ibid.*
—— wil deze leden opentlyk van de Predikstoel afzetten ibid. *b*
—— zet Poulle en Overholster opentlyk af 2. 398. *b*
—— word daar over by d'Abling aangeklaagt 2. 399. *a*
—— word de Predikstoel verboden ibid. *b*
—— raakt op nieuws in moeilykheid 2. 404. *b*
—— bezoekt de Vrouw van Hussing *ibid.*
—— vind daar noch een andere Vrouw *ibid.*
—— spreekt ten laste van d'Abling, dat hem weer gezegt word *ibid.*
—— word aangezegt uit des Predikers huis te vertrekken 2. 405. *a*
—— word andermaal door den Gerechts-bode aangezegt, daar uit te gaan 2. 409. *a*
—— krygt bevel naar Batavia te vertrekken 2. 411. *a*
—— moet zulks werkstellig maaken 2. 431. *b*
Böving (Joh. Georg) zyn bericht van de Hottentotsche Spraak 1. 424. *b*
—— naricht of de Hottentotten eenige eer aan Godt bewyzen 1. 489. *a*
—— houd het danssen voor de Maan voor geen Godsdienst by hen 1. 493. *b*
—— deze Meening is valsch *ibid.*
—— zyne dwaaling, omtrent hunne vreeze voor

voor de dood 1. 525. b
Bouman (Jan Hendrik) zyn Vrouw word gescholden 1. 56. b
— daar uit ontstaat een geschil *ibid.*
— 't welk beslist word door een Vonnis 1. 57. a
— hy dood een Tyger met zyn mes 1. 186. a
— Aardig *Sentiment* 2. 368. b
Bouteilles met wyn en bier, hoe die bewaart moeten worden 1. 35. a
Braaden van vleesch by de Hottentotten 2. 20. b
— van wortelen, hoe by hen toegaat. 2. 61. b
Braakmiddel, doet geen dienst aan den Schryver 1. 11. a
Braja (Porto du) de Gouverneur geeft aan de Hollanders een lyfwacht 1. 16. a
— word noch eens van de Hollanders bezocht 1. 19 a
van Brakel (Jakob) word by zyn Zuster krank, en door andere bezocht 2. 405. a
— word gevangen na de Kaap gebragt 2. 381. b
— zyn kind sterft eer hy noch op 't schip komt 2. 382. a
— mag 't zelve niet helpen begraaven *ibid.*
— van zyne Familie blyft binnen 't jaar niemand over, als een eenig Dochtertje ibid. b
Brak water in de Mosselbank 1. 80. b
— in de Tygerbergen 1. 81 a
— by Ribeeks Kasteel 1. 122. b
— moeten veel menschen nevens hun vee gebruiken 1. 351 b
Brak en zout worden de beeken, als ze niet altyd loopen *ibid.*
Brakke grondt, waar te vinden 1. 352. b
Brand, ontstaat nooit in de huizen der Hottentotten, waarom? 2. 76. a
Brandmeesters, moeten na de schoorsteenen koomen zien, of ze geveegt zyn 2 221. b
Brandewyn, word aan 't Scheepsvolk zomtyds gegeven, als ze zich vrolyk maaken 1. 12. b
— en wyn, der zelver maatig gebruik is nodig by de cuur van 't warme Badt 1. 339. b
— van wyn beminnen de Hottentotten boven maate 2. 69. b
— moogen de Inwoonders by een halve emmer verkoopen 2. 281. a
Brand-slang, zie Dorst-verwekkende slang.
Brasilie, derwaarts zeilen de Oorlogschepen uit *Porto du Braja* 1. 16. a
Brassica alba, rubra, capitata, florigera 1. 313 b
Breedte van 't Voorgebergte van de Kaap Goede Hoop 1. 65. b
Brieven, wierden voor dezen aan de Kaap onder een Steen verborgen 1. 59. b 2. 177. b
— der Borgers die de afzetting van den Gouverneur mede brengen, worden in twyfel getrokken 2. 383. b
— worden van Elzevier voor verdicht gehouden *ibid.*
— Helot wil de houders der zelver in de gevangenis zetten *ibid.*
— de Borgers worden op die brieven gerust 2. 384. b
— der Compagnie, vervattende des Gouverneurs en anderen t'huis roeping 2. 386. b
Bronnen, op St. Jago is 'er een die zeer goed is 1. 21. a
— zommige zyn brak 1. 81. a. 1. 87. b
— aan den Leeuwenberg 1. 85. a
— koomen van den Tafelberg afstroomen 1. 89. a
— aan Ribeeks Kasteel veroorzaaken een geschil 1. 123. a
— liefelyke by 't Prinssen Kasteel 1. 161. a
— op en aan de Bergen zyn tekenen van Mineraal-Erts 1. 279. b
— der Bergen geeven ryklyk water 1. 328. a.
— die in de Dalen ontspringen, geeven weinig water *ibid.*
— hebben in de winter weinig, en in de zomer zeer veel van een zoute smaak 1 351. b
— by *Miros-Castel* 1. 467. b
Broodt, gebrek daar van aan de Honing-bergen 1. 125. a
— geeft geen tiende 1. 142. a
Brouwery aan de Tafelberg 1. 75. a.
Bruggen, zyn 'er gebrek in 't Moddergatsch Districkt 1. 104. a
— over de Stellenbossche Rivier is een slechte 1. 107. a
— een betere daar dicht by *ibid.*
— noch een tusschen Welmoed en Meerlust ibid. b.
— is nu ingevallen *ibid.*
— mankeeren over de Berg-rivier 1. 121. a
— konden gemakkelyk daar over geslagen worden *ibid.*
— mankeeren in 't Land der *Damaquas* 1. 475. b
Bruidegom, spreekt eerst met zyn Vryster, na dat de ouders haar toestemming gegeven hebben 2. 16. a
— klugtige strydt tusschen bruidegom en bruidt, als de bruidt het ja-woordt niet geeven wil *ibid.*
— brengt ossen aan 't huis van de bruid *ibid.*
— en Bruid, worden by 't trouwen driemaal bepist 2. 17. a
— de Priester wenscht den Bruidegom en Bruid geluk ibid. b.
— eet uit een byzondere pot 2. 21. a
— mag by de Bruid aan tafel zitten *ibid.*
Bruid, haar ouders moeten de bruiloft geeven 2. 305. a
— en Bruidegom worden opgepast en na bed geleid door een jongman en jonge dochter 2. 306. a

Bruid, haar ouders moeten 14. dagen de vrienden tracteeren 2. 307. *a*
Bruiloften der Hottentotten zyn luftig en zeldzaam 2. 16. *a*
Bruilofts opfchik der Mannen en Vrouwen by de Hottentotten 2. 16. *a*
—— gaften zitten in twee ronde cirkels ibid. *b*
—— Tafel, hoe geftelt is 2. 21 *a*
Bruilofts-Ceremonien zyn overal eenerley by de Hottentotten 2. 22. *a*
—— der Inwoonders aan de Kaap 2. 304. *a*
—— daar by word niemand voorgedient als de Vrouwen 2. 305. *a*
—— de mansperfoonen eeten ftaande na hun believen ibid. *b*
—— welke plegtigheden na den trouwdag gefchieden 2. 306. *a*
—— daar by word gedanft ibid. *b*
—— gefchenken worden aan de getrouwde niet gegeven, waarom? 2. 307
—— —— worden ook aan weduwen, die weder trouwen, niet gegeven 2. 308 *a*
Bruine rood-aarde, word aan de Kaap gevonden 1. 272. *b*
—— word van de Schilders gebruikt *ibid.*
Bruinvifch, word befchreven 1. 230. *a*
—— zyn gulzig en groot *ibid.*
Bryonia Africana, 2 zoorten 1. 290. *b*
Buchu, of *Spiræa*, gebruiken de Hottentotten tot hair-poeder 1. 303. *a* 2. 53. *b*
—— daar mede worden de eerftgeboore kinderen beftrooit 2. 5. *a*
Buffels, worden befchreven 1. 171. *a*
—— der zelver grootte ibid. *b*
—— —— koleur *ibid.*
—— —— hoorens *ibid.*
—— —— huid *ibid.*
—— zyn gevaarlyke dieren *ibid.*
—— konnen wel zwemmen 1. 172. *a*
—— een voorbeeld daar van *ibid.*
—— daar word 'er een in Zee gejaagt, en uit een fchip doodgefchoten *ibid.* 2. 430. *b*
Buik, draagen de Hottentottinnen bloot 2. 49. *b*
Bullen, laaten de Hottentotten altyd onder de kudde loopen 2. 35. *a*
Bult, hebben de Offen noch Koeijen aan de Kaap niet 1. 143. *a*
Buren, een Bolwerk, word tot een *Obfervatorium* gefchikt 1. 51. *a*
Burgers aan de Kaap, waarom die Vryborgers genaamt worden? 2. 270. *a.* 2. 282. *a*
—— klaagen hun nood vruchteloos aan den Gouverneur W. A. van der Stel 2. 328. *a*
—— klaagen over hem te Batavia, en in Holland ibid. *b*
—— worden van den Gouverneur om een getuigenis verzogt 2. 337. *b*
—— zulks komt veele vreemd voor *ibid.*
—— eenige willen het opftel langzaam geleezen hebben 2. 338 *a.*
—— vier van de voornaamften zullen naar Holland vertrekken 2. 352. *b*
Burgers, de zelve vertrekken, 't welk den Gouverneur ras berouwt 2. 353. *b*
—— aan de Kaap word toegelaaten met de Hottentotten te handelen 1. 459 *b*
—— zommige maaken te zaamen een Maatfchappy, om Vee van de Hottentotten te handelen *ibid.*
—— worden flecht van de Hottentotten ontfangen 1. 460. *a*
—— wat hier van de oorzaak zy *ibid.*
—— hebben flecht met de Hottentotten geleeft *ibid.*
—— wie deze waren? *ibid.*
—— hebben weinig winft daar by *ibid.* *b*
—— verbieden hunne flaaven den omgang met flaaven van de Compagnie, waarom? 1. 397. *a*
—— zommige ontfangen brieven, waar in van des Gouverneurs afzetting gemeld word, die in twyfel worden getrokken. 2. 383. *b*
—— worden door den inhoud van deze brieven zekerder 2. 384. *a*
—— krygen na 't vertrek der Retourvloot weinig verlichting 2. 393 *a*
—— oorzaak hier van *ibid.*
—— maken onder malkander op nieuws goede vriendfchap 2. 395. *a*
—— vriendfchap word niet gefleurt. waarom? 2. 398. *b*
—— verdeelen zich wegens de afzetting van Poulle en Overholfter in twee partyen 2. 399. *b*
Burger geld, wat naam het draagt? 2. 208. *b*
—— waar het toe aangeleit word *ibid.*
Burgermeefters, zitten in den Raad van Juftitie, wanneer? 2. 191. *b*
—— eligeert de Gouverneur alleen 2. 192. *a*
—— roept en laat te huis, wien hy wil *ibid.*
Burger-Raaden, wat die zyn 2. 206. *a*
—— mogen alleenlyk conditioneele befluiten neemen 2. 206. *b*
—— worden alle twee jaar verandert 2. 207. *b*
—— de oudfte houd rekening van de inkomften der Colonie *ibid.*
—— moet daar van rekening by den Gouverneur doen *ibid.*
—— hebben de vryheid om een *nominatie* te maaken *ibid.*
—— worden gekoren door den Gouverneur en Raad *ibid.*
—— de Gouverneur kieft ook wel de geen, die niet op de *nominatie* ftaan 2. 208. *a*
—— ontfangen geen andere loon als de eer *ibid.*
—— daar hunne Vrouwtjes wel mede in haar fchik zyn *ibid.*
—— ontfangen jaarlyks de pagt van de molen *ibid. b*
—— verzamelen het burger-geld *ibid* *b*
—— betaalen uit hun kas den Onderhouder der gemeene wegen, Secretaris, en Boden *ibid.*
—— hebben vryheid tot hun Secretaris en Boden

den aan te ftellen, wien zy willen 2.209. *a*
—— als mede om Nacht-wakers aan te ftellen *ibid.*
Burgery aan de Kaap, moet by nacht waaken 2.216. *b*
—— is daar in nalaatig, waarom? *ibid.*
—— moet in 't geweer verfchynen, wanneer? 2. 219. *a*
—— moet de weggelope flaaven weer haalen ibid. *b*
—— moet tegen de Hottentotten te veld trekken *ibid.*
Bufchbafch der Hottentotten, waar uit die beftaat. 2. 14. *a*

C.

Caapfche Colonie, welke dezelve is 1.78. *b*
—— word door een toeval vergroot *ibid.*
—— wat voor een Hottentotfche Natie dit Land voor de aankomft der Hollanders bewoont heeft 1.461. *b*
—— Hun Land en vryheid hebben de oude inwoonders ongaarne verloren *ibid.*
—— Vefting laat een vlag waajen, wanneer? 1. 84. *a*
—— Wateren zyn vierderley, omtrent de koleur en fmaak 1. 87. *a*
—— als mede omtrent de hitte en koude 1. 88. *a*
—— zyn zeer gezond *ibid.*
—— fchaaden de zieken niet ibid. *b*
—— worden bemind van de Koning van Denemarken *ibid.*
—— Wyn krygt door de tyd een Seck-fmaak 1. 152. *a*
—— Winden zyn voor zommige fchepen nàdeelig, voor andere voordeelig 1.363. *a*
—— hier op letten de Hollanders ibid. *b*
—— heeft noch niemand recht onderzocht *ibid.*
—— omtrent de zelve zyn drie hoofd-omftandigheden waar te neemen *ibid.*
—— zyn aan land zeer ongeftuimig 1.365. *b*
—— zyn in open zee veel ftilder *ibid.*
—— uit het Zuid-Ooften waajen zy fterk en lang 1. 366. *b*
—— de eigenfchap van deze Wind vorfcht de Autheur na 1. 380. *a*
—— Wolken ziet de Schryver voor de eerfte maal 1. 43. *a*
Cabeljau, zyn geftalte en eigenfchappen 1.230. *a*
—— heeft goed vleefch *ibid.*
Caffers, of men de Hottentotten zo noemen mag? 1. 417. *a*
—— en Hottentotten zyn onderfcheiden volk ibid. *b*
—— en Mooren zyn onderfcheiden *ibid.*
—— hunne onderfcheidenheid van de Hottentotten 1. 478. *a*
—— zyn geen Hottentotten, volgens het getuigenis van *Ludolf* 1. 418. *a*
—— bouwen huizen 1.478. *a*
—— brouwen bier van *Myli* *ibid.*
—— dryven koopmanfchap, met wie *ibid. b*
—— onder dezelve onthouden zich een Engelsman, en een Hollander *ibid.*
—— die by *Terra de Natal* woonen, voeren fchilden 2. 143. *b*
Caffraria, of men 't land der Hottentotten zo mag noemen 1. 417. *a*
Calendula, five Caltha Africana, Afrikaanfche Goudbloem 1.290. *b*
Camillen, ftinkende Africaanfche 1.292. *b*
Campanula Africana, daar van zyn hier 8 zoorten 1. 290. *b*
Campher, de befte komt van *Borneo* 1.313. *b*
Campher-boom, groeit fnel op *ibid.*
—— heeft week hout 1.314. *a*
Camphorata Africana 1.291. *a*
Canella Ceylonica 1.314. *a*
Canis Carcharias. Zie Vifch-hond.
Canna-wortel, een Afrikaanfch gewas 1.308. *b*
—— de Hottentotten houden 'er veel van *ibid.*
Cannabis Sativa & Erratica 1.314. *a*
Capo de Bonne Efperance, word voor de bequaamfte Oord gehouden, om Aftronomifche *Obfervatien* te doen 1. 2. *a*
—— des zelfs nabyheid word uit eenige voortekens qualyk afgenoomen 1. 46. *b*
—— word eindelyk ontdekt 1. 47. *a*
—— die 't eerft land ziet, krygt een præmie *ibid.*
—— diepte in de Haven *ibid.*
—— wanneer, en van wien ontdekt, en waarom dus genoemt 1.58. *a*. 1. 362. *b*. 2. 176. *b*
—— deeden de Portugeezen niet aan, waarom 1.58. *b*. 1.176 *b*
—— wanneer de Hollanders ingekregen hebben 1. 60. *a*
—— wie aanleiding tot het verkrygen gegeven heeft *ibid.*
—— deszelfs bemagtiging word befloten, en gelukkig uitgevoert *ibid.*
—— is zeer volkryk, en met veel bergen voorzien 1. 62. *b*
—— is zeer vruchtbaar, en heeft overvloed van zout 1. 63. *a*
—— heeft warme Baden, die van goede uitwerking zyn *ibid. b*
—— heeft in 't algemeen maar twee Winden *ibid.*
—— legt onder 't Zuider gedeelte van de *Zona Torrida* 1. 66. *b. feq.*
—— deszelfs *latitudo* word vaftgeftelt *ibid. feq.*
—— deszelfs *longitudo* word uitvoeriglyk befchreven, en eindelyk vaftgeftelt *ibid. feq.*
—— de afwyking der Zeilfteen aan de Kaap alhier befchreven 1. 68. *b*
—— word van allerhande landaard bewoont 1. 70. *b*

Capo de Bonne Esperance, eene taal is daar 't gemeenste 1. 71. *a*
— een Vreemdeling dient eene taal te leeren, welke? *ibid.*
— grootte van de Colonie 1. 71. *b*
— is een van de vruchtbaarste en gezegendste landen 1. 130. *a*
— heeft drie algemeene plaagen 1. 262. *a*
— aldaar moeten de Retour-schepen in de goede *Mousson* aanlanden 1. 369. *a*
— aldaar moeten alle Hollandsche schepen aankomen ibid. *b*
— alhier is het den Portugeesen in den beginne slecht gegaan 2. 176. *a*
— aldaar heeft de Compagnie zeer schoone tuynen 2. 239. *b*
— is voor het vertrek van de Retour-vloot zeer volkryk 2. 264. *a*
— na het vertrek derzelve is het 'er stil ibid. *b*
Capoverdische Eilanden 1. 13. *a*
— haar oude en nieuwe benaaming ibid. *b*
— hoe veel die zyn *ibid.*
Cardamine Africana 1. 291. *a*
Carduus benedictus, is heel heilzaam 1. 314. *a*
Carduus Brasilianus 1. 312. *a*
Caryophyllus hortensis 1. 314. *a*
Cassia Cinnamomea *ibid.*
Castanje-boomen, groejen heel groot en schoon 1. 158. *a* 1. 314. *b*
— haar schaduwe is zeer aangenaam *ibid.*
— draagen jaarlyks een groote menigte vruchten *ibid.*
— haar Vruchten zyn al zo goed, als de Europeaansche *ibid.*
— dog blyven zo lang niet goed *ibid.*
Castanea Sylvestris *ibid.*
Catalogus der Hottentotsche woorden heeft *Ludolf* niet heel net 1. 429. *a*
— word verbetert medegedeelt *ibid. seq.*
Centaurium Africanum minus, waar van 4 zoorten 1. 291. *a*
— *majus* *ibid.*
Cepa Vulgaris of gemeene Ajuin 1. 314. *b*
Cerastus of gehoornde slang 1. 466. *b*
Cerasus varii generis, Kersseboomen van verscheide zoort 1. 314. *b*
Ceremonien, waar op een man weder by zyn vrouw mag koomen 2. 12. *a*
Ceremonien by de bruilofen der Hottentotten zyn klugtig en zeldzaam 2. 15. *a*
— zyn overal, en by alle gevallen eenerley 2. 22. *a*
— der Europeaanen aan de Kaap 2. 305. *a*
— by het kinder-doopen der Europeaanen aan de Kaap 2. 309. *a*
— by Visiten, en Contravisiten der Europeaanen 2. 301. *a*
— by het begraaven der lyken onder de Europeaanen. 2. 312. *a*
— by de Rouw waar te neemen 2. 315. *b*
— by het overnemen van 't Gouvernement 2. 395. *b*
— by het voorstellen van een Commissaris 2. 424. *a*
Ceylonsche Olyfanten worden van de andere gegroet 1. 177. *a*
— zyn de leerzaamste en tamste *ibid.*
— inwoonders houden hun Land voor het Paradys. *ibid.*
— gelooven dat Adam daar zelfs begraven legt *ibid.*
— Roosen 1. 323. *b*
Chærophillum sativum, zaad-dragende kervel 1. 315. *a*
Chalouppen, vreemde, worden aan een schip ontfangen, wie ze waren? 1. 12. *a*
Chameleon, de Schryver heeft 'er een gehadt 1. 172. *b*
— verandert zyn koleur *ibid.*
— is niet heel groot *ibid.*
— eet muggen en vliegen *ibid.*
— is hobbelig en ruw van huid 1. 173. *a*
— is langzaam van gang *ibid.*
— zy zitten graag op de takken der boomen *ibid.*
Chamtouers Natie, heeft een vrugtbaar Land 1. 476. *b*
— heeft water en wild genoeg *ibid.*
— heeft veel visch in hunne Rivieren *ibid.*
— heeft veel hout, en onder anderen Apricose en Eike boomen 1. 477. *a*
— vervolgt de Europeaanen in een bosch *ibid.*
— verhandelt aan de Europeaanen veel vee *ibid.*
— aardige rede van hun Kapitein ibid. *b*
— is een dapper volk ibid *b*
— hun Voorgeeven *ibid.*
— hun manier van kryg te voeren 2. 142. *a*
de Chavonne, zou den Gouverneur van Assenburg opgevolgt hebben 2. 186. *a*
Cheiranthos Africana 1. 291. *b*
Chiragra, is aan de Kaap onbekend 1. 405. *a*
Chirigriquas-Natie woont in de Baay St. Heleen 1. 446. *a*
— hun Land word van de Olyphants-rivier bevochtigt *ibid.*
Chirurgyn (Opper) moet de zieken op 't schip van alles bezorgen 1. 22. *a*
Chonagra of *Gonagra*, is aan de Kaap onbekent 1. 405. *a*
Christenen, worden van de Hottentotten over hunne onvergenoegtheid beschuldigt 2. 130. *a*
— worden in 't stuk van Godsdienst door de Hottentotten beschaamt 1. 495. *b*
— geeven een quaad voorbeeld aan de Hottentotten *ibid.*
— worden door de Hottentotten in 't stuk van onpartydige vonnissen beschaamt 2. 22. *b*
— worden in zommige gevallen door de Compagnie beschonken 2. 268. *b*

Christelyke Religie, daar toe zyn de Hottentotten niet wel te brengen 2.9.*a*
Chrysanthemum Africanum, waar van twee zoorten 1.291.*b*
Chrysanthemoïdes Osteospergon Africanum. *ibid.*
Cicer sativum, zaad-dragende Erwten 1.315. *a*
—— Africaansche. Zie *Astralagus*.
Cieraadt, stellen de Hottentotten in 't besmeeren 2.53.*a*
—— in 't hair te poejeren met *Buchu* ibid.
—— in 't vlechten van alderhande dingen in hunne hairen 2.54. *a*
—— in 't draagen van glaze of kopere koraalen, of van eijer-schaalen om den hals, de handen enz. *ibid.*
—— in Oorcieradien *ibid. b*
—— der Mannen is een neusdoek van een vosse staart 2.55. *b*
—— —— zyn blaazen van wilde dieren *ibid.*
—— by de *Namaquas* is een half-rond stuk blik voor 't voorhoofd *ibid.*
—— der Vrouwen is, dat zy haar aangezicht met roode verwe bestryken 2.56. *a*
—— —— zyn ringen om haare voeten *ibid.*
Cinara hortensis *ibid.*
Cinnamomum, of Kaneelboom 1.314.*a*
Cistus humilis Africanus 1.291 *b*
Citroen-boomen 1.319.*b*
Claas, een Hottentotsch Kapitein, is zeer getrouw en yverig in de Compagnies dienst geweest 1.438.*b*
—— doet veel goed aan een Europeaan 1.439. *a*
—— handelt met zyne lands-luiden voor rekening der Compagnie 1.456. *b*
—— krygt tot zyne verzekering een Hottentotsche lyfwacht 1.457. *a*
—— voert zyn handeling getrouw en tot groot voordeel uit *ibid.*
—— verkrygt daar door by ieder groot *credit* *ibid.*
—— zyne dienst is aangenaam aan de Compagnie *ibid.*
—— krygt slechte dank voor zyn getrouwen dienst ibid. *b*
—— word verdacht gehouden *ibid.*
—— zyn vrouw word hem door een Hottentot onthouden *ibid.*
—— word door een Hottentots Kapitein by de bedienden der Compagnie veracht *ibid.*
—— zy zoeken hem door list ten val te brengen *ibid.*
—— word door Europeaanen vyandlyk op 't lyf gevallen 1.458.*a*
—— deszelfs aanspraak aan de Hollanders ibid *b*
—— word gebonden by den Gouverneur gebragt *ibid.*
—— word op het Robben-Eiland gebannen *ibid.*
—— waar over de Compagnie misnoegt is geweest *ibid.*
—— krygt zyn vryheid, en eenige zyner goederen wederom 1.459. *a*
—— word eindelyk door zyn ouden vyand doodgeslagen *ibid.*
Clematis hederacea Indica, Indiaansche klim 1.315.*a*
Cloet (*Jacob*) word op het schip *ter Aa* in arrest gezet 2.355. *b*
—— word schielyk weer los gelaaten 2.361.*a*
Cnicus Sylvestris 1.314.*a*
Cobra de Capello, is een zeer vergiftige slang 1.255.*b*
—— word gezegt een steen in de kop te hebben *ibid.*
Cocos, de schaalen van deze nooten gebruiken de Hottentotten tot haar *Gom-gom* 2.105.*b*
—— door de zelve weeten zy alle toonen te maaken 2.106.*a*
Coeruleus, of Blauw-vogel, word beschreven 1.208 *b*
Collegie (een) maaken Stellenbosch en Drakenstein te zamen uit 2.209. *a*
—— van Policy, is het hoogste aan de Kaap 2.190. *b*
—— van den Raad aan Stellenbosch, maakt een ordonantie ten voordeel van de armen 2.289. *a*
—— deze ordonantie word door hunnen Secretaris werkstellig gemaakt ibid. *b*
—— van Huwelyks-zaaken, by het zelve moeten de verloofden zich eerst aangeeven, eer de geboden gaan, of zy trouwen konnen 2.304. *a*
—— geeft aan de verloofden een briefje, waar by de Predikant geauthorizeert word, om de geboden af te lezen, en naderhand te trouwen 2.304. *b*
—— van Justitie, word in een zekere zaak tot hulp geroepen 2.400. *a*
—— onderzoekt na den opsteller van een smeekschrift, en laat de *species facti* onaangeroert ibid.*b*
Collegien der gansche Regeering aan de Kaap zyn in 't geheel acht in getal 2.188.*a*
Colonie aan de Kaap op te rechten word besloten 1.61.*b*. 1.462.*b*
—— word zeer veel in korten tyd vergroot 1.61.*b*
—— deszelfs benaaming en verdeeling *ibid.*
—— had in den beginne van alles gebrek 1.62.*a*
—— word schielyk geholpen *ibid.*
—— is thans redelyk groot 1.72.*a*
—— word noch vergroot ibid. *b*
—— *Caapsche*, welke eigentlyk alzo genaamt word 1.78.*b*
—— *Stellenbossche*, welke deze naam draagt. 1.91.*b*

Colonie, *Drakensteinsche*, welke dus genaamt word 1. 111. *b*
—— *Waversche*, waar die is. 1. 126. *a*
—— tot aller dezer oprechting heeft de Compagnie de nodige kosten gegeven 2. 179. *b*
—— een yder, behalven de Waversche, heeft haar eigen Magistraat. 2. 206. *a*
—— die van de Kaap heeft noch Raad-huis noch gevangenis. 2. 206. *b*
—— is volkryk en wel bebouwt. 2. 207. *a*
Colom, op den Leeuwenberg, heeft een aardige *Inscriptie*. 1. 161. *b*
Colutea Africana, daar van zyn 4 zoorten. 1. 291. *b*
Coma aurea Africana, daar van zyn 8 zoorten aangetekent. *ibid.*
Commandeur der Soldaaten was haast in een storm verdronken. 1. 45. *a*
—— hy word gered, en lacht zelfs om dit voorval ibid. *b*
—— wie de eerste aan de Kaap is geweest 1. 60. *b*
Commissaris Generaal, wie 't geweest zy 1. 113. *a*
—— *Van Hoorn* houd de Bedekte Weg om de Vesting voor onnut 2. 432. *b*
—— beveelt een schans aan de Waterplas te bouwen 2. 433. *a*
—— houd niet veel van den Gouverneur, waarom? *ibid.*
—— doet een schoone vereering van een dubbeltje aan een meid ibid. *b*.
Commissarissen (twee) verrichten jaarlyks de generale opneming 1. 142. *a*
—— schryven by de opneming alle antwoorden der burgers op 2. 213. *a*
—— geven hun dagregister aan den Gouverneur over *ibid.*
—— waar van een uittrekzel aan den Landdrost en Heemraaden gezonden word, waarom? 2. 214. *a*
—— vorderen betaaling der oude achterstallen van de Compagnie *ibid*
—— waar van zy jaarlyks zekere portie invorderen 2. 214. *a*
Compagnie, geeft boeken mede op reis 1. 26. *a*
—— Oostindische, haar aanvang, en haar eerste Capitaal 1. 59 *b*
—— hoe zy zich in den beginne aan de Kaap beholpen heeft *ibid.*
—— zoekt de opgang der Caapsche Colonie voort te zetten 1. 72. *b*
—— hoe veel vleesch zy jaarlyks aan de Kaap gebruikt 1. 131. *b*
—— koopt al het kooren 1. 142. *a*. 2. 273. *a*
—— koopt het vee van de Hottentotten 2. 41. *b*.
—— maakt vrede tusschen de Hottentotten 2. 141. *b*
—— maakt haar onkosten weer goed, op wat wyze? *ibid.*
—— haar eerste, en tegenwoordige naam 2. 178. *a*
—— haar zorge voor een goede regeering aan de Kaap 2. 187. *b*
—— geeft al het Land voor niet weg 2. 222. *a*
—— geeft een Erf-brief daar van *ibid.*
—— heeft buiten 't genot der tiende, geen voordeel van vaste goederen *ibid*
—— geeft in 't Zieken-huis aan de zieken 14. dagen lang alles voor niet 2. 230. *a*
—— geeft de zelve, als de ziekte langer duurt, alles voor een halve maand zoldy *ibid.*
—— geeft niets voor niet aan de genen, die Venus-ziektens hebben *ibid.*
—— draagt zorge om een yder kennis te geeven wie 'er gestorven is ibid. *b*
—— doet bekentmaking van de nalatenschap der overledenen 2. 231. *a*
—— heeft een onderscheid ingevoert tusschen Hollandsch en Oostindisch geld 2. 256. *a*
—— heeft geen schade, schoon dezelve haare Bedienden met zwaar geld betaalt *ibid.*
—— betaalt liever in Holland als in Indie, waarom? ibid. *b*
—— ziet graag dat iemand zyn geld tegen een wissel geeft, waarom? *ibid.*
—— laat de nalatenschap van haar overledene dienaars goedwillig aan de rechte erfgenaamen volgen. *ibid.*
—— kan by veel Duitschers hier omtrent haar oogmerk niet bereiken, waarom? 2. 257. *a*
—— de nalatenschap der verstorvenen vervalt aan haar, wanneer, en waarom? *ibid.*
—— draagt ook zorg dat de gemaakte transporten betaalt worden ibid. *b*
—— voert eenige voorrechten aan de Kaap in 2. 270. *b*
—— konde zelfs alleen de onkosten aan de Kaap niet dragen 2. 271. *a*
—— aan haar hebben de Inwoonders van de Kaap hun opkomst, en gansche welvaart te danken. *ibid.*
—— heeft aan haar bedienden alle landbouw verboden, waarom? 2. 272. *a*
—— verstaat niet, dat haar bedienden eigen land bezitten, waarom? *ibid.*
—— heeft aan haar bedienden alle kooren- wyn- en vee-handel verboden *ibid.*
—— duld geen onrechtvaardigheid 2. 274 *b*
—— kan in 't koopen en verkoopen der vaste goederen niet bedrogen worden. 2. 282. *b*
—— draagt zorg voor den welstand hunner onderdaanen 2. 284. *b*
—— haar winst op Hollandsche en Indische koopmanschappen, hoe groot? 2. 285. *b*
—— heeft voordeel op 't lichte geld, hoe veel? *ibid.*
—— geeft klaar bewys van haar genegentheid tegen de Caapsche Colonie. 2. 286. *a*
—— zulks bewyzen haar onbetaalde schulden, die ze in 't verschot geweest is *ibid.*
heeft

—— heeft tot *reparatie* en herbouwing van 't Stellenbosſche Raadhuis veel gegeven ibid. *b*
Compas, deszelfs eigenſchap van altyd Noorden en Zuiden te wyzen, is voor dezen onbekent geweeſt 2. 175. *b*
—— dit ontdekt en maakt *Vaſco de Gama* werkſtellig *ibid.*
Comperſe, wat het zy 1. 23. *b*
Conſtantia, een ſchoone Buiteplaats, heeft een ſchoon en vermakelyk uitzicht 1. 75. *b*
—— is niet voordeelig *ibid.*
Contract, 't geen een Heer met een knegt aangaat, moet door den Secretaris geſchreven worden 2. 258. *a*
Conyza Africana, daar 6. zoorten van beſchreeven worden 1. 292
Coobſervator, daar toe kieſt de Schryver *Reuſch* 1. 28. *b*
—— is naderhand *Nicolaus van Willich* geweeſt 1. 29. *a*
Coraal-boomen waſſen in zee by de Kaap 1. 357. *a*
—— zyn van driederley zoort *ibid.*
—— roode heeft de Schryver veel op zyn kantoor gehadt *ibid.*
—— worden buiten 't water hard *ibid.*
—— hoe haar koleur toevalliglyk verbleekt *ibid.*
Coraal-klippen, zyn groot op de Molukſche Eilanden 1. 357. *b*
—— roode, vind men in de Roode Zee *ibid.*
Coraalen van koper en glas dragen de Hottentotten voor cieraad 2. 54. *a*
—— zy houden veel van de groote ibid. *b*
—— zyn by hen een gangbaare koopmanſchap 2. 95. *b*
—— worden heel wel tegen vee verhandelt *ibid.*
Corona Imperialis, Lelie of Keizers-Kroon 1. 319. *a*
Corſenaar (*Willem*) bloed vervaarlyk uit zyn neus 1. 406. *b*
—— waar door hy blind word *ibid.*
—— ſterft in dezen toeſtand 1. 407. *a*
Corylus ſativa, of Hazelaars 1. 315. *a*
Cotula Africana 1. 292. *b*
Cotyledon Africanum, daar van zyn 5. zoorten *ibid.*
Cours zetten de Ooſtindiſche ſchepen dit maal niet door het Kanaal, waarom? 1. 9. *b*
—— moet dikwils verandert worden 1. 42. 43. 45
Crall. zie *Kraal.*
Crimineele misdaaden ſtraffen de Hottentotten zonder genade 2. 135. *a*
—— welke onder deze gerekent worden ibid. *b*
Criſta Pavonis 1. 315. *a*
Croſſen. zie *Kroſſen.*
Cruze (*Jacobus*) moeſt den Schryver veel dienſt doen, op 't bevel des Gouverneurs Van der Stel 1. 51. *b*
Cucumis, *flos paſſionis*, Paſſie-bloem 1. 315. *b*
—— *vulgaris*, gemene Komkommers, zyn aan de Kaap gezond *ibid.*
Cucurbita, Kauwoorden *ibid.*
Cupreſſus, Cypreſſe boom 1. 315. *b*
Curator ad lites, heeft ſchoone inkomſten gehad 2. 296. *a*
Cuur van 't warme Bad is goed, gelyk de voorbeelden bewyzen 1. 341.
—— van 't zieke vee is aardig 2. 40. *b*
Cyanus ſegetum, & *hortenſis* 1. 316. *a*
Cytiſus Africanus, waar van drie zoorten 1. 293. *a*
—— *Arvenſis*, of witte klaver 1. 316. *a*
Cysjes, zyn de Europeaanſche gelyk 1. 224. *a*

D.

Dacha of *Dagga*, plegen de Hottentotten in plaats van Tabak te gebruiken 2. 14. *a*
—— rooken zy op een Bruiloft na den eeten 2. 21. *a*
—— daar van ſlokken zy de rook in, en blazen die op eenmaal weer uit ibid. *b*
—— maakt hen dronken 2. 69. *b*
—— onder Tabaksbladen gemengt, maakt Buſchbaſch 2. 14. *a*
—— is een gangbaare Koopmanſchap onder de Hottentotten 2. 95. *b*
Dactylus of Dadelboom 1. 321. *b*
Daken aan 't voorgebergte, zyn van riet gemaakt 2. 221. *a*
Dal achter 't Leeuwenhoofd is vruchtbaar 1. 84. *b*
—— heeft genoeg water *ibid.*
—— is een gemeene Vee-weyde 1. 85. *a*
—— achter den Leeuwenberg is gras *ibid.*
—— word niet bebouwt, waarom? *ibid.*
Dalen, welriekende, heeft de Schryver dikwils doorgekruiſt 1. 309. *a*
—— aangenaame en vruchtbaare tuſſchen de Bergen 1. 347. *a*
—— waar in men zout vind *ibid*
Damaquas-Natie, bezit een vruchtbaar Land 1. 475. *b*
—— heeft gebrek aan Hout *ibid.*
—— heeft zout genoeg in haar Land *ibid.*
—— heeft water genoeg *ibid.*
—— heeft geen bruggen over de Rivieren *ibid.*
—— haar manier om tegen de *Gauros* te vechten 2. 143. *a*
Damp, zwavelachtige, kan de oorzaak van de Zuid-Ooſte wind aan de Kaap niet zyn 1. 380. *b*
Dankzegging, word aan Godt gedaan na een zwaare donder 1. 31. *a*
Dansmeeſter 2. 105. *b*
Danſſen tegen de Maan, is by de Hottentotten een ſtuk van hunne Godsdienſt 1. 494. *b*

Danſſen, is ook by de Jooden in gebruik geweeſt 1.496.*a*
—— is ook by andere Natien gebruikelyk by den Godsdienſt 1.497.*a*
Danſſen, zulks doen noch hedendaags de Abyſſiniſche Chriſtenen *ibid.*
—— by den Godsdienſt kan 't Godt niet mishaagen, als 't met een oprecht gemoed geſchiedt ibid. *b*
—— doen de Hottentotten by verandering hunner wooningen 1.518.*a*
—— dog niet by hunne Bruiloften 2.22.*a*
Danſſen, laat het Scheepsvolk de Hottentotten, waarom? 2.108.*b*
—— hoe het by hen geſchiedt 2.109.*a*
—— duurt menigmaal de ganſche nacht door ibid. *b*
—— geſchiedt in een ronde kring van Mans en vrouwen *ibid.*
—— zy laaten niet een lidt onbewogen onder 't danſſen 2.110.*a*
—— der Hottentotten is zeer aangenaam voor vreemde te zien *ibid.*
—— komt met der Europeaanen manier in 't minſt niet overeen ibid. *b*
Dappers bericht van de ſpraak der Hottentotten 1.424.*a*
—— verkeert verhaal van de Hottentotten 1.454.*a*
Darmen, half gebraden, en alleenlyk den drek daar uit gedrukt, eeten de Hottentotten niet 1.440.*a*
—— ſpoelen zy uit in ſchoon water ibid. *b*
—— braaden dezelve *ibid.*
—— of ſnyden ze onder 't bloed, en bakken dezelve zo te gelyk *ibid.*
—— van deze ſpys heeft de Schryver zelf mede gegeten *ibid.*
—— dragen de Hottentotten niet om den hals 1.442.*a*
—— laaten zy ruim half braaden 2.61.*a*
Daſſen, konnen beter Murmeldieren genaamt worden 1.173.*a*
Datura, *ſeu Stramonia Indica* 1.316.*a*
Davenraad (*Petrus*) word verboden ſchool te houden 2.406.*b*
—— moet in de veſting woonen, en de kinderen aldaar onderwyzen 2.407.*a*
Dauw op de Bergen, is een bewys dat 'er Erts in is verborgen 1.277.*b*
—— van den Tygerberg verquikt al 't gewas 1.160.*a*
Declinatio Magnetis, of afwyking van de Zeilſteen of Compas, is verſcheidentlyk aan de Kaap 1.68.*b*
—— word bepaalt 1.69.*a*
Deenſch ſchip word aangehouden, 't welk tyding van Vrede medebrengt 2.447.*b*
Delicateſſe der Hottentotten is Tabak de voornaamſte 2.67.*a*
—— is *Dacha* ibid. *b*
—— is inzonderheid *Kanna* 2.68.*a*
—— is ook dikke en met hef of moer vermengde zuure wyn 2.69.*a*
—— is Wyn-brandewyn *ibid. b*
—— als mede de Arak *ibid.*
Delinquanten, hoe de Hottentotten met dezelve leeven 2.135.*ſeq.*
—— hoe 't vonnis des doods voltrokken word 2.136.*b*
—— worden na hun dood eerlyk begraven *ibid.*
Denemarken (Koning van) houd veel van 't Kaapſche water 1.88.*b*
Denneboom, groeit aan de Kaap beter als in Duitſchland 1.311.*a*
—— waſt in de Compagnies tuin *ibid.*
Deugden der Hottentotten, zyn groot 2.128.*a*
—— veele Chriſtenen worden van hen beſchaamt gemaakt *ibid.*
Deugdzaam, zyn de Hottentotten 2.31.*b*
Diaz (*Bartholomeus*) heeft de Kaap de Goede Hoop eerſt ontdekt 1.58.*a*
—— heeft ze niet durven aandoen *ibid.*
—— noemt ze *Capo des totos Tormentos* *ibid.*
Diefachtige Hottentot, heeft de Schryver maar een gekent 2.133.*a*
Diemer (*Abraham*) word de wacht verboden 2.379.*b*
Dienaars der Compagnie aan de Kaap, koſten jaarlyks een groote ſomme gelds 2.251.*b*
—— konnen jaarlyks niet meer als 4. maanden zoldy ontvangen 2.254.*b*
—— zyn gelukkig als zy geen maand-ceel of transport hebben 2.255.*b*
—— konnen alle jaaren weeten of hun transport betaalt is *ibid.*
—— als ook hoe veel zy by de Compagnie te goed hebben *ibid.*
—— konnen met licht geld zo veel doen als met zwaar 2.256.*a*
—— laaten waaren uit Holland koomen die niet gemakkelyk afgaan, waarom? 2.284.*a*
—— voeren bedrog uit met Koopmans goederen 2.285.*a*
—— handelen bedrieglyk met het verkoopen *ibid.*
—— of zy iets van de inwoonders genieten 2.288.*a*
—— hebben groot voordeel, waar door? *ibid.*
Dienſt, daar in begeeft zich de Schryver by den Baron van Kroſik 1.1.*b*
Dienſtbaarheid, onderwerpen zich de Hottentotten graag by hun oudſten Broeder 2.148.*b*
—— als ook by de Europeaanen 2.149.*a*
—— hierom haaten de Hottentotten de ſlaaven ibid *b*.
Dienſtwilligheid der Hottentotten tegens den Schryver 2.100.*b*
Dieren, wilde, doen groote ſchade onder 't Vee, dat echter niet veel geacht word 1.144.*a*

Dieren, gewonde, maaken aardige figuren by de Jagt 2. 113. *a*
Dieven, vind men onder de Hottentotten heel zelden 2. 31. *b*
Dimissie, moet een knegt van den Gouverneur hebben, eer hy zich verhuuren kan 2. 258. *a*
Dipsas. Zie Dorst-verwekkende Slang.
Diptam, Afrikaansche, 2 zoorten 1. 301. *a*
Distrikt, eerste, in de Drakensteinsche Colonie 1. 115. *b*
— is wel van water voorzien 1. 116. *a*
— heeft veel landgoederen en Meyeryen *ibid.*
— is steenachtig, dog evenwel vruchtbaar ibid. *b*
Dochters, worden by de Hottentotten niet veel geacht 2. 9. *a. seq.*
— weggeworpene zyn dikwils van de Europeaanen gevonden *ibid.*
— moogen buiten weeten van haare Ouders geen huwelyks contract aangaan 2. 15. *b*
— krygen geen huwelyks-goed 2. 23. *b* 2. 148. *b*
— blyven altyd by de Moeders 2. 29. *a*
— helpen haar hout draagen en wortelen graaven *ibid.*
— zo 'er Tweelingen geboren worden, word een van dezelve weggedaan 2. 6. *a*
— word of levendig begraven ibid. *b*
— of aan een boom gebonden tot dat ze sterft *ibid.*
— of word tusschen de struiken geworpen 2. 7. *a*
Doctoren, vind men niet aan de Kaap die ervaren zyn 1. 389. *a*
— der Hottentotten, trekken geen voordeel 1. 487. *a*
— onder de Hottentotten, worden voor Tovenaars gehouden 1. 527. *b*
— als zy de zieken niet helpen konnen, waar zy zich mede verontschuldigen *ibid.*
— der Hottentotten beschaamen menigen Arts of kwalzalver 2. 161. *b*
Dolphyn, deszelfs vleesch is goed om te eeten 1. 14. *b*
— daar van zyn verscheide zoorten 1. 230. *seq.*
— de gemeene is heel groot 1. 231. *a*
— laat zich in zee zien en vangen *ibid.*
— de lever en tong is 't lekkerste *ibid.*
— de andere heeten *Dorados* *ibid.*
Dom, zyn de Hottentotten in vergelyking van gecivilifeerde Natien 1. 437. *b*
— zyn zy anderzins niet, wyl zy veel Taalen spoedig leeren konnen 1. 438. *a*
— bewys hier van uit *P. Tachart* van de *Namaquas*-Hottentotten 1. 439. *a*
Donder, slaat in des Schryvers schip 1. 31. *a*
— doet echter geen schade als aan zeil en wand *ibid.*
— waar voor Godt gedankt word *ibid.*
Donder, beschadigt het zaad niet aan de Kaap 1. 137. *b*
— word 'er zelden gehoort *ibid.* 1. 346. *b*
— is zonder gevaar 1. 346. *b*
Dood toewenschen, of de grootste vloek onder de Hottentotten is 1. 526. *a*
Doode, hoe op de schepen begraven worden 1. 23. *a seq.*
— worden in een *Comperse* genaait *ibid.*
Doode, worden by de Hottentotten tot malkander gebogen, en in een Cros gebonden 2. 166. *a*
— worden niet door de voor-deur uitgedragen 2. 167. *a*
— oorzaak hier van *ibid.*
— voor der zelver wederkoomen zyn de Hottentotten zeer bevreest 1. 524. *a*
Doodslag, is by de Hottentotten door een eenig verbod afgeschaft 2. 124. *a. seq.*
Dood-vonnis, op wat wyze 't by de Hottentotten voltrokken word 2. 136. *a*
Doods-vreeze, is by de Hottentotten klein 1. 525. *b*
Dood Hottentosch kind zoekt de Schryver te bekoomen 2. 8. *b*
— dog word op een slechte wyze beantwoord *ibid.*
Dood kind, word door een gemaakte Tabaks-drank uit 's Moeders lyf gedreven 1. 387. *a*
— veroorzaakt groote droefheid by de Vader en Moeder 2. 4. *a*
— doet de gansche Kraal daarom verhuizen *ibid.*
— waar door de Vader moet *anders maaken* *ibid.*
Doodgraaver, wie 't is aan de Kaap 2. 296. *b*
— laat de graven door slaaven maaken *ibid.*
— heeft goed voordeel daar af *ibid.*
Doopen der vreemdelingen onder de Linie is afgeschaft 1. 36. *a*
Doorn-appel, Indische 1. 316. *a*
Dorados, een zoort van een Dolphyn, hoe die 'er uitziet 1. 231. *a*
— hoe dezelve smaakt *ibid.*
— gedachten van *Erasmus Francisci* daar over ibid. *b*
Dorpen, hoe de Hottentotten dezelve bouwen 2. 77. *a*
— worden van *Boeving* te klein bepaalt ibid. *b*
— zyn landwaarts in groot genoeg 2. 78. *a*
— zyn vry volkryk ibid. *b*
Dorschen, moet een boer aan de Kaap doen, wanneer? 1. 135. *a*
— geschied by de Hottentotten op een aardige manier 1. 140. *a*
— word door paarden of ossen verricht *ibid.*
— is zeer voordeelig op deze wyze ibid. *b*
— daar toe worden maar twee menschen vereischt *ibid.*

Dorschen, daar by gaat veel verloren, 't welk evenwel noch te nutte komt 1.141.
Dorschvloeren, afgeslote, hebben de Hottentotten niet 1.140.*a*
—— zy maaken die onder den bloten hemel *ibid.*
Dorst-verwekkende Slang, haar benaaming 1.254.*b*
—— haar vergift is doodelyk *ibid.*
—— voorbeeld daar van *ibid.*
—— de lyder word aardig geneezen 1.255.*a*
—— zy zyn onder de Israëliten geweest *ibid.*
Dragers der lyken, gebruiken de Hottentotten maar drie of vier 2.166.
—— by de Christenen worden 'er meer gebruikt als in Duitschland 2.314.*b*
—— worden voor hunne moeite wel beloond 2.315.*a*
Drakenstein en Stellenbosch maaken een Collegie uit 2.209.*a*
—— hebben een kas 2.211.*b*
—— zenden twee Gedeputeerden aan den Raad, waarom? 2.411.*b*
Drakensteinsche Colonie gesticht 1.111.*b*
—— word ras bewoond 1.112.*a*
—— de oorzaak van haar naam is twyfelachtig 1.113.
—— waar van de rechte naam komt *ibid.*
—— word gezegt eerst door 80 Familien bewoont te zyn geweest 1.114.*a*
—— hoe ver van de Kaap gelegen *ibid.*
—— haare grenssen *ibid.*
—— —— bergen ibid.*b*
—— word in vier Districten verdeelt *ibid.*
—— is zeer groot 1.115.*a*
—— heeft geen Raadhuis voor zich *ibid.*
—— heeft een Kerk *ibid.*
—— maakt een Raadsvergadering met Stellenbosch uit ibid. *b*
—— de in-en uitwendige beschryving van haare Kerk 1.119.*b*
Drakensteinsche Gemeente, wil haar eigen Predikant hebben die aan haar afgezonden is 2.409.*b*
—— verklaart zich waarom zy *Beek* niet hebben wil *ibid.*
Dranken der Hottentotten by hunne vrolykheden 2.14.*a*
—— voor zieken maaken zy van verscheide kruiden 2.162.*b*
Dril-visch, hoe dezelve 'er uitziet 1.250.*b*
—— word van de Duitschers Krampvisch genoemt *ibid.*
—— heeft geen kop 1.251.*a*
—— worden echter herssens in hem gevonden *ibid.*
—— byzondere eigenschappen van deze visch *ibid.*
—— als hy aangeroert word, veroorzaakt hy benauwde hartklopping en pyn in de leden *ibid.*
—— die pyn duurt dikwils een half uur *ibid.*
—— andere visschen komen hem niet te na ibid. *b*
—— zyn de karpers niet gelyk ibid. *b*
Droessem van Kristal, is een bewys van Metaal-Erts 1.277.*a*
—— zwart van kouleur, die rykelyk over de aarde legt by 't warme bad, is een teken van Erts *ibid.*
Dronkenschap, daar zyn de Hottentotten zeer toe geneegen 2.122.*a*
—— waar van een voorbeeld aan een vrouw *ibid.*
—— daar aan zyn de meeste Europische Natien, en voornamentlyk de Duitschers, overgegeven 2.123.*a*
—— veroorzaakt veel ongelukken ibid *b*
Droschelen, daar van zyn verscheide zoorten 1.209.*b*
Druiven, wanneer die afgesneden en geperst worden 1.135.*a*
—— worden verdrongen of niet tydig 1.147.*a*
—— vroege, geeven slechte wyn 1.152.*b*
Drukking of perssing van de Lucht kan de Kaapsche Zuid-ooste wind niet veroorzaaken 1.380.*b*
Duelleeren, doen twee Engelsche Kapiteins 2.396.*a*
—— zy koomen ongestraft daar van *ibid.*
Duikelaars, zyn verscheide zoorten aan de Kaap 1.223.*a*
—— leeven alle van visschen *ibid.*
—— haar vleesch is niet eetbaar van wegens de traanige smaak *ibid.*
Duiker-bok, waarom zo genaamt word 1.202.*a*
—— zyne gestalte *ibid.*
—— zyn vleesch gebraden zynde, is goed van smaak ibid. *b*
Duitschand, de Schryver vertrekt van daar 1.4.*a*
Duivel, word van de Hottentotten gevreest 1.498.*b*
—— hoe zy hem in hunne spraak noemen *ibid.*
—— zommige geeven voor hem gezien te hebben *ibid.*
—— des Schryvers meening daar over *ibid.*
Duivels-berg, waarom alzo genaamt word 1.86.*a*
—— word ook de Wind-berg genaamt, waarom? *ibid.*
—— is zo breed en hoog niet als de andere bergen *ibid.*
—— formeert nevens de andere het Tafel-dal ibid *b*
—— geeft een goed en aangenaam *Prospect* ibid.
—— heeft goede weyden voor het Vee *ibid.*
—— achter dezelve is goed Land, dog word door de wind onvruchtbaar gemaakt *ibid.*
Duiven, tamme, zyn niet overvloedig aan de Kaap 1.222.*b*
Duizendbeenen, hoe die'er uitzien 1.267.*b*

—— hebben

— hebben geen oogen, maar zoeken de weg met haare hoorens ibid.
— zyn zeer vergiftig ibid.
— haare steeken worden door slangen-steen, of door gebrade uyen geneezen 1.268.a
Dunquas-Natie, bezit een vruchtbaar Land 1.475.a
— heeft versch water en veel Wild ibid.
— op wat wyze zy tegen de *Gauros* vechten 2.143.a
Dwaling des Schryvers, dien hy zelf corrigeert 1.490.a
— oorzaak daar van ibid.

E.

Ebbe en vloed, zevenmaal achter malkander in den tyd van twee uuren 1.358.*seq.*
— zeldzaame omstandigheden daar by 1.359.*seq.*
Echium Africanum, 2 zoorten 1.293.a
Echtbreuk, word by de Hottentotten met de dood gestraft 2.18.a
— daar omtrent beschaamen zy veele Christenen 2.31.a
Echte luiden by de Hottentotten, schynen geen paar te zyn 2.24.b
— hebben een ordentlyke huishouding 2.25.a
— elk weet zyn werk ibid.
Echt-scheiding, is onder de Hottentotten geoorloft 2.19.a
— is niet geoorloft, als 'er kinderen zyn ibid.
— onder de Europeaanen, daar van weet de Schryver maar twee voorbeelden 2.196.a
Edel-gesteente, is hier noch niet gevonden 1.276.b
Edelman (Portugeesch) komt aan des Schryvers schip 1.16.a
— is zeer beleeft en gastvry, word ook derhalven een present gedaan ibid.b
Edolio, wat voor een vogel het is 1.209.b
— waarom altyd *edolio* roept 1.210.a
Eenden, wilde zyn 'er verscheide zoorten aan de Kaap 1.210.b
— worden veel geschoten en verkocht ibid.
Eend-stoter, een roofvogel 1.208.a
Eere Gods by de Hottentotten 1.492.a
Eerlyk, word een beschimpte gemaakt, hoe? 1.515.a
Eerlyke naam, beminnen de Hottentotten *ibid.*
Eerstgeboren zoon, is by de Hottentotten erfgenaam van zyn Vader 2.23.b 2.28.a
Eerst-geboorte, is een groot voorrecht by de Hottentotten 2.149.b
— is een bewys dat de Hottentotten van de Jooden afstammen ibid.
Eerste Opstel van de Hottentotten heeft de Schryver verloren 1.455.b
Eeten, doen de mannen en vrouwen by de Hottentotten nooit met malkander 2.26.b
Eetens-tyd aan boort, 's morgens, 's middags en 's avonds 1.24.b
Egelslakken, worden by hoopen uitgeworpen 1.239.b
Eigendom van 60 morgen lands word aan yder uitgedeelt 1.61.b
Eigenschappen, byzondere, der Tygerbergen 1.159.b
— van 't Zee-water 1.357.b
Eikeboomen, gemeene 1.323.a
— plant de Compagnie 1.110.b
Eilanden van *Capo verde* ontdekt 1.13.ab
Εκνεφίας, wat voor een wind het zy 1.364.a
— hoe in de Latynsche en Duitsche taal genaamt word ibid.
— is in volle zee anders als aan de Kaap 1.379.b
— waeit in zee maar een half uur, dog de Zuid-ooste wind zeer lang ibid.
Eland-dieren aan de Kaap, komen met de Europeaansche niet overeen 1.173.b
— worden beschreven met alle hunne eigenschappen ibid.
— worden op een listige manier gevangen 1.174.a
Elevatio Poli van St. Jago 1.21.b
Elft, een visch, deszelfs gedaante 1.232.a
— zyne beenaaming ibid.
Elichrysum Africanum, 17 zoorten 1.293.
Elleboogen, daar aan dragen de Hottentotten elpenbeene ringen 2.46.a
Elpenbeene ringen, draagen de Hottentotten aan de linker arm, waarom? ibid.
Elshoek (Willem) weigert als Schout by Nacht een Manifest buiten den Raad te tekenen 2.345.b
Elzenboom, Europeaansche, 1.311.b
Elzenburg 1.108.b
— aldaar heeft de Compagnie een wagt gehouden 1.109.a
— word aan den Heer *Elzevier* gegeven ibid.
— daar is een Watermolen ibid.b
Elzevier, geeft raad om de burgers te onderdrukken 2.356.b
Emmerlingen 1.210.a
Emolumenten, trekken de gequalificeerde Bedienden 2.259.b
— beloopen jaarlyks een groote somma 2.260.b
Endivie 1.318.a
Endting der Boomen, word aan de Kaap met vrucht gedaan 1.156.b
Engelsche Compagnie laat hunne schepen in de maanden Juny en July buiten nood deze Kaap niet aandoen, waarom? 1.370.a
— Kapitein sterft op 't schip 2.445.b
— word met de gewoonlyke plegtigheden over boord gezet ibid.

—— twee Kapiteins *duelleeren* 2.396.*a*
—— koomen ongeſtraft vry *ibid.*
—— 3 ſchepen geeven naricht van Vrede 2. 447.*b*
Engelſchman, leeft onder de Caffers in *Terra de Natal* 1.478.*b*
—— bezit ganſche kamers vol Olyfants-tanden, en zyde Damaſten *ibid.*
Ephemerum Africanum 1.293.*a*
Erasmus van Rotterdam, een ſteen by wyze van een ſtandbeeld 1.161.*a*
Erfbrief, byzondere *Clauſul* wegens het Hout 1.110.*a*
Erfbrieven, derzelver voornaamſte conditie komt niemand na 2.222.*a*
—— mag niemand als de Secretaris Politiek vervaardigen 2.282.*b*
Erfrecht der Hottentotten, gaat alleen de Mans aan 2.148 *a*
—— raakt alleen den oudſten zoon ibid.*b*
Erica Africana, heeft 11 zoorten 1.294.*a*
Ernſthaftig gelaat hebben de Hottentotten 1. 444.*b*
Erts, vind men aan de Kaap 1.270.*b*
—— word by 't warme Badt gevonden 1. 277.*ab*
—— word gekent door een zwavel-damp *ibid.*
—— word aangewezen door verzengt lang gras op 't gebergte *ibid.*
—— waar van de onderaarſche vuuren kentekens zyn 1.277.*b*
—— waar van Ryp en Dauw kentekens zyn *ibid.*
—— als mede de reeten en ſpleeten der bergen *ibid.*
Erwten, zyn driederley 1.315.*a*
Eſt, is oorzaak van de dood eenes Reizigers 1.152.*a*
Evonymus Africanus 1.294.*b*
Europeaanen, verkoopen het vleeſch duur 1. 144.*a*
—— worden door de aanſtekende ziekte der ſlaaven weggerukt 1.397.*b*
—— worden door een quaade zoort van kinderpokjes aangetaſt *ibid.*
—— by deze konnen de Hottentotten beter wat winnen als by hunne landsluiden 2.34.*a*
Europeaanſche Vrouwen, zyn verlieft aan de Kaap 1.390.*a*
Executie over misdadigen, hoe by de Hottentotten voltrokken word 2.136.*a*
—— van goederen by executie verkocht, genieten de Gecommitteerden hun voordeel 2.193.*a*
—— de Secretaris en Gerichtsbode gaan met de beſte buit ſtryken *ibid.*
—— des vonnis der 9 vluchtelingen blyft ſteeken 2.379.*b*
Exters, zyn aan de Kaap niet veel 1.213.*b*
Eyeren op 't Bier gedaan, of 't zelve daar door goed gehouden word, als men 't over zee wil voeren 1.33.*b*
—— van Water-ſchildpadden zyn goed 1. 195.*a*
Ezels op St. Jago, haar natuur 1.18.*b*
—— zyn voor dezen aan de Kaap niet geweeſt, maar daar na toe gebragt 1.174.*b*
—— koomen met de Europeaanſche over een *ibid.*
—— Wilde. Zie *Zecora.*

F.

Faba leguminoſa, Boonen van alderhande zoort 1. 316. *a*
Fabago Africana, Afrikaanſch Wondkruid 1. 294. *b*
Fademlein, wat voor een Vogel 1. 211. *a*
Faiſanten, zyn 'er veel aan de Kaap 1. 211. *a*
—— worden op een liſtige manier gevangen *ibid.*
Falzo Bay, is aan weerzyden met bergen omringt 1. 94. *b*
—— oorſprong van deze naam 1. 95. *a*
Feldhofs (Frederik) bericht van een leeuw, die een ſchildwacht ombragt 1.465. *b*
Ferula Africana 1. 294. *b*
Ficoides Africana. Africaanſche Vygeboom, hier van zyn 36. zoorten aangetekend 1. 305.*ſeq.*
Ficus communis Indica 1. 316. *b*
—— *Americana* *ibid.*
Filicula Africana, Afrikaaanſche Varen, 2 zoorten 1. 294. *b*
Filix Africana, 3. zoorten *ibid.*
Fiskaal *proviſioneel*, *Willem van Putten*, is niet vrede-lievend 1. 79. *b*
Fiskaal *independent*, Jan Bleſius, vergeet zyn Character 2. 347. *b*
—— hy ontvangt een ſmeekſchrift van de 9. vluchtelingen en veroordeelde 2. 380. *a*
—— neemt zulks euvel op *ibid.*
—— voert het bevel der Compagnie niet uit 2. 390. *b*
—— laat het gouvernement in handen des Gouverneurs *ibid.*
—— veroorzaakt daar door veel onheil *ibid. ſeq.*
—— verbied Petrus Kalden niet meer te prediken 2. 392. *b*
—— houdt met den Schryver een nadenkelyk geſprek 2. 393. *a*
Flamingos, een vogel, word beſchreven 1. 225. *b*
—— deszelfs vleeſch is ſmakelyk en gezond 1. 226. *a*
Fluos Albus, of de witte vloedt, een gemeene plaag onder de vrouwen aan de Kaap 1. 408. *b*
Foeniculum Africanum, Afrikaanſche Venkel 1. 294. *b*
—— *vulgare Germanicum* 1. 317. *a*
Fokkemaſt op des Schryvers ſchip door den donder

donder aan ſtukken geſlagen 1. 31. *a*
Fragaria, of roode Aardbezien 1. 317. *a*
Frumentum Indicum Saracenicum, Indiaanſch Turkſch Kooren 1. 317. *a*
Frutex Africanus, 1. 294. *b*
—— *Æthiopicus* 1. 295. *a*
Fulli Magri 1. 317. *a*
—— *Enwanne* *ibid. b*
—— *Aros brancho* *ibid.*
—— *Sappates* *ibid.*
Fuly Pavan 1. 315. *a*
del Fuego, een Eiland, heeft een vuur-uitwerpende Berg 1. 13. *b*

G.

Galega Africana 1. 295. *a*
Galen, een Hoofdveſting op Ceylon 2. 423. *a*
Gama, (*Vaſco de*) is 't eerſt in Africa aangeland 1. 58. *b*
Ganzen, wilde, zyn driederley zoort 1. 211. *b*
—— tamme, worden niet veel geacht *ibid.*
Garen der Hottentotten, zyn geſpouwe zenuwen van oſſen of ſchapen 2. 81. *b*
—— hier mede naajen zy zeer wel *ibid.*
Garnaalen, een zoort van kleine kreeften 1. 234 *a*
—— hebben geen ſchaaren *ibid.*
—— haar vleeſch is heel goed *ibid.*
—— zyn zeer ſmakelyk by een glaasje *ibid.*
Garnizoen, of zich 't zelve alleenlyk in de veſting onthoud 2. 258. *b*
—— word op verſcheide poſten verdeelt *ibid.*
—— is ten tyde des Gouverneurs van Aſſenburg het ſterkſte geweeſt 2. 259. *a*
—— is nooit ſterker in de veſting als 200. Man *ibid.*
Garnizoens Boekhouder aan de Kaap is eerlyk 1. 23, *a*
—— verkoopt het goed der verſtorvenen 2. 231. *a*
—— brengt het geld in Compagnies kas *ibid.*
—— heeft voor dezen goed voordeel gehad 2. 206. *a*
—— word wegens gepleegde *frauden* beſchuldigt *ibid.*
Garven, hoe die gemaakt en gebonden worden 1. 139. *a*
Gaſtmaalen, worden dikwils gehouden 1. 404. *a*
Gaſtvry, zyn de Hottentotten 2. 27. *a*
Gaten in de huizen der Hottentotten, dienen tot bedſteden 2. 74. *b*
Gaten in de aarde gemaakt, dienen de Hottentotten tot het vangen van wilde dieren 2. 114 *b*
—— worden op den weg der dieren gemaakt *ibid.*
Gauros Natie 1. 476. *a*
—— daar van oordeelt Tachart qualyk *ibid.*
—— heeft een vruchtbaar land *ibid.*
—— geen gebrek van water en hout *ibid.*
—— veel wild *ibid.*
—— is volkryk *ibid.*
Gebouwen, publyke, heeft de Compagnie noodig zoo lang als zy dezen omſlag aanhoud 2. 250. *b*
—— koſten de Compagnie veel van oprichten en onderhouden 2. 261. *a*
Gebrek van Vrouwsperſoonen aan de Kaap 1. 62. *a*
—— dit word uit Holland vervult *ibid.*
—— van Wynvaten 1. 151. *b*
—— van Hout en Bergwerkers, verhindert den arbeid der Bergſtoffen 1. 271. *a*
Gebrek van Zout, word in Africa niet beſpeurt 1. 344. *a*
—— aan Water hebben de *Suſſaquas* 1. 464. *b*
—— aan Voedzel en levensmiddelen, dwingt de Hottentotten menigmaal tot verhuizen 1. 517. *b*
Gebreken der Hottentotten, daar van zyn de grootſte de luyheid en morſſigheid 2. 120. *b*
Gebrekkelyke, vind men onder de Hottentotten niet 1. 455. *b*
Gecommitteerde Raaden, hebben by de ondervraging der gevangene Borgers braaf te drinken 2. 358. *b*
Gedachten, goede, des Schryvers van den Heer van der Stel 1. 52. *a*
—— oorzaak daar van *ibid.*
Gedeputeerden van de Weeskamer, wat zy dagelyks voor hunne moeite genieten 2. 200. *a*
Geeſtelyke, een Portugeeſche, komt aan 't ſchip des Schryvers 1. 16. *a*
—— by de Hottentotten, is by yder Kral een 1. 485. *a*
—— hunne aanſtelling, als mede die der Barbiers, geſchiedt door de ganſche Kral ibid. *b*
—— hunne verrichtingen *ibid.*
—— moet by de Hottentotten een Man zyn 1. 486. *a*
Geeſtelyken aan de Kaap, hunne maandelykſche bezolding 2. 204. *a*
—— hun werk en beroep *ibid.*
—— hebben de meeſte moeite by 't uitdeelen van 't H. Avondmaal ibid. *b*
—— de minſte leyden aan de Kaap een vroom leeven *ibid.*
Gehoornde Slangen, of die aan de Kaap te vinden zyn 1. 257. *a*
—— de Schryver heeft een hoorn daar van gezien *ibid.*
Gehoorzaamheid jegens de Moeder, raakt met het *anders maken* uit 1. 514. *a*
Geilheid der vrouwen, is zeer groot 2. 308. *a*
Geiten, tamme, hebben de Hottentotten niet 2. 97. *b*

—— waarom de Schryver geen gewag 'er van maakt 1.205.a
Gekyf, word aanstonds by de Hottentotten onder den blaauwen hemel afgedaan 2.77.a
Geld, moet de Schryver veel uitgeeven 1.7.a
—— hoe veel de Schryver mede nam ibid.
—— kan de Schryver voor zyn Wisselbrief niet krygen 1.53.a
—— van Stellenbosch en Drakenstein, waar uit spruit? 2.212.a
—— dat een Bediende der Compagnie te goed heeft, word in Holland prompt betaalt 2.256.b
—— der Weezen, word op intrest gezet 2.295.b
—— van alle Verkopingen moet betaalt worden, hoe en wanneer? 2.297.a
—— word op een aardige manier ingezamelt, wanneer dit eerst begonnen heeft? ibid.
Geld-boete van den Krygsraad, word aan den Kassier overgelevert 2.216.a
—— word tot bestelling van nodig Krygstuig gebruikt ibid.
—— word ook gebruikt om den Secretaris en Bode een vereering te geeven ibid.
Gelegentheid, en oogmerk des Autheurs tot zyn Reis 1.1.a
Gelukwensching, by 't trouwen der Hottentotten 2.17.b
Gemeene Bedienden der Compagnie, wie die zyn? 2.253.a
—— zulke zyn 'er zeer veel aan de Kaap ibid.
Gemeener bootsgezellen en soldaaten Lykstaatzie 1.23.a
Genegentheid der Compagnie jegens de Caapsche Colonie, blykt uit veel bewys-stukken 2.286.a
Generale Opneeming, wat die is? 2.213. seq.
—— word gemakkelyk gemaakt, waar door 2.213.b
—— geschiedt door twee Gecommitteerden ibid. a
Generale Vrede, word tusschen de Hollanders en Hottentotten gemaakt 1.462.b
—— Monstering, wat die is? 2.259.a
—— —— wanneer gedaan word? ibid.
Genista Africana, waar van 20 zoorten 1.295.
Gequalificeerde Bedienden der Compagnie, wat die zyn? 2.253.a
—— breeken de Conditien der Pagten zoo wel heimelyk als opentlyk 2.280.a
—— profiteeren veel van de Inwoonders, waar mede? 2.287.b. seq.
Geranium Africanum, waar van 22 zoorten 1. 1.295.b
Gerechtigheid der Hottentotten ziet geen perzoonen aan 1.479.b
—— heeft Simon van der Stel slecht geoeffend 2.183.a
Gerlach, Vice-Admiraal van de Retour-vloot, word by zyn aankomst van niemand verwelkomt 2.421.b
Gerst, zomer en winter 1.318.a
—— word ryp, wanneer? 1.135.b
Geschenken, vrywillig, worden tot vergrooting der Stellenbossche Kerk gegeven 2.237.b
—— worden van eenige te rug genomen ibid.
—— worden na den brand by een gezocht 2.238.a
—— niemand weet waar dat geld gebleven is ibid.
Geschenken, hoe veel die jaarlyks aan de Compagnie kosten 2.268.b
Gesprek met den Landdrost Starrenberg geeft aanleiding om den Schryver te lasteren 1.55.a
—— van een Hottentot met den Heer Ziegenbalg 1.498.a
—— van den Schryver met den Fiskaal *independent* Blesius 2.393.a
Gestalte der Hottentotten word beschreven 1.445. seq.
Getrouwde. Zie Echte luiden.
Getuigen, worden 'er twee vereischt by alle openbaare instrumenten en geschriften. 2.289.a
—— genieten iets voor hunne moeite ibid.
—— schenken 't dikwils aan den armen ibid. b
Gevaar, uitgestaan by St. Jago 1.14.b
—— waar uit hen God wonderlyk helpt 1.15.a
Gevader verzoeken, is aanmerkelyk aan de Kaap 2.310.a
—— kan het Peetschap aanneemen of afslaan ibid.
—— moet ook na de zin van den Predikant zyn ibid. b
—— als hy Roomsch is, word hy niet toegelaaten ibid.
—— Luthersch word hy aangenomen ibid.
—— staat de Vader dikwils zelfs by 't doopen van zyn kind 2.311.a
—— geeft niets aan den Predikant ibid. b
—— behoeft ook de onkosten der begravenis, als 't kind sterft, niet te betaalen ibid.
—— geeft niets aan de Kraamvrouw in de luiermand ibid.
—— te zyn is licht aan de Kaap, ten opzicht der onkosten, dog zwaar ten opzicht van andere omstandigheden 1.312.a
Gevader- of Peetschap, of iemand kan afslaan 2.310.
—— daar van zyn veele zelfs de oorzaak ibid.
Gevangen, worden van Brakel en du Pré op 't schip ter Aa gezet 2.382.a
Gevangene Hottentotten worden gedood 2.144.a
Gevangenis in 't Ziekenhuis voor onrustige menschen 2.229.b
Gewassen op St. Jago 1.21.a
Geweer, houden de Hottentotten heel net 2.95.a
—— verkoopen zy niet als zy 'er niet dubbeld

van

van voorzien zyn ibid.
—— moet men hebben als men onder hen reizen wil 2. 100. b
—— van welk zy zich op de jagt bedienen 2. 111. a
—— P. Tachart en Bövings bericht daar van ibid.
—— deszelfs gesteltheid word uitvoerig beschreven ibid. b
Geweer-smids, zyn de Hottentotten 2. 91. a
—— verstaan ook het yzer te smelten ibid. b
Gewin der Compagnie op de Koopmanschap, hoe te vergrooten? 2. 285. b
—— en onkosten der Compagnie scheelen niet veel 2. 286. a
Gewoonte, is der Hottentotten tweede Natuur 2. 61. a
Gezantschap aan den nieuwen Gouverneur door de *Namaquas* Natie afgezonden 1. 468 b
Gezelschap, heeft van der Stel gehouden, wanneer, waar, en met wie? 2. 302.
Gezond, is 't Caapsche Water 1. 88. a
—— Scheepsvolk, word by beurten aan land gelaaten 2. 262. b
Gibitzen, verscheide zoorten 1. 212. b
Gieren, zyn van verscheide zoorten 1. 212. b
Gift, met wat zoort de Hottentotten hunne pylen vergiftigen 2. 111. b
—— moet door gift zyne werking benomen worden 2. 157. a
Gilblingen 1. 210. a
Gillis Sollier, heeft een zeldzaam voorval by den Heer van der Stel 2. 338. a
Ginsseng, of die der Hottentotten Kanna zy? 2. 68. a
—— daar van de beschryving van *Erasmus Francisci* ibid. b
Giffingen van de nabyheid des Lands worden veele gemaakt by 't Scheepsvolk 1. 368. *seq.*
Glasen tot *Perspectiven* koopt de Schryver 1. 5. b
Globularia Africana 1. 297. a
Godt, hoe in de Hottentotsche taal genaamt word 1. 422. b 1. 491. b
—— of de Hottentotten daar aan gelooven 1. 488. *seq.*
—— *Saars* en *Bövings* mening daar van ibid.
—— eeren de Hottentotten enigermate, na de mening van anderen 1. 489. a
—— dat 'er een Godt is, betuigt zeker Hottentot zeer verstandig ibid. b
—— zeggen eenige Hottentotten, dat zy gezien hebben 1. 491. b
—— hoe hem de Hottentotten eeren 1. 492. a
—— meenen de Hottentotten te eeren, als zy tegen 't schynen der Maan danssen 1. 493. b
—— zigtbaare, is de Maan by de Hottentotten ibid.
—— of zy hem vreezen, *Bovings* en *Ziegenbalgs* gedagten daar van 1. 498. a b
—— wat aan den Sehryver daar op geantwoord word ibid. b
Godsdienst der Hottentotten, hoe die van zommige beschreven word 1. 493.
—— des Schryvers bericht en ondervinding hier van ibid. b
—— verrichten de Hottentotten met danssen ibid.
Godsdienst hebben de Jooden voor dezen met danssen verricht 1. 496. a
—— daar by danssen ook andere Natien 1. 497. a
—— zulks doen ook de Abyssiners ibid. b
—— deze dienst met danssen kan Godt niet mishaagen ibid.
Godsdienst pleegen de Christenen voor dezen in een zaal van de Vesting aan de Kaap te oeffenen 2. 232 b
—— daar altyd een Schildwagt voor stond, om alle onordentelykheden te weeren 2. 233. a
—— konde daar niet langer in gepleegt worden, waarom? ibid.
Goederen der overledenen worden bewaart, en verkogt 1. 23. a
—— by *Executie* verkocht, daar van genieten de Gecommitteerden hun loon 2. 193. a
—— van vreemdelingen, worden hier in overvloed te koop gebragt 2. 321. a
Goedaardig en behulpzaam zyn de Hottentotten, 't welk uit P. Tachart bewezen word 2. 130. b.
—— byzonder in 't mededelen van 't een of 't ander 2. 131. a
—— zy beschaamen daar mede de Christenen ibid. b
—— dit word van zommigen als een doelwit der burgerlyke gezelschappen aangezien ibid.
—— antwoord hier op, neffens een merkwaardig voorbeeld 2. 132. a
—— beschaamen nochmaals alle Christenen ibid. b
Gom-Gom, een Musikaal Instrument, waar uit het bestaat? 2. 105. b
—— deszelfs fatzoen word duidelyk beschreven ibid.
—— geeft een schoon geluit 2. 106. a
—— kan door de tyd verbetert worden ibid. b
Goud-aderen, zyn aan de Kaap 1. 281. a
Goud-blad, Afrikaansch, daar van zyn 8 zoorten aangetekent 1. 291. b
Goud-boom, Indiaansche 1. 318. a
Goud-erts, vind men zoo wel als Vermillioen in de Steenbergen 1. 279. b
Goud-kefers, een zekere zoort is by de Hottentotten zeer geacht 1. 264. a
Goud-visch, hoe die 'er uit ziet, en waarom zo genaamt word? 1. 233. b
—— heeft scherpe en spitse tanden ibid.
—— word alleenlyk in de winter gevangen ibid.
—— heeft heel goed en gezond vleesch ibid.
Gouverneur in Porto du Braja, schikt de Hollanders

landers een wacht toe 1. 16. a
—— word voor de laatste maal bezogt 1. 19. a
—— van de Kaap, Willem Adriaan van der Stel, heeft tyding van des Schryvers aankomst 1. 49. a
—— geeft *audientie* aan den Schryver *ibid. b*
—— geeft aan den Schryver een stille, eenzaame, en vermakelyke woonplaats 1. 50. a
—— goede gedachten van hem, en oorzaak daar van. 1. 52. a
—— verandert, en haat den Schryver *ibid. b*
—— doet niets ten zynen beste 1. 53. a
—— vereert hem een emmer wyn, waarom? *ibid. b*
—— zyn haat word grooter 1. 54 a
—— ontschuldigt zich van de ongerechtigheid, die den Hottentotten word aangedaan 1. 460. b
—— is echter oorzaak van al dit onheil 1. 461. a
—— krygt loon na werken *ibid.*
—— doet groote schade *ibid.*
—— de voorige Gouverneurs hielden al de vereeringen der Hottentotten voor zich 2. 269.
Gouverneur van Assenburg, heeft zulke vereeringen in Compagnies kas gebragt *ibid. b*
—— *van der Stel* had zyn gezelschap van vrienden, daar hy mede vrolyk was 2. 301. a
—— liet zich dikwils 's avonds laat by hen vinden *ibid. b*
—— liet alle dag andere luiden by zich nodigen *ibid.*
—— bragt met hen zyn tyd aardig door *ibid.*
—— bevond zich dikwyls by vrouwen, en quam daar door in opspraak 2. 303. a
—— liet zich hier niet van afhouden *ibid.*
—— zyn Opvolger komt onschuldig in't zelve vermoeden *ibid.*
—— is het Vrouwentimmer niet ongenegen *ibid.*
—— dog houd zich onverschillig by het zelve *ibid. b*
—— zyne vyanden hebben hem in een quaad gerucht willen brengen *ibid.*
—— hebben alle van aangenaame gezelschappen gehouden *ibid.*
—— *van der Stel*, laat een zeldzaam Mandaat uitgaan, en wil het in den vollen Raad goed gekeurt hebben 2. 345. a
—— verdubbelt zyn Lyfwacht 2. 349. b
—— zeilt de Vloot na, dog kan ze niet inhaalen 2. 353. b
—— heeft een zeldzaame rede tegen van der Heydes vrouw 2. 357. a
—— wil de onwilligen nochmaals voor het Gerecht daagen 2. 363. b
—— word zeer verstoort om twee vruchtelooze Raadsvergaderingen 2. 378. b
—— houd in de namiddag Raadsvergadering *ibid.*
—— wil van der Heyde op nieuw laaten aresteeren 2. 380. b
—— vaart na het aankoomen van 't Schip *Pieter en Paul* in zyn wreedheid voort 2. 384. a
—— word door de gevangenis der 3 gevonnisden trots. 2. 385. a
—— laat zich door de wederkomst van den ouden *Rotterdam* niet beweegen ibid. b
—— vaardigt de Retour-vloot tydelyk af, waarom? *ibid.*
—— word door het schip *Kattendyk*, nevens eenige anderen, naar Holland ontboden 2. 386. a
—— is daar over heel bedroeft 2. 390 b
—— *Van Assenburg*, aan dezes aankomst word getwyfelt 2. 407. a
—— over zyn achterblyven vallen raare redeneeringen *ibid.*
—— komt met zyn Vloot aan, en stapt aan land 2. 413. a
—— hier op word van de Vesting en al de schepen het kanon, en van de burgery de snaphaanen gelost *ibid. b*
—— vaart op de reede 2. 428. a
—— word van een Kapitein getracteert *ibid. b*
—— vergeeft hem zyn fout op een aardige wyze *ibid.*
Gouvernement, neemt d'*Abling* van *van der Stel* over 2. 395. a
Graaden, of trappen van Bloedverwantschap, worden by de Hottentotten zeer wel in acht genomen 2. 22 b
Graf van een gestorven Hottentot, laat de Kapitein of de naaste vrienden klaar maaken 2. 165. a
—— is doorgaans een kuil van een wild dier *ibid.*
Gragt aan den Leeuwenberg 1. 85. b
Gramen vulgare Hollandicum 1. 317. b
Granaat-appelboom, de kern van de vrucht is lekker 1. 157. b
—— de buitenste schil der vrucht is goed voor de roode loop *ibid.*
—— draagt groote vruchten 1. 320. a
—— is van twederley zoort *ibid.*
Gras, klein en geel, is een bewys van Erts in de bergen 1. 277. b
—— het oude verbranden zy, op dat het jonge weder uitspruite 1. 463 b
Gras-groene Kefers, waar zy zich ophouden 1. 264. a
Gras-mus, een bekende Vogel 1. 212. a
Gras-velden in de Bottelary 1. 108. a
Greft (*Matthys*) vind een pleister uit voor quaade borsten 1. 391. a
—— zyn konst is met hem gestorven *ibid. b*
Greuninger, hoe die is? 1. 212. a
Grimpe (*Joh. Georg*) legt een Brug, en geniet daar voor eenige vryheid 1. 107.
Groefsteenen aan de Kaap dienen tot fondament der gebouwen 1. 275. a
—— —— zyn ook goede Kalkstenen *ibid.*

Groen,

Groen, is 't Zee-water by *Capo Verde* 1.356.a
Groene Kloof, heeft goed Wey-land, en behoort aan de Compagnie 1.132.a
—— heeft schoone Zoutpannen *ibid.*
Groene Specht, zingt niet veel 1.220.b
Grond aan de Kaap, is brak 1.352.b
Grond-aarde van 't warme Badt, is zwart 1.337.b
—— deze kan tot Turf-aarde gebruikt worden *ibid.*
—— der Zoutpannen, hoe die is 1.348.a
Grootte der Hollandsche Colonie aan de Kaap 1.71.b
Grossularia rubra & alba, roode en witte Aalbezie-boomen 1.318.a
Grotte op de Buitenplaats van *Joh. Mulder* 1.118.a
Grouwzaam en wild, zyn de Hottentotten niet 1.444.a
Grouwzaame moord pleegen eenige slaaven en slavinnen 2.291.*seq.*
—— die daar over gestraft worden 2.292.b
Grundelingen, zyn aan de Kaap zeer klein 1.234.a
—— worden met een doek gevangen, en zyn niet goed om te eeten *ibid.*
Grys-bokken, worden beschreven, en reden gegeven waarom zy zo genaamt zyn 1.179.b
Guajana Indica sive Guajabo 1.318.a
Guajavos-boom, draagt aangenaame vruchten 1.159.a
Gunjemans-Natie, waar die voor de aankomst der Hollanders gewoont heeft 1.461.b
—— heeft haar Land aan de Hollanders verkocht *ibid.*
—— heeft naderhand getracht haar oude vryheid weder te krygen *ibid.*
—— oorlogt deswegen met de Hollanders 1.462.a
—— vernieuwt het gesloten Koop-Contract met de Hollanders *ibid.*
—— hoe ver haar Land zich uitstrekt *ibid.* b

H.

Haay, een visch by *del Majo* gezien, gedood en gegeten 1. 14. a
—— word voor diergelyk gehouden als den Profeet Jonas ingeslokt heeft *ibid.*
—— Zie hier meer van op *Visch-hond.*
Haanen, zyn zo overvloedig dat menig Soldaat moede word die te eeten 1.212. b
Haasen, zyn driederley soort aan de Kaap 1. 180. a
—— moogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. a
Haat, draagt de Heer van der Stel den Schryver toe 1. 52. b
—— dezelve neemt hoe langer hoe meer toe 1. 54. a
—— der Hottentotten tegen de slaaven 2. 149. b
—— is in plaats der vorige vriendschap ontstaan tusschen de bedienden en borgers 2. 284. b
Haazelaars 1. 315. a
Hæmanthus Africanus, Afrikaansche Tulpe 1. 297. a
Hagedissen (groene) zyn aangenaame en vriendelyke dieren 1. 205. b
Hagel en sneeuw, daar mede zyn de kruinen der bergen bedekt, waarom? 1. 346. a
—— —— valt niet op de aarde en in de valleyen aan de Kaap *ibid.* b
Hair-poejer der Hotttentoten 1. 303. a
Hair poejeren de Hottentotten 2. 53. b
—— in 't zelve vlechten zy alderhande wisjewasjes 2. 54. a
—— besmeeren zoo wel de wyven als de Mans 2. 49. a
—— snyden, zulks verstaan en oefenen de Hottentotten 2. 160. b
—— —— geschiedt by groote hoofdpyn *ibid.*
—— —— by 't sterven van Ouders en bloedverwanten 2. 161. a
—— der Hottentotten is kort en lykt na schape wol 2. 44. b
Hairen, vallen den Schryver geheeel uit 1. 42. a
Hair-slang. Zie *Cobra de Capello.*
Haliacetus, of Zee-arend, aast sterk op de visch 1. 208. a
Hals, snydt zich een Predikant op Stellenbosch af 1. 108. a
—— draagen de Hottentottinnen bloot 2. 49. b
—— —— de Hottentotten kopere en glaze koraalen om 2. 54. a
Ham, een schip, welkers boot afgekapt wierd 1. 9. a
Hamels, kan men lichtelyk van de Hottentotten handelen 1. 340. a
—— jonge, zyn by de Hottentotten niet veel geacht 2. 35. a
—— worden gesneden, op wat wyze? *ibid.*
Hamster, komt met de Europeaansche korenvarkentjes overeen 1. 187. b
Handel met de Hottentotten, word den ingezetenen verboden 1. 456. b
—— word aan een Hottentot opgedragen om met zyne landsluiden te doen *ibid.*
—— verricht deze Hottentot getrouw, en tot groot voordeel 1. 457. a
—— hem word deswegen een lyfwacht toegevoegt *ibid.*
—— word op nieuw met de Hottentotten verboden 1. 459. a
—— word met de Hottentotten weder begonnen *ibid.*
—— word aan de burgers ook toegestaan, na dat de bedienden der Compagnie

 van

van te vooren hun voordeel daar mede hadden gedaan *ibid.*
—— word veel gedreven met de Hottentotten 2. 100. *a*
—— was voor dezen het eenige voordeel der Compagnie aan de Kaap 2. 271. *b*
—— geeft noch het meest aan de Kaap 2. 282. *b*
—— nadeelige manier van Handel is door de vorige Gouverneurs ingevoert 2. 283. *a*
—— deze is weder afgeraakt, waarom? *ibid.*
Handel-Boeken van de Compagnie worden gesloten, wanneer? 2. 276. *a*
Handelaars, of Ruilers, gaan met de Hottentotten ondeugend te werk 1. 460. *a*
—— plunderen geheele Kraalen, en neemen 't vee weg *ibid.*
—— die zulks gedaan hebben, worden genoemt *ibid. seq*
—— doen weinig profyt met hun ondeugd *ibid. b*
—— worden in 't Bosch der *Chirigriquas* aangetast en beschadigt 1. 466 *b*
Handen, om dezelve draagen de Hottentotten koraalen 2. 54 *a*
Hand-molens aan de 24 Rivieren 1. 124. *a*
Handschoen, een oude, hangen zy aan een riem om den hals 2. 45. *b*
—— waar toe de Hottentotten die gebruiken *ibid.*
Handwerks-luiden, kosten de Compagnie jaarlyks heel veel 2. 252. *b*
—— zyn altoos in de Vesting 2. 259. *a*
—— moeten van de soldaaten onderscheiden worden *ibid.*
—— of die voordeelig zyn aan de Compagnie of niet 2. 261. *a*
Hanglip, een stuk der Hottentotsch-Hollandsche Bergen 1. 95. *a*
Harder, een zoort van Haringen, hoe zy gevangen word 1. 235. *a*
—— word 'er veel gevonden *ibid.*
Hardsteenen, worden gebruikt tot vloeren en trappen 1. 161. *a*
Haringen, hebben kleine kroppen 1. 234. *b*
Harmonie tusschen de burgers en bedienden der Compagnie vermindert 2. 272. *a*
Hassagayen der Hottentotten, hoe die gemaakt zyn 2. 112. *a*
—— worden van hen vergiftigt *ibid.*
—— daar mede konnen zy net werpen *ibid. b*
Haver, word aan de Kaap niet gezaait 1. 136. *a* 2. 273. *b*
—— valt uit, en word wild *ibid.*
Havikken, zyn schadelyke vogels 1. 213. *b*
Heemraad, wat die zy 2. 206. *a*
Heemraaden van Stellenbosch en Drakenstein, maaken een Collegie uit 2. 209. *a*
—— hebben meer vryheden, als de Borgerraaden aan de Kaap *ibid.*
—— moogen zaaken, die onder de 150 guldens zyn, afdoen ibid. *b*
—— hebben den Landdrost tot hun President *ibid.*
—— van hen kan men aan den Raad van Justitie *appelleeren* *ibid.*
—— moogen zwarte slaaven geesselen *ibid.*
—— hebben een eigen Gerechtsplaats *ibid.*
—— hebben een schoon Raadhuis in Stellenbosch *ibid.*
—— houden aldaar altyd hunne Raadsvergaderingen *ibid.*
—— hebben een groote gevangenis *ibid.*
—— bestaan altyd uit 4 van Stellenbosch, en 4 van Drakenstein 2. 210. *b*
—— de oudtste van hen is altyd Vice-president 2. 211. *a*
—— worden alle twee jaar verwisselt *ibid.*
—— houden alle 14. dagen Raadsvergadering *ibid.*
—— hebben een Secretaris, die een Bediende van de Compagnie is *ibid.*
—— trekken geen loon, als by Commissien *ibid.*
—— hebben een eigen Bode *ibid.*
—— deze heeft schoone inkomsten, waar uit die spruiten? *ibid. b*
Heilige, voor zodanig eeren de Hottentotten de Kevers 1. 500. *b seq.*
Heilige, moet een net om den hals draagen, hoe lang? 1. 501. *b*
—— bekomt van 't geslachte Vee geen vleesch, maar alleen de darmen *ibid.*
—— de wyven zyn in alle omstandigheden met de Mannen gelyk 1. 502. *a*
—— andere Wyven, die niet heilig zyn, krygen 't Vleesch, en zy de darmen *ibid.*
Heinsius (*Daniel*) ontdekt veel misbruiken 2. 278. *b*
—— heeft een goede order omtrent het verpachten ingevoert 2. 279. *a*
—— doet aan de Bewindhebbers verslag van alle zyne verrichtingen *ibid. b*
—— deszelfs schikkingen belast de Compagnie dat zonder eenige veranderingen nagekomen worden *ibid.*
Helbok zou Drakenstein geheten hebben 1. 112. *a*
—— des Schryvers gedachten daar over *ibid.*
Helder, aldaar word een Soldaat begraven 1. 9. *a*
Helot (*Wilhem*) word *ad interim* Opperhoofd aan de Kaap 2. 185. *b*
—— was by zyn aankomst pas in staat voor een Copiist *ibid.*
—— wierd ras daar na Secretaris Politicq 2. 186. *a*
—— wierd vorder Opperkoopman 2. 185. *b*
—— wierd eindelyk van den Raad tot Opperhoofd verkoren *ibid.*
—— word hier door hoogmoedig 2. 180. *a*
—— mogt door den nieuwen Gouverneur wel

wel wat handelbaarder worden *ibid. b*
— zyn Opvolger in 't Secretariaat is *Pieter de Meyer* 2. 190. *b*
— zyn quaade handelingen, toen hy Vendumeester was, worden verhaalt 2. 400. *a*
— leest het opstel van een Getuigschrift heel ras 2. 338. *a*
— is vergeefs beducht voor Fransche schepen 2. 410. *a*
— heeft een aardig *Discours* met den Schryver 2. 412. *a*
Hemdrok, door een Hottentot gestolen 2, 133. *a*
— die word daarom door zyne landsluiden gehaat, en van den Fiskaal gestraft *ibid. b.*
Henflingen of Vlasvinken, zingen schoon 1. 213. *b*
— haar vleesch, gebraden zynde, is delicaat *ibid.*
Hengelen, verstaan de Hottentotten zeer wel 2. 118. *a*
— zy vangen veel visch met den hengel *ibid.*
— zy krygen de hengels van de Europeaanen *ibid.*
Hennen, tamme, eet meenig soldaat in Indien tegen 1. 212. *b*
Hennip, tamme en wilde, word van de Hottentotten gezaait 1. 314. *a*
— daar van mengen de Hottentotten de bladen onder de Tabak, 't welk zy *Poespas* noemen *ibid.*
Herten, zyn gelyk de Europeaansche, behalven de kroonen 1. 180. *a*
Herten-kroonen, hoe die geformeert zyn *ibid. b*
Hertog (*Jan*) bekomt en verkoopt zyn land aan Wilh. Adr. van der Stel 1. 99. *a*
— word voor een jaar van zyn dienst ontslagen 2. 426. *a*
Hert-zwammen, vind men veele langs den weg naar *Constantia* 1. 278. *b*
Hesperides-Eilanden, hoe die heden genaamt worden 1. 13. *b*
Hessaquas-Natie, is door P. Tacharts heel slecht in zyn Landkaart geplaatst 1. 472. *a*
— bezit veel Vee, handelt daar mede, en is volkryk *ibid.*
— veele dienen de Europeaanen voor knegts *ibid. b*
— is vredelievend, en mydt de vreemde weiden *ibid.*
— laat zich evenwel niet onderdrukken *ibid.*
— vervolgt hunne overwinning niet 1. 473. *a*
— raakt over hoop met de *Gunjemans* *ibid.*
— word door de Hollandsche gerechts-dienaars verjaagt, en door 't lossen van een stuk geschut verstrooit *ibid b*
— haar Land is heel vruchtbaar, heeft hout, water en wild genoeg *ibid. seq.*
— hun Ouden Heer of Opper-regent heeft de Schryver gezien 1. 482. *b*
Van der Heyde (*Jacob*) geeft een Hottentot een oorvyg, 1. 121. *b*
— bekomt een aardig antwoord daar op *ibid.*
— geeft een stuk land tot een Predikants woning en school 2. 239. *b*
— dit land legt noch woest, waarom? *ibid.*
— hy word nagespeurt 2. 351. *a*
— word voor den Land-drost geciteert *ibid.*
— word in arrest gehouden *ibid. b*
— verzoekt vergeefs om in een burger-huis gearresteert te moogen blyven *ibid.*
— vervalt in een heftige woordenstryd met *W. van Putten* 2. 352. *a*
— word uit de Raadt-kamer in een duistere kelder gebragt *ibid. b*
— blyft in die donkere kelder lang zitten 2. 353. *a*
— mag daar zelfs geen licht hebben, tabak rooken, noch zig laaten scheeren 2. 354. *b*
— mag niemand spreeken *ibid.*
— word na verloop van 15 dagen verhoort, en weder na dit gat gebragt *ibid.*
— word daar van daan in 't slimste gat gezet, daar reeds een brandstichter en moordenaar zaten 2. 355. *a*
— word uit deze duistere gevangenis gelaten, en op een Bolwerk gezet 2. 357. *a*
— raakt wegens ziekte op een aardige manier weder vry 2. 361. *a*
— valt op nieuw in argwaan 2. 372. *b*
— krygt order, om naar Holland te trekken 2. 373. *a*
— word ras weder te rug gehouden *ibid. b*
— geeft een Smeekschrift over, en verkrygt gunstig gehoor *ibid.*
Van der Heyde en *Tas*, krygen volmagt om tegen den Heer *Van der Stel* te ageeren 2. 424. *b seq.*
— houden vergeeefs om *reparatie* van eer aan 425. *b*
Heykoms Natie, haar land is niet heel vruchtbaar 1. 477. *b*
— heeft water genoeg, en veel wilde dieren 1. 478. *a*
— maakt Vrede met de Hollanders *ibid.*
— verzoekt geschenken *ibid.*
— trekt tegen de Boschjes-mannen te velde 1. 479. *b*
— heeft een aardige manier van kryg voeren 2. 142.
Hinderniffen, die de Portugeezen belet hebben in 't ontdekken van Oostindien 2. 174. *b*
Hinghnôgh, eerste moeder der Hottentotten 1. 422. *a*
Hitland, moet de Schryver voorby zeilen 1. 9. *b*
Hitte onder de Linie is onverdraagelyk 1. 27. *b*
— onder de *Zona torrida* is vervaarlyk 1. 328. *a*

Hoek aller plaagen 1. 363. *a*
Hoer, daar voor word Boumans vrouw gescholden 1. 56. *b*
Hoeren, krygen zo licht geen Man, waarom en wanneer? 2. 308. *a*
Hoere-kinderen, hinderen niemand aan een gelukkig huwelyk *ibid.*
Hoerery, gaat onder de Hottentotten niet in zwang 2. 31. *a*
Hofstede, wanneer verkocht word is 'er driederley onderscheid waar te neemen 2. 282. *a*
—— die noch geen 10 jaaren gestaan hebben, betaalen, hoe veel? *ibid.*
—— die noch geen 20 jaar oud zyn, hoe veel? *ibid.*
—— die langer als 20 jaar in weezen zyn geweest, hoe veel? *ibid.*
Holland, daar heen word de Schryver gezonden 1. 3. *a*
—— derwaarts reist hy andermaal 1. 5. *a*
Hollanders, hoe zy zich in den beginne op de Kaap in zekerheid gestelt hebben 1. 59. *b*
—— handelen met de Hottentotten over een stuk Land 1. 60. *b*
—— koopen een stuk land van de Hottentotten 1. 61. *a* 1. 461. *b*
—— gaan vriendelyk om met de Hottentotten 1. 101. *a*
—— worden van de Hottentotten tot hulp geroepen, als zy oorlogen *ibid.*
—— de onkunde der Hollandsche Spraak doet hen geen nadeel in hun handel 1. 427. *b*
—— leggen tot hun verzekering eenige nieuwe werken aan 1. 462. *b*
—— stryden met de *Gunjemans-Natie* om het verkochte land *ibid.*
—— vernieuwen met deze Natie hun eens geslote Contract *ibid.*
—— maaken met hen een algemeene Vrede, en worden Geallieerden *ibid. b*
—— breiden zich uit, en leggen Colonien aan *ibid.*
—— hebben alles aan de Kaap gebouwt wat 'er staat 2. 222. *seq.*
Hollandsche Spraak behaagt den Schryver 1. 71. *b*
Hollandsch geld verscheelt van het Indisch, hoe veel? 2. 256. *a*
Holligheid op 't Robben-Eiland 1. 161. *b*
Holsteiner (*Georg. Andr.*) zyn bericht van de Hottentotsche Spraak 1. 424. *a*
Hommers, zyn Zee-kreeften, en overvloedig aan de Kaap 1. 238. *b*
—— zyn zeer groot, en hebben groote schaaren *ibid.*
—— hebben hard vleesch, en zyn zwaar om te verteeren 1. 239 *a*
—— de staart is mals en aangenaam *ibid.*
—— een geheele kan niemand opeeten *ibid.*
—— smaaken best als men 'er Kerrie af maakt *ibid.*
Honden, zyn 'er driederley zoort aan de Kaap 1. 180. *b*
—— Afrikaansche, der zelver gestalte *ibid.*
—— wilde, worden beschreven 1. 181. *a*
—— als zy menschen ontmoeten, doen zy hen geen quaad *ibid. b*
Honden, hebben de Hottentotten noodig 2. 75. *b*
—— der Hottentotten zyn niet fraai, maar zeer waakzaam 2. 76. *a*
Honing, brengen de Byen tusschen de Steenrotzen 1. 260. *a*
—— loopt by groote hitte langs dezelve *ibid. b*
—— zoeken en haalen de Hottentotten van daar *ibid.*
—— is verscheiden *ibid.*
Honing-bergen, hunne benaaming 1. 124. *b*
—— drank dier Inwoonders 1. 125. *a*
—— der zelver bewoonders eeten vleesch tot vleesch, by gebrek van brood *ibid.*
—— zy bouwen geen kooren *ibid.*
—— zy branden de mist in plaats van hout *ibid.*
Honing-bier, is goed *ibid.*
—— 't zelve brouwen de Europeaanen 1. 475. *a*
Honing-dauw is schadelyk 1. 137. *a*
Honing-vreter, een vogel 1. 216. *b*
Hoofd, besmeeren de Hottentotten heel sterk 2. 44. *b*
—— daar op draagen de Hottentottinnen mutzen 2. 48. *b*
Hoofd-pyn, is onder de *Zona torrida* heel groot 1. 41. *b*
—— geneezen de Hottentotten met het hair afscheeren 2. 160. *a*
Hoofd (het Stellenbossche) daar op was eertyds een Veldstukje en een Vlaggestok geplant 1. 93. *b*
Hooi, groeit overvloedig in de *Bottelary* 1. 108. *a*
Hoorn van een Rhinoceros, duld geen gift 1. 192. *a*
—— van een Os, word gebruikt om te koppen 2. 155. *b*
Hordeum vernum & hybernum, Zomer-en winter-Gerst 1. 318. *a*
Hottentot, krygt een oorvyg, en zegt daar op iets aanmerkelyks 1. 121. *b seq.*
—— of dit een eige of toenaam zy? 1. 415. *b*
—— *Tacharts*, *Mercklini* en *Dappers* mening hier over *ibid.*
—— deze Schryvers worden wederlegt, en aangetoont, dat het een Nationale naam zy 1. 416. *a*
—— vorder bewys daar van *ibid. seq.*
Hottentotten en *Caffers* zyn onderscheiden 1. 417.
Hottentotten Brockqua &c. wat die betekent, en waar het van daan komt 1. 416. *a*
Hottentotten, verslaan veel Portugeesen 1. 59 *a*
—— worden hier over dood geschoten *ibid.* 2. 176. *b*
—— met hen tracteeren de Hollanders, en koopen een stuk land van hen 1. 61. *a*

— moeten dieper landwaarts in trekken I. 92. I. 121. a
— hebben met de Compagnie geoorloogt I. 92. b
— hun byzondere lof I. 121. b
— houden hun woord ibid.
— zoeken honing, en verkopen die I. 125. a
— zyn goede koorn-majers, en verdienen daar mede dikwils goede loon I. 139. a
— worden door anderen dikwils van hunne baasen afgetroont ibid.
— kennen in den beginne de Wynstok niet I. 146. a
— achten geen Mineraal hooger als het Yzer I. 282. a
— twee beschuldigen malkander over dievery I. 334. b
— deze willen malkander aantasten, dog dit word niet geleden ibid
— bezoeken den Schryver aan 't warme Bad I. 340. a
— eisschen Tabak en brandewyn voor een haas, die zy mede gebragt hadden ibid.
— gebruiken geen zout tot hun spyse I. 344. a
— zyn geen *Caffers*, gelyk zulks uit *Ludolf* bewezen word I. 418. a
— hun oorsprong is onzeker I 419. a
— hebben veel zaaken met de Jooden en Troglodyten gemeen I. 420
— schynen van de Jooden, en oude Afrikaansche volkeren oorsprongkelyk I. 421. a
— hun oorsprong word door anderen bekragtigt ibid.
— hun eigen voorgeven wegens hunnen oorsprong ibid. b
— roemen op een oude *Traditie* ibid.
— weeten echter niets van de Goddelyke Openbaring ibid.
— hunne *Traditie* meld de aankomst, oorsprong, en benaaming van hunne eerste Ouders I. 422. a
— waar van daan hunne eerste Ouders zouden gekomen zyn ibid.
— hun oorsprong komt van allerley Volkeren en Natien I. 423. a
— waar onder ook Jooden moeten geweest zyn ibid.
— wegens hun Taal zyn driederley meningen ibid. b
— hun Taal wil de Schryver leeren I. 425. a
— hun Taal kan men niet gevoeglyk, noch duidelyk verklaaren ibid seq.
— hun Taal kan niet wel met letters uitgedrukt worden ibid. b
— hun Taal kan men tot geen regelen van de Letterkonst brengen ibid.
— konnen bezwaarlyk bekeert worden I. 523. b
— daar van 2. aanmerkelyke voorbeelden I. 426. b. I. 523. b

Hottentotten zyn niet dom I. 438. seq. I. 489. b
— leeren heel gemakkelyk allerley taalen I. 438. a
— redeneeren verstandig van den Veldbouw I. 438. b
— zyn zeer getrouw, een voorbeeld daar van I. 439. a
— werken niet graag voor hen zelfs I. 440. a
— zyn in hun eeten vuil en morssig ibid.
— eeten geen half gebrade darmen ibid.
— hoe zy de darmen bereiden en kooken ibid. b
— worden oudt, en zyn gezond, voorbeeld daar van I. 441. a
— besmeeren zich zelfs, benevens hunne vellen, over al met vet ibid. b I. 442. b.
— hebben een afkeer van oud en stinkend vet I. 442. b
— draagen geen darmen om den hals I. 442. a
— konnen snel loopen I. 443. b I. 510. a
— waare oorzaak hier van ibid.
— zyn niet gruwzaam en wild I. 444. a
— hunne uiterlyke gestalte I. 445. a
— zyn niet gebrekkelyk ibid. b
— zyn niet zwart I. 446. b
— zyn niet wit I. 448. a
— hier in begaat *P. Tachart* een dwaling ibid.
— hun koleur is Castanje-bruin ibid. b
— hunne oorlogen onder malkander leggen de Hollanders by I. 450. a
— of zy een algemeene Regeerings-wyze hebben I. 453
— waarom zy *Salthani*-mannen, en *Kochoqua* genoemt worden ibid. b
— zyn geen verdreve *Banditen* ibid.
— zyn eerlyk en bescheiden ibid.
— vele van hen worden door de Handelaars vermoort I. 460. a
— en geheele Kraalen uitgeplundert ibid.
— wie hunne vervolgers geweest zyn ib. seq.
— brengen aan de Hollanders aanstonts tyding van de aankomst der vreemde schepen I. 462. b
— houden geen vaste woonplaats I. 463. b I. 517. b
— neemen het vee der Europeaanen weg I. 467. a
— of zy een algemeen Regent hebben I. 481. seq.
— zyn gehoorzaam en ongehoorzaam I. 483. b. seq.
— zyn goede Jagers I. 484. a
— zyn ook Geneeskundige ibid. b
— zyn geen Caffers I. 489. b
— worden qualyk van den Autheur beschreven I. 490. a
— zoeken den Autheur te misleiden ibid.
— heeft de Schryver voornamelyk in twee Secten verdeelt I. 491. a

— wor-

—— worden het *discours* over den Godsdienst ras moede 1.492.*b*
—— dit heeft de Schryver dikwils ondervonden *ibid.*
—— geeven een aardig antwoordt op de vraage van Godt 1.493.*a*
—— verrichten hun Godsdienst met danssen tegen de Maan *ibid. b*
—— hoe dikwils zy zulks doen *ibid.*
—— bidden de Maan aan, en houden dezelve voor den zichtbaaren Godt 1.494.*b*
—— zingen en danssen 24 uuren lang tegen de nieuwe en volle Maan 1.494 *b*
—— maaken aardige grimassen daar onder, en prevelen eenige woorden 1.495.*a*
—— besluiten hun godsdienstigen dans, waar mede? *ibid.*
—— beschaamen hier in door hunnen yver de Christenen *ibid. b*
—— worden door de quaade voorbeelden van den Christelyken Godsdienst afgeschrikt *ibid.*
—— schynen van de Jooden af te stammen 1.497.*a* 1.501.*a*
—— geeven een aardig antwoord op de vraag, waarom zy den kleinen Kapitein meer eeren, als den grooten 1.499.*a*
—— hebben door een *Traditie* kennisse van den val der eerste Ouders *ibid.*
—— onder hunne Voorouders zyn ook Jooden geweest *ibid. b*
—— stellen een quaaden en een goeden Godt 1.500.*a*
—— houden ook zeker *Insect* in eere *ibid.b*
—— laaten zich van deze eerbewyzing niet afmaanen 1.503.*a*
—— hebben eenige plaatzen, die zy voor heilig houden *ibid. b*
—— vreezen zeer voor de dooden 1.524.*a*
—— veranderen hun woonplaats als iemand gestorven is *ibid.*
—— eene word van een uitwendige quaal door een Europeaansche Vrouw geneezen 1.527.*b seq.*
—— zyn geen Tovenaars 1.528.*b*
—— hoe zy hunne nieuw-geboore kinderen baaden 2.4.*a*
—— trekken weg, als 'er een dood kind ter waereld komt 2.4.*a* 2.10.*a*
—— genieten slecht huwelyks-goed 2.23.*a*
—— konnen niet om rykdom trouwen *ibid. b*
—— slachten op zekere tyden 1.494.*a*
—— of zy Godt vreezen 1.498.*a*
—— offeren voor de dolle schapen 1.519.*a*
—— gelooven een eeuwig Leven en Opstandinge 1.524.*b*
—— weeten hunne gedachten daar omtrent niet wel uit te drukken *ibid.*
—— zyn zeer gastvry 2.27.*a*
—— kunnen in korten tyd een huis bouwen *ibid.*
—— draagen zorg voor het welzyn hunner kinderen 2.28.*a*
Hottentotten laaten zich aan de Kindertugt weinig gelegen leggen *ibid.*
—— zorgen voornamelyk alleen voor de zoonen 2.29.*a*
—— hun kinder-tugt is heel slegt *ibid. b*
—— leeren hunne kinderen allerhande handwerk zonder eenig Instrument *ibid.*
—— konden in allerhande Wetenschappen geoefent worden, als zy niet zo luy waren 2.30.*a*
—— konnen hunne kinderen in korten tyd een handwerk leeren *ibid.*
—— worden in veel zaaken onrechtmatig beschuldigt *ibid. b*
—— eenige dezer beschuldigingen wederlegt de Schryver *ibid.*
—— zyn niet hoerachtig 2.31.*a*
—— zyn heel goedaardig en behulpzaam *ibid. b*
—— konnen meer by de Europeaanen, als by hun eige landsluiden verdienen 2.34.*a*
—— slachten niet buiten noodzaakelykheid 2.41.*b*
—— verkoopen hun vee aan de Compagnie *ibid.*
—— vereeren dikwils iet aan de Compagnie 2.42.*a*
—— hebben geen lang hair 2.44.*b*
—— besmeeren het met vet en roet *ibid.*
—— bedekken het hoofd niet, als wanneer het regent 2.45.*a*
—— dragen altyd een *Kirri* en *Rackum*-stok by zich 2.47.*a*
—— konnen met de *Rackum*-stok net werpen *ibid.*
—— konnen met de *Kirri* aardig vechten *ibid.*
—— gaan met het onderlyf heel naakt 2.48.*a*
—— bedryven zo veel ondeugd niet, als men zegt 2.24.*a*
—— koomen alle daar in over een, dat zy zich besmeeren 2.44.*a*
—— smeeren al de leden, en wasschen zich nooit met water *ibid.*
—— draagen *Crossen* om de schouders 2.46.*a*
—— draagen kopere ringen om de handen *ibid. b*
—— hoe zy hunne schoenen maaken, en wie dezelve draagen 2.48.*a*
—— draagen geen kousen *ibid. b*
—— eeten onder den bloten hemel, als het de natuur vereischt 2.57.*b*
—— moogen geen varkens vleesch, noch visschen zonder schubben eeten 2.58.*a*
—— schynen van de Jooden af te stammen *ibid.* 2.64.*a*
—— eeten het verlemde vee, gelyk de *Troglodyten* 2.60.*b*
—— hun spyze is het gestorve vee, en uitgespoelde darmen *ibid.*
— kooken

—— kooken bloedt, darmen, en melk onder malkander, gelyk de Troglodyten 2. 61. a
—— kooken alles zonder zout, kruid, en vet 2. 62 a
—— kooken alle spyze byzonder ibid.
—— worden heel oudt ibid.
—— zyn veel ongezonder als zy van de spyze der Europeaanen eeten ibid. b
—— gebruiken aarde potten ibid.
—— weeten op een aardige wyze vuur te maaken 2. 65. b
—— zyn heel luizig 2. 66. a
—— eeten ook de luizen ibid. b
—— houden ongemeen veel van Tabak 2. 67. a
—— weten den Tabak heel wel te proeven ibid.
—— houden veel van *Canna*-wortel 2. 68. a
—— houden veel van troebele wyn, daar de hef in zit 2. 69. a
—— hunne huizen hebben het formaat van een bak-oven 2. 71. a
—— maar zyn geen holen 2. 71. a
—— verdeelt *Tachart*, dog verkeerdelyk, in Jagers en Herders 2. 72 a
—— hunne huizen zyn niet van gras en steenen gebouwt ibid. b
—— worden van man en vrouw uit dunne stokken en biezen opgezet ibid.
—— zyn ras gemaakt, en ovaal-rond 2. 73. a
—— om hunne huizen te bouwen, steeken zy ovaal-ronde boogen in de grond ibid.
—— hunne huizen worden met matten, en vellen bedekt ibid. b
—— hebben een kleinen ingang ibid.
—— zyn niet hoog ibid.
—— in de zelve konnen veel menschen, maar geen familien, logeeren 2. 74. a
—— hebben nodig honden van doen 2. 75. b
—— hun huisraad, waar in dat bestaat? 2. 76. a
—— hebben nooit gekyf binnen 's huis 2. 77. a
—— verstaan het Bont-werkers ambagt heel wel 2. 79. b
—— bereiden hunne vellen, met vet daar in te wryven 2. 80. a
—— onderzoeken met uitkloppen, of de vellen al gaar zyn ibid.
—— neemen ook versche koemist om de vellen te bereiden ibid. b
—— hunne velle stinken zeer ibid.
—— snyden en naajen hunne *Crossen* zelfs 2. 81. a
—— gebruiken geen naald, garen of zyde daar toe ibid.
—— naajen hunne *Crossen* met snaaren ibid. b
—— naajen dezelve zuiver, net, en vast ibid.
—— verstaan het riemen snyders ambagt 2. 82. a
—— hoe zy de huiden, daar zy riemen uit snyden, bereiden 2. 83. a
—— hunne riemen zyn zo goed, als die der Europeaanen ibid. b
—— zyn goede Vleesch-houwers 2. 84. b
—— hoe zy een schaap slachten 2. 85. b
—— snyden het vleesch net van de beenen af, en breken geen eenig been 2. 86. b
—— martelen het vee erbarmlyk lang 2. 87. a
—— hoe zy een os slachten ibid.
—— snyden hunne elpenbeene ringen aardig 2. 88. a
—— zyn Matte en mande-makers 2. 88. b
—— zyn Lynspinders, en maaken goede touwen 2. 89. a
—— konnen snaaren maaken ibid. b
—— zyn goede Pottebakkers 2. 90. a
—— zyn Baders en Barbiers 2. 91. a
—— zyn goede Jagers ibid.
—— zyn Geweer-smids, en weten het yzer te smelten ibid. a b
—— maaken hunne Wapenen zelfs 2. 92. b
—— verstaan zich den Landbouw heel wel ibid.
—— zyn te luy om het veld te bouwen ibid.
—— hebben niets als vee te verhandelen 2. 93. b
—— hun kostelykste waaren zyn olyfants tanden 2. 94. a
—— verhandelen deze, aan wie? ibid.
—— wat zy onder malkander zelfs verhandelen ibid. b
—— waar mede zy onder malkander de waaren betaalen 2. 95. a
—— verhandelen hun geweer, als zy het dubbeld hebben ibid.
—— houden hun geweer heel schoon ibid.
—— verhandelen hun vee voor *Canna*, Koraalen, en Tabak ibid. a b
—— handelen onder malkander zeer eerlyk ibid. b
—— worden van *Vogel* onbillyk beschuldigt 2. 96. a
—— worden door *Meister* valsch betigt ibid. b
—— handelen met de Europeaanen veel scherper, als met hun eigen volk 2. 97. a
—— hoe zy voormaals, en noch heden ten dage met de Europeaanen handelen ibid. b seq.
—— aan hen zyn alle waaren niet even aangenaam 2. 98. b
—— om onder hen te reizen moet men met geweer voorzien zyn 2. 100. b
—— dragen zorg voor bekenden, en voor hunne goederen 2. 101. a
—— hebben voor onbekenden weinig achting, en bedriegen de zelve ibid.
—— worden van *Olaus Dapper* twee kunsten toegeschreven 2. 102.
—— daar van word door den Schryver het tegendeel aangetoont 2. 103. a

—— konnen zeer snel loopen *ibid. b*
—— oorzaak hier van word van den Schryver voorgestelt *ibid.*
—— konnen heel net werpen 2. 104. *b*
—— maaken aardige grimassen onder het werpen, en raaken evenwel het wit *ibid.*
—— konnen met hun *Rackum*-stok een dier in eene reis dood werpen 2. 105. *a*
—— konnen van natuure wel vechten *ibid.*
—— oefenen zich in de Musiek *ibid. b*
—— oeffenen de Musiek zo wel *figuraliter* als *vocaliter* *ibid.*
—— waarom zy by de matroosen aan scheep danssen 2. 108. *b*
—— op wat wyze zy danssen 2. 109. *a*
—— danssen dikwils een gansche nacht, waarom? *ibid. b*
—— hun wyze van danssen word uitvoerig bescheeven *ibid. seq.*
—— wat voor geweer zy op de jagt gebruiken 2. 111. *a*
—— hoe hun geweer gemaakt is *ibid. b*
—— hoe zy hun geweer vergiftigen *ibid*
—— konnen heel net met hunne pylen schieten *ibid.*
—— hoe hunne *Hassagayen* gemaakt zyn 2. 112. *a*
—— dezelve vergiftigen zy *ibid*
—— met dezelve konnen zy net werpen *ibid. b*
—— gaan of alleen, of met een gansche Kraal op de jagt 2. 113 *a*
—— hoe zy het wild dooden *ibid. b*
—— vervolgen het gekwetste wild *ibid*
—— eeten het wild, dat door 't vergift gestorven is 2. 114. *a*
—— maaken gaten in de aarde, om wilde dieren daar in te vangen *ibid. b*
—— die zulke groote dieren vellen, moeten *anders maaken* 2. 115. *b*
—— die een Tyger, Leeuw enz. doodt, moet te gelyk met zyn wyf *anders maaken* 2. 116. *a*
—— of zy geen visschen konnen vangen 2. 117. *a*
—— vangen op een aardige wyze de Roch *ibid.*
—— zyn in dit visschen zeer geoeffent *ibid. b*
—— vangen zeer veel klip-visch 2. 117. *b*
—— weten met den hengel heel wel om te gaan 2. 118. *a*
—— fluiten en roepen de visschen *ibid.*
—— weten ook wel met netten te visschen *ibid b*
—— konnen wel zwemmen *ibid.*
—— bestryken zich met zand, eer zy door een rivier gaan 2. 119. *a*
—— danssen en zingen als zy weer uit het water zyn gekomen *ibid*
—— zyn heel luy, en beminnen het ledig gaan 2. 120. *b*
—— arbeiden noch verrichten niets voor Europeaanen, ten zy de honger hen dwingt 2. 121. *a*
—— loopen weg, op dat zy tot den dienst niet moogen overgehaalt worden *ibid. b*
—— loopen weg, als men hen geldt van te voren geeft *ibid.*
—— zyn zeer tot dronkenschap geneigt 2. 122. *a*
—— een voorbeeld daar van, dat den Schryver wedervaren is *ibid.*
—— zyn groote overtreders van 't 4de Gebodt 2. 123. *a*
—— zyn kwestieus, dronkaarts, en moorddadig *ibid. b*
—— worden beschuldigt de Europeaanen vermoort en opgegeten te hebben *ibid.*
—— worden door een voorval van een schipper ontschuldigt *ibid.*
—— worden door andere redenen ontschuldigt 2. 124. *a*
—— hun onschuldt kan met veel voorbeelden bewezen worden *ibid. b*
—— hebben order om alle slaaven te vangen en op te brengen 2. 124. *b*
—— krygen daar voor zekere beloning *ibid.*
—— zyn wraakgierig 2. 125. *a*
—— zyn *Polygami*, of hebben veel wyven *ibid. b*
—— zyn moordenaars van hunne kinderen 2. 126. *a*
—— vermoorden ook oude luiden *ibid.*
—— bouwen voor oude luiden een hutje in de Wildernis *ibid.*
—— koomen hier in met de *Troglodyten* over een 2. 127. *a*
—— hunne ondeugden en die der Christenen, zyn niet wel t' zamen te stellen *ibid. b*
—— zyn recht vrye menschen, en zoeken dit ook te behouden 2. 128. *b*
—— bewys daar van uit *P. Tachart* *ibid.*
—— lagchen de Europeaanen uit, om dat zy zich in Vestingen opsluiten *ibid.*
—— zyn, wat hun vryheid aangaat, gelukkig 2. 129. *a*
—— leiden een gelukkige manier van leeven *ibid.*
—— bewys hier van uit *Ziegenbalg* *ibib. b*
—— zyn goedaardig en behulpzaam 2. 130. *b*
—— des Schryvers eige ondervinding hier van 2. 131. *a*
—— zyn trouwe en redelyke menschen 2. 132. *b*
—— die gestolen hebben, heeft de Schryver maar eenen gekent 2. 133. *a*
—— zyn groote vyanden van dievery *ibid. b*
—— zyn liefhebbers van recht en billykheid 2. 134 *b*
—— leggen kleine verschillen zelfs of door hunne wyven by *ibid.*
—— slaan geen vrouw, maar verlaaten dezelve liever 2. 135. *a*
—— straffen crimineele zaaaken aanstonds en zonder aanzien des perzoons *ibid.*
—— straffen alle misdadigers ten eersten met doodslaan,

doodslaan, op wat wyze? 2. 136. a
— hunne misdadigers worden eerlyk begraven ibid. b seq.
— by hen zyn geen onkosten van *Proces* noch *Executie* ibid.
— by hen heeft de Kapitein het recht van leven en dood 2. 137 a
— de Kapitein geeft de misdadigers den eersten slag ibid.
— schynen deswegen wederom van de Jooden afkomstig ibid.
— zyn geen aanzienders des perzoons ibid.
— als zy vluchten, moeten zy zich by de Boschjes-mannen ophouden ibid b
— hunne krygstoerustingen zyn heel gering 2. 139. a
— hun oorlogs-aankondiging bestaat in bedreigingen, en een voort daar op volgenden aanval ibid.
— hebben geen eenerley wyze om te oorlogen ibid. b
— zommige Natien verbinden zich zomtyds te zamen tegen eene andere ibid.
— hebben eens te vergeefs een verbond tegen de Europeaanen gemaakt ibid.
— hebben driederley oorzaaken om een oorlog te beginnen 2. 140. a
— de ver afgelegene Natien verbinden zich te zamen tegen hunne vyanden 2. 141. a
— stemmen alle te zamen om de Hollanders weder te verjaagen ibid.
— houden geen order in hunnen kryg 2. 143. a
— hebben geen Officiers als alleen den Generaal ibid.
— hoe zy met de gevangens leeven 2. 144 a
— houden de Vrede onverbreekelyk 2. ibid. b
— by hen hebben de vluchtende nooit Pardon te hoopen 2. 146. a
— dooden de overloopers van andere Natien ibid. b
— dooden de Verspieders of Spions 2. 147 b
— dienen de Hollanders gaarne tegen hunne landsluiden, waarom? ibid.
— hun Erf-recht gaat alleen den oudsten Zoon aan 2. 148
— hunne Dochters krygen een slecht huwelyks goed ibid. b
— hunne overige Zoonen moeten hunnen oudsten broeder dienen ibid.
— veele verhuuren zich by de Europeaanen 2. 149. a
— moet men menigmaal eenige dagen na huis laaten gaan ibid. b
— geven aan de Eerstgeboorte een byzonder voorrecht ibid.
— draagen een ingewortelden haat tegen de Slaaven ibid.
— en slaaven zyn heel verscheiden van humeur 2. 150. a
— en slaaven zyn in den gemeenen omgang verschillende 2. 151 a
— worden hunne Schaapen van de weggelopene slaaven afgestolen ibid.
— worden door de slaaven opgevangen, en gestraft ibid. b
— haaten de slaaven wegens hunne dienstbaarheid ibid.
— hebben de weggelopene slaaven weder den weg gewezen, of dood geslagen 2. 152. a
— zyn vrolyke toekykers, als de slaaven gestraft worden. ibid. b
— hebben breede neuzen, waarom? 2. 153 b
— hun algemeene geneesmiddelen zyn koppen en smeeren 2. 154. b
— hebben tamelyke kennis van de Kruïden ibid.
— gebruiken een zoort van steen-mark in hunne Geneeskunde, waar voor? 2. 155. a
— verstaan den Hemels-loop, gelyk de Europeaansche boeren. ibid.
— hebben Baders en Barbiers onder hen ibid. b
— hunne Baders hebben eèn aardige manier van koppen ibid.
— hebben een aardige manier van aderlaaten 2. 156. a
— geneezen uitwendige gebreken ibid. b
— geneezen de verrekkingen der leden 2. 157. a
— zetten de Wyven een lid af 2. 157. b
— verstaan het hair-snyden 2. 160. b
— zy snyden het hair af in hoofdpyn 2. 160. b
— doen dit ook by het overlyden van hunne ouders, en andere bloedverwanten 2. 161. a
— zyn konstige Barbiers 2. 161 a
— hebben Doctoren onder zich, die menigen Kwakzalver beschaamen ibid b
— worden zelden ziek, al leven zy noch zo slecht ibid.
— noemen alle ziektens gelyk de Europeaanen 2. 162 a
— neemen zap van Aloë bladeren in ibid.
— maaken poejers en dranken uit wilde kruïden ibid. b
— hunne geneesmiddelen noemen zy *Tovergoed* ibid.
— beproeven op een doemlyke manier, of een Zieke zal opkoomen of sterven 2. 163. b
— vertroosten hunne zieken niet met Godt 2. 165. a
— wyzen hun zieken alleen op den Doctor ibid.
— moeten offeren, als zy beter worden ibid b
— schreyen erbarmelyk als iemant sterft ibid.
— krygen al te maal iets te doen, als'er iemant sterft ibid.
— de oude moeten een grafstede zoeken 2. 166. a
— buigen den gestorvenen in malkander, en binden hem in een *Cros* ibid.

—— begraaven hunne dooden ten eersten na hun aflterven *ibid. b*
—— gebruiken weinig dragers *ibid.*
—— draagen hunne dooden achter ten huize uit 2. 167. *a*
—— de vermoedelyke oorzaak hier van *ibid.*
—— maaken eeen yffelyk gefchreeuw in deze gelegentheid *ibid. b*
—— koomen niet meer in des geftorvenen huis, maar laaten het ftaan *ibid.*
—— volgen alle het lyk met huilen en kermen 2. 168. *a*
—— begraaven hunne dooden op een aardige manier *ibid.*
—— na de begravenis gaan zy niet in order na huis *ibid.*
—— —— —— ontftaat een diep ftilzwygen *ibid b*
—— de oudfte bepift alle de lykgeleiders *ibid.*
—— hy beftrooit hier op hunne lighaamen met afch *ibid.*
—— zy befmeeren zich vorders met koe-meft 2. 169. *a*
—— de oorzaak van 't bepiffen *ibid.*
—— —— van 't beftrooien met afch *ibid.*
—— —— van 't befmeeren met koe-drek *ibid. b*
—— breeken alle huizen af, en trekken met zak en pak weg 2. 170. *a*
—— laaten 't huis des overledenen alleen ftaan *ibid.*
—— draagen een fchaaps-net om den hals, als zy in den rouw zyn *ibid. b*
—— zulke netten verrotten niet fchielyk *ibid.*
—— worden door den Gouverneur *Bax* in 't naauw gebragt 2. 180. *b*
—— koften de Compagnie jaarlyks zeer veel 2. 252. *b*
—— worden van de Compagnie befchonken, waarom? 2. 268. *b*
—— waar in die gefchenken beftaan *ibid. feq.*
—— betaalen deze gefchenken rykelyk 2. 269. *a*
Hottentottinnen, draagen goede zorg voor de aan haar toevertrouwde kinderen 1. 439. *b*
—— moogen geen man toelaaten die twee *tefticuls* heeft 1. 511. *a*
—— haare fchamelheid is met een lap vel bedekt 1. 512. *a*
—— zodanige heeft de Schryver veelmaal gezien *ibid.*
—— zulks zou ook by andere Natien gevonden worden *ibid.*
—— des Schryvers gedachten van dit vel *ibid. b*
—— zy zyn affchuwelyker als de Heidinnen 2. 28. *b*
—— hebben lange borften 2. 29. *a*
—— haare Zoonen durven de Moeder flaan, als zy mannen gemaakt zyn *ibid.*
—— draagen haare kinderen op de rûg 2. 50. *a*
—— draagen ringen aan de voeten, en eeten die 2. 52. *b*
—— waarom zy deze ringen aan de beenen draagen *ibid.*
—— zyn een *remedie* tegens de liefde 2. 56. *a*
—— moeten 3 dagen uitgaan en vaften, wanneer, en waarom 2. 116.
—— haare Mannen moeten een fchaap flachten en tracteeren *ibid. b*
Hottentotfche Spraak, heeft de Schryver willen leeren 1. 71. *b*
—— Woorden, volgens een *Catalogus* aangetekend 1. 429. *feq.*
—— Natien, hebben boosaardige menfchen onder zich 1. 479. *a*
Hottentotfche Kapiteins, zyn aan een Opperhoofd onderworpen 1. 482.
—— Opperhoofd, zulk eenen heeft de Schryver gezien *ibid. b*
—— diergelyken heeft elke Natie *ibid.*
Hottentotfche Ajuintjes, hier van zyn 8 zoorten 1. 302. *a*
—— worden zeer veel genuttigt *ibid. b*
—— zyn zeer aangenaam van fmaak *ibid.*
Hottentotfch Broodt, is de wortel van *Arum* 1. 288. *b*
Hottentotfche Vygen, hier van zyn 36 zoorten gefpecificeert 1. 305. *feq.*
—— haare benaaming 1. 307. *b*
—— worden zelfs van de Europeaanen gegeten *ibid.*
—— te veel gegeten zynde, veroorzaaken de roode loop *ibid.*
Hottentotfche Viffchen, der zelver benaaming 1. 283. 4
—— zyn twederley zoorten *ibid.*
—— leeven meeft van mift en zee-gras *ibid. b*
—— worden met de hengel gevangen *ibid.*
—— zyn goed koop *ibid.*
Hottentotfch-Holland, de weg daar heen is zeer aangenaam 1. 94.
—— van waar 't zyn naam heeft 1. 98. *a*
—— heeft een hooge berg in 't midden *ib. b*
—— deffelfs Bezitter, wie? *ibid. feq.*
—— is 't grootfte, welgelegenfte en vruchtbaarfte Diftrict der Stellenboffche Colonie 1. 99 *b*
—— moeft Will. Adr. van der Stel laaten vaaren *ibid.*
—— is vruchtbaar, en heeft fchoon land *ibid.*
—— het grootfte huis heeft Van der Stel op zyn eige koften moeten afbreeken 1. 100. *b*
—— het Land word geconfisqueert *ibid.*
—— —— word verdeelt *ibid.*
—— daar konden noch veel menfchen woonen *ibid.*
—— in dit Diftrict was voor dezen een vier-

vierkante Schans ibid.
— is vol wilde Dieren geweeſt 1.101.*b*
— heeft ook veel Hout gehad ibid.
— heeft 3 Rivieren met goed water 1.102.*a*
— in deze Rivieren is niet als Zee-Viſch 1.103.*a*
Hottentotſch-Hollandſche Bergen, zyn hooger als de Tafelberg 1.94.*b*
— worden met wolken bedekt, en zyn een kenteken van de lang aanhoudende Zuid-Ooſte Wind 1.95.*a*
Hout om te timmeren ontbreekt aan de Kaap 1.271.*a*
— moet met groote koſten daar gebragt worden ibid.
— is 'er zeer duur ibid.
— het gebrek daar van is oorzaak dat 'er geen Bergwerken bearbeid worden aan de Kaap ibid.
— om te bouwen en te branden is genoeg in Hottentotſch Holland geweeſt 1.101.*b*
— ontbreekt de *Suſiquas* 1.464.*a*
— — ook de Bottelary 1.110.*a*
— — de *Namaquas* 1.467.*b*
— — de *Damaquas* 1.475.*b*
Hout-Baay, waarom zo genaamt? 1.76.*a*
Hout-Hoek, een Berg 1.128.*a*
— zyn blinkentheid betekent Erts in de Bergen 1.279.*a*
— hier omtrent ontmoeten den Schryver 6 wilde Olyfanten 1.335.*a*
Hout-wurm, zit veel in 't kreupelboſch 1.268.*b*
Houteniquas-Natie, heeft een vruchtbaar Land 1.476.*b*
— heeft ſchoone boomen en dichte wouden ibid.
— hier in hebben zy de Ruilders gelokt, en veel ſchade toegebragt ibid.
— heeft veel Vee en wilde Dieren ibid.
Huiden der dieren, zyn goed koop aan de Kaap 2.60.*a*
— die tot riemen en kroſſen toebereid zyn, eeten de Hottentotten niet meer 2.82.*b*
— *Meiſters* valſch bericht daar van, en waar zulks van daan komt ibid.
— hoe de Hottentotten dezelve tot riemen bereiden 2.83.*a*
— van Schaapen en Oſſen, waar toe zy die gebruiken 2.87.*b*
Huidt van de Rhinoceros, is een goed geneesmiddel 1.192.*a*
— een ſtuk daar van bedekt de ſchamelheid per Hottentottinnen 1.512.*a*
Huis, als een Paleis, moet afgebroken worden in Hottentotſch Holland 1.100.*b*
Huis, een nieuw word 'er in 't midden van een Hottentotſche Kraal gezet 1.516.*a*
— word met allerley bloemen en groene takken verciert ibid.
— van een overledene breeken de Hottentotten af 1.524.*a*
— een nieuw konnen de Hottentotten in korten tyd timmeren 2.27.*a*
— van een overleden Hottentot word door niemand meer bewoont 2.167.*b*
— aan 't ronde Boſchje is gemakkelyk, en vermakelyk gebouwt 2.241.*a*
— by deszelfs verkooping is driederhande onderſcheid 2.282.*a*
— dat noch geen tien jaar geſtaan heeft, moet den tienden penning betaalen ibid.
— dat noch geen 20 jaar geſtaan heeft, geeft den twintigſten penning ibid.
— dat over de 20 jaar oud is, de veertigſte penning ibid.
Huizen der Hottentotten, gelyken na een bakkers oven 2.71.*a*
— zyn zonder ſteenen en balken gebouwt ibid. *b*
— zyn kleine holen 2.72.*a*
— zyn niet met gras en ſteenen bedekt ibid. *b*
— worden door man en vrouw van ſtokken gebouwt ibid.
— zyn ovaal-rond 2.73.*a*
— en worden met matten en vellen bedekt ibid. *b*
— hebben een kleine ingang, en zyn zelfs laag ibid.
— raaken by hen nooit in de brand 2.76.*a*
— in de zelve ontſtaat nooit twiſt of gekyf 2.77.*a*
Huizen aan 't Voorgebergte zyn net en tot gemak gebouwt 2.221.*a*
— zyn om de val- en rukwinden maar een of twee verdiepingen hoog gebouwt ibid.
Huishouding, ordentelyke, hebben de Hottentotten 2.24.*a*
Huisraad der Hottentotten, waar in beſtaat 2.76.*a*
Huis-ſlangen, haar beet is niet ſchadelyk 1.256.*b*
— kruipen by de menſchen in 't bedt, een ſtaaltje daar van ibid.
— zeker zoort draagt een kroon op de kop 1.257.*a*
Huislook, Afrikaanſch 1.301.*b*
Hurken, wat het zy by de Hottentotten? 1.513.*b*
Huſing (*Henning*) verzoekt dat twee borgers naar Holland gezonden worden 2.352.*b*
— zyn vrouw word van eenige bekende bezocht 2.404.*b*
— zy word van *d'Abling* wegens de Discourſen ondervraagt ibid.
— zy word dieshalven in haar huis gearreſteert 2.405.*a*
— zy moet in de Veſting koomen, alwaar de Weduwe *van Loon* haar valſche zaaken voorhoudt ibid *b*
— word daar gearreſteert ibid.
— de borgers verzoeken haare ontſlaging onder borgtogt ibid.
— zy word met zwaarder gevangenis gedreigt 2.406.*a*

—— zy word voor den Raad ondervraagt 2. 406. *a*
—— zy zoude een eed zweeren *ibid. b*
—— word door *d'Abling* daar in belet *ibid.*
—— word in vryheid gestelt *ibid.*
Huwelyks-goed der Hottentotten, waar in bestaat 2.23. *b*
Huwelyks pligt, of de Hottentotten in 't openbaar verrichten 2.30. *b*
—— dit word tegengesproken *ibid. seq.*
—— kan van niemand gezien worden, als getrouwde malkander *caresseeren* 2.74. *b*
Huwelyks-zaaken (Collegie van) bestaat uit zo veel leden, als dat van Kleine Zaaken 2. 196. *a*
—— zit om de 14 dagen op zaturdag *ibid.*
—— zonder haar kennisse kan geen Paar getrouwt worden *ibid.*
—— word by gegoede luiden dikwils in hunne huizen verzocht, om zich daar te laaten aantekenen 2.197. *a*
—— als wanneer 't zelve getracteert word *ibid b*
—— en een goede belooning ontvangt *ibid.*
Hyacinthus Africanus 1.297. *b*
—— *albus* 1.318. *a*

J.

Jaar, hoe de Caapsche Inwoonders 't zelve verdeelen 1.364. *b*
Jaar-getyden, derzelver gewigtige verandering aan de Kaap 1.344. *b*
Jacob Evertsen, een roode Visch 1.239. *a*
—— heeft wit, gezond en aangenaam vleesch *ibid.*
—— zyn twederley zoort *ibid.*
—— derzelver onderscheid *ibid.*
—— —— benaaming *ibid. b*
Jacobæa Africana, Afrikaansch St. Jakobskruid, 17 zoorten 1.297. *b seq.*
Jagers, goede, zyn de Hottentotten 2.25. *a*
St. Jago, een Eiland van *Capo Verde*, ontdekt en beschreven 1.14 *a*
—— hoe ver 't van *del Fuogo* afgelegen is, word betwist *ibid.*
—— des Schryvers schip kan daar niet aankoomen *ibid.*
—— de Stadt op 't Eiland hoe groot die is *ibid. b*
—— eenige zetten voet aan land 1.16. *a*
—— Levensmiddelen zyn'er goed koop 1. 18. *a*
—— de Schryver wil de Stadt bezien, dog word hem afgeraden *ibid*
—— —— blyft'er niet lang *ibid. b*
—— de Hollanders bezoeken den Gouverneur en zyne Gemalin noch voor hun vertrek 1.19. *a*
—— de *Polus*-hoogte aldaar *ibid. b*
—— de grootte van het Eiland 1.21. *a*
—— welke Vruchten en gewassen daar groejen *ibid.*
—— het Water word'er stinkende, en groejen wormen in 1.329. *b*
Jagt, beminnen de Hottentotten 1.484. *a*
—— daar toe gaan zy uit, of gezamentlyk, of alleen *ibid.* 2.113. *a*
—— wat by een groote Jagt voorvalt 2.113. *seq.*
—— daar van hebben *Böving* en *Tachart* niet uitvoeriglyk gesproken 2.112. *b*
Jakhalsen, zyn eigentlyk Kruis-vossen 1.203. *a*
—— zouden volgens *Ludolf* het dier *Thos* zyn *ibid. b*
Jantje van der Gouw, een Hottentot, leert veel spraaken 1.438. *a*
—— redeneert zeer wel van de Landbouw *ibid. b*
Japanneezen onmenschelyke gruwzaamheid omtrent hunne Kinderen 2. 8. *a*
Jasminum Africanum, 2 zoorten 1.298. *a*
Jasmin Delmin 1.317. *a*
Javaansche Varkens, worden beschreven 1.196. *a*
Ichneumon. Zie Muishondt
Iehring (*Jan Ernst*) word van den Gouverneur en den Vaandrig, onafgelost en in volle geweer zynde, afgerost 1.359. *b*
Jigt, word verdreven door roode Katte-vellen 1.182. *b*
—— is aan beide geslachten gemeen aan de Kaap 1.412. *b*
—— heeft de Schryver ook gekregen 1.413. *a*
Iltis, een zoort van Wezeltjes 1.203. *b*
Indiaansch Geld *differeert* van 't Hollandsche, hoe veel? 2.256. *a*
Indiaansche Prinssen gevangenhuis 1.73. *b*
Ingewanden, welke de Hottentotten eeten 1.440.
Inkomsten der Heemraaden van Stellenbosch en Drakenstein, waar die uit voortkoomen 2. 211. *b*
—— koomen uit het Vee-geld 2.212. *a*
—— van elke Watermolen *ibid.*
—— waar toe zy aangewendt worden *ibid. b*
—— der Compagnie aan de Kaap 2.270. *a*
—— waar uit die spruiten, en wat naam zy voeren 2.271. *a*
Inoogstings-tyd der Veldvruchten 1.139. *a*
Inscriptie op een rug van den Leeuwenberg te zien 1.161. *b*
—— van 't Ziekenhuis aan de Kaap 2.232. *a*
—— boven de deur van de Kerk 2.237. *b*
Insect, aan 't welke de Hottentotten eer bewyzen 1.500. *b. seq.*
—— deszelfs beschryving *ibid.*
Inspanning der Ossen aan de Kaap, hoe geschiedt 1.133. *b*
Instrumenten (Astronomische) worden *in duplo* door den Schryver bestelt 1.3. *b*
—— worden door *Daniel Deutz* betaalt *ibid.*
Instrumenten (openbaare) brengen den Secretaris veel op 2.288. *b seq.*

— derzelver menigvuldige vervaardiging geeft veel voordeel 2. 290. *a*
Intybus sativa, Endivie 1 318. *a*
Inwoonders van de Kaap, hebben veel schaapen en ossen 1. 143. *b*
— krygen zelden de roode loop 1. 398. *a*
— oorzaak daar van 1. 401. *a*
— krygen geen scheurbuik *ibid. b*
— kunnen met het verkoopen van hunne wynen veel voordeel doen 2. 281. *a*
— klaagen hun noodt aan de hooge Collegien 2 284. *a*
— worden in hun vorige vryheid gehandhaaft *ibid b*
— moesten voor dezen de onkosten van 't Gerecht over hunne ter dood verwezene slaaven zelfs betaalen 2. 293. *a*
— hebben voor dezen heel gemeenzaam malkander bezocht 2. 301. *a*
— zyn hier in door den Gouverneur W. Adr. van der Stel verhindert 2. 302. *a*
— aan de Kaap, wie daar door verstaan worden 2. 319 *a*
— noemen de nieuwe aankomelingen uit Holland, *Baren* *ibid.*
— noemen de uit Indie komende *Orlammen* *ibid. b*
— ontfangen de Vreemdelingen heel wel *ibid.*
— neemen de zieke Vreemdelingen gaarne in *ibid.*
— neemen van Vreemdelingen voor herberging alle dag de helft meer, als van Hollanders, waarom? 2. 320. *a*
— konnen veel geld met *logeeren* winnen *ibid. b*
— onthaalen de Vreemdelingen wel *ibid.*
— laaten hunne slaaven-kinders niet doopen, waarom? 2. 321. *b*
— hunne verontschuldiging is niet rechtmatig *ibid.*
— hunne verontschuldiging is van de Geestelyken herkomstig 2 322. *a*
— klaagen hun nood vergeefs aan den Gouverneur 2. 328. *a*
— klaagen hem dieshalven in Holland en op Batavia aan *ibid. b*
— eenige worden geciteert, houden zich echter uit vrees voor gevangenis absent 2. 362. *a*
— verschynen op de volgende Citatien ook niet 2. 363. *a*
— verschynen op het afgekondigde placcaat ook niet 2. 365. *a*
— geeven hun nood in een smeekschrift te kennen *ibid.*
— verwachten met smerte den nieuwen Gouverneur 2. 392. *a*
Inzouten, daar toe deugt het Kaapsche zout niet 1. 350. *b*
Johannes I. Koning van Portugaal, geeft het Voorgebergte van de Kaap de Goede Hoop dezen naam 2. 176 *a*
Jok, daar de ossen mede by malkander gespannen worden, hoe 'er uit ziet 1. 134 *a*
Jonas, van welken visch hy ingeslokt is 1. 237. *b* 1. 244 *b*
Jooden, met deze koomen de Hottentotten overeen 1. 420. *a*
— zyn zonder twyfel der Hottentotten Vooroudres geweest 1. 499. *b*
— eenige gissingen daar over *ibid.*
— zyn na alle gedachten nochmaals der Hottentotten Voorouders geweest 1. 511. *b*
— hen is menigmaal van Godt verboden zout te gebruiken, waarom? 2. 62. *a*
Joode-steenen 1. 276. *a*
Joostenberg, deszelfs benaaming 1. 108. *b*
— heeft schoone Landeryen *ibid.*
Irlitzen, zyn bekende visschen 1. 240. *a*
Juniperus vulgaris, gemeene Geneverboom 1. 318. *a*
— zy zyn noch raar aan de Kaap *ibid.*
Justitie, werd op 't schip gehouden 1. 27. *a*
Justitie-Raad, is 't tweede Collegie 2. 191. *a*
— bestaat uit 9 Persoonen *ibid.*
— de Leden daar van zyn meest dezelve, die den Raad van *Politie* uitmaaken *ibid.*
— daar by is in Crimineele of hals-zaaken de Fiskaal of Land-drost aanklager *ibid. b*
— daar in worden ook drie Burgermeesters getrokken, wanneer en waarom? *ibid.*
— is de hoogste Rechtbank aan de Kaap 1. 192. *b*
— van deze kan men *appelleeren*, waar? *ibid.*
— de Leden daar van trekken voor hunne moeite geen belooning als de Eere *ibid.*
— zit in 't gemeen op donderdag 1. 194. *b*
— zit op zaturdag, als 'er *Executie* gedaan word *ibid.*

K.

Kaastok (*Jan*) Afslager by alle Boelhuisen 2. 201. *b*
— maakt zich zoek door verwaarloozing van zyn ampt 2. 202. *a*
— moet aan den *Curator ad lites* veele duizenden betaalen *ibid.*
— word weder te rug gezonden *ibid.*
— zyn Persoon en goederen worden in beslag genomen *ibid. a b*
— hem word een *Adjunct* toegevoegt *ibid. b*
— zynent wegen worden zommige genoodzaakt tweemaal te betaalen 2. 203. *a*
— zyn *Credit* is t'eenemaal verloren *ibid.*
Kaauw, word niet veel geacht 1. 223. *b*
— waar dezelve zich onthoudt *ibid.*
— wat haar kost is *ibid.*
— kan men licht leeren klappen *ibid.*
Kæjiumas, of Indiaansche Goudboom 1. 318. *a*
Kæzschebyring, een gewas van Madagascar 1. 318. *a*

 Ka-

Kajuit-wachters ampt op 't Schip. 1.25. b
Kakkerlakken, konnen by dag niet zien 1. 267. b
—— —— zyn gevaarlyke vyanden van linnen ibid.
Kalden (Petrus) zyn Landgoed word beschreven 1.105.a
—— hoe hy daar aan gekomen is ibid. b
—— hem word verboden niet meer te prediken 2.392. b
—— heeft nieuwe maar slechte leden van den Kerkenraad verkoren 2.396. b
—— mengt zich in de zaak der Diakenen, tegen *le Boucq* 2.397. b
—— brengt 2 *Attestatien* voor den dag, die hem van den Kerkenraad verleent waren *ibid.*
—— had dezelve op geen loflyke wyze verkregen 1.398. b
Kalecutsche Haanen en Hennen, zyn bekend 1.209. a 1.212. b
Kalk, word uit oester- en mosselschulpen gebrand 1. 229. a
Kalk-Baay, waar die legt, en wie 'er de bezitter af is? 1.76 a
Kalk-steenen, worden aan de Kaap gevonden 1.275. a
Kalven des mannelyken geslachts hebben de Hottentotten niet gaarne 2. 35. a
—— jonge, bewaaren zy voor ongeluk, hoe? 2. 38. a
—— moeten alvorens zuigen eer de Koeyen melk geeven 1.142. b
Kamma, een Hottentot, geeft een kenteken van een heilige plaats 1.504. a
Kanaal of vaart van de Tafelbaay tot aan de Baay *Falzo*, wil Simon van der Stel laaten maaken 1, 73. b
—— is vergeefsche moeite 1.74. a
Kanary-vogels, zyn veelderhande zoorten aan de Kaap 1.209. b
Kandel-gras, gelykt wel na *Spurrie* 1. 137. a
Kaneel, heeft onderscheide naamen 1.314. a
—— deszelfs Boom word beschreven ibid.
Kanna-wortel, is der Hottentotten byzondere lekkerny 2.68. a
—— wast aan de Kaap ibid.
—— daar heeft de Schryver zich veel goede Vrienden met gemaakt 2. 69. a
—— is onder de Hottentotten een gangbaare Koopmanschap 2. 95. a
Kapitein, heeft groote achting op het schip 1.11. a
—— des zelfs Lykstaatzie 1.23 b
Kapiteinen, twee Engelsche, duelleeren en koomen zonder straf vry 2.396. a
Kapiteinen der Hottentotten, moeten als Overstens of Landvoogden aangemerkt worden 1.481. b
—— of zy de hoogste Overigheid zyn 1. 482. a
—— zyn een Opperheer onderworpen ibid.
—— hunne onderscheiding van de Opperheeren 1.483. b
—— welke Ceremonien by hunne aanstelling voorvallen ibid.
—— moeten by hunne aanstelling slachten ibid.
—— genieten niets van hunne Onderdaanen 1.487. a
Kapoenen 1.209. a
Karpers, zyn tamelyk klein aan de Kaap 1. 240. a
Kassier van den Land-drost en Heemraaden is altyd de oudste van de Stellenbossche Raad 2. 211. b
—— van de Compagnie betaalt het kooren 2. 274. b
Katten, zyn tamme of wilde 1.182 a
—— wilde, waar onder blaauwe, graauwe, roode ibid. b
—— Tyger-boschkatten, zyn de grootste van alle ibid.
Kattendyk ('t Schip) brengt order aan den Gouverneur en andere, om naar Holland te vertrekken 2. 385. b
Kauwoorden, verscheide zoorten 1. 315 b
—— worden van 't scheepsvolk gegeeten ibid.
Keel, quaade, is heel gemeen aan de Kaap 1. 413. a
—— daar tegen is een middel ibid.
Keer de Koe, een Schans van hout en aarde aan de Zout-Rivier 1.72. b 2.225. b
—— hier van word byna niets meer gezien 1.73. b
Keer-weder, een Berg, waarom zo genaamt? 1.102. a
—— grenst aan de Drakensteinsche Colonie 1. 114. a
Kegel-slakken, worden niet gegeeten 1.240. b
—— derzelver hoorentjes zyn zeer fraai ibid.
Keizers-kroon of Lelie 1.319. a
Keizers-Rivier, waarom alzo genaamt word 1. 89. b
—— waar heen die loopt ibid.
Kennisse Gods, zoekt de Schryver de Hottentotten te leeren 1.490. b seq.
Kenteken dat men naby de Kaap de goede Hoop is 1. 45. b 1.46. a
Kentekens der boek-letters of boekstaaven, die in de Hottentotsche spraak eensklaps moeten uitgesproken worden 1. 422. a
Kerken in Africa zyn'er drie 2. 232. b
Kerk, aan *de Kaap* is'er een ibid.
—— daar van heeft *Simon van der Stel* den grond gelegt 2. 233. a
—— door wien zy voltooit is ibid.
—— is met een dikke muur omringt ibid.
—— heeft een Kerkhof om zich ibid. b
—— deszelfs uitterlyke figuur is achtkantig 2. 234. a
—— —— muur is vry hoog ibid.
—— heeft een tooren van middelmatige hoogte ibid.
—— de vloer van binnen is met Tichelsteenen be-

beleidt ibid.
—— heeft fraaye ſtoelen ibid.
—— is niet verwulſt ibid. b
—— heeft 4 pylaaren die 't dak draagen ibid.
—— —— een plat dak, waarom? ibid.
—— is vol van menſchen als'er ſchepen in de haven leggen 2. 235. a
—— heeft een nette Prediksſtoel ibid.
—— rondtom de muur hangen Wapens, ook zyn'er Grafſchriften ibid. b
—— is noch onbezoldert ! ibid.
—— heeft zeer veel geld gekoſt ibid.
—— is van 't geld der Diakony gebouwt ibid.
—— heeft een *Inſcriptie* boven de deur, tegen over 't Ziekenhuis 2. 237. b
Kerk van *Stellenboſch*, zoude vergroot worden ibid.
—— wegens gebrek van geld word hier toe een fonds bedacht ibid.
—— daar toe geeven veele een vrywillige gifte ibid.
—— word vergeeten om te vergrooten 2. 238. a
—— na de afbranding word eerſt weer aan 't gegevene gedacht ibid.
Kerk van *Drakenſtein*, in- en uitwendig beſchreven 1. 119. b
—— lykt niet minder als een Kerk 2. 238. b
Kerkhof aan de Kaap, wie daar op begraven mag worden 2. 233. b
—— op 't zelve worden ook vreemde begraven ibid.
—— hier op is een huisje daar de Koſter woont 2. 234. a
Kerkhof, hebben ook de Slaaven en gemeene bedienden der Compagnie 2. 233. b
—— —— der Slaaven en gemeenen is met geen muur afgeſchut ibid.
Kerken-raad, een Lidt van dezelve neemt zich de zaak eenes armen mans aan 2. 400. a
—— die een ſmeekſchrift ten zynen behoeve overgeeft ibid.
—— word trooſteloos gelaaten ibid. b
—— ſpreekt den Schryver aan om deze zaak te verdedigen 2. 401. a
—— wat daar oorzaak toe gegeven had ibid.
—— op het *Replicq* van dit Lidt hebben *Poulle* en *Helot* niet konnen antwoorden ibid. b
—— dit Lidt willen *Poulle* en *Helot* dat exemplaarlyk zal geſtraft worden 2. 408. a
Kerkenraads Collegie kan gevoeglyk in den algemeenen en byzonderen verdeelt worden 2. 203. a
Kernmelk, geeven de Hottentotten aan de jonge Kalven of Lammeren 2. 36. b
—— drinken zy ook wel zelfs ibid.
Kern-of Steenbyters, zyn de Europeaanſche gelyk 1. 214. a
Kerſſe-boomen van alderhande zoort 1. 314. b
Kervel die zaad draagt 1. 315. a
Ketels-quartier, wat het zy aan Scheeps-boord 1. 24. b
Ketmia Africana, daar van zyn 6 zoorten. 1. 298. b
Kevers, hier van zyn veelderley zoorten. 1. 263. b *ſeq.*
—— maaken een verdrietig gezang 1. 264. a
—— wanneer ze zich laaten zien ibid.
—— onthouden zich op de Elzen-boomen. ibid. b
Kever, een byzondere zoort, die de Hottentotten eeren 1. 500. b
—— deszelfs geſtalte ibid.
—— gelykt niet na de Europeaanſche torren ibid.
—— op wat manier de Hottentotten die eeren ibid. b *ſeq.*
—— hunne dankbaarheid jegens de zelve 1. 501. a
—— word met offeren ge-eert ibid.
—— toont eenen heiligen aan ibid. b
—— —— ook een heilige Vrouw aan 1. 502. a
—— willen de Hottentotten niet vangen laaten ibid. a. b
—— brengt hen ongeluk als 't gedoodt word 1. 503. a
Keuken in den Tuin aan de Kaap is groot en ſchoon 2. 247. a
Keuken-vruchten, wanneer gezaait worden 1. 153. a
—— worden verplant ibid.
—— worden zeer aangenaam van ſmaak ibid. b
Keuken-gereedſchap der Hottentotten, waar in beſtaat 2. 62. b. *ſeq.*
Keur-boom, word beſchreven 1. 307. b
—— draagt vrucht 1. 308. a
—— heeft goed Hout ibid.
Kikvorſchen, konnen niet leeven in alle wateren 1. 183. a
Kina (*Elias*) word in arreſt gezet 2. 350. b
Kind, dood, veroorzaakt by de Hottentotten groote droefheid aan de Vader en Moeder. 2. 4. a
—— —— word aanſtonts begraven ibid.
Kind, levend, waſſchen zy met verſche koedrek ibid. a. b
—— —— leggen zy zo vuil en ongereinigt op een Kros ibid. b
—— —— word met zachte vyge bladen geſmeert, waarom? ibid.
—— —— naderhand ook met geſmolten ſchaapvet of boter 2. 5. a
—— —— oorzaak van dit ſmeeren ibid.
—— —— word ten laatſten met *Buchu* beſtrooit ibid.
—— —— of 't zelve door de kragt van deze dingen in 't leeven kan blyven ibid. b
Kinderen, zyn overvloedig aan de Kaap 1. 62. b 2. 390. a
—— wat hier van de oorzaak zy 1. 390. a
—— krygen hier geen pap ibid. b
—— groejen zeer voorſpoedig 1. 392. a
—— worden gevaarlyk krank als zy tanden krygen ibid.

— krygen na de tanden dikwils een beroerte *ibid.*
— zyn de vruchten niet ongezond en schadelyk 1. 393. *b*
— aan de Hottentottinnen toevertrouwt, worden door haar wel in acht genomen. 1. 439. *b*
— zwakke of sterke, worden Zondag na de geboorte gedoopt 2. 309. *a*
— worden dikwils eerst een maand na de geboorte gedoopt, waarom? *ibid. b*
— hebben door des Predikers schuld den doop niet konnen ontvangen *ibid.*
— moesten, te gelyk met alle andere kerkelyke verrichtingen, wachten *ibid. seq.*
— hebben een goed natuurlyk verstand 2. 319. *a*
Kinderen der Hottentotten, worden slecht in acht genomen. 1. 445. *b*
— *ex concubitu cum Christiano* voortgeteelt, of die gedoodt worden 2. 13. *b*
— het tegendeel word door voorbeelden beweezen *ibid.*
— kleine, voor zulke moeten de Moeders zorgen 2. 28. *b*
—— blyven altyd by de Moeder 2. 29. *a*
— draagen de Hottentottinnen op de rug 2. 50. *a*
Kinderdoop der Europeaanen, Plechtigheden daar by voorvallende 2. 309. *a*
Kinds Vader heeft weinig of geen onkosten by den doop zynes kinds 2. 312. *a*
Kinder-pokjes, worden aan de Kaap weinig geacht 1. 392. *a*
— het kenteken der zelver is hoofdpyn 1. 393. *a*
— zyn op Batavia gevaarlyk *ibid.*
— *Melch Leydekkers* getuigenis daar van *ibid.*
Kinder-tucht, is by de Hottentotten zeer slecht 2. 29. *b*
— is by die der Europeaanen niet te vergelyken 2. 30. *a*
— word van de meeste Ouders verwaarlooft 2. 317. *a*
Kinder-ziektens, zyn niet gevaarlyk aan de Kaap 1. 391. *b*
Kirri-stok, draagen de Hottentotten in de hand 2. 47. *a*
— waar zy die van maaken en bereiden *ibid.*
— geeft het Yzer in hardigheid niet veel toe *ibid.*
— gebruiken zy tot vechten en afweeren *ibid.*
Klaagschrift der Borgers tegen den Heer *van der Stel* 2. 329. *a*
— dit hebben veele wederroepen, uit vreeze van gevangenis 2. 355. *b. seq.*
Klander. Zie Koren-worm.
Klapmuts, heeft slechte gebouwen 2. 250. *a*
— levert veel hooi *ibid.*
Klaver, witte 1. 316. *a*
Klederen der Hottentotten zyn gering, en bedekken 't weinigste gedeelte des lichaams 2. 43. *a*
Kley of leem-aarde der Zoutpannen 1. 348. *a*
Klim, Indiaansche 1. 315. *a*
Klip (groote) in de Baay *Falzo* 1. 95. *a*
Klippen onder water by *Brazil*, *Abrolhos* genaamt 1. 37. *b seq.*
— zyn zeer gevaarlyk te passeeren 1. 38. *a*
Klipkouzen, een zoort van groote Zee-mosselen 1. 240. *a*
— hebben vast en zwaar vleesch, dog goed van smaak *ibid.*
— van haare schulpen word kalk gebrandt *ibid.*
Klip-visschen, waarom zy zo genaamt worden 1. 241. *b*
— hoe zy 'er uit zien *ibid.*
— zyn een halve voet lang *ibid.*
— hebben lekker en mals vleesch *ibid.*
— vangen en verkoopen de Hottentotten zeer veel 2. 117. *b*
— moogen zy zelve niet eeten 2. 118. *a*
Klok, is 'er op yder Schip een 1. 24. *a*
— word by veele gelegentheden geluidt *ibid.*
Klokken, worden aan de Kaap by begravenissen niet geluidt 2. 314. *a*
Klokskens, Afrikaansche, hier van zyn 8. zoorten 1. 290. *b*
Kloof, op zulk eene heeft de Schryver een gansche nacht moeten blyven 1. 334 *a*
— tusschen den Tafel- en Windberg, word beschreven 1. 376. *b*
Knapkoek, een Hottentot, word door een Europeaansche Vrouw van een ongewoone ziekte geneezen 1. 527 *b. seq.*
Knegten by de boeren moeten hunne transporten door hunne nieuwe Heeren betaalen laaten 2. 257. *b*
— die in *loning* genomen worden, moeten eerst hunne *dimissie* van den Gouverneur hebben *ibib. seq.*
Knoflook, Afrikaansche 1. 285. *a*
— Europeaansche 1. 311. *b*
Knoflooks-kraal, daar moest de Schryver 24. uuren wachten 1. 334. *b*
Knorhaanen, een zoort van klip-visschen 1. 471. *b*
Knorhaan en knorhen, een zoort van wilde hoenders 1. 213. *a*
— zyn andere vogels hinderlyk *ibid.*
Kochaquas-Natie, is niet zeer volkryk 1. 463. *a*
— waar zy hun verblyf hebben *ibid.*
— onder hen hebben zich de Europeaanen al vast gestelt *ibid.*
— hebben noch 't meeste van hun Land in 't bezit *ibid.*
— by hen worden de beste zoutpannen gevonden *ibid.*
— aldaar is een wacht gestelt *ibid.*
— hebben gebrek aan zoet water *ibid.*
Koe-berg, waar die legt 1. 78. *a*

— is zo vruchtbaar niet als de Tyger-berg *ibid.*
— heeft gebrek aan goed water *ibid.*
Koejen, laaten haare melk niet licht schieten 1. 142. *a*
— moeten eerst de reuk van haar kalf hebben, als zy melk zullen geeven *ibid.*
— moeten by 't melken de achterste voeten gebonden worden 1. 143. *a*
— hebben geen bult *ibid.*
— zyn 'er zeer overvloedig aan de Kaap *ibid. b*
Koe-drek, neemen de Hottentotten om nieugeborene kinderen met af te wasschen 2. 4. *b*
Koe-melk, moogen mannen en vrouwen drinken 2. 37. *a*
Koetsire, daar voor schelt de Schryver een Hottentot uit 1. 527. *a*
— die daarom moet *anders maken* *ibid.*
Koffy, is een middel tegen de dronkenschap 1. 404. *b*
Kok in 't Ziekenhuis, heeft een goede wooning 2. 228. *a*
— heeft zeer veel werk te doen *ibid.*
— kookt alles in kopere ketels *ibid. b*
Koning van Denemarken, houdt veel van 't Caapsche water 1. 88. *b*
Koning van de Schutters, is hy die de Papegaay afschiet 2. 218. *b*
— krygt nevens al 't ingeleide geld noch een premie *ibid.*
— moet de Officiers tracteeren *ibid.*
Konings-visch, is keurlyk van smaak 1. 471. *b*
Konkommers, gemeene, zyn aan de Kaap overvloedig 1. 154. *a*
Konynen, onthouden zich meest op 't Taxen-Eiland 1. 183. *b*
— moogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. *a*
Kooken, doen ordentelyk by de Hottentotten de Wyven 2. 61. *b*
Kool, van alderhande zoort, groeit zeer overvloedig aan de Kaap 1. 153. *b*
— is aangenaam en mals van smaak *ibid.*
— de witte sluitkool valt zeer groot, en zyn 'er die ruim 40. ponden zwaar zyn 1. 313. *b*
Koop-brief, word in schyn gemaakt 1. 99. *a*
Koop brieven, mag niemand als de Secretaris Politicq vervaardigen 2. 282. *b*
Koop-Contract, tusschen de Hollanders en de *Gunjemans* vernieuwt 1. 462. *a*
Koop en Verkoop van vaste Goederen, brengt de Compagnie jaarlyks veel op 2. 282. *b*
Koopmanschappen, gelden veel meer by publyke verkopingen als anders 2. 285. *b*
— worden aan de Kaap alle by ryksdaalders verkocht 2. 286. *a*
— der Hottentotten, welke die zyn 2. 94. *seq.*
Koopman (*Albert*) verrykt zich als Secretaris van de Weeskamer op een slechte wyze 2. 201. *a*
— zyne Weduwe moet *restitutie* doen. *ibid. b*
Koopmans-Natie, legt oostwaarts 1. 470. *b*
— de Europeaanen hebben 'er zich reeds neergezet *ibid.*
— de gesteltheid van haar Land, en heeft zout en zoet water 1. 471. *a*
Koorts, de alledaagsche, krygt de Schryver 1. 11. *b*
Koortzen, heete, dolle en melancholyke, onder de Linie 1. 28. *a*
— worden alle andere Ziektens genaamt aan de Kaap 1. 413. *b*
— koude zyn aan de Kaap onbekent 2. 161. *b*
Koperbergen, houden rykelyk koper in zich 1. 279. *b.* 1. 281. *b*
— zyn zeer hoog 1. 281. *b*
— konnen ook wel goud in zich houden *ibid.*
Koper, smelt door de heete Zonnestraalen uit de bergen *ibid.*
— weeten de Hottentotten te smelten en te gieten *ibid.*
Kopere Ringen, draagen de Hottentotten om de armen en handen 2. 46. *b*
Kopere schoengespen, een paar, kosten veele het leeven 1. 59. *a*
Koppen, is een algemeene *remedie* by de Hottentotten 2. 154. *b*
— veroorzaakt groote pyn, en hoe 't geschied 2. 155. *b. seq.*
Koraal-boomen. Zie Coraal-boomen.
Koraal-klippen. Zie Coraal-klippen.
Koraalen. Zie Coraalen.
Koren, bouwen de Inwoonders aan de 24 Rivieren niet 1. 125. *a*
— deszelfs leverantie aan de Compagnie geschied, wanneer? 1. 135. *a*
— word gezaait, wanneer? *ibid.*
— ryp en tydig *ibid. b*
— treeden de paarden veel beter uit als de ossen 1. 140. *b*
— aardige manier van 't zelve te zuiveren 1. 141. *a*
— gaat veel verloren, dog word niet geacht om dat het te nutte komt *ibid. a. b*
— moet zo veel gelevert worden als yder aangeeft 2. 273. *b*
— word jaarlyks zeer veel gebouwt 2. 274. *b*
— — — zeer veel geconsumeert 2. 275. *a*
— de aafgaande en aankomende schepen neemen ook veel weg *ibid.*
Koren, Indiaansch Turksch 1. 317. *a*
Koren-brood en Zaai-koren geeven geen tiende 1. 142. *a*
Koren-hoopen of myten, leggen onder den bloten hemel 1. 139. *a*

—— worden toegedekt *ibid. b*
Koren-maajers, zyn de Hottentotten 1.139.*a*
Koren-schuuren, heeft men 'er niet nodig 1.139.*b*
Koren-varkentjes, hoe zy 'er uitzien 1.187.*b*
—— hoe zy gevangen worden *ibid.*
Koren-wormen, anders Klanders genaamt 1.268.*b*
—— doen groote schade aan 't koren *ibid.*
—— haare gestalte word beschreven *ibid.*
—— zyn niet licht te verjaagen of uit te roejen *ibid.*
Koren-bloem, verscheide zoorten 1.316.*a*
Kostgeld en Transport betaalt de Schryver 1.6.*b*
Koud water aan de Kaap, welke? 1.88.*a*
—— is het water in Hottentotsch Holland 1.102.*a*
—— word het aan de Kaap, wanneer? 1.345.*b. seq.*
—— de oorzaak hier van 1.346.*a*
Koude, moet de Schryver veel uitstaan 1.7.*b*
—— is by Hitland zeer groot 1.10.*a*
—— maakt den Schryver ziek *ibid.*
—— waarom tegen 't Zuiden geacht word feller te zyn als tegen 't Noorden 1.44.*b*
Kouleur van 't Zee-water onder de *Zona Torrida* 1.13.*a*
—— van 't Caapsche water 1.87.*a*
—— is wit, helder, en gezond *ibid.*
—— is roodachtig *ibid.* 1.330.*b*
—— is zwart 1.87, *a* 1.331.*a*
—— is verscheiden 1.331.*a*
—— derzelver oorsprong *ibid.*
—— is gezond om te drinken, als het schoon is *ibid. b*
—— der aarde in de zoutpannen 1.348.*b*
—— van 't regenwater verandert *ibid.*
—— der wolke des Tafelbergs, welke die zy 1.377.*a*
—— der Hottentotten of die zwart zy 1.446.*b*
—— dat wederlegt word 1.447.*a*
—— of die wit zy? *ibid.*
—— *P. Tachart* is daar in bedroogen *ibid.*
—— is Castanje-bruin, of liever Koffy-kouleur 1.448.*b*
—— de zwarte kouleur der Hottentotten waar die van daan komt, dewyl ze uit de natuur zo niet is 2.44.*b*
Kousen, draagen de Hottentotten niet 2.48.*b*
Kraajen, worden zelden tot spyze gebruikt 1.214.*a*
Kraal, een geheele, *maakt anders*, wanneer en op wat wyze 1.515.*b*
—— bouwt een nieuw huis in 't midden, en verciert het met bloemen 1.516.*a*
—— slacht een Os *ibid.*
—— 't vleesch hier van eeten de mannen, en de vrouwen het nat *ibid. b*
—— laat niets overig tot den morgen, en maakt zich vrolyk *ibid.*
—— blyft niet lang aan eenen oord geplaatst 2.68.*a*
Kraalen of Dorpen, zyn weinig onder de *Susquahannas* te vinden 1.464.*a*
Kraamvrouwen aan de Kaap, baaren niet alle met groote smerten 1.386.*b*
—— verlossen gemeenlyk in korten tyd *ibid.*
—— van trillen en beeven, en andere ziektens weeten zy niet af *ibid.*
—— een eenige heeft een zwaaren arbeid gehad 1.387.*a*
—— word door een afdryvend middel geredt *ibid.*
—— een zeer jong zynde verbeeldt zich te zullen sterven, en maakt een Testament *ibid. b*
—— een eenige is in de kraam gestorven 1.388.*b*
—— verlaaten heel spoedig het bed 1.389.*a*
—— gaan gaarne ras wederom uit *ibid.*
—— doen schielyk haar Kerg-gang *ibid. b*
Kraanvogels, zyn 'er overvloedig aan de Kaap 1.214.*a*
—— zyn zeer groot *ibid.*
—— hebben slecht vleesch *ibid. b*
Krabben, worden beschreven 1.241.*a*
—— zyn zeer goed *ibid.*
Krakkeel-zaaken. Zie Raad van kleine Zaaken.
Kreeften, kleine. Zie Garnaalen.
—— groote. Zie Hommers.
Kreupel-hout, deszelfs gestalte 1.308.*a*
—— de Barbiers maaken van de schors een poeder tegens de roode loop *ibid.* 1.400.*b*
—— de Leertouwers gebruiken de schors ook om 't leer te bereiden *ibid.*
Kroos, ziet de Schryver in Zee dryven 2.445.*b*
—— zoude op klippen groejen 2.446.*a*
—— 't gevoelen van *Happelius* word door den Schryver bevestigt *ibid.*
—— de Schryver doet een *experiment* daar mede 2.447.*a*
Krop-ganzen 1.212.*a*
—— haare kroppen dienen tot Tabaks-zakken *ibid.*
Krop-salade 1.318.*b*
Krossen, besmeerde, draagen de ryke Hottentotten. 1.442.*b*
—— van Schaape- en Tygervellen hangen de Hottentotten om de schouders 2.46.*a*
—— hoe ze d'een en d'ander draagen *ibid.*
—— dienen hen ook voor bedden, en tot een kist *ibid.* 2.50.*a*
—— hoe de wyven het achtergedeelte des lyfs daar mede bedekken 2.50.*b*
—— daar mede bedekken zy ook haare schamelheid 1.512.*a* 2.50.*b*
—— haar grootte en onderscheidt 2.51.*a*
—— deze Krossen zyn niet ruig en hairig gelyk de andere, waarom? *ibid.*
—— —— worden met franje omzet *ibid.*

Krossen, kleine, draagen de wyven dikwils uit hovaardy ibid.
—— worden wegens de luizen met stokken uitgeklopt 2. 66. b
—— daar toe bereiden de Hottentotten de vellen zelfs 2. 80. a
—— stinken zeer, inzonderheid de Leeuwe-Tyger-en andere vellen 2. 80. b
—— snyden de Hottentotten, en maaken ze zelfs 2. 81. a
—— worden zonder naald, gaaren of zyde te zamen genaait ibid.
—— worden met een snaar of pees genaait ibid. b
Krotendil, Afrikaansche, of stinkende Kamillen 1. 292. b
Kruiden, verstaan de Hottentotten tamelyk wel, en weeten ze ook te gebruiken 2. 154. b
Kruid-baden voor de Scheurbuik 1. 402. b
Kruinen der Bergen, zyn met sneeuw of hagel bedekt, wanneer? 1. 346. a
Kruisbloem, Afrikaansche, 5 zoorten 1. 300. b
Kruis en Munt, is aan de Kaap zo kragtig als in Europa 1. 320. b
Kryg voeren de Hottentotten tegen de Europeaanen 1. 92. b
Krygs-list der *Attaquas* 1. 470. a
Krygsraad der Borgers, word in twee partyen verdeelt 2. 214. b
—— verscheelt in weinig zaaken van elkander ibid.
—— is van *Simon van der Stel* aangestelt 2. 215. a
—— heeft magt om de onwillige te straffen ibid.
—— de President is een bediende der Compagnie ibid.
—— bestaat uit 17 Persoonen ibid.
—— word niet verandert 2. 215. b
—— straft alleenlyk in de beurs 2. 216. b
Kudde Vee, is by yder Dorp of Kraal maar een 2. 34. a
—— komt alle de inwoonders te zamen toe, en word van de armen geweidt ibid.
—— op wat wyze dezelve vergroot word ibid.
Kuik, een treffelyk Landgoed! 1. 90. b
Kuilen, diepe ronde, daar in vangen de Hottentotten groote wilde dieren 2. 114. b
Kullkross, daar mede bedekken de Hottentotten hunne schamelheid 2. 48. a
—— hangt aan twee riemen ibid.
—— met welke 't boven de heupen vast gebonden word ibid.
Kutschines, een Madagascars gewas 1. 318. b
Kyk-uit, aan de Zout-Rivier, een buitenwerk 2. 225. b

L.

Lactuca vulgaris, Krop-salade, enz. 1. 318. b
Lamia. Zie Visch-hond
Lammeren, werpen de Schaapen tweemaal 's jaars 1. 143 a 2. 35. a
—— jonge, bewaaren de Hottentotten op een aardige manier voor schade 2. 37. b
Land, word van 't schip *Sandhorst* gezien 1. 40. b
—— 't zelve word voor *Trinidat* en *Ascensan* gehouden 1. 41. a
—— word op 't zien van nieuwe spitzen verder betwist ibid.
—— de Schryver gelooft dat het de Eilanden van *Maria d'Agosta* en *Martin Vaz* zyn geweest ibid. seq.
—— heeft een Zuikerhoed en Byenkorf gelyk gezien ibid. b
Lands nabyheid konnen de Zee-varende uit vele tekenen besluiten 1. 368. b. seq.
Land, een stuk, koopen de Hollanders van de Hottentotten 1. 61. a
—— een ander Stuk van *Terra du Natal* koopen de Hollanders 1. 62. b
—— aan een yder word 60 morgen om te bebouwen geschonken 1. 61. b
—— aan de Kaap is bergachtig 1. 62. b
—— is zeer vruchtbaar 1. 63. a
—— waar in de Hollanders Colonien hebben, bezichtigt de Schryver 1. 71. b
—— word hoe langs hoe meer aangebouwt 1. 72. a
—— een stuk van 120 morgen word aan *Jan Hertog* gegeven 1. 99 a
—— 't zelve verkoopt hy aan *van der Stel* ibid.
—— *P. de Meyer* verzoekt een stuk land op aanraaden des Schryvers 1. 103. a
—— word tot Wynbergen en Tuinen bereidt 1. 132. b
—— aan de Kaap is brak 1. 352. b
—— hebben de Hottentotten verkocht om Tabak te hebben 2. 67. a
—— heeft Simon van der Stel onder de Inwoonders verdeelt 2. 182 b
Land-bouw, eerste, wanneer aan de Kaap begonnen is 1. 61. a
Land-bouw, wanneer aan de Kaap zyn aanvang neemt 1. 135. a
Land bemesten of bedongen, wanneer dit geschiedt 1. 135. a
—— beploegen, wanneer geschiedt ibid.
—— wanneer de Veldvruchten moeten afgesneden worden ibid. b
—— vruchten zyn vry van tiende, behalven 't koren 1. 142. a
Land-bouw, brengt de Inwoonders aan de Kaap 't meeste op 2. 273. b. seq.
Land-drost, word *Johannes Starrenberg* 1. 54. a
—— daar mede wenschen de Borgers hem geluk ibid.
—— de eerste, door wien aangestelt is 1. 79. a 2. 209. a
—— —— vangt eenige moetwillige Matroosen 1. 79. a seq.
—— dezelve *echappeeren* ibid. b

—— zy worden met yver wederom nagevorschs *ibid.*
—— de Fiskaal raakt in twist met den Landdrost 1.80 *a*
—— dit word van den Raad van Politie beslist *ibid.*
—— de gevangene worden geexecuteert *ibid. b*
—— dreigt de nalatige in 't betaalen met *executie* 2.214.*a*
—— *Jan Storenberg*, deze wil de menschen op 't land noodzaaken, het getuigenis-schrift ten behoeve van *Van der Stel* te tekenen 2.214.*a*
—— wil *Adam Tas* zyn dood-vonnis maaken 2.356.*b*
—— ontzegelt alles in zyn huis wederom alleen 2.361.*b*
—— vervolgt de 9 vluchtelingen scherpelyk 2. 380. *b*
—— verklaagt *Van der Heide* op nieuws by den Gouverneur *ibid.*
Landdrosten, worden alle gespecificeert, van den aanvang tot op des Schryvers vertrek 2. 210.
Landgoed van *Jan Mulder*, deszelfs voortreffelykheid 1.117.*b*
—— deszelfs vermakelyke Tuin *ibid.*
—— —— ruisschende bron-water *ibid.*
—— —— konstige Vyver *ibid.*
—— —— vermakelyk Lusthuisje 1.118.*a*
—— —— konstige Berg en aangenaame Grotte *ibid.*
—— van *Willem van Zeyl*, deszelfs *situatie* 1. 119.*b*
—— van *Petrus Kalden*, zynde wel gelegen en profytelyk 1. 105. *a*
Landgoederen in de Tygerbergen, zyn profytelyk 1. 76. *b*
—— in 't Stellenbossche District, zyn vermakelyk 1. 105.*a*
—— —— zyn aldaar ook voordeelig *ibid. b*
—— langs de Stellenbossche Rivier zyn treffelyk *ibid.*
—— in 't eerste Drakensteinsche District 1. 115. *b*
—— of zy malkander te na leggen 1.116. *a*
Landen is 't in de Haven *du Braye* bezwaarlyk, waarom? 1. 21. *a*
Landing zoude bezwaarlyk voor een vreemde vyand aan de Kaap te doen zyn 1.450. *b*
Land-schildpadden, worden beschreven 1. 195. *b*
Lange Peper 1. 323. *a*
Lang-tong, een Vogel 1. 217. *a*
Lap vel, bedekt der Hottentottinnen schamelheid 1. 512. *a*
Latitudo of breedte van 't Voorgebergte van de Kaap 1. 65. *b*
—— verscheide gevoelens daar omtrent *ibid.*
—— word niet bepaalt 1.66. *a*
Laurens-Rivier, welke 1. 102. *b*
—— heeft een goeden oort om te visschen 1. 103. *a*
Laurens (*Jan*) van Bremen, vertrekt naar Holland 1. 431. *b*
Laurus Africana, Afrikaansche Laurierboom, 2 zoorten 1. 298. *b*
—— *nobilis sive Indica*, Indiaansche Laurierboom 1. 318. *b*
Laurifolia Africana, word *zwarte Past* genaamt 1. 298. *b*
Leem of kley-aarde der Zoutpannen 1. 348. *a*
—— is vet en dicht *ibid.*
Leeuw, is de Koning onder de wilde dieren 1. 183. *b*
—— zyne voortreffelyke eigenschappen *ibid.*
—— —— knokken of beenen zyn digt en *massif* 1. 184. *a*
—— —— —— dienen tot vuurstenen *ibid.*
—— doodt alles met eenen slag *ibid.*
—— slaat een soldaat op de schildwacht dood *ibid. b*
—— dood een Os en gaat met hem voort *ibid.*
—— geeft gewisse tekens zyner grimmigheid *ibid.*
—— word op een zonderlinge manier doorschoten 1. 106
—— twee menschen worden wonderbaarlyk geredt 1. 185. *a*
—— word op een mensch leggende doodgeschoten *ibid.*
—— kan iemand te paard zittende niet ontwyken *ibid.*
—— kan verjaagt worden, hoe en wanneer? *ibid.*
—— kan by nacht gekent worden *ibid. b*
—— brengt een schildwacht om 1. 465. *a*
—— zyne nabyheid brengen de ossen en paarden aan den dag *ibid.*
—— draagt den soldaat weg, en brengt hem in zekerheid *ibid.*
—— daar van een schriftelyk bericht, dat aan den Schryver mede gedeelt is *ibid. b*
—— dit dier word door de Hottentotten gedood 1. 466. *a*
Leeuwen, de Schryver is 'er van elf bezocht geworden 1. 128. *b*
Leeuwen Oogen schynen by nacht als twee lichten 1. 185. *b*
—— vleesch is redelyk goed om te eeten *ibid.*
Leeuwenberg, deszelfs *situatie* 1. 83. *a*
—— waarom alzo genaamt word *ibid.*
—— daar word een Leeuw doodgeschoten *ibid.*
—— daar op is een wacht-huisje en een wacht *ibid. b*
—— oorzaak hier van *ibid.*
—— daar op word een stuk geschut losgebrandt, en een vlag opgestoken, als 'er een schip aankomt *ibid.*
—— achter dezelve is een schoone vlakte 1. 84. *b*
—— daar is ook een schans geweest 1. 85. *a*
Leeuwen-hoofd, van 't zelve word een stuk kanon gelost, als 'er een schip gezien word 1. 47. *b*

Leeuwerikken of Lerchen, zyn aan de Kaap niet overvloedig 1. 214. *b*
Lelie of Keizers-kroon 1. 319. *a*
Lengte van de Kaap de goede Hoop, word onderscheidentlyk bepaalt 1. 66. *a seq.*
— word bepaalt 1. 68 *a*
— de nuttigheid daar van *ibid.*
Leonurus perennis Africanus 1. 299. *a*
Lepelaar, een Vogel, vreet slangen enz. 1. 214. *b*
— zyn vleesch word niet gegeten 1. 215 *a*
Lepels der Hottentotten, waar die van gemaakt worden 2. 63. *b*
Leucoium Africanum, Afrikaansche Stokviolieren, 3 zoorten 1. 299. *a*
Leven, een eeuwig, gelooven de Hottentotten 1. 524. *b*
— zy bekennen zulks aan den Schryver 1. 525. *a*
Levens-gevaar, daar in is de Schryver 1. 89. *b*
Levens-manier der slaaven, word beschreven 1. 395. *a*
Leveraar der graanen, moet bewyzen dat hy iets of niet aan de Compagnie schuldig is 2. 274. *a*
— ontvangt zyne betaling by den Kassier *ibid b*
Levering van 't koren aan de Compagnie geschiedt, wanneer? 1. 135, *a*
Leviathan, of niet de Rhinoceros daar voor kan gehouden worden 1. 192. *b*
Lichtgelovigheid der Hottentotten 1. 528. *b*
— een voorbeeld daar af 1. 529 *a*
Lids-afzetting by de Bruilosten, geschiedt niet van de Hottentotsche wyven 2. 20. *a*
— aan de vingers, geschiedt by de Hottentottinnen 2. 158. *a*
— *Boevings* redeneering daar van word wederlegt *ibid.*
— of 't een teken van Adel is *ibid. b*
— dit word wederlegt *ibid.*
— *Vogels* mening word wederlegt 2. 159. *a*
— *Boevings* andere meening word wederlegt *ibid. b*
— *P. Tacharts* meening is de beste 2. 160. *a*
— dit word door den Schryver opgeheldert *ibid.*
— geschiedt telkens op nieuw als zy weder trouwen *ibid. a b*
Lier-visch 1. 471. *b*
Lilio-Narcissus Africanus, Afrikaansche Narcisse 1. 299. *a*
Lilium sive Corona imperialis 1. 319. *a*
Limoenen en Sinas-Appelen, waar de beste zyn 1. 157. *b*
Limoen-boom, zoete en zuure 1. 319. *b*
Linie passeert de Schryver 1. 30. *a*
— of die 180 mylen breed geacht word 1, 32. *a*
— of daar een roodachrige schadelyke regen valt *ibid.*
— of de luizen daar sterven *ibid. b*
Linze, Afrikaansche Lombaarsche, 4 zoorten 1. 291. *b*
Linze-steenen, zyn van verscheide kouleuren 1. 276. *a*
Lof der Hottentotten 1. 121. *b*
Lombeer (*P. Franciscus*) begaat een onhoflykheid op des Schryvers schip 1. 16. *b seq.*
— is een Moor van slaaven afkomstig 1. 17. *a*
— word Pastoor van de Parochie in *Porto du Braya*, waarom? *ibid.*
— danst op een aardige manier *ibid.*
— onthaalt den Schryver met andere Officieren zeer wel *ibid. b*
— zyne Bibliotheek *ibid.*
— is in der daad dankbaar en zeer mild *ibid.*
— toont den Schryver veele gewassen en eigenschappen van dit Eilandt *ibid.*
Longitudo van de Kaap. Zie Lengte.
Lood-erts, word aan de Kaap gevonden 1. 279. *b*
Loon die de Hottentotsche Doctors en Geestelyken ontvangen 1. 487 *a*
— des ouden Heers by de uitsnyding van een *Testicul* 1. 509 *b*
— den Hottentotten voor uit gegeven, maakt ze vlytig en willig 2. 121. *b*
— des Raads van Politie en deszelfs leden 2. 191. *a*
in Looning neemen, wat betekent 2. 253. *a*
— de wyze op welke zulks geschiedt 2. 257. *b*
Loopen, konnen de Hottentotten zeer snel 2. 103. *b*
— daar van worden verscheide oorzaaken aangeroert *ibid.*
— of 't van het smeeren komt 1. 443
— dit word wedersproken *ibid. b*
— waare ookzaak daar van *ibid. seq.*
Loots-mannetjes, waarom zo genoemt? 1. 241. *b*
— der zelver gestalte *ibid.*
— verlaaten den Hay als hy gevangen is *ibid. a*
— zy worden zelden gevangen *ibid.*
Lotus Africana, 2 zoorten 1. 299. *a*
Louw (*Jacobus*) word eerstelyk in de hoofdwacht gezet 2. 357. *b. seq.*
— zit naderhand jaar en dag op een bolwerk, dewyl hy des Gouverneurs zin niet wilde doen 2. 358. *a*
— deze neemt hem een stuk land af, en geeft het zyn broeder *ibid.*
— verandert echter daarom niet van gedachten *ibid.*
Lucht, of die onder de Linie zo ongezond is dat'er de luizen van sterven 1. 32. *b*
— aan de Kaap, is des Zomers helder en zuiver 1. 345. *b*
— is gezond en zeer heet *ibid.*
— is in de winter zwaar en betrokken *ibid.*
— hindert de Zonne te zien *ibid.*

—— is zeer ongezond 1.346. *a*
—— zuivere, verhindert veele ziektens 1.401. *a*
Luchten aan de Kaap, koomen met de Europeaansche over een 1.187. *a*
—— vindt men ook in Duitschland *ibid.*
Luchten van roode Wyn, geschiedt met muskate nooten 1. 150. *b*
Ludolfs meening van de Hottentotsche Spraak 1.428. *seq.*
—— —— van de Afrikaansche Regeering 1.481. *b*
Luipaarden of Pantherdieren, zyn twederley zoorten 1. 186. *a*
—— zyn van de Tygers onderscheiden *ibid.*
—— zyn groote vyanden van de menschen *ibid.*
—— doen veel schade onder de schaapen *ibid. b*
—— worden doodgeschoten *ibid.*
—— vleesch is zeer gezond *ibid.*
Luizen, of die onder de Linie wegens de ongezonde lucht sterven 1.32. *b*
—— hebben de Europeaanen aan de Kaap niet 1.264. *b*
—— —— de Hottentotten zo veel te meer *ibid.* 2. 66. *b*
—— vreeten de Hottentotten op 1. 264. *b* 2. 66. *b*
—— kloppen zy met stokken uit hunne Krossen 2. 66. *b*
—— *Tachart* en *Boevings* getuigenis hier van *ibid. seq.*
Luneburgsche Mathematici, worden van den Schryver bezocht 1. 4. *b*
Luy, zyn de Hottentotten om voor zich zelfs te arbeiden 1.440. *a.* 2. 59. *b.* 2. 121
Luyheid en ledigheid is der Hottentotten grootste gebrek 2. 120. *b*
—— is ook wel by eenige Christenen te vinden 2. 121. *b*
Lychnis Africana, Afrikaansche Jenette 1. 299. *a*
Lycium Æthiopicum *ibid. b*
Lyf, om 't zelve draagen de Hottentotten kopere of glaze Koraalen 2. 54. *a*
Lyfwacht bekoomen de Hollanders in *Porto du Braya* 1. 16. *a*
Lykstaatzien der Europeaanen aan de Kaap. 2. 312. *a*
—— worden na den staat des overledenen gericht *ibid. b*
—— van den Commandeur *Welters*. *ibid. seq.* 2.424. *a*
—— van den Gouverneur *van Assenburg* 2. 313. 2.440. *a*
—— van den Gouverneur *Simon van der Stel* *ibid.*
—— gemeene, aan de Kaap 2.314. *a*
Lyken kosten veel van begraaven 2.315. *b*
—— der zelver onkosten moeten vreemde dubbeld betaalen 2.320. *a*
Lyk-bidder of Aanspreeker, gaat alleen voor 't Lyk 2.314. *b*
Lyk-draagers, gebruiken de Hottentotten niet veele 2. 167. *a*
Lynspinders handwerk, verstaan de Hottentotten 2.89. *a*
Lysters, of Wyn-troschels 1. 223. *b*
—— zingen lieflyk *ibid.*
—— worden geschoten, om dat zy de druiven vernielen *ibid.*
—— haar vleesch word in waarde gehouden *ibid.*

M.

Maag-ziektens aan de Kaap, zyn licht te herstellen 1. 413 *a*
Maan zoude het gras doen beweegen en kraaken 1. 112. *b*
Maan, is der Hottentotten zichtbaare Godt 1. 494. *q*
—— hoe zeldzaam zy die vereeren 1.495. *a*
—— als ze nieuw en vol word, zingen en danssen zy 24 uuren na malkander *ibid.*
Maand-ceel, maaken zommige Bedienden van de Compagnie 2 255. *a*
—— wat het zy, en hoe gemaakt word *ibid.*
—— worden *correct* betaalt *ibid. b*
Maandelyke Reiniging is voorspoedig aan de Kaap 1.408. *a*
Maartse Violen 1. 324. *b*
—— haar reuk is doordringender als in Europa 1. 325. *a*
Madagascarsche Slaaven, zyn de talrykste aan de Kaap 2. 267. *a*
Madelieven, Afrikaansche, 4. zoorten 1.290. *a*
Magneets-afwyking is aan de Kaap *different* 1. 68. *b*
—— word bepaalt en vastgestelt *ibid. seq.*
Mahieu, word zyn Secretary gesloten 2. 438. *a*
—— blyft gesuspendeert *ibid. b*
—— word weder aangestelt 2. 441. *b*
—— verwondert zich over de goede order van des Schryvers Schriften 2. 442. *a*
Majorana vulgaris 1.319. *a*
Malagas, een zeldzaame Watervogel 1. 215.
—— weet behendig de visschen te knappen *ibid. b*
Malladi Suffum, een gewas 1.317. *a*
Malva Africana, Afrikaansche Stok-roos 1. 299. *b*
Malus domestica, Appelboomen van verscheide zoorten 1.319. *a*
—— *Cidonia*, Quee-appelen *ibid.*
—— *Citria*, of Citroen-boom *ibid. b*
—— *Limonia*, zuure en zoete Limoen-boom *ibid.*
—— *Arantia Indica &c.* zeer groote Indische Oranje-boom, *Pompelmus* genaamt 1.32[illegible]. *a*
—— —— *Lusitanica*, Sinaas Appelen *ibid.*

—— *Punica sive Granata*, Granaat appelboom *ibid.*
Man, tot zulk eenen moeten de jonge Hottentotten eerst gemaakt worden 1.513.*a*
—— zulks word by hen *anders maaken* genoemt *ibid.*
—— wyze en manier van *mannen maaken*, bestaat in eenige zeldzaame Ceremonien *ibid. seq.*
—— na 't gedaane werk word de jonge man geluk gewenscht 1.514.*a*
Man en Wyf, schynen geen paar uit te maaken 2.24.*b*
—— —— moeten te zamen voor een huis zorgen 2.27.*a*
—— —— moeten beide voor het Vee zorg draagen *ibid. ab*
Mannen, hebben byna voor niets te zorgen 2.25.*a*
—— zyn goede Visschers *ibid.*
—— moeten op de Jagt gaan *ibid. b*
—— hebben in Europa vry wat meer te bezorgen *ibid.*
—— en Wyven, eeten nooit met malkander 2.26.*b*
—— eeten 't eerst, het overige blyft voor de wyven *ibid.*
—— hebben zulken grooten last en zorg niet op zich als de Wyven *ibid.*
—— hebben over al 't Vee te beveelen 2.27.*b*
—— hoe zy dagelyks gekleedt gaan 2.45.*a*
—— gaan bloots hoofds *ibid.*
—— dog als 't regent bedekken zy het *ibid.*
—— moogen geen Haasen, Konynen en Varkens eeten 2.58.*a*
—— moogen der Kraamvrouwen spyze niet aanraaken 2.12.*a*
—— moogen de Wyven niet *caresseeren* zo lang de vloed duurt *ibid.*
—— moeten voor het vleesch zorgen 2.58.*b*
—— en Wyven eeten nooit met malkander, waarom? 2.64.*a*
—— eeten zonder eenige acht op den rang te geeven *ibid. b*
Manier van eeten der Hottentotten, is overal eenerley 2.64.*a*
Manifest word aangeslagen, waar by alle oproer enz. verboden word 2.345.*b. seq.*
—— hier van word een uittrekzel gepubliceert 2.346.
Manifest word afgelezen en aangeplakt, waar by de onwillige voor 't Gerecht gedaagt worden 2.364.
Mantels, vette en besmeerde, draagen alleen de ryke Hottentotten 1.443.*b. seq.*
Marmalade uit Quee-peeren gemaakt 1.319.*b*
Marmer, word Hardsteen genaamt 1.275.*b*
Martinus Behain, is de waare vinder van de Nieuwe Wereld 1.418.*b*
—— Bewys daar van *ibid.*
Marum Syriacum vel Creticum, is goed voor hoofdpyn 1.320.*b*
Maselen, worden aan de Kaap geheel niet geacht 1.392.*b*
—— der zelver kenteken is hoofdpyn 1.393.*a*
—— zyn op Batavia gevaarlyk *ibid.*
Mast, de groote, van des Schryvers schip krygt een breuk 1.15 *a*
—— in de fokke-mast slaat de donder 1.31.*a*
—— dezelve word afgenomen en een wang daar tegen gemaakt *ibid. b*
Mastelooze schepen worden spoedig gerepareert 2.261.*b*
Mast-wacht, zyn ampt 1.24.*b*
Materie, vette, vloeit uit de Bergen 1.273.*a*
—— is geen Jooden-pik *ibid.*
—— is geen *Naphta* *ibid.*
—— schynt een zoort van Steen-oly te zyn *ibid.*
—— verstrekt tot geneezing der wonden *ibid.*
—— word van de Hottentotten het Vee ingegeven *ibid.*
Mathematici in Neurenberg, hoe genaamt worden 1.4.*a*
Matroos, eet visschen, opblazers genaamt 1.228.*b*
—— dit kost hem het leeven *ibid.*
Matroosen verdienen een present, als zy 't Voorgebergte ontdekken 1.369.*b*
—— of bootsgezellen woonen altyd buiten de Vesting 2.259.*b*
Matten, maaken de Hottentotten 2.88 *b*
—— de meeste maaken de wyven *ibid.*
—— hoe zy dezelve maaken *ibid.*
—— worden tot daken der huizen gebruikt 2.89.*a*
Mauritius, het Eiland, levert *Ambra de Gris* en *Tripel* uit 1.273.*b*
Mays, een zoort van koren 1.317.*a*
Mebbien, zyn een zoort van Brakken of speurhonden 1.181.*a*
—— doen den menschen geen quaad *ibid. b*
—— maaken jagt op alle wilde dieren *ibid.*
—— deelen van hun roof den menschen mede *ibid. b seq.*
—— zyn byzondere vyanden van de schaapen 1.182.*a*
Medicamenten, krygen de zieke op 't schip voor niet 1.22.*a*
Medicyn-meesters, welke aan de Kaap zyn 1.88.*b*
—— hebben de Hottentotten onder hen 1.484.*b*
—— derzelver wetenschap en behandeling *ibid.*
—— zulke worden ook uit andere Krallen gehaalt *ibid.*
—— hoe zy hunne geneesmiddelen bereiden 1.485.*a*
—— laaten niemand by derzelver *præparata* toe *ibid.*
—— zyn gelukkig in 't *cureeren* *ibid.*
—— weeten aardige voorwendzels te maaken, als de middelen geen *effect* doen *ibid.*

Meeldouw, is schadelyk voor het koren 1. 137. *a*
—— beschadigt den Wynstok 1.147.*b*
Meeningen van driederley Schryvers over de Hottentotsche Spraak 1.423.*b*
Meerlust een Landgoed 1. 107. *a*
Meer-zwynen, een Visch Dolfyn-visch genaamt 1. 230. *b*
Meeuwen of Meuben, haar verscheide zoorten 1. 215. *b*
—— hebben goede veeren *ibid.*
—— —— lekkere eyeren 1. 216. *a*
Meezen, veelderley zoorten 1.216.*a*
Melancholy, helpt tot des Schryvers ziekte 1. 10. *b*
Melianthus Africanus, 3 zoorten 1.299.*b*
Melissa hortensis odore Citri 1. 320. *b*
Melken, geschiedt op een aardige manier by de Hottentotten 1. 142. *b* 2. 35. *b*
Melk drinken de Hottentotten, als zy de schapen door 't vuur jaagen 1. 519. *b*
—— daar van krygen de wyven niets *ibid.*
—— —— mag geen droppel verloren gaan *ibid.*
—— wat zy daar verder mede doen 2. 36. *a*
Melk-Plant, Afrikaansche 1. 300. *b*
Melo Hispanicus, spaansche Meloenen 1.320.*b*
Meloenen, groejen voortreffelyk aan de Kaap 1. 154. *a*
Menschen-vreeters, zyn de Hottentotten niet 1.444.*b*
Mentha hortensis crispa, Kruis en Munt 1. 320. *b*
Mergel, legt tusschen de Bergsteenen 1.274.*a*
Merklins Bericht van de Hottentotsche Spraak 1. 424. *a*
Mespilus Germanica 1. 320 *b*
Messen, weeten de Hottentotten zelve te maaken 2. 63. *b*
Meybooms (*Hendrik*) vrouw schelt de vrouw van J. H. Bouman voor een hoer 1. 56. *b*
—— zy word deswegen verklaagt *ibid.*
—— —— —— gestraft 1. 57. *a*
—— de uitvoering van de straf *ibid.*
Meiboom (*Klaas*) word in hechtenis gezet, maar ras weder ontslagen 2. 355. *a*
Meyer (*Pieter de*) bloed dikwils uit neus en mond 1. 407. *a*
—— word in een donker gat gezet, dog door eene ziekte daar uit verlost 2. 357. *b*
Meyeryen op Drakenstein 1. 115. *b*
—— of ze elkander te na leggen 1. 116. *a*
Mezereon, Afrikaansche, 11 zoorten 1.303.*b*
Middel, waar door de Hottentotsche Spraak zoude konnen geleert worden 1. 428. *b*
—— dit zoekt de Schryver te vergeefs magtig te worden 1. 429. *a*
—— waar de Compagnie 't geld van daan krygt, om de kosten goed te maaken aan de Kaap 2. 251. *b. seq.*
Middel-winden, uitgezondert Zuid-Oost en Noord-West, insgelyks Zuid-West, waajen niet aan de Kaap 1.345.*a*
Mieren, zyn van vierderley zoort 1. 259. *b*
—— zyn 'er ook die vleugels hebben en curieus zyn *ibid.*
Mineraalen zyn aan de Kaap 1. 270. *b*
—— worden onderzocht 1. 276. *b seq.*
Mineraal Water is het warme Bad, waarom? 1. 337. *a*
Miros Castel in 't Land der *Chirigriquas* 1. 467. *b*
—— daar by is een schoone Bron *ibid.*
—— heeft byzondere zeldzaamheden *ibid. seq.*
Misdaaden, *crimineele*, straffen de Hottentotten zonder uitstel en aanzien van Perzoonen 2. 135.
—— welke zodanige zyn *ibid.*
Mispelboom, Duitsche, aart zeer wel aan de Kaap 1.320.*b*
Mist, zwaare, natte, koude en dikke, na by de Kaap 1.45.*b seq.*
—— zwaare, is oorzaak dat veel buskruit verschoten word 2.447.*a*
Mist word verbrand aan de 24 Rievieren 1. 125. *b*
Mist-bakken, heeft men aan de Kaap niet nodig 1.153.*a*
Moddergat, waarom alzo genaamt word 1. 103. *b*
Moddergatsch Distrikt, desselfs grenssen *ibid.*
—— heeft schoone Landgoederen *ibid.*
—— —— water genoeg *ibid.*
—— is zeer vruchtbaar *ibid.*
—— de Beekjes hebben noch geen naamen 1. 104. *a*
—— —— loopen dikwils over *ibid.*
—— —— hebben geen bruggen *ibid.*
Moeders, moeten de kinderen een bewys doen, eerze weer trouwen moogen 2.316.*b*
—— bewyzen haare kinders zeer veel, om iemand in 't net te krygen *ibid.*
Moeders; by de Hottentotten, moeten voor de kleine kinderen zorgen 2. 28. *b*
—— hoe zy de kinderen op de rug draagen, en de borst geeven *ibid.*
Moedwil en baldadigheid van 't Scheepsvolk van de *Generale Vrede* word gestraft 2.417.*b*
Moerbezien-boom met een zwarte vrucht 1. 321.*a*
Moeyelyke Berg, waarom alzo genaamt word 1.114 *b*
Molen der Compagnie, binnen dezelve is een bequaame Kamer 2.248.*a*
—— dezelve komt van den Tafel-berg *ibid.*
—— het water moet door buizen geleid worden *ibid.*
Molen der Caapsche Burgers word jaarlyks verpacht 1.75.*a* 2.208.*b*
—— in Hottentotsch Holland is nadeelig 1. 102.*b*
—— op *Azenburg* 1.109.*b*
—— op *Drakenstein* 1.115.*b*
—— in de *Simons-Valley* 1.118.*b*

— van Stellenbosch, des zelfs inkomsten 2.212.a
— van Drakenstein, des zelfs inkomsten ibid.
Molesteenen 1. 275. b
Mollen, zyn twederley aan de Kaap 1.187.b
— hoe zy gevangen worden ibid.
— mag een Hottentottin niet eeten 2.58.b
Mondelyke Processen brengen den Secretaris en Gerechts-bode veel voordeel aan 2.290.a
Mondkost, wat en hoe veel een ieder dagelyks op 't schip krygt 1. 25. a
Monstering, geschied jaarlyks aan Stellenbosch 2. 217.b
— aan de Kaap ibid.
— geschiedt alhier met eenige omstandigheden ibid.
— daar by schieten de Compagnien drie Salvos 2.218.a
— daar toe geeft de Compagnie kruit en vuursteenen ibid.
— hoe ze voor dezen gedaan is geworden ibid.
Moord, kan by de Christenen niet zo licht als by de Hottentotten belet en verboden worden 2.125.a
Moorddadigheid van eenige weggelopene slaaven word nadrukkelyk gestraft 2.292.b
Mooren en Caffers, hoe zy van malkander onderscheiden zyn 1.417.seq.
— en Hottentotten, of die van malkander onderscheiden zyn ibid.
Moorsche slaaf blaast op een Zee-trompet, en beschaamt andere 1.356.b
Morgen Lands, hoe groot? 1.135.b
Morssig, zyn de Hottentotten by uitstek 1. 440.a
— zulks spruit uit hunne luyheid ibid.
Morus fructu nigro 1.321.a
Mosselen, vindt men genoeg in zoet water aan de Kaap, waar? 1.243.b
Mossel-krabben, worden niet gegeten 1.241.
— kreeften ibid.
Mosselbanks-Rivier, waarom zo genaamt word? 1.78.b
— hoe die bestaat 1.80.b
— loopt niet het gansche jaar door ibid.
— heeft in de zomer brak water ibid.
— loopt een kromme en lange weg 1.81.a
Mossen, verscheide zoorten 1.220 a
Motten, zyn overal bekent 1.266.a
Mousson, de goede en quaade, wanneer elk aan de Kaap begint 1. 364. b
— by de goede *Mousson* hebben de Scheepsluiden niet zonderlings te vreezen ibid.
— by de quaade *Mousson* is 't gevaar grooter 1. 365. a
— in de goede *Mousson* moeten de Retourschepen aan de Kaap koomen 1. 369. a
Muggen, zyn veel erger op Batavia als aan de Kaap 1.261.b
— doen aldaar de eerst aankomende vreemdelingen grooten overlast ibid.
— wat hier van de oorzaak zy ibid. seq.
— worden aan de Kaap van de wind weggedreven 1.262.a
Muggen-vreeter 1.216.b
Muilezels, worden aan de Kaap niet veel gebruikt 1.188.b
Muis-hond, zyne gestalte ibid.
— waar mede hy zich geneert ibid.
— word getwyfelt of hy niet een zoort van een Wezeltje is ibid.
Muizen, zyn veelderley zoort aan de Kaap 1. 187. a
Mulder (*Jan*) Landdrost, zyne *Qualiteiten* 1. 117.b 2.210.a
— legt een treffelyke Buitenplaats aan 1. 117. b
— deszels Gebouw, Wynbergen en Tuin ibid.
— konstige Vyver ibid.
— vermakelyk Lusthuisje 1. 118. a
— konstige Berg ibid.
— hy is tweemaal Landdrost 2. 210. a
— zyn wys gedrag ibid.
— word om zyne goede hoedanigheden vervolgt ibid.
— legt zyn dienst neder 2.441.a
Muller (*Johannes*) vangt een Kever, dien de Hottentotten goddelyke eer aandoen 1.502.a
— wil het dooden ibid. b
— word dieshalven van hen gedreigt, en gebeden zulks niet te doen ibid.
Munchs (*George*) Wisselbrief word den Schryver niet betaalt 1. 53.a
Murmeldier, word aan de Kaap Das genoemt, dog verkeerdelyk 1. 189. a
— heeft goed vleesch ibid.
— een slaavenkind vangt 'er veele op een listige wyze ibid.
Musiek, word op de schepen dikwils gehoort 1. 13. a
— der Hottentotten is van die der Europeaanen onderscheiden 2.105.b
— kan niet wel in *vocale* en *figurale* verdeelt worden ibid.
Musikaale instrumenten der Hottentotten ibid.
— een word *Gom-Gom* genaamt ibid.
Muskate Nooten worden tot bereidzel by roode Wyn gebruikt 1. 150. b
Muskeljaat-katten. Zie *Bizam*-katten
Mutzen, draagen de Hottentotten als 't regent 2.45.a
— waar die van gemaakt zyn ibid.
— zyn van die der wyven onderscheiden ibid.b
— draagen de wyven het gansche jaar door 2 48.b
— worden met twee riemen op 't hoofd vast gemaakt 2. 49. a
Myrtus Africana, Afrikaansche Myrtheboom 1. 299. b
— *communis Italica*, Italiaansche Myrtheboom 1.321.a

N.

Naalden, gebruiken de Hottentotten niet om hunne *Crossen* te naajen 2. 81. *a*
Naam van 't Oost-indisch Schip, daar de Schryver met na de Kaap gevaren is 1. 8. *b*
—— der Hottentotten is onzeker 1.415 *b*
—— —— is *Nationaal* 1.416. *a*
Naame Gods, kan in de Hottentotsche Spraak niet uitgesproken worden 1. 422. *b*
—— hoe zy die noemen 1.491. *b*
Naamen van de eerste Ouders der Hottentotten 1.422. *a*
—— konnen niet uitgesproken worden *ibid. b*
—— worden de kinderen van de moeder of vader gegeven 2. 10. *b*
—— zyn doorgaans van wilde dieren genomen *ibid.*
—— voorbeelden daar van 2. 11. *a*
Nabyheid des Lands, daar van maakt het Scheepsvolk veele gissingen 1.368. *b*
Nacht-bloemen, ruikende Afrikaansche 1.296.
Nacht-uilen, worden beschreven 1.224. *b*
—— verjaagen de muizen *ibid.*
Nacht-wakers, worden van de Borgers betaalt 2.209. *a*
Nachtegaalen, zyn aan de Kaap niet 1.212. *b*
Nageboorte, komt doorgaans met het Kind te gelyk voor den dag 1.386. *b*
—— hoe de Hottentotten daar mede omspringen 2. 11. *a*
—— waarom zy die begraaven *ibid.*
Nalatenschap der Weesen word verkocht, en 't geld in kas gebragt 2.200. *a*
—— der verstorvenen word wel bezorgt, en den Erfgenaamen ter hand gestelt 1.23. *a*
—— van onbekende blyft aan de Compagnie, wanneer? 2.257.
Nalatigheid van 't Scheepsvolk in 't waarneemen van zeldzaame gevallen en haare oorzaaken 1.375. *a*
Namaquas, draagen een stuk blik voor 't voorhoofd 2.55. *b*
—— hun manier van kryg te voeren 2. 142. *b*
Namaquas, groote en kleine 1.467. *a*
—— *P. Tacharts* gevoelen van hen *ibid.*
—— hun Land heeft gebrek van water en hout *ibid. b*
—— —— veel wilde dieren 1.468. *a*
—— met die beide vechten de *Trocqueerders* *ibid.*
—— bedienen zich daar by van een krygslist *ibid.*
—— de Ruilers moeten hen 't veld laaten, en met verlies te rug keeren *ibid. b*
—— zy zenden een gezantschap aan den nieuwen Gouverneur 1.469. *a*
Napus sativa, witte en geele raapen 1.321. *a*
Narcissus Africanus, Afrikaansche Narcisse. 1. zoorten 299. *b*
—— *albus*, witte Narcisse 1.321. *a*
Naricht heeft alrede de Gouverneur aan de Kaap van des Schryvers komst 1.49. *a*
Naschaje, Afrikaansche, 2 zoorten 1.302. *b*
Nasturtium Indicum, of Indiaansche Waterkers 1.321. *a*
Nat, krygen de Hottentotsche Wyven, wanneer? 1.509. *b*
Natien, uit veele Afrikaansche bestaan de Hottentotten 1.423. *a*
Navelkruid, Afrikaansche, 5 zoorten 1.292. *b*
Navel, word by de Hottentotten met een leere riem ingehouden 2.12. *a*
Navelstreng, binden de Hottentotten met een zenuwe af 2.11. *b*
Na-weën, hebben de Kraamvrouwen zelden aan de Kaap 1. 388. *b*
Nerôs-Kasteel 1.161. *a*
Net van een Schaap of Os word een Hottentot om den hals gedaan, waarom? 1.501. *b*
—— moet het altyd om den hals draagen, hoe lang? *ibid.*
—— word een zieken om den hals gedaan 1. 527. *a*
—— moeten de Hottentotten om den hals draagen, als zy in den rouw zyn 2. 170. *b*
Neurenburgsche Mathematici, worden van den Schryver bezocht. 1.4. *a*
Neusdoek, gebruiken de Hottentotten van een Dasse- of wilde Katte-staart 2.47. *a*
Neusen, breede, hebben de Hottentotten niet uit den aart 1.444. *b*. 2.154. *a*
Neushoorn. Zie *Rhinoceros*.
Niel (*Etienne*) bejegent een zeldzaam geval 2. 382. *b*
—— ontsnapt de gevangenis ten twedemaal *ibid.*
Niesen, wat de Hottentotten in dat geval malkander toewenschen 1.514. *a*
Nieuw Land, een Tuin tot keukenkruiden voor de Schepen 1.75. *a* 2.240. *a*
—— heeft ook vreemde gewassen 2. 240. *a*
—— deszelfs groote beslaat omtrent 30 morgen land *ibid.*
Nieuwe Maan met duisternis, ten tyde van de ongemeene Ebbe en Vloedt 1.361. *a*
Nieuwe Waereld, wie daar van de Vinder is? 1. 418. *b*
Nôh, Vader der Hottentotten 1.422. *a*
Noord-kaper, ziet de Schryver de eerstemaal 1.12. *a*
Noord-kapers, zyn aan de Kaap 1.243. *b*
—— twee daar van door den Schryver naauwkeurig bezichtigt 1.244. *a*
—— hunne gestalte enz. *ibid.*
—— in diergelyk eene heeft Jonas niet gesteken *ibid. b*
Noord-Weste Wind, jaagt de wolken aan de Kaap te zamen 1.368. *a*
—— maakt dat men geen land kan zien *ibid.*

— brengt regen en sneeuw ibid.
— waait zo sterk als de Zuid-Ooste, en duurt alzo lang ibid. b
— bevochtigt en maakt alles vruchtbaar 1. 370. b
— veroorzaakt een dikke, onreine en ongezonde lucht 1.371.a
Noord-Weste Winden aan de Kaap, wanneer die waayen 1.63.b 1.345.a
Noorwegen, een diep in zee springende hoek 1. 76.a 1.94.b
— Bezitter daar van 1.76.a
Nuttigheid der Winden aan 't Voorgebergte 1.64.a
— van den Landbouw by de Compagnie 1.141.b
Nux Juglans sive regia vulgaris, Okkernote-boom 1.321.b

O.

Observatie van den Schryver over de Maan wydloopig beschreven 1. 38. *seq.*
— over 't Zout en deszelfs natuur en eigenschappen, aan den Schryver door een vriend mede gedeelt 1.353. *seq*
— over de Ebbe en Vloed, die in 2 uuren zevenmaal verandert is 1.358. *seq.*
— byzondere omstandigheden daar by 1. 359. b *seq.*
— hier door worden alle de oorzaaken niet verklaart 1. 361. b
Observatorium, daar toe word het Bolwerk *Buren* verkoren 1. 51. a
Obstructie der stonden, is zeldzaam by de vrouwen aan de Kaap 1. 408. a
Oculeeren en Enten, gelukt wel aan de Kaap 1. 156. b
Ocymum latifolium maculatum, vel crispum, gevlakte of kroese *Basilicum* 1.321.b
Odiquas-Natie, waar die zich ophoud 1.464.b
— heeft met de *Sussaquas* een eeuwig verbond tegen de *Chirigriquas* gemaakt ibid.
Oesters, moeten met vallend water gezocht worden 1.229.a
— haare in- en uitwendige gedaante ibid.
— van de schulpen word kalk gebrand, gelyg ook van die der mosselen ibid.
Offeren, doen de Hottentotten wegens een Kever 1.501.a
— of twee Schaapen of een Os ibid.
— wegens dolle Schaapen 1.518.b
— zulks duurt 3 dagen ibid.
— hoe zy zich na de geneezing der schaapen gedraagen 1. 519. a
— als de geneezing kwalyk slaagt, weeten zy een voorwendzel ibid.
— dit schynt van de Jooden herkomstig ibid.
— moeten de Hottentotten, eer zy wegens een dood kind wegtrekken 2. 10. a
Officianten by de Hottentotten trekken geen loon 1. 487. a
Officier, een Hollandsch, sterft, en word over boord gezet 2. 446. b
Officieren en al 't volk maaken zich vrolyk op 't schip 1. 12. a
— van de Krygraad der Borgers, hun rang 2. 215. a
— der *Retour*-vloot, begeeven zich aan boord 2.427.b *seq.*
Ojevaars-bek, Afrikaansche, 22 zoorten 1. 295.b *seq.*
Oker-geel is de slym in 't warme Badt 1.337.b
Okkernoote-boom, gemeene 1.321.b
Olea Africana, Afrikaansche Olyfboom 1. 299.b
— *sativa* 1.321 b
Oly-slakken, derzelver benaaming 1.244.b
— worden niet gegeten 1.245.a
— de hoorntjes dienen tot liefhebbery ibid.
Olyfanten, wilde, verschrikken den Schryver 1.128.a 1.335.a
— worden wydloopig beschreven 1. 176. b *seq.*
— de Ceylonsche worden van andere gegroet 1.177.a
— zyn aan de Kaap grooter als op Ceylon ibid.
— hebben aan de staart lange dikke hairen ibid. b
— worden om hunne zwaare en groote tanden van de Europeaanen geschoten ibid.
— de wyfjes zyn niet zo groot als de mannetjes 1.178.a
— worden gezegt haar *Menstrua* te hebben, en omtrent het byslaapen schaamachtig te zyn ibid.
— na de ontvangenis draagen zy twee jaaren ibid.
— mist word voor Tabak gebruikt 1.179.a
— zyn in groote menigte op Ceylon ibid.
— haar Vyand is de Rhinoceros 1.191.b
— de tanden verhandelen de Hottentotten aan de Portugeezen en *Monomotapensen* 2. 94.a
— wat een Europeaan daar 't best tegen verruilen kan 2.100.a
— worden van de Hottentotten met vergiftige pylen dood geschoten 2.113.b
Olyfant, treedt *Joh. Armprecht*, die hem doorschieten wilde, dood 2.431.a
Olyfants Rivier 1.466.a
Olyfboom, Afrikaansche 1.299.b
— tamme 1.321.b
Onachtzaamheid van 't Scheepsvolk in 't waarneemen van zeldzame gevallen en derzelver oorzaaken 1.375.a
Onager. Zie *Zecora*.
Onbekende Europeaanen worden van de Hottentotten lichtelyk bedrogen 2.101.a
— Slang, word beschreven 1.256.a

—— zyne eigenschappen zyn onbekent *ibid. b*
Onbillykheid, gruwzaame, door de Handelaars den Hottentotten aangedaan 1.460.*a*
Onderhoud word den Schryver belooft 1.2.*b*
Onderlyf is by de Hottentotten gansch bloot 2.48.*a*
Ondermeesters in 't Ziekenhuis hebben hun byzondere wooning 2.229.*b*
Onderscheid der Tuinen 1.152.*b seq.*
—— der Wateren aan de Kaap 1.327.*b*
—— onder de *Travad*-Winden der Zee, en de Kaapsche Zuid-Ooste Wind 1.379.*b seq.*
—— tusschen de Stadt en de Vesting van de Kaap 2.207.*b*
Oneenigheid tusschen den Gouverneur en de Borgers is lang verborgen gebleven 2.328.*a*
—— der gemoederen, ontstaat onder de Burgers, waarom? 2.348.*seq.*
Ongeluk, daar voor worden de Schepen door den Admiraal aan de Kaap gewaarschouwt 1.378.*a*
Ongemak, ontstaat by de geplante Wynstokken 1.146.*b*
Ongetrouwt hebben een paar lang te zamen geleeft, en opentlyk kinderen geteelt 2.308.
Ongezoute Levensmiddelen bederven dikwils op Zee 1.35.*a*
Onkosten der Compagnie overtreffen de inkomsten aan de Kaap 2.252.*a*
—— die op de afgaande en aankomende schepen vallen 2.265.*a*
—— wat daar al onder gerekent word *ibid.*
—— worden vermeerdert, waar door? *ibid. b*
—— hoe veel de Compagnie jaarlyks aan de Kaap uitgeeven moet 2.269.*b*
—— en voordeelen der Compagnie aan de Kaap verscheelen niet veel 2.286.*a*
—— der gestrafte Slaaven hebben de Inwoonders zelve moeten betaalen 2.293.*a*
—— by Begraveniffen aan de Kaap 2.315.*b*
Onkruidt, word uitgeroeit, wanneer 1.135.*a*
Onkunde der Hottentotsche Spraak doet geen nadeel aan den Handel 1.427.*b*
Onreinigheden des Lighaams worden door 't Zee-water uitgejaagt 1.332.*b*
Ontbyten, doen de Hottentotten voor het trouwen 2.20.*b*
Ontslaging, moet een knegt van den Gouverneur hebben eer hy zich verhuuren kan 2.258.*a*
Ontrouwigheid der Compagnie-bediendenen, kan noch wel aan den dag koomen 2.286.*b*
Onwaarheden, hebben de eerste Scheepsluiden anderen op de mouw gespelt 1.374 *b*
Oogen-pyn, of zeere oogen, is een gemeene plaag aan de Kaap 1.409.*b*
—— is in de zomer erger als anders 1.410.*a*
—— de *patienten* konnen 't licht niet verdraagen *ibid.*
—— treft ook kleine kinderen *ibid.*
—— daar tegen is geen zeker middel bekend *ibid. b*
—— een voornaam vriend ontdekt den Schryver een middel *ibid.*
Oogen-slang. Zie Schiet-slang.
Oogst-tyd aan de Kaap, is in December 1.135.*b*
Oogst is jaarlyks overvloedig 1.138.*a*
—— moet schielyk waargenomen worden *ibid. b*
Oorlog, voeren de Hottottentotten tegen de Europeaanen 1.92.*b*
Oorlogs *præparatien* der Hottentotten zyn gering 2.139.*a*
—— aankondiging waar in by hen bestaat *ibid.*
—— —— is by hen altyd dezelve geweest *ibid. b*
—— noodige omstandigheden by hunne Oorlogen te betrachten 2.140.*a*
—— drie oorzaaken daar van *ibid.*
—— word met eene *Bataille* geeindigt *ibid. b*
—— word doorgaans door de Compagnie gescheiden 2.141.*a*
—— zy houden geen order in hunne oorlogen 2.143.*a*
—— zonder gewichtige oorzaak oorlogen zy niet 2.144.*a*
Oorringen, draagen de Mannen en wyven by de Hottentotten 2.55.*a*
—— daar van komt *Boeving* de waarheid zeer na *ibid.*
—— zyn niet algemeen *ibid.*
Oorsprong der Stellenbossche Rivier 1.107.*a*
—— der Berg-Rivier 1.115.*b seq.*
—— van 't Kaapsche water is twederley 1.327.*b*
—— der Hottentotten is onzeker 1.419.*a*
—— zy schynen van de Jooden en oude Afrikaansche Volkeren herkomstig 1.421.*a.* 1.423.*a*
—— word van andere en hen zelfs bekragtigt *ibid.*
Oortman (*Nicolaas*) wil in den Raad niet stemmen, waarom? 2.367.*b*
—— word van *Brommert* qualyk bejegent 2.368.*a*
—— zyn bedenkelyke rede in den Raad 2.369.*a*
—— word daar over van *van Putten* verachtelyk gehandelt 2.370.*a*
—— word niet meer in den Raad geroepen 2.372.*a*
—— tegen hem word een verklaring gemaakt *ibid. b*
Oorzaak van de Kaapsche Zuid-ooste Wind, volgens *Cartesius* 1.379.
—— de waare, welke 1.381.*a*
—— der dwaaling des Schryvers 1.490.*a*
—— waarom de Hottentotten den kleinen Kapitein meer eeren als den grooten 1.499.*a*
—— der uitsnyding des *Testiculs* is onzeker 1.506.*a*
—— daar

— daar van zyn veele gevoelens 1. 510. a
— de waare ontdekt de Schryver 1. 511.
— van 't *anders maaken* en 't doorjaagen der schaapen door 't vuur 1. 520.
— waarom de Hottentotten de eerstgeborene kinderen met schaape vet smeeren 2.4.
— waarom de Wyven ringen aan de voeten draagen 2. 52. b
— zyn drie, waarom de Hottentotten een kryg aanvangen 2. 140. a
— welke van die de hoofdzakelykste is *ibid.*
Oostindsche Compagnie haar aanvang 1. 59. b
— hoe zy zich in den beginne aan de Kaap heeft gevestigt *ibid.*
— hoe de Colonie aangelegt is 1. 61. b
Oostindien hebben de Portugeezen het eerst opgezocht 2. 174. b
— zy vervolgen hun voorneemen standvastig 2. 175.
— om het verder te ontdekken worden zy kleinmoedig 2. 176. b
— is onder *Johannes* de I. ontdekt geworden *ibid.*
Opblazer, een visch, waarom alzo genaamt 1. 228. a
— is niet goed om te eeten *ibid.* b
— is byna als een speenverken als hy gedroogt is *ibid.*
— is van iemand gegeten die 'er van gestorven is *ibid.*
Openbaaring, Goddelyke, is den Hottentotten onbekent 1. 421. b
Opneeming (*generale*) hoe genaamt word 1. 141. b
Opperheer der Hottentotten, heeft slechte voorrechten, en noch minder inkoomen 1. 482. b
— hun onderscheid van de Kapiteins 1. 483. b
Opper-meester, moet op 't schip voor de zieken in alle dingen zorgen 1. 22. a
Oppermeesters wooning aan de Kaap 2. 227. b
— hy moet de Medicamenten verantwoorden 2. 230. a
Oprechtigheid der Hottentotten in 't nakoomen van hunne Alliantien 1. 450. a
Opschik der Hottentotsche Mannen en vrouwen op hoogtyden 2. 16. a
Opstanding der dooden of zy van de Hottentotten geloofd word 1. 522. b
— daar van geeft een Hottentot een twyfelachtig antwoord 1. 523. a
— verscheide gevoelens daar over *ibid.*
— word van hun geloofd, dewyl zy stellen dat de dooden wederkoomen 1. 524. a
— gelooven die *indirect* 1. 525. a
Opstellers, van 't Klaagschrift tracht de Heer *van der Stel* te ontdekken 2. 341. a
— daar toe wil hem *Starrenberg* helpen om 't na te vorschen *ibid.*
— *Adam Tas* word daar van verdacht gehouden *ibid.*
Opstygingen van de moer, zyn de Vrouwen aan de Kaap veel onderworpen 1. 408. b
— vorbeeld daar van *ibid.*
— een aardig voorbeeld in Duitschland 1. 409. b
Opvoeding, is veeltyds schuld van de boosheid en verdorvenheid der kinderen 2. 309. a
Opvullen van de Wyn, geschied zelden aan de Kaap 1. 151. a
Oranje-boom, zeer groote Indische 1. 320. a
Oranje-huizen, zyn niet nodig aan de Kaap 1. 153. a
Order, *generale*, der Compagnie wegens de *Commissien* 2. 279. a
Oreosolinum Africanum 1. 299. b
Orlammen, wat dat zyn? 2. 417. a
Orlammen-tyd is hoog geacht en profytelyk *ibid.* b
Ornithogalum Africanum, Veld-ajuin, 3 zoorten 1. 299. b
Ossen, hoe veel 'er voor een ploeg gespannen worden 1. 133 a
— hoe zy te zamen gejokt worden *ibid.*
— treeden het koren uit 1. 140. a
— worden van de Hottentotten goed koop verhandelt 1. 143. b
— hoe de Hottentotten die slachten 2. 87. a
Osse-Oog, wat voor een wolk het zy 1. 373. a
Ossifraga, Been- of Steen-breeker, rooft Schildpadden 1. 208. a
Oud worden de Hottentotten, waarom? 2. 62. a
Oude luiden, met deze leeven de Hottentotten op een grouwzame wyze 2. 126. a. *seq.*
— worden of van wilde dieren opgevreten, of moeten van honger sterven *ibid.* b
— gaat men den ryken als met den armen *ibid.*
Ouderdom by de Hottentotten, hoe hoog die steigert 1. 441. a
Oudbakken volk wat beduidt 2. 262. b
Ouders, eerste, der Hottentotten koomen van Godt 1. 422. b
— als de Hottentotten die slaan, worden zy met de dood gestraft 1. 514. b
— vreugde over de geboorte van twee zoons is ongemeen groot 2. 6. a
— moeten gekent worden, als de kinderen zich in den huwelyken staat willen begeeven 2. 15. a
— zonder hun weeten mag geen dochter zich verlooven *ibid.* b
— by de Europeaanen, moeten allerhande *Delicatessen* by een bruiloft opdoen 2. 305. a
— bezorgen het belang der kinderen in tydelyke goederen 2. 316. a
— verzuimen meestendeels de opvoeding der kinderen 2. 317. a
Oudt Heer snydt den *Testicul* uit, en welke beloning hy daar voor krygt 1. 509. b
— moet het *Anders maaken* verrichten, wan-

wanneer de schapen dol worden 1.518.*b*
Oudste zoon by de *Hottentotten*, is erfgenaam van alle nalatenschap zynes Vaders 2.148.*b*
—— zyne Broeders moeten hem dienen *ibid.*
—— *Tacharts* Getuigenis daar van 2.149.*a*
Overholster, word opentlyk afgezet 1.398.*q*
—— dit is oorzaak van groote oneenigheid 1.399.*a*
Overlopers worden by de Hottentotten na den oorlog gedoodt 2.147.*a*
Overvloedt van Vee is aan de Kaap 1.143.*b*
—— van Wynbergen en Wyn 1.147.
Oxys bulbosa Africana, 3 zoorten 1.300.*a*

P.

Paarden, zyn op *St. Jago* niet te vinden 1.18.*b*
—— zyn uit *Persie* aan de Kaap gebragt 1.73. *a*
—— zeer overvloedig aan de Kaap *ibid.* *b* 1. 193. *b*
—— 'er zeer goedkoop 1. 73. *b*
—— worden niet tot den Landbouw gebruikt 1.133.*a*
—— treeden het koren uit 1. 140. *a*
—— met deze gaat het beter als met ossen, waarom? *ibid.* *b*
—— hoe zy zich gedraagen, als zy de reuk van een roof-dier krygen 1. 203. *a*
Paarden, wilde, worden niet tam gemaakt 1. 193. *b*
Paarde-berg, zyne benaaming 1. 108. *a*
—— is de hoogste in dit District *ibid.* *b*
Paarde vleesch eeten de Leeuwen zeer gaarne 1. 185. *a*
Paarde-voeder, is groen gras en gerst 1. 193. *b*
Paarde stal der Compagnie, stort door den wind in 2.248.*b*
—— de nieuwe, is zeer groot en vierkantig *ibid.*
—— heeft een ruime Hooi-zolder *ibid.*
—— veel wooningen *ibid.*
—— beneden staan de ontlade Wagens enz. 2.249.*b*
Paard-kefers 1. 263. *b*
Paarel-Berg, deszelfs benaaming 1.120.*a*
—— deszelfs steenen zyn goede Molen-steenen *ibid.*
Paarel-Mosselen 1.246.*a*
Paarel-slakken hebben aan de Kaap geen paarlen in zich *ibid.*
—— hoe zy zuiver gemaakt worden *ibid.*
—— van zulke heeft 'er de Schryver zeer fraaje gehad *ibid.*
—— zyn niet licht te vangen *ibid.*
Paarel-visschen, onder deze rekenen zommige de Paarel-slakken *ibid.*
Paarlen, vindt men zelden in de Mosselen 1. 276. *b*
Paauwen, zyn genoeg aan de Kaap 1.218.*a*
—— der zelver vleesch is zeer hard *ibid.* *b*
Paauwe-staart, is een struik 1.315.*a*
Pacht-Conditien van de Molen aan de Kaap 2. 208.*b*
—— —— worden opentlyk afgelezen 2. 275. *b seq.*
—— —— worden heymelyk en opentlyk overtreden 2.278. 2.280.*a*
—— —— een exempel daar van in *Daniel Heufke* *ibid.*
Pacht-geld van Wyn, Brandewyn, Bier en Tabak, bedraagt jaarlyks hoe veel? 2.279.*b seq.*
—— —— zoude hooger steigeren, zo de Conditien geobserveert wierden 2.280.*a*
—— —— van de Kaapsche Molen, hoe veel? 2.208.*b*
Pachters worden by Verpachting getracteert, hoe? 2. 276. *a*
Pachter is de meest biedende *ibid* *b*
—— moet twee borgen hebben *ibid.*
—— nevens zyne borgen de Pacht-Conditien onderschryven *ibid.*
—— blyft by den afslag de gene die *myn* roept 2.277.*a*
—— hadden de vorige Gouverneurs maar een tot yder Pacht *ibid.*
Pachters, moesten alles van de Compagnie koopen *ibid.* *b*
—— krygen dikwils afslag, waarom? 2. 278. *a*
—— een voorbeeld daar van *ibid.* *b*
—— moogen hunne wynen duur of goedkoop van een yder koopen 2. 279. *a*
Padden, zyn 'er weinig aan de Kaap 1.193.*a*
Pagger, een byzondere zoort van visch 1. 245. *a*
—— waarom zo genaamt word *ibid.*
—— is gevaarlyk te vangen *ibid.*
—— heeft goed vleesch *ibid.*
—— zyn steek is gevaarlyk *ibid.*
—— voorbeeld daar van aan een visscher *ibid.* *b*
Palamit-Rivier 1.471.*a*
—— zyn oorsprong *ibid.*
—— Visschen *ibid.* *b*
Paling, een zoort van aal, waar gevonden word 1.103.*a* 1.245.*b*
—— houdt zich gaarne in zoet water op *ibid.*
Palma dactylifera, Dadelboom 1.321.*b*
Pantherdieren. Zie Luipaaaden.
Papaver hortense, Mankoop 1. 322. *a*
Paradys zoude op Ceylon geweest zyn 1. 177.*a*
Particuliere Molens zyn nadeelig voor 't belang der Compagnie 2.275.*b*
—— zyn een bewys dat de *consumptie* aan de Kaap sterk is *ibid.*
Passie-bloem, Afrikaansche 1.315.*b*
—— draagt een vrucht die goed om te eeten is *ibid.*
Pastinaca sativa 1.312.*a*
—— word van de Zeeluiden gegeten *ibid.*
Patien-

Patienten, worden op 't ſchip verbonden 1.22.*b*
Patienten, worden by de Hottentotten gekopt, hoe? 2.155.*b*
—— moeten daar na een drank inneemen 2.156 *a*
—— moeten zich met warm vet laaten ſmeeren *ibid.*
—— eindelyk weder gekopt worden *ibid.*
—— worden alleenlyk op hunnen Arts, en niet tot Godt geweezen 2.165.*a*
—— als zy geneezen worden, moeten zy offeren *ibid. b*
—— als zy ſterven, maaken de andere een ysſelyk misbaar *ibid.*
Patrouïlle, word door *van der Stel* aangeſtelt, om 's nachts ronde te doen 2.349.*a*
Patryzen, zyn overvloedig aan de Kaap 1.218.*b*
—— zyn van verſcheide kouleur en grootte *ibid.*
—— hebben delicaat vleeſch 1.219.*a*
Patſchau, wat voor een gewas het is 1.317.*b*
Peereboom, tamme, van alderley zoorten 1.323.*a*
Pegu, een Hottentot, draagt klederen 1.426.*b*
—— leert leezen en bidden *ibid.*
—— reiſt naar Indie 1.427.*a*
—— na zyn wederkomſt aan de Kaap, loopt hy weg tot de zyne *ibid.*
—— voert een aardige rede tot den Gouverneur *ibid.*
—— word Kapitein van zyne Natie *ibid.*
—— de Schryver zoekt hem tot betere gedachten te brengen, dog te vergeefs *ibid.*
—— bezit een groote menigte Vee 1.463.*b*
Peil (*Pieter*) pleegt een ſchandelyke daad 2.422. *a*
Pelet Settangan, een Boom 1.317 *b*
—— deszelfs bloemen ruiken lieffelyk *ibid.*
Pelikaan, pikt zyne borſt niet open 1.214 *b*
—— geneert zich met ſlangen en moſſelen 1.215.*a*
Pennemes, daar mede ſnyd zich een Predikant den hals af 1.108.*b*
Pens, laaten de Hottentotten naauwlyks half braaden 2.60. *b*
Peper, Indiaanſche 1.322.*b*
—— heele, gebruiken de ſlaaven voor een quaade maag 1.413 *b*
Peperwortel 1.323 *b*
Pepo Indicus reticulatus, groote Indiſche Pepoen 1.322.*a*
—— word in 't breede beſchreven *ibid.*
Perſiaanſche Schaapen, hebben dikke ſtaarten 1.143.*b*
Perſica Malus fructu albo, *item ſanguineo*, Perzike-boom van twee zoorten 1.322. *b*
—— de Perziken zyn zeer overvloedig aan de kaap *ibid.*
—— —— donkerroode zyn zeer aangenaam van ſmaak 1.157. *b*
Perſpectiv-glazen koopt de Schryver 1.5. *b*
Perſſen van de Wyn aan de Kaap, wanneer geſchiedt 1.135. *a*
Peſtilentie-wortel, Afrikaanſche 1.300. *a*
Petaſites Africanus *ibid.*
Peterſelie, word ras ſtokkig 1.312. *b*
Petroſelinum hortenſe *ibid.*
Phalangium Africanum 1.300.*a*
Phaſeolus Africanus *ibid.*
Phaſis prima ac noviſſima Lunæ, door den Schryver geobſerveert en beſchreven 1.38. *ſeq.*
Pieter en Paul, een ſchip, brengt den Gouverneur ſlechte tyding 2.383.*a*
Pimpernooten, Afrikaanſche 1.303.*a*
Pimpinella Africana Saxifraga 1.300.*b*
Pinguinen, een zeldzame zoort van Watervogels 1.217.*b*
—— worden wydlopig beſchreven *ibid.*
—— hebben groote en *delicate* eyeren 1.218. *a*
—— haar naderen by de ſchepen beduidt onweer *ibid.*
Pinus ſylveſtris, wilde Pynboom 1.322.*b*
Piper Indicum, Indiaanſche Peper *ibid.*
Piquet-Bergen, hunne benaaming 1.125.*b*
—— waar ze leggen *ibid.*
—— worden meeſt van Hottentotten bewoont *ibid.*
Piſang, wat voor een vrucht het is 1.158.*b*
—— hoe ze groeit *ibid.*
—— heeft zeer groote bladeren *ibid.*
Piſce-Bambus, een zoort van Viſch 1.471.*b*
Piſtacia Indica, Piſtacie-boom 1.323.*a*
Plaagen aan de Kaap, hoe veel? 1.262. *a* 2.418. *a*
Plaats tot *obſerveeren*, door den Gouverneur den Schryver voorgeſlagen 1.50.*b*
—— word niet bequaam geoordeelt *ibid.*
—— daar toe word het Bolwerk *Buren* bequaamſt geoordeelt 1.51.*a*
Plaatzen, hebben de Hottentotten die zy voor heilig houden 1.503.*b*
—— zulke zyn meeſt heuvels langs de Rievieren *ibid.*
—— hoe zy daar hunne aandacht verrichten *ibid.*
—— wat reden zy daar van geeven 1.504.*a*
—— zulks beveſtigt een Hottentot *ibid.*
Plakkaat tegen de onwillige, om voor 't Gericht te verſchynen 2.364.
—— een vierde *Edictale Citatie* tegens de vluchtige 2.371.*b*
Plant, die delicate Vygen draagt 1.158.*b*
—— heeft zeer groote bladeren *ibid.*
Pleiſter voor quade borſten, door een Smid uitgevonden 1.391.*a*
—— deszelfs kouleur *ibid.*
Ploeg, hoe deszelfs geſtalte is aan de Kaap 1.133. *a*
—— hoe veel Oſſen daar voor geſpannen worden *ibid.*
—— hoe veel menſchen by elke ploeg moeten zyn *ibid. b*

Podagra, is aan de Kaap onbekent 1.405.*b*
Poejers om in te neemen, maaken de Hottentotten uit wilde kruiden 2.162.*b*
Poelen of plaſſen, in dewelke zout groeit, worden beſchreven 1.347.*a*
— in dezelve zyn geen eige wellen *ibid. b*
Pœonia flore pleno rubro minore 1.321.*b*
Pœphagus, wat voor een dier het is 1.194.*a*
— een geſchilderde heeft de Schryver gezien *ibid.*
Pokken, Spaanſche, worden door 't warme Badt geneezen 1.341.*b*
— worden door de quik ook gecureert 1.406.*a*
Polygala Africana, Kruisbloem, 5 zoorten 1.300.*b*
Polygamie of Veel-wyvery, is by de Hottentotten geoorloft 2.18.*b*
— *P. Tacharts* bericht hier van *ibid.*
— *Boeving* en *Vogels* gedachten *ibid.*
— word van zommige den Hottentotten als een laſter toegerekent 2.125.*b*
— zyn ook meeſt alle Aſiatiſche en Afrikaanſche Natien aan ſchuldig *ibid.*
Polypodium Africanum 1.300.*b*
Pompelmus 1.320.*a*
Pompoenen worden aan de Kaap niet als van ſlaaven gegeten 1.153.*b*
— worden ook van 't ſcheepsvolk genuttigt *ibid.*
Porcelein-Salaad 1.154.*a*
— by Schaape-vleeſch en Konynen is zeer gezond *ibid. b*
Portie aan mondkoſt, hoe veel yder dagelyks aan boord krygt 1.25.*a*
Portugeeſche Oorlog-Schepen leggen in de Haven *du Braya* 1.15.*b*
— de Officiers koopen van 't Schip de *Unio* hun nooddruft *ibid.*
Portugeezen, hebben in de Haven van de Kaap nooit geankert 1.58.*b*
— zyn aan 't Robben-Eiland gebleven *ibid.*
— alwaar noch een Spelonk is die na hen genoemt is *ibid.*
— worden veele van de Hottentotten doodgeſlagen 1.59.*a*
— wreeken zich op een byzondere wyze op hen *ibid.*
— hoe zy de Kaap in den aanvang genoemt hebben 1.362.*b*
— hebben groote moeite gehad een weg na Ooſtindien te vinden 2.174.*b*
— hoe zy zulks in 't werk geſtelt hebben *ibid.*
— beginnen kleinmoedig te worden 2.175.*a*
— verpachten de Vaart na 't Zuiden *ibid.*
— zyn de eerſte vinders van Ooſtindien 2.176.*b*
— hun eerſte Onderkoning word door de Hottentotten verſlagen 2.176.*a*
— wraak der Portugeezen hier over *ibid. b*
— brengen een zwaar ſtuk kanon aan land *ibid.*
— laaten 't zelve op een zeker teken afſchieten 2.177.*a*
Portulaca Africana of Porcelein 1.300.*b*
Poſten van Riebeeks-Kaſteel, waar toe? 1.123.*b*
Pot-aarde, van verſcheide zoorten 1.272.*a*
Potten der Hottentotten 2.62.*b*
— koomen met de *Urnæ* der oude Romeinen overeen 2.63.*a*
— worden niet verglaaſt *ibid.*
— daar van heeft yder huisgezin ongeveer drie *ibid.*
— maaken de Hottentotten zonder draayſchyven 2.90.*a*
— maaken zy alleenlyk met hunne handen *ibid.*
— branden zy konſtiglyk *ibid. b*
— zyn pikzwart en zeer dicht *ibid.*
Poulle, word Secretaris van de Juſtitie-Raad 2.193.*b*
— konde zich met niemand wel verdraagen *ibid.*
— moeſt op Batavia Godt en de Juſtitie om vergiffenis bidden *ibid.* 2.418.*a*
— word weder daar na toe gezonden 2.193.*b* 2.432.*a*
— word opentlyk afgezet 2.398.*b*
— is oorzaak van groote oneenigheid 2.399.*b*
— word om andere redenen aangeklaagt 2.400.*a*
— heeft als Vendumeeſter geen rekening willen doen aan een arm man *ibid.*
— belet *Jan Laurens* een eedt te zweeren 2.409.*a*
— *Atteſtatie* tegens hem word niet gepaſſeert 2.426.*a*
du Pré, word gevangen na de Kaap gebragt 2.381.*b*
Predikant aan de Kaap, woont in een plaiſierig huis 2.239.*a*
— die op Stellenboſch woont in een huis van de Colonie *ibid.*
— die op Drakenſtein kan geen huis van de Colonie, en ook niet te huur krygen *ibid. b*
— kan 'er een bekoomen op een ſtuk Land, dat zeker borger daar toe vereert heeft *ibid.*
— ontvangt niets van 't doopen van een kind 2.311.*b*
— gaat niet ter begravenis 2.314.*a*
— onderzoekt de ſlavinnen, als die een kind ten doop brengen, wie de Vader zy, eer hy 't doopt 2.322.*b*
Predikants Huis, vind men een aan de Kaap 2.238.*b*
— word thans van een Zieketrooſter bewoont *ibid.*
Premie by de Compagnie geſtelt op 't dooden van wilde dieren 2.212.*b*

— wie

—— wie zulks betaalen moet ibid.
—— hoe veel van yder dier 2.213.*a*
Prefident des Kerkenraads word niet *Helot*, maar *van der Laan*, waarom? 2.190.*a*
Prefter, of vierige Slang. Zie Dorft-verwekkende Slang 1.254.*b*
Pretorius (*Weffel*) word op ftraat in arreft genomen 2.350.*a*
—— moet van zyne loslaating een *atteftatie* geeven ibid. *b*
Priefter van des Bruids Kraal verricht by de Hottentotten het trouwen 2.16.*b*
Primus Meridianus of eerfte Middags-kring, is verfcheiden 1.64.*b* *feq.*
—— waar zulks van daan komt ibid.
Prins Maurits Quartier, wat daar door betekent word 1.24.*b*
Prinfen-Kafteel, wat het is 1.160.*a*
—— heeft een gruwzaame groote holte ibid.
—— fchynt van menfchen gemaakt te zyn ibid. *b*
Proceffen, mondelyke, brengen den Secretaris en Gerichts-bode veel voordeel aan 2.290.*a*
—— fchriftelyke, brengen de Raadkamer en Secretaris veel op ibid.
Proces-order der Hottentotten met een misdadiger 2.135.*b*
—— hoe hy geexamineert word ibid.
Proclamatien of Geboden, met de eerfte begint de vrolykheid luftig aan te gaan, en duurt tot het Trouwen 2.304.*b*
—— of by 't eerfte gebod word het gelukwenfchen voorgekomen, en een ordentelyke Bruiloft belooft ibid. *feq.*
Profecy van *Seneca* word vervult 2.174.*a*
Profpect van den Schapen-berg is heerlyk 1.98.*b*
Provooft op 't fchip, roept ten tyde der verbinding, hoe? 1.22.*b*
Prunus, Pruime-boom, van verfcheide zoorten 1.323.*a*
Pfeudo-dictamnus Africanus, 2. zoorten 1.301.*a*
Pulver-of kruitkamer, was byna door den donder in brand geraakt 1.31.*a*
Putten (*Willem van*) krygt verfchil met den Land-droft 1.80.*a*
—— verkoopt yzer en fmids-koolen ten zynen voordeel 2.298.*b*
—— het bewys daar van is in een boek gedrukt 2.299.*b*
—— word Fiskaal *ad interim* 2.436.*b*
—— word door *de Vos* in dit ampt gelaten ibid.
—— bekomt zyne *dimiffie* naar Batavia 2.438 *a*
Pylen, vergiftigen de Hottentotten 2.111.*b*
—— wat voor gif zy daar toe gebruiken ibid.
—— zy konnen zeer net daar met fchieten ibid.
Pylkokers, hoe de Hottentotten die maaken en draagen 2.112.*a*
Pynboom, wilde 1.322.*b*
Pyrus fativa 1.323.*a*

Q.

Quakzalvers worden van Hottentotfche Artzen befchaamt 2.161.*b*
Quartels, worden weinig aan de Kaap gevangen, waarom? 1.224.*a*
—— dienen om de verandering van 't weder te leeren kennen ibid.
Quee-appelen 1.319.*a*
—— worden zeer groot aan de Kaap ibid.*b*
—— worden ingelegt en doorzuikert ibid.
Quercus vulgaris, gemeene Eikeboom 1.323.*a*
Quynende ziektens zyn aan de Kaap niet 1.394.*b*

R.

Raads-Collegie van *Stellenbofch* en *Drakenftein* is een 1.115.*b*
Raadt van *Politie* is 't hoogfte Gericht aan de Kaap 2.188.*a*
—— beftaat uit loutere gequalificeerde Bedienden der Compagnie ibid.
—— —— uit alderhande Geloofsgenooten ibid.
—— zulks word door aanwyzing der Perzoonen beweezen 2.189.
—— in dit Collegie word een verandering gemaakt ibid. *b*
—— ontftaat nochmaals eene verandering door den nieuwen Fiskaal 2.190.*a*
—— de leden van dit Collegie hebben geen belooning 2.191.*a*
—— hunne Vergadering is des dingsdags ibid.
—— vergadert zelden *extraordinair* ibid.
—— voert *correspondentie* met de Heeren Bewindhebbers in Holland, insgelyks met de hooge Regeering te Batavia en Ceylon ibid.
Raadt van kleine en krakkeel-zaaken, beftaat uit even zoo veel Bedienden der Compagnie als Borgers 2.194.*b*
—— deszelfs Prefident is een Lidt van den Raadt van Politie ibid.
—— in den zelven konnen ook gemeene borgers koomen 2.195.*a*
—— word om de 2 jaaren voor 't grootfte gedeelte verandert ibid.
—— beftaat uit 7. Perzoonen ibid. *b*
—— geniet niets als de eere ibid.
—— van den zelven kan men aan den Raad van Juftitie appelleeren 2.196.*a*
Raads-leden worden of niet in de Vergadering geroepen, of blyven moedwillig *abfent*, waarom? 2.378.*a*
—— de *prefente* willen niet ftemmen, de-

wyl *Van Putten* abſent is *ibid.*
—— willen niet ſtemmen, om dat *Oortmans* abſent is *ibid. b*
Raadhuis zoeken de Borgers aan de Kaap te bekoomen, dog te vergeefs 2.217.*a*
—— van Stellenboſch legt op een aangenaame plaats 2.250.*b*
Raapen, witte en geele 1.321.*a*
Rackum-ſtok, word by de Hottentotten gebruikt om te werpen 2.47.*a*
—— draagen zy in de rechter hand *ibid.*
—— waar van ze gemaakt worden *ibid.*
—— zyn zo hard als yzer *ibid.*
—— gebruiken de Hottentotten zo wel ter jagt als tot den oorlog *ibid.*
Rammen, laaten de Hottentotten altyd onder de Schaapen loopen 2.35.*a*
—— oude en jonge, hoe zy dezelve *caſtreeren* *ibid.*
Rang, word door ganſch Ooſtindien zeer naauw *geobſerveert* 2.300.*b*
—— daar op zyn de Vrouwen zonderling geſtelt 2.301.*a*
Ranunculus Africanus, Afrikaanſche Boterbloem 1.301.*a*
Raphanus niger, zwarte Peperwortel 1.323.*b*
—— *ruſticanus*, gemeene Peperwortel *ibid.*
Rapuntium Africanum 1.301.*a*
Ratelmuis, word beſchreven 1.188.*a*
—— waar zy zich ophoudt *ibid.*
Raven, zyn aan de Kaap van verſcheide kouleuren 1.218.*b*
—— leeren te praaten *ibid.*
Recht word aan de Kaap en in ganſch Indië ſtrengelyk geoefent 2.290.*b*.*ſeq.*
—— daar van kan de Schryver veel voorbeelden bybrengen 2.291.*a*
—— een Exempel word aangehaalt *ibid. ſeq.*
Recht-lievende luiden zyn de Hottentotten 2.135
Recommandatie des Schryvers aan den Kapitein van 't Schip, en aan den Gouverneur 1.6.*b*
Redelykheid, is een deugd der Hottentotten 2.132.*b*
—— kentekenen daar van zyn kleinigheden die men hen geeft *ibid.*
—— is oorzaak dat zy een afſchrik hebben van Hoerery en Echtbreuk 2.133.*a*
Reebok 1.194.*b*
Reeten en Spleeten in de Bergen, is een bewys van Erts 1.277.*b*
Regeering der Colonien, is noch niet duidelyk beſchreven 2.173.*b*
Regeerings-laſt was den Heer *Simon van der Stel* te zwaar 2.182.*a*
—— bewys daar van uit zeker geval *ibid. b*
Regeering bekomt de Heer *d'Abling* 2.184.*a*
—— om een goede is de Compagnie aan de Kaap bekommert 2.187.*b*
—— aan de Kaap is noch onvolkomen 2.188.*a*
—— 't welk uit oude en nieuwe Boeken van alle Collegien kan gezien worden *ibid.*
—— van de Kaap beſtaat uit Collegien *ibid. ſeq.*
Regen, brengt de materie van 't Zout voort 1.346.*b*
—— hoe meer die valt, te meer Zout heeft men te verwachten 1.349.*a*
—— is 't Vee ſchadelyk, en doet menigen Schaap, enz. ſterven 1.144.*a* 2.40.*a*
—— rosachtige, die ſchadelyk zou zyn, of onder de Linie valt 1.32.*b*
—— ongemeene zwaare, dryft het Koren van 't Veld weg 1.139.*b*
—— zulks geeft aanleiding tot dekking van de Korenmyten *ibid.*
Regenwater word ſtinkend onder de Linie, en baart wormen 1.32.*b*
—— 't zelve word 't Scheepsvolk verboden om veel te drinken 1.33.*a* 1.42.*b*
—— verlieſt de eerſte ſmaak, en word brak 1.348.*b*
—— word niet ſtinkend noch vuil *ibid.*
—— —— naderhand dik, en word tot zout 1.349.*a*
—— word tot zout als het op de oppervlakte der aarde ſtil ſtaat 1.332.*a*
—— zo ook te *Guatalajara* 1.344.*b*
—— doet ſchade, en maakt plaſſen 1.85.*b*
Regen-tyd aan de Kaap, wat zy 1.364.*b*
—— wanneer die begint en eindigt *ibid.*
—— hoe het dan geſchapen is 1.367.*a*
—— als dan is de lucht betrokken en geeft donkere wolken *ibid.*
—— is zeer ongezond, en veroorzaakt hoofdpyn 1.371.*b*
Regen-wurmen zyn den Europeaanſche gelyk 1.268.*a*
—— worden beſchreven *ibid.*
Regenachtig weder duurt lang 1.346.*b*
—— is van ongelyke nadruk *ibid.*
Regenten aan de Kaap, worden by name gemeldt, onder dewelke het Land uitgedeelt en de Colonie vergroot is geworden 2.180.*ſeq.*
Regenten der Hottentotten, hebben geen inkomſten 1.483.*a*
—— moeten een ordentelyke *Capitulatie* maaken *ibid.*
—— hun onderſcheid van de Kapiteins *ibid. b*
—— hunne aanſtellings-*ceremonien* *ibid.*
—— moeten een os of twee ſchaapen ſlachten en alle hunne Kapiteins tracteeren *ibid*
Reiniging der Hottentotten waar in beſtaat 2.12.*b*
Reis naar Ooſtindien is des winters gevaarlyk 1.5.*a*
—— door 't land der *Suſſaquas* is bezwaarlyk 1.464.*a*
Relatie, nette, van de geſteltheid des Lands, heeft de Schryver verloren 1.461.
Religie-Diſputen, zyn op 't Schip verboden 1.26.*b*

Remkes

Remkes (*Gerrit*) moet naar 't Robben-Eiland vertrekken 2.359.*a*
Respect van een Scheeps-Kapitein is groot 1. 11. *a*
Restitutie van Eer word aan *Van der Heide* en *Tas* gegeven 2.427.*a*
—— dit geschied door een openbaar Plakkaat *ibid.*
Retour-Schepen leggen lang aan de Kaap, waarom? 2. 262.
—— moeten lang na malkander wachten, waarom? 2. 263. *a*
—— moeten met malkander zeil gaan, waarom? *ibid. b*
—— der zelver volk word gewaarschouwt aan boord te gaan 2. 264. *a*
—— koomen vier aan de Kaap 2 417.*a*
—— wat by dit vertrek aan te merken is *ibid.*
Retour-Vloot word tydelyk afgevaardigt 2. 385. *b*
—— heeft den Gouverneur tot nu toe van andere zaaken wederhouden 2.344.*b seq.*
—— koomt onder *Jan van Hoorn* aan 2. 432. *b*
—— vertrekt onder *Jan van Steeland* 2. 443. *b*
—— koomt by de Kruissers 2 448.*a*
Reuk, of by de Tygers en Pantherdieren aangenaam zy 1.202.*b seq.*
Reusch, een Soldaat, springt onverhoeds over boord 1. 28.*a*
—— zou des Schryvers *Coobservator* geweest zyn *ibid. b*
Van Rheede (Baron) *Commissaris generaal*, stelt den eersten Landdrost aan 1.79.*a*
—— geeft hem zyne *Instructie* *ibid.*
—— zyne *Commissie* 1.113.*a*
—— stelt twee Collegien uit de Borgery aan 2. 188. *b*
Van Rheede (*Adriaan*) Lieutenant, zyne Lykstaatzie 2.313.*a*
Rhinoceros, word zeer different beschreven 1. 189. *b*
—— word beschreven zo als hy 'er uitziet *ibid. seq.*
—— heeft een hoorn op de neus 1.190.*a*
—— gebruikt die, waar toe? *ibid.*
—— heeft ook een kleine hoorn die hem hinderlyk is *ibid.*
—— heeft een scherpe reuk *ibid. b*
—— acht geen wederstand *ibid.*
—— heeft kleine oogen *ibid.*
—— kan snel loopen 1. 191. *a*
—— heeft kleine ooren en korte voeten *ibid.*
—— kan de roode koleur niet verdragen *ibid.*
—— woedt tegen levenlooze en bezielde schepzelen *ibid.*
—— doodt den mensch, met het vleesch tot de beenen weg te likken *ibid.*
—— vreet harde distelen, heide, enz. *ibid.*
—— is een vyand der Olyfanten *ibid. b*
—— heeft een stem byna van een Verken *ibid.*
—— zyn komst word gekent, waar aan? *ibid.*
—— heeft grof vleesch 1.192. *a*
—— zyn huid, hoorn en bloedt zyn goede geneesmiddelen *ibid.*
—— zyn hoorn duldt geen vergif *ibid.*
—— of hy niet voor de *Leviathan* te houden zy *ibid b*
Rhinoceros-bosschen of struiken wyzen Erts in de Bergen aan 1.278.*b*
Ricinus Africanus, Africaansche Wonderboom 1.301.*a*
Riebeek (*Jan van*) onderzoekt het Land aan de Kaap 1.60.*a* 2.178.
—— oordeelt 't zelve zeer vruchtbaar te zyn *ibid.*
—— geeft zulks Bewindhebberen te kennen *ibid.*
—— word besloten dien oort in bezit te neemen *ibid.*
—— hy word als Commandeur weer derwaarts gezonden 1.60.*b*
—— handelt met de Hottentotten *ibid.*
—— koopt een stuk Land van hen 1.61.*a*
—— bouwt een Vesting en een Ziekenhuis *ibid.* 2.179.*a*
—— laat slaaven van *Madagascar* brengen, waarom? 2.179.*b*
—— legt de grond van de Caapsche Regeering volgens ontvangene voorschrift 2.187.*b*
—— word door veel tusschenkoomende zaaken verhindert alles na behooren uit te voeren 2. 188. *a*
Riebeeks-Kasteel, een Berg 1. 122. *b*
—— heeft vruchtbaar land *ibid*
—— —— brak en slecht water *ibid.*
—— heeft een Bron, daar verschil over is 1. 123. *a*
—— daar by wierd een post met soldaaten gestelt *ibid. b*
—— als ook een stuk geschut *ibid.*
—— de Wacht is naderhand weggenomen *ibid.*
Riem om den hals, daar een zak aan hangt 2. 45. *b*
Riemen-snyders handwerk verstaan de Hottentotten 2. 82. *a*
Riemen eeten de Hottentotten niet *ibid.b*
—— *Meisters* bericht daar van is valsch *ibid.a*
—— waar zulks van daan komt *ibid. b*
—— zy snyden een gansche huidt tot een riem 2. 83. *b*
—— word tot de Draag-ossen gebruikt 2. 84. *a*
Riet, gebruiken de Hottentotten in plaats van tondel 2. 65. *b*
Rimpelig of de Hottentotten in 't gezicht uitzien 1. 445. *a*
Ringen snyden de Hottentotten zelve 2. 88. *a*
—— gebruiken daar niet toe als een mes *ibid.*
—— van Elpenbeen draagen zy aan de linker arm 2. 46. *b*

—— oorzaak daar van ibid.
Ringen draagen alle Hottentottinnen aan de voeten 2. 51. *a*
—— hoe en waar van zy die maaken *ibid. b*
—— hebben zy 'er dikwils meer als hondert aan een voet *ibid.*
—— zyn niet van darmen gemaakt *ibid.*
—— *Saar*, *Vogel* en *Dapper* word in dezen wederlegt *ibid.*
—— draagen de mannen niet aan de voeten 2. 52. *a*
—— neemen zy by noodt van de voeten en eeten die *ibid. b*
—— waarom de Wyven die draagen *ibid.*
—— dienen haar voor kouſſen *ibid.*
—— hoe zy dezelve vaſt maaken 2. 53. *a*
—— draagen zy ook tot cieraad 2. 56. *a*
Rivieren in Hottentotſch-Holland zyn'er drie 1. 102. *a*
—— der zelver oorſprong *ibid.*
—— de eerſte word door een *Canaal* geleidt *ibid.*
—— de twee andere vlieten achter de Schapenberg, en zyn onbenoemt *ibid. b. ſeq.*
Rivier aan Stellenboſch, hoe genaamt word 1. 106. *b*
Rivier zonder end, is menigmaal bezwaarlyk te paſſeeren 1. 334. *b*
—— daar was byna iemand verdronken geweeſt 1. 335. *a*
Rivier, zullen de Hottentotten niet paſſeeren, voor al eer zy zich met deszelfs water beſprengen, enz. 1. 504. *b*
—— oorzaak daar van *ibid.*
Robben of Zee-honden, worden in menigte doodgeſlagen 1. 247. *b*
—— geeven zeer goede Traan *ibid.*
—— hunne geſtalte word beſchreven *ibid*
—— houden zich des zomers in 't water op *ibid.*
—— ſcheuren de netten aan ſtukken als zy gevangen worden 1. 248. *a*
—— houden zich 's winters op de klippen *ibid.*
—— zyn van achteren lam *ibid.*
—— konnen echter gezwind loopen *ibid.*
—— van de huid worden Tabaks-doozen enz. gemaakt *ibid.*
Robben-Eiland, daar zyn de Portugeezen aangevaaren 1. 58. *b* 2. 176. *b*
—— ſpelonk der Portugeezen daar op 1. 58. *b*
—— van daar word een ſtuk geſchut geloſt, als een ſchip aankomt 1. 47. *b*
—— en een Vlag opgeſtoken 1. 84. *b*
Roch, word van de Hottentotten liſtig gevangen 1. 246. *b* 2. 117. *b*
—— word beſchreven 1. 246. *b*
—— zyne eyeren kan men in 't lyf zien leggen 1. 247. *a*
—— zyn vleeſch is hard, en zwaar te verteeren *ibid.*
—— de Hottentotten zyn heel vaardig om ze te vangen 2. 117. *b*
Roejen by de Klip omtrent *St. Jago* is vergeefs 1. 14. *b*
Rogge word tydig, wanneer? 1. 135. *b*
Rommelpot, hoe gemaakt is 2. 106. *b*
—— daar op ſpeelen de Hottentotten *ibid.*
Rond-Boſchje, een Luſtplaats 1. 75. *a*
—— waarom alzo genaamt is 2. 240. *b*
—— heeft een zeer groote tuin *ibid.*
—— midden door is een ſtraat *ibid.*
—— is rondom met boomen bezet *ibid.*
—— heeft aan beide zyden een groote poort *ibid.*
—— —— een wachthuis *ibid.*
—— —— een treffelyk Luſthuis *ibid.*
—— is voor dieven wel bewaart 2. 241. *a*
—— beſtaat in twee deelen *ibid.*
—— 't gedeelte ter linker zyde ſtoot aan 't Eike-boſchje *ibid.*
—— daar in ſtaan veel in en uitheemſche gewaſſen *ibid. b*
—— 't gedeelte ter rechter zyde is met uitgelezene wynſtokken enz. bezet *ibid.*
—— is zeer vruchtbaar en vermakelyk *ibid.*
—— heeft altyd een zeer gezonde lucht 2. 242. *b*
—— heeft zuiver en gezond water *ibid.*
Rood-aarde is aan de Kaap 1. 272. *a*
—— daar mede beſchilderen de Hottentotten hunne tronien *ibid.*
Rood kryt aan de Kaap *ibid. b*
Roodhalzen, Roodborsjes, Roodbaartjes, Roodſtaartjes, zyn alle kleine vogeltjes, en overvloedig aan de Kaap 1. 219. *a*
—— hebben delicaat vleeſch *ibid.*
Roode Zand-berg is tamelyk hoog 1. 126. *b*
—— is moejelyk over te koomen *ibid.*
—— —— van wegens het hout en de klippen *ibid.*
Roodhond, een zee-krankheid 1. 29. *a*
Roode loop, daar tegen is een remedie in Ooſt-indien 1. 157. *b* 1. 308. *a*
—— overvalt de Caapſche inwoonders zelden 1. 398. *a*
—— plaagt de gene die 'er eerſt met ſchepen aankomen *ibid.*
—— waar uit ontſtaat *ibid.*
—— duurt dikwils lang met groote pyn *ibid. b*
—— word gecureert door geite melk met Thee warm gedronken 1. 399. *a*
—— als ook door rype rode druiven *ibid.*
—— door deze twee middelen zyn 'er veele geholpen *ibid. b*
—— word door een kliſteer van *Opium crudum* gecureert 1. 400. *a*
—— als mede door de ſchors van kreupelhout *ibid. b*
Roode en witte Biete 1. 313. *a*
—— hier mede worden de ſchepen voorzien *ibid.*
Roode Katten, welker vellen zeer goed voor de

de Jicht zyn 1.182.*b*
Roofdieren, worden dikwils van gansche dorpen gejaagt en vervolgt 1.41.*a*
Rooken van *Dacha* geschiedt in de rondte 2. 21. *b*
— daar by slokken de Hottentotten de rook in *ibid.*
Rosa Sinensis, Sineesche Roozen 1.311.*b*
— *centifolia*, dubbelde Roozen 1.323. *b*
Rosachtige Regen of onder de Linie valt 1. 32. *b*
— Wateren ontspringen niet boven op de kruinen der bergen 1.330.*b*.
— vlieten niet zo snel als andere *ibid.*
— loopen niet over steenen en Kezel *ibid.*
— neemen roode aard-deelen aan zich *ibid*
— zyn gezond om te drinken 1.331.*a*
Rosmarinus hortensis, tamme Rosmaryn 1.323.*b*
— word in 't Ziekenhuis tot baden gebruikt 1.324. *a*
Rotten, zyn aan de Kaap gebragt geworden 1.194 *b*
Rotterdam (*Jan*) moet naar Batavia vertrekken 2.343.*a*
— waarom zulks geschiedt *ibid.*
— had reeds te voren om even zulken geringen oorzaak een paspoort gekregen 2.344.*a*
— valt op nieuw by den Gouverneur in ongenade *ibid.*
— de Fiskaal dringt hem aan om te vertrekken *ibid. b*
— komt 't volgende jaar weder, en moet hem de Gouverneur zyn jaarlyksche renten betaalen *ibid.*
— komt met de *Retour* Vloot van Batavia gezond weder aan de Kaap 2.385. *b*
Rouw, hoe die aan de Kaap volbragt word 2. 315. *b*
Rouw-kleederen zyn 'er zeer kostbaar *ibid.*
— zyn in den diepen rouw geheel zwart *ibid.*
— worden na een half jaar verlicht 2.316.*a*
Ruilen of *trocqueeren*, wat het zy 2.98. *a*
Ruilers, gaan met de Hottentotten schandelyk te werk 1.460. *a*
— plunderen gansche Dorpen, en neemen 't Vee weg *ibid.*
— deze worden genoemt *ibid. a. b*
— hebben slecht voordeel van hunne ongerechtigheid 1.480.*b*
— hadden gemakkelyk tot in *Monomotapa* konnen indringen 1.480.*a*
Ruiter-stal aan de Zout-Rivier 1.73. *a*
— tot wat einde alzo genaamt is *ibid.*
— hoe die voor dezen gestelt is geweest *ibid.*
— is thans een gevangenhuis *ibid. b*
Ruiters, leggen aan *Riebeeks* Kasteel 1.123.*b*
— hebben een stuk Geschut by zich *ibid.*
— derzelver wacht word ingetrokken *ibid.*
Ruitery oeffent zich na 't Wit te schieten 2. 218. *a*
Rundvee word by nacht rondtom de Schaapen geplaatst, hoe? 2.37.*b*
— zo 'er een ontloopt, die weeten zy wel haast in te haalen *ibid.*
Rupzen, bederven het Koren 1.137.*b*
— bederven en vernielen Erwten en Boonen 1.138. *a*
— zyn zeer schadelyk voor den Wynstok 1.147.*b*
— zyn in koleur en grootte onderscheiden 1.265. *a*
— lyden een aardige verandering *ibid. a. b*
— worden eindelyk zomervogeltjes *ibid. b*
Ruta hortensis, Wynruit 2.324. *a*
Ryp, wyst Erts in de Bergen aan 1.277.*b*

S.

Sabina, Zevenboom 2.324.*a*
Sachsenburg, een schoon Landgoed 1.90.*b*
Sadeur, zyn bericht van den oorsprong der *Caffers* 1. 419. *a*
Salamander, zyn gestalte 1.194. *b*
— ziet 'er ysselyk uit *ibid.*
— heeft een wit zap byna als melk by zich *ibid.*
— word by zommige *Molck* genaamt *ibid.*
— word in 't vuur verteert 1. 195.*a*
— zulks heeft de Schryver meermaalen gezien *ibid.*
Saldanha Baay, waarom zo genaamt? 1.114.*b*
Salie, Afrikaansche, 2 zoorten 1. 301. *a* 1. 324. *a*
Salix Africana, Afrikaansche Weede 1.301.*a*
Salpeter heeft het zout veel by zich 1.351.*a*
Salvia Africana, Salie, 2 zoorten 1. 301. *a* 1.324. *a*
Sambucus vulgaris, gemeene Vlier 1. 324.*a*
Samsam maaken, wat het zy 1.464.*b*
Sandhorst, een Oostindisch schip, komt weder by de *Unie* 1.15.*b*
— geeft des Schryvers Schip een teken 1. 40.*b*
— schiet een kanon af, en ziet land *ibid.*
— dat word voor *Trinitat* en *Ascension* gehouden 1.41.*a*
— hier over word getwist als men eenige nieuwe spitzen zag *ibid.*
— de Schryver houd het voor de Eilanden van *Maria Agosta* en *Martin Vaz* *ibid.*
— de Kapitein van dit Schip komt by ons aan boord 1.42.*b*
Sargasso, een riet 1.356.*a*
Savoye (*Jacobus de*) word in 't donkere gat gezet 2.357.
— komt 'er niet weer uit eer hy doodkrank was *ibid. b*
Scabiosa Africana, 3 zoorten 1.301.*a*
Schaapen, hebben de Inwoonders aan de Kaap overvloedig 1.143.*b*
— worden van de Hottentotten goedkoop ingehandelt *ibid.*

— schurfde, worden ten eersten van kant gemaakt 1. 144. b
— zieke en gestorvene, worden aan de slaven om te eeten gegeven ibid
— van den Heer *Oortmans* worden in de stal door Luipaarden gedoodt 1. 186. b
— hoe veel ieder schip aan de Kaap levendig op reis krygt 2. 265. b
— vleesch, versch, hoe veel de Compagnie jaarlyks aan de Kaap kost ibid.
— — is 't gansche jaar goed, en beter als in Europa 1. 143. b
— krygen geen zout te likken aan de Kaap 1. 352. b
Schaapen, slachten de Hottentotten, by de uitsnyding van een *Testicul* 1. 508. a
— hoe zy dezelve slaan 2. 85. b
— dolle, voor de zulke offeren de Hottentotten, waarom? 1. 518. b
— deze offerhande duurt drie dagen ibid.
— hoe de Hottentotten zich daar by aanstellen ibid.
— wat oorzaak zy voorwenden als de Schapen niet geneezen worden 1. 519. a
— jaagen zy door 't vuur ibid b
— des Schryvers gedachten daar van ibid.
— wat voor *ceremonien* zy daar by hebben ibid. seq.
— 't welk als 't gelukkig uitvalt, zyn zy vrolyk 1. 520. a
— krygen jaarlyks tweemaal lammeren 1. 143. a 2. 35. a
— worden in de binneplaats der Krall 's nachts bewaart 2. 37. b
— worden in Africa zelden ziek 2. 40.
Schaape darmen, draagen de Hottentotten niet om den hals 2. 20. a
Schaape melk drinken alleen de Wyven 2. 37. a
— de oorzaak hier van word vergeefs gezocht ibid.
— moogen de mannen niet eeten 2. 58. a
Schaape vet, waarom de Hottentotten tot smeeren gebruiken 2. 49. a
— gebruiken de slaaven in plaats van boter 1. 143. b
— is niet smeerachtig gelyk in Europa ibid.
Schaape staarten zyn heel dik en zwaar 1. 143. b 2. 49. b
Schaapen worden over Zee gejaagt, een spreekwyze van 't scheepsvolk 1. 378. a
Schaapenberg in Hottentotsch Holland 1. 98. b
— waarom zo genaamt word ibid.
— heeft een schoon *Prospect* ibid.
Schade der Winden aan 't Voorgebergte 1. 63. b
— geschied niet aan het zaad door het weer 1. 137. b
— onder 't Vee door wilde dieren word weinig geacht 1. 144. a
Schaffer, wat op 't schip is 1. 25 b
Schansen hebben de Hollanders in den aanvang aan de Kaap moeten opwerpen 1. 59. b
Schans aan de Zout-Rivier, *Kar de Koe* genaamt 1. 72. b
— waarom die opgeworpen is 1. 73 a
— achter den Leeuwenberg vervalt 1. 85. a
— in Hottentotsch Holland 1. 100 b
— deszelfs oorzaak en nuttigheid 1. 101. a
— is nu vervallen ibid.
— een vierkante in Hottentotsch-Holland aan de Waterplas 2 181 a
— deze is door *W. Adr. van der Stel* verbetert 2. 224. b
Scharlaken-kruid, Afrikaansche, 2 zoorten 1. 301. b
Scheeps-Kapitein heeft groot ontzag aan boord 1. 11. a
— Musiek by vrolykheid is geoorlooft 1. 13. a
— Trompetter, zyne verrichtingen 1. 12. b
— Tydkortingen zyn verscheidene 1. 12. b
— Zieken, hoe die opgepast worden 1. 22. a
— Testamenten worden stiptelyk nagekomen ibid. b
Scheeps-wacht, hoe dikwils afgelost word, en op wat wyze? 1. 24. b
— Spyze is menigerley 1. 25. a
— — zeven zyn 'er altyd aan een bak ibid.
— Bakmeester, wat het is 1. 25. a
— Justitie word gehouden 1. 27 a
— — daar over ontstaat verschil ibid b
— onderscheid ten aanzien van zeilen en gezond volk te houden 1. 35.
Scheepvaart der oude Volkeren was slecht gestelt 2. 174 b
Schepen, Oostindische, loopen uit met den Schryver 1. 8 b
— worden door storm verstrooit 1. 9. b
— hebben een vierkante Steen by zich gehad, waarom? 1. 59. b
— aankomende aan de Kaap worden ontvangen 1. 84. a
— — worden onderscheiden ibid.
— hebben by de goede *Mousson* niet zonderlings te vreezen 1. 364 b
— konnen by dezelve niet wel in de haven koomen 1. 365. a
— konnen by de quade *Mousson* niet wel 't land zien 1. 365. a
— durven dan niet licht in een haven loopen ibid.
— moeten in de goede *Mousson* aan de Kaap aankoomen 1. 369. a
— uit Holland koomende, leggen niet lang aan de Kaap ibid. b
— naar Holland moetende leggen zeer lang 1. 370. a
— Engelsche, moogen in de maanden Juny en July niet licht de Kaap aandoen ibid.
— in dezelve is 't onder warmer als boven, waarom? 1. 329. a

— kosten

—— kosten de Compagnie veel aan de Kaap 2. 252 *b* 2. 261. *b*
—— Mast- en reddeloose worden met vaartuigen en volk voorzien *ibid.*
—— die in nood zyn, worden op de Reede gesleept, of geboegseert *ibid.*
—— die voor anker leggen, krygen 's weeks driemaal versch vleesch en groente 2. 262.
—— die in goeden staat aankomen, worden spoedig geexpedieert *ibid. b*
Scheeps-Officieren moogen gansche vaten met Wyn of Brandewyn aan hun Schip brengen, hoe? 2. 281
Scheeps-raad word wegens zekere Klippen te zamen geroepen 2. 445. *b*
Scheepsvolk word drie dagen na malkander gewaarschouwt, om aan boord te gaan 2. 264. *a*
—— die *absent* blyven, worden gestraft *ibid. b*
—— neemen het Caapsche water in vaten mede 1. 328. *b*
—— hebben op hun eerste reis vele onwaarheden uitgestrooit 1. 374. *b*
—— zyn nalatig in acht te geven op wind en weer 1. 375. *a*
—— willen ook noch ten huidigen dage niets onderzoeken *ibid.*
—— hebben dikwils een zaak een verkeerde naam gegeven *ibid. b*
—— laaten de Hottentotten danssen, waarom? 2. 108 *b*
Schip, een vreemd, word ontdekt 1. 40. *a*
—— een Hollands Oostindisch, is in gevaar van te verongelukken 1. 370.
—— van den Admiraal waarschout de andere voor ongeluk 1. 378. *a*
—— *ter Aa* haalt slaaven van *Madagaskar* 2. 268. *a*
—— *Pieter en Paul* brengt den Gouverneur *van der Stel* slechte tyding 2. 383. *a*
Scheurbuik ontstaat onder de Linie 1. 28 *a*
—— daar van worden de Kaapsche inwoonders niet aangetast 1. 401 *b*
—— de vreemdelingnn zyn 'er te meer mede behebt *ibid.*
—— hoe zy daar van genezen worden 1. 402. *a*
—— daar voor is de Poreelein-Salaad een goed geneesmiddel 1. 154. *b*
Schiet-geweer, daar voor hebben de Hottentotten een schrik 1. 59. *b*
Schiet-slangen, hoe die 'er uitzien 1. 251. *a*
—— hunne eigenschappen *ibid.*
—— —— vergiftige beet moet men vermyden *ibid. b*
Schildpadden (groote water-) hebben goed vleesch en *delicate* eyeren 1. 195. *a*
Schildpadden zyn driederley *ibid.*
—— hebben groote schilden die cierlyk en fraai zyn *ibid*
—— de schilden zyn zo hard dat een gelade vrachtwagen dezelve geen schade kan doen *ibid.*
—— (Land-) worden beschreven *ibid. b*
—— de huisjes of schilden gebruiken de Hottentotten *ibid.*
—— hebben de Gieren tot vyanden *ibid.*
—— deze neemen ze op en laaten ze van een hoogte vallen *ibid.*
Schildwacht boven in de mast, wat zyn werk is 1 24. *b*
—— word door een Leeuw omgebragt 1. 465 *a*
—— *Fred. Feldhofs* bericht daar van aan den Schryver *ibid. b*
Schildwachten stellen de Baviaanen als zy steelen willen 1. 167. *b*
Schimpen laat zich een Hottentot niet van een ander. 2. 47. *a*
Schjou word de stok genaamt, daar de Hottentotten hun neusdoek aan vast hebben 2. 47. *b*
Schlobben, een zoort van wilde Eendvogels 1. 210 *b*
Schoengespen, een paar, kost veel Portugeezen 't leeven 1. 59 *a*
Schoenen, draagen eenige Hottentotten 2. 48 *a*
—— hoe en waar van ze gemaakt zyn *ibid.*
—— worden met twee riemen vastgebonden *ibid.*
—— zyn omtrent gelyk de oude Romeinsche *ibid.*
—— zyn die der Capucynen en Franciskaanen niet ongelyk *ibid.*
Schonerloo, een Oostindisch Schip, loopt uit de haven *du Braya*, daar de *Unie* inloopt 1. 15. *b*
Scholieren gaan niet voor de lyken ter begravenis 2 314. *a*
Schoolen, algemene, zyn aan de Kaap slecht gestelt 2. 318. *a*
—— zouden de Zieketroosters waarneemen *ibid.*
Schoolmeesters konnen aan de Kaap veel geld verdienen *ibid.*
—— brengen 't 's maands vry hoog *ibid. b*
—— onderwyzen op 't hoogst niet als leezen, schryven en rekenen *ibid.*
Schorpioenen, zyn 'er zeer veel aan de Kaap 1. 260 *b*
—— leggen onder steenen *ibid.*
—— worden beschreven *ibid.*
—— worden ook in schepen gevonden *ibid.*
—— zyn een goed tegengift *ibid.*
Schout by Nacht en de Fiskaal der *Retour*-vloot koomen in de haven 2. 421. *b*
Schreiber (*Isaac*) Garnizoens Vaandrig, tracht den Vee-handel aan zich te trekken 1. 458. *a*
—— verkrygt eindelyk dien handel 1. 459. *a*
Schriftelyke Processen, brengen de Raadkamer en den Secretaris veel op 2. 290. *a*
Schroefslakken, zyn twederley 1. 2 9. *a*
—— haare hoorntjes zyn ongemeen fraai *ibid.*
Schuld-eisschers plaagen *van der Stel* om geld en *Gautie* 2. 424. *b*

Schuld-vordering heeft de Compagnie noch aan de Inwoonders van de Kaap wegens 't verschotene 2.286.
Schuur van de Compagnie voor wagens en Vee 1.75.*a*
—— is een flecht gebouw 2.249.*b*
Schuren zyn aan de Kaap niet te vinden, zyn ook niet nodig 1.139.*b*
Schwaben of kakkerlakken zyn overvloedig in Indien 1.267.*b*
—— worden by dag niet gezien *ibid.*
—— zyn ook veel in de schepen *ibid.*
—— zyn zeer schadelyk voor 't Linnen *ibid.*
Scilla Africana, Zee Ajuin 1.301.*b*
Sclarea Africana, Scharlaken-kruid, 2 zoorten 1.301.*b*
Secale hybernum sive majus, groote Rogge of Winter-koren 1.324.*a*
Secretaris word de Schryver by den Baron *van Krosick* 1. 1. *b*
—— word de Schryver van Stellenbosch en Drakenstein 1.92.*a*
Secretaris van de Raad van Justitie, heeft van goederen by *executie* verkocht zyn voordeel 2.193. *a*
—— van Kleine Zaaken, is een Bediende van de Compagnie 2.195.*b*
—— deze mag geen Notariale Actens maaken *ibid.*
—— van de Weeskamer, word van de Compagnie en van die Kamer betaalt 2.199.*b*
—— heeft schoone voordeelen *ibid.*
—— heeft jaarlyks veele Verkoopingen *ibid.*
—— trekt alle onkosten af 2.295.*b*
—— word by zyne bediening in korte jaaren ryk *ibid. seq.*
Secretaris van de Burger-Raad, word uit de Burger-kas betaalt 2.209.*a*
Secretaris van de Heemraaden, is een Bediende der Compagnie 2.210.*b*
Secretaris heeft van Notariale en andere Schriften groot voordeel 2.288.*b*
—— gelyk ook van Processen 2.290.*a*
Secretaris, geen, durft iets voor een Borger, maar wel voor den Gouverneur *Van der Stel* vervaardigen 2.349.*b*
Secten der Hottentotten stelt de Schryver te vergeefs 1.491.*a*
Sedum Africanum, Huislook, 5. zoorten 1.301. *b*
Sek-smaak, krygt de Kaapsche Wyn 1.152.*a*
Seneca zyn Profecy word vervult 2.174.*a*
Senecio Africanus, Boom-kruiswortel 1.301.*b*
Sideroxilum Africanum, Afrikaansch Yzerhout 1.301.*b*
Simons (Cornelis Jan) Admiraal en Commissaris koomt binnen 2.423.*a*
Simons Valley, waarom alzo genaamt 1.118.*b*
Sinâs Appelen, waar de beste zyn aan de Kaap 1.157.*b*
—— aarden zeer wel aan de Kaap 1.320.*b*
Sineezen, hoe zy met hunne kinderen leeven 2.7.*a*
—— verkoopen dezelve *ibid.b*
—— werpen dezelve in 't water *ibid.*
—— oorzaak daar van *ibid.*
Sineesche Roozen, worden beschreven 1.311.*b. seq.*
Sisynrichium, 8 zoorten 1.302.*a*
Slaaven, hun levens-manier word beschreven 1.395.*seq.*
—— hun wooning *ibid.a*
—— hebben schoolen voor hunne kinderen *ibid.*
—— woonen alle by malkander in een vertrek *ibid.b*
—— hebben aardige bedsteden *ibid.*
—— draagen 't gantsche jaar eenerley kleding *ibid.*
—— verzuipen en verquanselen dezelve 1.396.*a*
—— gebruiken ze tot bedden *ibid.*
—— slaapen des zomers op de aarde *ibid.*
—— eeten meest raauwe spys *ibid.b*
—— drinken meest koud water *ibid.*
—— —— ook wyn, als zy die konnen krygen *ibid.*
—— —— zich dol en vol daar aan *ibid.*
—— zyn heel zorgeloos *ibid.*
—— verderven zich met 's morgens nuchteren zeer veel koud water te drinken *ibid.*
—— mesten veel verkens 1.397.*a*
—— veroorzaaken daar door een ongezonde lucht *ibid.*
—— haalen zich een aanstekende ziekte op den hals *ibid.*
Slaaven, kosten de Compagnie zeer veel 2.267.*a*
—— moet de Compagnie van alle nooddruft bezorgen *ibid.*
—— hoe veel zy de Compagnie jaarlyks kosten *ibid.b*
—— zyn veele ziektens onderworpen *ibid.*
—— —— aan een aanstekende ziekte gestorven *ibid.*
—— moeten andere in plaats van de gestorvene gehandelt worden 2.268. *a*
—— zoude veele veralieneert zyn geworden *ibid.*
Slaaven, loopen veele weg, en begaan groote moorddadigheden 2.291.*seq.* 2.434. *a*
—— deze worden zwaar gestraft en *geexecuteert* 2.292.*b.* 2.435.*a*
Slaaven der vrye Inwoonders, hoe zy zich gedraagen 2.321.*b*
—— kinderen van deze, welke den H. Doop ontvangen *ibid.*
—— —— waarom niet alle gedoopt worden *ibid.*
Slaaven kinderen der Compagnie, worden alle gedoopt *ibid.*
—— —— de Moeders worden gevraagt wie de Vader is 2.322.*b*

—— heb-

— — hebben altyd een gequalificeert Perzoon uit den Raad tot gevader 2. 323. *a*
— — worden schier alle Zondagen gedoopt *ibid.*
Slaaven der Borgers, als ze vlytig zyn, word veel voordeel gegunt *ibid.*
— verquisten hun geld tot hovaardy *ibid. b*
— jaagen hun geld door de keel *ibid.*
— hardnekkigheid van een slaaf word gestraft *ibid.*
— waarom zy zo hard moeten gehandelt worden 2. 324. *a*
Slaaven, genieten by de boeren ook eenig voordeel 2. 324.
— krygen een stuk geld als zy wilde dieren vangen *ibid. b*
— moeten in een gedurige toom gehouden worden *ibid.*
— de zulke word een gewillige slavin toegevoegt tot een wyf *ibid.*
— leeven alzo in een ongehuwde staat *ibid.*
— zulks word door gansch Oostindien door de vingers gezien 2. 325. *a*
— de kinderen zyn weder slaaven *ibid.*
— hun *Naturel* moet men naauw onderzoeken *ibid.*
— moet men goed houden als ze goed zyn *ibid. b*
— moeten met genoeg eeten en drinken gehouden worden *ibid.*
— loopen weg als ze dat niet krygen *ibid.*
— hun wegloopen veroorzaakt kosten 2. 326. *a*
— moet men niet dwingen ter Kerke te gaan *ibid.*
— eeten liever visch en ryst, als brood en vleesch 1. 96. *a*
Slaaven, twee, slaan hun Meester moedwillig dood 2. 432. *a*
— deze worden gerabraakt *ibid.*
Slaaf snydt eene slaavin in den tuin den hals af 2. 439. *b*
— snyd zich zelven in de gevangenis den hals af 2. 440. *a*
— een ander wil brand stichten, dog word zelf levend verbrand *ibid.*
Slaaven, vluchtige, worden van de Hottentotten opgevangen en weerom gebragt 2. 124. *b*
Slaaven, zyn meest uit Africa 2. 150. *a* 2. 267. *a*
— worden van de Hottentotten eeuwig gehaat 2. 150. *a*
— uit *Asia* zyn niet veel aan de Kaap *ibid.*
— zyn different van *humeur* *ibid.*
— hunne kinderen worden van de Compagnie op School bestelt *ibid. b*
— — laat de Compagnie doopen 2. 151. *a*
— zyn zinnelyker als de Hottentotten *ibid.*
— daar uit ontstaat hun eeuwige haat *ibid.*
— ontlopene, gaan met een gestolen Schaap voort *ibid. b*
— helpen de vluchtige Hottentotten vangen *ibid.*
— worden van de Hottentotten wegens hunne dienstbaarheid gehaat *ibid.*
Slaaven in 't Ziekenhuis hebben veel te doen 2. 226. *b*
— moeten de Zieken oppassen, en 's nachts waaken *ibid.*
— hun Loots is een slecht Gebouw 2. 247. *a*
— daar in woonen ook 3 Tuiniers en de Opziender der Slaaven *ibid. b*
— — is een school voor slaaven-jongens en meisjes *ibid. seq.*
— daar by is een gevangenis en geessel-paal 2. 248. *a*
Slavinnen zyn zeer geil aan de Kaap 1. 389. *b*
— vervaardigen zich een Minnedrank 1. 390. *a*
Slachten, moeten de Opperheeren en Kapiteins der Hottentotten by hunne aanstelling 1. 483. *b seq.*
— geschiedt op zekere tyden by de Hottentotten 1. 493. *b seq.*
— doen de Hottentotten den kleinen Kapitein ter eere 1. 499. *b seq.*
— doen de wyven by 't opbreeken en nederslaan van haar wooning 1. 518. *a*
— doen de Hottentotten niet als in nood 2. 41. *b*
— daar toe gebruiken zy al hun jaarlyks aangewonnen Vee niet *ibid.*
— *Meisters* valsch bericht hier van 2. 85. *a*
Slagers, welke gepriviligeerde genaamt worden 2. 265. *b*
— by hen word alle dagen 't vleesch geschouwt 2. 266. *a*
Slagers ambacht verstaan de Hottentotten 2. 84. *b*
— *Meisters* valsch bericht hier van 2. 85. *a*
— des Schryvers aanmerkingen hier over *ibid. seq.*
Slakken, kleine, groejen in kool enz. 1. 266. *a*
Slangen, zyn in groote menigte aan de Kaap 1. 250. *seq.*
— zyn twederley, Land-en Water-Slangen *ibid.*
— *Aspis*, Oog-of Schiet-Slangen. Zie Schiet-Slangen
— Boom-slangen. Zie Boom-slangen.
— blinde. Zie Blinde Slang.
— *Prester* of vuurige Slang. Zie Dorstverwekkende Slang.
— Hair-slangen. Zie *Cobra de Capello.*
— naamlooze, worden beschreven 1. 256.
— derzelver eigenschappen zyn onbekent *ibid. b*
— Huis-slangen. Zie Huis-slangen.
— gehoornde. Zie Gehoornde Slangen.
Slangen, een kleine zoort 1. 257. *b*

—— derzelver eyeren zyn qualyk zo groot als een erwt ibid.
Slangenhoofd, Afrikaansch, 2 zoorten 1. 293.a
Slang-steenen der *Braminen* 1.256.a
—— zyn *probaat* tegen gift ibid.
—— een *Experiment* daar tegen ibid.
Sleepen der Schepen op de reede, hoe geschiedt 2.261.b
Slempery en Dronkenschap beminnen de Hottentotten in de hoogste graad 2.122.a
—— een exempel daar van aan een Hottentottin ibid.
Slym in 't warme badt gebruiken de Schilders tot verf 1.337.b
Slypsteenen, worden aan den oever der Zee gevonden 1.275 b
—— zyn donker-bruin of blaauw-zwart ibid.
—— zyn zeer goed tot het slypen van messen enz. 1 276.a
Smaak van 't Caapsche Water, het eene is zoet en blyft alzo 1.87.b
—— 't andere word zoutachtig ibid.
—— andere zyn uit de natuur zoutachtig ibid.
—— van 't regen-water verandert, wanneer? 1.348 b
Smeeren, doen zich de Hottentotten met vet 1.441.b
—— daar van zyn verscheide meeningen 1.442.
—— dit veroorzaakt een afkerige stank 1. 443 a
—— is een algemeen middel by de Hottentotten 2.154.b
—— is by de Hottentotten ook een stuk van schoonheid 2.53.b
Smeekschrift des Schryvers aan de Bewindhebbers der Compagnie 1.6.a
—— door de gedaagden ondertekent, en in de rechte handen gelevert 2.365.a
—— 't zelve word den Landdrost overgegeven 2.368.b
—— word van de 9 vluchtige na hunne Sententie den Fiskaal overgegeven 2.380.a
Smids zyn de Hottentotten 2.91.a
—— hoe zy hun geweer maaken zonder nodig gereedschap ibid.a
—— zy verstaan het yzer te smelten ibid. b
—— zy smelten niet meer als zy tot hun gebruik noodig hebben ibid. b seq.
—— op wat wyze zy 't Yzer smelten 2.92.a
Smienten, een zoort van wilde eenden 1. 210. b
Smokkelen geschiedt heimelyk zeer sterk 2. 278.
—— daar van is de Fiskaal menigmaal onderricht ibid b
—— Exempel door *Jakob Vogel* beweezen ibid.
—— hoe door den Heer *Heinsius* ontdekt is ibid.
—— die zelve verhindert heeft door verandering van de Pacht Condítien 2. 279.
Snaaren konnen de Hottentotten maaken 2.89.b
—— maaken zy van zenuwen en darmen ibid.
—— daar toe helpen twee elkander ibid.
—— laaten zy in de zon beendroog worden ibid.
—— droog zynde bestryken zy ze met vet, en maaken ze smedig ibid.
—— gebruiken zy tot hunne Muzyk-Instrumenten, en tot het spannen der boogen 2. 90. a
Sneden in de huidt, waarom die gemaakt worden 2. 156. a
Sneeuw op de toppen der Bergen 1.117.a
Snippen, verscheide zoorten 1.219.a
Snoeken worden in zoete wateren niet gevon- 1. 238. a
—— Zie verder op Zee-snoeken
Solanum Africanum, Afrikaansche Naschaje, 2 zoorten 1. 302. b
Soldaat, *Heinrich Weisman*, sterft en word over boord gezet 1. 21. b
Soldaaten worden dikwils verwisselt, of weggezonden 2.358.b
Soller (*Gillis*) bejegent een zeldzaam geval met den Heer van der Stel 2. 338. a
—— aan hem word een brief bestelt, begrypende een vry geleide 2. 376. a
—— schryft zelf aan *du Toit* ibid.
—— listige aanslag met deze brief te bestellen 2. 377. a
Sonquas-Natie, geneert zich met den kryg 1. 474. a
—— doen zulks uit nood ibid.
—— hebben een slecht land ibid. b
—— haalen honing uit de bergen ibid.
Sonquas-Trifft, is een *passage* uit hun gebied in een ander 1. 475. a
Spaansche Meloenen worden *Spaansch Spek* genaamt 1. 320. b
Spansche pokken, worden door 't warme badt gecureert 1. 341. b
—— worden door quik geneezen 1.406.a
Speelnooten wat by een Bruiloft zyn aan de Kaap 2. 306. a
Speuke-boom, Afrikaansche 1. 298. b
Spieringen, worden beschreven 1.248.b
—— zyn goed om te eeten 1.249.a
Spinachia se nisse non spinoso & spinoso, Spinagie 1.324.a
Spinnekoppen, zyn van verscheide zoorten 1. 266. b
—— zyn niet alle vergiftig ibid.
—— de kleinste zyn zeer gevaarlyk 1.267.a
—— voorbeeld van een zwarte Slaaf die van de steek sterft ibid.
—— —— van een jongeling die naaulyks geredt wierd ibid.
—— dooden ook veel Vee ibid. seq.
Spions worden van de Hottentotten gedoodt 2. 147. b
Spiræa Africana, 3 zoorten 1.303.a
Splee-

Spleeten in de bergen wyzen Erts aan 1. 277. b
Spook, de vreeze daar voor is een bewys dat de Hottentotten een opstanding der dooden gelooven 1. 524. a
Spraaken. Zie Taalen.
Spraak der Hottentotten, driederley Schryvers hunne meeningen daar van 1. 423. *seq.*
— is zwaar te leeren 1. 425
— de Schryver wil ze leeren *ibid. a*
— door wat middel zy zoude konnen geleert worden 1. 428. b
Spreeuwen, doen veel schade aan de Wyndruiven 1. 220. b
Springbronnen en Fonteinen waren aan de Kaap licht te maaken 1. 309. b
Sprinkhaanen zyn verderffelyk voor den Wynstok 1. 148. b. 1. 263. b
— zyn van verscheide zoorten 1. 263. a
— worden beschreven *ibid. a b*
Spurrie, een schadelyk onkruidt 1. 136. b
— word beschreven *ibid.*
— is niet uit te roejen *ibid.*
— ziet 'er uit als Kandel-gras 1. 137. a
Spyzen der Hottentotten zyn van andere niet al te duidelyk beschreven geworden 2. 57. b
— zommige moogen de Mannen, zommige de Wyven, andere wederom zy alle niet eeten 2. 58. a
— is ook ziek en gestorven Vee 2. 60. b
— kooken de Hottentotten zonder zout, kruid en vet 2. 61. a
Staal-smaak heeft het Water aan 't warme Badt 1. 337. b
Staarten van Schaapen zyn groot en zwaar 1. 143. b
— van wilde dieren gebruiken de Hottentotten voor neusdoeken 2. 47. b
Stadt van de Kaap de Goede Hoop is tamelyk wel aangelegt 2. 220. b *seq.*
— heeft schoone breede straaten 2. 221. a
— haare huizen zyn wel gebouwt *ibid.*
Standbeeld, *Erasmus* genaamt, van steen 1. 161. a
Standsperzoonen begraveniffen kosten veel geld aan de Kaap 2. 313. b
Stank, gruwzame, ontstaat van 't Zee-gras, als de Zuid-ooste wind niet waait 1. 371. b
Staphilodendron Africanum, Afrikaansche Pimpernoot 1. 303. a
Starrenberg (Johannes) lastert den Schryver by *Van der Stel* 1. 54. a
— word Landdrost *ibid.*
— word van de Borgers geluk gewenscht *ib.*
— zyne loffelyke *Qualiteiten* *ibid. a b*
— verandert uit hovaardy *ibid. b*
— zyne slechte hoedanigheden 2. 339. a
— wil de menschen dwingen om een getuigenis te tekenen *ibid.*
— moet met de Vloot naar Holland vertrekken 2. 391. a
— is verschrikt over de komst van *Tas* en *Van der Heide*, doe zy hem den lessenaar weder afeischten *ibid. b*
— gaat onder zeil naar Holland *ibid.*
Steen, een uitgehouwe vierkante, had yder schip by zich, tot wat einde? 1. 59. b
Steenen, zyn verscheide zoorten aan de Kaap 1. 274. a
— gemeene, zyn van een groot onderscheid *ibid.*
— van de Tafel-en andere bergen zyn zeer hard *ibid.*
— leggen by ryen als een muur op malkander gestapelt *ibid.*
— van zulke is de gansche Vesting gebouwt *ibid. b*
— gebrokene dienen tot fondamenten der huizen 1. 275. a
— dienen ook tot Kalksteenen *ibid.*
Steenen van ongemeene zwaarte, zyn een kenteken van Erts 1. 277. a
— blinkende naby 't warme Badt, een teken van Erts 1. 338. b
Steenkoolen zyn aan de Kaap 1. 272. b
— zyn zo goed als de Engelsche of Duitsche *ibid.*
Steen bergen 1. 76. a
— achter dezelve is veeel water 1. 90. a
— daar is een schoone Steengroef 1. 91. a
— houden Vermillioen en Goud-erts in zich 1. 279. b
Steen-groef aan de Steenbergen ontdekt 1. 91. b
— is naby *Constantia* 1. 161. a
— deszelfs steenen zyn goed om Kamers mede te bevloeren *ibid.*
— zulke heeft *van der Stel* op *Constantia* gedaan *ibid.*
Steen-mark of mergel legt tusschen de Bergen 1. 274. a
— gebruiken de Hottentotten als een heilzaame remedie 2. 155. a
Steenbokken, worden beschreven 1. 197. b
— hoe ze gevangen worden 1. 198. a
Steenbreker, *Offifraga* genaamt, een Vogel, neemt Schildpadden op 1. 208. a
— laat dezelve van in de lucht vallen, en nuttigt ze tot spys *ibid.*
Steen-brazems, zyn van verscheide zoorten 1. 249. a
— worden beschreven *ibid.*
— zyn zeer lekker *ibid. b*
— zyn van verscheide grootte *ibid.*
— worden niet by 't gewicht verkocht *ibid.*
— in azyn, peper en zout gelegt zyn ze zeer goed *ibid.*
— geeven goede Labberdaan 1. 250. a
Steen-Oly vloeit uit de bergen 1. 273. a
— is goed tot genezing der wonden *ibid.*
— word van de Hottentotten 't vee ingegeven *ibid.*
Steen-smerte heeft niemand aan de Kaap 1. 404. b
— dat ongemak brengt een Meisje mede ter waereld 1. 405. b

Steen-harst helpt het Vee tot stallen en werpen 2. 40.*b*
—— zoude ook voor de Vrouwen dienstig zyn *ibid.*
Steenvaren, Afrikaansche 1. 289. *b*
Stekel-varkens, hebben zeer spitze en groote stekels 1. 197. *a*
—— worden na hunne eigenschappen beschreven *ibid.*
—— hebben goed vleesch *ibid. b*
—— hoe zy gedoodt worden *ibid.*
Van der Stel (*Simon*) wil den Schryver wat op de mouw spelden 1. 112. *a*
—— zoekt zich by den Commissaris generaal aangenaam te maaken 1. 113. *a*
Van der Stel (*Simon*) Opvolger van den Heer *Bax*, heeft eerst het Character van Commandeur 2. 181. *a*
—— is in Holland eerst in dienst geweest *ibid.*
—— is op 't Eiland Mauritius geboren *ibid.*
—— zyn Moeder was een zwarte Heidensche Slavin, *Maimonica da Costa* genaamt *ibid. b*
—— zy was zyn's Vaders Byzit *ibid.*
—— zyn levens-manier hoe geweest is *ibid.*
—— is ter oorzaak van zyn's Vaders trouwe diensten tot dit Ampt gekomen 2. 182. *a*
—— daar toe heeft ook zyn huwelyk geholpen *ibid.*
—— was niet in staat om te regeeren *ibid.*
—— heeft zulks door een zeker geval getoont *ibid. seq.*
—— heeft het Land onder de Inwoonders op een slechte manier uitgedeelt *ibid. b*
—— heeft de Gerechtigheid slecht gehandhaaft 2. 183. *a*
—— wat hy loffelyk uitgevoert heeft *ibid.*
—— heeft voor een verstandig Staatsman willen aangezien zyn 2. 205. *b*
—— bevind zich ondertusschen daar toe onbequaam *ibid. seq.*
—— legt den grond tot een nieuwe Kerk 2. 233. *a*
—— onthaalt veel voorname luiden op *Constantia* 2. 426. *a*
—— valt deswegen in argwaan *ibid. a b*
—— gedachten hier over van twee Oppermeesters *ibid. b*
—— sterft 2. 439. *b*
—— zyne Lykstaatzie 2. 440. *a*
van der Stel (*Willem Adriaan*) Gouverneur van de Kaap, verlangt den Schryver te zien 1. 49. *a*
—— doet den Schryver goede gedachten van hem hebben 1. 52. *a*
—— oorzaak daar van *ibid.*
—— werpt een haat op den Schryver *ibid. b*
—— vereert hem een emmer wyn, waarom? 1. 53. *b*
—— is zeer baatzuchtig en gierig 1. 96.
—— word Hottentotsch-Holland afgenomen 1. 99. *b*
—— bezit een zeer groote menigte Vee 1. 100. *a*
—— laat zyn Vee door de dienaars en slaaven van de Compagnie hoeden en bewaaren. *ibid.*
—— *succedeert* zyn Vader *Simon van der Stel* 2. 183. *a*
—— is in den aanvang goed geweest, en regeert loffelyk *ibid. b*
—— is schielyk verandert, en gaat zyn's Vaders gangen, uitgenomen de *brutaliteit* *ibid.*
—— raakt wegens zyne onkuisheid in een quaad gerucht *ibid.*
—— verliest door gierigheid al zyn achting 2. 184. *a*
—— word naar Holland ontboden *ibid.*
—— voert een aardige manier in omtrent de verloofden 2. 196. *b seq.*
—— heeft de Regeerings-misslagen niet willen verbeteren 2. 206. *a*
—— bezoekt de kranke dikwils in 't Ziekenhuis 2. 226. *a*
—— proeft daar de spys of ze wel geprepareert word *ibid.*
—— heeft de Kerk aan de Kaap van armengeld laaten bouwen 2. 235. *b*
—— word dieswegen van de borgers gelaakt 2. 236. *a*
—— vindt zyn rekening daar wel by *ibid.*
—— dit blykt eerst na zyn vertrek *ibid. a b*
—— geeft de Borgers een hard antwoord 2. 328. *a*
—— doet dezelve in hechtenis zetten *ibid. b*
—— bidt alle burgers om een getuigenis te tekenen 2. 337.
—— zulks wil *Gillis Sollier* niet onderschryven, waarom? 2. 338.
—— insgelyks *Jan Hendr. Voogt*, zo hem geen bier geschonken wierd *ibid. b*
—— vorscht na den Opsteller en ondertekenaars van 't Klaagschrift 2. 341. *a*
—— zeilt de Vloot na, maar kan ze niet inhaalen 2. 353 *b*
—— handelt na 't vertrek van de Vloot noch slimmer 2. 354. *a*
—— moet naar Holland vertrekken 2. 417. *a*
—— heeft den Schryver bezocht 2. 419. *b*
—— heeft den ouden *Rotterdam* moeten betaalen 2. 420 *b*
—— tot hem en zynen Broeder word de Schryver uit naam van andere afgevaardigt *ibid. b*
—— neemt hem zulks qualyk tot dat de Schryver zich verdedigt 2. 421. *a*
—— ontvangt andermaal bevel om te vertrekken 2. 424. *b*
—— word van zyne schuldeisschers om geld en borg geplaagt *ibid.*
—— laat na zyn vertrek zyn goederen vekoopen 2. 429. *b*
Stellenbossche Colonie, word beschreven 1. 92. *a*
—— haar benaaming *ibid.*

—— —— oor-

—— —— oorſprong ibid.
—— in welk Land zy is geſticht ibid.
—— haare Grenzen 1.93.a
—— —— verdeeling ibid.
Stellenboſch, een dorp 1.92.b
—— brandt geheel af 2.437.b ibid.
—— word weder opgebouwt 1.93.a
Stellenboſſche Hoofd, daar op is een Veldſtukje, en een Vlaggeſtok geplant geweeſt 1.93.b
—— zulks is 'er nu geen van beiden meer 1.94.a
Stellenboſſche Diſtrict 1.104.b
—— deszelfs grootte ibid.
—— —— grenzen ibid.
—— heeft vermakelyke Landsdouwen 1.105.a
—— —— ſchoone en vruchtbaare Landgoederen ibid.
—— —— treffelyke Hofſteden ibid. b
Stellenboſſche Bergen, waarom zo genaamt worden 1.104 b
—— zyn hoog, wild en dor ibid.
—— worden met een wolk bedekt, wanneer? ibid.
—— zyn vruchtbaar van hout, kruiden en bloemen 1.105.a
Stellenboſſche Rivier, hoe genaamt word 1.106.b
—— neemt andere beeken met zich 1.107.a
—— zyn oorſprong ibid.
—— —— Viſſchen ibid.
—— heeft een ſlechte Brug ibid.
—— die van *Adam Tas* is beter ibid. b
—— noch een tuſſchen *Welmoed* en *Meerluſt* ibid.
Stellenboſch en Drakenſtein maaken een Collegie uit 2.209.a
—— hebben ook eene kas 2.211.b
Steng van 's Schryvers ſchip door den donder aan ſtukken geſlagen 1.31.a
—— word afgenomen en gerepareert ibid.
Sterrekonſt, verſtaan de Hottentotten als de boeren in Europa 2.155.a
—— ſtrekt zich niet wydt uit by hen ibid.
Sterre-kruid, Afrikaanſch, 10 zoorten 1.289 b
Stieren, jonge, hoe die geſneden worden 2.35.
Stilte by de Linie vedubbelt de hitte 1.27.b
—— by een *extraordinaire* Ebbe en Vloedt 1.360.a
—— eene ganſch ongemeene, ontmoet de Schryver, waar? 2.447.a
Stinkend word het water onder de Linie, en teelt wormen 1.32.b
—— word 't Kaapſche Water niet in de vaten 1.328.b
Stinkbinkſem of *Bunzum*, een dier, word beſchreven 1.198.a
—— is zo groot als een middelmatige hond ibid.
—— verdryft zyne vervolgers met zyn ſtank ibid. b
Stink-hout, deszelfs benaaming 1.309.a
—— geeft cierlyk Huisraad ibid.
—— word ook tot geneesmiddelen gebruikt ibid.
Stoetery in 't Land van Waveren heeft ſlechte huisjes voor de Paarde-hoeders 2.250.a
Stok-roozen, Afrikaanſche 1.299.b
Stok-violieren, Afrikaanſche, 3 zoorten 1.299.a
—— witte, purpere en geele, groejen in de Compagnies tuin 1.319.a
Stompneuzen, een zoort van Steenbrazems 1.250.a
—— hoe zy 'er uit zien ibid.
—— zyn zeer raar ibid.
—— hebben aangenaam vleeſch ibid.
Storm, zwaare, in Texel 1.8.a
—— verſtrooit de Oſtindiſche ſchepen 1.9.b
—— word door Zee-zwaluwen te kennen gegeven 1.30.b
—— van drie dagen is zwaar en gevaarlyk geweeſt 1.42.b
—— de alderzwaarſte tot noch toe, waarom 1.44.a
—— deze veroorzaakt groote ſchade en ongemak op 't ſchip ibid a b
—— —— werpt den Schryver uit het bedt ibid. b
—— —— had byna den Commandeur der ſoldaaten doen verdrinken 1.45.a
—— een zwaare, aan de Kaap 2.408.b
Straffe der gener die zich niet op hunne Schepen laaten vinden 2 264.b
—— der Bloedſchande by de Hottentotten is de dood 2.22.b
—— van Echtbreuk is by hen ook de dood 2.18.a
Straf-gelden of boetens, koomen by de Raad van Juſtitie deszelfs leden niet toe 2.290.b
Stramonia ſeu Datura Indica 1.316.a
—— deze boomen zyn om reden uitgeroeit ibid.
Strandloper, een Vogel, word zelden gedoodt 1.220.b ſeq.
Streep, witte, achter den Tafel-berg 1.381.b
—— deze verzamelt zich tot wolken ibid.
—— de achterſte wolken ſtooten de voorſte voort 1. 382. a
—— de voortgedrevene veroorzaaken een gruwzaame wind ibid.
—— deze worden in hunne beweeging tegengehouden ibid.
—— oeffenen groot geweld als zy hunne vryheid weder bekoomen ibid.
—— de dubbelde beweeging houd ze tuſſchen de bergen gevangen ibid.
—— in de *Baay Falzo* krygen zy vryheid met hun geweld uit te raazen ibid.
Srikken maaken de Hottentotten zelve 2.89.a
—— maaken zy zelden lang ibid.
Strontvogels of Strontjagers, een zoort van Arenden 1. 207. b

Struisvogels, zyn genoeg aan de Kaap 1.221.*a*
—— hebben zwarte en witte veeren *ibid.*
—— konnnen licht tam gemaakt worden *ibid.*
—— hoe zy brood bedelen *ibid.*
—— ſlaan met de voeten ſterk achter uit *ibid.*
—— hebben kleine koppen *ibid. a b*
—— hunne groote eyeren zyn goed om te eeten *ibid. b*
—— broejen hunne eyeren zelfs uit *ibid.*
—— laaten hunne eyeren, als ze aangeroert zyn, leggen *ibid.*
—— zwelgen ſteen en yzer op 1. 222.*a*
—— konnen dat echter niet verteeren *ibid.*
—— konnen nier vliegen *ibid.*
—— loopen zeer ſnel *ibid.*
—— zyn beſchaamt als men ze achterhaalt *ibid. b*
Strydt tuſſchen eenige Hottentotſche Natien word door de Compagnie geſlecht 1.464.*b*
—— tuſſchen Bruid en Bruidegom om 't jawoord is kluchtig 2. 16. *a*
—— tuſſchen de Borgers en bedienden der Compagnie is onverzoenlyk 2.272.*a*
Strykgeld word aan den meeſtbiedende gegeven 2. 276. *b*
Stuipen krygen de Kinderen aan de Kaap 1. 392. *a*
—— wat hier van de oorzaak zy *ibid.*
Stuk kanon word afgoſtoken van 't Leeuwenhoofd, en ook een van 't Robben-Eiland, als 'er een ſchip aankomt 1. 47. *b*
Succeſſie der Opperheeren en Kapiteins by de Hottentotten, hoe geſchikt is 1.483. *a*
Suſſaquas-Natie, waar dezelve woont 1. 464.*a*
—— is niet al te volkryk *ibid.*
—— heeft gebrek van Water, en weinig Vee *ibid.*
—— is zeer verſtrooit *ibid.*
—— in haar Land is 't bezwaarlyk te reizen *ibid.*
—— hoe dit Land geſchapen is *ibid.*
—— heeft gebrek aan hout *ibid.*
—— heeft bequaam Land tot Koren-vruchten *ibid. b*
—— ook zouden daar goede Waterputten konnen gegraven worden *ibid.*
Swellingrebel (Jan) is door zyne groote eerlykheid ongelukkig 2.360.*a*
—— wil zyn ſtem niet geeven zonder te weeten wat van de zaak zy 2.366.*b*
—— vind by *Elzevier* tegenſtand 2.370.*b*
—— word door *Van Putten* ook ten toon geſtelt 2.371.*a*
—— en *Heems* hun verſtandig oordeel 2. 379. *a*
Syncopas, een Hottentot, ziet 'er erbarmelyk uit 2. 162. *b ſeq.*
—— word van een quaade ziekte verdacht gehouden 2. 163. *a*
—— —— door een Vrouw genezen *ibid.*

T.

Taalen aan de Kaap, zyn onderſcheidentlyke 1.70.*b*
—— welke de gemeenſte zyn *ibid.*
—— welke de Vreemdelingen de nodigſte zyn 1.71.*a*
Tabak rooken de Hottentottinnen onder 't zuigen der kinderen 2.29.*a*
—— daar worden de kleine kinderen ook toe gewendt *ibid.*
—— beminnen de Hottentotten ongemeen 2. 67. *a*
—— daar voor hebben zy hun landt verbocht *ibid.*
—— weeten ze zeer wel te proeven of ze goed is *ibid.*
—— bedingen die van de Europeaanen toe *ibid. b*
—— is by de Hottentotten een gangbaare handelwaar 2. 95. *b*
—— mag over ſtraat niet gerookt worden, wegens de ſtroo-daken 2 221.*b*
Tabak en pypen is heerlyke knap voor de Hottentotten 1 340.*a*
—— daar voor kan men vleeſch genoeg bekoomen *ibid.*
Tabak word gebruikt om een Kraamvrouw in 't leeven te behouden 1. 387. *a*
—— daar van word een drank gemaakt *ibid.*
Tabaks-drank, is een remedie voor de Hottentottinnen die in barens-nood zyn 2. 3. *b*
—— dient om de vrucht voort te zetten *ibid.*
P. Tachart, zyn verkeert bericht onwetend begaan 1.112.*a*
—— zyn bericht van de Hottentotſche Natien 1.454.*b*
—— is qualyk onderricht geworden *ibid.*
—— waar zyn dwaaling van daan komt 1. 455. *a*
—— dwaalt in zyne Landkaart 1.469.*a*
—— zyn meening van der Hottentotten Godsdienſt 1.489.*a*
—— verkeert bericht van der Hottentotten Muſiek 2.107.*a*
—— beſchryft het danſſen der *Namaquas* uitvoeriglyk 2.109.*a*
—— begaat een dwaaling wegens de *Sonquas* 2.147.*b*
Tafelberg, word van des Schryvers ſchip gezien 1.47.*a*
—— daar van loopt een beekje in de zout-rivier 1.75.*b*
—— waar dezelve legt 1.81.*b*
—— gelykt boven wel een Tafel *ibid.*
—— zyne hoogte *ibid.*
—— heeft boven op heerlyke Bronnen *ibid.*
—— ſchynt ganſch dor en onvruchtbaar van onderen

onderen aan te zien ibid.
—— aan dezelve zoude iets glinsterend gezien zyn ibid.
—— schynt van boven tot onderen in 't midden gespleten 1. 82. a
—— dit komt van 't afstromende water ibid.
—— heeft veel boomen ibid.
—— —— een Zilvermyn ibid. b
—— boven op wassen veel bloemen ibid.
—— word van een witte wolk bedekt, wanneer? ibid.
—— deszelfs Wateren 1. 89. a
Tafel by een Hottentotsche Bruiloft hoe gestelt is 2. 21. a
Tafelgoed der Hottentotten, welke? 2. 63. a
Talingen 1. 210. b
Tamariscus fruticosa, boomachtige Tamarinde 1. 324. a
Tamboer op een schip, wat zyn werk is 1. 12. a
Tamme Bokken zyn overvloedig aan de Kaap 1. 169. a
Tanacetum Africanum, Wormkruid, 2 zoorten 1. 303. a
Tanden der jonge kinderen aan de Kaap zyn gevaarlyk 1. 392. a
Tapetjes-Vee, wat het is 2. 97. b
Tarwe word gezaait, wanneer? word tydig wanneer? 1. 135.
—— moet schielyk gemaait worden, waarom? ibid. b
Tas (*Adam*) by zyn Landgoed is een goede Brug 1. 107. b
—— hy is verdacht de Opsteller van 't klaagschrift te zyn 2. 341. a
—— word van den Landdrost op een geweldige wyze gevangen gezet ibid. b
—— zyn Lessenaar word by *Brommert* geopent ibid.
—— by hem zyn vreemde die door de Gecommitteerden qualyk worden bejegent 2. 342. a
—— by hem word niemand toegelaten, en zyn eeten zelfs doorzocht ibid. b
—— word op een smeekschrift en aangebodene borgtocht niet uit zyn arrest ontslagen 2. 343. a
—— word nauwer bewaart, en hem geweigert zyn zoon te helpen begraaven 2. 381. b
—— en *van der Heyde* bekoomen volmacht tegen *van der Stel* 2. 424. b
—— *Effect* daar van 2. 425. b *seq.*
Tauchers. Zie Duikelaars.
Tegelbakkery aan den Leeuwenberg 1. 85. b
Tegelsteen-aarde 1. 272. a
Teken met schieten, en opsteeken van een Vlag, word van 't Stellenbossche hoofd gegeven, wanneer? 1. 93. b
Tellen, doen de Hottentotten tot tien 1. 435.
Tel-woorden der Hottentotten ibid.
Tent, is nodig by 't gebruik des warmen Bads 1. 339. a
Terra de Natal koopen de Hollanders 1. 62. b
—— aldaar woonen de *Caffers* 1. 478. a
Testamenten der stervenden op 't schip, worden vervaardigt en ter uitvoeringe gestelt 1. 22. b
Testament, laat een kraamvrouw maaken 1. 387. b
Testamenten brengen den Secretaris veel geld op 2. 288. b *seq.*
—— moeten bondig gemaakt worden 2. 289. a
Testicul moet zich yder Hottentot een laaten uitsnyden eer hy trouwen mag 1. 485. b 1. 506. a
—— moeten zich de Hottentoten laaten uitsnyden 1. 506. a
—— de oorzaak daar van is ongewis ibid.
—— zou in de jeugd geschieden ibid.
—— dit word wederlegt ibid. b
—— de Schryver oordeelt dat het met het 9 of 10 jaar geschiedt ibid.
—— word dikwils in de mannelyke jaaren eerst uitgesneden 1. 507. a 1. 511. a
—— hoe deze uitsnyding wolbragt word 1. 507. b
—— dezelve geschiedt met een broodmes 1. 508. a
—— de wonde word aardig opgevult en toegenaait ibid.
—— —— geneest schielyk 1. 509. a
—— na de *operatie* smeeren zich de mans met vet ibid. b
—— deze uitsnyding is onzeker van waar ze haar oorsprong heeft 1. 511. b
—— of de zelve een zoort van Godsdienst is 1. 512. b
Tetragnocarpos Africana, 2 zoorten 1. 303. a
Thee, een remedie voor de Dronkenschap 1. 404. b
Theunis Gerbrants van der Schelling, geniet veel goeds van een Hottentot 1. 439. a
Thibault (*Daniel*) word Secretaris van de Justitie-Raad, waar door? 2. 193. b
—— was door zyne hoogmoed haast schielyk gevallen ibid.
—— zyne Secretary laat de Gouverneur *van Assenburg* verzegelen 2. 194. a
—— ondertusschen word een ander *ad interim* in zyn plaats gestelt ibid.
—— word gepardonneert, en in zyn ampt herstelt 2. 438. a
Tholen, of kaauwen, worden niet veel geacht 1. 223. b
—— onthouden zich op steenklippen ibid.
—— leeven van wilde amandelen en akers ibid.
—— men zoude ze konnen leeren spreeken ibid.
Thos, een wild Dier, zoude een jakhals of kruis-vos zyn 1. 203.
—— daar van zyn twee verschillende meeningen ibid. b

Thymelæa Africana, Afrikaansche Mezereon, 11 zoorten 1.303.*b*
Tiende der Veldvruchten is voor de Compagnie 1.141.*b* 2.271.*a*
—— word haar voor de deur van 't Magazyn gebragt 1.141.*b*
—— hier in kan niemand de Compagnie licht bedriegen *ibid.*
—— is van brood en zaay-koren niet gegeven geworden *ibid.*
—— waar van gegeven moest worden 2.272.*a*
—— hebben de Bediende der Compagnie niet gegeven, waarom? *ibid.*
—— moet nu ook van brood en zaay-koren gegeven worden *ibid. b*
—— zoude ook van Wyn gegeven worden *ibid.*
—— als van 't veld moeste gehaalt worden, zoude 't schade zyn *ibid.*
—— kan niet verpacht worden, waarom? 2.273.*a*
—— word den leverancier van 't Koren van de betaaling afgetrokken *ibid.b*
—— moet zo veel gelevert worden als yder opgegeven heeft *ibid.*
Tiende, hoe veel de Compagnie jaarlyks omtrent heeft 2.275.*a*
Tithymalus Africanus, Afrikaansche Wolfsmelk, 5 zoorten 1.304.*a*
Toestel tot een Hottentotsche Bruiloft 2.16.*a*
Toetssteenen vindt men aan den oever der Zee 1.275.*b*
Du Toit (*François*) wil naar de Kaap ryden, dog verandert ras van besluit 2.377.*a*
Du Toit (*Guilliam*) word door den Vice-Landdrost op een barbarische wyze gevangen 2.384.*b*
Tondel der Hottentotten 2.65.*b*
Tonyn word gevangen, en aan 't scheepsvolk gegeven 1.14.*b*
Tonynen worden aan de Kaap gevangen 1.250.*b*
—— beminnen de vrye Zee *ibid.*
Toppen, wat het zy by de Wyngaardeniers 1.150.*a*
Toren van de Kaapsche Kerk heeft twee klokken 1.234.*a*
Torpedo. Zie Dril-visch
Tortelduiven zyn overvloedig aan de Kaap 1.223.*a*
—— hebben goed vleesch *ibid.*
Tovenaar, daar voor is de Schryver van de Hottentotten gescholden, waarom? 2.522.*a*
Tovenaars der Hottentotten zyn niet minder als dat 1.528.*b*
Toveren, daar mede verontschuldigen zich de Hottentotsche Artzen 1.485.*a*
Tover-goed noemen de Hottentotten hunne Medicamenten 2.162.*b*
—— daar van neemt een Hottentot, 't geen wel gelukt *ibid. seq.*
Toverkonst gelooven de Hottentotten voor zeker 1.525.*a*
—— dit is een kenteken dat zy eene Opstanding der dooden gelooven *ibid.*
—— der Hottentotten is geen noemens waard 1.526.*a*
—— heeft de Schryver eens na hunne meening onder hen gepleegt *ibid. b*
Transport en kostgeld betaalt de Schryver 1.6.*b*
Transport maaken zommige dienaars van de Compagnie 2.254.*b*
—— wat het zy en hoe genaamt word *ibid.*
—— is in 't gemeen noch eens zoo groot als de schuld zelf is 2.255.*a*
—— die een transport gemaakt heeft, moet lang dienen eer hy wat overwint *ibid.b*
—— word dikwils eer betaalt als verdient is, waar door? 2.257.*b*
Transport moet iemand eerst betaalen die een knegt hebben wil 2.258.*a*
Travad-winden in de *Zona torrida* zyn gemeen 1.30.*b*
—— zyn meest altyd veranderlyk 1.35.*b*
—— twee zyn gevaarlyk geweest 1.43.*a*
—— een Matroos breekt daar door zyn sleutelbeen *ibid.*
Trocqueerders. Zie Ruilers
Trommelslager op 't schip, wat zyne verrichting is 1.12.*a*
Trompetter op 't schip, wat zyn werk is *ibid. b*
Tropicus Capricorni is de Schryver gepasseert 1.41.*b*
Trouwe der Hottentotten 1.121.*b*
—— is een van hunne deugden 2.132.*b*
Trouwen mag een Weduwenaar of Weduwe weder, wanneer? 2.316.*a*
Trouwing by de Hottentotten, word door de Priester uit de Bruids kraal of dorp verricht 2.16.*b*
—— zeldzame Ceremonien daar by *ibid.*
—— van jonge luiden onder de Christenen geschiedt zondags 2.305.*b*
—— omstandigheden daar by voorvallende *ibid.*
—— op een zeldzaame wyze, waar van een voorbeeld 2.429.*a*
Tuinen, wanneer aangelegt zyn aan de Kaap 1.61.*a*
Tuin-vruchten steelen de Baviaanen 1.167.*b*
—— Salaad is van veelderhande zoort 1.318.*b*
—— Kruissemunt 1.320.*b*
—— een huis in 's Compagnies Tuin vergunt de Gouverneur aan den Schryver 1.50.*a*
—— die daar in gewoont heeft 2.246.*a*
—— deszelfs langte en breedte *ibid b*
—— staat zeer voor de Zuid-ooste Wind bloot 2.245.*b*
—— word door de zelve schrikkelyk geschudt *ibid.*
—— in het zelve komt de Oppertuinman den Schryver bezoeken *ibid.*
—— die oordeelt dat het huis den Zuid-Oosten

ten wind niet lang zou kunnen wederstaan *ibid.*
—— heeft boven en beneden een groot voorhuis *ibid.*
—— heeft boven en beneden 2 schoone kamers 2. 247. *a*
—— heeft in een van de kamers veel opgezette beesten *ibid.*
Tuinen, derzelver onderscheid en afdeeling 1. 152. *b seq.*
—— zyn 'er 3 aan de Kaap voor de Compagnie aangelegt 2. 240. *a*
—— zyn alle met schoone huizen voorzien *ibid.*
—— een legt 'er aan de Kaap, d'andere aan 't Ronde Boschje, en de derde is genaamt het *Nieuwe Land* *ibid.*
Tuin aan de Kaap is de beste 2. 243. *a*
—— heeft een wydt uitzicht *ibid.*
—— heeft plaizierige Wandelpaden *ibid. b*
—— heeft schoone Waterleidingen *ibid.*
—— kan met derzelver water besproeit worden *ibid.*
—— heeft een gemetzelde Vyver, die met boomen omzet is 2. 244. *a*
—— legt wat schuins *ibid.*
—— brengt zo wel inlandsche als vreemde Gewassen voort *ibid.*
—— is half met een hooge muur omringt. *ibid. b*
—— is met een brede gragt omcingelt *ibid.*
—— deszelfs *Allées* zyn met welriekende boomen beplant *ibid. seq.*
—— in de *Allées* zyn schoone Vruchtboomen 2. 245. *a*
—— heeft noch veel zy-paden *ibid.*
—— heeft 3 hoofd-paden, die door den Tuin loopen *ibid.*
—— heeft veel groote en kleine Perken, waar in allerhande gewassen geplant staan *ibid. b*
—— brengt heerlyke witte, en roode Druiven voort 2. 246. *a*
—— over de zelve legt een stuk Wey-land *ibid.*
Tuinier moest aan den Schryver het gebruik der Tuin-vruchten toelaaten 1. 50. *a*
Tuin-sluipers 1. 224. *a*
Tulipa, of Tulpen, zyn niet veel aan de Kaap 1. 324. *b*
Tulpa Africana, 1. 297. *a*
—— deze Tulp gelykt de Europeaansche Tuberozen *ibid. b*
Tulpifera arbor Africana 1. 304. *a*
Turf-aarde is aan de Kaap zoo goed als ergens anders 1. 272. *b* 1. 337. *b*
Tweede Rivier, welke die is 1. 102. *b*
Tweelingen moogen de Hottentotten niet groot maaken 2. 5. *b*
—— zo 't zoonen zyn, worden in 't leven gelaaten 2. 6. *a*
—— deze veroorzaaken groote vreugde *ibid.*
—— van dochters word eene weggedaan *ibid. seq.*
—— van een zoon en een dochter, daar van moet de dochter voort *ibid.*
Twyffelmaanden, welke die zyn, en waarom zo genaamt worden 1. 372. *a*
Tydt van eeten op 't schip 1. 24. *b seq.*
—— hoe lang de uit Holland koomende, en de naar Holland vertrekkende schepen aan de Kaap moogen leggen 1. 369. *b seq.*
—— drooge, is aan de Kaap vry gezonder als de regentydt 1. 371.
Tydeloozen, Afrikaansche 1. 294. *a*
Tydkortingen van 't scheepsvolk aan boord zyn verscheide 1. 12. *b*
Tygerbergen, waarom alzo genaamt worden 1. 77. *a*
—— zyn zeer vruchtbaar *ibid.*
—— zyn overal bekent *ibid.*
—— daar op en tusschen leggen 22 Hofsteden *ibid.*
—— deze hebben geen eigen naam *ibid. b*
—— hebben een grooten omtrek 1. 78. *a*
—— derzelver byzondere eigenschappen 1. 159. *b*
—— worden van een vruchtbaare dauw bevochtigt 1. 160. *a*
—— de Compagnie heeft daar een Vee-post opgericht 1. 76. *a*
—— in dit dal kan 't Vee geweidt worden *ibid.*
Tyger-boschkatten 1. 182. *b*
—— hunne vellen zyn gevlakt als die van een Tyger *ibid.*
—— zyn zo groot als een Vos *ibid.*
Tyger-valley is onvruchtbaar 1. 90. *b*
Tyger, word met een mes gedoodt 1. 186. *a seq.*
—— vleesch is zeer goed 1. 202. *b*
Tygers in America zyn gansch zwart 1. 202. *b*
—— en Pantherdieren, of die een aangenaame reuk hebben *ibid.*
Tyger-wolf, word verkeerdelyk *Thos* genaamt 1. 204. *a*
—— word beschreven *ibid. b*
—— onthoudt zich in diepe gaten en steenkloven *ibid.*
—— loert zeer op de Schaapen *ibid.*
—— heeft andere roofdieren tot vyanden *ibid.*
—— vreet de bedolvene lyken der Hottentotten op 1. 205. *a*
—— word voor de Avond-wolf gehouden *ibid.*

V.

Vaartuigen, of die te vaaren verboden word, als de Zuid-Ooste Wind waait 1. 378. *a*
Vader, durven de Hottentotten niet slaan 1. 514. *b*
—— moet eerst om verlof gevraagt worden, als een zyner Kinderen trouwen wil 2. 15. *a*

 be-

—— bewilligt of des Bruidegoms verzoek, of ſlaat hem af *ibid. b*
Vader van de Bruid, moet aan de Kaap de Bruiloftsgaſten tracteeren 2. 305. *a*
—— ſtaat dikwils alleen als Gevader by den doop van zyn Kind 2. 311. *a*
—— of hy zulks doen mag *ibid.*
—— moet de Kinderen van 't eerſte bedt een bewys doen, eer hy weer trouwen mag 2. 316. *a*
Val der eerſte Ouderen, daar van hebben de Hottentotten door overlevering naricht bekomen 1. 499. *a*
Valeriana Africana, 3 zoorten 1. 304. *a*
Valken, zyn verſcheide zoorten 1. 225. *a*
Varen, Afrikaanſche, 5 zoorten 1. 294. *b*
—— Afrikaanſche Boom-vaaren 1. 300. *b*
Varenius begaat onwetend een misſlag 1. 366. *a*
Varkens worden in menigte door de Slaaven gemeſt 1. 397. *a*
—— veroorzaaken een ongezonde lucht *ibid.*
—— daar van zyn veelderley zoorten aan de Kaap 1. 196. *a*
—— de Europeaanſche zyn bekent *ibid.*
—— de Javaanſche worden beſchreven *ibid.*
—— deze hebben hard ſpek *ibid.*
—— het vleeſch kan gerookt worden *ibid.*
—— wilde zyn 'er niet veel aan de Kaap *ibid.*
—— Aardvarkens. Zie Aardvarkens
Varkens vleeſch moogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. *a*
Vaſco de Gama begint een dappere onderneeming 2. 175. *b*
—— verlaat zich alleen op zyn Compas *ibid.*
—— vind veel wederſtand by de zyne *ibid.*
—— komt eindelyk aan 't Voorgebergte *ibid.*
—— geeft 't zelve de naam van *Capo de los totos Tormentos* *ibid.*
Vaten met wyn of bier moeten op eenmaal afgetapt, en in *bouteilles* bewaart worden 1. 34. *b*
—— manqueeren aan de Kaap, en zyn zeer duur 1. 151. *b*
—— om met water te vullen, worden ſchoon gemaakt 1. 328. *b*
—— worden gevult *ibid.*
Vaſte goederen worden by opveilinge verkocht 2. 297. *a*
Udiquas manier van kryg te voeren 2. 141. *b*
Vechten, doen de Hottentotten met hunne Kirri-ſtokken 2. 47. *a*
Vecht-konſt verſtaan de Hottentotten uit de natuur 2. 105. *a*
—— daar in geeven zy de Europeaanſche Schermmeeſters niet toe *ibid.*
Vecht-oſſen der Hottentotten worden beſchreven 2. 38. *a*
—— worden tot den kryg geoeffent *ibid. b*
—— dienen om de vyanden onder de voet te loopen *ibid.*
—— zyn den Europeaanen gevaarlyk *ibid.*
—— de Schryver is 'er van in gevaar geweeſt 2. 37. *a*
Vee word van de Hottentotten gehandelt 1. 73. *a*
—— bezit de Heer *Van der Stel* zeer veel 1. 100. *a*
—— daar toe zoekt hy een goede Weyde *ibid.*
—— is aan de Kaap in overvloedt 1. 143. *b*
—— lydt ſchade van wilde dieren 1. 144. *a*
—— word 's nachts aardig van de Hottentotten bewaart 2. 37. *a*
—— gebruiken de Hottentotten niet veel om te ſlachten 2. 41. *b*
—— verkoopen de Hottentotten aan de Compagnie *ibid.*
—— ſchenken de Hottentotten den Gouverneur 2. 42. *a*
—— bieden zy den Europeaanen te koop aan *ibid.*
—— word ook aan andere arme Hottentotten verhandelt *ibid. b*
—— is by de Hottentotten niet duur in te handelen 2. 98. *a*
—— daar van ſchryft de *Autheur* uit ervarenheid *ibid. b*
Vee-Arts woont 'er in elke Kraal een 2. 40. *a*
Vee-kudde van Oſſen, Koejen, enz. heeft yder Dorp maar een 2. 34. *a*
—— vermeerdert zich ras by de Hottentotten *ibid.*
Vee-hoeder hebben de Hottentotten geen byzondere *ibid b*
—— wanneer zy 't Vee uit en indryven *ibid.*
Vee-Weyde is in de Tyger-Valley goed 1. 90. *b*
—— voor het Vee is zeer goed 1. 130. *b*
—— is des zomers en winters onderſcheiden 1. 353. *a*
Vel aan de huid vaſt gegroeit, bedekt de ſchamelheid der Hottentottinnen 1. 512. *a*
Velle-bereiding, daar omtrent is *P. Tachart* in zyn meening geheel mis 2. 45. *b*
Vellen, bereiden de Hottentotten zelve 2. 80. *a*
—— met ſchaapvet te beſmeeren, en dan uit uit te kloppen *ibid. b*
—— zy gebruiken ook verſche koe-meſt daar toe *ibid.*
—— ſtinken zeer *ibid.*
Veld-ajuyn, Afrikaanſche, 3 zoorten 1. 299. *b ſeq.*
Veld-vruchten, moeten afgeſneden worden, wanneer 1. 135. *b*
—— Zyn vry van Tiende, behalven 't koren 1. 142. *a*
Veld-ſchoenen der Europeaanen zoeken de Hottentotten, en eeten ze op 2. 59. *b*
—— worden beſchreven 2. 60. *a*
—— worden heel veel aan de Kaap gedragen *ibid.*

— wor-

— worden van de Hottentotten uit luyheid gegeten ibid. b
Venkel, Afrikaansche 1.294.b
— gemeene 1.317.a
Venus ziektens moeten de Patienten op 't schip betaalen 1.22.q
— zoo ook in't Ziekenhuis aan de Kaap 2.230. a
— deze hebben een byzonder kamertje 2.229. b
Verandering van het water onder de *Zona Torrida*, waar van daan komt 1.328.b
— der Jaar-getyden aan de Kaap 1.344.b
Verbondt of Alliantie der Hollanders en Hottentotten, is niet in geschrifte vervat 1.448.b
— word onverbrekelyk gehouden ibid.
— is *of*-en *defensif* 1.449.b
— maaken de Hottentotten onder malkander tegens een derde, op verscheide wyzen 2.141.b
Verbranding van 't gras met zekere omstandigheden 1.463.b
Verdeeltheid ontstaat onder de borgers over 't afzetten van *Poulle* en *Overholster* 2.399.b
Verdorde boomen staan op de bergen na *Constantia* 1.278.b
Vergenoegtheid is een der schoonste deugden der Hottentotten 2.128.
Vergiftigde wonden, hoe de Hottentotten geneezen 2.157.a
Verkochte goederen van Weezen worden in kas gebragt, wanneer? 2.200.
Verkopingen van vaste goederen brengen de Compagnie op, hoe veel? 2.282.b
— van waaren veroorzaaken misnoegen by de inwoonders, waarom? 2.283.a
— gedwongene, welke die zyn 2.294.b
— zodanige heeft de Compagnie zomwylen ibid.
— daar van heeft de Afslager geen voordeel ibid.
Verkoutheid is aan de Kaap een algemeene plaag 1.411.b
— treft voornamelyk ook de kleine kinderen ibid.
— krygen de gene die van kleding veranderen ibid.
— zo ook die in de morgen-en avondlucht gaan 1.412.a
— krygen de Hottentotten zelden ibid.
Verlof om mede naar de Kaap te reizen verzoekt en verkrygt de Schryver 1.3.a
Verloofde moeten zich eerst by de Overigheid aangeeven 2.304.a
Vermillioen-Erts word in de bergen gevonden 1.279.b
Vermogen van een iegelyk Inwoonder word door Gecommitteerden onderzocht, waarom? 2.213.a
Verpachting geschiedt van Drank en Tabak, waarom? 2.275.b
— word van den Gouverneur en Raad opentlyk bygewoont 2.276.a
— word van te voren bekent gemaakt ibid.
— daar mede word voorzichtig gehandelt ibid.b
— word in slag geleidt ibid.
— gelukt den Gouverneur wel 2.277.a
— word niet wel geadministeert ibid.b
— heeft de Heer *Heinsius* verandert en verbetert 2.278.b*seq.*
Verplanting der Wynstokken is nuttig 1.147.a
Verplantings-tyd van tuin-en keuken-vruchten, wanneer? 1.153.a
Verre-gelegen, een Landgoed, waarom alzo genaamt is 1.99.b
Verrekkingen, hoe by de Hottentotten geneezen worden 2.157.b
Verschil wegens een Bron aan Riebeeks kasteel 1.123.a
— ontstaat onder de Vloot-voerders 2.426.b
— — tusschen *Langendam* en *Blesius* 2.427.a
Verschot, een groot, doet de Compagnie aan de Kaapsche Inwoonders 1.62.a
Verspieders worden by de Hottentotten gedoodt 2.147.b
Verstorvene, voor derzelver wederkomst vreezen de Hottentotten zeer 1.524.b
— Hottentotten worden aardig in malkander gebogen en begraven 2.166.a
Vertrek des Schryvers uit Texel 1.8.a
— der Retour-Vloot, wat daar by voorvalt 2.264.a
Vervaardiging der *Secretariale Instrumenten* brengt den Secretaris veel voordeel aan 2.290.a
Verversching, krygt het volk der *Retour*-schepen door de kruissers 2.263.b
Verzoek om een Hottentotsche dochter doet des Bruidegoms Vader 2.15.
Vesting, de eerste, bouwt *van Riebeek* aan de Kaap 1.61.a
— waar deszelfs water van daan komt 1.89.a
— dezelve is door den Gouverneur *Bax* weder opgebouwt geweest 2.180.
— word door zyne opvolgers verbetert 2.180.b
— hoe dezelve aangelegt is geweest 2.223.b
— de eerste word geslecht, en een grotere gebouwt 2.224.a
— of de eerste of de tegenwoordige beter is 2.224.a
— is van buiten schoon en aangenaam om aan te zien ibid.
— is rondtom met pakhuisen en Ammunitiekelders voorzien ibid.
— in dezelve woonen de handwerksluiden ibid.
— heeft *W. A. van der Stel* door een ravelyn en bedekte weg versterkt ibid. b
— heeft *L. van Assenburg* niet verder getracht

tracht te verbeteren, waarom? *ibid.*
— heeft 5 Bolwerken, hoe die genaamt worden 2.225.*a*
Vet der Schaapen word voor boter gebruikt 1.143.*b*
— daar met smeeren zich de Hottentotten, al stinkt het 1.441.*b*
— 't zelve mengen zy ook wel met roet 2.44.*b*
— van schaapen waarom zy liever tot smeeren gebruiken, als ander 2.49.*a*
Via lactea, of Melk weg, wat de Scheepsvaarders daar van zeggen 1.36. *a seq.*
Vice-Admiraal, is des Schryvers Scheeps-Kapitein 1.15.*b*
Vice-Landdrost *Montanus* word met soldaaten heen geschikt, om de onwillige gevangen te neemen 2.363.*a*
— hoe hy zich hier in draagt *ibid.b*
— word daarom weggezonden *ibid.*
Vice-Landdrost *Mart. de Meurs* rost een schoenmaker op Stellenbosch af 2.404.*a*
— brengt denzelven in hechtenis *ibid.*
— word beschreven wie hy geweest is 2.419.*a*
Victualien, ongezoute, bederven op Zee 1.35 *a*
Vierentwintig Rivieren, waarom dat Land alzo genaamt word 1.124 *a*
— 't zelve is sterk bevolkt, en geeeft vet Vee *ibid*
— — is zeer vruchtbaar *ibid.*
— de Inwooners hebben daar kleine handmolens *ibid.*
— daar zyn slechte gebouwen *ibid.b*
Vierhoekige Afrikaansche Vrucht, 2 zoorten 1.303.*a*
Uilen. Zie Nacht-Uilen.
Vinder der Nieuwe Wereld wie geweest is 1.418.*b*
Vinken, zyn veelderley zoorten 1.225.*a*
— de fraaiste zoort van die word beschreven *ibid.*
Viola Martia, Maartsche Violen 1.324.*b*
Violetten van alderhande kouleuren 1.314.*a*
Vislym, word tot wyn-bereiden gebruikt 1.151.*a*
Visch in Hottentotsch-Holland is alleen Zeevisch 1. 103. *a*
— in de Stellenbossche Rivier is zee-visch 1. 107. *a*
— zonder schobben moogen de Hottentotten niet eeten 2. 58. *a*
— of de Hottentotten die niet vangen konnen 2. 117. *a*
Visschen is verboden geweest 1.96. *b*
Visschers list by de Land-Valley 1.90.*a*
Visscher word van een *Pagger* gestoken 1.245.*b*
— raakt daar door in groot gevaar *ibid.*
— word weder genezen *ibid.*
Visschers, bequame zyn de Hottentotten 2.25. *a*
Visschers-hoek is een vrugtbare oordt 2.250.*a*
— heeft een bequame woning *ibid.*
Visschery trekt de Heer *van der Stel* aan zich 1.96.
Visch-huis onder de Hanglip *ibid.*
— tusschen de Stellenbossche en Hottentots-Hollandsche Rivieren *ibid. b*
— aan de Kalk-baay *ibid.*
Visch-hond, hoe die is 1.235.*a*
— kan een mensch inslokken *ibid.b*
— heeft geen schubben *ibid.*
— zyn zwaarte is aanmerkelyk *ibid.*
— is gevaarlyk te vangen *ibid.*
— is van twederley zoort *ibid.*
— zyne benaaming *ibid.*
— de twede zoort hoe die 'er uit ziet *ibid. seq.*
— heeft een grote muil 1.236.*a*
— heeft een kromme staart *ibid.*
— heeft boven en onder drie ryen scherpe spitsige tanden *ibid.*
— vreet gaarn mensche-vleesch *ibid.*
— in hem zyn heele mensche beenen gevonden *ibid.*
— deszelfs vleesch word aardig toebereidt *ibid.b*
— daar van heeft de Schryver gegeten *ibid.*
— in diergelyken heeft buiten twyffel *Jonas* gezeten 1.237.*a*
Vischryk is de Baay *Falzo* 1.95 *b*
— inzonderheid in de visch-hoek 1.96 *a*
Visiten by voornaame Perzoonen durft men zonder voor af te laaten vraagen niet verrichten 2.301.*a*
— by zyns gelyken geschieden met een weinig onderscheid *ibid.*
— by gemeene zyn deze omstandigheden niet nodig *ibid.*
— by dezelve valt een kort *discours* voor, naderhand heeft men wat goeds te eeten en te drinken *ibid b*
— wat daar by voorvalt als ze aangenaam zyn *ibid.*
— wat men ten einde daar van moet in acht neemen 2. 302. *a*
— worden veelvuldig by den nieuwen Gouverneur, den nieuwen Predikant, en by *H. Husing* afgelegt 2. 416.
Vitis idæa Africana, 2 zoorten 1.304.*b*
— *vinifera*, vruchtdragende Wynstok 1.324 *b*
Uitgang des oorlogs by de Hottentotten 2.143. *b*
Uitgezette Wachten zyn ingetrokken, wanneer? 1.462.*b*
Uitsnyden, moet zich yder Hottentot een *Testicul* laaten 1.506.*a*
— de tyd daar van is niet bepaalt 1.507. *a*
— daar by vallen aardige omstandigheden voor *ibid.*
Uitsnyder van de *testicul*, wat loon hy ontvangt 1.509.*b*

Uit-

Uitsnyding van den *testicul* geschiedt met een brood-mes 1.508.*a*
—— zulks lyden de *Patienten* geduldig *ibid. b*
—— de wonde word aardiglyk gevult, toegenaait en genezen *ibid.*
—— de Patient zyn lyf word met pis nat gemaakt 1.509.*a*
—— de gemaakte wonde geneest schielyk *ibid.*
—— daar by worden schaapen geslacht *ibid.*
—— wie iets van 't vleesch krygt *ibid.*
—— de oorsprong daar van is onzeker 1.512. *b*
—— is een zoort van Godsdienst by hen *ibid.*
Uittreeden en schoonmaaken van't koren, geschiedt op een aardige manier 1.141.*a*
Vlag op het Leeuwen-hoofd 1.83.*b*
—— word om de *Retour*-schepen 's jaarlyks verandert 1.84 *a*
—— tot wat einde *ibid.*
—— op't Robben-Eiland *ibid. b*
Vlaggestok op 't Stellenbossche Hoofd 1.93.*b*
—— word daar niet meer op gevonden *ibid.*
Vleermuizen zyn 'er overvloedig aan de Kaap 1.224*b*
—— een ongemeene groote *ibid.*
Vleesch, hoe veel de Compagnie jaarlyks gebruikt 1.131.*b*
—— waar het beste te koop is *ibid.*
—— van Schaapen is heel goed 1.143.*b*
—— verkoopen de Europeaanen duur 1.144.*a*
—— van gestorve beesten eeten de slaaven *ibid.b*
Vleeesch word aardig bereidt by een Hottentotsche Bruiloft 2.20.*b*
Vleeschhouwers ambagt verstaan de Hottentotten wel 2.84.*b*
—— hier van oordeelt *Meister* heel slecht 2.85. *a*
Vliegen vindt men hier van verscheide zoorten 1.260 *b*
—— tegen dezelve moet men zich voorzien 1 261.*a*
—— groene, een zoort van spaansche muggen *ibid.*
—— dienen om blaaren te trekken *ibid. b*
Vliegende Visschen worden zeer vervolgt 1.232.*b*
—— worden ras vermoeit van 't vliegen *ibid.*
—— konnen niet lang buiten 't water blyven *ibid.*
—— zyn veelderhande zoorten 1.233.*a*
—— hebben een tamelyk onderscheid *ibid.*
—— worden ook zee-zwaluwen genaamt *ibid.*
—— hebben lekker vleesch *ibid.b*
—— worden alleen binnen de *Tropici* gevonden *ibid.*
Vlier, gemeene 1. 324. *a*
Vloedt en Ebbe in 2 uuren zevenmaal verandert 1.359.*a*
—— byzondere omstandigheden daar by *ibid. b seq.*
Vloojen, vindt men veel aan de Kaap 1.262.*a*
—— zyn 't meest by 't vee te vinden *ibid.b*
—— daar van worden de Hottentotten zeer geplaagt *ibid.*
—— moeten daarom hun woning dikwils veranderen *ibid.*
—— een andere zoort *ibid.*
—— deze houden zich in stinkende poelen, en wateren op *ibid.*
—— zyn zeer nadeelig voor de menschen *ibid.*
Vloot van den Heer Gouverneur van Assenburg komt aan, en veroorzaakt veel vreugd, en droefheid 2.412.*b*
Vluchtelingen, Fransche, gaan naarstig ter kerke 2.238.*b*
Vluchtende Hottentotten moeten by de Boschjes mannen lyfberging zoeken 2.137.*b*
—— krygen by de Hottentotten nooit *pardon* 2.146.
Vluchtige Inwoonders, die niet voor 't Gerecht willen verschynen, geeven een smeekschrift over 2.365.*a*
—— hier over een curieuse aanmerking *ibid.b*
—— worden voor de eerstemaal by *edict* geciteert 2.366.*a*
—— worden andermaal geciteert 2. 367. *b*
—— worden voor de derdemaal geciteert 2.368.*b*
—— verschynen hier op ook niet *ibid.*
—— worden voor de vierdemaal *ex superabundanti* geciteert 2.371.*b*
—— verschynen evenwel niet *ibid.*
Vluchtige zockt men door een Vrygeley-brief in handen te krygen 2.374.
—— dit zoeken twee borgers door een bygevoegde brief te weeg te brengen 2.375.*a*
—— blyven na lang toeven evenwel weg 2.377.
—— verzoeken na gegane Sententie den Heer Fiskaal hunne zaak aan te neemen 2.380 *a*
—— worden door den Land-drost noch scherp vervolgt *ibid.b*
Vluchtige Slaaven zouden door de Hottentotten doodgeslagen zyn 2.124.*b*
de Unie, een Oostindisch Schip, loopt in de haven *du Braya*, waarom? 1.15.*b*
Voeten breeken de Bootsgezellen op *St. Jago* van 't Zeewater open 1.21.*b*
Voetvolk offent zich met den Papegaai af te schieten 2.218.*b*
—— die hem afschiet is Koning *ibid.*
Vogel-been, spits, gebruiken de Hottentotten in plaats van een naald 2.81.*a*
Vogels meening van de Hottentotsche Spraak 1.428.*a*
—— bericht van't gras verbranden 1.463.*b*
—— —— van der Hottentotten Godsdienst en

en danssen tegen de Maan 1.494.a
—— —— wegens de Schaape darmen is verkeert 2.19 b
Volmaaktheid der Astronomie is 't oogmerk van des Schryvers Reize na de Kaap 1.2 b
Vol zuipen, doen zich de Hottentotten niet by hunne vrolykheden 1 517.a
Vonnis word tegens de 9 Vluchtige gemaakt, waar in bestaan heeft 2 377 b
—— een ander word tegens hen getreken 2 379. b
Voogt (Jan Hendrik) wil den Gouverneur niet te wille zyn 2.338 b
Voorgebergte van de Goede Hoop. Zie *Capo de bonne Esperance.*
Voorrecht word aan *Grimpe* toegestaan voor dat hy een brug gemaakt had 1.107.b
Voorrechten voert de Compagnie eenige in aan de Kaap 2.270.b
Voorslag van den Heer Baron *van Krosick* neemt de Schryver aan 1 2.b
Vooortplanting der Boomen zonder zaad 1. 156
—— op wat wyze zulks geschiedt ibid b
—— van welke Boomen de proef daar van genomen is ibid.
Voorzichtigheid der Hollanders by 't openen van de poort der Vesting 2.142 a
—— van den Gouverneur *Bax* tegen de Hottentotten en Europeaanen 2.180.
—— der Compagnie blykt uit de bestiering van 't Voorgebergte 2 174.a
Voorzorg draagen de Hottentotten voor hunne kinderen 2. 27. b
Vorschen. Zie Kikvorschen
Vossen aan de Kaap, worden Jakhalzen genoemt 1. 203. a
—— koomen met de Kruisvossen overeen ibid.
Vrede, algemeene, maaken de Hollanders met de Hottentotten 1. 462 b
—— maaken de Hollanders tusschen eenige strydige Hottentotsche Natien 1.464 b
—— by 't sluiten derzelve laat de Compagnie te gelyk Vee van de Hottentotten handelen ibid.
—— eer ze getroffen wierd, word een Europeaan met een vergiftige pyl geschoten ibid.
—— maaken alle Hottentotsche Natien met de Hollanders 2.142 a
—— dit Verbond bestaat alleen in woorden 2. 144.b
—— word echter getrouwelyk nagekomen en gehouden ibid.
Vreemde Bok, heeft noch geen naam 1. 170. b
—— —— word beschreven ibid seq.
—— —— heeft heel goed vleesch ibid.
Vreemde Schepen brengen de Inwoonders aan de Kaap veel voordeeel aan 2.265.
Vreemdelingen, welke taalen voor hen de nodigste zyn aan de Kaap 1.71.a
—— brengen de Scheurbuik mede aan de Kaap 1.401.b
—— sterven daar dikwils af ibid.
—— zulks leert de ervarenheid 1.402 a
—— moeten dag lyks voor huisvesting enz. tens zo veel betaalen als een Holllander 2.320 a
—— om wat reden zulks geschiedt ibid.
—— moeten de begravenis onkosten dubbeld betaalen 2 320. b
—— worden van de Inwoonders wel ontvangen, en getracteert 2.320.a
—— hunne goederen worden in menigte aan de Kaap te koop gedragen 2.321. a
—— die hunne goederen moeten verkoopen, doen 'er schade by 2 321. a
Vreze voor de dood is by de Hottentotten gering 1 525 b
—— voor levend-begravene of weg geworpene kinderen word by hen niet gedacht 2. 9. b
Vriendschap der Borgers word niet verbroken 2 3 8 b
—— word over de afzetting van *Post* en *Overholster* verdeelt 2.39. b
Vroedvrouwen, ervarene, koomen uit Holland na de Kaap 1.389 a
—— de Kaapsche weeten dikwils weinig dienst te doen ibid.
—— hebben de Hottentotten ook 2.3 a
—— als deze koomt, moet de man wyken ibid.
Vroege Druiven zyn goed om te eeten 1. 152 b
—— om wyn van te parssen zyn ze niet goed ibid.
Vrolyke dag op 't Schip 1.12.a
Vrolyk maakt zich een gansche Kraal by 't *anders maaken* 2.115 b
—— dit geschiedt als zy gelukkig geweest zyn tegens hunne vyanden ibid.
—— of als zy veele wilde dieren gevelt hebben ibid.
—— of als de zieke weder gezond geworden zyn ibid.
Vrolykheid op 't schip hoe gemaakt word 1. 13.a
Vrouwen, Europeaansche, baaren aan de Kaap heel gemakkelyk 1.386.b
—— hebben aan de Kaap niet veel te verrichten 1.389 b
—— doen vroeg haar kerkgang ibid.
—— zyn zeer verlieft 1.390.a
—— lyden groote pyn aan de borsten ibid.b
—— by haar is de ongeregeltheid der stonden een zeldzaame plaag 1.408.a
—— trouwen vroeg 1.390.a
—— kyven dikwils in de Kerk om den rang 2.234.
—— haar byzondere list om haare onkuisheid te bedekken 2.308.b
—— bidden te vergeefs om de ontslaging van haare Mans 2.360.b
—— gaan nooit mede ter begravenis 2.314.b
Vrouwsperzoonen, hoe veel met den Schryver

ver uitgevaren zyn 1.12.*a*
—— zyn in den aanvang aan de Kaap gebrek geweest 1.62.*a*
—— worden uit Holland daar na toe gezonden *ibid. a b*
Vrouwelyk Geslacht is by de Hottentotten in gering aanzien 2.8 *b*
—— Zie vorder op Wyven
Vruchten op *St. Jago* 1. 21. *a*
—— worden aan de Kaap vroeg ryp 1. 63.*a*
—— wassen alderhande aan de Kaap *ibid.* 1.135.*b*
—— moeten ras van 't veld gehaalt worden 1. 138.*b*
—— wanneer die ingebragt worden 1.139.*a*
—— draagen de Wynbergen ras 1.149.*b*
Vruchten der ge'ente boomen zyn heel aangenaam 1.156.*b*
—— zyn niet ongezond aan de Kaap 1. 393. *b*
—— moet men echter matig gebruiken, op dat ze niet te veel winden veroorzaken *ibid.*
—— welke vruchten hier door verstaan worden *ibid.*
—— waarom de Kaapsche gezond zyn 1. 394. *a*
—— verwekken by de Inwoonders van de Kaap geen roode loop 1.401.*a*
Vruchtbaarheid des Lands aan de Kaap verschaft veel bezigheid 1.60.*a*
—— der menschen aldaar 1. 62.*b*
—— des Lands aan de Kaap is groot in bloemen, planten en boomen 1.63.*a*
—— ook van vreemde Gewassen *ibid.*
—— des Lands vergoedt den arbeid 1. 72.
Vrye Borgers, waarom de Kaapsche genaamt worden 2. 270.*a*
Vryery der Hottentotten dient veele Christenen tot beschaming 2.15.*a*
—— word door een aardige stryd geeindigt 2. 16. *a*
Vryheid, groote, geeft de Heer *Van der Stel* in den aanvang aan den Schryver 1.50. *a*
—— krygen de Borgers om met de Hottentotten te handelen 1.459.*b*
—— hunne oude, zoeken de *Gunjemans* te vergeefs weder te krygen 1.461.*b*
—— beminnen de Hottentotten in de hoogste graad 2.128.*b*
Vrywillige Verkopingen, wat die zyn 2.294.*a*
—— zulke vallen jaarlyks zeer veel voor *ibid.*
—— waar by de Vendumeester en bode groot voordeel trekken *ibid.*
Vuur, daar door jaagen de Hottentotten de schaapen 1.519.*b*
—— de oorzaak daar van verhaalt een Hottentot aan den Schryver 1.520.*b seq.*
—— des Schryvers meening daar van 1.521.*a*
Vuur, op wat wyze die van *Congo* maaken 2. 65.*a seq.*
—— hoe de Hottentotten maaken *ibid. b*
—— hebben de Hottentotten midden in hunne hutten 2. 76. *a*
—— zy zitten om 't zelve in 't rond *ibid.*
—— of de Hottentotten by nacht om hunne huizen hebben 2.77.*b*
—— *Vogels* meening word wederlegt *ibid.*
—— hebben ook sommige niet om hunne huizen *ibid.*
Vuursteenen leveren de leeuwe-knokken genoeg uit 1. 184. *a*
Vuursteenen worden overvloedig langs de wegen gevonden 1. 276. *a*
Vuur uitwerpende Berg op *del Fuogo* 1.13. *b*
Vyanden, uitheemsche, konnen aan de Kaap niet wel landen, waarom? 1.452.*b seq.*
—— tegen uitheemsche en binnenlandsche gebruikt de Heer *Bax* voorzorg 2.180.*b*
Vyandlyke schepen worden gevreest, dog zyn Hollandsche 1.10.*a*
Vyfde Gebodt overtreeden de Hottentotten 2. 123. *a*
—— hier in volgen hen veele Europeaanen na *ibid.*
Vygen, verscheide meningen daar omtrent 1. 158. *b*
—— des Schryvers gedachten daar van 1.159.*a*
—— verscheide zoorten 1.316.*b*
—— Amerikaansche *ibid.*
—— Afrikaansche, daar van zyn 36 zoorten aangetekent 1.305, *seq.*

W.

Waaren die men aan de Hottentotten 't best verhandelen kan 2.99.*b*
—— voor welke men levensmiddelen van hen kan bekoomen 2.100.*a*
Wacht en ronde op 't schip, tot wat einde 1. 24.*b*
—— boven in de mast, zyn werk *ibid.*
—— op den Leeuwenberg, tot wat einde 1. 83.*b*
—— in de groene Kloof, tot wat einde 1. 132.*a*
—— moeten de borgers aan de Kaap 's nachts waarneemen 2.216.*b*
—— word slecht verricht *ibid.*
—— neemen zy niet alle in perzoon waar *ibid.*
Wachthuis zoeken de borgers te vergeefs te verkrygen 2.217.*a*
—— daar toe had *Jan van Hoorn* hen een plaats willen geeven *ibid.*
—— hebben zy noch het oude ten huidigen dage *ibid.*
Wachtels worden weinig gevangen 1.224.*a*
—— dienen om 't weer te ontdekken *ibid.*
Wagenmakers Valley, deszelfs benaaming 1. 121.*a*
—— is noch onlangs van de Hottentotten bewoont *ibid.*
Wapen-smids zyn de Hottentotten 2.91.*a*

Wapen-oeffening geſchiedt na de monſtering 2.218.*a*
Wapen-oeffening geſchiedt na de monſtering 2. 218.*a*
—— doen de Ruiters, met ſchieten na de ſchyf *ibid.*
—— doet het Voetvolk ook, met na de papegaay te ſchieten *ibid.b*
—— word van *Simon van der Stel* ingeſtelt 2.219.*a*
—— is van *W. Adr. van der Stel* afgeſchaft *ibid.*
Warm Bier word den Schryver geweigert 1. 11.*a*
Warme Baden zyn 'er twee aan de Kaap 1. 63.*a*
—— het eene is te heet 1.127.*a*
—— het andere is zeer goed, waar het legt *ibid. b*
—— de Schryver heeft het by ondervinding *ibid.*
—— aldaar woonen Hottentotten *ibid.*
—— 't zelve heeft *Ferdinand Appel* in eigendom gekregen *ibid.* 1.335.*b*
—— die van een nabyſtaand huisje groot voordeel trekt 1.335.*b*
—— de Schryver word daar van Leeuwen bezocht 1.128.*b*
—— daar by word Erts-droeſſem gevonden 1.277.*a*
—— 't welk een teken is dat 'er Erts in de Bergen is 1.280.*b*
—— hoe ver 't zelve van de Kaap aflegt 1.335.*b*
—— vliet uit een Berg 1.336.*a*
—— deszelfs water is op d'eene plaats warmer als op d'andere 1.337.*a*
—— op 't water dryft een vettigheid *ibid.*
—— is voordeelig te gebruiken 1.338.*a*
—— het water is helder en klaar 1.337.*b*
—— heeft een ſtaal-ſmaak *ibid.*
—— is goed om te kooken 1.338.*a*
—— —— tot Koffy en Thee *ibid.*
—— is verderffelyk voor 't Linnegoed *ibid.*
—— om daar te koomen is een wagen noodig, waarom? 1.339.*a*
—— is zeer heet, en ſteekt in den aanvang als naalden 1.340.*b*
—— men kan 'er niet lang in blyven, waarom? *ibid.*
Warme Wateren aan de Kaap, welke die zyn 1.88.*a*
Warmer is 't onder in 't Schip als boven 1. 329.*a*
Waſſchen, daar mede konnen de Hottentottinnen wel omgaan 1.439.*b*
—— doen zy veel voor de Europeaanen *ibid.*
—— doen zich de Hottentotten nooit met water 2.44.*a*
Water van de Zee heeft een byzondere kouleur in de *Zona torrida* 1.13.*a*
—— op *St. Jago* is uit de daar zynde bronnen goed 1.21.*a*
—— onder de Linie word ſtinkende, en baart wormen 1.32.*b*
—— hoe veel een iegelyk op 't Schip in 24 uuren te drinken krygt 1.33.*a*
Waters aan de Kaap, zyn veelderley zoorten 1.87.*a*
—— zyn van kouleur wit, rood, zwart *ibid.*
—— zommige zyn zoet van ſmaak, en worden brak *ibid. b*
—— —— zyn uit den aart zoutachtig *ibid.*
—— eenige zyn ganſch koud, en blyven zo 1.88.*a*
—— —— heel heet en warm *ibid.*
—— zyn gezond *ibid.*
—— worden niet licht vuil of ſtinkend *ibid. b*
—— welke van den Tafelberg afloopen 1. 89.*a*
—— in de Kaapſche Veſting *ibid.*
—— in Hottentotſch-Holland is zeer goed en koud 1.102.*a*
—— in de Bottelary is zeer weinig 1.110.*a*
—— op Drakenſtein, waar van daan zo menigvuldig is 1.116.*a*
—— aan Riebeeks Kaſteel is weinig en brak 1.122.*b*
—— verderft wegens de groote hitte in 't Schip 1.329.*b*
—— 't Kaapſche Water is beter als alle andere *ibid. b*
—— derzelver driederley onderſcheid aan de Kaap 1.327.*b*
—— die van de bergen afloopen, zyn goed en gezond 1.328.*a*
—— die in de dalen ontſpringen zyn zo goed niet 1.327.*b*
—— worden den zieken om te drinken gegeven, welke? 1.328.*a*
—— in de vaten bewaart, blyft zeer goed en word niet ſtinkend *ibid.*
—— houdt zich op zee goed, welk? *ibid. b*
—— word van gezonde Europeaanen weinig gedronken 1.331.*b*
—— word van de Slaaven koud gedronken *ibid.*
—— 't zelve is hen niet ongezond *ibid.*
—— wat van de zoete Wateren aan te merken is 1.332.*a*
—— zoutachtig, dryft alle onreinigheid uit het lichaam *ibid. b*
—— waar die roering by 't gebruik deszelfs van daan komt *ibid.*
—— word met de Europeaanſche Zuurbronnen vergeleken *ibid.*
—— zoutachtig word ras ſtinkend *ibid.*
—— wat daar de oorzaak van zy 1.333.*a*
—— oorſprong van 't zoete water 1. 352.*a*
—— daar aan hebben de *Suſſaquas* gebrek 1. 464.*a*
—— zoet water zoude uit de diepte der Zee konnen geſchept worden 2.447.*b*

Water-

Water-geschiedenissen, daar van word bericht gegeven 1.327.a
Water-Krekers 1.259.a
—— Kefers ibid.
—— Muizen zyn zeldzaam aan de Kaap ibid.
Water-molens, die aan de Colonie behooren, zyn 'er drie 2.251.a
Water-Schildpadden, hoe die 'er uitzien 1. 195. a
—— Ganzen, derzelver gestalte 1.211.b
—— Hoenders, zyn niet goed om te eeten 1. 213.b
—— Slangen, zyn 'er verscheide zoorten aan de Kaap 1.259.a
Water-meloenen, Indiaansche 1.322.a
—— zzn zeer goed voor den dorst ibid.
—— zyn niet quaad voor Zieken die aan de Koorts leggen ibid.
Water-kers, Indiaansche 1.321.a
Waversche Colonie, haare benaming en oprichting 1. 126. a
—— hoe ver van de Kaap aflegt ibid.
—— haare grenzen ibid.
—— is vruchtbaar ibid. b
—— heeft noch weinig Inwoonders 1. 127. a
—— 't Land hebben de Inwoonders te leen ibid.
—— heeft geen Rechtbank noch Kerk ibid.
—— —— overvloed van goed en gezond water ibid.
—— —— warme Baden ibid. seq.
—— de Moolen aldaar betaalt een zekere som aan den Kaffier van Drakenstein 2.214.b
Weduwen haar listigheid als zy wederom trouwen willen 2 316.b
Weede, Afrikaansche 1. 301. a
Weegluizen zyn'er veel aan de Kaap 1.264. b
—— houden zich veel in 't houtwerk op ibid.
—— worden door oly-verf met quik gemengt verdreven 1.265.a
Weën duuren by de Kaapsche Vrouwen niet lang 1. 386. b
Weêr doet het zaad aan de Kaap schade 1. 137 b
Weerlichten word aan de Kaap niet gevreest ibid.
Weesmeesteren-Collegie bevindt misslagen in hunne rekening, waar van daan? 2. 197. b
—— bezorgt vlytig de Weezen der Compagnie-bedienden, en hunne goederen 2.198.a
—— heeft met de Weezen, die op reis sterven niet te doen, waarom? ibid.
—— een zodanige mag de borgery voor zich niet oprichten ibid. b
—— heeft onbekende Weezen ibid.
—— bestaat uit even zo veel Compagnie-bedienden als borgers 2. 199. a
—— word alle twee jaaren verandert ibid.
—— *nomineert* nieuwe, dog de Raad van Politie *eligeert* ze ibid. b
—— de Secretaris is altyd een bediende van de Compagnie ibid.
—— *deputeert* twee van hunne leden by de verkoping der Nalatenschappen ibid.
—— draagt zorg voor de opvoeding van gegoede Weezen 2. 200. b
—— bemoeit zich niet met de arme Weezen ibid.
—— geeft de Weezen verlof om te trouwen ibid. seq.
—— houdt hnnne vergadering in de Vesting 2. 201. a
—— hun Secretaris *Albert Koopman* verrykt zich onrechtvaardiglyk ibid.
—— zyn bedrog word ontdekt ibid.
—— doet zyne Weduwe *restitutie* geeven ibid. b
—— de Vendumeester heeft van deze verkopingen goed voordeel ibid.
Weg naar Hottentotsch-Holland is twederley 1.94. a
—— is zeer aangenaam ibid.
—— na 't warme Bad, een van die is zeer gevaarlyk 1.333.b
—— welke de beste daar na toe is ibid.
—— deze word uitvoerig beschreven 1.334.a
Wegen, gemeene, worden uit de borger-kas gerepareert en betaalt 2.208.b
Weg-slakjes zyn in groote menigte aan de Kaap 1.266. a
—— worden tot geneesmiddelen gebruikt ibid. b
Weisman (*Heinrich*) een Soldaat, sterft en word over boord gezet 1.21. b
Weissenställer Weyher, deszelfs byzondere eigenschap 1.183.a
Welders, Commandeur, sterft op reis, en word aan de Kaap aan land gebragt 2. 423.
—— zyne Lykstaatzie 2.312.b 2.423.b seq.
Welmoed, een schoon en vruchtbaar Landgoed 1. 105. b
Wensching des doods of de grootste vloek by de Hottentotten zy 1. 525. b seq.
Werking van 't warme Badt is zeldzaam en spoedig 1. 341. a
Werpen konnen de Hottentotten zeer net met hunne stokken, steenen enz. 2.104.b
Wervelwind, zodanig een gelykt de Zuid-Ooste Land-wind aan de Kaap 1.378.a
Wespen zyn overvloedig aan de Kaap 1.268.a
—— zyn de Europeaansche gelyk ibid.
Westhuizen (*Claas*) word op 't schip *ter Aa* in arrest gezet 2. 355. b
—— word na eenige tyd weder ontslagen 2. 361. a
Weyde, de beste is des zomers voor 't Vee, waar? 1.131.a
—— des winters is de beste, waar? 1.353. a
—— deze veranderen de Hottentotten dikwils 1.463 b
Wezeltjes, zyn aan de Kaap 1.203. b
Wilde Dieren doen veel schade onder 't Vee. 1. 144. a
—— een premie is gestelt voor de gene die ze dooden

dooden 2.212. *b*
—— word bedrog daar by gepleegt 2.213. *a*
Wilde Amandelen eeten de Hottentotten 2.59.*b*
—— deze moeten zy eerst lustig kooken *ibid.*
Wilde Wyngaard 1.290.*b*
Wilde Ezel. Zie *Zecora.*
—— Ganzen, zyn van driederley zoort aan de Kaap 1.211.*b*
—— —— vleesch is lekker 1.212.*a*
—— Katten, zyn zeer veel aan de Kaap 1.182. *b*
—— Paarden 1.193.*b*
—— Zwynen zyn niet veel aan de Kaap 1.196. *a*
Wilhelmi (Frederic) komt uit Asie te rug aan de Kaap, en bezoekt den Schryver 2.421.*b*
van Willich (Nicolaus) word des Schryvers *Coobservator* 1.29.*a*
Wind-berg. Zie Duivels-berg
Wind, contrary, verhindert des Schryvers vertrek uit Tessel 1 7.*b*
Winden aan de Kaap, zyn schadelyk voor de Vruchten 1.64.*a*
—— zyn goed voor de gezondheid *ibid.*
—— achter den Leeuwenberg zyn schadelyk 1.86. *a*
—— des zomers en winters aan de Kaap, welke? 1. 345. *a*
—— onder het Water, of die iets tot de Ebbe en Vloed hebben toegebragt 1.361.*b*
—— aan de Kaap, welke aan de Schepen voordeelig of schadelyk zyn 1.363.*a*
—— weeten de Hollanders naauw in acht te neemen *ibid. b*
—— zyn noch van niemand ter degen onderzocht *ibid.*
—— veroorzaaken dikwils veel rampen 1.365.*b*
—— die uit den Zuid-oosten hebben den Schryver dikwils uit het bed gejaagt *ibid.*
—— deze waait zeer sterk en lang 1.366.*b*
—— —— dwingt de menschen hunne deuren en vensters toe te houden 1.367. *a*
—— —— doet de Schepen in de haven geen zonderlinge schade *ibid.*
—— —— is van de *Travad*-winden onderscheiden *ibid.*
—— —— doet veel tot een gezonde lucht 1.371. *a*
—— —— ontstaat uit de wolk van den Tafelberg 1.376. *a*
—— uit den Zuid-oosten komt terstond in den aanvang uit de wolk 1.377.*b*
—— waait zo lang als de wolk toevloed heeft *ibid.*
Winden (beslotene) des lighaams, een algemeene quaal aan de Kaap 1.412.*a*
—— waar uit die ontstaan *ibid.*
—— hulpmiddel daar tegen *ibid. b*
Winst op Koopmanschappen by opveilinge verkocht is dikwils meer als een Kapitaal 2.285.*b*
Winter-reis naar Oostindien is gevaarlyk 1.5.*a*
Winter-Tarwe aan de Kaap 1.324.*b*
—— Koren of groote Rogge *ibid. a*
Winter-winden zyn zeer sterk als ze waajen 1.345.*a*
Wisselbrief word den Schryver niet betaalt 1.53. *a*
Wit Kryt is aan de Kaap 1.272.*b*
—— —— word tot het witten der huizen gebruikt *ibid.*
Wit Lynwaad word door 't warme Badwater bedorven 1.348.*a*
Witte wateren aan de Kaap, zyn helder, klaar en dun 1. 330. *a*
—— vlieten van de bergen af, en loopen over kezelsteenen *ibid.*
—— daar van gaat niets op de grond zitten, en zyn gezond *ibid.*
—— hebben geen reuk, en worden niet stinkend in de vaten *ibid. b*
Witte Vloed is een gemeene Krankheid aan de Kaap 1.408 *b*
Witzen (Nicolaas) doet den Schryver grooten dienst 1 5. *b*
—— heeft voortreffelyke *Qualiteiten* 1. 6. *b*
—— zyn Relaas van de Hottentotsche Spraak 1.428. *a*
Wolfsmelk, Afrikaansche, 5 zoorten 1.304 *a*
Wolk, zwarte, ziet de Schryver voor de eerstemaal in de Melk-weg 1. 36. *b*
—— deszelfs figuur, grootte en andere eigenschappen 1.37. *a*
—— gedachten van 't Scheepsvolk daar van *ibid.*
Wolk die den Tafelberg bedekt, waar na in den aanvang gelykt 1.373.*a*
—— des Schryvers gedachten daar van 1.374. *a*
—— van den Leeuwenberg is geen onfeilbaar kenteeken van de Noord-Weste wind *ibid. b*
—— van den Tafelberg is zo klein niet als de eerste Scheepvaarders voorgegeven hebben *ibid.*
—— deszelfs gestalte word beschreven 1.376. *b*
—— bedekt zo wel de Wind als de Tafelberg *ibid.*
—— ziet 'er anders uit als zy water by zich voert 1.377.*b*
—— neemt niet af al is 't dat haare zichtbaare deelen weggaan *ibid.*
—— haare weggaande deelen zien aan de klippen bleek-graauw uit *ibid.*
—— zo lang zy toevloed heeft, houdt de wind aan *ibid.*
—— word dun en doorschynend, zo dra de toevloed ophoudt *ibid.*
Wolken, uit dewelke een wind schynt voort te koomen, zyn twederley 1.379.*b*
—— zien 'er in de open Zee pik zwart uit *ibid.*
—— op den Tafelberg, zien 'er wit of lichtgraauw uit *ibid.*

—— uit deze beide schynt zo wel de *Travad-* wind in de Zee, als de Zuid-Ooste Wind aan de Kaap te ontstaan *ibid. seq.*
—— op den Tafelberg hoe geteelt worden 1. 381. *a*
—— uit dezelve ontspringt de Zuid-Ooste Wind, hoe? *ibid.*
—— zonder dezelve kan de Wind niet zyn *ibid. b*
—— deze veroorzaakt een witte streep *ibid.*
—— zwarte aan 't Leeuwen-hoofd bewyzen de gegevene oorzaak 1.382.*b*
Wolven zyn twederley zoorten aan de Kaap 1. 304 *a*
—— gemeene of Europeaansche *ibid.*
—— Tyger wolven. Zie Tyger-wolven.
Wonden, opene, by scheurbuik, maaken de cuur zwaar 1.403.*a*
Wondkruidt, Afrikaansch, 1.294.*b*
Wonderboom, Afrikaansche 1.301.*a*
Woning veranderen de Hottentotten om twee oorzaaken 1.517.*b*
Wormen groejen in 't zoet water onder de Linie 1.32.*b*
—— van byzondere gestalte houden zich in't water op 1.258.*a*
—— deze zoeken haar voedzel in zee *ibid.*
—— —— worden zelden gezien *ibid.*
—— een zoort van roode wormen, die grooter zyn als een duizend-been *ibid. b*
—— deze bersten als men 'er op spuwt *ibid.*
—— geeven een elendige stank van zich *ibid.*
Wormkruid, Afrikaansch, 2 zoorten 1.303.*a*
Wortel van *Arum* is zeer scherp 1.288.*b*
—— word beschreven *ibid.*
—— —— van de Hottentotten gegeten *ibid.*
Wortelen moeten de Hottentotsche Wyven zoeken 2.25.*b*
—— zoeken zy eerst als het zaad afgevallen is *ibid.*
—— graaven zy met een stok of een yzer uit 2.26.*a*
—— wasschen en kooken dezelve *ibid.*
—— moeten alle goed en gezond zyn die de Hottentotten eeten 2.59.*a*
—— braaden zy onder de asch 2.61.*b*
Woud in 't *Chirigriquas* Land is vol wilde dieren 1. 466. *b*
Wraak der Portugeezen aan de Hottentotten 1. 59. *a*
—— op wat wyze zy die van hun genomen hebben 2. 176. *b seq.*
Wraakgierig zyn de Hottentotten 2.32.*b* 2. 125. *a*
—— zyn ook veele Christenen *ibid.*
Wrattenkruid, Afrikaansch 1.304.*a*
Wyn die naar Indien zal gevoert worden, moet oud en goed zyn 1.34.*b*
—— word den Schryver een emmer van de Caapsche vereert 1.53.*b*
—— is vry van tiende 1.142.*a*
—— groeit aan de Kaap overvloedig 1.147.*b*
—— word schielyk overgestoken 1.150.*b*
—— word sterk op de moer *ibid.*
—— hoe ze bereidt word 1.151.*a*
—— word zelden opgevult *ibid.*
—— moet alle jaaren meest uitgedronken of verkocht worden *ibid. b*
—— de oude neemt een Sek-smaak aan 1.152.*a*
—— goede drinken de reizigers en zeevaarders gaarne *ibid.*
—— van vroege druiven word tot azyn *ibid b*
—— met hef gemengt is den Hottentotten een *delicatesse* 2.69.*b*
Wyn van 't ronde Boschje is zeer delicaat 2.241.*b*
—— tot deszelfs inoogsting worden twee Gedeputeerden gezonden 2.242.*a*
—— word in de Compagnies kelder gebragt, en verbruikt *ibid.*
—— hoe 't by die druive-lezing toegaat *ibid.*
Wyn moogen de Inwoonders by halve emmers verkoopen 2.281.*a*
Wyn-brandewyn drinken de Hottentotten gaarne 2.69 *b*
Wyn en Brandewyn, matig gebruikt, is nodig by de cuur van 't warme Badt 1.339.*b*
Wyn-en bier-*bouteilles* moeten gevult en bewaart worden, hoe? 1.35.*a*
Wyn en Brood, een Landgoed, waarom zo genaamt is 1.75.*a*
Wyn-Bouw is in den aanvang slecht geweest 1.146.*a*
—— vereischt zo veel moeite en arbeid niet als in Europa 1.150.*a*
Wynbergen worden bemist, omgespit en geschoffelt, wanneer? 1.135.*a*
—— zyn door de Europeaanen geplant geworden 1.146.
—— zyn 'er zeer veel aan de Kaap 1.147.*b*
Wyn-vaten, daar van is gebrek aan de Kaap 1.151.*b*
Wyn Oogst word aan de Kaap gehouden, wanneer? 1.135.*a*
—— is doorgaans ryk en overvloedig 1.150.*a*
Wyn-most hoe bewaart word *ibid. b*
Wynstokken zyn den Hottentotten onbekend geweest 1.146.*a*
—— worden in den aanvang geplant en gelukken wel *ibid. b*
—— de geplante lyden groot ongemak *ibid.*
—— worden door verplanting verbetert 1. 147. *a*
—— worden voortaan op de manier als in Europa geplant *ibid.*
—— lyden ongemak van de meeldouw, sprinkhaanen en rupzen *ibid. b*
—— gelyk ook van de Zuiger, en van de sterke Zuid-Ooste wind 1.148.*a* 1.149.*a*
—— bekoomen haar zap met de andere planten en boomen *ibid. b*
—— nieuw-geplante, bekoomen ras, en draagen spoedig vruchten *ibid.*
Wynstok 1.314 *b*
Wyndruiven doen geen schade aan de gezondheid,

heid, waarom? 1.394.*a*
Wyntroſchels zyn aan de Kaap 1.223.*b*
—— zingen lieflyk *ibid.*
—— worden in menigte geſchoten *ibid.*
Wynruit, tamme 1.324.*a*
Wyven, oude, geneezen by de Hottentotten zomtyds de zieken 1.484.*b*
Wyven der Hottentotten hebben geen rang onder malkander 1.486.*a*
—— konnen den ſtrydt by de Hottentotten eindigen *ibid.b*
—— worden van hen nooit geſlagen *ibid.*
—— bekoomen het nat, waarom? 1.509.*b*
—— krygen by 't *anders maaken* niets als het nat 1.515.*a*
—— durven onder 't melken geen droppel daar van neemen of verlooren laaten gaan 1.519.*b*
Wyven en Mannen moogen niet met malkander eeten 2.21.*a* 2.26.*q*
—— rooken na de maaltyd *Dacha* 2.21.
—— ſchynen geen paar met malkander uit te maaken 2.24.*b*
Wyven der Hottentotten moeten wortelen zoeken 2.59 *a*
—— moeten Amandelen, *Arums*-wortelen, en 't zaad zoeken 2.26 *a*
—— —— alle dagen Hout haalen *ibid.*
—— —— de Mannen eerſt zad laaten eeten, het overige krygen zy *ibid. b*
—— zyn groter laſt en zorg onderworpen als de Mans *ibid.*
—— moeten nevens haare Mans s' nachts zorg voor 't Vee draagen 2.27 *b*
—— durven niets zonder verlof van haare Mans doen *ibid.*
—— draagen 't gantſche jaar door mutzen 2.48.*b*
—— beſmeeren haare hairen 2.49.*a*
—— haar *Character* hangt van dat der Mans af 2.51.*a*
—— eeten alleen zonder eenige rang in acht te nemen 2.64
—— van 12 jaaren en daar boven hebben ringen aan haare voeten 2.52.*b*
—— blanketten ook haare aangezichten 2.56.*a*
—— zyn een remedie tegens de liefde *ibid.*
Wyf en Man by de Hottentotten moeten te zamen voor een huis zorg dragen 2.27.*a*
Wyf van een Hottentot moet drie dagen uitgaan en vaſten, als de man een Leeuw of Tyger gedoodt heeft 2.116.
—— de oorzaaak hier van is twyffelachtig *ibid. b*

Y

Ys, is aan de Kaap weinig of niet 1.116.*b* 1.346.*a*
—— word niet dik, en ſmelt ten eerſten weder *ibid.*
Yzer-Erts, is aan de Kaap 1.279. *ſeq.*
—— weeten de Hottentotten te ſmelten 1.280.*b*
Yzer-hout, Afrikaanſch 1.301.*b*
—— is zeer hard als 't gedroogt is 1.302.*a*
—— is ook zeer zwaar, en zinkt als yzer *ibid.*

Z

Zaad word in de aarde geworpen, wanneer? 1.135.*a*
—— moet niet heel dik gezaait worden *ibid. b*
Zaad, welke dieren, vogels en wormen aan 't zelve ſchadelyk zyn 1.137.*a*
—— word van den blixem of weerlicht niet beſchadigt *ibid. b*
—— hoe veel 't jaarlyks wederom uitlevert 1.138. *a*
Zaad verandert en verwildert aan de Kaap 1.153.*a*
—— moet alle drie jaaren op nieuw uit Europa koomen *ibid.*
Zaai-koren geeft geen tiende 1.142.*a*
Zaai-tyd der keuken-vruchten 1. 153. *a*
Zaajen geſchiedt aan de Kap, wanneer? 1.135.*a*
—— moet niet dik geſchieden *ibid. b*
—— kan men alle vruchten niet *ibid.*
—— doen de Europeaanen de Wynſtokken 1.146.*b*
Zak van leer draagen de Hottentotten om den hals 2.45.*b*
—— waar toe zy die gebruiken *ibid.*
—— draagen de Hottentotten ook om den hals 2.49.*b*
—— wat daar verder van aan te merken is *ibid.*
Zamen-jokking der Oſſen aan de Kaap 1.133.*b*
Zand verzamelt zich voor de uitvloejing van de Keizers Rivier 1.90. *a*
—— warm gemaakt, word tot bereiding des Wyns gebruikt 1.151.*a*
Zand Valley maakt de Keizers-Rivier 1.89
—— word geopent, hoe? *ibid.*
Zandknypers, worden beſchreven 1.247.*a*
Zap bekoomen de Wynſtokken met andere boomen en planten 1.149. *b*
Zecora, mag geen Ezel genaamt worden 1.174.*b*
—— word na zyne eigenſchappen beſchreven 1.175. *a*
—— kan niet tam gemaakt worden *ibid.b*
—— is een recht Koninglyk preſent 1.176.*a*
Zee-Arend, (*Haliacetus*) aaſt zeer op de Viſſchen 1.208.*a*
Zee-Duiven zyn in menigte aan de Kaap 1.223.*a*
Zee-Egelſlakken, worden beſchreven 1.239.*b*
—— konnen rauw en gekookt worden gegeten 1.240.*a*
—— hebben eyeren *ibid.*
Zee hond, is een kenteken van de nabyheid van de Kaap 1.46.*a*
—— daar van zyn 'er zeer veel daar omtrent *ibid.*
—— hunne vellen of huiden worden tot Tabaks-doozen gebruikt *ibid.b*
Zee-honden. Zie Robben.
Zee-Leeuw, in de Tafelbaai gezien 1.242.*a*
—— tot hem durft niemand naderen *ibid.*
—— word geſchoten *ibid.*
—— zyne geſtalte word beſchreven *ibid. b*

—— geeft veel traan *ibid.*
—— is zeer groot *ibid.*
Zee Koe, is een *Amphibion* 1.198.*b*
—— zoekt haar zekerheid in 't water 1.199.*a*
—— komt uit het zelve en vreet gras *ibid.*
—— heeft een fterke reuk *ibid*
—— word van *Erafmus Francifci* Koevifch genaamt *ibid.*
—— aan welk deel van 't lyf dit dier kan dood gefchoten worden 1.200.*b*
—— heeft goed vleefch en fpek 1.201.*a*
—— de Schryver heeft van 't vleefch gegeten 1.335.*a*
Zee-Offen, of 'er die zyn 1.201.*b*
Zee Paard, een Worm 1.258.*b*
—— word befchreven *ibid.*
Zee-Kreeften. Zie Hommers.
Zee-Kraajen zyn beter als de Land-Kraajen. 1.214.*a*
—— der zelver vleefch is goed *ibid.*
—— de veeren zyn goed tot ftoelkuffens *ibid.*
Zee-Zwaluwen, beduiden zwaare storm 1.30.*b*. 1.220.*b*
—— mag niemand van 't Scheepsvolk leed doen 1.220.*b*
Zee-Sterren, worden in menigte van de Zee opgeworpen 1.243.*a*
—— Zonnen, worden van de Liefhebbers bewaart *ibid.*
—— deze zyn beide overvloedig aan de Oevers *ibid.*
Zee-Spritzen, zyn aan de Klippen vaft gegroeit *ibid.*
—— geeven altyd water van zich *ibid.*
—— 't is onzeker of 'er leven in is *ibid.*
Zee-Tongen, haare geftalte 1.250.*a*
—— worden befchreven *ibid.*
—— hebben 't befte vleefch onder de Viffchen *ibid.*
—— 't zelve dient tot verquikking der zieken *ibid.*
—— —— verfterkt de maag *ibid.* *b*
Zee-fnoeken zyn 'er genoeg aan de Kaap 1.238.*a*
—— zyn goed om te eeten *ibid.*
Zee-Varken, is een ongemeen groote en ongefchikte Vifch 1.243 *a*
—— word befchreven *ibid.* *b*
—— heeft weinig vleefch, maar meeft fpek *ibid.*
—— word hier door Zeevarken genaamt *ibid.*
—— is van binnen als een Varken geformeert *ibid.*
—— zoude wel 200 pond aan fpek uitleveren *ibid.*
Zee-Vloo, hoe 'er uit ziet 1.257.*b*
—— plaagt de Viffchen met fteeken 1.258.*a*
Zee-Luis, hoe 'er uit ziet *ibid.*
—— blyft onder water aan de Viffchen hangen *ibid.*
—— zuigt dezelve geheel uit tot dat ze dood zyn *ibid.*
Zee-Ajuin 1.301.*b*
Zee-Venkel, maakt het Zee-water groen 1.357.*b*
Zeekoe-Valley word befchreven 1.97.*a*
—— waarom zo genaamt word *ibid.*
—— is groot *ibid.* *b*
—— de Zee kan van daar niet gezien worden *ibid.*
—— daar in neftelen de vogels *ibid.*
—— is vifchryk, waar door? *ibid.*
—— wie dezelve bezit 1.98.*a*
Zee-Trompet, een riet in Zee gegroeit 1.356.*a*
—— daar op blaaft een Slaaf veel wel, en befchaamt de andere Trompetters *ibid.* *b*
Zee Water aan de Kaap ziet 'er groen uit, waar van? 1.356.*a*
—— deszelfs kouleur in de *Zona torrida* 1.13.*a*
—— —— eigenfchappen 1.357.*b*
—— werpt een dooden op 2.428.*a*
—— giffing daar over *ibid.*
Zeilemaker op 't fchip naait de doode in een *Comperfe* 1.23.*b*
Zeilen moet men dikwils te rug onder de Linie, waarom? 1.36.*a*
Zevenboom, groeit menigvuldig 1.324.*a*
—— moet zorg gedragen worden dat geile ontuchtige Vrouwluiden daar niet by koomen. *ibid.*
van Zeil (Willem) heeft een treffelyk Landgoed 1.119.*b*
—— 't zelve is zeer wel gelegen voor den handel *ibid.*
—— heeft fchielyk berouw van 't ondertekenen van des Gouverneurs gefchrift 2.356.*a*
Ziegenbalgs bericht van de Hottentotfche Spraak 1.424.*b*
—— heeft van de Hottentotfche Godsdienft niets konnen gewaar worden 1.493.*a*
—— hoe zyne aan de Hottentotten gedaane vraagen beantwoord zyn *ibid.*
Ziek word de Schryver 1.10.*a*
—— zyne ziekte neemt toe 1.11.*a*
Zieke, hoe aan boord opgepaft worden 1.22.*a*
Ziekentroofter, wat zyn pligt is by de kranke *ibid.*
Ziekentroofters aan de Kaap zouden fchool houden 2.318.*a*
—— zyn luy en nalaatig *ibid.* *b*
Ziekte, Roodhond, wat zy 1.29.*a*
Zieken is 't Kaapfche water niet fchadelyk 1.88.*b*
—— word 't zelve om te drinken geordonneert 1.328.*a*
Zieke noemen de Hottentotten betoverde 1.527.*a*
—— moeten een net om den hals draagen *ibid.*
—— moeten een eenigen Arts gebruiken *ibid.* *b*
—— zyn de Hottentotten niet veel, niet tegenftaande zy noch zo flecht leeven 2.161.*b*
—— of hy fterven zal of niet, dit probeeren de Hottentotten, hoe? waar mede? 2.163
—— word van Godt niets tegen hem gefproken 2.165.*a*
Ziektens, quynende, zyn 'er aan de Kaap niet 1.394.*b*
—— aanftekende, zyn onder de Europeaanen onbekent *ibid.*
—— —— der Slaaven, taft de Europeaanen ook aan 1.397.*b*
—— —— der Slaaven neemt onder de Europeaanen een andere eigenfchap aan *ibid.*
—— van 't Vee houden de Hottentotten geheim 2.40.*a*
—— hoe zy 't zelve geneezen *ibid.* *b*
Zieke koften de Compagnie jaarlyks zeer veel aan de Kaap 2.252.*b*
—— der aankomende Schepen worden in 't Ziekenhuis gebragt 2.262.*a*
—— hebben een Wacht by zich als zy daar heen gebracht worden, waarom? *ibid.*
—— koften de Compagnie veel in 't Ziekenhuis 2.266.*a*
—— wat voor fpyze zy genieten *ibid.* *b*
—— hoe veel zy de Compagnie jaarlyks koften 2.267.*a*
—— neemen de Inwoonders gaarne in huis 2.319.*b*
—— voor dezelve moeten de Kapiteins dikwils een huis huuren. *ibid.*
Ziekenhuis, door *van Riebeek* gebouwt. 2.179.*a*
—— waarom in den aanvang gebouwt is 2.225.*b*
Ziekenhuis word een grooter en gemakkelyker gebouwt 1.226.*a*
—— wordt verder wydlopig befchreven 1.227.*a*
—— om 't zelve zyn veel boomen geplant 1.232.*a*
—— de waterleiding heeft *vander Stell* laaten maaken *ibid.*
—— aan 't zelve heeft *Heinfius* een fraaje *Infcriptie* laaten zetten *ibid.*
—— op de zolder konnen ook veel zieke leggen 1.231.*b*
Zieken-Vader heeft een fraaje wooning aan de linker zyde van den ingang 1.227.*a*
—— moet van alles *accuraat* boek houden 1.230.*b*
—— moet alle 8 dagen den Gouverneur een *extract* van alles overgeeven *ibid.*
Zieken-Moeder woont aan de linker zyde tegen den Leeuwenberg over 1.227.*b*
—— moet alle levensmiddelen verantwoorden 1.230.*a*
Ziekentroofter in 't Ziekenhuis, wat zyn werk is. 1.231.*a*
Zielverkoper, wat het zy? 2.254.*b*
Zilvermyn op Drakenftein 1.118.*b*
Zilver-Bergwerken zyn aan de Kaap op verfcheide oorden 1.277.*a* 1.279. 280

Zilver-Boom, Afrikaansche 1.289.a
—— daar van zyn omtrent *Constantia* zeer veele *ibid.*
—— het hout is nergens toe goed als tot brandhout *ibid.*
Zilver-Visch, deszelfs grootte 1.248.a
—— heeft goed vleesch *ibid.* b
Zingen, doen de Hottentotten niet op de Bruiloften 2.21 b
Zomer-Vogels, vliegen even zo bont onder malkander als de rupzen 1.265.b
—— derzelver verscheide verandering is niet te tellen *ibid*
Zomer-weyden voor het Vee 1.130.b
Zomer-Winden aan de Kaap, welke 1.345.b
—— zyn zeer onstuimig *ibid.*
Zona torrida passeert de Schryver 1.41.b
—— aldaar regent het weinig 1.42.a
—— —— lydt het Kaapsche Water eenige verandering 1.328.b
—— de hitte is daar onverdraaglyk *ibid.*
—— in deszelfs Zuidelyke gedeelte ontstaan veel *Travad*-Winden 1.366.
Zondag, hoe op 't Schip geviert word 1.26.b
Zon-Eclips by de *extraordinaire* Ebbe en Vloed 1.360.b
Zoon, de eerstgeborene is erfgenaam van zyn Vaders nalatenschap 2.23 b 2.28.a
Zoonen by de Hottentotten, durven hunne Moeders slaan, als zy tot een Man gemaakt zyn 1.514.b 2.29.a
—— Tweelingen, worden in 't leven behouden, en door een Minne bezorgt 2.6.a
—— worden nooit weggeworpen 2.9 b
—— voor hunne opvoeding draagen de Vaders ten dele zorg 2.28.a
—— konnen by de Hottentotten in vier weeken een handwerk leeren 2.29.b
Zorgvlied, een Landgoed 1.118.a
Zout is aan de Kaap overvloedig 1.63.b 1.273.b
—— heeft met het Europeaansche geen overeenkomst 1.342.b
—— hoe het in Europa gemaakt word 1.343.a
—— word uit zuiver regenwater aan de Kaap gemaakt *ibid.*
—— *Ludolfs* meening hier van *ibid.*
—— dit word in twyffel getrokken *ibid.* b
—— gebruiken de Hottentotten gansch niet 2.62.a
—— gebrek is in Africa niet 1.344 a
—— uit regenwater gemaakt, daar van gewaagt *Erasmus Francisci* *ibid.* b
—— vind men in de Valleyen 1.347.a
—— krygt het Vee aan de Kaap niet te likken 1.352.b
—— of iemand zonder 't zelve leeven kan 2.62.a
—— word in de maad December weggehaalt 1.350.a
—— elk haalt zo veel hy van nooden heeft *ibid.*
—— de Compagnie heeft 'er slecht voordeel by *ibid.*
—— hoe 't er uitziet *ibid.*
—— het Kaapsche is niet goed tot inzouten *ibid.* b
—— heeft Salpeter by zich 1.351.a
Zout-Rivier 1.73.b
—— is verlegt geworden *ibid.*
—— zou door een Canaal in de Baay Falzo geleidt worden *ibid.*
—— word verdorven door 't zand 1.74.a
—— oude en nieuwe *ibid.*
—— is met veel Wel-zand aangevult *ibid.*
—— deszelfs Oever is zeer wel bebouwt *ibid. seq.*
—— —— benaaming 1.81.a
Zoutpannen in de groene Kloof 1.131.b *seq.*
Zoutpannen worden beschreven 1.347.b
—— zyn van 't Zee-water bevrydt *ibid.*
—— zyn 'er veele, en hier en daar verstrooit *ibid.*
—— derzelver grond is niet zandig 1.348 a
—— hebben geen eige bronaders 1.349.b
—— de beste zyn by de *Kochaquas* te vinden 1.463.a
—— zyn ook in 't Land der *Damaquas* 1.475.b
Zuiger, een *Insect*, beschadigt den Wynstok 1.148.a
—— vreet de knoppen op *ibid.*
—— is niet veel van de knoppen te onderscheiden *idid.*
—— is eerst onlangs bekent geworden *ibid.* b
—— kan een Wynstok in 't kort bederven *ibid.*
—— moet 's morgens vroeg daar uit gezocht worden *ibid.*
—— waar zyn oorsprong van daan is 1.149.a
Zuid-Ooste Wind duurt lang als hy koud waait 1.378.b
—— houd des daags en des nachts op gewisse tyden op te waajen *ibid.*
—— waait onfeilbaar lang als de tegen 't Oosten gelegene bergen met een witte wolk bedekt zyn 1.379 a
—— *Cartesii* meening van de Wind komt hier niet te pas *ibid.*
—— is van andere Landen en de Kaap merkelyk onderscheiden *ibid* b
—— wanneer aan de Kaap waait 1.63.b
—— slaat de haver uit 1.136 b
—— beschadigt de Wynstok 1.149.a
—— is zeer onstuimig 1.345.a
—— waait zeer sterk en lang 1.366 b
—— dwingt de menschen de deuren en vensters toe te houden 1.367.a
—— droogt alles op en maakt de aarde dor 1.370.b
—— geeft een heldere en gezonde lucht 1.371.a
—— ontstaat uit de Wolk van de Tafel en Duivels en Windbergen 1.376.b
—— eigenschappen, of hy lang of kort waajen zal, worden beschreven 1.378.
Zuid Weste Wind is zeer aangenaam als hy waait 1.345.b
Zuiker-Molen, een Hollandsch schip, is aan de Kaap in gevaar van te stranden 1.370.b
Zuiker-riet is op *S. Jago* in overvloed 1.21.a
—— word beschreven 1.312.b
Zuiver bloed moogen de Hottentotten niet eeten 2.58.b
Zuring groeit sterk aan de Kaap 1.311.b
Zwaluwen zyn driederley aan de Kaap 1.219.b
Zwaluwe-Wortel, Afrikaansche, 3 zoorten 1.289.b
Zwarte Berg, houdt Erts in zich 1.278.a
—— daar is een warm Badt 1.336.a
Zwarte byzondere Wolk der Melk-weg 1.36.b
Zwarte Past, Afrikaansche 1.298.b
Zwavel-damp, is een teken van Erts 1.277.
Zwavelachtige Damp, kan de oorzaak van de Zuid-Ooste Wind aan de Kap niet zyn 1.380.b
Zweet des warmen Bads verzwakt niet 1.339.
Zweet Badt voor de Scheurbuik 1.402.b
Zwemmen, konnen de Hottentotten voortreffelyk 2.118.b
—— hun zwemmen over een brede Rivier is merkwaardig 2.119.a
Zyde-steeken of *Pleuris*, is een gemeene ziekte aan de Kaap 1.406.a
—— sterft echter niemand daar af *ibid.*

E I N D E.

519 [illegible] 417